Бүгү чурттарның пролетарийлери. каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 50 (11848) | 1982 чылдың март 2, вторник | 1925 чылда үнделеглеттингеч | Өртээ 3 кеп.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА— 60 ШАЛЫПЧЫ НЕДЕЛЯ

БААЖЫЗЫ ЧҮДЕЛ?

ХОЖУДААННАР-БИЛЕ ИНТЕРВЬЮ

Республиканың чамдык күш-ажылчы коллективтери бүдүрүге ажылынга туруушкунарны болдурган, эрткен айның планын кол көргүзүглер талазы-биле күүсетпээн. Оларның санынга «Росводпром» каттыжышкынның демир-бетон кылыглар заводу база хамаажыр. Заводтуң кол инженери Н. И. Перфильев-биле интервюну бистиң корреспондентивис М. Ондар кылган.

— Баштайгы айларның күш-ажылчы чедиишкиннери чылдың даалгазын боттандырарынга быжыг магадылал болур дээрэн билдингир. Коллективиңер январның планын чүге күүсетпээнил, Николай Иванович?

— Бетон ховодар, арматура кылыр, хептээр цехтер бистиң кол продукциявыс — чыып-эптээр демир-бетонну бүдүрүп турар. Ында дөрт бригада ийи • ээлчег-биле ажылдап турар. Оларның ажылыңдан ээлчегниң, айның, кварталдың планныг онаалдаларының күүселдези дөрт хамаарылгалыг. Эрткен айда цехтерге бүдүрүлге чорудулгазы үзүктелишкинниг чоруп келгениниден завод январь айның планын кол көргүзүглер талазы-биле үскен. Чыып-эптээр демир-бетонну бүдүрери 90 хуу, бараанныг продукция — 88,9 хуу күүсеттингеп. Оон чылдагааны чүдел?

Январь айда соок хүнер болуп, агаарның температуразы 40 градустан куду болуп турганындан демир-бетон кылыглар кодурер ийи кранывыс хүнүң ийиги чартында ажылдаар аргалыг болуп, хүнде-ле 4 шак ажылдааш, белеп болган продукцияны шыгжамырже чедиреринге база чагыңчыларның автотранспортун чүдүреринге четтикпес турган. Оон түнелинде белеп продукция шыгжамарында 61 мун рубльдиң янзы-бүрү хевирнин кылыглары сайгартынмайн барган. Хептээр пехтиң иштин янзы-бүрү кылыглар доллур ээлээш, чаа продукция бүдүрериниң ажылдары ара соксап, бүдүрүлге чорудулгазынга туруушкунарны болдурган.

Заводтуң котёльнаязы эрткен айда база багай ажылдаан. Оон суугуларының кайы-бирээзи үрелишкинге таваржырга, хептеттинген кылыг кургаттынмайн барып, белеп продукция бүдүрериниң ээлчеглер даалгазы үстүп, бригадалар дең-дескиге ажылдаар аргазын чидирген. Котёльнаяның үш суугузунуң түгле ийизи бо хүнперде ажылдап турар. Оларның кайы бирээзи үрелир болза, план күүселдезинге улуг бергедээшкиннерни таварыштырар дээрэн билдингир. Ында ажылдап турар оданчыларның, слесарьларның даанган ажылынга ээ-харыысалгазын бедидер база үрелишкиннерни болдурбазының талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылдывыс. Ону ажыл-херекке боттандырар дээш инженер-техниктиг ажылдакчылар чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

— Чиг-эт курлавыры бар болза, ажылдың бүдүрүкчүлүү бедик болуп, хөй продукция бүдүртүнер болгай. Демир-бетон кылыглар кылырынга хереглеттинер материалдар-биле хандырылганар кандыгыл?

— Ажыы-биле чугаалаарга бо талазы-биле мактанныптар чүвевис чок. Бистиң кол чиг-эдивис цемент, металл аймаа-биле хандырылдавыс багай болуп келгелиниден оларны тыптынып-хайдынарынга хөй үе-шактың чарыгдап турар бис. «Тыва суг тудуг» трестин автобаазазы биске хереглеттинзе чогуур автомашиналарны чедир бербейн келген. Оон уржуундан чамдык материалдарны сөөртүп алыр аргавыс чок болган. Чижээ, Красноярск хоорайдан 800 тонна цементини сөөртүп алыр турган, оон түгле чартык кезиин эккеп алыр аргалыг болдувус.

Арматура кылырынга ажыглаар янзы-бүрү хемчээлиг металл аймаа-биле бистя «Тувснабсбыт» эргелери хандырып келген. Бо чылдың эгезинден бээр будүрүлгенин девискээринче чангыс-даа тонна демир аймаан эргелел чоруттаан. Демир-бетон кылырларны хептеп кударынга хереглеттиг ол чиг-этти тып алыр дээш барбаан-чорбаан чүвевис чок. Онгар-хоорголдар, херимнер азыгларынга, хоорайдан үндүр сөөртөкен бок араазынга чыткан металлды болуп, сөөртүп алгаш, будүрүлгеге ажыглап келдивис. Продукция будүрериниге эргежок чугула чиг-эт-биле багай хандырылга бригадаларның, цехтерниң ажылынга туруушкуннарны болдуруп, ээлчел планын күүседиринге бергедээшкиннерни таварыштырып турган. Эрткен айның планныг даалгаларының күүселдезин үскен. Оон баажызы чүдел?

Бирээде, демир-бетон кылыглар будүрериниге эргежок чугула материалдар-биле хандырылганың үзүктелишкининде. Заводтуң удуртукчулары, епециалистери хөй-нитти организациялары чамдык организациялар-биле көөзедугуржугга чарып алгаш, оон күүселдезин чедип алыр ээш шынгыы негелденип турбуспас, маажым хөөннүг болуп турары тодаргай. Будүрүлгенин ээлери шимченмее болза, чиг-эт боду чедип келбее болгай.

Будүрүлгеге чаа технологияны шингээдири, бар дериглелерни сепгеп-селиири ам-даа арегей байдалда. Үш котёльнаяның бирээзи капитал сепгелгень безин кылып чорудар арга чок кылдыр үрелгенин будүрүлгенин инженер-техниктиг ажылдакчылары, ында ажылдап турар кижилер чугаалап турду. Амгы үеде ажылдап турар ийи котёльнаяның кайы-бирээзи үрелишкинге таварышпас ээрэзин магадылаары бевге. Оларның бирээзи туруптар болза, будүрүлге чорудулгазы үзүктелир апаар.

Кадрларның ажылдан үперкирери хөй. Эрткен чылын коллективке 118 кижини хүлээп алган болза, 106 кижи ол-ла үеним дургузунда ажылдан үнген. Оон иштинде 22 кижи прогулдаап чоруткан. Чангыс чыл иштинде ынча хөй кижи ажылдан турар черин катганы үк коллективте кижилдилге ажылының кошкаан хереглел турар.

ПЛАНДАН АЖЫР

Чүүк сайгарыдгазын 20 мун тонна-километр чедирер болгаш чыл дургузунда 27 мун тонна биэзинни, 31 комплект автодүгүйзарны камнап алырын Кызылдың № 2 АТБ-зинде бирги автоколоннаның коллективи хүлээнген.

Олар боттарының сезун ажыл-херек-биле батыткан турар. Автоколоннаның чолаачылары январьда планнан ажып 600 тонна нүүктү сөөртөкен болгаш 2000 литр ажыт кывар-чаар материалдарны кошпап алган.

Мурнакчы водзачылар Р. А. Егоровтуң, А. Д. Шамзы В. В. Бережнов, А. Г. Станкевич болгаш ооңда өскелер чарыштың мурнуку отрүүлүг.

В. АЛЕКСЕЕВ.

ОНЧА-МЕНДИ

«Чаа орук» совхозта төрүүр 13593 хой бар. Бо хүннерде оон 8710-у ооңдапкан.

Ажыл-агыйның түс-түс хойжу бригадаларында кыштаглаашкын хүр эртип турар. Чижээ, Н. Ыналаал бригадирээн № 2 хойжу бригаданың төрүүр 3375 хөөнүн 2800-у төрээн, алдынган хураганнар онча-менди доругуп турар.

М. САМДАН.

Эрзин район.

МОСКВАДА КЕЛГЕНИ

Польша Улус Республиканың партия-күруне делегациязы Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, ПЛР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Войцех Ярузельский баштаар албан хуузунун алып-чоруун кылып, март 1-де Москвада келген.

В. Ярузельскийни, делегация кежигүннерин аэродромга эштер Л. И. Брежнев, Н. А. Тихонов, Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, Б. В. Русаков, албанның өске-даа кижилери барып уткаан.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ КҮЖҮ

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы чүртке күш-ажылчы бедик кодурлуушкынны болдурган. Аксы-дүшпа улустарның найыралы чаа-чаа курлавырларны беш чылга бараалгадырынга, оон даалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш чарыштың калбартырынга дузалап турар. ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар болдурган шалыпчы күш-ажыл ээлчээнин дугайында СЭТА-ның корреспондентилери дыңнаткан.

НИЖНЕВАРТОВСК. (Тюмень область). Тюмень области Татарщин нефть тывызының черинге украин дыл кырынга чугаалажып турган Украинадан келген монтажниктер ында ажылдап, чурттап, нефть тывызынга белеткел ажылдарын чорудуп, суурну хары үгда тудуп турар. Татарщин нефтизин шингээдип алырын дүргедедир сорулга салдынган.

Украинаның төлээлекчилери Сибирьниң одалга-энергетиктиг курлавырларын шингээдип алырынга идепкейлиг кирижип турар. Ивано-Франковскиден келген өрүмпекчилер бо чылын чеди чүс мун ажыт метр өрүмпээшкиннерни кылыр. Ол дээрге—эрткен чылдаазындан барык 150 мун метр хөй болур. Тюменьниң нефтизи Украинаның нефть болбаазыраашкын кылыр завод, тарының кол чиг-эди болуп турар.

ГОРЬКИЙ. Эстониядан келген штукатурщулар бригадазы болдуун күш-ажылчы тиилелгезин совет улустуң найыралының болгаш ажы-дүнма чоруунун байырлалынга — ССРЭ-нин 60 чылынга тураскаатканн. Профессионал мергежилдин Горький хоорайга болгаш Бүгү-эвилел конкурузунга ол бригада бирги черни ээлээн. Конкурстуң маргылдаазы Горькийниң автозаводунуң чаа туттунуп турар эмнелге-санитар кезээнин 10 каът корпузуунга болгаш. Эстониянның «Вильяндисельстрой» эргелелиниң И. Иосипчукка удуртқан бригадазының кежигүннери тудуг ажылдарын дүрген болгаш бедик шыпарлыг кылырының мергежилин бадыткап көргүскен.

(СЭТА).

Тыванын авиабудуүлгезинин мурнакчы экипажтары «ССРЭ-нин тургустунганының 60 чылының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын куш-ажылчы кодурлүшкүн-биле деткип, социалистиг чарышта киржип турарлар.

Л-410 самолётта А. К. Великийнин экипажы чыл эгезинден-не бедиткен социалистиг хүлээлгезин чедиишкиннг күүседип турар. Мурнакчы экипаж ийи айның планын хуусаа бетинде күүсеткен.

ЧУРУКТА: (солагай талдан) ийиги ужудукчу Ю. Кара-оол биле экипаждың командири В. Великий.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЭПТИГ-ДАА, АЖЫКТЫГ-ДАА

«Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының мурнакчы чолаачылары В. Васильев, К. Бады-оол, Н. Никифоров болгаш оон-даа өскелер чүктү хөйнү сөөртүр дээш ажылдаарын эрткен беш чылдың эгезинде-ле шпитпирлеп алганнар. Мурнакчыларның ол эгелээшкининиң ажыктыын амыдырал бадыткаан. Түс-түс чолаачы бригадаларны удуртуп башкарып аргалуржулгазы улуг. шыырак билиг-мергежилдиг чолаачыларга дагзын, оларга идегелди көргүскен. Хөй кежигүнүүт коллективти удуртуруышдыг-ла белеп эвес ажыл.

Чамдык бригадирлерниң талазындан билиг-мергежили чавыс, экономиктиг болгаш техниктиг айтырыгларны чогумчалыг шпитпирлеп шыдавас, кижизидилге ажылдарының нарын аргаларын чедип үнелевес таварылгалар база тургустунуп кээп апарган. Ынчангаш автобаазаның бригадир-чолаачыларының оортузунга бригадирлер чөвүделип тургускан. Ол чөвүделиш кезиинде ийи-үш бирээзи ажыл-ишти чүгле ынчалдыр кылып келгеге. Янзы-бүрү темалыг лекцияларны тресчин, оон салбырының удуртукчуларын, административтиг органнарның ажылдакчыларын ооңчуп бээр. Бригадирлер аога-дуржулгазын база солчуп турган. Оон түнелинде чолаачыларның билиг-мергежилин безип, күш-ажылга хамаавылга база экижип, ажылдың ажыктыг чоруу бедээн.

Автобаазада чолаачыларның 28 бригадазы бар. Олар шупту чаңгыс аай навал-биле ажылдап турар. Ынчангаш чолаачы бүрүзү коллективтиң хүлээлгезин чедиишкиннг боттандырарынга бар аргакурлавыларны долузу-биле киришпинип келген. Айның, чылдың планныг даалгаларын ажыл күүседип турар бригадаларның саны база көвүдээн. Үк коллектив онгу беш чылдың планын хуусаадан бүдүн чартык ай эрте күүсеткен болгаш он бирги беш чылдың баштайгы чылының даалгазын декабрь 25-те бүрүн боттандыргаш, планга немештир муң-мун тонна-километр ажылдарны кылган.

Бригада аргазынче шилчээн соонда, автомобильдерниң кадагаллалы, ажыглалы экижээн. Бо аргаже шилчивээнде чамдык чолаачылар ээлчеглиг рейстен чүк сөөртпейн, куруг чедип кээр таварылгалар тургулаан. Чүге ээрге ол үеде оларның ажылын тонна-километр санында кылдыгаяы-биле эвес, рейс санын барымдаалап үнелээр турган. Ынчангаш автомашиналарга сөөртүр чүктүң бар-могу оларны улуг-ла соңуургатпайн турганы билдингир. Бригада аргазынче шилчиглг ажылдың төнчү түнелии — чүктү сөөрткенин барымдаалаар апарганы чолаачыларның ажылга хамаарылгазын шуут өскертип, рейстен куруг кээр чоруктарны соксатқан.

Хүнүң ээлчег үлүүнде бригаданың сөөртүр чүгүүнүң хемчээлин кереэ-дугуржулгага айтыр. Ынчангаш бригаданың чолаачы бүрүзү планныг даалганы күүседир, хөй чүктү сөөртүр соруглалыг ажылдаар. Чижээ, В. Васильевтиң он автомашиналыг бригадазы, планнын оңаалдазын күүседиринге тос автомобильди кириштиргеп, бир машинага профилактиктиг септелгени кылып чорудар ийикпе азы өске ажылдап кылырынга оңу ажыглап турар. Ол чорук аңаа туруушкуннарны баш удур болдурбазын магадылаавышаан, ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, автомобильдерниң ажыглалын узадыр.

Автобаазаның мурнакчы чолаачылары В. Васильевтиң И. Никифоровтуң, П. Князевтиң бригадазары «ССРЭ-ниң 60 чылынга —60 шалыпчы неделя» деп чарышка идепкейлиг кириштинаан, бо чылдың даалгазын хуусаадан 6 хонук эрте күүсеткеп, планнан ажыр 5 мун тонна-километр ажылдарны кылып чорудар эгелээшкинин үндүрерге автобаазаның ажылдакчылары чүүлдүгүнүүн деткээн.

Б. БАРМИН.

ЧИДИРИГЛЕРНИ БОЛДУРБАС

Малды кыштан хүр ажырып, оон чаш төлүн мендиг камгалап алырының болгаш продуктулуун белидеринин база бир кол магадылалы — аңаа быжыг чем-суурну тургузары. Бистиң «Шекпээр» совхозтуң Биче-Тей салбырының ажыл-ишчилери эрткен чылын 826 тонна сигенин, 315 тонна будук-бүрүнү, 100 тонна саваннь болгаш 30 тонна витаминниг сиген далганы белеткеп алган. Чижеглеп алган мал бажының санынга хамаарыштыр алырга, ол рационда көрдүнгенинин чартыындал-даа эвээш. Ынчангаш бистиң кол соруглавые болза, куралавырда бар чемненин болдунар-ла аргалар-биле хумагалыг ажыглаары болур.

Биче-Тей салбырында ам 565 тонна сиген, 215 тонна будук-бүрү, 777 тонна саван, 45 тонна витаминниг сиген далганы арткан. Ону хумагалыг чарыгдаары-биле мал чемин чүгле түскай рацион ёзугаар берип турар болгаш чемперин чарыгдалының учёт-отчёдун кажангызындан-даа артык шынгыыраткан бис. Совхозта Онза-Бәйыр Монгуштуң удуртканы алды кижилиг звено мал чемин коданнарга үзүктелишкин чокка чедирип турар. Бо звенодан Сергей Куулар, Александр Сарыглар Доңгоол Монгуш, Маадыр-оол Дембирел олар кызымаккай ажылдап турар.

Совхозта үлүсчү контроль бөлүү мал чемининг чарыгдалын доктаамал хайгаарап, хынап турар. Ол талазы-биле элээп каш рейдилерни оруткан. Сут-Кажда сут-баараан фермазында мал чемин кампавайн, сигенни, силосту те-чаа чүдүрүп турарындан, оңгачаларның багайындан тегүлген чеми ниек өдээнге, довуракка холужуп, чидиригниг болуп турарын контролёрлар илереткен. Ол четпестерни илередип, буруулуг кижилерни хемчет алганының түнелиннде бо фермада байдал элээп экижээн.

Совхозта автотранспортун чедиишпезинден кайчыларга мал чемининг чедиригзи чамдыкта үзүктели бээр таварылгалар турғулаан. Малдың массалыг оолдаашкынының үезинде коданнарны, сиген, чарба, саван, сула дээш өске-даа чемпер-биле хандырары эң чугула сорулталарның бирээзи дээрэн барымдаалаап, бар техниканы коллуунда мал чемин сөөртүрүнче мөөңнеп эгелээн соонда, үзүктелишкиннер барык болбастаан. Совхозтуң үлүсчү контроль болуунун хуралынга кол специалистерниң мал чемининг чарыгдалын канчаар организастап, контрольдап турарының отчёдун алгаш, бо талазы-биле тускай хемчеглерни ажылдап кылган.

О. НАМЧЫЛ-ООЛ.

«Шекпээр» совхозта мал чемининг учётчиги.

АМЫДЫРАЛЧЫ ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРУШ-БИЛЕ

(ВЛКСМ-ниң XX область конференциязындан)

СЭКП-ниң XXVI болгаш ВЛКСМ-ниң XXVIII съездилериниң шпитпирлерин боттандырары болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинин талазы-биле комсомолдуң область организациязының ажылының кол угланыышкыны — аныяктарның идей-политиктиг, күш-ажылчы, мөзүлшынар кижизидилгези болуп турар.

Бо дугайын комсомолдуң область конференциязынга ВЛКСМ обкомунуң ажылының талазы-биле отчёт үлеткел кылган оон бирги секретары О. Х. Хопуя болгаш санал бергеннер тодаргай анализтеп, комсомол ажылының ол чугула угланыышкынының талазы-биле ажыл-ишчи, принципиалдыг чугааны кылганнар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ оолдар, кыстарының амыдыралчы идепкейлиг турушка дадыктырып кижизидеринге чугула черни комсомолчу-аныяктар коллективтери ээлээр. оларның сапы өскеп. Аныяк ишчилерниң хөй кезии аңаа боттарының күш-ажылчы амыдыралының университеттерин эртип турар.

Амгы үеде республикада беш коллективтин-не бирээзи комсомолчу магадылаадын коллективи. 40 ажыы коммунистиг күш-ажылдың коллективтери. Комсомолчу-аныяктар коллективтеринде күш-ажылдың будүрүкчүлүү бедик. ажыл тагының чидирин, кадрларның ажылдан үперкирери, күш-ажылдың болгаш хөй-ниттиниң сагыгла-чуруумун үрээр чоруктун эвээжин дуржулга көргүскен. Бо талазы-биле чамдык чедиишкиннерни көдээ ажыл-агыйда, автотранспортта, тудугда комсомол организациялары чедип ап турар. Тудугда аныяктар коллективтери ийи катап өскеп, күш-ажылдың сагыгла-чуруму элээн быжыгып турар. А көдээ ажыл-агыйда 14 мун ажыг аныяктарның чартык кёзии комсомолчулар. Ында комсомолчу-аныяктарның 85 хойжу бригадалары, СБФ-лери, трактор-хову бригадалары бар.

«Он бирги беш чылга—аныяктарның шалыпчы күш-ажылын, билиглерин, инициативазын болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр!» деп патриотчу шинчээшкинге оолдар кыстарны хаара туткан. Аңаа киришпишаан. 1300 ажыг аныяк будүрүлгечилер. 68 комсомолчу-аныяктар коллективтери 1981 чылдың оңаалдаларын ноябрь 7-де күүсеткеп. Оолдар, кыстарның шалыпчы ажыл-херээниң, кызымаккай күш-ажылының, политиктиг улуг көдүрүлүшкүнүүнүң дугайын конференцияга рапорттап, комсомол ажылының янзы-бүрү талаларын—будүрүлге болгаш эвиледиң иштики ажылының, өөредилгениң, культурлуг дыштанылганың, спортчу маргылдааларының дугайында улуг чугааны кылганнар. Хүн бүрүнүң ол ажыл-херээ идеологтуг, кижизидилге ажылыбиле сырый холбашкан.

«ВЛКСМ-ниң XXIX съездизинге—19 шалыпчы неделя!» деп Бүгү-эвилел эстафетазынга кириштинаан, оолдар болгаш кыстар Ленинчи комсомолдуң съездизин шалыпчы күш-ажыл, кончуг эки өөредилге-биле уткуурунга белеткенип турар. Каа-Хем, Бай-Тайга, Эрзин районнарның, Кызыл хоорайның комсомол организациялары ол шалыпчы ээлчегге идепкейлиг, тодаргай угланыышкынныг киржип турар. Оларның инициативазын, авга-дуржулгазын комсомол обкому деткип, аныяктарның социалистиг чарыжын черчерде улам калбартып турар.

АЖЫЛ-АГЫЙ, хөй-ниитти организациялары бир демниг байдалды тургускан коллективтерде аныяктарның ажыл-херээ солуп, комсомолчу отчугаш-биле кыптыгып тураларын дуржулга бадыткаан. Бо дугайында чамдык чижектерни конференцияга санаалырга ВЛКСМ Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары В. Ч. Ондар чугаалаан. Районда мал ажылынын кол угланыышкыны— хой ажылы. Район ниити продукцияның 60 хуузун оон ап турар. Ынчангаш бо чугула адырны быжыглаары районнуң комсомол организациязының шалыпчы херээ апарган. Чыл бүрүде комсомолчу путёвка-биле хойжу бригадаларга 30 хире аныяктарны, 300 хире сакманчыларны чорудуп турар. «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Алдан-Маадыр» совхозтарның удуртукчулары, ында парторганизациялар хойжу бригадаларда аныяктарга тазырымчалыг байдалдарны тургузарынче сагыш салып, кызыл-өглерни тургускан.

Ынчалза-даа районнуң ажыл-агыйларында аныяктарны хой ажылынга турумчудар талазы-биле шинтпирлеже чоогуур чүүлдерниң хөйүн ол чугаалаан. 24 хойжу бригаданың төрүүр 3-у комсомолчу-аныяктарныы болуп турар. Ынчангаш школачыларның профориентациязын бо талазы-биле тодаргай угланыышкынныг чорударының чугулазын Ондар демделээн. «Чыраа-Бажы» совхозтуң специалистериниң бо ажылды чорудуп турары солуп. Совхозтуң бүгү специалистери ортумак школага барып, мергежил аайы-биле кичээлдерни бо-ла эрттирип турар. Ажыл-агыйның бүгү кол специалистери ам 30 хар чедир пазылыг аныяктар. Бо дуржулганы чүге пептередип болбас деп.

ВЛКСМ Кызыл хооргомунуң, Улуг-Хем, Бии-Хем, Мөңгүн-Тайга, Тес-Хем, Бай-Тайга райкомнарының бирги секретарылары **В. Допгак, Б. Монгуш, Ю. Федосеев, Н. Сат, Г. Куулар, А. Очур,** «Тыва суг тудуг» тресте комсомол комитединиң секретары **С. Ананьина** олар болгаш өске-даа делегаттар он бирги беш чылдың опаалдаларын күүседиринче аныяктарның күжүн канчаар мобилизастап турарының дугайын конференцияга чугаалаан, партияның XXVI съездизинин шинтпирлериниге дүүштүр аныяктар ортузунга кижизидилге аныяктың чаа, дээштиг хевирлерин дилээрн чугула сорулга болуп турарын демделээн.

Конференцияга он-он мурнакчыларның аттарын чоргаарал-биле адаан. Аныяктарның буянныг дагдыныкчылары эвээш эвес. Күш-ажылчы коллективтерде алдарлыг салгажылгалар-даа бар. Оларның одуруунга, Тес-Хемниң «Чодураа» совхозунда Баткарларның өг-бүлезин хамаарыштырып болур. Оларның уруу Оюмаа ада-иезиниң изин салган, олардан хөйнү өөренип, Хараал-Тей СБФ-зинин найыралдыг коллективинге бодуунуң күш-ажылчы туружун бижыы-биле ээлей берген. Ол —республиканың дээди Совединиң депутады.

— Бистиң фермада саанчыларның мергежилин, социал болгаш культура-амыдыралының деңнелин бедидер дээш бичe эвес ажыл кылдыпын турар — деп. **Оюмаа Баткар** конференцияга чугаалаан. Фермада аар ажылды механизастаан, зооветеринарлыг, экономиктиг өөредилгени организастаан. Мурнакчы дуржулга булуңун дерээн. Дагдыныышкын ажылы кол черни ээлээн. Коллектив эрткен чылын күрүнеге сүт садарыышкын планын сентябрьда-ла күүсеткеп.

КАПИТАЛ тудуг— республиканың улус ажыл-агыйының бир кол адыры. Аңаа шефтээшкинни экижидер талазы-биле шыңгыы сорулганы моон мурнунда эрткен конференцияга база айыткан турган. Бо талазы-биле элээп ажылды ВЛКСМ обкому, хооркому, райкомнары чоруткан. Ам тудуг организацияларында 2500 комсомолчу ажылдап турар. Тудугда комсомолдуң 40 эге организациязы, 24 комсомолчу-аныяктар коллективтери бар. Улус ажыл-агыйының чугула 16

(Уланчызы 3-кү арыда).

Национальный краеведческий отдел

Идеология ажылының дуржулгазындан

АКТИВ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Партыяның Кызыл хоорай комитеди сөөлгү чылдарда идеология активиниң янзы-бүрү категорияларының политиктиг болгаш теоретиктиг билиин бедидер талазы-биле өөредилге программазын тускай план ёзугаар боттандырып келген. Өөредилге программазы кадрларның марксизм-ленинчи теориязы ханы ушкүүдүп алырынче, экономика, социал-культура айтырыгларын долу анализтеп билириче, теориязы күшажылчы коллективтерниң практиктиг ажыл-чорудулгазы-биле сыры холбап өөренириче кол кичээнгейин угландырган. Масса чоннуң политиктиг чырыдыышкынын ленинчи ёзу-биле боттандырбышаан, пропаганда болгаш агитас-массалыг ажылды бүгүдеге билдингир бедүүн, тода дылга чорудар база амыдыралдың хүн бүрүде болуп турар практиктиг чижектерйнге даянып алгаш, тодаргай факт, барымдаалыг байдалга эрттирерин СЭКП Тёп Комитединиң «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» доктаалында айтыкан.

Хоорайның партия организациязының идеология активи иишкизи-биле 7 муң ажыг кижи. Оларның теоретиктиг болгаш политиктиг өөредилгезиниң дараазында категориялар аайы-биле организастаан: бирээде, партийжи, комсомол болгаш экономиктиг өөредилгениң бүгү системаларында бедик мергежилдиг 530 пропагандист ажылдап турар. Оларның 265-жи партия кежигүнү, 399-зу ээлдээ болгаш ортумак тускай эртеминг, 206 кижи 3 чылдан 10 чыл чедир, а 70 кижи он чыл ажыг пропагандист стажтыг. Пропагандист сөзүлерниң барыы 80 хуузу СЭКП хоорай комитединиң организастаан семинарларына болгаш Политиктиг чырыдыышкын бажыңының кадрлар белеткээн курстарынга теоретиктиг болгаш политиктиг билиин бедиткен.

Сөөлгү ийи чыл дургузунда бүдүргелер, организациялар удуртукчуларының, тускай эртемнигдерниң, инженер-техниктиг кадрларның хей кезиин күш-ажылчы коллективтерге пропагандистеп ажылдаарын, ведомстволарның удуртукчулары-биле олардың ужуражылга семинарларын организастаан эрттирип турар бис. Хоорайның келирге үеде хөгжүлдезиниң дугайын хоорүүскомнуң даргазы Ш. Д. Куулар болгаш кадык камгалалының, коммунал ажылагыйның, садыгның он бирги бөлүк чылда сорулгаларын, ол министерстволарның харыысалгалыг ажылдакчыларын идеология активи-биле ужуражылга үезинде таныштырган.

Чоокта чаа эш Л. И. Брежневтиң «Сактыышкын» деп номунга база ону чон ортузунга пропагандалаар, ында айыттынган сүмелерни идейкижизидилгелиг ажылга ажыглаарынга тураскаткан идеология ажылдакчыларының теоретиктиг конференциязы болуп эртken. Анаа «Ленинчи ёзу-биле өөренир ажылдаар болгаш чурттаар» деп темага илеткелди СЭКП хооркомунуң бирги секретары А. И. Пожидаев кылган. Конференциянын киржикчилерин эш Л. И. Брежневтиң «Сактыышкын» деп номун өөренир болгаш пропагандалаар талазы-биле рекомендациязыны күлээп алган.

Кадрларның политиктиг белеткелинде бир кол четпейн турар чүве— өөредилгениң методиктиг талазының кызыы болуп турары. Семинарларга политиктиг кичээлдерниң болгаш улуг-даа, бичии-даа хемчээлдиг агитас-массалыг ажылдың кандыг дединелге эрткенинин сайгарылгазын практикалаваин, идеология активиниге методиктиг дуза көргүспейн турар.

Идеология активиниң өөредилгезин доктаамал ёй-шаанда чорудун, оон организациязын чаартыр болгаш чогуур идей-теоретиктиг, методиктиг дединелге эрттирери хоорайның партия организациязының кол сорулгазы болур. Чон ортузунга агитас-массалыг ажылды дээштиг чорударынга ол улуг детиимче болур.

Г. МОНГУШ.
СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары.

ССРЭ-ниң профэвилелдер съездизинге уткуштур

ДЕМНИГДЕ—КҮШТҮГ

1981-1982 чылдарның кышкы үезинде мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр болгаш малдан алыр продукциязын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле «Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның малчынарының кыйгырыышка «Чаа орук» совхозтуң малчыларының хей-аът кирип, ССРЭ-ниң профэвилелдерининң эллчегилиг съездизин төлептиг уткуур дээш кызыыман ажылдап турар. Ол хүн чоокшулаан тудум социалистиг чарыш улам калбарган.

Совхозтуң шээр малы 64 коданда кыштап турар. Ол коданнарның 38-зинде төрүүр мал бар. Бо хүннерде шээр малдың чеден ажыг хүүзү төрүшкен. Төрөөн хойларның чүзүнге онааштыр 101 хураган алдынган. Бо дээрге бүгү хойжуларның болгаш санманчыларның күш-ажылының чедиишкини-дир. Хой солдаашкынын съездинин ажыттынарының бүүдүүнге доозулган турар. Ынчангаш партком, кедээ Совет күүскому болгаш совхозтуң директиязы, хейниитиниң организациязы ажылды организастаарынче кичээнгейни бедидип, малчын коданнарже немелде күштү чоруткан. Ам кодан бүрүзү ийи-үш сакманчылыг. Оларның арасында Айдар Соян, Хорлуу Алимаа, Нина Арапты, Мунзук Кара-кыс болган оон-даа өскелер доктаттынган хемчээлиндеи орапчок хей хураганны дорукторуп турар. А хураганнар шак бүрүзүнде улам-на немежип турар.

Чоокта чаа СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобл-чөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң Хүндүлел бижинбиле шаңнаткан. Маруся Соянның төрээн 310 хоюндан 318 хураган алдынган. Дүмчей Эрес-оол, Лаваа Быраат, Дажы Халый, Муна Чинмит, Спартак Сидоо болгаш өскелда он-он хойжулар хураганнарны менди ажаап, бүрүн дорукторуп турар. Амдыызында чарыштың бирги черин кымның аптарын тодарадыры берге, малчын бүрүзү шудургу ажылдап турар.

Хой төрүүрүнүң мурунда мал чеми бүгү кыштагларга чедиртинген турган. Курлавырда мал чеми ам коданнарның байдалын барымдаалап өөртүп турар. Оон-биле чергелештир мал чеминиң камналгазын, суггадын, малдың чемгерилгезин болгаш ажаалдазын бригадаларда партия белүктери, үдүүлү контроль постулары, «Комсомолчу прожектор» кежигүннери болгаш тускай эртеминиглер хайгаарап турар. Малчынар ортузунда суртаал ажылы база калбарган. Зооветөөредилгени мал ажылының тускай эртеминиглери бедик дединелге эрттирип турар. Совхозтуң директиязы далбыйлаар тракторларны, мал чеми болгаш суг өөртүр автомашиналарны бригаларга турум бижыглаан болгаш оларның база малчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан, аътчем, от-ыяш, эм-тан болгаш еске-даа чүгула чүүлдер-биле хандырган.

Час дүжери чоокшулап, мал кыштаглаашкынында эң-не берге болгаш харыысалгалыг үе келген. Шинчилеп совхозтуң директиязы, партком, кедээ Советтиң күүскому, хей-ниитиң организациязы болгаш малчынарже сеткиштиг көрүүлер, «Комсомолчу прожектор» кежигүннери болгаш тускай эртеминиглер хайгаарап турар. Малчынар ортузунда суртаал ажылды

АМЫДЫРАЛЧЫ ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРУШ-БИЛЕ

(Төнчүүү. Эгезин 1-ги арыда).

объектилерин комсомол шефке алган. Отчёттуг үеде тудуг организацияларынче комсомолчу путёвка-биле 550 кижини чоруткан. Бүгү-эвилелдин комсомолчу шалыпчы тудуу—Чаа Шагаан-Арыгның тудуунда районнардан, Сибирьниң крайлар, областарындан 140 кижи ажылдай берген. Аныяктарга ол коммунистиг кижизидилгенин улуг школазы болуп турарын конференцияга демдеглээн.

Капитал тудугда амгы байдалды конференцияның делегаттары бот-шүүмүлчүлекчи ёзуу-биле көрген. Кол фондуларны ажыглалга киперининң, капитал салыышкынпарны шиңгээдириниң планнары күүсеттинмейн турар. Чамдык объектилерде күш-ажылды организастааяы чавыс деңнеде, кадрларның үнер-кирери хөй. Студентилерниң тудуг отрядтарының аргаларын кошкан ажыглап келген. Бо бүгү четпестер капитал тудугга комсомолдуң шефтээшкинин күштелдирерин иеген турар.

ПОЛИТИКТИГ, экономиктиг өөредилгениң системалары, массалыг пропагандаңы хевирлери, ылангыя лекция пропагандазы аныяктарны амыдыралчы идепкейлиг турушка кижизидеринге улуг ужур-дузалыын конференция демдеглээн. Республикада ажылдап турар аныяктарның 95 хуузу өөредилгенин яазы-бүрү хевирлеринде хаара туттунган. ВЛКСМ Эрзин, Бии-Хем, Бай-Тайга райкомнары бо ажылды эки тургускан. «Нарын», «Хемчик» совхозтарда, «Чодураанын» Хараал-Тей СБФ-зинде, Кызылдың үлетпур барааннар садыында, харылзаа белдиринде 48 дугаар тудуг эргелелиниде комсомол организацияларыы күш-ажылды өөредилге-биле чедиишкинниг холбаштыр организастап турар.

Марксизчи-ленинчи өөредилге системазында шиитпирлеэе чогуур сорулгалар хөй. Бо дугайын ВЛКСМ ТК-ның «Комсомолчу прожектор» килдизиниң эргелекчизи В. Е. Мыеов конференцияга сөс алган чугаалаан. Чамдык комсомол организациялары политөөредилгени ёзуу барымдаалап организастаан, кичээлдерниң бедик деңнелии, дээштиин чедип албайн турар. Лекция пропагандазының деңнели ам-даа чавыс. Аныяктар ортузунда корум-чурум үрээр чорук дувуренчиг болуп турарын, ол демдеглээн, хөөйлу-дүрүм пропагандазын күштелдирер, кампалга айтырыяыга прожекторжуларның киржилгезин идепкейжидер талазы-биле сорулгаларга доктааган.

Отчёттуг үеде комсомолдуң область организациязы организас-политика талазы-биле бижыгып, оон хүрээлеңи өскен, шынар составы эжиижээн. Комсомолдуң хүрээленинге 11 муң оолдар, кыстар немешкен. Комитеттерниң ажылының стили база методу сайзыраңгайжын турар. Комсомол кадрларында партийжи өзек бижыккан. Ленинчи комсомолдуң съездизиниге белеткел оларның ажылынга шыңгыы экзамен, оларның идепкейиниң, дайынчы аргашиңээзиниң көрүлдези болур.

Партияның болгаш комсомолдуң съездилериниң шиитпирлерин күүседир, ССРЭ-нин тургустунганының 60 чылын төлептиг үткүүр дээш улуг ажыл-херекке аныяктарның киржилгезиниң, амыдыралчы идепкейлиг туружун бижыглап турарының хөй чижектерин конференцияның делегаттары демдеглеп, шиитпирлеэе чогуур айтырыгларже кол кичээнгейни угландырган. Комсомол организацияларының ажылының бир четпес талазы — чамдык черлерде аныяк малчыннарны, механизаторларны, өөреникчилерни комсомолга хүлээп алыр талазы-биле ажылды кошкак тургусканы болур. Ол шыкаш организакчы ажылдың чардынмас тудуш кезээ—шиитпирлер күүселдезин организастап, контрольдап турарында улуг четпестер бар. Аныяк малчыннар-биле ажылды ам-даа чогуур нетелдеге чедир тургуспаан. Ылангыя Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды районнарның комсомол организациялары аныяктарны фермаларже, хойжу бригадаларже чорудар ажылды барык боттандырбайн келгенин конференцияга шыңгыы шүүмүлээн. «Мал ажылы—аныяктарның шалыпчы хөрээ!» деп патриотчу шимчээшкинни чаа күш-биле калбартыры комсомол организациязы бүрүзүнүн дайынчы хөрээ болур.

КОМСОМОЛДУН область организациязының ажылынга оон 12 муң комсомолчу-школачыларның идепкейлиг киржилгезин конференция демдеглээн. Олар өөреникчилерниң комсомол организацияларының кол сорулгаларын башкылар-биле кады шиитпирлеп, хөй яазы ажылхеректерин кылып турар. Ханы болгаш бижыг билиг дээш, өөреникчилерниң билиглерже сонуургалыын сайзырадыр дээш ажылга школаларның комсомол организацияларының киржилгезин талазы-биле чайладырынга комсомол организацияларының киржилгезиниң талазы-биле сорулгаларын ол доктааган. Аныяктар болгаш назы четпестер ортузунда корум-чурум хажыдыышкынарын бүрүнү-биле чайладырынга хамыктың муриунда комсомол организацияларының салдарын бедидер, ажылдың арга-методун сайзырангайжыдып, аныяктар ортузунче ханылап кирер. Бо бүгү айтырыглар шиитпирлэрде комсомол организациязы бүрүзү дайынчы бижыг негелдиг болуру, киижизидилге ажылын комплекстиг чорудуп, оон дээштиин бедидери чугула.

Конференция чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаал хүлээп алган. Республиканың комсомолчулары болгаш аныяктары партияның иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүн дозуу-биле чүүлдүгүнүп, ону комсомол организацииязы, комсомолчу бүрүзүнүң ажылының дайынчы программазы кылдыр хүлээп алганын ында демдеглээн. Ниитилел бүдүрүлгезин интенсификастаарынга, оон ажыктыын бедидеринге, камнагланы бүгү талаалыг чорударынга ажылдың шынарын бедидеринге, он бирги беш чылдың бирги чылының онзаалдаларын күүседирип хандырарынга комсомол организацияларының киржилгезиниң талазы-биле сорулгаларын ол доктаалда айтыкан.

Конференцияга СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери, партия, совет ажылдакчылар, министерстволарның, ведомстволарның удуртукчулары киришкен.

ВЛКСМ ТК-ның инструктору Е. Д. Самотесов база аяа олурушкан.

В. МААДЫР.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЯДРОЛУГ ХАЛАПТЫ БОЛДУРБАС

Делегейге кады ажылдажыга болгаш чепсегленииишкинни дүжүрер дээш туружун турар австрали организацияның чагаазынга эш Л. И. Брежневтиң харыызы делегейге калбак үнелээшкинни болдурган. Масеалыг информацияның даштыкы чепсектери ол документинге бүрүн азы тода доңчулал-биле парлаан. Ядролуг халапты болдурбас дээш, бүгү делегейге тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаары дээш, деп эргенин болгаш бир дөмей айыыл чок болурунуң принцивинге үндезилээш, чепсегленииишкинни дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээри дээш Совет Эвилелиниң тодаргай болгаш чайгыыш чок шүгүмүн хөй-хөй тайылбырларда онзаалап демдеглеп турар.

Л. И. Брежневтиң харыызын Болгарияның **«Работническо дело»** солуну Совет Эвилелиниң тайбыңга ханы бердингенинге чыыртыкылаачак илереп кылдыр үнелээп. Үгаан-сарыыл тиилеп үнер болгаш алызында баргаш, ядролуг халап чайлаттыгнаң турар дээрэнге Л. И. Брежнев бүүрелин илергейээн деп, ол солун бижээн. Стратегтиг ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында, химиктиг боо-чепсекти хоруур дугайында, совет-америк чугаалажыышкынарны дагыы эгелээр дээш. Индий океанның девискээрингe шериг ажыл-чорудулгазын кызыгаарлаар дугайында АКШ-биле чугаалажыышкынарны үламчылаар дээш, озал ышкаш хемчеглерни Оожум океанга база пентередир дээш Совет Эвилели санал үндүргеп.

Чүгле ядролуг чепсектиң бүгү шенелделерин бүрүн соксадыр дугайын эвес, харын оңу улам ыңай бүдүрерин соксадыр дугайын, кызырар дугайын, а оон соонда оон курлавырларын база бүрүн чок кылырынын дугайын дуңуржуп алырынга Совет Эвилели белеп деп, совет президент медеглээн деп, **австрали радио** онзаалап демдеглээн. Ядролуг чепсээ чок чүрттарга удур ядролуг чепсекти Совет Эвилели бир дугаарында кажан-даа ажыглавас дээрэнге Л. И. Брежнев бадыткаан. Стратегтиг ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында—бүгү кижи төрелгетениң сагыш-сеткилин хайыыктырып турар айтырыг дугайты чугаалажыышкынар чорударын америк тала үрүүлүү сонгаарладып келгенин совет удуртукчу айыткан.

Стратегтиг ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында совет-америк чугаалажыышкынарны катап эгелээрин дүрбедирип эргежок чугула дээрзин совет президент медеглээш, Рейганның администрациязы ол айтырыг дугайты чугаалажыышкынны кезээде сонгаарладып келгенин айыткан деп, АКШ-тың **«Вашингтон пост»** солуну бижээн. Л. И. Брежневтиң демдеглээнин ёзугаар алырга, бирги ээлчеглиг сорулга болза, Европага ортумак ыракшылдың ядролуг чепсээниң дугайында Женевада совет-америк чугаалажыышкынарга дүрген болгаш боттуг түңнелди чедип алыры болуп турар.

Чепсегленииишкинни дүжүрер дугайында чугаалажыышкынарга үе-шактыг шөйүп турары дээш АКШ-ты Л. И. Брежнев шүүмүлээн болгаш кандыг-даа талага тодаргай бүрүнгаарлаашкыны чедип алырын орландажырын санаалаан деп, америк информацияның **ЮПИ** агентилези дамчыткан.

Си-би-эс дээр америк телекомпаниязың дыңнатканы-биле алырга, АКШ-тың күрдепартаментизи Л. И. Брежневтиң харыызын өөренип көрүп турар.

Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкынарны дагыы эгелээрин сонгаарладып, Чөөн болгаш Барыын чүктеринге харылзааларында чепсегленииишкинни дүжүреринге хамаарышкан өске-даа чугула айтырыгларны чугаалажырын моондактап турары дээш АКШ-ты совет президент бүрүү шаңнап деп, Англияның **Рейтер** дээр информация агентилези демдеглээн. Чөөн болгаш Барыын чүктериниң ракета-ядролуг күштеринде турун турар деп байдасты АКШ-тың талазындан үрээр дээр кандыг-даа орландажыышкын тайбыңны камгалап артырарын кыжаныышкыга тургузуптар ийик деп, совет удуртукчу база айтыкан.

Шериг талазы-биле деңнүштүү чепсегленииишкиннерниң болдунар-да аргалыг улам чавыс деңнеедиреге тургузаар,— ядролуг боо-чепсекти бүгү улустарның эргежоктарынга таарыштыр дүжүрерин Совет Эвилелиниң боттуг ёзу-биле көрүп турары ол-дур деп Л. И. Брежнев медеглээн деп, Японияның Киодо иүсин агентилези дамчыткан.

Индий океанның девискээрингe шериг ажыл-чорудулгазын кызыгаарлаар дугайында АКШ-биле чугаалажыышкынарны үламчылаарынга Совет Эвилели белеп болгаш ССРЭ ол яазылыг хемчеглерни Оожум океанга база пентередирин сагындап турар деп, япон агентилел черн, онзаалап демдеглээн.

Ядролуг кыжаныышкынга удур, дүшкүүредиг чорукту чавырыылдырар болгаш чепсегленииишкинниң болдунар-да аргалыг улам чавыс деңнеедиреге турузаар,— ядролуг боо-чепсекти бүгү улустарның эргежоктарынга таарыштыр дүжүрерин Совет Эвилелиниң политиказының тайбыңга ышкы будуттуун Л. И. Брежневтиң харыызы делегейниң улустарынга база дагыы көргүскен деп. Тайбыңның болгаш эпсеткил наттыштырылгаазының бүгү-индий организациязының чингине секретары О. П. Паливал медеглээн. Совет удуртукчунуң харыызында тайбыңче болгаш ядролуг чепсектя дүжүреринче быжыг болгаш шиитпирлиг кыйгыыг Рейганның администрациязының дайын белеткелдерин кажангызындан-даа артык күштелдирип турары-биле үзеттинген калчаалыг, дайынзырак кампаниига шүүт удурланыышкак болуп турар.

Индий океанның девискээрингe шериг ажыл-чорудулгазын кызыгаарлаар дугайында АКШ-биле чугаалажыышкынарны үламчылаарынга совет таланың белеңи бистериң, индий кижилериң, оңза ёрушкүзүү хайыктырын турар деп, О. П. Паливал чугаалаан. Ол чугаалажыышкынарны чогум-на харыы америк тала үскенин эки билир бис. Улустарның тайбыңына болгаш айыыл чок чоруунга боттуг кыжаныышкыя кайын үнүп турары кадык бодалдыг кандыг-даа кижиге шүүт билдингир.

(СЭТА).

ШУДУРГУ ДЕМИСЕЛДИҢ ЧЫЛЫ

Партияның XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң кылганы, СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелин бүгү планетаның улустары чыл мурнунда ажок улуг кичээнгей-биле уткаан. Хостазган күш-ажылдың күүнге эң ханы бүзүрел, чайгыыш чок кедүрлүүшкүн болгаш төлевилеттинген бүгү чүүлдер боттанган турар дээрэнге бүзүрел ол илеткелде илергейеттинген. 80 чылдарга Тайбыңның программазын совет коммунистериң шүүлганы чүүлдүг деп көрген. Тайбыңче чазыбыыштыг кыйгырыг ында киргеп, үк кыйгырыг тодаргай болгаш боттуг саналдарбиле бижыглаттынган, ынчангаш боо-чепсектерни үгаангарыыл чокка эңдере бүзүрер чорукту кижи төрелгетениң үгаан-сарыыл тиилеп үнер деп бүзүрел ында киргеп.

Съезд соонда эрткен үе делегей харылзааларында кол угланыышкынарга оон бергеп аналичиниң кайы хире хынызыны болгаш шынның тодаргай көргүскеп. Ол дээрге тайбыңның ленинчи политиказын амыдыралга боттандырар дээш биетиң партиябыстың болгаш күрүневистиң могаг чок ажок улуг демисезинии чылы болган. Агрессчи империализтиг күштер дайын халавын болдуруп чадап чок шуут удурланыштыр турзурунче угланыышкын кылып турар байдалдарда бүгү кижи төрелгетениң сагыш-чолу биетиң партиябыстың ажылдан кылган стратегиязын чедиишкинниг боттандырарындан хамаажыр дээрэ миллион-миллион кижилерге хүшүүн-ие улам билдингир авар чыдар.

Эрткен чыл онза нарын болган. ССРЭ-ге удур ракета-ядролуг дайыныың планнарының дугайында америк болгаш паточу генералдар кажан-даа мынчалдыр ажыыбиле ыят чокка чугаалап көрбээшнер. Яязы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң аразында тайбың болгаш кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылгага удур ёзулуг «крестиг походту» Вашингтон кылган. Польшада болуушкуннарны даап бодаан Күрүнелер Организациязыга президент Рейганның чугаазы чогум-на ыяыг болган. Вашингтонның албадашкызынга чагыртырын күзевээн деңшилгелиг күрүнелерге удурлашкызынга Рейган чарлаан. Делегейниң стратегтиг чугула ол районунга —Төп Америкага бодуның туруштарын Ак бажың чыдаңын болгаш долларның дузазы-биле бижыглаар бодан турарын АКШ-тың президентизиниң чугаазы бадыткаан.

Кубаның, Мексиканың, Никарагуаның болгаш Төп Американың өске-даа чүрттарының тайбың саналдарынга Вашингтонның наржы харыызы ол-дур.

В. МАТЯШ.
(СЭТА).

ДЕРЗИИ УГЛАНЫЫШКЫН

Төп Америкаңы чүрттарының иштики херектериңге Каттышкан Штаттарның ажык холгаарлаашкыны хүн бүрүде калбарып турар. «Южи эргелерин камгалаар дугайында» дээр хоорун чүлүрүүшкүнүү Вашингтон өөскүтүшаан. Сальвадорда, Гватемалада, Гондураста диктаторжу дерзии ёзу-чурумнарга шериг болгаш сан-хөө дузаламчызын сөөлгү үеде улам күштелдиргеп. Сальвадорда, Гватемалада, Гондураста ярлатанзыг эрге-чагырғалар боттарының чүрттарының улустарын дерзии ёзу-биле шаажылап, өлүрүп турар.

Сальвадорның патриоттуг күштериниң чаа чедишкиннери-биле холбаштыр америк администрациязының девидевишаан, ол чүрттаа шериг-фашистиг хүттага 55 миллион доллар өртектиг боо-чепсекти болгаш шериг техниказын дүргеп чорудуп бөөрин шиитпирээн. АКШ-тың президентизи Р. Рейганның администрациязы Сальвадорже америк шеригдерин киирерин база планнаап турар.

Каттышкан Штаттар бодунуң чыдалары-биле кымны камгалаар деп бодап турарыл? Англияның «Дейли экспресс» солуну бо айтырыга мынчаар харыылаан: «Сальвадорнуң барыын үзелдиг болгаш реаксылыг чазаанын амгы үеде үүлгедиглерин сальвадор улуска удур ханыг өлүрүкчу чорук деп адап болур. Ынчаарга президент Рейганның администрациязы ол чазакты «демократтыг» чазак кылдыр көргүзеринге оралдажып турар-дыр».

АКШ бодунуң шериг күүзүн көөргетпишаан, өске чүрттарның иштики херектериңге каржызы-биле холгаарлап турар. Өске улустарга болгаш күрүнелерге удур шак ынчаар хөделиринге, оларның иштики херектериңге холгаарлап киржиринге, оларны коргударынга, бодунуң турасоруун албадаарынга америк империалистер шагдан бөөр амдажый берген. Америк шериг-далай күштерин Карыб далайже Сальвадорнуң болгаш Никарагуаның эриктериниң чоогунче чорутканын Си-би-эс деп америк телекомпания дыңнаткан. Карыб далайга АКШ-тың болгаш НАТО-нуң каттышкан шериг «өөредилгезин» чорударын планнаан. Анаа 30 ажыг шериг кораблъдери киржир. Өнчүк-чөгээлиг ол шериг «өөредилгези» Төп Америкага АКШ-тың дайынзырак болгаш эжелекчи хөделиишкиниринің уламчылалы-дыр деп, Пресса Латина агентство демдеглээн.

Карыб далайга база бир Кубаның тыптып келирин АКШ черле болдурбас!» деп калчаалыг ыйгылар Потомактың эриктеринде дыңналып турар апарган. Америк

Дээрбечилерни илереткен

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Ядыы тараачын өг-бүделериң урулларын оорлап алган, оларны кулдар кылдыр садыглап турган кем-буруулуг дээрбечилерни Индонезияның полициязы илереткен. Ол урулларның хөй нуруузун АКШ-те болгаш Барыын Европаже чорудуп турган болган.

НАТО-нуң хартаачыларының болгаш шериг-үлетпүр комплекстериң дайынзырак хөделиишкиннери Барыын Европаның ажылчы чоннарынга доктаамал кыжаның турар. Ынчаарга боттарының социал-экономиктиг эргелери дээш демисел амгы үеде тайбың дээш демисел-биле сырый холбаалыг дээрзин ажылчы чоннар мөдереп билип турар.

(Солуннардан).

Чыскаалганнарның тутқан лозунгаларында, транспарантыларында мынчаар бижээн: «Дириг чүрттаарын күзеп турар бис!», «Кижизиг бөдүүн эргелерни иеген тур бис!», «НАТО-нуң ядыг-даа чаа ракеталары турбазыын!»

«Берлинер цайтунг» (ГДР) солунга парлаан чуруу.

СЭТА-ның фотохроникази

ОЛАРНЫҢ КОНТРОЛЬДААР ЭРГЕЗИ

«Партия эге организациялары администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргелиг. Ол эргени олар-улам долу болгаш эки ажыглаан турары чугула».

(Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчет илеткелинден).

«Донецкуголь» каттыжыышкынның Калинин аттыг шахтазы одаар чүүл казып тывар планының темпилерин беш чылдың ийиги чылында бүзүреллиг шапкынчыдыг турар. Администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргезин биллдилии-биле боттандырып турар партия организациязының тодаргай үг-шиглиг ажылы эки көргүзүглерни доктаамал чедип алырынга дөгүм болуп турар.

Энир чылын безин шахтаның алаэн каш участоктары ай санында боттарының планнарын күүсетпейн турганнар. Оларның удуртукчулары оон чылдагаанын хомүр-даш казып ап турар черлерде чер иштининң геологтуг нарын байдалдары-биле тайылбырлаар хөөнүү турганнар. Ындыг-даа болза партком үй комиссиялары, бүдүрүлгени эргелеп башкарарының болдаш коллективте күш-ажылдың организастаашкынының айтырыгларын өөренип көргеш, хожудаашкыя болза хамыктың муриунда удуртулганың четпези-биле холбашкан деп түңнелди кылганнар.

Участоктар начальниктериниң илеткелдерин дыңнагылаап, ажыл-херекти экижидерин партком олардан негээн болгаш ажыглаар курлавырларны айтып берген. Партия бөлүктери партийжи шиитпирлерниң күүселделерни контрольдавышаан, дагжылар бригалаларына бот-бодуя деткижер, бот-бодунга дузалажыр чурумну доктаалырынче удуг киржээнгейни салып турар апарганнар. Кижилер бала ажыл-херекти алаэн соңуургаар болу бергилээп. Тургузуп, боттандырарынче шахтаның техника-экономиктиг албаның парткомнуң киириштирип кылганы хемчеглер база эки түңнелдерге чедиргеп. Хожудап турган участоктар бо бүгүнүң түңнелинде сөөлгү ийи айда хомүр-даш казарының планнарын ажыр күүсеткилээннер.

Калинин аттыг шахтаның коммунистери, партийжи контрольдуң уг-шиин тодарадып тура, бүдүрүлгенин онзагай байдалдарын, оон структуразы болгаш күш-ажылдың чурумун барымдаалап турарлар. Бүдүрүлгезе яязы-бүрү мергежилдерлиг муң-муң дагжылар дүн-хүн дургузунда хомүр-даштың казып үндүрүп турарлар. Ындыг болганда администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаарының кол угланыышкыны бүдүрүлгенин бүгү алырларының тодаргай болгаш харылзашкак хөделиишкиниң хандырары болу берген. Парткомнуң бир комиссиязы хомүр-даштың казып эгелээриниң хереглекчилерже чүдүрүп чорударынга чедир бүгү-де технологтуг шүүдүлгә күш-ажылдың чогумчалыг чурумун хандырып турар шак графигинин шыңгыы сагыттынып турарын хайгаарап турар. Бригалирлерден ээлээш кол специалистерге чедир бүгү чергенин удуртукчуларының чаа дериглерин шиңгээдириниң, озалдыдак болдурбас аргаларны сайзырангайжыдарының болгаш чаа объектилер тудуунун планнарын канчаар күүседип турарын өске комиссиялар контрольдап турарлар.

Администрацияның ажыл-чорудулгазынга кошкаш дивес партийжи контрольду хандырып турар комиссияларның идепкейлиг ажылы күш-ажылдың бедик көргүзүглерин чедип алырынга ажок дөгүм болуп турар. Донецкинин дагжыларының ССРЭ-ниң 60 чылынга төлептиг үжүражыр дээш социалистиг чарыжынга көскү черни Калинин аттыг шахтаның коллективи быжыы-биле ээлеп турар. Беш чылдың эгелининен бөөр планнан ажыр 120 муң тонна хомүр-ашты ол коллектив берген.

— Чогаалыкчы стиль Донецкинни партия организацияларының хөй кезиниин ажылында колдап турар — деп, партия хооркомунуң секретары В. Игнатов чугаалады.—СЭКПнин XXVI съездизинин шиитпирлеринге дүүштүр администрацияның ажыл-чорудулгазынга контрольдуң ажыктыын бүгү хемчеглер-биле бедилерин оралдажып турар бис. Хоорайның партия организацияларында 900 ындыг комиссиялар ажылдап турарлар. Ол чүгула херекче алды муң ажыг коммунистер хаара туттунган, оларның үштүн ийи кезээ — ажылчыннар. Активчилерниң ажыл-чорудулгалы коллективтерийн муриында турун турар тодаргай сорулгаларга чагыртқан турзун, колкол участоктарже мөөнеттинген турзун дээш бүдүрүлгелерде партия комитеттери болгаш бюролары шыңгыы хайгааран турарлар. Партия съездилиинин соонда чүдүрер-дүжүрер ажылдарны организастаары, транспортту ажыктыг ажыглаары дээш чергелиг айтырыгларже партийжи контрольду күштелдиргеп бис. Хоорайның партия организацияларынга сөөлгү отчеттар болгаш сонгулдалар үезинде администрацияларның ажылдың контрольдаар чүс ажыг комиссиялар тургустунгулаан.

Домеши.

О. ТАГУНОВ,
СЭТА-ның корр.

АЧЫ-КҮЖҮВҮС—НАЙЫРАЛДА

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл ойнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын радиодан дыңнап, солуннардан номчуп танышкаш, бис акыдунма хей национал улуг өг-бүлевиске канчаар-даа ажок чоргаарланганывыс улам хайныгып, Владимир Маяковскийниң мындыг чалбыыштыг одуругларындыр-биле:

Номчуңар,
адаарганар—
Мен—
Совет Эвилелиниң
хамаатызы-дыр мен!—

деп бүгү делегейге улам чаңгыландыр мыражын тур бис.

Акы-дунма өг-бүлевистиң 60 чылы шынап-даа алдарлыдырам! Ол дугайын бистиң ленинчи партиявыстың бо доктаалы улам чырыткыландыр көргүзүп тур. Бистиң чүртүвүстүң эрткен оруу—бүгү-ле чаңгыналчак тинилелгелери, чылдан чылче өзүп турар оңдур чаагай чеднишкиннери мында чайынналдыо костүп турар-дыр. Ол дээш совет кижи канчап өөрүвес, канчап чоргаарланмас боор!

Төөгүлүг Алдан чылдар—
Төрээн чүрттүң эрткен
оруу.
Акы-дунма совет чоннуң
Алдар шыпкан тинилелгезин!
—дээш

бодал-биле бистер бо алдарлыг байырлалды ажыл-ишчи соруктуг уткуп турад бис.

— Алдарлыг 60 чылды —60 ажыл-ишчи неделя-биле! деп кыйгырып-биле бүгү чүрт, бүгү акы-дунма улустарывыс чүрттап, ажылдап, өөренип турар. Кым-даа, совет ажылышчи бүрүзү—канчы, таваажы, малчын, эртемден, башкы, эмчи, артист, чүрүкчү, чогаалчы, ужудукчу, чолаачы, казарчы, анчы—шуптувус бо байырлалга төлептиг ажылышчи белектерлиг ужуражып:

Акы-дунма бүлевистиң
Алдан харлаан байырлалын
Алдын чаагай өргээвисте
Ажыл-ишчи уткуп тур бис.
Октябрьның төрээн чүрту—
Россияның оглу, кызы
Акы-дунма найыралдың
Алдан харын алгап тур бис!

—дээн хей-аът киргеп.

ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чылының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын республиканың чогаалчылары, бүгү акы-дунма совет чону-биле бир дөмей, байырлап хүлээп албышаан, акы-дунма чаңгыс аай ленинчи улуг өг-бүлезинге канчаардаа аажок чоргаарланып, чогаадыкчы чалакчы соруктиле ажылдап турар. Олар төрээн чурт, партия, найырал, тайбың дугайында чаа-чаа чогаалдарны помчукчуларга баседенден улус чүве айтыра берзе, серемчилиг болур эвеспе.

— А түңү, түңү айтырар чүвел?

— А, хей чүве-дир ийин—дээш, малчын үне баскан. Бажың ээзи оон соонче дап бергеш, соксап каан. Кээрге таптыг айтырыш көөр-дүр ийин деп бодаан.

Бедик чалды куду шанактыг уруглар сыладып турган. Каткы-хөг. Чалыы назын изин. Ашак шала үзейин алган, холдарын оргазынга чүктенинкеш, кыштаанда чалымнар сагындырар бедик сарыг, ак бажыңарже углай базыткан. Бодалдар, бодалдар...

III.

Даартазында, сыгыр дең бажында, эртежи дээш Мылдый ашак, кадай чаа-ла туруп турда, довун машина шимээни дыңналган. Карамааның кывыскан оду чаа-ла харлээлеп орган. Кургаг ак чыраанын өрттенген карты чаагай чытталган. Соок өг иштинде ыш, кошкан туман дег, ыпаада аскан фонарының чырыы бүлүйтүр көжүп, өрү, дүндукче шейлүлеп. Мылдыйоол дерде сеспегер пегейин эштип алган, өңнүүнүң белээ —дой даңзаазын бургуратркан.

— Болар аңаа эвес. Мындыг эрте. Үнүп утку—деп, кадай пажын салып чыда хымнеткен.

— Ыдывыс ызырар ийик бе? Чалаан бе, оларны.

Совхозтуң «спецыалистер машиназы» деп чүвени ашак эңдевээн, ол ыңдыг чүве—ышкыштан, чодүрүп чоруур. Саналшкын... Хыналда... Билдингир чүвени. Сөөлгү уеде ол Оттук-оолчук чиктин кончуг апарган чүве ийикпе. Билбээ-ченинең чүве-даа айтыргылаар. Мыкылайны-даа адагылаар.

Кадай сугже шай, дус каапкан, үнер деп дап берип чыдырда, манаваан аалчылар удур кирип келген. Амырмевди солушканнар. Үш кижи. Бригадир, мал бухгалтери, Оттук-оол. Контроль болдуңүп даргазы Оттук-оол. Че, харын, ындыг-ла-дыр. Болган чүвени.

— Отчёт кылып чор бис—деп, шайлаан соонда бригадир дыңнаткан.

— Эрткен айның актызы бо-дур. Немешкен чүве чок. Ийи хойну складка дужаагаш. Эмчиниң шынзылгалары бо. Ы-ы...

— Ийет. Бо саазыпларны ингеш көрээл—деп, Оттук-оол үзе киргеп.—Хойну сапаал. Читкелеп. Дугаар барымдаалап.

— Дугаар... Че, харын...

Хүнүң кызыл хередери даглар баштарын шопа бергеп. Карамаа чавыс кажаанның эжиин ажыдыптарга, ак бус бургуран үнүп, өдекеңир, ажыксыг чыт думчукка какпкан. Карацгыда үүс-чүс карактар чырыткылаңнаан.

...— Ниити сан үш чүс сезен бир. А бо ырбыска чүвенің кулаанда дугаары 3713—деп, аныяк бухгалтер илеткээн.

— Санга чорчүжүп турар кижи бар бе?

Ындылар чок болган.

— Ынчаварга ам хүү малды санап үндүрүттээл. Че, ай де, угбай!

— Дөртен ийи... Дөртен үш. О-о! Арбыш-на-дыр.

— Дүү... хоорайда оглум, кеннимнии, суурда дуңмалырывыстың...—деп, Карамаа чугаалаңган.

— Ол аңгы чугаа-дыр. Эвээш эвес ишек база бар болгай. Норма-чижек, чиген чеминиң өртек-үнези...—дээш, Оттук-оол өзүк базышкан.

— Че, ам-на демги документилериңер кай?

— Чемден кыла каапкан чоор бе? Тырткан, маңчы... Аптарада...—дээш, өгнүң хереежен ээзи манагзының турган. Оон чонаада ширинн шойбек кара шырайында хүлүмзүргүге демейлешкек аян көстүп кыпкан, чырыы чырташ дээн.

— Ажырбас, ажырбас!—деп, өөрүңүн өмүнээзинден Оттук-оол харылаан.—Ам түү боор, ажыл дораан шыкпарлыр. Хем кирер, инекчилерге баар улус бис, далашпаже талаар. А-а, силерниң куданар база ында але? Так, так... Ийини дужаагаш. Кештери кайыл?

— Кайда ийик моң, кадай? Чада донуруп түрдувус чоп.

— Адырам... Суурже киирипкен улус боор бис бе? Азы? Эки-ле сагынмайн тур мен ийин, харалаан.

— Ындыг-дыр. Чок деп демдеглеп каалы... Эпир чылый хураган үзүп, силерге хүлээдип турда, тургускан акт менде бо. Ынчан ацаа киришкенимни сактып турсилер бе? Силерде база бир хоолга түрар ужурлуг. Силерниң алган хураганнарыңарны 3313-тен эгелээш. 3713-ке чедир дугаарлаан. Ол мында бижиттингеп-дир, көрүнер. Ниити саны 400. А бөгүн кан болду?

— Эрткен айның, октябрьның, отчётында шак-ла ындыг турган чүве—деп, бригадир дегийт чугаалаңган.

— Чаңгыстан саваан чүве ыйнаан?

— Ийе... Ындыг аа, малчын?— деп, бригадир дуза эрээн. Оозу бажын соганнаткан. А боду иштинде: «Барып-барып бо хой сапап де! Отчёт сапында сөөнеп, шүүдеп келдим чоп».

— Ындыг-дыр. Бир ай иштинде он тос баш кайда баргапыл?

— Ийнзи скыд...

— Ийе, ийе. Он чедь?

Шимээн чок. От өшкен. Өг ишти ишейн соон орган. Оттук-оол саазыпнарны топтап көрүп, ол-бо сапнарны шүүштүргүлээн.

— Че, чүл моң, хойжу?

— Элдепнейлиг чүве-ле-дир. Үстүп калчыктар бе дээрге, үргүлүү кадатта мал-дыр бо. Оор-суук...

— Солун-дур оо, солун-дур. Көрүнерден... Чок иртгерниң дугаарлары: 3315, 3317...— дээш, шуптузуп адаан.—Мында 3550-дең өрү сан чок аа? Чок. Ам дыңнанар. Ол санга чедир дугаарларны бир, ийи айларда, харын-даа декабрь айда безин төрүттүнген хураганнарның кулактарында кыыткан чүве. Ынчан кээрге эң-не улуг, боктур иртгер чок ышкажыл, а?

База-ла шимээн чок. Ашак даңзазын чушкаан, кадай демир суургуун кыңгыраткан...

— Буруулуг-ла болган-дыр мен, даргалар. Мелегей баш дайын бо. Орнун салып көрейн. Ам бо дораан—деп, адак соонда Мылдый-оол малчын чугаалаңган, өңдейип туруп орган.

— Чок, чо-ок! Актылар бодур. Комиссия кежигүнерн, хойжу аттарынар салыңар. Кодээ Советке киирер актыга база... Ол-ла. Бир-тээ маңаа чүве чугаалавас болганыңарда, дүгээ, контроль балдүүнге, домактажыыл, эш Мылдый-оол. Оол-даа оске чүве үнүп кээр чадавас. Дыңнадыптар бис, кажан кээрин. Байырлыг!

Машина чөдүрүп чоруй чоорту ырай берген. Хойлар чаңчыккан конналары-биле дагже үнүшкен. Каас, соок өгле ийи кижи олуруп калган. Мылдый-оолдуң холунда оду өшкен даңза. Карамаа от чушкурер кыскажын тутпушаан.

Александр ДЕМБИРЕЛЬ.

СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ

МАССАЛЫГ СТАРТТАР

«Советский спорт» солун хаакчының Бүгү-эвилел хүнүн февральдың 28-те эрттирер деп инициативаны үндүрген. Ол солуниүң солун эгелээшкинии чурттуң шилиндек командазының хаакчылары, мооң мурнунда болган кышкы Олимпиадаларның тинилекчидери, спорттуң хоочуннары болгаш муң-муң хаакка сонуургалдыглар бир үн-биле деткээнер.

ВЛКСМ Төп Комитединиң секретариады, РСФСР-ниң Спорт комитеди болгаш профэвилелдериниң эки тура спорт иинитилелиниң Бүгү-эвилел чөвүлелиниң президиуму Бүгү-эвилел хемчээлдиг «Лыжняя Россия» деп хаак маргылдаазын Россияның бүгү булуңнарынга февральның 27-28-те эрттирер талазы-биле тускай доктаалды хүлээп алган турган.

Ынчангаш шак ындыг массалыг старттар бистиң республиканың районнарынга хоорай, суурларынга болуп, февральның 27-28-те хаак оруунче муң-муң кижилер үнүп, ГТО нормаларын дүжаан, аныг агаарга мага хаптыр ыштанып, хаактыг сорулгазынынга болуп бүгү-бүдүлер кылган. Ол ыяш-каш хаактаарыга белиг мергежилгиг, эки белеткелдиг спортчулар солун маргылдаазынга киришкеннер.

Ол хүннерде республика пәрысылалының хүүттакылары калыкшылдың старттарында база эң-не илерейдиг көрүүн көргүскеннер. Кулуханың болган ыштанылганың Гастелло аттыг пазының кааз-тараат байлакчыларының Тайга станциязынга болган Хөрбиге дээрге от хүннерде муң-муң ыяшылар массалыг старттарчы эң хаакчының хүнүнге шилиндек киришкеннер.

Эң иглакыяа Хөрбиге хаак бөлөкчүзүнге бо төөкку сылдарда шак ындыг массалыг хаактаашкын болбаан. Шак хүнүн дүүгүлүүнде ажыл кылдыгларынан, албан организациялардынган, школдалардынган, дээди, ортумак өөредилге черлеринден 5 муң ажыг кижи массалыг старттарга киржип, дагдан чүгле хаактыг эвес, а шанактыг чүнгүлап, кончуг эки дыштанып, кадыкшылын быжыглап, чаа күш-ажылчы неделяны омаксерген эгелээнер.

Бистиң республиканың черчерлерге болган массалыг хаактаашкыннарын Тываның спортчулары ССРЭ-ниң улустарының V кышкы Спартакиадазынга тураскаатканнар. Ол Спартакиаданың байырлыг ажыдыышкыны марттың 6-да бистиң кожавыс Красноярск крайның төвү—Красноярск хоорайга болуп. Бо улуг спортчу байырлал—бистиң калбак-делгем Төрээн чүртүвүстүң аңгы-аңгы бүүнарында чүрттап, ажылдап турар хей национадлыг совет улустуң чаңгыс эвин, бүзүлбас пайыралын улам быжыктырар.

Ол-ла хүннерде хаак спортунга Тыва АССР-нин бирги черн дээш маргылдаазы Хербиске болган. Аңаа Таңды районнуң шилиндек командазының кежигүннери эки бедеткелдиин көргүзүп, шилчнир кубокту ам 10 чыл улаштыр чаалап алганнар. Бии-Хемден келген спортчулар — ийиги, Таңдыда Дуржулга станциязының хаакчылары боттары тускай команда болуп кириишкеш, үшкү шаңналдыг черлерни эелээнер.

Эр улустуң 20 километрге чарыжынга биатлонга ССРЭ-ниң спорт мастери, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи Сергей Бабкин ук хемчээлди 1 шак 9 минута 40 секундада эрткеш, чемпионнаан. Бии-Хемден келген Геннадий Евдокимов тиилекчиге 21 секунданы ойнаткаш, ийиги, дипломочу Леонид Чуруто —үшкү черни эелээнер.

Хөрзөжен спортчуларның 8 километрге чарыжынга Таңдының спортчузу Людмила Адаева бирги черни эелээш, айыткан хемчээлди 28 минута 9 секундада эрткен. Хово-Аксыдан Ирина Афонина чемпионга наш-ла секунданы ойнаткаш, ийиги черни алган.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: хаакчының Бүгү-эвилел хүнүнге киржир дээш келгеннериң арын-шырайында хүлүмзүргүр, каткыхөг долган. Ол шынап-ла улуг спортчу байырлал болган. Эстафета дамчыдылгазының үезинде. Ол хүн болган массалыг старттарга хаак оруунга үнгеннериң кижи бүрүзү тиилекчи болган.

Авторнуң фотолары.

Ачаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга эдир булуттаар. Агаарның температуразы республикага 8—10, Кызылга 6—9 градус соор.

МАРТТЫҢ 2-ДЕН 4-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —«Тоол аалдап келдиң». «Кайгамчык Василиса». Уран-чечен фильм. РСФСР-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева чорудар. 10.25 — «Бар-даа болза, бүзүренчиг эвес». Дамчыдылганы С. П. Капина чорудар. 11.25 — Медээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35 — «Чаңгыс өг-бүледе». Документалдыг телефильмнер программазы: «Жамылбек-ата», «Соңгу ада бажыңы». 15.10 — «Орус чугаа». 16.05 — «Хөглүг старттар». 16.30 —«Аныяктар адресгери».

КЫЗЫЛДАН

17.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

17.45 —«Бүгүдеге стадион». 18.15 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Металл кампан алыр талазы-биле порошок металлургиязының Броварск заводунуң ажылының дүжүлгазы. Дамчыдылгага УССР-ниң ЭА-ның вице-президентизи В. И. Трефилов киржир. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Экономика камналгалыг болур үжурлуг». Киевтин «Киевлянка» пестаавы фабриказының чиг-эт камналгазының талазы-биле дүжүлгазындан. 19.20 —«Үшкүзү артык эвес». «Өг-бүлеө деп шикиден документалдыг телефильмнерниң баштайгы көргүзүү. 20.10 — «Композитор С. Туликов». Фильм-концертиң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 —ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылына УССР-ниң П. Вирский аттыг Күрүнеиин академиктиг алдарлыг таңды ансамблиниң концерти. 22.35 —Бөгүн делегейде. 22.50—23.20 — Хаак спортунга делегей чемпионалы. Трамплиндеп шуураашкыннар. Норвегиядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —Француз дыл. Өөредилгениң ийиги чылы. 12.30—Ю. Олегтиң чогаадыкчы ажылы. 13.15 —«Возрождения чезинии. уран-чүүдүл. Бирги дамчыдылга. 13.45 —Т. Драйзер. Амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының арыннары. 14.30 —Бойлуг эртеми. 2-ги класс. Хоорайга болгаш тегзеге кыпкы ажыл. 14.50—«Сизоры ала-недела». 15.20— Медээлер. 15.30— 18.15—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Мөөң бүгү аныяктарының. Телефильм. 18.30 — «Ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаар». 19.00 — Телемедээлер. 19.15 —Телемедээлер (орус дылга) 19.25 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 —«Тамчыктыг удукар, чаштар». «Хуулгаазын хумуңчуташ». 19.45 —«Москвичка». Телеклуб. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.10 — «Воскресенне». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы.

МАРТ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Воскресенне». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 10.30 — «Кино аян-чоруктар клуву» Ю. А. Сенкевич чорудар. 11.30 — Медээлер. 11.35—14.15— Чапсар. 14.15 —Медээлер. 14.35— «Чер кырында кижи». Документалдыг телефильмнер программазы: «Мээң тураскаалым шагы». «Сээң черде кижиң». 15.25—Ф. Листин фортепианога чогаалдары. Бүгү делегей конкурстарының лауреады Л. Тимофеева күүседир. 15.45—«Ye болгаш бодудуңуң дугайында». Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры шүлүкчү А. А. Сурковтуң амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының дугайында документалдыг телефильм. 16.25 —Якут АССР-ниң уран чүүл коллективиниң концерти. 17.15—«Аалдар школазы».

КЫЗЫЛДАН

17.45 — Телемедээлер. 18.00 —«Хөглүг өг».

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Мээң республикам хүнү». Документалдыг телефильм. 19.10 — «Калбак долгандырыг». Эстрада программазы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.30—21.45 —Чапсар. 21.45—Р. Гамзатов. «Аваларны камнанар». Шүүглел. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 —01.00 —Футболга Европа чемпионнарының кубогу. «Динамо», (Киев)—«Астон вилла» (Англия). Симферопольдан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. Өөредилгениң ийиги чылы. 12.30—География. 7-ги класс. Барыын Сибирьниң бойдус комплекстери. 13.00 — Профтехучилище сургуулдарынга. Сагылга-чурумнуң болгаш амыдырал-чуртталганың эстетиказы. 13.30 —Сээң Ленинчи библиотекаң. «Эвээш-даа бол, экизи дээре». 18.00 — Л. Н. Толстой. «Дириг сүнезин». 14.45 —«Шыдыраа школазы». Этелеп чоруурлар клазы. 15.15 —Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Псков». Телефильм. 19.05 — Телемедээлер. (Орус дылга). 19.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удукар, чаштар!». «Музыкалыг тоолдар». 19.45 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Сокол»— ЦСКА 2, 3 үелери. Киевтен дамчыдылга. 21.00 — Ye. Информастыг программа. 21.35—23.20 — «Воскресенне». Уран-чечен фильм. Ийиги сериязы.

МАРТ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Воскресенне». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 10.40 — «Харыылаңар, горнистер!» 11.25—Медээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Подмосковье беш чылдың марыжында». Документалдыг телефильм. 15.55 — Баяністер оркестриниң концерти. Горький хоорайдан дамчыдылга. 16.00 — «Шыдыраа школазы». 16.30 — «Кылып бил, билип ал». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 17.15 — «ССРЭ-ниң улустарының 5-ки кышкы спартакиадазында». Красноярскиден дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

17.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.00 — «Миллионнарның лепинчи университеди». Москва бүдүүлелериниң пропагандистери-биле ужуражылга.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Делегей байдалының допчулалы».

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга».

МОСКВАДАН

19.30 — Футболга кубок эдилекчилериниң кубогу. 1/4 финал. «Легия» (Польша) — «Динамо» (Тбилиси). Польшадан дамчыдылга. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—23.20 — «Марецкая дугайында чүү билир сен?» Фильм-концерт. Төгүнде — информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.30—Физика. 6 класс. Архимедов күжү. 13.00 — «Возрождения үезинии уран чүүлү». 2-ги дамчыдылга. 13.30 — «Авалар школазы». 14.00 — «Мен—нетекчи мен». Уран-чечен телефильм. 15.25 — Медээлер. 15.35—17.45 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.45 — «Ийи үе — чаңгыс салым-чол». Телефильм. 18.05 — Телелекторий. В. И. Ленинниң «Чүнү кылырыл?» деп номунуң чырыкче үнгенниден бээр 80 чыл ою. 18.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.30 — «Чурук бүрүзүнде хүн» («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Телемедээлер. (Орус дылга). 18.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем амыдыралы» (Орбита-3»). 19.30 — «Тамчыктыг удукар, чаштар!» «Музыкалыг тоолдар». 19.45 — «Театр афишазының чанында». 20.45—«Амыр-дыш чок албан-дужаал». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.00 — «Даштыкы фильмнер экраны». «Макс Линдер-биле кады...» Уран-чечен фильм. (Франция).

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

Кино

МАРТ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Валентина» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Золушка»: 10.30, 13.20, 15.00, 16.50, 20.50. «Медовый месяц» аалчылар бажыңының чажыды» 18.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Боолаар эрге» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бот-бодувуска ынчаар ынак чораан бис» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дужаал: боолан болбас!» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакциянның адреси

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлалчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариатының 2-23-35, партийжи ажылдыра болгаш совет тургузуг киндистериниң 2-37-13, пропаганда киндизинин 2-31-75, культура киндизинин 2-23-54, кедээ-ыяш агый киндизинин 2-21-47, үлетпүр киндизинин 2-31-75, чагаа киндизинин 2-41-27, информация киндизинин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейп барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 81.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—0028

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 51 (11849) | 1982 чылдың март 3, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

СОВЕТ-ПОЛЬША ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский баштады партия-күрүне али-чоруу кылып Москвада келген польша делегация-биле чугаалажыышкынары март 1-де Кремльге болган.

Совет таладан чугаалажыышкыннарга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң даргазы Ю. В. Андропов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков олар киришкен.

Польша таладан — Каттышкан тараачын партияның Күүсекчи комитединиң даргазы, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Р. Малиновский, Демократтыг партияның ТК-зының даргазы, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Э. Ковальчик, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары, ПУР-нуң даштыкы херектер министри Ю. Чирек, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПКАП-тың Катовице воеводство комитединиң бирги секретары Э. Месснер, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Национал камгалал министриниң бирги оралакчызы, Польша шеригниң Кол штабының начальныгы Ф. Сивицкий, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ПКАП ТК-ның секретары М. Вознак, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Министрлер Чөвүлелиниң Экономика комитединиң даргазы Я. Ободовский, ПУР-нуң ССРЭ-де элчини К. Ольшевский олар киришкен.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле Совет Эвилелинде чорудуп турар ажылдың дугайын, съезд үезинден бээр эрткен чылдың дургузунда ол ажылдың чедиишкинниг түңнелдериниң дугайын Л. И. Брежнев польша делегацияга дыңнадып берген. Совет демократияны сайзыраңгайжыдарының, ажылчы чоннарның чаагай чоруу дээш социал-экономиктиг программаны боттандырарының тодаргай айтырыгларын совет таладан тодаралып көргүскен.

Польшада тургустунган байдалга, партияның чаңгыс эвин быжыглаар, улус чу эрге-чагырганы, социализмниң туруштарын быжыглаар дээш демиселлиң кол угланыышкынынарын тодаргайлаан ПКАП ТК-ның VII пленумунуң түңнелдеринге В. Ярузельский үнелээшкинни берген. Тайбыңның болгаш социализмниң, Европа дипке быжыккан доктаамал байдалды камгалап арттырарының, делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарының эрге-ажыктарынга таарыштыр Совет Эвилели-биле, Варшава Керээзинин өске-даа күрүнелери-биле бузулбас найыралды быжыглаар деп польша улустуң шиитпирлиин ол онзалап демдеглээн.

Кол өзээ социалистиг интернационализм, үндезин эрге-ажыктарның болгаш алыс сорулгаларның ниитилешкек чоруу, эш-өзүнүн эп-сеткил каттыштырылгазы болгаш дузалажылгазы болуп турар ийи талалыг совет-польша харылзаалар-ның байдалын болгаш перспективаларын талалар тодаргай чугаалашкан. Ийи чурттуң аразынга экономика, садыг болгаш культура харылзааларын калбартыр талазы-биле улам ынайгы тодаргай хемчеглерни алырын олар дугуржуп алган.

Совет Эвилели биле Польша империалистиг албадаашкыныы буруу шаап турар, дайын кыжанын кошкадырынче, тайбыңны быжыглаарынче болгаш дүшүүрлүг чорукту чавырыдырарын ханыладырынче угланган эргежок чугула хемчеглерни ап турар, ынчаарга делегейге садыг-экономиктиг харылзаалар кандыгыл дээрге ССРЭ биле ПУР ден эргеге, кайы-кайызынга ажыктыг болурунга болгаш экономика талазы-биле чогумчалыг болурунга үндезилээш, ынчыг харылзааларны бүгү чурттар-биле моон соңгаар-даа калбартыр.

Л. И. Брежнев биле В. Ярузельский делегейниң чугула айтырыгларын чугаалашкан болгаш делегейниң амгы кончуг шыңгыы байдалында социалистиг дем каттыжылга чурттарының чаңгыс эви удурланыштыр туржуушкуның ажып эртер, боо-чепсекти эңдере бүдүрериң болдурбас база милитаризм болгаш дайын күштеринге ойтур шавыышкынны бээр төлээде, тайбыңга ынак күштерниң сырый каттыжыышкыны кажангызындан-даа артык негеттинин турар деп, чаңгыс эп-сеткилдиг бодал-оналын илергейлээннер.

Чугаалажыышкыннар чүректин ханызындан найыралчы байдалга эрткен. Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың аразында аку-дүмалыышкы эвилелдиң, найыралдың болгаш кады ажылдажылганың бузулбазын ук чугаалажыышкыннар тодаргай көргүскен.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛГА

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң чазаа ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский баштаан Польша Улус Республиканың партия-күрүне делегациязынга алдар кылдыр март 1-де Кремльдиң Улуг ордузунга дүштеки шайлалга кылган.

Совет таладан эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, К. В. Русаков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, СЭКП ТК-ның харыысалгалыг ажылдакчылары, албанның өске-даа кижилери шайлалгага келген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев дүштеки шайлалгага түве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Польша Улус Республиканың хүндүлүг делегациязынга — ПКАП Төп Комитединиң Бирги секретары, Польшаның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Войцех Ярузельскийге, Каттышкан тараачын партияның Кол комитединиң даргазы Роман Малиновскийге, Демократтыг партияның ТК-зының даргазы Эдвард Ковальчикке, бистиң Москвага чедип келген бүгү поляк өңнүктеривиске үүректиң ханызындан изиг байырны база катап чедирер бодай-дыр мен.

Опза чугула болгаш харылсаалгалыг үеде бистиң ужуражыышкынывыс болуп турар-дыр. Ол — Польшаның нарын, чамдыкта кедергей берге турган херектеринге хамаарыштыр ындыг. Ол — делегей херектериниң ниити чорудулгазынга хамаарыштыр база ындыг.

Улусчу эрге-чагырганы камгалаар, нарын байдалды чогумчалыг болдурар, үр үргүлүлеп келген аар кризистен чүртту үштүп алыр дээш поляк өңнүктериң хүлээп алганы национал шиитпирниң дугайында информацилыны бүрүн билиишкин-биле хүлээп алган бис. Ол дээрге чогуур үезинде алдынган хемчеглер болган. Контрреволюцияга орукту коммунистер чайлап берип, социализмниң дайзыннарының калчаалыг халдаашкыннарындан чалданган болза, Польшаның салым-чолу, Европага болгаш бүгү делегейге чогумчалыг байдал шиитизи-биле согуушкунга таварышкан турар ийик.

Ол болуушхунарның берге түңнелдери — сагындырыглыг өөредиг-дир. А коммунистер өөренип шыдаар улус.

Социализмниң бүдүжүпге хоралыг, өжээтен бүгү үүлдерден социалистиг тургузуушкунуң практиказын арыглаар дээш Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының, оөң-биле эвилелчи партияларның чүткүлү черле дүрүм ёзугаар болуушкундур. Ажылчын аңгының партиязының авангардчы ролюн катап тургузар дугайында силерниң сагыш салыышкыңар ажылчы чоннарның политиктиг идепкейлиин бедидеринче, улус массаларны сырый каттыштырарыңче силерниң үзүн хуусаалыг, быжыг угланыышкыңар база дүрүм ёзугаар болуп турар. Өзулуг демократияның хөгжүлдези социализмни түгле кошкатпайн турар эвес, харын-даа оөң күштерин доктаамал көвүдедип турар.

Бөгүн Польшага чиик эвес байдал таваржып турар. Анархияның, сандаргай болгаш күчүлелдиг чоруктарның чалгыы хенертен тыптып келбээн. Империалистиг күрүнелер, хамыктың мурнунда АКШ эргени болгаш моральды үреп, Польшаже ыйыышкыны күштелдирип турар. Олар чаа шылгалдаларны болгаш човаланныг бергедээшкиннерни поляктарга база катап онаштырарын оралдажып турар-дыр. Ынчалзажок социализм бодуп камгалавас деп кым-даа кордавазын. Социализм бодуп эң-не шиитпирлиг-биле камгалаар апаар.

Амгы нарын хүнүң даартагызы эки болур дээрэн ам көстүп келген. Социалистиг Польшага шыдаар шаавыс-биле дузалап келген бис. Моон соңгаар-даа дузалаар бис. Бо дээрге анаа сөстер эвес.

Бистиң чогаатканывыс экономиктиг кады ажылдажылганың планнары ийи чурттарга ажыктыг болур дээрзинге чигзинишкин чок. Чиг-эт күрлавырлары шиңгээдип алыры болгаш индустрияның эң чугула адырларын хөгжүдери ол планнарда көрдүнген. Көдээ ажыл-агый талазы-биле бистиң харылзаалары-быста калбартырыңың багай эвес аргалары бар.

Бистиң чурттарывыстың күженишкиннери социалистиг бүгү дем каттыжылгазының хемчээлинге чорудуп турар ажыл-биле холбажып турар. Экономиктиг харылзааларның деңнелин болгаш шынарын хамыктың мурнунда бедиперин демдеглеп турарым олдур. Куш-ажылды улам-на ханызы-биле болгаш быжыы-биле хуваарын, бүдүргелгениң эң-не дешилгелиг методтарын дем-биле шиңгээдип алырын национал экономикаларның чечектелишкинниниң **дулгуур** кылдыр санап турар бис. Улустарның чаагай чоруун көдүрериниң эрге-ажыктарын удуртулга болдурбушаан, ол ажылды улуг хемчээлге организастаарының чүткүлү болгаш политиктиг тура-соруу Совет Эвилелинде, Польшада, социалистиг өскедаа чурттарда бар.

Социалистиг дем каттыжылгазы — ол дээрге кандыг-бир башкаланган политиктиг дип эвес-тир. Социализмниң чедиишкиннери бүгү кижи төрелгетенге хамааржыр. Социализм — амгы үениң сайзыралыңың кезээдир. Делегейниң улустарының богунгу сеткил дүвүрээшкиннеринден социалистиг чурттарның башкаланмайн турары черле билдингир. Ол сеткил дүвүрээшкиннериниң кол чүүлү — делегейни дайындан канчап камгалаарыл деп айтырыг-дыр.

Боо-чепсекти бүдүрериниң болгаш чепсегленнишкинни дүжүреринің кайызын шилип алырыл деп айтырыгга хамаарыштыр Совет Эвилелинде ийи бодал чок. Ынчаарга бистиң айыыл чок чоруувуска кыжаныышкын бар болганда бистиң Чепсектиг Күштеривистиң камгаланыр дайынчы аргалыын чогуур деңнелге тудуп турар бис. Ону ынчаар кылып ужурга таварышкан бис. Боо-чепсекти бүдүрер кылдыр бистерин кезээде даштыкыдан албадап келген. Бир эвес түгле Совет Эвилелинден хамааржыр турган болза, чер кырынга ядролуг чепсек тургустунмаан турар ийик, массалыг узуткаашкыныың боо-чепсектериниң чаа, эң-не чаа хевирлерин чогаадып кылбаан турар ийик. Кижи төрелгетенниң дээди эргезинге — тайбың чурттаар эргезинге үүг-даа кыжанмаан турар ийик.

Тайбың дээш демиселдин оруун кезээ-мөңгеде шилип алган бис. Империалистиг өнүк-чөңгээлер болгаш кыжаныышкыннар ол оруктан бисти чайладып шыдавас. Ядролуг чепсектиг үеде тайбың — ол дээрге дең кырынга амыдыралды үргүлүлээриниң бирги чергелиг пегелдеан дээрзин бүгү кижилерниң билип алырын күзеп турар бис.

Делегейниң политиктиг байдалы совет-америк харылзааларының байдалындан улууубиле хамааржыр дээрзинге маргылдаа чок. Ынчалзажок хамык үжүр үүгле ында эвесле харып. Делегей айтырыгларын шиитпирлээринге өске күрүнелерниң, оөң иштинде Европа күрүнелериниң политиктиг деңзигүүрү болгаш салдары база улуг. Оларның үүг шиитпирлиг болган туруп болур.

Чөөн болгаш Барыын чүктүң аразынга чугаалажыышкыннарны үргүлүлээри база калбартыры дээш, буруудадыышкынарның болгаш удур-дедир буруудадыышкынарның хоразын уэуткаары, соңгаарладып болбас айтырыглары, бирги ээлчегде чепсегленнишкинни дүжүрерин практиктиг шиитпирээри дээш туржуп турар бис. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, удур туржуушкунга удур база чөпшээрежилге болгаш ажыл-ишчи кады ажылдажылга дээш туржуп турар бис.

Поляк өңнүктеривистиң туружу база ындыг болуп турарынга сеткил ханыышкының илергейлээр бодай-дырмен. Үзел-бодалдарның чаңгыс аайы, амгы болгаш перспективтиг сорулгаларны бир домей билип турарывыс бистиң чугаалажыышкыннарывыстың бүгү чорудулгазының опзагай чүүлү болган. Чугаалажыышкыннар пайыралдың, эң хуусаунуң, эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш үүректиң ханызындан чоок чоруктуң байдалынга болган.

— Аку-дүмаа эвилелчи социалистиг Польша дээш!

— Эштер Ярузельскийниң, Малиновскийниң, Ковальчиктиң кадыкшылы дээш, бүгү поляк өңнүктериң кадыкшылы дээш!

— Бүгү делегейге тайбың дээш! — кундаганы көдүрерин чөпшээрей көрүнер.

* * *

В. Ярузельский харыы сөс чугаалаан.

Эш В. ЯРУЗЕЛЬСКИЙНИҢ чугаазы

Бедик хүндүлекелдиг болгаш эргим эш Леонид Ильич Брежнев!

Эргим совет эштер болгаш өңнүктер!

Совет черге, Ленинниң Төрээн чурттуңга келгенивистиң эң-не баштайгы үезинден эгелээш, биске көргүскен эвиң-

(Төнчүзү 3-кү арында).

ЯДРОЛУГ ДАЙЫНГА УДУР КЫЙГЫРЫГНЫҢ АВТОРЛАРЫ—ЯПОН ЧОГААЛЧЫЛАРГА

Хүндүүг дээргилер!

Ядролуг дайынны чайладыр дугайында силерниң сеткил хөлээшкиннииг кыйгырыыңарга харыылавайн барып болбас. Улгадып турар ядролуг кыжаныышкынга хамаарыштыр силерниң дүвүрээзиниңерни билип, түүлдүгүүп тур мен. Ядролуг чепсекти «кызыгаарлаттынган»-дад сорулгаларга ажыглап болурунуң дугайында калчаалыг бодалдарыны силер-биле кады шиитпирлиг буруу шаап тур мен. Түгле кепең, боттуг амыдыралдан хоорук кижилер, бир-тээ оларның бажыңы өрт үнген черден ырак турар болганда, термоядролуг халаптың өлүмнүг чалбыыжы аңаа легбейн баар деп санап болур. Бистин бомбүрээзивиске амыдыралдың келир үези эпередиг кижи бүрүзүнүң хүлээлгези болза ядролуг дайынның айыылын чайладырынга, тайбыңны быжыглаарының оруктарын дилээринге бодунуң салыышкынын киирери болур. Америк атомнуг бомбалаашкынның халавынга таварышкан япон хоорайлар Хиросима биле Нагасакиии Совет Эвилелинин улуг билир, япон проза чогаалчыларының болгаш шулукчулериниң бистиң улустарывыстың дылдарывче очулдурган ол дугайында чогаалдарын номчаан. Ол үениң соонда атомнуг чепсекке улаштыр термоядролуг чепсек база тыптып келген. Ядро энергиязын ажыглаар чепсектериниң чаа хевирлери оон-даа күчүлүг, кижиниң бодап чедери берге өлүмнүг аргаларлыг дээрзи чажыт эвес.

Ракета-ядролуг боо-чепсектерни эңдере бүдүрер талазыбиле АКШ-тың амгы үеде чаа хөделишкиннери кижи төрелгетенге кайы хире озалдыг болгаш айыылдыг болуп турарын дыка хөй кижилер амдаа эки-ле билбейин турар хевирлиг.

Чогум-на харын ындыг болганындан япыз-бүрү чурттардан сураглыг эртемденнер кирип турар авторитеттиг делегей комитедин тургузарын СЭКП-ниң XXVI съездизи саналдаан, ол комитет ядролуг дайын кижи төрелгетенни кайы хире халаптыг уржуктарга чедирип болурун калбак улус массаларының медерелинге чедир шыны-биле тайылбырлаар, ядролуг халапты чайладырының амыдыралчы эргежок чугулазын көргүзер ийик.

Совет Эвилели кажай-даа боо-чепсекти эңдере бүдүрериниң эгелекчизи турбаан. Ядролуг чепсекти баштай бистер чогаатпаан бис. Чогум-на харын Совет Эвилели боо-чепсекти эңдере бүдүрериң соксадырынче, чепсегленнишкинни дүжүреринче угланган топаргай болгаш боттуг саналдарны могаг чок идип үндүрүп турар. Совет Эвилели бодунуң ядролуг арсеналын уэуткаарыпга белеп, ынчалзадаа ядролуг чепсектиг бүгү күрүнелерниң болгаш өске сонуургалдыг чурттарның киржилгези-биле ядролуг чепсектин бүгү хевирлерин бүдүрерин соксадыр дугайында, оөң курлавырларын кызыгаарлаарының, а оөң соонда долузу-биле уэуткаарының дугайында дугуржуп алыр дээш, чугаалажыышкыннарны доп-дораан эгелээринге белеңиниң дугайын бистиң чуртувус медеглээн.

Оөң-биле кады бис ядролуг чепсек чок күрүнелерниң айыыл чок чоруунуң магадылалын быжыглаар дугайында конвенцияны база амгы үеде девискээриниде ядролуг чепсек чок күрүнелерге ону тургуспазының дугайында дугуржулганы чарарын сапалдан турар бис. Совет Эвилели ылавылалдыы-биле мынча деп медеглеп турар: ядролуг чепсекти будүреринден болгаш ону алырындан өйталаар база бодунуң девискээриниде ол чок күрүнелерже удур ядролуг чепсекти ол кажан-даа ажыглавас. Харын-даа Совет Эвилели ядролуг чепсек чок кандыг-даа чурт-биле ол талазыбиле дугуржулганы чарарыңга белеп. Бо айтырыг талазыбиле санал-оналдар солчуушкунуп Япония-биле база эгелээринге кандыг-даа доктарны бис көрбейн турар бис, ону СЭКП-ниң XXI съездизинге идип үндүргенивис Ыраккы Чөөн чүкке бүзүрел хемчеглериниң талазы-биле чугаалажыышкынарны эрттирер дугайында саналга-даа хамаарыштыр, ол ышкаш ийи талага тааржып болур өске кандыг-даа хевирлерге чорудуп болур.

Совет Эвилели ядролуг боочепсекти эңдере будүрерин шеглээринің херээнге херек кырында түңнелдерни чүткүлдүг чедип алырын күзеп турар. Бо угланыышкынга амдаа ыракта эвээш кылдынганы бистин бууруувус эвес-тир.

Делегейниң амгы нарыыдаан байдалында, АКШ массалыг уэуткаашкынының шынар талазы-биле чаа чепсектериниң хевирлерин чогаадып база нептередип турда, стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкынынарны эгелээрин уэамдыктырып турда, делегей байдалын экижидер талазыбиле совет саналларга шаптараазын уэураттырып турда, бомбурзектин тайбыңга ынак бүгү күштериниң хөделишкиннерин идепкейжидери онза уэур-дуэалыг болуп турар. Ынчангаш тайбыңны камгалаары дээш доп-дораан хемчеглерни алырының дугайында силерниң кыйгырыынарны детквес аргам чок. Японияның тайбың талалакчылары бо буянныг херекке бодунуң салыышкынын киирер долу шиитпирлиг болуп турары, бодунун-даа чурттунун, өске-даа чурттуң девискээринге ядролуг чепсекти тургузарыңга шиитпирлиг удурланың турары дыка үнелиг-дир.

Совет Эвилели ядролуг халапты чайладыр дээш, бүгү делегейге тайбын дээш, чавырлыышкын дээш база чепсегленнишкинни дүжүрер дээш шиитпирлиг болгаш чайгылыш чок демиселчи боон келген болгаш болур-даа дээрзин силерге бүзүредип тур мен.

Л. БРЕЖНЕВ.

ЯДРОЛУГ АЙЫЫЛДЫ ЧАЙЛАДЫР

Япон чогаалчыларның кыйгырыы

Боо-чепсектерни эңдере будүрерин соксадыр болгаш ядролуг чепсекти уэуткаар дээш туржуп турар япон чогаалчыларның улуг бөлүү ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневче болгаш АКШ-тың президентиэн Р. Рейганче кыйгырыгны чоруткан.

Амгы үеде делегейде мөөнеттинген ядролуг чепсек чер кырында бүгү-ле амыдыралды хөй катап уэуткаарынга четчир апарган дээрзин ук кыйгырыгда чугаалап турар. Оөң-биле чергелештирилген нейтроннуг бомбаны, чаа хевириниң ракеталарын, чалгынныг ракеталарны болгаш өске-даа чүүлдерни будүрүп турары ядролуг дайынның өөскүн болурунуң дугайында халаптыг бодалды ажыы-биле илередип турар-дыр.

Ындыг идеяларның болгаш ажыл-херектериниң удурлашкылары бис. Ядролуг чепсекти ажыглаар «кызыгаарлаан» дайын деп чүве шуут турбас ужуруут. Ядролуг чепсек ажыглаттынар болза-ла дайын доп-дораан өөскүүр, а ол бүгүдени хаара туткан ядролуг дайынче шилчип, кижи төрелгетенниң болгаш чер кырында бүгү-ле дириг амытаннарның кырлырында чедирер.

Кижи төрелгетенни камгалап арттырары-биле делегейниң бүгү чурттарының удуртукчуларын болгаш харыысалгалыг ажылдакчыларын национал, сөөк-язы, социал болгаш идеологии айтырыгларындан үштүнүп, ядролуг чепсекти уэуткаар сорулганы салбышаан, чепсеглепиишкинни эңдере будүрерин дарый соксадырынче кыйгырып тур бис. Япон чазак ядролуг чепсекти садып албас, ону будүрбес болгаш Японияның девискээринче кандыг-ла бир ядролуг чепсек сөөртүр чоруктуу болдурбас дээн үш принципти оөң-биле кады сагыырын негеп тур бис.

Хиросиманың болгаш Нагасакиниң шылгалдаларын ажып эрткен болгаш бистер бомбүрзек кырынга ядролуг дайынны болдурбас дээш боттарывыстың шыдаар бүгү-ле чүүлдеривисти кижи төрелгетенниң мурнунга кылырывысты бодувустуң үүлзэлгевис деп саназр бис.

Тайбыңны камгалаар дээш доп-дораан хөделиринче черниң бүгү кижилерни кыйгырывысы. Арга чок дээш холдарны салып болбас херек. Харын-даа тайбыңны камгалап арттырар дээш күженишкиннеривисти улгаттырар ужурлуг бис.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжынга соңгулдалар талазы-биле Чөөн-Хемчик районда Чадааныың Соңгу № 54 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 23, 24, 26 болгаш 57 чүүлдеринге үндезилээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжынга соңгулдалар талазы-биле Чөөн-Хемчик районда Чадааныың Соңгу № 54 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составын хөйнинти организацияларының болгаш күш-ажылчы коллективтериниң дараазында төлээлекчилери составтыг кылдыр бадылаар:

Комиссияның даргазы Сүтсүгбей Маадыр-оолович Монгуш — Чөөн-Хемчик районнуң коммунистиг организациязындан.

Комиссияның даргазының оралакчызы — Арагачы Дембилдеевич Донгак — «Хемчик» курааныыр-тывыш ажыл-агыйның ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективиндеп.

Комиссияның секретары Зинаида Өпей-ооловна Ондар — Бүгү-эвилелдиң аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң район организациязындан.

Комиссияның кежигүннери:

Салчак Юнгарович Баир — «Билиг» ниитилелиниң район организациязындан.

Людмила Викторовна Володина — районнуң хереглекчилер ниитилелиндеп.

Анай Кекеевна Куулар — районнуң хереглекчилер ниитилелиндеп.

Бады-Назын Севекпепович Куулар —«Сельхозхимияның» Чадаанада районнар аразының будүрүлге каттыжыышкынының ажылчыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективиндеп.

Маадыр-оол Сүгеевич Ондар — Чадааныың автотранспорт будүрүлгезиниң ажылчыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективиндеп.

Борис Чизепеевич Оюн — улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Совединиң күүскомунуң иштики херектер килдизиниң ажылдакчыларының коллективиндеп.

Клара Кежик-ооловна Ооржак — Чадааныың саржат заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективиндеп.

Раиса Шойдаровна Ховалыг — күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профессионал эвилелиниң район организациязындан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың март 2.

КОМСОМОЛЧУ ПУТЁВКА-БИЛЕ

«Бай-Тал» совхозта комсомол комитединиң путёвказыбиле малчынарже сакманчыладып чоруткан комсомолчулар эки ажылы-биле мактадып турар. Олардан Туралыг хойжу бригадазында сакманчылап турар Светлана Бегзи биле Иргит Гаңдашмаа 130-130, Анна Хурал-оол биле Клара Маңмаш 120-120 хураганны, Мешкен-Хөл бригадазындан Долзана Сыргыт-оол 185, Валентина Сүзүкей 105, Александра Бадыргы биле Зина Делгер-оол 100-100 хураганны өстүр азыраарын хүлээнгеп, эки ажаан-дорукторуп турарлар.

Х. КАРА-ООЛ.
Бай-Тайга район.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Национально-краеведческий отдел

Кыштаглаашкын болгаш Советтер

КВАРТАЛ САНЫНДА-ЛА

МАЛ кыштаглаашкыны — бүгү талалыг шылгалда, ооң түңнелинден планнарның болгаш социалистиг хүдэлгелериниң күүселдези хамааржыр. Ынчангаш СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң бюрозу база улус депутаттарының район Соведининиң күүсекчи комитеди бо чугула ажылче чылдың бүгү дургузунда кичээнгейни кошкатпайн, черлерде партия, совет, ажыл-агый органнары база ындыг угланышкын-биле ажылдаарын чедип алыр дээш хемчеглерни ап чорудуп турар.

Кыштаглаашкынга белеткелдерни эрте доозар дугайында эрзинчилерниң, оны организастыг бедик деңнелге эрттирер талазы-биле «Алдан-Маадыр» болгаш «Саян» совхозтарның малчыннарының эгелээшкиннериң райониа деткээн болгаш совхозтарга кыштаглаашкын-биле холбашкан ажылдарны чогуур хуусааларында чорудар дээш организастыг хемчеглер алдынып турар.

Көдээ ажыл-агыйда, ылаңгыя мал ажылынга кышка эки белеткелден хамааржыр чугула түүлдери —мал ажылынга подготөттуг кижилерниң шилгедезиниң, оларның бүгү талалыг хандырылгазының айтырыглары, малга таарымчалыг оран-саваны, чемерин, суггарарынга, ажаарынга чугула дериг-херекселдерни септеп белеткээри, четчелээри, оон-биле чергелештир малга четчир санныг, эки шынарлыг чемнерни чогуур хуусааларында белеткээри, оларның шын кадагалалын, чөптүг ажыглалын хандырары — бо-ла бүгү түүлдерже районуң чер-чер Советтери чогуур кичээнгейни салып келген.

Малды чедиишкиниг кыш ажырарының үндезини — малдың чайгы семиртилгези болур. Районуң мурнакчы малчыннарының ажылының онзагай түүлдериниң дугайында чугаалажып айтыраргa, бирги ээлчегле чайгы семиртилгени эки, шынарлыг организастаарындан, күскү база кышкы үелерде одар-белчиниринден шын таарыштырарындан, оон-биле чергелештир малчын кижи бүрүзүнүң даанган ажыл-ижиниге харыысалгазындан хамааржырып чугаалап турары черле чөптүг.

Бо түүлдү удуртулга болдургаш, «Малчын» совхозтуң Кара-Ховуда № 2 хойжу бригадазы, ында партия эге организациязы малчыннарның отчёттарын партияның ажык хуралдарынга чугаалажып эгелээни эки түңнелдерин берген. Мындыг ажылдарны өске-даа бригадаларга чорударын планнаан.

Район база көдээ Советтерпин күүсекчи комитеттери квартал санында көдээ ажылагый талазы-биле кандыг-бир кол айтырыгны чугаалажып, күүселдезин чедип алыры-биле организастыг хемчеглерни чорударын чугумчуткан. Оларның иштинде мал кыштаглаашкынынга белеткелдин, оон эртип турарының байдалынын айтырыглары чугула черли эдлеп турар.

ФЕВРАЛЬДЫҢ пёнги он хонуунда медээ-биле алырга, районда 16975 хой оолдаан, хураганнары менди. Улуг, биче малдарның чидирии эрткен кыштың бо үезинге деңнээргe, 2,4 катаң кызырылган. Ынчалза-даа кыштаглаашкын нарын, берге байдалда эртип турар. Чайын кандаашкыныг болганы-биле кышкы одарларның оът-сигени багай үнген. Бо хүнерде одар талазы-биле бергедээшкиннер барык кодан санында бар. Эң бергедээн коданнарны өскээр көжүрүп, сайгарар ужурга совхозтар таваржып турар. Ак-Чыраадан кышкы үеде сиген белеткелин ажыллагыйлар ам-даа үргүлчүлеп турар.

Малчын бригадаларда быжыглаттынган коллективтерниң, партия организацияларының дузазы улуг, олар лекция, бесеаларны кылып, чамдыкта кино, конперттерлиг-даа аалдап чедип турар. Кажаа көржени хоорай, мал чемнинiң белеткелгинге киржир ажылдарны база эки чорудуп турар.

Бистиң районга мал кыштаглаашкынының эң-не берге үелери мооң соңгаар болур, ынчан хар чаап, хадып, шүүрганнаар. Ол үелерде улуг, биче малдарның хорамчазын болдурбас дээш партийжи организастыг болган масса-политиктиг база ажылагыйжы хемчеглерни алыры районнуң партия, совет болган ажыл-агый органнарының чугула сорулгазы болур.

Д. ХОРЛУУ,
Мөңгүн-Тайга райкүүсекомнуң даргазы.

МӨӨҢҮ-БИЛЕ ҮНДҮРҮП ЭГЕЛЭЭР

ГОРЬКИЙ ОБЛАСТЬ. Павловтуң автобус заводу «ПАЗ-3205» класстың чаа машиналарының баштайгы бөлүүн (чурукта) үндүрген. Ында чолаачы олурар чер эптиг болган долгандыр чүве көөрү таарымчалыг. 120 аът күштүг «ЭМЗ» шимчедикчи шакта 80 км чедир дүргедээшкинни бээр.

Ол чаа машинаны көдээ черге ажыглаарынга дыка эптиг. Амгы үеде ону мөөңү-биле бүдүрүп үндүрериниг белеткел чоруп турар.

В. ВОЙТЕНКОНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛЫНЫҢ ЧУГУЛА КЕЗЭЭ

«Билиг» иштилелиниң кежигүннериниң онгу хоорай конференциязы эрткен пятницада болган. «Иштилелдиң Кызыл хоорой эге организациязының ажылының дугайында» отчёт плеткелди баштаар черниң даргазы К. О. Шактаржык кылган.

Хоорай конференциязы партияның XXVI съездизиниң шиитпирлериниг болгаш «ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл ою̈нуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында сорук киргеп, политиктиг болгаш күш-ажылчы кедүрлүүшкүнүң байдалында эртип турарын илеткелчи анықтаан.

Лекция пропагандазы эртем-билиг талазы-биле барык бүгү адырларны хаара тудуп турар. Эртеп отчеттуг, үеник дургузунда «Билиг» иштилелиниң Кызыл хоорай эге организациязы элээн ажылдарны чорудун, кол кичээнгейни марксисчилениичи теориялы пропагандалаарынче СЭКП-ниң болгаш Совет күрүненiң иштики, даштыкы политиказын, эртемниг коммунизминиң чугула айтырыгларын ханызыбиле тайылбырлаарынче угландырып келген. Сөөлгү ийи чыл дургузунда партияның болгаш чазактың чугула доктаал шиитпирлериниг холбаштыр 1949 лекция, делегей байдалынга 1147, партия төөгүзүнге болгаш төөгүге 1949 лекция номчуттунган. Ол ышкаш хоорайның будурүлгелериниге экономика темазынга, мурнакчы дуржулга, эртем-техниктиг депшилге, партияның аграр политиказының, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының дугайында хөй санныг лекциялар номчуттунган.

Коммунистиг идеялдарны, амыдыралдың совет хевирин, эртем-техниканың чедиишкиннерин, аныяктарны кижизидилгезинин темаларын пропагандалаарынга хоорай организациязының лекторлары эвээш эвес киржип келген. «Шукшин — чогаалчы, актёр, режиссёр» деп темага лекторлар В. И. Чичинов, Т. У. Рябикова. «Сергей Есениниң поэзиязы» деп темага М. А. Хадаханэ, «Ажылчын—совет литератураның кол маадыры» темага Л. В. Яхненко болгаш оон-даа өскелер солун лекцияларны номчаан.

Литература болгаш уран чүүл талазы-биле лекциялар аныяктарның болгаш ажылачы чонуң мөзүү-шынар кижизидилгезинче угланган. Лектор В. И. Чичиновтуң «Амыдыралдың совет хевирнин үндезинигерин Л. И. Брежневтиң чогаалдарында коргускени», А. А. Легостаевaның «Кижи, үе, мораль», Т. И. Евсеевтиң «Л. И. Брежневтиң сактыышкыннарында совет кижиниң ёзулуг мөзүү-шынары» деп ышкаш лекциялар хаяы утка-шынары-биле дыпчакчыларга таарышкан.

Коммунистиг кижизидилге пропагандазынга чугула черни медицина болгаш санитар-гигиена билиглери эзлеп турар. Ол талазы-биле республиканский онкологиялыг диспансериниң эге организациязының лекторлары 1981 чылда 100 ажыт лекциялы номчаавнар. Л. А. Охотникова, М. К. Ковенская, А. С. Хунан идепкейлиг ажылдан келгеннер.

«Лекция пропагандазының байдалының болгаш ону эжижидериниң хемчеглериниң дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалында улусчу университеттериң, иштилел-политиктиг номчулгаларының, лекторийлериниң бүгү талалыг хөгжүдүрин айытқан болгай. Кызылдың хоорай организациязында улусчу 9 университет: аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезинiң, эргехоолйу билиглериниң, культураның, техниктиг депшилгениң, автомобиль транспорт экономиказының, геология билиглериниң пропагандалар талазы-биле ажылдан турар.

Чаңгыс аай политхүн — пропагандаңың таарымчалыг хевири болган. Политхүнерин эртпрерiнге КШИ-ниң Кызылда филиалыдан И. У. Самбу, Б. В. Вольфцуң, ККПИ-ден В. А. Петренко, Л. С. Очур-оол, Тываның эртем-шинчилел институдундан М. Х. Макнай-оол, ДОСААФ-тан Ю. М. Камышев, Р. Г. Лишинская, Көдээ ажыл-агый министерствозундан Р. А. Пирогова, агрохимлабораториядан Н. Г. Солдатова болгаш оон-даа өске лекторлар идепкейлиг киржип келгеннер. Отчёттуг үенин дургузунда 120 мун дыңнакчыларны хаара тускан 23 политхүнүү эртпрген.

Чурттан турар черниң айы-биле эвээш эвес ажылдар чоруттунуп келген. «Тыва тудуг» трестиң, политехниктиг институттуң, автоорук, көдээ ажыл-агый техникумарының, садыг училищезиниң, № 4 КПТУ-нуң, лаараныла фабриказының общежитиелеринде лекторийлер ажылдап турар. Чайгы үеде аттышөлдерге ужуражылгаларны, лекцияларны, бесеаларны организастап келген. Аңаа Е. С. Ключников, В. И. Чичинов, Т. У. Рябикова, Э. В. Лобачёва болгаш оон-даа өске лекторлар идепкейлиг киришкилээн.

«Билиг» иштилелиниң хоорай организациязының президиумунуң болгаш баштаар черниң хуралдарында эге организацияларның ажылын, ангы-ангы алырларның темаларында пропаганданы эжижидериниң, лектор маргежилди бедидериниң айтырыглары чугаалажып, лекция пропагандазының түңнелин квартал санында үндүрүп турар.

Кызылдың «Билиг» иштилелинде 67 эге организацияга кирип турар. Оларның 7-си отчёттуг үеде тургустунган. Оларга авиабудурулгенiя, Профтехөөредилге эргелениин, № 1, 2, 6 болгаш ботөөредилгелиг школаларның болгаш онкология диспансериниң эге организацияларының хамааржыр. Сөөлгү ийи чылда эге организацияларның удуртукчулары ажылын эжижитнеп. Олар семинарларга өөренип, лекторлар аттестациязын чорудуп, кежигүн биледин солуп, хоорайның будурулгелериниче лекторларны чоруткулаан болгаш оон-даа өске ажылдарны кылган. «Билиг» иштилелиниң ДОСААФ-та (даргазы Ю. М. Камышев), Пушкин аттыг библиотекада (даргазы Л. В. Яхненко), КПИ-ниң Кызылда филиалында (даргазы И. У. Самбу) эге организацияларның ажалы эки чорун келгенiя илеткелчи демдеглээн.

«Билиг» иштилелиниң хоорай организациязының ажылында кол черни лекцияның бедик шынарын хандырарының айтырыгы эвээл турар. Лекция бүрүзү дыңнакчыларга чедингир, бүзүренчиг, партийжи принципиалдыы, профессионал бедик деңнелдии-биле илгалыр ужурлуг. Ынчангаш лекторлар-биле ажылдың кол сорулгазы: лекторга профессионал пропагандистиң деңнелии чедип алырынга дузалажыры болур. Отчёттуг үеде лектор активинге 9 семинарны эрттирген, 132 лектор Бүгү-эвилелдиң болгаш РСФСР-ниң «Билиг» иштилелиниң организастааны семинарларга човаан. Лекторжу мергежилдиң школазы ийи чыл улаштыр ажылдап турар.

Санал берген делегаттар П. Никитчин, И. Самбу, К. Бурделов, Л. Яхненко, Э. Конгар, М. Ковенская болгаш оон-даа өскелер боттарының организацияларында ажылды шүүмүүлелчи ёзу-биле кергузуп, ону улам-на эжижидери-биле моон соңгаар чүүү кылза эвил дээр дугайында санал-онаалын киргеннер.

Партияның Кызыл хоркомунуң секретары Г. Ш. Монгуш конференцияга сес ап, чүве чугаалаан. «Билиг» иштилелиниң хоорай организациязы отчёттуг үеде тодаргай ажылдарны кылып чорутканын аймтаан. Пединститутуң, эртем-шинчилел институдунуң, геология, экономика болгаш эртем-шинчилел лабораториязының чамдык лекторлары будурүлге чердиринге лекция, беседа номчувайн турар. Ол ышкаш аныяк лекторга дузалаары, оларны белеткеп өстүрери чугула деп, ол чугаалаан.

Илеткелчи-даа, санал берген делегаттар-даа «Билиг» иштилелиниң Кызыл хоорай организациязының ажылында шиитпирлеттинмээн аймтырыгларга, четпестерге доктаап, «шүүмүүлээннер.

Идеология ажылының чугула участогу —лекция пропагандазының талазы-биле хоорай организациязының мурнунда улуг сорулгалар салдынган.

Бөгүн лекторнуң хүндүлүг хүлээлгези— партияның XXVI съездазинин, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң тодаратканы Коммунистиг партияның иштики болган даштыкы политиказының талазы-биле сорулгаларын, ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын күш-ажылчы кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаары, коммунизмы тургузуушкунунга партияның удуртукчу ролюнуң болгаш совет кижилериниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын чедингирибиле кергузери болур.

Лекция пропагандазының чугула кезээ — партияның экономиктиг политиказын амыдыралга боттандырарынче ажылчы чонну мобилизастаары. Ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдары, мурнакчы дуржулганы нептередири, күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидери дээш ышкаш, Коммунистиг партияның бистиң мурнувуста салганы экономиканың айтырыгларын боттандырарынга хоорайның лекторлары боттарының төлептиг улуг-хуузун киирип турар.

Амгы үеде ажылчынар болгаш албан-хаакчылар ортузунда тайылбыр болгаш организастыг ажыл мурнакчыларның үлегерин нептерелиринче, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуурy, оң бирги беш чылдың планның онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш сёциалистиг чарышты калбартырынче угланган.

Н. ООРЖАК.

Совет көдээниң кижилери

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ ТӨЛЕПТИГЛЕР САЛГААР

— Шынаада инек кадарчызы Иван Артынаның ажылы эки. Оон кадарган инектериниң күш-денгели шырак, хүр-менди кыштап турар — дер, «Тере-Хөл» совхозта партия комитединиң секретары О. Б. Ондар ажыл-агыйда байалды таныштырды.

Иван Андреевич суурга ажыл-херек будуруп алыр дээш келген болган. Оон-биле ужуражып, ажылының байалы-биле танышжар аргалыг болдувус. Ол совхозка төрүүр инектерни он бир чыл кадарып, кандыг-даа берге кыштa бедик көргүзүглерлиг болуп келген.

Кадарчы чайын малын өттүг черлерге туда хайгаарап одарладыр. Кыштаанын септелгезин өг-бүлези-биле шынарлыг кылып турар. Эрткен чайын инек аданга төгөр 10 тонна кургаг өдекти болуп белеткээн. Чамдык харыысалгазы кошкак малчыннар малын бо-ла чудадып, баксыраткан боор. Эрткен чылдың кыжынында бир малчыннын кадарган инээ чудай бээрге, И. Артынага хүлээткен. Ол ажаалда-чемгерилгезин чедимчелиг чорудуп турган, хүлээген инектерин кыштан хүр-менди ажырган.

Оон кадайы Нам-Сюрюн Сундуевна Кежик чаш бызаалар ажаар талазы-биле мергежээн. Амгы үеде оларның коданында ооланакпан инектер хөй. Оларның төлү кадык, шыырак доругуп турар. Өг-бүленiң ээлери кызымак күш-ажылдыг дээш шаннал-макталдарны удаадараа ап келген. И. Артына «Социалистиг чарыштың тинлекчизи» деп хөрек демдээ-биле үш катап шаннаткан. Ол «Күш-ажылдың хоочуну» медальдың эйилекчизи.

Ада-ие төс уругну төлептиг хамаатылар кылдыр өстүрүп кижизиткен. Улуг уруу Светлана ада-иениң ижин салгаан, хөй малдан чоруур. Ебедүжаараан. Чыл төнчүзүнде Б. Сувак инекке онааштыр 1990 кг сүттү саггаш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, бирги черже үнген.

Бичии-Уруг Даваевнаның сагыш-сеткилин чүгле фермаңың ажылы эвее, бажыңында, школада ажыл-иш база оожукгурбайн турар. Оон дөрт уруу школада өөренип, эң бичези уруглар садында турар. Оон уруглары шупту эки өөредилгелиг, оларның идик-хеви арыг-силиг. Олар чажыңданна ада-иезин дээжээн, ажылгыр боон өзүп орарлар.

Өг-бүленiң ээзи Е. С. Сувак кылбас, тутпас чүвези чок, уран холдуг кижилерниң бирээзи. Ол төрээн совхозу «Бүренниң» машина, техниказының электри херекселдерин кылып турар. Онаашкан ажылының мастери.

«Бүрен» совхозтуң сүт-бараан фермазының коллективи 1982 чылдың социалистиг хүлээлгезин чоокта чаа алган. Мал чемнiң бүгү хевирлериниң курлавырлары-биле бо чылды эрткен чылга канчап деңнээр. Ынчалза-даа бүгү бар арга-курлавырларны ажыглап, болбаазыраашы турган мал чемни шынгыы хыналдага тургузар, бар чемни хумагалап чөп чарыгдаар — кол сорулга ол деп, ферма ажылдакчылары хуралынга чугаалашканнар.

Бо чылын аныяк хунажынларны кымга быжыглаарыл деп айтырыг совхозтуң директизиязының мурнунга тургустунуп келген. Хуралга коллектив кежигүннериниң саналын сёзугаар чаа төрээн 26 хунажынны саалдага белеткеп өөредири-биле Бичии-Уруг Сувакка хүлээткен. Ол хунажын бүрүзүнден 1500 кг сүттү саап алыр бедиткен хүлээлгени алган. Тыва АССР-ниң Дээди Соведининiң депутады Бичии-Уруг Даваевна Сувак алган хүлээлгезин күүселип шыдаар дээрзинге чангыс чер чурттуглары бүзүрээр. ССРЭниң тургустунганындан бээр 60 чылының юбилейинге турарсаадып, бо чылын коллектив 630 тонна эки шынарлыг сүттү күрүнеге садар хүлээлгени алган. Амгы үеде фермаза ажыл-иш хайныышкынныг.

А. БӨЛГҮМ-ООЛ.

ООҢ ҮЛЕГЕРИ

«ССРЭ-ниң 60 чылынга—60 шалыпчы неделя» деп кыйгырыглыг чарыштың «Тыва суг тудуг» трестиң автобазазының ажыл-ишчилери калбартып, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

ВЛКСМ-ниң XX область конференциязының делегады Валерий Кудряшов ол чарыштың мурнуку одуруунда киргеп. Аныяк коммунист бо чылдың январьның планын 202 хуу күүсеткеп.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизи ажыттынар хүн бо чылдың үш айларының онаалдазын. ВЛКСМ XIX съездизиниң ажыттынарынга чедир чартык чылдың. а ССРЭ-ниң Конституциязының хүнүнде — чыл планнарын күүседирип Валерий Кудряшов хүлээлгеп.

В. АЛЕКСЕЕВ.

УЛАМ НЕПТЕРЕДИР

Шамбалыг суурга февраль төнчүзүнде Кызыл районнуң хөрээжеңнер чөвүлелиниң үйүшкүнүүр семинар-хуралы болуп эрткеп. Аңаа суурларда хөрээжеңнер чөвүлелдериниң даргалары болгаш кежигүнпери, суур болгаш көдээ Советтер күүскомнарының даргалары, районнуң хөрээжеңнер чөвүлелиниң кежигүннери чыылгаппар. Районнуң хөрээжеңнер чөвүлелиниң даргазы Е. П. СКОРОХОДОВА семинар-хуралды ажыктан.

Мындыг янзылыг үүүшкүнүүрпи СЭКП райкомунуң хөрээжеңнер ортузуйга ажыл чорудар киледизиниң (эргелекчизи К. Д. Нурзет) удуртулгазы-биле мурнукy чылдардан бээр организастап келгеши ол демдеглээп. Аңаа район прокурорунуң дузалакчызы О. Л. Бузыкаева «Хөрээжеңнериниң күш-ажылын камгалаарының дугайында хоойлулар», райминдициняның пазы четпээнiер-биле ажыл чорудар, инспекциязының ажылдакчызы И. И. Алексеева «Өг-бүлеге уругну кижизидерiниң дугайында» райкүүскомнуң плая киллизиниң эргелекчизи, районнуң хөрээжеңнер чөвүлелиниң даргазы Е. П. Скороходова, «Чурттакчы чонуң тудар малының хемчээлиниң болгаш бажың чанының ажылагыйын сайзырадырының дугайында» илеткелдерни кылганнар.

Районнуң тус-тус суурларынга бир өг-бүле чеже инектиг, шээр малдыг, хаван, дагаалыг болуруп илеткелчи тодаргай сан-түңге айтып чугаалаан. Екатерина Петровнаның тускай эртеми — агроном. Ынчангаш ол нотаа, картофель, чечек олуртуп, өстүрериче, погаалардың, чечектериң рассадаларын кажап, каяа, кандыг савага белеткээрiнден эгелээш, кандыг үрезиниер бистиң байдалывыска таваржырынга чедир ол тайылбырлаан.

Районнуң хөрээжеңнер чөвүлелиниң кежигүннери тустус ажыл-агыйларда быжыглаттынган. Ынчангаш олар мартты районга малдың чап төлүпүн баш саңын хоратпайн камгалап алырының айы кылдыр чарлааннар. Бо чаагай керектi будурерде хамыктың мурнуида хөй кажаларының кырының болгаш оон чоок-кавызының харын март 8 бетинде бүрүн аштап, арыглаан турарындан эгелээрiн чер-черде хөрээжеңнер чөвүлелдерiниң дамчыштыр чедип алыры планнаттынган.

Час келген, ылаңгыя огород ажылдары кылырының, рассадалар өстүрериниң үези чоокшулаан. Районнуң хөрээжеңнер чөвүлелиниң кежигүннери харыылап турары чурттакчылыг чер бүрүзүне погаа өстүрүп, чечек тарып, картофель олуртқан турарынче оңаа кичээнгейни салганнар. Ол ышкаш өг-бүле бүрүзү хаван, дагаалыг болзуп дээш, амдыгааштан ажылды чорудуп, кымның чеже дагаа садып өстүрер, каш хаваң азыраар деп турарын, кандыг погаалар үрезинiп өстүрер азы чагыдып алыксап турарын үчётта алганнар.

Картофельди, погааларны ажаап, кадагалаарының дугайы база-ла уттундурбаан. Хөрээжеңнер чөвүлелдериниң даргалары, ылаңгыя көдээ Советтер күүскомнарының кежигүннери чурттакчыларның бажыңнарынга кирип, погаа шыгжаар чери чок кижилер турар болза, амдыгааштан кылдырtырып аңаа дугурушкан.

Кызыл район республикада база бир хөй малдыг районнарның бирээзи. Ынчангаш бо чыыштың киржикчилери малчыннарның амыдырал хандырылгазының, культурлуг чурттылгазының дугайында база чугаалацкан. Ылаңгыя малчын бүрүзү кыштап, чурттап турар черинге чунар-бажыңныг болуруп чедип алыр дээш, хөрээжеңнер чөвүлелдери совхозтарның удуртукчуларын-биле харылзажып ажылдаарын чугула деп көрген.

Кызыл районда куш фабриказы, погаа өстүрериниң чылыткылыг комбинады бар. Инкубаторга чазылган дагаа оолдарын, комбинатка өстүрүп каан погаа рассадаларын садып алыр арга бо районнуң чурттакчыларында бар. Ол таарымчалыг байалды районнуң хөрээжеңнер чөвүлелдерин ажылган келген болгаш моон соңгаар-даа ажыглаарлар.

Районнуң хөрээжеңнер чөвүлелиниң чылдың баштайгы семинар-хуралын Шамбалыг суурга эрттирген. Ында хөрээжеңнер чөвүлели (даргазы Г. К. Ондар) районда эки ажылдыгларының бирээзи болуп турар. «Шамбалыг» совхозта ажылдап турарларының 40 ажыг хуузу хөрээжеңнер.

Хөрээжеңнер чөвүлели 11 кижи составтыг. Эрткен чылдың майда чөвүлелдиң активи-биле оон кежигүнiери «Суурувуска арагачы кижи турбазын!» деп шиитпир хүлээп алган. Арагалаар хөрээжеңнерни үчётка ап, олардың кижи бүрүзү-биле чаңгыс удаа эвес беседаларны кылган. Чамдык чагыртпастарны «Дүвүренчиг медээ», «Чаңнык» деп шүүмүүлелдиг хана-солуннарга чуруп, бижээп, магазин чанында көскү черге аскылаан. Хана парлалгазынга чуруктуг, ындыг шүүмүүлелдер мурнуида үеде кажан-даа болбайн турганындан, баштайгы удаада шүүмүүлеткеннерден аңаа удурлаңып, «Чаңнықты» ора тыртып октапканының таварылгазы-даа турган. Оңу үрээн кижини тыпкан, бодунга ол-ла хевээр чурудуп, бижиткеш, катап астырган. Хана парлалгазының материалдары чедингир, дээштиг болуп, хөрээжеңнерден арагалаар диртип турганнар колдуунда-ла ол багай чаңчылындан адырылганнар.

Районнуң хөрээжеңнер чөвүлелиниң организастааны семинар-хуралды чыыштың киржикчилери өөредиглиг, ону моон соңгаар-даа улам нептередир, арга-дуржулга солчурунга ажыктыг-дыр деп үнелээннер. Совхозтуң удуртукчулары чыыштың ажылынга идепкейлиг киржип, хөрээжеңнер чөвүлелиниң ажылын детпин, аразында харылзаалыг ажылдан турарын аңаа көргүскен. СЭКП обкомунуң хөрээжеңнер ортузуңга ажыл чорудар секторунуң эргелекчизи Т. Д. Даваа семинар-хуралдың ажылынга киришкен. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылының юбилейин куш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш республиканың хөрээжеңнер чөвүлелдериниң кылын турар ажылдарынга доктаап, чүве чугаалаан.

С. ТАС-ООЛ.

Даңгыт Чедендей Сельхозтехнүркомнуң Самагалдайда районнар аразының каттыжыышкынынга сес чыл ажылдаан. Ол үениң иштинде ажылынга кызымак диртип, даалгазын шынарлыг күүседип келген. Ол он бирги беш чылдың бирги чылының планын 106 хуу боттандырган. Кызымак ишчиниң ажылын үнелеп көргеш, оон чуруун Тес-Хем районнуң Хүндүлел самбыразында мурнанчылар аразында киирген.

ЧУРУКТА: Д. Чедендейниң ажылдап турары.

Т. КУҢГАНЫҢ сөзү болгаш фотозу.

БАДЫТКААР

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырында өшкү кадарчызы Март-оол Кыргысович Күдер-оол эрткен чылын төрүүр 100 өшкүге онааштыр 132 анайны камгалап, өстүргеш, өшкүден-не 910 грамм дүктү кыргаан, республика чемпионуну болган. Дуржугалыг малчын онгу беш чылдың түңнелиниге планнан ажыр 80 анайны өстүргеп, 182 килограмм дүктү кыргаан. Ол дүктеп 3270 ажыт рубльдың орулгазы киргеп.

Март-оол Кыргысович амгы үеде бодунуң чемпион адынга төлептиин бадыткап, кыштаглаашкынны эки эрттирер, малдың чап төлүн бүрүн камгалап алыр дээш кызымаккай ажыллап турар.

Л. НАЧЫН-ООЛ.
Улуг-Хем район.

НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛГА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

лең, хүндүзэчел чоруулар дээш Силерге өөрүн четтиргенивисти хамыктың мурнунда илергейлээрин чөпшээреп көрүңер. Бистерни совет кижилериң чүректең ханызындан найыралдыг көрүп турарын, бистиң делегацияга Москваның кайгамчык хой чурттакчыларының байыр чедиргенин бистиң улустарывыста холбаштырган акыдүмалышкы сагыш-сеткилдиң болгаш бот-боттарын хүндүлежиринің херечизи кылдыр көрүп турар бис. Польшаның адезинге Леонид Ильич Силерниң найыралдың сөстериңер дээш, бистиң партиявысты, поляк улустуң деп-шилгелиг болгаш патриоттуг бүгү күштерин деткээн чугаалар дээш база өөрүп четтирдим.

Бөгүн эгелээн болгаш чедишкинниг эртип турар чугаалажыышкынар бистиң партия-күрүне делегацияывыска, ылангыя мээң бодумга онза чугула ужур-дузалыг болуп турар, чүге дээрге бо аян-чорук ПКАП Төп Комитеди эрткен чылдың октябрьда Төп Комитеттиң Бирги секретарының хүлээлгелериң меңээ дааскан үеден бээр даштыкы чуртче мээң эң башгайгы аян-чоруум болуп турар.

Польшаны ооң улуг кожаны-биле холбаштырган харылзаалар бистиң улузувуска, бистиң партиявыска бирги чергениң чугула ужур-дузалыг. Совет Эвилели — күчүлүг социалистиг күрүне, ниити делегей хемчээлинде деп-шилгениң төөгүлүг чорудулгаларының төлеңгинжи-дир. Коммунистиг партиязынга болгаш Совет чазаанга баштаткан Совет Чепсектиг Күштер Варшава Керээзиниң кирижикчилери күрүпелериниң арнилары-биле демнежип алган, Европага тайбыңның кол магадыллалы болуп турар, ынчангаш бистиң чуртувустуң айыыл чок чоруунуң, девискээр талазы-биле будун байдалының, ооң чөптүг болган өскерлиин чок кызыгаарларын үревезиниң база магадыллалы болуп турар. Бо дээрге Польшага принципиалдыг чугула айтырыг-дыр.

Бистиң диптиң Ялта болгаш Потсдам дугуржулгаларынга үндезилеттинген дайын сөөлүндеги будүжү кижилерниң денелеге чок кедергей хилинчек-човаланы-биле, кижилериң далай дег ханы-биле, улустарының маадырлыг демисели-биле чедип алдынган. Хой хилинчек-човаланга таваржып келген бистиң чонувустуң салым-чолу база ыпдыг.

Европада тайбың корумчуруумну божаңнадырын бөгүн ным орайдажып турар болдур, ол кижи өлгениниң турасказалын дорамчылап, төөгүнүң сагындырын херекке албайн турар-дыр. Фашизмни чылча шаварыпка шиитиргиг рольду Совет Армия ойнаан. Ол бистиң төрээн чуртувусту хостаан. Ооң-биле демнежип алган, улусчу Польша шериг демисежин келген. Тиилелгениң херээнге ол төлептиг салымышкының киирген. Кадыкты төккен хан — ол дээрге бистиң найыралывыстың бижиг үндезини-дир, ынчалзажок чүгле ол эвес. Социалистиг индустриализацияның баштайгы, ең берге үе-чадазын боттандырар талазы-биле Польшага Совет Эвилелиниң дузалаанын, бо бүгү чылдарда биске дузалап келгенин сактып тур бис. Ол бистиң ылаңгыя экономика талазыбиле кады ажылдажып турар ең-не үнелиг код өңнүүвүс, ең-не чоок эвилелчивис-тир. Чүректиң ханызындан идейлиг харылзаалар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын болган Польшаның Каттышкан ажылчын партиязын холбаштырып турар. Бистиң күрүнелеривистиң эвилелин, бистиң улустарывыстың найыралын, бистиң партияларывысты холбаштырган харылзааларны бижиг болгаш бүзулбас деп санап турар бис. Бистиң чонувустуң харысалгалыг, патриотчу бүгү күштери ынчаар билип турар.

Бистиң кожа-хелбээ догунаашкынывыстың узун хуусаалыг, чамдыкта нарында турган төөгүзү дайын сөөлүнде бистиң чурттарывыстың ёзулуг эрге-ажыктарынга дүүштүр хөгжүп эгелээн. Социалистиг түргузуутта үндезилеттинген күрүнелер аразында харылзааларга пролетаржы интернационализм боттанганда, чүгле ынчаарда ол чедип алдынган. Совет Эвилелиниң чаагай чоруу, күчүзү болгаш делегей туружу улусчу Польшаның эрге-ажыктарынга дүжүп турар. Күштүг, хамаарышпас болгаш социалистиг, аңаа идеген болуп Польшаның догунаашкыны силерниң чурту-нарның эрге-ажыктарынга база дүжүп турар. Социализмниң бүгү-ниити чедишкиннеринге, марксизм-ленинчи эртемниң принциптеринге үндезилээш, Польшаның тодаргай байдалдарын барымдаалап, чаңчылдарын болгаш культуразын сагыышаан, ындыг Польшаны чедишкиннинг түргузарын күзеп турар бис. Ынчаарга Польшаның ажылчын шимчээшкинниниң төөгүзүн онаалап көрүп турар бис, ооң түс чылын бо чылын байырлаар бис.

Эштер!

Бистиң чуртувуска аңаа эвес, берге үеде силерге келгенивис ол. Амгы үеде Польша аар-берге хүннерни чурттап эртип турар. Империалистиг төптерге деткикшеп контрреволюциялың күштери эрткен чылын чуртту сандаргай чоруктуң байдалынга киирген, экономикага улуг согуушкуннарны таварыштырган, ниитилелдиң амыдыралынга хүн бүрүде бергедээшкиннерни ханылаткан, социалистиг Польша күрүнениң үндезиннеринге кыжаныышкынны тургускан турган. Шак ындыг байдалдың үезинде Национал камгалалдың Шериг чөвүдели тургустунган. Шериг байдалын боттандырар дугайында шиитиргиниң Күрүне Чөвүдели хүлээп алган. Ол шиитиргини Польша Улус Республиканың сеймги бадылаан.

Ол дээрге бистерге берге шиитиргилер болган. Ук шиитиргилер Социалистиг Польшаның эрге-ажыктарынга дүжүп, Европага тайбыңның херээнге бараан болур дээрзинге ханызы-биле бүзүревишаан, ол шиитиргилерни бот-тускайлаң болгаш тускай догунналан ёзу-биле хүлээп алган бис. Ол шиитиргилерниң шыныын үе бадыткап турар. Байдал экижип турар. Ынчалзажок демисел үргүлүлүлеп турар.

Ханы кризистен чурттуп ушпуп алырының магадыллалы бистиң партиявыс, Польшаның Каттышкан ажылчын партизазы болуп турар. Социалистиг тургузуушкунга бодунуң удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюн күүседип, ажыл-чорудулгазының ленинчи стилин партия катап тургуспушаан, эвилелчи партиялар-биле, — Каттышкан тараачын партия болгаш Демократтыг партия-биле, чонуң патриотчу бүгү күштеривиле чогумчалыг кады ажылдажылганы калбартып турар. ПҮР-нүң конституциязынга үндезилээш, национал чөпшээрежилгеже бистиң партилвыс чүткүп турар.

ТК-ның чоокта чаа доозулган VII пленуму партияны бижиглаарының оруунга чугула базым болган. Марксизм-ленинизмниң үндезиннеринге ону сырый катыштырарының угланышкынарын ол тодарадыр. ПКАПтың IX съездизинин чиңгине шугумун социализмни камгаларының болгаш бижиглаарының шугумун уламчылаар деп бодунуң тура-соруун бадыткаан.

Польшада болуушкуннарга хамаарыштыр СЭКП-ниң болгаш боттуг социализм чурттарында бүгү-ле аңы-дүмалыкы партиялардың интернационалчы туружунга өөрүп четтиришкин-биле байыр чедирип турар бис. Бистиң айтырыгларывысты, бистиң шиитиргилеривисти билиишкин-биле утказынга өөрүп турар бис. Бүзүреэриниң сеткилин биске көргүскенин, боттарының күжү-биле болгаш байдалга дүүшкен оруквиле айыылды ажып артин шыдаарлар деп биске бүзүреэвин онза үнелеп турар бис.

Польша экономиктиг коонгут аар-берге байдалда турар. Эрткен он чылдарда болдуиган волюнтаристиг алдагдалдарның уржуктары, хамыктың мурнунда сөөлгү үеде дайзынның деструктивтиг үүлгединишкиннериниң экономиктиг уржуктары ам тодараа 21-де станцияның шимээшкин траекториязын таарыштыр этпкен.

Февраль 27-де, Венераның атмосферазынче киреринге чедир ийи хонук бурунгаар, хонар аппараттың ажгыланганының соонда «Венера-13» станцияны ужудун эртер траекториязе шилчиткен.

Хонар аппарат Венераның атмосферазынче секундада 11,2 километр дүргенниг киргеи. Атмосферага тормозталганның болгаш 47 километр бедикке чедир парашют-биле ооружыпаи батканының соонда аппарат аэродинамиктиг тормозтаар түргузугүнүн ачызыбиле уламчылап баткан.

Хонар аппараттың бадыт турар үезинде ында тургускан эртем дериг-хереклеринің дузазы-биле атмосфераның база бүлүттарның химиктиг болгаш изотоптуг тургузуунүн, бүлүт каңдының структуразының комплектиг шинчилелдерин, а ол ышкаш хүннүң атмосферага тараан хереклеринә енерге чарарының талазы-биле болгаш чаңнык чевириниг разрядтарның болуп турарын тодарадырын шепелдерин кылын чоруткулаан.

Хонар аппаратта тургускан телефотометрлериң дузазыбиле долгандыр турар девискээрниң панорамныг чуруктарын Венераның кыырындан дамчыткан. Панорамаларның чамдыкызын кызыл, нок болгаш ногаан ай фильтрлерин өттүр дараалаштыр тырттырган, ол чорук ооң кырыынын өңнүг чуруктарын бир дугаар алыр арганы бээр.

Ужудушкун программазында чугула чериң прийпиналдыг чаа сорулгаже—Венераның кадыг бүлүмелериниң химиктиг составын тодарадыры-биле ооң дой-довураның үлегерин алырынче углаан. Ол сорулга-биле хонар аппаратның бортунда дой-дөрүак алыр тургузугну кылган. Ол долгандыр турар температура 457 градус, базымның 89 атмосфера турда орумнээшкинин кылып, үлегерни алган, базыышкыны даштындаазындан ийи муң катап эвээш, температуразы 30 градус кыдыр таарыштырган тускайлаан өрээлчигешче рентген-флюоресценттиг аналиати кылып чорудары-биле киирген. Ооң-биле деңге планетаның сеймингиг байдалын шинчилээн, дашкаар үндүрер тургузугнүн дузазыбиле дой-довурактың болуун чогум аңаа байдалында физика-механиктиг шынарларын хемчээген.

Хонар аппараттың системаларының болгаш эртем хереселдериниң ажылының дугайында медээлерни «Венера-13» автоматтыг станция хүлээп алгаш, Черже катап дамчыдып турган, оларны ыяан космос харылзаазының хереселдери хүлээп алган.

«Венера-13» станцияның бортунда Владимир Ильич Ленинниң чуруун сиилбээн вымелди, а хонар аппаратта —Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Сүлдезин сиилбээн күрүне демдээн тургускан.

«Венера-13» станцияның соонда дерт хонганда салган «Венера-14» автоматтыг станция ужудушкунга уламчылап турар болгаш планетаның чоогунга март 5-ке чедер. Ыяан космос харылзаазының төөгү планеталар аразының станцияларын башкарбышаан.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының институттарыпы эртем медээлерни сайгарып, ажыллап кылып турар.

Чаа космос шенелдезиниң түңнелдери Хүн системазының Черге эң чоок планетазының дугайында медээлерни улам байыдар.

Венераны шинчилээр талазы-биле шылгараңгай чедишкин — бүгү ниити терелгетенниң эрге-ажыыпга космосту-тайбың сорулгаларга шинчилээрин улам ыяай хөгжүдер талазы-биле СЭКПниң XXVI съездизиниң төөгүүт шиитиргилериниң чайгылыш чок күүселдезиниң тодаргай херечизи-дир.

Космосту тайбың шиңгээдиринге шылгараңгай тиилелге

Совет «Венера-13» автоматтыг станцияның хонар аппарады Венера планетаны шинчилеп турар

СЭТА-ның дыңнадыы

Космос шинчилелдериниң төөгүзүнге база бир чайынанчак арыны совет космос эртеми болгаш техниказы киир бижээн.)

Планеталар аразының «Венера-13» станциязы 1982 чылдың март 1-де дөрт ай ужудуушкунуңуң үезинде 300 миллион ажыг километрни эрткеш, планетаның чоогунга четкен. Станцияның хонар аппарады Москва шагы-биле 5 шак 55 минутада атмосфераның дыгый каңттарынче киирген болгаш 62 минута эртээнде Феба областың чөөн талазында мурнуу широтанын 7 градус 30 минута болгаш 303 градус долгота координаттарлыг оргулаан черде чымчак хонупкан. «Венера-13» автоматтыг станция Венера планетаның кырындан 36 мун километр хемчээлге ырак эткеп болгаш Хүн төптүг орбита аайы-биле ужудуушкунун уламчылап чоруур.

«Венера-13» автоматтыг станцияны 1981 чылдың октябрь 30-де салып үндүрген дыңнадылардан биллингир болгай. Планеталар аразыңга ужудуушкунун үезинде автоматтыг станцияда тургускан хереселдерниң дузазыбиле рентген хелделенишкинин, планеталар аразының плазмазын, хүн хадының болган космос хереллериниң байдалларын шинчилээн. Оонбиле кады галактикада гамма-хелделенишкинниң үнер дестерииың турар чергелерин база байдалдарын тодарадыр талазы-биле совет-француз программага дүүштүр шепелдерни, а ол ышкаш Австрияның специалистериниң ажылдап кылганы магнитометрниң дузазы-биле планеталар аразының магнитиг шелүңүн шинчилелдерни кылып чоруткаа.

Эртем медээлерин болгаш станцияның системаларының база аппараттарының ажылдап чоруурунун дугайында сан-түнүерни Черже доктаамал дамчыдып турган.

Ужудуушкун программазын ёзугаар 1981 чылдың ноябрь 10-да база 1982 чылдың февраль 21-де станцияның шимээшкин траекториязын таарыштыр этпкен.

Февраль 27-де, Венераның атмосферазынче киреринге чедир ийи хонук бурунгаар, хонар аппараттың ажгыланганының соонда «Венера-13» станцияны ужудун эртер траекториязе шилчиткен.

Хонар аппарат Венераның атмосферазынче секундада 11,2 километр дүргенниг киргеи. Атмосферага тормозталганның болгаш 47 километр бедикке чедир парашют-биле ооружыпаи батканының соонда аппарат аэродинамиктиг тормозтаар түргузугүнүн ачызыбиле уламчылап баткан.

Хонар аппараттың бадыт турар үезинде ында тургускан эртем дериг-хереселдериниң дузазы-биле атмосфераның база бүлүттарның химиктиг болгаш изотоптуг тургузуунүн, бүлүт каңдының структуразының комплектиг шинчилелдерин, а ол ышкаш хүннүң атмосферага тараан хереселдерин енерге чарарының талазы-биле болгаш чаңнык чевириниг разрядтарның болуп турарын тодарадырын шепелдерин кылын чоруткулаан.

Хонар аппаратта тургускан телефотометрлериң дузазыбиле долгандыр турар девискээрниң панорамныг чуруктарын Венераның кыырындан дамчыткан. Панорамаларның чамдыкызын кызыл, нок болгаш ногаан ай фильтрлерин өттүр дараалаштыр тырттырган, ол чорук ооң кырыынын өңнүг чуруктарын бир дугаар алыр арганы бээр.

Ужудушкун программазында чугула чериң прийпиналдыг чаа сорулгаже—Венераның кадыг бүлүмелериниң химиктиг составын тодарадыры-биле ооң дой-довураның үлегерин алырынче углаан. Ол сорулга-биле хонар аппаратның бортунда дой-дөрүак алыр тургузугну кылган. Ол долгандыр турар температура 457 градус, базымның 89 атмосфера турда орумнээшкинин кылып, үлегерни алган, базыышкыны даштындаазындан ийи муң катап эвээш, температуразы 30 градус кыдыр таарыштырган тускайлаан өрээлчигешче рентген-флюоресценттиг аналиати кылып чорудары-биле киирген. Ооң-биле деңге планетаның сеймингиг байдалын шинчилээн, дашкаар үндүрер тургузугнүн дузазыбиле дой-довурактың болуун чогум аңаа байдалында физика-механиктиг шынарларын хемчээген.

Хонар аппараттың системаларының болгаш эртем хереселдериниң ажылының дугайында медээлерни «Венера-13» автоматтыг станция хүлээп алгаш, Черже катап дамчыдып турган, оларны ыяан космос харылзаазының хереселдери хүлээп алган.

«Венера-13» станцияның бортунда Владимир Ильич Ленинниң чуруун сиилбээн вымелди, а хонар аппаратта —Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Сүлдезин сиилбээн күрүне демдээн тургускан.

«Венера-13» станцияның соонда дерт хонганда салган «Венера-14» автоматтыг станция ужудушкунга уламчылап турар болгаш планетаның чоогунга март 5-ке чедер. Ыяан космос харылзаазының төөгү планеталар аразының станцияларын башкарбышаан.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының институттарыпы эртем медээлерни сайгарып, ажыллап кылып турар.

Чаа космос шенелдезиниң түңнелдери Хүн системазының Черге эң чоок планетазының дугайында медээлерни улам байыдар.

Венераны шинчилээр талазы-биле шылгараңгай чедишкин — бүгү ниити терелгетенниң эрге-ажыыпга космосту-тайбың сорулгаларга шинчилээрин улам ыяай хөгжүдер талазы-биле СЭКПниң XXVI съездизиниң төөгүүт шиитиргилериниң чайгылыш чок күүселдезиниң тодаргай херечизи-дир.

ЧУРУКТА: планеталар аразының «Венера-13» станциязының дүүпүп бадар аппарадынга тургусиан вымпел.

СЭТА-ның фотозу.

(Чурукту фототелеграф-биле хүлээп алган).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТАЙБЫҢЧЕ ЧААГАЙ ТУРА-СОРУК

Кады ажылдажылга болгаш чепсегленишкинниң дүжүрери дээш туржуп турар австрали организацияның чагаазынга Л. И. Брежневтиң харыызын делегейниң хөй-ниитизи, массалыг информацияның даштыкы чепсектери чугаалажып база таймылбырлап турар. Тайбыцны бижиглаарының болгаш чепсегленишкинниң дүжүрериниң айтырыгларын дугайы Совет Эвилелиниң туружунуң боттуг ужурдузалыын АКШ-тың болгаш ооң эң чоок шериг-политиктиг эвилелчилериниң дайынзырак угланышкыны-биле ол туруштуң шуут удурланышкак болуп турарын онзалап демдеглеп турар.

Л. И. Брежневтиң харыыазы тода болгаш боттуг мөзүлүүбиле онзаланып турар деп, Чехословакияның «Руде право» солуну бижээн. Бодунуң политиказының алыс сорулгазы — ядролуг чепсекти кажан-даа, кым-даа бир дугаарында ажыглавазын чедип алыры болур дээрзин Совет Эвилели хөй удаа медеглеп келген. Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле ооң таланың бүгү-ле саналдарын ССРЭ харыысалгалыг болгаш боттуг ёзу-биле көрүп келген. Ынчалзажок ол саналдар дең эргенин болгаш бир дөмей айыыл чок байдалдыг турарының принципинге дүүшпеп турары эргежок чугула. Бир эвес АКШ ол принципгерви үрээрин моон соңгаардаа кызыдар болза, ындыг янамыг орук АКШ-ты сотка олуртур. Бөгүн чугула чүве чүл дээрге, бүгү улустар, бүгү чурттарның тайбыңга ынак күштери тайбың кожахелбээ догуннаашкынның принциптерин идепкейлиг камгалаан турары болур. Харың чүгле ол таварылгада угаан-сарыыл тиилеп үнер болгаш ядролуг халап чайлаттыгнан турар деп, Л. И. Брежнев бодунуң харыызынга онзалап демдеглеээн.

Л. И. Брежневтиң харыызында боттуг саналдар киргеи болгаш ядролуг боо-чепсектерни эңдере бүдүрериңге удур шимээшкин үлам улуг хемчээлдиг болуп бар чыдар бистиң чуртувуска ол саналдарны сеткил ханыышкын-биле хүлээп алган деп, австрали лейбористиг партияның федералдыг күүскомунун кежигүнү **Б. Хартли** медеглеээн. ССРЭ—ядролуг чепсекти бир дугаарында кажандаа ажыглавас дээрзи Л. И. Брежневтиң харыызында база дагын бадыткаттыганынга ханы бүзүредим. АКШ базыныг ынаалыг хүлээлгени алган турары тайбыцның хеерээнге эргежок чугула. Чепсегленишкинни дүжүрериниң айтырыгларынга хамаарыштыр Рейганның администрациязының ССРЭ-деи чангыс талалыг артык күштүг болуруи чедип алыр дээр чүткүлге үндезилеттинген туружун Б. Хартли шүгүмчүлээн.

Ядролуг дайынның аймылы-биле холбаштыр австрали хөй-ниитиниң калбак бөлүктери сеткилдин ханызындан дүвүрээзинин илергейлеп турар мындыг үеде президент Л. И. Брежневтиң медеглеп кылдынган деп, делегейге кады ажылдажылга болгаш тайбың дээш туржуп турар австрали организацияның Мельбурп салбырының даргазы **С. Голдблюм** чугаалаан.

Европадан ыракта турар шуут Австралияның улузуиига президент Л. И. Брежнев угаадылга кылган, ол факт кижи төрелгетенге кыжаның келген айыылдың бомбүраектя бүргей бээр будуштүүн айтып турар.

Ядролуг чепсектиң бүгү шеиелдерин чүгле бүрүп соксадырының дугайында эвес, харың ону улам ынай бүдүрерин соксадыр дугайында, кызырар дугайында, а ооң соонда курлавырларын бүрүп чок кылыр дугайында дугуржулганы чедип алырынга ССРЭ-ниң белении президент Л. И. Брежневтиң илергейлээнинге байыр чедирип турар мен.

Чүгле австрали хөй-ниити эвес, харың австрали чазак база бо чугула документиии таарымчалыг ёзу-биле көргеи турары күзенчиг-дир.

Тайбыкны камгалаар дээш, КНО-нуң - Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле тускай сессиязын деткиир, чепсегленишкинни дүжүрериниң угланышкынынга боттуг түңнелдерни чедип алырын ол сессиял хандырзын дээш апрель 2—7 хүнниидө австрали штаттарның бүгү административатиг төптериңе массалыг чыскаалдар болур деп, С. Голдблюм дыңнаткан.

Америк «**Сан-Франциско кроникл**» солуи Европага ортумак ыракшылдын ядролуг чепсээнин дугайында Женевада совет-америк чугаалажышкынынарга боттуг түңнелдерни дүргеи чедип алырының эргежок чугудазының дугайында Л. И. Брежневтиң чугаалаан чүүлдериниң улуг ужур-дузалыын демдеглээн. Стратегтиг ядролуг чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында, ол ышкаш химиктиг чепсекти хоруур дугайында совет-америк кереэлериниң дугайында чугаалажышкынынарны дагын чорударың совет удуртукчу летпээн деп ол солуи бижээн.

(СЭТА).

«ДЕЛЕГЕЙНИҢ БҮГҮ УЛУСТАРЫНГА» КЫЙГЫРЫГ

АФИНЫ. (СЭТА). Тайбының Бүгү-делегей чөвүделиниң чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле комиссиязының калбак хуралы ында доозулган. Аңаа 37 чурттуң, ол ышкаш КНО-нуң төлээлекчилери киржип, «Делегейниң бүгү улустарынга» кыйгырыгны чугаалашкаш, хүлээп алган.

«Тайбынга кыжаныышкыи улам өзүп орар—деп, кыйгырыгда чугаалаан.— Кижи терелгетенниң дешилгезии чок кылын каан болгу дег ядролуг халаптың айыылы бөгүн кажангыындан-даа артык улуг. Араатанныг үргедекчи күштүг боо-чепсекти мөөңнээри хүнүүн-не дүргедеп орар».

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле тускай сессиязының чепсегленишкинни дүжүрериңе угланган шиитиргилери тодаргай ажылхеректер болуп боттанзын дээш тайбың талалакчыларының шимчээшкини бодундан хамаарышкан бүгү чүүлдерни кылыр ужурлуг деп, кыйгырыгда онзалап демдеглээн. Боо-чепсекти эңдере бүдүрер чорук дайынга белеткелге байып ап турар кижилерге харын херек.

Чепсегленишкинни дүжүрер дугайында болгаш боочепсектерни база дагын айыылдыг ёзу-биле эңдере бүдүрерин болдурбас дугайында негеллелерни деткээн күүлүг массалыг хөделишкиннерни калбартырынче тайбынга ынак бүгү күштерни Тайбының Бүгү-делегей чөвүделии кыйгырган.

Хөй-ниитиниң янзы-бүрү бөлүктери болгаш кижи бүрүзү чепсегленишкинни дүжүрерин чедип алырын база орайдажыр ужурлуг деп документиде чугаалаан. Октаргайның чурттакчы чонуунун эң янзы-бүрү кезектериниң төлээлекчилерн —эр, херээжен кижилер, ажы-төлдер, ажылчыннар, студентилер, башкылар, ураң чүүл ажыдакчылары, эртемденнер, шажынчы болгаш профэвилел ажылдакчылары, —амгы үениң бо эң чугула сорулгазын шиитиргээрииге боттарының салыышкынын киирер ужурлуг.

Европага ядролуг чепсектерни кызыгаарлаар дугайында Женевада чугаалажышкынынарны эң дүргеи болгаш чедишкинниг доозарынче кыйгырып тур бис.

Чазактарның бедик хүлээлгезиниң дугайында оларга сагындырар ужурлуг бис. Оларның сорулгазы — Чер кырынга бүгү кижилерге чурттаар эргени магадыллазы, тайбың болгаш айыыл чок чурттаар эргени, далган-тарааны, чурталга бажыннарын, медицина дузаламчызын, эртем-билигни, күш-ажылды алыр, кижи мөлүүг чурттаар эргени болгаш турза чогуур ёске-даа эргелерни кижи бүрүзүнге хандырын бээри болур.

Чепсегленишкинни дүжүрериниң айтырыгларын дугайты Тайбының Бүгү-делегей чөвүделиниң медеглелии хуралга база хүлээп алган. КНОнуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынче ону чорудуп бээр.

Империалистиг күрүнелериин, хамыктың мурнунда АКШ-тың, бүрүзү-биле кадбарган, боо-чепсекти эңдере бүдүрер чоруктуң амыгаа чедир шеглеттинмээнинге ханы сагышсыралды Афины шуулганының киржикчилери илергейлээн.

Мадрид ужуражыышкынында

МАДРИД. Ужуражыышкынның ээлчеглиг хуралынга совет делегацияның кежигүнү К. Ф. Михайлов түве чугаалаан.

Ужуражыышкында байдалды чидиглендиргенче, ооң ажылын үзеринче углаган АКШ-тың делегациязының хөделишкиннерин совет төлээлекчи буруу шапкаи болгаш удур туржуушкундан, ажыы чок маргылдаадан чогумчалыг ажылче шилчиирин Европага айыыл чок чоруктуң болгаи кады ажылдажылганың эрге-ажыктары иеген турар деп медеглээн. Бистиң үениң эң чугула айтырыын—тайбының бижиглаарының, дайынны болдурбазының айтырыын кайчап-даа соңгаарладып болбас. Тайбыны бижиглаары, дайынны болдурбазы — Хелъсинкиге хүлээп алдынган Түңнел актының кол негелделериниң бирээзидир.

Европага шериг чавырлыышкынының болгаш чепсегленишкинни дүжүрериниң талазы-биле конференциязы чылдырар дугайында айтырыгны шиитиргээри кандыр-бир, харын-даа Мадрид ужуражыышкынынга хамаарышпас факторлардан хамааржыр дээр АКШ-тың төлээлекчилериниң ядыы-бүрү чугаалары конгус үзүдезии чок болуп турар. Бир ядыы айтырыгларны оске ядыы айтырыглар-биле ожегерээн холбаар чоруктуң үезинде делегейниң чаңгыс-даа айтырыын шиитиргээри чедип алдынмас.

СЪЕЗДИГЕ БЕЛЕТКЕЛ

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының III съездизинге белеткел бүгү чуртта калбаргап. Конференцияларга болгаш партия хуралдарынга партийжи ажыл-чорудулганың эрткеи съездиден бээр түңнелдерин үндүрүп, амгы съездиге бээр задегаттарны сонгуп турар. Тараачыннар, ажылчыннар, зайынчылар партияның съездизинге алдар болдурган белиткеи хүлээлгелерии ап турар.

Эрткеи шуулгандан бээр чуртка дешилгелиг улуг чаартылгаларның боттанганын, амгы съездиниң чугула ужур-дузазын «Сиенг пасаон» солуи онзалап демдеглээн. «Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының удуртулгазы-биле чуруттуң ажылчы чонпары америк империалистерден төрээн чуртун хостаан, пациональ-демократтыг революцияны чедишкинниг дооскан, социалистиг шиитилелдиң үндезиннерин тургузарынче эгелеп киргеи. Эрткеи съездиден бээр республикада кылдынган ажылдарның түңнелдерин Лаостуң коммунистениң шуулганы үндүрер болгаш моон соңгаарғы сорулгаларны тодаргайлаар.

ТУРЦИЯДА ТУДУП ХОРУГДААШКЫННАР

ПАРИЖ. (СЭТА). Тайбың дээш Турцияда шимчээшкинниң активчизи, адвокаттарның Стамбул коллегиязының даргазы Орхан Апайдынны Турцияның шериг эрге-чагыргаларының тудуп хоругдаавын Франс Пресс агентствопун корреспондентизи Анкарадан дыңнаткан. Турцияның революстуг ажылчыннар профэвилелдериниң конфедерациязының 52 удуртукчуларын Орхан Апайдын судка камгалап турган. Ол профэвилелдериң удуртукчуларын шаажылаар өлүрер кылдыр шиидерин чедип алыр дээш эрге-чагыргалар оларны «күрүне тургузуун божаңнаыр дээп ораллажыышкынпарұ дээр буруудадыышкынларны оларга опаваштырып турар. Профэвилелдер удуртукчуларын шаажылаар кылдыр шиидер дээп суд чорудулгазының эгезинден бээр Орхан Апайдын профэвилел активчилерин шиитиргиг камгалап келген. Ол дээш опу суд залыпдап үндүр ойладыпкан турган.

О. Апайдындан аңгыда тайбың дээш шимчээшкинниң оске 16 активчилерин шериг эрге-чагыргалары хары угла база тудуп хоругдаан. Оларның аразында — сураглыг журналист Али Сирмен. Туркияның парламентизиниң депутаттары болуп чораан политиктиг үш ажылдакчылар бар.

Тайбың талалакчыларын тудуп хоругдаарын Турцияның эрге-чагыргалары ам-даа үргүлүлеп турап.

Чаңгыс-бүрү МЕДЭЭЛЕР

ХАЛАС ПУТЁВКА-БИЛЕ

Кандыг-даа кижиниң ажылдап турар чери арыгсилиг, чылыг, чырык, таарымчалыг кылдыр тургустунган, чурум-чыскаалдыг, эңме-сескелиг болза, ажылдаарынга улуг идиглиг деп чүве билдингир болгай.

Эрзин районнуң Бай-Даг кödэ Совет күүскомунун конторада техниктиг ажылдакчызы Алимаа Кылыновна Хомушку он чыл иштинде үзүктел чок ажылдап келгеш, өске кижилерниң ажылдаарынга докталмал таарымчалыг байдалды тургузуп келген. Алимаа Кылыновна черле кежээ, карак кызыл кижи. Ол бодунун хүлээнген ажылынга харысаалгазын кошкадып, кажан-даа ажыл шагы үзүп, ажылдан өзалдап көрбээн, үргүлчү ажылын шынарлыг кылырынга ынак.

Ажылдап турар черин ол кезээде арыг тургузуп, шаланы кылайтыр чүп, соңгаларны аштап турар. Эки ажылдап чоруур кижилер каяа-даа хүндүткелдиг болгай. Суурнуң чону А. К. Хомушкуну хүндүлээр. Ол часкы, күскү хайныышкынның ажылдарга бодунуң үлүгүн бо-ла киргеп чоруур. Хой кыргылдазының чымыштыг ажылынга Алимаа Кылыновна чылдың-на эгезинден төнчүзүнге чедир киржип, ол ажылга база-ла мактадып келген. Будук-бүрү чыып, сиген бөлүп, хөпээннеп турда А. К. Хомушку шалыпкын, тудунгур кижи.

Ол хөй-ниитиг ажылының база идепкейлиг киржикчизи. Суурнуң херээженнер чөвүлелиниң хөй талалыг ажылынга үргүлчү киржип келген.

Төлептиг ажылчын, идепкейлиг хөй-ниитичи, хөй уруглар-ның иези Алимаа Кылыновна Хомушку эртеңги чылдың төнчүзүнде ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезин көөр халас путёвка-биле шаннаткан.

Т. ОЧУР-ООЛ.

КЫЗЫЛ-ӨГ

Малчыннарның дыштанырынга, ажылдаарынга таарымчалыг болдурары-биле Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң Дагыр-Шемиде комсомолчуаныяктарның хойжу бригадазында кызыл-өгнү тургускан. Кызыл-өгнү совхоз дирекциязы бодунуң күсели-биле дерээн. Аңаа хойжулар кичээл эрттирип, хурал кылып, янзы-бүрү оюн-тоглааны организастап турар.

Чайын малчыннар төп чайлагже үне бээрге, өгнү Аныяк-Чыргакы бажыңче көжүре бээр. Ол үеде аңаа бригаданың түскай эртемниглери чурттап, ажылдаар. Хойжуларның эртекен чылгы көргүүлгелерин, бо чылгы социалистиг хүлээлгелерин, ССРЭ-ниң 60 чыл ооңга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээн улуг соруглаларын тода, көрүштүг биржээш, кызыл-өгде аскылаан. Мурнакчыларның, дагдыныкчыларның фото-чуруктарын база аскан. Кызыл-өгнү Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Вера Сарыглар эргелекчилеп турар. Ында электри чырыы кииртинген. Шыдыраа, домино, кажык дээн оюнларны хостуг шактарында организастап турар.

О. КАРА-САЛ.

АГИТКВАРТИРАЛАР АРАЗЫНГА

Мугур-Аксы суурда агит кварталдар аайы-биле февраль 17-ден эгелеп көрүлде эгелээн. Баштайгы концертти № 2 «Ак-Баштыг» агитквартираның бот-тывыңгыр уран үүл бөлүү көргүскен. Оларның кол-ла темазы — «Канчаар чурттап, ажылдап тур сен, «Ак-Баштыг».

«Бистиң келир үевис—бичии чаштар», «Эрге-хоолулуң камгалаары» деп темаларны ол кежээге таныштырып, сайгарганы бедик утка-шынарлыг. Бот-тывыңгыр талантылыглар Конгар Саая, Чудур Артай-оол, Долаана Кара-Сал, Леонид Иргит оларның күүсеткен ыры, шүлүк, сыгыт, интермедияларын чон сонуургал-биле көргеп. Дараазында «Саадак» агитквартираның бот-тывыңгыр уран үүл бөлүү концертин бараалгадыр.

Х. МАНДАН-ООЛ.

С. СУРУҢ-ООЛ.

КИЖИНИҢ НАМДАРЫ

(Тоожудан үзүндү)

Совхоз чеже-даа тараа тарып турар болза, оон алыр орулгазы пат. Чери-даа эвээш, дүжүдү-даа чөгенчиг. Ылангыя Алдан-Маадыр салбырының ажыл-агыйының кол-ла адыры — мал ажылы, мал хөй, ынчалза-даа оон алыр орулга шоолуг эвес. Харын-даа чамдык тала-биле хуу араттардан дора дизе ажырбас. Эң ылангыя мал төлү чедир алдынмайн турары каракка илдеп. Оон чылдагааны кадарчыларның эзхарыысалга чогунда. Хөйүүн үүвези хамаан бе дээш, будаңшаннап турарының фактылары кайы хөй. Бир-тээ ындыг болганда, ол ажылды ак сеткилдиг кижилерге, ылангыя коммунистерге дагыр үе келген.

— Эр-хей, шын-дыр. Коммунистер ындыг болур ужурлуг, үүвенип бергезинче үүткүүр. Билдиришкинден киирип каг. Көөр бис — деп парторг ынаныштыг аңаа берип каан.

Дажы-Намчал ээп келген. Өө ээп, эжинп шарып каан. Чаңгыс Эниктеп саглагар кудуруун чайып, даштын кылаштап турган. Өгде от-көсдаа салбаан. Хой өшкүзүн көөрге, мүн-не аал артында оттап чораан. Инектериниң барааны база-ла куду көзүлген. Бызаалары өдектен шоолуг ыраваан хевирлиг, даштын кылаштажып турганнар. Эрткен чайын бугa эдербээн инектер кызыраан. Боттарында бугa чок. Дажы-Намчал аалдар кезин чортуп чайлаан. Кадайының өөн каапкан дээри чамдык талабиле барымдаалыг. Бо бээин көрбеспе. Эр кижи сагыш салбаанда, ынчанмайн канчаар: инектери кызыраан, чаңгыс-даа соолган инек чок, эм-даа сагбыпаан.

Паш-сава ажып, үлүүр бакылаан — кижи боскунче ажар үүг-даа чок. Паш дүвүнде эрги шай артыы бар, доңуп калган. Оон ыңай, хоорул каан чиңге-тараа чыткан. Суур чоогунда турар өглерге ындыг таварылгалар тургулаан. Өөн ээп каапкаш, садыг-магазиннеп азы төрелдеп чоруй баар. Хуна база-ла чамдыкта ынчап турган. «Таан кайын кажа берген деп бо, суур киргеп боор.

(Уланчызы. Эгези № 43 «Шында»).

школада уругларында барган ыйнаан» — деп, Дажы-Намчал бодаан.

Ыяш чаргаш, от салып алгаш, шай артыы чылдып аартап алган. Оон пашка хар эргизип каапп, чиңге-тараа соктаан. Ынчап турда, хүн ашкан, хой, өшкүзүн кажаалап каапп, эът дүүп алгаш, манаан— кадайы сураг. Инек саар дээш чалгаараан. «Кышкы инек ажырбас, эмии чайгы дег саамчывас» деп бодун алаактырган. Дошпулуурнун хылдары «дын-дын» деп эгелээн. Зал иштн шимээн барган, дыпнакчылар тыныжып безин тыртыпышкан. Аа богда, Хунаштаар-оол салып турда, канчаар боор оңу! Та кайын көөр боостаа. Доозуттарга, адыш часкаашкыны база катап динмиреп үнген.

Чарлакчы уруг үнүп келген.

— Улустун ыры «Чашпы-Хем». Күүселдеде Ооржак Хуна. Үделгеде Ооржак Кара-Бөскек.

Хуна бичиизинден-не, школачы чылдарындан-па боттывынгыр уран үүл конперттеринге киржип келген. Чадаанага район көрүлдеэинге-даа чоруп тургулаан. Бодунун арны-бажы, дурт-сыны база көрүштүг, оон ангыда ырлап турда, үнүнүн таалапчыы база кончуг. Өске ыраажылардан бир ынаы, кижини чайгаар бодунче хаара туда бээр, бир-ле оназагай аян бар. Ырлап турда, ол сырая берген турбас, кезээде шимчеп, кезээде хулумзүрген турар. Черле артистеринг үүве бар. Бир катап Чадаанага район көрүлдези болганда, Кызылдан келген дарга:

— Хунаның боостаазы дег өткир боостаа-даа дыннавадым. Хунаның үнү ышкаш хоюг үн-даа дыннавадым. Айлаң-куш-тур деп мактаайн дээримге. арай хөөредиг апаар. Ынчалза-даа ол хире чыгыы-дыр — деп мактаан дээр. Оон соонда, Хунаның ол талазы-биле идепкейи дам барган. Чүгле өглеңип-башташкаш, уруг-дарыглыг апаргаш, арай үзүктелип турар апарган. Ол хиреде-ле бо-ла киржи баар. Бир катап чайлагга. Кешпес бажыңга чыдыпла, сес чеде берген: көрүлде болур апаарлы, кээп киржип көр деп. Ашаа ыяап суурга тудуг кылчып, боттаңнап ажылдап турган. Мал-маганын, саан-савазын кады өглериңе чагып каап, кавайлыг чаш уруун үңгерип алгаш, киржип-даа турган.

Кара-Бөскек ашак сандайга шала хыйыштыр олурупкаш, бызаанчызы-биле үдээрге, Хунаның үнү чаңгыланып үнген. Дыка-ла эки ырлаан. Төндүрүптерге, зал түгле динмирээр.

— Дараазында ол-ла күүседикчиден кожамыктар! — дыңналган.

— Менде санал бар. Болур ирги бе? — деп, бир кижи үнү үнген. Дажы-Намчал хая көрүнүп кээрге, Лопсан-Серең. Ол та кажан-чежен мында чедип келген. — Менде санал бар. Бо Хунаның өөнүн ишти Дажы-Намчал дее мурнувуста олур. Ийилээ кады турупканза, мырынай кедергей деп дыңнаан кижи мен. Дыннап көрзе, кандыгыл боларыы? — деп кижин бо-ла.

Хамык чөп «чүүлдүг-дүр. Дилээр-дир» дижип, адыш часкаап турупкан. Ам канчаар, уруун чанында олурган уругга тутсупкаш, Дажы-Намчал базып үнгеш кадайынче ээккеш, сымыранган:

— Чүнү ырлаар бис?

— «Чадаананың чаш-ла талга».

Бора-Бөскек ашак бызаанчызын «киржээлеп» эгелээн, ашак, кадай бадырыпкан:

Чадаананың чаш-ла талга
Чадаганнан орбадын бе.
Чара чеҗип келиримге.
Чашты хоюа бербедин бе.
Хөндегейниң көк-ле талга
Хөөмейлеп орбадын бе.
Хөмө чеҗип келиримге.
Көрбээнеринеп бербедин бе.

Оон артык канчаар, дыка оюза болган. Олурганнар салбайн, катап-катап кожамыктап шаанга киргеп. Адак соонда, Дажы-Намчал чаасмаан артып калгаш:

Чоп-на черниң өдек чазаан
Тогду хөй деп эртинеин.
Доңган баарым чылдып-ла
бээр
Чоңнашканым Хуна хейин.
Кадыг черде өдек чазаан
Кара хөй деп эртинеин
Кара баарым чылдып-ла
бээр
Кадайымны — Хуна хейин
— деп, бадырыпкаш, хамык улус каттыртыпкан.

(Уланчылыг).

КОНКУРС УЛАМЧЫЛААР

Февральдың 26-да Кызылга журналистер кежээзи болган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш чылдың бирги чылында Тываның ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжын чыртканының республика конкурузунуң түңнелин аңаа үндүрген. Республиканың солуннары, Телевидение болгаш радио комитеди социалистиг чарышты организастап турарының айтырыгларын доктаамал чырыдып келгенин конкурстуң жюрии демдеглээн. «Социалистиг чарыш экраны» деп темалыг арынпарны солуннар ай саныңда үндүрүп, «Көдээнин ажыл-ижи» деп дамчыдылганы телевидение көргүзүп келген. Социалистиг чарыштың киржикчилериңге тураскаттынган янзы-бүрү жанрлыг матёриалдар чаа-чаа рубрикаларның адаанга көстүп кээп турар.

Бирги черни «Шын», вйигизин—«Тувинская правда» солуннар редакциялары, үшкү черни Кызылдың телевидение студиязы эдээн. 150, 100, 75 рубльдин шаңналдарын түс-тузунда алганнар.

Тыванын ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжын чырыдары-биле журналистерниң араазында чарлаттынган конкурсека И. А. Расеник («Тувинская правда»), Я. А. Норбу (республиканың телевидениези), Э. С-Б. Монгуш («Тываның аныяктары»), Г. Г. Кудрявцева («Молодёжь Тувы»), Т. О. Сиирби (республиканың радио дамчыдылгазы), С. Д. Кондинкин (республиканың телевидениези), К. М. Аранчаа («Шын»), А. Т. Гуськов («Тувинская правда») олар тиилекчилер болганнар.

Эрткен чылда ышкаш, 1982 чылда конкурсту уламчылаарын профэвилелдериниң Тыва область чөвүлези, ВЛКСМ Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар чери чарлаан. ССРЭниң 60 чылынга тураскаттынган социалистиг чарышты чырыдар конкурстуң негелделериңе чамдык өскерилгелерни киирген. Партийжи солуннарга, республиканың Телевидение болгаш радио комитединге 120 болгаш 100 рубльдин ийи шаңналын, республиканың Телевидение болгаш радио комитединиң аныяктар дамчыдылгазының, комсомол солуннарының редакцияларынга 75 болгаш 50 рубльдин, район солуннарының редакцияларынга 50 болгаш 35 рубльдиң шаңналдарын тургускан. Хууда шаңналдарга: 50 болгаш 35 рубльдерниң бир-бир, 25 рубльдиң ийи база 15 рубль түңнүг үш мактал шаңналдарны тыпсырын көргеп.

ТАТАМИ КЫРЫНГА

Даю-до хүрешке бистиң республиканың команда болгаш хууда бирги чер дээш маргылдаазы эрткен дыштанар хүннерде Кызылдың «Херел» спорт залынга болган. Аңаа 8 командалардан 100 хире мөге хүрешкен.

Ам бо хүрештиң төөгүзүнден каш сес. Даю-до Японияга тывылган. Ону алдарлыг япон мөге, тренер болгаш башкы Кано Дзигоро эң-не баштай чон ортузунга тарадып, оон үндезилекчизи болган. Оон эгелээш-ле бо хүреш аңаа сайзырап эгелээн.

А 1959 чылда дзю-дону Олимпий оюннарының программазынга киирериң шиитпирлээн. Ынчангаш Токиога болган XVIII чайгы олимпий оюннарының программазынга ол хүреш кирген. Даю-до ам делегейниң 90 ажыг чурттарында сайзырап, массалыг апар чыдар.

Даю-до Совет Эвилелинде база чогуур сайзыралды алган. Бистиң чуртувуска ол хүрештиң федерациязын 1972 чылдың төнчүзүнде тургускан. А оон соонда чылдан эгелээш, ССРЭ-ниң чемпионалды чыл бүрүде доктаамал эртип турар апарган. Совет спортчулар делегей, Олимпий оюннарынга, Европа чемпионаттарынга сөөлгү үеде чедиишкинниг киржип турарлар.

Бистиң республикага спорттуң бо хевиринге баштайгы секциялар 5 чыл бурунгаар Кызылга ажыттынган. Үк хүрештиң сайзырап турарын эрткен дыштанар хүннерде болуп эрткен республика маргылдаазы бадыткаан.

Эрзинде «Чаа орук» совхозтуң хову бригадазының бригадири Алексей Баадыр 60 килограмм чедир мөгелерниң хүрежинге бедик мергежилдиин көргүзүп, чемпион атка төлептиг болган. Республика найысылалында уругларның спорт школазының мөгелери — ийиги, Чөөн-Хемчик районнуң командазы — үшкү черлерни эзээннер.

Команда талазы-биле бирги черни «Динамо» спорт шнитиледи чаалап алгаш, эрткен чылгы шилчир кубогун база катап боттарында артырганнар. Республика найысылалында уругларның спортчу школазының мөгелери — ийиги, Чөөн-Хемчик районнуң командазы — үшкү черлерни эзээннер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: хүреш үезинде; 1982 чылда дзю-дога республика чемпионнары (солагай талазындан) А. Баадыр, И. Хураган, Д. Лоовай, К. Ондар болгаш А. Ооржак.

МАРТТЫҢ КИНОЭКРАНЫ

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскаатынган «Хүндүткелдиг, улуг самоед» деп чаа ураң-чечен фильмде Михаил Иванович Калинниге Новая Земляның баштайгы президентизи деп үнелеткени Тыко Вылка дугайында чугаалап турар. Сонгу чүкке чурттап турган кайгамчык кижилерниң биөзээзинге ол хамааржыр. Ону орустан Илья Константинович Вылко деп адаар турган. «Мосфильмге» үндүрген бо кинопуң түргузукчулары Ю. Казаков, А. Филатов, А. Кордон. Вылко талантылыг чурукчу чораан, бодунун бичии улузунуң бүгү-ле чаагай үүлдериң бодунда сиңирип алган. Ненецтерниң (Вылко ук чонпуң оглу) салымчолу — совет Сонгу чүктүң салым-чолу-биле түдүп. Ол ак сеткилдиг кайгамчык кижи чораан. Кинода чуруктар кайгамчык: Баренцново далейның ак доштары, эскимостиң кашпалдары, харлыг делгемнер...

А. Вампиловтуң «Чулымскиге эрткен чайын» деп шинээп ёзугаар тургускан өөнүүг, психологтуг драманың ады— «Валентина». Оң сес харлыг арыг-шынчы кыс Валентинаның тоогузу кинода кескү черде. Валентина истекчи Шамановка ыпак, уруг оон киченгей чок чоруундан сагыш аарып чоруур. Херек кырында Валентинага буфет ажылдакчызы Аппаның оглу Павел ынак. Ол кыстың ынакшылын чедип алыр дээш чүткүп турар...

Үк кинопуң бир опзагай талазы—ында бистиң чаңгыс чер чуртуувус Максим Монгужукович Мунзуктуң ойнап турары. Ол анчы эвенк кижиниң ролюн күүсеткен.

«Мосфильм» киностудия үндүрген «Механик Гавриловтуң ынак херээжени» деп кинода 28 харлыг Маргарита Сергеевна Соловьеваның улгадып келген хепертен кыптыккан дүштүг ынакшылын көрүскен. Доктаттынган суббота хүнүнде чедип кээп болганы Лев Гаврилов болчаан үскен. Рита хилинчектиниң турар. Ол төөгү оон-биле төнүп калбаан, ол уланчылыг, төнчүзү тогумчалыг. Ког солдуу Людмила Гурченко ойнаан. Оон күүселдеги төөгүнүң, кижи көрүп олурарга, болуушкуннар экранда эвес, харын херек кыынга болуп турган дег сагыныпаар.

Ленинчи комсомолдуң кижизиттиргеннери эрес-дидим ужудукчу кыстарга тураскаатkан «Дээрде дүпеки дийреңнер» деп кино база солуп.

...Авиаполктуң кыстары чүгле дупе када ужудуп турганнар. Бичии ПО-2 самолёттарга фашистерге өлүмнүг чүүлтү чүдүрүп алгаш ужудуп турганнар. Кыстарның арасындан Оксана Захарченко биле Галя Поликарпова опзаланып үнгеннер. Олар дайзынга алыспайн келгеннер... Оларның шупту-зу тиилеге чедип чурттаваан болбайн аан. Тиилеге чедир чурттааннар одарның маадырлыг чоруун утпааннар. Муң-мун ужудуушкуннарны олар кылганнар. Кинону М. Горький аттыг киностудияга үндүрген.

«Мээн ашаам болуп көрүнер» деп кинокомедияның маадыры ажылга-даа, өг-бүдеге-даа бот-тускайлаң, хамаарылга чок, ажыл-чепейн тоорукчы кижи болуп турар. Чоругдар эмнии Виктор биле Натальяның таныжылгазы чиргүү чүүле болган...

«Октаргайның сескн хуулгазының» деп кинону спортчу фантазия деп адап турар. Баскетбол шөлүнге сетиилеглиг хайындыраш тудуучуннар, ынакшыл болгаш чаагай сетиил дугайын ында чугаалап турар. Чер ортузунуң далайының ортулуунда ССРЭ биле Грецияның спортчуларычыылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. Өөредилгениң ийиги чылы. 12.30— География. 7-ги класс. Барының Сибирьниң бойдус комплекстери. 13.00 — Профтехучилище сургуулдарынга. Сагылга-чурумнуң болгаш амыдырал-чуртталганың эстетиказы. 13.30—Сээң ленинчи библиотекан. «Эвээш-даа бол, экизи дээре». 18.00 — Л. Н. Толстой. «Дириг сүнезин». 14.45 —«Шыдыраа школазы». Эгелеп чоруурлар клазы. 15.15 —Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Псков». Телефильм. 19.05 — Телемедээлер. (Орус дылга). 19.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Музыкалыг тоолдар». 19.45 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Сокол»— ЦСКА 2, 3 үелери. Киевтен дамчыдылга. 21.00 — Үе. Информастыг программа. 21.35—23.20 — «Воскресенье». Ураң-чечен фильм. Ийиги серизы.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң кирип өөренир салбырларынга курсантылар хүлээп алырын Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозу чарлап тур.

Дээди школаларга өөренир хуусаазы —дөрт чыл,. ортумактарынга — ийи чыл. ИХМ органнарынга ажылдаар юрист дээди болгаш ортумак эртемниг специалистерни школалар белеткеп турар.

ССРЭ-ниң ИХМ-ниң Омскиде дээди школазынга болгаш Иркутскиде ерт-техниктиг училищезинге 30 хар чедир назылыг, Совет Армияга шериг хүлээлгезин эрттирген азы эрттирбээн-даа, ортумак эртемниг, кадыынын байдалы-биле ИХМ органнарынга ажылдап болур эр кижилерни хүлээп алыр.

Киреринин экзаменнерин чедиишкиннинг дужааган болгаш ол школаларга дыңнакчы кылдыр данзылатканнарны шериг хүлээлгези эрттиреринден хостаар.

Волгоградтың, Горькийниң, Рязаньның, Хабаровскиниң дээди школаларынга, ол ышкаш Новосибирскиниң, Орёлдун, Воронежтиң, Калининградтың, Барнаулдуң, Саратевтуң ортумак школаларынга шериг албанын эрттирген, ортумак эртемниг, кадыынын байдалы-биле ИХМ органнарынга ажылдап болур эр кижилерни хүлээп алыр.

Школаларга өөренирин күзээннер дараазында эртемнерге конкурс экзаменнерин дужаар: орус дылга болгаш литературага (бижимел болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге, даштыкы дылга (үүле дээди школаларның), а Иркутскиниң ерт-техниктиг училищезинге кирери-биле кандидаттар ССРЭ төөгүзүнүң орнупга математикага (аас-биле) экзамен дужаар.

Дээди өөредилге черлеринге киреринң күзээннер апрель 30-ге, ортумак өөредилге черлеринге киреринң күзээннер май 30-ге чедир Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадр килдизинге келир болгаш эмчи комиссиязын эртери-биле дараазында документилерни экспедиция найысылалында уругларның спорт школазының мөгези Дадар-оол Лоовай аваангыр-кашпагай хүрежин, 65 килограмма шүүлген.

Челябинскиниң күш-культура институдунуң студентизи, дзю-дога ССРЭ-ниң спорт мастериңге кандидат Курзат Ондар 71 килограмма бирги черни бүзүрелдиңбиле эзээн. Ол татами кырынга үүнүп келгеш, үк хүрештиң кол аргаларын кылыр талазы-биле бедик мергежилдиин көргүскен.

Спорттуң бо хевирин бистиң республикага сайзырадырынга төлептиг үлүг-хуузуи киирип чоруур динамочу Иван Хураган 78 килограмма чемпионнаап, оон соонда кээр: кадыынын дугайында эмчи шынзылгазы (286 майык ёзугаар), ортумак эртемниң дугайында аттестат (бодун), шериг биледи азы кирер бижидилге херечениледи, сөөлгү ажылдап азы өөренип турганы черинден будурулге болгаш партия-комсомол характеристиказы, бөрт чокка тыртыргаңы 3х4 хемчээлдиг 3 фото-чурук, СЭКП азы ВЛКСМ райкомундан өөредип чоруткаңының дугайында бижик.

Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадр килдизинден экзамен дужаап, өөренип чоруруу-биле бижик алганнарга Кызыл хоорайдан ол өөредилге черинин турар черинге чедир болгаш дедир келиринин орук хөлезинин төлеп бээр.

Конкурс эрткен кандидаттарны дыңнакчылар кылдыр хүлээп алыр болгаш халас чем-биле, хеп-биле, общежитие-биле хандырар.

Оон ангыда, айда 40 рубль стипендия бээр, а иштики херектер органнарынга 6 ай болгаш оон-даа хой чыл ажылдаанаар сөөлгү ажылдап турганы шалыпкын алыр.

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадр килдизин, 204 дугаар кабинет. Телефоннар: 2-10-71, 99-23-88.

Телевидение

МАРТ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Воскресенье». Ураң-чечен фильм. 1-ги серизы. 10.30 — «Кино аян-чоруктар клуву» Ю. А. Сенкевич чорудар. 11.30 — Медээлер. 11.35—14.45— Чапсар. 14.15 —Медээлер. 14.35— «Чер кырында кижи». Документалдыг телефильмнер программазы: «Мээң тураскаалым шагы». «Сээң черде изиң». 15.25—Ф. Листиң фортепианога чогаалдары. Бүгү делегей конкурстарының лауреады Л. Тимофеева күүседир. 15.45—«Үе болгаш бодунуң дугайында». Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры шүлүкчү А. А. Сурковтуң амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының дугайында документалдыг телефильм. 16.25 —Якут АССРниң ураң үүл коллективтериниң конперти. 17.15—«Аваларлар школазы».

КЫЗЫЛДАН

17.45 —Телемедээлер. 18.00 —«Хөглүг өг».

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Мээң республикам хүнүү». Документалдыг телефильм. 19.10 — «Калбак долгандырыг». Эстрада программазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30—21.45 —Чапсар. 21.45—Р. Гамзатов. «Аваларны кампанар». Шүлүтлел. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 —01.00 —Футболга Европа чемпионнарының кубогу. «Динамо». (Киев)—«Астон вилла» (Англия). Симферопольдан дамаа. Ийиги программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

Аңаар

Бөгүн республикага көжер булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Соңгу-барының чүкче угланыышкынының хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Аңаарның температуразы 7—12, чамдык районнарга 0—5 градус соор.

Кызылга өскерлиишкин болбас. Хат кошкак. Аңаар хүндүс 7—9 градус соок болур.

КИНО

МАРТ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Валентина» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.30, 20.30 (үзаткан) шактарда.

«ШЮНЕР»: «Золушка» 10.30 «Шүпту сыр өске» 13.20, 15.00, 16.50 «Медовый месяц» аалчылар бажыңының чажыды» 18.30, 20.30 (үзаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Боолаар эрге» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (үзаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чаңгыс чер чурттуглар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 2-24-63, редакторнун орлалакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретарыаттың 2-23-35, партийжи ажылдарын болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 82.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00289

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 52 (11850) | 1982 чылдың март 4, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтин ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский-биле ужуражыышкыны март 2-де Кремльге болган.

Политика, экономика, әртем-техника болгаш культура талазы-биле совет-польша кады ажылдажылганы хөгжүдериниң, совет болгаш поляк улустарның, СЭКП-ниң болгаш ПКАП-тың аразынга акы-дүңма найыралды улам-на быжыглаарының эң чугула айтырыгларынче кол кичээнгейни ужуражыышкынның киржикчилери угландырган.

Делегей байдалының хөгжүлдезин болгаш перспективаларын үнелеп көөрүнге Л. И. Брежнев болгаш В. Ярузельский бир эп-сеткилдиг болган. Социалистиг дем каттыжылгазының эрге-ажыктарын Совет Эвилели болгаш Польша Улус Республика моон соңгаар-даа камгалаарын, империалистиг кыжаныышкыннарга, ыйыышкынга болгаш коргудуушкунга удур улустарның демиселинге салыышкының киперин онзалап демдеглээн. Делегей херектеринге дүшкүүрлүг чоруктан болгаш удур туржуушкундан делегейниң үези келген айтырыгларын тайбың шиитпирлээринче, чавырлыышкынның политикалыынче, сарыылдыг угаанның тиилелгезинче әргилиишкинни чайгылыш чок чедип алырынга олар мурнуку хевээр моон соңгаар-даа бүрүн шиитпирлиг.

Ужуражыышкын чүректин ханызындан ап хуузунун байлалынга болуп әрткен болгаш чугаалашкан айтырыглар талазы-биле үзел-бодалдарның дүшкени-биле демдеглеттинген.

(СЭТА).

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН ПУНКТУЛАРЫ

Ажылчы чоннарның амыдыралының материалдыг болгаш культура деңнелин бедидеринге чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелери көскү черни ээлеп турар. Харын мооң ужурундан СЭКП-ниң XXVI съездизи, хандырылганың өске адырлары-биле кады, ачы-дуза чедирерин миллион-миллион кижилерниң амыдыралының айтырыы деп санаан.

Партийжи съездиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, республиканың партия, совет органнары амыдырал хандырылгазының айтырыгларынче чугула кичээнгейни салып турар. Ооң бир барымдаазы 1981—1985 чылдарда республикага чонга ачыдуза чедирерин хөгжүдер дугайында партия, совет органнарның кады хүлээп алган доктаалы болур. Амыдырал хандырылгазының өске адырлары-биле кады чондан чагыглар хүлээп алыр пунктуларны калбартырын, оларны оран-бажың-биле хандырарын экижидерин ук доктаалда айтып турар.

Амгы үеде республиканың чурттакчылыг суурларында чондан чагыг хүлээп алыр 71 пункт ажылдап турар, оларның 67-зи комплекстиг пунктулар кылдыр эде тургустунган. Олардан аңгыда районнарның амыдырал хандырылга комбинаттары боттары малчын коданнарже, фермаларже үнүүшкүннер кылгаш, чондан янзы-бүрү чагыгларны хүлээп ап турар. 1981 чылда комплекстиг хүлээп алыышкынның 4 пунктуларын немей ажыткан, бир пунктуну чаа, делгем бажыңче көжүргеп.

Комплекстиг хүлээп алыышкын пунктулары чурттакчы чоннуң идик-хеп даарадып, септедип алырынга, эт-херекселдер кылдырып, септедип алырынга эптиг байдалдарны тургуспушаан, хөй үе-шагын камнап берип турар. Боттарының ол хүлээлгезин Кызыл районнуң Сукпакта, Баян-Колда, Бии-Хем районнуң Туранда, Хадыңда, Каа-Хем районнуң Көк-Хаакта, Кундустугда, Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» совхозта болгаш өске-даа хөй пунктулар эки боттандырып, планныг даалгаларын ыракта ажыр күүседип турар.

Мооң-биле чергелештир чамдык чер-чер Советтериниң күүскомнарының, совхозтар дирекцияларының комплекстиг пунктуларже кичээнгейиниң кошкаандан база Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң болгаш районнарның амыдырал хандырылга эргелелдериниң оларның ажылын четпес организастап турарындан чамдык пунктуларның ажылы шуудап шыдавайн, оран-бажың-биле четче хандыртынмайн турар. Чижек кылдыр көргүзерге, Улуг-Хем районда комплекстиг пунктулар шуптузу, Чөөн-Хемчикте 8, Таңдыда 5, Каа-Хемде 4 пунктулар болгаш өскелер-даа 1981 чылда планнарын күүсетпээн.

Комплекстиг хүлээп алыышкын пунктуларын транспорт-биле багай хандырып турарындан оларның чондан хүлээп алган чагыгларын, септээр дериг-херекселдерни амыдырал хандырылга бүдүрүлгелеринге чедирери хөй таварылгаларда саадап турар. Бо айтырыгны шиитпирлээринге совхозтар, көдээ Советтер дузалаар ужурлуг. Чедирилгези саадаан чагыглар комбинаттарының азы каттыжыышкыннарның цехтеринге келгеш, янзы-бүрү чылдагааннардан күүседир хуусааларын эрттир үр чыдар фактыларже министерство болгаш эргелелдер шыңгыы кичээнгейни салза чогуур.

Ажылчы чоннарга амыдыралдың ачы-дузазын чедиреринге чугула рольдуг бо участоктуң оран-бажың-биле хандырылгазы чамдык черлерде негелдерге дүүшпес болуп артпышаан. Комплекстиг хүлээп алыышкын пунктуларының элээн хөйүнүң турар бажыңнары тар, эрги болуп турарындан, чамдыктарын оран-бажың-биле хадырбаанындан чагыг хүлээп алыкчылары боттарының чурттап орар бажыңнарында ажылдап турар. Бо айтырыгны көдээ, суур, хоорай Советтериниң күүскомнары

Идеология ажылының дуржулгазындан

КОЛ ДУЗАЛАКЧЫ

Кижилерниң медерелиниң деңнелдиниң, иштики дадгыышкыныныңың, социал идеңкейиниң бедээниңден сайзыраңгай социалистиг шинтилелдиң амгы үеэниде коммунизм түргузарының темпизи шапкычыл орар. Коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чоннуң идейлиг бызыгыышкынына болгаш бүзүреливе, оларның марксизм-ленинизмниң хереэзинге кызыгаар чок бердинериниге бистиң партия кезээде улуг кичээнгейни салып турар. Партийзи болгаш экономиктиг өөредилгелер коммунистиг идеяга кижизидериниң бир чугула кезээ болур. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтирлериниге дүүштүр партия өөредилгезиниң улам ыңай эки-ыдериниң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында коммунистерниң марксизм-ленинчи өөредилгезиниң деңнелиң, оон шынарын болгаш түңнелдиниң бедидер талазы-биле тодаргай хемчеглер айыттынган.

Өөредилгениң бүгү хевиринии шынары ону шын организастаанындан улуу-биле хамаарыжыр. Ынчангаш чыдыышкын кабинеди партия база экономиктиг өөредилгелериниң четчелээшкинниче кичээнгей салып, дыңнакчыларның негелдезин, оларның ниити болгаш политиктиг белеткелин школа бүргүү ханы өөренип көрген турарын парткомнардан, партбюролардан негеп турар. Четчелээшкинниниң түңнелин СЭКП райкомунуң бюрозунга бадылап турар. Пропагандист кадрларның теоретиктиг болгаш методиктиг белеткелин кабинет чугулага ап, пропагандист бүргүзүнүн өөредилгезиниң бүгү хевиринии ажыктыын база шынарын бедидип турган, эки түңнелдиг болгунга дузалыг хемчеглерни чорудуп турар.

Пропагандистерге дуза кылдыр «Методиктиг булуңнуң» дераэн. Ыяда техниктиг херекселдерни көргүзүг материаллардың кавчаар ажыглаарын, кичээлге белеткенирингe, хууда чогаадыкчы план тургузарынга сүмелерни киргеп. Кичээл эрттирериниң методиказы, практика, дуржулга, ном-биле ажыл, диаграммалар, сапнар болган фактылар, пропагандистиң блокнодунга деп кезектерден тургустунган картотеканы пропагандистерге кылып кази. Ол ышкаш солуннарга, журналдарга парлаттынгылаан чүүлдерниң диафильмнериниң картотеказы база бар. Районнарның ажыл-агыйларының пропагандистерининге политчырыдыышкын кабинеди камналга-хумагаалдыг болурунуң дугайында чаа программага дүүштүр материалдарын чыындызын белеткеп кылгаш, партхомнарже, партия эге организацияларынче чорудуп турар. СЭКП ТК-ның Илденумнарының болган ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессияларының документилерин болгаш материалдарын өөренип тура, кичээл эртирериниң планын район солуунуга варлап, тус черниң радио дамчыдылгазынга чугаалап, комнар, диафильмнер, көргүзүг материалдарының делгелгезин доктаамал организастап турар.

Республиканың болгаш районнуң дугайында парлалгага үнүп турар медээлерни тускай папкада чыын турар. Ол ышкаш «Ажыл шагы болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү», «Станоктарны, дериглелерни, машиналарны камның ажыглаар» дээн чижектиг темаларга литературалар чыындызын тургускан. Пропагандистиң хереглээн литератураларыны политчырыдыышкын кабинединиң библиотеказының эргелекчизи З. А. Васильева саадал чок тып берип, оон кичээлге кичээнгейлиг белеткепиринге, ус камнап алырынга дузалап турар.

Кабинеттиң библиотеказында марксизм-ленинизмниң классиктериниң ажылдарын тааржыштыр делгээн. Район төвүнүн, ажыл-агыйларның пропагандистери оортан хереглээн литератураларны ап, кичээлдерге ажыглап турар. Кабинеттиң методиктиг ажылының хевири хөй янзы, ынчала-даа пропагандист-биле тускайтан ажыл кол черде турар. Политиктиг чырыдыышкын кабинединиң доктаамал азачылары болуп, оортан литературалар эп, кичээлдерге идеңкейлиг белеткениң харыы-салгалыг ажылын ак сеткилдиг күүседип турар пропагандистер бар. Чижээлээрге, чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниден пропагандист И. Леонова, район эргелезинден Г. Перемитин, районнуң хереглекчилер пәтилелинден З. Тас-оол, В. Ооржак, районнуң шериг комиссариадыязан В. Чернышов, ажаалга кассазыдан Е. Петунина, Бай-Хаак ортумак школадан Г. Федорова, № 7 КМК-дан О. Макарова болгаш оон-даа өскелер хамаарыжыр.

Партия өөредилгезиниң болгаш экономиктиг билгилерниң ажыктыы планның онаалда болгаш социалистиг чарыш күүселдезинге улуг идиглиг. Оон чижээн район-нуң хереглекчилер пәтилелиниң коллективинден көрүп болур. 1981 чылдың планның онаалдазын коллектив чедиишкинниг күүсеткен: ниити бараан саарылгазын 102,2, нитинин чемненилгезин 100,2 хуу кылдыр боттандырган. Эрткен чылда эки түңнелдиг болганы дээш Таңды районозунуң коллективинге СЭКП райономунуң болгаш райкүүскомнуң шилчинир Кызыл тугун тывыскан. Райно коллективинде хереглекчилер кооперациязының 15 тергиннери, коммунистиг күш-ажылдың 39 шалынчылары ажылдан турар.

Чуртталга-коммунал ажыл агый эргелелиниде экономиктиг школа пропагандизи Н. Леонова районда дуржулгалыг пропагандист. Оон дыңнакчылары тудугжулар, аалчылар бажыңының хеп чуур черниң ажылдакчылары болгаш ажылчыннары. Оларга кичээл бүргүү солуп, бедик үткашынарлыг эртип турар. Ажылдың ажыктыынче болгаш шынарынче кичээнгейни салып, дыңнакчыларның болгаш районнуң экономиктиг хөгжүлдезинче угландырып турар. Бо бүгү коллективте социалистиг чарыштың эки түңнелдиг болурунга дээштиг салдарлыг болган. Чурттакчы чонга коммунал ачы-дуза чедирерин эрткен чылда ажыр күүсеткен.

Коммунистиг күш-ажыл школаларының барык шупту-зу багай эвес ажылдан турар. «Революциянын чалбыыжы» совхозтуң Краснояровка сүт-бараан фермазының коллективи (пропагандист Н. Филонова) күрүнеге сүт садарының эрткен чылгы планын 107,1 хуу күүсеткен. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Успенка сүт-бараан фермазы (пропагандист Ф. Родионова) бир инектен 2312 кг сүттүг сагган. Бо дээрге районда эң эки көргүзүг. Мындыг чижектерни оон-даа хөйну көрүп болур.

Политиктиг чырыдыышкын кабинединиң ажылын ден-дески деп база болбас, четчестер бар. Кичээлдерге техниктиг херекселдерни, көргүзүг материалдарын чамдык пропагандистер ажыглавайн турар. Бар четчестерни дарый чайладыр дээн бүгү күштү мөөнген ажылдаозы хүнүн чугула соруглазы болур.

П. КУЗНЕНОВА,
СЭКП Таңды райкомунуң парткабинет эргелекчизи.

СӨЗҮНГЕ ЭЭ БОЛУРЛАР

Кызыл районнуң харылзаа белдиринин бажыңындан үнген, кирген кижилер чөрле ээлбес. Аңаа кандыг-даа херектиг кижи келир. Чурттуң бир хоорайында өөренип турар уруунче, азы оглунче посылка чорудуптар дээн болза, ыяап-ла аңаа көөр. Дүрген телеграмма салыптар дээнде, телефон дамчыштыр дөргүлөрели-биле чугаалажыр дээнде — оны оюп эртпес. Чагыг кылып каапчаар. А боттарының талазындан улустуң кирген чагыгларын ёй-шаанда дүрген болгаш шалыкын күүседир дээш харылзаа белдиринин ажылдакчылары шудургу ажылдан турарлар. Ол коллективке барган, оны көрдүвүс. Чамдык ажылдакчылар-биле таныжып, оларның ажыл-херээнин дугайын бичиме-биле сонуургап, ажыл шагы эгелээри билек келириңер кай. Ынчан хүралдап турдувус. Ындыгдаа болза, бо эвээчегде ажылдап турар улуста мурнакчылар — дасдыныкчылар-даа, аныяктар-даа бар — деп, харылзаа белдиринин начальныгы С. П. Зубков чугаалаан, ак өңнүг телефонну долгаап, Чебровану, Макаревичнии бээр чорудуптунар дейдир.

Үр болбаанда начальныктың кабинединге ийи хереэкей кижи кирип келди. «Чурукка тыртыртып шаг болган улус болгай бис. Ам черле болза кандыгыл?» деп, баштай кирип келгени шала өйталаар хевирдиг апарды. Ынчалзадаа ону начальник кыңчыктырбады Семен Петрович чугаазын уламчылай берди:

— Догдыныкчылар М. К. Макаревич, Н. Я. Чеброва, В. И. Кудрявцева, А. Н. Проскурякова болгаш өскелер-даа бистиң коллективте мурнакчыларның одурүүнде чоруп турарлар. Олар аныяктарны ажылга чаңчыктырар, өөредир талазы-биле эвээш эвес ажылды кылып келгенер. Коллектив кежигүннери Каа-Хем суурга корум-чурум тудар ажылдарга идепкейлиг киржип, айда бир удаа дружинниктээр хүлээлгезин ак сеткилдиг күүсединп турарлар. Оларның эки ажылын районнуң дружинниктер слёдугга демдеглээн. Почта харылзаазының оператору М. К. Макаревич, харылзаа белдиринин улуг телефонизи Н. Я. Чеброва эрткен чылдың түңнелинде күш-ажылчы маргылдаага ыңымак киришкеннер. Олар «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп көрек демдектери-биле шаңнаткаңнар.

— Январь айның планыг онаалдаларын канчаар күүсеткен силер? — деп, оон айтырдым.

— Багай эвес болган. Коллектив январьның бүдүрүлге планын 103,3 хуу күүсеткен. А почта харылзаазының операторлары планын 106,8, телефон-телеграф станциязының ажылдакчылары 100,8 хуу күүсеткеннер. Чыл төнүүлүге чедир ол темпизин бошкатпайн ажылдаан. ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуурун кол соруглавыс кылдыр көрүп турар бис.

Улуг телефонист Н. Я. Чеброва харылзаа шүгүмүлгe ажылдаа-ла 27 чыл чеде берген. Арга-дуржулгалыг ажалынгчи. Эш-өөрүгне мактадыг. Ол — район Совединиң депутады. Оон үр чылда үре-түңнелдиг ажылы «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле демделеттинген. Комсомолчу Галина Иванова моон мурнында чылдарда телеграммалар чедирер черге ажылдап турган. Ажылга кызымак аныяк кижи ам телеграфист апарган. А Вера Кудравцевазының ажыл стажы шоолуг эвес: 6 чыл. Үр эвес үе ажылдаап-даа болза, ол ам ниити класстың оператору болу берген.

Харылзаа белдиринин коллектини чыл эгезинде социалистиг хүлээлгезин алган. Социалистиг чарышта түс-түс ажылдакчылар база кирүнип турар. Чарыштың түңнелин квартал сапында үңүрер кылдыр доктаткан. Оларның амгы байдалындан алтаан өөрге, харылзаачылар сеглээн сөлүнге-ээ болурунуң бүгү барымдаазы бар.

«ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын ук коллективтиң кежигүннери бир эп-сеткил-биле хүлээп алганнар. Олар доктаалды бүргүү-биле деткивишаан, ону ажыл-херээнге удуртулга болдурар деп дугурушканнар. Харылзаа белдиринин начальныгының оралакчызы Е. И. Шахова ук доктаалды таныштырып турда, аңаа коллектив бүрүн составы-биле киришкен.

Ш. ДОРЖУ.

ЧУРУКТА: комсомолчу телеграфист Галина Иванова ажыл үеэзинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧЫДА КАЛБАС

— Ол коңчуг эш-өөрүүлек кижи. Алыс боду томаанныгдаа, Трактору-биле бир-ле ажылды бүдүрген чоруур. Аныяктар оон ажылдаарындан чыда калбас дээш дыка ыыаарлар — деп, хоочун тракторист Шойдаа Шаалыны өөрү ынчаар үнелеп чугаалажыр.

Оон адазы сес харлыында мөчээн. Авазынга дузалажып, бичиизинден-ие чудукара ажыл-ишке өөренген. 1952 чылда Чаа-Хөлге район турган. Ынчан 16 харлыг оол ол черниң МТС-инге 6 айлыг трактористер курузун эдээскан. Ол-ла чылын кежээки школаның 8 классын база доозун алган. Ам оон таптыг-ла 30 чыл трактор, комбайн башкарып турарны бо. Колхоз, совхозтуң кандыг-даа участогунга аппарын каарга, эки ажылдыг чиртин, мактадын чораан. 1952—54 чылдарда Шайчылың ховузунга, Ак-Туругнун Улуг-Хову, Оруг деп черлерниң кур болгаш курукшак шөлдөөн шинчээдинге бире эвес улуун Шаалы Монгушевич киирген.

Ш. Шойдаа—мурнакчы механизатор. Ол аныяктарның дагдыныкчызы. Оон өөреткен аныяктары совхоз бөтүргелээнин мурнакчы механизаторлары апартаалаан. Хоочун механизатор сөөлгү чылдарда ДТ-75 деп трактормуу башкарып турар. Амгы хүннерде «Ак-Туруг» совхозта Чаш-Тал сүт-бараан фермазында силос, саваң сөөртүп, кажаанын өдээн арыглап ажылдап турар.

— Чазын буга-сумун унпарын арыглап, шелдерже сүт бадырар, оон соонда комбайн сентээш, кускү дүжүт ажаалдазынга кирижип бодалдыг мен — деп, Ш. Шойдаа чугаалады.

М. БАЗЫР-САДЫ.

Базыр-оол Туматович Кунгаа — Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг совхозунуң чылгычызы. Оон өг-бүдези чылгычының чымыштыг ажылынга ажылдаа-ла элээн кап чыл болу берген. Ол үеэнде дургузуунда Кунгаазарның өг-бүлези төрээн совхозунга дыка хөй баш чылгыны өстүрүп берген.

Ажылынга бердинген, бире сеткилдиг, кызымак ишчи Базыр-оол Туматовичиниң совхоз дирекциязы, партком хүндүлел бижиктер болгаш өртектиг белектер-биле каш удаа шаңнаан.

ЧУРУКТА: чылгычы Б. Кунгаа.

Ч. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

КАМГАЛААР, АЖЫГЛААР

Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар Бүгү-россия шинтилелиниң Тыва чөвүлелиниң чедиги отчёт-соңгуудалыг республика конференциязы Кызылга болуп эрткен. Чөвүлелдиң отчёттуг үеде чоруткан ажылының дугайында влеткелди шинтилелдиң чөвүлелиниң президиумунуң даргазы, төөгү эртемнериниң кандидазы Ю. Л. Аранчын кылган.

Тываның девискээринде төөгүнүң болгаш культураның чүс чедеп тураскаалдары бар. Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң салбырлары Ак-Довуракта, Хову-Аксыда, Тураңда ажылдап турар. Эртикен чылдың августа Таңдының Кочетово суурда тураскаал комплекс ажыттынган. Республикада шинтизи-биле хөй-шинти эгелээнинге-биле 25 музей ажылдап турар. Ажылчы чоннарның ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылдарны чорударынга база ол.

Революсчу, дайынчы, күш-ажылчы алдарның тураскаалдарын патриоттуг, интернационалчы, эстетиктиг кижизидилгеге калбаа-биле ажыглап турар. В. И. Ленинге болгаш еске-даа тураскаалдарның чанынга митингилер, чыыштар эртери, чечектер салыры чаңчыл болу берген. Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар-Бүгү-россия шинтилелиниң Тыва салбыры отчёттуг үеде элээн ажылдарны кылып чорутканың конференцияга демделээн. Тураскаалдарны камгалаар, ажыглаар, эде кылыр талазы-биле перспективтиг план ёзугаар ажылдап келген. Бо чугула айтырыгны хүралдарга чугаалажып турар.

Чамдык кылдынган ажылдар-биле чергелештир тураскаалдар камгалалывында, ону ажыглап турарында четчестер барын конференцияга илеткелчи айыткан, моон соңгаар шинтилелдиң соруглаларын, кылыр ажылдарын тодаргай чугаалаан.

Илеткел талазы-биле персоналдыг пенсионер, партияның болгаш күш-ажылдың хоочуну Х. А. Тока, шинтилелдиң археология секциязының даргазы төөгү эртемнериниң кандидазы М. Х. Маңнай-оол, Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серен, шинтилелдиң Бии-Хем районда салбырының харыысалгалыг секретары А. П. Музычкова, республиканың аныяк туристер станциязының методизи Т. И. Султанова, персоналдыг пенсионер Т. Ч. Норбу, Кызыл хоорайның культура килдизиниң эргелекчизи М. И. Буянова болгаш өскелер-даа конференцияга санал бергенер. Бистиң республиканың төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын ажылчы чоннарның партиотгуг болгаш интернационалчы кижизидилгезинге ажыглап, ону пропагандалап база камгалап тураарынын дугайында ажылының дуржулгазын олар чугаалаан. Оон-биле чергелештир төөгүүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар шинтилелдиң Тыва чөвүлелиниң президиумунуң даргазы, төөгү эртемнериниң кандидазы Ю. Л. Аранчынны база катап соңгаан.

Бистиң корр.

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АП ТУРАР

«Ажылчыннарның санаторий-курорт эмнээшкинин болгаш дыштанылгазын удамшыгай ажыжидер болгаш профэвилелдерниң кадыкшылга чөрлерининиң четкизин сайзырадыр хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС чобкта чаа хүлээп алган болгай. Ол доктаалды Хову-Аксының ажылчыннары улуг өөрүшкү-биле номчуп танышканнар.

1981 чылда «Тыва кобальт» комбинаттың профилактоприйниге план ёзугаар 700 кижини дыштандырып эмнээр турган, 740 чедиргеп. Бүгү-эвилелдиң санаторий-курорттарынче болгаш Тываның «Чедер», «Үш-Белдир» курорттарынче 87 кижи дыштанган. Аарыгларны болдурбазының хемчеглерин алыр талазы-биле ажылды ыңмбинатта элээн дээштиг чорудуп турар. Хоралыг цехтерде ажылчыннарга сүт, үс аймаан чогуур норма ёзугаар хандырып, үре-түңнелдиг ажылдаарынга болгаш туризмге эргежок чугула ажылдарны боттандырып турары солуп.

1982 чылда комбинаттың профэвилели ажылчыннарның кадыкшылын бижыглаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап чорударын көрген. Тываның курорттарынга 30 кижини, Бүгү-эвилелдиң санаторийлеринге, курорттарынга 28 кижини, пансионаттарга 6, дыштанылга базыңнарынга 40 кижини чорударын планнаан. Бо чылдың баштайгы сезонунда комбинаттың профилактоприйниге 50 кижи эмнедип дыштанган. Ам ийги сезон удавас эгелээр. Тывадан дашкаар санаторий-курорттарга дыштаныры-биле 28 ажылчынга путёвканы бо чылда берген.

К. ОЮП.

ОНЧА-МЕНДИ

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң хоочун хойжузу Хураган-оол Балчыйоолович Монгуштуң кадарган коданы эки кыштап турар. Төрээн хойларга, чаш хураганнарга сиген долганы, холуксаалыг чемнер, дус четчиг-биле бар. Суг-биле хандырылга багай эвес.

Дуржулгалыг малчының коданында бо хүннерге чедир 373 хой төрээн, ынча хураганнар бүрүн камгалап алдынган. Хүр-менди доругун турарлар.

С. СОТНАМ.

ХҮР АЖЫРАР

Чаа-Суур салбырының чазында сүт-бараан фермазы «Торгалыг» совхозтуң бир улуг орулга киирер адыры болур. Ферма коллективи эрткен чылын күрүнеге сүт садар планын күүсеткен. Амгы хүнперде кол соруглага — бода малды кыштан хүр ажырары.

Салган соруглаңы амыдыралга боттандырары-биле бүгү күштү олче мөөнгээн. Кодээ ажыл-агый мынистерствозунуң автобазазының чолаачылары сүт-бараан фермазынга сиген сөөртүрү-биле шефтеп келген. Олар Ак-Чыраадан сигенни сөөртүп турарлар. Машинадарның туруушкун чок ажылдаарынга суурнун чону бичe эвес дузаны кадып келген. Чүүктү чудурер болгаш дүжүрер кижилерни онда тускайлаан. Совхозтуң директизы, коммунистиг Совет күүсконгу олче график ёзугаар чурттакчыларны шефтедип, организастыг ажылдарны дылып турар.

Ч. МОНГУЛ-ООЛ.
Өвүр район.

Дузалал ажыл-агыйы—ниитиге ажыктыг

САДЧЫЛАРНЫҢ АЖЫЛЫ

Кызыл хоорайның садчыларының ийиги хоорай конференциязы болуп эрткен. Оон киржикчилери отчёттуг үе ниитинде кызыдынган ажылдарны түңнээн болгаш моон соңгаар соруглагларын тодарадым чугаалашкан.

Амгы үеде хоорайда сад өстүрүкчүлериниң коллективтиг 9 эштежилгези бар, оларның кежигүннери 3000 ажыл турар. Кызыл хооркүүскомнуң шинтизи-биле 1980 чылдың мартта садчыларның хоорай ниитилелиң тургускан. Оон ажылын садчыларның бирги конференциязыдан соңгуткан хоорай чөвүлелди удуртуп, башкарып турар.

Хоорай чөвүлели садтар участоктарынче оруктар тудар болгаш септээр, оларны электрижидер, сад өстүрүкчүлерин транспорт-биле хандырар ажылдарны чоруткан. Дачалар участоктарынче оруктарны кылырынга, септээринге болгаш чаагайжыдылгага чүтле хоорай бюджединден безин 86 муң рубль, Улуг-Хемниң ол чарыында дамбаны кылырынга 40 муң рубль чарыгдаттынган. Оон аңгыда № 3, 6, 7 эштежилгелерниң талазынче автомагистральдан карьерге чедир оруктуг эжикиделиңге 11,5 муң рубль чарыгдаттынган.

Садчылар мурнында эки чыткан 250 га черни шинтээдин алган. Оларның дыка хөйүнден чимистерниң, каттарның, ногааларның эки дүжүү алдынын турар. 1981 чылда 573 тонна чимис болган кат, 1000 тонна картофель, 680 тонна ногаа алдынган. Бо болза кызылчыларны аъш-чем продуктулары-биле хандырарынга элээн эки салымшкын болган.

Сад өстүрээринге хандыкшылдыглар мал чеминиң курлавырларын тургузарынга киржилгелиг болган. Садчыларның ийиги эштежилгезиниң даргазы Н. М. Подваленко бо талазы-биле үлегер көргүзүп, эштежилгениң кежигүннериниң күжү-биле 10 тонна ногаан массаны белеткээн, «Көк-Тей» совхозка чедирген. Бо ажылга дөртку эштежилгелер бо чугула түүлче кичээнгей салбазының конференцияга шүгүмчүлээн.

Садчыларның эштежилгелериниң болгаш ниитилелиниң чөвүлелиниң ажылында четпестер ээвээн эвес дээрзин конференция демделээн. Эдери багай сайзыралын турээрындан чүтле бок үнүштер шыпкан участоктар бар. Бок-күзүрүм төгөр черни тускайлап кылбаан, моон ужурунда чамдык девискээрлериниң чаны бок-биле ооваланган. Эштежилгелериниң дачазарының чүдүмчүларын болгаш оруктарын ногаанчыдарынче чогуур кичээнгей салдынмайн турар.

Садчыларның өстүрген продуктуларының артыкшылын садарын ниитилел организастыг чорутпаан, хоорайның белеткел черлери боже чогуур кичээнгей салбаан. Хоорайның уруглар албан черлерин кат-чимис, ногаа, картофельбиле хандырарын шефке алырын организаставаан.

Садчыларның хоорай чөвүлелиниң болгаш оон даргазы В. С. Разделиниңң ажылын конференция шыңгыы чугаалажып көрген, ол ажылды багай деп үнелээн. Конференция садчыларның хоорай ниитилелиниң 1982-1983 чылдарда перспективтиг планын бадылаан. Ында садчыларны сажеңнер, органиктиг болгаш минералдыг чемиңчидилгелер, хорзан-химикаттар, бичии механизацияның херекселдери-биле болгаш плёнкалар-биле хандырар талазы-биле чугула хемчеглер көрдүнгеп.

Конференция хоорайның садчылар ниитилелиниң чөвүлелиниң составын болгаш садчыларның республика конференциязынга базар делегаттарны соңгаан.

В. АНАНЬИН.

Чагаалар допчулалы

ДУРЖУЛГАЗЫН ЧЫРЫДАР

Кедээниң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылында, агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болган-даа болза, багай эвес ажылдаан. Оон дугайын, чыл түңнелиң шагда-ла үндүрүп каапкан хирезинде, дыка хөй бижикчилер ам-даа редакциязже дыңнадып, ол чедимишкинге өөрүп турар.

Ыраккы Мөңгүн-Тайгада «Малчын» совхозтуң эрткен чылын күрүнеге эът садар планын 116 хуу, дук садарын 103 хуу күүсеткенинин болган мал бажының өзүп турарының дугайын **Саая Самия** чагаазынга бижээн: Ылаңгыя күрүнеге сатkан малдарның ортумак деңзизи элээн бедик — бода малдың 242, хойнуң 41, өшкүнүң 36 килограмм болган. Оон-биле чергелештир чамдык четпестерни база илереткеп. Чижээлээрге, малдың хорамчызы ам-даа улуг. Моон кол чылдагааны — кадрларны шын шилип албайн турарында болган зооветөөредилгени сулаадып, угаадылга ажылын кошкадып турарында дээрзин бижээн.

«Барлык» совхоз күрүнеге эът садар чыл планын 101 хуу, сүт садарын база 101 хуу, а ээт планын 102 хуу күүсеткен деп, Кызыл-Мажалыктан **Монгуш Чүлдүм** чагаазынга бижээн. Ук совхозтуң мал төлүн камгалап алыры база мурнакчуундан эки болган. Чер ажылының ажылдакчылары багай эвес ажылдаан, ылаңгыя мал чеми ситеннериниң дүжүү сугаттыг черге 2 гектардан-на 25—30 центнер чедип турган. Оон ачызында мал чеминиң белеткели багай эвес болган. Амгы үеде мал чеми четчир болганындан саалда чавызавайн турар, малдың деңгели база эки.

Бижикчи ажыл-иштиң мурнакчыларын адап, олардан үлегер алырының чугулазын бижээн. Совхоз ол мурнакчыларга немелде төлевирии берген болгаш шаңнап, мактаан. Немелде төлевирии чамдык мурнакчылар 1000—2000 рубль ажыр алган.

Автор оон ыңай ажылда четпестерни шүгүмчүлээн. Ажылдың шынары болгаш бүдүрүкчүлүү ам-даа чавыс, ажылчыннарның чурум сагылгазы четпес, машина-техниканың эдилези багай. Илереттинген четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерниң алдынын турарын база дыңнаткан.

Бай-Тайгалан кедээ бижикчи **Иргит Седип-оол** «Мурнакчы» совхозтуң эртикен чылгы ажылының түңнелин бижип чоруткан. Оон чагаазында база-ла продукция бүдүрериниң болгаш ону күрүнеге садавының талазы-биле планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүселдезин киргеп.

«Совхозта корум-чурум үрээр чорук дыка эвээжээн. Дагдыныкчылар болгаш профилактика төвүлелдериниң, улусчу контроль бөлүктериниң ажылы идепкейжээн. Бо чорук күш-ажылды организастаарынга улуг идиглиг берген» деп, ол бижээн. Ында социалистиг чарышты организастап турары багай эвес. Чарыштың мурнакчыларын адаан болгаш совхозтуң Кызыл тук-биле шаңнатканын айыткан. Бижикчи зи сөөлүнде бо чылын совхозтуң кылыр сорулгаларын бижээн.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылын «Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилериниң чедиишкинниг доосканын **Ларисе Аракчаа** бижээн. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырының эргелекчизин Эжер-оол Куулар салбырның ажылынын эрткен чылдагы түңнелин болгаш бо чылдагы сорулгаларын, а совхозтуң ажылының дугайын **О. Кара-Сал** дыңнаткан. Мындыг уткалыг чагаалар редакциязга хүнүң кээп турар. Чугула деңнелгелер болгаш анализ кылырда, эрткен чылдың көргүзүглерин ажыглаары ажыктыг, ынчаннмас болза, үе-шак бурунгаарлап-ла олурар, эрги сан-түңүн үнези чок апаар деп чүвени утпаза чогуур.

Редакциязга бо үеде кээп турар чагааларның хөй кезии аъжылап турарында четпестер барын конференцияга илеткелчи айыткан, моон соңгаар шинтилелдиң сорулгаларын, кылыр ажылдарын тодаргай чугаалаан.

Илеткел талазы-биле персоналдыг пенсионер, партияның болгаш күш-ажылдың хоочуну Х. А. Тока, шинтилелдиң археология секциязының даргазы төөгү эртемнериниң кандидазы М. Х. Маңнай-оол, Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серен, шинтилелдиң Бии-Хем районда салбырының харыысалгалыг секретары А. П. Музычкова, республиканың аныяк туристер станциязының методизи Т. И. Султанова, персоналдыг пенсионер Т. Ч. Норбу, Кызыл хоорайның культура килдизиниң эргелекчизи М. И. Буянова болгаш өскелер-даа конференцияга санал бергенер. Бистиң республиканың төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын ажылчы чоннарның партиоттуг болгаш интернационалчы кижизидилгезинге ажыглап, ону пропагандалап база камгалап тураарынын дугайында ажылының дуржулгазын олар чугаалаан. Оон-биле чергелештир төөгүүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар шинтилелдиң Тыва чөвүлелиниң президиумунуң даргазы, төөгү эртемнериниң кандидазы Ю. Л. Аранчынны база катап соңгаан.

Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар Бүгү-россия шинтилелиниң Тыва чөвүлелиниң президиумунуң даргазы, төөгү эртемнериниң кандидазы Ю. Л. Аранчынны база катап соңгаан.

Бистиң корр.

Кажаанын өдээн арыглап ажылдап турар.

— Чазын буга-сумун унпарын арыглап, шелдерже сүт бадырар, оон соонда комбайн сентээш, кускү дүжүт ажаалдазынга кирижип бодалдыг мен — деп, Ш. Шойдаа чугаалады.

М. БАЗЫР-САДЫ.

Делегейниң херээженнер хүнүнге уткуштур

ОЛАРНЫҢ ДЕҢ ЭРГЕЗИНИҢ БАДЫТКАЛЫ

Делегейниң херээженнер хүнү—Март 8-тиң бүдүүзүнде ПМА-ның корреспондентизи Наталья Вишнёва-Сарафанова ВЦСПС-тиң секретары, Совет херээженнер комитединиң кежигүнү Людмила Земляницкова-дан интервью алган.

— Политиктиг, экономиктиг болгаш социал дең эрге дээш делегей херээженнериниң эпсеткил каттыштырылгазының хүнүн Европаның чамдык чурттарында 71 чыл мурнунда бир дугаар демделгээн — деп, Л. А. Земляницкова беседаның эезинде чугаалаан. — Бистиң бо хүнде ол демисел түгле ооскумаан эвес, а харын улам чидигленген, олче делегейниң бүгү чурттарының херээженнери каттыжып кирген. Каттышкан Нациялар Организациязы чеди чыл мурнунда 1976—1985 чылдарны херээженнериң «Дең эрге», «Хөгжүлде». «Тайбың» деп лозунгуң адаа-биле ЮНО-нуң он чылы кылдыр чарлаан. Херээженнерни язы-сөөк ылгаарын моон соңгаар болдурбас талазы-биле Бүгү-делегей планның ынчан хүлээп алган турган.

— **Ол планны эрткен чылдарда күүседип келгенииң дугайында айтырыгны чугаалашкан Бүгү-делегейниң херээженнер конгрезинге (Прагага болуп эрткен) эрткен чылдың октябрьда киришкен болгай силер, Людмила Андреевна. Язы-сөөк ылгаар чорукка удур демиселге херээженнериниң чедишкиннери кандыгыл?**

— Херээженнериниң тайбыңы камгалаарынга, дайынга болгаш чепсекти эңдере бүдүрериниге удур демиселиниге, оларның дең эргезинге хамаарышкан айтырыгларны делегейниң 132 чурттарының төлээлери херээженнер Прагага болуп эрткен конгресске чугаалашкан болгай. Мээң дезделгел дептеримде мынчаар бижээн: «Бир эвес чылдың-па чедесегленишкинге ажыглаттынын турар 500 миллиард доллары чурттарга тудуунга, не-чашты камгалаарынга, уруглар албан черлериниң тудугларынга, өөредилгеге болгаш эмнелге хандырылгазынга ажыглаар болзы, кижи торелгетен экономиктиг-болгаш социал хогажүлде талазы-биле дыка улуг чедишкиннерлиг болур нийик... «Делегейниң херээженнериниң демократтыг федерациязының президентизи Фрида Браунның конгрестиң индириктеп чугаалаанындан бүгүнү-биле катчын турар мен, түге дээрге, оон бээр эрткен үеде безинеринг чарыгдалдары улам өскен-дир.

ЮНО-нуң херээженнерге он чылының бирги чартында чедип алган чедишкиннериниң бирээзи болза, херээженнерге хамаарыштыр язы-сөөк ылгаар чоруктуң бүгү хевирлерин шуут узуткаар талазы-биле Конвенцияны ЮНО-нуң хүлээп алганы болур. Ол документ болза ону хүлээп алган күрүнелериниң херээженнериниң дең эргези дээш принциптерин хоойлужударын, Конвенцияның дүрүмнерин күүседир талазы-биле кандыг хемчеглерни ап чорудун турарын ЮНО-га дыңнадыр ужурлуг дээрзин ол күрүнелерге хүлээдирип турар.

Совет херээженнер комитединиң даргазы, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Валентина Николаева-Терешкова Совет күрүнениң даалгазы-биле Конвенцияга ат салган.

— **Де-юре болгаш де-фактоның дениелииниң аразында ылгал улуг-ла болгай. Ынчангаш совет херээженнериниң херек кырында байдалын Конвенцияның байдалдары-биле деңнештирип көрээли.**

— Де-юреден эгелээйн. Херээженнериниң дең эргезин баштай-ла хоойлу ёзугаар хүлээп коргенин демделгээн ол документиниң негелделериндеп дыка хөйүү Совет Эвилелиниң кылган болгай. Амыдыралдың бүгү байдалдарында херээженнериниң дең эргезин Советтер чурту бодунуң тургустуунуң келгенииң баштайгы хүннеринде-ле чарлаан. Үстүүде адаанывыс дүрүмден бээни 60 ажыг чыл мурнаандыр.

Ам Де-факто дугайы. Херээженнериниң политиктиг эргелеринге язы-сөөк ылгаар чоруктуң хоруглаарының дугайында айтырыгны чижек кылдыр көрээли. Ол айтырыгже кол кичээнгейни Конвенцияда үгланды-ргаан. Дыка хөй чурттарда херээженнерге Политиктиг улуг эргелерни берзе-даа, херек кырында ол эргелер түгле саазын кырында артып турар. Капиталистиг бүгү чурттарның парламентилеринде херээженнериниң санын каттыштыр алырга бээни бисте түгле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының санындан эвээш: оон депутатарында 487 херээжөк бар, азы 32,5 хуу (АКШ-тың конгрезиниң 96-гы чыжыгының составында түгле 16 херээжөк бар болгаш, азы 3 хуу). Эң улуг совет республиканың—Россия Федерациязының парламентизиниң депутазы болганымда, эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң депутаттарының составында херээжөк 2417 депутат сонгуткаңнига чоргаарлавыр мен. Ол —бүгү депутаттарның үштүн бир кезии-дир.

— **Кижилериң бүгү эргелериниң болгаш хоспталгаларының эң кол чүүлү—ажылдаар эрге дугайында чүү чугаалаар силер?**

— Ажылдаар эргени херээженнерге хоойлу ёзугаар бергеш, кылган ажылы дээш деңге төлевир алыры хөй-хөй чурттарда херээженнерни язы-сөөк ылгаар чоруктан хоставаан. Күш-ажылды организастаарының Бүгү-делегей организациязының медээзи-биле алырга, деп хемчээлдиг ажылды кылганы дээш ар болгаш херээжөк улустүң ажыл төлевириниң аразында ылгал Великобританияда—41, ГФР-де —30, Швейцарияда — 36, Японияда—50 хуу ажыг. Кризистер, үезинде ажылдан олар үндуртүр, ажыл чоктарының санында эң хөйү—херээженнер.

А Совет Эвилелинде мынчаар: ажыл оок чорук биете 50 ажыг чыл мурнунда үзүткаттынган. Херээжөк улустүң ажылдан турарының талазы-биле бистиң чуртувус делегейде эң бедик көргүзүлүг. Деп хемчээлдиг ажылды кылганы дээш ар, херээжөк улустүң алыр ажыл төлевири деп. Ону күрүне хайгааралыңда алган. Херээжөк улуска дыка улуг чинтелделерни хоойлу тывыскан. Саазтанганы азы божаазы-биле оларны чиик ажылче шилчиткевде, оларның алыр шалыңы хевээр артар.

— **Херээженнерге хамаарыштыр язы-сөөк ылгай көөр чорукту узуткаар талазы-биле Конвенцияда өөредилге дугайында дүрүм бар бе?**

— Ийе, эртем чедип алырынга, профессионал билигмергежил талазы-биле херээженнериниң деп эргезинин эртежок чугулазының дугайын ында айтыкан. Ынчаимас арга чок: хөй-хөй чурттарда херээжөк улус эң чиик эртектиг ажылчын күш болуп гурар болгай. Херээжөк кижи инженер, шинткекчи, будурулгенин удуртукчуу болур чорук эң ховар таварылга.

Мен 30 чылдарда институт дооскам, инженер болуп ажылдап эгелээнем сагышка таварымча чок шыкаш сагыпырар турду. Чылдар эрткен, ам совет ийи инженериниң бирээзи-ле —херээжөк кижи. Чартык миллион ажыг совет херээженнер ам заводтарның болгаш фабрикаларның директорлары, шехтер начальниктери, ажыл-агыйларның, улут-улут тудугларның болгаш албан организациялар-ның удуртукчулары болуп ажылдап турарлар. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйында ажылдап турар дээш болгаш ортумак тускай эртемнит ажылдамчылардың аразында херээжөк улус 59 хуу (15,5 миллион кижи). Школа назы четпээннериниң уруглар албан черлеринде ийи уругнуң бирээзи-ле туруп турар, а оларның ада-иелери аңаа үндүрүп турар акша-хереңнинин түгле 20 хуузун төлеп турар.

— **Совет херээженнерде шинтпирлеттинмейн турар айтырыглар ам чок деп чугаалап болуур бе?**

— Айтырыглар бар болбайн аан, ынчалзажок оларның характери Барыын чүк чурттарында ышкаш эвес. Мында чугаа болза ажылдап турар херээжөк улустүң амыдыралын байдалын улам экижидериниң, өг-бүле байдалын быжыглаарының, не-чашты камгалаарының хемчеглериниң дугайында болгай. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң эрткен чылын хүлээп алганы «Уруглардыг өг-бүлелерге күрүне дузалам-чызын күштелдиреринин хемчеглериниң дугайында» докгаалы аңаа хамаарыжыр. Ону боттандырары-биле беш чылда тос миллиард ажыг рубльди тускайлаан. Ажылдап азы кирип өөренип турар иелер уруу бир хар четкижеге чедир чамдыкы төлээр шеглээп ап турар. Бир болгаш ийи уругну божаан иелер дузаламчы ажнаңы база ап турар (моон мурнунда оны түгле үш уругну божаан иелер ап турган).

Иниитэн-биле алырга ЮНО-нуң шүүмү-биле ажылдап ыллынган чүүлдер бисте боттарын турар-дыр.

(ПМА).

ИДЕНКЕЙЛИГЛЕР

«Тээли» совхозта № 6 садчыташ агитквартира бар. Оон составында хамаржыкы турар чурттакчылар хөй-иннээ ажылдарга көчүүт иденкейлиглер. Оларның кылып чоруткан ажылдары хөй. Мал чеми белеткежиринге чурттакчылар бүрүн киржилеглиг. Эрткен чайын 10 тонна 200 кг сигенин кезии белеткээн.

Малчыннарже график ёзугаар үшүшкүнүү организастап турар. Эрткен күзүн үш малчынның кажаалын чылыглап, өдээп бөлүүп берген. Хөй-иннитичи ажылынга үнелеткеш, дыштанып хүннерде Тываның хоорайларынче аннорүү кылып турарлар. Ол агитквартираның чурттакчылары чайын Хову-Аксыпче экскурсиялап чораан.

Январь 27-де бүгү коммүшестериниң хуралы болгай. Ынчан агитквартираның боттывыңгыр уран чүүл болүү солуун программалыг концертин бараалгаткан. Агитквартиралар аразынга делегеделер бо-ла организастаттынар. Аңаа доктаамал бирги черии өзлеп келдивис. Агитквартираларның көрүлдеэи болуур. Ук көрүлдеге белеткел кидиң тудуг. Март 8-те «Ситпевый бал» кежээ-ин эрттирерии планнаан. Чурттакчылар ол байырлыг кежээге бот-тывыңгыр уран талантызын көргүзүп, чогаадыкты үе-шеверлерин бараалгадырлар.

Т. КҮЖҮГЕТ.

Бай-Тайга район.

«Чүге дээш чогул?»

ЧЕДИР КҮҮСЕТПЕЙН ТУРАР

Бистиң районнаң К. Судакгың кижилериниң аразында ам-даа бар кем-херек үүледир, оорлаар, хээли алыр, хээли бээр чорукту бүрүү шаап, чидиг шүүмүүлеп бижээнин ыомчудум.

Мен бодум Ак-Довурак хоорайның «Тыва дат-дүгү» комбинаттың транспорт цегинде трактористеп ажылдап турар мен. Ол ажылга үр чылдарда ажылдап келдим. Кижизидилге ажылының кол ёзээ—күш-ажылчы коллектив деп санаар мен. Кижизидилге ажылы эреңгей чоруп турар. Созуун кежээлер, уруглар ыдыктар, аныяктар оргууларга дискуттар, конкурстар-даа чоруп көрбээн. Коллектив кежигүнериниң хөстүг шагын канчаар эрттирериниң дугайында база чугаа чорбайн турар.

ССРЭ Конституциязының № 18 үүлүүнде мынчаар айыткан. «Күш-ажылчы коллективтер күрүне болгаш шилтилел ажыл-херектерни чугаалажып көөрүнге база шинтпирлээринге дорт киржир. Социалистиг чарыштың хөгжүдүн, ажылдың мурнакчы аргаларын пептередириге, сатылга-чуруумну быжыглаарынга кирээн, боттарының кежигүнериниң коммунистиг мозу-шынарның ёзуузунга, политиктиг медерелиниң, профессионалдыг мергежилиниң бедидериниң дугайында сагыш салыр».

Моон алгаш көөрге, күш-ажылчы коллектив — улус иүш-тур, эң ыяшгаң аныяктар кижизидилгезинге улуг розьду ойнаар. А бистинде ол бодутчуң хүлээдиглиг чедир күүсетпейн турар-дыр.

С. КУУЛАР.

ОНУ ЧҮҮ ДЕП КӨӨРҮЛ?

Алыскак-чыскак арга-биле чурттаа турар ниилелерге удур кижи бүрүзү шыңгыы демисеэзи чорудар, оларны кыңчыктырбайн илередир ужурлуг бис. Чугаа түгле оларның мозу-шынарының дугайында, чоруп чоруур овур-хевириниң дугайында эвес, шинтилелге ол хоралыг херек деп бодаар мен. В. И. Ленин бодунуң үезинде маңгыстаачак, дүркөк-хулгаңныг кижилерни бистиң шинтяки дайзынпарывыс деп адаа чораан болгаш оларга удур шыңгыы демисежин чораан болгай.

Кижилерден хээли алыр, кижилерге хээли бээр чорук күрүнеге улуг когарал-дыр. Ол агитквартираның чурттакчылары чайын Хову-Аксыпче эң ыангыя аныяктарга, багай салдарны чедирер.

Чоокта чаа бистиң суурга болган мээң көргеп, билгеним ыңдыг таварылганы ыыттавайн барып шыдавас-тыр мен.

Баян-Тала суурлуң хамаатызы Делгер-оол Ховалыг совхозтуң инек кадарчызы Шожан Түлүш деп кижиге арага-дарызыг келгеш, молдурга экпеп бээрге, совхозтуң кончуг семис, сувай ниээн тудуп берген. Шожан Түлүш, Орлан-оол Куулар, Александр Чачыр-оол деп кижилерге база ыңдыг арга-биле совхозтуң үш сувай ниээн тудуп берген. Ону түү деп сананыр-сыл? Совхозтуң экономиказынга ол улуг когарал-дыр.

М. МИРЧИН.

ТҮҢНЕЛ ҮНДҮРБЭЭН

Эрткен чылын бистиң Тес-Хем районда Ак-Эрик суурга чөлээчы Алексей Сандыкпаа 9 классчы уругну кемдедир эттээн. Ол уруг аваазы-биле кады эмчиге бир ай чартык хире чыткаш, сегип үнген. Каржы үүлгедиг кылган Алексей Сандакпаанын ажылдап турар организациязы-даа, иштинги херектер органнары-даа хемчег албаан. Мындыг дегей чорук кижизидилге ажылынга багай салдарлыг деп бодаар мен. А Алексей Сандакпаанның аваазы: «Чогуур кижилерге херек түүлдерни берген мен» деп чугаалап чоруур. Алексей Сандакпаа оон кандыг-даа түнел үндүрбээн, арагалап чоруп турар.

А. СОЯН.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДААЛЫ

СЭТА болган ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

«ГЕНЕРААЛДАР – ТАЙБЫҢ ДЭЭШ, ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ ДҮЖҮРЕР ДЭЭШ»

ВЕНА. (СЭТА-ның корр. А. Болнухин). «Генералдар тайбың болгаш чепсегленишкинни дүжүрер дээш» доор инициативачы бөлүктүң хуралы австрия найысылазыга болгаш. Оон киржикчилери — НАТО-ның тос чурттуңдан, оларның аразында АКШ-тан, ГФР-ден, Великобританиядан, Франциядан, Италиядан амгы үеде шериг албанындан халажыгда турар көскү генералдар болгаш адмиралдар КНО-ның Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле ййиги тускай сессиязын белеткээринге болгаш чедишкиннигге эрттиреринин херээнге инициативазы бөлүк кандыг салышкыныңы киирип болурунуң болгаш киирер ужурлуунуң дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Делегейде, хамыктың мурнунда ядролуг чепсектиң тезлазында, тургустунуп турар шериг-стратегтиг байдал дугайты улам өзүп орар сагышсырал бистиринг шуптувусту каттыштырын турар деп, Голландиянын Бредиде хаан черинин шериг академиязының начальнигы чораан генерал-майор М. Фон Мейенфилдт бөлүк кежигүнериниң өмүлээзинден парлалга конференциязынга медеглээп. Делегей байдалы ам ядролуг чепсектерни тайбың үеге канчап-даа таварышпас улуг хемчээлдерге немей естүрүп турары-биле тодаргайлаттынар. Атомнуг дайынның айыылы күштелип, ядролуг халаптың кыжанын Европаның кырында дирелип келген. Ол кыжанышкынче бүгү чурттарның чазактарының болгаш калбак хөй-иннитизиниң кичээнгейин үгландырары, мынчаңгаш тайбының камгалап арттырарынга салышкынынны киирери бистиң сорулгавыс болуп турар деп, М. Фон Мейенфилдт онзалап демделгээн.

КНО-ның Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле ййиги тускай сессиязының адынче бижик чорударын хуралдың киржикчилери шинтпирлээн. Ядролуг боо-чепсекти эңдере бүдүрүп турар чоруктуң айыылдын болгаш оларны кызыгаарлаар талазы-биле тодаргай базымнарны кылырының эргежок чугулазын олар ол чагаазынга айтыр содалдыг.

АКШ-тың амгы администрациязының политиказын, ылангыя «нулевой шинтпир» дижир чүве дугайында Р. Рейганның саналын парлалга конференциязынга чүве чугаалаан генералдар 'шынгыы шүүмүүлээн. Ол саналды боттуг мөзүлүг кылдыр адаа болбас деп, КНО-ның Кипрге тайбыңны деткиир талазы-биле күштериниң штабының начальнигы чораан англи генерал М. Харботта медеглээн. Аңаа удур Совет Эвилелиниң дидагалзаашкыпнары чөптүг болгаш үндезилелдиг. Ортумак ыракшылың ядролуг чепсенниң дугайын чугаалап тура, чүге чер кырының ракеталарын эвес, харын оон өске хевирлерни, оон иштинде суг алдаңгы хемелериниң болгаш ужар чүүлдүн чепсектериниң дугайын барымдаалап көөрү эргежок чугула. Шериг кижи болганымда, ол бодал-биле алырга, совет саналды көнчүт боттуг мөзүлүг болгаш угаансарылдыг-дыр кылдыр чугаалап болур мен деп, М. Харботта онзалап демделгээн.

КИЛЕҢНЭЭШКИН

РИМ. (СЭТА). Өлүрүкчү үүлгедигни кылганы — 1974 чылдың майда хоорайның теп шөлүнге антифашистиг митинг үезинде бомба чазылдырганы дээш бурудаттырган бөлүк неофашистерни Брешиа хоорайның апелляция судунуң агартыр дээш шинтпири. Италияда ханы килеңнээшкинни кыптыктырып үндүрген. Ынчан 8 кижи өлген, а 100 ажыг кижи балыглаңган турган. Ол өлүрүкчү үүлгедигнин бәудуг организакчылары кажан-даа шаажылаттырбас дээни ол-дур деп, АНСА агентилел айыткан.

АКШ-тың деткээш реаксылыг эрге-чагырганың дарлалындан хоталыр дээш сальвадор улус эрес-маадырлыг демисежин турар. Фарабундо Мәрти аттыг национал хосталга фронтузунуң одуруунче хөй-хөй сальвадорлар немежин кирип, хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш ок-боолут тулчуп турар.

ЧУРУКТА: хосталган девискээрде патриоттарның митингизи.

ПРЕНСА ЛАТИНА—СЭТА-ның фотозу

ТРЭ—ИНДИЯГА УДУР

Миналар, бомбалар частып, демир-орук шугумнарык, нефть дамчыдар хөолайларны буза тепсип, полиция болгаш шериг таңчылдарын азыгдан боолап турган...

Ол дээрге — америк дайынзырак киноларның көргүзүлдери эвес-тир. Индияның соңгу болгаш чаңы талакы районнарында чарылдырыкчы, дээрбечи болуктер херек кырында ынчаар хөделип турар. Ол дээрбечилериң боо-чепсектеринде «АКШ-ка бүдүргеп» деп бижиктир таңмалар бар. Индияның айыыл чок-чорук органнары АКШ-тың топ разведка эргелелиниң база шпиону Р. Барутяту чоокта чаа сойгалап илередикен. Ол шпион Индияның Трипура штадының эмнелгезинге «эмчи» болуп чаштынып турган. Ооң мурнунда АКШ-тың Канвар деп шпионуң чурттуң эрге-чагыргалары тутказ, үндүр шөлээп, Ассамга чоокта чаа туттургап америк агентилериниң удуртукчуузунуң өөүүн «Нэшнл геральд» солуң парлаан. 1980 чылдың дургузунда америк шпион Дж. Э. Годмен-биле ол агент үргүлчү ужуражып, Ассам штатына олурукчу болгаш үредегчи үүлгедиглериниң планнарын ооң-биле дугуржуп келген.

Кыдат болгаш америк боочепсектер-биле хандыртынган чарылдырыкчы болгаш национализчи бөлүктерни Индияның чазаанга удур ыдаалаар, оларның үүлгедиглерин удуртур соруланы америк шпионнарның мурнунга салгаш бүгү фактылар тодаргай бадыткаан.

Индия 2000 чылга чедир чаңгыс аай күрүне кылдыр туруп шыдавас болгаш үүрмек «күрүнежигентер» кылдыр сандарай бээр деп, АКШ-тың делегей харылзаалары-ның талазы-биле эргелели бодунуң «пропагандисчи» номчугакшынга чоокта чаа парлаан. Америк шпион төвүүн бодалын болгаш планнарын ол ном хереченл турар-дыр. Үүле Индияга эвес, харын девискээрлеринге үүрмек, кошкак болгаш АКШ-тың дужаалы дыңнангын күүседир бичии күрүнелерни тургузарын америк империалистер күзеп турар.

Индияның девискээр талазы-биле бүдүн чорууп үрээри, оон девискээрлеринге саттынык-ты удуртукчуларлыг бичии күрүнелерни тургузары чедип алдынмас болза, Египеттиң олуртken президентизи Садаттың ёзу-чуруму ышкаш, ындыг чазакты Индияга тургузар соруланы АКШ-тың төп разведка эргелелиниң мурнунга салганын Бомбейниң «Джентльмен» солуну бижээн. Ол соруланы чедип алыр дээш америк шпионнар Индияның чазаан кошкадырын, америк үзелдиг кижилерни чазактың составынга киирерин, полицияның болгаш албан дужаалдарлыг кижилерин коргудушкуунуң болгаш хээлиниң аргазы-биле боттарының талазынга киирип алырын орадашкын турар.

АКШ-тың делегей харылзааларының талазы-биле эргелелиниң Делиге турган төлээ черинин бажыңының кырынга электронныг саналга чашпаазын эрткен чылдың эгезинде тургускан тураны илерээнин «Нью эйдж» солуң бижээн. Индияның чазаанын кежигүнериниң, политиктиг партияларның удуртукчуларының, чазак албан черлериниң харысалгалыг ажылдакчыларының, эртемденнериниң болгаш культура ажылдакчыларының дугайында медээлерни ол машина чыыш турган. Ындыг медээлериниң дузазы-биле Индияның политиктиг болгаш күрүне ажылдакчыларын коргударын, оларга ыйыышкыны кылырын, боттарының талазынга киирип алырын америк шпионнар орадажып келген.

Тайбыңга ынак тускайлаң политиказы чорудун турар Индияның чазаан дүжүрериниге, ол чуртта политиктиг байдалды бакырадырынга америк шпионнар өлүрүкчү үүлгедиглерни кылырын база планнаан орадажып келгенин солуннар бижээн турар. Индияның премьер-министри Индира Гандинин өлүруп алган, даштыкы чурт баар дээн самолёдун үрээрин америк шпионнарның орадашкаанын тус черинин парлалгазы демделгээн. Индира Гандини өлүрер соруланыг турган сулчээнни айыыл чок чорук органнары эрткен чылдың күзүнүдэ илереткеп. Ол сулчээнин киржикчилери — Аванда Март дээр повписчи организациянын кежигүннери АКШ-тың төп разведка эргелелиниң база демделгээр херек. Бангладештиң баштайгы президентизи Муджибур Рахманны өлүрериниге киришкен болгаш Пакистанның девискээриниң Афганистан Демократтыг Республикаже чепсектиг халдаашкынларны кылып турар девискээрлерни белеткээн америк шпион Дж. Гриффинни АКШ-тың Делиде эдчин черинин «чөвүделчизин» кылдыр америк президент Р. Рейган чоокта чаа томуйлаан турган. Ол «дипломаттың» Делиге келгеринден Индияның чазаа ойталаар үзүүрга таварышкан.

Индияның чазааның политиказы улустарның национал-хосталгалыг демиселин деткиринче, сошиалистиг чурттар-биле найыралды, кады ажылдажылганы болгаш боттарының бүгү делегейге калбаа-биле деткип турар.

А. АРХИПОВ.
(СЭТА).

КОЛ ТЕМАЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

● Даштыкы парлалганың делегей айтырыгларынга хамаарышкан кол темаларының бирээзи—ПКАП ТК-нын Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы В. Ярузельский баштадыр ПУР-нуң партия күрүне делегациязының ССРЭ-же албанның аян-чоруу, совет-польша чугаалажылышкынар, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш В. Ярузельскийниң Кремльге шайлалга үезинде солушкан чугаалары болу берген.

Польша делегацияны Москвага чүректиң ханызындан чылыг, чүректиң ханызындан хүлээп алганын тодарадып көргүзүнүшаан, ПКАП ТК-ның органы «Трибуна люду» солуң мынча деп онзалап демделгээн: Оңнуктер өңнуктерни утказының дугайын ол ужуражышкынының бүгү байдалы хереченл турар. Бистиң партиявыс, оон-биле эвилелчи партиялар, чурттуң бүгү дешилгелиг патриотчу күштери Совет Эвилелиниң талазындан билчиишкинге, деткиишкинге болгаш дузалам-чыга таваржып турары өөрүнчүг-дүр. Ынчыл эки чүүлдерге бөгүн болгаш келир үеде база таваржыр бис деп, ол солуң айытkан.

Совет күрүнениң баштыңы Совет Эвилелиниң Польша-биле ап-сеткил каттыштырылгазын бодунуң чугаазынга бадыткаан деп, Парижтиң «Юманите» солуну бижээн. Л. И. Брежневтиң чугаазындан Лондонның «Таймс» солуну—«Социализм бодун камгалавас деп кым-даа кордал салбазын. Харын камгалаар. Харын бүгү шинтпирлии-биле камгалаар» деп сөстерни ойзалап алган.

● Ядролуг дайынга удур кыйгырыгның авторларынга—япон чогаалчыларга Л. И. Брежневтиң харыызы даштыкы парлалганың калбак үнелээшкинни болдурган. Японнияның «Асахи», «Майнити», «Йомиури» болгаш өске-даа солуннары ол харыызын ап көскү черлеринде бүрүн парлаан.

● Космосту шингээдип алырынга совет эртемнин чаа шылгарангай чедишкинин даштыкы парлалганың арынгырында калбаа-биле демделгел турар. «Космос делгемин өөренип шинчилээринге ССРЭ база бир чыыткыланчак арынчы книр бижиткен» деп, Индияның «Пэтриот» солуну совет эртемнин болгаш техниканың чаа чедишкинин мынчалдыр үнелээн. «Кезээде төөлда планета дег кылдыр санаттынып келген Венераны шинчилээринге совет эртемденнериниң шеледелери онза улуг ужур-дузалыг-дыр» деп, япон «Йомиури» солуң бижээн.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

БУДАПЕШТ. (СЭТА-ның корр). Будапештиге Москваның хүшеги ийи найысылалдың чурттакчыларының, совет болгаш венгр улустарның найыралының чыыткылыг байырлалы болган. Дүнай хемниң эриинде хоочун хоорайның чурттакчылары совет найысылалдың амыдыралыбиле, москвачыларның күш-ажылының түңнелдери-биле, Москвадан коммунистиг үлегерлиг хоорай болдурарынче утланган оларның ажылы-биле улам чоок танышкан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП Москва хооркомунун бирги секретары В. В. Гришин баштаан Москваның делегациязын Будапештиң чурттакчылары эң-не күзенчиг аалчылар кылдыр хүлээп алган. Хоорайның ажылчы чоннарының, совет аныяктарның, уран чүүл мастерлериниң төлөлөкчилерин олар Москваның хүннеринде чылыы-биле уткуп, хүлээп алганнар.

Москвачылар-биле ажылчын коллективтериниң ужуражышкынынары Венгрияның найысылалының 30 ажыг улуг бүдүүлгелеринге болуп эрткен. Ол ужуражышкынарга ажылчыннар социалистиг бүдүүлге чарыжының дуржулгазының, бүдүүлгениң ажыктыын болгаш кылыгларның шынарын бедидериниң айтырыгларының, социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын боттандырарынга боттарының бүдүүлгелериниң киржилгезинин дугайында чугаалаан.

Москваның Будапештиге болган хүннери — төреддешкен хоорайларның ажылчы чоннарының найыралының быжыкканының, кады ажылдажылгазының калбаргапының тодаргай хереченл-дир.

А. КУЗЬМИН.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРНЫ КЫЛЫРЫНЧЕ КЫЙГЫРЫГ

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр.). Америк-совет найыралдың национал чөвүлели дараазында балымнарны кылырынче АКШ-тың администрациязы кыйгырган:

АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң удуртукчуларының дээди деңнелге ужуражышкынын кылыр;

Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында Совет Эвилели-биле чугаалажышкынынарны деп эргенип болгаш бир дөмей айыыл чок болурунуң принципиниге үндезилээш, катап эгелээр;

Нейтронныг чепсекти кажан-даа ажыглавас болгаш ооң кезектериниң бар курлаларын узуткаар дугайында бодунга хүлээлгени алыр;

Ядролуг чепсектиң шенелделерин бүрүн болгаш бүгүшинги хоруур дугайында керээни ажылдап кылыр соруланы-биле чугаалажышкынынарны катап эгелээр:

Нинти-Европа чөвүлел хуралының киржикчилери бүгү күрүнелерге Совет Эвилелиниң болгаш Варшава керээзининг өске-даа чурттарының саналынга дүүштүр ядролуг чепсекти бот-боттарынга удур баштай ажылавас дугайында хүлээлгени болгунга алыр.

В. КУХАРЕНКО,
Ю. ЛЕВЧЕНКО.

Ном болгаш номчукчу

АЛЬМАНАХТА ПРОЗА ЧОГААЛЫ

«Улуг-Хем» альманахтың 48 дугаарын номчукчулар чоокта чаа алган. Бо номерде кирген проза болгаш шын чогаалдарының дугайында хууда бодалдарымны допчузу-биле илередийн.

Тыванын улустуң чогаалчызы Степан Сарыг-оолдуң «Алдан дургун» деп романындан эгелерни сөөлгү болгаш оон мурнунда-даа номерлерден сонуургап номчудум. Чогаалчының бижиир аянын, дылының онзагай, чечен-мергенин номчукчу дораан таныш, шаандагы тыва амыдыралды хапызы-биле билирин, төөгүнүң боттуг барымдааларын чечен чогаалдың дүрүмнеринге сиңирип, дүштүүрүп, каракка көөлдүр бижээнин эскерип орар. Кажан роман бүдүн пом боон үнүп кээрге, номчукчуларга онза сонуурганчыг белек болур дээрзинге чигзинниг турбас.

Чаңгыс бо дугаарда үш-даа тоожудан үзүндүлер киргенин бодаарга, улуг хемчээлдиг проза чогаалдары көвүдеп, оон-биле кады шынары экижип орары ол ирги бе деп билдинер-дир. Моон мурнунда шүлүктер бижип турган Куулар Черлик-оол, Кара-оол Натшй-оол оларның проза чогаалынче шилчиишкинин тоожудан эгелээнин база онзагай. Ынчаныже ук үзүндүлер эмин эрттир кыска болганындан номчукчу ымзанып артканы харааданчыг болду.

Чечен чугаа жанрының дугайында чугаа тен журналдарга, «Литературная Россия» солунга үргүлүг үнүп турган. Биче хевирниң проза чогаалын бижип турарларга ол, чугаажок, өөредиглиг, азы бети дизе, салдарлыг болганы билдингир. Кежелдей Монгуш, Алексей Арапчор олар чечен чугааларны бижип тура, бүгү негелдерниң хөйүн сагып, боттарында бар арга-кужун үндүрген деп чугаалап болур. Черле ынчап бистиң тыва чогаалда амгы үеде чечен чугаа жанры хирегергеш-биле хөгжүлдени ап эгелеп турар дизе чазыг болбас. Ол дугайын эрткен чылын «Тувинская правдага» С. Баир боттуг чижектерге даянып тургаш, төптүү-биле үнелээнинге каттыжкар мен.

Хоочун журналистер С. Чигжит, К. Аракчаа оларның очерктери солун болурундан аңгыда, өөредиглиг ужур-дузалыг. Тывада сураглыг хойжу Иван Петрович Сафоновтуң амыдыралы, ажыл-ишчи дүржулгазы көстүр-көстүрде оске хойжуларнындан ылгалып, чедиишкинниң чажыды чогум чүдел дээрзи көстүп турар. Очерктериниң дыл домаа, урап-чечен аргалары кол негелдеге дүгжүп турар. Чогаалчылар Леонид Чадамба, Михаил Пахомов оларның сактыышкын-очерктерин дыка солун деп көрдүм. Кайы-даа очеркте Бүгү-Тыванның бир дугаар Улуг хуралының дугайын чугаалап турза-даа, олар бот-бодундан ылгалып, онзагайланып турар. Бирээзинде, интернационализмниң бижиг дазылы—орус, тыва улустарның найыралы, бот-бодуун билчир, идегежир чоруу шаг-шаандан тургустунуп келген дээрзин бижээни шынап-ла сеткилди өөртүп, хөлзедип келир. Чүге ыяп-ла ук хурал Таңдының Суг-Бажынга болу бергенин номчукчу чайгаар-ла билип каар. Чүгле кызыл партизаннар, оон командири С. Кочетов аңаа чүрттап турганындан эвес, харын Угудар памның баштайгы суртаалчылары, мурнакчы тыва араттар аңаа, оон чоокка-вызынга чүрттап турганнар. Олар орус большевиктерниң деткимче салдарынга оорагланып алган, бүлүг турушкуг памчылар болганын, соруглазын чедип-даа алганын ол бүгүнү караа-биле көрген автор Михаил Пахомов эки бижээн. Бо очерктер Тыванын төөгүзүн өөренип турарларга, аныяктарга ажыктыг, ховар документилер болуру чугаажок.

Чамдык аныяк авторларның проза чогаалдарында четпестер ам-даа эвээш эвес. Чогаалдың композициязынче шоолуг сагыш салбайн баргылаар, фабуланы таптыг эгелеп алгаш дораан-на оюк-деликтеп каапкаар, пейзажты ийикпе тодаргайлаашкыннарны болуушкушпарның хөөнүг-биле дүштүрүп шыдавайн, чогуур туружунга кирбейн баргылаар таварылгаларны авторлар боттары-ла катап номчаап тып ап болурлар. Дыл талазы-биле илдиктиг чөрлер К. Натпий-оолдуң тоожузунуң эге бажында-ла чаңгыс черде киргилээн: «...септиң агымы орта **доктаалын**, оожумнай берген уржуу ыңда. Хем эриин дургаар чаптыла берген төрээн хоорайының, Улуг-Хемниң **аразынга** Моге кара чажыдан **туруп чаңчыккан**» дээш. оон-даа ыңай. Кижи бодаарга, эвээш санныг мындыг хевзиг эрбеннерни үндүрүлгенин редактору-ла хоюглапкы дег.

Шинии спенага ойназын дээш бижиирин билир бис. «Солуттуумас Соян Кечил» деп Э. Допгактың чаңгыс кезектиг шинзин помчуп орарга, ужуру билдинмес, шынзыг эвес черлер помчукчуңуң хөөнүште чайгаар-ла дээй бээри харааданчыг. Амгы үеде канчан черле бүдүн совхозтуң партком секретары баштадыр бүгү удуртукчуларының шүүтү күрүне караа чаап турган авыястыг арагачы Соянны биле-тура-ла улам күткүп турар кылдыр көргүзүп болурул? Ам артында Соян районда ады үнген мурнакчы, райком кежигүнү боон келир. Районнуң удуртур ажылдакчылары ындыг мурнакчының чүгле арнын эвес, харын ажылын кымдан-даа артык билген тургу дег. Мында ол удуртукчулар база эрелгей ажылдыг кижилер кылдыр коступ турар. Соян Кечилди сойгалап турар кол зоотехник Шивит конторага-ла арагалай берген даргалар аразында эптежип олуруп алган, дашкага эрнин дегзи каап. Соянны шоодуп кожаннаан орар. Кол зоотехник кижи эртин чартык чыл ажылдап келгеш, ол бүгү болук үүлгедикчилерни бөгүн чаа көрүп кааны база чиктиг. Оон кадында хол-биле сиген кескен малчыннар дугайында материалды «Бо шагда хол-биле кылыр ажылды пропагандалап, агитастап болбас» дээш эрттирбес, амыдырал билбес редакторлар дугайында чугаа база дынналып кээр. Мынчап, шупту улусту чүве билбес кылып каапгарга тааржыр бе? Теория талазы-биле алыр-даа болза бо шин драма, трагедия, комедия хевирлериниң кайызының-даа негелдезиң харыылап шыдаваан.

Альманахтың номер бүрүзүнге критика кезээ ыяап-ла турары күзенчиг. Редколлегия маңаа чагыгны кылып турар ирги бе, черле бижикчи активи-биле харылзаазы кандыг ирги деп айтырыг тургустунуп кээр-дир.

Альманах биле журналдың араазында тургузуг принцини ылгалдыг-даа болза, чылда үнер номерлерниң көвүдээниинден оон пинти тургузуунга чаартылганы киирер ирги дээн күзел ам-даа хевээр артып турар. Мындыг чижектери көрээлп: авторларның саны альманах кылын турда 40—45 турган болза, ам чугаалаанда база-ла ол хевээр арткан. Моон ужурундан чогаалдар, ылангыя проза аймаа, эмин эрттир үүрмектелип, кызырлы берген. Бо номерде очерктерни санаваска, бир роман, үш тоожудан үзүндү, үш чечен чугаа-биле кады эжелеп турар чери шүлүктер арыннарыпга безин четпес болган. Бир эвес журнал күзеп турар болзувусса, аңаа амдан белеткенип, папкаларны иштеп, эдлегиин тургузуп, ылангыя проза аймаап авторлар-биле харылзажып тургаш, элбедирин көрзе.

К. ЧАМЫЯН,
башкы.

Кызыл район.

«ГИМАЛАЙЖЫЛАР» БЕЛЕТКЕНИП ТУРАР

Бөмбүрзектиң эң бедик сүүрү болур Эверест даанын кырынче үнер совет альпинистериниң баштайгы бөлүү. Непалче чорупкан. Ол дагның эң бедик точказы далай деңгелинден 8848 метр бедикте. Ынаар үнүүшкүнүү совет альпинистер май 5-тен 25-ке чедир үеде, чайгы хаттар эгелээр мурнунда кылырын планнаан.

Ол бедикче үнерлер үр болгаш шыңгыы белеткенген. Чүл дээрге дагның шыпшык бажы атмосфераны эрткеш, стратосферада үскен, ынаар куш безин ужуп четпес. Ынчангаш Эверест кырынче кижи Арктиканы, Антарктиканы чагырып каапканының соонда барып үнгенининг-даа чылдагааны ында. 1924 чылда англичаннар 8572 метр бедикке чедир үнген. А оон соонда арткан 300-ле метрни эртеринге аңгы-аңгы чурттарның даг үнүкчүлери 30 чылды чарыгдаан!

Чогум-на сөөлгү метрлер эң айыылдыг болуп турар. Ону өөренип көргеш, совет гималай экспедициязының организакчылары специалистер-биле кады спортчу бөлүктүң барокамераларга шенелделерин эрттирип, а майгыннарның, дериг-херекселдериниң, идиш-хептиң шыпарларын аэродинамиктиг хоолайга улуг хат хадыткаш хынап турган. Ындыг шенелделер чок болза, улуг шуурган, хат хадыырга бергедээшкиннер үнүп болур.

Экспедиция 11 тонна ажыг чүктүг болур, а оон иштинде тынар кислородтуг дериг-херекселдер үпер бөлүкке эң-не аар болур. Дөрт-дөрт кижилиг үнер үш бөлүктүң бирээзинге-ле хонукта (үстүкү лагерьден даг бажынга четкеш, дедир бадып келиринге) 38 кг аңаа чүк, 152 кг кислородтуг дериг-херексел онаажыр.

Гималай экспедициялының бааза-лагери бөгүн Москвада Крылатскиниң спорт комплексинде. Альпинистер дериг-херекселдерин белеткеп, спортчу формазын суларатпас дээш шудургу тренировкалап турар. Совет альпинистериң шилип алганы парын маршрут-биле оон мурнунда кымдаа үнүп көрбээн.

Үстүнде чурукта: «гималайжылар» шуптуу бо. Солагай талазындан артында турарлар: Казбек Валиев, Вадим Смирнов (Алма-Ата), улуг тренер Анатолий Овчинников (Москва), Юрий Голодов (Алма-Ата), тренер Борис Романов, Николай Черный, Эдуард Мысловский (Москва), Владимир Шонин (Ленинград), Сергей Бершов (Харьков), эмчи Свет Орловский (Москва), Михаил Туркевич (Донецк), Леонид Трощинепко (Ленинград), Валерий Хрищатый (Алма-Ата); олурарлар: Валентин Божуков, Валерий Хомутов (Москва), Ерваит Ильинский (Алма-Ата), Вячеслав Онищенко (Москва), Алексей Москальпов (Харьков), Владимир Балыбердин (Ленинград), Сергей Ефимов (Свердловск), Валентин Иванов (Москва); адаанда чурукта: экспедицияның начальниги Евгений Тамм (солагай талазында) улуг тренер Анатолий Овчинников болгаш тренер Борис Романов олар-биле.

А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотолары.
СӨТА-ның фотохрониказы.

ПАТРИОТЧУ ЫРЛАР КОНКУРУЗУ

Мугур-Аксының Культура бажыңынга патриотчу ырларның конкурузу эрткен. Анаа 13 коллектив, 156 бот-тывынгыр ыраажы киришкен. Оларның программазы негелде өзугаар шериг-патриоттуг ырлар-биле долдунган болгаш хөйүң ыры, ансамбльдер, квартет, трио, дуэт, сололар-биле каастаттынган.

Хөйүң ырынга школа коллективи С. Пюрбюнүң сөзүнге Л. Израйлевичиниң «Тулчуушкунче» деп ырызын, райкүүсеком — В. Мураделивиң «Бухенвальд коңгазы», эмнелге салбыры — А. Чыргал-оолдуң «Демниг холдар», коммунал бүдүргүлге эргелининден К. Бегзиниң «Азия төвү — чүрээвис» деп ырларны хөй үнге ээки күүсеткенин жюри демделээн.

Ансамбльдерден: эмнелгениң оолдар ансамбли К. Батыйның «Дайынчы салгал», «Хунчүгеш», уруглар садының уруглар ансамбли «Днепр дугайында» украин ырлы, райкүүскомның уруглар ансамбли А. Пахмутованың «Мамаев базырыы» деп ырларны ансамбль хевиринге чараш күүсеткени эки.

Квартет, трио, дуэттер организация бүрүзүнде бар. Оларның аразындан амыдырал хандырылга комбинадының дуэди А. Таповтуң «Тарлашкын» деп ырызын чараш күүсеткени, сцена культуразын шын сагааны онзаланып турар.

Бо конкурска талантылыг бот-тывынгыр ыраажылар хөйү-биле илереттинген: Коммунал бүдүргүлге эргелининден Куулар Хуна К. Листовтуң «Чер бажыңында», райподан Болатмаа Салчак, В. Көкоолдуң «Байлак чуртум», олла организациядан Екатерина Кара-Сал Р. Кенденбильдиң «Ынак черим», «Малчын» совхозтуң тудугжузу Шуугур Сарыг-оол В. Мураделивиң «Бухенвальд коңгазы», Мугур-Аксы ортумак школаның башкызы Дырыш Тондар «Чанган куштар ужуп турлар» деп ырларны эки күүсеткенин болгаш ескеда чараш үнүг көдүрлүүшкүнүүр, шын күүселдеглиг номерлерни жюри кежигүнүпери демделээн.

Конкурстуң киржикчилериниң чамдык чедир ажылдаттынмаан талаларын база сайгарып көрген. Оон ында дөрт кижи үнүп келирге, «квартет» деп чарлаптар, ийи үнге ырлаар. А квартет дээрге-ле дөрт кижи дөрт аңгы үнге күүседирин ынча дээр болгай. Сцена культуразынче онза сагыш салыры чугула. Оон-даа ескерге үүрмек четпестерни моон соңгаар эдип алырын специалистер саналдаан.

Конкурстуң тинлекчилери район көөрүлдезиниң ийнги эзлчээнге болгаш республика найысылалыгга болур конкурстарга белеткенин эгелээн.

С. БЮРБЕ.

республиканың патриотчу ырлар конкурузунуң оргкомитет кежигүнү.

ЧУРУКТА: комсомол райкомунуң бот-тывынгыр коллективи.

Авторлуң фотозу.

Клубтуң чемпиону

Республика наймылалыкында шыдыраа клубунуң шаңналы дээш солун маргылдаа барык ийи неделя үргүлчүлээш, доозулган. Моон мурнунда чылдарда республика чемпиону чораан Ч. Оюн маргылдаанын төнеринге чедир ийи салыс бурунгаар-ла эң хөй санныг алгаш, бирги черже үнген.

Аныяк шыдыраачылар А. Дамбиев биле В. Моисеев болуп эртнен маргылдаага солун очулганы көргүзүп, кайызыда эки ойнаннар.

СОЛУН ЭРТКЕН

Дыштапыр хүннерде Баян-Кол суурнуң чурттакчылары бот-тывынгыр артистерниң солун программалыг концертин көөрү чаңчыл апарган. Чоокта чаа төп кудумчуунуң чурттакчыларының бот-тывынгыр уран үүл бөлүү концертин бараалгаткан. Олар концертин партия, Ленин дугайында ырлар-биле эгелээнвер. Программада киргеп номерлерниң утка-шынары бедик, янзы-бүрү болган.

Лариса Борзук партия дугайында шүлүктү билдингир, тода чугаалаан «Бэйырлаттыг валыгын» Зоя Болдуктуң молаанын көрүкчүлер сонуургаан. Ийи гитариске үдеткен «Шончалай» деп ырны тергиин эки күүсеткен. Бөлүк уругларның «Долаана», «Декей оо», «Дүк салыр» деп танцыларны ойнаапы чараш болган. Артист Хавран, Оля Дадар-оол, Ульяна Кара-оол оларның шүлүктөзүн үнүг өткүт, сөзү билдингир болган.

Сыгытты Көрей-оол Максыр таалапчыг күүсеткен. «Чурук тырттырыкчызы» деп интермедиянны Василий Бичелдей каттырынчыг, тывызык чугаалаан. Программаның төнчүзүнде аңы-дуңма нацияларның хевин кеткен бот-тывынгыр артистер «Чаңгыс өг-бүледе» деп литература-музыкалыг монтажы көрүштүг күүсеткен.

Концерт соонда ол-ла бот-тывынгыр артистер бөлүү янзы-бүрү оюннарны организастаан. Ол кежээ чурттакчыларга солун болган.

Б. БИЛЕН-ООЛ.

Кызыл район.

МАРТ 5-ТЕН 7-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55—«Рим-шим-ли деп адыгжыгаш». Мультфильм. 9.20 — «Баштайгы хүн, сөөлгү хүн». Уран-чечен телефильм. 10.30 — П. И. Чайковский. № 1 конперт. 11.05 — «Ыдыктыг мильдер». Документалдыг телефильм. 11.35— Медээлер. 11.40 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35—Делегейниң херээжеңнер хүнү — Март 8-ке уткуштур. Документалдыг фильмнер программазы. 15.50 —«Пионерия, изиг байыр!» Ряганың Пионерлер ордузунуң уругларның уран чүүл коллективтериниң күүселдези. 16.35 — «ССРЭ-ниң улустарының V Кышкы спартакиадазында». Красноярскиден дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

17.20 — Телемедээлер. 17.35 —«Чечен».

МОСКВАДАН

18.10 — Бөгүн делегейде. 18.25 —«Экранда —кинокомедия». «Кыстар». Уран-чечен фильм. 20.10—«Ye». Информастыг программа. 20.40 — 20.55—Чапсар. 20.55—00.55 — Делегейниң херээжеңнер хүнү—Март 8-ке чүрээкаттаан байырлыг үүрал болгаш концерт. ССР Эвилелиниң Куйбышеның академиктиг Улуг театрынган дамчыдылга. Төнгенде—Медээлер.

ИЙНГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —Аңгы дид. 12.30 — География. 8 класс. Бөгүнги Сибирь район. 13.00 — Тывуның сургуулдарынга. Физика. Электрилиг болгаш магниттиг шелдерге октаглыг кезиктигештерниң шимчээшкини. 13.30 — «Гиляй акыйның амыдыралы болгаш номнары». В. А. Гиляровскийниң амыдыралынган болгаш чогаалдарындан. 14.25 —«Силерни утпас алган мен». Документалдыг телефильм. 14.55— С. Гудзенокуң возвязы. 15.30 —Медээлер. 15.40 —17.35 Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.35 —«Пушкин дугайында монолог». Телефильм. 18.15—«Малышок». 18.30— Телемедээлер. 18.40 —«Тываның экраннарында». 18.55 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.10 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Илбилиг экран». 19.25 — «ССРЭ-ниң улустарының V Кышкы спартакиадазында». Красноярскиден дамчыдылга. 20.10—«Ye». Информастыг программа. 20.40—Документалдыг фильм. 20.55 —«Кедээден дамчыдылга». 21.55 — 23.20 — «Отка йөрээл». Уран-чечен фильм.

МАРТ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55—«Кадык болурун күзеэвизе». (Күш-культуржуларга суме). 9.00 — «Уран холдар». «Элдептиг чүве чок элдептилер». 9.30 — «Силерге, ада-иелер». 10.00 — «Спортлотонун» 10-гу тиражы. 10.05 —«Советтер болгаш амыдырал». Белорус ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы И. Е. Поляков дамчыдылгага киржир. 10.35 — «Тиилекчилер». Фронтучу өөнүктер клуву. 12.05 —«Оңу шыдаар силер». Чаартыкчылар конкурузу. 12.50 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Образцовоның конперти. 14.15— Бөгүн делегейде. 14.30—«Дириг амытаннар тутайында». 15.30 —Уругларга фильм. «Чүткүл». 17.00 — «Амыдыралче путёвка». 17.45 —18.00 —Чапсар. 18.00 —Бүгү-россия конкурстарының лауреады Т. Вольскаяның күүселдези. (Домра). 18.15—Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 18.45 — «Кара чаңгыс ээ кижи». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. — 21.35 — 23.45 — «Кинопанорама». Кинорежиссёр Э. Рязанов эрттирер. Төнгенде —Медээлер.

ИЙНГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Чүү? Кажан? Каяа?» Телевикторина. 15.40 — «Кино аян-чоруктар клуву». 16.40 — «Херечилер болгаш документилер буруудадыр тур». Сальвадорда хуптаныг кем-херек үүлгедиишкиннери болгаш Сальвадорнуң херектеринге АКШ-тың холгаарлаашкынының дугайында.

17.15 — Кыргыс ССР-ниң телевидение программазы. «Кыргыстың Абдылас Малдыбаев аттыг опера болгаш балет театры». 18.15—Кыргыс улустуң аялгалары.

18.45 — Делегей байдалының долчулалы. 19.00— «Эрмитаж. Францияның чурулга уран чүүлү». 19-ку фильм. 19.30—«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Сес-давашныглар». Мультфильм. 19.45— «Музыкалыг киоск». 20.15— «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.15— «Евдокия». Уран-чечен фильм.

МАРТ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40— «Эртенги сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 8.55— «Будильник». 9.25— «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 10.25— «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.10 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.40— «Кедээден дамчыдылга». 12.40— «Музыкалыг киоск». Э. Беляева дамчыдылганы эрттирер. 13.10— «ССРЭ-ниң улустарының V Кышкы спартакиадазында». Байырлыг ажыдыышкын. Красноярскиден дамчыдылга. 13.55 — Мультфильмнер программазы: «Бистиң эки сеткилдиг мастеривис», «Орус аялгалар». 14.15— И. Гараева —«Бажың ээзи». Киевтиң Куйбышеның орус улустуң Леси Украинка аттыг академиктиг театрының фильм-шинзи. 16.25 — «Силерни оперетта чалап тур». Останкинонуң концерт студиязындан дамчыдылга. 17.50—18.05 — Чапсар. 18.05 — «Делегей панорамазы». 18.50—«ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Ыт рояль кырлап чораан». 20.00—«Кино аян-чоруктар клуву». 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—«Театрга ужурашкылгалар». ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Владимиров эрттирер. 23.20—00.00 — Хаагдыг черге чиик атлетикага Европа чемпионады. Италиядан дамчыдылга. Төнгенде — Медээлер.

ИЙНГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кинокөрүкчүнүң демделгелдери». УССР-ниң алдарлыг артизи В. Конкин эрттирер. 15.15— Чиик атлетикага Европа чемпионады. Италиядан дамчыдылга. 15.45— «Бо кайгамчыктыг делегей». Школачыларга литературлуг викторина. 3-кү үндүрүлге. 17.00— Бистиң корреспондентилериивис чугаалап турар. Допчулал. 17.30—«Строговтар». Г. Марковтуң романын ёзугаар хөй сериялыг уранчечен телефильм. 18.35—Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң допчу намдарывыс». 9-кү фильм. «1925 чыл». 19.30 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Шыдамык хүлер солдатчыгаш». 19.45—«Эрмитаж. XIX чүс чылда Францияның уран чүүлү». 20.15—«ССРЭ-ниң улустарының V Кышкы спартакиадазында». Красноярскиден дамчыдылга. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—23.45— Москваның Цветной бульварда цирктө аттракцион. (1982 чылдың январь аразы 2-де дамчыдылганы катаптаар).

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

Агаар

Бөгүн республикага эдир болуттаар, чагбас. Соңгу-барының углуг хаттың күжү секундада 2—7 метр. Агаарның температуразы 10—15 градус соор. Кызылга база шокар болуттаар чагбас, хаттың күжү кошкак, агаарның температуразы 12—14 градус соор.

КИНО

МАРТ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Валентина» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Золушка» 10.30, «Шупту сыр өеке» 13.20, 15.00, 20.40, «Медовый месяц» аалчылар бажыңының чажыды» 16.50, 18.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Бабек» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сыйбың ажылыг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Боозаар эрге» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Эргим херээжеңнер!

1982 чылдың акша-бараан лотереязының Март 8 байырлалының үндүрүлгезинде 14,6 миллион рубль түңнүг 23328 бараан болгаш 8109072 акша ойнаашкыннары кирип турар.

Бараан ойнаашкыннарының аразында «Москвич-2140», «Жигули» ВАЗ-21011 автомобильдер, соодукчулар, хеп чуур болгаш дааранар машиналар, телевизорлар, херээжен шактар, аңгы-аңгы хемчээлдиг хевистер, радиоприемниктер, магнитофоннар, фотоаппараттар болгаш өске-даа ортекүнелиг үүлдер, а ол ышкаш акша ойнаашкыннары бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаа черлеринден, «Союзпечаттың» киоскилеринден, кинотеатрлардан, нииттиниң чемненилге черлеринден, вокзалдардан садыл ап болур.

Байырлал үндүрүлгезиниң ойнаашкыны 1982 чылдың март 10—11-де Ленинград хоорайга эртер.

Лотерея билеттерин садыл алыңар!

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң орлалакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харылсалгалыг секретарының 2-23-35, секретарааттың 2-23-35, партийжа амыдырал болгаш совет тургузуг кылдыстеринде 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, кедээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетүүр кылдызының 2-31-75, чагаа кылдызының 2-41-27, информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 83.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажын № 1). ТС—00292

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 53 (11851) | 1892 чылдың март 5, пятница | 1925 чылда үндезилеттингеп | Өртээ 3 көп.

Апрель 17—Ленинчи субботник хүнү

КУСТАНАЙ. (СЭТА). Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чыл оюн таварыштыр Бүгү-эвилел коммунистиг субботнигин эрттирер дугайында москвачыларның инициативазын Кустанайның дугуй септээр заводунуң ажылдакчылары изии-биле детиээн. Дугуйларны катап тургузар талазы-биле шугумнарның бирээзин чаартырын ол хүнге чедир доозарын олар митингизинге хүлээнген. Резинотехника кылыгларының участогунуң ажылчыннары хүн онаалдазын ажыр күүсеэнионн шиитпирлээн. Заводтуң коллективи ол хүн камнаттынган одаар чүүлге болгаш электроэнергияга ажылдаар.

РЕВОЛЮЦИЯ БАШТЫҢЧЫЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ШИН

Москваның Ураң-чечен үлегераиг театрының «Шак чаалдыр тиилээр бис!» деп чаа шинаңч Октябрь революциязының улуг баштыңчызынга тураскаткан.

Оон үндезини боттуг төөгүлүг фактылар болган. Көрүкүлерниң чылыы-биле хүлээп алганы ол шин В. И. Ленинниң өлүм чок чагыгларының тиилелгезинин, оон өредининиң улам тиилеп турар күжүнүн дугайын тоожуп турар. Ол өрединге үндезилээш, совет улус Коммунистиг партиянын удуртулгазы-биле чаа шинтилелди тургузуп, бүгү делегейге тайбың дээш демисежип турар.

М. Шатровтуң шин чогаалын барымдаалап бо шинии Москваның Ураң-чечен үлегерлиг театрының кол режиссёру О. Ефремов тургускан. В. И. Ленинниң розеңда—А. Калягин.

Март 3-те ол шинге эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, Е. К. Новомарев, В. И. Долгих, М. В. Зимяниң олар олурушкан.

Шин улуг чедишкин-биле эрткен.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА — 60 ШАЛЫПЧЫ НЕДЕЛЯ

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИНДЕ

Бүгү-россияның 1981 чылда социалистиг чарыжының тиилекчилериниң аразында Эрзин районуң «Чаа орук» совхозу база бар.

Ынчангаш «Чаа орук» совхозтуң ажыл-ишчилери күш-ажылчы чедиишкинниг болуп, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол совхозтуң ажыл-ишчилери оң бирги беш чылдың баштайгы чылында эки көргүзүглерни чедип алган. Тодаргайларга совхоз эрткен чылын күрүнеге 382,1 тонна эътти садып, планын 103,3 хууга, сүттүүн—136,7 хуу күүседип, 52 тонна дүктү дужаагаш, планныг онаалдазын 103,3 хууга күүсеткилээн. Бо көргүзүглер талазы-биле эрткен чылдың планын бүрүнү-биле күүсеткенин тос айдала СЭКП обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге рапорттаннар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери 1982 чылды база күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгелээннер. Эң ылаңгыяда совхозтуң хойжулары ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуур дээш республиканың хойжуларынга ипициативаны үндүргеннер. Олар съездиниң ажыттынар хүнү—марттың 16-га чедир төрүүр 100 хойга онааштыр 95-тен өрү хураганны камгалап алырын шиитпирлээннер.

Инициативаның эгелекчилери сөглээн сөзүнге ээ болур дээш бо хүннерде улуг тура-соруктуг ажылдап турарлар. Совхозта бо чылын ниитизи-биле 13330 хой төрүүр. Оон иштинден 10 муң 778 хой марттың 4-ке чедир оолдапкан. Оларның хураганнары шупту онча-менди доругуп турар.

Совхозтуң № 4 хойжу бригадазында байдал эки. Ук бригадада ниитизи-биле төрүүр 8 кодан бар. Бо хүннерде малчыннарның кадарган хоюнуң 90 ажыг хуузу оолдапкан.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн күш-ажылчы белекterлиг уткуур дээш Байыр-оол Севилмааның удуртканы № 4 хойжу бригаданың малчыннары бо чылын төрүүр 100 хойга онааштыр 100 хураганны онча-менди камгалап ап, доруктурар деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Оларның сөглээн сөзүү херек кырында боттанып турар.

«Чаа орук» совхозтуң ажыл-ишчилери Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга тиилекчи болганынга хей-аът кирип, бо хүннерде улам тура-соруктуг ажылдап, кыштаглаашкынны бедик деңнелге эрттирер дээш кичээнгейни олче угландырбышаан, часкы хову ажылдарынга база белетеникин киришкеннер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА : «Чаа орук» совхозтуң № 4 бригадазының бригадири Б. Севилмаа: Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Анай Севилмаа (оң талазында) сакманчызы У. Лопсан биле хураганнарының аразында.

Авторнуң фотолары.

Кижи бүрүзү—ийи норманы

Тыва АССР-ниң алдарлыг мелиоратору Виктор Владимирович Какаулиниң бригадазы ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга уткуштур чарыштың мурнуку одуруунда чорун турар. Январь-февральда олар «Типледге» совхозтуң девискээрининге кудуктарны өрүмнеп турган болгаш бригада кежигүнери эллчег санында-ла нормазын ийи катап ажыр күүседип турган.

Амгы үеде бригада марттың үлүгүн күүседириниче чоокшулаап.

Эрткен чылын олар 1200 метрни өрүмнээн болза, 1982 чылда бригада 1500 метрни өрүмнеп кылырын хүлээнген. Ол дээрге «Тыва суг тудуг» трестиң тудуг-монтаж участогунуң бригадаларында эң бедик көргүзүг болур.

В. БАРМИН.

«Шын» солуннуң Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунда аныяк малчын өг-бүле, коммунистер Арбай-оол биле Хеймер Хертектерниң күш-ажылчы чедиишкиннеринге тураскаадып көдүргеп. Бо хүннерде оларның коданында 279 хойнуң 275-и оолдап, ынча санныг хураганнарны камгалап алган, хүр-менди доруктуруп турар.

Совхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи Арбай-оол Хертек бодунуң ажылишчи бедик көргүзүглери дээш ВЛКСМ Төп Комитединиң «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп хөрек дэвээ-биле чоокта чаа шаңнаткан.

ЧЕДИИШКИННИҢ ХЕРЕЧИЗИ

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ниң доктаалын совет, ажы-дүнма социалистиг чурттарның ажылчы чоннары, мурнакчы кижи төрелгетен сеткил ханыышкын-биле хүлээп алган. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң алдан чылы — бистиң амыдыралывыста алдарлыг болуушкун, социализмниң төөгүдүг чедиишкинниң херечизи.

Мен үжеп дөрт чыл дургузунда чолаачылып келдим. Эрткен чылдың планныг онаалдазын 124 хуу күүсеттим. Бо эрткен айда база багай эвес ажылдадым. Хөй чылдарның дургузунда чүк сөөртүп чорун тургаш, төрээн Тывамның булуң бүрүзүнүң кайгамчык чечектелиишкинин көрүп, аңгы-аңгы нацияларның төлээлериниң демниг күш-ажылын сеткил ханыышкын-биле магадап чор мен. Аныламда Сут-Хөлге 14 чыл чолаачыладым. Ында Сарыг-оол Ондар, Очур-оол Монгуш болгаш өске-даа чолаачылар мээң өзулуг өөнүктерим апарган.

Мен ам Кызылдың № 1 АТБ-зинде 12 чыл дургузунда машина мунуп келдим. Мээң эвээш-биче-даа болза үлүүм чурттуң экономиказын улгаттырарынга, совет чоннуң хөй национал өг-бүлезиниң найырадын улам быжыглаарынга кирип турарынга чоргаарланыр мен.

А. МАКАРЕНКО,
машинзы.

МАГАДЫЛАЛДЫ ТУРГУСКАН

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның № 7 механизастаттынган колоннаның тудугжулары Таңды районнуң Сосновка суурда ажылдап турар. Ук коллектив он бирги беш чылдың баштайгы чылының тудуг-монтаж ажылдарының планын чедиишкинниг күүсеткеш, бо чылдың февраль айның даалгазын база боттандырган.

— Бистиң КМК-ның тудугжулары «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя» деп шимчээшкинге идепкейлиг киришпишаан, социалистиг хүлээлгезин, планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш араазында күш-ажылчы маргылдааны чарып алган эрес-шалын ажылдап турар — деп КМК-ның начальнигы А. П. Желтоногов чугаалады. — Эрткен чылды бистиң тудугжуларывыс эки дооскаш, ол-ла темпизин кошкатпайн, тудуг объектилерин ажыглалга киирип, эзлеринге хүлээдип келген.

КМК-ның бригадалары «Коммунизмниң херели» совхозта болгаш Сосновка суурда чурттарга бажыңнарын болгаш өске-даа тудуг объектилерин тудуп, ажыглалга киирген. Чүгле эрткен чылда безин ийи квартиралыг үш бажыңны Сосновка суурга база ыңдыг хевирнин ийи бажынын Кочетово суурга туткаш, эзлеринге хүлээткен. Чамдык объектилерни ажыглалга киирип келзе-даа, Дуржулга станциязының 600 баш бода малга комплекстиг тудуу хожудаашкының туттунуп келген. Ук тудуг 1979 чылда эгелээн болгаш аңаа шиңгээттинер ужурлуг 1,5 миллион рубльдиң чүгле 456 мунун бо хүннерге чедир шиңгээдип алган. Бо чылын ажыглалга киирер ужурлуг объектиде тудугмонтаж ажылдары чүүн чылдагаанындан оожум темпилиг чоруп келгенин КМК-ның начальнигинден айтырымга, ол мынчаар чугаалады:

— Эрткен чылдың планынга ийи квартиралыг чурттарга бажыңнарын, бода мал комплекизининг тудуунун. Кочетово суурда музей-бажыңны ажыглалга киирерин көрдүнген турган. Музей-бажыңны чогуур хуусаалга ажыглалга киирер дээш бода мал комплекизинге тудугмонтаж ажылдарын кылыр турган бригаданы ынаар чорудар ужурга таварышкан бис. Оон түнелинде ук комплекстиң тудуу ара кагдынган.

Ам ында Анатолий Меренковтуң бригадазы ажылдап турар. Ол объектини «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелели чыпээптээр демир-бетон кылыгларбиле дең-дески эвес хандырып келген. Бо чылдың эгелинден бээр ол объектини демир-бетон кылыглар-биле шуут хандырбаан.

Бо чылын КМК-ның тудугжуларының мурнунда белеп эвес сорулгалар салдынган. Олар 600 баш бода малга комплекстиг, «Коммунизмниң херели» совхозка 100 тонна погаа шыгжамырын, котельнаяны база Сосновка болгаш Кочетово суурга ийи аал ишти чурттаар бажыңнарны ажыглалга киирерлер.

№ 7 КМК-ның удуртукчулары, специалистери, хөй-ниити организациялары бригада бүрүзүнде тудугжуларының санын көвүдеприниче кичээнгейни утландырган. Мурнуку чылдарда бригада 10-12 ажылчыныг турган болза, амгы үеде комплекстиг бригадада 20-22 тудугжу бар. Хөй тудугжулардыг комплекстиг бригада смета өртөө 30 муң рубль түнүг ийи квартиралыг бир бажыңны бир ай хире үенин дургузунда ажыглалга киирип, эзлеринге хүлээдиптер аргалыг. Тудугмонтаж ажылдарында бригадаларның санын кызырган. ында тудугжу кадрларның санын көвүдеткеш, комплекстиг бригадаларны тургускаиы ажылды организастаарынга дыка эптиг. Тудуг материалдарын сөөртүп чедирериниг база чангыс черде мөөнеттинген бригаданын ажылын мастерлер, специалистер хайгаарап, башкарырына дыка таарымчалыг.

Тудуг-монтаж ажылдарында амгы үеде 80 ажылчын хаара туттунган ажылдап турар. Чылыг үе дүжери билек оларның саны 110 чедер. Бир комплекстиг бригадага ынчан 25 кижи ажылдаар. Чурттарга бажыңнарын тудуп келген бригадаларның арасында чарыштың мурнуку одуруун И. Михайловтуң бригадазы эзлеп, эрткен айларда тудуг-монтаж ажылдарының таалгазын база күүсеткен. Мурнакчы тудугжулар Сосновка суурда ийи аал ишти чурттаар ийи бажыңны ажыглалга киирер дээш ажылдың темпизин улам шапкынчытканнар.

Коллективтиң дең-дески ажылы тудуг материалдары-биле хандырылгадан хамаажыр дээрэи билдингир. Ырак-узак тайгада ыяш белеткенчилериниң бригадазын хоочун тудугжу Төртеш Ооржак билдилиг удуртуп келген. Беш кижилиг бригада бар техниканы чөп ажыглап турган, тудуг материалдарыбиле хандырылганы үзүктелдирбейн, тудуг-монтаж ажылдарын дең-дески чорударынга быжыг магадылалды тургузуп келген. Ыяш сөөртүү автомашиналарының чолаачылары Борис Федченко, Николай Бабкин оларның ажыл-ын база макталдыг.

Бригаданың керээлиг аргазынче бо чылын ийи бригаданы шилчидер. Амгы үеде бригадир Никифор Михайловтуң тудугжуларын ол аргажо шилчидер дээш аңаа белеткел ажылдарын кылып чорар.

КМК-ның тудугжулары эрткен айларда дең-дески ажылдап, планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеш, бирги кварталдың планын боттандырарынга база бир магадылалды тургускан.

М. ОНДАР.

Совет эртемниң сорулгалары

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ниити хуралы

Амгы беш чылда болгаш 80 чылдарда тургузукчу ажылдарның өндүр улуг программазын күүседиринге ниитизи-биле чугула болгаш харымсалгалыг роль ССРЭ-ниң Эртемнер академиязынга болгаш бүгү совет эртемге онаажып турарынга совет эртемденнер чоргаарланып турар. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының чыл бүрү болур ниити хуралының март 3-те Москвада ажыттынган сессиязы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң соонда эрткен чылдың дургузунда эртемденнериң ажыл-чорудулгазының түңнелдерин үндүрер.

Хуралдың президиумунда—СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, академиянын удуртукчулары.

Хуралды ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик А. П. Александров ажыткан. Бистиң чыл бүрү болур хуралывыс ССРЭ-ниң тургустунган хүнүнден бээр 60 чылын демдеглээринге бүгү чурт белеткенин турар хүннерде эртип турар-дыр деп, ол чугаалаан. Бистиң хөй националдыг күрүневистиң экономиктиг күчүзүн быжыглаарда, улусчу культураны болгаш кадык камгалалын чайгылыш чок хөгжүдерде чугула роль совет эртемденнерге, чурттуң бүгү интеллигенциязынга онаажып турар.

1981 чылда ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ажылчорудулгазының дугайында илеткелди ССРЭ-ниң ЭА-зының Кол эртемден секретары академик Г. К. Скрябин кылган. Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы, эвилелдешкен республикаларның эртемнер академиялары, дээди өредилге черлериниң эртемденнери оң бирги беш чылдың бирги чылында улус ажыл-агыйынга болгаш культурага эң чугула ужур-дузалыг айтырыгларны ажыллап кылырынче күжүн мөөнүзээн деп ол айыткан.

Бистиң чуртувустуң эртемденнери бүгү совет улус-биле кады партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш чылдың планнарын долдур болгаш ажыр күүседир дээш бүгү күжениишкиннерин салыр деп бүзүрелин илеткелчи түңнелинде илергейлээн. Эрткен чылдың эртем түңнелдери чаа-чаа чедиишкиннерге, коммунистиг тургузуушкунуң, Чер кырынга тайбыңны камгалап арттырарының болгаш быжыглаарының улуг хереэнге бистиң эртемивистиң чаа көскү үүлүг-хуунуң киреринге үндезинии берип турар.

ССРЭ-ниң ЭА-зының ниити хуралының сессиязы ажылын дүүн уламчылаан. **(СЭТА).**

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң V съездизи

Бистиң чуртувуста массалыг информация болгаш пропаганда чепсектери партийжи болгаш бүгү чоннуң хөй-ниитичи санал-онал илередилгезининг ёзулуг индирп болу берген. Ол чепсектерниң ажылын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр улам ыңай сайзыраңгайжыдарының аргаларын ажыл-херекчи, принципиалдыг ёзубиле чугаалажырын ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң V съездизиниң делегаттары март үште Москвага үлөмчылаан.

Съездиге саңал бериишкиннери совет журналистерниң хөй-ниитичи бедик идепкейин, партияның шынчы дузалакчылары болур, оон шынчы, сорук киирикчи сөстерин массаларга чедирер — чоттарының хүндүлүг хүлээлгезин оларның ханы медерел билирин көргүскен.

Амгы үенин байдалдарында идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдың утказы улам-на чугула ужур-дузалыг, а оон хевирлери совет кижилерниң улам өзүп орар негелде-черегледеринге улам улуг чергелиг дүүшкен турар ужурлуг. Ол дугайын съездиниң индиринден оон делегаттары чугаалаан.

АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң агрессчи угланышкынының, антисоветтиг дембээрээшкинниң калбарганының уламыидан делегей байдалының дыка нарыыдаан мындыг үезинде Советтер чуртунуң журналистери коммунистиг идеологияның тугун бедик тудар, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеиниң тайбыңга ынак даштыкы политиктиг угланышкынын чайгылыш база бүзүрелдиг пропагандалаар, тайбың болгаш социал депшилге дайзынналарының чимзенииишкиннерин сойгастаар, боттуг социализмниң өндүр чаагай чаалап алышкыннарын бүгү делегейниң мурнунга илередип көргүзер хүлээлгелиг деп, съездиниң дөлегаттары чугаалап турган.

Боттарының ажылының кол айтырыгларының дугайын делегаттар март үште секцияларга ханы сонуургалдыг, чогаадыкчы ёзу-биле чугаалашкан.

Съездиниң даштыкы аалчылары делегаттарга, бүгү совет журналистерге съездиниң индиринден изиг байыр чедирген.

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң V съездизиниң делегаттары болгаш аалчылары В. И. Ленининң Мавзолейинге чечек салган. Кремль ханазының баарында Билдинмес солдаттың хөөрүнге база чечек салган.

(СЭТА).

МАДРИД УЖУРАЖЫШКЫНЫНДА

...Даштыкыдан соолгу медээлер...

МАДРИД. (СЭТА-ның тускай корр.). Мадрид ужуражышкынында совет делегациянның баштыңы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Л. Ф. Ильичев ээлчегиг хуралга чүве чугаалаан болгаш НАТО чурттарының делегацияларының шуулганның ажылын моондактаар дээш ораллажышкыннарын соксадырынче, түңнел документтиин сайзырадыр ажылдап кылыр арганы ужуражышкынның киржикчилеринге бээринче ол делегацияларны кыйгырган.

Түңнел документинге хамаарыштыр дугуржуушкунга боттуг дешилгениң моон мурнуундагы ажылдың үезинде чедип алдынганын совет төлээлекчи чугаалаан. Нейтралдыг болгаш каяа-даа каттышпас чурттарның киргени документиниң төлевилели бисте бар, мынчаарга "Түңнел актының бүгү адырларының аайы-биле чедип алдынган дугуржуушкуннарны ында айыткан, а ол ышкаш дугуруштунмаан айтырыгларның талазы-биле чөпшээрежилгелиг шиитпирлерни тывырынга тодаргай аргалар база бар. Түңнел документтиин ажылдап кылырынга ол төлевилелди үндезин кылдыр сапаң турарын бүгү делегациялар медеглээн.

Ужуражышкынның бүгү киржикчилери чаагай сеткилди болгаш политиктиг сарыылдыг чорукту илергейлээн турган болза, ужуражышкын бодунуң ажылын доозупкан турар ийик. Ынчангаш Хельсинкиниң Түңнел актызының тодаргайлаанын төөгүдүг орукка база бир чаа үе-чада тургустунуп, Европага айыл чок чорукту болгаш кады ажылдажылганы хандырар орукка чугула базым кылдынган турар ийик.

Боо-чепсекти эңдере бүдүрериниң болгаш чепсегленишкинни дүжүреринин кайызын шилип алырыл? деп айтырыг бүгү делегейниң, Европаның мурнунда туруп турар. «Соок дайынның» бак сураггаан үелеринче бе, азы чавырлышкынның чорудулгазын улам-на хөгжүдеринче, тайбыңны быжыглаарынче шилчиир бе? деп айтырыг туруп турар.

Совет Эвилели болгаш сайыралдыг чедиишкиннерин, кижи төрелгетеннің салым-чолун үнелээр бүгү кижилер делегейниң бүгү улустарының үндезини эрге-ажыктарынга дүүшкен тайбыңнын оруун шилип ап турар. Ядролуг чепсектиг үеде тайбың—ол дээрге, чер кырынга амыдыралды үргүлчүлээриниң бирги чергеде ужур-дузалыг негелдези-дир. Делегей айтырыгларын шиитпирлээрингге Европа күрүнелериниң роллуун совет делегациязының баштыңы опзалап демдеглээн.

Чавырлышкынның болгаш ынзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң байдалдарында делегей харылзааларынга улам улуг рольду ойнаар чаа аргалар Барыын Европаның чурттарының мурнунга ажыттынып турар. Нейтралдыг болгаш каяа-даа каттышпас күрүнелериниң делегей амыдыралгага ролю база бедээп. Тайбыңның болгаш кады ажылдажылганың фактору болур Европаның ужур-дузазы делегей хемчээлиниге ниитизи-биле чиганнишкин чок бедээп.

Европаның тайбың ниити чорудулгазын канчап быжыглаарыл база Мадрид ужуражышкынынга ажыл-ишчи кады ажылдажылганы канчап чедип алырыл деп айтырыгга бистиң делегациявыс дараазында тодаргай харыны берип турар деп, совет төлээлекчи чугаалаан: Чөөн болгаш Барыын чүктүң араазынга чугаалажышкыннарны үргүлчүлээр болгаш калбартыр дээш, буруудадышкынналарының дүжүреринин айтырыгларны, бирги ээлчегде чепсегленишкинни дүжүреринин шиитпирлээр дээш туржуп турар бис.

Ынчангаш Европага идегежир болгаш айыл чок чорукту быжыглаар, чепсегленишкинни дүжүрер хемчеглер талазы-биле конференцияны чылдырарынга ажыктыг кылдыр чүве чугаалаан чамдык барыын талакы чурттарның төлээлекчилериниң, ыңдыг конференцияны чылдырар дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүн сүмелээн. Польшаның делегациязының саналдарын маңаа билиишкип-биле дыңнадывыс.

Делегейде чавырлышкынын миллион-миллион кижилериниң амыдыралын экижидеринге идиглиг тодаргай ажыл-херектер кылдыр боттанган турарын делегейниң улустары маңан турар. Боо-чепсектерни эңдере бүдүрерин кыңчыктырбайн соксадыры, күрүнелериниң дайын белеткелдеринин болгаш оларның шериг чарыгдалдарының хемчээлдерин кызырары, оларның аразынга экономиктиг болгаш өске-даа тайбың кады ажылдажылганы калбартыры ыңдыг ажылхеректерге хамаажыр.

Чаа дайынның кыжаныышкыны-биле, боо-чепсектерни сарыыл чокка эңдере бүдүрери-биле Европаның болгаш бүгү делегейниң улустары эптежирин күзевейн турар деп, оратор чугаазының түңнелинде онаалап демдеглээп. Делегейде байдалды экижидеринге, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырыдырарынга, боо-чепсекти эңдере бүдүрериндеп болгаш удур туржуушкуидан шериг чавырлышкынынче, чепсегленишкинни дүжүреринче шилчириигге чаңгыс-даа арганы хилис эрттирбезин делегейниң улустары негеп турар.

Бодунуң улустарының болгаш бүгү кижи төрелгетеннің салым-чолун үнелээр бүгү кижилериниң коллективтиг күженишкиннери тайбыңны быжыглаарының айтырыгларын шиитпирзоринге эргежок чугула.

Национально-краеведческий отдел

Кыштаглаашкын—шалыпчы иш

ШИИТПИРЛИГ АЙДА

СЭКП Тес-Хем райкомунуң бюрозу ажыл-агыйларда мал кыштаглаашкынының чоруп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкаш, малдың чаш төлүн чидириг чокка камгалап алырының талазы-биле март 15-ке чедир шалыпчы айны чарлаар деп доктаал хүлээй алган.

Ол шалыпчы айның иштинде малчын коданнар араазында, суг сөөртүр машина чолаачыларының, далбай тыртар тракторлар башкарыкчыларының, район төвүнүң малчыннарга хувааттынган албан организацияларының арасында чарыштыг чарлаан. Совхозтарның түскай эртемнигларининң бирээзинге-ле 3—5 коданнарны хувааган, олардың аразында чарыштыг база чарлаан.

Бюронуң шиитпирии районнуң малчын бүрүзүнге чедир тайылбырлаар талазы-биле ажылды чорудары-биле районнуң харыысалгалыг ажылдакчыларын бо хүнүерде фермаларже, бригадаларже аъттанныкан.

Райкүүском даргазы И. У. Үсенүң бистер база ындыг даалганы алгаш, оон-биле кады «Кызыгаар» совхозка чеде бердивис. Бригадалар аайы-биле чер-черлерге хуралдарны эрттиреринин мурнунда № 2 хойжу бригаданың малчыннарының кышкы ажылхерээн, амыдырал-чуртталгазын сонуургап, Дүгай талазынче хаптывыс. Ол хүн оп хире коданнарга чедип, малчыннарның ажыл-херээнии байдалын билип ап, беседалаштывыс

ХУРАЛЫНГА ЧЫЫЛГАШ...

Дугаары ийи хойжу бригаданың малчыннары идепкейлиг чыылган. Аңаа автолавка, кижи эмчилери, бригадир, мал эмчизи, еске-даа харысалгалыг кижилер чаңчыл үзүгаар келгилээн. Малчынар боттарының ажыл-херээн түүнеп, ажыл-ишчи чугааны кылганнар.

Бо бригада оп бирги беш чылдың бирги чылын эки дооскан. Төрүүр чүс хойга оңааштыр 108 хураганны камгалап ап, бир хойдан-па 2,2 кг дүктү кыргаан. Ынчангаш чүгле район чемпиону болган эвес, а харын республикада хойжу бригадалар ортузунда чарышка коску түңнелдерни чедип алган. Ында малчынарның чедиишкиннерин үнелеп көргенинде бир хереченин — оларның бригадирин Звездный хоорайга барып, совет космонавтылар-биле кады чурукка тырттырары-биле чорутканы болур.

Малчыннар хуралынга бригаданың зоотехниги Севээн Оюн кыштаглаашкынның байдалын анализтеп, моон соңгаар кылза чогуур түүлдерни чугаалады. Ниитизи-биле ында төрүүр 3584 хой бар, оон 1300 хиреэи төрээн, чаш төлү опча-менди камгалап алдынган. Бригаданың девискээринде хар чуга чаггап болган, одарларны далбай тыртпайн ажыглап келген. Малдың чем күрлавылары бар. Кыштың бергезинде ону камгалгалыг чарыгдаарынче кичээнгейни мөөңнээп. Комбикормну 500 килограммдан бир тонна чедир нормалап берип турар. Кажаалар иштя курлаг, мал арып баксыраваал. Төрүттүнген хураганнарны байдалы эки. Хойларның эмин сүтүгүр, хураганнарны төттүр эмзирип турар. Ниитизи-биле малчыннар юбилейлиг бо чылда бедик көдүрүүшкүнүүт ажылдаш, хой бүрүзүнден-ле хураган алырын хүлээпип турарлар.

Ажылда четпестерни аңаа тодарадып, ону чайладыр талазы-биле сорулгаларже кол киичээнгейни угландырган. Кыштың ындыг. тыныжыгга оожургап орар хөөннер чамдык малчыннарда бар. Оон уламыңдан ындыларда хойнуң олүп хораары, ара салыры эвээш эвес. Бригадада ниитизи-биле 14 хой ара салган. 24 башты складтаап.

Бир четпес чүве малчынарның суг-биле хандырылгазының багай тургустугганы болур. Суг сөөртүр машинаның доктаамал келирин чурумчутпаан, оон уламыңдан хойларның дүгү дүжүп турарын санал бергеп хойжулар Д. Эрендей, Д. Лаңаа, И. Сагды олар шүүмүүлээп. Бригадага түскай чүүк машиназы-бүрү херекселдерни ажыглап, радиону дыннап, телевизорну-даа көрүп турар. Кежээки хостуг шактарда олар электри чырыгны солуп, сетküүлдерни номчуп, өөредилгени эрттирип турарлар.

Мал ажылында келген апыяктарга таарымчалыг байдалдарны тургузарының хемчеглерни ап турар. Оон түңнелиңде оларның амыдырал-чуртталгазының байдалы экижип, өглери, бажыңнары чылыг, чырык, арыг-силиг, культурлуг деңнели бедип турар.

Чижээ, аныяк малчын Соян Даш-оолдуң чурттап орары мактанчыг. Оон бажыңының ишти суурда чурттап орар кижилерден дудак чок. Телевизорлуг, радиолуг, электриллиг херекселдерни ажыглап турар. Шеверлип кыдыр каастаан аптараларны кыр кырында салып каан. Үдуур өрээлиңде демир-орунварны чараштыр эдип каан, хапада хевистерни аснап, шала кырында дорожкаларны чаткан, үш кырлыг көрүнчүк, ескеледа чүүлдерни аңаа киргеп кижи эскерип, магадап орар.

Бригада төвүнден элээн ыракта Андрей Даан-Хөөнүң ак өө турар. Аныяк өг-бүле бо чылын малчыннап үнгеп, хоочун малчын ада-иезиниң арга-дужулгазындан өөренип, ажылынга кызымаал көргүзе берген. Өгнүң иштп база арыг-силиг. Демир-орун, диван, стол, сандайлар, аптаралар делгем, улуг өтте тар кылдыр көзүзбейи турар. Өгнүң иштинден хаңаларын долганлыр кежегелээн, ширтек кырында дорожкаларны чаткан, хевистерни хапада аскап, үлегерлиг чурттап орар. Амыдыралдың бедик культураза ажык малчынпардың амыдырал-чуртталгазы үлегер болуру чугаажок.

В. ДАНДАР,
СЭКП Тес-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи.

Совет көдээниң кижилери

КАРА-ООЛ БИЛЕ КАРА-КЫС

1982 чыл — Кара-оол биле Кара-кыс Ховалыгларның хойжулап келгенниң чээрби бирги чылы. Олар «Торгалыг» совхозтуң чаңгыс-ла бригадазынга — Кадый-Бажынга ынча үр үеде ажылдап келгеннери ол.

1961 чыдың чазынында Ховалыгларның аныяк өг-бүлези совхозтуң чаа үскен бир кодан хураганын кадара берген. Кара-кыстың ада-иези үргүлчү малга ажылдап, олла бригадага хой кадарып турган. Хоочун малчыннар чаа кадарчылап эгелээн аныяктарга арга-дужулгазын дамчыдып, дузалажып-даа турганнар. Ховалыгларның ам харын-даа районнуң, республиканың шыырак малчынары болуу бергенинге 30 ажыг чылдарда совхозка үзүк чок малчыннап келген бо хүннерде пенсионер Сагаан-оол Тюлюш улуг салдарны чедирген. Олар аңаа өөрүп четтиргенин илередип чоруурлар.

Кара-оол, Кара-кыс Ховалыгларның малчын өг-бүлези ажылдап, келген чылдарында совхозунга 5400 ажыг хураганны өстүрүп, 110 ажыг пептпер дүктү кыргып берген. Олар чыл санында-ла 14—17 тонна сигенни боттарының күжү-биле белеткеп алыры чаңчыл апарган. Сиген кезер шолуп малчын чылдың-на ийи катап суггаар.

Коммунист, мурнакчы малчын Ховалыг Кара-оолдуң күш-ажылчы көргүүлүгүлерни доктаамал эки. Эрткен чылын төрүүр 100 хойга оңааштыр 97 хураганны камгалап ап, түс черниң тыва уксаалыг хойларының бирээзинден-ле 2,3 кг дүктү кыргаан. Чайын, күзүн малды эки семиртип алганы-биле амгы кыштаглаашкын база эки эртип турар.

Мурнакчы малчынның эки үре-түңнелдиг ажылдап келгенин оон шаңнатканы хүндүлел бижиктер, юбилейлиг «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдар болгаш Күш-ажылчы алдар орденниң үшкү чергеан хереченде турар. А оон өөнүң ээзи Кара-кыс Сагаан-ооловна Ховалыгга бо чылын Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тывыскан. Ол атты тыныс түрда, малчын мынча дээп:

— Коммунистиг партия болган Совет чазак мээң күш-ажылымны мынчаар үнелеп турарынга өөрүп четтиргенимни илередип тур мен. Аңаа харыы кылдыр ам кадарып турарывыс 480 хураганны кыштап эки ажырып, чаңгыс-даа баштыхоратпаазы хүлээнип алыр-дыр мен.

— Ол бедик атты оом ээзинге тывысканынга өөрүп, моон соңгаар оон-даа артык кызымак ажылдаарымны хүдээндим. Коданда малымны кыштап хүр ажыргаш, чаңгыс эки семиртип алгаш, келир чылын бир дугаар төрүүрүнге хой бүрүзүнден хураганны алыр дээш амдыгааштан кызып ажылдаар мен— деп, хоочун хойжу Ховалыг Кара-оол чугаалады. Оон мындыг болдалы база солуп болду:

— Чамдык малчыннар аныяк мал кончуг аарыычал болур, ылаңгыя баш төнниер аарыгдан бо-ла аарый бээр дижир. Мен оон-биле чөнүзэрешпее кижи мен. Үр үеде малчыннап келгеш, алды чылын аныяк мал кадарды-выс. Ындыг таварылга биске черле болбаан. Малды чогуур уе-шаанда эки семиртип алырга, аарыгга-даа белеп таварышпас болур чүве ийин. Бистиң бо хүлээп алган хурагаңарывыстан мынчага чаңгыс-даа баш хоравады-ла —деп, малчын чугаазын доостуу.

Кара-оол биле Кара-кыс олар үгле эки малчыннар эвес, харын үлегерлиг адаппелер. Олар сес уругну өстүрүп, төлептиг кижизиткеп.

Хоочун хойжулар бо чылын кадарган малын кыштан хүр ажырып, бай саның чидириг чок камгалаар дээш холу дыңзыг ажылдап турарлар.

М. ДАНЗЫН.
Өвүр район.

Тес-Хем районнуң Самагалдайда харылзаа белдиринге Вера Болат-оол алды чыл болган. Ол ортумак школаны дооскаш-ла аңаа ажылдап эгелээн. Бо үениң иштинде ол бодунуң херээнге ак сеткилдиин, ыызымаан көргүзүп келген. Комсомолчу кыс хөй-ниити ажылынга идепкейлиг. Ол харылзаа белдиринде мурнакчыларның бирээзи.

ЧУРУКТА: В. Болат-оол.
Т. КУҢГАНЫҢ сезу болгаш фотозу.

Чылыдар агрегаттар сентээриниң мастери Григорий Кондратьевич Попеляев Тандының районнуң «Революцияның чалбыжы» совхозтуң сентелге мастерскаазында сес чыл улаштыр өскелерге үлегерни көргүзүп ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Г. К. Попеляев ажыл-үезинде.
В. САЛЧАК биле А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

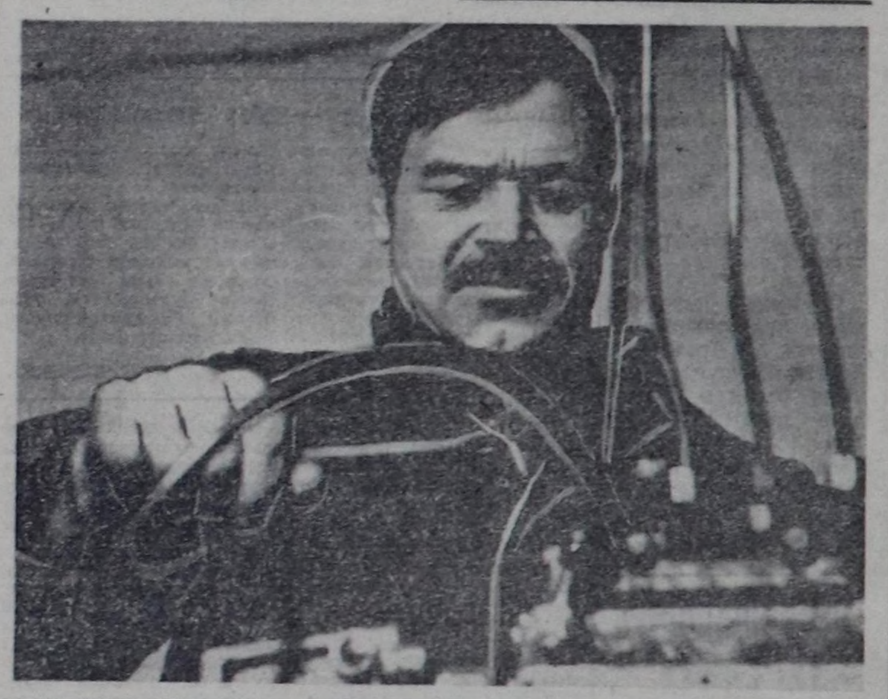

Политиктиг, экономиктиг өөредилге чоруп тур

ТҮҢНЕЛДИИН ЧЕДИП АЛЫР ДЭЭШ

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ынай сайзырадыр-дыр дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалыңда айыткан хемчеглерни амыдыралга боттандырар дээш партия райкому, парткомнар, партия эге организациялары тодаргай хемчеглерни ап чоруткан. Политиктиг, экономиктиг болгаш комсомол өөредилгезиниң дыңнакчыларын четчелээринче кичээнгейни салган бис. Коммунистерниң, активтериниң билиин, күзелиң барымдаалап тургаш, теоретиктиг семинарларда, политиктиг школаларда хаара тутканы. Районнуң коммунистериниң 99,3 хуузу өөренип турар.

Партийжи, экономиктиг болгаш комсомол өөредилгезин «Барлык», «Хемчик» совхозтарда парткомнар, Кызыл-Мажалыктың № 1, 2 школаларында партия эге организациялары эки удуртуп, практиктиг дузаны чедирип турарындан бо коллективтерде кичээлдер чогуур үезинде бедик идей-теоретиктиг деңнелде эртип турар.

Пропагандист кадрларны шилип алырынче, өөредирinче, кижизидеринче сөөлгү үеде партия организациялары улуг кичээнгей салып турарындан оларның шынар, составы экижээп. Пропагандистерниң 88 хуузу коммунистер, 70 хуузу дээди эртемниг. Чыл болгаш тудум-на аргадужулгадыр пропагандистерниң саны көвүдеп орар. Оларга «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаяда Д. Саая, район эмнелгезинде И. Буданцев, Кызыл-Мажалыктың № 1 школада Т. Кыргыс, Шекпээр ортумак школада К. Кинсан болгаш өскелер-даа хамаарлыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан Д. И.-С. Саая «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школада пропагандистен турар. Оон кичээлдери бедик идей-теоретиктиг деңнелге эртип келген. Чаа материалдарны тайылбырлап тура, ону салбырның, совхозтуң ажылчиларының мурнунда салдыңган сорулгалары-биле холбап, көргүзүүлерниң деңнелгелерни кылып, чарыштың тиилекчилерни эки түңнелдерни канчап чедип ап турарын чугаалап турар. Ынчангаш салбырның малчыннарының көргүзүүлери чыл келген тудум-на экижип орар.

Кызыл-Мажалыктың ясли-садында политшколаның пропагандизи Екатерина Базыр-оол багай эвес ажылдап турар. Өөредилге чылының эгезинден бээр оп алды кичээлди эрттирген. Аныяк пропагандист кичээлдерге баш бурунгаар хынамчалыг белеткенип, ону эртирерде янзы-бүрү арга-методтарны, көргүзүү материалдарын ажыглап турар. Оон уламыңдан дыңнакчыларның идепкейи эки, билиң хаңы. Мында дыңнакчылар И. Шукина, А. Хопт-оол, Л. Мухамедярова болгаш өскелер-даа эки өөренип, пропагандистиң онаалгазын ак сеткилдиг күүседип турарлар.

Ындыг болза-даа партийжи, экономиктиг болгаш комсомол өөредилгезинде четпестер чок деп болбас. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде партия өөредилгезин бедик шыпарлыг болгаш үре-түңнелдиг болдурарынче кол кичээнгейни утландырган болгай. Ындыг турбуже чамдык партия организациялары ону күүсетпейн турары четпес. «Шекпээр» совхозтуң Аяңгаты салбырына партия өөредилгезиниң кичээлдери үстүн, эрткен кичээлдерниң шынары куду, мурнуку чылдардан ылгашпайн турган. Ону эки-индери-биле айтырыгны партия эге организациязының хуралынга шыңгыы чугаалашкаш, чогуур шиитпирни хүлээп алган. Ам ында байдал экижээн. «Дең-Тейезин» совхозтуң сүт-бараан фермазында коммунистиг күнделиг ажылдың школазының кичээлдери шынар чок эртип турда, ону эдер хемчеглерни партком албайн турары четпес. «Хемчик» совхозтуң малчыннар ортузунда коммунистиг күн-ажылдың школаларын багай ажылдап турар. Ол четпестерни чайладыр хемчеглерни алыр ужурлуг бис.

Н. АМЫРДА,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизиниң оралакчызы.

АРАЗЫНДА ЧАРЫШТЫГ

Кызылдың «Чечек» ательезиниң «Восток» филиалын коммунист Е. П. Савченко эргелекчилеп турар. Филиалдың даараныкчылары колдуунда аныяктар.

Улуг эвес бажыңче кире бээрге аныз-бүрү машиналарның даап-шимээнин үзүк-соссаал чок дыңналыр. Ороол бүрүзүнде-де бир бригада бар. Оларның саны үш. Ында 30 хире даараныкчы бир эп-сеткилдиг, аразында чарыштыг ажылдап турар.

Олар чайгы платьелерден эгелээп кышкы тоннарга чедир даарап турарлар. Даараныкчылар эр-хереэжен хептерни чагыг өзүгаар кылып, сөөлгү үеде оларны шынарлыг, эки даараарынче кол кичээнгейни угландырган. Платье даараар бригаданы Е. М. Тырышкина удуртуп турар. Өске бригада үениң аайы-биле кандыг-даа хепти септеп, эде кылып, кызыра даарап болгаш өске-даа операцияларны кылып турар. Сентекчилерниң бо бригадазын О. Н. Косимова бидилиг башкарып келген. Бригада январь айның планын 102 хуу күүсеткен.

Филиалдың даараныкчылары аразында чарыштыг. Оны ай, квартал аайы-биле түңнеп турар. Платье даарар бригада январь айның планын 103 хуу боттандырган. Үк бригаданың бүдүрген хептериниң шынары үргүлчү эки болуп келген. Бригаданың хөөмүнүнары Л. Бидан, Л. Кешкендей мурнакчыларны одуруун баштап, аныяктарга дузаладып, шалыпчы ажылдап турарлар. Ында аңдык болдар база бар. Чижээ, В. Чаш-оол, М. Монгуш болгаш өскелер-даа улуг улустан дудак чок ажылдап келгеннер. Олар база-ла аразында чарыштыг. Алгы-кештен, ооң даарар бригада январь айның планын 100 хуу күүсеткен. Чамдык бергелер турда-даа, даараныкчылар чаңгыс бүрүзүнүң шынарын эки гынып, оны чогуур хуусалында даарап доозар дээш кызымак ажылдап, ам безин чаңгыс чылдың үнелелин чаалап алганнар.

Хепти кандыг пөстен даарадырын, ооң хуусазын, ертээп тускай парлаап, көскү черде аскан. Хептериниң модельдерин көргүскен журналдарны стөлда делген каан. Чагыгны канчаар күүсеткенин, ону шынарлыг, аянныг кылдыр даараан, даарааның үнелээп, модельди хажыткан, хажытпаанын көргүскен санал-оналл деңнерни ында салган. Ында колдуунда өөрүнчеттиришкиннин сестери хөй. Оларның бирээзинде мындыг одуруглар бар: «Аянныг, чараш хеп даарап берген Л. Кошкендейге, Д. Биданга, бижыкчыга өөрүп четтирдим. Ажылжинер бүдүнгүр, аалчыларыңар арбын, планынар күүсеттингир болзун! Чолаачы Э. И. Дубровский». База бирээзинде мынча дээп: «Хереэжеңнериниң байырлалы — март 8-ти уткуштур Е. М. Тырышкинаның бригадазынга байыр чедирдивис. Силер бүгүдеге бижыг кадыкшылды, чогаадыкчы чедиишкиннерни, аас-кежиктү күзедивис. Чагыкчылар Н. А. Муравьева, Л. Ф. Бравцова».

Филиалдың удуртулгазы, ында улусчу контроль белүүнүн кежигүннери бригадаларның ажылын, социалистиг чарышты түңнээрде чүгле күш-ажылчы көргүзүлериң эвес, оларның амыдырал-чуртталгазын, ажылтөлүүн өөредилгезин, кижизидилгезин база өөренип көрүп турарлар. Мыа бо чижек безин филиалдың эргелекчизи Е. П. Савченконуң кижилер-биле ажылдап, оларны удуртуп билирин көргүзүп турар. Елена Павловна бо филиалды эргелекчилээнинден бээр оп чыл ажа берген. 1946 чылда Ермаковскиден көжүп келгеп-де даараныла фабриказынга ажылдай берген.

Эрткен чылын ол биличи болдидип, Красноярск хоорайга 4 ай хуусалыг курска өөренип чоргаш.

Даараныкчыларның кол ооруглазы— бо үбелейлиг чылы күш-ажылчы чедиишкиннерлиг доозары болуп турар.

Р. ДОЛЗАТМАА.

БЫЖЫГЛАТТЫНГАН БРИГАДАЗЫНГА

Чооқта чаа улуг эмчи М. Очурга удурткан 10 кижи составтыг болук «Мөген-Бүреп» совхозче шефтээш келген. Оларның шеви ийи хүн уламчылаан. № 4 хойжу бригаданың малчыны И. Лопсаң-оолдуң кажаазының көрженин хооруп, эрестиг ажылданнар.

Эмчилериң чамдыызы малчыннарның арыг-шеверин хынавышаан, кадыын көрүп, шинчилге чоруткан. Эргежок чугула эмнерни база саткылаан. Республикада болгаш районда болуушкуннарны таныштырбышаан, олар эмчи темазынга лекцияны номчаан.

Улуг кадарчы И. Лопсан-оол хөй чыл малчыннаан. Оон коданында хойларның 80 хуузу оолданкан. Чаш хураганнары онча-менди. 200 чаш хураган хоолулуг чемнерни чиң турар.

— Кажаавыс ийи өрээлдиг. Эргижирээн кончуг. Келир чылын чаа төлөвилелдиң кажаазы-биле солууру көрдүнген чүве—деп, малчын чугаалады.

Шефчилер чүгле малчыннарга эвес, көдээ Культурэ бажыңынга база солуп лекцияларны - номчуп. бесседаларны кылган. Чыылганнар боттарының сонуургаан айтырыгларын салып, ажыктыг чүүлдерни билип алган. Быжыглаттынган бригадазынга эмчилер доктаамал баары чаңчыл болуу берген.

Х. МАНДАН-ООЛ.

Мөңгүн-Тайга район.

Б Ү Г Ү С О В Е Т

Совет Социалистиг Республикалар Эвилели 1922 чылдың декабрь 30-де Советтерниң I Бүгү-эвилел съездизинге тургустуунган.

Ынчан социалистиг национал күрүне тургузуушкуну доозулбаан, харын бүдүүр чечектелиишкининиң эгээн болган. 1922 чылда ССРЭ-ге үүле 4 эвилелдешкен республика бактаал турган. Ам ында национал күрүнелер — 15 эвилелдешкен болган 20 автономнуг республикалар база национал күрүне тургузуулары — 8 автономнуг область болган 10 автономнуг округтар бар. «ССРЭ-ниң тургустуунганы — бодунуң составының талазы-биле хөй националдыг, идеологияның болган политиканың, организастыг тургузуунуң, ажылчорудулгазының принциптеринин талазы-биле ханы интернационалды ленинчи большевиктер партиязының кайгамчык улуг ачы-чавыязы-дыр» — деп. ССРЭ-ниң тургустуунганының 60 чыл ооңнуң дугайында СЭКП ТК-ниң докладчылыңда онзалап айыткан.

Совет эрге-чагыргазының баштайгы чылдарында В. И. Ленин экономика талазы-биле хожудаагай Россияны бедик хөгжүдүлгеге индустриалдыг социалистиг күрүне, кижи бүрүзү-ле бижик-билиглиг, бедик культуралыг чуут кылдыр хуулдуразының дугайында чугаалап турган болгай.

Хөй националдыг совет күрүнени тургусканы Коммунис партияга удуртқан бүгү совет улустуң революшчу чогаадылгазының кайгамчыктыг түңнели болган.

Кижилериң төөгүде чаа шиитпирлешкээ — хөй националдыг совет улустуң хевирлеттинин тургустуунганы бижыг экономиктиг, политиктиг, идеологтуг, культура үндезинерге даянган. Кижилериң чаа интернационалчы шиитпирлешкээ кылдыр совет улустуң тургустунганы — аңаа бир душ болган таварылга эвес, а кижи терелтетиниң хөгжүдүзинге дүрүм саатаар чаңа-дыр, ону таварып эске-даа улустар эртер апдар.

Пролетариат диктатуразының күрүнеэй бодунуу алдарлыг хүлээлгезин күүсеткеш, бүгү улустуң социалистиг күрүнези кылдыр шилчий берген. Бүгү улустуң социалистиг күрүнези болза чаа социалистиг хевиринң күрүнези, эрге-чагырга ажылчы төннарга хамаарлыр күрүне болур, пролетариат диктатуразының көл-көл олзалай чүүлдериниң принциптериин удаңчылалы, улам ынай сайзыралы болгаш хөгжүдээн болур. Бүгү улустуң социалистиг күрүнези — ССРЭ ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш совет интеллигенциязының, чурттуң бүгү национаяларының база биче улустарының күзел-соруун, аас-кежиин, салым-чолун, сагыш-сеткилин, эргеажының илергейлеп турар. Ол — баштайгы социалистиг чаңгыс аай эвилел күрүне.

Шаанда хожудаңгай чораан дыка хөй улустар чүгле Совет эрге-чагырганың үезинде боду национал үнүкбижиктиг боон, национал хевирлиг, социалистиг уткашынарлыг база күрүне тургузуун чедип алган. Социализм нациялар болгаш биче улустарның аразында өскээниг удурланышкак чорукту чүгле чок кылган эвес, харын терииң дээштиг күрүне-хоолюу системазын тургузуп шыдаан. Оон чижээнге Тыва АССР-ни ап көрээлиер. ССРЭ-ниң аны-дуңма улустарының улуг өг-бүлезиниге Тыва Арат Республиканың эки тура-биле каттышкан хүнүнден бээр бо чылын 38 чыл болур.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тыва чоргаараан амыдыралды берген. 1921 чылда Тывага улусчу революциянның хиилээнинең соонда, тыва хонун төөгүзүнде бир-ле дугаар дзуулчы-ла улус дөнүүн национал күрүнези — Тыва Арат Республика тургустунган. Хөгжүлдениң капиталистиг оруун оюн эрткеш, социализмче шилчир дугайында ленинли өөредигнин шын-нының болгаш амыдыралчызын тыванын төөгүзү база бадыткаан.

Тыва чонуң ССРЭ-ниң улустары-биле дузаламчызы чедирген: олар самолеттар болгаш танкылар тударынга акша-хөрөнгини чыып, Кызыл Шеригже аъттарны чорудун, фашистиг эжелекчилерден хөстадган ССРЭ-ниң колхозтарынга мал-маганны остуруп берген. Тыва эки тураылар фашистиг эжелекчилерге удур чепсектиг демисоюин турган.

ССРЭ-ниң улустарының аңы-дуңма, чаңгыс эптиг өг-бүдезинге, СЭКП-ниң ленинчи национал политиканыяның ачызында Совет Тыва экономика болгаш культура талазы-биле улуг дешилгелеп-дедип алган. Бөгүн Тыва АССР чаа-чаа тудугларлыг, хөй адырлыг совхозтарлыг, социалистиг бедик культураның черлиг кылдыр чаартыныг турар. Бүгү-эвилел үжүр-дузалыг В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдугу», «Тыва кобальт» комбинаттар тургустунган. 1944 чылдан 1978 чылга чедир үлетпүр продукциязының ниити хемчээли барык 50 катап өскеп. Совет күрүнениң канчаар-даа дажок улуг материал-техниктиг дузазамчызының ачызында бөлгаш СЭКП Тыва обкомунуң политиктиг база организакчы ажыл-чорудулгазының түңнелинде өөдө ажыл-агый үндезинин-биле өскерилген. Национал бижик Тывага культура революциязының эгезин салган. 1931 чылда 100 кижиниң 87-зи номчуп-даа, бижип-даа билбес турган. А ам Тывада үжүк-бижик билбес чорук шуут узуткаттынган. Өөредилгениң янзы-бүрү хевирлери-биле 73,6 муң кижи хаара туттунган. Педагогика институту, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы, 5 ортумак түскай өөредилге черн бала 10 профтехучилище ажылдап турар. Боттарының ниити билиин болгаш профессионал белеткелиң, идей-политиктиг деңнелин бедитпишаан, бөгүн дерт кижиниң бирээзи-ле , өөренип турар. Тыва улуска орус дыл ийи дутаар терээн дылы апарган. Орус дылдың дуазазы-биле тыва улус чүгле орус улустуң эвес, а делегейниң бүгү культуразының болгаш угаан-бодал байлактарының улуг чедиишкиннери-биле танышып алыр аргалыг болгаш. Херөөжениң политиктиг дең эргези херек ырында боттанган. Улуг ажыл-агыйында болгаш культура шугумунда дээди болгаш орто-мак эртемниг 24 муң ажыг специалистер ажылдап турар. Тывада башкыларның, эмзиктиг чогаалчыларның, артистериң, чурукчуларның, композиторларның, эртемденниң саны өскен.

Тываның ажылчы чонун коммунистиг дузага кижизидер талазы-биле хөй санныг культура албан черлери, ном үндүрер чер, республиканың «Билиг» ниитилели, чогаадыкчыларның, чурукчуларның, композиторларның, журналистериң чогаадыкчы эвилелдери, телевидение, радиодамчыдылга улуг үлүг киирип турар. Ленин, Улустарының пайзыралы орденнериг Тыва АССР-де Совет Эвилелиниң 40 ажыг нацияларының болгаш улустарының төлөлекчилери эп-пайзыралдыг ажылдап, чурттап турарлар.

Партияның XXV, XXVI съездилериниң шиитпирлеринде болгаш ССРЭ-ниң Конституциязында тодаратынган политиктиг угланыышкын, социалистиг демократияның кол утка-шынары болза күрүнени эргелеп башкарырынга, ниитилел ижидыралының өөң келген айтырыгларын шиитпирлээринге улам-на хөй улус массаларының кирииштеэн хаддырын болдур. Бистиң күрүне болгаш ниитилел хөгжүлдеништиң диалектиказы болза социалистиг күрүнениң хөгжүлдезин болгаш сайзыралы-биле кады миллион-миллион хамаатылар эрге-чагырга ор-

Агитаторларга,

Кооператорларда

Хуу хүлээлге—кижи бүрүзүнде

Бай-Тайга районнуң кооператорлары ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дугайында Тайды районозунуң коллективиниң кыйгырыын детквившаан, социалистиг чарышты калбартқан. Ында коллектив кежигүннери шупту хаара тутунган. Социалистиг хүлээлгелериниң негелделерин чыл эгезинде-ле ажылдан кылган, ажылдакчы бүрүзү хууда хүлээлгелерлиг. Оон күүселдеш дээш харыысалга бедик. Коллективке социалистиг чарышты дээштиг организастаарыынче райо баштаар черн, партия, профэвилел организацияларының улуг кичээнгейин угландырып келген. Күш-ажылчы маргылдааның түңнелинде социалистиг чарыш комиссиязы ай, квартал санында түңнеп турар. Мурнакчыларны шаңнап-мактаарының ялзы-бүрү хевирлерин ажыглап турар. Садыгның мурнакчыларының чуруун районуң хүндүлел самбырязынга киирериниң аңгыда, шилчин чоруур кызыл тукту, вымпелди болган өске-даа шаңпалдарны, коммунистиг күш-ажылдың тнилекчизи аттарны тыпсын келген.

Райно — районда улуг коллектив. Ажылдакчыларның хөй кезин аныяктар. Ынчангаш аныяктар-биле ажылче улуг кичээнгей угланган. Ылаңгыя аныяк ажылдакчыларны ажылга хаара тудар, күш-ажылчы чаагай чаңчылдарга кижизидип өредир айтырыг багай эвес тургустунган. Ол айтырыгны боттандырарынга ында ужеп ийи кижи кезигүнүүр. Дагдыныкчылар чөвүлелинің үлүү улуг. Товаровед Сесенмаа Дамбыра удуртқан бо чөвүлел аныяктар-биле улуг ажылдарны чорудуп турар. Дагдыныкчы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүсетпишаан, ажылының байлак арга-дүржүлгазын аныяк эш-өөрүнге күзелдин-биле дамчыдып турарлар коллективте хөй. Чижээ, М. Ламажык, Ч. Күжүтет, А. Бораоол, Б-Д. Хертек, М. Хертек, С. Артына, К. Ортаат болган оон-даа өскелериң мында садыгжының нарын мергежилинге чаңчыктырып өөреткен аныяктары эвээш эвес. Эки ажылдыг дагдыныкчыларның ак сеткилдиг ажылын диплом-биле демдеглеп турар.

Кооператорларның социалистиг чарыжының кол негелделериниң бирээзи —кодээнің чурттакчы чопунга садыг хандырылгазын негелдеге дүүштүр организастаары. Кызымак ажылы-биле садыг алыкчыларның бараанга негелде-хереглелдерин долу хандырып, чонга төлептиг бараан болуп турарлар хөй. Чижээ, районнуң чонун спортчу хептер, дериг-херекселдер, уруглар хевибиле хандырып турары негелдеге ам-даа дүүшпес. Ону чайладырып кооператорлар кичээнгейге алган.

Кооператорлар эрткен чылды багай эвес коргузүглериг дооскан болгаш 1982 ажылагый чылын эки эгелээн. Январьның бараан саарылгазының планын коллектив 103 хуу күүсеткен. Чыл эгезинде ажылының темпизин чылды төндүр копкатпазын кооператорлар шинтпирээн.

Н. СЕДИП-ООЛ.

АССОРТИМЕНТИНИ ЭЛБЕТСЕ

Чөен-Хемчик районнуң садыг организацияларының эрткен чылдың планныг онаалдаларын чедишкинниг күүсеткеннер. Районнуң хереглекчилер ниитилели республиканың хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черинде шилчин чоруур Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Оон-биле чергелештир районнуң садыг организацияларының ажылында четпестер болгаш чедир кылдынмаан ажылдар хөй болуп артышаан. Районнуң хереглекчилер ниитилелиниң 16 магазини, 4 автомагазини, Сүт-Хөлдүг ажылчын кооперациязының 10 магазини, 1 автомагазини чыл планнарын күүседип пыдаваннар.

Районнуң ажылчы чонунуң ылаңгыя малчыннарның амыдыралынга эргежок чугула барааннар-биле чонну чедир хандырбайн турар. Хлеб, далган, крупа кылыгларын, идик-хөп аймаан садыгларынга үзүктелиишкиннерни болдуруп турар. Карл Маркс аттыг, «Октябрь 30 чылы» совхозтарның, «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин, Кара-Чыраа салбырларының болгаш өске-даа ажыл-агыларының малчыннарын хун бүрүнүң чугула хереглел барааннары-биле автомагазиннер дамчыштыр хандырарын организастаары четпес. Районнуң болгаш Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязының удуртукчулары малчыннарны автомагазиннер-биле чоруур өй-шаанга хандырын, олаорның негелде хомудалдарын боттандырары чугула.

Магазиннерде бар барааннарның ассортиментизи кыымы, оларны четчелээрин садыг киллистериниң болгаш чоруп турарлар. 1981 чылдың IV кварталдың түңнелиби-ле районнуң хереглекчилер ниитилели республиканың хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черинде шилчин чоруур Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Оон-биле чергелештир районнуң садыг организацияларының ажылында четпестер болгаш чедир кылдынмаан ажылдар хөй болуп артышаан. Районнуң хереглекчилер ниитилелиниң 16 магазини, 4 автомагазини, Сүт-Хөлдүг ажылчын кооперациязының 10 магазини, 1 автомагазини чыл планнарын күүседип пыдаваннар.

Районнуң ажылчы чонунуң ылаңгыя малчыннарның амыдыралынга эргежок чугула барааннар-биле чонну чедир хандырбайн турар. Хлеб, далган, крупа кылыгларын, идик-хөп аймаан садыгларынга үзүктелиишкиннерни болдуруп турар. Карл Маркс аттыг, «Октябрь 30 чылы» совхозтарның, «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин, Кара-Чыраа салбырларының болгаш өске-даа ажыл-агыларының малчыннарын хун бүрүнүң чугула хереглел барааннары-биле автомагазиннер дамчыштыр хандырарын организастаары четпес. Районнуң болгаш Сүт-Хөлдүг ажылчын кооперациязының удуртукчулары малчыннарны автомагазиннер-биле чоруур өй-шаанга хандырын, олаорның негелде хомудалдарын боттандырары чугула.

Магазиннерде бар барааннарның ассортиментизи кыымы, оларны четчелээрин садыг киллистериниң болгаш магазин эргелекчилериниң талазындан контрольга ап турары четпес. Чамдык магазин эргелекчилери совет садыгның чурумун үрээр, магазиннерни чогуур шагында ажытпас фактылар бар. Ниитинин чемпенилге черлеринде аъш-чемнүг ассортиментизи эвээш, чемнүг блюдаларын чедир салбас, соок болур чоруктар ам-даа уламчылавышаан.

Чадазна хоорайда районнуң ажылчын кооперациязының садыг киллистериниң ажылында четпестер болгаш чедир кылдынмаан ажылдар хөй болуп артышаан. Районнуң хереглекчилер ниитилелиниң 16 магазини, 4 автомагазини, Сүт-Хөлдүг ажылчын кооперациязының 10 магазини, 1 автомагазини чыл планнарын күүседип пыдаваннар.

Районнуң ажылчы чонунуң ылаңгыя малчыннарның амыдыралынга эргежок чугула барааннар-биле чонну чедир хандырбайн турар. Хлеб, далган, крупа кылыгларын, идик-хөп аймаан садыгларынга үзүктелиишкиннерни болдуруп турар. Карл Маркс аттыг, «Октябрь 30 чылы» совхозтарның, «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин, Кара-Чыраа салбырларының болгаш өске-даа ажыл-агыларының малчыннарын хун бүрүнүң чугула хереглел барааннары-биле автомагазиннер дамчыштыр хандырарын организастаары четпес. Районнуң болгаш Сүт-Хөлдүг ажылчын кооперациязының удуртукчулары малчыннарны автомагазиннер-биле чоруур өй-шаанга хандырын, олаорның негелде хомудалдарын боттандырары чугула.

Магазиннерде бар барааннарның ассортиментизи кыымы, оларны четчелээрин садыг киллистериниң болгаш

Н. ДАЖИНМАЙ.
«Шыпшын» корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болган ПМА: КЫСКА ДЫННАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ХӨЙ-НИИТИНИҢ КОЛ КИЧЭЭНГЕЙИНДЕ

Совет-польша чугаалажыышкыннар, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев биле ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПҮР-нүң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельскийниң Кремльге чугаалары — делегейниң хөй-ниитизиниң кол кичээнгейинде. Тайбыцны камгалап арттырарынче болгаш быжыглаарынче, боо-чепсектерни өндере бүдүрерин сокеадырынче болгаш ядролуг месилдежиишкиниң кыжанын болдурбазынче бодунуң чайгылыш чок тура-соруун ССРЭ база дагни бадыткаан деп, маселаны информацияның даштыкы чепсектериниң тайылбырларында онзалап демдеглеп турар. ССРЭ биле ПҮР-ну үзел бодалдарының чаңгыс эви, агар болгаш перспективтиг соруглаарны бир дөмей билир чорук каттыштырын турар, совет-польша чугаалажыышкыннар аку-дүмалыышкы социалистиг ийи күрүнениң бүзүлбас найыралының болгаш кады ажылдажылгазының чыртыкыланчак көргүзүү болгаш деп, солуннар айтып турар.

Польша партиң-күрүне делегациязының Москваже амгы аян-чоруу Польшага онза ужур-дузалыг, чүге дээрге, ол берге байдалда болу бергеи болгаш Барыын түкте бистин дайзынналрывыстың талазындан халдаашкынналрга таваржып турар болгай деп, ПКАП ТК-ның органы «Трибуна люду» солун бижээн. Польша делегациязыны Москвага ээрүп үткааны өңнүктер өңнүктериң манап турганын херечилээн. Ол чорук Л. И. Брежнев биле В. Ярузельскийниң чугааларынга улуубиле бадыткаттынган.

Кезээде чүректиң ханызындан найыралдың болгаш билчиишкиниң байдалынга эртип турар партия болгаш күрүне удуртукчуларының ужуразыышкынналрындан илерхейлеттиниң келир бүгү талалыг кады ажылдажылганың болгаш дузалажылганың чүректиң ханызындан харылзаалары Польша Улус Республиканың тургустунуп келген үезинден бээр ползак болгаш совет улустарны каттыштырып келген деп, Польшадан «Жолнеж вольности» солуну бижээн. А бистиң эвилелвис өскерлинчел будуштуг эвес. Ынчангаш национал болгаш күрүне эрте-ажыктарының, ниитилел-политиктиг тургузугның ниити үндезининиң, хамыктың мурнуңда марксизм-ленинизмниң, улустар аразының социалистиг өскерлинчел каттыштырылгазының ниити идеологиязының буяулбас чаңгыс эвиниге ол эвилел үндезилеттинген деп, ук солун айтыкан.

Социалистиг дем каттыштырылгазы башкалаңган кандыг-бир политиктиг дип эвестир деп, Л. И. Брежневтиң айтыканың Чехословакияның «Руде право» солуну демдеглээн. Социализмниң чедишкиннери бүгү кижи төрелгетеңге хамаарыжыр. Ол—амгы үеның сайыралының кезээдир. Ынчангаш Чернин улустарының бөгүнгү дувүрээниниреринден социалистиг чурттар ангылаттымайн-турары билдингир. Оларның колу—дөйүдаң тайбыцны камгалаары. ССРЭ, ПҮР, ЧССР, социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү чурттары тайбыны быжыглаар дээш, боо-чепсектерни, хамыктың мурнуңда ядролуг чепсекти эңдере бүдүрерин болдурбас деп амгы үениң эң чугула айтырыын шинтпирлээрниге деп-шилге дээш чайгылыш чок болгаш түткүлдүг турнуун турарын ук солун айтыкан.

Империалистиг күрүнелер, хамыктың мурнуңда АКШ, Полыныже ыйыышкыныи күштелдирип турар-дыр деп, Л. И. Брежневтиң медеглээн дээш, Венгрияның «Непсабадшаг» солуну айтыкан.— Ынчалза-даа социализм болуп камгалавас деп, кым-даа кордавазын. Социалистиг күрүнелериниң бот-эрге-шиниче империалистиг кыжаныышкынналрга шинтпирлиг ойтур шавыышкынны вербишаан. ССРЭ, оон өңнүктори болгаш эвилелчилери оон-биле кады Чөен болгаш Барыын түктериниң аразынга чугаалажыышкынналрны уламчылаар база байлакшыдар дээш, удур-дедир бүрүүдыышкынналры болгаш негелделерни чайлаткаш, социалдарладыр болбас айтырыгларны херек кырынга шинтпирлээри-биле бирги эвлегеде чепсегленишкинни дүжүрери-биле ажылдаар дээш турүүн турар. ССРЭ — удурланыштыр туржурунга удур, харын чөпшээреишле болгаш кады ажылдажылга дээш.

Совет удуртукчу барыын талаңы күрүнелерни, хамыктың мурнуңда АКШ-ты Польшаже ыйыышкынны күштелдирип, эргени болгаш моральды хереккевейн турарын дүтайы бүрүү шапкаш, социализм болуп бүгү шинтпирлээ-биле камгалаар апаарын өвээлап демдеглээн деп, америк «Нью-Йорк таймс» солун бижээн. Делегейниң политиктиг байлалы совет-америк харылзааларның байдалындан дыка хамаарыкыр ыылдыр Москва сайын турар-дыр деп, америк Эй-би-си телекомпания дамчыткан.

(СЭТА).

БЕДИК ҮНЕЛЕЛ

ХАНОЙ. (СЭТА). Улус ажыл-агыйының бүгү адырларын эргелеп башкарарының ажыктыын бедидер талазы-биле Совет Эвилелиниң үнелиг дуржулгазы Вьетнамга дузалап, социализмни тургузарынга, ада-чурттуу камгалаарынга бараан болуп турар деп, Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиигине секретары Ле Зуан медеглээн.

Төрээн чурттуң хамаарышпас чоруун болгаш хосталгазын камгалаар, социализмни тургузар, Пекиниң чагырыкчыларының айыылдыг планнарын үзер дээш демиселге вьетнам улус акы-дүмна совет улустуң деткимчезин болгаш бүгү талалыг дузаламчызын доктаамал ап келген болгаш ап-даа турар деп, ол демдеглээн. Үнелеп четтинмес ол улуг дузаламчы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти СЭКП-те, бүгү совет улуска, эш Л. И. Брежневке илергейлеп тур бис.

Эш Л. И. Брежнев баштаан СЭКП-ниң мергежээн угаанныг удуртулгазы-биле коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар херекке совет улустуң бүгү талалыг чаагай чедишкиннеринге өөрүшкүвүстү СЭКП-ниң XXVI съездазының бирчыл болганының хүннеринде илергейлеп тур бис деп, Ле Зуан чугаалаан. Ол чедишкиннер Совет чурттуң күштерин көвүдедип, Европага, Азияга болгаш бүгү делегейге тайбыяны база айыыл чок чорукту камгалаарының хереэзинге чугула салыышкыны болуп турар.

УДУРТУКЧУ КҮШ

Ынчангаш ССРЭ-ниң ээп-наадыралдыг, улуг өг-бүдезиниң улустарының ботгуг дузаламчызынга даянып алгаш, ССРЭ-ниң 60 чыл ооңга үнүштүр социалистиг чарышты улам калбартып турган. Тываның ажыдың чонунуң СЭКП-ниң төөгүдүг XXVI съездазының шинтпирлеринге күүседиринге боттарының телептиг удуртуузүүн киирер.

К. БУДУК-ООЛ.
«Билиг» ниитилелиниң кежигүнү.

УЛУСТУҢ КҮРҮНЕЗИ

политинформаторларга

Израильдин дайынзырак болган эжелекчи чагырыкчылары 1967 чылда Сирияга болган Египетке удур агрессияны кылган болган Сирияның Кунейтра мокузун эжелеп алган. Ол можуда дог оргулаштыры, делгем девискээрлиг бүүдүлчиннер бар. Араб чурттарга удур эжелекчи дөртку дайынын Израиль 1973 чылда өөскүткен. Оон түңнелинде Кунейтра хоорайны хостаан. Ынчалзажок ол хоорайдан чугле оон ады артып калган болган. Хоорайга 1967 чылдың июнь 5-ке чедир 37 муң кижи чурттап турган. Израиль эжелекчилер хоорайны баштай үптеп каапкан, а кажан оон үнүп чоруурда—ону бүрүн узуткаан.**

ЧУРУКТА: Кунейтра бөгүн.

СЭТА-ның фотохрониказы

Планнарында «кыдат көзер»

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Делегей харылзаалары чиңделендирериң, өөскөдөн интисөөлгезиниң политиктиг дип эвесстир деп, Л. И. Брежневтиң айытканын Чехословакияның «Руде право» солуну демдеглээн. Социализмниң чедишкиннери бүгү кижи төрелгетеңге хамаарыжыр. Ол—амгы үеның сайыралының кезээдир. Ынчангаш Чернин улустарының бөгүнгү дувүрээниниреринден социалистиг чурттар ангылаттымайн-турары билдингир. Оларның колу—дөйүдаң тайбыцны камгалаары. ССРЭ, ПҮР, ЧССР, социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү чурттары тайбыны быжыглаар дээш, боо-чепсектерни, хамыктың мурнуңда ядролуг чепсекти эңдере бүдүрерин болдурбас деп амгы үениң эң чугула айтырыын шинтпирлээрниге деп-шилге дээш чайгылыш чок болгаш түткүлдүг турнуун турарын ук солун айтыкан.

Империалистиг күрүнелер, хамыктың мурнуңда АКШ, Полыныже ыйыышкыныи күштелдирип турар-дыр деп, Л. И. Брежневтиң медеглээн дээш, Венгрияның «Непсабадшаг» солуну айтыкан.— Ынчалза-даа социализм болуп камгалавас деп, кым-даа кордавазын. Социалистиг күрүнелериниң бот-эрге-шиниче империалистиг кыжаныышкынналрга шинтпирлиг ойтур шавыышкынны вербишаан. ССРЭ, оон өңнүктори болгаш эвилелчилери оон-биле кады Чөен болгаш Барыын түктериниң аразынга чугаалажыышкынналрны уламчылаар база байлакшыдар дээш, удур-дедир бүрүүдыышкынналры болгаш негелделерни ынчалткаш, социалдарладыр болбас айтырыгларны херек кырынга шинтпирлээри-биле бирги эвлегеде чепсегленишкинни дүжүрери-биле ажылдаар дээш турүүн турар. ССРЭ — удурланыштыр туржурунга удур, харын чөпшээреишле болгаш кады ажылдажылга дээш.

Совет удуртукчу барыын талаңы күрүнелерни, хамыктың мурнуңда АКШ-ты Польшаже ыйыышкыныи күштелдирип, эргени болгаш моральды хереккевейн турарын дүтайы бүрүү шапкаш, социализм болуп бүгү шинтпирлээ-биле камгалаар апаарын өвээлап демдеглээн деп, америк «Нью-Йорк таймс» солун бижээн. Делегейниң политиктиг байлалы совет-америк харылзааларның байдалындан дыка хамаарыкыр ыылдыр Москва сайын турар-дыр деп, америк Эй-би-си телекомпания дамчыткан.

(СЭТА).

Ам күштүг болган америк чаа хоойлужудулганың түүлеринге дүүштүр АКШ шериг техниказын болгаш боо-чепсекти Кыдатка чүгле садыглап болур эвес, харын-даа шериг-улетпүр үткалыг информацияны, шериг дузаламчызын ам берип ыыдаар апаргаң. АКШ болуңуң шериг эвилелчилеринге берип турар боо-чепсектери-биле кыдат шериглерни херек кырында хандырып эгелээн.

АКШ-тың болгаш Кыдаттың разведка албан черлериниң аразынга харылзаалар ийи чурттарның аразынга күрүне харылзааларын катап тургузар мурнуңда-ла эгелээн болгаш амгы үеде улам калбаргай. Чижээ, Пекиниң болгаш Вашингтонуң аразынга чажыт дугуржулгага дүүштүр электроннуг разведказын ийи америк станцияларын соңгу-барыын Кыдатта тургускан болгаш ол станцияларны АКШ-тың төп разведка эргелелиниң инструкторларының удуртулгазы-биле кыдат шпионнар башкарып турар.

1981 чылдың июньда АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг Пекинге барып чораан болгаш ийи чурттарның шериг ведомстволарының аразынга идепкейлиг кады ажылдажылганы калбартыр дугайында кыдаттар-биле дугуржуп алган.

АКШ-тың президентизи турган Р. Никсон «Нью-Йорк таймс» солунга түүлүнге мынчалар бижээн: «Ол чылдар бурунгаар Кыдат-биле чоокшулашканывыс үгүла турган, ынчаарга ол чоокшулажылга ам шуут-ла эргежок чугула болу берген». «Кыдатты чидирбелинче» Рейганның администрациязын ол кыйгырган.

Чогум-на ол соруга-биле АКШ-тың болгаш Кыдаттың төлээлекчилериниң аразынга чажыт чугаалажыышкыннар амгы үеде бир ай ажыг үениң дургузуунда чоруп турар. Тайванья америк боо-чепсекти берип турарынга Пекиниң таарымнаас чоруун чайладырынче Вашингтон чүткүп турар. Ынчалзажок Франс Пресс агентствозунуң дамчыткаңы ёзугаар алырга, Тайванья америк боо-чепсекти садыглап турарынга Кыдаттың чагырыкчылары эптежип турар. Улуг күрүненик аддарынга болгаш бүрүн эргежинге дорамчылаашкынныг кылдыр «ийи Кыдаттың» туруп турары-биле Пекиниң удуртулгазы херек кырында чөпшээреишнеп. Шериг чепсээ, техниказын Кыдатка садыглаарын, эң-не бомбалырангай чепсек-хереккедерни айза бүзүрел барык ийи катап көрүедиринге Вашингтонуң планнап турарын АКШ-тың садыг министрикиң дузалакчызы Л. Брейли чоокта ыяа дакыы-биле медеглээн.

Чугаалажыышкынналрны эгелээр дээш

ОТТАВА. (СЭТА). Стратегтиг ядролуг күштериң ээн болгаш шинчаар деңнелдерин доктаадыр, а ол шиңээ ядролуг күрүзевырларны дедее кыскыраар сорудга-биле АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң аразынга чажыт чугаалажыышкынналрны катап эгелээрин соцгаарладырынга Нолыпада байдал ыылдак ыылдыр ажыслаттынган турор ужуралт деп санавайн турар мен деп, М. Мангиган медеглээн.

Канаданың парламентизиниң облиналар палатазының даштыкы политика болгаш паттоңал дамгадал талазы биле доктаамал комиссязынга ыяаган чугаазында министр ындыг медеглелди кылган.

Делегейниң херээженнер хүнүнге

БЕДИКТЕРЖЕ ХЕРЕ БАСКАН

Бистиң чуртувуста эртем ажылдакчызы беш кижиниң бирээзи-ле — херээжен эртемден. Сөөлгү дыңнадыглар ёзугаар алырга, АКШ-тың херээженнериниң эртем ажылдакчылары чүгле 9,2 хуу. Совет херээженнер чүгле биология, медицина, педагогика, химия шыпкаш эртем адырларында эвес, а термоядролуг синтезте, космос талазы-биле биологияда, математикалыг физикада, философияда, генетикада шинчилелдерни чедишкинниг чорудуп турар. Дөрт мүн чыгыы херээженнеривис —улуг-улуг үлетпүр бүдүрүлгелериниң директорлары, кадык камгалалдың, ниитиниң чемпенилге черлериниң, садыгның албан черлериниң удуртукчулары.

Ынчалзажок, улуг эртеминиң дугайында, чижек кылдыр чугаалаар болза, эртем докторларының, профессорларның, академиктериниң аразында эр улус хөй. Чүге ындыгыл? Бистиң чуртувуста эр болгаш херээжен улустарының аразында эртем-билиг талазы-биле деннел демейлешкен болгай, а дээди болгаш тускай ортумак эртем талазы-биле алырга, херээженнер эр улусту харын-даа мурнай берген...

Амгы үениң ажыл бүрүзү (ылаңгыя угаан ажылы) — аныяк тургаш-ла дораан өөренип алыр бөдүүн ажыл эвес дээрзи билдингир. Эртем-техниктиг революцияның үезинде кээп турар медээлериниң хемчээли дургени-биле өзүп турар, ынчангаш билиглерни доктаамал сайзырангайжыдары, ханыладыры негеттинип турар. Ам херээженнерниң албан-ажылга алдаржыш, дешпин чоруурунуң дугайын көрээлицер. Олар чеже-даа эртем-билиглиг, кандыг-даа ажылда ажылдап чоруур болза, колдуунда-ла шупту ажы-төлдүглер, оларын азырап, характаарынга хөй үе-шактың чырыдан чоруурлар. Ынчангаш оларның амыдыралында база бир кол черни уруглар кижизидилгези эзелеп турар.

Социологтуг чамдык шинчилелдерни ёзугаар алырга, уругларының саны-биле оларның аваларының өөредилгезин уламчылап болурунуң аразында тудуш харылзаа бар. Азы 100 херээженге хамаарыштыр алырга: олардан уруглар чок 28 кижи өөредилгеин, билиин бедидерин уламчылап турар, чангыс уруглуглардан — 13, үйн уруглуглардан — 9, үш уруглуглардан — 7, дөрт болгаш оон-даа хөй уруглуглардан — 0,6 кижи өөредилгезин, билиин бедидерин уламчылап турар-дыр. Кежээки болгаш бот-өөредилгелиг дээди өөредилге черлеринде өөренип турар эр улустуң (өг-бүлелиг) хуузу — 35-50, а өг-бүлелиг херээженнер — үгле 2-3 хуу, оларның үгле элээн кажы уругларлыг. Ынчангаш өг-бүле байдалы-биле херээженнер тудуш хамаарылыг болганда, оларның өг-бүлезинге; ажылга дешпинриге хары угда четтигери белен эвес. Оон ангыда, херээжен кижи профессор-даа болза, улуг бүдүрүлгениң удуртукчузу-даа болза, бир эвес ажы-төл чок болза, амыралы бүрүн тургустунган деп санавас дээрзинге бүзүрээр мен.

Херээженнер — угаанныг чон. Башкыларның, эмчилерниң аразында олар үгле хөйүл? (Ол-ла дараалашкаа-биле 71 болгаш 69 хуу). Херээжен эмчи азы башкының хосту үезинь ында база барымдаалаан: башкыларның шөлээзи узун, (өөреникчилерниң дыштанылгазын барымдаалаар). Ынчан ном-даа номчуп, уруу-биле театрлап-даа болур, оглуның онаалга кылырынга-даа дузалажып болур.

Херээжен улустуң ажылга дешпилгези ындыг-ла белең эвес айтырыгларының бирээзи. Моон мурнунда оларның чедип көрбээни бедиктериниче херээжен улус хере базып үнген. Социалистиг ниитилелдиң социал хөгжүлдезиниң айтырыглары оларны профессионал бедиктерже кедүрүп үндүрген. Ынчалза-даа херээжен улустуң ниити байдалында тускай талалар база бар. Ону «Херээжен кижи болгаш оон ие болуру» деп сестер-биле тайылбырлап болур. Бир эвес херээжен кижини эр кижи-биле деннээр болза, оон ол тускай байдалын өөренип көөру чугула, ылаңгыя өг-бүле амыдыралынга оон ужур-дузазының дугайын.

Бистиң чуртувуста ие-чаны камгалаарының дугайында эвээш эвес хоойлулар бар. «Уруглар өг-бүлелерге күрүне дузаламчызын күштелдирер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаалы база аңаа немешкен. Ажыддан турар нелерге күрүне дузаламчызын улам күштелдиреринь, оларга долу эвес, ажыл хүнүн азы ажыл неделязын тургузаар талазы-биле хемчеглерни ында айткан.

Ларисса КУЗНЕЦОВА,
чогаалчы болгаш социолог.
(ПМА).

Культура болгаш амыдырал

НОМ ЧЕДИШПЕС, ООН КАНЧААР ЧАЙЛААРЫЛ?

Ном чедишпес чорук бистиң чуртувуста дыка хөй чылдарның дургузунда үргүлүлеп келген. Ол айтырыг хөй-ниитиниң хөлзедиң, солунпар арнынга парлаттынып, ону дыка хөй черлерге чугаалажып келген. Ынчалзадаа ном чедишпес хевээр. Оон чылдагааны чүдел? Бо айтырыгга чаңгыс аай харыы бээрзи берге.

ССРЭ-нин чурттакчы чону — чер бөмбүрээзиниң чонунуң сес-ле хире хуузу. Ындыгдаа болза бүгү делегейниң болгаш бүгү дылдарда үндүрүп турар номнуң үштүң бир кезии хирези бисте парлаттының турар. Бөмбүрээзинде ном үндүрер болгаш ону очулдурар талазы-биле Совет Эвилели бирги черни эзелеп турар болзажок, бисте ном чедишпес хевээр.

1933 чылда-ла М. Горький Р. Ролланга мынча деп бижээн: «Бар фабрикаларның продукциязы көвүдеп турзажок, бисте ном чедишпестир. Оон чылдагааны чүдел дээрге, бижик билир кижилерниң саны көвүдеп, билиге чүткүл улам күштелип турар-дыр. Номга негелде канчаар-даа ажок өзүп тур».

Шынап-ла, номга негелдени мурнунда-даа, ам-даа ханыларары берге. Чижээ, дайын мурнунда чылдарныңга деннээрге, ССРЭ-де ном үндүрүлгези дөрт катап өскен. Чүгле сөөлгү он чылдар дургузунда литературага негелде барык үш катап улгаткан. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, көвүдээн тудум, ном улам чедишпестеп бар чыдар. Ындыг болур ужурлуг-даа: шиитиледдиң культурлуг деңнели бедээн тудум, оон угаан-бодал өзүлдезинге чүткүлү улам бедип орар. Революция мурнунда Россияга чылда кижи санынга онаштыр 0,6 экземплар ном онаажып турган болза, литература ынчан четчир турган, А бөгүн чылда 7 экземпляр чедип турар, ол хирезинде эвээш болуп турар.

Даштыкыда классиктер — М. Твеннің, Д. Лондонуң, Э. Золяның, Ж. Верниң, Г. Ибсенниң болгаш өскелериниң-даа чогаалдарын оларның төрээн чурттарындаа-даа хөйүү бисте парлап турар. Ынчалза-даа орус болгаш совет классиктериниң номнары тайылбыр бээр, политиктиг, уруглар литературалары-биле бир дөмей, оларны садыгларга арттырбайн садып ап туварлар.

Ном чедишпес чоруктуң бир кол чылдагааны — саазын эвээжинде эвес. Дыка хөй номчукчуларның номнарны меөңү-биле чыып ап турарында. Ында багай чүве чокдаа болза, эпчок үүлдер бар. Үпүн турар номнарны кижи бүрүзүнүң садып алыры база берге: ыяш-даа, саазыпдаа фабрикалары-даа, магазиннер-даа чедишпес болгай. Ону новүдеткен ажыы база эвээш. А номнар чыыр кижилерниң саны өзүп турар. ССРЭ-ниң өг-бүлелериниң 95 хуузу номнар чыып турар. Оларда 30 миллиард ном бар. Ону хөй бе, азы эвээш бе дээрзиң билип алырда мындыг деңнелгеден кылыпталыңар: күрүне болгаш профэвилел библиотекаларында литература саны оон алды катап эвээш.

Чоннуң номга негелдезиниң бүрүн хандырары-биле чүнү кылза чогуурул?

Номчукчуларның бирээзи Парлалганың медээлер агентилелинче бижээн чагаазында ном өртээн 2, 3, 10, харында-даа 100 катап өстүрер херек деп айткан. Ынчан шынаңла ном кымга херек болдур, ол садып алыр деп ол сапан турар. Бо санал үдээш алдынмаан, үүге дээрге бистиң культура политиказынга чүүлдешпес болган. Кижиниң угаан-медерелин сайзырадыр эртинезин кижи бүрүзүнүң күш чедиптер өртээнге садар ужурлуг бис.

Өске номчукчунуң сапалын «Правда» солунга парлаан. «Номнарымның бир кезиин ажыглап шыдаар-дыр мен, өскезин уругларым номчуп турлар, а артыкпнары — өлүг капитал болуп чыткылаардыр. Ынчангаш, бодумга энциклопедияларны, словарьларны, эң ынак чечен чогаалдарымны арттыргаш, артыкпарын ном магазиннеринге дужаап берипкеп мен. Амгы үеде үүге эргежок чугула номнарны садып алыр апаргам мен».

Саналдар хөй болган. Оларның кайызын-даа ажыглаарывыска азы ажыглавазывыска —ном дугайында айтырыг шиитпирлеттинер ужурлуг, харын-даа ону комплекстиг шиитпирээр апаар. Ынчан үүге саазын бүдүрүлгезин көвүдедир эвес, ном чыырының культуразын бедидер, чамдык анаа-ла боду ажыглавас, артык ном чыыр кижилерге олар массалыг номчукчута хора чедирип турар дээрзин тайылбырлаар херек.

Сөөлгү чылдарда чоруттунуп келген, түңнелдиг болгу дег пйн арганы маңаа чугаалажып көрээл.

Негелделерни өөренип көргеш, ССРЭ-нин Ном үндүрер черлериниң күрүне комитези 250—300 хире аттарлыг номнарны эң-ле хөй тиражтарга парлап үндүрер болза, номчукчуларның негелдезин чогум бүрүнү-биле эвес-даа болза, элээп долу хандырыптар арга тургустунар деп түңнелге келген. Ол улуг хемчеглерниң боттандырылгазын амдыгаалтап эгелей берген.

Бүгү-эвилелдин бодунун одуруунда 13 миллион кежигүнүүр номга ынактар ниитилели бүгү-ле ном чыыкчыларынга чыгган номнарын хөй-ниити ажыглаар кылдыр бээринче кыйыргап. Хүү библиотекалар эдилекчилериниң бүгү-эвилел ужуражылгазы болуп эрткеп, олар өске номчукчуларга номче орукчу ажыттаннар. Ол «ажыдыышкынарның» аргалары янзы-бүрү: бодунуң библиотеказының номнарын кожаларынга номчуруу-биле бээрииден эгелээш, ырак суурларда чурттап турар чаңгыс чер чурттугларынче почта дамчыштыр чорударынга чедир. Чижээ, Нагорно-Карабах автономнуг областың Баназур суурда библиотека ажыттыпган. Ону Москвада, Ленинградта, Бакуда болгаш өскедаа черлерде чурттап турар ол суур чурттуг кижилериң чоруткан номнары-биле четчелээн. Норильскиде инженер М. Хасдан бодунуң хууда библиотеказында номнарын бодунуң ажылдаар кабинединге аппарып алган. өске ажылдакчыларга оон-биле танышжар арганы бээрп ол.

Бистиң чуртувуста 130 муң ажыг библиотекалардан аңгыда ном ажыглаар өске аргаңы оон-даа хөйүү номчукчулар тып тураларлар.

Ном чыыры, чамдык кижилерниң санап турары дег, мода эвес-ле болгай. Оон үезиң дөмей-ле эрте бээр. А кижиниң номга сонуургалы черле читпес. Ол сонуургалды хандырарда чүгле ном саның көвүдедир эвес, оон «шимченгирип» база чедип алыр херек. Ол парын айтырыгны ном үндүрүкчүлери, специалистер, номчукчулар комплекстиг демнежип тургаш шиитпирлеп болуур.

Гавриил ПЕТРОСЯП.
(ПМА).

ССРЭ-ниң улустарының кышкы V спартакиадазы

БАШТАЙГЫ ЧЕМПИОННАР

ССРЭ-ниң улустарының кышкы V спартакиадазының түңнел маргылдаалары март 3-те Красноярскиде болгаш Дивногорскиде эгелээн.

Дивногорскиниң «Спутник» чүңгузуунга эгелээн конькижилериниң баштайгы чарыштарын 18 хар чедир аныяктар ажыктан. Оларның маңы дагдынык чылары-даа, көрүкчүлерин-даа өөрткен. Горький чурттуг 18 харлыг Сергей Коробов Спартакиаданың баштайгы чемпиону болган. Ол чүңгуга болгаш Спартакиадага хамаарыштыр бедик түңнелдерни көргускен. 3000 метрни ол 4 мин. 23,11 секунда иштинде маңнаан.

Свердловск чурттуг ССРЭ чемпионы Анатолий Меденников улуг улустуң 500 метрге чарыжынга чемпионнаан. Ийиги черни Москва чурттуг делегей чемпиону Сергей Хлебников, үшкү черде—делегейниң рекордчузу Евгений Куликов болган.

(СЭТА-ның тускай корр.)

ӨГ-БҮЛЕНИҢ ААС-КЕЖИИ ДЭЭШ

Дайнис биле Сандра аажок вайыралдыг. Дайнис ам хиреде ону авай деп адаваан, үге дээрге 12 харлыг оол аңаа амыдыралды берген, төрүң каан иезиниң овур-хевирин ам-даа үттаан. Аязы чок апаарга ачазы-биле ийилээн чурттап турганнар. Оон оларның өг-бүлезинге сагыш-човангыр, эки сеткилдиг Сандра чедип кээп, элээди оолдуң ёзулуг ажы, оон өңдүү болу берген. Чаа өг-бүлениң тургустунганынан бээр ийи чыл эрткен.

1980 чылдың февральда кудалакчы ролюн бир дугаар күүседип үнген «Ригас Балсс» деп кежээки солуниуң неделя санында үнер капсырылгазының тускай танызылга рубриказының назыны база ол хире эвээш. Солуниуң ачызында Эгил, Сандра база Дайнис олар чаңгыс өг-бүлеге амыдырап, чурттаар салымчаанныг болган.

Хүн бүрү солуниуң тускай танызылга рубриказынга адрестээн чүс-чүс чагаалар кээп турар. Оон дугайында чүгле республикада эвес, оон даштында-даа билип апарган. Ленинград, Львов, Ереван, Кишинёв, Минск, Душанбе болгаш өске-даа чүс-чүс улуг-бише хоорайлар, суурларның чурттакчылары бо солуниуң «Чарлал капсырылгазының» доктаамал номчукчулары апарганнар. Ынчангаш солуниуң үнер тиражын ийи катап көвүдеткен.

Тускай демографтыг шинчилелдерни улуртуп турган Латвияның Күрүне университединиң доцентизи А. Лапиныш мынча дээн:

— Таныштырылга албаны чугула херек дээрзин амыдырал балыткаан. Оон ачызыбиле лыка хөй эр, херээжен кижилер өг-бүлени тургускан. Бистиң чуртувуста чүгле хөрээженнер, азы эр кижилер ажыллаар бүдүрүлгелер, хоорайлар бар болгай. Чижээ, Латвияның Огра, Алаин, Валмиер хоорайларының чурттакчыларының улуг нуруузу өглеңмээн кыстар. А Сибирынин, Соңгу чүктүң, Ыраккы Чөөн чүктүң хөгжүп турар агаар-бойдузу арай ширинн районнарында эр чурттакчы хөй болуп турар. Ынчангаш шак мындыг танызылга албанын республика, миллион кижи чурттакчылыг хоорай бүрүзүнге тургузарын специалистер сүмелеп турар.

Чарлалдарны танызылганың тускай рубриказының адаанга парлаан соонда чалаткан эр, херээжен кижилерге 100-200 хире чагаалар ортумаа-биле кээп турар. Чагаа бүрүзүнде-ле кижи — салымчаланы, бүтпээн, бузулган өг-бүле, чааскаан чурттагланың бергези — бо-ла бүгү хууда айтырыглар ам социал, харын-даа күрүне ужур-уткалыг айтырыглар апарган.

Парлалга дээрге — бо чугула айтырыгны шиитпирлээринин бир кезээ-дир. Риганың хоорай күүскомунуң саналы-биле Латвияның найысылалынга өг-бүле айтырыгларының, талазы-биле тускай албан черин тургузарын шиитпирлээн. Оон системазының төлевилелин бо чылын дооскаш, дараазында чылда ажыглалга киирери көрдүнген. Бо албан черинин ажылынга социологтар, психологтар, юристер, медиктер, электронуг саналга машиналарынга программа чогаадыр эртемденнер киржир.

Өг-бүле айтырыының талазы-биле келир үеде тургустунар деп турар албан чери ажылын чежемейниң-даа эки тургусса, өг-бүленің найыралы, аас-кежии болгаш өскеда айтырыглары оон хамаарышпас, ол бүгүнү өг-бүлени тургускан кижи бүрүзү боду шиитпирлээр апаар.

М. МАЛЧУН,
СЭТА-ның корр.
Рига хоорай.

ЭКИНИ УЛАМЧЫЛААР

Мурнуку чылдарга бодаарга Суг-Бажы суурнуң культура одаанга чаңгыс-даа дыштанып хүн куруглавастаан. Клубтуң септелгезини эки чоруткан, агитхуудустар, плакаттар-биле дериттингеп. Харын-даа аңаа келири кижи бүрүзүнге күзенчиг болган өөнүүчүг апарган.

Лекция, беседаларны, оюннарны база бедик идейлиг концерттерни чонга бараалгадыры чаңчылчаан. Совхозтуң мурнакчылары, азы чалаттырган солун кижилер-биле ужуражылгаларны организастап турар.

Бодум ажылымның аайыбиле Суг-Бажы суурнуң культура одаанга февральда болган ортумак школаның башкыларының рапортун дыңнап, концертни сонуургап көрүп, кежээге организастаан оюннарының кирижиктиг болдум. Кежээге онзагай үүл — башкылар коллективиниң бирги чартык чылда ажылының түңнелдерини база келир соруулгаларны өөредилге эргелекчизи А. Кара-оол илеткээни болуп. Оон соонда солун утка-шынарлыг уран үүл көрүлдезин, янзы-бүрү оюннар улаа-дараа болгадары. Көрүлдеге аныяк болгаш хооүн башкылар «Шиитпирлээр» деп хөлүг ташыны күүсеткен. Аңаа массалыы-биле спенажыткан шыы аңгылыдеп база солуң болгулаан.

Ол кежээге аныяктар, кырганнар катай хаара күзелдиниис-биле ыры, танцы конкурузунга кирижип, шаңналмакталдыг хөлээн бис.

Шак мындыг эки үүлдерни Суг-Бажы суурга үзүктел чокка, чаңчыл ёзугаар, чон аразынга, ылаңгыя аныяктар ортузунга, күш-ажылчы, политмассалыг ажылларны, мазу-шынар кижизидилгезин культура ажылдакчыларын активке даянып, моон соңгаар-даа улам экижидер дээш эрес-шудургу ажылдан турарлар.

А. ДАК.
Каа-Хем район.

САЛДАРЛЫГ БОЛУРУ ЧУГААЖОК

Чон, салгал бүрүзү онзагай, чаагай чаңчылдарлыг. Бистиң ада-өгбелериниске база чаагай чаңчылдарлыг чорааннар. Амгы салгалдың чамдык аныяк өскени ону ындыг-ла эки билбестер.

Бистиң ада-өгбелериниске кандыг-кандыг чараш аажы-чаннар турганыл? Янзы-бүрү. Хөй талалыг. Оларның үүгле чаңгызын маңаа чижек кылдыр киирейн. Чаңгыс ийикпе, азы бөлүк кижилер кандыгла-бир ажыл кылып олурда оларның чанынга келген кижи хүндүткел-биле «Үүле бүтсүн» дээр, а демгилери «Чорук чогуузун» деп харыылаар. Келген кижи үлаштыр менги айтыларга, «Экии, эки-ле-дир бе, эңер» деп демгилери харыылаар.

Улуг назылыг эр кижилер өттүк. бижек астың чораан болгай. А кажан олар бир ажылга баргаш, өгже кирерде астың чораан бижээн дүжүргеп, өгже үүгле ынчан киирер. Улуг улустуң чугаа-домзан оон бичелери үзе киребес болгаш чугаага кириишпес. оларның мурну-биле эртпес, улуг кижилериниң адын адаавас, кыргап-ачай, кыргаавай, акый, үгбай, даай, күүй дээн хүндүлел сөстер-биле адаар турган.

Ада-өгбелеринистиң бажы бир онзагай чаңчылы — 30 хар четпээн кижи таакпыдаа тыртпас, арага-даа ишпес чорган. Келген кижи бээ, күнчүүнүң адын адаавас, оларның оюнуун баары-биле бээш эртпес. Оларны хүндүлээринің бир хевири ол турган. Үстүнде ол чаагай чаңчылдарны утпазы чугула деп бодаар мен. Ада-өгбелериниң төөгүзүнден чараш, чаагай чаңчылдарыны аныяк өскенге таныштырары артык эвес. Оон-биле кады оюн-тогаа болган черлерге тыва улустуң оюннарын, кажык аларын, аът чарыштырарын улуг кижилериниң киржилгезин-биле организастаары күзенчиг. Чоннуң чаагай чаңчылдары, чараш, хүндүлээчел ёзулалдары аныяктарны мөзү-шынар кижизидилгезинге улуг салдарлыг болуру чугаажок.

О. КАРА-САЛ.
Чөөн-Хемчик район.

Культураның болгаш төөгүнүң тураскаалдарын камгалаар, пропагандалаар болгаш ажыглаар талазы-биле ажылдарны Мөңгүн-Тайгада идепкейжидип чоруткан. Район төөгүнде совет солдатка тураскаалды кылган. Оон чаңында ажылчы чоннарның митингилери, слёттар, пионер чыыштары болуп турар. Байырлалдарда аңаа дириг чечектерни салыры чаңчыл болган. Культураның болгаш төөгүнүң тураскаалдарының дугайында лекция, беседалар номчуурун сөөлгү үеде көвүдеткен. Бо чугула ажылга Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы пенсионер Самбуу Саая, хоочун малчык Опан Доңгак. Каргы көдээ Советиниң күүсеком давгазы Ооржак Очур-оол идепкейлиг киржип турарлар.

В. СЫРГЫМАП.

ИДЕПКЕЙЖИТКЕН

В. КРИВДИКТИҢ «ЧАС КЕЛДИ АВАЙ» деп фотоэтюду.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА

Март 8-тиң байырлалы келген. Төрелдеринерге, чоок кижилеринерге, өнүктеринерге бо байырлалды уткуштур белек сөңнээриниден чажам дивес боор силер. Ынчангаш, силерни Кызылдың үлетпүр бараанналр садыныңа магазиннери чалап тур.

Кайы-даа магазиннерге баарыңарга, ында янзы-бүрү бараанналрыны делгээн. Силерниң шилип алган бараанналрынарны дилээнер ёзугаар садыгжылар белеткеп, ораап бээр.

Чалап тур бис, эргим садып алыкчылар.

КЫЗЫЛДЫҢ ҮЛЕТПҮР БАРААННАРЫНЫҢ САЛЫЫ.

Аагаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чатбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 10—15 градус соор.

Кызылга эдир булуттаар, чатбас. Хаттың үзүү кошкак. Агаарның температуразы 12—14 градус соок болур.

телевидение

МАРТ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55— «Рим-шөм-ни деп адыгжыган». Мультфильм. 9.20 — «Баштайгы хүн, сөөлгү хүн». Уран-чечен телефильм. 10.30 — П. И. Чайковский. № 1 концерт. 11.05 — «Ыдыктыг мильдер». Документалдыг телефильм. 11.35— Медээлер. 11.40 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35—Делегейниң херээженнер хүнү — Март 8-ке уткуштур. Документалдыг фильмнер программазы. 15.50 —«Пионерия, изиг байыр!» Риганың Пионерлер ордуузунуң уругларның уран үүл коллективтеринин күүселдези. 16.35 — «ССРЭниң улустарының V Кышкы спартакиадазында». Красноярскиден дамчыдылга. 17.20 — Телемедээлер. 17.35 —«Чечек».

МОСКВАДАН

18.10 — Бөгүн делегейде. 18.25 —«Экранда —кинокомедия». «Кыстар». Уран-чечен фильм. 20.10—«Ye». Информастыг программа. 20.40 — 20.55—Чапсар. 20.55—00.55 — Делегейниң херээженнер хүнү—Март 8-ке тураскаатканы байырлыг хурал болгаш концерт. ССР Эвилелиниң Күрүнең академиктиг Улуг театрындан дамчыдылга. Төнгенде—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —Англи дыл. 12.30 — География. 8 класс. Барыын-Сибирь район. 13.00 — ПТУнуң сургуулдарынга. Физика. Электриглиг болгаш магниттиг шөлдерге октаглыг кезикчигештерниң шимчээшкини. 13.30 — «Гиляй акыйның амыдыралы болгаш номнары». В. А. Гиляровскийнин амыдыралындан болгаш чогаалдарындан. 14.25 —«Силерни уткуп алган мен». Документалдыг телефильм. 14.55— С. Гудзенокту поэзиязы. 15.30 —Медээлер. 15.40 —17.35—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.35 —«Пушкин дугайында монолог». Телефильм. 18.15— «Малышок». 18.30— Телемедээлер. 18.40 —«Тываның экраннарында». 18.55 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.10 — «Тамчыктыг удунар, чаштап!» «Идбилиг экран». 19.25 — «ССРЭ-ниң улустарының V Кышкы спартакиадазында». Красноярскиден дамчыдылга. 20.10—«Ye». Информастыг программа. 20.40—Документалдыг фильм. 20.55 —«Көдээден дамчыдылга». 21.55 — 23.20 — «Отка йөрээл». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

МАРТ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Механик Гавриловтуң ынак херээжен кижизи» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Золушка» 10.30, «Шупту сыр оске» 13.00, 15.00, «Валентина» 16.10, 18.45, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Медовый месяц» аалчылар бажыңының чажыды» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бодамча чокка өглеңишкени» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Лимонад Джо» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

ССРЭ-ниң Иштики херектер министерстводунуң дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң кирин өөренир салбырларынга курсантылар хүлээп алырын Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерстводу чарлап тур.

Дээди школаларга өөренир хуусаазы — дөрт чыл, ортумактарынга — ийи чыл. ИХМ органнарынга ажылдаар юрист дээди болгаш ортумак эртемниг специалистерни школалар белеткеп турар.

ССРЭ-ниң ИХМ-ниң Омскиде дээди школазынга болгаш Иркутскиде орт-техниктиг училищезинге 30 хар чедир назылыг, Совет Армияга шериг хүлээлгезин эрттирген азы эрттирбээн-даа ортумак эртемниг, кадыының бәйдалыбиле ИХМ органнарынга ажылдап болур эр кижилерни хүлээп алыр.

Киреринин экзаменнерин чедишкинниг дужааган болгаш ол школаларга дыңнакчы кылдыр даңзылатканнарны шериг хүлээлгези эрттиреринден хостаар.

Волгоградтың, Горькийниң, Рязаньның, Хабаровскийниң дээди школаларын, ол шыкаш Новосибирскиниң, Орёлдуң, Воронежтиң, Калининградтың, Барнаулдуң, Саратовтуң ортумак школаларынга шериг албанын эрттирген, ортумак эртемниг, кадыының байдалы-биле ИХМ органнарынга ажылдап болур эр кижилерни хүлээп алыр.

Школаларга өөренирин күзээннер дараазында эртемнерге конкурс экзаменнерин дужаар: орус дылга болгаш литературага (бижимел болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге, даштыкы дылга (үүгле дээди школаларның), а Иркутскиниң орт-техниктиг училищезинге киреринге кандидаттар ССРЭ төөгүзүнүң орнунга математикага (аас-биле) экзамен дужаар.

Дээди өөредилге черлеринге киреринге күзээннер апрель 30-ге, ортумак өөредилге черлеринге киреринге күзээннер май 30-ге чедир Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадр кылдызынге келир болгаш эмчи комиссиязың эртери-биле дараазында документилерни экээр: кадыының дугайында эмчи справказы (286 майык ёзугаар), ортумак эртеминиң дугайында аттестат (бодун), шериг биледи азы кинр бөжидилге херечилели, сөөлгү ажылдан азы өөренип турганы черинден бүдүрүлге болгаш партия-комсомол характеристикалыг, бөрт чокка тыртыргаңы 3х4 хемчээлдиг 3 фото-чурук, СЭКП азы ВЛКСМ райкомундан өөредип чоруткаңының дугайында бижик.

Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадр кылдызынден экзамен дужаап өөренип чоруурулге бижик алганнарга Кызыл хоорайдан ол өөредилге черининң турар черинге чедир болгаш дедир келириниң орук хөлезиниң төлеп бээр.

Конкурс эрткен кандидаттарны дыцнакчылар кылдыр хүлээп алыр болгаш халас чем-биле, хеп-биле, общежитие-биле хандырар.

Оон аңгыда, айда 40 рубль стипендия бээр, а иштики херектер органнарынга 6 ай болгаш оон-даа хөй чыл ажылдааннар сөөлгү ажылдап турганы шалыңын алыр.

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадр кылдызын, 204 дугаар кабинет. Телефоннар: 2-10-71, 99-23-88.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-62, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуут кылдыстериниң 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, кодээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетпүр кылдызының 2-31-75, чагаа кылдызының 2-41-27, информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 84.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министерстволар Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер. полиграфия болгаш ном садыының чергелеринин талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00295

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 54 (11852) | 1982 чылдың март 6, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

СОВЕТ ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ

Эргим херээженнер!

Социалистиг Ада-чурттуң алдарлыг кыстары!

Бүгү делегейниң ажылчы херээженнериниң интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Делегейниң херээженнер хүнү-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди силерге чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур!

Март 8-тиң чырык, өөрүшкүлүг часкы байырлалы бисте ёзулуг-ла бүгү улустуң байырлалы болу берген. Ол дээрге социалистиг ниитиледдиң херээженнерге ханы хүндүткелиниң көскү илергейлели-дир. Ол дээрге совет улустуң революшчу демиселинге болгаш тургузукчу үүле-херектеринге оларның аажок улуг ачы-хавыязын үнелеп көргени-дир.

Амгы бо байырлады бис Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылының бүдүүзүнде демдеглеп турар-дыр бис. Бистиң хөй национадлыг күрүневистиң тургустунуп, быжыкканынга херээженнерниң ролю улуг. Оларның эрес-шудургу чоруу болгаш талантызы Төрээн чурттуң чедиишкиннеринде болгаш тиилелгелеринде кирер бижиттинген. Херээженнериң —коммунистериң болгаш партия кежигүнү эвестерниң — хамаатты дайын чылдарында болгаш баштайгы беш чылдарның тудугларынга, Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун үезинде болгаш катап тургузуушкунуун берге чылдарында ажыл-херектери болгаш маадырлыг чоруу чүс-чүс чылдарда оңмас артар.

Социализм херээженнерге ёзулуг хосталганы болгаш чогаадыкчы күштериниң чечектелиринге улуг аргаларны берген. Экономиканың, эртемниң болгаш культураның, чырыдыышкынның, кадык камгалалының болгаш спорттуң аңгы-аңгы адырларынга силерниң чедиишкиннериңерге чурт дүрүм ёзугаар чоргаарланып турар. Бистиң Ада-чурттувус улам байлак, чараш болгаш күштүг болзун, совет кижилериниң амыдырал-чуртталгазы экижип турзун дээш силер улуг күжениишкин болгаш сорук кириишкин-биле ажылдап турар силер.

Бүгү совет республикаларның, чурттуң бүгү нацыналарының болгаш биче улустарының херээженнери социалистиг Төрээн чурттуң хөгжүлдезинге акыдунма улустарның найыралын болгаш бузулбас чаңгыс эвин улам быжыглаарынга төлептиг үлүүн киирип турар. Совет херээженнер коммунизмниң, ленинчи улуг партияның идеяларынга кызыгаар чок бердинген. Боттарынарның бүгү идепкейиңерни, билиглериңерни, ажыл-ишчи чорууларыңарны болгаш уран-мергежилиңерни коммунизм тургузуушкунуун өндүр улуг херээнге, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырарынга берип турар силер. Миллион-миллион херээженнер 1982 чылдың планнарын, он бирги беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышка шалыпчы ажылдың үлегер-чижээн көргүзүп турар. Шылгараңгай ажыл-ишчи херээженнер Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреаттары болуп, Төрээн чурттуң бедик шаңналдары-биле демдеглеткен.

Күрүне болгаш хөй-ниити херектеринге силериңиң калбак болгаш үре-түнелдиг киржилгенер бистиң амыдыралывыстың боттуг чүүлү апарган. ССРЭ-нин Дээди Совединиң үш депутадының бирээзи-ле, чер-чер Советтериниң депутаттарының ийизиниң-не бирээзи—херээжен кижи бооп турар. Профсоюзилел болгаш комсомол организацияларының чартыктан хөй кезиин херээженнер удуртуп турар.

Ие-херээженге бис богун оңза чылыг сөстерни чугаалап турар бис. Леонид Ильич Брежнев бодунуң «Сактыышкынынарында» незининиң дугайында оглунуң ханы өөрүп четтириишкини-биле чугаалап турар. Херээжен кижини өг-бүленин сагыш-сеткили деп чөптүү-биле чугаалап турар. Оортан кижиниң эң эки мөзүг-шынарлары эгезин алыр, боду дозевилеттинин хевирлеттинер. Боттарынарның ажы-төлдериңере бедик идейлиг, күш-ажылга ынак, шынчы чоруктуг кижизидип тура, силер чуртка төлептиг болгаш идегелдиг салгалды кижизидип турар силер. Партия болгаш чазак ие-херээжен дугайында докгаамал сагыш салып турар. Ие-херээженге, чаш назынга, өг-бүлеге дузаламчыны улгаттырар талазы-биле хемчегленнин калбак системазы амыдырала хажык чок боттанып турар.

Иениң, ооң ажы-төлүнүң аас-кежии тайбың-биле тудуш холбаалыг. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң тайбынга ынакшылдыг дашты-кы политиказын совет херээженнер бүгү сеткил-чүрээнден деткип турар. Бистиң Ада-чурттуң херээженнери социалистиг чурттарның херээженнери-биле, бүгү бөмбүрзектиң ажылчы херээженнери-биле кады тайбың дээш, ракета-ядролуг дайын айыылын чайладыры дээш делегейниң нарын байдалдарында демисежин турар. Дайын айыылынга удур, тайбың болгаш чепсегленишкинни дужурер дээш демиселге херээженнериниң үнү улам күштүг чаңгыланзын! Ургулларның кырынга арыг дээр, чырык хүн мөңге чайыннап турзун!

Эргим совет херээженнер!

Силериңиң сорук кириишкинниг күш-ажылыңар, социалистиг Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш моган чок ажыл-чорудулганар дээш коммунистиг ёзу-биле чүректиң ханызындан өөрүп четтирдивис!

Силерге эки кадыкшылды, чаагай чорукту, күш-ажылга, өөредилгеге, чогаадылгага чаа-чаа чедиишкиннерни сеткилдин ханызындан күзедивис! Силерге болгаш өг-бүлеңерге улуг аас-кежиктү күзедивис!

Совет херээженнерге алдар болгаш хүндүткел!

Социализмниң акы-дуңма чурттарының херээженнеринге изиг байыр!

Делегейниң ажылчы херээженнериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжышкыны быжыглыг турзун!

Бистиң Төрээн чуртувус—Совет Социалистиг Республикалар Эвиледи делгерезин!

Коммунизм делгерезин!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАНЫҢ ДАЙЫНЧЫ ПРОГРАММАЗЫ

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң V съездизи

Партияның политиказының идепкейлиг чорудукчулары болуру, бедик идейлиг болурунуң, социалистиг Төрээн чуртка, коммунизмниң херээнге бердиниишкинниң ёзузунга ажылчы чоннарны кижизидеринге, кижиниң бүгү таладыг сайзыралыының тургустуупун келиринге бүгү хемчег-биле киржири — совет журналистериңиң хүлээлгези-дир. Эрткен беш чылда оларның ажыл-чорудулгазының түңнелдерин, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниге холбаштыр массалыг информация болгаш пропаганда чепсектериниң сорулгаларын ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң март 4-те Москвага, Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга, ажылын доозкан.

Съездиниң ажылының сөөлгү хүнүнде **Х. Г. Томинг** (Эстония), **И. Т. Табаров** (Таджикистан), **Г. П. Селезнев, Я. Н. Засурский** (Москва) олар сапал берген.

Чогаадыкчы секциялар ажылының түңнелдериниң дугайын оларның удуртукчулары **В. Н. Голубев, А. В. Романов, С. Г. Лапин, Д. Ф. Краминов, М. Ф. Ненашев, Л. П. Кравченко** съездиге плеткен дыннаткан.

Журналистериңиң делегей организацияазының президентизи **К. Нордестренг** империалистиг дайынзырак белүктерниң буруузу-биле делегейде тыптын келген амгы дүшүүлүг байдалда журналистерниң онза харыысалгалыын онзалап демдеглээн. Оларга дыңнангыр буржуаз парлалганы, телевидениени болгаш радиону ажыглап алгаш, ол белүктер дайынзырап дембээрээшкин байдалын пеитередирип кызыдып, социализм чурттарынга, хөгжүп орар чурттарга, национал-хосталгыг шимчээшкиннерге удур дерзин суртаалчы аажок улуг кампанияны чорудуп турар.

Советтер чуртунуң массалыг информация чепсектериниң ролюн, бүгү делегейге демократия, социал дешилге, тайбың дээш демиселге совет журналистериниң ажыл-чорудулгазын ЖДО-нуң президентизи бедип-биле үнелээн.

Кубаның Журналистер эвилелиниң чиңгине секретары **Э. Вера**, Корейниң журналистер эвилелиниң ТК-зының даргазының оралакчызы **Ким Гван Су**, Афганистанның журналистер эвилелиниң делегацииязының удуртукчузу **Р. Рафат** болгаш өске-даа даштыкы аалчылар съездиниң делегаттарынга болгаш бүгү совет журналистерге чүректиң хапызындан байыр чедирип, тайбың, буянныг сеткил болгаш социал дешилге идеалдарының бадыткаттынары дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннерни оларга күзээн.

СЭКП-ниң төөгүлүг шиитпирлери журналистериниң бүгү организацияларынга болгаш редакциялар коллективтериңе, совет журналист бүрүзүнге ажыл-чорудулганың сорук кириикчи программазы болуп турарын съездиниң хүлээп алган резолюциязында онзалап демдеглээн. Массалыг информация болгаш пропаганда чепсектериниң ажыл-чорудулгазын, совет журналистериниң күш-ажылын партияның съездизиниң бедиңбиле үнелеп көргенин парлалганын, телевидениениң, радио дамчыдылга черлериниң, информация агентилелдериниң болгаш ном үндүрер черлериниң ажылдакчылары чоргаарланыышкын болгаш өөрүп четтириишкин-биле уткаан. Ленинчи принциптерни болгаш партийжи журналистиканың чанчылдарын удуртулга болдургаш, совет журналистер хөй-ниитиниң бедик идепкейин болгаш харыысалгалыг чоруун кезээде көргүзеер деп, делегаттар айыткаан.

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черин болгаш ревизия комиссиязын съезд сонгаан.

СЭКП Төп Комитединче, эш Л. И. Брежневче байырлыг чагааны съездиниң делегаттары улуг сорук кириишкинниг чоруткан. Бистиң чалбыыштыг партийжи сөзүвүс Коммунистиг партияга, совет Төрээн чуртка — алдарлыг юбилейин бо чылын демдеглээр Совет Социалистиг Республикаларның улуг Эвилелиниң кезээде тышчы бараан болзун дээш бүгү-ле түүлдерин кылыр бис деп, ол документинде чугаалаан. Партияның идегелдиг дузалакчылары — журналистер боттарының бүгү күжениишкиниерин социализмниң өндүр улуг чаалап алышкынарының төөгүлүг утказы кижилериң медерелинге бижы-биле кирген турарынче, тургузукчу кижиниң хүн бүрүдеги маадырлыг ажыл-ижиң чыыртыкландыр көргүзеринче, он бирги беш чылдың онаалдаларын күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын пеитередиринге бүгү хемчег-биле идиг бээринче угландырарлар.

Съездиниң түңнел хуралыга СЭКП ТК-ның секретары **М. В. Зимянин**, СЭКП ТК-ның Пропаганда кылдызының эргелекчизи **Е. М. Тяжельников**, СЭКП ТК-ның кылдыс эргелекчизиниң бирги оралакчызы **К. М. Боголюбов** олар киришкен.

• • •

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черииниң бирги пленуму болган. Оортан Баштаар черииниң даргазынга **В. Г. Афанасьевти** сонгаан. Баштаар черииң даргазының оралакчылары —**П. Ф. Алексеев, С. Г. Лапин, С. А. Лосев, Я. А. Ломко, Б. Н. Стукалин, Л. Н. Толкунов**, олар болган. Баштаар черииң секретарыларын сонгаан.

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң Төп ревизия комиссиязының хуралы база болган. Ооң даргазынга **В. И. Новиковту** сонгаан.

(СЭТА).

«КЫЗЫЛ СУББОТАДА»

«Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазынга москвачыларның апрель 17-де коммунистиг субботник эрттирер дээн эгелээшкинин деткээн митинг болуп эрткен. Митингини совхозта партком секретары Ө. Куулар ажыткаш, бистиң чуртувуста ол улуг эгелээшкинниң чаагай чаңчылдарынга доктаавышаан, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чыл оюн бедик бүдүрүкчүлүг ажыл-биле демдеглээринче ферманың ажыл-ишчилерин кыйгырган. Ферманың коллективи москвачыларның эгелээшкинин чаңгыс үн-биле деткивишаан, «кызыл суббота» хүнүн бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылдың байырлалы болдурарын шиитпирлээннер.

Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазының башкылар, өөреникчилер коллективи москвачыларның апрель 17-ни коммунистиг субботник хүнү кылдыр эрттирер дээн эгелээшкинин бүрүн деткээн.

«Кызыл суббота» эрттирер чеди кижи кежигүннүг штабты школада партия организациязының секретарының оралакчызы Р. К. Чыдак баштады тургускан.

Школа коллективи ол хүн школа девискээринин, суур чаагайжыдылгазынга идепкейлиг киржип, шеф коллективтери — № 741 КМК-та, райпога, ыяш ажыл-агый черинге ажылдаарын шиитпирлээн.

Ч. МАНДЫЫЧЫ.
Барыын-Хемчик район.

Үлүү биче эвес

«Сүт-Хөл» совхозтуң чазанылга мастерскаязы 20 шагжаны, 40 деспини, чаш хураганнар үзүп турузар 80 көзенекти, хөй санныг хаалгаларны кылып бергеннер. Аныяк бызаңчылар Сергей Монгуш, Шилов Монгуш, Николай Ооржак, Кодур-оол Ондар олар кызымаккай ажылдап турар.

Б. ОНДАР.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН

В. И. Ленинниң Төп музейинде делгелге

Тайбыңче партияның XXVI съездизиниң чаңгыланып үнген чалбыыштыг кыйгырыгының өөстери, СЭКП-ниң ленинчи утланыышкыны совет кижилериниң, бүгү дешилгелиг кижи төрелгетеннин чүректеринге изиг чүүлдүзүнүүшкүнүү болгаш деткиишкинни болдурган. Ол дугайын совет коммунистериниң съездизин, эш Л. И. Брежневтиң 75 харлаазы-биле холбаштыр аңаа тураскаал белектер болгаш байыр чедириишкиннери хереченлел турар, оларның делгелгези В. И. Ленинниң Төп музейинге март 4-те ажыттынган.

Улуг Октябрьның Төрээн чуртунуң намдарының алдарлыг арыннарының, пролетарж интернационализмниң тугун бедик тутқан СЭКП-ниң аажок улуг ат-алдарының дугайын, ССРЭ-ниң болгаш социалистиг дем катыштырылга күрүнелериниң улустарының буузулбас найыралының дугайын ында делгээн 200 ажыг көргүзүүлер тооружуп турар. Чер кырынга тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң херээнге, демократия болгаш социал дешилге дээш демиселге Ленинниң партиязының, эш Л. И. Брежневтиң салыышкынының Болгарияның, Венгрияның, Вьетнамның, Кубаның, Польшаның, Чехословакияның, Францияның, Финляндияның, өске-даа хөй-хөй чурттарның уран түүл мастерлериниң чогаалдары көргүзүп турар.

СЭКП-ниң политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турарының дугайын, партияның болгаш чоннуң чаңгыс эвиниң дугайын, коммунизм тургузуушкунунга улуг чедиишкиннериниң дугайын делгелгеде салган тураскаал белектер болгаш байыр чедириишкиннери хереченлел турар. Бистиң чуртувустуң күш-ажылчы коллективтеринден, партия, совет, профэвилел болгаш хөй-ниити организацияларындан СЭКП-ниң XXVI съездизиниң Леонид Ильич Брежневтиң адынга олар келген.

(СЭТА).

Комсомолчу кыс Көк-кыс Монгуш ортумак школаны доозуп тургаш-ла малчын болурун шиитпирлээш, комсомолчу путёвка-биле үш чыл бурунгаар Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунга малчыннай берген.

Мал ажылы эң-не харыысалгалыг болгаш белен эвес херек. Ынчалза-даа ону эчизинге чедир кылып, ооң продуктулуг чоруун чедип алыр болза, ол хүндүткелдиг ажыл.

Комсомолчу хойжу алдарлыг юбилей— ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур калбаргап социалистиг чарышка идепкейлиг киришпишаан, үүс хойдан ынча хураганны, хой санныдан дөрт килограмм дүктү кыргып алырын хүлээнген.

ЧУРУКТА: аныяк малчын К. Монгуш.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ССРЭ ЭА-НЫҢ ДЭЭДИ ШАҢНАЛДАРЫ

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ниити хуралы март 4-те бодунуң ажылын доозкан. Хуралдың түңнел сессиязының үезинде эртемнер академиязының шаңналдарын тывыскан.

Марксизчи-ленинчи теорияны хөгжүдүринге болгаш социалистиг тургузуушкунуун айтырыгларын ажылдап кылырынга шылгарангай ачы-хавыяалары дээш Карл Маркстың Алдын медалы-биле Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Густав Гусактың шаңнаан. Академияның дээди шаңналын бергени дээш чүректиң ханызындан ооң өөрүп четтиргенин илергейлээн телеграмманы хуралга номчаан.

Ниитилел эртемнерин хөгжүдүринге шылгарангай ачы-хавыяалары болгаш марксизчи-ленинчи философияның эң чугула айтырыгларын ажылдап кылганы дээш академик П. Н. Федосеевке Карл Маркстың Алдын медалын тывыскан.

Химия болгаш физика талазы-биле шылгарангай чедиишкиннери дээш М. В. Ломоносов аттыг медальды Сербияның Эртемнер болгаш уран түүлдер академиязының академиги Павле Савичиге тывыскан. Радиофизика, радиотехника болгаш электроника талазы-биле шылгарангай чедиишкиннери дээш академик В. А. Котельниковка М. В. Ломоносов аттыг Алдын медальды база тывыскан.

Академияның дээди шаңналдарын алган эртемденнер чанчыл ёзугаар эртем илеткелдерин кылган.

(СЭТА).

Айтырыглар, бодалдар, сорулгалар

УСПА-ХӨЛ ШЫНААЗЫ: амгы болгаш келир үези

Успа-Хөлдүң шынаазы Тыва биле Моол Арат Республиканың кызыгарынга, бойдус талазы-биле байлак, онза чараш булуңнарның бирээзи. Шаг-шаандан бээр көшкүнмалчын араттар албек сигенниг ол шынааның байлаан ажыглап келгеннер.

Успа-Хөл шынаазы ам бо хүннерде-даа бистиң республиканың мурнуу зоназының совхозтарының малга бөдүүн чем курлавырларын белеткеп алыр черлериниң бирээзи болуп артышаан. Ылангыя республика девискээринге кандаашкынныг чылдар болу бээрге, Тываның кайы-даа ажыл-агыйлары мал чемин Успа-Хөл шынаазындан белеткеп ап турар. Ынчангаш бо черни бөдүүн чемнер белеткеп алырының республика ужур-дузалыг чери деп санап болур.

Сөөлгү чылдарда Успа-Хөл шынаазын кайы хамаан чок ажыглап турарындан ооң беримчези чыл келген тудум-на каракка көзүлдүр эвээжеп турары сагыш-сеткилди дүвүредип келир-дир. Оон чылдаанары мындыг.

Бирээде, ында докгаамал быжыглаттынган сиген шөлдерлиг мурнуу зонаның ажыл-агыйлары часкы үеде хемнер суу шынааже агып кирип келирге, бир-ле дугаарында шөлдерин суггарып алыр дээш кандыг-даа план-төлевилел чокка, буга-арыктарны мурнуп хунаажып тыртып каптар. Ол чазын шынааны суггарып алырынга түр үеде ажыктыг болбайн аан. Ынчаарга оон соңгаар ооң салдары кандыг болуп турарыл? Ол ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түңнелинде сөөлгү үеде Успа-Хөл шынаазында дыка хөй шөлдер кургап турар. Мурнуку чылдарда өлшыктыг, ото-сигени элбек үнүп чыткан чамдык шөлдер куурарты кургап калган. Шынааже кииp агып чыдар Теректиг, Хоолу, Ирбитей хемнериниң суглары үүгле часкы үеде элбек сугну бээр, а чайын оларның суу кадып, шынаа четпейн, чер иштинче кире бээр. Ынчангаш тускай төлевилел чок арык-бүгаларны тыртып турары черниң чайгаар бүткен бойдус байдалын үреп, шынааны кургадып турар.

Ийиде, Успа-Хөл шынаазында ажылдап турар кижилерниң от-биле серемчилел чогундан, орт-халаң чыл бүрү болуп турар. 1979 чылдың чайынында Ак-Чыраа деп черден улуг орт хып үнгеш, бүгү шынааны калбарты сиген шөлдери өрттенген. Ол орт шынаның торфталчак хөрзүнүнде хаңылап киргеш, кышкы үеде чер бүдүү хөрлээлеп чыгаш, чайын ол-бо черлерден хып үнүп турар. Маңаа республиканың өртке удур демисел чорудар органнары тускай шинчилел чорудары чугула деп бодаар мен.

Үште, кыш келирге-ле, Успа-Хөлдүң делгем шынаазының хыыргыыжын массалыы-биле тазарты кезип турары чайгы үеде ооң өл-шык, суг режимин үреп, ото-сигеннин дүжүткүр чоруун кудуладып, шынааның дириг амытаннарының амыдыралынга багай салдарны чедирип турар. Ынчангаш кыжын хыыргыышты шынаа дургаар калбаа-биле кезе бербейн, тарылга шөлү ышкаш, дилиндектей кессе эки эки деп бодаар мен.

Успа-Хөл шынаазының келир үези кандыг болур ужурлугул? Бистин республиканың ажыл-агыйларының мал чеми баазазын быжыглаарынга оон ролю улуг болган чүве төлээде, бир-ле дугаарында шынааны шын суггарып, чамдык черлерни кургадырының тускай төлевилел системазын тургузуп, ону ажыглалга киирери дарый негеттинип турар. Мындыг системаны тудуп, тургузары хөй капитал салыышкының, улуг күштү негээр чүве болганда, ону республиканың Көдээ ажыл-агый база Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволарының күжү-биле тудары чугула. Шынаанын от-сигеп үнмейн турар азы эвээш дүжүттүг шөлдерин тускай болбаазырадып тургаш, бедик дүжүттүг хөй чылдыг сигеннерни тарып өстүреринге ол суггарылга системазы база улуг ужур-дузалыг болур. Ындыг шөлдерден мал чеминиң немелде курлавырын дыка хөйну ап болур.

Успа-Хөлдүң делгем шынаазын суггарыптар ындыг хөй суг курлавырын кайын алырыл деп айтырыг тургустунза бээр магат чок. Шынаага кудук казарга, суг 3—5 метрден-не элбек үнүп кээр-дир. Ынчангаш чер иштинин суглarын ажыглаары чугула, борта баш удур шинчилел ажылдарын кылыр апаар.

Успа-Хөл шынаазында элбек дүжүттүг дыка хөй сиген шөлдери чыл бүрүде ажыглаттынмайн артып турар. Аңаа сиген кезер тракторлар, комбайннар чоруй - албас, дөңгелчиктиг, оңгул-чиңгил черлерле болгай. Орта культуратехниктиг ажылдарны ажыл-агыйлар боттарының күжү-биле кылып аптар арга чок. Ынчангаш республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң күжү-биле ол шынаага культура-техниктиг ажылларны калбаа-биле кылып чорудары негеттинип турар.

Успа-Хөлдүң шынаазынче докгаамал электри энергиязының шугумун дарый шөйүп чедирери чугула. Ол боттаны бээрге, шынаага витаминниг сиген далганы белеткээр алаан хөй агрегаттарны ажылдадып болур. Сиген далганы белеткээринге ногаан масса ында четчири-биле бар.

База бир айтырыг. Успа-Хөл шынаазында аргыжылга оруктары уш-баш чок болуп, эң-не дески дүжүттүг сиген шөлдерин машина-техника кайы хамаан чок таптай бастырып турар. Ындыг оруктарның чыл бүрүде хөйү-биле тыптып турары сиген шөлдериниң хемчээлин кызырып турар. Ынчангаш Успа-Хөл шынаазынга төпчүткен орук системазының төлевилелин тургузары чугула апарган. Ол төлевилел ёзугаар ажыл-агыйлар боттарының шөлдериңе хамаарышкан оруктарны кылып, сайлап, чалдап-ла алгай.

Успа-Хөл шынаазының келир үезинге хамаарышкан үстүнде кодуртүнген айтырыгларны республикада хамаарышкан организациялар өөренип көөр боор деп идегээрдир мен.

Т. МОНГУШ,
«Торгалыг» совхозтуң директору.
Өвүр район.

РЕДАКЦИЯДАН: Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң директору Т. Монгуштуң көдүрген айтырыглары, шынап-ла, амыдыралдың бодунуң тургусканы болгаш саадал чок шиитпирлээри негеттинип турар айтырыглар дээрзи билдингирдир. Республиканың партия, совет органнары, Көдээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволарының, Тываның орук тудугунуң болгаш ажыглалының бүдүрүлге эргелелинин база өске-даа организацияларның удуртукчулары болгаш специалистери Успа-Хөл шынаазының келир үезинге хамаарыштыр чүнү бодап, үстүнде бижиттинген четпеестерни чайладыр дээш кандыг ажылдарны кылып чорударын планнап турарыл? Ол шыкаш республиканың мурнуу зоназының Успа-Хөл шынаазындан мал чеми белеткеп турар районнарының, совхозтарының удуртукчулары, специалистери болгаш Көдээ ишчилери маңаа хамаарыштыр чүнү чугаалакаан турарыл, Т. Монгуштуң бижээн чүүлүнде кандыг айтырыглар чедир чырыттынмайн барганыл, а көдүртүнген айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээр дээш кандыг немелде хемчегларни алза чогуурул? Бо дугайында санал-оналдарыңарны редакцияже бижип чорударыңарны диледивис.

Национальная художественная отдел

Эш И. А. Седипти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия болгаш совет органнарга хөй чылдарда үредүнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 60 харлаазы-биле холбаштыр СЭКП Бай-Тайга райкомунуң инструктору эш Иргит Арапгановыч Седипти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың март 5.

Эш С. Ч. Юшаны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия болгаш совет органнарга хөй чылдарда үредүнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлаазы-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң органнизастыг-инструктор килдизиниң эргелекчизи эш Сергей Чоодуевич Юшаны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың март 5.

Көскү агитация

КӨРҮШТҮГ КЫЛДЫР

Партияның XXVI съездиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чедишкинниг боттандырарынга совет кижилериниң күш-ажылчы оолган политиктиг идепкейин кедүрерингe база оларны чогаадыкчы ажыл-ишче мобилизастаарынга көскү агитацияның бүгү хевирлериниң ролю улуг. Ынчангаш республиканың албан организация, бүдүрлге, ажылагый бүрүзү көскү агитацияны ажыглап оон бүгү хевирлери-биле чурттуң амгы хөгжүлдезин совет кижилериң эртем-билиинниг, культуразының база эстетиктиг кижизидилгезиниң хүн бүрү өзүп турар негелделеринге дүүштүр дерип турар. Чижек кылдыр республикада мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи Тываның электри четкилериниң коллективин көрээл. Көскү агитацияның темазы — «СЭКП-ниң XXVI съездизи», «Он бирги беш чыл», «ССРЭ-ниң 60 чылы» болгаш оон-даа өске. Көскү агитацияның кандыг-даа хевирлерин кааа-даа ажыглаарда оон идепкейлиг болгаш уран-чечен дешелиин дээштиг, тода күүсеттингенин, доктаамал чаартының турарын чедип алыры кол айтырыг дээрзин ында партия организациязы (секретары Э. М. Шубник), профэвилел комитеди (даргазы А. А. Матюшов) эки билир.

Эргижирээн стендилерин, көргүүг самбыраларын ей-шаанда чаартып, эрги темаавын катаптавазы-биле чаа теманы көргүзүп, уранчыды чүүл көргүзериниң элементтерин дилеп тып, өске бүдүрүлгезериниң дүржулгазын өөреним көрүп, солуп-сеткүүлдерден көскү агитация талазы-биле литератураларның түскай үндүрүлгелерин ажыглап турары чедишкинниг. Чүрүкчу-шимекчи Н. Ф. Минцин партия организазы, профэвилел комитеди-биле сумележип, эскиатерин, каш катап өскертип тургаш, улуг хемчээлдиг стендилерни, чамдык көргүзүг самбыраларын чылда ийи удаа чаартып турар.

Бүдүрүлгенин девискээриинден эгелээш ажылчыларның ажылдап турар черлеринге, фермаларынга чедир дерээн көскү агитацияның материалдарының кижизидикчи салдары улуг.

«ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя» деп кыйгырыгның адаа-биле калбарган социалистиг чарыш көскү агитацияда эки чырыттынган. Чарыштың тиилекчилериниң аттарын «Социалистиг чарыштың тиилекчилери» деп, 1-ги, 2-ги, 3-кү черлерни эзлээн эзлчетлерни, салбырларны, участоктарны «Социалистиг чарыштың түнелеп» деп салбырларда бижип, демдеглеп турар. Көскү агитацияның кайда негелдезинге дүүштүр тургустунган болдур, ында күш-ажылчы чедишкинни бар дээрзин бо коллектив бадыткап турар. Коллектив оон бирги беш чылдың ийиги чылын күш-ажылчы чедишкини-биле эгелээн. Январь айның планныг онаалдары ажыр күүсеттинген: электри энергиязы ажылдап кылырын 137,5 хуу. чылыг энергиязын—100,9 хуу күүсеткен, боттарының хереглеринге 205 муң киловатт-шак электри энергиязы кампаттынган.

Көскү агитация совет кижилериң үүгле политиктиг негелделерин эвес, а оларның эстетиктиг хереглелин хандырар ужурлуг. Ынчангаш көскү агитацияның ажык болгаш кижи бүрүзүнге билдингир болурунче, эргижирээн, будуу балалып турар, планның ажык дээр адаакда турар самбыраларны, стендилерни удаа-дараа чаарты бүдүп кылырынче чүрүкчү Николай Федотович Минкин кичээнгейни кошкатпайн идепкейлиг ажылдап турар.

— Партияның иштики, даштыкы политиказын дээштиг тайылбырлазары, ажылчы чонуң чогаадыкчы эгелээшкиннерин удам кадбартырыкка бүгү талазыг деткимчени бээри, моон соңгаар планны күүседиринче бүгү күштү мөөнүзээри, четпестерни илередири көскү агитацияның сорулазы ындыг дээш билир мен. Ындыг болганда коллективтиң девискээрни көскү агитация-биле дерип, билигмергежилди үндүрүп тургаш ажылдазары меңгеп негеттинип турар. Кылыр ажылдаам-даа хөй... — деп, чүрүкчү чугаалады.

Амгы үеде бүдүрүлгениң эзлчеглиг сорулгалары-биле чергелештир, көскү агитацияның бүгү хевирлерин СЭКП-ниң, сөөлгү съездизиниң болган СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче утландырган.

В. САТ.

ЧУРУКТА: Тываның электри четкилериниң коллективинде бир стендиниң иштии хевири.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ДААРТАГА БӨГҮН БЕЛЕТКЕНИП

Кызыл хоорайның хлеб заводунуң кондитер цеги. Бо бичии бүдүрүлге пайысталдын, районнарның чурттакчыларынга хүнүг-не ортумаа-биле 1,5-2 тонна пряништи бүдүрүл берип турар. Цехте хайыккан ажыл-ишти сонуургап, эзлчеглиг ажыл хүнү тонеринге чедир ийи шак артканда келдивис. Хөй улус-даа чок коллектив болду. Ийи чүдүрүкчү, херээжен беш ажылчын бар.

Бирги өрээл. Ол эзээн делгем, узун дурту он шаа метр. Ында шоодайлаттынган прянишктер ооваланган. Оон ынай киирерге, кол өрээл көстүн келир. Ажылчынар чигир, дагаа чүүргээш холумзыктыг далган хоюткузунуң паштарын аштаан, арткан далганнарындан тускай дериг-херекселдерниң дузазы-биле прянишк кылган турлар.

— Дараазында хүнүң херек чүүлдерин ажыл хүнүнүн соолгу шагында белеткеп, четчелеп алыр улус бис. Ынчанмас болза, саадаашкынга таваржы берип болур. Ам даартага шупту чүве белен — деп, бригадир Валентина Михайловна Масленникова биске чугаалады.

Бо коллективтиң ажылчыннары эп-найыралдыг, бот-боттары аразында хүндүткелдиг улус деп чүве илереп келир. Ынчангаш олар планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүседип турарлар.

— Найыралывыс быжыг, бот-боттарывыска үргүлчү дузалашчын чоруур бис. Планныг онаалдаларның күүселдезин хандырар дээш суббота, воскресенье-даа хүнниринде ажылдай бээр бис. Херек апарганда ам канчаар, хүлээлге күүсеттинмейн базырга ынчыг-ла болгай — деп, хоочун ажылчын Т. М. Баглаева биске чугаалады.

Шынап-ла, ажылчын кижиниң күш-ажылга хамаарылгазы оон арын-шүүрү, ак сеткилди-биле тудуш холбаалыг. Бо чаагай чаңчылды, эки чүүлдү коллективке быжыглаар талазы-биле күш-ажылдың хоочуну, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Н. И. Иргит, Улустарның Пайыралы орденниң эдилекчизи В. М. Масленникова, мурнакчылар В. Д. Допган, Т. М. Баглаева олар багай эвес ажылдан турары херек кырынга көргүзүп турар.

Коллектив бо хүнниерде ССРЭ-ниң тургустунганыдан бээр 60 чылын толептиг үткүүр дээш улам бедик кедүрлүүшкүнбиле ажылдап турар.

О. АРАНЧОР.

ЧУРУКТАРДА: кондитерлер И. Хомушку болгаш дагдынакчы Т. Ч. Монгуш; мурнакчы ажылчын Т. М.Баглаева.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

БАЧЫМ ИШТЕ

Өскен-төрээн чери кончуг, күш-ажылчы шылгалданы эрткен булуңу база эргим. Ол черлериниң изиг-соогу, кадырберти-даа хамаан чокка ол эргим. Кандыг-даа тайылбыр маңаа хереглеттинмес. Валентина Борбак-оолдуң өскен, чаш шаа эрткен чери Ус-Аксы. Чалым хаяларлыг, кадыр одуругларлыг, ажыны шыналарлыг бо оран аймак кижиниң сагыжында бир онзагай кылдыр артып калган. Ол ашаа сес классты дооскаш, Кызыл хоорайга чедип келген.

Ынчан 1966 чыл тургай. Киномеханигиже өөренип алыр дээш күзели бүтүнмейн барган. Бо мергежил каяа-даа херек болбайн аап, ынчала-даа тудугжуңуң ижин оон-даа чугула деп чүве илереп ортаг. Ону моон мурнунда кайыын билир ийик, чаа хлээди шазын иштинде кижи.

Тудуг бургуулулда бүгү-ле чүве таарымчалыг кылдыр тургустунган. Чурттаар - обшежитие, кедер идик-хей, чинир аъш-чем шупту халас. Ам канчаар, кино үндүрүп өөренири сөөлүнде-ле болзунам-деп бодап. № 4 профтехучилищеге ол өөренип берген. Өөредилгеге-даа, практика үезинде-даа Валя дүрген өөренимчел, шиитсээдип алымчал чоруун көргускен. Училищеня доосканда, хоорай тудуунга ажылдай берген. Бир катап ол моон мурнунда болган алгаашы-биле өскээр дап-бээр часкан. Бригада кежигүннери, бригадир кайыын салыр ийик, үгда-даа чок болган.

Аныяк тудугжу ажылчын коллективке доктаап, күш-ажылчы эге базымнарын эгелээн. Төрээн суурунче чаныксай-чайыксай, ада-иезин, чоок улузун сагыына-сагыына, ажылдың бергезин шыдажы-шыдажы кара күжү-биле ажылдап алганы акша-шалың оңаа үнелип кижиге кайыын үттүндурар.

Планныг онаалда, социалистиг хүлээлге күүседир дээш аныяк тудугжу айдан-айже, кварталдан кварталче ажылдап чоруп турда, элээн каш чыл билдиртпейн эрте берген.

План, хүлээлге күүседири—үүлге бүдүрүлгениң «арыг хөрээ» эвес, кижиниң мөзү-шынарын дадыктырар, арын-шүүрүн коргүзер чугула чепсек деп чүве аныяк ажылчыга билдире берген. Тудугжу кыс өөренип, ажылдап, бригаланың хей-шинти амыдыралынга идепкейлиг киржип келген.

Сураан дыңнаан дээрден башка, В. Б. Борбак-оолду ынчан танывас мен. Бир катап № 48 тудуг эргеделинге партия эге организациязының хуралынга олуруштум. Коммунистер аңаа идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды тудугжу бригадаларда чорудуп турарының байдалын чугаалажып турган чүве. Чавыс мага-боттуг, чазык шынарайлыг, улуг кара каректиг аныяк кижи санал бээри-биле туруп келген.

— Бүдүрүлге планының күүсеттинмейн баары тудуг материалдарының чедишпейн турарында база эвес. Материал херек болбайн аап. Ынчалза-даа оон-даа чугула айтырыг бар. Ол дээрге кижилер-биле ажыл. Ажылчын бүрүзүнге чедир кижизидилге, тайызбыр ажылын чорутпаанындан ажылдан үпер-кирер чорук эвээскеейн, материалдар кам-хайыра чокка төтчеллеттинип база өске-даа таарымча чок үүлдер тургуступ келген. Ынчангаш республиканың аңнаыр-тывыш ажыл-агый партиязының XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле бээткен социалистиг хүлээлгелерин ап, чаа-чаа сорулгаларны салып, кызымак ажылдап турар.

Н. ИРГИТ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң чанында Аңнаыр-тывыш ажыл-агый эргеделиниң охотоведи.

УЧАСТОКТАРДА КОЛ КҮШ

«Россия» совхозта коммунистерниң хуралдарын Устав ёзугаар ай санында эрттирип, ону белеткээринге оларны идепкейлиг кириштирип, шиитпирлер күүседилдезин организастап, кыдынган ажылдар дугайын хуралдар үезинде коммунистерге үргүлчү дыңнадып турар.

Партбөлүктериниң, эге организацияларының хуралдарынга бригадирлериниң, ортумак звенолар удуртукчуларының информацияларын часкы, күскү, кышкы чугула ажылдар үезинде бо-ла дыңнаар. Коммунистериниң, кадрларның хавыясалгазын ол бедидип турар.

Совхозта 6 партбөлүк тургустунган болгаш күш-ажылчы коллективтериниң кол өзээ болуп, ажыл-ишчилер оргузунга организакчы, идей-кижизидилгелиг ажылга парткомнуң далвыр кол күжү бо-луп келген. Олар ай санында ажыл планын коллективтиң мурнунда сорулгаларга дүүштүр тургузуп, чугула айтырыгларны шиитпирлежип турар. МТМ-де, № 3 трактор-хову бригадазында партбөлүктериниң (организакчылары К. Р. Газеев, Е. С. Боробиков) ажылын эзээн идепкейжиткен. Совхоз бүдүрүлгезиниң түстүг адырларында мурнакчы коммунистер хөй. 1934 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, хойжу К. Т. Канчыыр-оол, ажылчынарын Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи К. Б. Үүремчи, Д. Т. Огнев, хоочун механизаторлар Б. К. Сааты, Ш. К. Чыртак-Уруг, О. К. Ензак, С. С. Сөрүн, инек кадарузы И. К. Дарыма, О. Д. Оюн, В. С. Хуна, бызаа ажлакчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады В. Г. Иванова, саанчылар А. С. Карпова, Р. В. Кама, В. Б. Минчеймаа олар ышкаш мурнакчылар бар.

Совхозта чарыштың даяштиг боллуварының, ажылчынарының күш-ажылының байдалын ажикидериниң хемчегларын алганы улуг идиглиг болган.

Бо болгаш еске-даа хемчегларни дирекциянын, парткомнуң (секретары Х. С. Мазыр) ап чорутканының түнелиинде совхоз 1981 чылды багай эвес дооскан. Оон экономиказында кол черни ээлээр аътким угланышкынныг болза мал ажылын хөгжүдерингe бире эвес базымнар кылынган. Эрткен чылын малдың баш санын өстүрериниң, эът-ти бүдүрериниң болгаш күрүнеге салдарының планнарын ажыр күүсеткен.

Совхозтуң механизаторлары 1982 чылдың часкы тарылгазынга организатыг белеткенир, техниканы кыска хуусаада сентээр талазы-биле кыйгырыгны республиканың бүгү механизаторларынга үндүрген-нерниң бирээзи.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

Таңды район.

Кооператорларда

ҮНЕЛЕЛ БЕРИП, САНАЛДАР КИИРГЕН

Бай-Тайга районнуң Кара-Хөл кедээ Совет девискээринде кооперацияның хуучу кежигүүлериниң хуралы болган. Ында Бай-Тайга районнуң Кара-Хөл девискээринде кооперация садыының черлериниң эртken чылда кылын чоруткан ажылын түнелеп чугаалашкан. Кодээ Советтин девискээринде чонну хереглеп барааннары-биле хандырып турар ийи магазин, бир дарёк бар. Оон аңгыда пекарня болгаш белеткел чери база ажылдап турар.

Кара-Хөлде үлегүр бараанналарының магазинин эртken чылдың үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 103,3 хуу күүсеттеш, ында садыг болүүнде мурнакчы болган. Суурда пекарня хлеб быжыралының планын күүсеткен болгаш суурнуң чурттакчыларын, малчыннарны хлеб-биле үзүктелиишкин чокка эки хандырып келген. Суурда аъш-чем магазинин бараан саарылгазының планын 98 хуу күүсеткен. Бо магазинниң планын күүседип шыдавайн барганының чылдагааны болза, эртken чыл дургузунда олче ийи катап оор киргеш, ону тодарадып саналарыбиле үзээн хей хүннерде хаалдыг турганы болган.

Кооперация хөрөнгезин камгалап кадагалаар чорук үүлге Кара-Хөлде-даа эвес, районнуң оске-даа магазиннеринде сула болуп турарын, оорларын илередип тывар болгаш кооперацияга чидирген когаралды эгидер талазыбиле райпо баштаар чери-даа, районнуң хоойлу-дүрүм камгалаар органнары-даа четпес хемчег ап турарын хуучулар шиитсиз шүүмүлээн.

Кара-Хөлде районнуң белеткелчиин С. Саая ажылдап турар. Белеткелчи 1981 чылда чурттакчы чондан элээн хөй эътти болгаш саржагны садып алган, районнуң ажылчы чоннарын аъш-чем-биле хандырып, ында садыг болүүнде мурнакчы болган. Суурда пекарня хлеб быжыралының планын күүсеткен болгаш суурнуң чурттакчыларын, малчыннарны хлеб-биле үзүктелиишкин чокка эки хандырып келген. Суурда аъш-чем магазинин бараан саарылгазының планын 98 хуу күүсеткен. Бо магазинниң планын күүсед

ПЛАКАТ—ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДЕ

«Бис тайбыңны, быжыг тайбыңны күзеп турар бис. Ол дәэрге бистиң даштыкы политикавыстың үндезининиң үндезини болур».

Леонид Ильич Брежневтиң бо сөстерин «Тайбың программазы боттаныл тур» деп плакатта шыйып көргүскен. Плакаттың автору—москвачы чурукчу О. Масляков. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеҥниң тайбыңга ынакшылдыг политиказын илередип турар ол чогаал «Плакат—тайбың, айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дәэш демиселде» деп делегей конкурузунга бирги шаҥналды алган. Ол конкурска 50 чурттардан 3,5 мун ажыг плакаттар келген.

ЧУРУКТА: «Тайбың программазы боттаныл тур» деп плакат.

ЧУРУКТА: «Ядролуг калчаараашкын сенезин!» деп плакат. Ийиги шаҥнал. Авторлары—М. Аввакумов биле О. Волков (ССРЭ).

ЧУРУКТА: «Шуптувуска болгаш кижи бүрүзүнге—тайбың» деп плакат. Бирги шаҥнал. Автору—Р. Соха (ШҮР). СЭТА-ның фотохрониказы.

Эвилелдешкен республикаларда

⊙ РСФСР

Чер кырында ажыттынган даг үндезилериниҥ даҥзызынга база бир чаа минерал немежир, оҥ ады-якутит. Иркутскиниҥ әртемден-геологунун ону тып алган черииниҥ адыбиле ыңгаар алаан.

Якут АССР-биле Иркутск болгаш Чита областарның кызыгаарлажып турар черинде даглар Сибирьниҥ казар байлак шинчилекчилерин шагдан бәәр-ле сонуургадып турган. Каш чылдар бурунгаар оон, түттүнүп турар Байкал-Амур магистралының чоогундан, тайротпин — сирень өҥнүг чараш даштың — мооннелгеи черии тыпкан.

Чаа даг породазы кара өҥнүг, шүүлеҥ даш-довурак адаанда алаан делгем девискәәрде чыдар.

Якутит болза глинозем биле калий чемишчидилгениҥ комплекстиг чиг-ади боон болдур деп специалистер санап турарлар. БАМ зонализда база бир казар байлакты үлетпүрге шиигээдип алырының перспективазын геологтуг тодарадыышкын разведкалы бадытказар.

⊙ ГРУЗИЯ

Трикотаж будурулгелиниҥ «Бахтриони» дээр каттыжышкынында ажыттынган бичии кижилерге таарыштырган чараш кылыглар делгем гезии оларны кымнарның, чүүден кылганын билбес кижилер чаа чүүлдериҥ әлчелиг көрүлдези деп санаарлар боор. Чоокка чедир-ле будурулге бижындылары деп санадын турган кескиндилерден ол көрүштүг өбкаларны, сарафаннарны, кофточкаларны школалар өөреникчилери даарап каанар.

Тбилисиниҥ № 62 ортумак школазының чанында өөредилге комбинадын «Бахтриониҥ» акша-хөреҥгизи-биле тургускан, чылла он беш мун рубльдиҥ продукциязын ол комбинат будуруп үндуруп турар. Каттыжышкынының мергежилдиг ажылдакчылары өөреникчилерни башкылап турар. Үк комбинат будурулгеге кадрлар белеткеп үндүрүп турар өөредилге чери болу бергеи. Ынчангаш мергежилдиг кадрлар белеткәәр бешкы топтуң бо чылын Грузияга ажыдары көрдүнген.

⊙ ЛИТВА

Вильнюста «Мокслас» («Эртем») дээр ном үндүрер чер типографияже бижик машиназынга парлаан материалды әвес, а өрүп, чыскаап каан номнуң македин чорудуп берип турар. Ажылдың кол кезээн электроника бодунга ап турар будурулге участогунда тургускан.

Номнуң текстизин машиналарга парладып турар, ол-ла йдде сөзүглел машинаның электроннуг «сагыжынче» дамчыттынып турар. Минии-компьютерниҥ командазы-биле машина боду-ла тезисти деҥдеп одурулгалыг, будун арынар кылдыр катап парлап әгелээр. Машина болза одуруглар болгаш әгелер парлаар үжүктер-биле, демдектер-биле хандырынган. Оон ачызында формулалардыг болгаш таблицалардыг нарын әртем сөзүглелиҥ-даа өрүп шыдаар.

Ынчангаш арга-биле номнуң типографияга белеткеттиниҥ үнер хуусаалын чартык чыл чедир кызырып турар.

⊙ МОЛДАВИЯ

Бишкектиҥ хамаатты ужар үүлү механизастаар хереккелдер будурер заводунуҥ продукциязы авиалайнерларны ужудушкунга белеткәәрин дүргедедириниге дузалап турарлар.

Пассажирлер болгаш чүк сөөртүр самолёттарга кывар чүүл кудар аппараттарны калбаа-биле кылып үндүрерин ында шиигээдип алган. Самолёттарга он-он тонна кывар чүүлдү техниктер ам каш-ла минута дургузунда кудуптарлар.

Үк заводтуң баштайгы әдлээн онгу беш чылдың тоңчүзүнде ажыглалга киргеи. Ол аныяк будурулге ам чурттуң дмка хөй хөорайларынче әлээн каш ааны дериглерни чорудуп берип турар, олар самолёттарны септәәрин, ужудушкунга белеткәәрин чиигедип турар. Диагностиканың ааны-бүрү аппаратураларын кылып үндүрерин анаа электрлер.

⊙ КИРГИЗИЯ

Республиканың мурнуу талазында «Үзген» совхозта арылар кыжын безин чигир чыып турарлар.

Муҥгаш огородтарда болгаш чечек өстүрер черлерде үнүштер доктаамал чечектелип турар. Ары ажаакчылары ол байтылды кичәәнгейге алган.

Теплица бүрүзүнге бир-ийи арылыг хааржакты тургузуп казынар. Даштын харлыг болгаш соок, а теплицада арылар чайын чүве деп әртеидем кежәәге чедир ажылдан хүндәәрлер. Арыларның кыжын чыгган чигири-биле совхозта садиктерни болгаш ялилерни хандырып турар.

⊙ ТУРКМЕНИЯ

Балык ажыл-агыйының әртем-шинчилел институдунуң Каспийге республика салбырының ажылдакчылары бо айырыгга ыяан шынгыы харыылап тураралар. «Туркменрыбпром» будурулге каттыжышкынынга ажылаарыбиле дазай әрииниҥ ракгыстарлерииниҥ чуруун олар кылганнар, тыныштың курлавырын, ракгаар девискәәрлерни тодаратканнар.

Моон соҥгаар Каспийниҥ соҥгу талазы девискәәрлериндеп ракгаар. Ол сорулгабиле тывыш бригадаларын тургускулаан. Далайның ол амланның продуктузун чүс-чүс пентнерни хереглекчилерге тудуп, белеткеп бәәри планнаттынып турар.

(СЭТА).

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ВСР-де Кызыл туктарлыг

ХАНОЙ. (СЭТА). Хайфон хоорайның чоок-кавызының, Тханьхоа, Каобанг болгаш Тиенаянг можуларның ажылиичилери эрткен чылын көдәә ажыл-агый будурулгезин хөгжүктениниҥ түңнелдерин барымдаалап, шилчиир Кызыл туктарны чаалап алган.

Чер ажылының продукциязын будурериниҥ-даа, ону күрүпеге садарыниҥ-даа талазы-биле планнарны Хайфон районнуң болгаш Тханьхоа можуның тараачыннары дыка ажыр күүседкен. Чурттуң кол аъш-чем культуразы — ристиң ортумак дүжүү мурнундагы чылдарында деңзәәрге аңаа тергиин бедик деңнелди чедип алган.

Кыдат-биле ыыгаарлашкан Каобанг можуның көдәә ажыл-ишчилери база эки ажылдаан. Кыдат дайынзыраптарның сөксаал чок өңүк-чөңгээлериниҥ уламындан кызыгаарда байдал дүшкүүрелдиг турбуже, олар будурүге планнарын долдур күүседкен.

Чаҥчылчаан байырлал

ХАНОЙ. (СЭТА). Национал маадыр хөрээженнер — Чанг үгбашкыларның тураскаалының чаҥчылчаан байырлалы кыдат эжелекчилериниҥ кыжаныышкыннарындан революциянның чаалап алышкыннарын, төрээн чурттуң кызыгаарларын камгалаар деп вьетнам улустуң шинтпирлиг тура-соруктуунуң чырыткыланчак көргүзүү болган. Чанг үгбашкыларның тураскаалын сактып ёзулаар дээш хоорайда оларның адын эдилээн районга вьетнам найысылалдың муң-муң чурттакчылары чыглып келген. Ол үгбалышкыларның удуртулгазы-биле барык ийи мун чыл мурнунда вьетнам армия кыдат агрессорларны чылча шапкан болгаш төрээн чурттуның хамаарышпас чоруун камгалап алган.

Киржикчилери алдарлыг патриотчу чаҥчылдарны кадагалап арттырар болгаш хөгжүдер, социалистиг тургузуушкунуҥ соруглаларын шинтпирлээринге болгаш чурттуң камгалаңар аргазын быжыглаарынга бүгү күжүн бээр деп даҥгыраглаан байырлыг митинг байырладдың кол чүүлү болган.

Чаҥчылчаан байырлал

ХАНОЙ. (СЭТА). Национал маадыр хөрээженнер — Чанг үгбашкыларның тураскаалының чаҥчылчаан байырлалы кыдат эжелекчилериниҥ кыжаныышкыннарындан революциянның чаалап алышкыннарын, төрээн чурттуң кызыгаарларын камгалаар деп вьетнам улустуң шинтпирлиг тура-соруктуунуң чырыткыланчак көргүзүү болган. Чанг үгбашкыларның тураскаалын сактып ёзулаар дээш хоорайда оларның адын эдилээн районга вьетнам найысылалдың муң-муң чурттакчылары чыглып келген. Ол үгбалышкыларның удуртулгазы-биле барык ийи мун чыл мурнунда вьетнам армия кыдат агрессорларны чылча шапкан болгаш төрээн чурттуның хамаарышпас чоруун камгалап алган.

Киржикчилери алдарлыг патриотчу чаҥчылдарны кадагалап арттырар болгаш хөгжүдер, социалистиг тургузуушкунуҥ соруглаларын шинтпирлээринге болгаш чурттуң камгалаңар аргазын быжыглаарынга бүгү күжүн бээр деп даҥгыраглаан байырлыг митинг байырладдың кол чүүлү болган.

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААРЫНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

ТОКИО. (СЭТА). Боо-чепсекти әңдере будурерин соксадыр болгаш ядролуг чепсекти узутказарынче кыйгырган Японияның бөлүк чогаалчыларының чагаазынга СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниҥ Дээди Советиниҥ Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чурттуң дешилгелиг хөй-ниитизи сеткил ханышкыныбиле уткаан.

Делегей байдалының чидигленгени-биле холбаштыр шыңгыы согыш човаашкынны Совет Эвилели илергейлеп, тайбыңга кыжанышкыны чайладыр, ядролуг дайыны болдурбас деэш эң-не идепкейлиг домисежин турарын Л. И. Брежневтиң харыызы-биле танышкан, будуредивис деп, Токио университединиҥ профессору Н. Ито медеглээн. Ол профессор япон чогаалчыларның чагаазының авторларының бирээзи болуп турар.

Тайбыңны камгалаар, ядролуг дайыны болдурбас деэш демиселдиҥ айтырыынга Совет Эвилелиниҥ шинтпирлиг туружуи Японияда эки билир. Тайбыңны быжыглаарынче, чавырышкынны хамыладырынче углаган чүгула инициативаларны ССРЭ кылып турар. Бүгү кижи төрелгетеигге ядролуг дайынның кайы хире халаптыын бүгү делегейниҥ улустарының медерелиге чедир бадыткан көргүзер делегейниҥ авторитеттиг комитедии апазы-бүрү чурттарның сураглыг эртемденнериниҥ киржилгези-биле тургузар дугайында СЭКП-ниҥ XXVI съездизинге көдүрген санал кайгамчык улуг ужур-дузалыг болуп турар деп, япон эртемден айыткан.

Ядролуг чепсекти әңдере будурерин кынчыктырбас талазы-биле практиктиг түңнелдерни чедип алырынга Совет Эвилелиниҥ бүрүн шинтпирлиниҥ Л. И. Брежневтиҥ харыызында илергейлээн. Ол бүзүрел Японияның тайбың талалакчыларының тайбың деэш шинтпирлиг чоруун улам күштелдиргеи деп, Азия болгаш Африка чурттарының япон ассоциациязының чингине секретары Иотаро Конака медеглээн.

КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕННИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Космосту тайбың шиигээдип алыр талазы-биле Совет Эвилелиниҥ чаа кайгамчык улуг чедишкини—«Венера-13» автоматтыг станциязын дүжүрген аппарат-биле Венера планетаны шинчилеп эгелээни бүгү делегейге бедик үнелээшкинни болдурган. Ол болуушкуну делегейниҥ солуннары болгаш информация агентстволары совет эртем болгаш техниканың шылгарангай чедишкини кылдыр санап турар.

СОФИЯ Совет Эвилелиниҥ космоска база бир чаа тайбың тиилелгези — СЭКП-ниҥ XXVI съездизинииҥ айтыканы эртем шинчилелдериниҥ программазының чигези-биле боттаныл турарының түңнели-дир деп, Болгарияның «Работническо дело» солуну онзалап демдеглээн.

ПРАГА. Космосна совет шинчилелдериҥ тайбың харакгерин «Руде право» солуниуң Москвада корреспондентизиниҥ репортажында айыткан. Космос делгемерии шинчилээр талазы-биле Совет Эвилели кайгамчык улуг чедишкиниерии чедип алган деп, Чехословакияның ол солуну бижээн. Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының эртемденнериҥе боттарының шылгарангай чедишкиниериниҥ дружулгазын совет эртемденнер калбаа-биле дамчыдып берип турар. Совет эртем болгаш техниканың улуг чедишкиниерии тайбың сорулгаларга, бүгү кижи төрелгетенниҥ эрге-ажыктарынга баразан болуп турар.

БУДАПЕШТ. Планеталар аразының делгемнерии совет эртемденнер план-үзүлгаар чедишкининг шинчилел турарын Венгрияның «Непсабадшаг» солуну демдеглээн. Автоматтыг станцияның дүжүрген аппаратыныҥ Венерадан чеҥче дамчыдып берген эртем информациязы—космос шинчилелдериниҥ делгем программазын чедишкининг боттандырын турарының тодаргай хереэнзи-дир.

ТОКИО. «Совет космонавтиканың улуг чедишкини», «Венерадан кадыг-довурак шеңелде кылдыр бир-ле дугаырында алдынган өңүг фото-чурууларны оортан дамчыдып берген» деп мөлеерлер чүүлдерни Японияның төп солуннарының бирги арыннарында парлаан.

ВАШИНГТОН. ССРЭ-ниҥ космоска чорулган чаа шеңелдеги планеталар шинчилээринии совет программазында шылгарангай чедишкини кылдыр санап турар бис деп, АКШ-тың аэропавтика болгаш космос делгемерии шинчилээр талазы-биле национал эргелелиниҥ төлээлекчизи СЭТА-ның корреспондентизиҥе медеглээн.

ДЕЛИ. Космосту шинчилээр талазы-биле бүгү кижи төрелгетенниҥ мурнунга чаа үе-чаданы чогум-на Совет Эвилели ажытказ болгаи. Планеталарның чажыдын ажыдар, космос делгемерии шинчилээрии калбартыр талазы-биле ССРЭ шылгарангай чаа тиилелгени чедип алган-дыр деп, Индияның «Хиндустан таймс» солуну бижээн.

(СЭТА).

«ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААРЫ—КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ»

ТОРОНТО. (СЭТА-ның тускай корр). Тайбың камгалалының Канада конгрезиниҥ ийи хүн үргүлчүлээн конференциязы ажылын дооскан болгаш сөөлгү ийи чылда ол организациянның ажылының түңнелдерии үндүрген, дайынга удур демиселдиҥ Канадага улам-па калбартырының программазын чүүлдүг деп көргеи.

Диктаторжу хүнтага болгаш америк империализмге удур Сальвадорнуң чонунуң демисели-биле эң-сеткил каттыштырылгалыг тайбыңга ынак күштериҥ шуулганы илергейлээн болгаш Топ Америкага болгаш Карибский бассейниҥе АКШ-тың эжелекчи, дайынзырак политиказын шыңгыы бүрүү шапкан. Канаданың жүрүлуг чепсектеи хостуг зона кылдыр чарлаар дугайында саналды деткээн резолюциязы делегаттар чүүлдүг деп санаан. Турцияда тудуп хоруглаашкыннарга болгаш Голап бедиктерии Израильдиҥ эжелээниҥе удурланышкынны конференциязының киржикчилери илергейлээн.

«Тайбыңны камгалаары — кижи бүрүзүниҥ хереэ!» деп үгуулгалың адаанга ат салышкынарын чыыр талазы-биле шимчээшкиниҥ улам-па күштелдиреринии организациязының эң чугула сорулгаларының бирээзин кылдыр делегаттар санаан. Чавырышкынның чорудулгазын уламчылаарынга, амгы үениҥ эң чугула айтырыын шинтпирээрииге — ядролуг боо-чепсектерии, оон иштинде ортумак чыраккылдың ядролуг ракеталарын кызырарынга идигии бээрииче Канаданың чазаан ол үгуулгада кыйгырып турар. Үгуулгага амга чедир чүс мун ажыг кижи ат салган. Ол документиии бо чылдың апрельде чурттуң премьер-министрииге дамчыдып бээр.

Үгуулгага ат салышкынныарың чыыры-биле холбаштыр дайынга удур митингилерии, хуралдарны, чыскаалдарны массалыг организастаарыиче Канаданың тайбың талалакчыларың конференциязы кыйырган. Каттыжкан Нациялар Организациязының Кол Ассемблеязының чепсеглеиишкиниҥ дүжүрер талазы-биле ийи тускай сессиязынга чедир ол кампаниияны улам калбартырының эргежок үгуулазын конференциязының делегаттары онзалап айыткан.

А. МЕЛИКЯН.

ТАЙБЫҢГА АЙЫЫЛ

ГАВАНА. (СЭТА). Латин Америкага хамаарышгыр Рейганның администрациязының политиказы дипте тайбың хереэнге улуг айыыл болуп турар-дыр деп, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниҥ президентизи Ромеш Чандра Кубаның «Бозииа» журналының айтырыгларынга харыылап тура медеглээн. АКШ-тың Сальвадорда шериг холгаалаашкыны, ол чуртче америк боо-чепсекти болгаш шериг чөвүленчилерин чорудуп турары, Кубага болгаш Никарагуага удур америк агрессия кыжаныышкыннары онза хаиы дүвүрээзиннн болдуруп турарын ол демдеглээн.

Кубага хамаарыштыр америк империализмниҥ агрессчи планнарынга хамаарыштыр Р. Чандра:— Куба чазаан эвес, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетенниҥ калбаа деткимчези болгаш эң-сеткил каттыштырылгазы оон талазында деп онзалап демдеглээн. Куба болза, тайбыңче чүткүлдүң, хосталганы болгаш национал хамаарышпас чорукту камгалаарының чырыткыланчак үлегер чижээ болуп турар, ынчангаш октаргайның бүгү улустарының магадаашнының хөйныктыюып турар деп, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниҥ президентизи чугаалаан.

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГЛАРНЫ...

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр.). Тайбың дээш француз шимчээшкиниҥ Национал чөвүлелиниҥ хуралы Парижтиҥ чоогунда Блюи деп хоорайжыгашка болуп эрткен. Тайбың дээш, чепсеглеиишкинии дүжүрер дээш демиселдиҥ эң чугула айтырыгларын, боо-чепсекти әңдере будурерин моопдактаарынче угланган чаа инициативаларны ажылдап кылыр талазы-биле сорулгаларны ол хуралга чугаалажып көргеи.

Тайбың үеде кедергей хөй шериг чарыгдалдарын делегейде үндүрүп турарын, ядролуг чепсекти ажыглаарының кыжаныышкыны Европа дииге дергелгении хуралдың киржикчилери демдеглээн болгаш кедергей хөй шериг чарыгдалдарын үндүрүп турар АКШ-тың чагырыкчы болуктериниҥ политиказын шинтпирлиниҥ айыылдыын хуралга демдеглээн.

Ортумак ыракшылдың америк чаа ракета-ядролуг чепсээн Барыын Европа чурттарынга экеп иештередир деэп АКШ-тың болгаш НАТО-нуң шинтпирлериниҥе удурланышкынның массалыг шимчээшкиии ол чурттарны шыва алы бергении тайбың деэш француз шимчээшкиниҥ Национал чөвүлелиниҥ кежигүннери айыткан.

Тайбың деэш, чепсеглеиишкиниҥ дүжүрер деэш «Париж кыйгырыынын» адаанга ат салышкынын чыыр талазы-биле кампаниияны күштелдирери тайбың деэш француз шимчээшкиниҥ демиселиниҥ көл угланышкынарының бирээзи болуп турар.

А. АЛЕКСАНДРОВА.

Шынгыы негелде

БЕРЛИН. (СЭТА). Немец болгаш делегейниҥ коммунистиг шимчээшкиниҥиҥ сураглыг ажылдакчызы Э. Тельманны өлүрген фашистерни кеземчениҥ харыысалгазынга капрерии удурланышкынның антифашистиг шимчээшкиниҥиҥ демиселчилериниҥ комитеди (ГДР) шыңгыы негээн. 1944 чылдың августа Э. Тельманны араатаныыр өзу-биле өлүрген фашистиг лайыннар амга чедир хостуг чоруп турар.

НЕЙТРОННУГ ЧЕПСЕКТИ ХОРУУР

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Ядролуг боо-чепсекти әңдере будурерин соксадыр болгаш ядролуг чепсегленнишкиниҥ дүжүрер дутайында айтырыгны Чепсеглеиишкиниҥ дүжүрер талазы-биле комитетке чугаалажып көрген. Ынчаарга нейтроннуг чепсекти будурерии бүрүн хоруурун Комитетке санал берген дезегаттарның хөй нуруузу саналдаан.

Массалыг уэуткашкынының ол чепсээнии тыптып келгеиинии улуг айыылдыынче улустарның кичээнгейин хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниҥ углаидырганын ССРЭ-ниҥ делегациязының баштыны В. Л. Кераэляи хуралга сагындырган.

Нейтроннуг чепсекти өске күрүнелер будурбее болза, ССРЭ ол чепсекти будурерии эгелевее болгаш нейтроннуг чепсекти мөңгеи-биле хоруур дугуржулгага ат салырынга белеи болуп турар дугайында СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниҥ Дээди Советиниҥ Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиҥ медеглелеи бүгү делегейге калбак үнелээшкинии болдурган.

Нейтроннуг чепсеек — ол дээрге кижиге удур эң-не араатазыг боо-чепсектерии бирээзи дээрии совет төлээлекчи бүзүреллиг бадыткап көргүскеи. Ынчаарга нейтроннуг чепсеек — «будиимаг» чепсеек дээп Вашингтоннуң, чулчуруушкуну оон ийи арыиныг, айыылдыг болгаш бүгү кижи төрелгетенниҥ дорамчылаан хөделиишкиниҥ болуп турар.

Найырал декадазы

КОЛОМБО. (СЭТА). ССРЭ-биле дипломаттыг харылзаалардың тургускандан ооор 25 чылынга холбаштыр ланка-совет найыралдың декадазын Шри Ланкага эрттиргеи. Найыралдың массалыг митингилерии, хөй-ниитиниҥ байырлыг хуралдары чурттуң хоорайларынга болгаи. Политиктиг болгаш чечен чогаал номнарының делгелгелерии, ланка болгаш совет кинофильмнериҥ көрүлдезии организастаан.

Совет Эвилелиниге, оон амыдыралынга ланка улустуң сонуургадының бедээниҥ юбилейиниҥ хемчеглери бадыткааның күрүпе белгаш хөй-ниити ажылдакчылары митингилерге чугааларынга онзалап демдеглээн. Шри Ланканың болгаш ССРЭ-ниҥ, ланка болгаш совет улустарның аразынга найыралды база кады ажылдажылганы быжыглаарынга юбилейниҥ хемчеглерн идиглиг болган.

А. ПАПАНДРЕУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

НИКОСИЯ. (СЭТА). Тайбыңны камгалаары, чавырышкынынҥ чорудулгазын хандырары, боо-чепсектерии будурерии кыыгаралаары грек чазактың кол сорулгаларының бирээзи болуп турар деп, Грециияның премьер-министри А. Папандреу Киприниҥ төлээлекчилер палатазының (парламентизиниҥ) тускай сессиязынга чугаалазынга медеглээн.

А. Папандреу Киприге бызын чораан болгаш хамаарышпае, чаңгыс аай, демилитаризастаттынган болгаш каяда каттышпае республика дээш кипр улустуң демиселии Грециияның деткеи турарын айыткан.

Кипр улустуң хамаарышпае чоруун болгаш хосталгазын Турциияның эжелекчи шериглери базып турар үеде Польшага шериг байдалынга удурланышкынны кылып болбае дээрии Грециияның эвилелчилери тодаргай билген турар ужурлуг деп, премьер-министр онзалап демдеглээн. Турциияның дорамчылашкынныг ол хөделиишкиниерии сокеадырынга хамаарышпыр НАТО-нуң кежигүннерии күрүнелер чүүл-даа кылбаан болгаш Турциияны чепсеглээрии үргүлчүлеп турар-дыр деп, ол чугаалаан.

Шүлүк кыдыраажындан

ХӨГЖҮМҮНҮҢ САРЫННАНЧЫЫН

Карақгыда сылдыстар дег
Карактарың имиреңнеп,
Чаъстаан дээр дег, ааңнаан
хүн дег
Чаңнай аарак хөглеп ордуң.
Сарыннаанзыг, өөрээнзиг
Чадаганың тудуп алдың.
Хылдар чоорту дирилген дег
Кыңгырады ырлап келди.
Хөгжүм үнү чүрээн суйбап,
Хөлзедипкен эжиң оолак
Чалыы шааның бир-ле хүнүн
Сагынган дег улуг тынды:
«Хөрек челбээн салгын ышкаш
Хөгжүмүнүң сарыннанчыын.
Салааларын көрүңерден,
Часкы хаактың
чиирбейи-ле!...»
Чалыы оолдуң шырайынга
Чаңгыс бодал чуруттунду:
«Наташа деп чараш кыска
Найымда-ла дужарым кай!»

Юрий КЮНЗЕГЕШ.

АВАМГА ЧАГАА

Сөзү Р. БАЛДАҢНЫЫ. Аялгазы С. БЮРБЭЭНИИ

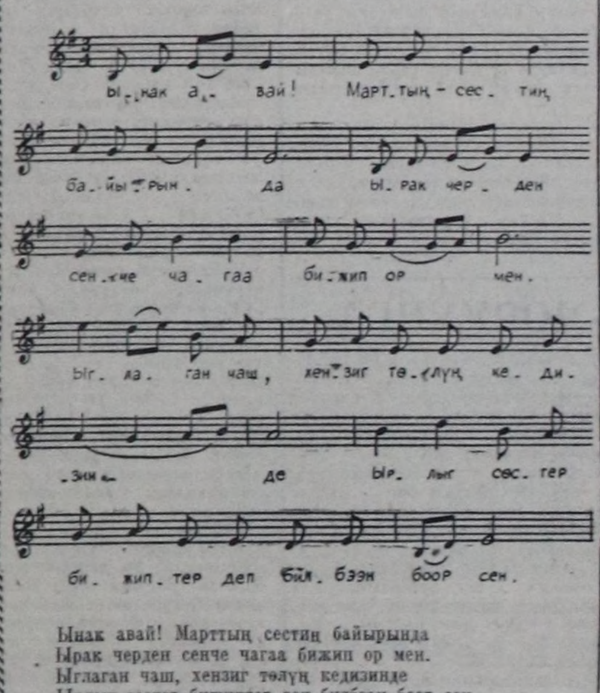

Ынак авай! Марттың сестиң байырында
Ырак черден сенче чагаа бижип ор мен.
Ыглаган чаш, хензиг төлүң кедизинде
Ырлыг сөстер бижиптер деп билбээн боор сен.
Кавайымга таалап удуп чыдырымда,
Кара сээк-даа хондурбайн чораан боор сен.
Сырбаш кынып улаарай бээр турдум-даа ыйнаан,
Шымда-дегийт чаныма кээп турган боор сен.
«Өлең сиген таптай баспаан чассыг төлүм
Өзүп келгеш чоргааралым болур сен» —деп,
Уярынчыг ырлап чораан өпейиңден
Уран ырым ужукталган эвес ирги?!

ТЫВА ДУГАЙЫНДА АЛТАЙ ЫРЛАР

Ыры— улустарны найыралдаштырар, чөөкшулаштырар уран чүүл. А чоок кожа-хелбээ акы-дуңма улустарны ыры улам-на төрелдештирип, оларның харылзаазын улам быжыглаар. Алтай чогаалчы Е. Чапыев Тыва дугайында чамдык ножамык ырларны чыып бижээш, бистиң редакцияже чоруткан. Оларны «Шынның» номчукчуларынга бараалгаттывыс.

ТЫВА УКТУГ АЛТАЙ КИЖИНИҢ ЫРЫ

Алгый пашта сарыг шайым
Ажа хөөрей бээр ийне.
Алаш, Хемчиим менден ырап,
Ажыт кире бээр ийне.

Кара пашта сарыг шайым
Хайнып хөөрей бээр ийне.
Хайнып-мөөрээн шапкын
Хемчиим
Карак четпес ыраар ийне.

ИРГИТ УКТУГ АЛТАЙ КИЖИНИҢ ЫРЫ

Ирик алгы тоныг-ла дээш
«И-ий дадай!» дивенер даан.
Иргит, Соян уктуг-ла дээш
Иде бодай бербеңер даан.
Алгы, багай тоныг-ла дээш
«Аткаар туру» — дивенер
даан.
Алаш, Хемчик черлеримден
«Арлып чору!»—дивенер
даан.

ШАГААН-АРЫГГА ЧУРТТАП ЧОРААН АЛТАЙ КИЖИНИҢ ЫРЫ

Челиикенде четтирбейн баар
Чээрен дүктүг Челер-оюм,
Четкер келзе, айыыл келзе,
Челбий шааптар Улуг-Хемим.

Шаап мунза четтирбейн баар
Чарба челдиг Чараш-оюм.
Чаа келзе, халап келзе,
Чагдатпайн баар
Шагаан-Арыым.

ЫЯК ДЫҢЗЫГ ТУДААЛЫҢАР

**Өртемчейни хуюктапкаш,
Өлүг бойдус кылып каар дээш
Дайзынның планнарын
Тамыдыва хөөп каарда.**

**Тайбың-иштиң үлүг-хуузун
Дакпыр-дакпыр күүсединиң!**

**Бөмбүрзектиң кырын дургаар
Мөңге тайбың чечээн тарып,
Ленинчи партияның
Идегелдиг шынчы херээн**

**Улам сырый быжыглаар дээш,
Уйгу-дыш чок ажылдаалы!**

**Амыдырал чечектелген
Айлыг, хүнүг ие-черге
Атом-бөмбүк чазылбазын
Аймак хөй чон кырылбазын**

**Ынчангаштың тайбың тугун
Ыяк дыңзыг тудаалыңар!**

О. ДАДАР-ООЛ.

ЭМ КЫЛЫР ЭРТЕ-БУРУНГУ БИЖИКТЕР

Армениянның фармакологтары эрте-бурунгу эмчилерниң эм кылыр бижиктерин шыңгыы шинчилеп турарлар. Олар ботаниктер болгаш бурунгу армян бижимелдерниң делегейде эң улуг шыгжамчыларының — Матенадаранның литературоведтери база лингвистерии-биле кады ажылдап турарлар.

V векте чурттап турган төөгүчү Егишениң ажылдары эм үнүштерге үндезилеп, эрте-бурунгу эм бижиктерин бүүгаар эмнер кылырынче салгыш киргеп. «Вардан болгаш Армян дайынының дугайында» деп оон классиктиг ажылында төөгү барымдаалары-биле кады ажылдап турган эмчилерниң ажылган эм бижиктериниң болгаш эмнээр аргаларның дугайын ол тодаргай бижээн. Амгы үениң эмчилери хүлүүшкүн болган аллергия болдурбас эмнерии белеткеп алырының дугайында төөгү бижиишкинниң аажок сонуургап тураарлар. Ол эмнерни кылырының дугайында бижиктер чеднишкинниг ажыглаттының турар.

Бистиң үевистиң мурнунда бирги векте безин эң-не калбаа-биле хереглеп турган эмнерии Арменийдан дашкаар үндүрүп турганын Егише бижээн. Оон бадыткап турарыбиле алырга, шаанда «армеяик» деп адап турган нашатырны, бураны (дүңзааны) болгаш оон-даа оске эмнерни кылып үндүрген автор эртебурунгу армян эмчилерге хамаарыжыр. Ынчаарда-ла Арменияга билдингир, пептеренгей медицина терминологиязы тургустунган турганындан чөөн чүктүң хөй-хөй чурттарынга чүгле араб дыл медицина дылы кылдыр санадып турган болза-даа, чамдык араб эмчилер боттарының саавырларын армян дылга бижип турганнар.

Эрте-бурунгу эмчилерден дамчып келген эмнер эвээш эвес. Оларның чамдыктарынга чаңчыга бергенивистен оларның аажок улуг назылын безин эскербейн турар бис. Бурунгуларның чамдык уттундурган ажыдыышкыннары катап төрүттүнер. Амгы үениң фармацевтери беш век бурунгаар Амирдовлат Амацаснии ажыткап эмин ажыглап турарлар. Хан эвээжээңде составында демир кирип турар эмни, а кеш аарыгларынга удур күүрүлүг чаар эмни ажыглаарын ол бир дугаарында саналдаан. Ортаа векте-рииң база бир армян эмчизи Мхитар Гераципиң бижип каапы массаж кылырының аргалары болгаш суг-биле эмнениры амгы үениң клиникаларынга өскерилге чоокка ажыглаттының болур.

(ПМА).

Суеанна ПОГОСЯН.
ЕРЕВАН.

(Төнчүзү. Эгези № 43, 51 «Шында»)

С. СҮРҮҢ-ООЛ.

КИЖИНИҢ НАМДАРЫ

(Тоожудан үзүндү)

Хем кежерде, кижи кайда
реңин, кайда сыгып баштай
көрүп аар-ла болгай, душкан-на черинче мөң кылдыр шурай бербес. Ынчаар болза суга дүжүп, өлүп-даа болур. Бо эш Дажы-Намчал оозун бодавас, өрү шураар хевирлиг кижи-дир бо. Бо чылын чүс хойдан чүс хураган алыр боон аазапты. Оозу кайыл ынчаш? Мээң саналым-даа, дилээм-даа мындыг, даргалар. Эш Дажы-Намчалды эрги ажылынче. мал бригадирынче дедир эгидер. Хой кадарар кижи таан тыпты бээр ыйнаан. Мал малдап көрейн деп, билдириишкин киирген кижилер эңмежок. Ылаңгыя тудугжулар кыдыындан кыра ынчап бо ган улус бо.

Саналдар эгелээп. Партия кежигүннери улай-улай туруп-ла турган. Дажы-Намчал дыңнап-ла орган. Салбыр эргелекчизи тура халып келгеш, совхоз директорунга кадалган:

— Мен бодаарымга, эш Лопсан-Серен салбыр эргелекчилериниң ажылын холгаарлаар сагыштыг кижи-дир бо. Чүвеле болза, директор, партком билир дээр сагыштыг. Бетин чижээ ол-дур. Демин чаа илеткелчи чугаалады. Дажы-Намчал-биле чүү болчук? Ынчаарга кайын боор. Чамдыкта бо кижи бодуп артык кижи кылдыр сактып, хей-ле шалың чип олурар кижи-дир мен деппдаа бодай бээр-дир...

Салбыр эргелекчизи келдирткен болган. Чеде бээрге, оозу айтырган.

— Хой кадарар деп билдириишкин киирип кагжык сеп бе?

— Ийе, дарга.

— Мында салбыр эргелекчизи-даа бар чүве-дир, партия организациязы-даа бар чүве-дир. Ыяап-ла совхоз даргаларынче, парткомче киирип чыткаңының хөрээ чүү боор, ажа халып. Ол айтырыгны бис-даа шиитпирлеп болур-ла болгай бис. Бистер база көөр каректыг, дыңнаар кулактыг кижилер ышкажыл бис. Чүвени билип турар — деп, салбыр эргелекчизи арай ажыыксап орар болган.

— Харын ынчап-ла барган чүве, дарга. Дөмей-ле совхоз даргалары-биле сүмележир-ле болгай деп бодапкан мен ийин.

— Силерде арай өрү шуракаар, кудуку, мен ышкаш кижилерни куду көөр хөөн бардыр. Ону соксадыр болза экидир — деп каан.

Ол айтырыгны шиитпирлээрде, совхоз конторазынга сүмелешкен чүве-дир. Лопсан-Серен Дажы-Намчалдың билдириишкинин совхоз директору Соловьевка көргүскеп.

— Хой кадарын шыдаар бе ооңар, ынчаш? Арай сиилең кижи эвес чүве бе, ооңар. Мен көөрүмге, чаңгыс черге олурup албас хевирлиг ийин. Аңаа ыцай-бээр хап турар ажыл болза, эки ышкаш. Чылгыга болза корчуг таарыжыр бо — дээр болган.

Лопсан-Серен удурланган:

— Черле кижилериниң аажы-чаңы өске-өске-ле болгай. Дажы-Намчал аътка шаварынга ынак кижи харын. Черле мындыг кижи: эки аът дээр, мөңгүн эзер-чүген дээр. Партияга кирге-ле үр болбаан-на болгай, ам-даа аныяк коммунист. Бодуп көргүсеүн бо. Хойдан хүлээп алдын.

Оон салбыр эргелекчизиниң саналын айтырганнар. Оозу шуут удурланган. Оон орнунга ниити мал бригадирледир кижи тыппас мен. Ол ажылгадаа чаа кирди, чыл четпээп. Чарыча аът эвес, кижини ыңай-бээр октан турган херээ чүү боор дээш, дедир тепкеп олурупкан. Ынчалза-даа Лопсан-Серен алдыртпаан:

— Коммунистерни мал ажылынга быжыглаар деп, партия обкомунуң, райкомунуңдаа доктаалдары бар болгай. Оларны канчаар күүседир бис? — дээп. Оон соонда кым-даа ыыттаваан чүве-дир...

Дыка адаа аар хурал болган. Дажы-Намчал санал бээр деп-даа бодаваан. Чаа ажылдаан кижи бо удаада ыыт чок эртип каар-дыр деп бодаан. Ынчалза-даа илеткелчиниң ону шүүмүлээнии, ылаңгыя ниити мал бригадиринге катап киирер деп саналы ону коваңнадыпкан.

— Ам чүве чугаалаксап турар кижи бар бе? — деп, хурал даргазы айтырган.

— Мен болур бе? — деп, Дажы-Намчал холуп көдүрүп, тура халып келген.

— Чаа. Эш Дажы-Намчал сөс алган-дыр — дээш:—Чүгле допчулап шүңме. Катаптай бербейн — деп сагындырып каан.

Оон ынчаар сагындырып чыдарының ужуру бар. Чамдык ындыг улустар бар, индирже үнген соонда, дүшпестей бээр, шак-үе-даа барымдаалавас, дыңнакчылар дыңнавайн-даа олурар болза, херекке албас, чугаалап-ла, чугаалап-ла турар. Дажы-Намчал база ындыг турган.

— Мен анаа хөй чүве чугаалавас мен, эштер. Ийи саналым бар. Бирээде, илеткелчи маңаа мени бактады, өрү шураар, хөй сан-чурагай адаар, боттанмас хүлээлгелдир диди. Аазапканым шын чүве. Ынчалза-даа кыш берге болду. Ам канчаптар мен. Чаңгыс мен-даа эвес-тир мен. Оон аңгыда хойнуң эдержилгези база багай болган. Хөй хой кызырады. Маңаа зоотехниктерни буруудадыр херек. Оон ыцай. Чүс хойдан чүс хураган ап шыдавас дээр хөөп бар-дыр. Окта шын эвес. Оон-даа хөйнү ап болур. Аазаан аксым бо удаада шыдавадым. Хүп ийис. Мен чоорту көргүзер мен. Ийи дугаар саналым база-ла мооң-биле холбашкан. Социалистиг Күшажылдың Маадыры Ооржак Лопсаңчап бар-дыр, суг кежир чурттап орар. Бистиң бүгү малчынарывысты хуралдаткаш, аңаа ол маадырны чалап көрзе чүл? Ол канчап чүгле чүс эвес, чүс алдан чедир хураган апканыл? Биске чугаалап берзин — дээрге, олурганнар шимээргеп. «Шын-дыр оо», «Ол-даа чүүлдүг-дүрэ дишкен сөстер дыңналып келген. — Мээң чугаалаар чүвем бо-ла ийин—дээш, Дажы-Намчал индириден дүжүп бадып ора, — ой халак! База бир чүве уттупкан-дыр мен — депкеш — дедир маңнап үнгеш, улус каттырткан:

— Уткан-дыр мен, эштер. Силер дыңнадынар. Илеткелчи мени мал бригадиринче дедир алыр диди. Черле хоржок мен, эштер. Чаңгыс сестүг коммунист кижи мен. Дөртеп хар ажа бердим. Мынчага орта кылыпкан чүвем чок: ыпаар-мынаар октап-ла турардыр. Ынчаарга кижиниң кылыпкан ажылының түңнели таптыг көзүлбес чүве-дир. Мен хойну эңир чылын чаа хүлээп алдым чоп. Түңнел үндүрери элек. Ол-ла ажылымга пенсия алтыже чедир дүүреп көрейн. Түңнелин-даа көргүзейн.

— Шын-дыр — деп, Лопсан-Серенниң үнү дыңналган.

ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазы

Красноярскиниң, Дивногорскиниң болгаш Норильскиниң спортчу ареналарында маргылдаалар долу эгелээн. Даг хаакчыларының, конькижилерниң, шанакчыларның, фигуристерниң хоккейжилерниң баш удур оюннары чоруп турар.

БУЛУҢ БҮРҮЗҮНДЕН

Спартакиада — шынап-ла бүгү улустуң спортчу байырлалы. Оон көл болуушкунары бо хүннерде Красноярск крайның маргылдаа оруктарында болгаш стадионнарында хайныккан. Күзээн шанналдары дээш чүс-чүс спортчулар маргылдажып эгелээн. Хүн бүрүде чурттуң булуң бүрүзүнден сураглыг хаакчылар, конькижилер, шанакчылар, трамплинден халыкчылар бээр чыглып кээп турар. Чижээ, март 4-те хаакчыларны, Холменколленге эртип турган делегей чемпионатының киржикчилери аңаа хлеб-дуспиле уткаан.

Ынчалзажок Спартакиаданың маргылдаалары бо хүннерде чурттуң хөй-хөй хоорай, суурларында эртип турар. Бүгү-эвилелдиң кышкы оюнарының штабы үлетпүр бүдүрүлгелериң күш-культура коллективтеринден он-он телеграммаларны ап турар. Инда массалыг маргылдааларны, колдуунда-ла хаак болгаш конькиге —ССРЭ-ниң улустарының Кышкы бешки спартакиадазынга тураскаатказын маргылдааларны эрттиргенин дыңнадып турар.

Красноярск крайның күш-культуржулары база чыдып калбазын шиитпирлээн. Москвадан, Южно-Сахалинскиден, Якутскиден болгаш Минскиден келген рапорттарның аразында спартакиаданың ээлери крайның хоорайларындан болгаш суурларындан келген телеграммалар бар. Бистиң чүртүвүстүң девискээриниң барык 10 хуузун ээлеп турар крайның шуут шупту спортчу ареналарында массалыг маргылдаалар эртип турар. Заводтарның, колхозтарның, Красноярск болгаш Саян-Шушенск ГЭС-териң өске-даа бүдүрүлгелериниң спартакиадалары чоруп турар.

Крайның кышкы көдээ спартакиадазы мырыңай чаа доозулган. Оон программазынга спорттуң сес хевирлериниң маргылдаалар кирген. Оон бүгү чадаларынга 27 муң күш-культуржулар киришкен, оларның сес муң хирези ГТО комплексизиниң нормаларын күүседиктен. Көдээ спорттуң байырлалынга крайга 106 чүнгүну куткан, хоккейниң 185 шөлдерин кылган. Ол маргылдааларга Шушенск районнуң спортчулары эң дээре киришкен. Оларның дыка хөйү Красноярскиге болгаш Дивногорскиге Бүгү-эвилел маргылдааларын көөр эргени чаалап алган.

Бо дээрге шуут чаңчыл болган: Спартакиада маргылдааларының үезинде хаак азы коньки спортунга ынактар оон-биле деңге стартче үнер. Чаңчыл ам 20 чыл уламчылап турар. Свердловскиге ССРЭ-ниң улустарының Кышкы I спартикиадазының тугу киискээн үеден бээр ол чаңчыл болган.

**В. ВАСИЛЬЕВ,
В. ТРУШКОВ.
СЭТА-ның тускай корр.**

НОРИЛЬСКИНИҢ ДОЖУНДА

НОРИЛЬСК, март 4. (СЭТА-ның корр.). Инда «Арктика» Спорт ордузунуң дожунда хоккейжилерниң спартакиада маргылдаазы эгелээн. Бир дугаарында Иркутск биле Казахстанның аныяктар командалары ужурашкан. Чидиг демиселге сибирьжилер чедиишкинниг болуп, 6:4 санга уткан. Латвия биле Горький областың командаларының оюнунга горькийжилер 5:4 санга тиилээн. Башкирияның хоккейжилери Литваныың, Белоруссияның командазы Узбекистанныың уткан.

Телевидение

**МАРТ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН**

8.00 —«Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги суда шимчээшкин. 8.55—«Кадык болуруң күзээзинзе». (Күш-культуржуларга сүме). 9.00 — «Уран холдар». «Элдептиг чүве чок элдептиглер». 9.30 — «Силерге, ада-иелер». 10.00 — «Спортлотонуң» 10-гу тиражы. 10.05 —«Советтер болгаш амыдырал». Белорус ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы И. Е. Поляков дамчыдылгага киржир. 10.35 — «Тиилекчилер». Фронтучу өөнүктер клуву. 12.05 —«Оңу шыдаар силер». Чаартыкчылар конкурузу. 12.50 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Образцованың концерти. 14.15— Бөгүн делегейде. 14.30—«Дириг амытаннар дугайында». 15.30 —Үругларга фильм. «Чүткүл». 17.00 — «Амыдыралче путёвка». 17.45 —18.00 —Чапсар. 18.00 —Бүгү-россия конкурстарының лауреады Т. Вольскаяның күүселдези. (Домра). 18.15—Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 18.45 — «Кара чаңгыс өр кижи». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги серилары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. — 21.35 — 23.45 — «Кинопанорама». Киноре-жиссёр Э. Рязанов эрттирер. Төнгенде —Медээлер.

**ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН**

14.20 — «Чүү? Кажан? Кайа?» Телевикторина. 15.40 — «Кино аян-чоруктар клуву». 16.40 — «Херечилер болгаш документилер буруудадып тур». Сальвадорда хунтаның кем-херек үүлгедиишкиннери болгаш Сальвадорнуң херектеринге АКШ-тың холгаарлаашкынының дугайында. 17.15 — Кыргыс ССР-ниң телевидение программазы. «Кыргыстың Абдылас Малдыбаев аттыг опера болгаш балет театры». 18.15—Кыргыс улустуң аялгалары. 18.45 — Делегей байдалының допчулалы. 19.00— «Эрмитаж. Франциянның чурула уран чүүлү». 19-ку фильм. 19.30— «Тамчыктыг улунар, чаштар!». «Сес-даванныглар». Мультфильм. 19.45— «Музыкалыг киоск». 20.15— «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.15— «Евдокия». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

Аагаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 10—15 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 10—12 градус соор.

КИНО

МАРТ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Чээрби чыл эрткенде бир катап» 9.30, **«Механик Гавриловтуң ынак херээжен кижизи»** 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Золушка» 10.30, **«Шупту сыр веке»** 13.20, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда

«ВОСТОК»: «Медовый месяц» аалчылар бажыңының чажыды. 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Душтук болган душтуу кыс» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Сонуургактарга

ЭҢ УЗУН КӨВҮРҮГ

Бистиң чуртувуста эң узун демир-орук көвүрүүн Обь хемни кежир тутkан. Сургут районунда ук көвүрүгнүң узуну 2965 метр. Ону 1973 чылда тутkан. Эң улуг автоорук көвүрүүн Саратовта Волга хемни кежир тутkан, оон узун дурту — 2800 метр.

ЭҢ БАШТАЙГЫЛАРЫ

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты бир-ле дугаарында Ленинград чоогунга агаар камгалалынга тулчуп турганнарга тывыскан. Хыдыкчы самолёттарның ужудукчулары — М. Жуков, С. Здоровцев болгаш П. Харитонов олар дайзын-биле агаарга тулчуушкуннарга эрес-маадырлыг чоруун көргүскеннер.

КАЙГАМЧЫК УЛУГ АЙСБЕРГ

Айсберглер дээрге суг иштинде кайгамчык улуг доштар болгай. Оларның эң улуун 1967 чылда Антарктидадан буступ үнген деп санап турар. Ол улуг дөш ам Антарктиданың эриктеринден чүс-чүс километр черде чаттылда берген чыдар. Коңчуг улуг доштуң хемчээли Москва хоорайның девискээринден он катап улуг болуп турар. Оон шөлү — 878,7 дорбелчин км-ге деннежир.

«Труд» солунда

БЫЖЫГ ШАК

Пензаның «Заря» будурулге каттыжыышкынынга оон кылган шактарын мактаан чагаалар бо-ла кээр. Бир катап Допешкиден чагаа келген, ону номчаашы, мастерлер чүгле өөрээп эвес, харын демниг каттырышкан.

Бажын тудар комбинаттың моторизи Раиса Вемская ажылдаар бетинде өөренген «чаңы-биле шагын холундан чешкеш, хөректээжиниң карманынга суг каан, а оозун чылыдылга батареязынга кургадыр салып каан. Эдээр соонда көөрге, хөректээжи чок болган.

Соолунде билдингена: хөректээш кээп дүшкеш, шимчеп турар шуудуг кырынга барган, оон соонда ол бункерже киргеп болгаш бетонхоюдаң хөрекселге долгаттырган. Орбак-самдар хөректээш адак сөөлүнде кээп бетон чыглыр тускай черге келген. Шактың эзэн эдип оон тып алган. Оозу дүште-даа чок тыккыладыр ажылдавышаан боорга, улус пат кайгаан.

В. ЗЛОБИН.
Пенза.

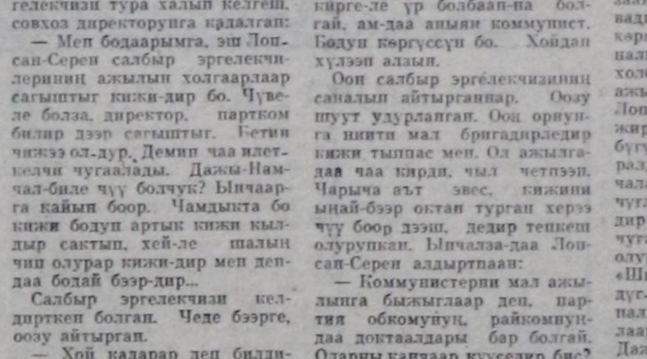

МОСКВА. Делегейниң хөрээжеңнер хүнү — Март 8-ке тураскаатказын «Ак-көк отчугаш» деп сураггаан дамчыдылгага чурттуң алдарлыг кижилери, театрның болгаш кинонуң артистери киржир.

ЧУРУКТА: ССР Эвилелиниң Улуг театрының солизи, РСФСР-ниң улустуң артизи Тамара Синявская.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Төрээн Тывавыста

**Ховуларда хар-даа эрээн. Чергелештир чаржы батkан.
Хоорай, суурда час-даа дүшкеп.
Серилерден дамды батkан.
Ынчалза-даа арыг ишти
Ыржым хевээр, ылым-
чылым.
Хаак кеткен оолдар, кыстар
Катkы-хөглүг
чаңышыышаан.**

В. КАРА-САЛДЫҢ фотоэтюду.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-51, харылсалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллдастерииң 2-37-13, пропаганда киллдазының 2-31-75, культура киллдазының 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллдазының 2-21-47, үлетүүр киллдазының 2-31-75, чагаа киллдазының 2-41-27, информация киллдазының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргапда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 85.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00297

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 55 (11853) | 1982 чылдың март 7, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 нөп.

Эргим совет херээженнер!

Силерниң сорук кириишкинниг күш-ажылынар, социалистиг Төрээн чурттун чаагай чоруу дээш могаг чок ажыл-чорудулганар дээш коммунистиг ёзу-биле чүректиң ханызындан өөрүп четтирдивис.

(СЭКП ТК-ның совет херээженнерге байырлыг чагаазындан).

ДААРТА—МАРТ 8

Г. МАКАРОВТУҢ чураан чуруу.

АЖЫЛ-ИШТИ БОЛГАШ ТУРА-СОРУКТУ АДА-ЧУРТКА БАРААЛГАДЫР

Делегейниң херээженнер хүнү—Март 8-ке тураскаатткан байырлыг хурал

Онзагай хала-биле, онзагай воруушкун-биле чыыттынган байырлалдар турар. Оларның аразында — частың болгаш чаартылганың байырлады, планетаның ажыл-ишчи херээженнериниң эп-сеткил каттыштырылгазының байырлалы — Делегейниң херээженнер хүнү — март 8 кирип турар. Кайгамчыктыг юбилейниң — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының алдары дээш бүгү улустуң шалыпчы ажыл-ижиниң байдалында бо чылын оны демдеглеп турар.

Москваның партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының Делегейниң херээженнер хүнүнге тураскаткан байырлыг хуралы март 5-те ССР Эвилелинин Улуг театрынга болган.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русанов** оларны чыылганнар диңмиттиг, үргүлүлдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Президиумда ол ышкаш — ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының телээлекчилери, шериг начальниктер, үлетпүрүнүң болгаш кодээ ажыл-агыйның мурнакчы херээженнери, эртемденнер, культура ажылдакчылары.

Совет херээженнерге СЭКП ТК-ниң байырлыг чагаазын чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Онуң СЭКП-ниң Москва хооркомунуң секретары **Р. Ф. Дементьева** номчаан. Коммунистиг тургузуушкунга совет херээженнериниң ролюн бединиле үнелээни дээш, СЭКП ТК-ның, аңгы үениң политика болгаш күрүне талазы-биле шылгарангай ажылдакчызы, улуг Ленининиң херээнин шынчы уламчылакчызы, тайбың болгаш коммунизм дээш чалбыыштыг демиселчи эш Леонид Ильич Брежнев баштаан ТК-ның Политбюрозунуң совет улустуң чаагай байдалының болгаш аас-кежиинин дугайында, бистиң чүртувустуң херээженнериниң дугайында улуг сагыш салыышкының илергейлеп турары дээш чүрттүн херээженнериниң өмүнээзинден ханы өөрүп четтириишкинни ол илергейлээн.

Совет Эвилелиниң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының херээженнериниң салым-чолунга социализм үезинде кайгамчыктыг чаартылгалар болганын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **Л. П. Лыкова** бодунуң чугаазынга демдеглээн. Олар бүгү ниитилел амыдыралының долу эргелиг киржикчилери, материалдыг болгаш уган-бодалдың үнелиг түүлдериниң тургузукчулары, күрүне херектериниң башкарыкчылары болуп бергеннер.

Специалистер аразында херээженнериниң санының талазы-биле ССРЭ делегейде бирги черни эзелеп турарынга дүрүм ёзугаар чоргаарланыр бис. Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтеринде бөгүн үш муң ажыг депутат херээженнер бар, янзы-бүрү национальларның төлээлекчилери херээженнер ССРЭ-ниң Дээди Совединин депутаттары болуп турар. Беш муң ажыг херээженнер Социалистиг Күшажылдың Маадыры бедик аттыг, дыка хөй херээженнерге ол атты ийи дакпыр тывыскан.

Иелер болгаш ажы-төлдер дугайында партияның болгаш күрүненин сагыш салыышкыны ажок улуг. СЭКП-ниң XXVI съездизинин, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединин онгу чыыжының алдыгы сессиязының шиитпирлеринге дүүштүр херээженнер уре-түңнелдиг ажылдаарынга, ургуларын кижизидеринге, өөренирине болгаш дыштанырынга, культураның байлактарынче улам ынай хандыкшыырынга чаа аргаларны ап турар.

ССРЭ-ниң улустарының пайыралының илерелиниң чыыткыланчак чижектерин көргүспүшаан, Л. П. Лыкова совет республикаларның .тус бүрүзү бөгүн экономиказының шапкын озулдези-биле, эртеминиң болгаш культуразының ёзулуг чечектелиишкини-биле тодаргайлаттынын турарын онзалап демдеглээн.

Буржуаз чурттарда миллион-миллион ог-бүлелер амыдырап чурттаар көкшулу чок, хөй-хөй кижилер аштап турар, бижик-билиг чок. Социал чөптүг эвес чоруктуң ол түдекбужар фактыларын буржуаз пропаганда өш-биле ыыттавайн турар.

Бистер, совет херээженнер, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың күжениишкиннери 80 чылдарга партияның көдүргени Тайбыңның программазын боттандырарынче чайгылыш чок угланыышкынга чоргаарлыр бис. Тайбыңның чаагай чоруу дээш могаг чок болгаш аажок улуг ажыл-чорудулгазы дээш, Совет күрүненин тайбыңга ынак даштыкы политиказын ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга, бистин Төрээн чүртувустуң камгаланыр аргазын быжыглаарынга шылгарангай салыышкыны дээш Леонид Ильич Брежневке онза өөрүп четтиргенивисти илергейлеп турар бис.

Империализмге, реакцияга болгаш дайынга удур, тайбың дээш демиселди бистиң чүртувус-биле кады социалистиг чүрттар, делегейниң коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хостулгалыг шимчээшкини, тайбың талалакчыларының шимчээшкини, херээженнер, аныяктар болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларга чорудуп турар. Тайбың, социал дешилге болгаш демократия дээш, делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырарын быжыглаары дээш, боо-чепсектерни кызырар база чепсегленииишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин чедип алыр дээш демисежип турар бүгү кижилерниң күжениишкиннерин Совет Эвилелиниң херээженнери-биле кады акыдүмда социалистиг чүрттарның херээженнери деткип турар. Бо чылын Делегейниң херээженнер хүнү — март 8-ти ядролуг халаптың айыылынга удур, чепсегленииишкинни дүжүрер дээш, тайбың дээш демиселдиң демдээ-биле эртгирип турар.

Чыл мурнунда, часкы бо баштайгы хүннерде бистиң партиявыстың XXVI съездизи болдунуп ажылын дооскан болгай деп, «Сокол» каттыжыышкынынның дараныкчызы **И. Н. Калмыкова** чугаалаан. Съездиниң шиитпирлеринин боттанышкыны күш-ажылчы коллективтерниң алдарлыг ажыл-херектеринден илергейлеттинип турар. Беш чылдың шалыпчыларының бирги одуругларында совет херээженнер чоруп турар. Бистиң каттыжышкынывыста мээн өөрүм ийи чүс херээженнер ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга чедир ийи чартык чылдың, а сезен херээженнер — оларның аразында мен база — беш чылдың үш чылынын онаалдаларын боттандырып доозарын хүлээнген. Апрель 17-нин Ленинчи коммунистиг субботнигинге идепкейлиг белеткел коллективте эгелээн. Кыдыгларның шынарын бедиперинге, оларның бот-үнезин чиитедиринге, иштики курлавырларны ажыглаарынче кол кичээнгейни салып турар бис.

Бөгүн бистиң сагыш-сеткиливис ленинчи партияже, бистиң Төрээн чүртувусче хаара туттунган деп, Москва областың Бронницкиде күш фабриказының оператору **Л. Д. Хлобощина** онзалап демдеглээн. Эш Л. И. Брежневтиң «Сактыышкыннар» деп номун байырлыг хуралдың мурнунда номчаан мен. Совет кижилерниң патриотчузунун, социалистиг Ада-чуртка оларның ынакшылының дугайын ол кайгамчык номда сеткилдиң ханызындан чылыг сөстер-биле бижээн-дир. Ие херээженнер дугайында одуругларны кижи өөрүшкүнүн сүрээделдиг сеткили-биле номчуур-дур. «Херээжен кижинин, не кижинин аар, каракка көзүлбес, ужу-кыдыы тывылбас болгаш буянныг ажылжижин кезээде хүндүлеп чаныккан мен» деп, Леонид Ильич иеге ханы ынакшыл болгаш өөрүп четтириишкинбиле бижээн болду.

Бичиимде-ле ажылдап эгелээн мен: мээн ада-ием оң ургулавдыг, а мен — улуу мен. Улетпүрге ажылдап чордум, ам күш фабриказында бешки чыл ажылдап тур мен. Ада-ием база ында ажылдап турар, ашаам, дөрт оол болгаш кыс дунмам база ында ажылдап турар. Эрткен чылын областтың күш ажлакчылары чугула онаалданы ажыр күүседип, күрүнеге үш ажыг миллиард чүүрганы саткан. Ол күш-ажылчы тиилелгеде бистиң коллектививис улуг-хуузу база бар. Делегейниң херээженнер хүнүн таварыштыр ССРЭ-ниң улустуң артизи кинорежиссёр **Е. С. Матвеев** чыылганнарга байыр чедирген.

Найысылалдың пионерлери байырлыг хуралдың киржикчилеринге байыр чедирген.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагаазынга хуралдың киржикчилери найысылалдың херээженнери, бүгү ажылчы чоннары партияның айтыышкыннарын амыдыралга боттандырар дээш демиселге күжениишкиннерин улгатырарын чаңгыс эп-сеткилдиг айыткаан.

(СЭТА).

КҮШ-АЖЫЛГА ЧЕДИИШКИННЕР

Күш-ажылга шылгарангай чедиишкиннерлиг болган Бүгү-эвилелдин социалистиг чарыжының мурнакчыларынга 1981 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының лауреаттарының дипломнарын болгаш хүндүлел демдектерин март 4-те тывыскан. Эш Л. И. Брежневтиң лауреаттарга чедирген изиг байырын ВЦСПС-тиң даргазының оралакчызы В. И. Прохоров дамчыткан болгаш шаңналдарны оларга тывыскан. Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыларының болгаш улусчу интеллигенцияның эң эки төлээлекчилериниң тургузукчу күш-ажылы коммунизмни тургузуп турар совет улустуң чедиишкиннериниң үнезинни болуп турарын ол демдеглээн.

Боттарының күш-ажылын бедии-биле үнелээни дээш шаңнатканнар чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунга болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Л. И. Брежневке илергейлээн болгаш социалистиг Төрээн чурттун чаагай чоруунга күжүн болгаш бүлиин бүрүн бээрин бүзүреткен.

(СЭТА).

ВЦСПС-ТИҢ ПЛЕНУМУ

Март 5-те Москвага Профессионалдар эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп чөвүлелиниң пленуму болган.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалажып көргеп. Өске ажылче шилчээни-биле хөлбаштыр А. И. Шибаевти ВЦСПС-тиң даргазы хүлээлгезинден пленум хостаан.

ВЦСПС-тиң даргазынга мурнунда ВЦСПС-тиң секретарынга, а оон соонда ССРЭниң арга-ыяш, целлюлоза-саазын болгаш ыяш ажылдап кылыр үлетпүрүнүң министринге ажылдап турган С. А. Шалаев бир үн-биле соңгуткан.

Пленум ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге ВЦСПС-тиң «ВЦСПС-невтиң айтыышкыннарын амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылдың дуржулгазын солушкан. 1982 чылдың планын болгаш он бирги беш чылды ниитизи-биле күүседирин идеология талазы-биле хандырарының айтырыгларынче улуг кичээнгейни угландырган. Лекция пропагандазын үзам ыдай сайзыраңгайжыдарының, оон дээштиин, идей-теоретиктиг база методиктиг деңнелин бедидеринің оруктарын чугаалашкан.

Семинарларның киржикчилери күш-ажылчы коллективтерге лекцияларны номчуп, ССРЭ-ниң 60 чыл оонга тураскаатткан интернационалчы найырал кежээлеринге киришкен.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң партия комитеттериниң база политорганнарының лекторларының семинарлары Алма-Атага, Бакуга, Воронежке, Новосибирскиге, Одессага, Свердловскиге, Таллинге болгаш Ташкентиге ажылын дооскан.

Семинарларга маркенечи-ленинчи теорияның, СЭКП-ниң XXVI съездизинің шиитпирлеринге дүүштүр партияның иштики болгаш даштыкы политиказының, СЭКП ТК-ның «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылының дугайында» доктаалының чугула айтырыгларының талазы-биле илеткелдерин болгаш лекцияларны СЭКП ТК-ның харыысаалгалыг ажылдакчылары, ол черлерде партия комитеттериниң, министерстволар база ведомстволар удурукчудары, литература болгаш уран чүүл ажылдакчылары, эртемденнер кылганнар.

Секцияларга болгаш өөредилге болуктеринге партияның XXVI съездизинин шиитпирлерин, идеологтуг, политика-кижизидиг ажылдың айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ның доктаалдарын, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылдың дуржулгазын солушкан. 1982 чылдың планын болгаш он бирги беш чылды ниитизи-биле күүседирин идеология талазы-биле хандырарының айтырыгларынче улуг кичээнгейни угландырган. Лекция пропагандазын үзам ыдай сайзыраңгайжыдарының, оон дээштиин, идей-теоретиктиг база методиктиг деңнелин бедидеринің оруктарын чугаалашкан.

Семинарларның киржикчилери күш-ажылчы коллективтерге лекцияларны номчуп, ССРЭ-ниң 60 чыл оонга тураскаатткан интернационалчы найырал кежээлеринге киришкен.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң партия комитеттериниң болгаш политорганнарының лекторлары ленинчи Төп Комитетке, СЭКП ТК-ның Политбюрозунга, Л. И. Брежневке идеология ажылының айтырыгларынче улуг кичээнгейи дээш, пропагандисчи кадрлар дугайында сагыш салыышкыны дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни илергейлээннер.

(СЭТА).

ЛЕКЦИЯ ПРОПАГАНДАЗЫНЫҢ ШЫНАРЫН БОЛГАШ ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң партия комитеттериниң база политорганнарының лекторларының семинарлары Алма-Атага, Бакуга, Воронежке, Новосибирскиге, Одессага, Свердловскиге, Таллинге болгаш Ташкентиге ажылын дооскан.

Семинарларга маркенечи-ленинчи теорияның, СЭКП-ниң XXVI съездизинің шиитпирлеринге дүүштүр партияның иштики болгаш даштыкы политиказының, СЭКП ТК-ның «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылының дугайында» доктаалының чугула айтырыгларының талазы-биле илеткелдерин болгаш лекцияларны СЭКП ТК-ның харыысаалгалыг ажылдакчылары, ол черлерде партия комитеттериниң, министерстволар база ведомстволар удурукчудары, литература болгаш уран чүүл ажылдакчылары, эртемденнер кылганнар.

Секцияларга болгаш өөредилге болуктеринге партияның XXVI съездизинин шиитпирлерин, идеологтуг, политика-кижизидиг ажылдың айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ның доктаалдарын, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылдың дуржулгазын солушкан. 1982 чылдың планын болгаш он бирги беш чылды ниитизи-биле күүседирин идеология талазы-биле хандырарының айтырыгларынче улуг кичээнгейни угландырган. Лекция пропагандазын үзам ыдай сайзыраңгайжыдарының, оон дээштиин, идей-теоретиктиг база методиктиг деңнелин бедидеринің оруктарын чугаалашкан.

Семинарларның киржикчилери күш-ажылчы коллективтерге лекцияларны номчуп, ССРЭ-ниң 60 чыл оонга тураскаатткан интернационалчы найырал кежээлеринге киришкен.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң партия комитеттериниң болгаш политорганнарының лекторлары ленинчи Төп Комитетке, СЭКП ТК-ның Политбюрозунга, Л. И. Брежневке идеология ажылының айтырыгларынче улуг кичээнгейи дээш, пропагандисчи кадрлар дугайында сагыш салыышкыны дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни илергейлээннер.

(СЭТА).

БАЙЫРЛАЛГА ТУРАСКААТКАН

Дүүн Кызылга, республиканың хөгжүм-шиин театрынга, Делегейниң херээженнер хүнүнге тураскаткан байырлыг хурал болган. Анаа Кызылдың үлетпүр, будурүлге черлериниң эң тергиин ажылчыннары, партия, профэвидел болгаш комсомол организацияларының активтилери, хөй-ниитиниң төлээлери киришкеннер.

Хуралды СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары Г. Ш. Монгуш ажыткан.

Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Чиргизе секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозун соңгуур деп саналды чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле деткээн.

Г. Ш. Монгуш хуралдың киржикчилеринге байыр чедирип чүве чугаалаан. СЭКПниң XXVI съездизинин шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга база он бирги беш чылдың планнарын чеднишкинниг күүседиринге херээжен ишчилериң киирип турар үлүг-хуузун ол демдеглээн.

«Тыва тудуг» трестиң партком секретары **Г. А. Медведев**, Кызылдың үлетпүр базазынар садыының директору **А. С. Сат**, республиканың шериг комиссариадының политкилдизининиң начальниги **Н. М. Каратаев**, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү, шүлүкчү **О. О. Сувакпит** олар хуралга чүве чугаазынар.

Хуралдың киржикчилеринге чаштар байыр чедирген.

Ооң соонда улуг концерт болган.

• • •

Делегейниң херээженнер хүнүнге тураскаатткан байырлыг хуралдар районнар төп-тернинге, суурларга, үлетпүр будурүлгелерге, организацияларга болгулаан.

(Бистиң корр.)

«БАРЛЫК»—ЧАРЫШ ТИИЛЕКЧИЗИ

Он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң ажыл-ишчилери шалыпкын ажылдап турарлар. Ылаңгыя эрткен чылын көдээниң ишчилериниң ортузунда күш-ажылчы маргылдаага киришкеш, багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Ооң түңнелинде 1981 чылда Бүгүроссияның социалистиг чарыжынга тиилекчи болуп үнгеш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканы.

«Барлык» совхозтуң директору Чыртак-оол Хертекович Дожулаадан эрткен чылын ажыл-агый кандыг күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болганын чугаалап бээрин бистиң корреспондейтилеривис дилээн.

— СЭКП-ниң XXVI съездизинин көдээ ажыл-агыйны сайзырадыр дугайында шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш совхозтуң ажылчыннары чаа беш чылдың баштайгы хүнеринден эгелээш, политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүнүг ажылдап эгелээн—деп, ол эгезинде айыткан.

Ажыл-ишчи бүрүзү бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган болгаш ону күүседир дээш кончуг кызымак ажылдап, боттарының бар аргаларын, билиин үндүрген. Оларның ортузунга чарыштыдээштиг организастаар хемчегларни алган бис. Ооң негелделерин, шаңнап-мактаарының хемчегларын, будурген продукция дээш немелде төлевирни канчаар төлээринин дугайында кижи бүрүзүнге чедир таныштырып, дыннаткан. Ооң түңнелин чогуур үезинде үндүргеш, чарыштың тиилекчилерин шаңнаап, оларны хөйге дыннадып, хана солуннарга бижип, коргүзүг самбыраларынга азып турар. Ол ышкаш малчыннарның, тараажыларның, механизаторларның ажылдаарынга, чурттаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузарынче сагыш салып, бо талазы-биле элээн ажылдар кылдынган. Мал болгаш чер ажылының продуктулуун бедидер хемчегларни ап турар.

Барлыкчылар мурнунда салдынган сорулгаларны күүседир дээш кызымак ажылдаанындан 1981 чылда багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Мал бажы өстүрериниң, мал продуктуларын бүдүрериниң, ону күрүнеге садарының планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен. Күрүнеге 385 тонна эт садар тургаш, 39 тонна хөйну, сүттүг 550 тонна, дүктүг 50 тонна садар онаалдаларын ажыр күүсеткен. Төрүүр чүс баш хой, өшкүге онааштыр 87 хураган, анайны совхоз менди алган. Бир баш хой, өшкүге онааштыр дүк кыргыш алырынын, саар инектен сүт саап алырының планнарын совхоз ажыр күүсеткен.

Малдың баш санын өстүрериге, ооң продуктулуг чоруун бедидеринге мал чемнери кол рольду ойнаарын чугулалап көргеш, ооң бүдүрүлгезин көвүдедиринче кичээнгейни салган. Ооң ачызында планывысты күүсеткеш, ниитининң малын чем-биле хандырган бис.

Чеди чүс тонна погааны бүдүрер турган, 950 тонна чедирген, 77 тонна картофельдиң орнунга 157 тоннаны берген.

Чуртталга болгаш мал кажаалтыр тудар, суурлар чаагайжыдар талазы-биле салдынган сорулгалар багай эвес күүсеттинип турар.

Совхозта мурнакчыларның саны чыл келген тудум-на көвүдеп турар. Хойжулар Болат Чыргал, Окпан-оол Күжүгет, Сарыглар Сарыг-оол, саанчылар Тыва АССР-ниң Дээди Совединин депутады Кушкаш Каң-оол, Долгар Куулар, механизатор Саая Шолбан-оол болгаш өскедаа он-он мурнакчылар бисте бар. Олар бердинген онаалдаларын доктаамал ажыр күүсеткеш, совхозтуң планныг даалгаларының күүсеттинерине төлептиг үлүг кирип турарлар.

Он бирги беш чылдың ийиги чылын совхозтуң ажыл-ишчилери багай эвес эгелээн. Мал хүр кыштан турар. Шээр малдың төлү менди алдынып турар. Сүт саалдазы эрткен чылдың деннелиндеп кудулаваан. Часкы хову ажылдарынга белеткелди хынамчалыг чорудуп турар. Совхозтуң ажыл-ишчилери эрткен чылдың чедиишкиннерин улам быжыглап, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыры-биле алган хүлээлгелерин күүседир дээш ажылдап турарлар—деп, Ч. Х. Дожулаа түңнеливинде чугаалаан.

ЧУРУКТА: Саая Шолбан-оол.
Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

Апрель 17 — коммунистиг субботник хүнү

Изии-биле деткээн

Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгенининден бээр 112 чыл оюн таварыштыр Бүгү-эвилелдин коммунистиг субботнигин эрттирер инициативаны москвачылар көдүрүп үндүрген. Оларның инициативазын республиканың ажылчы чону изии-биле деткип, ол хүн чорудар ажылдарның планын тургузуп эгелээн.

Самагалдайның сельхозтехника салбырында коммунистиг субботникке 74 кижи киржир. Олар ол хүн 1641 рубльдиң продукциязын бүдүрер. Беш чылдың фондузунче 480 рубльди шилчидер. Септелге мастерскаязының 26 ажылчыны бир-бир автошимчедикчини, тракторну, машинаны бүрүн септээр болгаш өске-даа хөй ажылдарны кылырын планнаан. Олар ниитизи-биле 714 рубльдиң ажылын бүдүрүп, беш чылдың фондузунче 200 рубльди шилчидер.

Чүүк сөөртүрүнге 32 кижини быжыглаан. Чолаачылар 70 тонна чүүктү сөөртүрүн хүлээнген. 11 муң тонна-километрни эртип, 600 рубльдиң орулгазын киирер. Ооң беш чылдың фондузунче 200 рубльди шилчидер. Техниктиг ачы-дуза чедирер станцияда 3 кижи бар. Олар тракторларның техниктиг ажаалдазын чорудар. Ниитизи-биле оларның киирер орулгазы 140 рубль. Беш чылдың фондузунче 16 рубльди шилчидер. 13 инженер-техниктиг ажылдакчы 187 рубльдиң ажылын кылгаш, беш чылдың фондузунче 68 рубльди шилчидерин даанган.

М. ТИРЧИН.
Тес-Хем район.

Фиттерден МЕДЭЭЛЕР

XI КОНГРЕССКЕ БЕЛЕТКЕЛ

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республикаларның найысылалында ажыттынган Германияның демократтыг херээженнер шимчээшкининиң эвилелиниң XI конгрезинге республиканың бүгү чер болганындан херээженнер делегаттары чыглып келген. Чурттун эң-не массалыг ол хөй-ниити организазинизы бодунуң хүлээлеринде амгы үеде бүдүн чартык миллион херээжен ажыл-ишчилерни сырый каттыштырып турар. ГДР-ниң херээженнер шимчээшкининиң эвилелин тургускандан бээр 35 чыл оюн бо чылын калбаа-биле демдеглеп, эрткен үениң дүргузунда кылдынган ажылдарның түңнелдерин үндүрүп, тайбың дээш, Германияның Социалистиг чаңгыс ай партиязының X съездизинин шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш ажылдың моон соңгааргы сорулгаларын тодаргайлап турар.

Конгресстиң ажылынга делегейниң 50 ажыг чурттарының, ооң иштинде Делегейниң херээженнериниң демократтыг федерациязының делегацияларны киржип турар.

ГДР-ге социалистиг тургузуушкунга, ССРЭ-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле акы-дуңма пайыралды база кады ажылдажылганы быжыглаарынга Герман Демократтыг Республиканың Херээженнер шимчээшкининиң эвилелиниң кирген улуг үлүг Германияның Социалистиг чаңгыс ай партиязының ТК-ның конгресске байырлыг чагаазынга онзалап демдеглээн.

СОВЕТ ТӨЛЕВИЛЕЛ ЕЗУГААР

БУДАПЕШТ. Венгрияның Дунауйварош хоорайында металлургия комбинадында күчүдүг кокс батареязының тудуушкуйу дүрген темпилиг чоруп турар. Совет төлевилел ёзугаар дериттинип турар ол кокс батареязы — Венгрияның беш чылының эң улуг тудугларының бирээзи. Ону ажыглалга киирген соонда ол будурүлге чери чылда 1,3 миллион тонна металлургия кокузун, барык 500 муң тонна үлетпүр бузун бээр. Агаарны болгаш сугну химиктиг хоранныг түүлдерден арыглаар.

(СЭТА).

Национально-краеведческий отдел

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

ЭКИ КЫЛГАНДА— ЭЛЕП ЧИТПЕС

«Чыраа, саяан шилип мунар» дээн ырыда ышкаш, хуузунда «Жигули» машиназында олурупкан, силиг кеттинген, арынарында өөрүшкү чайнаан ийи кижи эртенин-не ажылче сыладыр маңнадып бар чоруурлар. Олар болза, «Тыва кобальт» комбинат-биле деңге баскан, бүдүрүлгениң хоочуннары—дагжы Кыс-оол Ширимаевич болгаш шевер тудугжу Сарыг-кыс Тас-ооловна Хурумаалар-дыр. Олар кайызы-даа коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжуу деп хүндүлүг аттың эдилекчизи К. Ш. Хурумаа ажылчын адынга чоргаарланып чоруур. 1948 чылда чеди чыл школазын доозаш, ынчан Хову-Аксыга геологтарга аар-саар ажылчыдан күш-ажылчы базымны эгелээн. Майгынга чурттап, балдыр эъдин борбайты кылаштап, аар даштарны рюкзакка чүктеп, аныяк ажылчын кадыг-бергеге дадыккан.

Совет Армияның хүрээлеңиндеп халажып келгеш, 1950 чылда тускай өг-бүлелиг база катап Хову-Аксыга кежүп келген. Амгы соңгу рудниктиң тудугларынга даг ажылчыны болуу берген. Ажылдарынга эптиин бодаан, оларның чамдыктары өгленри рудниктиң чоогунга тиккеннер. Баштайгы чылдарда чаш уругларлыг болганындан Сарыг-кыс Тас-ооловнага бүдүрүлгеге ажылдаарынын аргазы чок турган.

Дагжының мергежилиңге кешүүн араттарны орус геологтар, тускай артемнитлер кежээлерде өөредип, боттуг дузаны чедирип турганнар. «Эки кылган ажыл элеп читпес алдар» деп тыва үлегер чугаада шын сөглээнин Кыс-оол Ширимаевичиниң амыдыралы бадыткап турар.

Хову-Аксы хоорайжыгаштa амгы үеде хөй өг-бүлелер чурттап турар. Оларның аразында ажылгыр, пайыралдыг, хөй ажы-төлдүг, бай, шыырак чуртталгалыглар дыка хөй. Оларның бирээзи —Хурумаалариның өг-бүлезин, «Кежээниң мурнунда— хүндү, чалганың мурнунда—кочуу» деп үлегер домак амгы үеде улам көскү.

«Тыва кобальт» комбинаттың капитал тудуглары кончуг түлүк турган 1965 чылда кадржаан дагжы К. Ш. Хурумаага комбинаттың удуртукчулары сүмелээннер:

— Даг пегин түр үеде хаар, бүтүү күштү тудугже салыр соруага салдынган, Кыс-оол Ширимаевич, силерниң шевер холдарыңар тудутта хереглеттинге бергеп-дир. Бүтүү дагжылар-биле силерни тудугже шилчидер деп тур бис, кандыг дээр силер? —дээрге, дагжы чөпшөрешкеп.

Дүүнгү дагжы, бо хүн тудугжу апарган эштери-биле Кыс-оол Ширимаевич тудугже шилчиткенинге бичии-даа хомудаваан.

Тудугжулаа-ла тос чылдың нүүрүн көрүп чорда, 1974 чылда, металлургтарның юбилейи-биле холбаштыр Кыс-оол Ширимаевич Хурумаага Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжуу деп хүндүлүг атты тывыскан. Тоску, оңгу беш чылдарны ол бедик көдүрлүүшкүн-биле хей-аттыг тудутта ажылдап, макталга болгаш хүндүлел бижиктер-биле хей удаа шаңнадып келген. Бо беш чылдың эгезинде даг пегинге мурнунда дагжы чораан мергежилдиг ажылчыннарны катап чыып эгелээнде, оңу дагжылдыг катап шилчиткен. Кайда-ла ажылчын херегил, ол участокка ол күзелдиг ажылдап, эрес-шудургузун көргүзүп чоруур.

Сарыг-кыс Тас-ооловна тудугжу мергежилди шингээдип алган, 1960 чылдан бо хүннерге чедир, 6-гы разрядтың штукатур-маляры, шалыпчыларның бирээзи. Оларның найыралдыг өг-бүлези чеди уругну өстүргеп. Оларның уругларында эмчи, башкы, экономист дээш кымнарны чок дээр. Оларның хеймери бо чылын 10 классты доозуп, даг инженери болурун күзеп чоруур.

О. КОРОДА.

«Партия ажылдакчызы бүрүзү, удуртукчу бүрүзү хамаатыларның чагааларынга, дилеглеринге, хомудалдарынга ээхарыысалгалыг болурун чон мурнунга, партияның мурнунга бодунуң хүлээлгези кылдыр көөр ужурлуг».

(СЭКП-ниң XXVI съездизинге ТК-ның Отчёдундан).

«Тере-Хөл» сельпозунуң ажыл-ишчилери Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, 1981 чылда бараан саарылгазының планын 100,1 хуу күүседкеп. Азгы-кеш, дүк. чылгы малдың чел. кудуруунуң хылын, эът садып алырының чыл планын дыка ажыр боттандырган. Чонга бараан болур хүндүлүг болгаш харыысалгалыг хүлээлгезин ак сеткилиг күүседип турараларга № 1 ааш-чем бараанналарының садытжылары Зинанда Шыырап, Зоя Ондар, белеткел конторазының склад эргелекчизи Валерий Монгуш одаруы онзалап адап болур.

ЧУРУКТА: ааш-чем магазинииде мурнакчылар Мария Салчак, Зинанда Шыырап, Чечек Дажыыр олар-дыр.

К. ХЕРТЕК.

А. ЮРТАЕВТИҢ фотозу.

Саналың чүл?

АЖЫЫН КӨРЗЕ

Ада-өгбелеривис аът, шары, теве дээн ышкаш малдарны ыран, чоокна транспортка ажыглап чораан. Чиң, чүүк сөөртүп, аңнап-меңнеп-даа, аянчорук кылып-даа, чүс-чүс километрлерни эртип, амыдырап келген. Сөөлгү чылдарда үстүнде адаанын малдарны хөлге кылбастаан. Аътты чүгле малчыннар ажыглап турар.

Эрзин районнуң дөрт совхозунда муң-муң хире чылгы бар. Теве үш совхозта 100-100 хире онаажып турар. Ол малдарны ажаарынга эвээш эвес түңнүг акша үнүп турары билдингир. Ол малдарның ажаалдазын экижитиеш, оон бүгү-ле ап болур продукцияны алза деп санаадыг мен. Аъттарны, теве-лерни шанактап, тергелеп өөретиеш, сезоннуг ажылдарга киириштирип болгай. Чайгы үеде кулунnаан бөлерни саггаш, бөниң сүдүн хымыс кылгаш, совхоз, район төвүнге сөдар болза, эмниг эки чем, Саап өөреткен мал ажылга чаңчыгыычал, дошкун эвес болур.

Шаанда, колхоз тургустунун турда, ажыл-ишчилер шанактары, дуганы боттары кылып ап туруу. Ам районда шанак, тергеэдилээр кижи ховартаан. Ылаңгыя тевени шанак, тергеге ажыглаарынга, улуг өртектиг - дериг-хереңсел безин хөреглеттинмес. Теве шагның кайы-даа үезинде улуг шүүдел үндүрүп, өттсиген хереглээр эвес. Аът, тевени аар-саар ажылга транспорт кылдыр ажыглаар болза, машина-техниканың кывар-чаар материалдарынга-даа камналгалыг болгу дег. Чамдык малчыннар одаар чүүл азы сиген сөөртүп алырда, кажан машина иэзрин манап орар. Черле ынчаш малдан алыр продукцияны, ажыглалды бүгү талалыг керзе деп бодалдыг мен. Оларның ажаалдазынга хөй чарыгдаа үнүп турар. Тевениң дүгүн чылдың кыргып ап, эъдин хаая чемге ажыглап турар бис. Ону хөлгеге ажыглаарынче сагышты салыры чөптүг. Мээң бо бодалымны нөдээниң ажыл-ишчилери, ажыл-агыйларының тускай эртемниглери сайгарып, солун дамчыштыр сүмелерин киирер боор дээрзинге бүзүреп артым.

Л. КЫРГЫС.

ӨҢНҮКТЕЖИР

Кадыкшыл болуктериңе кичээлдер арттыреринiң методиказын республиканың күш-культура диспансеринiң эмчилери ажылдан кылган. Хоорайның чамдык черлериңде кадыкшыдылга болуктериниң кичээлдери эгелээн. № 3 ортумак школада, авторук техникумунда. «Херел» спорт залда кадыкшыдылга болуктерiн багай эвес ажылдан турар. База ол ышкаш кадыкшың байдалы-биле күш-культура кичээлдериниң хостаткан эге класстар өөренiкчилериниң күш-дамыр кижизидилгезиниң тускай кичээлдерi хоорайның алды школаларында болуп турар.

Ю. РОДИН.

КИЖИ БОЛУРУ ЧАЖЫНДАН

ТЫВА чоннуң бо үлегер чугаазы хаңы уткалыг. Чүге дээрге төлептиг болур кижи чажындан-на ада-иезиңге, төрел-дөргүлдериңге билдине бээр. Тывага феодализмниң ужу-кыдын бала көрдүм. Ажыг дарлалга, үжүкбижик билбес, дүмбей карангы, аш-чутка бастырган турган.Чүгле улуг Октябрьның ачызында Тываның арат чону тускай хамаарышпас күрүнеэин тургускан. Оон улуг, бичең чоп чырыткылыг амыдыралды көргени ол.

Амгы үеде аныяк кижилер боттарын канчаар ап чорза эки дээрзинче онза сагыштыны салып, Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне кижизидилге айтырыының талазы-биле доктаалдарны хүлээп ап келген. Республиканың хоорай, суурларында оон боттанылгаанын канчаар чорудуп, хемчеглер ап турарын солуннарда чырыдын турарын помчун, сонуургап келдим. Ынаыдыг болзажок, чамдык черлерде хөй-шиитиниң корум-турумуп үрээр, арагалаар, оорланыр болгаш кем-херек үүлгедир чоруктар сөөлгү үеде чок деп болбас.

Аныяамдан-на чонга уран чүүл бараалгадып чоруур болганымда, республиканың хоорай, суурларынга бо-ла чеде бээр мен. Хостуг шахтарда кудумчуга кылаштап чораан, ында-мында бөлдүңүшкен, ажылдавас аныяк оолдарны кижи бо-ла эскерер. Оларның чугаазы дыка турамык. «Чүге бажын чара шаапнаан сен» дээш оон-даа өске аяска эптешпес сестерни эткилээр. Шак мындыг турамык хөөпнерни Барыын-Хемчик, Чөөп-Хемчик районнарның чамдык аныяктарындан көрүп болур. Бо чүл дээрге күрүпеге. ажыктыг ажыл кылбас, өөредилгезин ара каар, бир суурдан өске суурже тоиар, маңгысталчак амыдыралдыг ийи-чангыс аныяктар-дыр.

Шаандагы аныяк өскеннер улуг улустарны кончуг хүндүлээр. Чижээ, улуг кижилериң сос-домаан дыңнаар, оларның мурнуу-биле эртпес. Улуг улус көрүп турда таакпылавас, арага ишпес. Бодундан улуг төрел-дөргүлдериниң адын безин чыккыладыр адарас. Акым, ченгем, даавым, күүйүм, кат-нем дээш оон-даа өске хүндүлелдиң чаагай сестери-биле адаар. Өске аалга келген аътты кижи аъдындан дүшкеш, өгге кирерде, ооргазында астып чораан- бижээн курундан ужулгаш, ийинче халаандадып алыр. Улусче бижек суларда, оон сүүр - бажын углавас. Бистиң чамдык аныяктарывыс ол чаагай чаңчылды сагыыр туружук, хорадаан кижизинче бижекти арны бээр. Хоорай, суурларывыстың аразында аргыжылга магалыг. Автобуска улуг пазылыг кырганнар, уруг-дарыг тутканнедер кирип кээрге, аныяктар олудун чайлап бербес. Харын-даа оларны кыыып-кыйып, үидүр иткилептер таварылгалар турар. Бо кончуг багай чаңчыл-дыр.

Бистиң аныяктарывыска кажан-даа орук ажык. Өөренирин күзээннерге ортумак, дээди өөредилге черлериниче киреринiң чалалгаларын доктаамал парлагылаар-дыр. Ажыл дээрге базым бүрүүйдe. Ол дугайында алдарлыг чогаалчы К. Лебедевтиң «Төрээн чурт дугайында» ырыында сөзүпде онзалап бижээн.

Көдээ суурларже, районнарже үнүп, концерт, шоунуң график ёзугаар чонга көргүзүп турар бис. Чамдык черлерге баарга, көрүкчүдериниң аразында аныяк кижилер болганчок-ла таварыкыр. Ындыглар чонга шаптыктаң, алгырып, кышкыра бээр. Оон кедерезе эжик аксынга турган контролёрже бижек арнын тургаш, халас чүткүп кире бээр. Чамдыкта клубтуң сайгылгаанын үзе тыртканы, чонга оюн көргүспес чүүлдер хой таваржыр. Чижээ, 1980 чылды совхозүредир Тес-Хем районнуң Бөрт-Даг суурга концерт көргүскен бис. Ынчан болук аныяктар клубтуң сайгылгаанын үзе кескеш, концерт көргүзеринге шаптыктаашкынны кылган. Олар клубтуң соңгазын деже каккан, оон шургун киргеп болган. Шак мындыг чүрүм чок чүвеин көрө тура, залга олурганнарның аразында совхозтуң харыысалгалыг кижилерден дарый хемчег алыр кижилер чаңгыс-даа тывылбаан.

Ол ышкаш Эрзиниң «Мөрен» совхозка иин болуп турда эзирик аныяктар шүүжүп кирип келгеш, спемда ойнап турган артистериң адреэинге бак сестер сөглеп турганы ам-даа уттундурбас. Мындыг төлеп чок чоруун көргүдүп турарлар —колдуунда аныяктар. Бо дээрге оларның четпес кижизидилгези-дир. СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» докталын чамдык черлерде партия, совет органнарның ам-даа чогуур деңнелге чорудуп, партия, комсомол организациялары, көдээ Совет күүскомнары болгаш хереэеннер чөвүлелдеря чаңгыс деминг ажылдаары күзенчиг.

П. ӨЛЗЕЙ-ООЛ.
Кызыл хоорай.

МЕРГЕЖИЛИНГЕ БЕРДИНГЕН

Даанган ажылы дээнде Алексей Кадың-оол черле эртежик кижи. Ол автогаражка келген дораан ынак хөлгөэн ГАЗ-53-туң ол-бо черлерин хынамчалыг көргүлээр. Кайы-бир черинге үрелиишкин таварышкан болза, баш бурулгар тыпкаш, эде кылын алыр чаңчылдыг. Ынчангаш аңаа кады ажылдап чоруур эп-оорун чоргаарланыр. «Бүзүредиг чолаачы» дижип, хүндүткел-биле чугаалажырлар.

Эп-оорунуң хүндүткелин чаалап алыры ыпдыг-ла амыр эвес. Күш-ажылга харан кызыл чоруу, шилип алган мергежилиңге сеткилиңден бердингени аңаа дузалаан.

Чолаачының ажылы кончуг харыысалгалыг дээрэи билдингир. Руль башкарган чолаачыга орай дүнүүн шуурган хады, хары-чазы дээш кандыг шаптараазыннар турбас боор. Чүгле ол бергелерин быжыг тура-соруктуг, шудургу, күш-ажыл дээш олут орбас, чыдын чытпас, шалыпчы, эрестигзер быражып эртер. Аныяк коммунист Алексей Кадың-оол чогум-на мындыгларга хамаажыр.

Оон күш-ажыл стажы тапту-ла сес чыл ажып турар. Бо үениң дургузунда мактал-дыгларының одуруундан дүшпейн келген. Аныяк коммунистиң мындыг мөзүү-шыпары өскелерге үлегер-чижек болуп турар. Кандыг-даа ажылды аңаа дагыргза, чажам дивес, эчизиниг чедирбээн шаанда ара соксавас чаңчылдыг. Оон күш-ажылынга хамаарыштыр айтырыг салырга, кыска доңчу харыылаар.

— Кандыг-даа ажылга чедиишкиниң үнөр дөзү ажылды кылып турар кижиден кол хамаарыжыр. Мергежилге хандыкшыл болгаш ажылга харыысалга кончуг чугула деп санаар мен. Харыысалга дээрге чон мурнунга ак сеткилдиг ажылдаары-дыр.

Аныяк коммунистиң чугаалап турары-ла чөптүг. Чамдык чолаачылар күрүнениң машина-техниказын хүлээп алгаш, ону чогуур негелдезиниге чедир эдилевейн, ажыглавайн баар. Оон уламындан хүлээлге күүсетпес болгулавар.

Ол Кызыл—Абакан, Таңды — Ак-Чыраа дээш өске-даа оруктарны дүн-хүн дивейн эртип, улус ажыл-агыйынга херек чүүктерни дажыглап келген. Чыл санында төлептиг чок деп болбас.

Аныяамдан-на чонга уран чүүл бараалгадып чоруур болганымда, республиканың хоорай, суурларынга бо-ла чеде бээр мен. Хостуг шахтарда кудумчуга кылаштап чораан, ында-мында бөлдүңүшкен, ажылдавас аныяк оолдарны кижи бо-ла эскерер. Оларның чугаазы дыка турамык. «Чүге бажын чара шаапнаан сен» дээш оон-даа өске аяска эптешпес сестерни эткилээр. Шак мындыг турамык хөөпнерни Барыын-Хемчик, Чөөп-Хемчик районнарның чамдык аныяктарындан көрүп болур. Бо чүл дээрге күрүпеге. ажыктыг ажыл кылбас, өөредилгезин ара каар, бир суурдан өске суурже тоиар, маңгысталчак амыдыралдыг ийи-чангыс аныяктар-дыр.

Шаандагы аныяк өскеннер улуг улустарны кончуг хүндүлээр. Чижээ, улуг кижилериң сос-домаан дыңнаар, оларның мурнуу-биле эртпес. Улуг улус көрүп турда таакпылавас, арага ишпес. Бодундан улуг төрел-дөргүлдериниң адын безин чыккыладыр адарас. Акым, ченгем, даавым, күүйүм, кат-нем дээш оон-даа өске хүндүлелдиң чаагай сестери-биле адаар. Өске аалга келген аътты кижи аъдындан дүшкеш, өгге кирерде, ооргазында астып чораан- бижээн курундан ужулгаш, ийинче халаандадып алыр. Улусче бижек суларда, оон сүүр - бажын углавас. Бистиң чамдык аныяктарывыс ол чаагай чаңчылды сагыыр туружук, хорадаан кижизинче бижекти арны бээр. Хоорай, суурларывыстың аразында аргыжылга магалыг. Автобуска улуг пазылыг кырганнар, уруг-дарыг тутканнедер кирип кээрге, аныяктар олудун чайлап бербес. Харын-даа оларны кыыып-кыйып, үидүр иткилептер таварылгалар турар. Бо кончуг багай чаңчыл-дыр.

Бистиң аныяктарывыска кажан-даа орук ажык. Өөренирин күзээннерге ортумак, дээди өөредилге черлериниче киреринiң чалалгаларын доктаамал парлагылаар-дыр. Ажыл дээрге базым бүрүүйдe. Ол дугайында алдарлыг чогаалчы К. Лебедевтиң «Төрээн чурт дугайында» ырыында сөзүпде онзалап бижээн.

Көдээ суурларже, районнарже үнүп, концерт, шоунуң график ёзугаар чонга көргүзүп турар бис. Чамдык черлерге баарга, көрүкчүдериниң аразында аныяк кижилер болганчок-ла таварыкыр. Ындыглар чонга шаптыктаң, алгырып, кышкыра бээр. Оон кедерезе эжик аксынга турган контролёрже бижек арнын тургаш, халас чүткүп кире бээр. Чамдыкта клубтуң сайгылгаанын үзе тыртканы, чонга оюн көргүспес чүүлдер хой таваржыр. Чижээ, 1980 чылды совхозүредир Тес-Хем районнуң Бөрт-Даг суурга концерт көргүскен бис. Ынчан болук аныяктар клубтуң сайгылгаанын үзе кескеш, концерт көргүзеринге шаптыктаашкынны кылган. Олар клубтуң соңгазын деже каккан, оон шургун киргеп болган. Шак мындыг чүрүм чок чүвеин көрө тура, залга олурганнарның аразында совхозтуң харыысалгалыг кижилерден дарый хемчег алыр кижилер чаңгыс-даа тывылбаан.

Ол ышкаш Эрзиниң «Мөрен» совхозка иин болуп турда эзирик аныяктар шүүжүп кирип келгеш, спемда ойнап турган артистериң адреэинге бак сестер сөглеп турганы ам-даа уттундурбас. Мындыг төлеп чок чоруун көргүдүп турарлар —колдуунда аныяктар. Бо дээрге оларның четпес кижизидилгези-дир. СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» докталын чамдык черлерде партия, совет органнарның ам-даа чогуур деңнелге чорудуп, партия, комсомол организациялары, көдээ Совет күүскомнары болгаш хереэеннер чөвүлелдеря чаңгыс деминг ажылдаары күзенчиг.

П. ӨЛЗЕЙ-ООЛ.
Кызыл хоорай.

ЧЫЛГЫДАН–ТРАКТОРЖЕ

Бичизинден тура ол чылгы малга кончуг ынак. Ачазының соонга бо-ла ушкажыпкан чоруур. Боду аът мунуптар апаргаш, ада-иезиңге улуг дузаны кадып келген. Алдай-оол Тюлюш шерит хүлээлгезин эрттиргеш келгеш, Торгалыгга алзиезиниң ижин салган, чылгычылай берген. Оон аваазы Күске эмдик малдарны шалбадап, төрепчилээш, өөредип турган. Кандыг-даа эр улустан артык эрес кижи чораап.

Оон ачазы Саналжык-ааш мөчээн. «Адазы өлзедаа оглу артар» деп үлегер чугаа бар. Адазының орнун солуп, улуг чылгычы болган. Ол адазының дүн-хүн чок чылгы кадарып чораан черлери Кадың-Бажы, Ак-Кара-Суг, Хүрең-Тейлерге оъттуг, суглуг шынааларга одарладып келген. Чүс беден 90 кудунну камгалап өстүрүп, совхозундан шаңнал-макталды ап чораан.

1978 чылда Өвүр районга «Ак-Чыраа» совхоз тургустунган. «Торгалыг» совхоз девискээр аайы-биле Алдай-оолдуң малдан турган чылгызыгызыдан чарлыр хөөнү чок болгаш чаа совхозка билдириишкин бижээш, ажылдай берген. Бодунуң күзели-биле чылгычылап турда, 1978 чылдың төнчүзүнде республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң айтышкыны-биле чылгыны чаңгыс черге мөөнүзөп. Ынчан үш совхозтуң чылгызын «Коммунизмче орук» совхозка түрүмчүткеп. Алдай-оолдуң чылгызы база аңаа барган. Оон хумагалыг өстүрүп алган чылгызы ай четпээнде өскен, төрээн черинче чанаттап-даа тургулаан.

Алдай-оол Тюлюш улаштыр хову-трактор бригадазынга трактористерге дузалаҗчылап, ажылдай берген. Аңаа ажылдап тургаш, ол трактор башкарар кылдыр өөренип алган. Ол чоорту бирги класстың трактор башкарар шынзылгазын база холга тутkан. Өске мүрнакчылар-биле демей ажылдап, чыл бүрүде планның даалгаларын ажыр күүседип, кыштаамал парлагылаар-дыр. Ажыл дээрге базым бүрүүйдe. Ол дугайында алдарлыг чогаалчы К. Лебедевтиң «Төрээн чурт дугайында» ырыында сөзүпде онзалап бижээн.

Көдээ суурларже, районнарже үнүп, концерт, шоунуң график ёзугаар чонга көргүзүп турар бис. Чамдык черлерге баарга, көрүкчүдериниң аразында аныяк кижилер болганчок-ла таварыкыр. Ындыглар чонга шаптыктаң, алгырып, кышкыра бээр. Оон кедерезе эжик аксынга турган контролёрже бижек арнын тургаш, халас чүткүп кире бээр. Чамдыкта клубтуң сайгылгаанын үзе тыртканы, чонга оюн көргүспес чүүлдер хой таваржыр. Чижээ, 1980 чылды совхозүредир Тес-Хем районнуң Бөрт-Даг суурга концерт көргүскен бис. Ынчан болук аныяктар клубтуң сайгылгаанын үзе кескеш, концерт көргүзеринге шаптыктаашкынны кылган. Олар клубтуң соңгазын деже каккан, оон шургун киргеп болган. Шак мындыг чүрүм чок чүвеин көрө тура, залга олурганнарның аразында совхозтуң харыысалгалыг кижилерден дарый хемчег алыр кижилер чаңгыс-даа тывылбаан.

Ол ышкаш Эрзиниң «Мөрен» совхозка иин болуп турда эзирик аныяктар шүүжүп кирип келгеш, спемда ойнап турган артистериң адреэинге бак сестер сөглеп турганы ам-даа уттундурбас. Мындыг төлеп чок чоруун көргүдүп турарлар —колдуунда аныяктар. Бо дээрге оларның четпес кижизидилгези-дир. СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» докталын чамдык черлерде партия, совет органнарның ам-даа чогуур деңнелге чорудуп, партия, комсомол организациялары, көдээ Совет күүскомнары болгаш хереэеннер чөвүлелдеря чаңгыс деминг ажылдаары күзенчиг.

П. ӨЛЗЕЙ-ООЛ.
Кызыл хоорай.

ИЛИИР, КИДИРЭЭШТЕН САТСА

Партия, чазактың кижизиниң чаагай амыдыралы дээш сагыш салышкынынга чоргаарланып, өөрүвес аргавыс чок. Оон бир тодаргай чижээ, районнар төптеринде, чурттакчылыг суурларда амыдырал хандырылга черлериниң ачы-дузаазы улуг. Амгы үеде кедээде көжүп чоруур мастерская бар апарган. Ол мастерская амдыызында электриби-биле хандыртынмаан. Ынчангаш хөпти удур чүп, базар, даараар аргазы чок. Ындыг болганда көжүп чоруур мастерская хөп чуур кидирээш, кес каггаш хөп базар илиирлерни комбинат дамчыштыр мыштыт. Ол бүгү ажылдарны чнигедип, кижилерниң кульгурлуг дыштанылгазынга үешкеп салыышкынынга чоргаарланып, өөрүвес аргавыс чок. Оон бир тодаргай чижээ, районнар төптеринде, чурттакчылыг суурларда амыдырал хандырылга черлериниң ачы-дузаазы улуг. Амгы үеде кедээде көжүп чоруур мастерская бар апарган. Ол мастерская амдыызында электриби-биле хандыртынмаан. Ынчангаш хөпти удур чүп, базар, даараар аргазы чок. Ындыг болганда көжүп чоруур мастерская хөп чуур кидирээш, кес каггаш хөп базар илиирлерни комбинат дамчыштыр чонга сатса деп санаадыг мен.

Малчыннарда болгаш суурларда хол-биле даараар үролик машиналар бар. Ону кылыр кижилер келгеш, кедээже үнмес. Чүгле комбинатка келгеш, буу-хаа чаңа бээр. Амыдырал хандырылга комбинадынга даараныр машина, шак, приёмниктер сентээр кижилерни доктаамал тургузары күзенчиг.

К. ЛАМАЖАП.
Эрзин район.

БОДАНГАНЫ БОТКА ХЕРЕК

Арагага сундуккаш кадыкшылын чидирип, амыдыралын будап, хөй чылдарда өөренген эртем-биликин орта ажыглавас чоруктар амгы хүннерде болза таваржыр-дыр. Бо нарын айтырыгга канчаар харыы бээрил дээрзин кижи бүрүзү бодунуу-биле дилеп тывары ажыктыг деп бодаар мен.

«Боданганы ботка херек» деп тыва чонуң мерген чугаалаан домаа бар. Бо дээрге бот-кижизидилгеже онза кичээшгейин салырын чиге сөглээн-дир. Бот-кижизидилге, хамааты бүрүзүнге кончуг ажыктыг. Хамык-ла багай чүүлдерниң үпер дозу—аралаашкын. Аратаны өйлүг ижер болза деп бодалдыг мен.

Хову-Аксыга чонуң шөлээлээн төрелдерин, ада-иезиазы таныштары бо-ла келгилээр. Келген аалчыларның чамдыызы арагалаашкын эвилелдээн боор. Мынчаар дыштанырының орнунга бо чараш булуңнуң сайзыраан черлерин сонуургаза. «Металлург» Культура ордузунга кинолап, концерт, шин көөр болза, эң-не таарымчалыг ёзулуг культурлуг дыштанылга болтур.

Ажылчын суурда «Күш-ажылга алдар» деп музей бар. Ында баргаш, солун чүүлдерни көрүп, билиг ап болур. Кобальт комбинадының ажылчыннары келген аалчыларынга будүрүлге черип көргүзүп, мурнакчылар-биле танышпышкынын-даа болур. Дыштанылганы чөп ажыглап болурупуң аргалары кандыгдаа черлерде бар. Ону ажылчын бүрүзү ханы биляп, дыштанып хүннерни ажыктыг эрттирери ажылга будүрүктүлүг болуру чугаажок.

К. ОЮН.

САРЫЛЫКЧЫ

Сарлык — даглыг черге кончуг ынак мал. Ынчангаш сарлык кадарчызы кижи база-ла даглар үнүп, сарлык кадарар, хат-кавыскыга какпын, даглыг черге чурттаар апаар. Бо кыжын ол Барлык-Ойда кыштаанда, кодан сарлыын риңа-менди, хүр кыштадын турар. Ол оңгу беш чылда «Социалистиг чарыштың тинлекчизи» көрек демдээн чаланап алган. Ол Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны аттың базаза эдилекчизи.

Эрес-кежээ сарлыкчы бо чылын ССРЭ-ниң 60 чыл ооң ажыл-агыйжы чедиишкинниг уткуур сорулга-биле бедиткен социалистиг хүлээлгени алган, тура-соруккур ажылдан турар.

З. ХОМУШКУ.

Клара Оюн Чыргаландың ортумак школазын доозаш, «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазынга саанчылай берген. Ол аңында үш чыл чедир ажылдап, доктаамал эки көргүзүглерни чедип ап турар.

Аныяк коммунист К. Оюн он бирги беш чылдың башгайы чылында бир инектен 1500 кг сүт саар хүлээлгезин 1882 кг кылдыр ажыр күүсеткен.

Мурнакчы саанчының херек чүрүүн районнуң хүндүлел самбырылында киирген.

ЧУРУКТА: саанчы Клара Оюн.

Т. КУНГАПЫҢ сөзү, фотозу.

КЫШТАГЛАРДА ЧЫРЫК

Бистиң «Бай-Тал» совхозтуң Мешкен-Хөл, Туралыг хөйжу бригадаларның малчыннар кыштагларында бо кыжын тускай моторларны тургускаш, электри чырыын кииргени кышкы массалыг мал оолдаашкынының үезинде малчыннарның болгаш сакманчыларның чымыштыг ижинге улуг дузаны чедирип турар.

Малчыннар бажыңнарынга, мал кажаалаарынга чырык киирер даалга алгаш, совхозтуң дүржүлгалыг электрчиги Эрес-оол Чүлдүм оны дүргеп, эки шынзолыг кылгаш, малчыннарга бо-ла совхозтуң директизынга мактаткан. Кыштың чыккылама соогунда безин ону бедик чагы бажында орарын азы демир-удазыннар чүктеп алган чоруп чоруурун бо-ла көрүп болур турган. Малчыннарның дилег, негелдеринге ханзырар дээш ол шудургу ажылдаашн, Мешкен-Хөл, Туралыгның дыка хөй малчыннарының кыштагларында Ильичиниң лампочкаларын чырыдыкан.

Хойжулар, сакманчылар электрик Эрес-оол Салчакович Чүлдүмге өөрүн четтиргенин илереткеннер. Малчын К. Данзының аалы ак-көк экраннын программазын көрүп турар апарган.

Х. КАРА-ООЛ.
Бай-Тэйга район.

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден планнаары болза:

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Александра Самыковна **Куулар** — Чыргакы сес чыл школазының интернат эргелекчиээ.

Барыңмаа Дамдыновна **Ондар** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Очур-ооловна **Ховалыг** — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Ботук-Кара Эртинеевна **Куулар** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Галина Комбуевна **Монгуш** — Чадаана хоорайның № 1 столовазында повар.

Александра Чыргаловна **Сат** — үлетпүр комбинадының ажылдакчызы.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Анастасия Бавуевна **Донгак** — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Чинчиваа Семис-ооловна **Донгак** — «Тыва» совхозтуң уруглар садының нянязы.

Биченей Сангаажаповна **Монгуш** — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Мунзуковна **Ооржак** — Чадаана хоорайның № 1 столовазында техниктиг ажылчын.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Чучук Доржуевна **Монгуш** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Зинаида Кууларовна **Ондар** — «Хөндергей» совхозтуң ажылчыны.

Чечекмаа Шагжаевна **Ондар** — Чадаана хоорайда № 3 уруглар садының нянязы.

Лариса Моңгушевна **Ортун** — Чадаана хоорайда өг-бүле эези.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Борбаан Кыдыр-ооловна **Куулар** — чонуң амыдырал хандырылга будурүлге эргелекиниң диспетчери.

Маадыр-оол Чимит-ооловна **Куулар** — Баян-Тала ортумак школазының библиотека эргелекчизи.

Чудур Чымчакаевна **Куулар** — Хайыракан суурда өг-бүле эези.

Александра Байыровна **Куштуг-оол** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Биче-ыс Содунамовна **Монгуш** — «Искра» совхозтуң саанчызы.

Светлана Кожумаевна **Монгуш** — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Севилбаа Ондаровна **Монгуш** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Алдын-кыс Терпееевна **Ооржак** — Чадаана хоорайда № 1 столовазының техниктиг ажылчыны.

Татьяна Шогбан-ооловна **Ондар** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Сара Кок-ооловна **Саая** — район эмнелгезиниң санитарказы.

Фаина Калзановна **Тюлюш** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Алдын-ооловна **Ховалыг** — Кара-Чыраа суурда ясли-садтың няңязы.

Зоя Комбуевна **Хүлер-оол** — Чадаананың № 1 ортумак школазының башкызы.

Өнермаа Анзатовна **Чимит-Доржу** — үлетпүр комбинадының кол бухгалтери.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Роза Орзановна **Аракчаа** — «Көк-Тей» совхозтуң саанчызы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Елизавета Сейнек-ооловна **Монгуш** — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Клара Моңгушевна **Монгуш** — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Елизавета Викторовна **Кендикпаа** — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Оодаковна **Сарыглар** — «Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Багай-Уруг Кызыл-ооловна **Дондуп** — «Кызыл тараачый» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Чечекмаа Моңгушевна **Ооржак** — «Хадың» совхозтуң ажылчыны.

Нина Чалбаевна **Чанчун** — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Любовь Седиповна **Байыр-оол** — «Сая» совхозтуң ажылчыны.

Лидия Ивановна **Салчак** — «Сая» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың февраль 25.

1982 чылдың март 5-те, Москваныы-биле 5 шак 53 минутада планеталар аразының «Венера-14» автоматтыг станциязының дүжүп бадырган аппарады Венера планетаның атмосферазынче кирген болгаш 63 минута болганда оон кырынга, Фебаның чөөн чүгүнге мурнуу широтаның 13 градус 15 минута болгаш долготаның 310 градус 9 минута координатты точказынга чымчак хонуушкунну боттандырган. Ону бадырган аппарат «Венера-13» станциядан мун километр ыракка хонгаш, планетаның кадыг картының шинчилелин боттандырган. Оон чаа даштыкы хевирин Черже дамчыткан.

«Венера-14» станцияны планеталар аразының траекториязынче 1981 чылдың ноябрь 4-те салып үндүргенин дыңнаткан болгай. Бо үеде радио харылзаазын дамчыштыр оон үжудуушкунун башкарып, борт системаларының байдалын контролдап келген болгаш октаргай делгеминге эртем шинчилелдериниң медээлерин хүлээп ап келген.

Венера планетаны шинчилээриниң комплекстиг программазын автоматтыг совет ийи станция чедиишкинниг дооскан

ООҢ ЧАА РАЙОНУ ШИНЧИЛЕТТИНГЕН

СЭТА-ның дыңнадыы

1981 чылдың ноябрь 14-те база 1982 чылдың февраль 25-те станцияның шимчээшкинииң траекториязын өткен, а 1982 чылдың март 3-те планетаже чоокшулап ора, станциядан дүжүп бадар аппарат адырылган.

Үжудуушкун үезинде планетаның атмосферазынга болгаш оон хондуруушкунун үезинде комплекстиг эртем шинчилелдерин - боттандырып чоруткан. Атмосфераның болгаш булуттарның химиктиг болгаш изотоптуг составын, бүлүттүң тургузуун, тарап турар хүн херелдерин шинчилеп, а ол ышкаш атмосферада электриглиг кезекчиге штерниң бүрүткээшкинин кылып чоруткан.

Дүжүрүп бадырган аппараттың чер карты алыр тургузуунуң дузазы-биле планетаның картын өрүмнеп, оон довураан алган, чаа районда бүлүмелдериниң элементилериниң составын тодарадыры-биле аналнзти кылган.

Планетаның кырынга эртем-техниктиг шинчилелдер Цельсийнии-биле 465 градус температура болгаш атмосфераның балыышкыны 94 градус турар дыка берге байдал үезинде чоруттунган. Ол үеде долгандыр турар черниң даштыкы хевирин чырык шүүрээр өөнүг хереселдер өттүр дамчыдып, довуракты электри дамчыдылгазын, физика-механиктиг шынарын хемчээп, планетаның сейсмиктиг чоруун илередип көрген. Ынчан дүжүрүп бадырган аппараттың бүгү системалары болгаш хереселдери чедиишкинниг ажылдаан болгаш идегелдиин көргүскен.

«Венера-14» автоматтыг станциязың бортунда Владимир Ильич Ленииниң чуруун сиилбээн вымпелди тургускан. Дүжүрүп бадырган аппаратта Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң суулдезин чураан күрүне демдээн тургускан.

«Венера-13» болгаш «Венера-14» станцияларның моон соңгаргы үжудуушкунунуң үезинде Чер — Венера аразында орукка ажедээн артем шинчилелдерин уламчылдарын планнаан. Космоста ийи станциядан алган медээлерни ажылдап кылып турар болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының институттарында өөренип көрүп турар.

Шинчилел материалларындан алган көөрге, «Венера-13»-түң дүжүрүп бадырган аппарады планетаның бурунгу черинге хонган, оон Чер ыырында хөвар түүлдер тывылган.

Планетаның кырының аңгы-аңгы черлериндеп ийи станциязының чаңгыс аай программа ёзугаар боттандырып чоруткан шинчилелдери хүн системазының Черге чоок планетазын бүгү тала-биле шинчилээр арганы берген.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 60 чылынга тураскаткан космиктиг шинчилел планета эртеминге улуг үжүр-дүзалыг чугула медээлер-биле эртемни байыдып, хүн системазының өске-даа планеталарының амыдыралын билип алырынга үлүг-хуулу киирген.

Совет космонавтизаның ол чаа чедиишкини — октаргай делгемнин тайбың сорулгаларга ажыглар дээн совет улустуң чогаадыкчы салымшкынының бадыткалы-дыр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ДААРТА-ДЕЛЕГЕЙНИҢ ХЕРЭЭЖЕННЕР ХҮНҮ

МАР. Улан-Баторнуң дүн болбаазырадыр будурүлге каттыжыышкынының будурүлгелери ол адырга калбарган социалистиг чарышка иеззэде тиилеичи болуп иелген. Күш-ажылчы чедиишкиннери дээш аңаа чоокта чаа «Полярная Звезда» орденни тывыскан.

ЧУРУКТА: каттыжыышкынның эң тергиин ажылчыннарының бирээзи Л. Чулуунцэзгиниң ПТУ-нуң сургууллары-биле кады турары.

МОНЦАМЭ—СЭТА-ның фотозу.

МАДРИД УЖУРАЖЫЫШКЫНЫНДА

МАДРИД, март 5. (СЭТА). Мадрид ужураажыышкынының редакция болүүнүң хуралынга социалистиг чүрттарның инициативазы-биле вторникте эгелээн Европага бүзүрежилгени болгаш аймыл чок чорукту быжыглаар болгаш чепсеглениишкинни дүжүрер хемчеглер талазы-биле конференцияны чыылдырарынга мандат дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүн үргүлүлээн.

Польшаның төлээзи В. Конарский мындыг конференцияны чыылдырар дугайында айтырыгның талазы-биле польша делегация автор болуп турар дээрге дугайын сагындырган. Конференцияның идеязы деткимчеин алган, ылангыя Мадрид ужураажыышкынынга февральда чүве чугаалаан элээн каш даштыкы херектер министрлериниң чугааларында деткиишкиннер бар деп, ол демдеглээн.

Австрия делегациязының башчыны элчин Ф. Чека австрия даштыкы херектер министри конференцияның идеязын база деткээн дээрзин сагындырган. Австрияның төлээзи болуунун чугаазынга бо айтырыга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып көөрүнүң чугулазын демдеглээн.

Мальтаның төлээзи элчин Э. Салиба редакция бөлүүнүн хуралының ажыл-херекчи чорудулгазынга сеткилиниң ханганын илергейлээн болгаш конференцияның маңдалының дугайында дугуржулганы чедип алырының чугулазын демдеглээн. Ону ажылдап кылыры-биле холбашкан чамдык ажыл-херекчи бодалдарны Болгарияның, ГДР-ниң болгаш Чехословакиянын төлээлери чугаалааннар.

ЧУГУЛА ИНИЦИАТИВАЛАР

Делегейниң янзы-бүрү чурттарының хөй-ниитизи болгаш даштыкының массалыг информация чепсектери ядролуг дайынга удур кыйгырыгның авторлары—япон чогаалчыларга эш Л. И. Брежневтиң харыызында айыттынган Совет Эвилелиниң тайбың инициативаларының чогуур үезинде болгаш чугулазын демдеглеп турарлар.

ТОКИО. Японияның демократтыг хөй-ниитизиниң массалыг митингизи Токиога болган, аңаа Л. И. Брежневтиң харыызын номчуп дыңнаткан. Л. И. Брежневтиң «Совет Эвилели ядролуг халапты чайладыр, бүгү делегейге тайбың дээш, чавырлышкын дээш, чепсеглениишкиннерни дүжүрер дээш шиитпирлиг болгаш чайгылыш чок демиселчи болуп келген, болуп турар болгаш болур-даа» дээн сөстерии чүс-чүс чогаалчылар, әртеменнер, тайбың дээш шимчээшкининиң активчилери изиг адыш часкаашкынывры-биле уткааннар.

Найысылалдың «Нихон киоику кайкан» залында чыылганнарга чүве чугаалап тургам, билдингир публицист Кодзи Накано ядролуг боочепсектерни әндере будурүп, нейтроннуг бомбаны болгаш массалыг узуткаашкынның өске-даа чепсектерин чогаалдып кылып турары улустарның айнып чок чоруунга болгаш тайбынга айыылдыг кыжаныышкын-дыр деп демдеглээн, Вашингтонның сыгап турары «кызыгаарлаан» ядролуг дайын деп ондактыг идеязын буруу шапкан. Хиросимага болгаш Нагасакиге болган халапты катаптаарын болдурбазынче ол кыйгыргай.

Бүгү-ниити тайбыны чедип алыр дээш Л. И. Брежневтиң кылып турары улуг ажылы дээш аңаа өөрүп четтириишкинни билдингир япон эртемден Н. Ито митингиге илергейлээн. Боо-чепсекти әндере будурерин болдурбазының, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының айтырыгларына ССРЭ-ниң ботуг туружун ол бедии-биле үнелээн.

Тайбыны камгалаарының херээнге ССРЭ-ниң тодаргай инициативалары канчаар-даа аажок чугула ужур-дүзалыг деп, кыйгырыгның авторларының бирээзи чогаалчы Масамото Нацубори СЭТА-ның корреспондентизиңге интервьюзунга, чугаалаан. Олар амгы үеде эң-не чугула сорулганы —бистиң бомбүрзээвиске быжыг тайбынны хандырар дээш Совет Эвилелиниң ылап-ла чүткүлдүүн хереченлеп турар.

ГАВАНА. Л. И. Брежневтиң япон чогаалчыларга харыызында бодалдарны кубажылар изии-биле деткип турар деп, Куба-совет найырал ассоциациязының даргазы, көскү әртемдей болгаш хөй-ниити ажылдакчызы Сойло Маринельо медеглээн. «Кызыгаарлаан»-даа бол сорулгага ядролуг чепсекти ажыглаарының лугайында идея калчаалыг чүүл-дур деп совет удуртукчуның чугаалаанынга долузубиле каттыжып турар бис. Боо-чепсекти улам көвүдедир будуреринче угланган Рейганның администрациязының шугумундан ССРЭ-ниң гуманныг политиказы шуут-ла аңгы болуп турар-дыр деп, ол онаалап айыткан.

КАБУЛ. Л. И. Брежневтиң харыызын тайылбырлап тура, Кабул радиозу Совет Эвилели тайбынын болгаш чавырлышкынның могаг чок камгалакчызы деп онаалап демдеглээн. ССРЭ боо-чепсекти әндере будурерин соксадыр дээш, чайгылыш чок тодаргай саналдарны киирип турарын Советтер чуруунуң политиказы көргүзүп турар.

КАРАКАС. «Бистиң планетавыска келир үеде амыдырал кымга-ла эңерелдир болдур, ындыг кижи бүрүзү ядролуг дайынның айыылын чайладырынга, тайбынны быжыглаарының оруктарын дилээринге бодунуң үлүг киирер хүдээлгелиг» деп эш Брежнев чөп демдеглээн»— Латин Америка чурттарының полиграфия үлетпүрүнүң ажылдакчыларының конфедерациязының чингине секретары Г. Баретто СЭТА-ның корреспондентизиңге интервьюзунга кынчаар медеглээн. Латин Американың ажылчы чоннары ССРЭ-нин тайбың инициативаларын чангыс эп-сеткил-биле деткип турарлар. Тайбынны камгалаар дээш, чавырлышкын дээш, чепсеглениишкинни дүжүрер дээш демиселге оон быжыг турушту дээш Л. И. Брежневке өөрүп четтириишкинни илергейлеп турар бис деп, Г. Баретто онаалап демдеглээн.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ ИЛЕРЕЛИ

СОФИЯ. (СЭТА). Болгар-совет найыралдың, социалистиг тургузуушкун херээнге БУР-нуң ажылчы чоннарының шынчызының чаа чырытылганчан илерели болгар найысылалдың мурнакчы будурулгелериниң инициативазы болу берген: Г. Димитровтуң адын здилээн машина тудуушкун заводунуң болгаш автомобиль дугуйларының заводунуң коллективтери апрель 17-де Ленинчи коммунистиг субботник эрттирерин саналдаан. Олар ол субботникти В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чылынга болгаш Г. Димитровтуң төрүттүнген хүнүнден бээр бо чылын 100 чыл болурунга турачаадырлар.

Эки турачы күш-ажылдың хүнүнде вагон кылыкчылары 200 муң ажыг лев аңшаның продукциязын, 180 муң лев аңшаның дугуйларын кылып үндүрер деп хүлээлгени алган.

Мурнакчыларның инициативазын БУР-нуң найысылалының ажылчы чоннарының аразында калбаа-биле деткээн. Ол инициативаны Күрүнеиң Г. Димитров аттыг типографиязының ажылдакчылары болгаш «Болгария» комбинат, өске-даа хөй-хөй коллективтер деткээн. Күш-ажылчы София Ленинчи субботникти күш-ажылдың эң бедик будурукчулуунун хүнү болдурарын аазап турар.

ТБЧ-нин медеглели

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Тайбыңнын Бүгү-делегей чөвүзели Судапда байдал дугайты медеглеп үндүрген. 10 муң ажыг кижи Судапның кара-бажыңнарында чыдар. Хоруудаттырганнарның аразында — позитивтиг партиларның болгаш профвилеларының удуртукчулары, студентилер, журналистер, тайбын дээш көскү демиселчилер бар. Чурттуң улуг маселаларынга хамаарыштыр судан эрге-чагыргаларның дерзилээшкиннерни ТБЧ шиитпирлиг буруу шапкан.

Араб болгаш африка күрүнелериниң национал хамаарышпас чоруунга, бүгү делегейде тайбынга кыжаныышкынны таварыштырып турар АКШ-тың дайынзырак планнарынче чурттуң хандыкшыдар дээр чагырыкчы ёзу-чурумунуң ораддажыышкынларынга удур судан улустуң демиселиниге долу деткимче ол медеглелде илергейлеттингем.

Өңнүктерниң кады ажылдажылгазы

МАРТИНДЕН «БелАЗ»-тар

Словак хоорай Мартин хөй чылдарда ыяш болбаазырадыр төп деп сураглаан. Амгы үеде ол бүрүнгү ажыл бодунуң ужур-дүзалын шуут чидирбээн-даа бол, бодунуң бичии, ынчалза-даа күчүлүг дүнмазы — машина тудуушкунунуң хөлегезинде барган. Амгы үеде Мартин чехословак машина тудуушкунунуң төптериниң бирээзи. Мында хөй янзы продукциялыг машина тудуушкун заводу бар.

Словакияның Компартиязының Мартин район комитединиң бирги секретары, шаанда мебель заводунуң ажылчыны, фашизмге удур демиселдиң идепкейлиг киржикчизи чораан Йозеф Ференчик бүдүрүлге коллективиниң ажылының болгаш оон келир үеде планнарының дугайында чоргаарал-биле чугаалап орар.

— Бистиң кол сорулгавыс —«БелАЗ» моторларын бүдүрерин улам көвүдедири—деп, ол чугаалаан, улам тайылбырлады.— Бис Белоруссияның автомобиль заводунга ол шимчедикчилерин кылып чорудуп турар бис. Ол эң харыысалгалыг совет чагыны кылып турарлар-биле чугаалажып, таныжып алырыңарны сүмелээн.

Хөвү дег делгем цехке бүдүрүлгенин партком секретарыныи оралакчызы Милан Цеповик-биле кады келдим, ында Совет Эвилелиниче чорузары-биле белеткеп каан элээн каш улуг шимчедикчилер бар болду.

— Бо моторларны көргеш, мынчыг улуг демир «чүректи» машина кедергей-ле күчүлүг боор деп кижи дораан бодаар—деп, Милан хүлүмзүрду.— Оон сес цилиндринде 1200 ат күжү мөөнүеттингеп.

Совет чагыкчылар-биле бистиң кады ажылдажылгавыс 900 ат күштүг алды цилиндрлиг моторлардан эгелээн чүве деп, ол уламчылады. 1975 чылда ийи ындыг шимчедикчини чоруттувус, оларны чеден тоннаның самосвалдарынга салган. Ол машиналар Запольярьеге ажылдап турда, мартинчилер комиссия түнелин четтикпейн маңаанар. Адак соонда шенелделер үезинде шимчедикчилерниң ажылдааны эки болган деп медээ келген. Ол дээрге Мартиннин машина тудукчуларының күш-ажылының бедик үнелээшкини болган. Оларның аразынга аныяк инженер, амгы үеде мотор цегининиң начальныгы Эмил Дэнко база турган.

— Шенелделер чедиишкиниг-даа болган болза, совет чагыкчылар элээн каш сүмелерни берген. 1976 чылда моторларны Совет Эвилелиниче план ёзугаар чорудуп эгелээн бис. Баштайгы үш чылда алды цилиндрлиг 135, сес цилиндрлиг 35 дизельди чоруттувус—деп, Эмил Дэнко чугаалай-дыр.— Эрткен чылын 480-ни чорударын планнаан турган чүве, а бис СЭКПнин XXVI съездизиңге үлгүштүр сес немелде моторну кылдывыс.

Цехтиң ханазында кыйгырыг: «Экспорт дээш ажылдап тур сен— шынар дугайын утпа!».

— Бо сестер ажыл-херекбиле карышпайн турар—деп, Эмил тайылбырлай тыртып кагды.— ССРЭ-деп хомудал албаан бис.

Ол мени эң эки чыыкчыларның бирээзи Ян Кружляк-биле таныштырды. Ол аныяк ажылчын болунун дугайында мынчаар чугаалады: сес чыл школазын дооскаш, оон соонда заводтуң болунда профтехучилищеге өөренгеп. Ийи чыл ажылдаш, шериг барган. Оон төрээн заводунче эәп келген. Ону Чехословак-совет найырал аттыг социалистиг күш-ажылдың бригадазынга киргенинге ол чоргаарап турар.

— Дыка кичээнгейлиг ажылдап турар бис—деп, Ян чугаалады.— Бистин продукциявыс совет өөнүктерге баар болгай, ынчангаш ол тергиин эки шынарлыг турар үжүрлүг.

Ол-ла сестерни оон цехтеэштери Михаил Чабардан, Владимир Томчиктен, Милош Лишинскийден, Дарина Жуборовадан дыңнадым.

Мартиннин күчүлүг моторлары Минскиге баар болгаш совет эң улуг автомобильдер—«БелАЗ»-тарда идегелдиг ажылдап турар. А заводтуң конструктор бюрозу чаа шимчедикчини чогаалтаан. Ону маселе чылдыр түскай херексел-биле дерээп, ынчангаш мотор дыка оокта безин дүрген хөделир. Өске-даа чаартылгалар база кирген.

Владимир МИХАЛЬЧЕНКО, СЭТА-ның корр.
Мартин—Братислава.

ШЫҢГЫЫ БУРУУ ШАВЫЫШКЫН

БОНН. (СЭТА). Вашингтонның болгаш Германияның Федеративтиг Республиказында чамдык бөлүктериң Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле экономиктиг харылзааларны бакырадыр дээр оралдажыышкыннары хөй-ниитинии, албан болгаш садыг-үлетпүр бөлүктериниң, ол ышкаш барын-терман парлалганың шыңгыы буруу шавыышкынының таварыжш турар.

Вашингтонда парлалганың национал клубунга ГФР-ниң ажыл-агый министри Отто Ламбсдорфтуң чугаазы калбак үнелээшкинии болдурган. Совет Эвилелинге болгаш Польшага улуг чүүл-баазын экономиктиг «хемчегларын» болгаш садыг хоруушкуннарын боттандырып чоруларын Барыын Европа чурттарынга доңнаштырар дээр АКШ-тың оралдажыышкыннарынга хамаарыштыр ол мынча деп медеглээн: мынаг политиканың талалакчыларынга — «ындыг хоруушкун удур угланган чуртка бодаарга, боттарывыс боттарывыска улуг каража-коргаралды чедире бербес ыйнаан» деп айтырыгны салгы деп-дир. Совет Эвилелинге тараа садарын бир чамдык үеде Каттышкан Штаттарның хоруп алган турган чоруунун бүүраи дүшкенинин дугайын сагындырган, барыын-терман министр «төөгү дүржүлгазының хереченлеп турарын ёзугаар алырга, ынаыг янзылыг хемчеглер ур үелиг кандыгаа садарны чедирбейн турар» деп демдеглээн. **Спутниктерни тургузуп турар болгаш болдунуң хереглеедерин хандырарынга эргежок чугула дериг-хереселдерни боду будурүп шыдаар арга-шинектиг чурт-биле экономиктиг коргудуушкуннар кылырының дылы-биле чугаалажып болбас** деп, Ламбсдорф онаалап демдеглээн.

«Эрткен он чылдарның дургузунда ССРЭ бистиң эң улуг садыглажыкчывыс апарган, моон соңгаар-даа ындыг болур дээрзинге идеген турар бис, ол үениң дургузунда бистиң фирмавыс Оскольскиниң электрометаллургия комбинадынга, Ново-Липецкиниң металлургия заводунга, Куйбышевтиң металлургия заводунга болгаш Совет Эвилелинде өске-даа эң улуг тудугларга ажыглаар дериглер садып алырының совет улуг чагыгларын алган» деп, «Смс шлеман-симаг» дээр концерниниң баштаар черинин даргазы Г. Байе экономика айтырыгларының салдарлыг «Ост-весткоммерц» журналының айтырыгларынга харыызында медеглээн.

ГФР-ниң политиктиг көскү ажылдакчызы, Соңгу Рейн-Вестфалия черинин премьер-министри Й. Рау «Газ-трубы» төлевилелди боттандырып чорудавын деткип чугаалаан. **ССРЭ-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле ГФР-ниң садыглажыышкыны «экономика талазы-биле ГФР-ге кончуг чугула чүүл болуп турар»** деп, Рурнуң Мюльгейм-де «Маннесман-Реревверке» дээр фирманың ажылчынарының хуралынга чүве чугаалап тура, ол медеглээн. «Чөөн чүк-биле садыглажыышкын тайбынны быжыглаарынга идиг бөзр» деп, ол база онаалап айыткан.

Э. ТЕЛЬМАННЫ ӨЛҮРГЕННЕРНИ— ХАРЫЫСАЛГАГА

Германияның болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкининиң шылгаранган ажылдакчызы Эрнст Тельманның уруу Ирма Габель-Тельман оон адазын өлүрген фашистерге удур суд херээн база катап кедүрген. И. Габель-Тельманның эрге-ажыын төлөөзүн болучкуу Г. Хаапович чоокта чаа Бременге болган парлалга конференциязынга бо дугайын дыңнаткан. Ол херекти Кёльниүң судунга көөр деп турар.

Э. Тельманны өлүрериве дорт киришкен кем-бүрүүлүг өскечи фашистерни кеземинче харыысалгазынга киреринден Кёльниүң прокуратура органнары амга чедир ойталап келген. Ол херекти көөрүн ниитизи-биле чээрбичыл дургузунда узамдыкты-рып турар. Гитлерни СС шеривлериниң фашистери В. Отто болган А. Бергер олар Бухенвальд концлагеринге турган үезинде Э. Тельманы өлүрериве дорт киришкенер. Оларны кеземинче харыысалгазынга киирер дугайында негелдеги ГДР-ниң сураглыг юристери 1962 чылдың апрельде-ле Барыын Германиялың суд органнарынга киирген турган. Ол ийи өлүрүкчүлер ынчаарда Германияның Федеративтиг Республиказының депискээринге шилээн чурттан турганнар.

Ынчалзаажок Кёльниүң прокуратуразы янзы-бүрү чылдактарны, харын-даа фашистиг судтарның дүрүмнерин ажылдап турган, ол өлүрүкчүлерни кеземинчиң харыысалгазынга киирерин узамдыктырып каанын болчуучу Г. Хаапович демдеглээн.

Немец улустуң алдарлыг оглу фашизмге болгаш дайынга удур көргүнү чок демиселчи Э. Тельманны фашистиг рейхтиң хартаачыларының инициативаазын ёзугаар аразаазыг дээш-биле өлүрериин хөй санныг документилер болгаш Бухенвальд концлагеринге хилинчектедип чораан киижилериниң ачух хереченлерин тодаргай балыткаан. Ол документилерни болгаш хереченлел өчүктерни Кёльниүң суду чигинишкинге таварыштырып шыдаваанын Г. Хаапович айыткан.

Э. Тельманны өлүрериве дорт киришкен ийи фашистерниң аразындан ам түгле чаңгыс В. Отто дириг арткан, 1962 чылда аңаа удур баштайгы суд херээн кедүрген үеде ол католик шажын гимназиязынга хостуг шөлээн башкылап турган. Амгы үеде В. Отто күрүне пенсиязын ап олурар.

Кёльниүң прокуратуразының ол херекти көөрүн сонгаралдын келгени — ГФР-ле нацистиг кем-бүрүүлүгларны камгалап турарының база бир тодаргай бармдавазы-дыр. Э. Тельманны болгаш гитлержи фашизмге удур демиселдиң өске-даа идепкейлиг киржикчилерин өлүрген кем-бүрүүлүг бүгү фашистерни кеземинчиң харыысалгазынга киирерин Барыын Германияның демократтары болгаш антифашистер шыңгыы негеп турар.

В. ВИНОГРАДОВ.

АДРЕЗИВИС-СОВЕТ ЭВИЛЕЛИ

— Найырал. Амыдыралдың баштайгы базымнарындан эгелээш, бо сес биске эң чоок, эргим кылдыр сагындырар. Бистиң алы-дуңма хөй националдыг совет чуртувустуң булуң бүрүзүнде ажылдап, чурттап, өөренип чоруур кижилер найыралдың ачызында чедиишкинниг ажылдап, хөй националдыг өг-бүлениң ёзулуг эзлери боор. аас-кежиининң оңмас чечээн тарып чоруурлар.

Красноярск крайның Подтёсово суурунда тускай ортумак № 5 профтехучилищеде Тыванның келир үеде хемчилери— оолдар, кыстарның аңгы-аңгы нацияның төлээлери эш-өөрлери-биле кады чурттап, өөренип турарының дугайын бо арындан номчуур силер.

МЕРГЕЖИЛИ—ХЕМЧИЛЕР

АМЫДЫРАЛ магалыг, өөренип, чурттап, ажылдаарынга таарымчалыг бүгү байдалдарны бистиң чуртувуста тургускан. Бинтаңган кандыг-даа нацияның оолдар, кыстары бистиң Төрээн чуртувустуң хөй-хөй хоорайларында өөренип чаңгыс иениң уруглары дег, эптиг, найыралдыг чурттап чоруурлар.

Хоорай чергениң сууру Подтёсовода хоорайның ортумак № 5 профтехучилищези бар. Ол училище Енисейниң Ленин орденниг хем флодунуң тускай эртемниг кадрларын белеткеп турар.

Минусинскиге турган профтехучилищени бээр көжүргеннинден бээр бо чылын 25 чыл болур. Ол үениң дургузунда 3,5 муң ажыг аныяк специалистер училищени чедиишкинниг доозуп, хем флодунуң ажылдакчыларының өгбүлезинче кирген.

Бистиң училищевис ам дизельдиг судноларның механиктериниң штурман-дузалакчыларын, бүгү хевириниң судноларының рулевой-мотористерин, электрик-радиооператорларын, судокорпусник-электрокаңнакчыларын белеткеп үшүрүп турар.

Чылдың-на, май айда, ийиги курсту дооскан соонда, бистиң сургууллдарывыс эжиндиришкин практиказынче чоруптаржар. Ол үе эң солун болганы олар сеткил ханыышкын-биле чугаалажырлар. Сургууллдар ынчан судноларны башкарып өөренир, ооң механизмнериниң шын ажылдаарын хайгаарап, өөренип эрткен түүлдерин практика кырынга көрүп, ажылга ажыглаарлар. 1981 чылдың эжиндиришкининге бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш училищевистиң 31-ги бөлүүнге баазавыс бүдүрүлгенин шилчир Кызыл тугун тывыскан.

Күчүлүг Енисейниң ак-көк делгемнеринде ажылдап турар доозукчуларывыска сеткиливистиң ханызындан чоргаарланыр бис. Оларның дыка хөй судноларга капитаннары, партия болган ажыл-агый ажылдакчылары апарганнар.

БИСТИҢ училищевис хөй национадлыг. Төрээн чуртувустуң булуң бүрүзүнден аныяктар биске кээп өөренип, боттарынга таарыштыр мергежилин шилип ап турганнар. Украинадан болган Ортакы Азвадан, Тывадан болган Хакасиядан, Уралдан болгаш Забайкальеден, Бурятчадан болган өске-даа черлерден оолдар, кыстар бистиниве кээп өөренип турар.

Күш-ажылга кижизидилгеге кол черни техниктиг чогаадылга ээлеп турар. Ооң бөлгүмнеринде 170 кижи бар. Училище көргүзүт материалдарын белеткээрипге эки киришкеш, Красноярск крайга үшкү черни, пароходство талазы-биле бирги черни ээлээн. Ылаңгыя В. Астраханцев, О. Кузнецов, А. Зотов болган ооң-даа өскелериниң кылган ажылдары мактадыг.

Училищениң доозукчулары колдуунда-ла Подтёсовоның сентелге-ажыглал баазазының судноларынга ажылдаарлар. Ол — Енисейде эң улуг база,ында 400 ажыг судноларга бар. Ылаңгыя, 5000 тонна чүк сөөртүр улуг судноларга бар. Бистиң судноларывыс Карск далайже үнүп Диксонга чедип турар. Пассажирлер аргыштырар «А. Матросов», «В. Чкалов» деп судноларбиле туристер Красноярск—Диксон ортулук чедир чорүп турар. А хем—далай маршрутуг чүк судноларга Красноярск крайның эң соңгу түүнге бараашнарны чедирерлер. Училищениң доозукчулары Г. А. Бажепов, П. И. Грива, Д. Л. Геленор, В. Д. Юхневич, А. П. Максимов, В. Ф. Ширинкин, Ю. С. Анисимов болган ооң-даа өскелер аар чүк дажыглаар судноларның мурнакчы капитаннары болганнар.

Тыва АССР-ниң школаларының чамдык доозукчулары бисте база өөренип, хемчиниң профессиязын шингээдип ап турарлар. Оларга Л. Тас-оолду, С. Плотниковту, Н. Тарасовту, Е. Узиковту, Ю. Калчанны, Оксана Ондарны, Венера Монгушту болгаш ооң-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Бистиң училищени дооскаш, Тывада макталдыг ажылдап чоруур хемчилер эвээш эвес. Оларга М. Ашак-оолду болгаш ооң-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң бүгү агрегаттары ажылдап эгелээргe, Енисейниң суу улам көдүрүлүр, аңаа улуг-улуг судноларны эжиндирип эгелээр. Ынчангаш Тывага чаа чаа судноларны немежир, кадрларны ам-даа херек апаары чугаажок. Улуг-Хемниң ак-көк чылгыларының кырынга ажылдаар хемчиниң мергежилин чедип алырын күзээр болзунарза, училищевиске кээп өөрепиринче чаладывыс, эргим доозукчулар.

Э. ВИНТЕР,
профтехучилищениң директору.

НАЙЫРАЛДЫГ, ДЕМНИГ ТУРДА

Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш 1981-1982 өөредилге чылында күженишкинниг ажылдан кёлген бис. Коммунистиг партия, Совет чазак профессионал-техниктиг өөредилгеже улуг кичээнгейни салып, аныяктарның өөредилге, кижизидилге айтырыын чугулаан көрүп келген.

Бистиң училищепиң башкылар коллективи бодупүй мурнунда салдынган сорулгаларны ханызы-биле угаап билбишаан, өөредилге, кижизидилге айтырыын кичээнгейнин төвүнде тургузуп турар.

Аныяк кижилер тускай мергежилди чедип албышаан, коммунистиг мөзү-шыпарга кижизиттинин турарлар. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүп, коллективчи чорукту кижизидеринге шитилел эртемнерин: обществоведениени, политэкономияны, төөгүнү, эстетиктиг кижизидилгени, совет эргежоойлу үндезинниерни өөредиринде улуг рольдуг болуп турар. Маркснчи-ленинчи теорияны, СЭКП-ниң Программазын болгаш партияның чугула доктаал, шиитпирлерин өөредиринде башкылаарынче улуг кичээнгей салдынган.

Эртем-техниканың чедиишкиннериниң дугайында болгаш ооң-даа өске темаларга эвээш эвес лекция, бесседаларны сургууллдар улуг соотчуунвры-биле ужуражылгадар аныяктарга солун болган.

Класстар аразында чарыштың түңнелиг үндурерде сагылга-чурумну база барымдаалап турар бис. Класының ады дээш ким черле кыспас боор.

Найырал темазынга дыштапылга кежээлерин организастап, сургууллдар боттары аңаа идепкейлиг киржип келген. Училищеде Сибирьниң аңгы национадлыг аныяктар, ооң иштинде Тыва АССР-деп келген оолдар, кыстар база чедиишкинниг өөренип турарлар. Солун концерттерни белеткеп, ындыг кежээлерге көргүзүп турар.

ССРЭ-ниң 60 чылынга төлептиг ужуражыр дээш бистиң училищенин коллективи улам-на кедүрлүүшкүнүг ажылдап, өөренип турар. Өөредилгеге-даа, хөй-иштии ажылынга-даа сургууллдарның идепкейи, киржилгези бедээнин демдеглээри өөрүнчүг.

Т. ШУСТОВА,
директорунуң кижизидилге талазы-биле оралакчызы.

ЧУРУКТА: Тывадан барган чамдык сургууллдар училищения музейинде.

ССРЭ-ниң улустарының V кышкы спартакиадазы

СУРАГЛЫГ КОМАНДАЛАР

ССРЭ-ниң улустарының кышкы спартакиадаларынга РСФСР-ниң спортчулары мурнудан бээр багай эвес киржип келген. Бо чылдың кышкы спартакиадазында 33 крайларның, областарның болгаш автономнуг республикаларның төлээлери киржип турар.

Спартакиадага РСФСР-дең бир муң ажыг спортчулар келген. Оларның хөй кезии хаакчылар—150 хире кижи. Оларның аразында Олимпий оюннарының үш дакпыр чемпиону. Москва область Советиниң депутады Николай Зимятов, делегейниң болгаш олимпий оюннарының хөй дакпыр тиилекчилери Галина Кулакова, Раиса Сметанина болгаш өскелер-даа бар.

РСФСР-ниң делегациязы — Свердловскиден, Кемероводан, Горькийден, Пермьден, Ярославльдан, Москва чоогундан болгаш өске-даа черлерден келген спортчулар. Шынап-ла, Карелиядан Курил ортулуктарынга чедир чурттуглар келген.

ЧАА-ЧАА СТАРТТАР, ЧАА-ЧАА ЧЕМПИОННАР

Спартакиаданың темпизи бедээн. Маргылдааны хаакчылар болгаш шапакчылар ажыттаннар. Оларның маргылдаазы чаа спорт ареналарынга эгелээн. Дагта хаактаарлар бо чылын хөй удаа старттап турар-даа болза, чаа черге чүнгулааннар. Бүгүэвилелдиң кышкы оюннарының шаналы дээш оларның демисели Дивногорскиге, конькиге маңнаарларның күжүн шепежии каапкан черинге, болур апарган.

Шапакчыларның болгаш дагта хаактаарларның (херээженнер командалары) демисели ам-даа мурнунда. Амгы үеде чүгле тергиннериниң аттары билдинип турар. Ол дээрге, Ингрида Амантова (Латвия), ленинградчылар Людмила Кедрина-Реус, Зинаида Амосова (Свердловск) олар-дыр. Зинаида беш километрге чарышка тиилелге чедип алган, өөрүшкүзүн чажырбаан.

— Кайгамчык-ла орук!— деп, ол чугаалады.— Мээң «алдым» оруум ол. Спартакиадаларның чедиги медалын аңаа чаалап алдым.

Бүгү-эвилелдиң кышкы оюннарының ол хире хөй шаналдыг кижилерин тывары берге боор.

«МАҢАА БЕЛЕТКЕНИП ТУРГАН МЕН»

1000 метр черге чарышка бежеп дөрт кижи киришкен. Шыырак дээш спортчулар баштайгы он эжешке кирген. Олардан спринтинин хөй хевиринге делегей чемпиону Сергей Хлебников өскелерден артык көргүзүглүг болган. Ленинградчы Сергей Балашов база ооң чыда калбаан. Оларның кайызы-даа 1 минута 17,57 секунда болган.

Бо спартакиадага рекорд апарган оларның саннары таблога дыка үр кышкан. Аныяк фигуристернин маргылдаазында келген дыка хөй спортчулар Дивногорскиден таваар чапын чоруп турганнар. Сергей Хлебников, Владимир Козлов, Анатолий Меденников, Владимир Лобанов кышкы шыырак спортчулар турда алдын медаль деп семээн хепээ чок кышкан болган. Ынчалза-даа кымныңдаа манаваапы таварылга болган. 25 харлыг студент Павел Пегов ол сураглыг спортчуларны эрте халаан. Ол он сескн эжешке халаап, 1 мин. 17,45 секунда көргүзүгүн чедип алган.

— Кайгамчык деп че? Чок. —деп, чаа чемпион таваар чугаалады.— Маңаа белеткенип турган мен, ынчангаш, чедиишкинниримниң эгезин бо деп сананар мен.

* * *

ССРЭ-ниң улустарының V кышкы спартакиадазы чаа эгелээн-даа болза, бо Бүгүэвилел маргылдааларының кол-колдуг түнелдериниң дугайында ам чугаалап болур. Комплекстиг маргылдааларны массалыг старттарынга эвилелдешкен 12 республикадан 35 миллион күш-культуржулар киржип турар. Мурнунда болуп тургулаан кышкы спартакиадаларга киришкеннерниң санындан барык 3,5 катап хөй кижи болган. Ол санны ССРЭ-ниң Спорткомитединиң даргазы С. П. Павлов парлалга конференциязынга адаан. Спартакиаданың массалыг маргылдааларының үезинде чедн миллион ажыг күш-культуржулар ГТО комплексининиң нормазын дужаганын, 4,5 миллион кижи разрядтыг спортчулар болганын база ол демдеглээн.

Хөрээженнериниң аразынга 5 километрге болган хаак маргылдаазын киржикчилер, көрүкчүлер, арбитрлер, журналистер таалал-биле көргенпер. Красноярскиниң аргадан буткен царыгынга Свердловск чурттуг Зинаида Амосованың тиилелгези черле кайгамчык болган. Ооң көрүүгүү—17 мин. 40, 20 секунда болган. Ийиги черни москвачы Любовь Лядова, үшкүзүн — Пермьниң төлээзи Татьяна Рыбакова олар ээлээнпер.

Элээди кыстарның маргылдаазынга Белоруссияда Витебск хоорайдан келген Наталья Ушакова тиилекчи болган.

Шапак спортунга ийи түүе ажыг спортчу киришкен. Торгаш сыныи дургаар шөйүлген ыыргай арга-биле чоруткан оруктан чаңгыс олуттуг шанактар каранналыкан. Оларны эң мурнай делегей чемпиону, москвачы Сергей Данилин келген. Олимпиада-80-ниң хүлер шаналының эдилекчизи Ингрида Амантова (Латвия) ооң соолдан келген. Олимпий чемпиону, Рига чурттуг Вера Зозуля чарыштың төнүзүнге четпээн, арадан үне берген.

Элээди конькижилерниң маргылдаазынга 5000 метр черге Свердловск чурттуг Игорь Малков тиилээн.

(СЭТА).

Шыдыраага бодал херек

ЧАГАА-БИЛЕ ШЫДЫРАА

Каш чыл мурнунда болган чүве. Республикага шыдыраз талазы-биле чагаалажыл ойзарын организастаан. 23 шыдыраачының ойнаар графигин кылган, ооң организакчыларын тургүскан. Маргылдаа-даа эгелээн. Ай хире болгаш шыдыраачыларның харыылаары харыылавастары сураг барган. Оюн соксаан.

ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чылынга турасказдып, чагаа-биле шыдыраа маргылдаазын организастаарын ойнакчылар республиканың спорт комитединден дилээр боор деп бодум хуумда идегеним. Бодум Төп шыдыраа клубунда чагаалажып ойнап турар мен. Чагаалажып ойнаары солун болгаш ажыктыг. Бо оюнга күзелдиглер шыдыраа клувунче билдириишкин киирер, дадывыр төлээр ол-ла. Ооң ынай чүү-даа херек чок. Ойнакчыларның адрестерин судыя таныштырар. Ойнаарының чурумун сагыыры чугула. Маңаа судыя коллегиязы улуг рольдуг,

Д. ЧЕЧЕКПАА.
Улуг-Хем район.

БУЛУҢ БҮРҮЗҮНДЕН

Енисейск —Сибирьниң хоочун хоорайларының бирээзи. 1619 чылда ол тургустунган. Күчүлүг Енисейниң эриктерин дургаар чаптылган ол хоорайга каш удаа чораан болгаш. ооң ылаңгыя чайты бойдус чурумалын дыка магадаар мен.

Тыванның хемчилерин белеткээринге төлептиг үлүүн киирип турар Подтёсово суурже баарда, бо хоорайны таварын эртер аппар. А бир эвес чайты үеде Красноярскиден «Ракетага» олуруптар болза, хоорай хевирнин ол суурунга дөрт чеде бээр.

Енисейск хоорайдан теплоходка олурушкаш, хемниң агымын куду 19 км баткаш, ол суурга чоокшулап кээрге, оон эрнин дургаар улуг-биче теплоходтар дола берген турар. Ол—Енисейде эң улуг сентелге-ажыглал баазазының судноларын-дыр. Оларга Тыванның келир үедеги хемчилери практикалап, өөренген түүлдерин амыдыралга ажыглаарынга мергежин турарлар.

— Училищениң чаа корпузунда көжүп келген болгай бис. көрүнер даан, магалыын. Эргидеги турган бажыңнарывыс кандыг ийик, көргеп-ле болгай силер—деп, хоорайның ортумак № 5 профтехучилищезиниң директору Э. К. Винтер өөрүшкүлүг чугааламмышаан, ийиги каттa кабинединге мени киирип келгеш, Тываданында өөренип турар сургуулдарның дугайын чугаалап эгеледи. Совет Эвилелиниң хөй национадлыг ег-бүлезиниң кежигүннери—орус, украин, тыва, хакас, бурят, казах, эвенк, якут болгаш ооң-даа өске улустарының ажы-төлү хемчилериң ол профтехучилищезинде, чаңгыс иениң төлдери дег, эп-пайыралдыг, аас-кежиктиг чурттап, өөренип турарын бистиң чугаавыстың киржикчилери: директорнуң оөредилге-будүрүлге ажылынын талазы-биле оралакчызы Л. П. Коляскин, кижизидилге ажылынын талазы-биле оралакчызы Т. В. Шустова, улуг мастер П. А. Чанчин, мастер В. Д. Фомин болгаш ооң-даа өске башкылар чугаалап, Тывадан өөренип келгеннериң дугайын мактаалар.

— Аңгы-аңгы нацияларның төлээлери эш-өөрүвүс-биле кады чаңгыс черде чурттап, өөренип, хемчиниң мергежилин шингээдип ап тур бис. Маңаа өөренирге солун-даадыр. Шилип алган мергежиливиске ынак бис —бо сөстерни Тываданында өөренип турар С. Плотниковтан, Владимир болгаш Вадим Пак-Лама алышылардан, В. Наговициден, О. Охотниковтан, А. Кудрявцевтен, В. Бабкинден, О. Илиферепкодан, Л. Тас-оолдан болгаш ооң-даа өске сургуулдардан училищеге ужуражылгавыстың үезинде дыңнаан мен.

Кызылдың № 8 сес чыл школазының доозукчулары Слава Плотников, Сергей Плотницкий, Евгений Узиков, Каа-Хем районнуң Ильинка школазының доозукчузу Коля Тарасов олар училищени дооскаш, суг транспортунуң инженерлериниң Новосибирскиде институдунче өөренип киреринче белеткенин турарлар.

— Бо өөредилге чылында Оксана Ондар, Венера Монгуш бистиң училищевисте өөренип кирген. Олар —судноларга ажылдаар электрик-радиооператорнуң мергежилин чедип алган баштайгы тыва кыстар болур — деп, училищениң удурткулары чоргаарал-биле чугаалаалдылар.

Оксана биле Венера—училищениң хөй-иштии ажылында идепкейлиг киржип турарлар. Олар кайызы-даа — Культура бажыңында бот-тывынгыр уран түүл болгүмүнүң киржикчилери. Комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге турасказтан концертке олар «Хадыңчыгаш», «Дүжүмде» деп ырыларны ыры-хөгжүмнүг ансамбльдиң үделгези-биле ырлааның көрүкчүлер дыңматтаг алыш часкаашкыпнарыбиле уткаан.

Подтёсовоның хемчилер белеткээр ортумак профтехучилищезиниң хөй национадлыг коллективи ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн чедиишкинниг уткуур дээш крайның өөредилге черлериниң аразында калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар.

М. КАЛЧАН.

УЛАШТЫР ӨӨРЕНИР БИС

1979 чылда Кызыл хоорайның № 8 сес чыл школазын дооскаш, хемчи болур күзеливисти чедип алыры-биле бо училищеге өөренип кирген бис. Бистиң класстың кезек оолдары хемчиниң-мергежилин чедип алырын школачы чылдарывыста-ла шиитпирлеп алган бис. Изиг күзел бар болгаш, өөренирингe бергедээшкиннер колдуунда-ла болбаан.

Шилип алган мергежиливис биске дыка тааржыр: 1—3 балыктуң судноларының ийиги штурманнары болур бис.

Ийиги курсту дооскан соонда практикаже чорудуптарга, дыка солун. Судноларга ёзулуг-ла ажылдаарын ынчан өөренип алыр апаар. Мен Ангара хемнен эжиндиргеш, Кежма чедип турган теплоходка практика эрттирдим. Дыка хөй, солун түүлдерге өөренип алдым. Штурвалды холга тутkаш, теплоходту башкарып чоруурга чоргаарлапчыг-даа чорду.

Маңаа кижи черле чалгааравас: училищеде спорт секциялары ажылдап, дыштапылга кежээлери доктаамал эртип турар.

Училищени бо чайын дооза мен. Ооң Тывадан кады өөренип келген эштерим Коля Тарасов, Сережа Плотницкий, Женя Узиков сугдар-биле кады хем транспортунуң инженерлериниң Новосибирскиде институдунче улаштыр өөренип кирер бис.

Тыванның школаларының доозукчуларын училищевисче чалавышаан, ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чыл ооң демдеглээр бо чылда чаа-чаа чедиишкиннерни чаңгыс черчурттугларывыска өөрүмнүг өмүнээзинден күзедим.

С. ПЛОТНИКОВ,
доозукчу.

Училищеден материалдаанны «Шынның» корр. М. КАЛЧАН организастаан.

ЧАЛАП ТУР БИС, КЫСТАР

Бии-Хем районнуң Аржаан ортумак школазын дооскаш, хемчилер белеткээр бо профтехучилищеже өөренип кирдим. Мээң эжим Венера Монгуш Элегес ортумак школазын дооскан. Бистер, ортумак школа доосканнар, электрик-радиооператорнуң мергежилиниге бир чыл өөренгеш, доозуп үнер бис. Практикавыс апрель 1-ден июль 15-ке чедер.

Бо училищеге өөренип кээп, электрик - радиооператорнуң мергежилин чедип алыр баштайгы тыва кыстар болурувуска чоргаарланыр-дыр бис. Маңаа өөренирге солун-даа, белеп эвес-даа, омак-хөглүг-даа-дыр. Совет Эвилелиниң аңгы-аңгы хоорайларындан, республикаларындан өөренип келген хөй национадлыг эш-өөрүвүс-биле кады хемчинин мергежилин чедип алырыбиле кызымак өөренип тур бис.

Бүгү-ле чүве белеп, экидир деп хөөредир бодал менде чок. Өөредилгеге бергелер бо-ла туруп кээр. Оны башкыларның, эш-өөрүнүң дузазы-биле ажып эртип турар бис. Тывавыстап кыстар мында чок (бис ийнден өске), ынчангаш чамдыкта чалгаарапчыг-даа, чаныкеанчыг-даа үелер тура бээр.

Делгем классталыг, кабинеттерлиг 4 каът чаа корпус бистиң эргевисте. Өөренирinге таарымчалыг бүгү байдалдарны училищеде тургусканы магалыг.

Чараш бойдус чурумалдыг, ак-көк чалгыглар кырында шуушкан теплоходтарлыг бо суурувуска чанчыгып, ооң хоочун чурттакчылары дег, аңаа ынак апардывыс.

Бир эвес хемчиниң солун мергежилин шилип алырын күзезинерзе, бистиң училищевиске өөренип кирүүр, кыстар.

Океана ОНДАР,
доозукчу.

КИНО

МАРТ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чээрби чыл эрткенде бир катап» 9.30, «Механик Гаврилов» ынак хөрээжен кижизин» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Золушка» 9.15, «Руслан болгаш Людмила» (2 сериялыг) 11.10, «Шунту сыр оске» 14.00, 15.40, «Валентина» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аңаа дайынчы Александр Матросов» 10.20, «Медовый месяц» аалчылар бажыныңның чажыды» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өске кижилер» 11.00, «Цыган» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кырган аваазының оглунуң оглу» 14.00, «Ким боор ол?» 16.00, 18.00 шактарда.

Агаар

Бөгүн республика көжүп турар булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 10—15, чамдык районнарга 0—5 градус соор.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хат кошкак. Агаар 10—12 градус соор.

Телевидение

МАРТ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— «Эртенги сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 8.55— «Будильник». 9.25— «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 10.25— «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.10 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.40— «Көдээден дамчыдылга». 12.40— «Музыкалыг киоск». Э. Беляева дамчыдылганы эрттирер. 13.10— «ССРЭ-ниң улустарының V кышкы спартакиадазында». Байырлыг ажыдыышкын. Краснояркиден дамчыдылга. 13.55 — Мультфильмнер программазы: «Бистин эки сеткилдиг мастеривис», «Орус аялгалар». 14.15— И. Гараева —«Бажың ээзи». Киевтиң Күрүнеңиң орус улустуң Леси Украинка аттыг академиктиг театрының фильм-шинази. 16.25 — «Силерни оперетта чалап тур». Останкинонуң конверт студиязынан дамчыдылга. 17.50—18.05 — Чапсар. 18.05 — «Делегей папорамазы». 18.50—«ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Ыт рояль кырлап чораан». 20.00—«Кино ааи-чоруктар клуву». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Театрга ужуражылгалар». ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Владимиров эрттирер. 23.20—00.00 — Хаалгыг черге чиик атлетикага Европа чемпионады. Италиядан дамчыдылга. Төнгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кинокөрүкчүнүң демдеглеледери». УССР-ниң алдарлыг артизи В. Конкин эрттирер. 15.15— Чиик атлетикага Европа чемпионады. Италиядан дамчыдылга. 15.45— «Бо кайгамчыктыг делегей». Школачыларга литературлуг викторина. 3-кү үндүрүлге. 17.00— Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турар. Допчулал. 17.30—«Строговтар». Г. Марковтуң романын ёзугаар хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 18.35—Улуг Октябрьниң 65 чылынга. «Бистиң допчу намдарывыс». 9-кү фильм. «1925 чыл». 19.30 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Шыдамык хүлер солдатчыгаш». 19.45—«Эрмитаж. XIX түе чылда Франциянын уран түүлү». 20.15—«ССРЭ-ниң улустарының V кышкы спартакиадазында». Краснояркиден дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —23.45— Москваның Цветной бульварда цирктe аттракцион. (1982 чылдың январь 2-де дамчыдылганы катаптаар).

ЭКСКУРСИЯЖЕ ЧАЛААЛГА

Дараазында чурттарже бо чылын туристээрин күзээннерниң четчелээшкинин профэвилелдерниң Тыва область чөвүлели чорудуп турарын номчукчуларга дыңнатты:

Июнь 9-тан 22-ге чедир— Югослав Социалистиг Федеративтиг Республикаже (Адриатикага дыштаныр);

июльда — Болгар Улус Республикаже (Солнечный эриккe дыштаныр);

август 17-ден 31-ге чедир Венгр Улус Республикаже. Путевка өртээ 315 рубль 10 копеек;

сентябрь 30-ден октябрь 12-ге чедир — Герман Демократтыг Республикаже. Путёвка өртээ 259 рубль 60 копеек;

октябрь 15-тен 26-га чедир — Финляндияже. Путёвка өртээ 362 рубль.

Путёвка өртээнге чүгле даштыкы чуртка хандырылга кирип турар. Документилерни профэвилелдерниң месткомнарынга, ажылчын комитеттерге база профэвилелдерниң адырлар аайы-биле комитеттеринге долдурар.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийже амыдырал болгаш совет тургузуг киллдистериниң 2-37-13, пропагандa киллдизиниң 2-31-75, культура киллдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллдизиниң 2-21-47, улетпүр киллдизиниң 2-31-75, чагаа киллдизиниң 2-41-27, информация киллдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн бөргенде 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 86.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажың № 1). ТС—00302

БАЙЫРЛАЛ-БИЛЕ, ЭРГИМ ӨҢНҮКТЕР!

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 56 (11854) | 1982 чылдың март 8, понедельник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

М. МОНГУШТУҢ чураан плакады.

Иениң, ооң ажы-төлүнүң аас-кежии тайбың-биле тудуш холбаалыг. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказын совет херээженнер бүгү сеткилчүрээнден деткип турар.

(Совет херээженнерге СЭКП ТК-ның кыйгырыындан).

АМЫДЫРАЛДЫҢ, АЖЫЛ-ИШТИҢ ЧАЯАКЧЫЛАРЫ

«Март 8-тиң чырыткылыг, өөрүшкүлүг часкы байырлалы бистеә ёлуулг-ла бүгү улустуң байырлалы болу берген. Ол дээрге социалистиг нинтилелдиң херээженнерге ханы хүндүткелиниң көскү илерел-дир. Ол дээрге совет улустуң революсчу демнелиниге болгаш тургузукчу үүле-херектериниге оларның канчаар-даа аажок улуг ачы-хавыаазын үпелеп көргени-дир» ...Бо болза 1982 чылдың Март 8-тиң байырлалын холбаштыр совет херээженнерге СЭКП ТК-ның чедиргеп байырындан одуруглар-дыр. Бистиң чуртка, ооң хөй националдыг херээженнериниң дең эргеге, хосталга болгаш ааскежиниин дугайында эчиге күзел-соруу түгле Октябрь революциязы тиилээнинең, улуг башкы Ленинниң мерген угаанныг номналының ачызында амыдыралга шуут-ла боттуг түүл апаргап. Бүгү нацияларның болгаш бичеә улустарның херээжен чону бодунуң чуртунуң бүрүн дең эргелиг эвлери, коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары болу берген.

Бир эвес ССРЭ Конституциязын ажа тыртып көөр болзувусса, ССРЭ-де херээжен болгаш эр кижилер дең эргелиг дээнин оон номчуур бис. Ол дээрге хөй түүлдерниң дугайын чугаалап турар болгаш ында херээженнерниң, уругларлыг иелерниң дугайында доктаамал хавы саглыш саамыскын сиңиккен.

Херээжен чонуң эрес соруктуг күш-ажылы болгаш дайынчы эрес-маадырлыг чоруу Төрээн чурттуң чыл демдегледеринде алдын үжүктер-биле бижиттинген. Тайбың күш-ажылдың-даа, дайынның-даа чыдарында совет херээженнериниң эрес-маадырлыг чоруу, кайгамчыктыг тура-соруктуг күш-ажылы бүгү делегейниң кайгаткан. Төрээн чурттуң күүгээн быжыглаарынга, ооң эртемининң база культуразының чечектелиишкинине, аныяк салгалды кижизидеринге херээженнериниң салыышкыны эгээртинмес улуг.

«Моондак билбес арыг ынакшылдыг, аа-сүдү-биле чырык өртемчейин азырап өстүрүп каан не-херээжении алдаржыдаалыңар! Алдын хүннүң хереддери, аваның аа-сүдү— кижиде бүгү-ле кайгамчык чаагай түүлдер — бистериниң амыдыралга ынакшылывысты күш киирип турар» — деп, пролетариаттың улуг чогаалчызы А. М. Горький чиге-ле өөглээн. Амыдыралдың, аас-кежиниин чаяакчызы—херээжен кижиниң сеткилиниң буянныы, чүрээниң чылыы болгаш байлаа өг-бүлениң чечектелдир чырыдып турар. Ие-херээжен кижиниң маадырлыг чоруу, ажы-төлдүү кадык-шыырак, күш-ажылга ынак, амыдыралга өөрүшкүлүг, коммунизмниң херээжге кызыгаар чок бердинген кылдыр кижизидер дээш кылып турар могаг чок улуг үүлевин Төрээн чурт, бүгү чон сеткил ханыышкың-биле хүлээп көрүп турар. Олар күрүнениң ада-сагыш салыышкыныга бүргеткен, херээженнерге онзагай шаңналды тургускан. Амгы үеде бистиң чуртувуста 500 мун ажыг херээженнер Маадыр-ие деп хүндүлүг атты эдилеп чоруур.

Частың бо улуг байырлалын ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының бүдүүзүнде эртгирин турары онзагай байдалды. Октябрьның соонда төөгү талазы-биле кыска үениң дүргүзүнда бистиң чуртта бүгү нацияларның болгаш бичеә улустарының херээженнериң чүс-чүс чылдарга деннежир кайгамчык бедикче кодүрлүп үнгеннер. Оларның аразында тыва херээжеңнер база бар. Революция мурнунда кандыг-даа эрге-шөлээ чок, дарлаттырын базындырган «херээжоктарга» Саяның бедик сынын ажыр, Улуг-Хемниң шапкын агымын өрү Росспядан келген кызыл шуурган — Октябрь революциязы хоталганы, аас-кежиин эккелген. Маңаа холбаштыр Тываның бир сураглыг чогаалчызының шүлүүнде мындыг одуруглар бар:

«Херээжок» деп адаан дылды
Кезии октап, черге хөмгеш,

Байкара ХӨВЕҢМЕЙ

НЕМ ХОЛУ

Бо-ла чораан кала-даа
Бодап келген мактап,
хаанмас,
Базым сагай ишки көөрүм
Магаданчыг хоа бар иинн.

Кааида-даа, бүргедге-даа
Кавайынны бо-ла чайгаан,
Таалапчыг өпей ырын
Дааны атсы ырлап орар.

Эртен туруп келирге-ле,
Эскен шайы иинг турар,
Чаштың чүчаан тудуп
сыйбап,
Чаптаан орар нем холу.

Өзүп келген уруунуң-даа
Өөнге келгеш, аңаа орбас,
Өгбен чүве чыткап болза,
Өрү, куду эде салыр.

Улуг туткан шүлүк биижин,
Үнеледир уран холду,
Боо туткан тулчуп билир
Бодувусту не шаңнаан.

Улут, биче салым-чолче
Уруг-дарыын үдеп чаяр,
Чаның кээрге уткуй сунар
Чаяаныыт хол, ачылыт хол.

Ажыл-ишке кадыт-быжыг
Ажы-төлге хөюг-чымчак,
Тутканы-ла мөңгежиреп,
Тураскаал бооп артып
калыр.

Улуг тукка Ленинни
Ураи-шевер холу-биле
Алдын-мөңгүн удазыннап,
Аргыл даараар не холу.

Октаргайның делгеминче
Согунналдыр ужудуттар
Оназаларны өстүрүп каан,
Совет не холу күштүг.

Адалар-даа, акылар-даа,
Амгы чаштар, аныяктар-даа
Аванарга мөгейгештин,
Алдын холун ошкап канар.

ЭКИ БЕЛЕТКЕНГЕН

Алдыы-Ишкиниң дагларының кадыры дайзыг эвес, хар безин белен ызырынмас чер-ле болгай. Дага чок адистыг кижи ол дагларга кылаштаары берге. Өшкү малдың ёзулуг орапы.

Нина Монгуш Алдыы-Ишкиниң Чаңгыс-Шиви бригадазында ошкү малдан ажылдап турар. «Сүт-Хем» совхозтуң бо аныяк малчыны эрткен чылын төрүүр 100 өшкүге онаалтыр 90 анайны доруктурган. Ооң кыргаан дүгү база эвээш эвес болган — өшкүден-ле 700 грамм ажыг. Н. Монгуш он бирги беш чыадың ийиги чылында ооң-даа бедик көргүзүглерни чедип ап, ССРЭ-ниң 60 чыл ооң төөгүзүнүң үтүүрүн шинтирээн.

Бо айның төөгүзүнде ошкү төрүп эгелзор. Нина Дызыевна ол чылааптыг үеге эки белеткенген. Ынчангаш ол малдың чаш төлүн чидирип чон кыдагаан, өстүрер дээрзинге бүүдүүсес арга чок.

С. ТҮЛҮШ.

Чөөн-Хемчик район.

ЧОГААДЫКЧЫ ТЫВЫЫШКЫНДА—ХЕРЭЭЖЕННЕР

Чурттуң экономиктиг күүгээн улгаттырарынга херээжен чогаадыкчы-чаартыкчылар боттарының чүгула салыышкынын киирип турар. Ол дугайын эрткен чылдың чогаадылга ажылдарының талазы-биле чарыштың түңнелдери бадыткап турар. Түңнелди Бүгү-эвилелдиң чогаадыкчыларының болгаш чаартыкчыларының Төп төвүлелиниң президиуму март 4-те үндүрген. Делегейниң херээженнер хүнүн холбаштыр чогаадыкчы 50 херээженнер «БЭЧЧ-ниң шаңналының лауреады» деп тураскаалдыг демдектерни болгаш дипломнарны алган.

Чаа лауреаттарның чогаадыкчы күжениишкиннериниң киирген ажылдары янзы-бүрү болган. Материалдыг курлавырларның камналгазы оларда бир кол черии ээлеп турар. Барнаулдуң транспорт-машина тудуушкун заводунуң лабораторий ажылдакчызы Г. Щедрина дискетелчек валдарның шынарын контролдаарының депшилгелиг методунуң талазыбилс саналды ажылдап кылган. Ол болза улуг өртек-үнелиг каңның чидирииң дыка эвээжедир болгаш бүдүрүлгеге чылда 727 тонна каңны кампап алыр арганы бергеп.

Улуг эртем ажылдакчызы М. Бартовая чаар үстериңе ажыглал бүдүмелдерин ажылдап кылырының болгаш шинчилээриниң талазы-биле специалист. Ол болза чүк болгаш чиик автомобильдериниң, тракторларның,судно шимчедикчилериниң база моторлар чаар үстериңе элээн каш чамдык бедик сорттарының автору. Чаартыкчыларның Бүгү-эвилел чыылдазынга оон салыышкыны 8,5 миллион рубль.

Эмнелге-биология айтырыгларының эртем-шинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчызы В. Громыка он дөрт чогаадыкчы ажылдарлыг. Ол бодунуң эштери-биле кады сугда органиктиг холуксаалларның бүдүмелдерин дүрген болгаш ылаптыг тодарадыр, а ол ышкаш ону шуут арыглаар аргапы берип турар принципиалдыг чаа электри-химиктиг методтарны ажылдап кылган. Ол арганы космос кораблъдерииге ижер сугну катап арыглап белеткээр установкага болгаш «кылымал бүүректиң» портативтиг аппараттарынга база ажыглап турар.

СЭТА-ның корреспондентизи.

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРИКЧИЛЕРИ

Ак-Довуракты амыдырал хандырылга комбинадының коллективи ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга уткуштур чарышка идепкейлиг киржип турар. Ылаңгыя даараныла цегииң коллективиз эң эки көргүзүглерлиг болган. Ында Т. И. Сергееваның, З. К. Түлүштүң, Л. Н. Сарлинаның бригадалары планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен.

Даараныкчылар Н. К. Кыргыс, В. А. Похабова олар мактадыг ажылдааннар.

Н. ООРЖАК.

МУРНАКЧЫЛАР

Бистиң хөй националдыг чуртувустуң ажылчы чонунары боттарының улуг Төрээн чуртуу — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл болур оон куш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг уткуп алыр дээш күженнишкиннерлиг ажылдап турарлар. Бо чылдың баштайгы ийи айында безин олар көскү чедиишкиннерлиг болганнар. Ында бистиң ажыл-ишчи херээженнеривистиң киирген үлүү улуг. Оон чижээн Кызыл хоорайның тудугжуларының ажыл-херээнден көрүп болур. Соолгу чылдарда хоорайның № 5 микрорайонунда тудуг шөлү калбарган. Ында ажыглалда киргеи хөй саннаг чуртталга бажыңнарынга, уруглар албан черлеринге, школаларга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжулары Валентина Бичө-ооллуң, Мария Васильевна Сафронованың бригадалары идепкейлиг киржип келгеннер. Бо хүнперде ол бригадалар № 3 чуртталга бажыңын ажыглалга киирерлер.

Бригада кежигүннери Делегейниң херээженнер хүнү—Март 8-ке уткуштур чаңгыс демнег ажылдааннар. Эрткен ийи айның шеверлел ажылдарын М. В. Сафроновага удуртқан бригада 101,4, а В. Б. Борбак-ооллуу—100 хуу күүсеткен.

Бригадаларда мурнакчыларның саны көвүдээн. Оларның эң-не кыымактарынга Галина Клименко, Надежда Паровицына, Алевтина Чыргал, Роза Шыырап болгаш өскелердээ хамаарыжыр.

(БИСТИҢ КОРР).

РСФСР-де чурттап турар хөй уруглуг иелерге «Маадыр-ие» атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Ол болгаш оон хөй уруглары божаан болгаш кижизиткени дээш «Маадыр-ие» орденни тывыспышаан, «Маадыр-ие» атты тыпсырлар болза:

ТЫВА АССР-ДЕН

Зоя Долааповна Дугаржапка— өг-бүле ээзинге, Улуг-Хем район.

Сиринмаа Сатовна Калбакка — ажылчын, Улуг-Хем район.

Делгермаа Шоюповна Минчейге—«Чодураа» совхозтуң ажылчыны, Тес-Хем район.

Серенмаа Ирикеевна Ооржакка—өг-бүле ээзи, Барыын-Хемчик район.

Кызыл-Уруг Сокгаевна Оюнга — өг-бүле ээзи, Таңды район.

Дадыйбан Хертековна Седепсотка—«Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны, Бай-Тайга район.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль, 1982 чылдың февраль 26.

ЧЕДИИШКИННИГ

Кыштаглаашкын—мал ажылынга эң харыысалгалыг үе. Совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малын кыштан хүр, чидириг чок камгалап алыр дээш кызымаккай ажылдап турар. Бистиң № 2 хойжу бригаданың малчыннарынга сугну, солун, сеткүүдерни үзүктел чок эккеп бээр-дир. Аныяк чолаачы Владимир Кууларның ажылдап турары малчыннарга таарымчалыг.

Таңдының Кочетово ортумак школазын дооскаш, уладтыр Григорий Андреевич Чульдумнуң аалынга ийи чыл сакманчылап келдим. Бо чылын төрүүр чүс хойдан 109 хураганны менди камгалап өстүрүп тур мен. Хоюустуң ниити саны 507. Бо малчыннар совхозунга 10 чыл төрүүр хой кадарып турар. Чүс хойдан-на 90 хураганны алыр хүлээлгелиг улус.

Е. ЧУЛЬДУМ.

«Коммунизмниң херели» совхоз.

100-ТЕН 105-ТИ

Бичии-Уруг Доңгаковна чаа төрээн хураганнарын ажаап, оларны дадыктырып, өстүрер дээш кажааже ийи-чаңгыстап дажыш эгелээн, а доруга бергеннери клеткаларны ажыдыптарга боттары-ла дашкаар маңнажыпкаппар.

Дүржулгалыг сакманчы оларның тус-тузун холга тудуп, баштайгы үеде оларны иелерииге чедирип, а хоза берген хойларның хураганнарын оларга алзыр дээш улуг-ла ажылды кылган.

Ол өөнүң ишти Эрес-оол Тюлюшевич Керзенмей-биле хой малдааш, 10 чыл ашкап. Бо үениң иштинде оларның ажыл-ижинге бергедээшкиннер-даа, чедиишкиннер-даа бар боон таваржып турган. Сөолгу ийи-үш чыл улаштыр Керзенмейлер төрүүр 100 хойга онаалтыр 100-тен өрү хураганнарны камгалап ап келгеннер.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында олар төрүүр 100 хойга онаалтыр 102 хураганны алгаш, түгле «Күш-ажылдың хостуу» совхозка эвес, а харын Улуг-Хем районга эки көргүзүглүг болганнар. Аныяк малчыннар бо чылын төрүүр 100 хойдан 105 хураганны камгалап алыр деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алганнар.

Оларның кадарган хоюпун барык шуптузу марттың эгезинге чедир оолдапкан. Түгле ийи-үш-ле хой арткан. Оларның хураганнары шупту оңа-менди доругун турар. Төрүүр 100 хойга онаалтыр алырга 105 хураган камгалап алдынган. Ол чедиишкинде хойжунуң өг-бүлезиниң эзээ, дүржулгалыг сакманчы Бичии-Уруг Доңгаковнаның киирген үлүг-хуузу улуг. Ол ажыл-ишчи ие 7 уругну божаан болгаш кижизиткен дээш «Ленин алдары» орденнин III чергези-биле бо чылын шаңнаткан.

Эң ылаңгыя хөй уруглар ыг-бүлелерге күүрүне дузаламчызын көргүзүп, артык эргелери болгаш чингелделерии тыпсып, оларның амыдыралчурттага байдалдарын экижидип турарының тодаргай херечизин хөй уруглар ие, оон бодунга берген чингелделерден, күүрүнеиң дузаламчызындан көрүп турар.

Эрес-кежээ малчын-биле байырлажып турувуста, ол мынча дээн:

— Делегей херээженнериниң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Марттың 8-биле холбаштыр оске эп-өөрүмге байыр чедирип, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседиринге олар идепкейлиг киржип, чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруп күзедим—деп, ол чугаалады.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: чедиг уругнуң иези Б-У. Д. Керзенмей (солагай талазында) кады ажылдап турары сакманчы З. Бичеоо-биле.

Национально-краеведческий отдел

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бөгүн — Делегейниң херээженнер хүнү

ЧУРТТУҢ ДЕҢ ЭРГЕЛИГ ЭЭЛЕРИ

Марттың 8-зи — частың чырыткылыг, өөрүшкүдүг байырлалы. Шылгараңгай немец коммунист Клара Цеткинниң саналы-биле 1910 чылда Копенгаген хоорайга херээжен социалистерниң хуралынга ону делегейниң ажылчы херээженнериниң эң-сеткил каттыжылгазының хүнү кылдыр чарлаан.

Бо чылын ол байырлал онзагай чылда болуп эртип турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шийтирлерин күүсетишаан, бүгү совет улус, бистиң республиканың ажылчылары улуг болуушкунга — ССРЭ-ниң 60 чылынга ут-куштур политиктиг болгаш күш-ажылчы кодургүүшкүн-биле чоруп орар. «ССРЭ-ниң 60 чылынга— 60 шалыпчы неделя!» деп патриотчу одуруушта республиканың хой-хой херээжиннери чоруп орар. Олар коммунистиг тургузуушкунуң бүгү участоктарында эр кижилер-биле деңге ажылдап турарлар. Оларның иштинде республиканың херээженнериниң телептиг мурнакчылары — он бирги беш чылдың бирги чылының түңнелдери-биле республиканың саанчыларының аразында социалистиг чарышка чемпион атты чаалап алган «Большевик» совхозта Т. Д. Кара-Сал, «УТКА 25 чылы» совхозтуң бызаа ажаакчызы Н. Ч. Монгуш, Кызылдың күш фабриказының күш ажаакчызы З. В. Тюлюш, «Революцииниң чалбызыы» совхозта ногаа ажаакчызы Е. В. Козорезова олар база бар.

Республиканың улус ажыл-агыйында ажылдап турарларның чартык кезии херээжеңнер, оларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейи, будурүлгени болгаш хой-нийтиниң ажылын башкарарынга киржилгези идепкейжээн. Амгы үеде партияның область организациязының 38 хуузу херээженнер. Херээженнериниң иштилел-политиктиг идепкейиниң бедип турарының коскү херечизи — Совет Тываның эң эки херээженнериниң ССРЭ-ниң болгаш Тыва АССР-ниң, чер-чер Советтериниң депутаттарынга соңгааны болур. Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» совхозтуң малчыны Х. Б. Куулар, «ССРЭ-ниң 50 чылы» аттыг совхозтуң ферма эргелекчизи Ф. А. Родионова, 48 дугаар тудуг эргелелиниң шеверлекчилер бригадазының бригадири Р. Ф. Григорович, «УТКА 25 чылы» совхозтуң малчыны Т. М. Доржукай олар ССРЭ-ниң Дээди Соведиинң депутаттары, чер-чер Советтериниң депутаттарының чартык хире кезии херээжеңнер.

Торээн чурт бодунуң кыстарының толептиг күш-ажылын бедии-биле үнелеп турар. Республиканың улус ажыл-агыйын, культуразын көгүдеринге чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле 5 муң хире херээженнер шаңнаткан, хүндүлүг аттарны хой-хой херээженнерге тывыскан. Оларның иштинде Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры башкы С. С. Тамдын-оол, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдугу» комбинаттың дериглелер машинизи У. Т. Монгуш, Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыпыкчызы Маадыр-ие Ч. Х. Баткар, Маадыр-иелер: Ленин орденниң эдилекчизи, «Барлык» совхозта хойжу С. У. Ууртак, ыраккы Монгүл-Тайгада хойжу М. С. Куичу, «Шөкпээр» совхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы А. Х. Кара-Сал олар ышкаш мурнакчыларга чоргаарланыр бис.

Партияның XXVI съездизинге эң Л. И. Брежневтиң совет херээжеңнериң адресинге өг-бүле болгаш ие-чаштың дугайында сагыш салышкын сиригиккен сагыш-сеткилдиң хапсыгынан чылыг сөстерни улуг сорук киришкин, өөрүшкү-биле уткаан бис. Бистиң бүгү-ле чедии алган ажыл-херээвис, чоргаарлаының чоруур түүлдеривис — мерген утаанныг ленинчи национал политиканың, партияның херээжеңнер дугайында ада сагыш салышкынының ачызы-дыр. Республиканың ажылдан турао херээженнериниң, күш-ажылынга болгаш амыдырал-чурттаалгазынга тазырымчалыг байдалдар чыл бүрүде тургустунуп, оларның хөй-нийти амыдыралынга идепкейлиг киржиринге улам таарымчалыг аргаларны тургузуп турар. Ие-херээжең кижи дугайында сагыш салышкынының коскү илдээшкинин «Ургулардың ог-бүделаре күрүне дузаламчызын күштелдирер хемчеглериниң дугайында» докладында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээш алганы болур.

Бүгү совет улус-биле бир дөмей, бистиң республиканың херээжеңнериниң Коммунистиг партияның тайбың, улустарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш могаг чок демисели эң чоок болгаш эргим. Олар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тайбың талазы-биле чаа инициативазын чүректиң ханызындан деткип, ядролуг дайынның халавын болдурбас дээш демиселеге үнүп каттыштырып турар. Оон бирги коскү херечизи — империализмниң араатаныг үүлгединглериңден качыгдап турар чурттарның ургуларынга, херээжеңнеринге, кыргынарынга боттарының күш-ажылчы шыжамырыңдан дузаламчыны чыылдырып, Тайбың фондузунче шилчидип турары-дыр. Ол патриотчу шимээшкинге хөй-хой ажыл-ишчилер, коллективтер үлүүн киришкирген.

Чижээ, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи К. Н. Мунзук чонга концерттерин барааргатканындан кирген 600 рубльди, Өвүрүнүн Хандагайтыда даарадылга комбинадчының хеп быжыглызы А. К. Сарыглар 40 рубльди шилчиткен. Ол-ла районнуң Чаа-Суурда Маадыр-ие Д-С. Ш. Натний-оол, СЭКП Каа-Хем райкомунуң киллис эргелекчизи Н. О. Товуу, Кызылда журналист С. В. Козлова олар болгаш өскелер-даа республиканың ажылчы чонгарындан, албан организациялардан Тайбың фондузунга 50 ажыг мун рубльди чыын, шилчидиринге идепкейлиг киришкен.

Партияның болгаш чазактың ада сагыш салышкынынга хөрыы ыллыр, Төрээн чуртуң күүзүн база чер-ырынга тайбыцны быжыглаары, бистиң ургуларывыстың келир үезин дээш харыысалганы мегерең билбишаан, херээжеңкижи бүрүзүн коммунизмниң идепкейлиг тургузукчузу, коллективте ажыл-херек дээш сеткил-сагыжындан бердинген кижи кылдыр кижизидери — амгы үеде республикада херээженнер чөвүлелдериниң чүгула соруглазы. Бо талазы-биле солун ажыл-херекте Каа-Хем, Бай-Тайга, Эрзин, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарның херээженнер чөвүлелдери чорудун турар. Ында актив өөредилгезин, политшколаларның, бөлүмнериниң кичээлдерин доктаамал организастап, көжээлерни, мурнакчылар-биле, хөй уруглуг иелер-биле узуражылгаларны эрттирип кезеп. Улуг-Хем районнуң херээженнер чөвүлели малчыннарның чурттаалга-амыдырал байдалын экижиринче кичээнгей салып, Кызыл хоорайның херээженнер чөвүлели пайысылалды үлегерлиг хоорай болдурар дээш демисежип, Барыын-Хемчиктиң херээженнер чөвүлели херээженнериниң күш-ажылын организастаарын болгаш аймыралының культуразын бедиңериниче кичээнгейин моонуп турар.

Оон-биле кады республиканың херээженнериниң мурнупда шийтирлезе чогуур айтырыгларже кичээнгейни моонуп сонгаар-даа күштелдирер үзүрлүг бис. Ылангыя ажылдан турар херээженнериниң амыдырал байдалын улам экижидериниң, өг-бүлени быжыглаарының, ие-чаштың камгалаарының хемчеглерин богтандырар дээш ажылды идепкейжидерл чугула. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эртиен чылын хүлээп алганы «Ургулардың өг-бүделерге күрүне дузаламчызын күштелдиреринің хемчеглериниң дугайында» докладын боттандырып, чер-чере оон күүселдезин контролдаары херээженнер чөвүлелдериниң бир чугула херээ.

Т. ТАВАА.

СЭКП обкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар секторунуң эргелекчизи.

МОЛДАВ ССР. Тираспольдуң ВЛКСМ-ниң 40 чылы аттыг даарамызга каттыжышкынының профэвилел комитеди херээженнер дугайында улуг сагыш салышкынны кылып турар. Ында, будурүлгенин цехтеринде, херээженнериниң саны элээн каш мун. Оларның күш-ажылын, амыдыралын болгаш дыштанылгазын экижидер талазы-биле айтырыгларны психологтарның, социологтарның болгаш дизайнерлериниң дузазы-биле боттандырып турар.

Херээженнериниң күш-ажылын чинигедир дээш каттыжышкында улуг ажыл кылдынган. Делгем болгаш арыг цехтерде чырык-даа, агаар-даа чегчир. Амгы үениң дериг-херекселдерй шоолуг даап-шимээн чок.

Бүгү-ле будурүге участоктарынга күш-ажылчы байдалды тургузар дээш база сагыш салдынган. Бригадирден эгелээп цех начальнигинге чедир удуртукчу кадрларны шилиирниге социологтар болгаш психологтар киржип турар.

Амыдырал хандырылганын хөй таладыг адырын каттыжышкынга мөөнээр дээш профэвилел организациязы база хөй үүлдү кылган. Ында ажылдакчы херээжен кижи бүрүзү химиктиг арга-биле хептн аштап, идиин септедип, чартык фабрикаттарга чагыгны киирип турар. Даараакчыларның эргеленде мун орунуут үш уруглар сады бар. Олар шуптузунга чет-чир.

Цехтерге күш-ажылдың байдалдары доктаамал контрольда.

ЧУРУКТАРДА: Тираспольдуң ВЛКСМ-ниң 40 чылы аттыг будурүге каттыжышкынының чиигине директору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Валентина Сергеевна Соловьева; техник-физиолог А. Ф. Швец биле инженер-физиолог Е. Д. Коцарев оларның ажылдап турар херекселдиң шимээн даажың хынап турары.

А. ЛЫКОВТУҢ фотолары. СЭТА-ның фотохрониказы.

ДЕЛЕГАТТЫҢ БРИГАДАЗЫНДА

Тыва АССР-ниң алдарлыг чудугжузу, Улустарының найырады, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи, дагдыпыкчы-бригадир Е. С. Бизяева —ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге Тываның төлээн боон киржир. Делегаттың штукатурлары аэропорттуң эргелел бажыңайда шеверлел ажыладарын бо хүннерде кылып турар. Аныяктарның дагдыпыкчызы Екатерина Сергеевнаның бригадазы геологтар бажыңының ийи подъездизинге шеверлел ажылдарын эртеп айда кылып чоруткан. Делегейниң херээженнер хүнү — Март 8-ти күш-ажылчы челиишкиннериг уткуп, 5 муң дорбелчин метр хананы ай дургузунда малгаштаар даалгазын ажыл-херекке боттандырганнар.

— Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл ооңуң дугайында СЭКП-ТК-ның доктаалы-биле тапышкаш, ону ында-биле деткээш, ол улуг юбилейге тураскаатынган социалистиг чарышка бригаданың шеверлекчилери идепкейлиг киришпишаан, шеверлекчи бүрүзү кызымаккай ажылдап, улуг-нормазын ажыр күүседип келген — деп, № 48 тудуг эргелелиниң экономизи чугаалады.

Екатерина Сергеевна бригадирниң харыысалгалыг болгаш чымыштыг хүлээлгезин оң ийи чыл күүседип келген болгаш ол байлак дуржулганы чедип алган. Хоочун бригадирниң бригадазы № 48 тудуг эргелелинде штукатур бригадаларының аразындан макталдыг ажыладыгларның санынга кирип турар. Мурнакчы бригадада шилип алган мергежилиниң алдын холдуг мастерлери апарганнар хөй. Хөй чылдардың ажылдан келген, арга-дуржулгалыг, бедик мергежилдиг шеверлекчилер Анна Ооржак, Зоя Анчымаа, Елена Шинкоренко болгаш оон-даа өскелер ээлчег үлүүн ажыр күүседип келгеш ооруның хүндүткелин чаалап ап, будурүлгенин мурнакчылары болуп, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг ажыл-иш-биле уткуп турарлар.

Профэвилелдер съездизиниң делегадының удурткан бригадазы шеверлел ажылдарын кидин түүлү чорудуп турда чеде бердивис. Бир үе аныяк кыстарның арыннарында оорушку чайлаан. Ынчанмайн канчаар, оларның бригадири Екатерина Сергеевна ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге Тываның ажыл-ишчиларының мурнундан төлээ боон киржири эп-ооруң улам хей-аът кирип, күжениишкинниг ажылдаарынче оларны сорук киирген. Бригадирге болгаш оон ооруңге ужурашкаш, ажыл-ижин сонуургадывыс.

— Съездиге делегат боон киржир идегелди мөөнээ коргүскень дээш республиканың профэвилел кежигүннериңе ооруң четтиргенимни илередир-дир мен. Бригаданың штукатурлары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейин төлептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш кызымаккай ажылдап турар. Бистиң шеверлекчилеривис бедик мергежилдиг болганда кылган ажылывыстың шынары-даа эки болуп, алдынган хүлээлгени-даа күүседип келдивис — деп, бригадир Е. Бизяева чугаалады.

Делегат Екатерина Сергеевнаның штукатурлары кыска чапсарын доозаш, ажылчын туруштарын түстүе ээлептилер. Ханаларда чыпшындыр шаптаңган цементилег хоюдугнуң недилээн даажы, бир-ле аялга боон, өрээлдерде чаңгыланы берди. Делегаттың бригадазы эрткен айда эки ажылдаазын Март 8-тиң байырлалын ажыл-ишчи чедиишкиннер-биле уткуп турарын олардың демниг ижи, тура-соруккур, ажылгыр мөлүг-шынары хереченлеп турду.

М. ОНДАР.

Саннар, фактылар

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйында ажылдап турарларның 51 ажыг хуузу херээженнер, а Тыва АССР-де — олар чартык кезии.

* * *

Бистиң чурттувуста инженерлериниң бир миллионуу, техниктериниң ийи миллионуу, экономистериниң 400 муңуу херээженнер. А нарын машина, радиотехника будурүлгезинде ажылчыннарның 65-67 хуузу херээженнер.

* * *

Чурттувустуң бүгү херээженнериниң 5 муң ажыы эртем докторлары, 104 муңуу янзы-бүрү эртемнериниң кандидаттары. Дээди болгаш ортумак түскай эртемнигелериниң 59 хуузу херээжен ажыл-ишчилер.

* * *

Амгы үеде 23 муң ажыг херээженнер консультациялары, уруглар эмнелгелери бистиң чуртта ажылдап турар.

* * *

Чыл санында-ла чай дургузунда чурттуң шкоолар лагерьлеринге, уруглар чайын дыштанып дача албан черлеринге 25 миллион уруглар дыштанып турар.

* * *

СЭКП-ниң Тыва область организациязының составының 38 хуузу херээженнер, оларның үш түе хирээн партияның область, хоорай, район комитеттериниң составында соңгуткан.

* * *

Республиканың чер-чер Советтериниң депутаттарының чартык кезии херээженнер.

* * *

Тывада хөй уруглыг 7 муң иелер. 17,3 муң бот-иелер күрүне дузаламчызын ап турар.

* * *

Республиканың профэвилелдери социал хандырылга акша-көрөнгизинден: иштиг болгаш божаан херээженнерге, уруглага пособиеге 5 миллион ажыг рубльди төлеп турар.

* * *

Совет Тываның эмнелге албан черлеринде 5,8 муң херээженнер бар, азы мында ажылдап турарларның олар 67 хуузу.

* * *

Бистиң республикада 218 школа назы четпээн уруглар албан черлери бар. Ында 17,4 муң бичии уруглары кижизидип турар.

«ЧОДУРАА-3», «ХАЯА-8»...

Кайда-даа херээженнер чөвүлелдери агитквартираларга дамчыштыр чоонуң чурттан турар черинден аайы-биле ажыктыг ажыл-херектерни чорудуп турары билдингир. Бистиң «Хемчик» совхозтуң херээженнер чөвүлели бодунуң ажылын агитквартиралар-дамчыштыр чорудуп турар. Бистиң ажылывыста чамдык эки талалар бар апартан.

«Чодураа-3», «Хаяа-8», «Дамырак-7» агитквартираларның ажылында ажыктыг, солун түүлдер бар, оон дугайында бижиир бодадым. «Чодураа-3-те түү онзагайлыг? Агиткварталдың чурттакчылары тустуста быжыглаан малчыннарынга докторлар барып, оларның культурулуг амыдырал-чурттаалгазының тазырымчалыг байдалдар чыл бүрүде тургустунуп, оларның хөй-нийти амыдыралынга идепкейлиг киржиринге улам таарымчалыг аргаларны тургузуп турар. Йе-херээжең кижи дугайында сагыш салышкынының коскү илдээшкинин «Ургулардың ог-бүделерге күрүне дузаламчызын күштелдирер хемчеглериниң дугайында» докладында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээш алганы болур.

Бүгү совет улус-биле бир дөмей, бистиң республиканың Коммунистиг партияның тайбың, улустарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш могаг чок демисели эң чоок болгаш эргим. Олар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тайбың талазы-биле чаа инициативазын чүректиң ханызындан деткип, ядролуг дайынның халавын болдурбас дээш демиселеге үнүп каттыштырып турар. Оон бирги коскү херечизи — империализмниң араатаныг үүлгединглериңден качыгдап турар чурттарның ургуларынга, херээженнеринге, кыргынарынга боттарының күш-ажылчы шыжамырыңдан дузаламчыны чыылдырып, Тайбың фондузунче шилчидип турары-дыр. Ол патриотчу шимээшкинге хөй-хой ажыл-ишчилер, коллективтер үлүүн киришкирген.

«Хаяа-8»-те база эки аргадуржулга бар. Олар кылдынган бүгү-ле ажылдарын альбомда чыын бижиир, демдеглеп турар. Социалистиг үлүээлгелерин база айтып алган. Неделяда кылыр ажылдарны, четпес түүлдерни тодаралдыр. Бүгү-ле чурттакчылар үчёта: пенсионерлер, бичии уруглар, аныяк ог-бүделер, өскүстер, өөрөнин турар аныяктар, ажылче хаара тудар аныяктар, арага-дарыга сундулуг ог-бүделер дээш өскелер-даа. Өөредилгезин ара каггандар база тускай учётта.

Ог-бүделерниң хуузунда ажыл-агыйын сайгарадырыпчы база цичээнгей салдынган. Амыдыралының эвбекшилдиг чоруу, культура-денилеп, ог-бүле бюджедин шын ажыглаан турары, телевизор, соодукчуну салып ап, газеты ажыглаан турары, хаван, дагаа, малмаган азыраң турары дээш бүгү-ле түүлдерни өөренип көрүп турар.

Чаш уруг торуттушгенде, куда дүшкенде ол ог-бүделер бир мяшты, чадан ыяшты ынаң-ла тарын олуртур. Ол эки чанчыл апарган.

«Дамырак-7»-де онзагай түүл — урутларның болгаш улуг улустарның сонуургалының ажылгыр, эрес-кежээ, төлептиг, биче сеткилдиг болганынга ол аажок өөрүп чоруур. Тандыда «Революцииниң чалбызыы» совхозтуң Красноярскиниң сүт-бараан фермазының коллективи күш-ажылчы, алдарлыг бо ог-бүдеге чоргаарланыр. Оон кежигүннери, улуг уруглары барык шуптузу тергиин малчыннар, коммунистер болгаш комсомолчулар, хөй-нийти ажылынын идепкейлиг киржикчилери.

Маадыр-иениң малчын уругларының бирээзи Светлана Тожуңуң дугайын маңаа чугаалап көрээли. Эрткен чылын чүве. Ынчан күскээр апарган. Кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилелиниң район конференциязы эртип турган. Аңаа Светлана Шавыевнаның күш-ажылчы болгаш хөй-нийти амыдыралының дугайында хөй түүлдер чугаалаттынган. ону ол-ла организациянын райком кежигүнүнге база соңгаан.

Светлана Тожу 1964 чылда чеди чыл школазын доозаш, авазы база улуг угбазы Татуя-биле кады солукчу саанчы болуп, ажылдап эгелээн. Школага өөрөнип турган-ла, ол электрилиг саалда аппарады-биле канчаар ажылдаарын таныжып, өөрөнип ап турган. Баштайгы үеде дуржулга четпес турган болбайн аан. Ол ону чоорту чедип алган. Элээн каш айлар эрткен соонда, аңаа бөлүк инектерни быжыглаал, тускайлаң саанчы болуп кел чорааан, дуржулгалыг саанчыларның дузазы аңаа улуг салдарлыг болган.

Чылдар эртип турган. Каа-Хемниң «Кызыл тук» совхоз чурттуг бир оол оон душтуу апарган. Удаваанда ол оол ону бодунуң совхозунче апарган. Светлана аңаа баргаш база саанчылай берген. Чаз коллективке сагыш сеткилинде тааржып, шыдаар шаябиле кызып ажылдап турган. Элээн үе эрткеиде ол бодунуң төрээн чери Красноярскиниң фермазынга дедир ээп келген. Оон соонда Светлана Шавыевна Тожу быжаа ажаан өстүрериниң мергежилин шингээдип алган. Бо дээрге бодунуң ажыл-херээнге бердинген, сагыш човангыр кижилериниң бирээзи. Чамдыкта чаа төрүттүнген, кошкак бызааларның чанынга, оларны ажаан-тежээн хопар ужурга-даа тавармышкылаар. Чаш бызааларга доктаамал кичээнгей, ажаалда-тежээдге херек болгай. Беш айлыынга чедир оларның чемгерилгезин бегин тус-тузунда кичээнгейлиг көрүп, таарыштырар апаар. Оон соонда еске болукче шилчидер.

Дуржулгалыг бызаа ажаакчызы С. Ш. Тожудан өөренип ап болур түүлдер хөй. Оон ажаан турар болук бежең бызааларының денгилдези шыырак, дүүн көөрге кылагар, хөрлүг. Оларның бирээвинден-ие хонукта 700-800 грамм дензиин ол ап турар. Бо дээрге районнуң ажыл-агыйларында эң эки көргүүздүр. Ынчангаш дагдыпыкчы Светлана Шавыевнаның дуржулгазын бижаа ажаакчызы комсомолчу кыстар Аля Оюн биле Надежда Бумба күзелдии-биле шингээдип ап турар.

Таңды районнуң улус ажыл-агыйының мурнакчыларының слёду болуп эртип турда, он бирги беш чылдың бирги чылында эң бедик көргүүзлерни чедип алган кижилериң аразынга С. Ш. Тожуңуң адын база адаан. «Мергежил талазы-биле эң эки атты» аңаа тывыскан дээрэин дыңнадырга, слёттуң киржикчилери байырлалдыы-биле адыш часкаан. Ындыг эрес-кежээ, шалыпчы, ажылгыр уругларны өстүрүп кижизиткен Маадыр-ие Санчат Оюн оларга кезээде чоргаарланыр-даа эргелиг.

ЧУРУКТА: Светлана Шавыевна Тожу.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ сөзү, фотозу.

АРАЗЫНДА ХАРЫЛЗААЛЫГ

Бисте 11 кижи составтыг херээженнер чөвүлели ай, квартал санында тургускан ажыл планын ёзугаар сүүрүнүң агитквартираларын дамчыштыр ажылдап турар. Херээженнер чөвүлели «Эң эки ажылдыг агитквартира», а агитквартираның иштинде ог-бүлелер аразынга «Эң эки культурлуг ог-бүле», сүүр чаагайжыдыглал а р м ы н ы ң үелеринде «Эң эки чаагайжыттынган кудумчу», «Эки погаанчыттынган өреге» деп социалистиг чарыштарны организастап, ол бүгүнүң түңнелдерин ай, квартал, чартык чылдан үндүрүп, тиилекчилерге вымпелдерни, дипломнарны болгаш мактала бижиктерни, акша шаңналын тыпсыры бисте чанчыл болган. Амгы үеде Кызыл районда «Эң эки чаагайжыттынган сүүр» деп көдээ сүүрлар аразында чарышта киржип турар бис. Сүүрүвүсту болурчогууру-биле погаанчыдар, өреге бүрүзү огород, чечектер өстүрер, чимистиг үнүштер (малина, виктория, инек-караа) өстүрериниң хемчеглерин алган бис.

Суурнуң Новая кудумчузунуң «Дүжүт» агитквартираз эки ажылдыг агитквартираларга саналган. Мында помчулга конференциялары, политөөредилгени, дыштанылга кежээлерин эрттиреринь, шеверлерниң болгүмү ажылдап, корум-чурум экижээн. Агитквартираның ажылынга оон даргазы Кара Өглуг, кодээ Совет депутадыы, херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү Вера Монгуш, агитзтор башкылар Елизавета Монгуш, Анай Кечил-оол оларның киирген үлүү улуг.

Совхозта партия организациязы (секретары Э. Д. Серен) херээженнер - чөвүлелиниң болгаш суурда өске-даа хөй-нийти организацияларының ажылын хүн бүрүде үзүртүп, оларның аразында харылзаалыг ажылдаарын чедип алган.

Т. ОНДАР.

«Шамбалыг» совхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

ЧОРГААРАЛЫ — АЖЫ-ТӨЛҮ

Хөй кижилиг улуг ог-бүле бүрүнү-биле чаңгыс черге хонар чыгыр. Чамдыкта улуг байырлалдарда бегин ыңдыг таварылга эвээш болгулаар. Ынчалзажок олар чаңгыс коллективке азы фермага база ажылдай бээр таварылга хөй болур. Маадыр-ие Санчат Оюн аңаа мырынай чаңчыгып калган. Ол пенсияже үнзедаа, дың адып кээрге-ле, фермаже далажыштар. Аңаа элээн болгаш бажыңынга кээр, а мында база-ла сагыш салыр түүлдер хөй. Бажың ажылы, ажы-толду чемгерери дээш. Оон соонда катап фермаже чоруштар. Оон ог-бүлезинин ээзи Оюн Шавы база мында ажылдап турар. Ада-иенин улуг уруглары фермада малчыннар. Олар дээрге Татуя, Зинаида база Клавдия-дыр. А Светланазы мурнунда база-ла саанчылап тургаш, сөөлгү он хире чылда бызад ажаан эгеген. Оон ангыда Любазы малчыннар коллективинге дорт хамаарылгалыг ажылдаында клуб эргелекчизи. Оон бичиилери ам-даа школада. Өөренириндеп хостуг үелеринде олар фермага бо-ла чеде бээрлер. Ада-иезинге, уг-баларынга шыдаар шаа-биле дузалажып, малчыннын мергежилиниге амыгаалтап-на чаңчыгып эгелеп турары ол.

Ында багай түү деп, харын копчуг эки-дир.

Он уругну торээп, кижизидип остүрген Маадыр-ие Санчат Оюнуң чоргааралы — оон ажы-толу. Ажы-толуңуң

Ында багай түү деп, харын копчуг эки-дир.

Он уругну торээп, кижизидип остүрген Маадыр-ие Санчат Оюнуң чоргааралы — оон ажы-толу. Ажы-толуңуң

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыққадып тур

Март 8—Делегейниң херээженнер хүнү

Б А Ш К Ы, КИЖИЗИДИКЧИ

Оожум-таваар чугаалыг, нагы орту эрте берген, шеверги кеттинген херээжен кижини Алдан-Маадыр суурда танывас, билбес кижи ховар. Зоя Дивижиковна конторагадаа, Культура бажыңыпга, школага-даа бо-ла кээр. «Алдан-Маадырның» суурларында күш-ажылдың хоочуну, коммунист бо башкының өөренип, башкылап чораан өөреникчилериндеп ам дээди эртемниг башкылар, кижи, мал эмчилери эвээш эвес. Улустуң маадыры Самбажыкка баштаткан алдан-маадырларның адын эдилээн бо совхозтуң директору М. Б. Донгак, ында партком секретары Д-Б. Х. Ондар, кодээ совет күүскомунуң даргазы А. Ш. Ондар олар база Зоя Дивижиковнаның өөреникчилери.

Ужен үш чыл дээрге аныяк кижиниң назыны хире-дир. Хоочуун башкының башкылап келген стажы ол-дур.

Зоя Дивижиковна Суваң ол үениң дургузуунда аныяк салгалга, өөреникчилериге быжыг билигни бээр, бедик культураны, эки аажы-чаңны шингээттирер, төлептиг хамаатыларны кижилер дээш бүгү күжүн, билиин, дуржулгазын харам чокка бараалгаткан хоочун кижилериң бирээзи. Дыка орайга чедир ооң бажыңының соңгаларындан чырык өшпес, та каш, чеже ама саазыннарны, кыдыраштарны бижип, хынап-помчул көрбеди дээр!

Башкының ажылы харыы-салгалыг, хүндүлүг, ооң-биле кады оортан улуг күжениишкинни, энергияны, быжыг соруктуг, туруштуг чорукту ногээр. Ындызы-биле өөреникчи бүрүзү бодуңуң баштайгыда, соңнайгы-даа башкыларын кезээде хүндүлел-биле сактып, бодаң чоруур, кажандаа башкызының дугайында чылыг сөстү кижилер сактып чугаалаар апаар.

Ында партком секретары, ооң мурнунда ол-ла школага хөй чылдарда өөредилге эргелекчилеп, башкылап чораан Даңзы-Белек Хавыкпанович ооң дугайын мынчаар чугаалаар:

— Зоя Дивижиковна бистиң хүндүлүг башкывыс, дагдыныкчывыс. Күш-ажылдың хоочуну, ол үүле ам-даа башкылап ажылдан турар эвес, хөй-нийти ажылынга идепкейлиг киржилгели-биле өскелерге үлегер-чижээн коргузүп чоруур. Ам нази-харыларын дүүн-даа берген, пенсиялаан-даа болза, хоотуп коммунист бодуңуң ээлдек-эвилең сөзү, чоптүг негелдези-биле аныяктарга бо-ла арга-сүмезин киирген турар.

Зоя Дивижиковна дагдыныкчы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар.

— Амгы үеде дагдыныкчы болуру харыысалгалыг херек. Ол дээрге кижилерни, ылангыя апыяктарны шуптузуп бир черге чыып алгаш, өөредир, сургаар дээнге ол эвес, харын оларга ажыл-мергежилиниң айы-биле бодуңуң дуржулгазын дамчыдары, үлегерин коргузери, аныяк оргүлеге ажыктыг сүмезин, сургаалды бээри чугула. Хойнити черлеринге: магазинге, культура одагларынга корум-чурумга-даа хамаарыштыр ийи-чаңгыс чурум үрей бээр кижилерни сургаары, амыдыралдың негелдезинге дүүштүр шын өөрүкче киирериниче угландыр чагыл чугаалаары артык эвес — деп, ол чугаалаар.

Кала-даа ол башкылап ажылдап чорда, хамаарышкан партия организациязы аңаа янзы-бүрү партийжи даалгаларды бээр турган. Чаңгыс чижек. Ол, Алдан-Маадыр школазынга башкылавышаан, 1972 чылдан 1979 чылга чедир башкыларның партия эге организациязының секретары даалганы күүседип келген. Ленинчи партияның кежигүнүнге кирериң күзээн чамдык аныяк кижилерге аргасүмези, рекомендацияларныда берип чораан. Ам ук школада аныяк башкыларга дагдыныкчы болуп, бодуңуң башкылал байлак дуржулгазын күзелдин-биле дамчыдып берип турар. Ында аныяк башкылар Валентина Монгуш, Клара Ооржак, Анастасья Ооржак хоочун коммунист Зоя Дивижиковнаның байлак дуржулгазын шингээдип ап, ооң башкылаашкын ажылындан аңгыда, өскелерге кичээнгейлиг болуп, чайлыг шак-үениң тып аптарынга сеткил халыышкынын илергейлеп, аңаа чоргаарланыышкынын чугаалап турдулар.

Каш чылдар мурнуу үзүрыында Сүвай Улуг-Хем районунга база башкылап турган үезинде Ак-Туруг кодээ Советиниң депутадынга соңгудуп, Советтер ажылынга, а Тес-Хемге турган улус судунуң төлээзи болуп, агитаторлап, пропагандистеп, хөй-нийти херээнге каяа-даа идепкейлиг киржин чораан. Ол ам базала Алдан-Маадырда марксизм-ленининизмниң үндезиннерин өөренир школада 20 кижи составтыг дыңнакчыларда пропагандистеп турар.

Каяа-даа ажылдан чораан чылдарында Зоя Дивижиковна бот-тывынгыр уран түүлге идепкейлиг киржин чораан. РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президимуунуң чарлыы-биле хөй-нийти ажылынга, аныяк салгалды кижизидер херекке идепкейлиг киржилгези, чоңнишкиннери дээш хүндүлел бижик-биле ону шаңнаан. Аныяктарның дагдыныкчызының өске-даа шаңналдары эвээш эвес.

Зоя Дивижиковна башкы кижи болгаш бодуңуң ажылтөлүг, дерт кыстыг, бир ооллу толептиг хамаатылар кылдыр кижизидер, өстүрер дээш хөй-ну кылган. Уруглары ам улгаткан, эртем-билиглиг апарган, незинин изин баскан башкылар, өскелери янзы-бүрү мергежилди чедип алган. Светлана Доржу ол-ла Алдан-Маадыр ортумак школазында башкы болгаш пионер вожатыйы, Доржу Серенмаа «Чыраа-Бажы» совхозта ортумак школаның орус дыл башкызы. База бир кызы — Дина Доржу Самбажык аттыг Культура бажыңының ураң түүл улуртукчуазу, Доржу Дадар Кызылдың ураң түүл училищезиниң музыка салбырының сургуулу. Оглу Виктор Доржу — Омскиниң ветеринария институдунуң ийиги курузунуң студентизи.

Уругларын кижизидер, өстүрер херекте хоочун коммунист, дагдыныкчы Зоя Суванның ог-бүлезининң эзэзи Доржу Тюлюш Денденовичиниң үлүгүүзү базып бар. Ол кодээ ажыл-агый талазы-биле түркай эртемнит, селекционер-зоотехник, ындызы-биле оглу Викторну ветеринария институдунга киргени таварылга эвес.

— Школаның партия организациязының-даа, парткомунун-даа хуралдарынга чугаалашкан айтырылар талазыбиле Зоя Дивижиковна бо-ла санал-оналын бере бээр. Кылдыгаш эки түүлдерни чоптүүбиле үнелеп билир, а четпестерге энтеш чок, кол-ла үүве—сапалдарны, сүмелерни киирер. Хоочун дуржулгалыг коммуписке бүзүреэр-даа, чоргаараар-даа бис — деп, совхозта партком секретары бадыткап чугаалап турар. Зоя Дивижиковна Суван чаагай үлегер-чижээн өскелерге коргүзүп, күш-ажылчы намдары, төлептиг ижи-биле чоңуңга, коллективиниге хүндүлелдиг коммунистерниң бирээзи.

Д. ЕНДАН.

ВЬЕТНАМНЫҢ ТӨЛЕПТИГ КЫСТАРЫ

«Кижи бүрүзү — императориң кулу, аныяк оол — кырганның кулу, кадайы — ашаанның кулу». Вьетнамга амыдырал үүе-үүе чыдарының дургузунда «ниитиелдиң ол үш негелделериниге» дүүштүр тургустунган турган. Бодуүүл кижилериң иштинден үнген чоннуң маадырлары, талантылыг полководчулар, национал тура халыышкынмарның баштынчылары дашпыкы эжелекчилерге удур вьетнам улустуң төөгүзүндө эвээш эвес. Оларның аразында—херээженнер база бар, оларның дугайында чыриткылыг тураскаалды чоннуң чүрээнде кадагалап чоруур. Ынчалзажок херээженнерни эрге-шөлээ чок чоруктуң човаланынче шаанда дөмей-ле кинр идиг келген.

Ынчангаш херээженнерге деп эргени, хосталганы тывыскан улусчу эрге-чагырганың, Вьетнамда чаа тургузугун ачы-хавыязы кайгамчык улуг болуп турар.

...Кажан Вьетнам түр тайбыңчыдылганы ажыглавышаан, социализминиң үндезинниерин чүртүүн соңгу кезээнге 60 чылдарның эгезинде тургузуң киришкен үеде Нгуен Фыонг Нга Москваже өөренип чорупкан. 1967 чылда ол Ханойга дедир ээп келген. Ынчаарда Ханой сүртенчиг фронт хоорайы турган...

Ханойнуң план-экономиктиг институдунга башкылаары-биле ону ынаар чоруткан. Ынчалзажок институттуң салбырларын ангы-аңгы суурларже тарадыр көжүрүпкен болган.

— Тайбың үеде 70 студентилер академиктиг чаңгыс белүкке чаңгыс удаа лекцияны дыңнаар болгай. А дайын үезинде чеди кезек черге лекцияны чеди удаа кылып, хүн бүрүде хөй ажылдаар ужурга таваржып келген бис — деп, Нгуен Фыонг Нга сактып чугаалады. Ол белүктерниң аразы база ырак турган.

Бир катап ооң бичии уруу мынча деп айтырган: «Авай, черле чүге удувас, дыштанмас кижи боор сен»? Авазының удуп чытканын уруу ынчаарда кажан-даа көрбээн. Уруун ол удудуп каан дораан-на, кичээлдерге белеткенир, а эртен эрте бажында тура халаап — чем белеткээр турган.

Америк шериг самолёттарының үрей бомбалаан тудугларын, хем дамбаларын студентилер-биле кады чаңгыс эвес удаа септеп келген. Бажыңында бичии уруглуг херээжен кижи кичээл эрттиреринден ангыда өске ажылдардан ойталап болур турган. А Нгуен Фыонг Нга — институттуң комсомол организациязының секретары.

Чылдар эртип, дайын доозулган, оол уруг төрүттүнген. Ашаа доктор диссертациязын ССРЭ-те камгалап алган. Нгуен Фыонг Нга боду экономика эртемнериниң кандидады болган, Вьетнамның Коммунистиг партиязының кежигүнүнге кирген. Хүндүс— институтка кичээлдер эрттирер, библиотекага баар, кежээ — ог-бүлезининң ажылын башкарар, ажы-төлүн ажаар.

Нгуен Фыонг Нга-ның салым-чолу вьетнам интеллигенциязың өске хөй херээжен төлээлекчилериниң салым-чолу-биле бир дөмей. Ындыг херээженнер социалистиг Вьетнамда хөй. Ханой университединиң чижек кылдыр ап көрээли. Чээрби беш чыл бурунгаар университетти тургузуп турган үеде башкылар аразынга үүле чаңгыс херээжен кижи бар болган. Ам — 200 ажыг херээжен башкылар бар. Оларның иштинден хөй кижи —эртемнер докторлары болгаш кандидаттары. Университетти дооскан 11 мун кижиниң бештиң бир үезии—кыстар. Ам ында өөренип турар уругларның саны улам көвүдээн. Математика эртемнериниң херээжен доктору Хоанг Суан Шиньниң ады бүгү Вьетнамда сурагжаан. Математика эртемнериниң талазы-биле кандидат диссертациязын камгалазырынга аспирантыларны белеткээрин аңгы-не баштай Вьетнамга ооң удуртулгазыбиле эгелээн. Школа башкыларының болгаш эмчилериниң хөй нуруузу — база херээженнер.

Чаа үе, чаа амыдырал. Ынчалзажок эргинин артыышкыннары боттарыла чиде бербес. Чаа амыдырал, депшилгелиг чаңчылдар дээш демисежир ужурга Вьетнамның херээженнери таваржып келген болгаш таваржып-даа турар.

Ынчаарга чаа, депшилгелиг түүлдер эргинин артыышкыннарын бүзүредиг болгаш сыныш чокка тиилеп турар. Нгуен Фыонг Нга ышкаш муңмуң мурнакчы херээженнер— Вьетнамның төлептиг уругларының эртемденнериниң, ураң түүл болгаш культура ажылдакчыларының, бүдүүлге командирлериниң, партия ажылдакчыларының, чер-черниң эргечагырга органнарының төлээлекчилериниң күрээлеңин чыл бүрүде улам көвүдеп турар. Олар сагыш човангыр иелер болуп артыышаан, ог-бүлелерин чылдыын, чырыдын, өөрүшкүүш болдуруп турар.

А. МИНЕЕВ,
СЭТА-ның корр.

ИДЕПКЕЙЛИГ УТКААН

ДЕЛИ. Делегейниң херээженнер хүнү — Март 8-ти Индияның херээженнери идепкейлиг уткаан. «Тайбың —национал деңнилгенин амыдыралчы эргежок чугула чүүл» деп лозуңнуң адаа-биле Март 8-ти Индияның херээженнери 60 чылын демдеглеп турар деп, Индий херээженнериниң национал федерациязының чиңгине секретары Вимма Фаруки СЭТА-ның корреспондентизиниге медеглээн. Чурттуң хөй миллион херээженнериниң 600 муң активчилери федерацияның составында киржип турар.

Мурнуу Азияның кырында дургелген дайын айылының күштелгени-биле холбаштыр ол лозуң шилип алдынган ден, Индияның сураглыг хөй-нийти ажылдакчызы чугаалаан. АКШ-тың империализмни Пекинниң гегемонистериибиле демнежип алгаш, Индияны долгандыр шериг базаларын тургузуп, Пакистанны чепсегленн турар.

Мындыг байдал турда Вашингтонуңу болгаш Пекинниң дайынзырак, эжелекчи чимженнишкиннериниге шиитширлиг өйтур шавышкынны таварыштырары, тайбынны камгаладары эргежок чугула болуп турар деп, Вимма Фаруки демделээн.

Ядролуг халапты болдурбас дээш демиселдиң лозуңунуң адаа-биле херээженнериң массалыг митингилери болгаш чыскаалдары Делиге, Бомбейге, Калькуттага болгаш чурттуң өске-даа хөй хоорайларынга болган. Дайын кыжаныышкынның узуткаарын митингилериниң болгаш чыскаалдарның киржикчилери негээн.

БАРЫЫН БЕРЛИН. Тайбынны быжыглаар дээш, демократтыг болгаш социал эргелер дээш демиселдиң байдалынга бо чылын Март 8-ти Барыын Берлинниң депшилгелиг херээженнер организациялары демдеглеп турар.

Хоорайның янзы-бүрү районнарынга шуулганнар, митингилер, чыскаалдар болган. Улус капиталдың ХДС партиязының тургусканы тус чер чазааның чоңга удур политиказын ол митингилериниң, чыскаалдарының, шуулганнарның киржикчилери шынгыы шүүмүлээн. ХДС партия эргечагыргага киргени соонда херээженнериниң, младшгы не-херээженнериниң байдалы дыка баксыраан.

Дең эрге дугайында негелде Барыын Берлинниң херээженнериниң кедүрген негелделериниң бирээзи болуп турар. Эр улустуң күүсеткени-биле бир дөмей ажылды кылганы дээш херээженнериниң ап турар төлевири эр улустуңкиниң 30—40 хуу куду болуп турар. Ажылга бирги эвлчегде эр улусту хүлээп алыр, а ажылдан херээженнерни хамыкты мурнай үндүрүп турар. Барыын Берлинде 76 муң ажыл чоктарның 40 ажыг хуузу херээженнер.

ТОКИО. Эр болгаш херээжен улустуң дең эргезин чарлаан Японияның конституциязын хүлээп алгандан бээр барык 35 чыл эрткен. Ынчалзажок Японияда херээженнер чурттуң «чавыс шыларлыг» хамаатылары кылдыр ам-даа санаттырып турар деп, «Асахи» солун бижээн.

Японияның күш-ажыл министерствозунуң медээзи ёзугаар алырга, будүүлгеде ажылдан турарларның 30 ажыг хуузу херээженнер болуп турар. Ынчалзажок херээженнер боттарының күш-ажылы дээш эр улустуң шалыныңың ортаа кезии хире хемчээлди ап турар. Кажан херээжен кижи уруг божаанда, будүүлге эзлери ону ажылдан камхайыра чокка үндүр ойладып турар.

Чурттуң хөй-нийти болгаш политиктиг амыдыралынга Японияның херээженнери херек кырында киржир аргазын оскунган болуп турар.

СЭТА).

ДЕҢ ЭРГЕ ДЭЭШ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның херээженнер эвилелиниң XIV съездизи Парижтиң чоогунда Нантерге болган. Чурттуң херээженнер эвилелиниң 170 муң кежигүннерин төлээлээн муң хире делегаттар ол шуулганга чыылган. Херээженнериниң ёзугаар дең эргези дээш, оларның күш-ажыл байдалдарын экижидер дээш демиселдиң кол айтырыгларын съездиге чугаалажып көрген.

Францияның херээженнер эвилелиниң салдары чурттуң херээжен чонунуң ортузунга кадбарган деп, ол организацияның даргазы Д. Бретон съездиге онзалап демдеглээн. Херээженнериниң эргелерин болгаш эрге-ажыктарын эвилел шиитширлиг камгалап, тайбың дээш демиселди идепкейлиг чорудуп турар.

ЧАҢГЫС ФРОНТ-БИЛЕ

БАРЫЫН БЕРЛИН. «Чаңгыс фронт-биле—тайбың болгаш херээженнериң дең эргези дээш»—мындыг лозуңнуң адаа-биле аңаа митинг болган, ону Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязы (ББСЧП-зи) организастаан. Аңаа үлетпүр будүүлгелериниң херээжен ажылчыннары, профвивилединиң херээжен активчилери болгаш политиктиг партияларның база хөй-нийти организациаларының херээжен төлээлекчилери киришкен.

ББСЧП-ниң даргазының оралакчызы И. Копп чылган-нарга чүве чугаалаан,' АКШтың администрациязының чорудуп турары тайбыңга болгаш чавырлыышкынга «жээннешкек политиказын шиитширлиг бүрүү шапкан.

ЛУАНДА. Анголаның херээженнери делегейниң херээженнер хүнүнге белеткенип турар. Чуртта эртип турар митингилерге олар империализмге, колониализмге, расизмге болгаш апартеидке удур, тайбын, аймыл чок чорук болгаш социал деңнилге дээш, марксизм-ленининизмниң тиилелгези болгаш Анголага социалистиг ниитилелди түргүзары дээш бүгү улус-биле кады демисежириңге боттарының белеңнин медеглеп турар.

Анголаның херээженнери планетаның херээженнери-биле кады Африка динге болгаш бүгү делегейге тайбының херээн шиитширлиг болгаш быжыг-биле моон соңгаар-даа камгалаар деп, Анголаның херээженнериниң организациязының национал дүүштүрүкчүзү Рут Нето Менонг хоорайга чүве чугаалап турган медеглээн.

ТОКИО. «Ядролуг чепсекти тургуспас!», «Либерал-демократтарның чазаандан шериг чарыгдалдарын кыыварын болгаш чырыдыышкынның болгаш кадык камгалалының хереглелдеринге акшаландырыышкынны көвүдеринге негеп тур бис!»—мындыг лозуңнуң адаа-биле япон найысылалдың бүгү районнарынга херээженнериниң массалыг чыскаалдары болгаш митингилери болуп арткылаан. Манифестацияларга күш-ажылчы болгаш бажың ээлери херээженнер, херээжен студентилер болгаш профвивилед активчилери, херээженнериниң Чаа Япония ассоциациязының кежигүннери киришкен. Делегейниң херээженнер хүнүн тайбын, ядролуг кыжаныны чайладыры дээш, ылангыя АКШ-тың япон ортулуктарны «кызыгаарлыг» ядролуг дайынны шөлүг болдурар планнарын үзери дээш демиселди идепкейжидери-биле демдеглээринче олар кыйгырып турар.

МАДРИД. Кристине Бонет 29 харлыг. Ол не болурунга белеткенип турган. Пес аргыыр фабриканың администрациязы ол дугайын билип ааан соонда, ону дораан ажылдан үндүрген.

Ол чернин парлалгазының хереченлеп турары-биле алырга, сөөлгү каш-ла айлар дургузунда 20 муң ажыг испан херээженнер ындыг ёра чок салым-хууга таварышкан. Херээженнерни ында ең сөөлүнде ажылга хүлээп алыр болгаш ең мурнай ажылдан үндүрер. Албан ёзузунуң медээзи-биле алырга белеп олар чурттуң «артык кижилериниң» ийи миллион хире армиязының 50 хире хуузу болуп турар.

Ылгай көөр чорук күш-ажыл төлевириниге база бар. Бир дөмей ажылга-ла херээженнер ер кижилерден—чиик үлетпүрүде 65 хуу, химия үлетпүрүзүнде—60 хуу, идик будүүлгезинде—27 хуу, аъш-чем үлетпүрүнде—36 хуу ээвээш төлевир ап турар.

(СЭТА, март 4).

СӨС КЫРЫНДА ДЕҢ ЭРГЕ

ПРАГА. Профэвилелдерниң Бүгү-делегей федерациязы (ПБФ) бүгү чурттарның күш-ажылчы херээженнериниге Март 8-тиң байырлалын таварыштыр изиг байыр чедирип, дең эрге, хөгжүлде болгаш тайбың дээш демиселге оларның салыышкынынга чогуур үнелелди берип тур дээрзин ол федерацияның тараткан байыр чедириишкининде чугаалап турар.

Делегейниң херээженнер хүнүнүң байырлалы бо чылын тайбынга айылга удур демиселдиң, ядролуг чепсегленишкинниң болгаш империализмниң агрессчи политиказының үезинде эртип турар-дыр дээрзин ол документиде демдеглээн. Чер кырынга быжыг тайбынны тургузары-биле эр болгаш херээжен ажылчы чон демиселди уламчылап турар.

Экономиктиг болгаш хөй-нийти амыдыралынга херээженнериниң ёзулуг дең эргезин чедип алган социалистиг чурттарның чедишкиннериге Делегейниң херээженнер хүнүн таварыштыр ПБФ башыр чедиргеп. Ол чедишкиннер капиталистиг болгаш хөгжүп орар чурттарның херээжен чонунуң дең эрге дээш, ажылдаар эрге дээш, экономиктиг болгаш социал хөгжүлде дээш демиселдиң хей-аът киирип турар.

САН-ФРАНЦИСКО. Кара кештиг америк херээжен — кул азы «хостуг»-даа болза, хөдел азы эртем ажылдакчызы-даа болза, бажың ээзи азы политиктиг ажылдакчы-даа болза — совк-язы ылгаар чорукка ол үш дакпыр дарладып турар: түүе дээрге, ол херээжен кижи-дир, ооң кежиниң өңү ак эвес-тир, удуртукчу аңгыга ол хамаарышпас-тыр. Американың сураглыг хөй-нийти ажылдакчызы Анджела Дэвистиң Америкага чоокта чаа үндүргени «Херээженнер раса болган аңгы» деп номунуң кол утказы ындыг. Делегейге хөй шуугазынны болдурган «Амыдыралдың америк хевири» деп түүлге ол шыңгыы сагындырыг болган.

Сураглыг эртемден, Сан-Францискода университеттиң башкызы А. Дэвис америк херээженнериниң эң ядамыктарының амыдыралын төөгүнүн чижектери-биле холбап көргүскен. Кулдарны садыглаар чоруктуң үезинден эгелээп, кара кештиглериниң хосталга дээш демиселиниң бо үезинге чедир бодуңуң шипчилелдери-биле поичукчуларны таныштырбышаан, ол үш дакпыр дарлал болза, «америк ниитилелдиң чарылбас кезиндэ» болуп турар дээрзин ында айыткан.

ЛОНДОН. Херээженнерни сөөк-язы ылгаар чорукту шуут хоруур талазы-биле хөөйлуларны каш чыл мурнунда хүлээп алза-даа, ол айтырыг Британия ортулуктарында эң ындыг айтырыглардың бирээзи болуп турар. Овон чылда мурнунда турганы ышкаш, эр кижиниң кылганы ышкаш ажылдың толевиринге херээжен улус эвээш эвес. Ындыг-биле ол ажылдың чүве чугаалаанында херээженнерге эр улус-биле дең эргени Италияда тургузуп ыдаваан системазы ынчаарга шыңгыы шүүмүлээннер.

(СЭТА, март 5).

ХЕРЭЭЖЕННЕР—ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИҢ МУРНУКУ ОДУРУУНДА

БЕРЛИН. Бүгү-нийти тайбынны болгаш делегейниң айыл чок чоруун быжыглаарынче угланган Совет Эвилелиниң чогумчалыг инициативаларын детюнгаг болгаш боттандырары — делегейниң дешилгелиг күштериниң кол сорулгаларының бирээзи-дир деп, Германияның (ГДР) демократтыг херээженнер эвилелиниң конгрезинге Делегей херээженнериниң демократтыг федерациязының президентизи Фрида Браун медеглээн. Бүгү улустарның тайбын кежир үезинин эрге-ажыынга дүүштүр боо-чепсектерни ыыгаарлаарының болгаш чепсегленишкинни дүжүрериниң эң чугула сорулгаларын ССРЭ-нин ол сапалдарында тодаргай айыткан.

Тайбынга дорт кыжаныышкынныг политиканы империализм чорудуп турар амгы үеде Совет Эвилелиниң тайбынга ынак инициативаларының программазын боттандырарыңда чугула үзүр-дүзалыг болуп турар деп, ол демглээн. Реакциязыг күштер боо-чепсегүүн эдерес будүүлгелерге, америк чаа адроллуг боо-чепсектерни Барыын Европага экелиептередир дугайында айыыдыг шүүмүлеринге хүлээп ап турар. Нейтронныг чепсекти долу хемчээлдиг кылдыр будүүлгелерге эгелээр дугайында американ администрациязының шиитширлиг тайбыңның херээнге улуг айылды таварыштырып турар. Мындыг байдалдарныч үезинде милитарисчи планнарга удур демиселче улустарны эвилелдээри эргежок чугула деп, Ф. Браун айыткан.

БАРЫЫН БЕРЛИН. «Тайбың дээш, чепсегленишкинни дүжүрер дээш демиселдиң неделязы» делегейниң херээженнер хүнү—Март 8-ти холбаштыр эгелээн. Херээженнерни сырый каттыштырган 20 ажыг организациялар, оларның аразында херээженнер, херээжен студентилер болгаш профвивилед активчилери, херээженнериниң Чаа Япония ассоциациязының кежигүннери киришкен. Делегейниң херээженнер хүнүн тайбын, ядролуг кыжаныны чайладыры дээш, ылангыя АКШ-тың япон ортулуктарны «кызыгаарлыг» ядролуг дайынны чорудуп болур дээн америк администрациязының айылдыг планнарын медеглелдиң авторлары шынгыы буруу шапкан.

НЬЮ-ЙОРК. Ортумак ыраштылдың америк ядролуг чепсээн будүүрери доп-дораан сонсадырын, Бэрыын Европага ол чепсекти нептередир дээн планнан ойталаарын, стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында Совет Эвилели-биле чугаалажыышкыннарны катап эгелээрин Херээженнериниң делегей лигазы Рейганың администрациязындан негээн.

Делегейниң херээженнер хүнү—Март 8-ти таварыштыр кылган медеглелдиң Каттыышкан Нациалар Организациязының штаб-квартиразында лига дамчыдып берген. Вашингтонуңу милитаристчи углаашкынныг чагаанның адаанга миллион херээженнериниң адын салдырар талазы-биле кампаниязы лига эгелей берген.

(СЭТА).

ХООЗУН ШУУГААШКЫН

Совет Эвилелиниге удур ээлчеглиг хоозун шуугаашкынны Италияда амгы үеде өөскүдүп эгелээн. Италияның Таранто мугулдурунуң районунга сут адаанга чоруур совет хеме чоруп турган дээр хоозун болгаш кандыг-даа үндезин чок шуугаашкынны Италияда амгы үеде нептередип эгелээн. Совет чурттуң тайбың политиказын шуугдээр дээн реакциялыг күштериниң нүүдүүн Италияның күш-ажылчы чону эки билир. Совет Эвилелиниге удур нүүдлээшкинге Италияның тускай албан кижилериниң киржин турары тайбың херээнге, совет болгаш итали улустарның пайыралынга онза айылдыг болуп турар. Ынчаарга НАТО-нуң болгаш АКШ-тың шериг корабльдери Италияның девискээр сугларынга болгаш Чер ортузу далайга үргүлчү чоруп турарын демдеглээр херек.

Италияның девискээр сугларынга совет шериг хемеэнин «барып чораннының» дугайында медээлерниң барымдавазы Италияның эрге-чагырганың «ынчаар» көргүс чок. НАТО-нуң шериг корабльдериниң ында чоруп турарының дугайында көргүс дыпнатпайн турар.

(СЭТА).

СПАРТАКИАДАГА СИБИРЬ БАЙЫР ЧЕДИРИП ТУР

КРАСНОЯРСК. (СЭТА-ның тускай корр. В. Пименов, В. Трушков, Ю. Хромов). ССРЭ-ниң Улустарының кышкы V спартакиадазы Ленинчи комсомол аттыг стадионга март 6-да байырладыг байдалда ажыттынган. Ол дээрге чалыы назынның, чараш шинчиниң болгаш спорттуң чыряыкланчак байырлалы болу берген. Сибирьниң бо спортчу шуулганны бир дугаарында хүлээп ап турар хоорайы — Красноярскиниң кудумчуларын таварты байырлал марыжынга спартакиаданың киржикчилери эрткен. Олар — эвилелдешкен он ийи республиканы, Москваны болгаш Ленинградты төлээлээн үш муң хире спортчулар-дыр. Колонналарда — бо аажок улуг маргылдааларның (оларга 35 миллион хире кижи киришкен) баштайгы, массалыг үе-чадаларындан-на спартакиаданың шаңналдазы дээш демиселди эгелээн спортчу клубтарның, күш-культура коллективтериниң алдаржаан чемпионнары болган эң эки төлээлекчилери-дир. ССРЭ-ниң Улустарының баштайгы кышкы спартакиадазынга киржикчилерниң саны амгызындан үш чартык катап эвээш болганын демдеглеп болур. Ол болза, миллион-миллион кижилерниң чугула хереглели болу берген күш-культураның болгаш спорттуң чуртта калбак нептерээнин көргүзүп турар-дыр.

Спартакиаданың ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң чылында эртип турары кайгамчыктыг.

Амгы спартакиада — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болурун улам ыңай көдүрер дугайында» СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралда канчаар боттандырып турарының тодаргай чижээдир.

Спартакиада чоруп турарының үезинде 7 миллион ажыг күш-культуржулар ГТО комплекизининиң, 4,5 миллион кижи — спортчу разрядтарның нормативтерин күүсеткен. «Хаактаашкын кыйгырып тур», «Дош бистиң идегеливе», «ГТО хаактаашкыны», «Бүгү өг-бүлези-биле старт-че», «Россияның хаактаашкыны» дээн чергелиг ындыг калбак сурагжаан маргылдаалар улам сайзыраан. Бүгү-эвилелдиң баштайгы «Хаакчы хүнүнде» — февраль 28-те миллион-миллион күш-культуржулар хаактап үнген.

Ындыг маргылдаалар эки баазалыг—спорттуң 25 муп ажыг тудуглары бар.

Бөгүнгү парадтың киржикчилери В. И. Ленинге тураскаалдың баарынга чечектер салган. Моңге оттан болгаш мартен эзилдириинден спартакиаданың одун кывыскан.

Кижилер долдур олурупкан индирлерниң баары-биле спортчу колонналар эртип, олар стадионнуң дал ортузунга кайгамчык көрүш-шинчилиг улуг дорт-булуң кылдыр турупканнар.

Стадионну байырлалдыы-биле шимеп каастаан. Олимпийжи Москваның турасказал эстафетазың бистин кышкы эң массалыг маргылдаалары-выска дамчыдып берген.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП-ниң Красноярск крайкомунуң бирги секретары П. С. Федирко спортчуларга болгаш аалчыларга байыр чедирген. ССРЭ-ниң Спорт комитединиң даргазы С. П. Павлов оон соонда сөс алгаш, бешки кышкы спартакиаданың киржикчилеринге ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Спорт комитединиң байырлыг чагаазын номчаан.

Стадионга Күрүне тугу көдүрер алдар Ижевскиден Галина Кулаковага, Москва чоогундан Николай Зимятовка, киевчи Александр Батюкка, ригачы Вера Зозуляга, Ленинградчы Евгений Куликовка, свердловчу Зинаида Амосовага, москвачы Сергей Хлебниковка, хабаровчу Юрий Бурлаковка онаашкан.

Бистиң янзы-бүрү хоорайларывыста болгаш республикаларывыста чемпионнар өзүп турар. Красноярскиде кышкы спорттуң Россия Федерациязы, Украина, Белоруссия ышкаш чүгле ындыг алдаржаан черлериниң эвес, харын мурнуу талакы чурттарның — Узбекистанның, Таджикистанның, Киргизияның, Арменияның, Грузияның төлээлекчилери база маргылдааларда киржип турар.

Амгы спартакиада олимпийжи долу программа-биле эртип турар.

Спартакиаданы ажытканының кижи магадап ханмас чараш чүүлдерин миллион-миллион телекөрүкчүлер база көөр аргалыг болган. Ол чорук Красноярск — Космос—Москва аразының ажылдап эгелээн дорт телевизия «көвүрүүнүн» ачызында болдунар аргалыг болган.

Байырладың түңнелинде мячилиг хоккейге чурттуң чемпионадының мурнуу одуруунда чоруп турар — Красноярскиниң «Енисей» болгаш Хабаровскиниң армейжилер командаларының аразынга оюнну көрүкчүлер көрген. Красноярскиниң «Енисейи» хабаровчуларны 7:6 санга утказ, мячилиг хоккейге ССРЭ-ниң чемпиону атты мооң-биле үшкү удаа чаалап алган. РСФСР-ниң өске-даа хөй-хөй хоорайларында ышкаш спорттуң мында «орус хоккей» кылдыр адап турар бо хевири кончуг неперенгей. Бүгү-эвилел спартакиадазының программазында бо оюн кирбейн турар, ынчалза-даа бөгүнгү спортчу байырлал чогум-на харын мячилиг хоккейге маргылдаа-биле доозулганы кончуг солун болган.

СПАРТАКИАДАНЫҢ ОДУ КЫПКАН

Красноярск (март 6. СЭТА-ның тускай корр.). Ленинчи комсомол аттыг тоң стадионга ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазының одун кывыскан. Ол маргылдаалар март 16-га чедир үргүлүлээр. Үш муң чыгыы конькижиилер, фигуржулар, хаакчылар, биатлонистер, дагдан бадар хаакчылар, трамплинден халыкчылар, шанакчылар, хоккейжилер болгаш оон-даа өскелер Сибирь чер — Красноярскиге, Дивногорскиге болгаш Норильскиге чурттуң спортчу эң-не бедик шаңналдары дээш демисежирлер. Спартакиаданың финал маргылдааларының программазында спорттуң олимпийжи кышкы бүгү хевирлери кирип турар. Ында чүгле бобслей кирбээн. Спорттуң ол хевири бистеч оокта чал хөгжүп эгелээн. Совет спорттуң эң алдаржаан тергиинниери — делегейниң, Европаның болгаш Олимпий оюннарының чемпионаттарының тиилекчилери бо маргылдааларда киржип турар. Оларның аразында — конькижилер Наталья Петрусева болгаш Сергей Хлебников, хаакчылар Раиса Сметанина болгаш Николай Зимятов, шанакчылар Сергей Данилин болгаш Вера Зозуля болгаш оон-даа өскелер бар.

Кышкы спартакиада— бүгү улустуң спортчу байырлалы. Ол хар, дош эриге Балтий далайдан Оожум океанга чедир бүгү чуртта үргүлчүлеп турар.

ЭПТИГ, ТААРЫМЧАЛЫЫНДА

Көрүштүг, чараш кылдыр кеттинерин кым-даа күзээр. Аянныг идик-хеп кижиниң хевир кинирер, ылангыя идик-хеп кижиниң бодунга таарышкан турары кончуг чугула. Бо чылын идик-хепке кандыг аян кол болуп турарыл? Хепте кол-ла чүве—оон кижиге эптиг, таарымчалыында. Хүн бүрү кажан-даа кедерингe таарышкан хеп эң-не аянныг деп санадыл турар. Бо чылдың хевинде кол аян—спортчу-ажылчын хеп. Бүгү-эвилелдиң Модельдер бажыңының искусствоведи А. Шипакина ынчаар санап турар.

Бөлүктеп кедер хеп бо чылын модада онза болуп турар. Ол чүл дээрге тон-биле кады аргып каан кылын свитер, жилет азы жакетти таарыштыр кедип болур. Хепти даарап каан аяны дорт тиглерлиг, оон хевири — шала алгыг. Этиннин оюп кааны ханы. Шак ындыг тон-биле кады берет бөрттү, чиик бичии шляпаны, клеткалыг шокар пос шарф-биле кедип ап болур.

Юбка болгаш платьелериниң узуну янзы-бүрү. Алгыг хепт

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 57 (11855) | 1982 чылдың март 10, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

СЭКП обкомунда

КЫШТАГЛААШКЫННЫҢ ШИИТПИРЛИГ ҮЕ-ЧАДАЗЫ

Республиканың төп зоназында — Бии-Хем, Кызыл, Каа-Хем, Таңды болгаш Улуг-Хем районнарда ниитиниң малының кыштаглаашкынының канчаар чоруп турарын СЭКП обкомунуң бюрозу дүүн чугаалажып көрген.

Ол зонаның ажыл-агыйлары республиканың өске районнарының совхозтарынга бодаарга, кыштаглаашкынны дээре байдалдар турда эгелээн. Бөдүүн болган чулуктуг темнерниң арбын курлавыры, эки одарлар оларга бар болган. Малдың ажаалдавын ажыжидиргре организастыг болгаш технологтуг тодаргай хемчегленүп чер-черде партия, совет болгаш ажылагый органнары ап чорудуп турар. Ынчалзажок төп зонаның ажыл-агыйларында ниитиниң малының кыштаглаашкыны четпес чоруп турарын бо айтырыгны чугаалажып көрген үеде демдеглээн. Ажыл-херектиң байдалын ынчаар санап көргенде тодаргай фактылар-биле демдеглеттинген. Үстүнде айыткан районнарда, иланган Бии-Хем, Таңды болгаш Каа-Хем районнарда малдың хамыктың мурнунда чаш төлүнүң хорамчазы эрткен чылдазындан ыракта хөй болуп турар. «Өөк», С. К. Тока аттыг, «Ленинчи орук» совхозтар болгаш оске-даа чамдык ажыл-агыйлар малдың улуг хорамчазын болдурган.

Оон-биле чергелештир чамдык совхозтарда арган малдарның, ылангыя чудаан саар инектерниң саны көвүдээн.

Ынды байдалды үгле мал чеминиң чедиишпези-биле тайылбырлап болбас. Субъективтиг характерлиг чылдагаанпар бюрога илереэн. Ол дээрге хамыктың мурнунда партияның районнар комитеттеринин, райсоветтеринин күүсконарының болгаш оларның кодээ ажыл-агый эргелелдериниң харысаалгалыг кампанияга удуртулгазының чавыс деңнели, оларның талазындан ферма бүрүзүнүң, кыштагларда малчын бүрүзүнүң ажылынга чогуур контрольдуң чок болуп турары-дыр. Чижээ, «Х Улуг хурал» совхозта ышкаш, дыка хөй ажыл-агыйларда спецыалистер болгаш удуртукчулар фермаларга-даа, ырак-узак одар-шөлдерге-даа хөй-хөй хүнер дургузунда ужур-дузазын тоомча чок көрүп турар.

СЭКП обкомунуң бюрозунда республикада байдалдың шыңгыызын барымдаалап көргеш, марттың 10-дан апрельдиң 20-ге чедир үени мал фермаларында ажыл-херектиң байдалын экижидериниң, ниитиниң малының кыштаглаашкынын чедиишкиниг доозарыңга магадыларын тургузарының талазы-биле шалыпчы ажылдың үези кылдыр чаллаары чугула деп санаан.

СЭКП обкомунуң бирги секретары Г.Ч. Ширшип обкомуң бюрозунга бодунуң чугаазынга шалыпчы ажылдың үезинде шиитпирлээр ужурлуг тодаргай сорулгаларның дугайын айыткан. Ол дээрге, хамыктың мурнунда кыштаглаашкынның чоруп турарынга партийжи болгаш ажыл-агыйжы удуртулганы күштелдирери, кышкы үеде малды чогумчалыг ажаан-тежээрин, азыраарын хандырар мал темнериниң болгаш оске-даа курлавырларының шын ажыглаары дээш специалистерниң болгаш ортумак звеноның удуртукчуларының харысаалгазын бедидери-дир. Малчыннарның коллектив бүрүзүнге күш-ажылды организастаарынче болгаш сагылга-чурумну быжыглаарынче, малдың үёдүп болгаш отчёдун экижидеринче онза киҥээнгей салыр ужурлуг. Хоорайларның болгаш районнар төптеринин ажылчы чоннарының дузаламчызынга даянмышаан, мал темнери кылдыр будук-бүрүнү белеткээри күштелдирери, мал темнеринин ол хевирлерин болбаазырадыр, ыяк белеткээш, малга бээрин хандырары эргежок чугула боон турар.

Кыштаглаашкынны доозарының үезинде малды ажаан, азыраарын экижидеринче угланган бүгү күжениишкиннер кол сорулганы—мал ажылының продукциязын бүдүрерин ковүдедирин болгаш ону күрүпеге садарының талазы-биле планнарны болгаш хүлээлгелерин күүседирин хандырар ужурлуг.

Хүннүң медээлери

ООЛДААШКЫН АДАКТАЛГАН

«УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжу бригадаларында мал ооддаашкыны адакталган. Амга чедир 7402 хой ооллаан, хураганнары шупту менди. Коданнарда мал чеми бар, сугну үзүктелиишкин чок чедирип турар. Малдың ниити күш-деңгели багай эвес.

Совхозтуң Күш-ажылчы алдар тугун Иштии-Хем салбырының хойжузу Болат-оол Кунгаанның ажылишчи чедиишкиннеринге тураскаадып көдүрген. Оон коданында 379 хураган онча-менди алдынган, эки доругуп турар.

К. КОМБУ.
Улуг-Хем район.

ХООЧУННАРНЫҢ ҮЛҮҮ

«Алдан-Маадыр» совхозтуң дуржулгалыг механизаторлары Монгуш Шаңгыр-оол биле Ондар Дүүшкүн-оол кедзз ажыл-агый техниказын башкарарынга-даа, септеп кылырынга-даа мергежээн. Олар септелге сезону эгелээнден бээр хүн нормазын доктаамал 110-125 хуу күүседип тургаш, илгирбелиг алды тракторну, беш сеялканы, буга тыртар ийи 'андазынны, 95 илиирни шынарлыг септеп дооскаш, беленнинн шугумунда тургусканнар.

Олар ам мастерскаяза арткан техниканы часкы хову ажылдарынга дүрген белеткээринге боттарының үлүүн киирип, кызымакай ажылдан турарлар.

С. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

ТӨЛЕПТИГ УТКУУР ДЭЭШ

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырының мурнакчы хойжуларының бирээзи Карим Хертекович Чүдүк Дагыр-Шанчыг деп черде кыштап орар. Оон коданында 270 хой бар. Ам оларның 250 ажыы ооллапкан болгаш хураганнары шупту онча-менди доругуп турар.

К. Чүдүк он бирги беш чылдың ийиги чылында шалыпчы ажылдап, ССРЭ-нин 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш төрүүр 100 хойдан 95-тен эвээш эвес хураганны камгалап өстүрерин, малдың баш санын бүрүн камгалаарын, хойдан-на 2 килограмм дуктуң кыргыырын, 15 тонна сигенни, 10 тонна кургаг өдекти белеткеп алырын хүлээнген.

С. САЛЧАК.
Бай-Тайга район.

УКРАИН ССР. «Ровенькиантрацид» каттыжыышкынының Фрунзе аттыг шахта эргелелинде Н. Н. Скрипникке баштаткан хөмүр-даш казар ажылчыннар бригадазы (чурукта) ССРЭ-нин тургустунганындан бээр 60 чылыга алдар кыдыр бир чыл иштинде 1 миллион тоннадан эвээш эвес хөмүр-даштың казарын хүлээнген. Н. Н. Скрипник чүрттүн мурнакчы шахтёрлары-биле кады ССРЭ-нин юбилейин сөлөптиг уткуурунче хөмүр-даш үлептүрүнүң бүгү ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга кыйгырыгга ат салган. Н. Н. Скрипниктиң удурткан коллективи 1981 чылды чедиишкиниг доозкаш, оп бирги беш чылдың ийиги чылында чедиишкиниг ажылдап турар.

Р. АЗРИЕЛЬДИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

МОСКВАДА ЧЕДИП КЕЛГЕН

ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң чалаачылары ёзугаар Финляндия Республиканың Президентизи Мауно Койвисто албанның аян-чоруу-биле март 9-та Москвада чедип келген.

Аэродромга М. Койвистону СЭКП ТК-ның Чиңгиис секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-нин даштыкы херектер министри А. А. Громыко, албанның өске-даа кижилери уткаан.

(СЭТА).

Кыштаглаашкын — шалыпчы ажыл-иш

ДААНГАНЫН — АМЫДЫРАЛГА

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Дагыр-Шемиде комсомолчуланыяктарның хойжу бригадазы районда мурнакчы ажылдыг коллективтерге санадып турар. Бригаданы коммунист Очур-оол Опанович Ондар каш чыл улаштыр удуртуп келген. Ол аныяктарны мал ажылынче хаара тударынга бодунуң организакчы чоруун, кижизидикчи талантылыын, бодунга болгаш өскелерге негелде-харыысалгалыын көргүскен.

Он бирги беш чылдың бирги бригада күш-ажылчы эки көргүзүглерлиг дооскан. Төрүүр 100 хойга оналаштыр 93 хураганны камгалап ап, бир хойдан 2 кг дуктуг кыргаан. Ында дагдыныкчылар, мурнакчы хойжу өг-бүле Сонай-оол, Көк Сарыгларларның аныяктарны мал ажылынга ижиктирер дээш кылган түүлүг хөй. Оларның арга-дуржулгазын ында аныяктар күзелдирбиле шиңгээдип ап турар. С. Сарыглар эрткен чылын төрүүр 100 хоюндан 100 хураганны камгалап, бир баштан 2,3 кг дуктуг кыргыш, аныяктарга үлегер-чижээн көргүскен.

Сонай-оол Сундуевич СЭКПниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-нин тургустунганындан бээр 60 чыл болуп оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыры-биле бо чылын база бедиткен социалистиг хүлээлгени алган: төрүүр 100 хойга оналаштыр 100 хураганны камгалап, бир хойданна 2,4 кг дуктуг кыргыш, бодунуң күжү-биле 15 тонна сигенни кезип, 15 тонна өдекти белуп алыр, кыштааның септелгезин июнь 1-де доозар. Социалистиг чарышка кожазы аныяк хойжу Борис Кууларны кыйгырган.

Хойжунуң коданында төрүттүнген хураганнар шупту онча-менди доругуп турар.

Сонай-оол Сундуевичиниң ийи оглу Александр биле Михаил ада-иезинниң соон салгаан, база малчын улус болган. Александрның өөнүң ээзи Вера Биче-оловна бригадада хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи. Ол Тыва АССР-нин Дээди Совединиң депутады. Бригаданың ажыл-ижинге оон киирип турар улуг-хуузу улуг. Ол соңгукчуларының чагыгларын күүседир дээш кызыл ажылдап, ол талазы-биле эвээш эвес чүүлдерни кылып келген.

Хылдыг-Үзүк деп черде бригаданың тускай кызыл-өөн өглеп, дерээн. Малчыннарның хуралдаар, лекция, беседа дыннаар, кичээлдээр, кино, концерт көөр чери ол. Кызыл-өгнүң иштинде коллу агитацияны дерип кылганы эки. Столсандайларны ыяа четчирибиле салган. Бригаланың, совхозтуң, районнуң база бригаданың тус-тус малчыннарының социалистиг хүлээлгелерин бижип, аскан. Коллективтиң шаннаткан шүүлтүлел, мактал бижиктерин, сөлүн, секүүлдү, ном-дептерни өске делген салган. Черле көрүштүү ажаок.

Малды чемнеринниң рационун база кыыган. Зооветеврединге доктаамал чоруун турар. Малчыннарның кичээлдерге кээп турарын тускай журналда демдеглеп турар. Кызыл-өгде телевизор ажылдап турар.

Бригаданың малчыннары он бирги беш чылдың ийиги чылын багай эвес эгелээн. Бо хүннерде кыштаглаашкын организастыг эртип турар, малдың күжү эки. Төрүттүнген хураганнар хүр өзүп-доругуп турар.

Кодан бүрүзүнде мал чеми дүжүрүтүнген. Суг-биле хандырылга эки. Одаар түүлүг аал бүрүзүнде өөртүп чедирген. Чаш хураганнарга витаминниг сиген далганын, шиви бүрүзүн, терек шаңназын немелде чем кыдыр берип турар.

Малчыннарның ажылдаар, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Олар бажыңнарда чурттап турар. Кыштагларның хөй кезинде электри чырыын киирген. Автомагазин үргүлүг чоруп, чугула хереглелдиң бараанналары-биле малчыннарны хандырып турар. Улустуң чагыгын соолун, сеткүүлдерин чогуур өйшаанда чедирип турар.

Ынчангаш Дагыр-Шеминиң малчыннары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны, социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг боттандырар дээш тура-соруктуг ажылдап турар.

Н. ДАЖИНМАЙ.

Он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш Барыын-Хемчикте «Хемчик» совхозтуң сарлык кадарчызы Николай Белекович Доңгак кызымак ажылдап турар. Малчынның ак сеткилдиг ажылынын түннелинде хүлээп алган сарлыктары, оон бызаалары чылдын-на баш менди кыш ажып келген. Эрткен ажылагый чылында төрүүр чүс баш сарлыкка онаалтыр 98 бызааны камгалап алган, төрээн сарлык бызаазының чаңгызы-даа хораваан.

Дуржулгалыг малчын Ак-Хем бажыныи Доңгул-Тайгазының эдээнде кыштаан. Оон коданында үш чүс сарлык бар. оларның одарып, суггадын Николай Белекович шын таарыштырып кыштаан. ынчангаш күжү шыырак. Коданның сарлыктары удаваас төрүп эгелээр.

— Бүгү совет улус ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыры-биле каш дакпыр күжениишкиниг ажылдап турарын радиодан дыннап, солунпардан номчуп турмен. Хөй националдыг совет улустуң байырлалын төлептиг уткууру-биле төрүүр чүс баш сарлыктан 95 бызааны менди алырын, 10 тонна сигенни белеткээрин хүлээдим— деп, малчын Николай Белекович бистерге чугаалады.

Оон соглээп созүүнүн херек кырынга боттанырының бүгү аргалары бар.

ЧУРУКТА: малчын П. Б. Доңгак.
Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

ТИИЛЕКЧИ БРИГАДА

«Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары апрель 17-де кызыл субботникче чаңгыс ширии дег демниг үнер. Ол хүн тудуг объектилеринге ажылдаашаар, 12 мун рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын кылыр болгаш 600 рубльди бесь чыл фондузунче шилчидер.

И. А. Воронининиң мурнакчы бригадазы ол хүнде долузубуу-биле камнап алдынган туубу-биле ажылдаар.

«Главкрасноярскстрой» 1981 чылда социалистиг чарыштын түннелин үндүрген. Чылдын түннели-биле И. А. Воронининиң бригадазын тиилекчи деп санаан болгаш бирги чергенин акша шаңналы 175 рубльди тывыскан.

Тиилекчи бригада бо чылын адын база сыкпаан. И. Воронининиң бригадазы январь, февраль айларда «Кызыл тудуг» эргелелинден бирги черии алгылаан. Ийи айларда 50 мун рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын 4 мун рубльге ажыр күүседкен.

И. Воронининиң бригадазынга тураскаадып эргелелдиң күш-ажылчы алдар тугун кодүргеп.

П. СОМОВА.

ОЗАЛААШ ЧЕРГЕ ТУРЗА-ДАА...

Ыраккы Мөңгүн-Тайганың «Мөген-Бүрен» совхозка оон хойжулап ажыддаан стажы ам чээрби ийи чыл ажып турар. Бо үениң дургузунда коммунист Сенгиш Мөңгүн-оолович Хертек чүс-чүс хураганны төрээн совхозунга өстүрүп берген. Ол дээрге он-он тонна эт, дүк-түр. Бо черде чоннуң чугаазыбиле алырга, бистиң черни улуг Мөңгүн-Тайга база биче Мөңгүн-Тайга деп бола чугаалажыр. А хойжу Хертектиң кыштаа совхоз төвүнден 60 км ыракта турза-даа, оон одар-белчиири таарымчалыг оран.

Хойжунуң кыштаанда кызыл-булуннуу чараштыр дерип кылган, көргүзүг материалдары, лозун, плакаттар-биле шимээн, хана солуннуу ёй-ойде үндүрүп турар. Совхозтуң бирги хойжу бригадазының малчыннары ёй-ойде маңаа чыглып, беседаларны дыннап, хуралдарны, кичээлдерни эрттирип турар. Кызыл-булуннуң бир өрээлинде малчыннарга таарымчалыг болуру-биле дерги садының организастаан. Ону хойжу коммунистин өг-бүлезининиң ээзи Б.-У. Ч. Саал харыылап, малчыннарны эргежок чугула бараанналрбиле хандырар хемчегленүп ап келген.

Коммунист Сенгиш Хертектиң күш-ажылчы көргүзүглери бедик, Эрткен чылын ол төрүүр 100 хойга онаалтыр 96 хураганы алган, дүк алыр планын база күүсеткен. Ол чедиишкиннер аңаа чайгаар-ла чедип келбээн. Ону ол чайгы үеде малды эки семиртип алганы база кышка болур-чогуур белеткели-биле чедип ап турар. Эрткен чылын 15 тонна сигенни белеткээш, кыштаанга сөөртүп алган, 10 тонна одекти болген. Малга чем каап бээр шагжаларны, оңгачаларны чогуур өйүнде белеткээн. Ол бүгү амгы кыштаглаашкынны хүр чаагай эрттиргеринге эки салдарны чедирип турар. Оларның коданында төрүүр 315 хойнуң хөй нуруузу февральдың төнчүзүнге чедир ооллапкан, хураганнары онча-менди.

ССРЭ-нин тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын хойжу коммунист өг-бүлези-биле кады сеткил ханыышкыны-биле танышкаш, ол улуг байырлады күш-ажылчы белектерлиг уткуурун шиитпирлээн. Бо чылын төрүүр чүс хойданна 90 хураганны камгалап өстүрерин, боттарының күжү-биле 15 тонна сигенни белеткеп алырын, 15 тонна одекти болүп белеткээрин олар хүлээнгеш. сөглээп созүүн эдээри-биле бо хүннерде шалыпчы ёзубиле ажылдап турарлар.

И. УСПУН-ДОРЖУ.

КӨРДҮНГЕНИ ХӨЙ

«Кара-Хөл» совхозтуң Сыынак Каадыр-оолга удурткан тудугжулар бригадазы ССРЭниң 60 чыл оюн төлептиг уткууру дээш чарышта идепкейниг киржип турар. «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын тудугжулар изиг чүүлдүгүнүшкүн-биле хүлээп алгаш, көдүрлүүшкүнүг ажылдап турар. Бо чылдың планын олар ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга уткуштур күүседир дээш туржуп турарлар.

С. Каадыр-оолдуң бригадазы бирги кварталда 1200 кубометр тудуг материалдары белеткээр планныг. Олар февраль 15-ке чедир херек кырында 960 кубометрни, азы квартал планының 80 хуузун күүседип алганнар. Амгы үеде бригада манзаларны, брустарны, дилиг материалдарын дыка хөйнү кылып белеткээн.

Тудуг материалдарын белеткээринге хөочун тудугжу Х. Бадыпаол, Х. Чамбаа, ниламрамага ыяш дилдиреринге Х. Байыр-оол, Х. Каадыр-оол олар улуг-нормазын ажыр күүседип келген. Ыяш сөөртүрүнге чолаачы Ч. Хүлер-оол, чүдүрүкчү Балдар-оол база кызымак ажылдап турар.

Сыынак Каадыр-оолдуң бригадазы төрээн совхозунга чуртталга бажыңнарының, мал кажааларының тудугларын ёй-шаанда доозуп, эки ажылдап келген. Ол ышкаш тудугжулар мал чемгерер 50 шагжаны, оңгачаны болгаш кадарчылар С. Иргиттин, А. Күжүгеттиң кыштагларынга чаш хураганнарга чылыг кажааларны эки шынарлыг кылып доосканнар.

Бо чылын тудугжуларның мурнунда хөй ажылдар көрдүнгеп. Тудугжу бригада сентелге мастерскаязының, ясли-садтың, подстанцияның тудуун кылып эгелээрлер.

Амгы үеде олар 2 аал ишти чурттаар ийи бажыңның тудуунда ажылдап турар.

Х. САМДАНЧАП.
Бай-Тайга район.

ИВИ АЖЫЛЫН САЙЗЫРАТСА

Шиитпирлээри негеттинип турар

Тожу районнуң ажыл-агыйларының өстүрүп турар бир кол малы—иви. Ивиниң ажыктыы кымга-даа билдингир. Ол чиик бот-үнелиг продукцияны бээр мал. Тожунуң аңчыларының кол нуруузу иви мунгаш, тайга-тандының аңын аңнап, хөй олүктү тып, күрүнеге дужаап турар.

Ивиниң эъдинден хөй арыг орулга совхозка киирип турары билдингир болгай. Ивиажаарынга хөй күш-даа, чарыгдал-даа үнмес, кажаа, сиген-даа херээ чок, чүгле эки кадарын-хавырары, чылдың дөрт эргилдезинин берге үелери — чазын, күзүн баглап докталдыры негеттинер мал болгай.

Районнуң девискээри улуг, ынчангаш ивиниң санын амгызындан ийи-даа катап хөй-ну өстүрүп болур арга, таарымчалыг одар-белчиир бар. Шыны-биле чугаалаарга, Черби-Бажы, Хоор-Доңгул тайгазындан өрү Улуг-Ой, Биче-Ой хемнер, Ойнаа, Хараал, Серилиг-Хем тайгалары дээн ышкаш ээн чыдар черлерге чеже-даа ивини өстүрүп болур. Чижээлээрге, шаанда 30 чылдарда Тожуга 20 мун ажыг иви турганын тус чернин улуг назылыг чурттакчылары эки билир.

Соолгу үеде районда ивиниң баш саны өспейн, харын-даа янзы-бүрү чылдагаанныңдан өлүрүү, не чок чидери көвүдээн. Районнуң болгаш «Май 1» совхозтуң удуртур даргалары, тускай эртемниглери ивиниң санын кичээнгейни сулаткаңын ол дугайын айтыскаш, ынчангаш ивиниң санын амгызындан ийи-даа катап хөй-ну өстүрүп болур арга, таарымчалыг одар-белчиир бар. Шыны-биле чугаалаарга, Черби-Бажы, Хоор-Доңгул тайгазындан өрү Улуг-Ой, Биче-Ой хемнер, Ойнаа, Хараал, Серилиг-Хем тайгалары дээн ышкаш ээн чыдар черлерге чеже-даа ивини өстүрүп болур. Чижээлээрге, шаанда 30 чылдарда Тожуга 20 мун ажыг ивиниң турганын тус чернин улуг назылыг чурттакчылары эки билир.

Соолгу үеде районда ивиниң баш саны өспейн, харын-даа янзы-бүрү чылдагаанныңдан өлүрүү, не чок чидери көвүдээн. Районнуң болгаш «Май 1» совхозтуң удуртур даргалары, тускай эртемниглери

ЭЛБЕК ДҮНҮТ ДЭЭШ

ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ СИСТЕМАЗЫН САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

Республиканың көдээ ажыл-агыйынга сөөлгү чылдарда продукция бүдүрериниң чүгле темпизи эвес, харын-даа ниити хемчээли база кудулап турар апарган. Чижээ, тоску беш чылдыынга деннээрге, онгу беш чылда продукцияның бүгү-ле кол-кол хевирлерин (дүктү санаваска) бүдүрери эвээжээн. Оон түнелинде, ниити продукцияның өртек-үнези 1971—1975 чылдарның ниити продукциязының өртээнин чүгле 90 хуузу болган. Оон чылдагааны чүдел? Ол айтырыгга харыы бо чүүлде бердингеи.

Сөөлгү чылдарның күштүт кандаашкыны-биле чергелештир тургустунган таарымча чок байдал көдээ ажыл-агыйны интенсификастаарының угланышкыннарының болган үечаларының айы-биле чогуур үезинде ажылдан кылган, әртемге үндезилеттинген сүмелериң чогу-биле тайылбырлаттынар. Ынчангаш чүрттүн өске районнарының чер ажылын чорударының системазын үк черниң онзагай байдалдарын база чонуның дуржулгазын барымдаалавайн, чогаадыкчы эвес ёзу-биле ажыглан тырган. 50 чылдарда тарылга шөлүг кылдыр шингээдип алган черлер баштайгы удаазында эки дүжүттү берин, область гектардан оптумаа-биле 11 центнер ажыг тараанны ап турган. Оон соонда тараанның дужүдү кудулап эгелээн: чедиги беш чылда гектардан 8,6 центнер, тоску беш чылда — 7,6 центнер, онгу беш чылда — 4,9 центнер апарган.

Чоруткан шинчиледдериниң түнелдеринден алырга, республиканың хөрзүнүүн чайгаар үнүш-дүжүткүр чоруу амгы үеде Красноярск крайынындан ийи катап чавыс болуп турар. Ол-шыг шоолуг эвес болган ужурунда, дыка делгем шөлдериң тараалары болгаш чаңгыс чылдыг сигеннери үнмейн турар.

Сөөлгү чылдарның дургузунда фосфору эвээш тараа шөлдери 11 хуу, калийи эвээш черлер — 20 хуу көвүдээнин агрохимиктиг шинчилел көргүскен. Чээрби чыл дургузунда иринди кара хөрзүнде 4—5 хуу, сарыг хөрзүнде 1,5—2,0 хуу кызырылган. Ынчангаш Тывага чер ажылының кол айтырыгларының бирээзи болза, хөрзүнүү хат алырыңдан камгалаары, оон чайгаар бүткен үнүш-дүжүткүр чоруун катап тургузары база камгалаары болур.

Республиканың агаар-бойдузу кандаачал. Ынчалза-даа суг курлавырлары улуг болганда, көдээ ажыл-агыйны турум хөгжүдүрииниң эң чүгүл фактору суггарылга болур. Бистиң совхозтарывыста суггаттыг черлер 51,3 муң га, а оон иштинде тарылга шөлүг — 41,2 муң га. Чер ажылының продукциязының чүгле 16—18 хуузун ол черлерден бүдүрүп турар. Ол дээрге чегенчиг бичии-дир.

Мал чемнери бүдүрериниң хөгжүдезинин амгы деннелии аналиэтеп көөрге, белеткеп турар чемнериин хемчээли-даа, оларның шынары-даа мал ажылының хереглелдерии хандырбайн турар. Чайгаар бүткен сиген шөлдерин болур-чогуурур-биле ажаавайн база оларны система чок ажыглап турар үжурунда, үнген сигеннериин ботаниктиг составы болган чем болур шынары дорайтап турар.

Көдээ ажыл-агый культураларының үрезин ажылы совхозтарда ам-даа эки тургустунмаан, органиктиг болгаш минералдыг чемиичидилгелерни эвээшти теп, оларны ажыктыг эвес ажыглап турар. Капитал салыышкынар дыка көвүдеп туза-даа, күш-ажылдың фонд-биле хандыртынганы ам-даа четпес, материал-техниктиг бааза шоолуг хөгжүвээн, күш-ажылды механизастаанының деннели болган оон бүдүрүкчүлүү күдү болуп артышаан. Ол бүгү чүүлдер көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүнүн база малдарның продуктулуунун чавыс, бүдүрүп турар продукцияның ботүнезиниң аар, анаа күш-ажыл чаргдалы улуг, а ниитизи-биле көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң карылгалыг болурунга чедирип турар.

Бүдүрүлгениң ботгуг түнелдеринге, аъш-чемнин эң чүгүл продуктуларынга республиканың хереглелдерии болгаш оларны күрүнеге садарының хемчээлдерии санап көөрге, мал ажылын чемнер-биле хандырарынга үндезилээш, республиканың совхозтарынга чер ажылының системазын дараазында угланышкыннар-биле сайзыраңгайжыдары эргежок чугула дээрзин эртемниң чедиишкиннери болгаш мурнакчы дүржулга көргүзүп турар.

ТАРЫЛГА ШӨЛҮН АЖЫГЛААРЫНЫҢ СИСТЕМАЗЫ

Ажыл-агый бүрүзүнге тарылга шөлдерин зоналар аайы-биле таарыштыр тургузарын тодараткаш, хөрзүн-климат байдалынга дүүштүр хөрзүнүү хат алырындан камгалаарын база магадылаттынган дүжүттү алырын хандырар тарылга шөлүнүң структуразын шингээдип алыры эргежок чугула. Оны боттандырар төлээде, күргаг болган анаа хөвү зоналарынга чер ажылының калбаа 30 болгаш 50 метр дилиндектерлиг системазынче бүрүнү-биле шилчизе чогуур. Күргаг хөвү зоназынга тарылга шөлүн ажыглаарының структуразынга 50 хуу, чайын андарган чер база 50 хуу чаштырган чер херек. Оон 25 хуузу мал чемнери, 25 хуузу тараа культуралар болур ужурлуг. Ынчаарга анаа хөвү зоналынга чайын андарган черлер 33 хуу, тараалар — 33 хуу, чайын чажар мал чеми культуралар — 34 хуу болур. Арга-ыяштыг хөвү зоназынга тарылга шөлүнүң 20—25 хуузу чайын андарган черлер болур дөрт-беш шөлдүг тарылга әэлчештирилгезин шингээткеш, көдээ ажыл-агый культураларын тарын өстүрериниге хөрзүн камгалаар технологияны ажыглаар болза чогуур.

Республикага нинтизи-биле, мелиорация фондузун киириштир, чер ажылының системазынга 347 муң гектар шөлдү шингээткеи турар ужурлуг. Республикага суггат чок тарылга шөлдерин ажыглаарының структуразы мындыг болур: тараалар — 160 муң гектар (42,3 хуу), мал чемнери — 99,3 муң гектар (26,2 хуу), андарган чер 119,4 муң гектар (31,5 хуу). Эң-не дүжүттүр болгаш каанга белен алыспас культураларының шөлүн калбартпышаан, оларны шилип алырын база тараалариың сорттарын ажыл-агый бүрүзүнге тодарадыры эргежок чугула.

ТАРЫЛГА ЭЭЛЧЕШТИРИЛГЕЗИ

Зоналарның онзагай хөрзүн-климат байдалдарын, хөрзүнүү хат алырындан камгалаарының эргежок чугулазын, үнүш ажылының бараанныг продукциязын бүдүрериниң хемчээлин барымдаалап көргеш, суггат чок черлерге зоналар ажыл-биле тарылга ээлчештирилгелериниң дараазында схемаларын сүмелеп болур:

КУРГАГ ХӨВУ ЗОНАЗЫНГА — дилиндектер кылдыр үскүлээн, хөрзүн камгалалыының үш шөлдүг тарылга ээлчештирилгелери: чайын андарган чер, кызыл-тас, чайын андарган чер, одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар (емрыйлаткан), чайын андарган чер, мал чеми тараалар; чайын андарган чер, чаңгыс чылдыг сигеннер.

АНАА ХӨВУ ЗОНАЗЫНГА — дилиндектер кылдыр үскүлээн, хөрзүн камгалалыының үш шөлдүг тарылга ээлчештирилгелери; чайын андарган чер, кызыл-тас, кызыл-тас; чайын андарган чер, кызыл-тас, одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар; чайын андарган чер, одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар, мал чеми кылыр тараалар азы кызыл-тас; чайын андарган чер, одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар, чаңгыс чылдыг сигеннер; чайын андарган чер, кызыл-тас; мал чеми кылыр тараалар.

АРГА ЫЯШТЫГ ХӨВУ ЗОНАЗЫНГА — тараа хөрзүнүн андарбайн болбаазырадыр дөрт-беш шөлдүг тарылга ээлчештирилгелери: чайын андарган чер, кызыл-тас, одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар, кызыл-тас, мал чеми тараалар; чайын андарган чер, кызыл-тас, кызыл-тас, одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар, мал чеми тараалар; чайын андарган чер, кызыл-тас, мал чеми тараалар, чаңгыс чылдыг сигеннер; чайын андарган чер, кызыл-тас, чаңгыс чылдыг сигеннер, кызыл-тас; чайын андарган чер, көк-тараа, одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар мал чеми тараалар; чайын андарган чер, көк-тараа, мал чеми тараалар, чаңгыс чылдыг сигеннер, кызыл-тас; чайын андарган чер, көк-тараа, одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар, кызыл-тас.

ХӨВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ КОЛ ХЕВИРЛЕРИ

Хөрзүнге ол-шыкты чыыдырары-биле болгаш хевээр арттырары-биле хар суун черге синирери эргежок чугула. Оны боттандырары-биле ийленчээ 0,5-тен 7 градус ажыг турар тараа шөлдерииге февраль-мартта харны немдикти доора дуртуу, ийленчээ 3 градус чөрлерге тракторнүү эртекниниң аразы 10—15 метр, а 3 градус ажыг турар чөрлерге — 5 метр кылдыр чалдай тыртар.

ШЫК БАЗЫРАРЫН чайын андарар участоктарга үгле БИГ-3 (БИГ-3А) илиир-биле эң кыска хуусаада чорудар ужурлуг. Арай элезиннелчек болгаш элезин хөрзүнге ол ажылды шуут чоруттаза чогуур. «ЗИГ-ЗАГ» дээр илиирни болгаш какпак дискаларлыг үлдүредикчилерни шуут ажыглап болбас, чүге дээрге ол хөрзүнүү чүгле хоюглап, доозунналдырар эвес, а харын дүрген кургаачал болдурар.

Часкы кол болбаазырадылганы эрозияга удур КПГ-250, КПЭ-3,8, (КПШ-9), КПШ-5 болгаш КПГ-2,2 дээр культиваторларга ыяап-ла өрген бистиг катоктар кошкаш, чорудар херек. Чиик хөрзүнү болбаазырадыры 14—16 см-ден ханылавас ужурлуг.

ХӨРЗҮННҮ ЧАШТЫРЫЛГА МУРНУНДА БОЛБААЗЫРАДЫРЫН оон мурнунда анаа кандыг культураны тараанындан хамаарылга чокка, бүгү участоктарга албан чорудар. Оны өрген бистиг катоктар кошкан КПЭ-3,8, КПШ-5 азы КПШ-9 культиваторлар-биле 12 см. ханы күүседир. Чаштырылга мурнунда хөрзүнүү болбаазыратпас чорук шөлдерге бок үнүштерниң көвүдээринге база дүжүттүн дыка будулаарынга чедирер. Бо ажылды суггат чок болгаш суггаттыг-даа черлерге бир демей чорудар.

ЧАШТЫРАРЫНЫҢ ХУУСААЛАРЫН чажар культураны болгаш агаар-бойдустун тургустунган байдалын барымдаалаш, практиктиг дуржулганы база хөй чылдарда хайгаралдарны ажыглавышаан, түс-түс шөл бүрүзүнде ол-шыктын курлавырларын көрүп тургаш, тодарадыры эргежок чугула.

Чиик составтыг хөрзүнге үрезинни орай хуусааларда — майнын ийнги чартынында чаштырарга, дүжүт бедик болуп турар дээрзин республиканың күрүрезин участоктарының медээлери херечилеп турар. Ынчангаш кургаг болгаш анаа хөвү зоналарынга чаштырылганы майнын баштайгы он хонуундан эрте чорутпаза чогуур-дур. Арга-ыяштыг зонага тарааларның чаштырылгазын элээн эрте чорудар болгаш майнын 25-тен соңгаарлатпайн доозар ужурлуг.

ҮРЕЗИННИҢ ЧАЖАР НОРМАЛАРЫН, ылангыя тараа культураларының, республикада доктаатқан рекомендацияга дүүштүр, совхозтарның хөй иррүүзү эвээждир талазынче чаарты көөрү чугула.

Чаштырар үеде үрезинниң хөмдүнериниң ханызын барымдаалары көнчүг чугула. Үрезин хөрзүнүүн ол кадымга: чиик хөрзүнге — 10—12 см., өске черлерге 8—10 см. ханы чыдар ужурлуг. Чер болганга чаштырылганы чүгле СЗС-2,1 (СЗС-2,1М) сеялкалар-биле чорутса чогуур.

Хөй чылдыг болгаш чаңгыс чылдыг бок үнүштер эңдерилген шөлдерге мал чеми культураларыны (ранстыг, могарны, судан сигении) тарыыры эргежок чугула. Чаштырылга мурнунда КПШ-5, КПШ-9, КПЭ-3,8 культиваторлар-биле ханызы 10—12 см кылдыр болбаазыраткаш, таптай бастырган, оларны СЗС-2,1 (СЗС-2,1М) сеялкалар-биле чаштырар ужурлуг. Ранстын чаштырылгазын июльдун йийги чартыында-даа чорудун болур.

МИНЕРАЛДЫГ ЧЕМИШЧИДИЛГЕЛЕРНИ чаштырылга-биле кады гектарга 100 килограммны төгер херек. Хөй чылдыг сигеннерге болгаш көк-тараага немелде чемгерилге кылырындан аңгыда, минералдыг чемиичидилгелерни анаа-ла тарапы чаштырар аргадан бүрүнү-биле ойталаары эргежок чугула.

КУРУКТУРАР ЧЕРНИ БОЛБААЗЫРАДЫРЫН КПШ-9, КПШ-5, КПЭ-3,8 культиваторлар-биле кыдыра чорудар херек. Кургаг болгаш анаа хөвү зоналарынга баштайгы болбаазырадылганы кожазында дилиндектерге тарелар үнгеш, дазылданы бергенде, 10—12 сантимер ханы чорудар. Оон соонда болбаазырадылганы июльда чоорту 16—18 сантиметр кылдыр ханылады чорудар.

КҮСКҮ КОЛ БОЛБААЗЫРАДЫЛГАНЫ бүгү-ле хөрзүн-климат зоналарынга культиватор-плоскорезтер-биле 16—18 сантиметр ханы чорудар. Арбай болгаш чаңгыс чылдыг сигеннер тарыыр черлерни БИГ-3, (БИГ-3А) илиирлер-биле ханызы 8—10 сантиметр кылдыр кыдыра үлдүредир.

ОРГАНИКТИГ ЧЕМИШЧИДИЛГЕЛЕРНИ бирги ээлчегде картофель, ногаалар болгаш силос культурала тарыыр суггаттыг черлерге төгер, оон соонда чайын болгаш күзүн андарар черлерни болбаазырадыр мурнунда, әртем черлериниң рекомендациязында айытқан хемчээлдерни ёзугаар төгер.

МЕЛИОРАЦИЯ ФОНДУЗУНЧЕ ШИЛЧИДЕР ТАРЫЛГА ШӨЛҮНГЕ калбаа 30 метр дилиндектерни тыттырар. Ындыг дилиндек бүрүзүн культиватор-плоскорез-биле 10—12 сантиметр ханы болбаазырадыр. Чайгы үеде анаа чаңгыс чылдыг азы хөй чылдыг сигеннерни тарыыр. Бир эвес, 1982 чылда тараан дилиндектерниң сигени дараазында чылдарда эки үнүп чыдар болза, ынчан кожазында дилиндектерге кылыра үлдүрелгени чорутқаш, анаа сиген тарып болур.

СУГГАТТЫГ ЧЕРЛЕРНИ АЖЫГЛААРЫН ҮНДЕЗИНИ-БИЛЕ ЭКИЖИДЕР

Суг-биле хандырарын бедидер болгаш калбарты алыр суггат техниказын («Фрегат», «Кубань» болгаш өске-даа) ажыглаар дээш, суггаттыг черлерни чаарты кылырын боттандырары эргежок чугула. Улуг-Хем, Хемчик, Тес-Хем хемнериниң суг курлавырларын ажыглаар улуг-улуг суггарылга системаларын төлевилээринче база тударыныче эгелеп кирер.

Бар болуп турар суггаттыг тарылга шөлүн мынчаар ажыглаары эргежок чугула: 4,3 муң гектарга картофель болгаш ногаалар, 5 муң гектарга — хөй чылдыг сигеннер үрезиннерин, а арткан шөлдүг 2 муң гектарыига — дазыл-чемнитер, 24,2 муң гектарынга — хөй чылдыг сигеннер, 5 муң гектарынга — силос культураларын тарып, өстүрер.

ЧЕТЧИР ХЕМЧЭЭЛДИГ ҮРЕЗИННЕР-БИЛЕ ХАНДЫРТЫНАР

Республиканың совхозтарынга чыл бүрүдө-ле 32—35 муң тонна тараа, чаңгыс чылдыг сигеннериин — 2,1 муң тонна база хөй чылдыг сигеннериин —1,4 муң тонна үрезинин бүдүрери негеттинин турар. Үрезин бүдүрерин тускайлаттынган үрезин ажыл-агыйларынга (он бир совхозка) мөөңнээш, оларның түе бүрүзүнге тараа культураларының үрезинин арыглап-кургадып комплекстерни болгаш сигеннер үрезиннерни аштап арыглаар 4—5 хире КОС-0,5 комплекстерин тудар болза чогуур. Ынчангаш үрезин ажылының каттыжыышкынын тургузар дугайында айтырыгны шиитпирлээри негеттинин турар.

ЭРОЗИЯГА УДУР МАШИНАЛАРНЫ БҮГҮ ТАРЫЛГА ШӨЛҮНГЕ АЖЫГЛААР

Оны боттандырар төлээде, четпейн турар техника-биле болгаш бирги ээлчеде калбарты алыр КПШ-9,0, КПШ-5,0, а ол ышкаш, КПЭ-3,8 база КПГ-2,2 культиваторлар-биле, тенненчек бистиг БИГ-3А илиирлер-биле болгаш тараа чаштырар СЗС-2,1М сеялкалар-биле совхозтарны хандырары эргежок чугула.

МАЛ ЧЕМИ БҮДҮРЕРИНИҢ АЙТЫРЫЫН ШИИТПИРЛЭЭР

Оны чедии алырда, дараазында хемчеглерни боттандырар:

— хамыктың мурнунда тарылга шөлүнге мал чеми культураларның дүжүттүүн бедидер. Оларның эң-не дүжүттүүрүн тарын өстүрер, 1985 чылга чедир мал чеми культуралар тарылга шөлүнүң структуразынга 40—42 хуунү ээлээн турарын чедип алыр;

— белок айтырыын шиитпирлээри-биле суггаттыг черлерге люцерна тарылгазын калбартыр, чочак-тараа-сулы болгаш вика-сулы холуксаазының тарылга шөлүн 10—15 муң гектар чедир көвүдедир;

— эрте четчип үнер ногаан чем болур көк-тараанын тарылга шөлүн 8—10 муң гектар чедир калбартыр.

Бүгү-ле совхозтарга одар-белчиирлерни шын ажыглаары база оларларның, сиген шөлдериниң ээлчештирилгезин организастаары эргежок чугула. Чайгаар бүткен сиген шөлдеринге 40 муң гектарның кырый үлдүредип эжиидер, 20 муң гектарга минералдыг база органиктиг чемиичидилгелерни төгер.

Республиканың бүгү совхозтарынга мал чеми бүдүрерин тускай адыр кылыр ангылаарын доозары эргежок чугула. Районнарга «Суггат» деп бүдүрүлге каттыжыышкынарын тургузар дугайында айтырыгны шиитпирлээр.

Чер ажылының системазын сайзыраңгайжыдарының төлевилеттинген угланышкыннарын боттандырар чорук хөрзүнүү хат алыры-биле демиселдп, чедиишкиннит чорударын, черлериниң үнүш-дүжүткүрүн хевээр арттырарының база бедиериниң, чем бааззының быжыглаарының болдунар аргазын бээр. Оон түнелинде малдарның баш санын дыка көвүдедир, продуктулуун бедидер, мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедир арга бар апаар.

Г. ЛАРИОНОВ,
Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министриниң ораалакчызы.

Б. БАРЫШНИКОВ,
Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының чер ажылының килдизининиң эргелекчизи.

Ю. ПОЛУЛЯХ,
ВАСХНИЛ-диң Сибирь салбырының КАЗСЭШИ-зиниң Тыва секторунуң удуртукчузу, экономика эртемнериниң кандидады.

Шоптуланчак БИГ-3 илиир

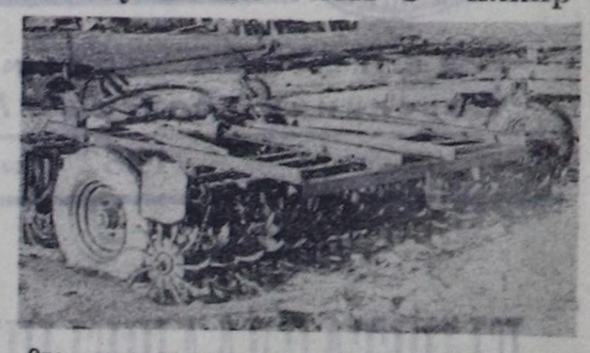

Оны хөрзүнүүн ол-шыгын эрте хаанын базырарынга, бок үнүштерниң үрезиннерин болгаш культурлуг үнүштерниң дүшкен чемнижин хөрзүнче ханыладырынга, а ол ышкаш хөрзүнүү хат эрозиязындан камгалаары-биле тараа культураларының хөорзаазын арттырбышаан, черниң кырын дескилээринге ажыглаар.

КПЭ-3,8 культиватор

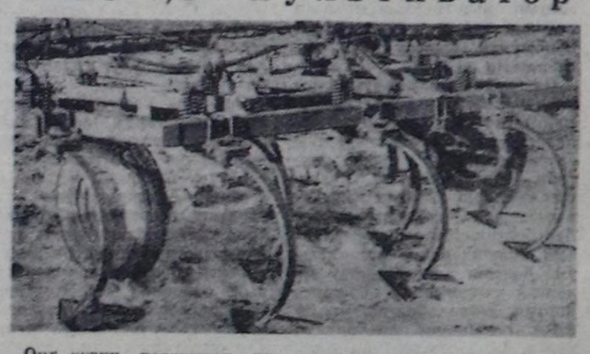

Оны күзүн хөрзүнүүн шиирвин андарбайн, 10—16 см. ханыдыр болбаазырадырынга, тараа хоорзалыг чайгы ангысты культивастаарынга база довураа чуга хөрзүнүүн кырынга үнүш хоорзазын арттырбышаан, тарылга мурнунда оны 7—16 см. ханы бодболбаазырадырынга ажыглаар.

Хөрзүн эрозиязынга удур ажыглаар КПГ-250, КПГ-2-150, КПГ-2,2 культиваторлар

Оларны чазын чардырган черниң ширвин андарбайн болбаазырадырынга болгаш 25—30 см. ханы үлдүрерииге ажыглаар. Культиваторлар бир эртер черниң калбаа 250, 150 азы 110 см. хемчээлдиг, согуп хевирлиг бистиг майыктарлыг, КПГ-2,2 культиватор бир эртер черниң калбаа 110 см. ийи майыктыг болгаш минералдыг чемиичидилгелерни 25 см. хандыр төгер тускай херекеел-биле база бункер-биле дериттинген.

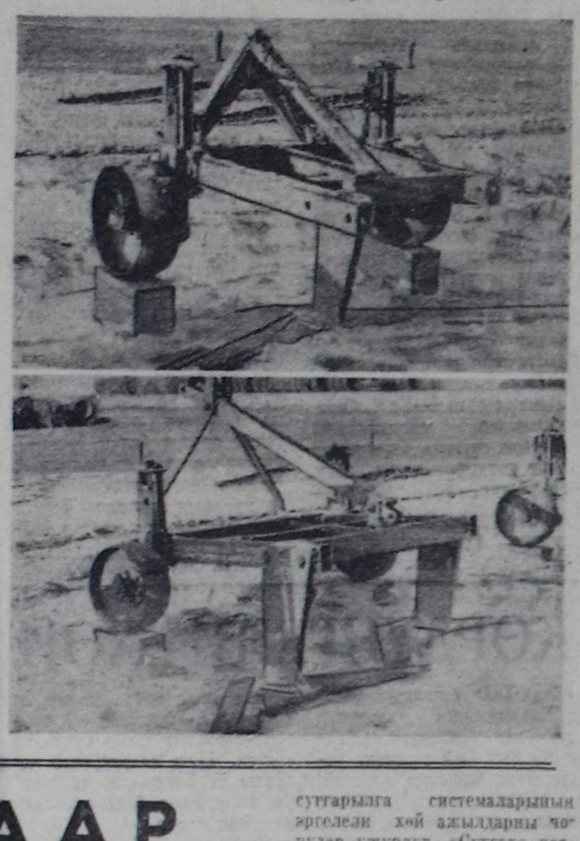

ЧҮГЛЕ СУГГАТ МАГАДЫЛААР

Сөөлгү чылдарның, ылангыя 1981 чылдың чайгы кандаашкыны тараа болгаш мал чеми культураларның магадылалдыг дүжүдү чүгле суггаттан, сугну чөп ажыглаарыйдан хамаарыжыр деп чүвени бадыткаан. Ынчангаш «Шекпээр» совхозка чер ажылын чүгле суггатка үндезилеп чорудары ажыктыг апарган.

Чер туружунук, суг алыр курлавырларының талазы-биле бо ажыл-агый өске совхозтардан ылгалдыг. Барлыктын инженерлиг суггарылга системазы ачылдысында «Хемчик», «Барлык» совхозтарны хандырып турар. Аянгатпса чазын хар суун ажыглаар болгаш чайгы суггат үезинде суг калып кээр. Кааи чылдарда Бом-Бетиниң болгаш өске-даа черлериниң кара суглары сыгган, суггатка ажыглаары бергедей бээр. Ынчалза-даа сугну ёлбек үелериндс чөп ажыглап, чайын оон бар-аргаларын тын тургаш, совхоз ниитизи-биле 1327 гектар черни суггарып, чүгээр дүжүттү ажаап ап келген. Биче-Тей салбырда 615 гектар суггаттыг шөл бар. Оон база-ла багай эвес дүжүттү ап турар.

Суг-Бажаа суг-бараан фермазынга хөйү-биле ажыглаттынар үнелиг мал чеми—кукурузаның ногаан массазын 1978 чылдың бир гектардан-на 172 центнерни ажаап ап турган бис. Ынчалза-даа оон дүжүдү чыл келген тудум чавызан, 1979 чылда бир гектардан 144 центнер болуп, дараазында чылын 90 центнер чедир кудулаан. Эртекеи чылда бир гектар шөлден кукурузаның чүгле 87 центнер ногаан массазын ажаап алган бис. Моон түнел: суггаттыг шөлдүн беримчезин улгаттырар, сугну чөп ажыглаар, оон курлавырын ёлбедир дээш бугасумунарны, каналдарны септээр, инженерлиг системаны планнап, чаа суггарылга каналларын тудар үе келген.

Бо чылдагы суггаттыг чер ажылының планын ёлүгаар, Биче-Тей салбыр 80 га тараа культураларын, 100 га чазыгыс чылдыг сигеннерни, 400 га кукурузаны, 30 га картофельди, 5 га ногаа айчаан тарып өстүрер. Аянгатының чер ажылдыглары 400 га тараа, 314 га чаңгыс чылдыг сигеннер, 25 га картофель шөлүн суггарар. Ниитизи-биле совхозтуп суггатчылары план ёлүгаар 1 гектар суггаттыг шөлүг опаштыр тараа культураларының дүжүдүн 15 центнер, чаңгыс чылдыг сигеннериниң 20, кукурузаның 110, картофельдиң 85, ногааларының 100 центнер чедир дүжүдүн өстүрери көрдүнген. Үстүнде сорулгаларны чедип алырда, хөй ажылларны ыллыры, улуг күжениишкиннерни үндүрери негеттинер.

Агаар-бойдустун тааримча чок чылдарында безин хөй дүжүттү өстүрүп, районга, республикага социалистиг чаныштын мурнакчылары болуп турган суггатчылар биске бар. Оларга коммунист Ушаноол Куулариың звенолу, Алингаты салбырда эртеки чылын бедин чаңгыс чылдыг сигеннериин бедик дүжүдүн өстүрүп, гектарзан-на 22—25 центнерни алган Биче-оол Монгуштуң, Начын Куулариың, Январь-оол Монгуштуң звеноларын хамаарыштырып болур. Оларның ажыглаачыл арга-дүржулгазын, үлегерин центнерлер, совхозка 65 кижи составтыг 12 звенону тургускаш, өөредилге, семинарларны организастап, планда көрдүгенниден бедик дүжүттү алыр социалистиг хүлээлгени ап турар бис. 1982 чылдың часкы, чайгы суггазынга хереглээри-биле 100 демир-хүүректи, 80 ажеш резин сапогту, 50 шитти тып, белетеен ёгелеен.

Суггарылганың эрги системаларын септээри-биле районуң «Суггат» бүдүрүлге каттыжыышкыны-биле 5000 кубометр хемчээлдиг ажыл кылыр керээни чарган. Буталарга сай-даш төп, чалдаашкын кылып, 4 каналдың дериишкинин кылыр. Механизастаан суггарылганы үзүк чок чорудары-биле 6 ДДИ-70 болгаш ДДА-100 деп агрегаттарның сеңгелгезин кылып доозар. Механизастаан суггатты чорудар механизаторларның өөредилгези чоруп турар.

Районга суггаттыг черлерни оон ажыглаарынга «Суггат» бүдүрүлге каттыжыышкыны суггарылга системаларының эргелеан хөй ажылдарны чорудар ужурлуг. «Суггат» каттыжыышкын Биче-Тей салбырның суггаттыг черлерни, Барлык системазынга хамаарыштыр У-5, У-6, У-13 каналдарның, 300 гектар шөлдерии бо чылын бодунун балансызынга алырын хүлээнген.

Часкы хөвү ажылдары, чүнүдээ мурнай суггат ажылын ангелээр үе чоокшуган орар. Оң бирги беш чылдың ийнги чылында чер ажылынга бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш организакчы ажылдарны амыгаашкан чорудун турар бис.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ,
гидротехник.
Барыын-Хемчик район.

Чаңгыс аай өг-бүледе

НАЙЫРАЛДЫҢ КӨВҮРҮГЛЕРИ

Закарпатьеде Красово болгаш Орсеевао суурларның арăзын чаа көвүрүг тудуштурупкан. Ол черлерде кыш—куда эрттиреринiң үезин. Конгулуурлар үнүүн алаа-биле ол көвүрүглеп шапактар болгаш автопоездилер шуужуп-ла турар. Орус, украин, венгр ырлар Салва хемниң кыры-биле уишүүп-ла турар — кожа-кожа суурларда чаа-чаа интернационалчы өг-бүлелер тургуступ-ла турар.

Красовога эрте бурунгудан бəэр-ле украиннер, Орсеевога венгрлер чурттап келгеннер. Оларның аразынга өжээнежилгеня буржуаз-помещик тургузугнуң тывылдырып, өөскүдүп турганын ол суурларның хоочун чурттакчылары эки билирлер. А амгы үеде чаагай коттеджилерлиг кудумчулар Красово биле Орсеевоның аразын чоокшулаштырып турар. Салванын эриктерин көвүрүглер мөңгеин-биле тудуштурупканнар. Ук суурларның ажыл-ишчилери колхозтарын каттыштырган, чаа ажыл-агыйны «Найырал» деп адаапшаар.

Орустар-биле, украиннер-биле, венгрлер-биле кады ында белорустар, словактар база чурттап турарлар.

Надежда биле Эммерих Миговкалар боттарының өг-бүле болуп чурттаанының он чылын демдеглээнер. Областар аразының малчыннар билиин бедидер курузунга олар таныжып алган, Орсеевога чеде бергеннер. Ровно чурттуг кыс венгр суурга өскелеттнээн. Ол ам ында ферма эргелекчилел турар, а Эммерих хой кадарып турар. Украин Иосиф Шаланка белорус кызы кадайланып алган. Василий Кобаль Надежда Пешкова дээр орус кызы ап алган. «Найыралдың» даргазы венгр Иосиф Сирчак украин кадайлыг.

Найырал болгаш бот-болуңга дузалажылга — колхозтуң бригадаларының аразында харылзааларының кол тодаралы турар чүүл. Чижээ, Красовчулар эрткен чылын мелиорания ажылдарын калбартып эгелээрге, мал чеми свёкла тарыыр шөл чедиишпейн барган. Колхоз баштаар черинiң чөпшээрелин ёзугаар орсеевчилер боттарының шөлдерiнiң чамдыызын оларга ажыглаар кылдыр чөпшээреп дуглааннар. Ол шөлдерден дамчыштыгдарның рекорд лужудуи — гектар бүрүзүндеп 1200 центнерни — өстүрүп алганнар. Ол кергузугну ам оондаа бедидер деп шиитпирлээнер. ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чылынга холбаштыр ийи бригаданың аразында социалистиг чарыш удам күштелген.

...Чымыштыг хүнүң соовда хой-хой чурттакчылар Орсеевопуң азы Красовоның Культура бажыңынга ужуражы бээрлер. Каттышкан нинти ырның байырлал хүнүге бараалгадыр чаа программазын белеткеп турар. Бот-тывыштыр артистер куда үезинде күзенчиг эргим аалчылар: өг-ленчил турар аныяк кижилерге олар сеткилинiң ханызындан байыр чедирип, хөлүг кожамыктар-биле. байлак чурттаар, эптиг болгаш бинак болур дугайында йөрээлдерби-ле оларны өөртүрлеер. Ол оларга чоок болгаш эргим, чүге дээрге. «Найыралдың» ажыл-ишчилериниң чурттап турары чангыс аай, найыралдыг улуг өг-бүленiң иүүрүнден бердинип турар.

Я. ЯДЛОВСКИЙ.
СЭТА-ның корр.
УЖГОРОД.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

1. ТАЙБЫҢНЫҢ СТРАТЕГИЯЗЫ

Делегейниң кады ажылдажылгазы дээш база чепсегленишкинни дүжүрери дээш түржүп турар австрали организацияга болгаш ядролуг дайынга удур кыйгырыгның авторларынга — япон чогаалдыларга эш Л. И. Брежневтиң харылыларың делегейниң хөй-ниитизи тайбыңның совет стратегиязының боттанышкынының тодаргай херечизи кылдыр санап көрген. Дайын кыжанышкынны кошкадырынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин кычыктырбазынче угланган бистин чуртувустун угланышкынының чайгылыш чогүнүң бадыткалы кылдыр совет удуртукчунуң харыыларын делегейниң улустары санап турар. Амгы үениң эң чугула айтырыгларынга Л. И. Брежнев тодаргай харыыларны берген.

Дайынның халаптын, чонун амыдыралынга оок айыылдыг уржуктуун совет кижилер бодуунуң дуржулгазындан эки билир. Делегейниң ийиги дайыны кижи төрелгетенге коргунчуг когаралды чедирген—50 миллион кижини үзүткээн, муң-муң хоорайларны, суурларны, фабрикаларны, заводтарны, шахталарны, демир-оруктарны чок кылган. 1939—1945 чылдарда делегейниң улустарынга таварышкан човуладан ыраакта артык халапты ядролуг дайын чедирер пийк.

Делегейниң ийиги дайынының чылларында 5 мегатонна хире янзы-бүрү частыг чүүлдерни ажыглаан. Мынаарга ол дайынның үезинде октаан бүгү бомбаларның, снарядтарның күчүзүндел 10 катап артык күштүг частыг чүүлдүг чүгле чангыс баллистиктиг ракета чедирип шыдаар.

Ракета-ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрүп турарының шынгыы айыылдыын делегейде чамдык кижилериң ам-даа чедир медереп билбейн турары хомудаачыг. Ракета-ядролуг боо-чепсектерни Американың Каттышкан Штаттары кедергей хөй кылдыр бүдүрүп турар. Янзы-бүрү чурттарның сураглыг эртемденнериниң киржилгээн-биле авторитеттиг комиссияны тургузарын СЭКП-ниң XXVI съездизи ынчангаш сөнаалдаан. Ядролуг дайынның бүгү кижи төрелгетенге халаптыын, термоядролуг халапты болдурбазының амыдыралчы эргежок чугулазын ол комиссия бадыткан кергүзер ужурлуг.

Сарыылдыг үгаан тиилээр болгаш ядролуг халапты кедиинде барып бүрүн чайладыр дээрзинге бүзүредли Л. И. Брежнев илергейлээн. Чангыс таланың күжениишкиннери-биле ону чедип алыры болдунмас дээрзин ол оназалап демделээн. Бүгү улустарның болгаш чурттарның идепкейлиг күжениишкиннери негеттинип турар.

Ол кыйгырыгны өртемчейнин бүгү чер болганында уткуп дыннаан. Тайбың дээш шимчээшкин өзүп база калбарып турар. Империализмниң агрессчи бөлүктериниң политиказының болгаш дайын айыылының өзүлдезчиниң аразында дорт харылзааны делегейниң улустары удам тодаргай көрүп турар. Сарыылдыг үгаанның болгаш чүректин айтканын өзугаар чүс-чүс мун ажылчыннар болгаш өг-бүлелер эдерп, чүдүлге чок болгаш чүдүлгелиг кижилер, дайынның хоочуннары, студентилер Лондонда, Парижте, Боннда, Римде, Брюссельде болгаш делегейниң өске-даа хоорайларында чыскаалдарга идепкейлиг киржип турар.

2. СОЦИАЛИЗМНИҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

Москвага совет-польша чугаалажыышкынарның түңнелдери бүгү делегейге калбак үнелээшкинни болдурган. Ол түңнелдерни тайбыңның болгаш социализмниң херээнге чугула салыышкын кылыр өңүктер болгаш эвилелчилер санап көрген. Польшада контрреволюстуг күштерни өөскүдүп, детпип келген империалистиг бөлүктер ол чугаалажыышкынарның түңнелдеринге илдеп-не шыжыгып турар. Чижээ, «Лондонуң «Таймс» солуну мынчаар бижиир ужурга таварышкан: «Марк Твениин чугаалааны шынаан, Польшада социализмниң өлүрүнүң дугайында чугаалар кедергей хөөреттине берген-дир».

Буржуаз илбичилер чангыс эвес удаа бүүрүп келген. Делегейде эң баштайгы социалистиг күрүне тургустуганының баштайгы хүннеринден эгелээп-ле олар социализм «өлүр» деп чүлчуруп келгеннер. Түгле каргыш-биле олар кызыгаарлаттынмаанар. Империалистер болгаш оларның чалчалары социалистиг чурттарга өжээтен хөделиишкиннерни үргүлчүлеп турарын Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге демделээн. Социалистиг чурттарда бүгү чаартылгаларны, чаагай амыдыралды бактаарын, социализмден кижилерни башкалаарын олар оралдажын турар.

Совет Эвилели-биле кожа болгаш стратегиг чугула байдалды ээлеп турар «шилиг алдынган» чурттарга корумчурум чок хөделиишкиннерни калбартыр, деткиир дугайында № 168 чажыт айтыышкынга АКШ-тың президентизи турган Трумэн 1950 чылдың апрельде-ле ат салган. Ол чажыт документ—АКШ-тың национал айыыл чок чорук чөвүделиннiң чажыт директивазы болуп турар. Социалистиг чурттарга удур империалистерниң оралдажыышкынары моөң мурнунда бужары-биле буурап келгени бүгүдеге эки билдингир болгай. Ынчалзажок АКШ-тың амгы администрациязы төөгүнүң сагындырыын барымдаалавайн турар-дыр. Социалистиг дем каттыжылганының чурттарын, божандырын америк администрация оралдажып турар.

Ынчалзажок америк империалистерниң ол оралдажышкынары бүрүн бүүрап дүжер. Польшада социалистиг тургузугну дүжүрер дээн контрреволюциянның болгаш империалистиг бөлүктерниң оралдажышкынарының түңнелдерин ам бүгү делегейге эки билдингир.

Польшага шериг байдалын чарлааны контрреволюстуг эргилдени болгаш аңы-дунма өлүржүр хамаалы дайынны соңсатканын кады кылган совет-польша дыңнадыгла демделээн. Польшада политиктиг, экономиктиг болгаш хөй-ниити амыдыралы чоорту чогумчалыг кылдыр экижип турар. Социализмниң дайынчарының хөделиишкиннерiн ында амыдыралды шынгыы суларатка турган.

3. ОКЕАН ЭРИКТЕРИНГЕ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Каттышкан Нациялар Организациязының Индий океан талазы-биле тускай комитединiң сессиязы Нью-Йоркка ийи хүн үргүлчүлээн. Делегейниң ол району тайбынын зоназы болган турарын канчап чедип алырының сорулгаларын сессия чугаалажып көрген. Тайбынга ынак күрүнелерiнiң күжениишкиннерiнiң түңнелинде Индий океанны тайбынның зоназы болдурар дугайында шиитпирни Каттышкан Нациялар Организациязы 1971 чылда-ла хүлээп алган болгай. Ынчалзажок КНО-ның ол шиитпирлерiн амыдыралга боттандырарынга Каттышкан Штаттар болгаш империалистиг өскеда бөлүктер амга чедир моондактап келген.

Американың Каттышкан Штаттары Индий океанның бассейнинге бодунуң шериглалай күштерiн 1979 чылдың төнчүзүнден бээр калбартып эгелээн. Индий океанның сөңгү-барының кезии — Аравия далайны болгаш Перси мугулдуруң «Каттышкан Штаттарның онза эрге-ажыктарының зоназы» кылдыр АКШ нара туразында чарлаан. Диего-Гарсия ортулукта АКШ-тың шериг-далай базазын чаартkан болгаш удам күштелдирген болуп турар. Шериг ужар чүүлүүнүң болгаш шериг-далай күштерiниң хөй шериглерiн АКШ амгы үеде Оманда, Сомалиде болгаш Кенияда удам көвүдеткен. Даңганың хөделиишкиннерiне таарыышпаан улус массаларның шимчээшкинин базарыңга даштыкы реакция холгаарлап киржип турар.

Чад күрүнезин долгандыр барымы талакы чурттарның айыылдыг хөделиишкиннерiн Ливиниң удуртукчузу бүрүү шапкан. Ол чурттуң камгалал министри турган Х. Хабренiң дузазы-биле ажы-дунма өлүржүр даймины империалистиг болуктер Чадка өөскүткен.

Индий океанда АКШ-тың дайын белеткелдерiн соксадыр, делегейниң ол районун тайбынның зоназы болдурар дугайында айтырыгны чугаалажыр ужурлуг делегей конференциязын 1981 чылда Коломбога чыылдырарын КНО-ның Ассамблеязы шиитпирлээн турган. Ынчалзажок ол конференцияны чыылдырарынга Каттышкан Штаттар моондактап каапкан.

Ынчангаш КНО-ның тускай комитединiң ажылы нарын байдалдарда чөрүп турар. Хөй чурттарның дем каттыштырган күжениишкиннерiниң ачызында Индий океанның эриктеринге быжыг тайбынны хандырып болур. Бо херектиң чедиишкинниг болурунга Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар телептиг үлүүн киирип шыдаар.

Каттышкан Штаттарның эрткен чылын үзүп кааны ол делегей конференциязын 1983 чылда чыылдырар талазы-биле белеткелди дүрген доозар дээш хемчеглерни боттандырарынга Совет Эвилели боттуг салыышкынын киирер.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

Совет Ыраккы Чөөн чүкте

ЧААГАЙЖААН СУУР

«Эльбанский» совхозтуң түс бичии уруглары хөгжүм ойнап өөренир аргалыг болганнар. Сөңгүкчуларның чагыларын бүзүгаар оларга тускай школаны тудуп берген.

Совхоз сууру Эльбан чоокка чедир-ле «перспектива чок суур» кылдыр санадып турган дээрзин СЭТА-ның корреспондентизи бижип турар. Школа дооскан аныяктар кожазында хоорайларже — Амурскиже, Амурда - Комсомольскиже — чөрүй баарлар. Аныяк дарга В. Строковтуң удуртулгазыбиле сөңгүкчуларның чагыларынга үйдезилеп, тайга черде ол суурну чаагайжыдарының узун хуусаалыг планын ажыдан кылган соонда байдал шуут өскерилген.

Амыдырал хандырылганын бүгү объектилеринде денутат постуларын тургускулаан. Чөндан сөңгүттурган кижилерниң эгелекчи чоруулбиле хөй-хөй бригадалар хостуг үелеринде эмнелге, библиотека тудугларынга, кудумчулар чаагайжыдылгазынга ой-ой шактар дургузунда ажылдааннар. Хөй каът бажынга чурттаар бе азы коттеджиже чурттаар бе дээр дугайында чурттакчыларның нүселдерин тудуг кылырда барымдаалап турар.

Депутаттарның түткүлүүн ачызында ажылчын күштүг суурдан агып үнер чоруу эвээжеш турар. Эльбан суурдан өске чурттаар эки чер тывызбас деп аныяктар чугаадап турар апарган.

Эльбан.
Хабаровск край.

ЧАА ТАРАА

Приморьеде кол тараа культуразының — арбайның—эрги сорттарын түс черлик селекционерлери чаартып турарлар. «Приморье-89» деп сорттуң ында районучуткан.

Шылгалда чылдарында оок өртумак дүжүү бир гектардан-на 38 центнер болган. Мурнуидагы сорттарга бөлөөрга, чаа сорт түгле дүжүткүр эвес, харын база турум болган аарыларга шыдамык.

Ол чаа сорттуң Балтий далайның эриктеринден Оожум океанга чедир чурттуң 70 областарынга хынап көрген. Чер болганга-ла эки түңнелдерлиг болган. Эң бедик дүжүт — гектардан-на 66 центнер — Башкирияга алдынган.

Крайның тараажылырында алдаржаан чазын чажар кызыл-тастын чаа сорттарын база көдээ ажыл-агыйның Приморье эртем-шинчилел институдунуң тараажылар селекциязыйык лабораториязынга өстүрүп үндүрген.

Владивосток.

РОССИЯ ДАГНЫҢ ЭДЭЭНДЕ

Южно-Сахалинскиниң бажын тудар комбинадының коллективи чаа хевиринде бажыңнарын тударын шинчээдип алган. Ындыг конструкциялың баштайгы бажыңнарын Российская дагның эдээнде чурттарга бажыңнары тудар шөлде тутkулаан, анаа 13 мун кижи чурттаар.

— Южно-Сахалинск хоорай улам улгадып, чараш апар чыдар — деп СЭТА-ның корреспондентизи дыңнадып турар.— Ында тос болгаш он ийи каът бажыңнарны тудуп эгелээн, чаагайжыттыгган шөлдерлиг болгаш паркталыг. Российская дагның чараш черлеринде дыштанырга бажыңнары болгаш спорт базалары тургуступ-гулаан.

Сахалинде тудуг шапкынчыдылгазының кол угланышкынарының бирээзи —бүдүрүлге индустриязы. Область төвүнде бажык тудар комбинаттың реконструкциязын чорудуп турар, ол доостурга ук бүдүрүлге чыл бүрүде 75 мун дербелчин метр чурттарга шөлүн ажыглалга киирип шыдаар. Өске бир комбинатты тудуп дериир ажыл база эгелээн, чазаның кылыгларының заводунуң тудуу дооступ турар.

Южно-Сахалинск.

АЖЫЛ СООНДА—ПРОФИЛАКТОРИЙЖЕ

— Камчатканың тудугжулары, шөлзөже үнмейн, кадыын быжыктырып ап турарлар — деп СЭТА-ның корреспондентизи медээлеп турар.— Область төвүнден ырак эвес чурумалдыг черде санаторий-профилакторийин профэвилел активчилериниң саналын бүзүгаар тудуп, ажыглалга киирген.

Хүнүүн-не ажыл соонда түскай автобус пациентилерни кадыкшыдылга хоорайжыгажынга чедирип турар. Анаа харыы угда чүс ажыг кижи дыштанып турар. Оларның эргелинде — ийи оруингуг өрөөлдерлиг үдүүр корпус, аржаан-биле долдунган эштир бассейн, эмнээр кабинеттер, столовая, клуб.

Главкамчатскстройпуң профэвилел организациязының ажылының чугула угланышкыны — кижилериниң кадыкшылының дугайында сагыш-човаашкын. Оон саналын ёзугаар «Хуторок» деп дыштанылга базазының, ында аржаан үүнүп чыдар черде санаторий корпузун тудуп кылган. Дыштанып хүнүнде халактыг селгүүстээшкиннер, туристи аяы-чоруктар, спорт маргылдаалары болгулап турар.

Камчаткада-Петропавловск.

БҮРҮН ЧҮҮЛДҮГ ДЕП КӨРГЕН

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республиканың партия-күрүне делегациязының Совет Эвилелиниң албанныг аяы-чоруунуң түңнелдерин ПУР-нуң Министрлер Чөвүдели чугаалажып көрген.

Аяы-чоруктуң түңнелдерин Министрлер Чөвүдели бүрүнүбиле чүүлдүг деп көрген болгаш ол аяы-чорук поляна-совет харылзаалардың болган делегей хемчээлиниң чугула болуушкуну болган деп онаалап демделээнин ПАП агентствонуң дамчыткан дыңнадыында айытkан. Польшаны ССРЭ-биле эвилелиниң, ийи чурттарның улустарының аразында пайыралдың болгаш кады ажылдажылганың улуг ужур-дузалыын аяы-чоруктуң түңнелдери Москвага чугаалажыышкынарның база катап бадыткаан. Ужуражышкынарның болгаш чугаалажыышкынарның пайыралдыг характери. ПУР-нуң делегациязын Москванын чурттакчыларының чүректин ханызындан пайыралдыг ёзу-биле уткуп, хүлээп алганы полыпа улуска хүндүткелиң болгаш пайыралдың ханы бадыткаашкыны болган.

Чугаалажыышкынарның үезинде экономиктиг айтырыглар талазы-биле чедип алдынган дугуржулгалар, ылангыя ийи күрүнелериниң аразынга кады ажылдажылганы калбартырының болгаш ханызадырының перепективазы Польшага онза чугула ужур-дузалыг болуп турарын Министрлер Чөвүдели айытkан.

Польшага Совет Эвилелиниң экономиктиг дузаламчызының дугайында СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң медеглели болгаш кады ажылдажылганы калбартырының чаа аргалары Польшаның экономиказында бергедерни ажыл эртерин чинчедир болгаш будүрүлге күүзүн эки ажылдарынга идиглиг болур дээрзин дыңнадыгда онаалап демделээн.

ССРЭ-биле экономиктиг кадыы ажылдажылганы калбартырынга хамаарыштыр министерстволарның киирген саналдарын Министрлер Чөвүдели чугаалажып көрген. Совет Эвилели-биле Экономиктиг Дузалажылга Чөвүделиниң өске-даа чурттары-биле улам сырый болгаш узун хуусаалыг харылзааларны тургузарынче ол саналдар угланган.

Социалистиг дем каттыжылганың бижыг звеногу, чаырлыышкын чорудулгазының бүрүн эргелиг, идепкейлиг киржикчиин болур Польшаның делегей туруштарын быжыглаарынга Польшаның делегациязының аяы-чоруу чугула рольду ойнаанын дыңнадыгда демделээн. Европа дээкэ тайбының болгаш ёзыыл чок чоруктуң ыылгаттынган үндезини болуп турар политиктиг боттуг чүүлдерни Европага быжыглаарынга аяы-чоруктуң түңнелдери чаагай салдарлыг болган.

ДЕМИСЕЛДИҢ НЕДЕЛЯЗЫ

ЛОНДОН. (СЭТА). Консервативтиг чазактың ооредилге талазы-биле дерзин политиказынга удурланган Англичаның Лээди ооредилге черлериниң сургуулдарының демиселиниң неделязы Лондонга. Глазгога болгаш Британияның өске-даа хоорайларынга массалыг чыскаалдар болгаш митингилер-биле доозулган.

Чыскаалдарны болгаш митингилерни студентилерниң национал эвилелиниң инициативазын ёзугаар организастаан. Улус ооредилгезинге херегларын кыскырган М. Тэтчерниң азаадың шиитпирлиг чурттун дээдii ооредилге черлериниң студентилери ыылгыы бүрүү шапкан. Митингилерге болган чыскаалдарга миллион ажыг студентилер киришпеен.

МООЛ АРАТ РЕСПУБЛИКА. Улаан-Баторнуң дук арыгаан, болбаазырадыр будүрүлелер каттыжылганы — ол адырның коллективтериниң күш-ажылчы маргылдаазының мурнакчызы боон турар. Социалистиг чарышка чедиишкиннери дээш ол будүрүлге каттыжылганы чоокта чаа «Нойяр Сыдазы» орден-биле шаңаткан. Ында бүгү-ле технологтуг ажылдарны ыяк чорудуп, аныяк специалистерни калбаа-биле ооредип турар.

ЧУРУКТА: Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле тудуп тургускан каттыжылганының удазы аргыыр фабриказында.

МОҢҒАМЭ—СЭТА-ның фотозу.

Гватемаланың тура халышканнарының чепсектиг хөделиишкиннери улам-на бүзүрелдиг күш кирип орар.

Гватемаланың чурттакчы чонунуң хөй нуруузу болур нидейлер демиселче идепкейлиг киржикен (чуруктa).

СЭТА-ның фотохрониказы.

Гватемаланың чоңу чаасказанзыравас

КАРАКАС. (СЭТА). Төп Американың ол чуртуунуң чонунуң иштики реакцияга болгаш америк империализмге удур демиселi-биле ап-сеткил каттыштырылганының массалыг митингизи «Гватемаланың маадырлыг чону чаасказанзыравас» деп лозунгун адаабиле болуп эрткен.

Венесуэланың сураглыг чогаалчызы болгаш хөй-ниити ажылдакчызы Мигель Отеро Сильва митингиге чүве чугаалаан болгаш Гватемаланың шериг-фашистиг диктатуразының чонга удур дерзин үүлгедиглерин шыңгыы буруу шапкан. Бодунуң дерзин ёзу-чурумун моңгежидерин оралдашкан фашистиг диктатура күшажылдың кижилеринге удур кем-бурулуг үүлгедиглерин улам күштелдирип, «соңгулда» дээр хоозун чүүлүн март 7-де организастаан. Гватемала улус бодунун тура-соруун «хостуг» илергейлеп болур дээн барының талакы пропагандаңың хоозун чулчуруушкуннары — делегейниң хөй-ниитизин мегелээр болган дорамчылаар дээн америк империалистерниң болгаш реакцылыг иштики күштериң оралдажыышкыны-дыр.

АКШ-ка саттынган дерзин диктатураның кем-бурулуг үүлгедиглерин Гватемаланың революстуг организацияларының бирээзи — демократтыг фронтунуң төлөөлекчизи Габриэль Агилара массалыг митингиге чугаалаан. Чонга удур өлүрүкчү чорукту шериг-фашистиг диктатура сөөлгү үеде улам күштелдирген. Ынчалзажок Гватемаланың чону араатанзыг дерзин ёзу-чурумга удур демиселин улам күштелдирип, тайбың дээш демиселди калбартып турар.

М. Каддафиниң чугаазы

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Африканың хамаарышпас улустарынга удур өжээтен хөделиишкиннерни улам калбартkан АКШ-тың болгаш Барыын чүктүң империалистиг өске-даа күрүнелериниң дайынзыраң политиказын Ливия революциязының баштыңы М. Каддафи шыңгыы буруу шапкан. Империализмниң күштери түс черниң реакциязынга даянмышаан, боттарының туружуун быжыглаарын оралдажып, Африканың улустарын дерзин ёзу-биле мөлчүп, оларның национал байлактарын үптеп турар-дыр деп, ол медеглээн. Африканың чурттарының аразынга идегешпее болган өжээнешкек чорукту өөскүдерин империалистиг күштер оралдажып турар.

Суданда байдал-биле холбаштыр ханы сагыш човаашкының М. Каддафи илергейлээн. Чонга удур эрге-чагырганың хөделиишкиннерiне таарыышпаан улус массаларның шимчээшкинин базарыңга даштыкы реакция холгаарлап киржип турар.

Чад күрүнезин долгандыр барымы талакы чурттарның айыылдыг хөделиишкиннерiн Ливиниң удуртукчузу бүрүү шапкан. Ол чурттуң камгалал министри турган Х. Хабренiң дузазы-биле ажы-дунма өлүржүр даймины империалистиг болуктер Чадка өөскүткен.

ФРАНЦУЗ ХЕРЭЭЖЕННЕР ЭВИЛЕЛИНИҢ СЪЕЗДИЗИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Бүрүн эрге, амыдыралдың болган күш-ажылдың байдалдарын экижидер дээш, иниитилел амыдыралынга идепкейлиг киржилге дээш, а ол ышкаш тайбың дээш, чепсегленишкинни дүжүрер дээш Франциязың херээжennерiниң демиселиниң чугула айтырыглары Француз херээжennер эвилелиниң (ФХЭ) XIV съездизинге чугаалажып көрген.

Эвилелдиң удуртукчу органнарының съездиниң киржикчилери сонгаал болган организациялының чоокку чылдарда сорулгаларының программазын чүүлдүг деп көргеп. Ажыл-чем болгаш үлетпүр бараанпарының өртектериниң белиишкинин соксадыр талазы-биле хемчеглерин доп-дорбан алыры, ажыл төлевирин болган социал пособиелерин өстүрери, чурттагга бажыңнарының айтырыын шиитпирдээри, не херээжennерге күрүне дузаламчызын көөрдөри француз херээжennерiниң кол негелдези болуп турарын, съездиниң хүлээп алган документтиинде айытkан. Социал болган хамаалы эргелерiниң талазы-биле эр болган херээжен улустарның ажыл-чем эргелиг болуруи келип алыр, деп эргелиг эвес байдалды быжыглаан хооблулардың ханызадырының бирээзи болуп турар. Тайбың дээш, боо-чепсекти эндере будүрерии соксадыр дээш демисел эвилелдиң ажыл-чорудулгазының база кол соруулгазы.

Школада кижизидилге ажылының дуржулгазындан

ТӨЛЕПТИГ ХАМААТЫЛАР КЫЛДЫР

Төрээн чуртунга, чонунга ханы бердинген, бодунуң күш-ажылы-биле ынак чуртувустуң байлактарын улам көвүдедип турар, шак ындыг ак сеткилдиг төлептиг хамаатыларны школа өг-бүле-биле кады кижизидер хүлээлгелиг. Хоойлу дүрүмнерни амыдыралга боттандырып күүседир төлээде, оларны эки билир апаар. Хоойлунуң ужур-утказын, ол дээш харысалганы бичии-даа билбезинден корумчурум үрээр ийикпе, харындаа кем-керек үүлгедир торуктар элээдилерини ортузунга таваржы бергилээр.

Бичии уруглар школага кирген дораан-па, белеткел болгаш бирги класска тура-ла, школаның күүседир ужурлуг дүрүмнери-биле, черле ынчаш амыдыралдың чугула чүүлдери-биле танышкын эгелээр. Школачылар дүрүмнерни, чангыс аай негелделерни танышкын, билип ап, ону күүседир дээш туржун эгелээр. Кичээлге, школага, хөйнити черлеринге бодуп капчаар ап чоруурул, улуг кижилерге, кырганнарга хамаарылга кандыг болурул, бичии дужмаларын канчалза экил дээш чижектиг айтырыглар-биле танышкар. Үстүкү классчылар коммунизм тургузукчузунуң. Моральдыг кодекизини өөренир, чуртувустуң Конституциязын бүгү талабиле танышкарлар. Өөредилге дээрге школачы кижинин көл күш-ажылы ол деп чүвени уругларга школага келген хүнүнден эгелеп угаадыр апаар. Чедип алган билиглер келир үеде оңза чугула дээрзин билиндирер ужурлуг.

Бистиң Сукпак ортумак школазының башкылар коллективи үстүнде көргенивис айтырыглар талазы-биле ажылдарны ынчаар чорудуп турар бис.

Онгу класска бир класс шагын мынчаар эрттирген. «Өөредилге хууда херек бе азы күрүне херээ бе» деп класс шагында совхоз директору болган өске-даа хоочуннарны чалаан. Уруглар анкеталар айтырыгларынга харыылааннар. Мындыг айтырыглар тугулаан: «Билиглер биле кижизиг мөзү-шынарның аразында харылзаа чүдел?», «Чүү дээш өөренип турар сен?» дээш өске-даа. Түннелди үндүрген. Өөредилге дээрге хууда херек эвес, харын күруне ужур-дузалыг айтырыг деп олар түңнээннер. Бистиң чуртувуска бүгү талазы-биле эртем-билиглиг кижилер херек. Ынчангаш бистиң күрүневис уруг бүрүзү эртем-билиг, чедип алдың дээш акша-хөреңгини хөйү-биле үндүрүп турары-даа ында. Бо бүгүнү угаан бодап келгеш, бистиң чуртувус дээш кижи бүрүзүнүң сеткил-сагыжы чоргаараар.

Хоойлу-дүрүм, ону хажытканда харыысалга дугайында школачыларга хар-назы аайы-биле таныштырар ажыл-бисте хире-чергеен-биле чоруп турар. «Элээдэн уруглар болгаш хоойлу» деп клуб ажылдап турар. Клубтуң планын ёзугаар республиканың суд-прокуратура ажылдакчылары биске кээп, беседаларны чорудуп келгеп.

Черле ынчаш күш-ажылдың хоочуннары-биле, культура, уран чүүл ажылдакчылары-биле ужуражышкыннар уругларга кижизидилгеге салдарлыг. Чогаалчылар Леонид Чадамба, Юрий Кюнзегеш биске аалдап чорааннар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Салчак Токаның «Араттың сөзү» деп трилогиязынга номчулга конференциязын эрттирген бис. Тыванын эрткен тоогузунуң дугайында уруглар хөйну билип алганнар.

Совхозтуң специалистери, көдээ Совет күүскомунуң даргазы Ш. С. Ондар, ажылчыны комитединиң даргазы В. Б. Түметей школага бо-ла келирлер. Совхозтуң, суурнуң келир үезин-биле уругларны таныштырып, сонуургадыр. Кызылдың пединститутунуң биохимия факультединиң студентилери башкызы Е. А. Юмбуунуң удуртулгазы-биле школага «Эртем болгаш шажын» деп солун кежээни организастап эрттирген. Химия талазы-биле солун дуржулгаларны база көргүскеннер.

Үстүнде чорудуп турар ажылдың ачы-дузалыг болурун ада-иелерден база кол хамаарыжыр. Ылангыя эрге-хоойлу талазы-биле билиглерни ада-иелер ортузунга база пептередирин чугула деп сананып, олче кичээнгей салып турар бис.

О. ФАЦИУС.
класстан дашкаар ажылдар талазы-биле организатор.

ССРЭ-ниң улустарының Кышкы V спартакиадазында

МЕДАЛЬДАР, ШАҢНАЛДАР

КРАСНОЯРСК. (СЭТА-ның тускай корр. В. Трушков, Ю. Хромов). Спартакиаданың штавында шыгжаттынган шаңналдар чоорту эвээжеп турар.

Спартакиадага ниитизи-биле улуг улус аразынга медальдарның 57 комплектилерип, аныяктарга жетоппарның 120 комплектилерин тыпсыр. Оон-биле кады спорттуң чамдык хевирлериниң талазы-биле чүүтүп бирги черни дээш шаңналдарны анаа база бээр. Ол дээрге пемей 51 комплект шаңналдар-дыр. ССРЭ-ниң Спорт комитединиң 285 дипломнарын болгаш 360 хереченнелдерин база тиилекчилерге бээр.

Спартакиада доостурга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир беш шаңналдары элерин тывар. Олар дээрге бирги болукке 1—4 дугаар черлерни эээлээн шилиндек командалар, ийиги болукке тиилекчи болган командалар-дыр. ВЦСПС, ВЛКСМ ТК болгаш ССРЭ-ниң Спорт комитеди боттарының шаңналдарын база тургускан. Спартакиаданың массалыг старттарынга эң эки көргүзүглер дээш республикаларның, Москваның база Ленинградтың алды спорткомитеттери демдеглеп.

• • •

Спартакиада медальдарының тоску комплекти дээш эр улус 20 километрге хаактыг чарыжынга маргышкан. Бирги черни тоокта чаа Холменколлеңге эрткен делегей чемпионадының тиилекчилерининг бирээзи, Хабаровск чурттуг Юрий Бурлаков эээлээн. Ол 30 километрни 1 шак 29 минута 35,9 секундада эрткен. Ийиги, үшкү черлерге оон эштери — ССРЭ-ниң шилиндек командазының кежигүннери Удмуртиядан Владимир Никитин биле үш дакпыр олимпийскиң чемпион Москва чоогу чурттуг Николай Зимятов олар-барган.

— Спартакиада мөзү дуржулганың школазы апарган — деп, Ю. Бурлаков чугаалады. — Оон мурнундагы Свердловскиге эрткен спартакиадага аныяктар аразынга киришкен мен. 20 километрге чарышка үүгле 28 дугаарында келдим, ынчалзажок шыпрактар-биле кады маргылдашкаш, хөйну алган, оларның техниказын, белеткелиниң системазын өөренип көргем мен. Ам мында Краснояркиде өөреникчилер болуп турар аныяк хаакчылар хөй боор деп бодап тур мен, оларның дугайында келир үеде дыннай бээр боор бис. Спартакиадалар спортка чаа аттарны немээр деп чүве билдингир.

• • •

Чангыс олуттуг шанактарга маргылдааларга ССРЭ-ниң улустарының кышкы спартакиадазының чемпионнары Москва чурттуг студентилер Сергей Данилин биле Елена Перминова олар болган.

Данилин манаа бир дугаар чемпион болза-даа, ол делегей чемпиону. 82 чылдың делегей кубогунуң маргылдаазының монгун шаңналының эдилекчизи, делегей маргылдааларының чангыс эвес удаа тиилекчизи, а Перминаның бо дээрге бирги улуг тиилелгези-дир.

— Спартакиада бистиң шанак спортунда улуг курлавырлар барын көргүзүп турар — деп, ССРЭ-ниң шилиндек командазының кол тренери С. Алексеев чугаалады. — Маргылдааларның 200 ажыг киржикчилериниң хөй кезии 16—20 хар назылыг аныяк спортчулар боон турар. Ында кижи элдепсинер чүве чок, шанак спорту улуг төөгүлүүдаа болза, ол бистиң чуртувуска 10 чыл бурунгаар хөнжүп эгелээн. Кыска хуусаның дургузунда бисте хөй санныг шанак оруктары туттунган, бистиң шанакчыларывыс делегейниң шанак спортунуң мурнуку одуруунда үнген. Бо спартакиадада шанак спорту пептерээн черлерден ангы черлерниң командалары база киржип келгени сеткилге таваржыр-дыр деп, ол түңнеди.

Тыванын аалчылары

ТАНШЫ-БИЛЕ АЯН ТУТКАН

Бо удаада коряк национал танцы ансамбли «Мэнго» бисте аалдап келген. Ансамбльдин баштайгы концертин туранчылар сонуургал-биле көрген. Аалчылар оон соонда кыдалчыларга оюн көргүскен Республиканың хөгжүм-шин театрының сценазынга танцылам ол хүн дикмирээн. Чүгле бистиң чуртувуста эвес, харын даштыкыда безин ат-суглар бо ансамбль Тывада бир дугаар аалдап келген.

Совет эрге-чагырганың чылдарында культура, уран чүүлү кайгамчык сайзыраан коряк улустуң танцы уран чүүлү-биле танышкылдаан көрүкчү хөй-ле чүүлдерни билип алыр. Улустуң аас чогаалынга үндезилээн танцылар-биле аалчыларның программазы байлак, көрүкчүте ынчангаш онзагай солун болуп турар. Инжилерниң, балыкчыларның амыдырал - чуртталгазынга, ажыл-ижинге тураскаатказын онзагай аянныг танцылар, өңгүр чараш ядык-хеп кижини чайгаар-ла хаара туда бээр. «Тундрада куда», «Алеут кыс», «Коряк инжилерниң байырлалы» дээш өске-даа танцыларны көрүкчүлер онза сонуургаан. Хөглүг, баштак аян танцыларда онзаланып турар.

Хөй национал акы-дунма совет улустарның улуг өг-бүлезинде бактаан турар коряк улустуң уран талантызы-биле танышкызга ССРЭ-ниң аалдап чыл болур оюнун бүдүүзүнде болуп эртип турары черле онзагай. Чангыс аай интернационалчы совет уран чүүл бот-боттарын улам байытчын көгжүп сайзырап олурар. Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Владимир Сеин «Мэнгонуң» коллективинде кады ойнап чоруп турар. Ол танцыларда база киришпишаан, сыгыт-биле көрүкчүлерге аян туткан.

Коряк национал танцы ансамбли «Мэнгонуң» концертлерин Чадаана, Ак-Довурак, Шагаан-Арыг үөрээйлерниң чурттакчылары бо хүнперде көрүп турарлар.

Б. ДИРЧИН.

телевидение

МАРТ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.30 — Эртенги гимнастика. 8.50 —«Элдептиг ан». Мультфильм. 9.05 — Ч. Диккенс — «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй сериялыг телешин. 1-ги сериязы. 10.30 — «Кино аян-чоруктар клуву». 11.30 — Медээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 —«Сибирь» программа» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүүзү. 15.05 — «Ол ырыны менээ ырлап бер...» Ленинчи комсомолдуң лауреады Л. Рюмина ырлаар. 15.30 — «Орус чугаа». 16.00 — «Горнистер, кыйгыга харыылаар!» Таллинден дамчыдылга. 16.30 — «Шыдыраа школазы». Разрядтыглар класы. Дамчыдылгага шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону А. Карпов киржир. 17.15 — ССРЭ-ниң улустарының кышкы V спартакиадазында. Красноярскиден дамчыдылга. 17.55 — «Мергежилги — садыгжы. 2-ги дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бегүн делегейде.

19.00 — «Мал ажылы—шалыпчы фронт». Целиноград областың фермаларында бригада аргазын ажыглап киирип турарының дугайында. 19.20— «Кандыг чурттап тур силер, кырган-ава?» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Өг-бүле амыдыралы» деп цикледен. 20.10—Фигурлуг чуңгулаашкынга делегей чемпионадының. Эжеш чуңгулаашкын. Хостуг программа. Даниядан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Чүү? Кайда? Кажан?». Телевикторина. 22.50— Бегүн делегейде. 23.05—23.35—«Вильнюс квартели» деп фильм-конверт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. Өөредилгениң ийиги чылы. 12.30— Иниталел эртеми. 10 класс. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр амгы үе-чалада партияның экономиктиг политиказы. 13.00— ПТУ сургуулдарынга. Эстетиктиг кижизидилге. 13.30— «ССРЭ-ниң улустарының музыказы». Грузияның музыказы. 14.05 — Рэй Брэдбери. Чогаалдарының арыннарындан. 14.50— «Сээн ленинчи библиотекаң». В. И. Ленинниң сөөлгү чүүлдери болгаш чагаалары. 15.30—Медээлер. 15.30 —18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Фильмнерни—уругларга. «Прикниделдиң тоолдары». Ойнаарактарлыг телефильм. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Спорт». Дамчыдылга. 19.10— Телемедээлер. 19.20 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Хуулгаазынарлыг хумунчугаш». 19.45— «Делегей панорамазы». 20.30— ССРЭ-ниң улустарының кышкы V спартакиадазында. Красноярскиден дамчыдылга. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05—Ч. Диккенс — «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй сериялыг телешин. 2-ги сериязы.

МАРТ 11-ДЕ
МОСКВАДАН
БИРГИ ПРОГРАММА

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55— «Горнистер, кыйгыга харыылаңар!». Таллинден дамчыдылга. 9.25—Ч. Диккенс — «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй сериялыг телешин, 2-ги сериязы. 10.55— Будүүлүг гимнастиказы. 11.25 —Медээлер. 11.30—14.15—Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35— «Беш чыл—кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг фильмпер программазы. 15.00— «Аныяктарга хөгжүм программазы». Эвилелдер бажыныың Колонналыг залындан дамчыдылга. 17.10— ССРЭ-ниң улустарының кышкы V спартакиадазында. Красноярскиден дамчыдылга. 18.00—Миллионнарный ленинчи университеди. «Эртем-техниктиг депшилге болгаш күш-ажылдың чаа утказы».

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бегүн делегейде. 19.00 — «Кижи болгаш хоойлу». 19.30— Фигурлуг чуңгулаашкынга делегей чемпионады. Эжеш чуңгулаашкын. Хостуг программа. Даниядан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35— «Чүү? Кайда? Кажан?». Телевикторина. 22.50— Бегүн делегейде. 23.05—23.35—«Вильнюс квартели» деп фильм-конверт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.30— Иниti биология. 10 класс. Дириг амытаннар селекциязы. 13.00 — ПТУ сургуулдарынга. Тевгү. Декабрьның чепсектиг тура халымшкыны. 13.30— Зоология. 7 класс. Куш ажылы. 13.55 — «Танышкын». Уран-чечен фильм. 15.30—Медээлер. 15.40—17.45— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.45—Документалдыг фильм. 18.15— «КАП экраны». 18.30— Телемедээлер. 18.45 —«Социалистиг чарыштың хүн демдеглелиэ». 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.30 — Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Харжыгаш-алышкылар». (ЧССР). 19.45—«Черде, дээрде база сугда.. Автомодель спортунуң дугайында. 20.30— Якут АССР-ниң уран чүүл коллективиниң концерти. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—Ч. Диккенс — «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй сериялыг телешин. 3-кү сериязы.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аялыр, чамдык черлерге быскан хар чаар. Янзы-бүрү угланыышкынның хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 10—15 градус соок болуур.

Кызылга бүргеп, аялыр. Чамдык черлерге биче быскан хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынның хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 5—7 градус соор.

КИНО

МАРТ 10-да

«НАЙЫРАЛ»: «Абба» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээрде дүнеки албыстар» 9.00, 13.30, 15.10, 16.50, 18.35, 20.20 (узаткан), **«Руслан болгаш Людмила»** (2 сериялыг) 10.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Механик Гавриловтуң ынак херээжен кижизи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кайын ындыг боор?» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАҢЧЫЛЧААН БАЙЫРЛАЛ

Марттың 7. Ол хүнүң эртенинде республика найысылалышга агаар аяс-даа болза, арай хадымарлап каан турар болгаш сооксумаар болган. Хүндүскүнүң 12 шак чоокшулап турда Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионче углаан муң-муң кызылчыларның болгаш оон аалчыларының арын-шыраймында хүлүмзуруп, катказ-хөгүп бо-ла эскерип чордувус.

Часкы ёзу-биле каас-шиник кеттингеннер омак-хөглүг, уруг-дарыын эдерткеш, стадионнуң чүк-чүгүнде эжиктеринден ынаар шуужуп-ла турганнар. Кызылчылар күш-ажылчы неделязының соонда бир дыштанып хүнүнде чанчыл болган кыш үделгезинин солун байырлалынга янзы-бүрү солун оюннарга киржип, ону көөр дээш чыглып келгеннери ол.

Хүндүскүнүң 12 шак турда хөгжүм үнү чангыланып, янзы-бүрү өңнерлиг ракеталар дээрже дүндүүштелип үне берген. Кыштың үдең, часты уткуурунуң байырлалының эгелээриниң медээзи ол болган. Оон соонда орус Иван биле тыва Өскүс-оол чыраасаяк аттарын мунуп алгаш, стадионче саяктадып киргеннер. Оларның соон дарый Соок-Ирей биле Харжыгаш, Час үш чараш аттарда шанактангаш, коңгулуурун кыгырады, стадионну ийи долгандыр эргээш, байырлалдың эгелээрин чарлаан.

Чыылган чонунуң хамык кичээнгейи ам стадионнуң далортузунда тургускан сцена кырында барган. Эң-не баштай орус улустуң оюн-тоглаага кол черни ээлеп турар Петрушка биле тыва улустуң каттырычыг Хөкүү-оол боттарының солун, хөглүг башкатканы-биле чыылган чонну чир-шөө дүжүүт-ле турганнар. Ол сценаны долгандыр муң-муң чаштар, улуг улус долдур чыглып келгеш, байырлады ажыдарынга турасказатказын театржыткан коргүзүгүнү мага хаңын коргеннер.

Оон соонда үш чараш аттарда шанактанган Соок-Ирей, Харжыгаш стадионга киргеш келгеш, сцена чанынга шанаандан дүшкеш, оон кырынче үүшкеп. Алдын баштыг даягныжын холда тутканы Соок-Ирей Харжыгашты эдерткеш, сцена кырынга үүнүп келгеш, чыылган чонга байыр чедирип, он бирги беш чылдың ийиги чылының чазын аас-кежиктиг, ажыл-ижинге улуг-улуг чедиишкиннерлиг уткуурун чыылган чонга күзээннер.

Чылыг частың келгенин алгап, мактаан ырлар, шүлүктер, танцылар дыштанықчыларның кичээнгейин хаара туткан. Орус улустуң кыш үдээр, час үткүүр бо байырлалы ам бүгү совет улустуң байырлалы апарган. Оон бир тодаргай хереченизин Кызылга болуп эртken кыш үделгезинин байырлалы бадыткаан. Людмила Кочеткованың күүседкени орус баштак ырларыбиле кады РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артистери Кара-кыс биле Максим Мунзуктарның ырлаарын, делегейниң «Челээш» деп телефестивалының киржикчизи Дмитрий Отурунуң хомустаарын болгаш оон-даа өске солун ырлар, хөомей үнү ол сценадан чаржалажырга чыылган чон оларны чылыбиле уткуп, адыш часказашкынары-биле хей-аът киирип турганнар.

Дараазында байырладың эң-не солун кезээ эгелээн. Дыштанықчылар янзы-бүрү маргылдааларга киржип, күжүн, аваангыр-кашпагайын көргүзүп, ким кандыг оюнга бедик мергежилдиин, сундулуун чонга бараалгаткан. Часты уткаан байырладың программазында киргеп оюнарның аразында чүү чок дээр: чагы бажынче үнерн, шоодай кедип алгаш чаржы, ыяш хирээлээри, хүрежири, хендир тыртпыжары дээш оон-даа өске.

Эң ылангыяда бедик чагы бажында азып каан белекти чедип алыр дээш ынаар үнүп турган аныяктарны дыштанықчылар сонуургаан. Бирле дугаарында чагы бажынга гитараны аскан. Ону чедип алыр дээш улус чагы бажынче үнүп-ле турган. Баштайгылары арай түңнел чок болган. Оон соонда бир аныяк оол эрес-кашпагай чорүүн көргүзүп, чагының шыпшык бажынга четкеш, гитарага холу-биле дээптерге, адаанга турган көрүкчүлер эр-хей болганы дээш адыш часкап, байыр чедиргеннер. Баштайгы шаңналдың эдилекчизи студент Геннадий Хертек болду. Оон соонда чагы бажынче үнгеннер самоварны, сапыктарны болгаш өске-даа ортектиг белектерни чедип алганнар.

Хендир тырттарының маргылдаазы Улуг-Хемниң кыдында асфальтылап каан тротуарга болган. Аңаа Кызылдың № 3 АТБ-зинин чолаачылары тиилээн.

Ол солун оюн-тоглааны көрүп чорүп турган кижинин караазынга янзы-бүрү үлегер домактарны чарашпыр парлаан, асканы бо-ла илдигер болду. Кайы ыракта-на чытталып келир шиштээн эттер, наңг блинылар, хуужуурлар болгаш өске-даа аш-чемнн хөйу-биле делгээн. Орус улустуң чанчылын ёзугаар каас кылдыр кеттинген, эптиг-ээлдек садыгжылар дыштанықчыларны аяк шайдап ижип, амданныг блинылардың чиирипче чалап турган.

Кыш үделгезинин байырлалы солун болдуп дээш Кызыл хоорикүүскомунуң культура кылдызының, культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының ажылдакчылары, Кызыл хоорайның аш-чем садыгларының, столоваялар болгаш ресторанның трезвинин коллективтери улуг ажылды кылып чорутканнар.

Кыызылчыларның бир дыштанып хүнү шак ындыг солун эрткен.

В. ЧАДАМБА.
ЧУРУКТАРДА: кыш үделгезинин байырлалының үезинде.

Авторуң фотолары.

Фоторепортаж

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетүүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейи баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 88.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының хереглериниң талаазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00654

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 58 (11856) | 1982 чылдың март 11, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

СОВЕТ-ФИНЛЯНД ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихоновтуң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарёвтуң ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чалаачыын ёзугаар Совет Эвилелинде албанның ажыл-херекчи аян-чоруун кылып келген Финляндия Республиканың Президентизи М. Койвисто-биле чугаалажышкыннары март 9-та Кремльге болган.

Совет күрүнеңиң үндезилекчизи В. И. Ленинниң эгелээни, Финляндиа-биле бижыг найырал, чаагай кожа-хелбээ болгаш кайы-даа талага ажыктыг калбак кады ажылдажылга дээш Совет Эвилели өскерлиш чок туржуп турарын Л. И. Брежнев чугаалажышкыннар үезинде онзалап демдеглээн.

Президентилер Ю. К. Паасикиви биле У. Кекконеннің ажылдап кылганы дапштыкы политиктиг угланғышкынны Финляндия чайгылыш чок уламчылаар, ында кол черни Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында 1948 чылдың керээзинге үндезилээш, ССРЭ-биле харылзааларыңч бүгү талалыг хөгжүлдези ээлеп турар деп, М. Койвисто медеглээн.

Л. И. Брежнев биле М. Койвисто ийи чурттуң аразында харылзаалар хөгжүлдезин бедии-биле үнелээн. 1948 чылдың керээзи-биле тодаргайлаттынган болгаш сөөлгү чылдарда кады кылгаш, хүлээп алган документилерде бадыткаттынган шугум Совет Эвилелиниң болгаш Финляндияның үр үеликг эрге-ажыктарынга тааржып, оларның аразынга найыралдың болгаш кады ажылдажылганың чайгылыш чок болгаш доктаамал хөгжүүрүн хандырып, совет-финлянд харылзааларны Европа политиказының кончуг боттуг фактору кылып турар деп, олар онзалап демдеглээн. ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның аразында бүгү талалыг кады ажылдажылга янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг чурттарның тайбың кожа-хелбээ догуннаашкыныңың принцивиниң үре-түңнелдиниң, ол ышкаш Хельсинкиниң Түңнел актызының түүлдерин херек кырында боттандырып турарының чыыткыланчак үлегер-чижээ-дир.

Садыг-экономиктиг, үлетпүр болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң болгаш ханыладырының 1995 чылга чедир күштүг үр хуусаалыг программазынга дүүштүр хөгжүп турар совет-финлянд садыг-экономиктиг чаңчылчаан харылзааларның улуг хемчээлдиниң болгаш доктаамал өзүдделинин демдеглээн. Ийи чурттуң девискээринге улуг үлетпүр, энергетика болгаш өскедаа объектилерни тударынга калбак кады ажылдажылга кайызынга-даа ажыын чедирип турар.

Делегейнин чугула айтырыгларын көрүп тура, тайбыңны камгалаарының болгаш дүшкүүрлүг чорукту улам ынай чавырылдырарының, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин согласыының дугайын, делегей харылзааларында туруп турар дүшкүүрелдиг чорукту чайладырының база күрүнелер аразынга ден эргелиг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң айтырыгларынга хамаарыштыр ийи чурттуң туруш-бодалдарының дүгжүп турарын айтыкан.

Удурланыштыр туржурунче, боо-чепсекти улам эңдере бүдүрериңче угландыр Каттышкан Штаттарның, НАТО блоктуң чорудуп турар айыылдыг угланыышкының база шериг талазы-биле ден кылдыр тургуступ келген байдалды Европаның болгаш делегейниң айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга каражалыг кылдыр үрээр дээр орилдажышкыннарны Совет Эвилели шиитпирлиг буруу шаап турар деп, Л. И. Брежнев медеглээн. Кымнын-даа айыыл чок чоруу куду көрдүнмес, Европада шеригнин удурланыштыр туржуп турарының деннели кудулаан турар кылдыр айтырыгларны чугаалажышкыннар столунга ынчалдыр шиитпирлэриниң аргазын дилеп тывар дээш ССРЭ туржуп турар.

Хельсинкиге ниити-европа чөвүлел хуралының эгелээни европейжи чорудулганы уламчылаарының чугулазын онзалап демдеглээн. Европага бүзүрежилгени болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының хемчеглериниң база чепсегленишкинни дүжүреринин талазы-биле конференцияны чыылдырарының дугайында шиитпирни киириштир Мадрид ужуражышкыны таарымчалыг боттуг түңнелдер-биле доозулган турарын Л. И. Брежнев биле М. Койвисто деткип чугаалаан.

Европаның Сонгу чүгүнде байдалды чугаалажып тура, ол кавыга ядролуг чепсээ чок зонаны тургузарының дугайында Финляндияның сураглыг саналының чугулазын онзалап демдеглээн. Совет Эвилелиниң боттуг туружу ону херек кырынга боттандырып чорударынга чугула ужур-дузалыг деп, М. Койвисто демдеглээн.

Чугаалажышкыннар найыралчы байдалга болгаш бот-боттарын билчиишкинниг ёзузунга эрткен.

(СЭТА).

МУРНУНДА ЧОРУП ТУРАРЛАР

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге байырлыг митинг

Күш-ажылчы коллектив бүрүзү бодунуң намдарлыг, бодунуң онзагай үүлдерлиг. Ажыл-херектерге бурунгаар чүткүлдүг тура-сорук, чогаадыкчы инициатива, соруглаларны шиитпирлээрин чаартыкчы ёзу-биле көөр—мурнакчыларның онза шылгаран турар демдектери ол. Беш чылдың бирги чылының түңнелдерин ёзугаар Төрээн чурттуң бедик шаналыы— СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугун чедип алдыышаан, ССРЭ-ниң УАЧД-зинде хүндүледдиң Бүгү-эвилел самбыразында кирер бижиткен коллективтер ыңлыг шынарларлыг. Юбилейниң — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының алдары дээш пептерээн социалистиг чарыштың бүгү киржикчилери мурнунда чорун турарларга деннежин турар.

Күш-ажылчы маргызыышкының чорун турары чыыткыланчак болгаш хөй таалыг, оон түңнелдери чурттуң кол делгелгезинде тода көргүстүнген. 1981 чылдың тиилекчилериниң— чурттуң улус ажыл-агыйының бүгү адырларының коллективтериниң алдары дээш ажылчы чоннар төлээлекчилериниң байырлыг митингизи март 9-та аңаа болган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң УАЧД-зиниң Кол комитединиң даргазы академик Г. И. Марчук митингини ажыткан. Чурттуң күш-ажылчы херектериниң чыл демдеглелиниге алдарлыг арыннарны кирер бижидин турар ыңдыг кижилериниң эрес-мазадыр чоруун Төрээн чурт бедии-биле үнелеп турар деп, ол чугаалаан. Беш чылдың мурнакчыларының ачы-авыралыг хүлээп көөрүнүн дээди хевирлериниң бирээзи коллективтерни Хүндүлелдиң Бүгү-эвилел самбыразынга киирери апарган. Ол күш-ажылчы коллективтер эвиледдешкен бүгү республикалардан кирген, Ленинградчылардың, Украинаның, Белоруссияның, Узбекистанның, эвиледдешкен өске-даа республикаларның ажылчы чоннарының хүлээлгелеринде шынар көргүзүглеринче онза кичээнгей салынган. Ол чорук улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң пургулайында-ла интенсивтиг оруунче шилчиирин доозар сорулганы көдүргеп СЭКП-ниң XXVI съездизинин шиитпирлеринге бүрүн дүжүп турар. Мурнакчыларның кол сорулгазы будуруглгенин ажыктыын болгаш ажылдың шынарын улам ынай бедидеринче база угланган.

— Хүн бүрү кичээнгей болгаш сагыш салыышкыны дээш СЭКП Төп Комитединге, Леонид Ильич Брежневке кызыгаар чок өөрүн четтирген болгаш Төрээн чурттуң улам ыңайгы чечектелиишкинин, күүрүнде аңаа шалынчы, соорук киргеп ажыл-ишкынче-биле харыылаар бис—деп, «Кадыыр болгаш Маска» заводтуң термиктиг суугуларының ажылчыны Ю. А. Лимонов чугаалаан.— Амгы беш чылдың бирги чылының онаалдаларын бистин бүдүрүлгенни коллективи алдарлыы-биле кусеткен. Шынарлың дээди категориялыг продукция сөөлгү үеде заводка үш ажыг катап өскени өөрүнчүг.

Көдээде социалистиг чарыштың хөгжүлдезинин дугайын Москва областың Одинцово районунуң К. И. Макаров аттыг колхозунуң хоюу бригадазының бригадири Е. Г. Аброскина чугаалаан. Сөөлгү чылдарда көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин темпилери онза өскенин ол демдеглээн. Капустанын болгаш картофельдин доктаамал эки дүжүттерин ап турар бис. Келир чылын колхоз саар инек бүрүзүнден-ле беш мун килограммдан хөй сүттү алырын планнап турар. Коллективтиң социал программазы база шиитпирлеттинип турар.

Чурттуң ажылчы чоннары ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышты улам калбак нептередир. СЭКП-ниң XXVI съездизинин салган сорулгаларын боттандырарынга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээрзинге митингиниң киржикчилери бүзүрелиг илергейлээн.

(СЭТА).

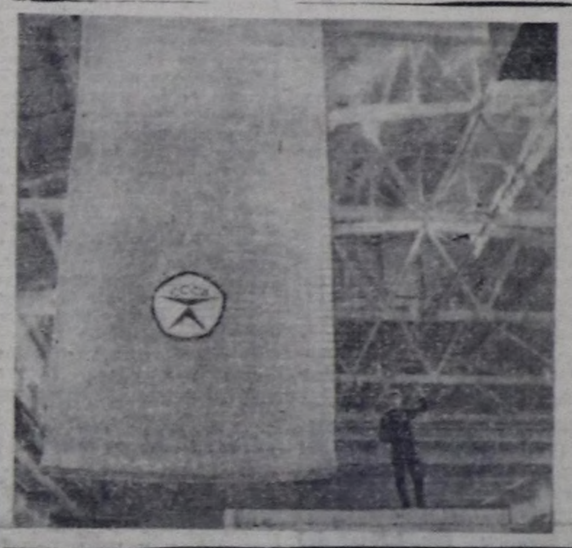

Бүдүрүлгенин курлавырларын дилеп тывар, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир, ажылдың шынарын болгаш ажыктыын бедидер талазы-биле улуг дуржулга Волгоградтың алюминий заводунда мөөнеттиттинген.

Коллективтин электролиг линзаалар будурер цёгинде бүдүрүп турар алюминий шынар талазы-биле дээди категориянын деп үнелеттинген. Коммунистерниң эгелекчи саналын ёзугаар дыка хөй чаартылгаларны боттандырган. Фторлуг дуг чүдүрер бүткеделер ажыглалда кирген, алюминийниң улуг хемчээлдиг шуткугларын кударының технологиязы шинээдиң алынган.

ЧУРУКТА: Волгоградтың алюминийниң шуптузуунга Күрүнеңиң Шынар демдээн тывыскан.

Э. КОТЛЯКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛГА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуну болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитетериниң даргалары, албанның өске-даа кижилери шайлалгага келгеп.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев дүштеки шайлалгага чүве чугаалаан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг дээрги Президент!
Хүндүлүг финлянд аалчылар!
Эштер!

Москвага Президент дээрги Койвистога болгаш оон-биле кады келген найыралдыг Финляндияның күрүне болгаш политиктиг ажылдакчыларынга, ажыл-ишчи белүктериниң төлээлекчилеринге үректин ханызындан изиг байыр чедирери биске ёзулүг-дүр.

Финляндия күрүнеиниң башты болуп, даштыкы чуртка баштайгы аян-чоруунарыны Совет Эвилелинге кылып келген-дир Силер, дээрги Президент. ССРЭ-биле харылзааларны Силериниң чуртунарда үнелеп турары чугула ужур-дузалыг чорук кылдыр бо аян-чорукту санап турар бис. Финляндия-биле чаагай кожа-хелбээ догуннаашкыныны быжыглаарынче угланышкын совет даштыкы политиканың эң чугула, харын-даа онза черни эелеп турар деп чугаалаар бодаан ийик мен.

Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында керээге 1948 чылда ат салдынганы-биле бистиң чурттарывыстың аразынга харылзааларга эргилдениң болдунганы бүгү-ниитиге хүлээп көрдүнгеи. Бот-боттарының эргелерин болгаш эрге-ажыктарын бүрүн хүндүлежирине, барымдаалап көөрүнге болгаш тайбыңны быжыглаар дугайында дем каттыштырган сагыш салыышкынга үнделээш, боттарының харылзааларын тургузарын шиитпирлээн деп эргелиг чурттарның аразынга кереэ кылдыр ону эң-не эгезинден бээр үнелээн.

Ыңдыг харылзаалар боттарыла аңаа тургустунуп келбээн. Ийи талалардан кылдынган, хөй чылдарда кылдынган хынамчалыг ажыл ол харылзааларны белеткээн. Ийи чурттарның удурткучуларының доктаамал ужуражышкыннары болгаш хуузунда харылзаалары аңаа чугула салыышкының кииргении практика бадыткап турар. Москвага Силериң келгенинер — ажыктыг болгаш чаагай ол чаңчылдың уламчылаашкыны-дыр.

Үе—з ол дээрге, эң дээре судья-дыр —ийи чурттарның аразынга харылзааларны быжыглаарын ынчаар көөрүнүп чаагай үре-түңнелдиин бадыткаан. Финляндияның тайбыңга ынак хамаарышпас политиказының үндезиннери ол чылдарда быжыккан. Бис аңаа сагыш-сеткилдиң ханызындан байыр чедирип турар бис.

Совет Эвилели Финляндияның нүүрүнде чаагай сеткилдиг, бүзүрелдиг кожалыг болуп турар. Финляндияга бистиң чуртувустуң чаагай сеткилдиг чөптүг харылзаалыынга ол бүзүрээн деп бодаар мен. Финляндияга бодунуң үзел-бодалдарын албадаарын, оон иштики херектеринге холгазарлап киржирин Совет Эвилели кажан-даа оралдашпаан.

ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның улустарының аразынга бот-боттарын хүндүлежири болгаш бот-боттарынга идегежири доктаамал өзүп, быжыгып турар. А ол ышкаш ийи күрүнелериниң удурткучуларының аразынга база ыңдыг болуп турары — оортан дудак чок чугула ужур-дузалыг.

Боттарының дең эргелиг кады ажылдажылгазындан ийи чурттар бүгү адырларга—экономикага, культурага, политикага эвээш эвес ажыктыг үүлдерни ап келген болгаш алырын үргүлүлеп турар.

Финляндияның сураглыг күрүне ажылдакчылары — президентилер Паасикиви болгаш Кекконен ол улуг түңнелдерни чедип алырынга уттундурбас салыышкынарын киргеннер.

Совет-финлянд харылзааларны янзы-бүрү социал системаларлыг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкыныңың эки үлегер-чижээ кылдыр болганчок-ла адап турар. Ол черле чугаажок ышы-на болгай. Ол дээрге улуг күрүнеиниң болгаш аңаа деңнештир көөрге, оон улуг эвес кожазының аразынга ышы тургустунган эки харылзааларның база үлегер-чижээ-дир деп үгле немеп каар бодаан ийик мен.

Силерниң-биле бистиң харылзааларывыстың үндезинин болган чаагай эгелер делегейге улам-на калбаа-биле ажыглаттынган болза, бистиң өртемчейге дүшкүүрлүг чорукту болгаш тайбың кады ажылдажылганы бижыглаары дээш Совет Эвилелиниң идепкейлиг туржуп турарын билир болгай Силер.

Бо талазы-биле демнег хөделириниң аргалары бисте улуг болуп турар. Бистиң дипке айыыл чок чорукту кыныыг болуп турар. Кубаның болгаш Никарагуаның удуртукчуларының ол идеяларны Төп Америкада дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче чүткүл кылдыр санап көргени биске бүрүн билдингир. Ол чүткүл бүгү-ниити тайбыңның херээнге база ажыктыг болуп ийик. Совет Эвилели—болуушкуннарның шаңынчаар хөгжүүрү дээш туржуп турар.

Дайынның болгаш тайбыңның айтырыгларынга Финляндия нейтралдыг эвес дээрзин билир бис, дээрги Президент. Оон үнү делегей херектерине эки дыңналып турар, ол дээрге тайбыңга ажыктыг, дайынга удур үн-дүр.

Чавырлыышкының чорудулгазын уламчылаары дээш, шериг удур туржуушкунун кызырары дээш, Европага айыыл чок чорукту болгаш тайбың кады ажылдажылганы бижыглаары дээш Совет Эвилелиниң идепкейлиг туржуп турарын билир болгай Силер.

Кариб бассейнде болгаш Төп Америкада байдалды чижек кылдыр ап көрээли. Ол байдал илден-не чидигленип турар. Кубаның болгаш Никарагуаның адрезинге Вашингтондан мурнуку хевээр дынналып турар кыжаныышкыннарны шиитпирлиг буруу шаап турар бис. Сальвадорнуң патриоттуг, хосталгага ынак күштерин базарын оралдашкан шериг хуптазының дерзии диктатуразының талазында АКШ-тың ол чурттуң иштики херектеринге холгазарлашкының сарыыл чок болгаш тайбының херээнге кедергей айыылдыг деп санап турар бис.

Тайбыкче болгаш айыыл чок чорукче ында орук бир күрүне бодунуң тура-соруун өске күрүнелерге дөгээрин дамчыштыр эвес, а бодунуң амыдыралын канчаар тургузарын чогумчалыг кылдыр чон бүрүзүнүң боду шиитпирлээр эргезин херек кырында хүндүлээрин дамчыштыр чедип алдынар дээрзинге ханызы-биле бүзүрээн бис. Никарагуаның чазаанаң чоокта чаа киирген тайбыңга ынак болгаш таарымчалыг саналдары чогум-на ол сорулгаларга дүжүп турар деп санап турар бис.

Делегейниң ол районунда байдалга холбаштыр сагыш-сыраашкынны илергейлээн. Мексиканың президентизиниң чугаалаанынга чамдык идеялар база ыңдыг угланыышкаш Силерниң эштериңер-биле ийи талалыг харылзааларның хөй-хөй айтырыгларының болгаш делегей байдалынга хамаарышкан айтырыгларында талазы-биле беседалажыр аргалыг болганымга холбаштыр сеткил ханыышкыны медереп билип тур мен. Финляндия биле Совет Эвилелиниң удуртукчуларының аразынга ужуражышкыннар, оларның чоруп турарының үезинде сеткилдин ханыышкыдан, ажык болгаш пайырадыг беседалар ийи чурттуң аразынга харылзааларны бистиң улустарывыстың чаагай чоруу дээш хөгжүдериге улуг ажык-дузалыг салдарны чедирип турар. Совлгу чылдарда ыңдыг ужуражышкыннарның ужур-дузазы доктаамал улгадып турар.

Финляндия бодунуң тайбыңга ынакшылдыг нейтралдыг политиказын ёзугаар бүгү чурттар-биле эки харылзааларны тударынче чүткүп турар. Бистиң даштыкы политиказывыстың ол үндезин боон турар угланышкыны кожалырывыс — Совет Эвилелинге болгаш сонгу чүк чурттарынга хамаарыштыр оныза улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Күрүне-ле бүрүзүнүң даштыкыдан айыыл чок чоруунга болгаш иштики ажыл-чорудулгазынга оон эң чоок чурттар-биле харылзааларының кады ажылдажылгаже чүткүлге, бот-боттарынга идегежириңге болгаш хүндүлежирине үндезилеттинген турарыдыка чугула болгай.

Мээң мурнумдагы президентилер, Паасикиви биле Кекконен олар 1948 чылдың Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында керээге үндезилээш, бистиң чурттарывыстың аразынга харылзааларны бүгү талалыг хөгжүдерин кол түүл кылдыр Финляндияның даштыкы политиктиг шугумун тургусканнар. Ол керээниң болунуң бүгү-ле байдалдарында эң чугула түүлдерин чайгылыш чокка хевээр арттырып турар. Ол Финляндияның болгаш Совет Эвилелиниң-даа амыдыралчы эрге-ажыктарына дүжүп турар. Ол моонбиле 30 чылдың дургузунда бистиң харылзааларывысты быжыг болгаш дең-дески чорукка үндезилээш, хөгжүдериниң шынчы оруун айтып берип келген. Ол харылзааларны делегей политиказының конъюктуглуг чайгылышкынындарындан хамаарылга чокка хевээр арттырып чорударынче чүткүлүн боттандырарынга баштайгы үндезинин ол керээ ийи чуртка тургузуп берген. Чогум-на оон ачызында бөгүп-даа бистиң харылзааларывыс ёзулуг үлегер-чижек боон турар-дыр. Мен моон-даа соңгаар ыңдыг болурунга ханызы-биле бүзүрээр мен. Финляндия мээң президентиниң албан-хүлээлгезинге турарым үеде-даа мээң мурнумда президент боон турган Ю. К. Паасикивиниң болгаш Урхо Кекконенниң айткан оруу-биле чайгылыш чок чоруурун бодумнуң таламдан демдеглексеп каан тур мен.

Финляндия биле Совет Эвилелиниң аразында харылзааларда бирги ужур-дузалыг чүүл чаңчыл ёзугаар экономиктиг харылзаалар боон турар. Совет Эвилели үргүлүлелдиг үениң иштинде Финляндияның садыглажыр эң улуг чурту болуп турар. Ол ам-даа база-ла бистиң экспортувуска болгаш импортувуска-даа эң чугула черни эелеп турар. Финляндия база-ла Совет Эвилелиниң барын чүкте садыглажыр чурттарының кол болүүнде бодунуң туружун быжыглаан. Мацаа холбаштыр президент Урхо Кекконенниң бистин чурттарывыстың аразында экономиктиг харылзааларны чедиишкиннир хөгжүдерине күрүне ажыл-чорудулгазының ужур-дузалыг болганын демдеглексеп каан тур мен. Сөөлгү чылдарда Совет Эвилели-биле бистиң садывыстың элээн ескинин сеткил ханып демдеглеп турар бис. Эрткен чылын ийи чурттуң аразынга бараан саарылгазының ниити хемчээли 5 миллиард рубль четкен.

Бараан сайгарылгазының өзүп турар чоруу экономиктиг кады ажылдажылганың үр хуусаалыын херек кырында көргүзүп турар. Ол оон-биле кады ийи таланың керээлиг баазазы болгаш санажылганың клиринггиг—туда санажылга чок, солчүүшкүнүг системазы садыгны калбартырынга таарымчалыг арганарны тургузарын база көргүзүп турар.

Финляндия биле Совет Эвилелиниң аразынга келир үеде экономиктиг харылзааларының кол-кол угланыышкыннарын 1977 чылда ат салдынган экономиктиг кады ажылдажылганың үр хуусаалыг программазында айыткан. 1980 чылда маңаа, Москвага, дээди деңнелге ат салдынган протокол ол программаны улам тодаратқан болгаш оон күштүг болуп хуусаашы 1995 чылга чедир узаткан. Экономиктиг кады ажылдажылганы дең-дески, кайы-даа талага ажыктыг болгаш бодуп бадыткаар керээлиг үндезинбиле келир үеде-даа улам калбартып шыдаар бис дээрзинге идеген турар мен.

Дээди Совединиң Президиумунуң дээрги Даргазы, делегей байдалының кандыг боон турары сагыш-сеткилдин дүвүрээнинин болдуруп, улустар аразының айыыл чок чоруунуң болгаш тайбың кады ажылдажылганың-даа эрге-ажыктары дээш улуг күжениишкиннерни кылырын негеп турар. Боо-чепсекти эңдере бүдүрүп үндурерин күштелдирип турарының байдалдарында чавырлыышкынны болдурарынче катап эглир болгаш улустар аразынга бүзүреништинин быжыглаарны дээш болдунар-ла бүгү үүлдерни ажыглаар ужурлуг бис. Дээди Совединиң Президиумунуң дээрги Даргазы, делегейге болгаш Европа-даа деңнелдеринге улуг күрүнелериниң аразынга чугаалажып, дугуржур чорукту камгалаары дээш Силериниң кылганынар эгелекчи саналдарынарны бедии-биле үнелеп көрүп турганыңар дээш, боттарының төөгүлүг юбилейин үткүп турар совет улустуң ааскежии дээш база Финляндия биле Совет Эвилелиниң чаңчыл болган найыралы болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазы дээш көдүрерин күзеп тур мен!

* * *

Л. И. Брежневтиң болгаш М. Койвистоның чугааларын чыылганнар улуг кичээнгейбиле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкынпары үзе кирип турган.

Дүштеки шайлалга найыралдыг байдалга болуп эрткен.

(СЭТА).

М. КОЙВИСТОНУҢ чугаазы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң дээрги Даргазы!

Эргим өөнүктер!

Финляндия Республиканың президентизиниң албан хүлээлгезин күүседип киришкенимниң соонда дораан-на мээң Совет Эвилелинге албанның ажыл-херекчи аян-чоруумнуң эгелээни менээ онза өөрүшкүлүг боон турар. Мен ону бодунуң сонгу-барыын талазында кожазы-биле эки харылзааларны тайбың кожа-хелбээ догуннаашкының принципиниринге үндезилээш, Совет Эвилелиниң хүндүлеп көрүп турарының чаа илерээшкини кылдыр үнелеп көрүп турар мен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң дээрги Даргазы, Силерниң бодунарга эң-найыралчы ёзугаруун чалаагазы болгаш бисти маңаа Москвага кээривиске өөрүшкүлүг хүлээп алганы дээш бодумнуң, хуумда болгаш мени үдеп чоруур кижилериниң өмүлээзинден ханызы-биле өөрүн четтиргенивисти илередип тур мен. Дээди Совединиң Президиумунуң дээрги Даргазы, Силерниң бодунар-биле, а ол ышкаш Силерниң эштериңер-биле ийи талалыг харылзааларның хөй-хөй айтырыгларының болгаш делегей байдалынга хамаарышкан айтырыгларында талазы-биле беседалажыр аргалыг болганымга холбаштыр сеткил ханыышкыны медереп билип тур мен. Финляндия биле Совет Эвилелиниң удуртукчуларының аразынга ужуражышкыннар, оларның чоруп турарының үезинде сеткилдин ханыышкыдан, ажык болгаш пайырадыг беседалар ийи чурттуң аразынга харылзааларны бистиң улустарывыстың чаагай чоруу дээш хөгжүдеринге улуг ажык-дузалыг салдарны чедирип турар. Совлгу чылдарда ыңдыг ужуражышкыннарның ужур-дузазы доктаамал улгадып турар.

Финляндия бодунуң тайбыңга ынакшылдыг нейтралдыг политиказын ёзугаар бүгү чурттар-биле эки харылзааларны тударынче чүткүп турар. Бистиң даштыкы политиказывыстың ол үндезин боон турар угланышкыны кожалырывыс — Совет Эвилелинге болгаш сонгу чүк чурттарынга хамаарыштыр оныза улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Национально-краеведческий отдел

ЭКОНОМИКА КАМНАЛГАЛЫГ БОЛУР УЖУРЛУГ

МАТЕРИАЛ ХУМАГАЛАЛЫ— КОЛ ЧҮҮЛ ОЛ

СЭКП Тэп Комитедиг болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдели «Чиг-эт, одалга-энергетика болгаш материалдыг өске-даа курлавырларны камнаар база чөп ажыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» чүгула доктаалды үндүрген. Ында үлетпүрге, тудугга, кодээ ажыл-агыйга бүгү талалыг камналганы чедип алырының тодаргай программазы айыттынган. Бо доктаал тудугжуларга база дорт хамааржыр. Дилиг материалларын, цементини, шилди, тудуг конструкцияларын болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны камныг ажаап, чарыгдаарын ук доктаалда онзалап демдеглээни түүлдүг.

Маңаа хамаарыштыр бистиң чамдык тудуг объектилеринде материалдарны ажаап, чарыгдап турарында байдал од доктаалдың негелделеринге дүүшпейн турарын минирер ужурлуг бис. Шынап-ла чамдык тудуг объектилеринге кижи чеде бергеш көөрге, ол-шыктап доштаган ийикпе, азы хар, довурак аразында холужа берген, сүстүүнүп чыдар цементини, буступ, үрелип чыдар түүйбуларны, озанналдыр чыгдынган хажыл, долгаяра берген маңзаларны, чазанылга кылыгларын, тудугга ажыглаттынмайн брактарлар демир-бетон конструкцияларны, бок-довуракта чартык-чамдыызы хомдоңе берген чыдар металл кезектерин, арматура демирлерин, буступ калгылаан соңга шилдерин болгаш өске-даа үнелиг металлдарның ажыглалдан үнүп чыдарын кижи хараадавас аргажок.

Бо бүгү тудуг материалдарын хумагалаарыңче кошкак кичээнгей угландырып турарын херечилеп турар. А шынында тудугларывыска ажыллаары-биле республика дашты-дан кирер сөөртүп ап турарывыс ховар материалдар

ЧУРУКЧУ А. Казанскийниң «Чаңгыс тонна газты камнап алырга — 2 000 метр пес болур» деп планкады. «Плакат» дээр ном парлаар чер үндүрген.

СЭТА-ның фотохрониказы.

кайы хөй. Чижээ: цемент, соңга шили, стеклевата, пластмасстан болгаш синтетиктиг, керамиктиг кылыглар, шывыглар, битум, демир, чес, шой, кан болгаш шаажак материалдар дээш түү чок дээр. Ындыг болганда үстүнде адаттынган материалдыг курлавырларны хумагалыг ажаап, шыңгыы норма-чижек ёзугаар камныг ажыглап, чарыгдаарын, түүлө тудугжулардан эвес, а бүгү чөпдөн база негээр херек. Маңаа хамаарыштыр чамдык чижектерни айтып көрейн.

Эрткен чылды сөөлүүредир дужаганывыс Кызылдың № 3 школазынга мындыг таварылга болган. Кажан үшкү корпусту штукатур-малярларга дужаары-биле тудугнуң хамык соңгаларын шилдээш, чылыг киирер деп турувыста суббота, воскресенье таварыжы берген. А понедельникте кээривиске, дыка хөй соңгаларның шилин рогатка-биле оң аткылап каапкан болган. Ам кайчаар, бузук соңгаларны пластмасс саазыннар-биле дуглаап, хөй артык чарыгдал үндүрүп турган чылыдылга шугумун кожуп киирер ужурга таварыштывыс. Бо дээрге хөйүн күш-ажылын үнелеп билбес ийи-чангыс тепек кижилерниң үүлгединдир. База бир чижек. Ол-ла тудугга демир-бетон конструкциялар белдирлерни тудуштурарының бирги сорттуң дилиг материалдары кончуг хөй хемчээлдиг ажыглаттынган. Ынчанмыже ол бүгү дилиг материалдарының артынчызының чогум кайнаар эти бергенин бистер безин билбес турдувус. Херектиң ужуру болза, мурнунда тудугга чайгыс бригада турувуста кандыг-бир кезекти бетонналп, оон адырган дилиг материалдарын элээн кап катап ажыглаар келдивис. Кажан ол школа тудуунче хөй бригадаларны мөөннеп, тудугну «шуурмап» эгелээнивис соөлүнде, байдал өскерилген. Чаа эккелген бедик сорттуң дилиг материалдарындан хоорзаларны кылгаш, тургузу кылыр кезектерни бетонналп, хоорзаларны катап камныг адыргаш, дараазында кезектерни бетонналры-биле чыып каар. Оон оларывыс хенертен чидебээр. Хүндүс-даа, дүне-даа мындыг турду. Моон түннелинде дилиг материалдарынга кандыг-даа кампалга чок болдувус. Цемент база ындыг байдалдыг чарыгдаттының келгенинден 50 тоңна хире карылгалыг үндүвүс. Бо бүгү чүүден болдунганыл?

Маңаа харыы бодүүн. Материалдарны кайы-хамаан чок чарыгдаар, кадагалаар талазы-биле тудугжуларның харысалгазының кошкаан ажыглап, чамдык кижилер хууда хереглелинге оорлаар чоруктун хөй болуп турганы күзенчиг эвес түннелдерге бистерни чедирген. Ынчанмыже школа тудуунга херектиг демир-бетон конструкцияларны өске чиик өртектиг кезектер, материалдар-биле солуп, дешилгелиг чаа аргаларны ажыглап турганы, тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин 100 муң рубльге чиигеттивис. Моон соңгаардаа эки чүүлдерни чедип алыр дээш экономиктиг хемчегерни ап чорудар бис. Ындыг-даа болза, бистиң тудугларывыста экономиктиг көргүүглерни улам бедидеринге моондактап турар хоочураан четпестерни бага айытса чогуур. Чижек кылдыр амгы үеде тудуг объектилеринге хүн бүрү кээп турар тудуг материалларының шынарынче кичээнгейни углап көрээл. Амгы үеде тудуг-монтаж ажылдарының өртек-үнезин чиигедир, бедик шынарлыг тудуг материалдарын будуруп, оларны долу ажыглаары — кол негелде ол. Ындыг болза-даа шынары куду продукциялар ам-даа будуртунуп, тудугларда кээп турары хүнүң негелдезинге капшаңдаа дүүшпес. Тудугжуларны дүвүредип турар чидиг айтырыг ол.

Чүгле эрткен чылын безин бистиң эргелел шынары куду болгаш күрүне стандартынга дүүшпес материалдарны ажыглаап, оларны эде кылырынга чээрби ажыг муң рубльдиң артык чарыгдалын үндүрген. Ажыы-биле чугаалааргa, ындыг когаралга таварышкан тудуг эргелели чүгле бистиң эвес болгай.

БАЙДАЛ ындыг турда-ла, шынары чавыс тудуг материалдары тудуг шөлдеринге ам-даа кээп турар. Чижээ, Кызылдың 13-кү микрорайонунда № 14 чуртталга бажыңының тудуунга СПТК8-60-15 марканың элээн каш дээвинр плиталарын эккелген. Оларны 10—12 сантиметр кыскаладып каан болду. А херек кырында «Тудуг кезектери» комбинаттың техниктиг контроль киллизиниң харысалга чогу-биле СПТК8-59-15 марканың плиталарын ынчаар кылып каапы илерээн. Оон соонда оларны солуурунга хөй ле үндүргеп бис. Чамдык дээвинр плиталары ыргак-дагыр, узуунун нормадан 6 см чедир кыскалаткапындан мындыг байдалга бо хүнперде база таваржып турар бис. Ол ышкаш СБГУ-15, ПРТУ-22. 27, 31 марканың эжик, соңгалар кырының демир-бетон ооргаларын будуреринң саадалын туралары-биле ПРУ марказыг оорганы ажыглап турарывыстан каттар аразының сеймиктиг бетон куржаанга ортумаа-биле бир каткала 10 кубометр хире баразныг бетонну нормадан ажыр чарыгдап тур бис. Тудугга төлевидел ёзугаар көрдүнген материалдарны чогуур үезинде будурбес, четчелевес чоруктун уржуу ындыг ышкажыл.

Ол ышкаш тудугнуң кол хлеви — түүйбуну алыыл. Кызылдың болгаш Элегес-Аксының түүйбу заводтары бистиң чагыларывыстың хүнде дөңгүн-ле 50—60 хуу күүседип турар. Ол хиреде түүйбүнүң шынары кончуг хөй-дүлаан. Оон барык 50 хуузу, а чамдыкта 60—70 хуузу чедир өрттеттинмээн болгулаар. Ынчангаш бустуучал. Оларны кол ханаларга ажыглаарда чаңгыстап сорттап туруп ажылдаар ужурга таваржып турар бис. Ындыг болганда, дашты кижиниң күш-ажылының будурукчулуунүң дугайын чугаалаан-даа херээ чок.

Бо чылдың эгезинден бистиң бригадавыс бригада керээнин чарып алгаш, ажылдап эгелээн. Ынчангаш кол кичээнгейивисти материалдарны чөп ажыглап тургаш, тудугну керээде көрдүнген хуусаавында чиик өртектиг, шынарлыг тудуп, ажыглалче киирерин бодап турар бис. Ажылдың шынарын экижидерип, материалларны эки ажаап, чөп чарыгдаарын, оон учёт-отчёдун шын тургузарын холга ап, кижи бүрүзүнүң материалдыг сонуургалын кедүрер сорулганы салган.

Орта мооңдактап турар чүүлдер база бар. Чижээ, февраль айда план ёзугаар 116 муң туүйбунун орнунга 51 муңну берип, хереглелившстин чүгле 43 хуузун хандырган. Бо дээрге бригада керээни-биле ажылдап турар бригаданы материалдар-биле хандырарынга администрацияның кол кичээнгейге албайн турарының тодаргай хереченин-дир. Байдал мындыг турда бригада керээзинин негелдезин ёзугаар тудугну хуусаазында эки шынарлыг зооаун, кылыры болдунмас. Ындыг болганда тудуг участогунуң удуртулгазы материалдыг хандырылганы улам экижидеринче чогуур кичээнгейни үүлаар ужурлуг.

АДАК сөөлүнде чугаалакчап турарым четпес чүүл иштики өрөөлдер айтырыы. «Тудуг кезектери» комбинаттың гипс-шлак-биле иштики ханалар будурер пеги ажылдавайн турар. Амгы үеде чуртталга тудугларының иштики ханаларын ындында-ла чедиишпейн турар түүйбу-биле эптеп. Хөй кижи болгаш техника күжүн чарыгдап турар бис. Бо чүгле тудугга күш-ажылдың будурукчулуун кудуладып турар эвес, а тудугнуң нормативтиг хуусаазын үзадып, оон өртек-үнезин улгаттырып турар. Ынчангаш бо айтырыгны дүрген үзе иштиктирлээр төлээле, комбинаттың гипс-шлак-биле иштики ханалар будурер пегинин тудуун дүрген доозуп. тудугларны белеп продукцияби-ле хандырар дээш комбинаттың дирекциязы. «Кызыл үлетпүр тудугга эргелелиниң удуртукчулары боттуг хемчеглерни алыры күзенчиг.

Ч. ДОҢГАК.
«Кызыл тудуг» эргелелиниң бригадир. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

БОТТУГ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниде чурттакчы чоннуң пенсия хандырылгазын улам ыңай экижидерин көрүп турар. Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның болгаш колхозчуларның назылаанының болгаш инвалид болганының пенсияларының, а ол ышкаш азырадыкчызын оскунганының пенсиязының ан бичe хемчээлин бедидер, колхозчуларның болгаш күрүне будурулгелеринiң ажылдакчыларының социал хандырылгазының байдалын деништирер, ындыг профессияның болгаш мергежилдин ажылдакчыларынга мурнунда доктаатказ пенсияларның хемчээлин амгы үеде тыпсын турар пенсияларның хемчээлинге чоорту деништирер деп айтып турар.

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдели 1981 чылдың январь 22-де «Чурттакчы чоннуң социал хандырылгазын улам ыңай экижидер талазы-биле хемчегler дугайында» база «Ургуларлыг өг-бүледерге күрүне дузаламчызын күштелдирер хемчегler дугайында» Чарлыктарны 1981 чылдың сентябрь 2-де хүлээп алган. Ол чугула хоойлужудулга актыларды амыдыралда боттанган. Аңаа хамаарыштыр чугаалап тура, күш-ажыл стажы четче эвес иелерниң пенсия хандырылгазынга доктаап көрейн.

Долу эвес күш-ажыл стажтыг ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга пенсияны чамдык негелделерни барымдаалап тургаш, четче эвес пенсияны тыпсып болурун хоойлужудулга көрүп турар.

Назы-хар талазы-биле эр кижилер ажылдап турган үезинде 60 хар четкенде, хөрөөженнер 55 хар четкенде, дилег кылганнар 5 чылдан эвээш эвес ажылдаанда, пенсия тыпсырын дилеп киирерinин бетинде олар 3 чыл ажылдаан болур болгаш ол үенин иштинде ажылга узуктелишкин алды ай ашпас турар ужурлуг: пенсия тыпсыр дугайында дилег үк хамаатының ажылдап турган үезинде ййикпе, азы ажылды соксаткан соонда бир айдан ажыг эвес үеде киргенде.

Хөй ургуларлыг иелерге болгаш чажыдан инвалид ургулуг иелерге ол негелделер 1981 чылдың ноябрь 1-ден эгелээп күш чок болган, ынчалзажок пенсия алыр дилег киирген хүнүнге чедир иштиви-биле беш чылдан эвээш эвес ажылдаан турары болгаш 55 хар четкен турары эргежок чугула.

Беш болгаш оон-даа хөй ургуларны божаап, оларны сес харлыынга чедир кижизиткен иелерни хөй ургуларлыг ие деп санаар. Сес болгаш оон өрү хар-назылыг, бичиизиниден инвалид болган ургулуг ие бичиизиниден инвалид ургуларлыг ие кылдыр санаттынар. Пенсия алыр эргени, тургузарынга ургуларның цехи-биле чурттап азы кайы үе иштинде чурттавайн туралары (интернатка, ургулар бажынынга школа-интернатка тургайы) барымдаа чок. Ие эргени казытказ хереөженнерге үстүнде чиигелелер көрүнген пенсияны тывыспас.

КАНДЫГ ургуларны инвалид деп санаарыл? 16 харлыг болгаш оон өрү назылыгда оларны эмчи-күш-ажыл экспертиза комиссиязы бичиизиден-ие бирги, ийиги бөлүктүң инвалидтери кылдыр санаанда, а 8-тен 16 хар чедир ургулар мелкөрүлде түннелинде ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң бадылааны, бичиизинден инвалид болган 16 харга чедир алыр ужурлуг пособиезин ап болур эргени берип турар. Данзыда көрүнген зарыглар илереттинген болза, 8-тен 16 хар чедир ындыг ургулар база инвазия ургулар болур.

Моон-биле чергелештир долу эвес стажтыг иелерге пенсия тыпсырда үстүнде айытказ Данзыда көрүнген зарыгдан аарзан турган 8-тен 16 хар чедир өлген ургуларны база барымдаага алыр. Чажыдан-на I азы II бөлүктүң инвалиди чораап, 16 хардан улуг назылыгда өлген ургулар база барымдаалаттынар. Чажыдан инвалид болганы дээш ургунуң ап турган пособиезин оон ызынге долу эвес стажтыгла назылааны дээш пенсия тыпсырыгга шаптык болбас ужурлуг.

Бо пенсияны тыпсырыгга кандыг документилер негеттинерил?

Бажың эргеделиниң, чурттагга-ажылгал конторазының, кодээ черлерде чурттап турарларга кодээ Совет күүскомунун шынаыдылгазы, ургуларның төрүттүгенiнiң дугайында херечилделери. Инвалид ургуларлыг иелер ургуларынга (8-тен 16 хар чедир) эмчиниң түннелви, 16 хардан өрү назылыг инвалид ургуларынга эмчи-эксперт комиссиязының шынаыдылгазын немей кожар.

Долу эвес ажыл стажтыга назылаанының пенсиязының хемчээли ажыл төлевиринден болгаш ажылының ургулчелинден хамааржыр. Ынчалза-даа ол эвээш ажыл стажтыга (беш чыл) пенсия, бир эвес ие негеттинер бүгү ажыл стажтыг болза, долу пенсияның дөрттүн бириңден эвээш болбас ужурлуг. Долу эвес пенсияны доктаадырда, ажылындан ангыда, иениң иштинге ажыктыг ажыл-чорудулгазын — өөренип чорааның, шериг албанныга турганын база барымдаалаар.

ХӨЙ УРУГЛУГ ие азы инвалид уруглуг ие бир эвес азырадыкчызын чидиргени дээш, колхоз пенсиязын азы өлген шериг албанныгының ет-бүлези дээш пенсия ап турар, ынчалза-даа күрүне будурулгезинге долу эвес ажыл стажы бар болза, оон бодунга таарымчалыг болур болза, чаа дүрүмнүг барымдаалаан назылааны дээш долу эвес пенсияже шилчип алыр эргелиг.

Иелерге долу эвес пенсияны оларның совхозтарга болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа будурулгелеринге ажылчыннар болуп ажылдап турганнарындан өскелеринге ажылдап турган үезинде төлевес.

1981 чылдың декабрь 1-ден эгелеп, бот иелерге пособиенiң хемчээлин 20 рубль чедир улгаттырган болгаш хуусаазын узаткан. Бир эвес мурнунда бот ие пособиени ургу 12 хар четкиже ап турган болза, ам ону ургу 16 хар четкиже чедир төлээр, сургуул ургуларга 18 харга чедир төлээр. Сургуул ургуларга пособиени бир эвес олар стипендия албайн турар болза төлээр. Ону өөредилге черинде шынаыдылгаже чылда бир удаа бадыткаар.

Пособие тыпсырын баштай дилеп киирип турар иелер социал хандырылга киллизинге билдириишкин, паспортун, ургунуң төрүттүгенiнiң дугайында херечилелин, ургунуң турар черинiң (цехи-биле кады бе, азы аңгы бе) дугайында шынаыдылганы киирер, бир эвес билдириишкинни кодээ Совет күүскомунга киирип турар болза, ындыг шынаыдылга негеттинмес. Оон аңгыда ургунуң адазының дугайында медээни төрүттүгенiнiң дугайында херечилелде киирген даар дугайында ХБАБ-ниң шынаыдылгазы база негеттинер.

12-ден 16 хар чедир ургуларлыг бот иелерге пособие төлээрин уламчылаарын ХБАБ-ниң шынаыдыңнан өске ол-ла документилер-биле чорудар. Бир эвес бот ие-нiң ургу өредилге черинде күрүнеин долу хандырылгазында турар болза, пособиени төлевес, Бир эвес 16 хардан 18 хар чедир өөрөнкчи ург стипендия албайн турар болза аңаа пособиени төлээр болгаш стипендия албайн турар дугайында өөредилге черiң чылда бир удаа бадыткаар.

Бир эвес бот ие азырадыкчызын чидиргени дээш пенсия ап турар азы ургунуң төрүттүгенiн адазындан алимент ап турар болза база ургунуң азырандыга берiнкен болза, пособиени тывыспае болгаш төлевес.

А. ВЛАДИМИРОВА.
Тыва АССР-ниң социал хандырылга министрiниң оралакчызы.

ЭВЭЭШ ЭВЕС

Бо чылын Кызылдың үлетпүр бараанар садыының бот-орудга-чарылгалыг № 7 будурулгезиниң ажылдакчылары 50 муң киловатт-шак электри энергиязын камнап алыр сорулганы салганнар. Одар сөглээн сезүнге эң болуп, ам безин үш муң киловатт-шак энергияны камнап алган.

Экономияның кол үндезинiң будурулгениң ажылчыннары боттары тургузуп алыр апаар. Ынчангаш электри курлавырларын камнаар дугайында чугаа среда санында аңаа болуп турар.

Контролёрлар эрткен чылын элээн каш удаа хыналданы чорутканнар. Оларның киирген сайалы ёзугаар дыка хөй магазиннерге электри күжүн хөй чарыгдавас лампаларны аскан. Чырык рекламазының болгаш сигнализацин лампазының ажылдаарының чурумун өскертип, аңаа камналга чедип алырының айтырыгларын шиитпирлээн. Шак ындыг үүрмек үүлдерден улуг камналганы алган. Эрткен чылын 21 муң киловатт-шак электри энергиязын ол коллективтиң кежигүнери камнап алыр арталыг болганнар.

Л. ФАТЕЕВ.

БОК-БИЛЕ КАДЫ

Экономика камналгалыг болур ужурлуг. Ол хүннүң чугула айтырыгларының бирээзи. Амыдыралчы ужур-дузалыг бо айтырыгны үнелиг чигзт болур өөнүг металлдың чымылдазынга хамаарыштыр чугаалажып көрээлинер. Өөнүг металл аймаан чыып дужаары будурулге чорудулгазының планныг даалгазынга дорт киришпезе-даа, улус ажылагыйын улам ынай хөгжүдеринге оон ажыы улуг.

Республиканың чамдык будурулгелериниң, организацияларының, албан чөрлериниң удуртукчулары бо үнелиг металлды чыгташ, хүлээп алыр пунктуга ону дужаарын ийиги чергениң айтырыы ышдыр көрүп турары чажыт эвес. Аңаа хамаарыштыр Тываның автотранспорт эргелелиниң № 1, 2, 3 АТБ-лерин ап болур. Адаттынган коллективтер өөнүг металлды чыып дужаарының талазы-биле эрткен чылдың планының түгле чартык келиниң деңгүн күүсеткеннер. Оон кол чылдагааны—ажылагыйжы эвес чорукта. Ол дугайын тодаргай чижектер-биле көргүзээлинер.

Эргижиреп элээнинден ажыглаттынмас апарган поршеньнер, аккумуляторлар № 2 АТБ-нин девискээринде чер санай октаттынган. Аңаа хамаарышкан актыны Красноярскиниң областар аразында будурулге-техниктиг эргелелдин төлээзи А. А. Золотухин тургускан. Автобудурулгенiң удуртукчулары ону кулак дашты-биле эрттирип, кандыг-даа хемчегни албаанар.

— Шак ындыг ээ-харысалга чок чоруктун мурнунга мен буруулуг ышкаш артым— деп, А. Золотухин чугаалады. Чамдык удуртукчуларның харысалга чогунун уржуундан өөнүг металл дужаалдазының планы үстүп турар. Ону хүлээп алырының өртээн база өстүрүп каан. Эрткен чылда бир тонна коргулчуунуң хүлээп алыр өртээ 180 рубль турган болза, бо чылын 530 рубль чедир өстүрген, чаңгыс тонна аллюминийниң өртээ 140 рубль турганындан 200 рубль апарган. Чамдык өөнүг металлдарның хүлээп алыр өртээн ийи-үш катап улгаттырган. Ынчалза-даа өөнүг металл аймаанын дужаалдазы багай чорун, эрткен айларның даалгалары күүсеттинмейн барган.

№ 3 автобудурулгенiң девискээринде поршеньнер, блоктар баштарын кара металлдар аразынга ыыткан турар. Оларның дашты ажылдаттынган үе-биле шиитпирлээн. № 3 АТБ чыл дургузунда 9 тонна өөнүг металл дужаар даалгазындан үүлге 200 килограмм өөнүг металлды дужаагаш, штрафка ыыткакчын. Штрафта айыттынган түүнү өөнүг металл дужаарының талазы-биле бурулуг кижилер эвес, а күрүне төлеп турар. Ынчангаш ол талазы-биле чамдык ажылдакчыларның ээ-харысалгазын үттүп турарының ышдагааны ында. «Каз-Хем» хөмүр-даш разрези, Чадаананың АТБ-зи, Элегес-Аксының түүйбу заводу, «Тудуг кезектери» комбинат олар металл дужаарының планын доктаамал күүсетпейн келген.

Адаттынган коллективтерде өөнүг металл чыып дужаарының даалгаларын күүседиринiң аргазы бар бе? — деп, А. А. Золотухинден айтырарывыска, ол мынчаар харыылады:

— Бир эвес күзээр болза олар күүседиптер, «Каз-Хем» хөмүр-даш разрезинiң девискээринде чөс сывырындактар, аккумулятор батареялары болгаш оон-даа өске өөнүг металл аймаа чер санай октаттынган чыдар. Оларны бок-биле кады үндүр сөөртүп турар таварылгалар бар.

Сельхозтехниканың Чадаанада каттыжымышкынында байдал оон-даа дора. Автомашиналар дугуйларын, тракторлар илчирбелерин бок-биле үндүр сөөртүп келген. Мындыг чижектиг ажыл-агыйжы эвес чоруктун уржуундан республиканың будурулгелери, совхозтары эрткен чылын 10 тонна металл аймаан чедир дужаавааан.

Металл дужаалдазының даалгазын доктаамал күүседип келген коллективтер бар. Оларның санынга Сельхозтехниканың Самагалдайда каттыжымышкынын хамаарыштырып болур. Ук коллектив металлды чыып, дорбан дужаап турар. Ол талазы-биле хыналданы кылырга, № 1 автобудурулге эрткен чылын цилиндрлер блогунун ийи бажын, № 2, 3 АТБ-лер, он болгаш ес санны дужаганнар. Бир баштың деңзизи 14 килограмм болза, мындыг хемчээл хөй-хөй тонна металл дужаалдазының планынга улуг-ла эскерилгени түргуспас дээрэн билдиптир. Бо үнелиг чиг-эт чер санай октаттына берген чыткаш, бок-биле кады үндүр сөөртүп турар. Чамдык будурулгелерниң удуртукчуларындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан өөнүг металл аймаа чыып дужаарының даалгазын күүседир дээш дээштиг хемчегlерни ап чорударын уе негеп келген.

В. БАРМИН.

БЕДИДИП ТУРАР

Өлүг-Хем районнуң совхоз будурулгезинде кодээниң профтехучилищезиниң механизаторлар белеткээр болгаш оларның мергежилин бедидер салбырлары ажылдап турар. «Күш-ажылдың хостуу» совхозта механизаторларның мергежилин бедидериниң курузунда 1 болгаш II класс чедип алыры-биле 60 кижи, агроөредилге бөлүмүнде 50 болгаш зооветөредилгениинде 205 кижи хаара тутунган. «Найырал» совхозта 65 механизатор мергежилин бедидип, чер ажылының билиглерин өөренир бөлүмде 25, зооветөредилгениинде 318 кижи өөренип турар.

Районга кылып чорудар ажылдарның планын ёзугаар, кышкы үеде 75 механизаторну белеткээр ужурлуг. Аныяк кадрларны белеткээринiң болгаш мергежил бедидериниң куретарында катай 216 кижи өөренип турар.

Районнуң совхозтары кодээ ажыл-агый специалистериниң мергежилин чыл бүрүзе бедидеринче кичээнгейни кошкатпайн келген. Эрткен чылын институттарга, техникумнарга болгаш Тываның мергежил бедидеринiң школазынга 25 кижини өөреткен.

Н. ВАНЬКОВ.

ХАЙГЫЫЛЧЫЛАР ИЛЕРЕТКЕН

Мал чеминиң кадагалалы болгаш хумагалалы дээш харыылап турар кижилерниң эзхарысалга чок чоруудан «Есильский» совхоз дыка улуг когаралга таварышкан. Малдың өлүп хораар чоруу кевүдээн, оон продуктулуу кызырылган.

Ол дээрге кол зоотехник В. Веревкиниин болгаш совхозтуң сайбыр эргелекчизи В. Рольфтуң-багай ажылдазының түннели-дир. Олар мал чемин болбаазырааш турзрын контролдаваанар, транспорт конвейериниге сагылга-чурум тургусканнар база силенип болгаш саваның төттөгелеп

Аныяктар — съездизинге

ХҮРЭЭЛЕҢИ ӨЗҮП ТУРАР

«Комсомолдуң XIX съездизинге—19 шалыпчы неделяга деп девиз-биле социалистиг чарыш Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжымышкынында калбарган. Оон мурнуку одуругларында аныяктар бүзүрелдиниле кирген.

Мурнакчы аныяктарның иштинден участок мастери Любовь Бараан, токарь Виталий Клименко, агрегатчылар Сергей Анчухин, Сергей Шумов оларны чоокта чаа комсомолчулар боттарының хүрээленiнге хүлээп ап, идегелди көргүскен.

В. АЛЕКСЕЕВ.

КОМСОМОЛЧУЛАР МУРНУНДА

«УТКА 25 чылы» совхозта комсомолчу - аныяктарның Арыскан СБФ-зи Улуг-Хемде мурнакчы ажылдыг коллективтиринiң бирээзи. Оон аныяктары Ленинчи комсомолдуң съездизин төлептиг уткуур дээш чарышка идепкейлиг хаара туттунган.

Күш-ажылдың будурулчулуун бедидип, шынарын экижидерин чарыштың кол негелделери болдурган. Бо ажылды боттандырып, эки ажылдаарынга Долчанмаа Бадынам ышкаш дагдыныкчыларның арга-дружулгазы аныяктарга үлегерлиг. Аныяк саанчылар Людмила Шияят-Дамба, Татьяна Монгуш олар февральда 820-860 кг сүттү саапган.

Фермада инектерниң ышка азыралынче, дөңгүлдезинче аныяктар улуг кичээнгейни салган. Саанчылар боттарының хостуг үелериңде кызыл-булунга чыглып, лекция, беседаларны үргүлүү дыннап турганнар.

Районнуң улусчу контроль комитединiң үйүшүнүүнүг хуралынга оларга цыңгыы доклуддоны бербишаан, бир айның шалының олардан тыртказ. Совхоз директору И. Сытникке база хемчег хүлээткен.

Улусчу контролдуң кыргилгезi оон-биле кызыгаарлаттынмаан. Саанчыларның болгаш малчыннарның сапалдарын өөренип көргеш, малды кыштагладырының чаа арганы аажылап кылганнар. Оон соонда кылган хыналданы илерээни — фермада байдал экижээн.

Хову чер Тургайның он мун ажыг улусчу контролёрларының массалыг рейдилерiнiң кол сорулгазы — мал чеминiң ажыглалын экижидери. Малчыннар-биле кады олар малдың кыштагланын турарын контрольлавышаан, курлавырларны дялеп тып, четпестерни эдип турарлар.

С. МАТАЕВ,
СЭТА-ның корр.
Аркалык.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыныңга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп қаргеңиин демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Ксения Романовна **Афанасьева** — Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң автобаазазының техниги.

Антонина Гавриловна **Баранова** — республиканың бөжудулга бажыңының эмчизи.

Ефросинья Васильевна **Бедарева** — столоваялар болгаш рестораннар трезинниң повары.

Афанасий Иванович **Богатов** — Көдээ ажыл-агый министерствозунуң чолаачызы.

Мария Ефимовна **Болотских** — республиканың туберкулёзка удур диспансеринің санитарказы.

Николай Павлович **Бондарев** — пиво заводунуң слесары.

Таисия Федоровна **Бухтуева** — аъш-чем барааннар садыының кол бухгалтериниң оралакчызы.

Екатерина Алексеевна **Валитова** — Чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң дуза чедирер тускайжыттынган бюрозунуң ажылчыны.

Мария Степановна **Верба** — судмедэкспертиза бюрозунуң санитарказы.

Василий Артемович **Вищуренко** — Тываның геологияшинчилел экспедициязының ерумпекчизи.

Кладвия Павловна **Горбунова** — «Тувфото» бүдүрүлге каттыжыышкынның ажылчыны.

Федор Семенович **Делегодин** — пенсионер.

Апиа Семеновна **Дервоедова** — республиканың бөжудулга бажыңының эмчизи.

Таисия Ивановна **Дряхлова** — Тываның электри четкилериниң котел цегинин ажылчыны.

Афимья Васильевна **Зиновьева** — хоорайның иштики херектер калдызының таныыл черинин контролеру.

Раиса Назаровна **Зырянова** — «Тыва улуг материалдары» бүдүрүлге каттыжыышкынның күш-ажыл болгаш шалың талазы-биле инженери.

Фаина Андроновна **Зырянова** — республиканың бөжудулга бажыңының акушерказы.

Геннадий Васильевич **Иванов** — Чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң чаагайжыдылга комбинадының столяры.

Николай Семенович **Изгагин** — Кызылдың тууйбу заводунуң одакчызы.

Анна Ильинична **Иконникова** — «Скотпром» трестиң кол бухгалтери.

Пелагея Андреевна **Каспипева** — республиканың одаар чүүл сайгарар конторазының диспетчери.

Алексей Иванович **Киселев** — Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң транспорт бүдүрүлгезиниң ажыглал калдызының начальниги.

Зоя Яковлевна **Климас** — судмедэкспертиза бюрозунуң эмчи сестразы.

Клавдия Григорьевна **Князева** — № 9 магазинниң директору.

Маргарита Николаевна **Ковалёва** — республиканың бөжудулга бажыңының эмчизи.

Николай Акимович **Коваленко** — Садыг министерствозунуң автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Сергей Глебович **Козлов** — геология-шинчилел экспедициязының ерумпекчи мастери.

Анна Сергеевна **Кретова** — Тываның сүт комбинадының ажылчыны.

Зинаида Алексеевна **Кузьмина** — республиканың одаар чүүл сайгарар конторазының экспедитору.

Нина Андреевна **Кулиманова** — мобель фабриказының ажылчыны.

Валентина Васильевна **Курганская** — гидрометобсерваторияның улуг техник-метеорологу.

Анастасия Ивановна **Лобастова** — Кызыл хооркүүскомунуи улус эредилге кылдызының № 7 ясли-садигинин ажылчыны.

Любовь Васильевна **Мальцева** — республиканың туберкулезка удур диспансеринің санитарказы.

Мария Александровна **Мамонтова** — «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазының газоэлектросварщиги.

Екатерина Ивановна **Мартемьянова** — республиканың бөжудулга бажыңының акушерказы.

Тамара Ивановна **Меньшикова** — Тываның автовокзалдар болгаш автостанциялар бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылчыны.

Амыгаан Сундуевна **Мөңделе** — столоваялар болгаш ресторанның трезинниң техажылчыны.

Антонина Максимовна **Обушная** — республиканың ном садыының конторазының садыгжызы.

Зинаида Николаевна **Осипова** — хоорайның харылзаа белдириниң телефонизи.

Ксения Маркеловна **Парилова** — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бухгалтери.

Анна Ивановна **Пирогова** — пенсионер.

Агафья Григорьевна **Полева** — хоорайның харылзаа белдириниң радиожудулга талазы-биле электромонтёру.

Анастасия Дмитриевна **Растащенова** — «Тываснабсбыттын» продукция талазы-биле эргелелиниң склад эргелекчизи.

Зинаида Авазакумовна **Романюк** — пенсионер.

Иван Михайлович **Рязанов** — кежээки ортумак № 1 школаның ажыл-агый эргелекчизи.

Лидия Григорьевна **Сарафанова** — республиканың бөжудулга бажыңының акушерказы.

Александра Аракчаевна **Сарыглар** — пенсионер.

Анастасия Николаевна **Сарыг-оол** — профессионал-техниктиг кооператив училищеэзиниң бүдүрүлге өредилгезиниң улуг мастери.

Тамара Чымбаловна **Сат** — республиканың хөгжүм-шин театрының бижыкчы мастери.

Анна Ивановна **Свинцова** — партия обномунуң техсекретары.

Татьяна Ивановна **Сильянова** — пиво заводунуң белен продукциязының мастери.

Нина Константиновна **Солодкова** — столоваялар болгаш рестораннар трезинниң ажылчыны.

Александр Иосифович **Сысоев** — Тываның электри четкилериниң электромонтёру.

Татьяна Михайловна **Тараненова** — хоорайның иштики херектер калдызының таныыл черинин контролёру.

Ульяна Георгиевна **Тюнина** — республиканың ном садыының конторазының садыгжызы.

Надежда Карповна **Федяева** — пенсионер.

Василий Евсеевич **Фотисов** — пенсионер.

Валентина Павловна **Фидимонова** — пенсионер.

Наталья Емельяновна **Шампурова** — ном садыының республика конторазының садыгжызы.

Виктор Дмитриевич **Широдушкин** — Тываның геология-шинчилел экспедициязының партиязының начальниги.

(Уланчылыг).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ҮЗЕЛ-БОДАЛДАРНЫҢ БОЛГАШ ТУРУШТАРНЫҢ ЧАҢГЫС ААЙЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ниң Политбюрозу Польша Улус Республиканың партия-күрүне делегациязының Совет Эвилелинге албаниың аян-чоруунуң, ПКАП ТК-ниң Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский баштаан польша делегацияның СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев баштаан совет делегация-биле ужуражышкынының болгаш чугаалажышкынларының дугайында отчёттуг чугаалажып көрген.

Политбюро чугаалажышкынларның түңнелин долузубиле үүлдүгүнген болгаш оларның польша-совет харылзааларга улуг ужур-дузалыг база чугулазын онзалап айткан деп, ПАП агентилелдиң ол хурал дугайында дыңнадыында демдеглээн. Совет удуртулганың болгаш Москванын хөңнитизининг польша делегациязы чүректин ханызындан ийи-биле уткуп хүлээп алганы онда демдеглээн. Ол аянчорук ПКАП биле СЭКП-ниң аразында, ПУР биле ССРЭ-ниң аразында, полык болгаш совет улустарның аразында социалистиг интернационализмниң, бот-боттарын хүндүлежириниң база ден эргениң принциптеринге үндезилеттинген акыдүмна найыралың болгаш кады ажылдажылгазын улам ынай хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга аалдок улуг ужур-дузалыг болган деп айыттынган.

ПКАП ТК-ниң Политбюрозу ССРЭ-биле найырал болгаш эвилел ПУР-нуң даштыкы политиказының кол шугуму боон артыш турар деп демдеглээн. Польшаны болгаш Совет Эвилелин каттыштырып турар эвилелчи кады ажылдажылга социалистиг ийи күрүнеге болгаш оларның улустарынга чугула ужур-дузалыг, социалистиг күрүнелериниң дем каттыжылгазының күүү-күжүн база сырый эптиин быжыглаарынга дузалап, кызыгаарларның база Европага дайын соондагы байдалдың өскерилге чок быжыг болурунуң чугула үүлү болуп турар.

Ол харыззааларның интернационалчы бүдүжүнүң чугула бадыткалы болза Польшаның улузунга кедергей берге үеде Совет Эвилелиниң көргүзүп келген болгаш көргүзүп турар деткимчези болгаш дузаламчызы болур.

Польша-совет бүгү талалыг партия болгаш күрүне харылзааларының улам ынай хөгжүдезинге аян-чоруктуң улуг ужур-дузазын Политбюро сеткил ханыышкын-биле онзалап демдеглээн. Польшаның шинтпирлеринге хамаарыштыр совет таланың чогумчалыг билиишкинин, а ол ышкаш ПКАП-тын Каттыышкан тараачын партия болгаш Демократтыг партия-биле кады социализмни камгалаар дээш, ниитилел-политиктиг база экономиктиг быжыглыышкын дээш ап чорудуп турар хемчегдеринге хамаарыштыр билиишкинни, Польшаның айтырыглары эш Л. И. Брежневтиң бодунга конгуг чоок көргенин демдеглээн.

Онза ужур-дузалыг чүүл болза ССРЭ-ниң талазынган экономиктиг дузаламчы, ылангыя польша болгаш совет үлегпурнуң аразында кады ажылдажылганың чаа бедик деңнелин чедип алганы болур деп, дыңнадыгда чугаалап турар. Ол кады ажылдажылга болгаш дузаламчы эвес болза, а ол ышкаш ақы-дүнма социалистиг чурттар-биле оон иштинде ЭДЧ шугуму-биле, кады хөделиишкиннерни калбартпаан болза, Польшаның кризистен үнери болдунмас турган ийиг.

ПКАП биле СЭКП-ниң кады ажылдажылгазының ханыылаашкыны база улам ынай хөгжүдезеи, ақы-дүнма ийи партияның эки дүржулгазын ажыглаары чугула рольдуг болур деп ПКАП ТК-ның Политбюрозу онзалап айткан. Оон-биле чергелештир Москвага ужуражышкын база Польшаның болгаш Совет Эвилелиниң удуртукчуларының чугаалажышкыннары Польшаның делегейге туружун быжыглаарынга дузалыг болурунче кичээнгейни угландырган. Польша чаасказынгырган эвес деп чүвени олар база катап бадыткаан, политиктиг ыйлыышкынның империалистиг кампаниязынга, экономиктиг базыышкынга база пропагандисчи халдаашкыннарга ол таварыжып келгенде, болунуп илеллиг өөнүктериниң болгаш эвилелчилериниң деткимчеңиге болгаш дузаламчызынга даянып болур дээрзин бадыткаан.

Делегей байдалын үнелеп көөрүнге хамаарыштыр, ылангыя АКШ-тың удуртукчу бөлүктериниң политиказынган база империализмниң кедерегдин турары боо-чепсектү әндере бүдүрининден үнүп турар тайбыңга кыжанышкынга хамаарыштыр Польшаның болгаш Совет Эвилелиниң үзелбодалдарынын база туруштарының долу чангыс аайын чугаалажышкынар көргүскенин ПКАП ТК-ның Политбюрозу сеткил ханыышкын-биле онзалап демдеглээн. Ол кыжанышкынга удур туржургуна СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң делегейге аттадары, күүү-күжү болгаш чайгылыш чок тайбыңга ынак политиказы төөгүлүг улуг рольду ойнап турар. Совет Эвилели-биле Варшава Керээниинң киржикчилери бүгү күрүнелер-биле сырый кады ажылдан тургаш, бөмбүрзекке тайбыңны камгалаар дээш, чавырлыышкын дээш, дедегейнин айыыл чоп чоруу, деп эргелиг хөгжүдүе база кайы-кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылга дээш демиселге моон-даа соңгаар идепкейлиг киржир.

ВАРШАВА. (СЭТА). Маңаа Каттыышкан тараачын партиянын Кол комитединиң секретариалының хуралы болуп арткан, аңаа КТП КК-ның даргазы Р. Малиновский ПУР-нуң партия-күрүне делегациязының Москвага аян-чоруунуң түңнелдериниң дугайын дыңнаткан.

Ук аян-чорук Польшаның төөгүзүнде берге болгаш эргилделиг үеде болган деп, ол чугаалаан. Ол чорук оон чугулазын болгаш ужур-дузазын тодаргайлап турар. Польша делегациязы Совет Эвилелиниге кайгамчык чылыг болгаш чүректиң ханызындан хүлээп алган. Аян-чоруктуң түңнели болза чурттуң таварышкан кризизин ажыл артериниге дузалаар бүгү талалыг кады ажылдажылганы ханыладыры болгаш калбартыры болур. Москваже аян-чорук польша-совет кады ажылдажылгага чаа үе-чаданы ажыткан.

КТП КК-ның секретариады польша-совет чугаалажышкыннарны чүүлдүгүнген болгаш оон түңнелдерин бедин-биле үнелээн.

Демократтыг партияның ТК-зының президиуму польша делегациязының Совет Эвилелинге аян-чоруунуң дугайында ДП ТК-ның даргазының отчёдун дыңнап чугаалашкан.

Польша-совет харылзааларның улам ынай ханылап база быжыглын турарынга сеткил ханыышкынын ДП ТК-ның президиуму илергейлеэн. Советтер чурту-биле найыралболгаш кады ажылдажылга Польшага үндезин ужур-дузалыг. Ол кадыа ажылдажылга база социалистиг интеграция — чурттуң экономиктиг хөгжүдезинин чугула фактору деп, демократтыг партия санап турар.

Бодунуң өөнүү болгаш эвилелчиэн социалистиг Польшага Совет Эвилели деткимчени көргүзүп келген болгаш көргүзер деп Совет Эвилелиниң мелеглелиэн президиум онаа сеткил ханыышкыны-биле уткаан. Ол деткимче Европага тайбыныың болгаш айыыл чок чоруктуң магадыласыдыр деп, президиумуң хуралынга демдеглээн.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Курлавырлар — ажыглалда

БУДАПЕШТ. Хендир будурер талазы-биле Венгрияда эң улуг будүрүлге каттыжыышкының — «Будафлакстың» чаартыр талазы-биле ажылдарны чедиишкиниг дооскан. Будүрүлге курлавырларын бүрүн ажыглаар талазы-биле чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның ажылдары маңаа шинтпирлиг рольду ойнаан. Чаартыкчы 500 ажыг саналдарны будүрүлгеге шингээдип ажылгаанының түңнелинде «Будафлакс» будүрүлге каттыжымышкыны чүгле эрткен чылын безин 10 миллион форинт акшаның арыг орулгазын алганын ол каттыжыышкында социалистиг күш-ажыл бригадаларының чоокта чаа болган чөвүлел хуралынга демдеглээн.

Каттыжыышкының заводтарында амгы үеде 6 мун ажыг кижи, колдуунда херээженнер ажылдап турар. Оларның хөй нуруузу — социалистиг күш-ажыл бригадаларының кежигүннери. Ажылчыннарның чогаадыкчы иниациативаларын администрация чери калбаа-биле деткип турар. Оларның саналдаан чаа чүүлдерин будүрүлгеге шингээдип неперетткен. Херээженнерниң бедик будүрүкчүлүг ажылдаарынга, таарымчалыг дыштанырынга чогумчалыг байдалдарны хандырып берген.

Кадыкшыл, бедик будүрүкчүлүг күш-ажыл

СОФИЯ. «Кадыкшыл, бедик будүрүкчүлүг күш-ажыл, чогаадыкчы узун назын» деп комплекстиг программаны Болгария Улус Республиканың Кадык камгалал министерствозу чогааткан болгаш амгы үеде боттандырып турар. Неперенгей турган аарыгларны болдурбас соруулгаже улуг кичээнгейни амгы беш чылда угландырып турар. Сесиз беш чыл планының чылдарында 5,8 мун орунгуг чаа эмнелгелерни тудар, санаторийлерни, аптекаларны, поликлиникаларны немей ажыдар.

Сөөлгү оң чылда кадык камгалалынга күрүнениң тускайлаан хөрөнгилери 2,5 катап көвүдээп.

Чаа черлерни шиңгээдип алыр дээш

ХАНОЙ. Биньчитхиең можунуң эвээш чурттакчылар-лыг тургай чаа черлерин шиңгээдип алыр дээш шимчээшкин Вьетнам социалистиг Республикада улам калбарган. Өске районнардан 150 мун тараачынар ол можунуң девискээринде көжүп чеде бергеп.

Биньчитхиең можуну чурттун ядыы облазы кылдыр саналып турган. Вьетнамның соңгу болгаш мурнуу кезээниң ортаа аразында турар болганда, ол можу америк агрессиядан дыка качыгдаан. Биньчитхиең ырак эвес келир үеде Вьетнамның тараалаң районнарының бирээзи болур.

Кады ажылдажылга калбарган

УЛАН-БАТОР. Социализмниң ақы-дүнма чурттары-биле улусчу Моолдуң экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылгазы МАРның чедиги беш чыл планының чылдарында улам калбарар. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның социалистиг экономиктиг интеграциязының комплекстиг планында ол дугайын тодаргай айыткан.

Совет Эвилели-биле экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганың чыл бүрүде улам-на калбарып турарын Моол Арат Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чанында даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединге СЭТА-ның корреспонденгизиниге дыңнаткан. Ийи чурттарның аразында кады ажылдажылганың эң чугула кол айтырыгларын 1981 чыдын августа эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Ю. Цеденбалдың аразында Крымга болган найыралдыг ужуражышкынның үезинде чугаалажып көргеп.

Моолдуң улус ажыл-агыйының кол адыры — мал ажылын хөгжүдер талазы-биле экономиктиг деткимчени МАРга Совет Эвилели көргүзер. МАР-ның көдээ ажыл-агыйын 80 чылдарда хөгжүдерининң комплекстиг планын ажылдап кылырынга совет специалистер киржир.

Совет Эвилелиниң деткимчези-биле улус ажыл-агыйының 340 ажыг объектилерин төлевилээр болгаш тудар соруулга салдынган.

(СЭТА).

Пекинниң шпионнары

МАНИЛА. (СЭТА). Пекинге деткиткен болгаш чазанка удур чепсектиг дээрбечилер Филиппиннерге өлүрүкчү үүлгедиглерни калбартырын чуртка сандаргай байдалды өскүдерин планнап турган.

Пекинге деткиткен чажыт организацияга удур хемчегдерин Филиппиннерниң эргечагыргалары чоокта чаа бот-тандырган болгаш ол организацияның 20 ажыг удуртукчуларын болгаш активчилерин айыыл чок чорук органнары тудуп хоруглааның шериг командылалы дыңнаткан. Чурттуң чазаанга болгаш черче эрге-чагыргаларга удур шериг болгаш политиктиг характерлиг калбак шаңар халдаашкынының планын айыыл чок чорук органнары илереткен.

Сальвадорнуң патриотчу күштериниң демисели улам-на күштелип турар. Национал Хосталганың Фарабундо Марти аттыг Фронтузунуң отрядтары дайзынче дидим шаңар халдаашкыннарны кылып, стратегия талазы-биле чугула черлерни эзлеп ап, чаа-чаа чурттакчылыг черлерни хостап турар.

ЧУРУКТА: сальвадор патриоттар тулчуушкуннар аразының бичии када чапсарының үезинде.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТРЭ-НИҢ ЧАЖЫТ ПЛАНЫ

МАНАГУА. (СЭТА). АКШтың төп разведка эргелелиниң болгаш Сальвадорнуң реаксыдыг күштериниң белетээри шериг эргилдеэн. Төп Американың ол чуртунга чоокку үеде болур магат чок. Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузунуң кол командылалыының кежигүнү Хоакин Вильялобос тура халыышкынының «Венсеремос» радиостанциязын дамчыштыр чугаазынга ол дугайын дыңнаткан.

Амгы шериг хүнтазын эргелагырргага хевээр арттырарын чедип алыр дээш АКШ-тың оралдажышкынары бүүрап турар. Чонга удур дерзин үүлгедиглерин кылган хүнтазын удуртукчуларын эрге-чагыргадан чайладырын АКШтың төп разведка эргелели чажыды-биле планнап турар. Сальвадор улустуң мурнунга бак сурагжаан реаксыдыг күштериниң белетээри шериг кижилерин эрге-чагыргадан АКШ чайлаткаш, оларның орнунга өске кижилерин кииргеш, революстуг күштерге удур шаңар халдаашкыннарны катап эгелээрин бодап турар.

Камгалал министри Гильермо Гарсианы болгаш кедергей барыын үзелдиг бөлүктериниң удуртукчузу Роберто Д' абуиссонну алуурерин АКШтың төп разведка эргелелиниң чажыт планында айтыган.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сальвадорда чагырыкчы хүнтазының кежигүнү, полковник Гутьеррес-биле АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг ужурашкан дугайында «Нью-Йорк таймс» солуң дыңнаткан. Ол ужуражышкынының эң-не чажыт байдалдыг болганын солуп демдеглээн. Сальвадордан келген ол полковникти гараж дамчыштыр чажыт эжик-биле А. Хейгтиң кабинединге киирип келген. Ужуражышкынының түңнелдериниң дугайында кандыг-даа медээ чок.

МАНАГУА. (СЭТА). Сөөлгү медээлерни өзугаар алырга, Сальвадорда шериг хүнтазының удуртукчузу Дуарте «чажыт даалга-биле» Каттыышкан Штаттарже далаштыг чорупкан. Төп разведка эргелелиниң белеткээри шериг эргилдезиниң планнары-биле Дуартениң далаштыг аян-чоруунуң дөрт холбаалыг болганың патриоттарның «Венсеремос» радиостанциязы айыткан.

Патриоттарның демисели

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Дерзин шериг хүнтазының удур чепсектиг демиселди эгелээн Сальвадорнуң патриоттуг күштери боттарының дайынчы чорудулгаларын соолгу үеде улам күштелдирген. Фарабундо Марти аттыг национал хосталга фронтузунуң дайынчылары чурттуң чөөн талакы девискээринде дөрт департаментилеринде байдалды контролдап турар.

Санта-Ана департаментиле гидроэлектростанцииняны патриоттар сандан үндүргенин партизаннарның радиостанциялары дыңнаткан.

Чурттуң мурнуу-барыын кезээнде чурттакчылыг эллэн кап улуг суурларны партизаннар эзлеп алган.

ШЫҢГЫЫ ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Бельгияга барып чораан Франциянның премьер-министри П. Моруа «Нииги рыноктуң» штаб-квартирязыга парлалга конференциязын кылган болган АКШ-тың сан-хөө болган акша политиказын шыңгыы шүгүмчүлээн. АКШ-тың хөделиишкиннери Барыын Европаның чурттарының экономиказына улуг когаралды тавырыштырып, бүдүрүлгени кызырарынга, ажыл чоктарның санының өзеринге чедирип турар-дыр деп, ол чугаалаан.

ШИИТКЕЛ

КАИР. (СЭТА). Президент Садатты өлүрген дугайында херектиң талазы-биле суд чорудулгазы Египеттиң найысылалынга доозулган. Эрткен чылдың октябрь 6-да Каирге шериг парадының үезинде Садатты өлүргенинге бурууллуг кылдыр санаттыргаш, судка кирген 24 кижиниң иштинден 22 кижини бурууллуг кылдыр дээди шериг трибуналы санаан. Садатты өлүрүнге дөрт киришкен дөрт кижини, оларның аразында Египеттиң чепсектиг күштериниң лейтенантызы Халед Аль-Исламбулиниң, чажыт мусульман организациязының удуртукчузу Абдель Салям Фарагты шаңжылап өлүрер кылдыр трибунал шииткен. Шаңжылап өлүрер дээн шииткелди республиканың президентиниң бадылаан соонда күштүг болур.

АДА-ИЕЗИ КЫМНАРЫЛ?

Бо чылдың октябрь 14-те «Шынга» парлаттынган «Кара сагыш» деп эгелиг материалды номчаш, чоннуң чугаалажып-даа турарын база мээн хуумда бодалдарымны-даа илередикеен, бо чагааны бижикседим.

Ындыг ораатандыг, алыскак-чиксек, ажык-кончаа сүрер, күрүненип-даа, чоннуң амы-хууда-даа өнчү-хөреңгизин оорлаар, дээрбеддээр чорук, ол ышкаш дээрбеден, үптеп тура күрүненип өнчүзүн камгалап турган, ону хүлээпгеп кижилерни оттуг-даа, соок-даа чепсек-биле амы-тынына чедери эң-не арын-шүүр, угаан-сарыыл чок, совет хамаатызы кижилериң аразынга чыды-даа турбас ужурлуг үүлгедиг деп бодаар мен.

Ажы-биле чугаалаарга, Эрзинниң Нарын чурттуг Д. Чылбаккай бодунуң ажы-төлүн, аарыг-аркык өөнүн ээзин каапкаш, түге мал сүре бергени ол? Ол бодунуң хамаатыны хүлээлгезин медереп билир, бодунуң төрээн совхозунга дүжүлап, оон садар малын дүжаар черинге онча-менди чедирээр дээш ажылдап чораан-дыр. Ындыг айыылдыг хилянка таварышкаш, ег-бүдэшпеп, ажы-төлүнден мөңгеде чарлырын ол бодаваан болгай. Ынчалза-даа ол «Черле айыылдыг, канчан билир, чамдыкта кара сагыштыглар тургулаар» деп ылаш-ла бодап чораан болгай.

Кем-херек үүлгедикчилериниң ада-иезин кайдал? Кайы черде чурттан турарыл? Чүнү кылып турар хамаатыларыл? Ажы-төлүнүң кижизидилгезин «канчаар көрүп чораанарыл? Олары күрүненин өнчүхөреңгизинче келеппин, октуг боозун шыгаап алгаш, белеткеннп турда, чүнү көрүп турганыл? Бо талазы-биле тодаргай харыыны истедге органнары, номчукчуларга бистерге, солуп дамчыштыр дыңнадыр боор деп идегээр-дир мен.

Ол ындыг-дыр. Амгы үеде бистиң партивисе, чазаавыс бичии чаштарны, аныяк салгалды кара чажыдан кырыыже чедир эки чурттазын, Төрээн чуртунга бараан болзун, оон чечектелишкинин үлам бижыглазын дээш, ону карак огу дег камгалазын дээш, хүн бүрүде оларның чаагай чуртталгазы, угаан-медерели дээш ада сагыш салымшкының кылып турар. Ада-иелер ажы-төлүн кижизиг кылдыр өстүрүүн дээш, оларның эвээш-даа, хөй-даа ажы-төлүн өстүрүп, өредип, бут кырынга кижизиг кижи, ёзулуг арыг, ак сеткилдиг хамаасты кылдын дээш не кижиге божуур мурнуун, божаанының соонда төлевирлиг шөлээнн, уругдарының өстүреринге дузаламчыларны берип турарып кымдаа билир.

Ам чүл, ынчаш? Бо магалыг үеде чүзү четпээнил, оорлаашкынны, үптээшкинни, хулиган чорукту, хамаатыларже халдаар чорукту чүге үүлгедин турары ол? Азы эмин эрттир азырал-тежээге чамдык назы четпээп-даа, улугдаа кижилериниң бажы эштенгени ол бе? Бо талазы-биле бала көөр болза эки деп бодаар мен.

Демги мал сүргеннерже халлаашт, Д. Чылбаккайның амызынга четнеп белүк оолдарда, оода оон баштынчызында черле кижи мээу чок дерзин кымга-даа билдингир. Күрүненик малын камгалап, ону халаска чинжеңнеп чиирлерге бербес дээш, кызып, карангы дүне туружуп турган Д. Чылбаккай болгаш оон өөрү ёзулуг совет кижилер ол-дур. Оорлар келирде чугаалыр, белүглешкеш, ок-боону холга туткаш келген-дир. Оон аар кем-херек чок. Олар харын назы четпээп дижик, ол херекти чиигетпес ужурлуг турган деп бодаар мен.

Бир чугаада Н. Монгуш үүлгеткен херекти араганың хайы деп бодап турар-дыр. Мен бодаарымга ол ындыг эвес. Олар элээр турган-да мал сүргеп улустуң көргеш, ону былаар, үптээр, бербезе амы-тынынга чедер, боону кол чепсек кылыр деп дүгүрүшкан деп бодаар мен. Үүлгедиичилер арагалап алган эвес, боттары элээр турганда ол үүлгедигин баш удур планнап алган деп бодаар мен. Ынчангаш ындыгларга оңаар кеземче шыгыы болур ужурлуг деп бодал сагыштан ыравас боор-дур.

С. ТЮЛЮШ.

БАРЫЫН ГЕРМАНИЯГА СОҢГУЛДАЛАР

БОНН. (СЭТА). **Барыын Германияның Шлезвиг-Гольштейн черинин хоорайларынга болгаш обществаларынга коммуналдыг соңгулдалар болган. Хамаатыларның соңгулдага иденкейинин чавызаанын ол соңгулдалар көргүскен. Соңгукчуларның 74 хуу хирээн аңаа киришкен. Ол дээрге 1978 чылда болган соңгулдаларга киришкенинден 4,5 хуу эвээш болуп турар.**

ХДС партия соңгукчуларның бадылаашкынызырының 50,1 хуузун албышаан. Шлезвиг-Гольштейнниң хоорайларынга болгаш обществаларынга хөй кезиин бодунга хевээр арттырган. Боннуң чазак эвилелиниң составынга кирип турар Социал-демократтыг партияның төлөөлекчилери бадылаашкынларының 34,6 хуузун, Хостуг демократтыг партия—6,8 хуузун алган.

АВТОМАТТАР ШЫГААТТЫНГАНДА...

МАДРИД. (СЭТА). Автоматтар болгаш пулеметтар-биле шыгаап алган турда, «бүгү-ниитги соңгулдазы» Гватемалага болган. 28 чыл бурунгаар шериг эргилдезиниң түңнелинде эрге-чагырганы эмзелеп алган шериг диктатуразы америк империалистериниң деткимчези-биле чуртуун чонун чагырып, демократияны болгаш хамаатыы эргелерин амга чедир базын алган чорун турар.

Чонга удур бодунуң дерзин эрге-чагыргазын быжыглаар соруулга-биле шеригниң диктатуразы «бүгү-ниитги соңгулдалары» дээр хоозун чүүлдү организастаан. Оон түңнелинде чуртуун президентизиниң, оралакчы президентизиниң, парламент кежигүннериниң, эрге-чагырганың чер-чер органнарының «соңгаан». Чуртта соңгулдага чазылыгларының чүгле 30 хире хуузу «соңгулдаларга» киришпеп болгаш олар боттарының тура-соруузын дерзин шаажылалтым үезинде хостуг илергейлеп шыдаалаанар.

Спартакиаданың хүн демдеглели

КРАСНОЯРСК. (СЭТА-ның корр. В. Пименов, В. Трушков). Март 8-тиң хүнү херээжен спортчуларга байыр чедиришкиннери-биле эгелээн, чечектер-даа арбын болган. Улуг-Хемниң эриинде чыылган хоорайда спортчуларның хөй кезии херээженнер болганда ындыг болбас арга чок. Ол хүнүң организакчылар дыштанып кылдыр көрүп-даа каан болза, 10 километрге чаржыр хаакчылар үнүшкеннер.

Делегейниң болгаш Олимпий оюннарының хөй дакпыр чемпиону, Удмуртия чурттуг Галина Кулаковага ол хүн ийи дакпыр өөрүшкүнү эккелген. Оон чурттуң чемпионаттарында болгаш спартакиадаларга алган шаннадлары дөртен чедип турар. Амгы үеде күш-культура башкызы Кулакова сеолгу он чылда херээжен спортчуларның шолбанларының бирээзи болуп келген. Бо удаада оон ,көргүзүү 37 минута 01,9 секунда болган. Делегейниң экс-чемпиону, Свердловск чурттуг Зинаида Амосова анаа 25.2 секунда четпейн барган. Хүлер медальды ленинградчы Раиса Гаврикова чаалап алган.

Олимпий чемпиону, делегейниң бирги черн дээш чоокта чаа болган маргылдаазының тиилекчизи Раиса Сметанина ол чарышка кириштээн.

Ол хүн эрткен хаак маргылдаажы онзагай түүдер чок эртип турган болза, эр улустуң ужуражылгазынга элдептиг болуушкун болган. Саратов чурттуг, 21 харлыг Михаил Тимофеев өскелерни мурнапкан. Ол ийи катап шенээш 2 минута 40,69 секунда көргүзүүнү чедип алган. Ол дээрге, аныяк спортчуның эң улуг тиилелгези. Минскижи Игорь Юдин ийиги черни эзэлээн, Москва чоогундан келген Владимир Андреев үш дугаары болган.

70 метр бедик трамплинден хаактыг шураарынга 21 харлыг Андрей Шакиров (Ленинград) спартакиаданың чемпиону болган. Ол ниитизи-биле 241,8 санны чаалап алган. Кировтан келген Игорь Морозовка мөңгүн медаль опаашкан. Алма-Атаның төлээзи Владимир Черняев дөрт чыл мурнунда хүлер медаль чаалап алган болза, бо удаада база-ла ол шаннадын алган.

Спартакиаданың шаннадарының он бирги комплектизин кежээ, орайтай бергенде, конькиге маннаар спорттуң тиилекчилеринге тывыскан. 23 харлыг, ленинградчы Дмитрий Бочкарёв бо кышкы бүгүвилел оюнпарының ийиги алдын медалын ынчан чаалап алган. Делегей чемпионадының мөңгүн шанналының эдилекчизи болган Бочкарёв он километрге 14 минута 37,92 секунда көргүзүглүг болуп, тиилелгени чедип алганы ол. Сергей Березин (Горький область) биле Виталий Анкушев ийиги, үшкү черлерни үлешкеннер.

1500 метр черге элээдилернин аразынга болган маргылдаага Михаил Братчиков (Тула область) 2 минута 02,77 секунда дургузуунда эрткеш, тиилекчи болган.

Эр улустуң конькиге чаржыр маргылдаазы оон-биле доозулган.

Белоруссиядан келген Александр Пектубаев ССРЭ-нин Улустарының V кышкы спартакиадазының ийи хевирингге чемпионнаан. Ол 432,06 санны ап, тиилелгени чедип алган. Мөңгүн шанналды Горький чурттуг Александр Майоров алган. Украинаның төлээзи Александр Просвирнин хүлер шанналга төлептиг болган.

* * *

КРАСНОЯРСК. Март. 9. (СЭТА-ның түскай корр. В. Васильев, В. Трушков). Ленинградчылар даггa хаактаар Людмила Кедрина-Реус болгаш конькиге маннаар Дмитрий Бочкарёв оларның соон дарый ССРЭ-нин Улустарының V кышкы спартакиадазының ийиги алдын медалын Хабаровск чурттуг Юрий Бурлаков чаалап алган. Ол хүнгү 15 километрге-даа, оон мурнундагы 30 километрге-даа Ыраккы Чөөп чүк чурттуг спортчуну эртер кижи чок болган. Оон удурланыкчыларының аразынга алдарлыг чеди мастер, делегей классының 16 спорт мастери турган. 15 километр черни ол 50 минута 27 секунда дургузунда эрткен.

Шыырак хаакчы Евгений Беляев (Ленинград) безин мөңгүн шаннал чаалап алган турда, аныяк спортчу Анатолий Романовтуң хүлер медальга төлептиг болганы — кымның-даа мапаваанны тиилелге болган. Ол аныяк хаакчы чүгле 21 харлыг.

Бир чыл мурнунда-ла Романов элээдилер аразынга маргылдага киржип турган. Бо чылын ол эң тергиин спортчуларның санынга бир дугаар кирген. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бо спартакиада чаа-чаа аныяк талантыларны илередип эгелээн.

Хаак стадионуудан ырак эвес черге биатлончулар күжүн шенежип эгелээннер. Олар 15 километр черге маргышканнар. 19 харлыг, Свердловск чурттуг Юрий Кашкаров ол орукту 50 минута 51,05 секундада эрткеш, тиилекчи болган. Ол аткан каразын чаңгысты-даа часпаан.

Дивногорскиден Красноярскиге чедир шоолуг ырак эвес, машинана-биле бир шак чоруур. Дивногорскижилер спортка тергиин ынак улус. Ынчангаш, спартакиаданың арепаларынга хөй кезии оон келген.

Спартакиадага тиилекчи болган хаакчыларның аразында Дивногорскинин төлээзи чок, ынчангаш олар Красноярскинин спортчулары дээш «аарып» турарлар. Ол база чөп, Крайның шыырак хаакчылары белеткелин Дивногорскиге эрттирер болгай.

Дивногорскиден тергиин шыдыраачылар үнүп турар. Ында дөрт школачының бирээзиле оңу ойнаи билир. Чоокта чаа болган хоорай маргылдаазынга 600 өөреникчи киришкенин анаа чижек кылдыр адаарга четчир. Хоорайның шыдыраа клувунга делегей чемпиону Анатолий Карпов лекция-даа номчаан, чангыс угда ойнаан-даа, делегейниң экс-чемпионнары Михаил Ботвинник, Михаил Таль, ССРЭ-ниң ийи дакпыр чемпиону, Красноярск чурттуг Лев Псахис олар аңаа аалдап чорааннар.

Хоорайның спорт коллекциязында спартакиаданың шаннадлары амдыызында чок. Ынчалза-даа олар спортту шаннал дээш эвес, чоңнуң кадыынга дээш ажыглап турар. Бо талазы-биле дивногорскижилерде чедишкин улуг. Эрткен чылын оон күш-культуржулары «Спорттуң болгаш кадыкшылдың хоорайы» деп ат дээш демисешкеш, Бүгүэвилелге тускай шанналды албышаан, бирги черни ээлээн.

Чүгле ГТО стартынга безин оон чеди чурттакчызының бирээзи үнүп турар. Эрткен чылын ол хоорайга чүс ажыг маргылдаа болган. Аңаа ийи муң беш чүс хире кижи ГТО-нуң хөрек демдээнинг эдилекчилери болганнар.

Ленинградчы Евгений Беляев хаак спортунда сураглыг кижилерниң бирээзи. Оон делегей болгаш чурт чемпионаттарынга, Олимпий оюнларынга чаалап алган шаннадлары дыка хөй. ССРЭ-нин улустарының кышкы спартакиадаларынга безин ол ийи катап тиилекчи болган.

15 километр орукка тиилекчи болган дээш аңаа мөңгүн шанналды тывыскан. Ол шаннал шынап-ла онзагай. Аңаа Беляев дыка үр белеткенип келген, чоокта чаа-ла аарып тура безин белеткенип турган. Ол тиилелге аңаа шынап-ла алдын ертектиг болган.

(СЭТА).

КОМСОМОЛ-ПРОФЭВИЛЕЛ КРОЗУ

Хаакка маннаарынга комсомол-профэвилелдин республика крозунуң түңнел маргылдаазы дыштанып хүннерде Хербис даанга болуп эрткен. Бо кросс маргылдаазы массалыының талазы-биле бистиң республикада эң улуг. Бо удаада база ындыг болган, 24 командалардан 300 хире спортчулар хаак оруунче үнүп, боттарының бөлүктеринге тиилекчилерни илереткен. Тываның спортчулары ол старттарны ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазынга болгаш ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге тураскаатканнар.

Маргылдааның байырлыг ажыдыышкыны эгелээн. Оон кол судьязы В. С. Хопров хаакчылар маргылдаага киржиринге беленип республика крозунуң организатыг комитединиң даргазы, профобл'эвилелдиң секретары С. Д. Кировка илеткээн.

Ол спортчуларга байыр чедирип, ук кросту Тываның комсомолчулары болгаш аныяктары база хоочун спортчулар профэвилелдериниң XVII съездизинге тураскаадып турарын чугаалааш, кросста киржип келген спортчуларга партияның өндүр улуг планнарын, салган соругалаарын амыдыралга боттандырар дээш бүгү бар күжүн утландырарын күзээн.

Оон соонда назы-хар, ангы-авгы бөлүктер аайы-биле солун маргылдаа эгелээн. Республиканың эң шыырак спортчулары бирги бөлүкке чарышканнар. Көрүкчүлерниң кичээнгейин ооң баштайгы хүнүнде эр улустуң 15 километрге чарыжы хаара тутган. Ындыг болбас арга чок. Оон киржикчилериниң аразында Тываның шыырак дээн хаакчылары шупту чыглып келген.

Спортчулар хаак оруунче аразы 30 секунда болгаш-ла үнүп-ле турганнар. № 204 деп каан хаакчының старт алыр үези-даа келген. Ону кыйгырарга-даа чок. Чүгле үнер үжурлуг шагындан 40 секунда эрткенде ол стартка маңнап келгеш, хаак оруунче үнүшкен. Ол дээрге биатлонга ССРЭ-ниң спорт мастери, бо хемчээлге эң шыырак спортчуларның бирээзи Сергей Бабкин болган. Ынчангаш ол үнелиг секундалар чидиргеш, чемпионнаар аргазы чок болган. А бирги черни Бай-Хаактан келген спорт мастерине кандидат Виктор Золотухин чаалап алган.

Ийиги хүнүнде олар 20 километрге маңнааннар. Бо удаада Сергей Бабкин мастер адын бадыткап, бирги черни бүзүрелдин-биле эзлээн. А хереежен спортчуларның эң шыырак бирги болүүнге Хөв-Аксының төлээзи Ирина Афонина баштайгы хүн 5 километрге, а оон эртенинде 10 километрге тиилелгени чедип алган.

Элээди өлдарның 15, 20 километрге чарыжынга Бай-Хаакта уругларның спорт школазының өөреникчизи Олег Надиге чедер кижи чок болган. Ооң командада эки Людмила Адаева база кымга-даа аштырбаан. Өске сөс-биле чугаалаарга эң шыырак—бирги болүкке Тандының спортулары-биле ачыр-дачыр маргыжыптар чаңгыс-даа команда чок болган. Олар команда талазы-биле бирги черни бүзүрелдин-биле ээлээннер.

Хар-назының аайы-биле эң улуг — ГТО-нуң бешки чадазының киржикчилериниң аразынга республиканың хоочун хаакчылары Виктор Иргашев, Седип-оол Аракчаа, Эльвира Крыщина болгаш өскелер-даа эки көргүзүглерни чедип алганнар.

Болуп эрткен маргылдааның эң улуг назылыг киржикчизи Кирилл Филимонович Шишигин болган. Оон хары ам 62. Ынчалза-даа ол хаак оруунга бодундан 9-10 хар аныяк хаакчылардан бичии-даа дудак чок халын, үшкү шанналдыг черни ээлээн.

Ийи хүн үргүлчүлээн солун маргылдааның түңнелинде тиилекчилер илерээш. Районнардан келген командаларның үшкү болүүнге ыраккы Тожудан келген спортчулар бирги черни ээлээннер. Ол команданы СЭКП Тожу райкомунуң ийиги секретары Ч. А. Удумбара удуртуп чораан. Ол боду база болүүнге эң эки түңнелди чедип алгаш, чемпион атка телептиг болган. Ук кросска Эрзин, Тес-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнардан төлээлер киришээн.

Профэвилел ажылдакчыларының адырлар аайы-биле обкомнарының аразынга болүкке бирги черни көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң командазы тиилекчи болган. А медицина ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң спортулары тиилекчиге каш-ла сан четпейн, ийиги черни алган.

Ортумак өөредилге черлериниң аразынга Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училищезиниң сургуулдары эң хөй санны алгаш, чемпионнаан. Чадазының № 6 профессионал-техниктиг училищези — ийиги черлерни алганнар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: 5 биле 10 километрлерге чемпионнаан Л. Адаева; хоочун хаакчылар Д. Сат, А. Седип-оол болгаш Ч. Удумбара кросс маргылдаазының үезинде ужуражып, чугаалажып турары; маргылдаа үезинде.

ГРАФИК ЁЗУГААР

Су-Аксы суурну 15 агитквартираға хувааган. Агитквартира бүрүзүнге ада-иелербиле өөреникчилерниң каттышкан хүралын чыылдырып турар. Хөй янзы ужуражылгалар, кичээлдер көрдүнген график ёзугаар эртип келген. Эрткен айда Бора-Тайга, Алдан-Маадыр суурларның хереежиннер чөвүлелдериниң төлээлери-биле агитквартиралар төптеринге ужуражылгалар болгулаан, ажыктыг дуржулгаларын солушкан.

Культура бажыңынга «Ажык сеткил» деп кежээ эртирген. Аңаа аъш-чем делгелгезин, түс-түс агитквартираның хана солуннар үндурүлгезин организастаан. Кушажылдың хоочуннарны кежээге чаладып, ажыктыг сүмелерни бергилээн.

О. КАҢ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

ЧЫМЧАК СЕТКИЛ

Кыштың чыккылама соогу. Бажында чүгле чылыдыр одаан печканың оду хүүлээр. Е. А. Юртаева даштыңа үнүп кээрге, долгандыр чүү-даа көзүлбес туман.

Ол эртен Евкодия Александровна база-ла өске бүгү эртеннерде ышкаш, Кызылдың «даг кырында» улуг эмнелгезинче далажыпкан. Ында ол 1954 чылдан эгелеп ажылдаан, ынчангаш чаңгыс коллективке ам таптыг-ла 27 чыл ажылдап турары ол.

Бо үениң дургузунда Евдокия Александровна Юртаева чеже аарыг кижиге бараан болбаан, чеже дөрбелчин метр шөлдүг шаланы арыглап аштаваан дээр. Ол коллективге болгаш аарыг кижилерниң аразында хүндүткелдиглериниң бирээзи. Ындыг бедик хүндүткелди Евдокия Александровна үр үениң иштинде ак сеткилдиг ажылы-биле, аарыг кижилерге ээлдек-эвилел чоруубиле, аарыынган дүрген адырлып алзын дээш бүгү сеткилинден сагыш човап ажылдан чоруурун-биле чедип алган. Бир эвес кижи ажылын эки кылып билир болза, кандыг-даа мергежил хүндүткелдиг дээри-ле шын. Ооң херечизи — кадыы баксыраш, азы озал-ондакка таварышкаш эмчиге келген кижилерни үр чылдарда ие кижиниң чылыг холдары-биле азырап-каратап, олар сегин алгаш күш-ажылдың өөрүшкүзүнче дедир эргип келзин дээш үргүлчү сагыш салып ажылдан чоруур Евдокия Александровнаның шудургу ажылы, ооң хөй санныг шаннал-макталдары.

— Ажылымга мырыңай чаңчыга берген мен, чамдыкта берге аарыг улустар келирге, оларга сагыш човаар дээш дүне безин орта удувайн баар чүве-ле болгай — деп, ол чугаалап олурду.

Аарыг улустар аразынга чорун турда, ооң кылаштаары безин билдиртпес, оларның чүнү хереглеп чыдарын шимчээшкин бүрүзүнден, каразының үүнден-на эңдевес. Ол кижи бүрүзүн сергедип, хей-аът киирип билир, чаа келишкин эрткен азы аар аарын турар кижилерге чугаалаар чылыг сөстү, солун чугааны ыяап-ла тып алган турар. Чамдыкта дайын шөлүнге болуп турган кандыг-бир маадырлыг чоруктар дүтайынга-даа төөгүп, азы ооң мурнунда кандыг берге аарыг, нарын келишкин эрткен кижилерниң, канчаар сегин чорутканын-даа сактып, аарыг кижилерге эмчиниң бүгү сүмелерин ол ёзугаар күүседирин бо-ла чагып орар.

Ажылдап эгелээнинниң баштайгы үезинде Евдокия Александровна база-ла өске бүгү кижилер дег, чаа ажылынга чаңчыгып чадап шаг болган: эжик-даа хак кылдыр хаалтар, шалаже сава-даа оскунуптар, суг-даа төптер. Ынчалза-даа ол улам кызымак ажылдап чораан ажылының хыын тып, мергежилин улгадып, харын-даа эштерингедаа, коллективтиң баштаар черинге-даа мактадып турар апарган.

Е. А. Юртаева аарыг кижиге кезиишкин чорун турдала, ооң чыдар орнун эдип белеткээш, шалазын чуггаш, өрээлди агаарлаткаш, даашшымээн үндүрбес кылдыр өскелерге чагып каар чаңчылдыг. А аарыг кижини өрээлче киирип аккээрге, дораан-на орун чанында келир, дуза чедиреринге белен, бичии кадала бодунуң ажаан турары аарыг кижилерни шалыпкын дүрген хайгаарап четтигиптер, эмчилерден кымга, кандыг дуза чедирзе экил деп чүвени баш удур айтырып ап турар. Бо үениң иштинде ооң ажылга озалдан келгенин азы турүптүм, чалгаарай-дыр мен деп турганын ким-даа дыннап көрбээн.

Чылдар эрткен. Евдокия Александровнаның арнында онгаар-дескээр кежип чоргулай бергилээн сыгыглар көстүп келгилээн. Ынчалза-даа ооң чымчак сеткили, кижилерге дузаараг чаңчылы биеэ хевээр арткан.

Чөн мурнунга үр үениң иштинде ак сеткилдиг ажылдап келген күш-ажылдың хоочунун ийи чыл бурунгаар коллектив кежигүннери дурум ёзугаар дыштанылгаже үдээн, ынчала-даа Евдокия Александровна ажыл чок олуруп шыдавас-тыр мен дээш катап чедип келген. Шынапла Дуся үгбайның сагыш човангыр аажы-чаңы ол улуг, найырадыг коллективке база-ла эргежок чугула болганы шын боор. Е. А. Юртаева ам-даа аныяк чалыы чылдарында ышкаш кызымак ажылдап, шаннадып-макталдып, аарыг кижилерниң ажаалда-хайгааралынче онза кичээнгейни салып, бодунун харыылап турар участогунда негелдеге дүүштүр ажылдап турар.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

«ЧЕТТИРДИМ» ДЕП СӨГЛЕП ЧОРУУР

Өөреникчилерден негелдези улуг, чолдаксымаар дурт-сынныг аныяк оол — ынчангы чеди чыл школазының директору Василий Опаевич Өлчей турган. Чер тарамык чүрттап чораан араттарның ажы-төлүн школага бөлүп, өөредир дээш аъттыг, чадаг аялдар кезип, чоң аразынга тайылбырны чорудуп, хөй-ниити ажылын Василий Опаевичиниң үени чеп ажылап четтигип турганын ам кээп бо-ла сактып кээр мен.

Шак-ла ынчан, 1949 чылдың сентябрьда, школага өөредилге эгелеп турда, Ак-Туруг сумузунуң араттары база чыглып, ол черге баштайгы Ленин аттыг колхозту организастап тургусканнар. Ынчангаш ол чылдар мээн амыдыралымга кажан-даа уттундурбас болуп артып калган. В. О. Өлчейниң күш-ажылчы амыдыралы шак-ла моон, Ак-Туруг суурнуң школазындан эгелээп болгаш, маңаа 35 чыл иштинде башкының карын болгаш берге хүлээлгезин ыдыктыы-биле күүседип, чоң мурнунга баразан болуп келген.

Ол үеде школага өөренип киргеш, ол-ла школаны доозукаш, тускай мергежилди чедип алгаш, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап чоруур өөрүм-биле кады башкывыстың чоокта чаа РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атка тедептиг болганынга өөрүп, аңаа изиг байырны чедиргилээн бис.

1949 чылдың күзүнүнде колхоз тургустунганының даразында чылда-ла суурга бажың-балгат көвүдеп, боттары электростанциялыг болуп, Ильичиниң лампочкалары чайыпчаны бээрге бистиң өөрүшкүвүстү чүү дээр! Кежээлерде интернатка солун номнарны өөреникчилер комитединиң даргазы Партизан Дамба-Хуурак (ам СЭКП Тес-Хем райкомунуң бирги секретары), интернат чөвүлелиниң даргазы Николай Бегзи (ам Эрзинде көдээ ажыл-агый эргелелининн начальныгы) олар бистерге бо-ла ыыткыр кылдыр номчуп берип, янзы-бүрү оюннарны организастап турган чүве. Школавыс директору хостуг үезин үргүлчү бистиң аравыска эрттирер турган. Ол волейбол ойнаарынга, черниң узунун, бедиин халыырынга ынак болгаш бистерни база аңаа өөредип турган. Дараазында бир чайгы дыштанылганың соонда чыглып келиривиске, башкывыс Василий Опаевич чурук тырттырарын өөренип алган болду. Удаваанда өөредилге, корум-чуруму эки кезек оолдарны бөлүп алгаш, чурук тырттырарынга өөредип эгеледи. Оларның аразынга Моңгуш Тапов (ам Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң директору). Шалык Кара-оол (ам Улуг-Хем районнуң Арыг-Үзүү ортумак школазының директору) болгаш өске-даа хөй өөреникчилер улуг сонуургал-биле кирген. Удаваанда башкывыс бистерни чурук тырттырарының нарын аргаларынга өөредип каан, бистерге «Смена» деп фотоаппаратты берип каан. Бистер ооң-биле бойдустуң чараш чурумалдарын, ажыл-ишчи кижилерни, эки өөредилгелиг өөрүвүстү дээш черле чүнү-даа тырттырып, школага, ооң соонда район делгелгелеринге-даа кириштивис.

Хоочун башкывыс Василий Опаевичиниң чылыг, чымчак сеткилиниң, бедик арга-дуржулгазының ачызында башкының дээди эртемин чедип алгаш, бистиң келир үевис — чаштарны өөредир болгаш кижилер буянныг иште үр чылдарда ажылдап чоруур мээн өөрүм хөй. Оларның чамдыызының аттары бо. Ак-Туруг ортумак школазында Седен Борбак, Екатерина Куулар, Майя Сундуй-оол, олла суурда профтехучилищеинин директору Сангаажап Седип, Улуг-Хемнин Хайыракан ортумак школазының директору Шивидек Кызыл-оол болгаш оон-даа өскелер бар. А ынчангы клазывыс даргазы турган Янтарь Дамбаа Күрүшениң Кызылда педагогика институдун дооскаш, Тываның элээн хөй школаларынга башкылап, директорлап болгаш көдээ Совет күүскомун даргалап ажылдап келгенинин соонда, ам «УТКА 25 чылы» совхозта партком секретарында ажылдап турар. Январь Дамба-Хуурак, Январь Дамчаа, Суван Самбын-оол суглар база-ла башкының буянныг херээн шилип алган, ам 20 ажыг чылдарда доктаамал башкылап чоруурлар.

Ынак башкывыс Василий Опаевич Өлчейге бистер, оон баштайгы өөреникчилери, өөрүп четтиргенивисти кезээде илередип, дараазында одуругларны бараалгадыксаар бис:

Чеже чашты чурталгаже
Чедип сургап киирди
ыйнаан,
Чеже кижи сеткилинде
«Четтирдим» деп чору
ыйнаан.

М. ДАНЗЫН.

ХОЙЖУЛАРГА

Эмнелгенин комсомолчуларындан болгаш аныяктарындан тургустунган «Медик» агитбригадазы малчыннарга бо-ла баар. Чоокта чаа «Тээли» совхозтуң Эдер-Куйнуң хойжу бригадазынга концерттиг, лекциялыг аалдап чораан.

Бот-тывынгыр уран чүүл бөлүүң солун концертин көргүспүшаан, сапбюллетеньни үндүрүп берген. Бо үнүшкүнүң Тээли эмнелгезинде комсомолчу Марита Ондар эки организастаан. Малчыннар концертти сонуургап көрген соонда, хойжу бригаданың бригадири Чечек Куулар хойжуларның ажылы-биле таныштырган.

Кадарчыларның чурттап орары арыг-сидиг. Бир өгге кызыл-булуңну база дерип берген. Стендилерни кылган. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлүүнүң артистери удавас Кара-Хөлдүн хойжуларыныче аъттаныштырлар.

О. ДЕЛГЕР.

Бай-Тайга район.

телевидение

МАРТ 11-ДЕ

МОСКВАДАН

БИРГИ ПРОГРАММА

8.00—«Ye». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55— «Горнистер, кыйгыга харыылаңар!». Таллинден дамчыдылга. 9.25—Ч. Диккенс — «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй сериялыг телешин. 2-ги сериязы. 10.55—Будүрүлге гимнастиказы. 11.25—Медээлер. 11.30—14.15—Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35—«Беш чыл—кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг фильмнер программазы. 15.00—«Аныяктарга хөгжүм программазы». Эвилелдер бажының Колонналыг залындан дамчыдылга. 17.10— ССРЭ-ниң Улустарының кышкы V спартакиадазында. Красноярскиден дамчыдылга. 18.00—Миллионнарның лениичи университеди. «Эртем-техниктиг деңшилге болгаш күш-ажылдың чаа утказы».

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.00—«Кижи болгаш хоойлу». 19.30— Фигурлуг чуңгулаашкынга делегей чемпионады. Эжеш чуңгулаашкын. Хостуг программа. Даниядан дамчыдылга. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—«Чүү? Кала? Кажан?». Телевикторина. 22.50— Бөгүн делегейде. 23.05—23.35—«Вильнюс квартединг» деп фильм-концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.30—Шинти биология. 10 класс. Дириг амытаннар селекциязы. 13.00 — ПТУ сургуулдарынга. Төөгү. Декабрьның чепсентиг тура халышкыны. 13.30—Зоология. 7 класс. Куш ажыы. 13.55 — «Тапышкын». Ураң-чечен фильм. 15.30—Медээлер. 15.40—17.45— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.45—Документалдыг фильм. 18.15— «КАП экраны». 18.30—Телемедээлер. 18.45 —«Сонаристиг чарыштың хүн демдеглели». 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.30 — Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Харжыгаш-алышкылар». (ЧССР). 19.45—«Черде, дээрде база сугда.. Автомодель спортунуң дугайында. 20.30— Якут АССР-ниң ураң чүүл коллективтериниң концерти. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—Ч. Диккенс — «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй сериялыг телешин. 3-ку сериязы.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

агаар

Бөгүн республикага көжер булуттаар, чамдык черлерге хар чаар, хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 10—15 градус соор.

Кызылга көжер булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 21—23, хүндүс 3—7 градус соор.

Кызылдың одаар чүүл конторазы республиканың будүрүлгелеринге болгаш чурттакчы чонга токпак ыяшты садып, контораның бодунуң транспорту-биле чедирип берип турар. Конторанын адреси: Кызыл хоорай, Оюн Күрседи кудумчузу, бажың, 4; телефону — 2-23-37.

Кино

МАРТ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аббa» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Руслан болгаш Людмила» (2 сериялыг) 9.30, «Дээрде дүнеки албыстар» 12.20, 17.00, 18.40, 20.30 (узаткан), «Солун чүүлдер делегейинде» деп киноклуб 15.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Механик Гавриловтуң ынак херээжен кижизи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Даргалыг оглу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Валентина» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллдистериниң 2-37-13, пропаганда киллдизиниң 2-31-75, культура киллдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллдизиниң 2-21-47, үлетшүр киллдизиниң 2-31-75, чагаа киллдизиниң 2-41-27, информация киллдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 89

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер. полиграфия болгаш ном садыывың хереглериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00687

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 59 (11857) | 1982 чылдың март 12, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

«Улустарның найыралдыг өг-бүлезинде бүгү совет республикаларны ң экономиказы дең-дескизи-биле хөгжүп турар».

ССРЭ-ниң 60 чылынга СЭКП ТК-ның доктаалындан.

Ийиги арында — ЭСТОН ССР.

«Эстонсланец» будурулге каттыжыышкынның «Октябрьский» разрези — сланец казып тывар талазы-биле улуг будурулге. Ында чылда-ла 5 миллион тонна сланецти казып турар. Разрез күчүлүг, 35 кубометр ишкир ускууштуг, экскаваторлар-биле, 40 тоннуң «БелАЗ-тарыбиле», эске-даа даг-тывыш техниказы-биле дериттинген.

ЧУРУКТА: 35 кубометр ускууштуг экскаваторнуң мурнакчы машинизи коммунист Майдо Агур.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КАПИТАЛ САЛЫЫШКЫННАРНЫҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

РЕСПУБЛИКАНЫҢ үлетпүр будурүлгелери эрткен чылын продукция сайгарарының, күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидериниң планнарын күүсеткен. Тудугжулар ол-ла үеде мурнуку чылдыынга деннээрге 5,3 хуу хөй кол фондуларны ажыглалга киирген. Бо чылдың эрткен айларында олар база чамдык чедиишкиннерлиг болган.

Будурүлгениң кол фондулары чылдан чылче өзүп турар болгаш ол сорулгага хөй-хөй капитал салыышкынларны киирип келген. Оларның ажыктыы кайы хире болуп турарыл?

Капитал салыышкыннарның ажыктыын бедидериниң кол, чүгула угланыышкыннарының бирээзи болза оларны ажылдап турар будурүлгелерни чаартырынга, техниктиг эде дериринге колдады ажыглаары болур. Будурүлгениң ажылдап-даа турар күчүлерин, немей киирип-даа турарларын улам эки, долу хемчээл-биле ажылдадыры ону хандырар апаар. Шынап-ла, ажылдап турар будурүлге черлеринге чаа күчүлерни шингээдип алыры чаа тутканынга бодаарга 2 болгаш оон-даа хөй катап дүрген болурун амыдырал көргүскен.

Харын-на ынчангаш амгы үеде капитал салыышкыннарны бир-ле дугаарында будурүлгелерни чаартырынче, эде дериринче, эгелеп каан тудугларны доозарынче угландырып турарының ужуру-даа ында. Ам моон көөрге илден: будурүлге фондуларының чугула, дорт ажылдап турар талазын калбартырынга — дериг-херекселдерни көвүдедип, оларны экижидип чаартырынга капитал чарыгдалдарның үлүг көскүзү-биле улгатканы. 1981 чылда республикага чаа техниканы шингээдип алыр база чаартылга ажылының талазы-биле социалистиг хүлээлге күүсеттинген болгаш оон 800 муң рубльдиң экономиктиг ажыын алган. Техниктиг эде дериишкин талазы-биле планнарлыг турган будурүлгелерниң хөй кезии оларын күүсеткен. Ынчалза-даа көдээ ажыл-агый организациялары ол сорулгага үндүрген хөрөнгүлерни чүгле 23,3 хуу ажыглааны четпес. Будурүлгени чаартырының болгаш техниктиг эде дериишкининиң аргазы-биле чаа күчүлерни тургузарынга капитал салыышкын үлүг бисте 19,2 хуу-ла болуп турар. Чижээ, эрткен чылын тудуг планынга чүгле 2 будурүлгени чаартыры, 11-ниң техниктиг эде дериишкини көрдүнген турган.

Техниктиг эде дериишкинче база ажылдап турар будурүлгелерни чаартырынче капитал салыышкыннарны колдады үндүрери дээрге чүгле план организациялар азы министерстволарның херээ эвес. Ол сорулганы бир-ле дугаарында будурүлгелерге шиитпирлээр ужурлуг. Чогум харынна ында ажылдакчылар кандыг дериглерниң солуур үези келгенин, технологтуг чорудулганы экижидер төлээде, чүнү кылырын кымдан-даа артык билир болгай. Ынчангаш инициативаны будурүлгениң чаартыкчылары, специалистер, бүгү чергениң ажыл-агый удуртукчулары үндүрер ужурлуг. Кол-ла чүве — оон түннелинде будурүлгениң кол фондуларының беримчелин беднир апаар. Туранның болгаш Шуурмактың ыяш пунктуларына эрткен чылын ыяш сөөртүр машиналар, тракторлар, ыяш болбаазырадып кылыр янзы-бүрү станоктар, пилорамалар ап, тургузуп, чамдык эде дериишкинни чоруткан түннелинде 449 муң рубльдиң продукциязын немей алган, ажылчыннар санын элээн кызырган.

Капитал салыышкыннарның ажыктыын бедидеринге чугула ужур-дузалыг чүүл болза оларны эң чугула объектилерге мөөңнээри, харын угда тудуп турар объектилериниң санын кызырары болур. Республикада бо айтырыгны шиитпирлээр талазы-биле чамдык ажылдар мылдыынган. 1981 чылда харын угда тудуп турган объектилериниң саны оон мурнунда чылдаазындан 21,5 хуу кызырылган. Чаа эгелээн тудуглар 8 хуу эвээжээн, а дужаар объектилер саны шоолуг эвес-даа бол, мүн-не бичии көвүдээн. Харын угда чорудуп турар тудугларны эвээжеткени көрдүнген хуусаазында ажыглалга киирер объектилерге күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларны мөөңнээр арганы берген. Үстүнде айыттынган үеде туттуныр турар бир объектиниң-не капитал салыышкын-биле хандыртынганы 12 хуу көвүдээн. Ынчангаш кол фондуларны ажыглалга киирери 2.9 хуу өскен.

Бо талазы-биле чамдык бурунгаар шимчээшкин бар-даа болза, республикада ниитизи-биле капитал салыышкыннарның хемчээли кол фондуларны ажыглалга киирерининден дыка ажып турар, оон түннелинде доостунмаан тудугларның саны 10 ажыг хуу өскен. А ону 20 хуу кызырарын тудугжулар социалистиг хүлээлгезинге айыткан турган болгай.

Амгы чаа негелделер ёзугаар капитал салыышкыннарны планнаары будурүлге күчүлерин ажыглаарын планнаары-биле сырый харылзаалыг.

«Капитал тудугның ажыктыын бедидер, оон индустрияжыдылгазын чайгылыш чок боттандырар, кол фондуларны шынар талазы-биле сайзырангайжыдарын, будурүлге күчүлерин ажыглалга киирерин база шингээдип алырын ам-даа дүргедедирин хандырар, ажылдап турар будурүлгелерни чаартырын дүргедедир» деп. Кол угланыышкынарда айыткан. Бо талазы-биле кылыр ажылдар бистиң республикада эвээш эвес.

Кыштаглаашкын—хүннүң айтырыы

БЕРГЕДЭЭШКИННЕРНИ АЖЫП ЭРТЕР ДЭЭШ

Марттың баштайгы декадазы эртсе-даа, Өвүрде кышкы шийчи хевээр. Ам ында хат кавыскылап туруп берген. Кезек-кезек шуурган-даа болган. Кадыг-берге агаарбойдус хойжуларга, районуң ажыл-агыйларыга шылгалда болу берген.

Маңаа чижек кылдыр «Торгалыг» совхозтуң Чоза бригадазының хойжузу Үйнүн-оол Одайның кыштаглап турарының байдалы-биле таныжаалы. Малчынның одарының девискээрин хат хөрүктеп каашкан. Харның кылыны чамдык черлерде чартык метр чедип турар. Орук үзүктелип турар. Бис кыштагга келириивиске, суг сөөртүлгези үзүктелгенинден бээр үш хонган болду.

Дуржулгалыг хойжу берге байдалды ажып эртер дээш бодундан хамааржыр бүгү чүүлдү, бар аргаларны ажыглап турар. Хаттан ыжык, оъду камнаттынган, аал девискээриниден ырак эвес черде хоюн ол кадарын турар. Чаш мал оңча-менди.

Чүгле Чоза бригадазында бээлии он ажыг кодан шээр малдың одары улуг хар-биле хөрүктелген. Кыш мында хевээр.

— Бригадавыстың кыштагларынче орук үндүрүп, одар далбыйлап турар чаңгыс трактор бар. Ол чааскаан кайыын күш чедер ийик. Аргалыг-ла болза, биске сиген. суг база шиви, пөш будуу дээш өске-даа мал чеми херек — деп, хойжу биске чугаалады.

Районуң совхозтарының малчыннарынга дуза чедирер талазы-биле тодаргай хемчегларни СЭКП райкому, райкүүском алгылаан. Бо хүннерде эң чугула ажыл — мал чеминиң белеткелинче, хойжуларга дуза чедирериниче Хандагайтының, район суурларының чурттакчыларын, «Торгалыг» совхозтуң элээн чогумчалыг шиитпирлеп турар. Хыргыыш белеткелинде бижыглаан бригаданың ажылы эки. 16 кижиден тургустунган бо коллектив 125 тонна мал чемин белеткээн. 150 тонна сигенни торгалыгжылар «Хемчик» совхозтан сөөртүп алган. Ол болгаш өске-даа үре-түңнелдиг ажылды чорутканындан совхоз күүнеге сүт дужаарының бирги квартал планының күжүн мөөңнээри. Чүгле Хандагайтының он адды организациязындан 200 ажыг кижини мал чеминиң белеткелинче хаара тутткан. Олар 164 тонна шиви, пөш будуун мал чеми кылдыр чыып кылган.

Ылаңгыя райпо (даргазы О. М. Кара-Монгуш) коллективи 32 тонна шиви, пөш будуун белеткээн. 5 автосадыг малчыннарның аъш-чем, идик-хеп болгаш өске-даа хереглелдерин үзүктелдирбээн. Райпо ажылдакчылары сөөлгү будун чартык айның иштинде бөш кыштагның кажаларының көрженин хоорушкан.

Орук-тудуг септелге участогу (даргазы Н. Х. Өдекей) дерт кыштагже орукту ажыткан, 19 тонна шиви будуун белеткээн, алды кыштагның көржениң коптарган.

Ниитизи-биле алырга, сөөлгү үеде 215 тонна пөш, шиви будуун, 1025 тонна хыргыышты мал чеминге хереглээри-биле белеткээн. Мал бажын кыштан оңча-менди камгалап алырынга бо ажыл кол черни эдээр апаар.

Агаар-бойдустуң нарын байдалынга удур чогумчалыг демиселди, бирги эдлчегле, малчыннар, хойжу бригадалар, көдээ ажыл-агыйның спөциалистери, удуртукчулары көдүрер ужурлуг.

Кыштаглаашкынның берге үезинин нарын айтырыглары, «Торгалыг» совхоз элээн чогумчалыг шиитпирлеп турар. Хыргыыш белеткелинде бижыглаан бригаданың ажылы эки. 16 кижиден тургустунган бо коллектив 125 тонна мал чемин белеткээн. 150 тонна сигенни торгалыгжылар «Хемчик» совхозтан сөөртүп алган. Ол болгаш өске-даа үре-түңнелдиг ажылды чорутканындан совхоз күүнеге сүт дужаарының бирги квартал планының күжүн мөөңнээри. Чүгле Хандагайтының он адды организациязындан 200 ажыг кижини мал чеминиң белеткелинче хаара тутткан. Олар 164 тонна шиви, пөш будуун мал чеми кылдыр чыып кылган.

Ылаңгыя райпо (даргазы О. М. Кара-Монгуш) коллективи 32 тонна шиви, пөш будуун белеткээн. 5 автосадыг малчыннарның аъш-чем, идик-хеп болгаш өске-даа хереглелдерин үзүктелдирбээн. Райпо ажылдакчылары сөөлгү будун чартык айның иштинде бөш кыштагның кажаларының көржениң хоорушкан.

Орук-тудуг септелге участогу (даргазы Н. Х. Өдекей) дерт кыштагже орукту ажыткан, 19 тонна шиви будуун белеткээн, алды кыштагның көржениң коптарган.

Маңаа бир демчегленкенчиг чүүл болза профэвилелдериниң адырлар хайы-биле съездилериниң ында. Ынчангаш он бирги бөш чылын ийи чылдарының планын бир чыл оң айлар иштинде күүсеттинер. бир хүнде-ле 16 дорбелчин метр хире ханаты штукатурлаарын хүлээгеп бис. Эки ажылдаан, хойнукылыры—бистиң дозуңувус ол.

Д.-Н. Ч. ООРЖАК. «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры:

— Съездиниң хөй делегаттарының аразында хойжу мен база сонгуттурдум. Улгалы берген кодээ ыяш мээң күш-ажылымны ол хире үнелеп, идегелди коргускенинге сеткилимниң ханызындан оорун

ТУРА-СОРУКТУГ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң Чаш-Тал сүтбараан фермазының коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылында бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, ону амыдыралга боттандырар дээш улуг тура-соруктуг ажылдап турар. Фермада 510 инек бар. Коллектив 250 бызааларны оңча-менди алыр хүлээлгелиг. Ам 58 инек төрээн, чаш бызааларның денгели ыырак. Оларның ажаалда, четтиргенимни илергейледим. Ол идегелге харыы кылдыр улам-на хол дыңзыг ажылдаар изиг күзелдиг мен. Ынчангаш совхозумнуң малының баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер дээш бар аргаларны ажыглаз, кызымаккай ажылдаар мен.

Бистиң совхоз Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга типдекчи коллективтерниң бирээзи болуп, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчивр Кызыл тугубиле шаңнаткан болгаш ССРЭ-ниң УАЧД-де Бүгү-эвилел Хүндүлел самбыразында кирген.

Бо чедиишкиннерге бистиң Оргу-Шолдуң хойжу бригадазының малчыннарының киирген үлүг бар. Бригада эрткен чылын төрүүр чүс хойдан 103 хураганны менди алган. Амгы үеде 5100 ажыг төрүүр хойну 12 коданда кыштадып турар. Совхозта малдың кыштаглаашкыны хүр-чаагай. Мал чеминиң курлавыры четчир. Хойнуң 85 хуузу оолдаан, төрүүр чүс хойдан-на 85 хураган алдынган, оолдаашкын үргүлчүлевишаан. Бригаданың чежигүннери төрүүр чүс хойдан 105 хураган алырын хүлээгеп кызымаккай ажылдап турарлар. Чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер чорун турар. Ылаңгыя О. Монгуш, С. Ооржак, О. Долума. О. Дорзу олар бо чылын төрүүр чүс хойдан-на 85—105 хураганны камгалап алган.

Бодум хуумда эрткен чылын төрүүр чүс башка опаштыр 103 хураганны алдым. бо чылын ол коргузугну 105 чедирерин хүлээгеп ажылдап турар мен.

Бо бүгү чедиишкиннер профэвилелдериниң ээлчеглиг съездизинге күш-ажылчы белээвис болур.

САЛГАКЧЫ

Улуг-Хем район Совединиң депутады коммунист Геннадий Чаш-оол—«УТКА 25 чылы» совхозтуң аныяк хойжузу. Ол ортумак школаны доозаскаш, ада-иезиниң дузалакчы кадарчы болуп ээзээн каш чылдарда ажылдаан. Эрткен чылын 410 баш төрүүр хойну ол хүлээп алган болгаш кышка хынамчалыг белеткенген.

Г. Чаш-оолдуң кадарган хою ам хүр кыштап турар. Бо хүннерге чедир 310 хой төрээн, хураганнары шупту четче. Кызымаккай малчын хойдан-на хураганны ап, өстүрер дээш ажылдап турар.

К. КОМБУ.

СОВХОЗТАРГА

Бо чылын республиканың совхозтары К-701 деп 16 тракторну, Харьков заводунуң кылып үндурүп турары улуг күчүлүг Т-150К деп 87 тракторну бир-ле дугаар алыр. Ол ышкаш бодунуң эки шынарлыын көргускен МТЗ-80 болгаш МТЗ-82, Т-25А дээш өске-даа марканың тракторлары 100 чедир келир.

Хорзуң камгалаар СЗС-2.1 маркалыг 426 сеялканы, пшеничек биетинг БИГ-3А деп 600 плиирни, эрозияга удур 240 культиваторну, чаа марканың СКД-6 деп 96 комбайнын база мал чеми белеткээр, фермалар механизаатаар өске-даа хөй-хөй машиналарны, дериг-херекселдерни совхозтар алыр.

О. ИВАНОВ.

БИСТИҢ НИИТИЛЕЛДИҢ САЛДАРЛЫГ КҮЖҮ

«Совет профэвилелдери — бистиң ниитилелдиң салдарлыг күжү» деп делгелге совет профэвилелдериниң хөй талалыг ажыл-чорудулгазының, оларның коммунистиг тургузуушкунга ролюнуң өзүлдезиниң дугайын чугаалап турар. Ол март 10-да ССРЭ-ниң УАЧД-зинде ажыттынган.

Оон делгиирлери амгы үеде 108 миллион ажыг кижиниң киржин турары социалистиг чарышты организастаарының талазы-биле, ажылчы чоннарның мурнакчы дуржулгазын болгаш патриотчу эгелээшкиниң пеитередиринин талазы-биле профэвилелдериниң ажылын көргүзүп турар. Ленинчи коммунистиг субботниктер дугайында материалдар дыка солуп бооп турар. Чүгле сөөлгү беш чылда оларның үезинде 4 миллиард ажыг рубльдиң продукциязын кылып үндүрген.

Делгелгеде күш-ажылчы коллективтериниң, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге рапорттарын көргүскен болгаш ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга төлептиг ужуражыры дээш чарыштың калбарып турарының дугайында чугаалап турар.

Ажылчы чоннарның ажылдаарының, амыдыралының болгаш дыштанылгазының байдалдарын экижидер, совет кижилерниң коммунистиг кижизидилгезинин талазы-биле профэвилелдерниң ажылын тускай черде көргүзүп турар. Эрткен беш чылда чүгле социал страхованиеге безин 157 миллиард хире рубльди чарыгдаан. оң-оң кадыкшылгага черлерин. оон ишгинде өг-бүлелер дыштанып черлерин туткан, турист-экскурсия херээ улам экижип турар. Ажылчы чоннарның эргезинде муң-мун клубтар, культурааның болгаш техниканың бажыңнары, ордулары, библиотекалар, спорт тудуглары бар.

Делгелгеде совет профэвилелдериниң чурттар аразында ажыл-чорудулгазын база калбаа-биле чырыдып турар. Совет профэвилелдери 145 чурттуң профэвилелдери-биле доктаамал харылзажып. пайыралдыг кады ажылдажылганы кылып турар болгаш тайбын, социал деңнилге дээш демиселге улуг үлүүн киирип турар.

Бот-тывынгыр чурукчуларның болгаш ураң-шеверлериниң күш-ажылдың кижилериниге тураскаатпан ажылдарын делгелгеде база коргузуп турар.

(СЭТА).

МОСКВАДАН ЧОРУПКАНЫ

Финляид Республиканың Президентизи Мауно Койвисто март 10-да Москвадан Ленинградче чорупкан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чалаанын ёзугаар албанның ажыл-херекчи аянчоруу-биле ол Совет Эвилелиниге келген.

М. Койвистону аэродромга СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, албанның өске-даа кижилери барып үдээн.

* * *

Ленинград аэродромга М. Койвистону СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, албанның өске-даа кижилери уткаан.

(СЭТА).

СЪЕЗДИЖЕ АЪТТАНЫПКАН

Бистиң чуртувуста эң-не массалыг хөй-ниитти организациязы — профессионалдар эвилелдериниң дээди чыыжы — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизи ам дөрт хонгаш Москвага ажыттынар. Аңаа чанчыл ёзугаар ажыл-иштин түңнеп, сорулгаларны тодарадыр.

Ол улуг чыышка баар бистиң республиканың төлээлекчилери: профобл'өвүлелдиң даргазы Ш. П. Куулар, тудугжу Е. С. Бизяева, хойжу Д.-Н. Ч. Ооржак олар съездиже чоруптарының мурнуу чарында Кызылга профэвилел активи-биле ужурашкан.

Делегаттарны дүүн, март 11-де республиканың профэвилел ажылдакчылары болгаш ажылчы чоннарның төлээлекчилери Москваже үдээн.

Тываның төлээлекчилери съездиже кандыг күш-ажылчы белектерлиг, күзел-бодалдарлыг аъттанын турарын чугаалап бээрин бистиң корреспондентивис В. Маадыр делегаттар-биле ужурашкаш дилээн. Оларның чугаазын моон алаанда парладывыс.

Ш. П. КУУЛАР. профобл'өвүлелдиң даргазы:

— Төрээн чуртувустуң чүрээ Москвага ам ажыттынар ол улуг чыышты. бүгү чуртта ышкаш. бистиң республикада профэвилелдериниң 108 муң ажыг кежигүннери. ажылчы чоннар улуг кадырлүүшкүлбиле маңап турар. Профэвилелдериниң ээлчеглиг съездизи партияның XXVI съездизиниң соонда болуп эртип турар бир улуг ужур-дузалыг болуушкун.

Тываның профэвилелдери ол съездиниң организас талазы-биле быжыг, сап талазыбиле өскен байдалга үткүп турар. Профэвилел организациялары боттарының кадбак эргелерин ажыглаан, ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаар, ажыл-агыйжы, социал болгаш культура талазыбиле сорулгаларны шиитпирлээрине киржип, социалистиг чарышты, чаартыкчы, чогаадыкчы чорукту калбартырыгга эвээш эвес үүлдерни кылып турар. Бо хүннерде республикада 89 муң мурнакчы ажыл-ишчилер социалистиг чарышта хаара тутткан. 40 муң хире кижи күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коор дээш шимчээшкинниң киржикчилери. оларның 22 муңу коммунистиг күш-ажылдың шылыпчыышының бедик адын эдилеп турар.

Республиканың профэвилел организациязыларынга эрткен отчёт-сонгулдалыг кампания профэвилелдериниң ээлчеглиг съездизин төлептиг үткүүр деп лозуңнуң адаа-биле эртип, чер-черде профэвилел организацияларының чон ортузунга организанчы. кижизидикчи ажылының деңнелиниң бедээнин коргүскен. 1168 эге организацияларга. профэвилелдериниң 39 байыл. хоорай. 9 область комитеттеринге отчёттар болгаш сонгулдалар организастыг бедик деңнелге эртип. 7 муң ажыг кижи санал-опаладавы бергенинер.

Маңаа бир демчеглекенчиг чүүл болза профэвилелдериниң адырлар хайы-биле съездилериниге бистиң республикадан 20 кижиниң делегаттарга сонгудуп, киришкени болуп.

Партийның область организациязының удуртулгазы-биле республиканың профэвилелдери боттарының организакчы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылының деңнелин улам бедидер, 1982 чылдың болгаш оң бирги беш чылдың планнарын, социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиниит күүседиргин хандырар, профэвилелдериниң ам болуп съездизиниң хүлээп алыр шиитпирлерин күүседир дээш улам идепкейлиг ажылдаар дээрзинге бүзүредиг бис.

Е. С. БИЗЯЕВА, «Тыва тудуг» треетиң 48 дугаар тудуг эргелелиниде шеверлекчилер бригадири:

— Съездиге тудугжуларның хөй санныг армиязының төлээлекчизи болуп киржир аскежин менээ таварышкан. Бистиң трест он бирги беш чылдың ийиги чылын чедиишкинниг эгелеп, оон ийи айларының планын 101 хуу, а 48 дугаар тудуг эргелели 111 хуу күүсеткеш, Кызыл хоорайга 3900 дөрбелчин метр хире ханаты штукатурлаарын хүлээп алган болгаш ССРЭ-ниң УАЧД-де Бүгү-эвилел Хүндүлел самбыразында кирген.

Бо чедиишкиннерге бистиң Оргу-Шолдуң хойжу бригадазының малчыннарының киирген үлүг бар. Бригада эрткен чылын төрүүр чүс хойдан 103 хураганны менди алган. Амгы үеде 5100 ажыг төрүүр хойну 12 коданда кыштадып турар. Совхозта малдың кыштаглаашкыны хүр-чаагай. Мал чеминиң курлавыры четчир. Хойнуң 85 хуузу оолдаан, төрүүр чүс хойдан-на 85 хураган алдынган, оолдаашкын үргүлчүлевишаан. Бригаданың чежигүннери төрүүр чүс хойдан 105 хураган алырын хүлээгеп кызымаккай ажылдап турарлар. Чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер чорун турар. Ылаңгыя О. Монгуш. С. Ооржак. О. Долума. О. Дорзу олар бо чылын төрүүр чүс хойдан-на 85—105 хураганны камгалап алган.

Бодум хуумда эрткен чылын төрүүр чүс башка опаштыр 103 хураганны алдым. бо чылын ол коргузугну 105 чедирерин хүлээгеп ажылдап турар мен.

Бо бүгү чедиишкиннер профэвилелдериниң ээлчеглиг съездизинге күш-ажылчы белээвис болур.

Фиптерден МЕДЭЭЛЕР

ХАНОЙ. Мүрлуу Вьетнамның резина-техниктиг кылыглар будурер каттыжыышкынны тракторлар дугуйларын кылып эгелээн. Меконг хемниң шыпаазынга Аңаанг можнуун шөлдерине ол продукцияның баштайгы хевирлери шылгалданы чедиишкиннит тудуп эрткен. Ону кылыр чиг-эт чайгаар будуттуг каучук боон турар. Эрткен чылын ол каттыжыышкын мотоциклдерге, чиик автомобильдерге, бичии хемчээлдиг тракторларга болгаш чадаг-тергелерге дугуйларны база кылып эгелээн.

* * *

БОНН. Европаның төвүнде ядролуг боо-чепсектерни кызырар дугайында совет сапалдарны Барыын Германияның Тайбың, кадп ажылдажылга болгаш боо-чепсекти дүжүрери дээш комитеди деткээн. Совет Эвилели Женевада совет-америк чугаалажыышкыннарга боо-чепсекти эңдере будурерии кызыгаарлаар талазы-биле боттуг түңнелдерни чедип алырынга бодунуң бөлеиин коргүүл, тодаргай сапалдарны кылган деп, ында тараткан медегледе чугаалап турар. Совет Эвилели ортумак ыракшыдыл бүгү-ле ракета-ядролуг чепсектерниң дугайында, чер кырында тургустунган ракеталарның дугайында айтырыгларны чугаалажып кооруп болгаш ол чепсектерни чүс-чүс санныг кызырарының болгаш харын-даа шуут узуткаарының дугайында дугуржуруп сапалдаан.

* * *

МЕХИКО. Мексиканың президентизи Хосе Лопес Портильонун Төп Америкага болгаш Карыб далайның девискээринге тайбыңчыдылганы

Тувинская республиканская ... библиотека

Национально-краеведческий отдел

СССР-60

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

ЭСТОН ССР

ДЕҢ ЭРГЕЛИГЛЕРНИҢ ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

К. Г. ВАЙНО,
Эстонияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары

Ажылчын Артур Кеэтиң салым-чолуңун дугайында бижээн чүүлдү чоокта чаа номчудум. 1938 чылда ол аар кемдээшкинге таварышкан. Эмчилер ону эмнээриге муң крон-акшаны негээнивер. Ынча хөй акша аңаа турбаан, өрезин ол халас ажылдан тургаш, дедир эгидер ужурга таварышкан. Буржуаз Эстонияның президентизинге ажылчын кижиниң материалдыг дуза дилээн чагаазынга мынча дээн резолюция салдынган: «Чүңүң-биле-даа дуза-лаш болбас».

Хөй чылдыг күлдзимышкыдан А. Кеэтиң чүгле Совет эрге-чагырга хостаан.

Келир үеге бүзүрел чок чорук, ажыл чоктал ы шкын — бо бүгүнү болгаш буржуаз Эстонияның ажылчы чонарын хинчектеп чораан өскеда хөй-хөй айтырыгларны совет кижилериниң амгы салгалары ол үеги чүртаа эрткен өгбелериниң чугаазынган, номнардан болгаш киноларлан билип ап турар.

Дең эргелиг республикалар эвилелиниң хөй национадыг өг-бүлезинде Эстонияның ажыл-ишчилериниң мурнунда бүзүүр хосталга, калбак аргалар ажыттынган. Бүгү-эвилелдиң чаңгыс аай улус ажыл-агый комплексинин тудуш кезээ болбушаан, республика экономиктиг болгаш социал хөгжүдүмнүң бүгү-де адырларынга улуг деңнилгени чедип алган. Совет эргечагырганы тургусканының соонда эрткен дертен чылдар дургузунда Эстониянын үлеткүрүнүң шинти продукциязы 47 катап, көдээ ажыл-агыйныы — барык йи катап өскөн. Республика бедик хөгжүлделиг индустриялыг, мурнакчы көдээ ажыл-агыйлыг болу берген.

Түс черинiң чиг-эт базазында күүлүг химия-одалгаларга, энергетиктиг комплекс чедишкинниг ажылдап турар. Шаанда даштар хорумнал-дыр чыткылаан шөлдерден маңаа кажан-даа кестүп көрбээн чаагай дүжүттү ажаап ап турар.

Аңы-дунма республикаларның дузазы чокка бо бүгү чедип алдынар турган бе? Чок! Кохтла-Ярваның сланец тывычылары даг дериг-хереселдерин Украинадан ап турарлар, а Нарваның энергетиктеринге электростанцияларга ажыглаары-биле турбиналарны Ленинград чорудуп турар. Тракторлар болгаш комбайннар, балык тудар судноллар болгаш чүл эрер машиналар, нефть болгаш хөмүр-даш — бо бүгү бистиң совет Ада-чуртувустуң тодаргай ачы-дузазы-дыр.

Чаңгыс аай улус ажылагый комплексинге республиканың салымышкыны база өзүп турар. Республиканың бүдүрүлгелери Тюменьниң нефть ыывыкчыларынга дериглерни болгаш Белоруссияның тулаалары кадырарынга экскаваторларны, РСФСР-ниң кара эвес хөрөңнүг шөлдериге минералдыг чеминичилгелерни бүдүрүп берип турар.

Сөөлүг ийи беш чылда түгле Эстониянын улус ажылагыйын хөгжүдүрүнге чедип ажыг миллард рубль салынган. Улуг эвес республикага ол хире көвей салышкынныр капитализм үезинде болдунмас-даа чүве-дир. А биске болза ол аңаа чүве-дир, чүге дээш республиканың бүгү-ле аргалары бүгү совет экономиканың күүнүнге болгаш күүзүнге даянып турар. ССРЭ-ниң түргүстүгаанының 60 чыл ооңуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында болза, республика бүзүүнүң экономиказы күш-ажылдың шинтилел хувааларында чугула черни эзлеп турар болгаш чүртүүн национад байзанче эвээш эвес салымышкынны киирип турар.

Ынчалзажок кандыг-даа статистика санап күш четпес чүүлдер тургулаар. Ол дээрге, чижээлээрге, эстон ажылнычын кижиниң бодунуң ажыг-чаңында чаа өскерилгелердир. Төрөөн чүртүнге чоргаарал, даартагы хүнге бүзүрел, коллективизм, бот-бодунга эш хүү дузалажылга, социал оптимизм — Совет Эстониянын ажыл-ишчилериниң моралы ындыг.

Капчаар-даа аажок улуг хемчээлдиг сорулгаларны шинтирилеп шыдаар шак ындыг бедиктерни күш-ажылдың кижилериниң күжениишкиннериниң ачызынга республика чедип алган. Республиканың эртенги хүнү — ол дээрге улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга эртем-техниктиг деңнилгенiң базазынга үндезилээн, шинтилел будүрүлгезин дей-дескн хөгжүдүп, ажыктыын бедидип, күш-ажылдың будүрүкчүүн бедиинн турган, чонуң чаагай чоруун улам бедирерин ханзырары.

Он бирги беш чылда улетпүрүн сланец-химиктиг прибор-тудуг, электротехниктиг адырларын мурнап турар техниктер-биле хөгжүдүрин СЭКП-ниң XXVI съездиин карган. Мебель, сүт продукциязын будүрерин көвүделивиче, балык ажыл-агыйын болгаш далай транспортун улам ыңай хөгжүдүрүнче күжениишкин угланыыр.

Бо сорулгаларны чедип алырының оруктарын, ботталывыстын иштики курлавырларывысты кончуг эки билир бис. Ол дээрге дамыктың мурнунда техниктиг дешпилгени дүргедедири, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн өстүрери болгаш оон шынарын бедидери, улуг-даа, бичии-даа чүүлге камналга база хумагалал-дыр. Ук сорулгаларны шинтирлээрин-че партия организацияларының, профсоюлдерниң, комсомолдуң ажыл-чорудулгазы углапган. Социалистиг чарыш удам ыңай хөгжүлдени алган.

Он бирги беш чылда коз киизээгейни ажылдап турар будүрүлгелерни чаартырынче, эрги дериг-хереселдерни солуурунче углапдырган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң соонда сланец болбазырадыр үлетпүрүү, «Кренгольмская мануфактура» комбинатты, чиик болгаш азып-чем үлетпүрүнүн будүрүлгелерин техника талазы-биле чаарты дериво ажылдап республиканга калбарган. Бүзүрүлгени концентрастаары болгаш специализастаавы улам хаңылаан. Бедик шынарлыг продукция будүрер талазы-биле алырлар аразының чаа будүрүлгелери болгаш комплекстери түүтүлүп турар.

Эстон таразчын кижиге мал ажызы оон-ноп сагыш салыр ижи. ажыл-агыйның шүүлүл-адыры болуп келген. Мал ажызын келээге шалыпчы фронт болдурар деп, эш Л. И. Брежнев салган сорулгазын кедээнин ажыл-ишчилери ынчангаш хан-дамырындан түлүп хөрээ кылдыр үлээп алганнар. Бо талазы-биле бистиң мурнуусуста сорулга болза, чылда бир пиектен 4 мүн килограмм сүттү саап алыры: 450 килограммдан эвээш эвес деңнелиг малды күрүнеге садары: чүртүүн еске черлериниге үнсаалыг малды дужаарын көвүдедири.

Мону бистер чүртүүк аъш-чем программазын боттандырарынга тодаргай салышкынывыс, партияның кыйгырыкынга харыывыс кылдыр көрүп турар бис.

Ол ышкаш эртемниң, күлтураның, уран чүүлдүң, спорттуң кестүп көрбээн бедикче кедүрүлгенинге республиканың ажыл-ишчилери чөптүүбиле чоргаарланып турарлар. Республиканың чогаадыкчы интеллигенциязы кижилерниң чаа социал болгаш интернационалчы шинтилекилгези — совет улустуң культуразын хевирлеп тургузарынга бичө эвес салышкынын киирип турар.

Совет күрүне спортту хөгжүдүрүнче хөй акша-хөреңнин үлүрүп турар. Олимпий тептеринiң аразында — бистиң республиканың найысалалы база бар. Таллинге олимпий объектилерни тударынга Азербайджанның, Арменияның, Киргизияның, Дегестанның, Болгоградтың комсомолчуның төлөлекчилери киришкен.

Совет Эстония—ССР Эвилелиниң интернационалчы улус өг-бүлезин тургузуп турээн хостуг болгаш дең эргелиг социалистиг 15 республиканың биргээзи. Тэйбин тургузукчу күш-ажыл, чеминишкинner, чаагай амыдырал болгаш аас-чежик, бегүүдең-даа дотук кайгамчык кезиир уже — Коммунистиг партияны болгаш ооң ленинчи Тен Комитединң долганчыр сыный каттышкан бүгү совет улустуң шинти күжениишкининиң түнелдеги болур дээрзин эстон улус билир.

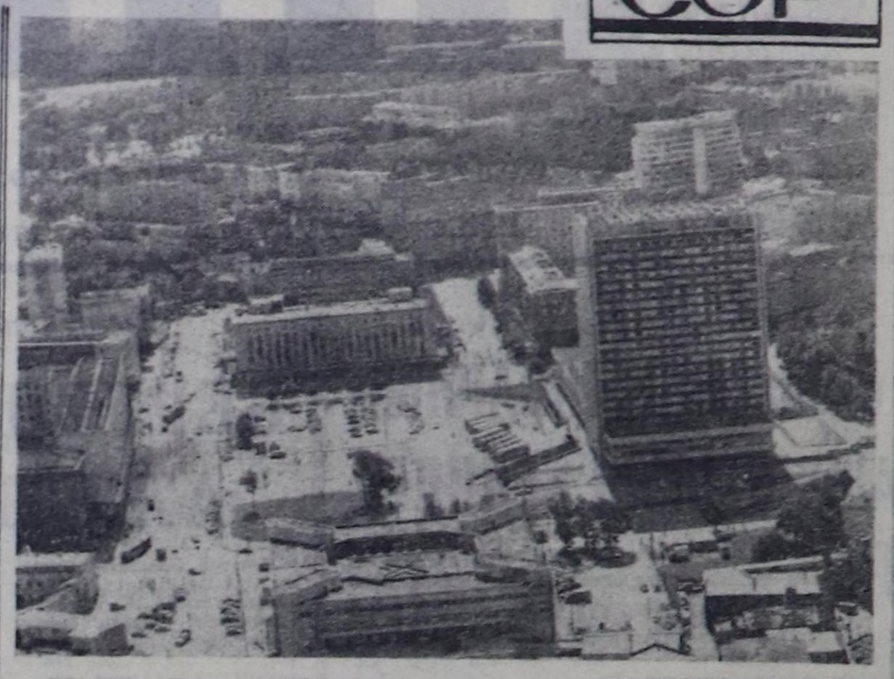

ЧУРУКТА: Таллин хоорайның шинти хевири.

САННАРНЫҢ КӨРҮНЧҮҮНДЕ

Эстон ССР-ниң чурттакчы чонунуң саны 1982 чылдың эгезинде 1495,9 мүн кижи болган. 1940—1981 чылдарда чон санының өзүлдези 441,5 мүн кижи четкен.

* * *

Эстон ССР-ниң улус ажылагыйынга капитал салыышкыннар 1981 чылда 1940 чылдаазы-биле деңнээрге 24 катап өскен.

* * *

Беш чылдың бирги чылында республиканың улус ажылагыйынга 785 миллион рубль кол фондуларны ажыглалга киирген, ол дээрге 1940 чылдың деңнелинден 31,4 катап хөй.

* * *

Аймгы үеде республиканың үлетпүрүү чүгле 8 хүн дургузунда 1940 чылда бүдүрген продукциядан хөй продукцияны бүдүрүп турар.

* * *

Беш чылдың бирги чылында үлетпүр продукциязының бүгү немелде өзүлдези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенинiң күсели-биле чедип алдынган.

* * *

Эрткен беш чылда республиканың беш чурттакчызының бирээзи-де чурталга байдалын экижиткен.

* * *

Эрткен беш чылдың төнчүзүнде чурттакчы чонуң кижи санынга үүрмектеп саадар бараан саарылгазы 1,5 мүн рубль болган. Республиканың мүн кижи санынга хуудза 79 чиик машиналар, 300 хире телевизорлар, барык 500 радиолалар, радиоприемниктер, 350 ажыг соодукчулар онаажыр.

* * *

Чурттакчы чонуң кижи санынга онааштыр электри энергизыны будүрер талазы-биле Эстония эвилелдешкен республикалардан бирги черде, а делегейде база эң мурнуку одуругда болуп турар. Эрткен чылын республикага 17,8 миллиард киловатт-шак электри энергизыны ажылдап үндүрген, а 1940 чылда ол көргүзүг чүгле 0,2 миллиард киловатт-шак турган.

* * *

Республиканың көдээ ажылагыйында 1940 чылдаазындан үш катап эвээш кижи ажылдап турар-даа болза, көдээ ажыл-агый продукциязының-ның хемчээли Совет эргечагырга чылдарында барык ийи катап өскен.

* * *

Республикада эртем ажылдакчыларының саны Совет үеде 11,5 катап, эмчилерниң саны 6 катап өскен.

* * *

Совет Эстониянын дээди болгаш ортумак түскай өөредилге черлерин 9 мүн түскай эртемниглерни белеткеп турар. Республиканың 10 мүн чурттакчызынга онааштыр дээди эртемниг 25, түскай ортумак эртемниг 39 специалистерни белеткеп турар.

Тулаалар кевирерээ ажыглаар экскаваторлар будүрүп үндүрер талазы-биле ЭДЧ системазының кол будүрүлгелериниң бирээзи — «Таллэкс» будүрүлге каттыжыышкыны боон турар. Ында ынчалыг машиналарның делегейде иинти будүрүп кылып турарының, дөрттүн бирин будүрүп турар. Экскаваторларны биетин чуртувустуң бүгү республикаларынче, даштыкы 20 чурттарже чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Соведиинiң депутады Валерий Либаның удуртканы төкарлар бригазазы «Таллэкс» каттыжыышкында мурнакчыларның бирээзи.

ШАЛЫҢ ХҮНҮНДЕ ЧУГАА

Аныяк шахтёрлар Юло Юусу-биле Николай Трелин чер кырынга үнүп келгеш, чунуп, солуп кеттинiң, кварц-сүүн» адаанга турушкан, касса соңгазынга далаш чок чеде бергеннер—олар богүн бирги шалыңын алыры ол.

Бригадада ий-өөрү баштайгы шалын-биле оларга чүректиң ханызындан байыр чедирген. Бригадир Аллан Пеэт эжишкилерни ооң мурнунда бригадир турган Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Аксель Пертельдиң бажыңынче чалаан.

А. Пертель биле А. Пеэт чээрби чыл кады ажылдап келгеннер. Бригаданы кады тургузуп, ооң чанчылдарын бажыктырганнар. Чанчылдарның бирээзи—аныяк ажылчыннарның шалын алган хүнүн байырлыг демдеглээри.

Столда — чечектер. Оларны Аксель Гугович аныяктарга тудуекан. Бажыңның хөрээжен ээзи шайга хүреп-кызыл хуужурну быжырган. Шай хайынгалак турда эжишкилер элеринiң чыл казны эрги содунnар көктешкинiң соңуурган. Ооң материалдарын А. Пертель бодунуң бирги номун бижирде ажыглап турган. Буржуаз Эстонияга 1937 чылда үнүп турган солуунуң бир чүүлүн Юло эжиниң орус дылче очулдуруп берген.

Ында бижээни болза: «Шахтёрлар шалының алыр дээш эртевгинiң алды шактан ээлчегге турупкан. Репортёрнуң айтырыынга ажылчынның харыызы:

—«Шалыдан шалың чедир картошка-биле амыдыраар улуе бис. Богүн чаңыс катап хлеб садып алыр мен, ол-ла».

— Солуунуң ады чүл?—деп, Николай эжиниден айтырган.

— «Ваба Маа» дээн-дир, азы «Хостуг чурт» деп болур....

Аныяк шахтёрларга шуут билдинмес, элдептит амыдыралды ында бижип турар болган. Буржуаз Эстонияга шахталарга келген чаа ажылчынларга каш көпеек төлөөр, мергежилге оларны кым-даа өөредипес, күскүн-хаай, хүүрек тудускан чер аллынче киирип-тер. Шахта эжиниге оларны ханыыг посилкалар уткуур. Чүл дээрге шахта иштинге болуп турган озал-ондактың хөйүнден ол посилкаларны чүп четтикпес турган.

40 ажыг чылдар мурнунда ындыг турганы шын. Ол дугайын эрги солуннар төөгүн бергеш. А. Пердель пенсияже үнгеш. Эстонияның елзиеп бассейнинiң төөгүзүн чыып бижип эгелээн. Ооң «Аныяк өөнүүмге - ооң баштайгы шахтёр шалыңының хүнү-биле, автордан» деп бижиктиг ному Юло биле Николайга ажылчын улуг амыдыралче базымнарынга тураскаал болган.

Шайлап орар аразында А. Пертель биле А. Пеэттиң шахтерлан эгелээн үезин сагынганнар. Бежен чылдарда маңаа баштайгы техника кээп эгелээн. Ажылчын ажызын чаа будүрүлге хамаарылгалыг коллективтери база тургусту-нуп турган.

— «Кижи бүрүзү бодунга» дээр принциптеп коллективизмче шилчээн бис — деп, А. Пертель сактып орар.

Аксель Гугович аалчыларынга карта сонуургаткан. Кохтла-Ярва чурттун хөй-хөй хоорайлары-биле харылзашкаының ында көргүскен.

— Көрүнер ооллар, РСФСР-деп биске 35 кубометрни узар күчүлүг экскаваторлар, чүдүрер машиналар, Украинадан —конвейерлер, чырыдар аппаратура, Белоруссиядан хөй чүүк чүдүрер самосвалдар кээп турар-дыр. Сланецтен алдынар продуктулар чурттун булуң бүрүзүнче чорун турар...

Беседа үр уламчыдаан. Чугаа колдуунда-ла амгы ажылхеректерге хамаарышкан. Олар улуг болгаш чаагай оруктуг. Шаанда бассейн чылда деңгүн-ле 900 тонна сланец берип турган болза, ам 30 миллион тоннаны казып тып турар.

С. КАПОВ.
(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ ЫРЫ

Мээн төрээн Эстониям—ның чыл ооң деңгээр дээш бедеткенин турар Советтер чуртунуң аскы-дунма республикаларының аразында эң аныяк республика. Бистиң иинти улуг не-чуртувуска республиканың улуг-бичээн хамаан чокка ол бир дөмей эргим. Республика бүрүзү бодунуң күш-ажылы, талантызы-биле социалистиг Ада-чуртту улам күштүг, улам байлак болдурар дээш ажылдап турар.

Ак-көк далайның эриктеринiң чанында хая-даштыг черге чуртаавы чүс-чүс чылдардан бээр эстон кижиге амыр эвес болуп келген. Тараачын кижиниң аптара дег даштар болгаш чаъс-боранбиле, балыкчыны —шуурганхат-биле, торфчуну—малгаштыг тулаалар-биле демисел кадыг-бергеге дадыктырган. Кажан сен чаасканаа эвес, сени акыларың болгаш угбаларың деткип, дузалажырынга келээде белеп деп чүвени тода медереп билип келириниге, күш-ажылга хандыкшыл болгаш эчис сорулга бир онзагай ужур-дузалыг болу бээр болгай.

Ам Эстониянын шөлдериндеп даштарны Белоруссияга кылган тракторлар-биле арыглап сөөртүп турар. Украинага суглге салын киирген күчүлүг траулерлер далайларда болгаш океаннарда эзиидирип чоруп турар. Оларның капитаннары — Таллиннин далай училищезинiң кижизиттирикчилери. Ленинградчыларның кылганы канчаар-даа аажок улуг телеескоптарның дузазы-биле Эстониянын астрономнары талыгырда сылдыстарны шинчилеп турар.

Акы-дунма бүгү совет улустарның культуразы мээн чонумга эргим болгаш чоок болу берген. Ыры байырлалдарынга эстон улустуң ырлары. Россияның, Украинаның аялгалары күчүлүг чаңгыс ай симфония кылдыр каттышкаш, Эстониянын дээрингe дыргын чаңгыланы бээр. Ол—найыралдың, аас-кежиктиң ыры-дыр.

Юда ТУУЛИК.
чогаалчы.

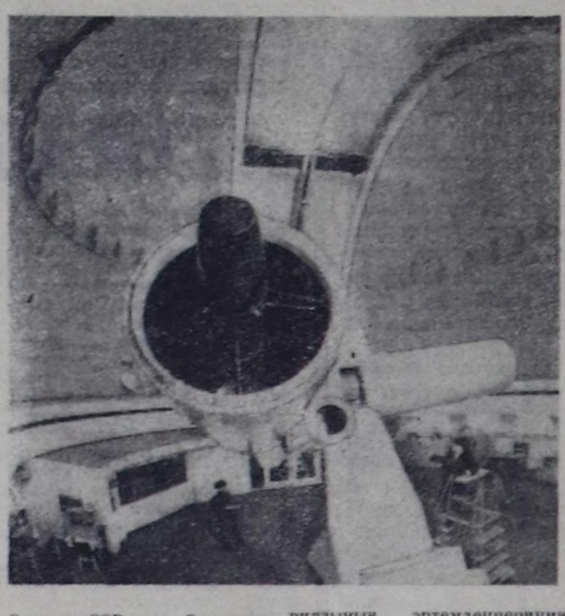

Эстон ССР-ниң Эртемнер академиязының астрофизика болгаш атмосфера физиказының институдунуң обсерваториязының шинчиледдер программазында доктаамал эвес чырыктыг сылдыстарның тургузуу болгаш хөгжүдезин. Чер атмосферазының база кырының радиациялыг байдалы, фотосинтез дээш ышкаш айтырыглар кирип турар. Мөңгүшелчек булуттарны өөренир талазы-биле эстон обсерватория бүгү-эвилелдиң координацияя төвү болуп турар.

ЧУРУКТА: обсерваторияның кол телескоп.

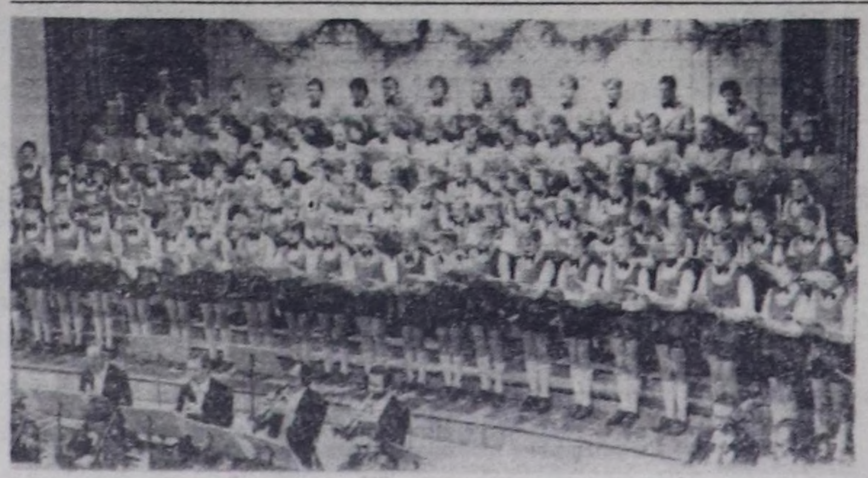

АДААНДА ЧУРУКТА: Эстон ССР-ниң күрүнениң эр улустуң үлегерлиг иинти ырынын болдар хору «Эстония» театрның концерт залында чүүселде үезинде.

СЭТА-ның фотохроникazының чуруктары.

БАЖЫҢ-КУДУМЧУ

Чаа дужаяттынган бажыңнарның соңгаларынга чыыктар хүнүң чыгыы хып кээп турар. Чаа бажыңче көжүп кирген деп медээге Эстонияза ким-даа алденсинмаан. Ынчалзажок Пярну хоорайда, курорт-хоорайда, бир бажың бар. Ынаар чүртакчылар ам чеди чыл үлаштыр көжүп кирип турар. Бо беш чылдың төнчүзүнге чедир ынаар көжүп кээр.

Ол бажыңны бажың-микрорайон, бажың-кудумчу-даа деп турар. Ында ам 500 ажыг өг-бүле чурттаан. Ол аңаа эвес бажың-биле номчукчуларны СЭТА-ның корреспондентизи М. Салум таныштырар. Ооң дамчытканы болза:

Онзагай ол бажыңның телевилелининң авторларының бирээзи, архитектор А. Рингобиле бирги каәттың коридору-биле базып ор бис. Оон төнчүзү шынап-ла көзүлбес деп болур.

— Маңаа чалаг тергелиг чоруур болза таажыр ийик — деп, Андрес баштактаныдыр.

Шынап-ла бис барык бүдүн километр чыгам орук эртер ужурлуг болдувус. Ам бары 750 метр. Бажың иштинде ол «кудумчунуң» олбо талаларында, машина чоруур улуг оруктар дег, айтыкчылар шокараннаар: «секция № 7, 65-85 квартиралар...» Баштайгы секцияларны 1975 чылда эптээн, ооң бөөр чыл санында бир-ийи секция немежин турар.

Квартиралар мында чаңгыстан беш чедир өрээлдерлиг. Эң улугларында аданда, үстүкү каәттарда чоорту бичелеп чоруй баар. Көдүрүлгелүүдүм бажың кызырылбыышаан, чадаланың үне берген. Шак ындыг архитектурлуг аңганың ачызында сонгу чүктүң хүнүнүң ховар хередери бүгү квартираларга чедип турар.

Бажыңның чурттакчылары бистиң-биле каржып, солчуп артып турлар: магазинче, үруглар садыиче... Олар, даштың бо черлерге моон мурнунда турбаан дег сөөк-даа болза, кышкы идикхеп чок. Олардан дашкаар үнер дээш кижи-даа чок: магазиннер, үруглар садтары, харын «ырыңай моталар салону, ресторан безин мында, бо бажың иштинде, ооң топ кедээнде туруп турар.

Оларның-биле кожа-бо беш чылдың төнчүзүнге чедир спорт комплекизи, кинотеатр, культураның болгаш амыдырал хынырлганын өскеда тудугларының туттунар. Оларны бажыңның иинтизи-биле беш мүң ажыг болур чурттакчыларынга бараалгадыр.

ТАРААЧЫН ХОЛДАР

Эрика Рымм самолёттан дүжүп орда теле-фотокамераларның объективтерн олче утламган. Ол чер чардырыкчыларының делегей чемпионадының алдын шаналын алгаш кээрге, ынчаар үткүп турганы ол.

Эстониянын Тарту районунуң В. И. Ленин аттыг совхозунуң трактористи Э. Рымм аңы-дукма социалистиг чурттарның чер чардырыкчыларының Болгарияга эрткен бешки маргылдаазынга киришкеш, эң хөй санны алгаш, тиилекчи болган.

Ол өөрүшкүлүг болгаш байырлыг үжуражыышкынга кээрге чемпионнуң холунга шыймактар илдеп болган. Э. Рымм күчүлүг К-701 трактордуң башкарын тура безин, ону башкарары «Жигулиден» белеп деп чугаалаар турган.

Ол шыймактарны аңгыс арттырган. Эрика маргылдаа мурнунда шолге арткан саван тогланчыларын чаңгыстан чыып чоруп турган, холуң шыймактан алганы ол. Саван тогланчыларны черни шый аңдарарынга шаптыктап болуур турган.

Эрика тараачын ажыл-ишке чажыдан дадыккан. Ада-нези шаг-шаандан тараажылар чораан. Олар колхозка киргеп баштайгыларның бирээзи. Улуг эвес ажыл-агыйның эпиле дүжүттүүр эвес шөлүүге ажылчын хол бүрүзү үнелиг турган. Ынчангаш улуг эр улус-биле деңге чер чардырыш, тарыш, фермага ажылдап, сиген кестирин, чажчыккан. Ынчан колхозка хөп трактор, ол шаа аът бар турган.

Түс черге тургустуунган МТС-ке ажылдай бергеш, механизатор болуруп кузей берген. Паша Ангелина, Эстонияда бир дугаар комбайнер хереэжен Эльмине Отеман дугайын дыннаан: «Мен база шыдавас эвес мен!» деп шинтирлээн.

Бир-ле катап Эрика «Выртсярве» колхозта механизаторлар чедишпейн турар деп дыннаан, база тракторист ашаа-биле кожаларынга барын дузалажырын дугурушкан.

Рымнарның механизатор өг-бүлезинiң андалыннары, культиваторлары, чаштырыкчыларының чеже мүң гектар черни үнүп-дүжүткүр чемгеримчи кылдыр хуулдурганын сананары берге. А ол чугула чүве чүл дээрге, Эрика биле Вольдемар үүлге боттарын ак сеткилдиг ажылдан билир эвес, а боттарының хөй эң-өөрүлге черни дириг чүве дег кылдыр камгалап, ону ээ ёзубиле ажылдап кылырынга үлетер көргүзүп, чөредиин турарында. Эрика бодунуң уругдарынынга ажыл-ишке талазы-биле база дагдынырчы болгаш. Авазының үлегери-биле уруу Майре тракторист болган. Эстониянын көдээ ажылагый академиязының студентиман турган оглуу Иоханнес дыштанырга үезинде бригадага кээп ажылдаан туруптар турган. Олар ам «өскээр чурттан, ажылдан чорутса-даа, аал-ораны-биле тудуш харылзаалыг.

— «Рымм дээрге очулдурарта «өөрүшкү» дээн—деп, Эрика хүлүмзүруп чугаалаар.—А хөгжүм чокта каяды өөрүшкү турар боор? Ынчангаш отбуле оркестрнинге бо-ла чыглы бээр бис. Пайде районда «Май 9-зу» колхозтан Майре базала тракторист ашаа-биле чедип келир. Харыю районда «Кахала» совхозтуң директору апарган Иоханнес биске кээптер үени тып-ла аар...

Буруңгу вальсты алдарлыг трактористиң күштүг болгаш эңдек салаалары улустуң каннель деп хөгжүм хереселиниге ойнаарга талыгырже чаптылып, чаңгыланыр. Ооң холдары күчүлүг машинаны башкарып, чаштарны өстүрүп, даараның билир.

А. ПЛООМПУУ.
Сангда.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНҮ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 58 «Шында»).

Мария Тимофеевна **Юнеева** — хоорайның иштики херектер калдизинин таңнылыл черинин кол бухгалтери.

Таисия Романовна **Юрьева** — пиво заводунуң котёлдар машинизи.

Евдокия Климентьевна **Ядыкина** — мал ажылынын эштежилгезинин даргазы.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Шимик Салчаковна **Байыр** — пенсионер.

Садый Канчыровна **Иргит** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Узумаа Салчаковна **Иргит** — райэмнелгениң санитарказы.

Хурал Салчаковна **Иргит** —«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Карап Хомушкуевна **Кочаа** —«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Анай Күжүгетовна **Кудай-Мерген** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Мандыла Ак-оолович **Окпан-оол** — «Бай-Тал» совхозтуң малчыны.

Карын-оол Лопсанович **Ооржак** — «Бай-Тал» совхозтуң малчыны.

Феня Салчаковна **Очур** — Тээли ортумак школазының кижизидикчи башкызы.

Онгак Чанзановна **Салчак** — пенсионер.

Өшкү-Саар Хертековна **Салчак** — «Тээли совхозтуң ажылчыны.

Серен-Чимит Сендажыевна **Салчак** — Тээли ортумак школазының техажылчыны.

Үргек Шара-Хооевна **Салчак** — «Бай-Тал» совхозта шеверлекчи.

Чаламба Балбазакыевич **Салчак** — «Бай-Тал» совхозтуң суттачызы.

Шоюн Омунежиковна **Салчак** — Чурттелга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң ажылчыны.

Кавааш Хертековна **Самдан** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Дондук-оол Хертекович **Сарыт-оол**—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Иргит Араптанович **Седип** — СЭКП райкомунуң инструктору.

Ханды Хертековна **Сур-оол** — пенсионер.

Анна Монгушевна **Хертек** —«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чульдум Намчылович **Хертек** — «Тээли» совхозтуң теп шанывын таныылы.

Куске Хомушкуевна **Хомушку** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Кок Карасадовна **Чамырак** — партия райкомунуң машинакчылы.

Аюйка Иргитовна **Чыман** —«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Хурал Салчаковна **Шоюн**— —«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

ТӨӨШ-ХЕМЧИК РАЙОН

Чыртакпан Тамчатович **Донгак** — «Тыва совхозтуң ажылчыны.

Кок Намыжаповна **Кара-Монгуш** — «Хөндергей» совхозтуң ажылчыны.

Чаш-Уруг Самдановна **Куулар** — «Хөндергей» совхозтуң ажылчыны.

Анай Комбужаповна **Монгуш** — Карл Маркс аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чульдум Дагбаевич **Монгуш** — «Сут-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Доржу Сандановна **Ондар** —«Сут-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Кортай-оол Ширя-Сапаевич **Ондар** — «Сут-Хөл» совхозтуң ажылчыны. .

Шевер Бышкаковна **Ооржак** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Хорлуу Дамчатовна **Ховалыг**— «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Анастасия Петровна **Двоеглазова** — Күрүпенин айыл чок черинин районда салбырынын техажылчыны.

Елена Николаевна **Катникова** — № 52 АЗС-тиң ажылчыны.

Анастасия Ивановна **Кожакова** — «Улуг Октябрь» совхозтуң ажылчыны.

Чачия Чаш-ооловна **Күжүгет** — «Улуг Октябрь» совхозтуң малчыны.

Чурукпан Тюлбаевна **Менге** — «Улуг Октябрь» совхозтуң ажылчыны.

Ложан Минчинович **Найдан** — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

Галина Ефимовна **Пастухова** — «Улуг Октябрь» совхозтуң ажылчыны.

Николай Васильевич **Пышев** — «Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

Прасковья Петровна **Саломатова** — Каа-Хемниң районнар аразының суггарылга системазының ажылчыны.

Пильчукей Таваевич **Салчак** — «Кызыл тук» совхозтуң ажылчыны.

Дильба Узунович **Сандый** — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

Ефросинья Михайловна **Середкина** — «Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

Петр Григорьевич **Черниченко** —№ 52 АЗС-тиң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Кузьма Иванович **Григоров** — Черби кодээ Совединиң күскомунун одакчызы.

Николай Васильевич **Гришин** — «Сукпак» совхозтуң тудуг цегинин мастери.

Григорий Иванович **Краморенко** — Березовскийниң будурулге-геология каттыжышкынының партиязының өрүмнекчи мастери.

Мария Ильинична **Кулакова** — Чербиниң харылзаа салбырының техажылчыны.

Ханды Күргуловна **Кунчун** — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Иван Тихонович **Масленков** — Тываның электри четилеринин экспедитору.

Петр Никонович **Седов** — Черби лесничествозунуң лесничи.

Филипп Порфенович **Соколов** — Черби лесничествозунуң таныылы.

Константин Семенович **Чащухин** — Элегес-Аксының хаа материалдары кылыр заводунуң директору.

Ханзи Ходутовна **Чигжит** — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Максим Дуванович **Хуужан** — «Тере-Хөл» совхозтуң малчыны.

Фатима Маиналеевна **Яголичина** — Кызылдың колушкак барааннар садыының склад ажылчыны.

МӨҢҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Саая Кара-оолович **Шыдыраа** — «Мөген-Бүрен» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Валентина Федосеевна **Киселева** — райпо бухгалтери.

Татьяна Петровна **Клименкова** — Оок ортумак школазының башкызы.

Дина Федоровна **Шатохина** — Туранның № 2 ортумак школазының кижизидикчи башкызы.

Ирина Прокопьевна **Фоминых**— райэмнелгенин эмчизи.

Любовь Ксенофонтовна **Элтеко** — Туранның № 1 уруглар садыының пинезы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДҮМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың февраль 25.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ССРЭ—ТАЙБЫҢНЫҢ ТУК ТУДУКЧУЗУ

БЕРЛИН. (СЭТА). Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг дем каттыжылгазының ескелээ чурттары-биле кады Герман Демократтыг Республика тайбыңны быжыглаарын хандырарынче, дүшкүүрлүг чоруктуг чавырыллырарын уламчылаарынче. Чөөн болган Барыын чүктериниң аразында чугаалажышкынныарны үргүлчүлээринче угланган дугуржуушкуннуг даштыкы политиктиг угланышкынны чорудуп турар деп, ГСЧП ТК-ның Чингине секретары, ГДР-ниң Күрүне човулелиниң Даргазы Э. Хонеккер медеглээн.

Делегейниң херээженнер хүнүн таварыштыр Берлинге болган чаңчылчаан ужуражышкынга чүве чугаалап тура, делегей байдалының дорайтаанын дугайны сагышсыраан сеткилин ол илергейлээн. НАТО-ның болгаш хамыктың мурунда АКШ-тың эң агрессчи белүктериниң чорудуп турарын удурланыштыр туржурунун болгаш боо-чепсектерни эңдере бүдүрериниң политиказының оруун амгы байдалдарда лугларын эргежок чугула деп, ол онзалап демдеглээн. Ол эргенин болгаш бир дөмей айыл чок байлалдыг турарының принцивинге дүшпүр боо-чепсектерни кызыгаарлаарын болгаш чепсеглениишкинниң дүжүрерин чедип алыры аргежок чугула.

ПРАГА. (СЭТА). СЭКП-ниң XXVI съездиниң 80 чылдарга чарлаяны Тайбыныың программазын, Совет Эвилелиниң термоядролуг дайын халавын болдурбазынче угланган ескелээ тодаргай болгаш боттуг саналдарын чехословак улус бүрүн деткип турар деп, чехословак херээженнер делегациязы-биле ужуражышкымга ЧКП ТК-ның Чингине секретары, ЧССР-ниң Президентизин Г. Гусак медеглээн.

Дайынның улам өзүп орар айылын болдурбазындан, доктаамал тайбыңны хандырарындан болгаш дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылышкынын улам ынай хамыдырындан артык чугула сорулга бегүн чок деп, ол чугаалаан. Ол бүгүнгү сорулгалар дээш демиселди Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыжылгазының ескелээ чурттары баштап, олар боттарының күжениишкиннерин делегей байдалын кадыкшыдарынче болгаш кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылганы калбартырынче угландырып турар. Улуставның амыдыралчы эрге-ажыктарынга айылдыг улуг кыжанышкынны тургузуп турар империалистиг белүктериниң агрессчи үүлгедиишкиннерге моонлактап турар.

НАТО-ның дайынзырак политиказынга удурланыышкынны илереткен чагаалары совет ажыл-ишчилер, студентилер, школачылар НАТО-ның Брюссельде штаб-квартиразынче чорудун турар (чуруктар).

АП—СЭТА-ның фотозу.

ЯПОННАРНЫҢ ЧИГЗИНИИШКИНИ

ТОКИО. «Минпитэ» солуунун дыннадыр турарын ёзугаар алырга, Пекин «Мичиу бүесаң», «Марубэни» дээр болгаш ескелээ япон садыг компанияларының дузазы-биле ядролуг чепсектиң технологиязын ажылдап кылып турза-даа, болдунчу чиг-авы чок чурттарга ядролуг оттуглар чүүлдүг сазар деп турар. Кыдат бөө орунга амгы үениң болбаззын техниказынга алыр болгаш даштыкы акша-херегинин чуртче киреринә көрүдедир деп күзеп турар. Кыдат ядролуг оттуглар чүүлдүн салып алыкчыдарга колдуунда-за Пакистан болгаш Мурнуу-Африка республика болдуруп ук чернин хайгаарактылары демдеглеп турарлар.

«Кыдаттың «онза» ядролуг политиказы улуг дувураазынга болдуруп турар» — деп, «Майнити» бижээн. Пекин ядролуг чепсекти нептереттее дугайында керээге каттыжавыннан ойталавышаан. МАГАТЭ-нин кежигүүн болбайн турар. Мынчангаш кыдат атомнуг чиг-авы сатказ соонза дайын сорулгаларынга ажыглаттынмас болгаш үшкү чурттарга ядролуг чепсекти будурбес дээрзинге кандыгда магалылап турбаа».

Шак мынаг чиганиишкин быжыг үнезиниг-дир.

(СЭТА).

ПОЛЬШАДАН ДЫҢНАДЫГ

ВАРШАВА. (СЭТА). Каттышкан тараачын партиянын Кол комитединиң президиумунун хуралы анаа болуп, польша партия-күрүне делегациязының Совет Эвилелинге аян-чоруунун болгаш оон түңнелдериниң дугайында КБ-ниң даргазы Р. Малиновскийниң ыяктелдир дыңнаан.

ПАП агентилелдин дыңнаканы дамгаар алырга бо аян-чорук Польшаның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразында акы-зүүлма найыралды база кады ажылдажылганы быжыглаарынга болгаш улам калбартырынга чүүлээ ужур-дузалыг деп, президиум онзалап демдеглээн. Л. И. Брежневбиле болгаш ескелээ совет албан кижилери-биле польша делегациязының эртиргеп чугаалажышкынчылары нарыыраалыр, шынчы сеткилдиг, үнүүлежиишкинниг болгаш бичиишкинниң байдалынга эртикен.

Экономиктиг айтырыглар дугайты чугаалажышкынчылар үезинде чүүлдүг деп кырдүнген дугуржуп алышкынчылар Польшага коңчуг чүүлдә ужур-дузалыг болуп, польша-совет кады ажылдажылганы калбартырынга болгаш Барыын чүктүн ылгай көрүүшү хемчегериниң уламыдыр болдунган бергелерни ажыл эртеринге чаа аргалаарыр тургузуп турар деп, КТП-ниң Кол комитединиң президиумуу демдеглээн. Польшага бөөр кылдыр көрдинген совет дузаламчы болгаш кооперастаашкынының чаа хевирлерин польша будурулге күчүзүн эки ажыглаарынга болгаш кризистеп чыттүүн үнеринге баазан болуп, экономикага эргежок чүүлээ реформаларны чоруларынга илип бээр.

Каттышкан тараачын партия ССРЭ-биле болгаш социалистиг ескелээ чурттарбиле быжыг эвилелдеевге үндезилеттинген польша дашты-кы политиказын кол принципте-рин боттандыларынга ыяпкейдиг киржип турарын КК-ниң президиуму онзалап демдеглээн.

Ажыктыг кады ажылдажылганы үргүлчүлээри дээш

БОНН. (СЭТА-ның корр.). Вашингтонуун чазаанын агрессчи даштыкы политиктиг угланышкынын, ССРЭ-биле кайы-даа талага ажыктыг садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы соксаттырар, херээлиг хүлээлгелерин болгаш дугуржулгаларны барымнгерман таланың үзерин чедип алыр соруулга-биле барымнгерман садыг-үлетпүр бөлүктериниң базымшкын кылыр дээш чоруктуң турар политиказын ГФР-ниң хөй-нинтилап, профэвилелдериниң активчилери болгаш ажылчы чоннарны шинтирлин-биле буруу шаап турар.

«Р. Рейганның ракета-ядролуг боо-чепсекти эңдере бүдүрер талазы-биле бодунуң политиказы-биле бистиң чуртта миллион-миллион кижилерни коргудуп-суртедириниң байдалында тулуп турары анаа эңдээ ышкажыл. Ол Совет Эвилели-биле садыг-экономиктиг харылзаалары соксадырын пеген. «газ-хоолай» дээр дугуржулганы үзерин орааддаышпаан, чүс-чүс ажылчы чоннарның ажылдаар черлерин узуткаарын база күзеп турар-дыр. Бистин чуртту ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары Р. Рейганның мындыг политиказының биеке хоралының эң-не шинтирлин-биле медеглээр ужурлуг-дур. Совет чагытларны күүседиир бистерин ажылбиле хандырып турар. ССРЭ-биле чаргаа экономика талазы-биле кереэлерни болгаш дугуржулгаларны чүгле күүседири эвес, харын база садыг-экономиктиг харылзаалары улам калбартыры эргежок чугула» — деп, «Манесман» концерниң будурулге чөвүлелиниң кежигүүн Пауль Эссер Дюссельдорфка медеглээн.

Ол концерниң ажылчыннары федералдыг канцлер Г. Шмидтиң адынга аяқ чагаа чоруткан. Вашингтонуун ыйлыышкынынга алыспаашынче болгаш ССРЭ-биле кайы-даа талага ажыктыг садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы үргүлчүлээри дээш туржурунуче барыын-германталанын чазактың баштынын ыяшыганнар.

Марттың ортаа үезинде Барыын Европанын элээн кап чурттарынга АКШ-тың күрүне секретарының оралакчызы Д. Баклинн аян-чорук ыяшын кээр деп турары билдинген амгы үеде мында негелдениң онаа чугулазын «Үнзере цайт» солуун бижээн. «Ооң аян-чорук чангыс-ла соруулгалыг: ССРЭ-биле садыгны үзер дээш чазактар болгаш садыг-үлетпүр белүктерин албадаары болуур» — деп, ол солуун демдеглээн. ССРЭ-ниң чагыглары 500 мун хире барыын-германаяжылчы чоннарны ажыл-биле хандырын турарын ол солуун сагыныпгаан. «Инчангаш Вашингтонуун албадаашкынынга алыр чорук дээрге-ле, чартык миллион кижиниң ажылдаар черлерин үзүткаары, бистин чуртта ийи миллион кижи чедип турар массалыг ажыл чоталыышкынның айтырыын улам нарыыдадыры ол-дур».

«Бистер совет чагытларны ең бедик чергелии-биле сонуурган турар бис. Бот-боттары-биле садыглажыры дээрге, бот-боттарынга удур дайылдашпас дээни ол-дур. Оон үзүрүндэн бисне Р. Рейганның албадап турары ССРЭ-ге удур хемчегерин хүлээп көрбейн турар бис. Америк администрацияның бодунуң барыын-герман эвилелчилерин бо айтырыг талазы-биле чагыртырын чедип алырын оралдашпышаан, күш-ажылдың кизилериниң эрге-ажылдарын бүрүнү-биле тоовайн турар-дыр» — деп, «Аэг-Канск» концерниң будурулге чөвүлелиниң даргазы Ганс Патцельд сапаң турар.

«Садыглажыры болгаш дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырары ажыктың үзүге, бистерге, амыдыралчы чүгүлә айтырыг боон турар. ССРЭ-биле ийи талага ажыктыг садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы калбартырынга америк администрацияның шаптыктаар дээш ыяшын турар оралдажышкынынары шүүт-ла кижи кайгаар чүүл-дүр. Инчангаш аңаа ойтур шавышкын кылыры эргежок чүгүлә» — деп, «Фрид. Крупп» концерниң будурулге чөвүлелиниң кежигүүн Юрген Танцки чугаалаан.

С. СОСНОВСКИЙ.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

ПРАГА. Улуг хоорайларны хөгжүдели-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажыр талелей симпозиумуу ЧССР-ниң пайызындыңга болган, ГДР-ниң, ССРЭ-ниң болган ЧССР-ниң эртемденнери оон ажылынга киришкен. Улуг хоорайларның амыдыралыбиле холбашкан политиктер, сонгал болган культура айтырыгларын шүүлгээшкин киржиннери чугаалажып эгелээн. Хоорайлар түңүүн талелээринге болган боттанылдарынче улуг кичээнгейни үгленгилеген.

ХАНОЙ. Хайфон хоогунда Тонкин хоорайга чаа санаторийниң алды каът улуг башкынның түдүү доозулган. Анаа харыы үезе 220 ажылчынар болган албан-хаакчылар дыштанып болгаш эмнеңир.

ЛОНДОН. Бир хулиганны тутканы дээш 50 фунт стерлинг акшанын шаннадын Англинның улуг-үлетпүр төвү Бирмингем хоорайның эрге-чагыргалары тарлаан. Совет ийи чылдарда хулиганнарның дерии үүлгедиглериниң түңнелинде хоорайга чедирген материалдыг югаралдарның түңү 150 мун фунт стерлинг болган. Хулиганнарның үүлгедээн бакшынарын сеткээринге акша-хөрөнгилер хоорай эргечагыргазында чок. Инчангаш хулиганнарга удур демиселдин ол элдептиг хемчээн чарлаан болуп турар.

АЛЖИР. Чүүлгүн найысыладының сүт хандырылгазында бергедээшкиннерин ажып эртеринин программазын Алжирния моңу удурлулгазы бадылаан.

«Улуг Алжирниң» моңу дүрген өзүп турар болгаш амгы үеде 2 миллион кижи четкен. Инчангаш чүүлгүн-лер-биле хандырарының чедип турар. Чүүлгүн найысыладының сүт хандырылгазында бергедээшкиннерин ажып эртеринин программазын Алжирния моңу удурлулгазы бадылаан.

«Улуг Алжирниң» моңу дүрген өзүп турар болгаш амгы үеде 2 миллион кижи четкен. Инчангаш чүүлгүн-лер-биле хандырарының чедип турар. Чүүлгүн найысыладының сүт хандырылгазында бергедээшкиннерин ажып эртеринин программазын Алжирния моңу удурлулгазы бадылаан.

«Улуг Алжирниң» моңу дүрген өзүп турар болгаш амгы үеде 2 миллион кижи четкен. Инчангаш чүүлгүн-лер-биле хандырарының чедип турар. Чүүлгүн найысыладының сүт хандырылгазында бергедээшкиннерин ажып эртеринин программазын Алжирния моңу удурлулгазы бадылаан.

«Улуг Алжирниң» моңу дүрген өзүп турар болгаш амгы үеде 2 миллион кижи четкен. Инчангаш чүүлгүн-лер-биле хандырарының чедип турар.

(СЭТА).

Никарагуаның удурланыышкыны

МАНАГУА. (СЭТА). Америк шпион самолёттарның Никарагуа Республиканың агаар дедгемниң кызыгаарын үреп турарынга Никарагуаның Даштыкы херектер министерстводу шинтирлиг удурланыышкынын медеглээн. Ындыг үрээшкиннер болуп турарын АКШ-тың чажыт шпион албан черлериниң телээлекчилери Вашингтонга болган парлалга конференциязынга албан хуузу-биле миннип чугаалаан.

Рейганның администрациязының харыысалга чок үүлгедиишкиннери делегей эргеанның турза чогуур норма-чижектеринге чөрүпкек болгаш Төп Америкада дүшкүүрлүг чоруктуң улам чидиглендиреринче аппар чыдар деп. ДХМ-ниң Манагуада тараткан медеглелинде айтып турар.

Никарагуаның чазаа Төп Америкага тайбың шинтирлээшкинче чүткүл садып турар болгаш бодунуң моон мурнунда үндүрген саналдарын бадыткап турар деп, документиге онзалап демдеглээн. Ол саналдарның алыс утказы мындыг: халдашпазының болгаш кайы-кайызының айыыл чок чөрүүнүң дугайында Төп Америка чурттарының аразында дугуржулгаларга эт салыр; өске күрүнелерни иштики херектерин холгаарлаавас болгаш чөрүлдээрнин чугаалажышкынчылар аргазы-биле шинтирлээр; Никарагуага удур контрреволюстуг азыл-чорудулганы деткиниринден, агрессия болгаш экономиктиг бүзөөлөшкин планнарындан, чогуур камгалал хемчегерин алырынче никарагуалдарны албадай бөөр кандыг-даа үүлгедиишкиннерден АКШ ойталаар ужурлуг.

ТУСКАЙ ТӨЛЕВИР

«Он үшкү ажыл төлевири деп чүл? Кандыг ажылдарда хаара туттунган ажылчыннарга төлээрил? Оон хемчээли чежел?» деп Эрзинде № 5 КМК-ның комсомолчу-апаяктар бригадазының бригадири С. Дипчит, Тес-Хемниң Самагалдай суурдан С. Монгуп олар редакциняже бижээн. Оларның айтырыгынга профоблчөвүлелдиң юрисконсультантызы А. Х. Ажиниң харыызын моон адаанда парладывыс.

Албан организациял, будурулгенин чылда ниити түңнелдерин барымдаалап бөөр шаңнал азы 13 дугаар ажыл төлевири — ол дээрге ай, квартал планнарын күүсеткен азы мергежилиниң аайы-биле хөй чыл ажылдаан стажтыг дээш харыүгда тыпсыр шаңнал акшазын төлээр, чүрумүнүн болгаш хемчээлиниң талазы-биле оналагай ылгалыр турар база ажылдакчыларны чаңгыс организацияга азы будурулгеге доктаамал быжыглаар, күш-ажылдың будурукчулуун бедидер болгаш ажылдакчыларның материалдыг сонуургалын көдүрер сорулга-биле күш-ажылдың төлевир системазынга немей тургускан түскай хевирнин шаңнал төлеериң болур.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң Күш-ажыл болгаш социал айтырыглар талазы-биле күркомитединиң база ВЦСПС-тиң 1977 чылдың июль 8-те бадылаанны «Улус ажыл-агыйының организациязының болгаш будурулгелериниң чылда ниити түңнелдерин барымдаалап бөөр шаңнал төлевири төлээр айтырыг дугайында рекомендацияларга» үндезилеп, министерство болгаш ведомство будуу чогуур профэвилел организациязының киржилгези-биле бадылап тургускаш, коллективтин хуралынга сайгарып, ажылдакчы бүрүзүнге бо дугайын тайылбырлап, таныштырар.

13 дугаар ажыл төлевириң будурулгенин азы организациязының штадында турар ажылдыңнарга болгаш албан-хаакчыларга төлээрин көрдүнгеп. А ол ышкаш ажылдакчыларның зарыыр чоруун эдээжедип, олардың кадык камгалалын экижидер талазы-биле чезинишкинниг ажылдаан эмчи пунктуларының, эмчи-санитар салбырының болгаш санаторий-профилакторий ажылдакчыларына база будурулге черинин балансызында турар культура бажыңнарының, клубтар, библиотекалар, уруглар салгарының болгаш ясляларының, хөй-нинти чемненилге черлериниң, коммунал ажыл-агыйның, түүгүнүн болгаш ескелээ категориязының ажылдакчыларынга төлээрин чөп-шээрээн.

Ажылчың азы албан-хаакчы кижиге чыл түңнелин барымдаалап, шаңналдың тодаргай хемчээли оон чылда кылган ажылының түңнелинден ол-ла организацияга, будурулгеге үзүктел чок ажылдаан күш-ажыл стажындан база чылда ажылдап алган шалыындан дөрт хамаарылгалыг. Мынаарга 13 дугаар ажыл төлевириң тыпсыныың база бир негелдеэн болза ажылчың азы албан-хаакчы ол-ла будурулгеге азы албан черинге эвээш-ле дизе календарлыг чыл ишкинде ажылдаан күш-ажыл стажтыг болур үжүрлүг, а календарлыг чыл төнмээнде ажылдап будуун күзелибиле үнген азы ескелээ ажылче чорутқан кижилер шаңнал акшазы албас.

Ажылчың азы албан-хаакчы кижиниң пенсиге албанынче кыйытқанын, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациязынга сонгуткан үстүкү партия болгаш ажыл-агый организацияларының шинтирин ёзугаар ескелээ ажылче шилгээнин, квалификация бедидер курстарже болгаш школаларже, дээш, ортумак ѳөредилге черлериниче ѳөренип чорутқанын, нагылап кыраап, азы ивалил болганындан пенсияже үнгенин база үрүт божаанын-биле ажылдавайн барганын чөпүт чылдагааннар белүүнге хамаарыштырар болгаш бо таварылгаларда оларның калеңдарьлыг чыл ишкинде ол-ла будурулгеге азы организацияга түү хире ажылдаанын баримдаалап төлөп бээр.

Чыл дургузунда бедик сагыга-чүрүмүүг, будурулгенин чыл ишкинде эң түңнелдиг болганынга үлүг-хүүзүүн киргеп, бүтүү талазы-биле бедик көргүзүлелдиг болган ажылдакчыларның шаңналын 25 хүү үлгаттырып болур, а бир эвес ажылтакчының будурген продукциязы күүү шынаалыг, башканың турары машина-трактор болгаш ескелээ механизмнери үрелиишкиннүү таварыжын, күүү будурукчулуг ажылдаанда база ескелээ нөрмөстөп, дээш 13 дугаар ажыл төлевириң 25 хүү черге кызырып болур.

Күш-ажылдың сагыга-чүрүмүн каржызы-биле үнеп ыдчагаан чокка ажыл шагүүнеен азы ажылга эвээш келген ийикте азы шинтиниң корум-чүрүмүн үрээп атминистративтиг, ѳөремче болгаш хөй-нинтиниң хемчээн алыскаа ажылдакчының шаңнал төлевириң кызырып, а харыы-даа шүүт төлевейн барып болур.

ДАШТЫКЫДА КУЛЬТУРАНЫҢ ЧАА ЧҮҮЛДЕРИ

БУДАПЕШТ. Венгрияның дээди ерелилге черлериниде чаңчыл ёзугаар культураның хүннери эгелээн. Чүртүүн бүгү-ле университеттериге болгаш институттарынга март айның дургузунда студентилериң бот-тывыштыр чогаадылгазының көрүлдеери боон, оларга номчукчулар, ыразылар болгаш музыкантылар, үлүүлү танцының ансамбльдери боттарының уран чүүлүн көргүзеер. Студентилериң уран чүүлүнүн ол көргүзүүнге киржир дээди ѳөредилге черлериниң дөрт мун ажыг бот-тывыштыг артистери Венгрияның уран чүүлүнүн эң хөөнү мастерлери-биле ужуражыр.

* * *

ГАВАНА. Совет пирк артистериниң көргүзүлгери Кубага улуг ынчалыкпинг болуп эрткен. Олар үш ай иштинде Хоталга «ортулаачын адазы можулуурунга 600 ажыг тускай ойнаан. Оларга 500 мун хире көрүкчүлер барган.

Совет пирк мастерлери анаа чорей тургаанының үезинде сафра — чигир хымыгымыкның ажадыл ажыктыларының, ацгы-ангы будурулге черлериниң ажытчыларының, чогаадыкчы интеллигенциязының төлээлекчилери-биле ужураашканнар.

* * *

ЛИССАБОН. Португалияның чогаадчыларының II съездиниң ажылын «португалия хөй-нинти үш хүн дургузуунда улуг сонуургалбиле хайгаараң тургаа. Анаа чүртүүн бүгү булунарындан барган 350 ажыг делегаттар, а ол ышкаш дыка хөй сеткүүдер, ооң иштинде ССРЭ-ден барган чогаадчылар эвилелдериниң делегациялары ооң ажылынга киришкен.

Съездиниң киржикчилери амгы үеде португали чогаадчыларның мурнунда турар айтырыгларны, чүртүүн социал-политиктиг ажылдыралынга оларның ролюн болгаш эдээр черлерин, а ол ышкаш делегей литературазының хөгжүдезинин оруктарын аналитеп көргеннер.

Съездиниң делегаттары португали чогаадчыларның кол-кол сорулгаларын айтыкан түңнел документтиң хүлээп алганнар. Чижю, олар иштилел амыдыралынга чогаадчыларның ролюн бедизери дээш туружун айтып, национал культураны хөгжүдеринге болгаш португали үүлүгүн амыдыралчы деннелиниң бедиделиринге тавармалыг байдалдарны тургузарын негээн.

* * *

СТОКГОЛЬМ. «Швед уруккулар тайбың дээш демиселде» дээр организациязының тургузукчу хуралы боон эрткен. Швецияның культурazының элээп хөй сураглыг ажылдакчылары боттарының эң-көөрүн ураң чүүлдү тайбыңга баралын болдурарынче кыйгырып, ону тургузарының эгелекчи саналын үнүргеннер.

Бистерин ядролуг дайынның чайлаш чок болурунуң дугайында бодалга чаңчыктырарын орааддажып турар амгы бо үеде бүгү-ле кижилер боттарының политиктиг сүүтлели хамаан чокка тайбың дээш демиселге боттарының күш-шыдалый катгыштырары тыка чугула боон турар. Ядролуг айыылхалдың кижи төрелгетеринин кырында эвилелге кыжаныышкынын болдурбазынга культура ажылдакчылары боттарының күжениишкиннерин падын шыдаар болгаш кадаа-даа ужулуг дээрзин от чаа организацияны тургузарының эгелекчилериниң бирозы швед чуруккучу Хане Эквалл «Нормнефтаммаш» солуунуң арыннарынга бижээн.

«МЭНГО»—ДАҢ ХАЯАЗЫ

«Мэнго» дээрге коряк дылдан очулдурарга дан хаяазы дээн. Шынап-ла од ансамбльдиң оюнун көргүзүп эгелээр эң баштайгы танцызын көөрге дан хаяазында Камчатканың эриктеринге эргеленип, чалгын чыдар Анчы далайның бырлаңнарында ак кускунналрың дан хаяазын уткаанын ансамбльдиң артистери кара олчаан кылдыр көргүскенин залга олурганнар эскерер. Оон аңгыда сагышка база бир бодал кирер.

Ол болза бистиң калбакделгем Төрээн чуртувустуң соңгу чүгүнүң ширин бойдузу, ында чурттап турар чоннуң маадырлыг ажыл-ижи каракка чайгаар-ла чуруттунуп келген ышкаш кылдыр сагындырар.

Шаанда үжүк-бижик-даачок, хөгжүлде талазы-биле хожудаңгай турган соңгу чүктүң биче улустарының амыдырал-чурттал-газы Октябрь революциязы тиилээн соонда чечектелип, Совет күрүнениң национал политиказының ачызында кыска үениң дургузунда экономика, культура талазы-биле бедик сайыралды чедип алган.

Оон бир тодаргай илерелии коряк улустуң национал танцы ансамбли «Мэнгонуң» оюн көргүзүглериниден безин көрүп болур. Үк ансамбль 1965 чылда көдээниң бот-тывингыр танцы бөлүмүнден эгелээш, ам чүгле бистиң чуртувуста эвес, а харын делегейде билдингир апарган. Олар бистиң чуртувустуң Чукоткадан, Прибалтика, Кавказтан соңгу чүкке чедир барбаан чёри чөк. «Мэнго» ол ышкаш Моол Арат Республикага, Францияга, АКШ-ка, Болгарияга, Польшага, Герман Демократтыг Республикага болгаш еске-даа даштыкы чурттарга солуң концерттерии бараалгаткан.

Үк ансамбль аныяктарның болгаш студентилериң Х Бүгү-делегей фестивалының лауреады адынга немей Бүгү-россияның улустуң танцы ансамбльдериниң лауреады деп бедик атты база чедип алган. Ансамбльдиң киржикчилериниң аразында бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Владимир Сояң база оон өөнүң ишти Кызыл-Уруг олар база киржип турарлар.

Хөй национал акы-дүүма совет улустарның улуг өг-бүлезинде бактаап турар коряк улустуң ол ансамбли бо хүнерде бистиң республикада залдап келгеш, уран талантызын тыва чонга бараалгадып турары өөрүнүг. Ол совет улустуң бузулбас найыралының база бир тодаргай херечизи.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: ансамбльдин оюн көргүзүглериниң үеинде.

ССРЭ-НИҢ УЛУСТАРЫНЫҢ V КЫШКЫ СПАРТАКИАДАЗЫ

Манавааны тиилелге

КРАСНОЯРСК. Март 10. (СЭТА-ның корр). Биатлонистерниң 20 километр черге болган чарыжының соонда чемпион-биле тапышкан бис. Чүге дээрге, 27 харлыг, Киев чурттуг Петр Бруенко алдын шаңнал алыр кордакчылар аразынга кажан-даа кирбээн кижи. Тиилелгени шыдамык чорук-биле чаалап алган. Ол хаакка аажок дүрген маннавышаан, аткан каразының чаңгызын-даа часпаан. Тиилекчиниң үези — 1 шак 12 минута 49 секунда болган.

— Тиилептер деп бодаваан мен—деп, журналистерге чемпион чугаалаан. — Спартакиада дээн ышкаш спортчу байырлалга киришкен кижи бүргүү ол эки ойназарын күзээр болгай. Мен база кызыткан мен.

Мурманскиден келген Пётр Милорадов мөнгүн шаңналды алган. Олимпийжи чемпион Владимир Аликин (Пермь) бо үлезда хүлер шаңналга телептиг болган.

Москваның херээжен хазакчылары 4×5 километр чарышка Спартакиаданың тергүзүнге эң бир дугаарында тиилекчи болуп үнгеннер. Иранда Суслова, Надежда Шамакова, Евгения Макарова болгаш Любовь Лядова олар Россияның 1974 база 1978 чылдарда чемпионнап турган кыстарынга шуут аштырбааннар. РСФСР-ниң № 1 командазының бир төлээзи харын оларга үгүле 6 секунда четпээн. Хүлер шаңналды РСФСР-2 команда алган.

Элээди спортчу кыстарның маргылдазынга РСФСР-3 команда тиилээн.

Медаль дээш шанакчыларның демисели база доозулган. Эжеш спортчуларның аразынга Сергей Данилин (Москва) биле Михаил Завялов (Ленинград) олар тиилээнинер. Мөнгүн шаңналды москвачы Валерий Якушин биле ленинградчы Владимир Терешенко олар алганнар. Москвадан келген студентилер Александр Беляков биле Евгений Белоусов оларга хүлер шаңнал онаашкан.

Аныяктар немешпишаан

Чурттуң кайы-даа булуңнарында спортчуларның мергежили өзүп турар дээрзин Спартакиаданың старттары бадыткаан. Бедик класстың мастерлерин кайы-даа черде белеткеп турар. Спортчу талантыларны илередип турар төптер Сибирьде, Ыраккы Чөөн чүкте, Кыдыкы Соңгу чүктүң хоорайларында болгаш суурларында тыптып келгилээн.

...Биатлончуларның маргылдаазының таблозунда 20 километр черге күжүн шенешкен шыырак алды биатлонистерниң дөртү Сибирь чурттуг спортчулар болганнар.

— Биатлончуларның бөгүнгү маргылдаазы — бистиң чуртувуста, ылангыя Сибирьде, Ыраккы Чөөн чүкте, Соңгу чүктүң районнарында хөй-хөй талантылыгларның барын бадыткаан — деп, ССРЭ-ниң Спорткомитединиң күрүне тренери Евгений Новиков биске чугаалады. — Мурнуында биатлончулар колдуунда Новосибирскиден үнүп турган болгай.

Дагга ынак сибирьжилер

Каштак деп черге дагдан хаак-биле дүрген бадарының маргылдаазы болган. Анда Украинаның хаакчы кыстары баштайгы — бирден дөрт дугаар черлерни алганнар. Львовтан келген, 29 харлыг Наталья Перчаткина Спартакиада чемпиону апарган.

Дагга хаактаар спортчулар белеткээр ажылдар Междуреченскиде (Кемерово область), Петропавловск-Камчатскиде, Мончегорскиде, Пермьде, Красноярскиде, Белорецкиде, хөй-хөй республикаларда ажылдап турар.

Междуреченскинин дагга хаактаарлар школазының дугайында чугаалар хөй. Спартакиаданың хүлер шаңналының эдилекчизи Альбина Бикмакова база аңаа өөренип турган.

Ниитизи-биле спорттуң ол хевиринде мун-муң кижилер хаара туттунганы өөрүнүг.

МЕХАНИКА ЛАБОРАТОРИЯЗЫ— ТИИЛЕКЧИ

Кызылдың педагогика институдунуң физика-математика факультединде республиканың школаларынга математика болгаш физика башкылаар мергежилдиг аныяк кадрларны белеткеп турар.

Физика эртемин студентилер ийи дугаар курстан эгелеп өөренир. Бо эртемниң үндезин адырын механика дээр. Механиктиг шимчээшкиннің хөйлуларын студентилер чүгле лекциялар дыннап, семинар кичээлдер эрттирип тургаш эвес, харын лабораторлуг ажылдар кылып, херек кырынга ханы шингээдип өөренирлер. Механика лабораториязы студентилернин ажылдаарынга эптиг кылдыр дериттинген. Бо лаборатория социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнгеш, партбюро, ректорат болгаш профэвилел организациязының хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Лабораторияның удуртукчузу — дуржулгалыг башкы Федор Федорович Деменский. Механика лабораториязында Ф. Ф. Деменскийниң холубиле кылган дериг-херекселдери-биле институт чоргаарланып турар.

ЧУРУКТА: улуг башкы Ф. Ф. Деменский лабораторлуг ажыл үезинде.

Х. САЯНЫҢ сөзү болгаш фотозу.

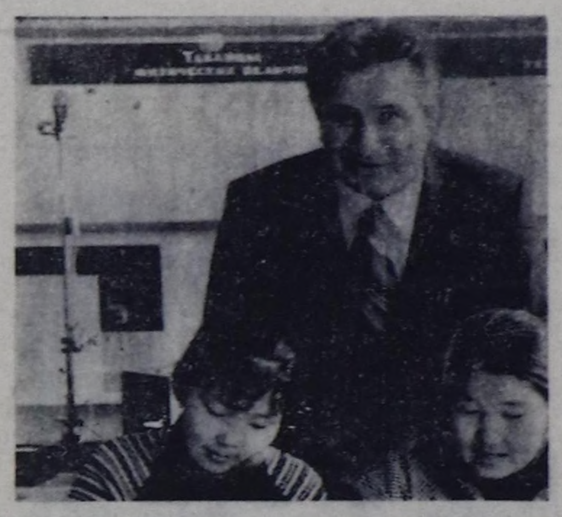

ТООЛАЙ ӨСТҮРЕР НИИТИЛЕЛ

Бажың чанының тоолай ажыл-агыйын республика үш чыл дургузунда чорудуп келген. Амгы үеде тоолай өстүрер ниитилелдиң кежигүннери 12,5 муң чедип турар. Олар шупту бүдүрген продукциязын эът комбинаттарынга, доктааттынган өртек ёзугаар садып турар. Онгу беш чылдың түпкелин көрээли. "Бир эвес 1976 чылда 664 муң тоолай өстүрген, оон 36,4 мөнүн саткан турган болза, дараазында чылдарда дараалаштыр 950 муң болгаш 635 мөнүнү саткан. Ол чылдарның дургузунда 1133 болгаш 2057 тонна тоолай эъдин бүдүртүнген. Бүгү беш чылда эът комбинаттары 2,6 млн. тоолайны азы оон 8,4 муң тонна эъдин хүлээп алган.

Эрткен чылын республикага областың үш районнарының болгаш хоорайларының 32, кодээнин 20 ниитилели ажылдап турган. Бо чылын он ийи муң ажыг кижилер күрүнеге тоолай эъди садар керээлиг.

1979 чылдан эгелээш бистин ниитилелиивис чылдын-на ийи муң ажыг тонна тоолай эъдин күрүнеге садып турар. Ол дээрге эвээш эвес эът-тир. Ол хире эътти бүдүреринге 60 муң хойну чарыгдаар апаар. Чурттакчы чондан керер эътти 14 хуузу, Чүй болгаш Сокулдук районнарда 20 ажыг хуузу, Аламедин районда 45 хуузу тоолай эъди болуп турар. Ол районнуң ниитилели эрткен чылын күрүнеге 395 муң тонна эътти саткан болгаш планын 113 хуу күүседкен. Аламедин районнуң ниитилели 350 муң, Сокулдуктуу 240 муң, Калининнин 165 муң тонна тоолай эъди саткан. Пенсионер В. И. Золотаренко беш чыл дургузунда 4,5 муң акшаның тоолай эъдин саткан. Чолаачы А. И. Зорин 550 тоолай өстүргөн болгаш күрүнеге ийи тонна эътти саткан. А В. М. Шевченко 1,6 тонна тоолай эъди саткан.

Барык-ла 350 муң тоолайларны тоолай өстүрүкчүлери боттары ажыглап, кежин күрүнеге садып турар. Оон чамдыызын амыдырал хандырылга комбинаттарынга будуттуруп, тон болгаш бөрт кылдырып ап турар. Ол чорук чоннуң сонуургалын көдүрүп турар. Үүле чаңгыс чыл дургузунда безин тоолай өстүрер ниитилелге ийи муң хире киши немешкен. Үк ниитилел тоолай өстүрерин болгаш оон продукциязын садарын харылап турар. Ниитилел тоолай өстүрүкчүлерин мал чеми-биле хандырып турар. Күрүнеге саткан тоолай эъдинин бир килограммынга-ла дөрт килограмм комбикормну ажыл-агыйларга доктаттынган өртек ёзугаар садып турар. Ол өртек аналар улуска үндүр садар өртектен эвээш.

Бистин ниитилелиивис чылдын-на сес муң тонна комбикормну ап турар. Тоолай, кежин садарга, оон өртээнин рубль бүрүзүнге ийи килограмм комбикормну садар. Ыпчангаш тоолай өстүрүкчүлери мал чеминге шоолуг чарыгдал үндүрбес.

Ниитилелдиң ажылдакчылары тоолай хүлээп алыр хүнү болгаш шакты кижи бүрүзүнге чедип, дугуржуп ап турар. Тоолайларны ажыл шагындан өске үелерде, нуругулайында, эртенгинин алды шактан тос шакка чедир хүлээп алырын чурумчуткан. Чамдыкта белеткедчилер боттары бажыннарга машиналыг чеде бээрлер. Тоолай өстүрүкчүлериниң эргелери аналар мал-чыннардан ылгал чок. Олар саапчылар, хойжулар ышкаш шаннал-макталдарны ап турар. Автомобиль, мотоцикл чергелиг ховар барааннарны эзлчег чок садып алыр талоннар-биле база шаңнадып турар.

Чурттакчыларның дузалал ажыл-агыйының баазазын быжыглаарына ниитилел дузалажып турар. Тоолай чажаазы кылыр аргылыг демирлерни берип турар бис. Эптеп алыр «Урал-2» дээр клетказарны, савап хээр болгаш чем холуштур булгаар хереселдерни, бичии механизацияның эске-даа хереселдерин тоолай өстүрүкчүлерни база бистен ап турар.

Киргизияның чамдык районнарының бир чурттакчызында онааштыр чылдын-на үш килограмм хире тоолай эъдин күрүнеге садып турар. Азы миллион чурттакчыга онааштыр 600 тонна. Бо көргүзүг моон соңгаар оон-даа ковүдээр. Аъш-чем хереглелиң хандырарынга тоолай дузалал ажыл-агыйы улуг курлавырны тургузар.

Г. БРЕМАЕР.

Киргизияның тоолай өстүрүкчүлериниң ниитилелиниң топ эргелелиниң даргазы.

Суд залындан

ЧЕЖЕ-ДАА ЧАЖЫРАРГА

Тес-Хем районнуң улус суду «Тес-Хем» совхозтуң Культура бажыңынга мал оорлааны-биле холбаштыр дараазында хереклерни сайгарып көрген.

1981 чылдың май оң ийи-нин хүнүнде Василий Ойдупаа Шивээлиг-Хем деп черде аалче баар дээш чорупкан. Ол чораан. орук ара Харааалыг-Хем ол чарында кезек инектер чытканын эскере тыртып каан. Ол-бо талаже сезиг ап көрүнген, шаптыктапкы дег чүве эскертинмээн. Чытканинектерни хай деп алгаш, чаныпкан. Аалынга эккелген инектерни ол улус көрбес хире черге чажырып малдап турган.

Үш инектин, ийи молдурганың ээзи Эртине Самбыл чидирген малын чайладыр дилээш, күскээр тып алган. Ийи инекти В. Ойдупаа Самагалдайда мал хүлээп алыр пунктуга дужаапканы илерээн.

Тес-Хем районнуң улус суду хамааты Василий Ойдупаанын херээн сайгарып көргеш, чедирген когаралын бүрүн телеткеш, чыл хуусаа дургузунда ажылдаан орулгазының 10 хуузун тыртар кылдыр шиитткен.

Оорлаан малдарны чеже-даа чажырарга дөмей-ле изи тыптып келгени ол-дур.

* * *

Тес-Хем районнуң улус суду Григорий, Седип-оол Далаа оларның кайызын-даа хоойлу ёзугаар 2—2 чылда хосталгазын казып шиитткен.

Үстүнде ийи алышкылар мал оорлаарын дугуржуп алгаш, малчын К. Чоодунуң коданынга дүне чедип келгеннер. Ийи хойну оон үнгерип алгаш, бирээзин ол-ла дораан, өскезин дараазында хүн өлүрүп ап, «изиг ханнаннар». Бүрүзүлүг кижилер үүгетекен хереэ дээш буруузун миннир үжүрга таварышкан. Когараан кижиниң чидирген хойларын хой-биле эгиткен.

Суд бодунуң түпкел шиитпирин үндүрерде, бүрүүдаттырып турар кижилерниң моон мурнундагы байдалын база өөренип көрген. Моон мурнунда база олар кеземче хереэнге онаашкан турганнар. Оон түпкел үндүрбейн база катап оор херек үүлгеткеннери ол.

А. ЧООДУ.

улус төлөөзи.

ЗОНА МАРГЫЛДААЗЫНГА КИРЖИР

ЕРЕВАН. (СЭТА). Ефим Геллер делегейге бирги чер дээш шыдыраа маргылдаазының зона аайы-биле үжуражыышкынынга мурнунда Иосиф Дорфман-биле сонгаарлаткан оюнун 65-ки көшке хайым кылдыр дооскаш, зоналар аразының маргылдаазынга баар дөрткү путёвканы алган.

Оон аңгыларын Артур Юсупов, Лев Псахис болгаш Владимир Тукмаков чедип алган.

Москваның күрүне университединин 22 харлыг студентизи Юсупов 15 саңның 10,5-ин алгаш, маргылдаанын тиилекчизи болган. Юсупов чеди катап тиилээш, ынча үжуражыышкынынга хайым кылгаш, үүле чаңгыс уттурган. Тукмаков ышкаш 10 саңныг болган ССРЭ-нин ийи дакпыр чемпиону Псахис зоналар аразының маргылдаазынга бир дугаарында киржир. Геллер 9 саңныг бооп, моон-биле зоналар аразының маргылдаазынга чеди дугаар киржир.

телевидение

МАРТ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Чалыларның чогаадылгазы. 9.35 — Ч. Диккенс — «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй серийлыг телешин. 3-кү серия. 11.00 — «Скороход». Документалдыг телефильм. 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — Индий-совет культура ниитилелин тургусканындан бээр 30 чылынга. «Дели. Үелернин харылаазы». Эртем таймылбырлыг фильм. 14.50 — «Чурагачы». Тележурнал. 15.35 — «Москва болгаш москвачылар». 16.05 — «Тооллуг аалчылары». «Үш чоопнар». Уран-чечен фильм. 17.50 — ССРЭ-нин Улустарының V кышкы спартакиадазында. Красноярскиден дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Өөренир база кижилер».

МОСКВАДАН

19.25 — «ТТ-ниң экранынга эң баштай». «Камгалапыр сөс». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —Фигурлуг чугулаашкынга делегей чемпионады. Эр кижилер. Хостуг программа. Даниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30— Музыка. 5-ки класс. М. Глинканың «Руслан болгаш Людмила» деп операзы. 13.00 — ПТУ-нуң сургуулдарынга. Ниити биология. Медицинага болгаш кадык камгаладынга генетиканың ужур-дузазы. 13.30 — Билир болгаш кылып бил. 14.20 — Революстуг плакат. 14.50 — М. М. Пришвин —«Хуниуң шыгжамыры». 5-ки класс. 15.20 — Телемедээлер. 15.30 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм. «Чингистен болгаш папоротниктен бүткен тоол». 1-ги, 2-ги, 3-кү, 4-кү сериялар. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Телелекторий. «Тайбының ленинчи стратегиязы». Беседаны төөгү эртемперинин кандилады О. А. Толгар-оол кылыр.

МОСКВАДАН

19.00 — «Дем каттыжылгазы». Тележурнал («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.25 — Телемедээлер. 19.40 — Чарлаллар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хуулгаазының экран». 20.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — Ч. Диккенс. «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй серийлыг телешин. 4-кү серия.

МАРТ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кадык болуруп күзээнзе». (Күш-культуражуларга сүмелер). 9.00 — «АБВГД-жигеш». 9.30 — Ч. Диккенс. «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй серийлыг телешин. 4-кү серия. 11.05 — «Ада-иелер, силерге». 11.35— «Спортлотонуң» 11-ги тиражы. 11.40 — «Хөй эки барааннар». 12.10 — «Үш катап төрүттүнген». Маадыр-хоорай Севастополь дугайында документалдыг телефильмнин баштайгы көргүзүү. 13.00 — Архангельск, Ленинград болгаш Мурманск областарның боттывынгыр коллективтериниң көргүзүү. 13.20 — «Билдингирдээ болза, бүзүренчиг эвес». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 14.20 —«Музейлер болгаш делгелге залдары-биле». ССРЭ-ниң Чуруула академиязының чингине кежигүнү, ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Б. Е. Ефимовтуң плакаттарының, карикатураларының, политиктиг шоодугларының делгелгезинин дугайында. 14.45 — Бөгүн делегейде. 15.00 — Уругларга кыска хемчээлдиг уран-чечен телефильмнер программазы: «2-ги «Ва-деп өжээректер». «Бүгүнү билир мээң өөнүүм Кнопик», «Экин, Пушкин». 16.00 — Эртем амыдыралы. 16.45— «Күүгүтей-Дыртдан дугайы». Мультфильмнин баштайгы көргүзүү. 16.55 — Политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.25 — ССРЭ-нин Улустарының V кышка спартакиадазы. Красноярскиден дамчыдылга. 17.55 — «Иванов». ССРЭ-ниң М. Горький аттыг Москвадың академиктиг уран үүл театрының А. П. Чеховтуң шинзинден тургускан фильм-шинзинии бештайгы көргүзүү. 19.15—19.30 — Чапсар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — Фигурлуг чугулаашкынга делегей чемпионады. Спортчу таңшылар. Хостуг программа, Даниядан дамчыдылга. Төңгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

Таджик ССР-ниң телевидешиинин программазы.

14.20 — «Мээң республикамның хүнү». Репортаж. 15.05—«Даглар болгаш шыналаар аялгалары». Уран үүл мастерлериниң конперти. 16.00—«Кинопанорама». Дамчыдылганы Э. Рязанов чорудар. 18.00 — «Кадыкшыл». Эртем таймылбырлыг программа. 18.45 — Делегейде болуушкунар допчулалы. 19.00 — «Эрмитаж. Сезани. Ван Гог, Гоген». 21-ги фильм. 19.30— «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хуулгаазының экран». 19.45 — ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазы. Красноярскиден дамчыдылга. 20.15 — «Музыка киоскузуу». 20.45 —«Ажылчыннар общежитиези». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — Д. Кугультиновтуң Останкино студиязынга шүлүглел кежээзи.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

МАРТ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Абба» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Атлантиданың баштыннары» 9.00, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 (узаткан). «Руслан болгаш Людмила» (2 сериялыг) 10.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шунту сыр өске» 15.00. «Ол кым боор?» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Океанда кижилер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Механик Гавриловтуң ынак хереэжен кижизи» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

АГААР

Республикага болгаш Кызылга бөгүн көжер булуттаар, хар чагбас. Соңгу-чөөн угланышкынныг хаттын дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 0—5, чамдык районнарга 10—15, Кызылга 3—5 градус соор.

ДОСААФ-тың Тыва область чөвүлели 1982 чылдың март 13-14-те «Тайга» станциязынга республиканың биатлон маргылдаазын эрттирер. Маргылдаа 10.00 шакта эгелээр.

Редакциянуң адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи аймыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-24-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 90.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00661

БОЛДУРБАС ДИЗЕ...

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1980 чылдың декабрьда хүлээп алганы «Республиканың хоорай, суурларынга, албан организацияларга болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларынга өртке удур камгалалды күштелдирер дугайында» доктаалды Эрзин районнуң ажыл-агыйларында, күш-ажылчы коллективтеринде кайчаар боттандырып турарын райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң өртке удур камгалал албаны хынаан.

Эрткен ажыл-агый чылында район девискээринге 17 өрт болган. Районнуң ажыл-агыйларынга, хамаатыларның хуудa амыдыралынга өрттүн чедирген когаралының хемчээли улуг. Аңаа хамаарыштыр даралында таварылганы маңаа көргүзейн. 1981 чылдың март 8-те «Нарын» совхозтуң гаражывга (директор М. К. Дүгер, кол инженер С. Идам) өрт болган. Харыысалга чок чоруктуң уржуу совхозка 34684 рубльдиг когаралын чедирген.

Районнуң ажыл-агыйларынга, тус-тус коллективтерге чоруттунган хыналда үстүнде доктаалда көрдүнген 1981 чылда шиитпирлеттингеи турар өртке удур айыыл чок чорукту тургузар айтырыг чогуур деңнелде тургустунмааны илерээн. Коллективтерде өртке удур дериг-херекселдер четче тургустунмаан. Ажылагый, бүдүрүлге коллективтери чагырганы, материал хандырылга айтырыын чогуур үезинде тургуспайн келгенинден ук негелдеер херек кырында чыракта чедир күүсеттинмээн. Район девискээринде ажыл-агыйларда, албан черлеринде тудугларны, мал кажааларын өрт айыылындаа камгалалдыг тургузар айтырыгны республиканың өртке удур эки тура ниитилелинде тургускаңы ниитизи-биле негелдеге дүүшпес. Ук ажылдарны бап удур колдуунда чайгы үеде чорудары чугула. Мал кажааларын чылдарыбиле чамдык ажыл-агыйлар демир-суугуларны ам-даа ажыглап турар. Оон кандыг түңпелге чедирип болуру удуртукчуларны мынчага чедир дүвүретпейн турар.

Машина-трактор гаражтарынга өртке удур айыыл чок чорукту эки тургузары чугула. «Мөрен», «Чад орук», Ленин аттыг совхозтарның машина-трактор мастерскаяларынга, гаражтарга өртке удур айыыл чок чоруктун хемчеглерин тургузары-биле оларның ажыглалын түр үеде сокпаткан турбуже, ында кылдыңган түүлдер негелдеге аңдаа дүүшпес. Байдал экижиивээн, өртке удур дериг-херекселдер четчелеттинмээн. Чамдык кыштаглар, коданнар суглуг черлерден ырakta. Ындыг болганда, ол айтырыгны кичээнгейге алза чогуур. Көдээ черлерде кудуктардан, херек апарган таварылгада, өрт машиналары хандыртынын болур кылдыр оларны ынчаар дериш тургузарын Эрзинде № 5 КМК-ның удуртукчуларынга сагындырган турбуже, мынчага чедир ук ажылдар долузу-биле кылдынмаан.

Одалга системаларында, печкаларда хажмдыышкынардан болган өрт эвээш эвес. Сентелге-тудуг участогунуң печка салыкчылары печка тургузарда өртке удур кандыг-кандыг негелделер турарын өөренип көрбейн турар. Ындыг болганда, печка салынчыларын бүгү тала-биле белеткедиг кылдыр өөредип алыр херек.

Чамдык албан организацияларда, районнуң хереглекчилер ниитилелинде. № 5 КМК-да, Булуң-Бажы Культура бажыңында айыыл-халап болганың медээлээр автоматтыг хереселдерни шын эвес ажыглаанындан олар үрелгеп ажыглал чок. Үрелиишкиннерни чайладып, оларны ажыглалга киирер болза эки. Ук коллективтерниң удуртукчулары опу кичээнгейге алыр апаар.

Райкүүскомнуң культура база улус өөредилге кылдистеринде (удуртукчулары А. Яндаа, К. Идам) өртке удур айыыл чок чорукту тургускаңы негелдеге дүүшпес. Оларга хамааржыр албан черлеринде электри дамчыдылгазының шугумунда үрелиишкиннерден өрт айыылы үнүп болур. Өрт болган таварыгларда школалардан, кино аалыдан өөреникчилерни, көрүкчүлерни үндүрериниң схемаланнары чок. Эрзин ортумак школазында өөредилге корпустарында дашкаар үнер пинги эжиктер чок.

Район эмнелгезиниң чаа комплекизи (кол эмчизи Э. Бирлей) эрткен чылын ажыглалга киргеп. Төлевидел, план ёзугаар, аңаа өрт өжүрер краннарны, өрт медээлекчизин болгаш өрт айыылынга удур оон-даа өске дериг-херекселдер албан турары көрдүнген. Өрт өжүрер иштики краннарны тургузарын турускан, ындыг болза-даа дериишкинин шын эвес тургускаңындан ол ажыглаттынмас. Бир эвес ол дериг-херекселдерни шын тургузуп, ажыглалга киирер болза, өрт айыылындан ол эки камгалал болур дээрзин утпаза чогуур.

Райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң өртке удур албаны өртке удур профилактиктиг хемчеглерни күштелдиреринче улуг кичээнгейни уландырган. Ол айтырыгны райкүүском хуралдарынга доктаамал чугаалажып, аңаа хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдезин удуртукчу бүрүзүнден негээри чугула.

Б. ОНДАР,

өртке удур хайгааралдың инспектору.

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 60 (11858) | 1982 чылдың март 13, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Финляндияның Президентизи М. Койвисто март он бирде Ленинградтан чүртүнче чорушкан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чалааның ёзугаар бистиң чүртүвүска ол албанның ажыл-херекчи аян-чоруун кылып чораан.

Аэропортка ону СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, партияның Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, албанның өске-даа кижилери барып үдээн.

ЧЫРЫКЧЕ ҮНГЕН

«Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төөгүзүн» деп өредилге номунуң алдыгы, немелделиг үндүрүлгеши чырыкче парлаттынып үнген.

Партияның амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын номда чырыткан, совет улустуң чаагай чоруу дээш, коммунистиг ниитилелди тургузары дээш СЭКП ТК-ның Октябрь (1946 чыл) Пленумунуң, партияның XXIII—XXVI съездилериниң шиитпирлеринге үндезилээш, партияның янзы-бүрү таладыг үре-түңнелдиг политиктиг, идеологтуг болгаш организакчы ажылын ында көргүскен. Партияның чаа документилерин өредилге номунда ажыглаан, ону чугаалажып турарының үезинде илереттинген бодалдарны барымдаалап керген. СЭКП-ниң XXVI съездизинин дугайында эге, ол ышкаш ССРЭ-ниң чаа Конституциязының кол чүүлдериниң дугайында тайылбыр номда немешкен.

Өредилге номун политиктиг номнар парлап үндүрер чер парлап үндүрген.

(СЭТА).

ЧАРЫШ ТУГУН БЕДИК ТУДААЛ

ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы кадүрлүүшкүн бүгү чүртте ышкаш, бистиң республиканың бүгү черлеринде хүн бүрү күштелип турар. Аңаа холбаштыр мурнакчы коллективтерниң инициативазы-биле социалистиг чарыш улам калбарган. Оон киржикчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылында чарышка чедип алган дуржулганы билдилии-биле ажыглавышаан, эң эки ажыктыг кылдыр ажылдап турар.

Бүгү-эвилелдиң болгаш Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглерни чедип алган районнар, коллективтер бисте хөй. Эртикен чылын Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тиилекчилери болган Тес-Хем, Эрзин районнар, Чөөн-Хемчиктиң «Алдан-Маадыр» совхоз СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаткан. Оон ышкаш Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга ниитизи-биле бистиң республикавыс, Туран хоорай, Барыын-Хемчиктиң «Барлык», Эрзинниң «Чаа орук» совхозтары тиилекчи деп санаткаш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнатканнар. Оон аңгыда республиканың районнарының, ажыл-агыйларының база бригадаларының, фермаларының болгаш тус-тус ажыл-ишчилериниң апазынга чарышка эң эки көргүзүглерни чедип алганнар база эвээш эвес. Чарышка эки түңнелдерни чедип алган коллективтерниң чедишкиннери дээрге, планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүседиринге аажок улуг курлавыр-дыр.

ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чыл ою̈нуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы чарыштың киржикчилерин чаа-чаа үүле-херектерже ыйгырып турар. Ол улуг юбилейге алдар болдуруп чарышты калбарткан, мурнакчы коллективтерниң инициативазын ТК-ның ол-ла доктаалында бедии-биле үнелээн.

Бистиң республикадан «Тиилелге» совхозтуң, «Көдээ электри тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң, Тываның электри четкилериниң, Таңды райпозунуң коллективтери ол улуг байырлалды төлептиг уткуур, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээгелерин хуусаа бетинде күүседир сорулга-биле ындыг инициативаны үндүргеннер. Чижээ, үстүнде адаанывыс совхоз төрүүр 100 малга оноаштыр 90 хураганны, 85 бызааны алырын, зът, дүк садар чыл планын хуусаа бетинде, ноябрь 7-де, күүседирин, пландан ажыр 25 тонна сүттү декабрь 7-ге чедир садарын болгаш мал база чер ажылының талазы-биле өске-даа бедик көргүзүглерни чедип алырын хүлээнип турар. Тываның электри четкилериниң коллективи бо чылдың планын декабрь 22-де — Энергетиктер хүнүнде күүседирин, пландан ажыр 2000 Г-калорий чылыг энергизын болгаш 300 муң киловат-шак электри энергиязын алылдап кылырын, 30 муң рубльдиң продукциязын сайгарарын, 2500 тонна одаар үүлдү, 500 тонна дизель одаар үүлүн хамнап алырын, электри четкилериниң электроэнергиязың чидириин 1,5 миллион киловат-шак эвээжедирин боттарының хүлээлгезинде айтып турар.

Ынчалзажок инициативаны үндүрери, хүлээлгени алыры дээрге улуг ажылдың үүлге эгези-дир. Маңаа кол үүл — ону үре-түңнелдиг кылдыр боттандырар дээш организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды бүгү талалыг күштелдирери болур. Мурнунда чылдарда кайы-бир коллектив азы район инициативаны үндүрер, ону солуннарга чарлап каар, а оон канчаар күүсеттинип турарын чер-черде партия, совет, профэвилел, комсомол органнары, хамаарышкан министерстволар болгаш ведомстволар контрольга албас таварылгалар турганы чажыт эвес болгай.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының эгезинде район, хоорай болгаш күш-ажылчы коллектив бүрүзү бедитнен социалистиг хүлээлгелерин алган. Ынчалзажок чылдың баштайгы айларының түңнелдеринден алырга, чамдык коллективтерниң администрациязы, оларда партия, профэвилел организациялары чаржып турарларның кичээнгейин планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче кичээнгейни кошкак угландырып турар. Оон түңнелинде баштайгы айларның планнары күүсеттинмээн болгулаар.

Үлетпүрде, тудугда болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында социалистиг хүлээлгелер күүседиринге бисте хөжүдап турар күш-ажылчы коллективтер ам-даа хөй. Бо чылдың баштайгы айында 11 бүдүрүлге продукция сайгарарының планын күүсетпээн, 22 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүүүн планда көрдүнгенинден кудулаткан. А февральда ындыг бүдүрүлгелерниң саны шоолуг эвээжевээн. «Тыва даг-дүгү», «Тудуг изделиелери» комбинатта, Чадаананың, Кызылдың хлеб заводтары, Кызылдың туувйбу, «Тыва суг тудуг» трестиң демир-бетон ыылыглар заводу ышкаш коллективтерде чарышты организастап турза-даа, оон ажыктыы, дээштин чавыс. Ол коллективтерниң хөжүдээшкыннарының бир чылдагааны ында.

ССРЭ-ниң 60 чыл ою̈нуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринче, эртем-техниктиг депшилгени шапкынчыдарынче, материалдарны, электри энергиязын, оттуглар үүлдү, сан-хөө болгаш күш-ажыл курлавырларын эң ажыктыг чарыгдап тургаш, алыс бедик эчис түңнелдерни чедип алырынче чаржып турарларның күүсениишкиннерин угландырар дээрзин онзалап демдеглээн. Ынчангаш маңаа хамыктың мурнунда күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге чарыштың алдарлыг чаңчылдарын көвүдедири, бүгү черлерге чогаадыкчы чорукту, эш хуузунуң дузалажылгазын, четпестерге эптеш чок байдалды тургузары, алган хүлээлгени күүседири дээш харыысалганы бедидери эргежок чугула. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының, чарыштың кижизидикчи ролюн бедидериниң айтырыглары, кезээде партия, профэвилел организацияларының кичээнгейиниң төвүнге тургустунар алаар.

Улуг юбилейге уткуштур чарыштың тугун улам бедик тутпушаан, республиканың ажылчы чоннары, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг даалгаларын күүседиринче төлептиг салыышкынын киирип, байырлалга уткуштур алган хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүседиринче партия, совет, профэвилел, ажыл-агый, комсомол органнары массаларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин улам ыңай бедидип, партияның XXVI съездизининг шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң айытkан сорулгаларын боттандырарынче оларның күжүн мобилизастаар дээш организакчы болгаш политиктиг ажылдың деңнелин үениң негелдезинге дүүштүр тургузар хүлээлгелиг.

БЕДИК ШАҢНАЛ ХҮЛЭЭНДИРИП ТУР

Тес-Хем районуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизининг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш чылдың бирги чылында чедиишкинниг ажылдаан. Оларның мал ажылының продукциязын күүнеге садарының планын бүрүн күүсеткен. Районуң мал ажылдыглары малдың чаш төлүн камгалап, остүрерин экижиткен болгаш 1980 чылда турганыңга деңнээрге, анай, хураган, бызаа, кулун алырын көвүдеткен. Ол ышкаш үлетпүрүн, амыдырал хандырылганың элээн хөй бүдүрүлгелери болгаш организациялары база-ла эки ажылдаан. 1981 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдерин ёзугаар, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле районну шаңнааны тес-хемчилерниң күш-ажылын бедии-биле үнелээнинин демдээ болур.

Ол шаңналды районга тывысканынга тураскаатkан байырлыг хурал дүүн Самагалдайның Культура бажыңынга болган. Ол хуралга мал, чер ажылының мурнакчылары, совхозтарның удуртукчулары, специалистери, партия, совет, профэвилел, комсомол ажылдакчылары, район төвүүн бүдүрүлгелериниң болгаш организациялыының төлээлери киришкен.

Хуралды СЭКП райкомунуң бирги секретары П. Д. Дамба-Хуурак ажыткан. Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозун диниттиг адыш часкаашкыны-биле соңгаан.

Анаа СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин чүве чугаалаан.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип ап, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканы дээш районнуң ажыл-ишчилеринге ол байыр чедирген. Г. Ч. Ширшин ол бедик шаңнадты тес-хемчилерге диниттиг адыш часкаашкынарының үезинде тывыскан.

Г. Ч. Ширшин оон соонда СЭКП-ниң XXVI съездизининг салган сорулгаларын күүседир талазы-биле эртикен чылда кылдынган ажылдарга доктаап, он бирги беш чылдың планнары колдуунда эки күүсеттинип турарын демдеглээн.

Г. Ч. Ширшин районнуң экономиказын хөгжүдер талазы-биле совхозтарның, бүдүрүлгелериниң, организациялариың ажыл-ишчилериниң, партия, совет, профэвилел, комсомол органнарының, өскедаа хөй-ниити организацияларының шиитпирлээр ужурлуг тодаргай сорулгаларынга доктаваан.

Районнуң улус ажыл-агыйының кол адыры — мал ажылы. Оон хөгжүдезинге эртикен чылын бир-ле дугаар көскү чедиишкиннер чедип алдынган. Хойжулар ам эртикен чылдың ынчангы деңнелинден 12,2 хуу хөй хураганнарны камгалап алган. Ол түңнелдерни быжыглаар дээш кызымаккай туржур ужурлуг. Ынчалзажок мыйыстыг бода мал ажылында чедир ажыглаттынмайн турар курлавырлар ам-даа хөй. Чижээ, түс инекке оноаштыр үүлге 52 бызаа алдынган. Малдың баш санын өстүрер ажылды экижидери болгаш түс инектенне 80—85 бызааны алырын чедип алыры негеттинип турар. Бо чылын районнуң ыланган «Чодураа», «Кызыгаар» совхозтарында малдың өлүр чоруу көвүдээн. Ынчангаш малды ажаан, азыраарын экижидериниң хемчегларин ап чорудар ужурлуг. Ол ышкаш малдың продуктулуун бедидериниң сорулгаларын үүтүлдүг шиитпирлээрин чугула. Ам дээрезинде районнуң ол талазы-биле көргүзүглери республиканыыдан оранчок куду болуп артпышаан. Бо чылын күүнеге продукция садары база-ла эвээжээн. Кыштагларашкыныы эки доозарының хемчегларин ап чорудары чугула.

Мал ажылын улам ыңай хөгжүдери чер ажылын экижидерин, ыланган ооң культуразын бедидерин неген турарын Г. Ч. Ширшин демдеглээн. Ынчалзажок районда бар арга-курлавырлар, оон иштинде суггаттыг черлер чедир ажыглаттынмайн турар. Ол ышкаш чер ажылының культуразының чавызындан хөрээнүүн үүш-дүжүттүү кудулап турар.

Г. Ч. Ширшин чугаазының түңнелинде партия организацияларының организакчы болгаш кижизидикчи ажылын күштелдиреринге сорулгаларга доктаваан. Ыланган күш-ажылчы кижизидилгени экижидери, күш-ажылдың сагылга-чурумун болгаш ниитинин корум-чурумун үрээр чоруктарга эптеш чок болуру чугула.

Районнуң ажыл-ишчилери чедип алган көргүзүглерин быжыглаар болгаш улам байыдар база ССРЭ-ниң 60 чыл ою̈н төлептиг уткуур дээш бедик тура-соруктуг ажылдаар боор дээрзинге бүзүрелин Г. Ч. Ширшин илергейлээн.

«Чодураа», «О. Шынаа» совхозтарның партком секретарылары Д. Э. Эртине болгаш С. М-С. Донгак, «Тес-Хем» совхозтуң директору Н. Ч. Ооржак, «Кызыгаар» совхозтуң ийи дугаар хойжу бригадазының бригадири В. А. Бызаакай олар хуралга чүве чугаалаан, он бирги беш чылдың бирги чылында районуң ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин партия болгаш чазактың бедии-биле үнелээни дээш өөрүп четтиргенин илергейлеп, мал ажылдылар кыштаглаашкыны канчаар арттирип турарын чугаалап, тес-хемчилер чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүседир, ССРЭ-ниң 60 чыл ою̈н төлептиг уткуур дээш бүгү күжүн салып ажылдаар дээрзин хуралдың киржикчилери бүзүреткеннер.

СЭКП Эрзин райкомунуң ийиги секретары Д. Б. Чамзырай хуралга сес ап, чүве чугаалаан, чарыштыг кожалары — тес-хемчилерге Төрээн чурттуң бедик шаңналын алганыбиле холбаштыр, Эрзин районнуң партия, совет органнарының база бүгү ажыл-ишчилериниң мурнундан байыр чедирип, СЭКП-ниң XXVI съездизининг салган сорулгаларын боттандырарынга, ССРЭ-ниң 60 чыл ою̈н төлептиг уткуурунга чаа-чаа күш-ажылчы чедишкиннерни күзээн.

СЭКП райкомунуң бирги секретары П. Д. Дамба-Хуурак хуралга чүве чугаалаан, тес-хемчилерниң эртикен чылын канчаар ажылдаанының дугайын дыннаткан. Районуң совхозтары, сүт-бараан фермалары, хойжу бригадалары, хөй-хөй малчыннар боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш планныг даалгаларын чедиишкиннинг күүседир, продукция бүдүрерин болгаш күүнеге садарын көвүдеткен. 1980 чылдаазынга деңнээрге, малдың өлүп хораар чоруу дыка кыырылган, улуг, аныяк малдарның баш саны көвүдээн. Совхозтарның ажыл-ишчилери кыштаглаашкынга эки белеткенген, мал чемнерин хөйүү белеткеп алган. Ынчангаш кыштаглаашкын колдуунда багай эвес эртип, малдың баш төлүү эртикен чылдың бо үезинде турганыңдан хөй алдынган. Районнуң күш-ажылчы коллективтери амгы үеде ССРЭ-ниң 60 чыл ою̈нга тураскаатkан социалистиг чарышка идепкейлиг киришпишаан, эртикен чылда чедип алган түңнелдерин улам бедидер дээш күженишкиннинг ажылдап турар.

Районнуң ажыл-ишчилери чедип алган көргүзүглерин улам бедидер, чыл планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүседир, ССРЭ-ниң 60 чыл ою̈н төлептиг уткуур дээш бүгү күжүн салып ажылдаар дээрзин хуралдың киржикчилери бүзүреткеннер.

Хурал сөөлүнде солуун программалыг улуг концерт болган.

Х-К. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: Г. Ч. Ширшин Кызыл тукту тес-хемчилерге тыпсын тур.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

Экономиктиг допчулал

ЧАМДЫКТАРЫ КУДУЛАТКАН

Он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы ийи айы доозуган. Бо эртикен үениң дургузунда республиканың тудугжулары чамдык объектилерни ажыглалга киирип, тудуг-монтаж ажылдарын кылып чоруткан. Ылангыя чогуур үезинде ажыглалга кирбейн барган объектилерже тудугжу кадрларның күжүн мөөнүзээнинде оларның чамдыызы эртикен айларда чагыкчыларга хүлээттинген. Чуртталга базымнарынга көрдүнген акша-хөрөнгү 113,3 хуу шыгээттинген.

Көдээ черлерде тудуг-монтаж ажылдарын кылып чорудуп турар коллективтер январь-февраль айларда элээн күженишкинниг ажылдаан. 1200 баш бода мал болгаш 340 баш шээр мал кажаалары тутkан. Дыка үр үениң дургузунда хожудаашкынныг ажылдан келген «Тыва тудуг» трест кол керээ-биле кылыр ажылдарның планын 101,2 хуу, боттарының күжү-биле кылып чорудар тудуг-монтаж ажылдарының даалгазын 113,2 хуу күүседир, эртикен айларда шуудаашкынныг ажылдаан. Оон № 81 тудуг эргелелиндеи өске адырлары эртикен ийи айның планныг онаалдаларын бүрүн күүсеткен.

Республиканың тудугжу коллективтери кол фондуларны ажыглалга киирериниң квартал планын 58,1 хуу күүседир аргалыг болуп, хожудаашкынныг ажылдаан. Январь-февраль айларның дургузунда 5 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга кииргеш, эртикен чылдың ол-ла үезинден чурттага тудугларын ажыглалга киирерин ийи катап эвээжеткен.

Күрүнеин, хереглекчилер кооперациязының болгаш хөй-ниити организацияларының капитал салыышкынарының лимиди чүгле 66,6 хуу ажыглаттынып, тудуг-монтаж ажылдары 76,2 хуу күүсеттинген. Эртикен чылдың чогуур үезинин деңнелин алгаш көөрге, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларына капитал салыышкынының хемчээли 5,1 хуу, оон иштинде бүдүрүлге тудугларына 2,7 хуу өскен. Ынчалза-даа тудуг-монтаж ажылдарын кылып чорударынга капитал салыышкынының шингээдиш 1,4 хуу кудулаан. Эртикен айларда тудугжулар 4 миллион рубльдиң капитал салыышкынын шингээдип шыдавайн баргаш, 2 миллион рубль түңнүг тудуг-монтаж ажылдарын чедир кылбаан.

Школа болгаш үрүглар албан черлериниң, кадык камгалалының коммунал ажылагый тудугларынга ажыл кошкак чоруп келген. Ол объектилерге көрдүнген капитал салыышкын чүгле 37 хуу шиңгээттинген болгаш культура албан черлериниң тускайлаттынган акша-хөрөнгү хевээр артып, ажыглаттынмайн барган.

52 тудуг организациязы боттарының күжү-биле кылыр керээлиг ажылдарының даалгазын 40,4 хуу күүсеткен. Кол керээлиг ажылдарның ийи айларының даалгаларын 88,7 хуу боттанган, эртикен чылдың ол-ла үезинин деңнелинден 3,7 хуу куду болуп, тудугжулар бо талазы-биле хүлээлгезинин күүседиин үскен.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң он салбырының түгле бежи кол керээлиг ажылдарның январь-февраль айларның планын күүсеткен. Оон түңнелинде трест кол керээ ажылдарын — 95,3 хуу, боттарының күжү-биле кылыр ажылдарны 91,2 хуу боттандырган. Боттарында бар арга-курлавырларын чедир ажыглавайн баргаш, «Тыва суг тудуг» трест, «Тыва автоорук», «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелелдери, «Ремсельбурвод» трестиң тускайлаттынган КМК-зы эртикен айларның даалгаларын үскен.

Ниитизи-биле тудуг ажылдарынга бо чылдың январьда чаңгыс кижиге онаалтыр кылдынган ажылдар эртикен чылдың ол үезинден 5,7 хуу өзүлделиг, а керээлиг организацияларда — 6,7 хуу. Ынчалза-даа ол көргүзүгнү 1981 чылдың деңнелинден 17 организация кудулаткан. Оларга «Тыва суг тудуг» трест, Садыг министерствозунуң септелге-тудуг участогу, № 957 КМК болгаш оон-даа өске коллективтер хамаарыжыр. Эртикен айларда тудугжулар күш-ажылдың бүдүрүкчүүүн 100 хуу күүсеткендаа болза, 30 организация ол талазы-биле даалгазын күүсеттнээн. Январь айның түңнелин алгаш көөрге, республиканың тудугжулары тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин 12,7 хуу улгаттыгаан.

Бо чылдың эртикен айларында тудуг объектилериниг ажылдап келген коллективтер дең-дески эвес ажылдаан, алган хүлээлгелериң, планныг онаалдаларын ажылхерекке боттандырбаан.

Коллектив бүрүзүнүң хүлээлгеи — планныг даалгаларны ажыл-херекке чедиишкиниг боттандырары. Ынчангаш бирги кварталдың онаалдаларын күүседирде бар арга-курлавырларны чогумчалыг ажыглаашаа, маттың күш-ажылчы эдлүзээнде бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарындан бүгү күштү көвүнээ-рында амгы үеде ажылдап турар. Ында 250 муң ажыг ажылчыннар, колхозчулар, албан-хаакчылар, студентилер киржип турар.

Статистика эргелелинде капитал тудуг кылдынының начальныгы.

Т. МЕЛЬНИКОВА.

Чурттуң амыдыралында улуг болуушкун — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизининг ажылынга киржир бистиң республикадан делегаттар: профобъединовулелдиң даргазы Ш. П. Куулар, Кызылдың № 48 тудуг эргелелинде шеверлекчилер бригадири Е. С. Бизлева «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д-Н. Ч. Ооржак олар ам найысылалда чеде бергеннер.

ЧУРУКТА: делегаттар ужудуп үнүптер мурнуу чарында.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ТАЛАНТЫЛАРНЫҢ КӨРГҮЗҮҮ

Казталга болгаш сиилбир уран түүлүүүң бот-тывынгыр чурукчуларының болгаш мастерлериниң кылган ажылдарының Бүгү-эвилел делгелгези чоннуң хөй талалыг байлак талантызын көргүзүп турар. Делгелге март 11-де ажыттынган.

Төп делгелге залында ажыттынган делгелге — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге бот-тывынгыр чурукчуларның чогаадыкчы отчёду-дур. Эвилелдеткен бүгү республикаларның 1200 авторларының үш муң ажылдары делгелгеде кирген.

Чурулга уран түүлүүүң, графиканың, скульптураның чогаалдарынга бот-тывынгыр чурукчуларның көргүскен ажылдарының темазы делгем. Бистиң чуртувустуң маадырлыг эрткен үезиниң дугайында, Совет эрге-чагырганы тургузар дээш демиселчилериниң дугайында, хамаатыы болгаш Ада-чурт Улуг дайынарының хоочуннарының дугайында, баштайгы беш чылдарның тудугжуларының дугайында ол ажылдар тодаргай көргүзүп турар. Бистиң чуртувустуң бөгүнгү амыдыралынче, амгы совет кижилерже кол кичээнгейни бот-тывынгыр чурукчулар утландырган. Күш-ажыл кижилериниң дугайында, оларның күзелдериниң, өөрүшкүүүнүң, сагыш човаашкынарының дугайында чурулга ажылдарынга солуун кылдыр көргүскен.

Казталга болгаш сиилбир уран түүлүүүң мастерлериниң кылган ажылдары чоннуң чаңчылдарын амгы үеже сыры холбаштырып турар.

Талантыларны илергейлээринге, бүгү нацияларның болгаш бүге улустарның культуразының чечектелиишкинине делгем аргалдарның бистиң чуртувуста тургустуганын делгелге тодаргай хереченип турар. Боттывынгыр чурукчуларның 13 муң бөлүмнери болгаш студиялары профэвилелдер клубтарында, культура бажыннарында болгаш ордуларында амгы үеде ажылдап турар. Ында 250 муң ажыг ажылчыннар, колхозчулар, албан-хаакчылар, студентилер киржип турар.

(СЭТА).

Национально-краеведческий отдел

ЧАРЫШ — чедишкинниң бызазы, кижизидикки күш

XII БЕШ ЧЫЛ: БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ИНТЕНСИФИКАЦИЯ — кол үндезин

Чарыш партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче ажылчы чоннарны мобилизастаарының, бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаарының дээштиг чепсээ болган турар ужурлуг.

(СЭКП ТК-ның ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының дугайында доктаалындан).

1982

ийиги чыл

март

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

БАШТАЙГЫ АЙЛАРДА

Он бирги «беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш республиканың ажыл-ишчилери шудургу ажылдап турар. Чамдык коллективтер бирги кварталдың соруглазын хуусаадан эрте күүседипкен.

Күрүнеге эът садарының квартал планыч Тожу район ийи ай дургузунда 124,5 хуу күүсеткен. Ол район планнаң ажыр 129 центнер эътти саткан. Бии-Хем, Барыын-Хемчик районнар база квартал планын ажыр күүсеткен. Кызыл, Каа-Хем районнар ону күүседиринин хырында келген.

Чамдык районнар күрүнеге эът садарыче чогуур кичээнгей салбайып турар. Ук планны Улаңгыр Тес-Хем биле Чөөн-Хемчик районнар деңгүн-ле 12 хуу күүсеткеш, хемык районнардан соңнаң турар. Таңды, Улуг-Хем, Өвүр районнарның ажыл-агыйлары күрүнеге эът дужаар онаалдазын база ораанчок чедир күүсеттирзе. Ындыг районнарның үрекүүдээн республиканың планы 56,2 хуу күүсеттинген.

Республика бирги кварталда 3400 тонна эът садар ужурлуг. Маргтың бирге чедир 1741 тоннаны саткан. Ам арткан эътти хуусаа бетинде садар талазы-биле шыңгыы хемчегерни алыры ажыл-агыйлар удуртукчуларыдан негеттинип турар.

Күрүнеге сүт садар планныг күүселдези база-ла шоолуг эвес—64,3 хуу. Эрткен чылдың 50 үеэнинин деңнелиндеп 3605 центнер эвээш болганы ол. Ынчангаш сүт будуерии көвүдедири, сүттүң бараанының бедидери эргежок чугула.

Квартал планның маргтың бирге чедир күүсеткен район чаңгыс-даа чок. Чүгээр дээнде ук планны 87 хуу күүсеткен Тожу, 77 хуу күүсеткен Бай-Тайга районнар ол. А Тес-Хем, Эрзин, Өвүр районнар бо талазы биле кончуг хожудан турар. Нинтизи-биле сес район эрткен чылдың деңнелинге чедир ажылдаваан. Ындыг байдал сүт-бараан фермаларының ажылын сегидерии ажыл-агый удуртукчуларындан негеп келген. Мынаа социалистиг чарышты улам калбартыры эргежок чугула.

МАРТ 1-ДЕ БАЙДАЛ
(хуу биле)

Районнар	Эът	Сүт
Республика	56,2	64,3
Бай-Тайга	71,4	77,8
Мөңгүн-Тайга	—	—
Барыын-Хемчик	100	74,8
Өвүр	33,3	58,3
Чөөн-Хемчик	12	55,1
Улуг-Хем	33,5	51,9
Таңды	24,1	66,5
Бии-Хем	105,6	76,7
Тожу	124,5	87,7
Каа-Хем	72,3	64,2
Тес-Хем	12,1	54,3
Эрзин	55,5	56,6
Кызыл	75,5	64,4

ЭКИ КИРЖИЛГЕ ДЭЭШ

Елена Михайловна Авдеева садыг шугумунда 32 чылдың күүрүнде ажылдап турар. Ол ам бо хүнерде Кызылдың аъш-чем садыының № 38 магазининиң ногаа садар килдизининиң эргелекчизи. Елена Михайловнаның хөй чылларда күш-ажылы база социалистиг чарышка эки киржилгези дээш «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаткан.

Е. М. Авдееваның эргелекчилээни бо килдис февральдың планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүсеткеш, аъш-чем баразаарының садыында магазиннер аразында чарышка мурнакчыларның бирээзи болган.

Х. ОНДАР.

МУРНААННАР

«Тыва кобальт»; Тываның сүт комбинады; Кызылдың дазаранылга фабриказы; Тываның электри четкилери; автосептелге заводу; Чадаанаңның тараа хүлээп алыр пунктузу планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин бүгү нергүзүглер талазы-биле күүсеткен.

Чылдың эрткен ийи айында күрүнениң капитал салыышкынының керээлиг ажылдарын күүседирин «Тыва туг», «Тыва көдээ тудуг» трестер; «Кызыл—ЦЭС-тудуг» эргелели эрткен чылдың деңнелинден ажырган.

Бо чылдың январь—февраль айларда чуртталга тудуун керээлиг арга-биле тударын чер ажылдары кылыр эргелел: «Шагонартажстрой» трест; «Тыва көдээ тудуг» трестиң дыка хөй будурүлгелери бүрүн күүсеткен.

ФЕВРАЛЬ АЙДА БИР ИНЕККЕ ОНААШТЫР САГГАН СҮТ:

Барыын Хемчик район — 158 кг; Таңды район—109 кг; Бии-Хем район — 105 кг; Каа-Хем район — 105 кг.

ХОЙДАН-НА ХУРАГАН ДЭЭШ

Март 9-туң медээзин бүгээр алырга, эрткен чылдың бо үезиндеп 11,5 муң хураган хой төрүттүнген. Ынчалза-даа хораан хураганның саны ол үедеп барык-да ийи муң баш хире хөй. Улаңгыр Улуг-Хем, Таңды, Каа-Хем, Кызыл районнарда хорамча улуг. Оон ынай ара салдынган болган олуг төрүттүнген хураганнар база эрткен чылдыңдан үш муң хой.

Республикада төрүүр хойнуң үштүң ийи кезии төрүнкен. Хөюң эрте тарып боозаткан Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Улуг-Хем районнарның хөюңүн чедеп ажыг хуузу олдаан. А Тес-Хем, Таңды, Каа-Хем районнарда хой олдаашкыны уламдыгып турар.

Бо чылын республиканың малчыйнары үүс башка онааштыр 90 хураган камгалап алыр хүлээлгелиг. Бо хүннерде ол көргүзүг чүгле 64 чедип турар. Чөөп-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң хөюңүп 90 хуузу төрээп, оон 100,1 хуу хураган камгалаттынган. Ында Чечектиг бригазазының хөюңүп олдаары дооступ турар. Совхозтуң 22 хойжуу 85—112 хураганны үүс хойта онааштыр алган. Олардан Сарыглар Делгер 250 хойдан 270 хураганны, Ооржак Маатыр-оол 303 хойдан 331 хураганны, Ооржак Болуян 303-тен 345 хураганны ап, социалистиг чарыштың мурнаку одуруунда ворун турар.

Республикада төрүүр хой ам-даа хөй, оларның чаңгыс-даа хураганы хоратпас дээш бүгү курлавыларны, аргада-даа хураганы хоратпас дээш дүрүлгаанны ажыглаалынар.

РЕСПУБЛИКАДА ХОЙ ООЛДААШКЫНЫ
(Март 9-туң медээзи-биле)

Районнар	төрүүр хой	төрээн хой	алган хураган
Бай-Тайга	43421	23457	23075
Мөңгүн-Тайга	30098	16580	16580
Барыын-Хемчик	31965	20750	20647
Өвүр	41570	27479	27263
Чөөн-Хемчик	69737	42912	47254
Улуг-Хем	69028	44090	42303
Таңды	51357	26030	24700
Бии-Хем	39066	23359	22929
Тожу	2920	2660	2562
Каа-Хем	21188	12859	12174
Тес-Хем	35998	16700	16700
Эрзин	42413	29378	29369
Кызыл	32963	22385	21627
РЕСПУБЛИКА	506976	308099	303983

Бригада керээзи

ХАНДЫРЫЛГАНЫ ҮСПЕС БОЛЗА...

«КОЛЛЕКТИВЧИ болгаш эш-ажыдүрек чорук, бүгү ыяпиларның, биче үдустарның чаңгыс эви, пайыралы, ниитилелдиң мөзү-шынарлыы, ёзулуг демократчы болгаш социал хөй-аът кириишкин, социалистиг моральдың хажыдыыкшынарынга эптеш чок чорук» амыдыралдың совет хевиринин эң чүгула шынарлары ол...» деп ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга СЭКП ТК-ның доктаалында айтыкан. Бо сөстер хаңы уткалыы-биле күштүг. Совет кижилер коллективчи болгаш эш-ажыдүрек чорууп быжыглавышаан, ажылдың чаа, мурпакчы арга-методтарын дилеп, ону шинчээдин алыры дээш туржуп турар. Бистиң чуртувуста хөй-хөй эгелээшкиннер, чаартыкчы сапалдар калбак деткимчени алган. Оларның бирээзи — бригада керээзи-биле ажылдаарының деңнелгелиг аргазы болур. Ону бистиң республиканың чамдык тудуг организациялары шинээдип ап, ол ёзугаар ажылдап турарлар. Амгы үеде бригада керээзин ажыл-ишчудулгазынга долузу-биле ажыглай берген тудугжу бригадаларның саны өскен. «Кызыл тудуг» тудуг эргелелинде үш бригада бар. Эргелелдиң артканы үш бригадазы ам-даа боторуглага-чарылгалыг болуп ажыллавышаан. Оларны чоорту бригада керээзи-биле ажылдаар аргаже шилчидер деп турар. Чаа арга-биле ажылдаар күзелин илереткен Николай Панининиң бригадазы база бар. Ынчалза-даа эргелелдиң көл инженери В. Н. Арчумаев ол бригаданы ындыг ажылче шилчидерин амдаа элек деп санап турар.

— Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинат, тууйбу заводу бригада керээзи-биле ажылдап турар А. Пашковтуң, А. Воронининиң, Ч. Допгактың бригадаларын безин демир-бетон кылыглар, тууйбулар-биле үзүктелиишкинниг хандырып турда, тудуг ажылынга бергедээшкиннер чайгаар-ла туруп кээр-дир. Ынчангаш база бир бригаданы шилчидер дээш дидиммес улус-тур бис. Бригада керээзи —ийи таланың дугуржулгазы ёзугаар боттанып болганда, ылаштыг тудуг материалдары келбейн баарга, хүннүң ажылы үзүлгеш, дараазында хүнде кылыр ажыл чүдүрлү бээр, ажыл шүүт чок апаар-дыр. Моңу болдурбас дээш «Тудуг кезектери» комбинаттың удуртукчуларынга чеже барбаан, чеже четпээн дээр—деп, Владимир Николаевич дүвүрелбиле чугаалап турар.

Бо эргелелге бир дугаарында бригада керээзин ёзугаар ажылдаарына эгелээн А. Г. Пашковка удуртқан тудугжулар бо хүннерде 119 аал чурттаар беш кат чуртталга бажыңнарын тудуун кылып турар. Кол инженерниң чугаалаынга бадыткал кылдыр чамдык четпестерии бригадир демделеди. Чижээ, эргелел биле бригада чыл эгеэнде күш-ажылчы керээни чарып алзадаа, оон чамдык негелдерии чогуур хуусаазында боттанмайн турар. «Тудуг кезектери» комбинаттан кээр тудуг материаллары бо-ла үзүктели бээр. Ийи, үш-даа хонар. Неделя-даа чеде бээр. Ылаңгыя иштики өрээлдер болгаш арыгпаңыр, чүпар черлер хаапары күрүне стандартчыңга дүүшпес, хемчээли улгадып, азы кыскалай бергей боор. Ынчангаш оларны эптеп, салыр дээш дыка хөй артык ажыл кылып турар. А ол чорук ажылга дыка шүүттүг. Херек материалзар-даа чок апаар. Ынчан ажыл будурукчулуг эвес апаар. База бир четпес чүве — материалларның долу комплекпи-биле келбейн турары. Чижээ, бир өрээлди чедиштир кылыр дээрге, бир ханзы азы дээвирии чок апаар. Ону маңаан шат болур. Бир эвес ону четче кылып албас болза, өске ажылдар база туруп алыр. Ам бригадала ындыг байдал туруп келген.

Оон-биле кады тудуг шөлүнге кээп турар тудуг материалдарының шынары дыка куду. Ону хүлээп ябайн турда-ла, чолаачылар дүжүрүп каапкаш арлы бээр. Оларның саны ковудей бээр орта. эргелелдиң, комбинаттың болгаш бригазаның төлээлериниң тускай комиссия тургускан, барык 50 хире кубометр тудуг материалдарын заводче дедир чүдүрүп чоруткан.

«Кызыл тудуг» эргелелинде тудугжуларның алды бригадазы аразында чарыштыг ажылдап турар. Оларның аразындан бригада керээлиг бригадалар бедик будурукчулуг ажылдап, күш-ажылчы маргылдаага эки түңелдерии көргүзүп турарын демделээрии артык эвес. Чижээ А. Г. Пашковтуң комплектиг тудугжулар бригадазы эрткен ийи айда 159 муң рубльдиң тудугмонтаж ажылдарын шинээдип алыр турган 175 муң рубль кылдыр боттандырган. Ук коллектив А. Воронининиң бригадазын социалистиг чарыныче кыйгырган. Чарыштың негелделерии тудуг шөлүнүң чанында вагон-бажыңчыгаш иштинде азын каап. Ында мынча дээш одуруглар бар: «Бо чылын 1100 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр, күш-ажылдың будурукчулуун 2 хуу бедидер. Бригада керээзи-биле ажылдаарының ажыктыын чедип алыр, он муң рубльдиң камнаглаын чедип алыр». Чыл төнчүзүнге чедир ону күүседип алырының ёзузы бригадада бар. Ынчалза-даа социалистиг чарышты организастап, ону пропагандаан турары ам-даа четпес. Түс-түс ажылчыннар өске эштери-биле чарыш кылбаан. Ажылчыннар ортузунда кижиларнын ажылының коштаңдан күш-ажылдың сагыпга-чүрүмүп үрей бээр ийи-чаңгыс ажылчыннар база бар.

Бригада колдуунда-ла канпакчылар, монтажниктерден тургустунган. Ажылчыннарның барык шупту үзүү ходуп-нак мергежилдиг. Олар эш-ажыдүрүп сёлүп, кандыг-даа ажылды кылып шыдаарлар. Ажылынга кызымак, бедик мергежилдиг ажылчыннарга Л. Т. Дарыма, В. Н. Селиванов, Л. С. Аптипин, З. В. Мостовых болгаш өскелерии-даа адаш болур. Олар үр чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг кижилер-дир.

Калбак панельден бажың тудуп турар болганда ук бригаданың бедик будурукчулуг ажылдаары — ирак башкарыкчыларындан дорт хамааржып турар. Краннар туруушкуу, үрелиишкин чок ажылдаарга-ла, ажылчыннарның ажылы шуудай бээр. А мында ындыг эвес. Кызылда № 14 механизация эргелелиниң ирак башкарыкчылары ажылче үнмейн баар ийикше, азы ажылын ара каапкаш чорүй баар таварылгалар эрткен ийи айның дургузунда чаңгыс эвес удаа болган. Кадрлар-биле кижизидилге ажылын күштелиринии, тудуг шөлдеринге тодептиг кижилерии чорударын ол эргелелдиң инженер-техниктиг ажылдакчылары чедип алыры күзенчит.

Моон кандыг түңнелди үндүрүп болуруг? «Тудуг кезектери» комбинаттың, Кызылдың болгаш Элегес-Аксының тууйбу заводтарының будурүп үндүрүп турар продукциларының шынары багай. Керээлиг организациялардың тудуг материалдары-биле хандырып турарында кандыг-даа бурулгаар базым кылдынмаан. Продукция будүреринде технологтуг хажыдыышкынныр эттинмээн. Моон мурнунда республика солуннарынга паразттынган шүүмүүлелдер, чамдык үрелдарга саналдар, тудугжуларның хомудалдары ескерилге чок арткан. Бир эвес тудуг материалдары кылырының технологиязын шынгы сагывас, оларны күрүне стандартынга дүүштүр будурбес болза, ол частырыглар моон соңгаар-даа катаптаттынар, ажылдың ажыктыг ворузун чедип алырынга шаптыктыг болуру чугаажок. Ылаңгыя «Тудуг кезектери» комбинаттың чамдык технологтуг чорудулгаларын будурулгенин ажылдаарын соңсаттайн тургап эде кылын, чаартыр үезин ам келген.

Ш. ДОРЖУ.

ҮЛҮГ-ХУУНУ АЖЫР

Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң автобаазазында А. Билевтиң удуртканы чолаачылар бригадазы ийи айларның планныг онаалдазын 117 хуу күүсеткен. Мурнакчы бригада бирги кварталдың планын ССРЭ-ниң профсоюзилеедиринин он чедиги съездизинии ажыттынар күнүнге уткуштур күүседир дээш сөзүн эглеен.

Бригада кежигүннериниң колдуу аныяктар. ВЛКСМ-ниң он тоску съездизинге уткуштур бирги чартык чылдың планныг онаалдаларын күүседир дугайында хүлээлгеш аныяк чолаачылар алганнар. Оларны бүгү бригада изиибиле деткээн. Чарыштың мурнаку одуруунда комсомолчу Валерий Кыыл-оол чорун турар. Ол хүн нормазын 25—30 хуу ажыр күүседип турар.

В. АЛЕКСЕЕВ.

КОСМОНАВТЫЛАР БАЙЫР ЧЕДИРГЕН

Маргтың баштайгы хүннериниң бирээзи. Хүн өрүлеп, черни болдуңун хередери-биле чылыда берген. Малчын аалдың козалыының иштии карарып, бусталып чыткан. Ол үеде сакманчылар Света Сувак биле Наташа Соян хураганга сиген баглап берип турган. А Соян Даш-оол хөюн кадарып чораан. Оон кадайы Зоя бажыңының иштии эмгелеп, чем белеткеп турган.

Зоя ол-ла бачым ажылдап турган хирезинде, чүге-ле чүве ийик, ханада азып каан «Социалистиг хүлээлгени» көрбеген. «Алдан-Маадыр» болган «Саян» совхозтарның малчыннарының кийгырыын деткивишаан» деп, Зоя сымыраны аарак помчаан. Ол домактың соонда саннар турган. Ол саннарны боттандырары—Даш-оол биле Зояның амыдырадында эң баштайгы күш-ажылчы хүлээлгези ол.

Өг-бүлениң «Социалистиг хүлээлгезинде» хойнуң баш санының 98 хуузун камгалаарын айыткан болган. Бо кыштың өттүр чаңгыс-даа хөй хораавааң, ынчангаш ук санның боттанырынга Зоя идеген турган. Ынчалза-даа частың чаңы кандыг болур ирги? Оон «хойдан-на 1,9 килограмм дүк кыргын алыр» деп ноучаан. Зоя чайын кыргылдага киржип турган болгаш, ол хире дүктү кайы хире улуг хойдан алырын билир апарган. Ынчангаш бо хүлээлгенин күүсеттинге бээрииге чигзинмээн. А «чүс башка онаштыр 97 хураган алыр» деэнии номчаш, элээн боданган. Бо көргүзүгнү чедип алыры — Тес-Хем районга белеп эвес айтырыг. Ада-иезинин хөюн малдажып келген Даш-оол ынча хураган алыр бис дивээн болза, болум чайскаан черле ынчаар аазап шыдавас мен кылдыр боданган. Ынчалза-даа бөгүнге чедир төрээп 287 хойнуң хураганнарының бүрүн алдыганын болгаш эки доругун турарын барымдаалаваш, хүлээнгевде күүседирзе деп шиитпирээн.

Машина дирилээн соонда, совхоз директору биле бригадир бо келген. Чугаа дораанна ажыл-ишче, анай-хураганда барган. Оон кажаага келгеш, хураганнарны санап, күшдеңгелин болгаш ажаалдатекээлдезин-даа хынап көргеннер.

— Ол-ла болгай, шак мынчаар ажылдаңар, дүңмалар. Байдалынар Эрендей Дембирел, Дижитмаа Орус-оол чергелиг хоочунардан дудак чок-тур. Социалистиг чарышка совхозтуң мурнакчыларын безин ажыл болдур-дур силер. Чаржыт турар эжинер Тыва АССР-иниң алдарлыг малчыны, орден-хавыяалыг Анчы Бызаакайны тиилээрии кызын көрүнер. Ол боду пенсионер-даа болза, база-ла белеп эвес деп билиңер—деп, директор Сүндүвей Мөңге чагып каан.

Даш-оол дүштеп чедип келген. Зоя даргаларының чугаазын дамчыдып бергеш, эң сөөлүнде мынча дээн:

— Даарта бистиң бригадавыстың хуралы болур дидир. Анда социалистиг чарыштың түңнелии үндүрер. Хурал маңаа, бистиинге болур. Сүндүвей Яндак-оолович «Чыылган улустуң чугаазын дыңнап алыңар, аныяк улуска ол ажыктыг. Харын, ынчангаш хуралды маңаа чыылдырган чүве» диди.

Хуралга чон шынаа-ла хөй болган. Шаңнал-макталды барык-ла кижи бүрүзү алган. Ылаңгыя Юрий Гагарин аттыг вымпелди хойжулар улуг сонуургаан. Эрткен чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 108 хураган доругтурган бо бригадайын төрүүр коданнарының малчыннары шупту үзүү «Космостуң маадырлары—беш чылдың гвардейжилеринге» деп хөрек демдектери-биле шаңнаткан. Ук шаңналды чоокта чаа космонавтыларның холундан хүлээп алган бригадир Валентина Бызаакай «Космонавтылар бистиң коллективке амдаа улуг-улуг чедиишкиннерни күзеп, байыр чедирген чүве» дээрге, ону хуралдың киржикчилери адыш часкаашкыны-биле хүлээп алган.

Шарануурнуң хойжу бригазазы он бирги беш чылдың баштайгы чылында багай эвес ажылдаан. Төрүүр хойлуг он коданның алдызы үүстеп хөй хураганны үүс хойга онааштыр алган. Оларның иштинзем Эрендей Дембирел 124 хураганны, Анчы Бызаакай 122 хураганны доруктурул, социалистиг чарыштың мурнаку одуруун ёзулээн. Бригада СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, ВЛКСМ райкомунуң болгаш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профвизел райкомунуң шилчиир Кызыл тугун база алган. Ол хүн бригада кежигүннери шупту, кылган ажылының аайы-биле, аңгыаңгы түңнүг акша-биле база шаңнаткан. Оларның аразында суг сөөртүр машинаның чолаачызы Соян Орлан, сакманчылар база бар.

Хуралдың киржикчилери кыштагларашкынының амгы байдалын болгаш хураган ажаал алыр талазы-биле социалистиг чарыштың канчаар чорун турарын база чугаалаткан. Мында Калаа Уран-кыс, Шактар Долгат, Галя Хайын болгаш өске-даа сакманчылар мактаткан.

...Даш-оол биле Зоя-даа, оларның сакманчылары-даа — комсомолчулар. Социалистиг чарыш түңнээн бригада хуралының бо коданга эртиени оларга сонуурганчыг болган. Хуралдың киржикчилери—социалистиг чарыштың мурнакчылары, хоочун хойжулар комсомолчу коданның кажаллары, хураганнарын болгаш хойну канчаар ажаан турарын көрүп, аныяктарга чагыын болгаш сүмезин берген.

К. ЧООДУ.

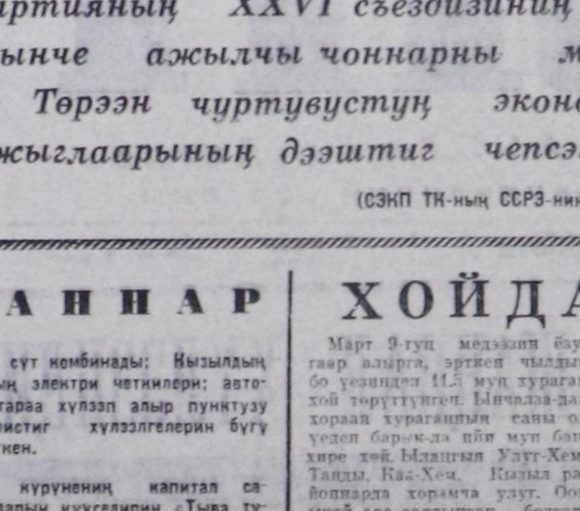

Калбак Салчакович Люндуп — Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң хоочун чолаачыларының бирээзи. Бо хүннерде ол Туралыг хойжу бригадазында чурттап орар малчыннарга болгаш совхозтуң малынга суг чедирер хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, ай санында планныг онаалдазын 130-140 хуу чедир боттандырып, малчыннарның хүндүткелин чаалап алган.

Бирги класстың чолаачызы К. С. Люндуп ажыл-агыйда чолаачылар ортузунда калбаргаң социалистиг чарышка хөй удаа тиилекчи болуп, эвээш эвес нывар-чаар материалдарны кэмнэл алган.

ЧУРУКТА: бирги класстың чолаачызы К. С. Люндуп.

«Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальдың эдилекчизи Нина Яковлевна Чеброва Кызыл районнуң харылзаа белдиринде хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи. Оон телеграфистеп келген ниити ажыл стажы чээрби чеди чыл. Бо үениң иштинде ол бодунуң ажылынга эвээш эвес аныяктарны өөредип, коллективтиң хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киожип келген.

Бирги класстың телеграфизи, Кызыл район Совединиң депутады Н. Я. Чеброва ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга утказутур социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, чылдың хууда планын хуусаа бетинде доозар деп сорулганы салган.

ЧУРУКТА: Н. Я. Чеброва.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Өвүрден медээлер

МУРНУНДА

Мал чеминиң белеткелинге райно идепкейлиг киржип турар. Бо коллективтиң кежигүннери 32 тонна пеш-шивеи бүдүүн белеткээн. Ынчангаш олар мал чеминиң белеткелиниң социалистиг чарыжының мурнаку одуруунуң ишчилери болу берген.

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Районнуң ажыл-агыйлары 1025 тонна хыргымышты белеткээн. Чүгле февральда бээн 240 тонна хыргыыш белеткеттинген. Ылаңгыя «Ак-Чыраа» совхозтуң механизаторлары 740 тоннаны ажаал алган, өскелерии мурнаан. Кыштагларже мал чеминиң сөөртүлгези, социалистиг чарыш уламчылавышаан.

ХОЖУДААННАР

«Тыва даг-дүгү», Ак-Довуракты үлетпур бүдүрүлге комбинаттары; Кызылдың алгы заводу; «Тудуг кезектери»; Кызыл-Мажалыктың эът комбинаттары күш-ажылдың будурукчулуун кудулатканындан хөй хемчээлдиг продукцияны чедир бербээн.

Чылдың эртken айларында тудуг-монтаж ажылдарының бот үнезин дараазында черлер аартатkан:

№ 48; 81 тудуг эргелелдери; «Тыва көдээ тудуг» трестиң 953 КМК-зы; Респотребсоюзтуң тудуг-септелге участогу.

ФЕВРАЛЬ АЙДА БИР ИНЕККЕ ОНААШТЫР САГГАН СҮТ:

Эрзин район — 9 кг; Тожу район — 21 кг; Тес-Хем район — 28 кг; Өвүр район — 42 кг.

СПАРТАКИАДАНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

КРАСНОЯРСК. (СЭТА-ның тускай корр. В. Васильев, В. Тушков). Хабаровск чурттуг, 22 харлыг Юрий Бурлаков ССРЭ-нин Улустарының V кышкы спартакиадазынга үшкү алдын медальды чаалап алган. Ол 4х10 километрге эстафетанын дөрткү хаакчызы боон, маңнап үнгеш, эштерин ыракта эртип келген. Бурлаков РСФСР-нин 5-ки шилиндек командазының составына чарышкан (Россия Федерациязы бо хевирнин маргылдаазынга хары угда алды командазы киирген).

Делегей чемпиону Бурлаков эстафетанын оон ооске 67 киржикчилериннң иштинден эң эки түнелди (30 минут 57,9 сек.) көргүскен-даа болза, оон коллективиниң ыңдыг чедишкиин чүгле оон ачы-дузазы деп болдап база болбас. Командада оон эштери — Ижевскиден Владимир Никитин, Москва чоогу чурттуглар Александр Завьялов биле Николай Зиматов (баштайгы ийизи база-ла делегей чемпионнары), дыка-ла кыскавнар. Олар сөөлгү метрлерге чедир кымга-даа четтирбээнпер. Тиилектилерниң эртнең үезі—2 шак 04 мин. 55,4 сек.

Моңгун болган хүлер медальдар дээш чарыш дыка чидиг болган. Маргылдаа эгелээн соонда ийиги болгаш үшкү черге РСФСР-нин 4-кү болгаш 3-кү командаларының хаакчылары аттыр-даттыр халыжып турганнар. Ыңдыг байдал үшкү хаакчының чүгүрүп үнүптеринге чедир үргүлчүлээн. Ынчалза-даа мурнан чораан хаакчының соонда РСФСР-нин 2-ги командазының төлээлекчизи маннап чоруттар аргалыг болган.

Чогум-на ынчан найысыладың күш-культура институдунуң 22 харлыг студентизи Александр Бойко болдунуң ёзулуг-ла моңгурын көргүскен. Ол мурнунда чораан үш кижини шүтүзүп эртип каапкан!

Моңгун шанналдыгларның үезі — 2 шак 0,5 мин. 42,6 сек. Хүлер медальдар РСФСР-нин 3-кү командазынга таварышкан — 2 шак 05 мин. 43,1 сек.

Ол-ла хүн 3х10 километрге аныяк хаакчыларның эстафетазынга Казахстанның спортчуларының тиилелгези улуг сонуургалды болдурган. Ол чөптүг-даа. Ук республикада, ылангыя Щучинск дээр курорт хоорайда, элээн хөй аныяк трепперлерниң ыяшкаккай чоруудан хаак спорту уламна пептерер турар. Казахстанның аныяк хаакчылары боттарының спортчу оруун «Хаак оруу кыйгыр тур», «Кызыл чазыгылар» дээш ыяшкап, ыңдыг массалыг маргылдаалардан эгелээн, хөй түүлерни чедип ап ыядаан. Оларның аттары сөөлгү чылдарда аныяктарның делегей маргылдааларының шанналдыгларының аразында безин бар.

Команданың тиилелгезинге спортчу бүрүзүнүң күжүн долузу-биле үндүрери чугула дээрэи 90 метр трамплинден шураан спортчуларның маргылдаазының үезинде база катап бадыткаттынган. РСФСР-нин 1-ги командазында киргеп горькижилер алдын медальдарны бүзүрелдинбиле чедип алган. Бо хевирге кышны спартакиадаларның төөгүзүиде алдын медальды бир-ле дугаарында шанналга киирип турар.

Ол командадан үш дугаарында шураашкын кылып турган динаможу Сергей Родионов көрүнден тергинден турган. Оон чедишкиниң Сергей Мухин биле Валерий Каретников бижыглап, базала бүзүрелдиг чорун турганнар. Маргылдаанын эң соолгу, тиилелгелиг шураашкынын 19 харлыг студент Вадим Захаров кылып, ол хүн эң-не ырады — 116,5 метр чедир шураан. Ол — Красноярскиниң чаа трамплининиң баштайгы рекорду болган. Эң баштайгы, ынчалза-даа бо кайгамчыктыг спорт тудуун бедии-биле үнелээн специалистерниң бодап турары-биле алырга, ук тиилелге сөөлгүзүг база болбас хиреліг.

Ол трамплинни Казахстандан келген үжүгар хаакчылар база мактап чугаалап чедерлер. Олар ыңдыг-ла онза ырак шураашкынны кылбаннар, ынчалза-даа бир дески боон, «мөңгүнүү» алганнар. Башкирияның командазы база-ла эки чедишкиниг боон, ол маргылдаанын үшкү черинче үнген.

Ольга Плешкова ССРЭ-нин Улустарынын спартакиадазының чемпионунуң медалы дээш он дөрт чыл иштинде демисежип келген, Москвадан келген ол спортчу Дивногорскиде «Спутник» катогузунга 3000 метрге эң-не ыңдыг маргылдаага тиилелгени чедип алган. Ол спартакиаданың чаа рекордун тургузуп, ону 4 мин. 42,62 секунда иштинде маңнап эрткен.

Маргылдаанын түнелинде Кемероводан келген Наталья Глебова ийиги (4.43,02), Москва чоогунда Коломна хоорай чурттуг Марина Кольцова үшкү (4.46,47) черни эзлээннер.

Аныяк конькичилерниң 1000 метрге чарыжынга Свердловск чурттуг 17 харлыг Светлана Кардаполова тиилээн— 1 мин. 30,34 сек.

Аныяк биатлонистерниң 10 километрге маргылдаазынга Новосибирскиден келген 18 харлыг Сергей Булыгин мурнап, 35 минута 15,01 секундада маңнап келген.

БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ЧОРУДАР

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралынга СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле республиканың совет, хоойлу-дүрүм органнарының ажылының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ук айтырыг талазы-биле дыннадыгны Тыва АССР-нин иштики херектер министри В. Б. КАРА-САЛ кылган.

Хуралдың ажылынга республиканың министерстволарының, ведомстволарының удуртукчулары, административтиг органнарның ажылдакчылары, хоорайкүүском дараалары киришкен.

Республиканың партия, совет, хоойлу-дүрүм органнары СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, социалистиг хоойлу-дүрүмүү быжыглаарынче, күш-ажылчы коллективтерге, чойнун чурттап турар черинин азыы-биле чоннуң мөзү-шынар, идей-политиктиг кижизидилгезинин дээштиин бедидеринче угланган хемчегларни ап чорудуп турар. Пленумнуң шиитпирлерин ажыл-агый активиниге, министерстволарның, ведомстволарның коллегия хуралдарынга, чер-чер Советтериниң сессияларынга. күш-ажылчы коллективтерге чугаалашкан болгаш корум-чурум, хоойлу-дүрүм быжыглаар талазы-биле немелде хемчегларни ажылдан кылган болгаш оны боттандырар хемчеглер алдынып турарын президиум хуралы демделээн.

Чер-черде эки тура улусту дружиналарның, корум-чурум камгалалының хөй-ниити дузалал пунктуларының, күш-ажылчы коллективтерде профилактика чөвүлелдериниң, херээженнер чөвүлелдериниң корум-чурум быжыглаар талазы-биле ажыл-чорудулгазы элээп энижээп. Хөй-ниитиниң ажылында хаара түттүмээн кижилерни ажылга таарыштыр тургузар, арагалаар, социалистиг өнүү-хөреңгини оорлап, самчыгдаар чоруктарга удур демиселди, пазы четпээннерге хайгааралды күштелдирген. Чурттакчылыг черлерде ап чоруттунуп турар үстүүде хемчеглерниң дээштии бедээн. Бии-Хем, Каа-Хем, Тес-Хем, Эрзин районнарда хоойлу-дүрүм хажыдыышкынары 1981 чылда кызырылган. Бедик культуралыг, үлегерлиг корум-чурумнуг чурттакчылыг чер дээш чарышка Улуг-Хем районда Ак-Тал, Чөөн-Хемчикте Алдан-Маадыр, Каа-Хем районда Бүрен-Аксы суурлар эки дээш санаткан.

Республика девискээринде хоойлу-дүрүм, корум-чурум камгалалында ыңдыының турар түүлэр-биле чергелештир чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар, четпестер ам-даа бар дээрэи хуралга демделээн.

Арагалаар, шиитилелге ажыктыг ажыл кылырындан ойталаар чоруктар-биле демисел чамыс. Күш-ажылчы коллективтерде, өөредилге черлериниде идей-политиктиг, мөзү-шынар, күш-ажыл кижизидилгезин тургусканыңда шыңгыы четпестер бар.

Министерстволар, ведомстволар, хоорайкүүсконнар албан организацияларда, бүдүрүлелерде сан-хөө хажыдыышкынларының фактылары-биле, социалистиг өнүү-хөреңги самчыгдап, оорлаан чоруктар-биле демиселдэ чогуур деңнелде тургуспайн турар. Чер-чер Советтерин, эки тура улусчу дружиналар, эш хуу судтары, бот-башкарылгалыг хөй-ниити организацияларының профилактиктиг хемчегларга күштелдирип, кижизидилге ажылын комплексиг чорударын чедир тургуспайн турар.

Корум-чурум камгалалының хөй-ниити дузалал пунктуларының чамдык районнарда четче тургустунмаан. Улусчу дружиналарның ажылы кошкак, хайгааралдарның дээштии чаыс болуп артпышаан.

Улус депутаттарының Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик район Советтериниң күүскомнарының даргалары Ш. Д. Ооржак, Д. С. Куулар хуралга ук районнарда чер-чер Советтериниң СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш ап чорудуп турар хемчегларинге доктаалган. Ол талазы-биле мелдеглеп, ыңдыының турар задачаларга, олар доктаавышаан, ында бар четпестерни, чедир шиитпирлеттинмээн айтырымнарны шүүмүүлеңчи ёзу-биле анализтеп, оны чайлалыринын арганарын айытканнар.

Чугаалашкан үстүнде айтырыгга хамаарыштыр республика прокурору А. Г. Горелов болгаш оон-даа өскелер санал бергеп.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүзелиниң Президиум хуралы чугаалашкан айтырыгга хамаарыштыр делегерегей доктаалды түлээп алган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЭКИ ҮЛЕГЕР-ЧИЖЕК

Дээди деңнелге Москвага болган совет-финланд чугаалажымышкынарже даштыкы парлалга улуг кичээнгейни салып турар. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-нин Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев биле Финланд Республиканың президентизи Мауно Койвистонуң солушкан чугааларын таймылбырлавышаан, масс-салыг информация чепсектери, көскү күрүне болгаш хөй-ниитя ажылдакчылары тайбынче база айыл чок чорукче орук бир чамдык күрүнелерниң боттарының тура-соруун еске күрүнелерге доңнаштырар дээр чоруун таварты эвес, харын улус бүрүзүнүң бодунуң амыдыралын бодунуң көргенин ёзугаар тургузуп алыр эргезин херек кырында хүндүлеп көрүн таварты чыдар деп совет найысылалга илергейлеттинген бүзүрелдя онзалап демделеп турар.

«Совет-финланд харылзааларының доктаамал будуштүүн Москвага онзалап демделээн» деп эге-биле Хельсинкиниң **«Капсан уутшеет»** солуну мынча деп бижээн. «Президентилер Ю. К. Паасикиви биле У. Кекконненниң ажылдап кылганы даштыкы политиктиг утланыышкынын Финляндия чайгылыш чок уламчылаар, ында кол черни Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында 1948 чылдың керээзинге үндезилээш, ССРЭ-биле харылзааларны бүтүү талалыг хөгжүдери золеп турар. Делегейниң чугула айтырыгларын Кремльге көрүп тура, тайбынны камгаларының болгаш дүшкүүрлүг чорукту улам ынай чавырылдырарының, боо-чепсекти эндере будүрерин соксадырының, делегей харылзааларында туруп турар дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының база күрүнелер аразынга дең эргелиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринин айтырыгларынга хамаарыштыр ийи чүрттүн турушболадалдарының дүгжүп турарын айыткан».

Финляндия биле ССРЭ-нин аразында дең эргелиг кады ажылдажыкчыларының харылзаа байдалдары боттары-ла чайгаар тургустунуп келбээн деп, Фин **«Суомен сосиалидемократти»** солун демделээн. Ийи таладан хөй чылдың тура-соруктуг ажылының ачызында ол чедип алдынган. Ийи чүрттүн удуртукчуларының доктаамал ужуражышкынынары болгаш хүүда харылзажылгадары аңаа улуг салыышкынны киирген. Финланд Республиканың президентизиниң Москвага амгы албан хуузунда ажыл-херекчи барышкыны — ажыктыг болгаш үре-түнелдиг ол чаңчылдың уламчылалы-дыр. **«Суоменмаа»** солунуң онзалап демделээнин ёзугаар алырга, совет-финланд харылзааларының база күрүнелер аразынга дең эргелиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринин айтырыгларынга хамаарыштыр ийи чүрттүн турушболадалдарының дүгжүп турарын айыткан».

Финляндия биле ССРЭ-нин аразында дең эргелиг кады ажылдажыкчыларының харылзаа байдалдары боттары-ла чайгаар тургустунуп келбээн деп, Фин **«Суомен сосиалидемократти»** солун демделээн. Ийи таладан хөй чылдың тура-соруктуг ажылының ачызында ол чедип алдынган. Ийи чүрттүн удуртукчуларының доктаамал ужуражышкынынары болгаш хүүда харылзажылгадары аңаа улуг салыышкынны киирген. Финланд Республиканың президентизиниң Москвага амгы албан хуузунда ажыл-херекчи барышкыны — ажыктыг болгаш үре-түнелдиг ол чаңчылдың уламчылалы-дыр. **«Суоменмаа»** солунуң онзалап демделээнин ёзугаар алырга, совет-финланд харылзааларының база күрүнелер аразынга дең эргелиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринин айтырыгларынга хамаарыштыр ийи чүрттүн турушболадалдарының дүгжүп турарын айыткан».

Финляндия биле ССРЭ-нин аразында дең эргелиг кады ажылдажыкчыларының харылзаа байдалдары боттары-ла чайгаар тургустунуп келбээн деп, Фин **«Суомен сосиалидемократти»** солун демделээн. Ийи таладан хөй чылдың тура-соруктуг ажылының ачызында ол чедип алдынган. Ийи чүрттүн удуртукчуларының доктаамал ужуражышкынынары болгаш хүүда харылзажылгадары аңаа улуг салыышкынны киирген. Финланд Республиканың президентизиниң Москвага амгы албан хуузунда ажыл-херекчи барышкыны — ажыктыг болгаш үре-түнелдиг ол чаңчылдың уламчылалы-дыр. **«Суоменмаа»** солунуң онзалап демделээнин ёзугаар алырга, совет-финланд харылзааларының база күрүнелер аразынга дең эргелиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринин айтырыгларынга хамаарыштыр ийи чүрттүн турушболадалдарының дүгжүп турарын айыткан».

Финляндия биле ССРЭ-нин аразында дең эргелиг кады ажылдажыкчыларының харылзаа байдалдары боттары-ла чайгаар тургустунуп келбээн деп, Фин **«Суомен сосиалидемократти»** солун демделээн. Ийи таладан хөй чылдың тура-соруктуг ажылының ачызында ол чедип алдынган. Ийи чүрттүн удуртукчуларының доктаамал ужуражышкынынары болгаш хүүда харылзажылгадары аңаа улуг салыышкынны киирген. Финланд Республиканың президентизиниң Москвага амгы албан хуузунда ажыл-херекчи барышкыны — ажыктыг болгаш үре-түнелдиг ол чаңчылдың уламчылалы-дыр. **«Суоменмаа»** солунуң онзалап демделээнин ёзугаар алырга, совет-финланд харылзааларының база күрүнелер аразынга дең эргелиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринин айтырыгларынга хамаарыштыр ийи чүрттүн турушболадалдарының дүгжүп турарын айыткан».

Финляндия биле ССРЭ-нин аразында дең эргелиг кады ажылдажыкчыларының харылзаа байдалдары боттары-ла чайгаар тургустунуп келбээн деп, Фин **«Суомен сосиалидемократти»** солун демделээн. Ийи таладан хөй чылдың тура-соруктуг ажылының ачызында ол чедип алдынган. Ийи чүрттүн удуртукчуларының доктаамал ужуражышкынынары болгаш хүүда харылзажылгадары аңаа улуг салыышкынны киирген. Финланд Республиканың президентизиниң Москвага амгы албан хуузунда ажыл-херекчи барышкыны — ажыктыг болгаш үре-түнелдиг ол чаңчылдың уламчылалы-дыр. **«Суоменмаа»** солунуң онзалап демделээнин ёзугаар алырга, совет-финланд харылзааларының база күрүнелер аразынга дең эргелиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринин айтырыгларынга хамаарыштыр ийи чүрттүн турушболадалдарының дүгжүп турарын айыткан».

Финляндия биле ССРЭ-нин аразында дең эргелиг кады ажылдажыкчыларының харылзаа байдалдары боттары-ла чайгаар тургустунуп келбээн деп, Фин **«Суомен сосиалидемократти»** солун демделээн. Ийи таладан хөй чылдың тура-соруктуг ажылының ачызында ол чедип алдынган. Ийи чүрттүн удуртукчуларының доктаамал ужуражышкынынары болгаш хүүда харылзажылгадары аңаа улуг салыышкынны киирген. Финланд Республиканың президентизиниң Москвага амгы албан хуузунда ажыл-херекчи барышкыны — ажыктыг болгаш үре-түнелдиг ол чаңчылдың уламчылалы-дыр. **«Суоменмаа»** солунуң онзалап демделээнин ёзугаар алырга, совет-финланд харылзааларының база күрүнелер аразынга дең эргелиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринин айтырыгларынга хамаарыштыр ийи чүрттүн турушболадалдарының дүгжүп турарын айыткан».

Польшага удур үүлгедиг

ЖЕНЕВА. (СЭТА). **Сальвадорда, Чалиде болгаш Гватемалада Вашингтонга күткүтүргеп террор, мурнуу Африкада расизм, Чоокку Чөөн чүкте Израильдың экспансионизмге ышкаш ыңдыг айтырыгларны кошкадырыңдан кичээнгейни чардыктырарын ораалдашкаш, АКШ болгаш оон НАТО талазы-биле эң чоок эвилелчидери КНО-ның кижи эргелериниң талазы-биле комиссиязының ында эртип турар сессиязынга Польшага удур чөнгээлиг үүлгедигин кылган.**

Оларның баштайгы бодап алганы чүл дээрге, «польша айтырыг» дижир чүвени бирги ээлчеглиг айтырыг кылдыр комиссияга доңнаштырары болган. Сессия ажыттынар хүн АКШ-тың, Британияның, Францияның, ГФР-нин болгаш еске каш-даа чурттарның киргени хүн чурумнуң талазы-биле шиитпир төлевилелиниң үтказы харын ыңдыг болган. Ол чөнгээ боттанмаан, чүге дээрге барыын талазы чурттарның саналы балыллаапкыннарның хөй пууузун ап ыңдаваан.

Ынчан-даарга АКШ болган оон эвилелчидери еске кажарлаашкын кылып, Польша дугайты Польша Улус Республикага удур үүлгеннган хоп-нүүлүү даап бодаашкыннар болгаш дерзин халдаашкыннар киргеп резолюция төлевилелин киирген.

Бот-эргелиг күрүне болур ПУР-нүң иштики херектерин хөлгаарлааны болгаш АКШ-тың база оон эвилелчилеринин КПО комвсенязын боттарының Польшага удур политиказының ченеэ болдурар дээш болур ол резолюцияның төлевилелин дуңурерин Польшаның, ССРЭ-нин, БССР-нин, Кубаның, Болгарияның делегациялары негээн. Оң резолюцияга Индияның, Норданияның, Гананың болган еске-даа чамдык чурттарның делегаттары база удурлаган.

ВАРШАВАДАН ДЫҢНАДЫГ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның аъш-чем рыногунда байдалды тайылбырлавышаан, «Дзенник людовы» солун мынча деп онзалап демделээн:

Чурттуң партия-күрүне удуртулгазының ап чорутқан хемчегларинин ачызында кышкы үе чедишкиниг ажыын эртинген, аъш-чем рыногунга байдалды чүгээрждерди чедип алдынган деп, амгы үеде бүзүрел-биле чугаалап болур. Эрткен чылдың күзүнүңде турганынга бодаарга, ээлчег маңаары кызырылган. Корум-чурумну катап тургузары-биле кады аъш-чем бараннарын садыгларын чурумчуткаңы полыша ог-бүлелерниң чогумчалыг чурттарынга таарышкан байдалдарны тургускан. Кодээге болгаш хоорайга ооскургал херек деп шиитпир чорук база дагыны бадыткаттынган.

1981 чылдың декабрь 13-түн соонда хоорайның болгаш кодээниң аразында экономиктиг харылзаалар чөорту катап тургустунуп эгелээн деп ам бээни чугаалап болур. Рынокка аъш-чем продуктуларын бээрзиниң өскөни, тарзатыннарга хөмүр-даш бээриниң ковудазыны ол дугайын хөреэлеп турер.

Бүгү тараачыннарның Каттышкан тарзачын партияның бүгү ажыылдакчыларының болган кежигүннериниң ёзу-соруглазы — кризистен чурттуу адырып үндүрер болгаш чонпу ада-чурттуң чем продуктуларын-биле хандырар талазы-биле Национал камгалалыышкынның шериг чавулениниң хемчегларын деткиирер болур деп, ол созуп айыткан.

Кыштаглаашкын чоруп тур

ШЫЛГАЛДА ДООЗУЛБААН

Эрткен ажыл-агый чылы «Хемчик» совхозка эң-не чедимче чок чылдарның бирээзи болган. Совхозтуң малчыннары төрүүр 100 хойга оваштыр түгле 64 хураганы камталап алган болгаш сөөлгү иаш чылдарда күрүнеге дүк дужаар планын бир-ле дугаар чедип күүсетпээн. Оон кадында, малдың өлүп хораар чоруу база хөй болган. Ынчангаш совхоз күрүнеге сүт болган эът дужаарының планын ажыр күүсетсе-даа, малдың баш саның өстүрериниң планын чедип күүсетпээн. Ол бүгү кыштаглаашкынны чедимче чок эрттиргенинден болган дизе улуг частырыг болбас.

Совхозтуң дирекциязы, парткому болгаш көдээ Совет эрткен кыштаглаашкынының четпестерин каттаптавас дээш тодаргай хемчегларни баш бурунгаар ап чоруткының маңаа айтыр апаар. Малчыннарның ниити хуралынга кышка белетчел ажылдарының планын тургускаш, тускай штабтын удуртулгазы-биле кажаалар-ның, малчыннар чурттаар бажыңнарның, кызыл-булуңнарның, чунар-бажыңнарның септелгезин, оңгачаларның, шагжаларның четчелээшкинин, сламначыларны тус-тус коданнарга бижыглаарын чогуур ой-шаанда чоруткан. Хойнуң массалыг оолдаашкынының үезинде штабтың неделя сайында болуп турар хуралынга мал ажылының специалистериниң, бригадирлериниң отчёттарын ап, оларның дыңнаамын ёзугаар тус-тус коданнарга хүп бүрүдүн дузалаын көргүзүп турар. Совхозтуң удуртукчу ажылдакчыларын, тускай эртемнигларин, агитквартираларын малчын бүрүзүнге бижыглаан. Олар кыштагларда кажаалар-ны сеңгээринге, өдээн коптарарынга, шагжалар, оңгачалар кылырынга дузалажып келген.

Чамдык четпестер бар-даа болза, совхозтуң амгы үеде байдалы эрткен чылдың бо үезинде турганынга деңнээрге, элээн эки. Ажыл-агыйның хоюуң баш саны эрткен чылдың мынчангы деңнелинден 8 хуу, бода малдың баш саны 12 хуу өскен. Ол ышкаш шээр-даа, бода-даа малдың өлүрү кызырылган.

Мал чемнерин каныг чарыгдазары — кыштаглаашкының бир кол пегелдези. Ынчалза-даа ону кайы хамаан чок чарыгдап турарының фактылары совхозта бар. Ыйгылак сүт-бараан фермазында оңгачаларны ажыглавайн турарындан мал чеми инек өдээнге холужуп, артыкка чарыгдаттынып турар. Ферманың девискээринге Эрги-Барлык суурнуң чурттакчыларының хууда малы кирип, совхоз шөөнин чемин төтчөглеп турар. Шээр малдың чамдык коданнарында шагжалар чедишпес.

— Сиген сөөртүр апарганда, оон чамдыызын шаарап кажаага дүжүргеп, артыын өдекке төп бээр-лир бис. Чүге дээрге ону каар, шыгжаар оран-сава чок боор-дур. Ынчаар төп каан сигенин мал саза баяын каапкан болгай. Ону кандыг кампалга дээр боор — деп, мал чеми сөөртүп турар бригаданың бригадири Чүнней Кара-Сал хомудан чугаалады. Бо дугайын совхозтуң парткомунуң хуралынга санал берген коммунистер база айыткан. Ынчангаш оон тодаргай түнелди үндүрери негеттинип турардыр. Кадарчылар одаар түүл чедишпезинден база бергедеп турар. Хой оолдаашкының үезинде малчыннар боттары машина сураглап, ыяш дүжүрүп аар чай бар эвес, ынчангаш совхозтуң дирекциязы хойжуларның бо чөптүг негелдезин база дарый хандырар ужурлуг.

Ыйгылак Сүт-бараан фермазы сүттүң саалдазын болгаш ону күрүнеге дужаарын эрткен чылдыынлан бедиткеп. Ынчалза-даа ферма сүттүң шыпарын хынаар лабораторня чок болганындан Чадаананың сүт заводу продукциязы чаңгыс аай оргумак класска хүлээп ап турар. Эки шыпарлыг сүт бар-даа болза, ону бадыткап, шынзыдыштар лабораториязы чогуудан совхоз бо чөптүг эвес чорук-биле эптежир ужурга таварышкан. Ынчангаш лабораторияны дарый кылыры негеттинип турар.

Кыштаглаашкының берге үези ам-даа эртпээп. Моон сонгаар частың когурумнуг хаттары эгелээр, мал чеми чедишпестээр. Ынчангаш коз соруглга болза, ам бар чедишкиннерни улам бижыглап, чаңгыс-даа баш мал хоратпас дээш шудургу ажылдаары болур.

А. БЕГЗИН-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

ДЕЛИ. Делегейниң бешки ном ярмарказынга «Делегей ному» дээр совет даштыкы садыг каттыжыышкынының делгиирлери (чуруктар) кижилерниң улуг сонуургалын болдурган. «Прогресс», «Мир», «Аврора», «Малыш», ПЧА ном үндүрер черлериниң парлап үндүргени 3 муң ажыг аттыг номнарны ында делгээн. «Делегей ному»-биле чаарбөлбеш чыл ажыг үезиниң иштинде кады ажылдажып келген Индияның ном үндүрер черлериниң бирээзи «Пипла паблишин хауз» дээр пэрлалга черп совет ном продукциязын, солуп сеткүүлериниң маркаларны, грамплистинкилерин садып, тарадып турар. Ол фирма чылдың-на ССРЭ деп 1,2 миллион экземпляр анымбүрү номнарны ап турар.

О. КАРМАЛИТОНУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛ

МАНАГУА. (СЭТА). Сальвадорда ачалгалелдиң дыннатканы ёзугаар алырга, Гондурас-биле кылыгаардан ырак эвесте Чупамьель дээр чурттайчылыг черге тура халышканнар-биле согласкил алышкыны үезинде хунтаның шериг кезээн командылап турган америк шериг «чөвүдекчилериниң» бирээзи Сальвадорга өлүрткен.

Эрткен чылын тулчуушкунга дөрт америк инструкторунуң өлүрткени ышкаш, бо-даа факт американнарның дайын чорудулгаларынга киржирип болгаш боо-чепсек ап чоруруу хоруглуг деэрээниң дугайында Вашингтонуң албан кижилериниң ийи арынныг бадыткаашкыннарын буруу шаап турар-дыр.

Сан-Мигель, Сан-Висенте болгаш Сапта-Ана районуңга Фарабундо Марти аттыг фронтузуунуң отрядтарының идепкейлиг хөделиишкинниринин дугайын тура халышканнарның «Вепсеремос» дээр радиостанциязы дыңнаткан. Тура халышканнар чамдык чурттарга районнарын өлүп алгылаан. Чурттакчы чон тура халышканнарга идепкейлиг деткимчени көргүзүп, оларны аъш-чем-биле хандырып, барримкадлар тудуп үндүрериниң аргаларын айытканнар.

Морасан дээр сонгу-чөөн талазы департаментиге тура халышканнар хунтаның гарнизонларынче хаш-даа халдаашкыннарны кылган.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА) Си-бииэс дээр телекомпания Сальвадордан сөөлгү медээзинге репортаж көргүскеш, Сан-Висенте хоорайның чоогунга хунтаның шериглериниң болгаш Национал хосталга фронтузуунуң дайынчыларының аразында экономиктиг харылзаалар чөорту катап тургустунуп эгелээн деп ам бээни чугаалап болур. Рынокка аъш-чем продуктуларын бээрзиниң өскөни, тарзатыннарга хөмүр-даш бээриниң ковудазын ол дугайын хөреэлеп турер.

Бүгү тараачыннарның Каттышкан тарзачын партияның бүгү ажыылдакчыларының болган кежигүннериниң ёзу-соруглазы — кризистен чурттуу адырып үндүрер болгаш чонпу ада-чурттуң чем продуктуларын-биле хандырар талазы-биле Национал камгалалыышкынның шериг чавулениниң хемчегларын деткиирер болур деп, ол созуп айыткан.

КИЖИЛЕРНИ ХИЛИНЧЕКТЭЭРИНГЕ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Кижилерни хилинчектээрингe бистерни өөредип турган ол сес кижи —тускай даалгалыг шериглерниң америк офицерлери болган. «Бистер партизаннарны канчаар кезедиргенге силерни өөредип каар бис» — деп, ол «ногаан догуразактылар» чаңгыс эвес удаа чулчуруп турганнар. Ол дугайын сальвадор шериглиг хүрээлекцинге турган Карлос Антонио Гомес «Каверт эшин» журналга интервьюзунга чугаалаан.

Бир-ле кежээ партизаннарга «дузалаан» дээш бууруудаттырган тос аныяк кижини бистин казармавыска экелген. Баштай 15 харлыг оолду байысаан эгелээн. Ол хилинчектээшкинге шыдаашпайн өлген болган даргазында хүп оон мага-бодуун кудумчудан тып алган.

Оон бир еске аныяк оолду байысаанның соонда вертолёт кырындан далайже октаткан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк шажым-чудулге ажылдакчызы Р. Дехейнота «Черчмэн» дээр журналга Сальвадорда кижилерни хелбээзи-биле узуткан чок кылырын Каттышкан Штаттарның ботгандырын чорудуп турарының дугайында чугаалаан. Ол шажынчыга деткен сальвадорларның бирээзи национал гвардия боо-чепсек чок тараачыларны ап-мен ышкаш кылдыр өлүп чоруп турганын чугаалаан. Шээкылакчылар бир куйга 30 чаш урукларны аралганын-биле боолап өлүргүлээн.

Сальвадорнуң хаңгыс хунтазын Вашингтонуң бүгү талазы-биле деткиишкини болуп американнарның киленнешкинниг удуртканыышкыны болдуруп турар.

ХООР АЪТТЫҢ ХОМУДАЛЫ

Хову черниң хады-биле чаржып өскен
Хоор аът мээ шала муңган чедип келгеш,
Сагыш-хөрээн өйүп чоруур бодалдарын
Санап тургаш, чажыт чокка тө наап берди:
«Хаваннарның чыргалдыын-на кайгаар дыр
Кажаа-хораа, аъш-чеми шупту белен.
Туразында бар шаа-биле чооглап алгаш,
Думчуктарын кыргырадып чыткылаар-дыр.
Хойлар база хоомай эвес чурттап чорлар.
Кодан-кодан — ойлар, чиктер долу боор-дур.
Өзүүчели кажан шагда соксал көрбээн
Өшкүлерни кайгаза-даа ханмас-тыр мен.
Фермада инектерниң дугайында
Мээң маңаа чугаалаан-даа хөрээм бар бе?
Азыралы эмин эрттир экижээштиң
Адыыргаан дег моюннарын кагыыр чорду.
Аъттарны чоп шуут акка каапкан силер?
Ажыывысты хөрекке албас болганы ол бе?
Сандарааштың үстүп-частып чоруй баргаш,
Саныыс-даа шоолуг эвес арткан хире.
Чаалыг шагда дайынчыга хөлге болуп,
Чагган октан чалданмаан бис, торулбаан бис.
Аар чүктү оорга, моюн оюлгуже
Артты, сынны ажыр дажып тургулаан бис.
Амгы шагның моторларлыг эдин көргеш,
Аътты чоорту кыза бээрге болур бе мөң?
Кижилерге бараан боорун күзээр боордан
Кижилерге багай сеткил бисте чок ийин...»

В. МОНГУШ.

ЧЫРЫП КЕЛИР

Ие-черге ынак кижи чүрээ оттуг,
Ийи холу кылыр иште тудуш чоруур —
Амытанга хилинчээ чок, сеткили ак
Айның, хүннүң херелинге ырын улаар.
Төрээн черин утпас кижи идегелдиг,
Төлду төрүп, ынакшылды ырлап чоруур —
Улуг тура чүрээнде чок, арны чырык
Улуг, биче аңаа дөмей шупту эргим.
Дээрниң адаа шыктыг черге чурттаары дег
Дээди ыдык, чараш чүве кайын тургаш —
Тараа тарып, тудуг кылыр кижилериң
Тайбың ижи — ажы-төлүн өөрүшкүзүү.
Чүрээ иниг кижи дээрге чоргаарал-дыр,
Чүү-даа ону солуп болбас эртине-дир —
Чылыг холу деткен соонда элезин, даш
Чырып келир алдын кылдыр хуулуп турар.

Алексей АРАПЧОР.

Чылдар болгаш кижилер

АМЫДЫРАЛЫМГА УЛУГ ӨӨРЕДИГ

Улуг оруктуң эгезинде

Партияга 30 чыл болган, эрткен чылдың төнчүзүнде 70 харлаан хоочун коммунист Хомушку Аракчаевич КАРАООЛ аныяк чылдарындан эгелээш-ле аревэниң даалгаларын күүседиринге, оон соонда намның даалгазы-биле кодээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге бодунуң улуг-хуузун киирип келген кижилерниң бирээзи. Ам оон сактыышкынындан үзүндүнү парладывыс.

Бай садыгжы кыдаттарның бараанын Улаян-Гомдан чүдүрүп экжеп, хөлегчиктеп чорааш, чогум төрээн адам Овүрге өлген деп шору эр апаргапымда чугаалажыр чүве чораан. Соңгу адам болуп кижи-биле байларга тараа тарып берип, оңу ажаажыр турдувус. Оон оске аргажок. Боттарывыста көкшул-хөреңги бар эвес. Авам база-ла байларның идик-хевин даараар, улус айбызы кылыр чораан.

1927 чылдың чазы. Хөнделен сумузунга Хем-Белдиринден (Кызылдан) сургакчы келгеш, нам, аревэ кежигүннерииң хүрүлдэрын кылган. Ынчан авам намга, а мен аревэге он алдылыг тургаш кирдивис. Чогум черле залучут (аревэчи) кижиниң сорулгазы чүү болурун ол сургакчыдан шору биилип алган мен. Улус төрелиң хөрээнге киржир, үжүк-биижикке өөренир дээш хөй-ле чүүлдерни ол чугаалаан. Ынчан паңионал тыва бижик-даа чок арат кижиниң сошиал болгаш культурлуг хөгжүлдезиниге шоолуг бурунгаарлаан чүве-даа чок.

Чогум амыдыралымга улуг оруктуң эгези 1929—30 чылдар болган чүве. Бир күзүн Барыын кожуунуң аревэ хораазынга (комитеди) чедип келгеш:

— Аревэ кежигүнү кижидир мен, силерниң бо хораага чарылгалап ажылдаам, моол бижик өөренип ап болур бе?— деп, кожуунуң аревэ хораазының даргазы Сүрүнден айтырдым. Ынчан кожуун чагыргазы, нам база аревэ хораалары Кызыл-Мажалыктың үстүнге Саадак-Терекке шуптузу өглерге ажылдап турган.

Анаа кыштадыр ажылдаш, даргадан моол бижиктп шору номчуп, доктаалды бижиптер кылдыр өөренип алдым. Бирле хүн хораа даргазы кел дээн:

— Хөнделенге аревэ үүрүп даргалаар сен, бистиң башгайгы дзалгавыс ол—деп мыпдыг.

Чогуна чаңгының оглу Төгүс үүр даргазынга кирип алгаш, нам, аревэниң сорулгазынга таарышпас чүүлдер кылып, хамнардан хураап алган дериг-дүнгүрүг-биле аныяктарны хамнадып төөредип, залучуттарның «арның чазыктырарым» ол дээш үш-үдүрүм оюн-тоглаа кылып, араттарның малын соккаш чыылган кижилерге кайы хамаанчокка тойладып турары шын эвес. ол бүгүнү дораан эдер дээрзин ол менээ чугаалаан. Хөнделенге аревэ үүрүнүң хуралынга оон даргазынга мени. секретарынга Конзан-Хаайы соцгаан. Ынчангы үжүк-бижик билбес. аныяктар-биле ажылдаар баштайгы даалганы күүседип эгелээнim ол.

Нам, чазактың удурутгазындан барыын үзелдиг пдеттерни үндүр сывыргап намның VIII Улуг хуралының доктаалын күүседир талазы-биле сурталл ажылы калбарып турган үеде 1930 чылдың чазынында Александр Маңгыевич Чымба-биле аңгыр үш-дөрт хонуп чораап. Хем-Белдиринге (Кызылга) бир-ле дүгаар келген бис. Аревэниң Төп хораазының хуралынга олурган. оон соонда аныяктар-биле ажылдың дугайында сургаалдаларга чамдык чүүлдерни биилип алдывыс. Дыка хөй чүүлдерни: карак чивеш дээр аразында сайгылгаан өжүп, чырый бээрин. совет хамаатыларның клубунга диринг-чурукту (кинону) көргепивис, радиону кулакка тудуп дыңнанывыс элдептиг-ле солун болган.

1930 чылдың чазы. күзүү хайныышкынныг турган. Капа-даа баарга, чугаа чаа бодарап үнген тыва бижиктиң дугайы, ону өөренирinче бүгү чоңнуң аккан хем дег чүткүдү. Сумуда аревэ үүрүнүң даргазы кижи болганымда удаваанда ону шору өөренип аккан мен. Бистиң Хөнделенниң аревэчилери болган аныяктары кызыл-булун тудуп алгаш, тыва бижиктп аажок улуг сонуургал-биле өөренип киинижкен.

Амыдыралымның бүгү дүгүзүнде үттүндүрбас болуушкун 1931 чылдың мартта намга киргеним. Намга кирер дугайында биилириишкинимни нам кежигүннериниң хуралынга үүр даргазы Шоюн помчукаш:

— Тура халы—дидир.

Элээп сүрээдексей берген мен. Айтырыглар ооп-моон улажып-ла келген. Шыдаар шаам-биле харылагыладым. Саналдар чаңгыс аай болган.

— Ангы ызыгууру хөлечик арат ооп-дур. Нам кежигүшүнге элээдип хүлээп алыр—деп, саналдар үнген. кежигүнпер барык шупту бадылаан.

— Эш Кара-оол ам энгини арат эвес, Тываның Араттың революстуг намының кызыл хүрээлениге хүлээп алдынганы ол-дур—деп, үүр даргазы Шоюн база катап бадыткады. Амыдыралдың делгем, терең оруунче киргенимнин эгези ол.

Коллективтиг ажыл-агый эгелээнинден-не...

Ол-ла чылдарда Тывага баштай бөдүүн-даа болза, колхозтар болгаш мал. чер ажылыны эштежилгелери (МЧАЭ) тургустунуп эгелээн. Анаа ажылдаары-биле түр курстарже намның аныяк кежигүннерин. аревэчилерни Кызылче өөредип чорудуп турган. Барыын-Хемчиктин нам. аревэ хожомнары А. М. Чымба-биле бисти Кызылче колхоз сургуулувче чоруткан. Оны 20 хире эш-өөр-биле кады доозуптарымга. мени 1931 чылдың чайынында Улуг-Хем кожуунуна колхоз төлээзинге чоруткан. Оон эгелээш-ле мээң амыдыралым республикапын аңгы-аңгы районнарынга коллективтиг ажыл-агыйларның хөгжүлдези биле хол-башкап. Колхозтарга. МЧАЭлерге араттар күзелдин-биле киинп турган. Ол-ла чылын оларның бирги Бүгү-тыва Улуг хуралының болганы, аңаа чижек уставты хүлээп алганы сагыш-сеткилден уттүндүрбаан.

Ол үеде Совет Эвилелиниден Тывага кодээ ажыл-агыйның машина-техниказы. тускай эртемниг кадрлар кээп турган. ТАР-ның 10 чыл оюнга холбаштыр белекке келген техниканы ажыглаан, 1932 чылда Шагаан-Арыгга баштайгы машина-трактор станцизын тургускан, Ынчан оон директорунга ажылдап турдум. Торгалытта «Куш-ажылдың хостуу» колхозтуң (оон кежигүннери колдуунда орус эш-өөр) болгаш Шагаан-Арыгның. Чаатының, Чаа-Хөлдүң МЧАЭ-лериге МТС тараа тарып. ону ажаажыр бээр чүве. Ынчан 15—25 аът күштүг интернационал (интер) деп тракторлар, өске-даа техника бар апарган. Бистиң МТС-ке Совет Эвилелиниден чаладың келген механизаторлар Медведев, Черновскиң, Самолин олар ажылдавышаан. трактористер белеткээр курска башкылап база турдулар. Чаа тургустунган МТС-тиң материалдыг баазазы кошкак. акша-хөреңги чедишпес. дыка бергедеп турзувус.

Х. КАРА-ООЛ.
1931 чылдан бээр партия кежигүнү.
(Уланчылыг).

Совет командаңың тиилелгези

АФИНЫ. (СЭТА). ССРЭниң шилиидек командазының футболистери анаа Грецияның командазын 2:0 санга тиилээн.

Санны Федор Черенков (39-ку минутада) болгаш Леонид Буряк (50-ги минутада) кирп тепкеннер.

Бистиң шилиидек командавые мындыг составтыг ойнаан: Дасаев (Вик. Чанов), Сулаквелидзе, Чивадзе, Балтача, Демьяненко, Оганеся (Андрюшенко), Шенгелия (Гаврилов), Черенков, Гуцаев (Андреев), Буряк болгаш Блохин.

Теле Видение

МАРТ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.45 — Эртенги гимпастика. 18.55 — Индияның бот-тывынгыр коллективтериниң концерти. 9.40 — «Оттурукчу». 10.10 — «Совет Эвилелиниге бараан боол-тур мен» 11.10 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. Донецкиеди дамчыдылга. 11.55 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.25 — Дашткы аалчыларның Совет Эвилелиниң көргеши. 12.40 — «Кедээ шак». 13.40 — С. Рахманинов — «Симфониялыг танцылар». Новосибирскиниң симфония оркестри күүседир. Дирижёр — РСФСР-ниң улустуң артизи А. Кап. Ленинградтан дамчыдылга. 14.15 — ССРЭниң Улустарының V кышкы спартакиадазында. Красноярскиден дамчыдылга. 14.45 — «Музыка киоскузуу». 15.30 — И. Шток. «Бурганның комедия». ССРЭ-ниң улустуң артизи С. Образцовтуң удурутулгазы-биле академиктиг ойнаарактар театрының фильм-шиниз. 17.00 — «Бистиң өөнүктериниң баштайгы көргүзүүлери». Эстрада программазы. 17.30 — «Бистерге робот дузалажыптар». «Радистиң хомдузунуң үжүктери». Мультфильмнер. 18.00 —«Делегей панорамазы». 18.45 — 19.00 — Чапсар. 19.00 —Фигурлуг чүкгулаашкыга делегей чемпионады. Хөрээженнер. Хостуг программа. Даниядан дамчыдылга. 20.00 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — «Ираклий Андроников. Ленинград филармониязынга концерт». Телефильм. Төнгенде — телемедээлер.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Тоолдуң аалчыларың». «Үш чоон кижилер». Ураң-чечен фильм. 16.05 — «Бо-ла фантастиктиг делегейим». Школачыларга литературлуг викторина. 4-ку үндүрүлге. Совет Эвилелиниң ийи даңгыр Маадыры ССРЭниң ужудукчу космонавтызы Г. М. Гречко дамчыдылганы чорудар. 17.10 — ССРЭниң Улустарының V кышкы спартакиадазы. Красноярскиден дамчыдылга. 17.40 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. Допчуладдар. 18.10 — «Строговтар». Г. Марковтуң дөмей аттыг романын ёзугаар тургускан хөй сериялыг ураң-чечең фильм. 5-кн серия. 19.15 — Эрмитаж. «Франциянның XX векте живописи». 22-ги фильм. 19.45 — «Тамчыктыг удыңар, чаштар!». Мультфильм. 20.00 — Улуг Октябрьның 65 чылынга үткүштүр. «Бистиң намдарывыс». 10-гу фильм — «1926-гы чыл». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Чайның төнчүзүндө». Ураң-чечен телефильм. 22.45 — 23.30 — Бүт бөмбүүнге ССРЭ-ниң кубогу. 8-тиң биринии түңнел оюну.

агаар

Республикага көжер булуттаар, чөөн районнарга дүне борадыыр. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттык дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 15—20, чамдык районнарга 5—10, хүндүс 5—10 градус соор.

Кызылга көжер булуттаар, хар чагбас. Агаар дүне 16—18, хүндүс 5 —7 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

МАРТ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аббa» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Атлантиданың баштыңнары» 9.00, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 (узаткан), «Руслан болгаш Людмила» (2 сериялыг) 10.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Глория» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Повар болгаш ыраажы уруг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧҮГЛЕ АРХИВТЕН ЭВЕС

Совет хамаатыларның хуудa архивтери болгаш коллекциялары — бедик культураның база бир илерээшкини болур. Олар совет пиитиледиң төөгүзүүнүң талазы-биле яңзы-бүрү информациялар сиңниккен эвээш эвес документилерни чыып кадагалап чоруурлар. Харын-даа албан организацияның черлериниң херек эмгелелинде кадагалаттынмайн баргылаан медээлерни безин хуудa архивтерден биилип ап болур. Ынчангаш хуу архивтер болгаш коллекциялар совет улустуң культура салгалдарының бир чүгүлә кезээ болуп турар.

Сөөлгү үеде өг-бүле архивтеринде кадагалаттының чыдар тураскаал документилерже сонуургалдың өскенин тавырылга эвес. Ол чүгле кижиниң кандыг-бир чүвени биилип алырынга эвес, харын мөзүшынар талазы-биле бедик салдарны чедирип турар. Ынчангаш амгы үеде бистиң чуртувустуң, ыяларын совет үениң төөгүзүн шинчилеп чоруур төөгүчү эртемден-даа чүгле архив документашкызы-биле кызыгаарланмайн харын, хуудa чыгдынган документилерни база ажыглап турары солун.

Бурунгуларны болгаш амгы салгакчыларның чыын турган эртинезин камгалаар дээш Москвада болгаш Ленинградта документалдыг тураскаалдар талазы-биле комассияларны тургускан. Ол комсиялар төөгүге улуг үнелиг хуудa архивтерниң болгаш коллекцияларның ээлерии тывар талазы-биле ажылдыг чорудуп турар. Эртекенин үнелеп четпес үнелиг документилерни кадагалаан хөй кижилерниң аттары бо хүнперде биилдингир.

Ыланғыя Совет Тываның төөгүзүнге хамаарышкан тураскаалдыг документилерни хуудa, кадагалап чоруур кижилер ленинградчылардың иштинде база бары солун.

Чижээ. профессор В. Калашников Хемчик ыйгылаашының ховуларынга болгаш Шара-Хорагай хемнин шыналарынга бижээн бодунуң орук демделгелериниден элээн кап чер аттарын ам үжен ажыг чылдар иштинде тускай картточкага аңгылай бижип ап келген. Эртемден моол, тыва, хакас, алтай улустарның медицинаның дугайында материалдар чыып бижип тура, кыдыраштын бир арынга «аал» деп сөстү кызыл карандаш-биле кескү кылдыр шыйгап, оон адааңга: 24 болгаш 36 деп саннар бижип алган. Ол саннарны ёзугаар эртеменнин хуудa архивинде оон өөренгичилериниң солун бижилгелер кылганы, эртеминиң ажылынга ажыглаттынмайн барган арынар кадагалаттының чыдар. Ында кошкун тыва араттарның иштинден эм кылдыр ажылган болур ховар үнүттерни биилир кижилерни тыпкаш бижээн чүүлдери киргеп.

Л. Потапов. А. Грач, С. Кляшторный олар ышкаш сураглыг эртемден-археологтар-биле Тыва АССР-ниң чамдык районнарының чурттакчыларыүжуражып. оларның ховар дээн тывыышкынарынга киргижир аргалыг болганнар. Саглы шынаазынга болгаш Саян девискээриниң чамдык черлериге чурттап чораан эрте-бурунгу мастерлерниң кылганы үнелиг эртинелерин олар тыпканнар. Ол эртемденнериниң Тывага кылган ажылдарының дугайын совет болгаш делегей литературазынга эвээш эвеспи бижээн-даа болза, оларның хуудa архивтеринде тураскаалдыг солун үүлдер хөйүг-биле кадагалаттының чыдар.

Ол ышкаш тыва улустуң өөнүү П. Каралькинниң архиви база солун. Кызыл партизаннар С. Бильчир, Самбу 1921 чылдың улусчу революциязының болгаш Садн ындынга социалистиг тургузуушкуунуң өске-даа киржикчилери-биле оон ужуражыышкынарының дугайында сактыышкынар ында бижиттинген. Пётр Иванович эдээн хой документилерин күрүне архивинге дамчыдып берген, чамдыызы ог-бүленин архивинде артнан.

Геолог Ф. Митрофанов бистиң республикапың делгемнеринге сес чылдар иштинде ажылдаан. Тываның черниң байлак эртинелериниң дугайында солун үүлдерни ол бижип алган.

Тываның төөгүзүн көргүскен документилерни кадагалап чоруур кижилерниң арызында — Е. Прокофьеванын, Г. Зандеевтиң, А. Федоровтуң, Г. Шапошниковтуң аттары база бар. Хуудa архивтериг болгаш коллекцияларлыг кижилерни тывар болгаш үчүдүн тургузар талазы-биле уламчылап турар ажыл төөгү талазы-биле ужур-дузалыг үүлдерни биилип алырынга ам-даа дузаларын чугаажок.

В. САЯП-ООЛ.

Якутиядан келген бот-тывынгыр уран үүл кирижикчизи Лиля Макарова Соңгу чүктүң улустарының бот-тывынгыр артистериниң көрүлдезинин үезинде ССРЭ-ниң УАЧДзинге ойнаарының мурнуу чарыында.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БИЛИКТИ ДАРГА

(Шоодуглуг чугаа)

БӨ таварылга чогум кажан, кайы суурга, кандыг кижи-биле болганын сагыштыымбиле чугаалавас мен. Чүге дээрге «оолдуг кижи ол сөглээр, кыстыг кижи кыя сөглээр» деп үлегер домакка немей, бодумнуң өмүнээмден «эштиг кижи эде сөглээр» деп элдээрни чугаалап каайн. Оон адын Биликти дээр. Ажылы—суурда Культура бажыңының директору.

Ол культура шугумунга хөй чыл ажылдаза-даа, биезги хевээр ырлап билир чаңгыс-ла ырлыг, ойнап билир чаңгыс-ла баяныг Биликти бооп артып калган.

«Мен чазар ужур чок. Элден-зээн, көп-бак ырларның орнунга чаңгыс шынарлыг ыр четчир-дир ол! Езулуг талант дээрге чаңгыс-ла белеткепин алган ооңунга көстүр чүве боор» дээш, ол анаа бадыткал кылдыр бир-ле сураглыг пирк артизии адап каар.

Биликти директорнуң чогум ажыл-агыйжызы, негелделии шору. Арыг-силиг-даа, адак-бышкааның чиигп-даа хөлчок. «Мен-не мен» дээр, билиргээр, харын-даа коларгазар, оон эртсе, мырыңай-ла даргазыраар мен дээр оозу халалыг.

Эш-өөрү Биликтиниң ол аскап чоруур чүвезин сагындырып чугаалаарга, ол: «Чандыр билип тур сен, ол дээрге удуртукчу кижиниң база бир салым-чаланныг чартыы, азы биргээр чугаалаарга, стили-дир ийин» дээш, угаатканзыг, чемелээнзиг, хомудаанзыг кылдыр көргеш: — Силер-даа ол дугайында эки билбес боор силер — дээш, чегенгензиг хол чангааш, ойтайтыр балып чоруй баар.

Хире-хире болгаш ол аштакчызын, одзкчызын база таңныылын бодуңун ажылдаар кабинединге кел деп алгаш, чартык хүн дургузуңда сургап көөр: ынаыг-даа даржыктыг чүве кайда боор.

Ол-ла бүгү ис чок кайын эртер. Ам топтап көрүп турарга, ол ажылдакчылар директорунуң аажы-чаңын кара олчаан кылдыр өөренип алган дивес силер бе. Ана таптыы кончуг кылдыр бажын ийилендирипкеш, тура дүшкүлээш, улус-биле мендилешкилээр-даа, кургамзык, арай тыртылчак кылдыр каттыргыгаар-даа. Оон турукчук ийленгеш, дыңналыр-дыңналбас кылдыр чедүрери безин дөмей.

Биликти хурал-суглаага хөлчок ынак кижи болбазыкпе. Суурга хурал болур деп барган болза, ол ацаа ёзулуг-ла байыр-ыысказл-биле дөмей. Хурал мурнуу чарыында оон ажылдакчылары хөкпеңейчин маңнажып турар. Ша-даа четпес, Культура бажыңы арыг кылаң, чырык, чаагай апаар. Хуралга улус кээп турда, президиум столунда Биликти чаасқаан олурупкан, баарында саазында бир-ле чүве бижип олурар. Залда улус-биле бажың согаңнадып мендилешкилээр-даа. Даргалар кээп, хурал эгелеп турда, ол хөөңүг-хөөн чок тургаш, зал мурнунда бир олутка барып олуруптар. Чамдык хурал-чыгаштарга чалаашкын чокка президиум столунуң артынга олуруптар-даа болгай. Чогум хурал шуудунга кире бергенде, арын-шырайының кичээнгейлиг, шыңгыызы-даа хөлчок ашаар. Чүве-ле бижип орар, кезек болгаш-ла, көрүжү-биле ажылдакчыларынга бүдүү айтыышкыныардаа бергилээр мындыг. Саазында бижикчигеш шеле соккаш, хуралдың даргазыныче-даа хол дамчыштыр чоруткулаар-даа — чүве-ле бар. Уткалыы кончуг кылдыр мойун ол-бо дооскаш, ойташ деп, бажының дүүн-даа аткаар октагылаар, караандаа чивеннедир... черле алдеп.

Бир-ле катап оон дилээн ёзугаар хурал даргазы Биликтиге сөс берип, чалай каапкан чүвең иргин. Күжүр Биликти бүү-хаа тура халаан соонда, шидирдеп бодунуң «азырып чораан» айтырыгларын тө кайы-ла берип-тир эвеспе: дүү ол чүве чок, бо чүве чок, ол кижи ындыг, бо кижи мындыг дээш мырыңай-ла чалчыыр чыгыы апарган.

Залда улустуң дең кезии өзеп, дең кезии хире-хире болгаш эжикче хыйыртан каап олурар апарганда, Биликти чугаазыны мындыг сөстер-биле дооскан:

— Мындыг-дыр бо, эштер! Байдал шыпаң-ла дүвүренчиг! Бо культура албан черинде мен колдуу-ла чаасқаан ажылдап тур мен. Уран чүүл удуртукчузу безин чок, тускай эртемниг аан. Кижилерни культурага өөредир херек. Ынчангаш менээ билиглиг дузалакчыдан бөрии негээр кижи-дир мен. Бо-ла.

Ынча дидиң бе дээш ышкаш, директор индирден дүжүп чадап чыдырда-ла заадан «Адыр, дарга!» дээн үн дыңналган. — Мен тускай эртемниг уран чүүл удуртукчузу кижи мен. Силерге дузалакчыларыбыле мени бо суурже чоруткан чүве» дээш, залда улус аразындан хып дээн аныяк, чараш кыс турун келген.

— Оһаай! Ол-ла болгай, күжүр дуңмамны, шагда-ла маназ бис — деп чадаарда чугаалаан, иштинде: «Ам бо чүзү-кандызы келди?» деп шугулдан боданган. Уруг бижииргээнзиг ол-бо көргеш, каш сөстен чугаалаптарын чеңшээрел көрүдер деп-тир.

Кыс-даа чүү боор, индирээ кашпагай үне халаап, Биликтиже чиге көргеш чугаалаан:

— Девин чаа силер хөй-ле эт-сеп чедишпес деп турдунар, мен дүштө келгеш, Культура бажыңын элээн көрдүм. Сцена дериттинмээн дээр-дир силер, а дуу ол хос өрээлде септеп-селип ап болур хереклер бар-дыр. Акша-хөреңгини совхоз, культура кылдыы база берип турар болгай. Чаа-даа хереклер садыш ап болур. Оон ангыда даштың чадыр иштинде мырыңай дөрт бүдүн софит чыттыг, ону чүте ажыглавас чүвең?

Харылавас дээрге улус мурнунга мугулай кылдыр көстүр, ол база кончуг. Харылаар дээрге «софит» деп ол та чүзү чүве. «Ында үреглик сандайлар бар чүве, ону ынчан турары ол-дур аа?» деп боданган, Биликти харылап-ла дүжүрген:

— Бүдүн деп чүү боор дуңмай, шагда-ла үреглеп сандайлар ышкажыл...»

— Сандайлар эвес, а чыдыдар хереклер аан — деп, урут эде сөглээн.

Залда улус чир-шоң дүжүп, хөгүг каттыржып үнген. Арга чадаарда Биликти базала банка-соңка чырыын чыртайты хүлүмзүрээп-даа. Хуралдың даргазы чогеннп, бажын чайган, улуг тынгаш, хуралды дегийт хаггаш, олудундан туруп чоруй барган.

Удатпаанда Биликти автобуска олурупкан хоорай бар чытнан дээр. «Кай баарыңар ол, дарга?» — деп, улус чон айтыраргга: «Дарга де... даргапар ам еске кижи болдур ийин. Өскерилге болган. Мен болза даргалап өөренип алыр дээш бар чыдыр мен» — деп шыжыгып харылаан дээр.

Игорь ИРГИТ.

ИЙИСТ.ЕРНИҢ МЕДАЛЬДАРЫ

Төрүттүнге-ле... чедп хонган ийистер Максуд биле Евгенияга медальдарны тывыскан. Байырлал ёзулалы божуур бажында тускай залга болган. Ол болуушкунче чаа төрүттүнген чаштар улуг кичээнгей салырынче «далашпаан» болбайн аан. Олардың ада-иези — Галина болгаш Максуд Искаковтар төрүттүнгенинин дугайында хереченлелдер, белектер-биле кады «Норильскиге төрүттүнген кижиге» дээн тураскаал медальдарны хөлээп алганнар.

Норильскиниң чамдык хөрээжен чурттакчылары божуур мурнуу чарыында «Улуг чержее» чоруткаш, оон соонда чаш урутларын кырган-авадарының азыралынга үр-ле тургузарын ораладжыр үе база турган. Ам байдал үндезинин-биле өскерилген: поляр мидинин хоорайында келир үенин велеринге болгаш бичии чаштарынга дыка хөй чүүлдер кылдынган болгаш кылдынып-даа турар. Аныяк норильскижилер эштир суглуг, садтыг, селгүүстээр черлиг, ойнаар делгем залдыг комплекстин бүрүн эргелиг эзлери апарганнар. Медицина хандырылгазының, кадыкшыл бижыктырарының, урутларның күш-культура болгаш күш-ажыл кижизидилгезинин эң ажыктыг системазын ажыглап турар.

Норильск амгы үеде улам чалыыткан турар: ол хоорай чурттугларның ортумак назыны 27 хире чыл боол турар.

Р. ГАЛЛЯМОВ.

Редакциянын адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 2-24-63, редакторнун оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийн амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чатыг № 91.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының хөреңгенниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-00664.

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 61 (11859) | 1982 чылдың март 14, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААН ДЭЭШ ШАҢНАЛДАР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан он бирги беш чылдың баштайгы чылында Эрзин районнуң ажыл-ишчилери эки түңнелдерни чедип алган. Районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының көдээ ажыл-ишчилер ортузунга чоруткан организаксчы база кижизидикчи ажылының, ажылчы чонунуң шудургу күжениишкиннериниң ачызында эрткен чылын мал ажылының, үлетпүрнүң, амыдырал хандырылганың элээн хөй бүдүрүлгелериниң талазы-биле планнар болгаш хүлээлгелер күүсединнеп.

Ынчангаш эрзинчилер 1981 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдерин ёзугаар СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол бедик шаңналды районга тыныс сырының байырлыг хуралы эрткен пятницада болган.

Бурунгу хүн хүндүскүнүң 1 шак чоокшулап турда Эрзин суурнуң Культура бажыңынче арын-шырайында хүлүмзүруг, катны-хөг долган байырлал шинчилиг шевергин кеттинген улус шуужүп-ла турган. Районнуң бүгү ажыл-агыйларының мурнакчылары, көдээ ажыл-агыйның специалистери, үлетпүр бүдүрүлгелериниң төлээлери, күш-ажылдың хоочуннары байырлыг хуралга киржири-биле келгеннери ол.

Культура бажының 300 чыгы кижи шыгырт долдуруп олурупкан. Сцена кырында «ССРЭ-ниң 60 чыл ою күш-ажылчы чедиишкиннерлиг үткуулунар!» деп чараштыр биижээн лозунну аскан. Ооң чанында дириг чечектер.

Байырлыг хуралды СЭКП райкомунуң бирги секретары А. Ч. Монгуш ажыктан. Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Чиигинө секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневти баштаар СЭКП ТК-ның Политбюроузун сонгазының диңмиттиг адыш часкап уткаан.

Ооң соонда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Ч-Д. Б. Ондар** чүве чугаалаан.

Бистиң совет улус партиябиле кады, ооң удуртулгазыбиле Төрээн чуртунуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн бодунуң күш-ажылы-биле улам быжыктырып турарын СЭКП-ниң чыл бурунгаар болуп эрткен XXVI съездизи бүзүредип-биле бадыткаан. Чоннуң чаагай чоруун бедидер база чер кырынга тайбынны камгалаар болгаш быжыглаар талазы-биле партияның политиказының бедик сорулгазын совет улус ханызыбиле билир болгаш изин-биле деткип турарын ол чугаалаан.

— Бистиң республиканың ажылчы чону бүгү совет улусбиле бир демей, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын, алдынган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннер күүседир дээш улуг күжениишкин, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаап, элээн чедиишкиннерлиг болгаш. Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга бедик түңнелдерни чедип алгаш, 1981 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедиишкиниг күүседкени дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС тиилекчилер деп санаткан автономнуг республикалар аразында Тыва АССР-ниң шилчиир Кызыл тук-биле шаннааны—бистиң чедиишкиннеривистиң херечизи болуп турар.

1981 чылдың Күрүне планнарының болгаш алдынган социалистиг хүлээлгелерниң чедиишкиниг күүселдезинге, республиканың ажылчы чонунуң он бирги беш чылдың баштайгы чылында күш-ажылчы тиилелгезинге Эрзин районнуң ажыл-ишчилери боттарының төлептиг үлүүн киргеннер.

Эрзинчилер эрткен чылын күрүнеге сүт садарының чыл планын—113,7 хуу, дүктүүн—106,8 хуу күүсеткен. Бо көргүзүглер 1980 чылдың деңнелиниң элээн бедик. Ооң-биле кады ипектин, хөй, өшкүнүң, тевиниң баш саны өскен. Районнуң ажыл-агыйлары мооң мурнунда чылдан хөй бызааны, хураганны алган.

Районнуң садыг ажылдакчыларының бүдүрүлге көргүзүглери база багай эвес болган. Бараан саарылгазының чыл планы 102,2 хуурга боттанган, азы 1 млн. 138 муң рубльдиг бараанын планнан ажыр саткан. Амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары 11,2 муң рубль үнелиг ачы-дузаны чонга 1980 чылдыындан хөйнү көргүскен.

Социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезинге районнуң мурнакчы ишчилериниң салыышкыны улуг. Оларның аразында Байыр-оол Чорбаевич Севилмаага удуртқан «Чаа орук» совхозтуң № 4 хойжу бригадазының, «Нарын» совхозта Борис Сендиевич Нурзаттың, «Мөренде» Анатолий Кежжевич Өлзейниң хойжу бригадаларының коллективтерин чоргаарал-биле адап болур. Ол бригадаларның хойжулары эрткен чылын төрүүр чүс баш хойга онаалтыр 97—93 хураганнарны камгалап алган.

СЭКП-ниң Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ Төп Комитеди силерниң чедиишкиннериңерни бедии-биле үнелеп, шилчиир Кызыл тукбиле шаңнаан. Ынчангаш партияның область комитединиң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан силерге изиг байырны чедирбишаан, бо бедик шаңналды тыпсырын чөпшээреңер, эштер.

Ч.-Д. Б. Ондар бедик шаңналды эрзинчилерге байырланчыг, диңмиттиг адыш часкаашкыннарының үезинде тывыскан.

— Силерниң районуңарга бо улуг шаңналды тыпсып турары дээрге, силерниң мурнукарда салдынган сорулгаларны чедиишкиннер күүседир дээш моон-даа артык күжениишкинниг, чогаадыкчы көдүрүүшкүн-биле ажылдап болуруңарга бүзүреп болурун бадыткап турар-дыр.

Ч-Д. Б. Ондар ооң соонда бо хүннерде бирги черениң чугула сорулгазы болза, ниитиниң малының чедиишкинниг эрттирер, малдың хораар чорууп болдурбас дээш бүгү-ле хемчеглерни ап чорударын база малдың ажаалдазы, чемгерилге, азыралы, мал чемин чидирер чокка хумагалыг ажыглаар дээш шиитпирлээр ужурлуг тодаргай сорулгаларга ол доктааган.

Эрзин районнуң ажыл-ишчилери бүдүрүлгенин ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш социалистиг чарышты улам калбартып, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип. эрткен чылдан-даа артык күжениишкинниг, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар дээрзинге бүзүрелин Ч.-Д. Б. Ондар түңнелинде илергейлээн.

Ооң соонда «Нарын» совхозтуң директору, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. К. Дүгер, «Чаа орук» совхозтуң хойжузу А. Б. Севилмаа, Ленин аттыг совхозтуң селекционер-зоотехниги Р. С. Магывал олар чүве чугаалаан, бедик шаңнал дээш өөрүп четтиргенин илергейлеп, аңаа, улам хей-аът кирип, 1982 чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү бар хемчеглерни ап. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл ою күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш бүгү күжүн ынаар угландырарын чугаалаанпар.

ССКП Эрзин районнуң бирги секретары А. Ч. Монгуш чүве чугаалаан, эрткен чылдың түңнелинге болгаш бо чылын кылза чогуур ажылдарга доктааган. Амгы үеде районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунда туруп турар кол сорулга чүл дизе—чедип алган түүлдерни улам быжыглап, он бирги беш чылдың ийиги чылында чаа-чаа бедиктерни чедип алыры дээш ажылдаарывыс болур деп, ол чугаалаан.

* * *

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Ч.-Д. Б. Ондар** 1981 чылда Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга типлекчи болган «Чаа орук» совхозтуң ажыл-ишчилериңе РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткаш, бо бедик шаңналды тыпсырын чөпшээреңер, эштер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Ч.-Д. Б. Ондарның Кызыл тукту эрзинчилерге тыпсын турары.
Авторуң фотозу.

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозту СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан болгаш ССРЭ-ниң УАЧД-де Бүгү-эвилел Хүндүлел самбыразынга киирген. Ол шаңналды тывысканынга тураскаатқан байырлыг хурал совхозтуң Культура бажыңынга болган. Хуралга мал, чер ажылының мурнакчылары, совхозтуң удуртукчулары, специалистери, партия, совет, профэвилел, комсомолдуң калбак активи, совхозтуң суурларының чурттакчылары киришкен.

Аңаа СЭКП обкомунуң ийиги секретары **П. И. Кравченко** чүве чугаалаан, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип ап, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканы болгаш ССРЭ-ниң УАЧДде Бүгү-эвилел Хүндүлел самбразынга кииргени дээш совхозтуң ажыл-ишчилериңе ол байыр чедирген. П. И. Кравченко бедик шаңналды алдан-маадыржыларга тывыскан.

Хойжу О. Б. Монгуш, механизатор **К. Б. Куулар**, саанчы **Б. М. Ондар**, хойжу бригада бригадири **С. А. Ооржак**, көдээ Совет күүскомунуң даргазы **А. Ш. Ооржак**, совхоз директору **М. Б. Донгак** олар хуралга чүве чугаалаан, он бирги беш чылдың бирги чылында совхозтуң ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин партия болгаш чазактың бедии-биле үнелээни дээш өөрүп четтиргенин илергейлеп, мал ажылдыглар кыштаглаашкынны канчаар эрттирип турарын чугаалап, алдан-маадыржылар чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсседир, ССРЭ-ниң 60 чыл ою төлептиг күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээрзин бүзүреткеннер.

Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң ажыл-ишчилериниң байырлыг хуралы Культура бажыңынга болуп эрткен. Мал бажы өстүрүнүн, ооң продуктуларын бүдүрениин, күрүнеге садарының планныг онаалдаларын совхоз 1981 чылда ажыр күүсеткен. Күрүнеге 385 тонна эът садар тургаш, 39 тоннаны хөйнү, сүттү 550 тонна, дүктү 50 тонна садар онаалдаларын ажыр күүсеткен. Чеди чүс тонна ногаанны бүдүрер тургаш, 950 тонна чедирген, 77 тонна картофель орнунга 157 тонна картофельди өстүрген. Ооң түңнелинде Бүгү-россиянын социалистиг чарыжынга типлекчи болуп үнгеш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Байырлыг хуралды партком секретары **Д. Б. Сая** ажыктан. Аңаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. К. Мендуме** чүве чугаалаан. Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип ап, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканы дээш «Барлык» совхозтуң ажыл-ишчилериңе ол байыр чедирген. Ол бедик шаңналды М. К. Мендуме барлыкчыларга диңмиттиг адыш часкаашкынларының үезинде тывыскан.

М. К. Мендуме ооң соонда СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын күүседир талазы-биле эрткен чылда кылдынган ажылдарга доктаап, он бирги беш чылдың планнары колдуунда эки күүсеттинии турарын демдеглээн. Совхозтуң экономиказын хөгжүдер талазы-биле ажыл-ишчилериниң, партия, совет, профэвилел, комсомол органнарының, өскен-даа хөйниити организацияларың шиитпирлээр ужурлуг тодаргай сорулгаларынга доктааган.

Совхоз директору **Ч. Х. Дожулаа**, Бижиктиг-Хая салбырының хойжузу **Ш. Ө.-С. Саая**, Адыр-Мажалык сүт-баразын фермазының саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады **К. С. Кандоол**, бригадир **У. Д. Монгуш** болгаш өскелер-даа хуралга чүве чугаалаан, он бирги беш чылдың бирги чылында совхозтуң ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин партия болгаш чазактың бедии-биле үнелээни дээш өөрүп четтиргенин илергейлеп, чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин барлыкчылар чедиишкинниг күүсседир, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл ою төлептиг күш-ажыл-биле уткуур дээрзин бүзүреткеннер. Кыштаглаашкынны, малдың чаш төлүн ажаап алырын совхозтуң малчыннары эки чорудуп турар. Сүт сааллазы эрткен чылдың деңнелиниден бедээн. Часкы хову ажылдарында белеткел эки. Чедиишкиннерни быжыглаарынга бүгү талазыбиле таарымчалыг байлал тургустунганың чүве чугаалаан эштер демдеглээннер.

Хурал соонда солун программалыг концерт болган.

ХЫЫРГЫЫШ БЕЛЕТКЕЛИНДЕ

Успа-Хол, Ак-Чыраа шынаазының девискээринге кыш, чай дивес ажыл хайныышкынныг. Ында 20 ажыг совхозтуң бригадалары пиитиниң малынга хыыргыыш белеткеп турар. Оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды чоок-кавының совхозтары хандырып келген. Өөвүр райпозунуң автомагазини ажылдакчыларга чугула хереглелдиң бараанларын чедирип турар. Ол магазинниң эргелекчизи Петр Болунай бригадаларны 3-4 хонгаш-ла эргий кезип, аъш-чем болгаш өске-даа бараанларны чедирери доктаамал апарган.

Ол ай, квартал планнарын ажыр күүседи. мурнакчыларның одуруунче үнген. П. Болунай мурнакчы садыгжы боорундан ангыда, хөй-ниити ажылдарга идепкейлиг киржилгелиг. Ол ажылчыннар ортузунга корум-чурум талазы-биле тайылбыр ажылын кылып турар.

Б. ХЕРТЕК.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЁРЛАРНЫҢ СОРУЛГАЗЫ

Россия Федерациязының улусчу контроль органнарынга беш миллион ажыг ажылчы чоннар сонгуттурган. РСФСР-нин автономнуг республикаларының, крайларының болгаш областарының улусчу контроль даргаларының чөвүлел хуралынга партияның салган сорулгаларын амыдырала боттандырарынга оларның салыышкынының дугайын чугаалажып керген. Ол чөвүлел хурал март 12-де Москвага боон эрткен. СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айтыышкынналга дүүштүр улусчу контроль органнарының идепкейин бедиренин оруктарын айыткан.

Бүдүрүлгеже, материал болгаш энергия курлавырларын камнарынче, ажыл-агый механизмин сайзырангайжыдарынче дыка хөй комитетлерниң улуг кичээнгей салып турар апарганын РСФСР-ниң Улусчу контроль комитединиң даргазы В. Ф. Конновтуң илеткелинге болгаш аңаа болган саналдарга-даа демдеглээн. Контролёрларның күжүн сагыдга-чурумну быжыглаарынче, социалистиг өөрүшкөренгини камгалаарынче, ааңдырган ажыл-херек хээш харыысалганы бедиреринче угландырып турар. Чөвүлел хуралдың киржикчилери дуржулга солушпушаан, улусчу контроль органнарының ажылында четпестерни илередип, оларны узуткап, ажылды экижидериниң хемчеглерин айытканнар.

Чөвүлел хуралдың ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министолер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев киришкен.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ ЭРТЕМИНГЕ САЛЫЫШКЫН

Венераны шинчилээриниң чаа чадазының доозулганынга парлалга конференциязы

СЭКП-ниң XXVI съездизинин соонда чурттун эрткени баштайгы чылында совет эртем болгаш техника база-ла шылгарангай чедиишкинниг болган. Планеталар аразында ужудар ийи станцияларның хонар аппараттары атмосферага болгаш Венераның кырынга-даа чедиишкиннинг ажылдаап. Черже кайгамчык эртем медээлерин дыка хөйнү ламчыткан. Март 12-де Москвага ССРЭ-ниң ДХМ-ниң парлалга төвүнге ол дугайында совет болгаш даштыкы журналистерге парлалга конференциязы арттырган.

Парлалга конференциязын ССРЭ-ниң ДХМ-ниң парлалга салбырының эргелекчизи Ю. Н. Черняков ажыктан.

ССРЭ-ниң ЭА-зының оралакчы президентизи академик **В. А. Котельников** киирлиг сөзүнге экспедициялардың эртем талазы-биле ниити сорулгаларын тайылбырлаан, ол ийи станцияның Венераже ужулуушкунуун бүгү дургузунда Францияның болгаш Австрияның эртемденнериниң, специалистериниң тургускан приборларының чедиишкинниг ажылдаанын дыннаткан.

Космостун өске бүгү бөмбүрзекгерниге чымчак хонуушкун кылыры — инженерлиг болгаш техниктиг сорулгаларының талазы-биле дыка нарын. Планеталар аразынга ужудар станцияларның тургузукчуларының бирээзи техниктиг эртемнер доктор **В. Е. Ишевский** чаа «Венераларның» тургузуунун, эртем аппаратураларының ажыллаар байдалдарының дугайын чугаалаан.

ССРЭ-ниң ЭА-зының космос шинчилээр институдунун директору академик **Р. З. Сагдеев** хонар ийи аппараттарның Венераның атмосферазынга болгаш оон кырынгада хөй талалыг шинчилелдеринин дугайын чугаалаан. Ол совет эртемденнериниң ук планетаны шинчилээр талазыбиле тургускан тускай арга-ларының дугайында делгереңгейи-биле чугаалаан.

Атмосфераны шинчилээриниң приборлары барык шуптузу кудулаашкын сеансызының үезинде, парашют ажыттынган соонда 60 километр бедиктен эгелээн ажылдап турган. Атмосферада хаттың дүргенин хемчээр талазы-биле хөй болгаш эки шынарлыг түңнелдерни алган. Ооң соонда эртемден атмосфераның химиктиг составының талазыбиле тодаргай медээлерни алганың база демдеглээн. Ол ышкаш атмосферада сүгнун бар-чогунун дугайында чедеп шинчилелдер түңнелдери-биле станцияларнын дамчыктакан түңнелдерин деңнеттирери дыка солунун база айыткан.

Экспедицияның эртем программазының удуртукчуларының бирээзи, ССРЭ-ниң ЭАның Геохимия болгаш анализтиг химия институдунуң директору, академияның чингине кежигүнү **В. Л. Барсуков** планеталарның тыптып келгенинин баштайгы үелерин шинчилеп, билип алырының улуг үжүр-дүзалыын онаалап демдеглээн. Планеталар дириг организмнер-биле бир демей, оларның тыптырының үезинде тургустунган «генетиктиг чажыдын» ёзугаар хөгжүүр. Оон ужурундан совет эртемденнер ён-не нарын болуру-биле чергелештир, бистин Черивиске ён-не чоок турар планетаны — Венераны шинчилээринче онза кичээнгей салып турар.

Шуут чаа шенелделерниң — Венераның кырынын өңнүг хевирин алганын, оон даг породаларын тургузуп турар химиктиг составын тодаратканын эртемден база чугаалаан.

Аппараттарның хонган черлериниң породаларының составын тодаратканын айыткаш, эртемден, баштайгы түңнелдер ында калий магний, кремний, аллюминий, кальций, титан, марганец болгаш демир аймааның барын демдеглээн. «Венера-13» станцияның хонган девискээринде химиктиг хадыышкынны эрткен лейпиттиг базальт дээр порода барын алдынган медээлер айтып турар. Ынчаарга «Венера-14» станцияның хонуткан девискээринин породазының составы чер кырында нептеренгей боон турар океаннарның толеиттиг базальтыларының составына дүгжүп турарын эртемден чугаалаан.

Ниитизи-биле алырга, «Венера-13», «Венера-14» станцияларның чедиишкиннинг ажылы — совет эртемнин биличлерин делегей эртинезинге улуг салыышкыны болуп деп, эртемден түңнеп чугаалаан.

Оон соонда эртемденнер болгаш специалистер журналистернин айтырыгларынга харыылаан.

(СЭТА).

АЖЫЛ-ИШЧИ СОРУК-БИЛЕ

«Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының малчыннары он бирги беш чылдың ийиги чылында алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседир дээш кызымаккай ажылдап турарлар. Олар ниитизи-биле төрүүр 100 хойдан 90 хураганны камгалап, бир хойдан 1,8 кг дүктү кыргып алыр сорулганы салганнар.

Ооң-биле кады салбырның хойжулары май 25-ке чедир боттарының кыштагларының үүрмек септелгезин доозкаш, чазагларже кежер, а ниити септелгени октябрь 15-ке чедир доозкан турар. Малчын бүрүзү бодунуң күзү-биле 10 тонна сигенни кезер, 10 тонна одекти белер деп хүлээлгеп.

Бо ажылдарны чогуур үезинде эки шыпаргыг чорудар сорулга-биле июнь 25-тен июль 25-ке чедир кыштаглар септелгезинге ажылдаар тускай звенону тургузарын планнап турар бис. Ооң-биле чергелештир салбырга хөй кыргыыр чаа пунктуну июнь 1-ге чедир кылып, ажыктарга киирери көрдүнген.

Бо хүннерде салбырда хөй оолдаашкыны адакталган. Төрүттүнген хураганнар шуптуу онча-менди өзүп-доругун турар.

Малдың күзү эки. Ынчалза-даа салбырның удуртулгазы, ында мал ажылының тускай эртемниглери төрээн болган күзү арган хойларны, эрткен чылын үскеп эр, кыс хураганнарны азырааргыже улуг кичээнгейни салып, ол коданнарда сула, дус, витаминниг сиген далганы, сиген, саванны чедирген. Мал чемниң курлавырлары ам-даа элээн бар.

Коданнарже 4 трактор мал чемин хүн бүрү чедирип турар. Суг соортур 2 машина чоруп турар. Районнуң автомагазинпери малчыннарны доктаамал эргип, эргежок чүгула бараанар-биле хандырып турарывыс багай. Малдың янзы-бүрү аарыгларынга удур эмнээшкиннер эм погчидан чедир кылдыымайн турар.

Совхозтуң база салбырының удуртулгазы, мал ажылының тускай эртемниглери үстүнде айыттынган четпестерни дарый чайлаарының хемчеглерин ап чорудуп турар. Ол ышкаш бо чылда алган хүлээлгелеривисти болгаш планныг даалгаларывысты чедиишкиннинг күүсседир. ССРЭ-ниң 60 чыл ою төлептиг уткуур дээш малчыннарның, бүгү ажыл-ишчилерниң ортузунда социалистиг чарышты улам калбарткан бис.

С. СЮРЮН.

«Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының эргелекчизи.

Барыын-Хемчик район.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы ийи айында социалистиг чарыштың түңнелин Тее-Хем районда «О. Шынаа» совхозтуң социалистиг чарыш комиссиязы үндүрген. Кыштаглаашкынны чедиишкиннинг эрттирип турар малчыннар болгаш малдың чаш төлүн бүрүн доруктуруп турар сакманчылар шаңнаалыңга совхоз дөрт муң рубльди чарыгдаан.

ХОРАМЧА ЧОК

Совхозта Уржанай Стакан, Комбу-Сүрүн Достак-оол, Чооду Күр-оол болгаш өскедаа малчыннар кыштаглаашкынны үлегерлиг эрттирип турар. Санчат Сайын-кыс, Анфиса Аракчаа, Нина Чамзырай чергелиг сакманчылар ээ-не хөй хураганны ажаап, доруктуруп турар.

Совхозтун төрүүр 12 муң ажыг хоюнун 10 муң ажыы төрүпкен. Чаш малда хорамча чок. Март 12-нин медээзин ёзугаар чүс баш төрээн хойга онаалтыр 100 хураган, а шупту төрүүр чүс башка онаалтыр 82 хураган совхозта алдынган. Кыштаглаашкынны чедиишкиниг эрттирер, малдың чаш төлүн ончаменди ажаап алыр талазыбиле социалистиг чарыш амдаа уламчылап турар.

С. АРТЫНА.

Национально-краеведческий отдел

Кыштаглаашкын—хүннүң айтырыы

ХҮР БОЛГАНЫНЫҢ АЧЫЗЫНДА

Частың башкы айы үнген. Бо үе көдээниң ишчилеринге кыштаглаашкынның база бир берге кезии болур. Ылаңгыя маа чемнериниң курлавыры эвээжеп, малдың деңгели кошкаан, чап төлү көвүдеп келгенибиле ол эң-не улуг кичээнгейни негээр. Оон канчаар өртүп турарының дугайында интервьюну бистиң корреспондентивис Тес-Хем районнуң «Кызылаар» совхозта парткомның секретары Бинн-оол КҮНЗЕТТЕН алган.

— Кыштаглаашкынга канды байдалдыг ужураштынар, Бинн-оол Дүшүнович?

— Кыштаглаашкынга белеткелди эң-не бедик деңгелге чорудар дээш, элээп хемчеглерни алган бис. Ылаңгыя малды семиртип алырынче эвээш эвес кичээнгей салдынган. Оон түннелинде малдың деңгел киргени, шынап-ла, чүгээр. Чүгле оон деңгелин, деңзи чок болганындан, каракбиле илередин турарывыс үеним негелдезинге черле дүүшпес. Бир эвес ай санында денаилеп, немелде деңзи дээш малчыннарга материалдыг болгаш моральдыг деткимчени көргүзүп, малчыннарның сонуургалын бедилип турган болзувусса, моон-даа дээре түннелдерни чедип алган турар ийик бис. Кыштаглаашкынга үүрмек сеңгелгезин малчыннар боттары, улуг ажылдарны тудуг бригадазының авеноларыкылган. Чамдык малчыннарның коданнарында газплиткалар, электришимчедикчилер бар болуп турар.

Ылаңгыя Марина Коңгарның ог-бүлези Кадый-Бажы хойжу бригадада эң үлегерлиг ог-бүлелерниң бирээзи. Кылыр ажылы бачым, ажыттолу чаш-даа болза, херээжен хойжу бүгү-ле ажыл-херектерге четтингш турар. Оон бичежек болгаш шевергин бажыны чылыг болгаш чырык. Кежээки сайгылгаан чырынга солун-сеткүүл, ном номчуурунга таарымчалыг байдалды ог-бүле тургузуп алган. «Шын», «Тываның аныяктары», чечен чогаал номнары, зооветөөредилге кичээлдеринге белеткенириве ажылгаар литература база радиоприёмник бо кыштагда бар.

Шак-үени шын болгаш хумагалыг ажыгларынга газ болгаш электрн чырыы улуг ажыктыг болуп турарын тос уругларның иези Марина Коңгар биске сонуургадып чугаалады. Төптен ыракта-даа болза, оон-даа чурттап орары мактанчыг. Барык деп чыгыы бичии оолдарының, уругларының арыг-силии, шевергини ажок. Школада өөренмейн турарларының эң улуу 5 харлыг Феня авазының идегелдиг дузалакчызы. Ол чаа-ла бир айлыг дунмазын безин аргалап, холга тудуп билир.

Амыдырал культуразының деңгелин бедидер дээш ескеда хойжуларның карак кызыл ажылдап турарын демделээри чугула. Бо талазыбиле олар парткомнуң, көдээ Советтиң, совхоз дирекциязының база хөй-ниити организацияларының деткимчеэнге даянып келгеннер. Ынчалзада-даа хойжу бригадаларның кежигүннериниң амыдыралының культуразын кодүрер талазыбиле шүүлгүлээр ужурлуг айтырыглар ам-даа көвей болуп артылшаан.

Бөгүн дораан кыштаг бүрүзүнге электри чырыын, радио харылзаазын, теледамчыдыллаларны кожаары, чүпар база хен-чуур бажыңны тудары болдунмас-ла болгай. Ынчалза-даа малчыннарны хандырып болгу дег эргежок чүгула хереглелдерни партком, көдээ Совет контролга алган турган болза ийи. Маңаа хамаарыштыр чамдык чүүлдерни демделээрге мынаар.

Солун-сеткүүл чедирилгеии оң хонук чедир безин үзүктели бээр чоруктарның чижектерин барык кыштаг бүрүзүнден көрдүвүс. Культура бажыңнызын, библиотеканың ажылдакчылары кыштагда аалдарның ховар аалчылары болуп турар. Тематиктиг кежээлерге, помчулга конференцияларынга, аас журналдарынга болгаш еске-даа культура-массалыг хемчетлерге хойжу бригадаларның кежигүннерин киириштиреринң хевирлерин болгаш аргаларын мында ам-даа тып албаан. Оода дөрт-беш кижиден тургустунган агитбригаданы тургускаш, ону «Хойжу сугга барыксаар мен» деп-даа кылдыр адап, кыштагларны кезек-кезек эргиирин организастаан болза, солун-на болур ийик. Ыры-шүлүк, оюн-баштактыг номерлерлиг программа-биле үнүүшкүнерин ырак дагда ажыл-ишчилер күзелдин-биле көрүксээр, дыңнаксаар, олар ону мааң турарлар.

А. ОКСУР.

КҮЖҮВҮС - НАЙЫРАЛДА

Интернационалчы, патриотчу ёзуга кижизидер

Эрткен чыл аку-дукма тыва чоннуң амыдыралынга төөгүлүг болуушкуннарның изин арттырган. Ылаңгыя Тывага улусчу революцияның тиилээнинден бээр алдан чыл болганын демделээнге тыва өңүктеривиске, ылаңгыя колчетовожуларга уттундурбас боор.

Социализмниң болгаш дешилгенин оруу-биле алдан чыл дургузунда тыва чоннуң амыдыралының чечектелиишкинин демделеп тура, бистиң школага лекция, беседаларны, найырал кежээнин организастап эрттирген бис. Ол ышкаш ийи дакпыр орденниг Тыва АССР биле УССР-ниң Ровно облазының найыралынга тураскааткан школаның чурттышчилел музейинче, тыва эки турачы эскадроннуң дайын шеңгине маадырлыг тулчуп турганы тураскаалдыг черлерже школачылар экскурсияларны кылган.

Чоокта чаа Таңды районда Кочетово суурнуң ортумак школазының өөреникчилериндеи болгаш башкыларындан деңнеп четпес өөрүп четтиришкин-биле үнелээривис чагаа алдывыс. Алдан чыл бурунгаар ол суурга Бүгү-тываның тургузукчу хуралының дүтайын тодаргай сан, фактыларлыг кылдыр бижип чорутканынга өөрдүвүс. Бо кайгамчык юбилейге холбаштыр төрээн суурунуң канчаар чаагайжыттынганын, чаартылганын украин өңүктеринге Кочетово ортумак школазының комсомолчулары болгаш пионерлери чагаа дамчыштыр сонуургатканнар: суурнуң кудумчулары асфальтылаттынган, тротуарлар делгемчиттинген, мемориалдыг музей база ажыттынган. Хостакчылар-партизаннарга тураскаал барын, «Коммунизмниң херели» совхозтуң малчыннарының ажы-төлүү өөренип, чурттап турары школа-интернаттың чаартынганын, чаа Культура бажыңныг болгаш чаа чырык, делгем школалыг болганын сонуургатканнар.

Боттарының чаңгыс чер чурттуглары, эки турачылар дугайында чуруктарны, материалдарны бижип чорударын, ол ышкаш суурнуң амгы овурхевирин көргүскен фото-чуруктарны бистиң школаның музейинге белек кылдыр чорударын өңүктеривис аазаан. Ол бүгү бистиң музейнин чаа экспонаттары боон, удавас чедип кээр дээрзинге бүзүреливис улуг.

Тывага национал-хосталгадыг революция Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дүрүм ёзугаар уланчызы болгаш тудуп кэээ болур. Революция үезинде тыва чоннуң национал-хосталгалыг демиселя даштыкы интервентилерге болгаш иштики контрреволюцияга удур орус улустуң совет эрге-чагырга дээш демисели-биле катчы берген. Тыва чоннуң төөгүлүг бо тиилелгезинге шиитпирлиг роль-ду тыва араттарга чүгле окчемээн талазы-биле болгаш материалдыг дузалап турган эвес, харын-даа оларның идейлиг удуртукчузу болуп турган орус пролетариат ойнаан. Иштики контрреволюция-биле болгаш ак гвардейжилер-биле демиселдиң дургузунда Советтер чүртүнүң бүгү улустарыбиле Тываның күш-ажылчы араттарының аразында акыдүмалышкы дайынчы, пайыралчы кады ажылдажылга тода көзүлген. Боттарының патриотчу, интернационалчы хүлээлгезин күүседип тура, Россиянның хөй националдыг кызыл армейжилери, партизаннары Тываның арат чоннуң хосталгазы дээш демиселге арыг ханын төп, амы-тынын берген. Олар совет дайынчының алдарын быжыглап, каяа-даа чурум-сагылгазый кошпатпайн, тываларга бүгү талалыг дузаны көргүзер дээш оларның аажы-чанын, чанчылдарын сагып чораан.

Ынчангаш, аку-дукма тыва чоннуң чаа төөгүзү, ооң алдарлыг револючу, дайынчы, күш-ажылчы чанчылдары совет патриотизмге, социалистиг интернационализмге, ССРЭ-ниң улустарының аку-дүмалышкы бузулбас пайыралынга аныяк өскенин кижизидерининг дээштиг аргазы болуп турар.

Я. ВОЙЦЕШКО,
Деражно ортумак школазының башкызы. УССР.

БИР ДЕМНИГ

Бяткага он классты доосказ, ынчан танывазым Ак-Довуракка төрелдеримге алдан чедип келдим. Бо черниң бойдус чурумалы, агаары, күш-ажылчы чону мээн сеткилимге таарышкан, ынчангаш анаа ажылдап, чурттеп бердим.

Тыва даг-дугу тывыкчыларының хоорайын ол үеде тудa берген турган чүве. Тудугжу мергежилди чедип алыры-биле чаа хоорайның профтехучилищезинге өөренип киргеш, ону доостум. Оон бээр он алды чыл эрткен. Бо аразында «Тыва даг-дугу тудуг» эргелелинде ажыглап турар Совет Эвилелиниң хөй националдыг улустарының төлээлери: орустар, украиннер, белорустар, казахтар, тывалар, татарлар, башкирлер болгаш өскелер-биле кады дыка чугула объектилерни ажыглалга киирген бис.

Бистиң комсомолчу-аныяктарның бригадазы «Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги эвлүвээн тударынга эң-не идепкейлиг ажылдан, ажыглалга кииришкен. Бо улуг ажылыш тудугжу мергежилди чедип алырынга, ону улам сайзырадырынга улуг шылгалда болган. Өске объектилерни тударынга база* киришкен бис. Оларга эът комбинады, транспорт цегинин гаражтары, үлетпүр бараанарының магазини, уруглар сады, 60 ог-бүле чурттаар бажыңнар хамаарыжыр.

Эки ажылдаарывыска социалистиг чарыш дузалап турар. Зинаида Салчактың удуртканы шеверлекчилер бригадазы-биле үргүлчү чарыштыг ажылдап келдивис. Ийи бригаданың кол-ла сорулгазы — ажылды шынарлыг, дүрген кылыр, материалдарны камналгалыг чарыгдаары болуп турар. Ону багай эвес күүседип турар бис. Чарыштың түннелинде чамдыкта бистиң бригада, бирде Салчактың шеверлекчилеридаа тиндээр. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылыгка төлептиг ужуражыры-биле бистиң интернационалчы коллектив хүлээлгелерин алган.

Г. КОЛЯДА,
№ 42 тудуг эргелелинде шеверленчилер бригадазының бригадири.

УКРАИН ССР. Днепрниң гидроэлектростанциязы баштайгы беш чылдарның улуг тудугларының бирээзи. Оон тудуунга бүгү эвилелдешкен республикалар үлүг киирип, ажылчыннарны, дериг-херекселдерни чоруткан турган. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фашист дерзилер ГЭС-ти үрегден кагза-даа, совет үлүс ону демниг күш-биле катап тургузуп алган. Днепрниң гидроэлектростанциязы совет күрүнениң тургузукчузу улуг Ленининиң адын алдап турар.

ЧУРУКТА: Днепрниң В. И. Ленин аттыг гидроэлектростанциязы.
А. КРАСОВСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Малчын, ооң ажыл-амыдыралы

ТӨПТЕН ЫРАКТА-ДАА БОЛЗА...

«Торгалыг» совхозтуң хойжу бригадаларының кыштагларында келген тудум улам экижип, улам чаагайжып бар чыдар. Малчыннарның амыдыралының культуразы бедип орар. Барык хойжу кыштаг бүрүзүнүң бажыңнары чугайаттынган, арыг-силиг. Хойжулар Бады-Суур Донгак, Шуур-оол Куулар, Кара-оол Ховалыг, Даш-оол Кыргыс, Болай-оол Дүң олар чунар-бажыңнарны боттары тудуп алганнар. Чамдык малчыннарның коданнарында газплиткалар, электришимчедикчилер бар болуп турар.

Ылаңгыя Марина Коңгарның ог-бүлези Кадый-Бажы хойжу бригадада эң үлегерлиг ог-бүлелерниң бирээзи. Кылыр ажылы бачым, ажыттолу чаш-даа болза, херээжен хойжу бүгү-ле ажыл-херектерге четтингш турар. Оон бичежек болгаш шевергин бажыны чылыг болгаш чырык. Кежээки сайгылгаан чырынга солун-сеткүүл, ном номчуурунга таарымчалыг байдалды ог-бүле тургузуп алган. «Шын», «Тываның аныяктары», чечен чогаал номнары, зооветөөредилге кичээлдеринге белеткенириве ажыглаар литература база радиоприёмник бо кыштагда бар.

Шак-үени шын болгаш хумагалыг ажыглаарынга газ болгаш электри чырыы улуг ажыктыг болуп турарын тос уругларның иези Марина Коңгар биске сонуургадып чугаалады. Төптен ыракта-даа болза, оон-даа чурттап орары мактанчыг. Барык деп чыгыы бичии оолдарының, уругларының арыг-силии, шевергини ажок. Школада өөренмейн турарларының эң улуу 5 харлыг Феня авазының идегелдиг дузалакчызы. Ол чаа-ла бир айлыг дунмазын безин аргалап, холга тудуп билир.

Амыдырал культуразының деңгелин бедидер дээш ескеда хойжуларның карак кызыл ажылдап турарын демделээри чугула. Бо талазыбиле олар парткомнуң, көдээ Советтиң, совхоз дирекциязының база хөй-ниити организацияларының деткимчеэнге даянып келгеннер. Ынчалзада-даа хойжу бригадаларның кежигүннериниң амыдыралының культуразын кодүрер талазыбиле шүүлгүлээр ужурлуг айтырыглар ам-даа көвей болуп артылшаан.

Бөгүн дораан кыштаг бүрүзүнге электри чырыын, радио харылзаазын, теледамчыдыллаларны кожаары, чүпар база хен-чуур бажыңны тудары болдунмас-ла болгай. Ынчалза-даа малчыннарны хандырып болгу дег эргежок чүгула хереглелдерни партком, көдээ Совет контролга алган турган болза ийи. Маңаа хамаарыштыр чамдык чүүлдерни демделээрге мынаар.

Солун-сеткүүл чедирилгеии оң хонук чедир безин үзүктели бээр чоруктарның чижектерин барык кыштаг бүрүзүнден көрдүвүс. Культура бажыңнызын, библиотеканың ажылдакчылары кыштагда аалдарның ховар аалчылары болуп турар. Тематиктиг кежээлерге, помчулга конференцияларынга, аас журналдарынга болгаш еске-даа культура-массалыг хемчетлерге хойжу бригадаларның кежигүннерин киириштиреринң хевирлерин болгаш аргаларын мында ам-даа тып албаан. Оода дөрт-беш кижиден тургустунган агитбригаданы тургускаш, ону «Хойжу сугга барыксаар мен» деп-даа кылдыр адап, кыштагларны кезек-кезек эргиирин организастаан болза, солун-на болур ийик. Ыры-шүлүк, оюн-баштактыг номерлерлиг программа-биле үнүүшкүнерин ырак дагда ажыл-ишчилер күзелдин-биле көрүксээр, дыңнаксаар, олар ону мааң турарлар.

А. ОКСУР.

Кооператорларда

ХУУЧУЛАР ХУРАЛЫ

Мөңгүн-Тайга районнуң хереглекчилер ниитилелиниң хуучу кежигүннериниң хуралы Мугур-Аксы суурга болган.

Район девискээриниң 15 садыг четкизи бар. Райпо үүрмектеи садар бараан саарылгазын 2900 рубльге ажырган. Хөй-ниити чемненилгеан 4,1 хуу өзүлделиг болган. Эртken чылдың социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын күүседиринге 105 кижилиг коллектив кызымак ажылдаан. Хөй кижилиг бо коллектив кедээ чоннуң садыг-биле хандырылгазын экижидип, садыгның бедик культуразын багай эвес боттандырып келген. Садыг четкилерин хүн бүрүнүң чүгула бараанкары-биле четчедээринче, складта бар бараанарны магазиннерге четчелей киирериниче улуг кичээнгей утланган. Садып алынчыларның бараанга негелде-хереглелдерин садыгчылар багай эвес өөренип турар. Ындыг болзадаа ол талазы-биле чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар бар. Чижээ, Ресторгодежда», «Ростекстильторг» баран баазалары районнуң бараан-биле четче хандырбайн баар таварылгаэр бар. Чижээ, аъш-чем бараанарындан ямзы-бүрү консервалар, борщ, сүт аймаа көрдүгеп фондузунга чедир бердинмээн.

Кедээ чоннуң садыг-биле хандырылгазын экижидер дээш кыымак ажылдап турар кооператорларның эки ажылы хуралга демделеттинген. Оларның ёрээмнда социалистиг хүлээлгелерин бүрүн күүседип турарлар хөй. Чижээ, Б. Салчак, Д. Чаңзан, Н. Донгак, Б. Салчак болгаш оон-даа өскелер планныг онаалдазын доктаамал ажыр боттандырып келген, кооператорларның чарыжыгга оларның тиилекчи болуп келгеи таварылга эвес.

Социалистиг өөчү-хөреигни самчыгдаар чоруктар-биле ажыл эки тургустунган. Оон түннелинде өре-самчыгдал кылыр чоруктар эвээжээн.

Хуралга санал бергеннер хлеб, булочка кылыгларының шыиарынга хамаарыштыр шүтүмүүлелдер кылган.

Х. ЧҮЛДҮМ.

„Шынга" харыы

ЧАА СТАНЦИЯНЫ ТУДАР

Бо чылдың январь 3-та үнген солунга **«Четпестер хөй»** деп эгелиг Күнгуртуг суурнуң харылзаа салбырында (начальныгы С. Сагаачы) күш-ажылдың сагылга-чурумунуң кудулун, оон ажылдакчыларында ажыл шагы үзер чоруктарның барын илереткен. Ынчангаш ыракузак коданнарда малчыннарда, ивижилерде почта чедирилгеэн багайын, суурда радио мыттавастаанын ук үүлде бижип турар.

Күнгуртуг суурда харылзаа салбырының ажылында четпестерниң дугайында бүдүрүлге хуралынга чугаалашкан. Түннелинде ында ажыл мурнукузундан экижээн. Малчыннар чагыткан солун, сеткүүлүн чогуур үезинде ап турар. Суурда радио четкизиниң удазыннарының эргижирееп бакмырааны-биле дамчыдылгаларның дыкиалырын багай турганы шын. Районнуң харылзаа белдирип начальныгы эш С. Зубков редакциязына дыңнаткан.

Чөөп-Хемчик районда «Искра» совхозтуң малчыннар ортузунда чыл бүрүде чорун турар «Культурлуг малчын өг-бүле» деп социалистиг чарыштың түннелии чоокта чаа үндүрген. Чарыштың бүгү негелделери мындыг: өг-бүле азы бажың иштиниң мебель аймаа-биле хандырылгазы, кодан девискээриниң арыгшевери, уруг-дарыының изиидилгези болгаш оон-даа өске.

Чарыштың тиилекчизи хойжу Самбуу Монгуштуң өгбүлези болган. Ийиги чериң Эрес-оол Монгуштуи, үшкүзүи — Кертик-оол Монгуштуң өг-бүлези үлешкен. Бо малчын өг-бүлелериниң уругларының соңгуналдыг ийиги ыяк кылдыр дериттингеп, аалдаиы эңме-секселиг, өскелерге үлегерлиг.

А. МОНГУШ.

ПАРТИЙЖИ КАДРЛАР БЕЛЕТКЕЛИ

«...Ёзугуг партийжи удуртукчу болур дизе, партия школазынга өөренип алыры хоомай болур. Партияның удуртуп ажылынче деңшиттирген эштер чоннуң калбак массаларының ортузунга ажылдаан турар ужуругуг...»
(Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелиидеи).

Парткомнар, партбюролар секретарьларынга найысылалдың Октябрь райкому массаларга практиктиг ажыл школазын эрткен, ат-сураглыг апарган коммунистерни сүмелеп турар. Партийжи удуртукчу кадрларны шилиирининг болгаш кижизидеринин тода системазы ында тургустунган.

— Ол кижизидилге коммунист эш-өөрүнүң бүзүреливиң мандадын алырының үстүнчок мурнунда эгелээр —деп, СЭКП райкомунуң бирги секретары Ю. Ребров чугаалады. Партийжи удуртур ажылче, партия эге организациязының баштаарынга белеп эвес кижилерни соңгуурүү херек кырында шуут боттанмас болган деп, ол тайылбырлады.

— Партийжи ол улуг херекти кымга бүзүреп болуруу? Күш-ажылчы коллективтерде ажыл-херектер дээш харысалганы долузубиле чүктээр ужурлуг коммунист кандыг шынарлыг болуруу? Ол талазы-биле долу харыы райкомда бар турар ужуругуг — деп, Юрий Васильевич уламчылады. —Ынчангаш партийжи удуртур албан дужаалдарже коммунистерни шилиирги кижилерни өөренириинден, оларның ажыл-агыйжы болгаш идейлиг мөзү-шынар бүдүштерин хынаарындан эгелээр. Ынчап партия эге организациязының үчёдунга турар коммунист бүрүзүнүң дугайында тодаргай бодалды тургузуп, бистиң бодалывыс-биле партийжи удуртукчунуң эге үүлдери бар кижилерни аңгы демделелге алыр.

— «Партийжи удуртукчунуң эге үүлдери» деп сөстерде кандыг утка барыл?

— Бистиң партийжи билиишкинивисти ёзугаар ол талант дээн чижектиг уткалыг. Кол негелделерниң бирээзи болза, коммунист эки ажыллакчы, ат-сураглыг апарган специалист болур ужурлуг. Бир эвес ол чок болза эге үүлдер дугайында чугаалаан ажыы чок. Практикадан алгаш көөрге, чүгле ажыл-агыйны билир, сорукчут кижилер партийжи ёзулуг удуртукчу кылдыр өзер.

— Ажыл-херекти бидир, идепкейлиг ажылдакчылар коллектив бүрүзүнде бар болгай, ынчалзажок оларның дыка хөйү коммунистер эвес, а оон байтык партийжи удуртукчулар эвее-ле болгай?..

— Ол ындыг харын. Эки ажылдакчыдан партийжи удуртукчу өзүп, үнүп болур, ынчалзажок коммунистерниң ёзулуг баштыңы болурунга оон-даа өске шынарлар база негеттинер. Олар билдингир болгай: марксизчи-ленинчи теориияны билири, теоретиктиг үүлдерин практиктиг ажыл-херекке шилчидип шыдаары, принципиалдыы, негелделин, бодун-шүгдүүнүн, шүгүмчүлекчи ёзуу-биле көөрү; кижилерни каттыштырып, найыралдыг коллективтиг ажылче хаара тударын; өске кижилерниң арга-мергежилин эскерип, ону чогуур талаже үлегерлиг; шаптараашынарга болгаш эргиден халбактанар чорукка эптеш чок болуру.

Коммунистерниң бот-шынарларын өөренип көрүп тура, оларның кайызы партия эге организациязын чедиишкининг удуртуп болурул, партия кежигүнүнде узуртукчуун эге үүлдери бар бе деп айтырыглага харылаарын кызыдар бис. Бир эвес ыдыг шынарлар бар деп бүзүрей берзивиссе, ону дешиидер кадрларның курлавырынга киир биижир. Ол курлавыр колдуунда адакы звеноларга партийжи болгаш хөй-ниити ажылга, парткомнар, партбюролар составынга эки өөредилгеии эрткен коммунистерден тургуступар.

Чаңгыс чижек. «Станок тудуунуң Серго Орджоникидзе аттыг заводу» каттыжышкынын кол будурулгезинде партком секретары Вячеслав Михайлович Кубрик чоокка чедир-ле дешиидер кадрлар курлавырларынга турган. Профессионал ёзулдезиң хөй чылдарын ол эрткен —ажылчыидан инженер. оон соонда цех начальныгы четкен. Профзвилел активинге, парткомга соңгудуп, эң-не берге, нарын чүүлдерни шиитпирлеэринден чалданмас чоразын. Амыдыралдың ёзулуг школазын эрткен. хөй-хөй кижилер-биле ажылдап. оларның негелде-хомудалдавын билир. Политика талазы-биле дээди биилиглиг, хөй чылдарда пропагандистеи келген. Заводтуң партия комитединиң секретары албан-дужаалга оңдайком сүмелээн, а коммунистер бисти чангыс үнүүр деткээн. Ол будурулге беш чылдың бирги чылының түнелдери-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаннадын, ССРЭ-ниң УАЧД-де Бүгү-эвилелдиң Хүндүлел самбыразында киир биижитнеп. Ол тиилелгеге эвээш эвес салымышкынны Кубриктиң удуртканы партия организациязы киргеп.

— Кадрлар курлавырларында киргеннер-биле СЭКП райкомунуң ажылының дугайында чугаалап бээр силер бе?

— Идегед салгалыыс коммунистерниң ёзулдези ала чайгаар чорудут эвес. Райкомнуң бир кол сагыш салыышынарының бирээзи — партийжи удуртулганын уран мергежилии күүзавырза кадрлар хүн бүрүнүн практиктиг ажылынга шичээлээп алган турары. Тодаргай ажыл-херектерге, даалгаларга ол чүнү шыдаарыл деп чүвеин хынаар бис. Хөй актазылерни марксизм-ленинизм университеттеринге өөренирибиле чорудуп турар бис.

Райкомнуң инструкторлары оларның-биле доктаатказы үелериие ужуражып, боттарының хүлээлгелериие олар кандыг хамаарылгалыын, оларның ажыл-херектериин коллективте канчаар хүлээп көрүп турарын, оларның бодалдары, үзеректери коммунистерге, партия кежигүнү эвестерге үлегер боош турар бе деп чүвеин сонуургаар. Райкомнуң төлээлери активчилерге дузалап, сүмейи кадын турар. Дешиидер дээн коммунист бүрүзү райкомга ангы-ангы чадаларга чугаалазып турво бис. Удуртулганың партийжи принципитеии, ажылдың ленинчи стилии ол шинээдип алган бе, партийжа коллективти удурлурунга белеп бе? Райкомнуң хиирер түннели чаптыс дай болуп келген.

— Коммунисче эш-өөрү идегелээ берүүчеи, ол соңгулдалыг партийжа органны удуртуп берген лиижик?

— Оон партийжи удуртукчу боош өзөри уламчылаар. Партийжи салдарының бүгү чепсек-хереклеидерии долу шиңгээдип алырынга партия организацияларының бир дугаар соңгутказы секретарьларының болгаш оларның орлакчыларының семинарлары дузалаар. Олар шуут чанчылчаан. Партия активии ажылдың практиказы-биле, оон чаа хевири болгаш аргаларды-биле тодаргай дурыкулга-биле райком доктаамал тапыштырып турар.

— Партияның XXVI съездизиниң соонда бир чыл эрткен-дир. Партийжи соңгулдалыг актив-биле райкомуң ажылынга кандыг чаартылгаларны ол болдурганыл?

— Амгы үеде бис ол ажылды улам бедик деп негелделиг көрүп турар бис. Аныяк удуртукчуларниң хевирлеттинип тургустуварынга райком аппарадының ролюн бедидер талазы-биле хемчеглерниң системазын ажылдап кортар.

Партия активчилериниң ажыл-агыйжы, идейлиг мөзүшынар будуштерии өөренип билип алыры удуктел чок чорудуг. Партияның съездизиниң соонда кадрлар курлавырын тургузарынче улам улуг кичээнгейни салган. Бистиң районда заводтар болгаш фабрикалар эвээш эвес, ону «эртем районуу» деп база адап турар. Партия эге организацияларын удуртуругбиле будурулгеден специалистер, эртем-шинчизел институттарындан, конструктор бюроларындан эртемденнер эвээш эвес соңгуун турар: эалчеглиг отчёттар болгаш соңгулдалар үезинде активтиң од категориязының бедитиң бири чаартының турар.

Бистиң бир кол сорулгавыс болза, партийжи аныяк удуртукчулар ажылының стилиинге удуртулганый административ ажыл-агыйжы аргаларын ажыглап киирээни болдурбазынче сагыш салыры.

Районнуң партия организациязының соңгулдалыг активи — күш-ажылчы коллективтерии чангыс деминг кылыр каттыштырып, ажылагыйжы болгаш кижизидикчи сорулгаларны чедиишкининг ёзугаар эвилелдеп турар боттуг күш-тур.

П. НОВИКОВ,
СЭТА-ның көрр.

КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕНГЕ ЧАА КЫЖАНЫЫШКЫН

Европа аажок улуг газ камеразы болган туруп болур — америк милитаризм аңаа ыңдыг кыжаныышкын кылып турар. Март 11-де Москвага совет болган даштыкы журналистерге кылган парлалга конференциязынга ол дугайын чугаалаан. Химиктиг чепсектин чаа хевирлерин будурер-дугайында АКШ-тың шинтпири-биле холбаалыг айтырыгларга ону тураскаактан.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президиумунуң кол артемден секретарының оралакчызы академик А. В. Фокин чыылганнарның мурнунга түве чугаалап тура, президент Р. Рейганның химиктиг хораннаар чепсекти калбак хемчээлге будурериңче киргиттер деп февральда чарлаан шинтпири Пентагонуун шагдан бээр чажыт белеткеп келген түвезин ажык болдурган дээрзин онзалап демделээн. Ам Вашингтонда келереэн дайынзырак албыстаашкынга алзыокан Каттышкан Штаттар бүгүкижи терелгетенге чөнгээлеп, химиктиг дайынны агартырын орадлажып, ыңдыг дайынны чорударда бодунуң шериг күүлүгүне эң араатаныг чепсектерни киирерин көрүп турар.

Химиктиг чепсекти хоруур болган узуткаар талазы-биле чугаалажыышкынларны американнарның түге түүл-бүрү арга-биле чыллып, а оон соонда делегейниң чогуур документизин белеткээр ийи талалыг совет-америк ажылды херек кырында түге үскени бала улам билдингир апарган.

АКШ-тың администрациязының бадылааны, химиктиг бажын ажыр чепсеглениишкинниң программазы каш-даа чылдарда кордунгенин, аңаа 10 миллиард чедир долларны чарыгдаар ужурлуг деп турарын академик чугаалаан. Ол программа бинарлыг химиктиг октарны массалыг белеткээрин, химиктиг чепсекти ажыглаарының чаа аргаларын ажыдап кылырын, АКШ-тан дашкаар черлерге химиктиг дайын чорударының чепсектерин екластаар баазаларны тударын көрген. Бүгү америк химиктиг күчүнү херек кырында чаартын болган калбартын турар.

АКШ-тың химиктиг ажыр чепсеглениишкинниң дугайында шинтпир нейтроннуг чепсекти будурерин калбартыры-биле, чаа америк ядролуг ракеталарны Барыын Европага тургузарының планнары-биле, дайын белеткелдерин калбартыр дугайында НАТО блоктуң ниити шинтпирлери-биле тудуш холбаалыг.

Академик Фокин болган парлалга конференциязынга киришкен өске-даа эртемденнер журналистерниң айтырыгларына харыылаан. Америк сан-медээлерни ёзугаар алырга, Каттышкан Штаттарның чепсектиг күштеринин химиктиг чепсегленивде бар күралвырлар делегейниң чурттакчы чонунуң хөй нуруузун узуткаарына четчир. АКШ-тың президентизиниң шинтпири химиктиг чепсекти дайынчы байдалдарга, чижээ, Индий-кыдатның улустарынга удур америк агрессиянның чылдарында ажыглап турганының калбак дуржулгазынга даянган деп демделээн. Америк араатанзыг химиктиг чепсектен 1,6 миллион вьетнамнар амы-тынындан когараан. АКШ химиктиг авиабомбаларны Сальвадор хунтазынга берип турар болган хосталга дээш демиселчилерге удур дерзин үүлгедиглерге ону ажыглап турар.

Химиктиг чепсектин кижи терелгетенге айыылдыын болган оон араатанзыг бүдүштүүн парлалга конференциязынга көргүскен.

Тургустунуп келген айылды көргеш, Совет Чепсектиг Күштер кандыг-даа химиктиг чепсекке удур туржун шыдаар чепсектиг болурунуң дугайында сагыш салыры чугаажок дээрзин айтырыгларга харыылап тура демделээн. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң составында химиктиг шериглер камгаланымкчы хүлээлге күүседир сорулгалыг.

Совет Эвилели химиктиг чепсекти хоойлудан дашкаар болдурар болган чок кылыр дээш туржун турарын түнелинде онзалап демделээн. ССРЭ-ниң хөй санныг эгелекчи саналдары ол сорулгаларны чедип алырынче угланган.

Чер кырында химиктиг чепсектин туружу чок. Ону дүрген-не удуткаан тудум, империалистиг агрессия болуктерниң кижи терелгетенге таварыштырып турар айыылларындан кижи терелгетенниң камгаларын идегелдиг чедип ап болур.

Вьетнамга дайын үезинде химиктиг чепсекти АКШ-тың ажыглап турганының дугайында документалдыг фильмнерни журналистерге көргүскен.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Ядролуг халаптың кыжаныынга удур, тайбың дээш демисеэ — ам кижи терелгетенниң мурнунда турар кол сорулга-дыр. Ол бодал бүгү диптериң улустарының медерелинде улам ханылап кирип турар, а оон хереч ниг — дайынга удур шимчээшкинниң делегейниң янзы-бүрү чурттарында көдүрлүүшкүнү болур.

АКШ-тың агрессчи авантюристиг политиказын чок кылыры — тайбынга ынак хөй-ниитинин кол негелделериннің бирээзи-дир. «Тайбынны негеп тур бис!», «Ядролуг чепсекти чок кылыр!» деп лозунгарлыг чыскаалдар болган массалыг митингилер бо неделяда Японияның, Англияның, ГФР-ниң болгаш өскелээ дыка хөй чурттарның хоорайларынга болган. Барын Европада тайбын дээш демиселчилер ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектерин Барыын Европа-күрүнелериниң девискээрлеринге сайгара тургузар деп Пентагонуун болгаш НАТО-нуң айыылдыг планнарынга удур онза идепкейлиг демисежин турар.

Америк администрацияның дайынзырак угланыышкынынга удур вьетнам авантюраның үезинден бээр эң күүлүг кампания Баттышкан Штаттарда өлүп турар. Чүгле сөөлгү үеде безин чурттуу 43 штаттарының 279 округунга митингилер, чыскаалдар, хураддар болган. Ядролуг боочепсектерни өстүрбес талазы-биле национал кампания аттыг ол шимчээшкин янзы-бүрү хөй-ниити, шажын, профэвилел, студентилер организацияларын болган бөлүктерин каттыштырган. Ол кампанияның Национал комитединиң башкарыкчызы Карен Фиеркенин сестери-биле алырга, кампанияның калбарыышкыны АКШ-тың амгы администрациязының дайынзырак угланыышкыны бодунда аажок улуг айыылды шинчээткенин американнарның калбак массалары тодаргай мегереп билип турарының дугайын бүзүрелдиг херечилеп турар».

Тайбың дээш, чепсегленишкинни дүжүрер дээш шимчээшкинниң киржикчилери Совет Эвилелиниң кедүрген тайбын инициативаларын деткип турар. Финляид Республиканың президентизи Мауно Койвистонуң алдары дээш Кремльге тургускан дүштёки шайлалгага СЭБП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведиинин Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтин чугаазы бо хүннерде бүгү делегейде эң калбак үнелээшкинни болдурган. Тайбынче болган айыыл чок чорукче орук чамдык күрүнелерни бодунуң тура-соруун өске күрүнелерге албаазарын тавартыр эвес, харын улус бүрүзүнүң бодунуң амызыралын боду көргени-биле тургузуп алыр эргелин херек кырынга хүндүлээрин тавартыр чылдаден, совет найысылалга илергейлеттинген бүзүрелди солуннар, көскү күрүне болган хөй-ниити ажылдакчыларды онзалап демделеп турар.

Улустарның хамаарышпас догуннаашкынынга дерзин кыжаныышкын кылып, оларның иштики херектерин холгаарлап болган оон уламның бүгү делегейде тайбынны шынгыы айыылга тавартыр турар вашингтонку администрацияның харыысалга чок политиказынга совет удуртулганың боттуг мөзүлүг туруш-бодалы шуут удурланышкак болуп турар деп. Төп Американың болган Кариб бассейниниң антиимпериалистиг трибуналының күүсекчи секретары Фредди Бальсан Л. И. Брежневтин Кремльге чугаазынга хамаарыштыр медеглээн.

В. МАЛЫШЕВ. (СЭТА).

Кады ажылдажылганың хоойлузун ёзугаар

Садыг-экономиктиг кады ажылдажылга ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның аразында кожа-хелбээ чаагай харылзаалардың боттуг чүүл болуптурар. Амгы үеде Совет Эвилели Финляндиядан хөй бараанарны садып ап турар. Чүгле 1981 чылда безин Финляндияның заштыкы чурттарга садыглаан бүгү бараанарының 24,7 хуузун ССРЭ алган. Совет Эвилелибиле садыглажыр талазы-биле Финляндия ГФР-ниң сөөлүнде ийиги черни эелеп турар. ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның аразынга садыглажылга сөөлгү он беш чылдар лургузунда 11 катап көвүдээн.

Судноолар тудугунуң талазыбиле совет-финляид кады ажылдажылганың чедиишкинниг калбарың турар. Финляндияның «Валмет», «Холлминг», «Вяртсиля» деп фирмалары ССРЭ-ниң чагырларын ёзугаар янзы-бүрү судноларны септеп болгаш будурүп турар. Ол судноларның аразында хем болгаш залай доштарын үреп, судноолар аргыжар изээшкин кылыр судноолар, пассажирлер аргыштырар болгаш чүк сөөртүр судноолар бар.

ЧУРУКТА: Финляндияның судноолар тудукчулары болгаш совет далайжылар «Антанас Снечкус» деп транспорт суднозунда (солагай талазынаан оң талазынче мурнуку одуругда) капитаның дузалакчызы А. Бобров, ажылчын Р. Хейккиля, судноның капитаны А. Вайкус Финляндияның Турку ортээлинде.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ШЫҢГЫЫ УДУРЛАНЫГ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПҮР-га хамаарыштыр барыын талазы үргедекчи төптериниң соксаал чок өнүчүк-чөнгээлериниге шинтпирлиг удурланыышкынны Польша Удус Республика илергейлеп турар.

Польшага ыйыышкын кылдыр Польшага удур уткалыг хуудустарлыг агаар шарларын ол чурттуң кырынче салын үндүрүп турарын «Трибуна люду» солуп бижээн. Даниянын Борихольм ортулуундан 10 муң шарларны Польшаның девискээринче угландыр салып үндүрген. Польшаның дүрүм ёзугаар эрге-чагыргаларынга удур чаа өнүчүк-чөнгээниң организакчыларын Фрөнцияда болган Данияда деткип турарынга сеткил хөмүдээшкинин солуп илергейлээн.

Кажы ол өнүчүк-чөнгээ Польшага сандаргай бөйдалды өөскүдер сорулгалыг болуп турарын «Жолнеж вольности» деп шериг солуну демделээн. Чаа өнүчүк-чөнгээ агаар харылзаалынга кыжаныышкынны тургузуп, хамааты ужар түүл дугайында конвенциянны үрөп турар.

Делегей харылзаалариның принципгерин болгаш делегей эргежээн норма-чижектерни кажыгы-биле үрээнгге шынгыы удурланыышкынын ПҮР-ның чаланын илергейлээнин «Жолнеж вольности» демделээн.

ЧАШТЫРЫЛГА ЭГЕЛЭЭН

Таджик ССР-ниң мурнуу районнарының ажыл-агыйлары люцернаны чаштырып эгелээн. Яван шыпаазының күр черлеринге бир-ле дугаарында «Яван-2» совхозтуң тараажылары чаштырылтаже киргиккен. В-300 дээр люцерна шык чемнишчиткен шөлдерге үнер болгаш гектардан-на 200 чедин турар центнер чаагай амданныг мал чемин бээр.

Бо чылын Таджикистанның шындаларындан хөй чылдыг сигнеиерни 7—8 катап кезип алырын шинтпирлээн.

Кичээнгейни — интернаттарже

Чөөн-Хемчик районнуң школаларының материал-техниктиг баазазы чыл келген тудум улам өзүп быжыгып турар. Ылангыя сөөлгү 5 чылдарда күрүнеңиң долу хандырылгазында турар өөреникчилерге чурттаарыпка, өөренирингге таарымчалыг байдалдарны тургускан, Хөндергей, Хайыракан, Хөр-Тайга, Шеми, Ийме, Бора-Тайга школаларында 60 оруннуг 6 интернат, Алдан-Маадыр ортумак школазында 102 оруннуг интернат туттунуп ажыглалга киргеп.

Ниитизи-биле районда 18 интернат, 2 школа-интернат бар. Районда күрүнеңиң долу хандырылгазында 1445 уруглар хаара туттунган. Оон иштинде 1118 өөреникчи интернаттарда чурттап, 297 өөреникчи бажыңнарында чурттап, идик-хеп болгаш аъш-чем-биле хандыртының турар.

Бора-Тайга, Бажың-Алаак, Хорум-Даг, Чадааның № 1 школаларының интернаттарында өөреникчилер ортузунда өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар организастыг болгаш оларның өөренирингге, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан, санитарлыг байдал багай эвес.

Ындыг-даа болза чамдык школаларның интернаттарында байдал четпес. Интернаттарда ижер суг чок. Өөреникчилер диш чуур щёткалар, пасталар, савак-биле чедир хандыртынмаан, оларны ажыглавайн турар. Ылангыя Хөндергейниң дузалал, Суг-Аксы, Чыргакы, Баян-Тала школаларының интернаттарында байдал дүвүрээзинниг. Өөреникчилерниң чурттаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунмаан. Санитар байдалы багай. Өрээлдерниң иштизоок, хирлиг. Чооргаңнар, сыртык хаптары, ак чооргаңнар чедишпес. Өөреникчилерниң иштинги ак хептери чедишпес, хеп шкафтары, столдар, тумбочкалар чок. Бар турар хеп шкафтарый үйдүр бижиттингеп болгаш оларны кам чок шокарлап каапкан.

Чамдык өөрээлдер дерип шиметтинмээн, өөреникчилер чупар-бажыңга ховар баар. Хөндергей ортумак школазының интернатта турар өөреникчилери үр үе иштинде чупмайн баар таварылгалар бар. Хөндергейниң дузалал школазының өөреникчилери түге ийи неделя болгаш чупуп турар.

Чамдык школаларның иниги ажыл планында интернаттарның планын шуут киирбээни элдептиг. Интернаттарда хүн чурумун сагывайн турар. Ында эргелекчилери болгаш кижизидикчи башкылар ону сагыырын хайгаараваин турар.

Интернаттарда өөреникчилер радио дыңнавайн, солуседкүүл номчувайн турар болгаш хостуг шактарда ойнаар херекселдер чедишпес. Солуппар чагытлары бар хирезинде, оларны көктеп коштас. Баян-Тала школазының интернадында күрүнеңиң долу хандырылгазында 80 кижиден түгле 41 кижи, Хөндергей ортумак школазының интернатында 51 өөреникчи чурттап турар. Оон түнелинде чамдык өрээлдер хос, ээн.

Школаларның директорлары, интернат эргелекчилери аъш-чемни белеткеп турарының шынарынче кичээнгей салбайн, хыналда, контроллу кылбайн турар.

Ногаа, картофельди баш удур кышкы белеткеп, курлавырлап алыр ажыл четпес тургустунган. Районнуң школаларының хөй кезинде ногаа, картофель шыгжаар черлери чок. Школалар дузалал ажыл-агыйын хөгжүтпейн турары четпес. Районнуң 20 школаларындан түгле 6 школа хаван азыраң турар. Дузалал ажыл-агыйын школа бүрүзүнге хөгжүдер талазы-биле амдыгаастан эгелеп хемчегерни алыры чугула.

Айыттынган четпестерниң үнүп турарының кол чылдагааны интернаттар тускай эртемниг башкы кадрлар-биле четпес хандыртынганында 39 кижизидикчи башкылардан түгле 5 кижи тускай ортумак, арткаңнары ниити ортумак эртемниг. Олар өөреникчилер ортузунга кижизидилге ажылын чорударының методиказын билбес болуп турарын үстүнде фактылар хереченлеп турар.

Ындыг-даа болза, ол база чылдагаан эвес. Школаларда янзы-бүрү эртемнерниң башкылары хөй. Олар интернатарда чурттап турар өөреникчилер ортузунга кижизидилге ажылдарынче кичээнгей салбас, кижизидикчи башкыларга боттарының арга-сүмелерин бербейн турары башкылар коллективтеринин четпес ажылы-дыр.

Үстүнде четпестерни эдер талазы-биле райкүүскомнуң, улус өөредилге килдизи, санэпидстанция, кедээ Советтериниң күүскомнары болгаш школа удуртукчулары дарый хемчегерни алыры пегеттинип турар.

Н. ДАЖИНМАЙ.

ГЕНШЕРНИҢ АКШ-КА ЧОРААНЫНЫҢ ТҮНЕЛДЕРИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр. Ю. Левченко). ГФР-ниң даштыкы херектер министри Геншернің АКШ-ка аян-чоруу доозулган. «Ол чоруп тура АКШ-тың президентизи Р. Рейган, күрсекретарь А. Хейг, камгалал министри Уайнбергер оларның-биле ол чугаалашкан. Чугаалажыышкыннарга дыка хөй айтырыгларны чугаалашкан деп, күрдепартамент дыңнатkан.

«Тайм» журналдың хереченлеп турарың ёзугаар алырга, чугаалажыышкыннарга америк администрация кол кичээнгейге ССРЭ-ге удур «хемчеглер» дижир түве дугайында айтырыгны тургускан болган хамыктың мурнунда «Сибирь — Барыын Европа» дээр газ дамчыдылгазын тудар дугайында дугуржулганы «ора согарын» Барыын Европа чурттарындан база дагын негизи. Чугаалажыышкыннар соонда болган парлалга конференциязынга түве чугаалан тура, А. Хейг АКШ «моон мурнунда-даа ышкаш», ол дугуржулгага удурланын турар болгаш Вашингтонуун албаазашкынынга Барыын Европа чурттарының чагыртыр хөөн чогун дугайны сагышсыран турар деп бадыткаан.

Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразынга үр хуусаалыг ажыл-херекчи кады ажылдажылганың тургустуна бөөрилеи, Европага байдалдың чогумчугурундан АКШ-тың чагырыкчы болуктери шагдан бээр ажок корбаңнар. АКШ барыын-европейжилерге бодунуң хөмүр-ажыын сыган, совет бойдус газын албаар деп ажадап турар, ол чүл дээрге, бодунуң эвилелчилериниң экономиказынга болган политиказынга АКШ-тың контролюн улам күштедирер дээни ол-дур. Вашингтонга чораан Геншер база «холуң долгадын» турган хире.

Ол-даа коргудуушкун АКШ-тың күзеп турган түнелдерин аңаа бербээн. Вашингтонга парлалга конференциязынга Геншерниң медеглээнин ёзугаар алырга, ГФР болгаш Барыын Европаның өске-даа чурттары газ дамчыдылгазын түлер дугайында дугуржулганы боттандырар долу шинтпирлиг. «Бистиң туруш-бодалывыс ниити дүлээн кердүгеңи норма-чижектерге дүгжүп турар: керээге ат салдынган соонда, ону күүседирер чугула» деп, Геншер онзалап демделээн.

АКШ-ТЫҢ АДМИНИСТРАЦИЯЗЫНГА КЫЙГЫРЫГ

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында Совет Эвилели-биле ёзулуг чугаалажыышкынларны соңгаарладыышкынын чокка доңдораан эгелээринче АКШ-тың администрациязын сураглыг политиктиг америк ажылдакчы, «Американнар сарыылдыг угаан дээш» деп организациязының удуртукчузу Дж. Макговерн кыйгырган. Ядролуг дайынны болдурбазы — кижи терелгетенниң сайзырадыын камгалаар херек-биле холбашкан амгы үениң кол айтырыы болуп турар. Ындыг дайынга тинлекчилер туруп болбас деп, ол онзалап демделээн.

Кижи терелгетенге ядролуг кыжаныышкын 1945 чылдан бээр туруп келген-даа болза, Рейганның администрациязы эрге-чагырга киргеп соолунде оң кыжаныышкын дыка күштелген деп, Макговерн айыткан. Бистиң салым-чолуувус ядролуг үениң боттуг байдалын херекке албас удуртукчуларның холунда киргендир. АКШ-тың президентизи болгаш оон чоок дузалакчылары даштыкы политиканы милитарисчи үзел-биле чорудуп турар-дыр. Олар ядролуг дайынны «кызыгаарлап», аңаа «тинлелгеш» чедип ап болур деп санап турар. Ындыг «идеялар» бүгү кижи терелгетенге кедергей айыылдыг болуп турар деп, Макговерн чугаалаан.

Совет Эвилели бо талазыбиле ирииннаалдыг өске түрүшту эдеп турар. Кем-бүрүлүг ядролуг халдаашкынын идеиязындан ойталаарыңче президент Рейганы совет удуртукчу Л. И. Брежнев кыйгырган деп, америк акылдакчы демделээн. «Кызыгаарлаттынган» ядролуг дайын түрбас ужурлуг дээн Л. И. Брежневтин чугааларын Макговерн айыткан. Ядролуг дайын Европага азы өске-даа черге кыптыгар болза, ол чайлаш чокка бүгү делегейге кептерей бээр аңаар.

Ядролуг боо-чепсектерни эдерге бүдүрер талазы-биле Советтер АКШ-ты ажып эртерин оралдажын турар дээн Вашингтонуун бадыткаашкынының барымдаа чогун Макговерн айыткан. Ядролуг чепсек талазы-биле артык күштүг болуп дээн Каттышкан Штаттарның оралдажыышкынарга Совет Эвилели түгле харыы хемчегерни кезээде ап келген. Шериг-стратегтиг барык-дең байдал ийи чурттарның аразында турар. Ынчалзажок Рейганның администрациязы АКШка аажытыг кылдыр байдалды өскертирин оралдажып турар.

Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкынар аргазыбиле ийи талазарыны ядролуг күралвырларының дуглуштунган болгаш контролзаар-домелдерни доктаалдыры сарыылдыг болур ийиг деп, Макговерн саналт турар.

Совет-америк СБК-2 керээ ийи чурттарның эрге-ажыктарынга чугаажок дүжүүн турар. Ынчаарга ол керээнин АКШ-тың сенадының күштүг кылдыр бадылааны улуг частырыларының бирээзи болуп турар деп, Макговерн айыткан. Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарынга Совет Эвилелиниң белеңни фактылар бадыткан турар, а АКШ ол кызыгаарлаашкынга моондак болуп турар.

НИКАРАГУАГА ЭРГИЛДЕНИ АКШ БЕЛЕТКЕП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Никарагуага удур калчаалыг кампанияны Каттышкан Штаттар калбартын эгелээн. Сандинисту чалакка удур хей хемчегериниң калбак программазын президент Рейганның түүлдүг деп көргени америк медээлерден билдинип турар. Ол хемчегерни үш болүрке: чартык шериг, политика-экономиктиг болгаш пропагандасчы хемчегерге хувааган. Үк хемчегериниң көл нуруузун боттандыраарын АКШ-тың төп разведка эргелелиниге дээскээн. Никарагуага удур хемчегерни боттандыраарынга Гондурас-биле болгаш Колумбия-биле америкаппар цылып эгелээн.

Гондурастың шериглерни, Сомосаның дээрбечилерни болгаш Никарагуа чурттуг чепсектиг хайнак кижилерниң отрядтары Коко хемниң эриктерин эелепкен.

АКШ-тың шериг-транспорт самолёттары Гондурастың Пуэрто-Лемпира ортээлинче түге удаа ужудуушкуннарны кылган болгаш хей санныг боо-чепсектерни ында чедирген. Никарагуаның кыыгаарлар чоогунда моонелеп чепсектиг отрядтарның саны ам ийи муң ажыг кижи болуп турар.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Никарагуага удур халдаашкынны белеткээр дээн Р. Рейганның администрациязын буруу шапкан медеглелди америк херектериниң талазы-биле төлээлекчилер палатазының адакы комиссиязының дарганы М. Барнс парлаан. АКШ-тың администрациязы Төп Америкага дайын чорударын болдыр турар-дыр деп, ол медеглээн. Ак бажыңның ол үглавышкының дыка ойылыдыг болуп турар. Никарагуага удур чажыт дайынны Каттышкан Штаттар шынаа-ла боттандырар болдыр турар бе? деп Ак бажыңга Р. Рейганнан айтырган. Р. Рейган ынча деп харыылаан: «Ындыг болуп магат чок, ынчангаш тайылбырлап шыдавас мен».

«Шынын чугааланар. Никарагуаның чазаан дүжүрер болдыр турар силер бе?» деп Рейганнан айтырган. Президент эктин ыяскан болгаш дорт харыы бербээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Никарагуаның АКШ-та элчизи Ф. Наварро Эй-би-си телекомпанияга медеглел ыллган болгаш «Никарагуа бодунуң кожазы чурттарга удур дайын белеткеп турар» деэн америк администрациязын түүлүл буруу шапкан.

«Никарагуага 6 муң куба шериглер, 70 совет чөвүлекчилер бар» деэн АКШ-тың администрациязының түүлдээшкининг медеглелин элчин база буруу шапкан. Бистеңгиис-даа совет чөвүлекчи чок деп, Ф. Наварро медеглээн.

БЮДЖЕТ ТӨЛЕВИЛЕЛИН ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

ЛОНДОН. (СЭТА-ның корр.) Британияның консерватиптиг чазаа чурттуң 1982-83 сан-хөө чылынга күрүне бюджединиң төлевилелин парламентиге көөрү-биле киирген. Сан министри Дж. Хау общиналар палатазынга ол программаның кол-көл үүлдерин тайылбырлап чугаалаан, ону британ экономиканы «кадыкшыдарынче» угланган базым кылдыр мактап турган. Күрүненин чаа бюджединиң кол-кол сорулгалары болза, үлетшүрге дуза чедирери болгаш ажыл чоктаалыышкын талазыбиле кризисти ажып эртери болур деп бадыткап турган.

Ынчалза-даа экономиктиг хайгаракчыларның бодап турары-биле алырга, ол хөөзүн аазаашкыннар кандыг-даа үндезин чок болгаш чазактың элчеглиг сан-хөө программазы британ экономикада кризистиг болуушкунну доктаадын шыдаар аргазы чок боон турар. Ол хамаан чок бюджет төлевилели М. Тэтчериниң болгаш оон министрлериниң экономиктиг политиказының өскерилбээнинин дугайын хереченлеп турар. Ол дээрге 1982-83 сан-хөө чылында Британияның чурттакчыларының амыдырал деңнелиниң удам-на кудулаашкыны үргулчүлээр, ажылчы чонларның материалдыг кызамнаашкынары улам калбарар дээни ол-дур.

Дж. Хау чурттуң ажылдаар черлер талазы-биле «халаптыг» байдал тургустунган деп миниин чугаалаан-даа болза, амгы үеде 3 млн. кижи чедип турар ажыл чоктаалыышкын-биле демиселге хамаарыштыр кандыг-бир болтуг базымнарны консерватиптиг кабинет кылырын күзевейн турары оон чугаазындан илдең боон турар.

Ынча дээринин орнунга сан министри үлетшүрүнүн күрүшенин болдурган алырларының, кадык камгалалының, чурттарга тудуунун, өөредилгенин болгаш өске-даа чарыгдалдарны «шынгыызы-биле камназрынын» шүгүмүн үргулчүлээр апаар деп билдингири-биле чугаалаан. Ол дээрге, «артык кижилерниң» моөцелериниң кол чылдагаанындың бирээзи деп чүве билдингир.

Чазак чери британ индустрияның янзы-бүрү адырларын денационализистаарының политиказын улам улуг хемчегдиг чорудар деп турары Дж. Хаунуң медеглелинден билдингир турар.

Англи чазактың чорудун турары милитаристиг угланыышкынын долузу-биле бөрындаалавышаан, 1982-83 сай-хөө чылында Британияның шериг чарыгдалдарын улам улгаттырары керлүүн турар. Консерватиптиг чазак болуун сан-хөө программазында канталал министерствозунуң артезинге кедергей улуг түүнү — 14 млрд. 103 млн. фунт стерлинг акшаны түскайлан турар.

М. Тэтчериниң кабинединиң белеткээн бюджет төлевилели чүүлүн иштинге улуг килениишкинни болдурган, ону оппозистиг партияларның талазындан шынгыы шүгүмчүлээн. Лейбористиг партияның баштыны М. Фут парламентиге түве чугаалаан, Британияның таваржыш турары халавының хемчегерининң дугайын чазак чери тодаргай көрбейн турарын айыткан.

А. ЕВСТИГНЕЕВ.

Бистиң календарывыс

ЧУРТТАЛГАГА БЕРДИНГЕН ШҮЛҮКЧҮ

Давид Никитич Кугультинов — Калмык АССР-ниң улустуң шүлүкчүзү 60 харлаан. Ооң ады совет номчукчуларга эки билдингир. Ол бодунуң чогаал ажылын 1935 чылда эгелээн. «Чалыы назыныңшүлүктери» деп чыындызы үнген соонда он сес харлыг Д. Н. Кугультиновтуң ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнүнге хүлээп алган.

Давид Кугультинов амгы үеде совет шүлүк чогаалының эң дээре төлээлекчилери М. Дудин, Э. Межелайтис, Р. Гамзатов, Н. Дамдинов ышкаш шылгарангай шүлүкчүлерниң бирээзи болу берген. Ооң «Сар-Гэрэл», «Угаанын үймээни» деп шүлүктери, «Апрельдиң кыйгызы», «Элдеп янзы от», «Ынакшыл дугайында шүлүктер», «Сестүн сүнеэнии», «Назын», «Амыдырал болгаш боданыглар» база өске-даа хөй номнарны Совет Эвилелинде болгаш даштыкыда янзы-бүрү улустарның дылдарында очулдурунган, чечен чогаал шинчээчилериниң бедик үнелелин чаалап алган. Ооң шүлүктери катап тургузуп кээр, аңаа киржип, амыдыралга салдар чедире бээр... Ынчангаш эрткен үениң ыры болгаш шүлүктери, тоолдары болгаш тоожулары совет кижиниң мөзүүн база угаан-медерелин хевирлээринге бо хүннерниң дугайында амгы үениң чогаалчыларының чогаалдары ышкаш әргежок чугула. Пушкинниң «Кайгамчык өйнү утпаан мен...» деп шүлүү —амгы үеге эң-не хамаарыжыр чогаал-дыр, ол дээрге — кажан кезээде эң чараш чаагай түүл — куюмнаичыг ынакшылдың боду-дур. Ынакшыл чокта поэзия (шүлүк чогаалы) чок.

«Амыдыралга ынак мен — ынчангаш шүлүк бижип чоруур мен» деп, Давид Никитич Кугультиновтуң чогаадыкчы салгалынга чагыы, бодунуң чогаалчы чымыжының дугайында бодалдары мындыг.

ЧУРУКТА: пушкинчи черлерге ужуражылга үезин (солагай таладан) чогаалчылар Давид Кугультинов, украин Виктор Кочевский, грузин Ираклий Абашидзе, югослав Гойко Данчевич.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Туран хоорай Тывага эң баштай тургустунуп келген орус суурларның бирээзи. Ол 1885 чылда үндезилеттинген, аңаа тараачыннарның уруглары өөренир школаны 1908 чылда туткан. Амгы үннерге чедир ол школада Туранның № 1 ортумак школазының эге класстары өөренип турар. Туранга суур тургустунуп кээринден бээр-ле орус чон-биле тыва араттарның кады-кожа найыралдыг чуртталгазы эгелээн.

Туран ам хоорай кылдыр өскен. Ядыы орус тараачыннар үндезилээн, көшкүн тыва араттар күзелдии-биле кээп каттышканы, республикада хоочун болгаш улуг совхозтарның бирээзи «Кызыл тараачын» база ында. Хоорайның дал ортузунда ийи ортумак школа бот-боттарынче көржүп алган турар. Оларның аразынга башкылар чапсар үезинде безин маңнап четтигиптер. Ийи школа өөредилгеге, кижизидилгеге болгаш өске-даа ажыл-херектерге найыралчы харылзааларны шагдан бээр тудуп келген. Башкыларның-даа, өөреникчилерниң-даа, ада-иелерниң-даа аразында найыралы өөредилге-кижизидилге ажылынга салдарлыг күш болу берген.

Ольга Михайловна Дамчай эге класстарны № 1 школага өөренгеш, а онгу классты № 2 школага дооскан. Кызылдың педагогика институдунга киргеш, ону кончуг эки өөредилге-биле дооскан. Туранның № 2 школазынга орус дыл башкылап, бодунуң башкылары-биле кады чаңгыс коллективке ажылдай берген.

Чаа ажылдан эгелээн аныяк башкыларны баштай бичe назылыг өөреникчилерлиг класстарга быжыглаары черле ужурлуг. Ольга Михайловна 4-ку класска ажылдап эгелээн. Чаңгыс башкыга башкыладып чораан өөреникчилерге эртемнер аайы-биле аңгы-аңгы башкыларга башкыладыры солунда, берге-даа болур. Ынчан өөреникчилерниң аажы-чаңы, сонуургалдары өскерлип эгелээр. Класс удуртукчузунга эң дуржулгалыг хоочун азы бүгү талазы-биле билигliг болгаш культурлуг, кашнагай аныяк башкы херек. Ольга Михайловнага ол классты бергени бо бүгүнү эки өөренип кергенинде.

Ол чаа классты хүлээп алган, баштай-ла ада-иелер-биле быжыг харылзаа тудуп, уругларны кижизидериниң янзы-бүрү арга-методтарын ажыглавышаан, эвээш эвес көшүтү үндүрген. Интернационалчы кижизидилге айтырыгларын өөренип, ооң чижектерин ажыглаан. Ынчангаш ол школаны 1968 чылда дооскан. Ол чылдың күзүнде ол Туранның № 2 школазынга башкылаарынга чедип келген. Ынчангаш ол школаны 1968 чылда дооскан. Ол чылдың күзүнде ол Туранның № 2 школазынга башкылаарынга чедип келген. Ынчангаш ол школаны 1968 чылда дооскан. Ол чылдың күзүнде ол Туранның № 2 школазынга башкылаарынга чедип келген.

НАЙЫРАЛГА КИЖИЗИДИЛГЕ

рыынче онза кичээнгей салган.

Бо харылсалгалыг ажылды өөреникчилер-биле канчаар чорударының арга-хевирлерин Ольга Михайловна ханы бодан көргеп. Чүнүң-даа мурнунда, кожазында школаның өөреникчилери-биле харылзаа тудары чугула турган. Ийи школаның аразында харылзаа шагдан бээр туруп келген. Ынчалза-даа ону улам ханыладыры чугула болгай. Башкының хүлээп алган класы дөртку классчылар-даа болза, чанында школаның бешки классчылары-биле харылзаа тудар деп шиитширлээнер. Чүге дээрге оларның хар-назыны чажыт болгаш харын чамдыктары ясли-садка кадыдаа турганнары бар. Тыва уруглар белеткел класынга кирген болгаш бир чыл озалдан калган. Ынчалза-даа ол шаптык болбас. Бешки классчыларның башкызы Людмила Алексеевна Булгакова боду Туранның № 1 школазының доозукчузу болгаш институт соонда ол-ла школазынга ажылдап келген. Ийи башкы класстарын каттыштыргаш тускай класс шагы эртгирген...

Ооң соонда бешки классчылар дөртку классчыларга барып, каттышкан пионержи чыышты эрттиргеннер. Совет улустуң чангыс аай улуг өгбүлезиниң пайыралының дугайында чугаа болган. Ооң бээр-ле ийи класстың аразында бижиг пайырал тургустунган. Уругларның спорт школазынга олар кады өөренип турган, ол школаның башкыларының киржилгези-биле спортчу маргылдааларны каш удаа чорутканнар. Звенолар аразынга хаак маргылдаасын организастап турган. Музыка школазының башкыларының дузазы-биле ийи класстың өөреникчилери каттыжып алган, школаларынга кежээлерге концерттерни организастап турганнар. Ол ажылдар ам-даа уламчылап, улам экижип турар.

Бир чазын ийи школа «Идегелдин старттары» деп спорттун янзы-бүрү хевирлеринге маргылдаа кылганнар. Аңаа демги ийи класс республика маргылдаазынга киржип эргежи чаалап алган. Ол чайын Ольга Михайловнаның класы Чагытай хөлдүн эриинде шнопер лаверинге барып дыштанмышаан, республика маргылдаазынга киришкен. Спортчу эки көргүзүүлери дээш Бүгүэвилелдиң «Артек» пионер лагеринге баар эргени чаалап алган. Аңаа 25 өөреникчи барып дыштанган. Уругларның улуг найыралын көрүп, хөйнү билип алганнар.

1979 чылда ийи школаның пионерлери элээп хандыр белеткенгеш, тимуржулар чыыжы эрттирген. Ол чыыштың соонда ийи класстың өөреникчилери Туран хоорайда дайын киржикчилери болгаш күш-ажылдың хоочуннары, инвалидтер база бар. Оларга уругларның талазындан чогуур дузаны чедирип турар.

Школаларга интернационалчы кижизидилге ажылын чорударынга башкылар коллективтери, пионер, комсомол организациялары кады киржип турар. Өөредилгеге, кижизидилгеге болгаш уругларның аразында найыралын быжглаарынга уругларның спорт болгаш музыка школаларының, Пионерлер бажыңының демнеп ажылдары улуг салдарлыг болган. Маңаа спорт школазының башкылары А. М. Кунаев, С. Уйнукоол болгаш музыка школазының башкызы Ю. Матвеев оларның организакчы чорууп демделгээр апаар.

Ийи школаның аразында чорудуп турар найыралчы харылзаазының ачызында ында өөренип турарларның аразында эң хуузунуң найыралчы оңуктежилгези улам быжыккан. Маңаа мындыг чижектерни чугаалаары артык эвес. Үстүде харылзаалыг ийи класстарның өөреникчилери Чечена Монгуш биле Лена Виклушина олар утбашкылар дег найыралдыг. Олар хостуг үелеринде кады кино көрүп, ойнап, ажылдаарлар. Чайгы үеде Чеченаның аваазы (база башкы) дыштанып чоруй барганда Лена эжиниң бажыңынга кады хонуп дузалажып тургулаар. Ол-ла класстың өөреникчизи Мерген Хертек орус эштери-биле дыка өөнүк. Эштери-биле балыктап чораан, бир эзирик балыкчының кыпсып үндүрген өртүн өй-шаанда, арай боорда, өжүргеннер. Оон айыылдыг, улуг өрт үнүп болуп турган. Ийи өөнүктү ийи школаның кайызынга-даа шугум чыскаалынга тускай демделгээннер.

Туранның № 2 ортумак школазының коллективи школазын тыва эки турачыларның ады-биле адаар эргени чедип алыр дээш каш чыл улай элээп ажылдарны чорудуп келген. Амгы үеде чурттап, ажылдап чоруур эки турачылар-биле ужуражылгаларны кылып, дайынга өлгенниң дугайында документилерни чыып турар. Бо ажылга Ольга Михайлова Дамчайның организакчы чоруу көскү черни ээлеп турар. Ол ышкаш № 1, 2 школаларга хөй чылдарда ажылдап келген төөгү башкызы Мария Васильевна Селина эң баштай ындыг саналды үндүрүп, боду хөй ажылды кылган.

Туранның № 2 ортумак школазы Украин ССР-ниң Ровно областың Деражно суурда ортумак школа-биле 1978 чылдан бээр харылзаа тургускан. Ол тыва эки турачыларның хосташканы Ровно хоорайдан 7 км, черде турар суур. Ында тыва эки турачыларның хөөрү бар. Аңаа 1979 чылда Туранның № 2 школазының өөреникчилери чораан. Олар Ровно хоорайга барып, харылзаалыг эш-өөрү-биле ужуражып, төөгүлүг черлерни көргеннер. Уруглар ол чоруп тургаш, эки турачыларның командирлериниң бирээзи тургаш Саттың хөөрүп хөй-ле хөөрлер аразындан база тып алганнар. Ырак Тывадан маңаа эки туразы-биле келгеш, улустарның улуг найыралы дээш эрес-маадырлыы-биле тулчуп чораан амы-тынын берген тыва командирниң болгаш өске-даа дайынчылардың аку-дунма хөөрүнде мөңгезибиле чыдары уругларның сеткилинге хөй-ле түүлдерни хайыктырган.

Деражно суурнуң ортумак школазында башкы Ярослав Емельяпович Войцешко тыва эки турачыларга хамаарыштыр, черле тываларның амгы сайзыралының дугайында хөй таныдылга ажылдарын чорудуп турар. Ооң кызымак ажылдан удуртканы-биле ол школада эки турачыларга тураскаатакан музейин тургускан. Ол башкы боду Тывага 1980-81 өөредилге чылында кээп чораан. Өөреникчилер Ровно хоорайга болгаш Деражно суурга баргаш, уттундурбас ужуражышкынерга киришкеннер...

Холдарындан тутчуп алган эгин кожа украин болгаш тыва ийи кижини алдын будукбиле чуруп көргүскен чурукту Туранның № 2 школазынга киргеш-ле көрдүм. Ону Деражно школазындан белек кылдыр чорутканнар. Ук чурукту-тун мында чедип келгени база солун. Ровно хоорайның театрының артистери чогаалчы К. К. Кудажының «Ол бир» деп шиизин көргүзүп чораан, украин уругларның дилээнибиле чурукту бо школага эккеп бергеннер. Тыва уруглар база боттарының өнүктеринге чонар-даштан кылган аңнар, малдар дүрүлери болгаш кызыл торгу тыва тонну белек кылдыр чорутканнар.

Мындыг харылзаалар тустус өөреникчилер аразында база бар. Долаапа Кастаган биле Алла Домброның аразында чагааларында боттарының өөредилгезиниң болгаш класста чорудуп турар ажылдарының дугайында колдады бижээн.

Школаларда интернационалчы клубтарны тургускулаан болгаш ында бистиң улуг чуртувустуң эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларының, хөй-хөй хоорайларының школалары аразында найыралдыг интернационалчы харылзааларны тудуп турарлар. Туранның № 2 школазында бо ажыл база чоруп турар. Ону школада даштыкы дыл башкызы Людмила Ивановна Охлопова удуртуп турар. Класстар ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур эвилелдешкен республика бүрүзүнүң школалары-биле харылзаа тудуп, чагаалар бижиир даалгаларны алгылаан. Ол талазыбиле ажылдар кылдының эгелээн. Олар үүле эвилелдешкен республикалар-биле харылзаадан ангыда, ГДР, Моол дээн ышкаш социалистиг чурттарда уруглар-биле чагаалажып турар. 1978 чылда Лора Чыргал Румынияга пионер лагеринге дыштанган, Айлан Ховаллыг «Артекке» болган делегейниң уругларының «Кеззеде хүннеп түрээ» деп фестивалынга киржип чораны школага интернационалчы кижизидилге ажылынга салгарлыг болган.

Аңы-дунмалыкпы найырал, интернационалчы харылзаалар школаларга кижизидилге ажылынга ачы-дузалыг. Ындыгы ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейинге уткуштур ук ажылды школа коллективтеринге улам шаптарын чорудары көнүт чугаа.

А. АРАПЧОО.

Д. КУГУЛЬТИНОВ

ҮШ ШҮЛҮК

Одуругну эгелээштиң
Ону бижип дооспаанымда,
Деннелгени ырак чердеп
Демир-үжүүм эккелбээнде,
Шүлүктерим үүгленмээнде
Шүүлеглээш бодум боор мен.
Шүүдүм бижээш, парлап каар мен,
Сүнеэнии менден чарлыр,
Чүрээм ону маңап шаг боор...
Өөрүшкү, муңгаралды
Өөмге шүлүүм эккел болур! —
Шүүленгим шүлүүм апаар.
* * *
Дужаал сөзүң чаңгыланыр—
Тулчуушкуниче шериг кирер.
Ынак мен деп сөстү дыннаап
Ындыныңадыр өөрүүр сеп!..
Сөстү адаан аксым-дылым
Алдаржызын!
Сөстүг дылдыг кижи боду
йөрээттирзин!
Адаанныг сөс дайынчыны
Атакаже баштап киирер.
Ынакшаанга ындыныг сөс
Ыры болуп хуулуп чедер.
Сөстү чаяан кижи чүрээ
алдаржызын!
Сөске чүрээм катап-катап
алгаттырзын!
* * *
Хөглуг салгын кожегени
Хөлбеш кылгаш, арлы берди.
Ынчалза-даа дүне када
Частып келген чечектерни,
Ырлап орар шинжектерни,
Чаным орта эккеп каап.-тыр...
Алдын хүнүң база катап
Амыдырал чаяй берди.
Чаа хүн үнүп! Кады ор бис!
Чаагай агаар, ак-көк кудай,
Саарылган суг уйгум артыын
Салгын соонче алгаш барды.
Чүнү бөгүн эккелдиң аан?
Чүгле херел... азы хөлеге бе?
Шаннаар медээн кандыг ирги?
Чаа хүн сенээ ынак-тыр мен!
Хылдың кыры тургаш безин
Хыйланмайн уткуп чордум...
Пөкпее, ханмас угаанымга
Бөгүн түңү пемээр сеп, хүп?

Ю. КЮНЗЕГЕШ очулдурган.

Шүүленги — чагырыкчы.

БУЛУТТАР КЫРЫНЧЕ ОРУК

КАТМАНДУ. (СЭТА). Непал наймыслалдан төөн чүкче 165 километр Киратичан даглар деп черден баштайгы совет альпинисчи «Гималай-82» экспедициянның кол чүгүн алган караван үнүпкен. Ооң-биле кады 8848 метр Эверест сүүрүнүң кырынче үпер команданың кежигүннери алма-атажы Эрванд Ильинский, москвачы Вячеслав Онищенко, Свердловск чурттуг Сергей Ефимов, ленинградчылар Леонид Трощаненко биле Валентин Вентеловский олар чорупканнар. Караван Эверест сүүрүнүң эдээ болуур Кхумбу мөңгиде базаларегерьге чедир ийи неделя дургузунда берге оруктарны эртер.

Ломосаг-Дзири аразында тудуп турар оруктуң четкен чери — Киратичанга чедир чүктү болгаш – аъш-чемни машиналарга чедирген.

Анатолий Овчинников, Эдуард Мысловский, Николай Черный, Владимир Белыбердин болгаш Владимир Шопин олар кирип турар баштайгы бөлүк Катмандудан бичии самолётка база-лагерь турар черже ооң мурнунда ужудуп чоруй барган. Түекай самолётту ужудар дээрге агаар баксыраш туруп берген.

Сонгуургактарга

Эр улустуң арны кыскан

1897 чылдың декабрьда «Петербургская газета» солун мынчап бижээн: «Найысылалдың атлеттериниң эң шыырак херээжен дээргi М. С. П... болган. Ол чаңгыс холу-биле 2 пуд (бир пуд 16 кг.) 10 фунд аар шойму көдүрүпкен». А 1902 чылда «Спорт» журнал: «Балтиканың чемпиону Линда Беллинова Петербургтуң «Калев» дээр аар атлетика клубунга келгеш, шой көдүрериниң маргылдаазынга киришкеш, 96 кг-ны көдүргенi дең дыңнатkан.

Сураглыг клоун Дуровтуң кадайы — Анна Дурова революция мурнунда хостуг хүреш маргылдаазынга киржип чораан, а 1920 чылдар үезинде циркке күш-биле шой көдүрер номерлер кылып эгелээн.

Үжен чылдар үезинде Горький чурттуг Валентина Кузнецова конькиге эр улус аразынга делегей рекордун 1—2 безин эвес, бүдүн 10 секундага кызырган. Ону коньки талазы-биле делегей федерациязы баштай бүзүревейн, совхүнде барып эдилге кылыр ужурга таварышкан.

Ол-ла кыжын Валентина Кузнецова Норвегияда Тронхей хоорайга делегей маргылдаазынга киржип чеде бээрге, судья коллегиязы ону эр спортчу-биле кады маңнавар кылдыр киирип каан болган. Совет делегация аңаа удурлаашыр дээрге, жен ооң арнын кызыдыптар мен фээш кады маңнап үнгеш, норвеж спортчуга четтирбейн финишке караңнадып келген. А демги ооң ол хевээр маргылдаага киришпейн барган.

1964 чылда бистиң херээжен баскетболистеривис Франциянның командазы-биле ойнаш, ол команданы 55:4 санга уткан. Санның аразында ылгалы ол хире улус болурга, оларны эр улус командазы-биле ойнаарын дилээн. Эр улус командазын олар баа удуп алган.

Шыдыраага баштайгы херээжен делегей чемпиону Вера Менчик (ол 1906 чылда Москвага төрүттүнген) 17 чыл иштинде херээженнерден кымга-даа аптырбаан. Ол эр улус-биле шыдыраага күжүн шенежиринге кончуг ынак чораан. Вера делегей чемпионнары Капабланка-биле 9 катап, Алехин-биле 8 катап, Эйве-биле 5 катап, Ботвинник-биле 3 катап, база делегейниң шыырак гроссмейстерлери-биле чүс-чүс катап ойнаан. Ол эр улус-биле 400 ажыг партия ойнаш, 147 эр шыдыравчының арнын кызыткан.

Ооң салгакчызы, делегейниң каш дакпыр чемпиону Нона Гаприндашвили делегейде бир-ле дугаар эр улус аразынга гроссмейстер атты төлептиг чаалап алган.

— Эр улус-биле ойнаарга берге бе? — деп айтырыгга ол мынчаар тарылаар:

— Кижи бүрүзү-ле эр улуска уттурup-даа турза, мени ийдуп алырын кончуг кызыдар. Ынчалза-даа дыка хөй эр улустуң арнын кызыткылаан жен. Эр улус-биле деңге тудуп турар херээжен улустуң чижээн ооң-даа хөйну чугаалап болур.

Хөгжүм-шии театрынга

Март 14-те **Т. Сметанин** — «ЛООКУТ БИЛЕ НУРГУХУН». 12 шакта.

Март 18-те **М. Ворфоломеев** — «КӨЖЕГЕЛЕР». 17 шакта.

Март 19-та, 25-те **Э. Лабиш** — «ТЕРЕЗИН ШЛЯПКА». 17 шакта.

Март 21-те **К. Сапык-оол** — «ЫГЛААР ДУРУГ». 19 шакта.

Март 27-де **С. Тока** — «ДӨҢГҮР-ООЛ». 19 шакта.

Коллективтиг чагырларны 2-25-49, 2-35-88 телефоннар дамчыштыр хүлээп алыр. Кассалар 10 шактан ажылдаар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Тоолдуң аалчылары». «Үш чоон кижи» Уран-чечен фильм. 10.35 — «Билдингир-даа болза, бүзурениг эвес». 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Ирландияның национал байырлалынга уткуштур. «Ирландия — ирландыларның чери». Документалдыг телефильм. 15.30 — «ПТУ-да үүг үвеге база канчаар өөредип турарыл». «Мастерлик тывылганы». 16.00 — «Аваң школазы». 16.30 — Ф. Шопенниң чогаалдарын РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Горностаева (фортепьяно) күүседир. 17.44 — «Апыяктар адрестери».

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Хөй-нинти амыдыралының экраны». 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитширлерии — амыдыралга». БАМ. 1982 чыл. 19.15 — «Орус шай». Документалдыг телефильм. 19.30— **Фигурлуг чүнгулаашкынга делегей чемпионадының үргүлчүлели. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — 23.05 — ССРЭ-ниң улустарының V кышкы спартакиадазынга. Краснояркиден дамчыдыпкан.**

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Вектериң чаңгылары». Эртем тайылбырлыг фильм. 12.10 — М. А. Шолохов: «Андарган кур чер». 10-гу класс. 12.40 — Бойдус дугайында эртем. 3-кү класс. Кавказтың бойдузу. 13.00 — Орус чугаа. 13.30 — Сээң ленинчи библиотекан: «Күрүне болгаш революция». 14.00 — «Эртем амыдыралы». ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының чыл санында болур ниити хуралы. 14.45 — А. Афиногенов болгаш оон шиилери. 15.30 — Телемедээлер. 15.38 — 18.00 — Чапсар. 18.00 —«Бүгүдеге стадион». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.55 — Тыва АССР-ниң телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң симфониялыг оркестрининң концерти. 19.25 — Чаңгылалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 19.45 — «Совет Эвилелинге бараан боон тур мен!». 20.45 — «Бригада». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Мастер». Уран-чечен телефильм.

агаар

Республикага бөгүн көжер булуттаар, хар чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне 15—20, чамдык районнарга 25—30, хүндүс 4—9 градус соор.

Кызылга көжер булуттаар, хар чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне 18—20, хүндүс 7—10 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАРТ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аббa» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (үзаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: Атлантиданың баштыңнары» 9.00, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 (үзаткан), **«Руслан болгаш Людмила»** (2 сериялыг) 10.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шупту сыр өске» 11.00, 12.30, **«Глория»** 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (үзаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Граи-при» 11.00, **«Базымдырганнар»** (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Золушка» 14.00, **«Медовый месяц» авлчылар бажыңының чажыды»** 16.00, 18.00 шактарда.

МАРТ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Базымдыргаш, боттары адаттынганнар» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Андрюс» 9.50, **«Атлантиданың баштыңнары»** 11.20, 13.10, 15.00, **«Аббa»** 16.50, 18.40, 20.30 (үзаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Солдат Иван Бровкин» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дээрде дүнеки албыстар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (үзаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Глория» 18.30, 20.30 (үзаткан) шактарда.

АМЫДЫРАЛЫМГА УЛУГ ӨӨРЕДИГ

ТАРН Төп Комитединиң база ТАР-ның чазааның шиитшири биле 1934 чылда Шагаан-Арыг МТС-ин Арыг-Үзүү күрэкономуну кылдыр эде тургускан, нам организациязы ооң директорунга мени чоруткан. Баштай кончуг-ла берге болган. Амгы Арыг-Үзүү суурга ынчан крышазы, сонгазы чок чаңгыс борбак бажындан өске үүг-даа чок. Даалымба саткаш, ооң 30 майгыннар даараашаар, ажылчынпар, албан-хаакчылар аңаа чурттап турдулар. Тракторларны, машиналарны даштыгаа чадагай харлыг соок черге септеп, белеткеп алыр үүве болгай. Кывар-чаар материалдарны Ус-Аксыдан шанактыг аъттар-биле сөөртүп алыр. Чедерден «Чылгычы» ажылагыйындан аъттар алыр дээп, а олары дээрге боттары бөзин аргажок арган-дорган малдар болган. Ынчалзажок Шагаан-Арыг сумузунуң араттары будунуң черинге күрэкоиом тургузарынга улуг сопуургалдыг болуп, үрезинни, кывар-чаар үүлдерни боттарының аът, шанаа-биле сөөртүп берип, улуг дузаны биске чедиргеп.

Улуг бергелер турза-даа, ийи-үш чыл эрткенде күрэкономну бут кырынга тургузуп, ооң быжыгарынга холбаштыр чамдык үүлдерни кылып апкан бис. Арыг-Үзүүнүң, Ишпи-Хемниң бугаларын казып үндүрүп, ооң кур черлерни шингээдип алган. Бедик дүжүттү өстүргеп. тараапы сапдып, күрүне-биле санашкан. Ол бүгүге ынчан хоочун механизаторлар Сумбаа, Санаа, Назытпай, Белеков, Алдын-Херел, Кара-оол болгаш өскелердаа онза шудургу чоруун көргүскеннер. Мал ажылын хөгжүдүрү-биле өске күрэкономнардан, ынчангы Чадаанага турган үлегерлиг станциядан эки уксаалыг, продуктулуг малдарны садып алган. 30 чылдарның ортан үезинде күрэкономдан эгелээн «УТКА-ның 25 чылы» совхоз ам республикада хөй одарлыг улуг ажылагыйларның бирээзин апарган.

ТАРН ТК-ның Чингине секретары С. К. Тока 1935 чылдың октябрьда Арыг-Үзүүнге келгеш, күрэкономнуң ажылы-биле танышкаш:

— Черле шору ажылдаандыр силер, тараанар база чаагай болган-дыр, ону чидириг чок ажаап алганынар эки-дир — деп демдеглээн.

Ам айтыышкын кандыг болур үүве ирги деп маңап олурумда:

— «Элегес» күрэкономунга директорлаар сен. Ол дугайын мал, чер яамызы-биле дугуруушкан үүве деп мындыг. Намның даалгазы ындыг үүве болганда канчаар боор дээш чүнү-даа ыыттавайн, чөпшээрештим. Удаваанда олче чоруптум. Аңаа чеде бээримге байдал ындыг кончуг эвес, сагышка четпес үүлдер хөй болган.

Бо дээрге Тывага 1928 чылда бир-ле дугаарында тургустунган күрэконом. Аңаа баргаш, ажыл-агый дараазында чылда эки көргүзүглерни чедип алырынче сагыш салып, ажылчынпарның күжүн нам, аревэ үүлрери-биле кады организастап эгелээн бис. Ынчан аңаа 100 аът-биле суггаттыг черлерни андазын-биле тарып турган. ТАР-ның 15 чыл ооында, 1936 чылда маңаа ЧТЗ-деп трактор, «Сталинец» деп комбайн Совет Эвилелинден белекке келген. Олар ажылдай бээрге, ону көөр дээш келген аъттыг, чадаг чоннуң хөйүн канчаар боор ону!

Ынчан бистиң күрэкономувусту С. Тока деп адай берген. Ам республикада эң хоочун совхозтарның бирээзи. Күрэконом республиканың чонун далган, тараа-биле хандырар бир кол чер апарган, ооң аңгыда мергежилдиг хөй-хөй дружулгалыг ажылчын кадрларнй база белеткээн. Олардың аразында сураглыг трактористер Чавыдак, механизаторлар Делег-оол, Грудинин, Беспалов, фронтучулар Ойдупаа, Нурсат, партия база ажылагый ажылдакчылары Дугер, Даржаа, Чалбаа, ажылчынпар Торгу-Хөйлек, Делгер-оол дээш өске-даа хөй эштер бар...

Амыдырал-чурттагам п ы я дыка хөй пуруузуп Тывага күрэкономларга, колхозтарга база совхозтарга ажылдап эрттиргеним амыдыралымга улуг шкода болган. 30 чылдарның төнчүзүнде 40 чылдарның эгезинде Тарлагның «Сыынчы» күрэкономунга, а соонда «Өөк» совхозка директорлап чоргуладым. Ынчан көдээ ажыл-агый будурулгезинде механизация чок, бүгүле чүүлдерни хол-биле, аът күжү-биле кылып будурун турган чүве-ле болгай.

Совет Эвилелинге Тывa каттышкан соонда ол бүгү үндезини-биле чаартынып, өскерилген. Көдээ ажыл-агыйга машина-техника көвүдээнин бистер билир болгай бис. Бежен чылдың эгезинде партия школазының дооскаш, элээп каш чыл Кызыл райүүскомунуң даргазынга турумда, экономика талазы-биле кошкак колхозтарны удуртукчу кадрлар-биле быжыглаар дугайында партия кыйгырыг үндүргеп. Ол кыйгырыгны-ёзугаар 30 муңчыларның санынга киирип. Чедерге «Тинлелге» колхозту даргалап, а 1959 чылда ону совхоз кылдыр эде тургузуптарга, аңаа директорлап турдум. Ынчан Чедерниң күр черлерни шингээдип ап. Төрээн чуртка совхоз он-оп муң тонна тараапы берип турган үе болгай.

Пенсияже үнүүе чедир, барык-ла күш-ажылчы 40 ажыг чылдарымны көдээ ажыл-агыйның чиик эвес участокгарынга, берге үелерде ажылдаанын дээш чазак алды орденнер, медальдар-биле шаңнаан. Хүндүлел бижиктер база бар. Партияның хүрээлелиңге эрткенim бежеп чылдар мээн идей-политиктиг дадыгышкынымга, амыдыралчурттагамга кайгамчык улуг школа болган.

Х. КАРА-ООЛ.
1931 чылдан бээр партия кежигүнү.

(Тончүүр. Эгези № 60 «Шында»).

Редакциянның адреези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харылсалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийнэи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культураэ килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетчүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 92.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—09867

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 62 (11860) | 1982 чылдың март 16, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ССРЭ-НИҢ ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ СЪЕЗДИЗИ БӨГҮН МОСКВАГА АЖЫТТЫНАР

ССРЭ-НИҢ ПРОФЕССИОНАЛДАР ЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ XVII СЪЕЗДИЗИНГЕ

Эргим эштер!

ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттарынга, күш-ажылдың улуг армиязының төлептиг төлээлекчилеринге, Советтер чуртунуң маадырлыг ажылчын аңгызының, алдарлыг колхозчу тараачыннарының, улусчу интеллигенциязының төлээлекчилеринге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди чүрektиң ханызындан изиг байыр чедирип тур.

Совет улус СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш эрес-шудургу ажыдап, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 60 чылынче чогаддыкчы долу энергиялыг болгаш бедик көдүрлүүшкүнүг, Коммунистиг партияны. эш Л. И. Брежнев баштаан ооң ленинчи Төп Комитедин долгандыр сыры каттышкан бар чоруур мындыг төөгүлүг чугула үеде профэвилелдериниң XVII съездизи эртер-дир.

Профэвилелдериниң хөй талалыг болгаш үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазын партия бедии-биле үнелеп, оларны совет ниитилелдиң салдарлыг күжү, массаларның ортузунда бодунуң идегелдиг чөлеңгиижи, демократияны хөгжүдериниң, күрүне болгаш ниитилел херектерин эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны хандыкшыдарының күчүлүг чепсэз кылдыр көрүп турар. Сайзырагай социализмниң байдалдарында профэвилелдериниң ролюн болгаш үжүр-дүзазын бедиперинче угланыышкынны партия өскерлиш чон чорудуп турар.

Чуртгуң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының ам 130 миллион ажылчы чоннарын каттыштырган ССРЭ-ниң профессионал эвилелдери колхозчуларның улуг отрядын бодунуң хүрээлеңинге хүлээп алгаш, кол күжү ажылчын аңгы болуп келген болгаш болуп артар-даа ёзулуг массалыг организация апарган.

Совет профэвилелдеринде аңгы талазы-биле бедик медерел, күрүнеиң эрге-ажыктарын, социалистиг ниитилелге ниитилел бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезиниң болгаш чоннуң чаагай байдалының деңнелин бедидериниң аразында демниг сырый холбааны тодаргай билир чорук сиңниккен. Экономиктиг болгаш социал политиканы ажылдап кылырда база боттандырып чорударда, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге партия профэвилелдеринге үргүлчү даянып турар.

Профэвилелдериниң дээди чыыжы, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин удуртулга болдургаш, кылдынган ажылдарның түңнелдерин ханы болгаш бүгү талалыг сайгарып, чаа беш чылга сорулгаларны тодарадыр дээрзинге СЭКП ТК бүзүрелди илередип тур. Кол чүүл болза, экономиканы хөгжүлдениң интенсивтиг аргаларынче шилчидер дугайында, чуруттуң улуг бүдүрүлге күчүзүн ажыктыг ажыглаар, он бирги беш чылдың даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседир, бистиң экономиктиг күчүвүстү улам ыңай өстүрер, совет кижилерниң амыдырал деңнелин улам ыңай бедидер дугайында съездиниң айтыышкыннарын боттандырарында бооп турар.

Үлетпүрнүң хөгжүлдезинге, аъш-чем айтырыын шиитпирлээрингe, капитал тудугну болгаш транспорттуң ажылын экижидерингe, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедирингe, ажыл-агый механизмин сайзырагайжыдарынга профэвилелдери чогуур салыышкынын киирер ужурлуг.

Бистиң экономиктиг политикавыстың кол өзек айтырыын: ниитилел өнчүзүнге эз-харыысалгалыг көөрүнге, бисте бар чүүлдерни шуптузун долу болгаш чөптүг ажыглаарынга өөренирин чедиишкинниг шиитпирлээрин чедип алыры — профэвилелдериниң алдарлыг хүлээлгези. Коллектив бүрүзү, ажылмишчи бүрүзү чиг-эттиң, материалларның одаар чүүлдүң болгаш электри энергиязының камналгазы дээш хүн бүрүде турүжүр. «Үлетпүрнүң ээзи, тарааның ээзи, чуртта бар бүгү продуктуларның ээзи — бис бис» деп, В. И. Ленинниң сөстерин сактып чоруур ужурлуг. Күрүне болгаш күш-ажыл чурумун бүгү талалыг быжыглаары, организастыг болгаш ажыл-херекчи чорукту бедидери, ажылчын контрольду сайзырагайжыдары эргежок чугула.

Социалистиг чарышты, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинни калбак нептередири — профэвилелдериниң алдарлыг хүлээлгези. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерингe, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыынга болгаш продукцияның шынарынга, хол-биле кылыр ажылдарны кызыгарынга, кол фондуларны эки ажыглаарынга күжениишкиннерни мөөңнээри чугула. Мурнакчы коллективтерниң, бүдүрүлге чаартыкчыларының дуржулгазын, күш-ажылды организастаарының болгаш шапкынчыдарының бригада аргазын ажыглап киирерин онзагай кичээнгейге алыр херек.

Профэвилелдери улус депутаттарының Советтери, ажыл-агый органнары, хөй-ниити организацияларының-биле кады хөделбишаан, социал айтырыгларны шиитпирлээрингe улам идепкейлиг киржир хүлээлгелиг. Коллективтиг керээлерниң күүселдезин, күш-ажыл болгаш амыдырал байдалдарының, садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезиниң улам экижиирин шудургу боттандырары эргежок чугула. Ажылчы чоннарның кадыын быжыглаарынче, күш-культураның болгаш спорттуң, туризмниң хөгжүлдезинче доктаамал кичээнгейни салып, культура-массалыг ажылды сайзырагайжыдар херек. Ажыл-ишчи херээженнер, ие-херээженнер дугайында улам улуг сагыш салыр херек.

Социализмниң политиктиг системазынга профэвилелдер кол черни эзлеп турар. Бодунуң хүлээлгезин, ССРЭ Конституциязында магадыланган эргелерин ажыглаан тудум ооң салдары улам долу болгаш дээштиг болуп бар чыдазр. Ажылчы чоннарның инициативазын хөгжүдериниң ажыктыг үүлү болза, ажылчын хуралдарның болгаш бүдүрүлгечи чөвүлелдерниң ролюн бедидери болуо.

Социализмниң чедиишкиннерин болгаш артык күштүүн пропагандалаары, ажылчы чоннарны быжыг амыдыралчы турушка кижизидери, партияның хөрээнге, коммунистиг идеяларга, совет патриотизмге болгаш интернационализмге, шынчы болурунга, Төрээн чуртун камгалаарынга белен болурунга кижизидери — профэвилелдерниң чугула херээ.

Бодунуң ажыл-чорудулгазын болгаш стилин доктаамал сайзырагайжыдарын ажылчын аңгының болгаш бүгү ажыл-ишчилерниң мурнунга бедик харыысалгазы профэвилелдерден негеп турар. Күш-ажылдың кижизи, ооң хүн бүрүдеги негелделерин болгаш хереглелин хандырары, ооң сонуургалын камгалаары, аныяк ажылчын салгалды белетиээри, дагдыныышкынны хөгжүдери ооң кичээнгейининг төвүнге турар ужуруг.

Коммунистиг тургузуушкун болгаш чер кырынга тайбыңны камгалап артырары — бистиң ийи кол сорулгавыс бо. Тайбыңны быжыглаарынга, улустар аразынга найыралды догуннаарынга, социал болгаш национал дарлалга үдур демиселдин бүгү-ле хевирлеринге салыышкыны дээш профэвилелдерни партия дыка үнелээр. Империализмниң, бирги эзлчегде америк империализминиң агрессиязы чоруу күштелип, делегейниң дүшкүүрлүг чоруу чидигленип турар үеде ядролуг дайынның айыылын чайладыр, боо-чепсектиг эңдере бүдүрерин сөкседыр дээш бүгү чурттарның профэвилелдериниң кады күжениишкининиң ужуо-дузазы өзүп турар.

Совет профэвилелдери пролетаржы интернационализмниң тугун улам бедик тудар, бүгү диптерниң ажылчы чоннары-биле аны-дуңма харылзааларны хөгжүдер болгаш ханыладыр, делегейниң профэвилел шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаар дээрзинге чигзиниг турбас.

XVII съездиниң делегаттарының ажылынга чедиишкиннерни күзевишаан, СЭКП Төп Комитеди совет профэвилелдери коммунистиг тургузуушкунга партияның идегелдиг дузалакчылары болуп артар дээрзинге быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

Совет ниитилелдиң салдарлыг күжү — ССРЭ-ниң профэвилелдери делгерезин!

Партияның болгаш чоннуң бузулбас чаңгыс эви делгерезин!

Бистиң улуг Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

Ленинниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизмиң тиилелгезинче, бурунгаар!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

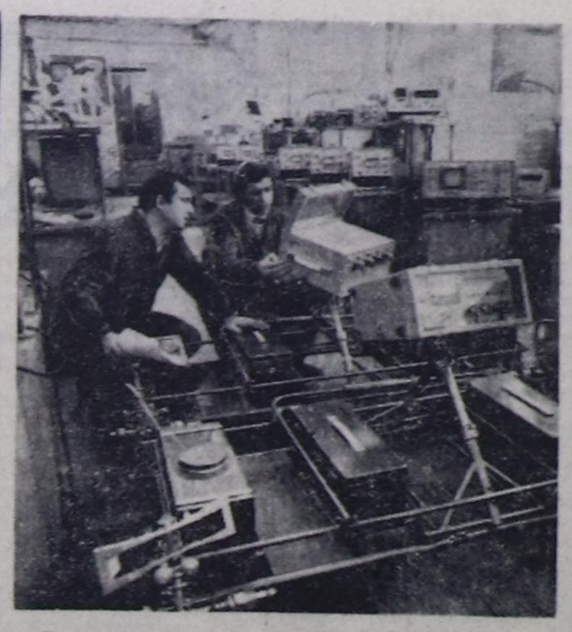

МОЛДАВ ССР. Кишинёвтуң «Электроточприбор» заводунуң бүдүрүп үндүрүп турар херекселдери болгаш тургузуутлары кара болгаш өңнүг металлургияда, машина тудуунуң үлетпүрүнде, электроэнергетикада болгаш өске-даа адырларда кылыгларны база материалдарның шынарын хынаарынга ажыглаттынып турар. Бүдүрүлгенин кылыгларын даштыкы 24 чурттар садып ап келген.

Он бирги беш чылдың бирги чылында заводтуң коллективи пландан ажыр 200 мун хире рубльдиң продукциязын берген. Ону чедип алырынга чангыс аай наряд-биле бригада керээзин ёзугаар ажылды организастааны салдарлыг болган. Амгы үеде бүдүрүлгеде ССРЭ-ниң 60 чылынга утку-куштур социалистиг чарыш калбарган. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң съездизинге уткуштур тос бригада бирги кварталдың планын күүседирин хүлээлгеп.

ЧУРУКТА: дефестосконтар таарыштырыкчылары Д. И. Профир бале В. С. Ташник олар БАМ-ның демир-оруктарынга ажыглаттынар херекселдер болүүп чорударынга белеткеп турары.

М. ПОТЫРНИКЕНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭРТЕМДЕННЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

Эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң 1981 чылда күрүне шаңналдарының лауреаттары эртемденнерге болгаш инженерлерге — үндезиң шинчилелдериниң авторларынга болгаш эң-не ажыктыг машиналарны база саналга комплекстериниң, делегейде эң эки электри шимчедикчилериниң болгаш автоматчыдылга системаларының тургузукчуларынга дипломнарны болгаш хүндүлел демдектерин Кремльге тывыскан. Эрткен чылдарда ышкаш, лауреаттарның аразында — эвилелдешкен республикаларның дыка хөй төлээлекчилери кирип турар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында ССРЭ-ниң эртем-болгаш техника талазы-биле Ленинчи болгаш күрүне шаңналдарының комитединиң даргазының орлаакчызы ССРЭ-ниң ЭА-зының корреспондент-кежигүнү В. П. Елютин байырлыг ёзулалга чүве чугаалаан. эртем-техниктиг депшилгени шапкынчыдарынга эртемниң ролюүн улгадып турарының дугайын шаңнатканнарның ажылдарының херечилеп турарын демдеглээн.

Шаңнатканнар оларның ажылдарын бедин-биле үнелээни дээш СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге, эш Л. И. Брежневке ханызы-биле өөрүп четтиргенин илереткеп, боттарының күжүп болгаш биллиин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга бээрин бүзүреткеннер.

(СЭТА-ның корр.).

Кыштаглаашкын — шалыпчы фронт

СӨӨЛГҮ ҮЕ-ЧАДАЗЫ

Ол хүн он ажыг кыштагга чордувус. «Кызыгаар» совхозтуң малының амгы байдалын көөр дээш, аал санынга малчынар-биле чугаалажып, кажаазын болгаш малының чемин хынап, чаш хураганнарын санап, оларның деңгелин көрүп, шынап-ла, эвээш эвес ажылды кылдывыс.

Совхоз директору Сүндүвей Мөңге, бода мал бригадазының бригадири Орус-оол Эрендей, хойжу бригаданың бригадири Валентина Бызаакай олар-биле кады нөөраан болганымда, малчыңнарның ажылын болгаш амыдыралын, ылангыя кыштаглаашкынның байгалын элээп билип алдым.

Баштай «эң-не сезинчиг» коданга бардывыс. Апыяк өгбүле эрткен чылын шайлалгазын ажыкташ-ла, кодан хой хүлээп алган. Оларның чанында арга-сүме кадыптар улуг кижи чок. Ийи сакман-чылы база комсомолчулар. Өгнүң хөрээжен ээзи чаш уруглуг. Мынчап кээрге, шынап-ла сезинчиг болбас арга чок. Бичалза-даа Соян Дашоолдуң бо коданында байдал багай эвес. Хойларның-даа, хураганнарның-даа ыыраа аажок, кыштадыр чаңгыс-даа баш хорааан. Хой оолдаашкыны доостун турар. Сиген, комбикорм бар. Суланы дүүн база бир машинаны экеп берген. Сүт үргүлчү кээп турар, ону улуг доскаарга чылдып бээр. Арга-дуржулгазы эвээш-даа болза, бо хире кыымак болган чедиишкининг ажылдан турар ашыяктарны совхозтуң дирекциязы детиинир дээрзинге идегел улуг.

Совхозтуң эң хоочун хойжузу, мацаа тургустунган МЧАЭ-ниң, колхозтуң болгаш совхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, орденхавыяалыг Аңчы Бызаакай хураганнарны даштыгаа чемгерип турду. Оларның аңкыры-даа, шоваазы-даа аажок.

— Чылыг кажаага амдажытпас. Хүн караанга бичии дешкилешсиннер, харын — дей-дир. Чылдың-на бедик көргүзүүлүг болуп келген бо малчын он бирги беш чылдың баштайгызында чүс хойга онаалтыр 122 хураганны доруктургаш, чүгле Иван Сафонов биле Эрендей Дембирелге аштырып, республикага үшкү черни эглээн.

Ажыл-ижи-биле болгаш алдар-ады-биле чонга хүндүткелдиг, назы-хары чеден чоокшулай берген Аңчы Далайевичиниң демги комсомолчу коданнын ээзи Соян Даш-оол социалистиг чарышче кыйгырган чүве-дир. Бичангаш бо өгбези аңаа ужурашкан санында-ла бодунуң дуржулгазын дамчыдып, арга-сүмезин болгаш чагыын берип турар. Бо малчыныың хоюнда-даа, хураганында-даа хорамча чаңгыс-даа чок болду. Каждава сараат сиген ам-даа частыпмаан, оон чанында комбикорм, сула көстүп чыдыр. Черле ынчаш, кыштаг бүрүзүнде мал чемнери бар дээрзин ол чорааш көрдүм.

— Эрткен чайын мал чемин четчир кылдыр белеткеп четтикпээн бис. Бо мал чемни дээрге, мацаа кыштың хүр болганының ачызында курлап алган «алдынывыс»-тыр. Сиген салыр черде ам-даа элээн бар, оон ол-бо аалдарже сөөртүп тур бис. Оонынай тайгага будук-бүрү белеткеп турар бир звено. Дугайда хыргыыш кезип турар механизастаттынган звено бар — деп, Сүндүвей Яндак-оолович чугаалап ор.

Марттың эгезинде хой-даа, ишек-даа коданнарында байдалы багай эвес. Ол дугайын малчынар боттары чугаалан турду. Олар кыштаглаашкынның арткан эң берге үе-чадазын чедиишкиннер эрттиреринге бүзүреп турар болдулар. Хой оолдаашкыны адактап турар, инектер чемнен эгелээн.

— Ажаалдазы, чаш уруглаа-даа дора, ийи-бир кижи база көдүрүп шыдавас бо бодаган деп чүве берге-ле амытан эвеспе. Мойну узун болганындан бажын утпас, аңаа чымчактай салыр кидиселден дарый чорудуп көрүңер, Яндак-оолович. Энгиннерни ам чүларлап кагбас болза, төрээн соопда кижиге күш четтирер эвес, чулар кылыр быжыг хендир база херек — деп, тевежи Соян Алдын-Херел геве бодаганнаар харыысалгалыг үениң чоокшулаанынга дүвүрээн тур. Ол эрткен чылын төрээн эңгиннериниң бодаганнарын бүрүн доруктурган, ам төрүүр 26 эңгинниң бодаганын база четче алырын хүлээнген болду.

Кайы-даа аалдың малчынары бо кыштың эрткен кыштан «ершээлдиг» дижир: харда чүга, соок-даа хиреллиг. Кижи эмчизи, тускай эртемнигнер болгаш автомагазин үргүлчү кээп турар. Өглерде боттарының быжырган чымчак хлеви, боова болгаш есе-даа чем элбек. А Агарның чөөп үжүнда малчынар Эрзинниң «Чаа орук», «Мөрен» совхозтарының муң ажыг чылгызының одар шыырап турарын чугаалады. Оон ёске негелде малчынарда чок болган. Бүгү четпестерни совхоз директору демдеглеп алгаш, дарый хемчээл алыр болду.

Бистиң чораан аалдарывыс шуптузу багай эвес көргүзүглерни чедип ап келген. Ынчалза-даа оларда четпес чүве, бирээде, электри чок, ийиде, кажаалар эрги. Чамдык кажааларга, чаш хураганнар немешкен соопда, хой сыңыышпас чыгыы. Чинге-Чоогада Эренчин Сарыг-оол хоюн үш-дөрт бичии кажааларга эвээштеп-эвээштеп, үзүп кажаалап турар. Совхозтуң кыштаглаарында базыынар эвээш, ийи-чаңгыс бар-даа болза, бичиинээ ажок. Ону моон соңгаар өскелиин көөрү чугула. Беш чылдың ийиги чылының маят эгезинде «Кызыгаар» совхозтуң малчынарында байдал ыыдыг.

К. ЧООДУ.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭННЕР

«Сельхозтехкүркомнуң» Кызылда районнар аразының каттыжыышкынының фермаларга техниктиг ажаалда станциязының коллективи ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге күш-ажылчы чедиишкинниг ужуражып турар. А. И. Кузьменконуң, В. В. Кудиновтуң, П. М. Путинцевтиң удурткан звенолары бедитиген социалистиг хүлээлгелерин күүседип, бирги кварталдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде доосканнар.

Техниктиг ажаалда станциязының монтажчылар звенолары, септелге бригадалары шалыпчы неделя бүрүзүнде үлүг-нормазын ажыр күүседип келген. Профэвилелдериниң съездизинге уткуштур чарышка олар бедик көдүрлүүшкүнүг киржип келген. В. В. Кудиновтуң, П. М. Путинцевтиң звенолары планныг онаалдаларын неделя санында 35—40 хуу ажыр күүседип келгеннер.

А. И. Кузьменконуң звенозу амгы үеде майның үлүгүн күүседиринге чоокшулаан. Мастерлер С. А. Шумовтуң, В. М. Хорошавцевтиң удуртканы септекчилер бригадалары комбайннар болгаш автомобиль шимчедикчилериниң септелгезин база шалыпчы ёзу-биле чорудуп келген.

Техниктиг ажаалда станциязының администрациязы база ында профэвилел организациязы чаршыты организастаарынче кичээнгейни салып келген. Мурнакчыларны шаңнап, мактап, оларга деткимчени көргүзүп турары ажыл-херекке идиг болуп турар. Станцияның коллективи ниитизи-биле ийи айларның планын 110 хуу күүсеткен. Ында мурнакчы звенолар, бригадалар чыл планын ССРЭ Конституциязының хүнүнге уткуштур күүседири дээш ажылдап турар.

Н. ООРЖАК.

КЫЗЫМАА-БИЛЕ

«Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраада будук-бүрүден витаминниг далган кылын турар. Ында сес кижи составтыг бир звенону быжыглаан. Ону совхоз дирекциязы февраль 22-де тургускан. Звенону удуртуруп бригадир Өтпей-оол Кыргыска даскан. Оларда МТЗ-52 тракторну хүлээткен.

Ук звено беш хонукта 4,5 тонна витаминниг будук-бүрү белеткээр планын 7 тонна чедирген. Бо бүгүнү звено кежигүнериниң кызымак күш-ажылы-биле чедип алган. Мурнуку чылдарда будук-бүрүнү «АВМ» агрегатка белеткен турган. Ам КУФ-18 комбайнга хегдиргеш, тараа дээрбезинге далганнап турар.

О. ТАВАА.

Улуг-Хем район.

ХУУСААДАН ЭРТЕ

Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунуң механизаторлары көдээ ажыл-агый техниказын бо чылдың часкы хову ажылдарынга белеткээр талазы-биле эки ажылдап турар. Ында бар тракторларның 90 хуузу, автомашиналарның 80 хуузу септеттинген.

Хову ажылдарынга ажыттаар техниканы дүрген болгаш шынарлыг септеп доозары дээш социалистиг чарышка хөрээп болбаазырадыр болгаш үреанн чаштырар машиналар септелгезин чаа эгелеп турар. Ам септеэр ужурлуг тос комбайнның үрелик кезектерин адыргаш, мастерскалларже чоруткан болгаш хереглеттинип турар артык кезектерни тыптынып, септеп алырын организастаан.

И. ОЛДЫРЕВ.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНГА СОҢГУЛДАЛДАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДА ЧАДААНАНЫҢ СОҢГУ № 54 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ОКРУГ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Соведиңе соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 39 болгаш 57 чүүлдериниге дүүштүр округтуң соңгулда комиссиязы Тыва АССР-ниң Дээди Соведиңиң бешки чыыжынга соңгулдалар талазы-биле Чөөн-Хемчик районда Чадаананың Соңгу № 54 соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр 1920 чылда төрүттүнгеп, СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Херектер эргелекчизи, Чадаананың автотранспорт бүдүрүлгеэниң ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден депшиттирген Кыргыс Надылович Лиганы 1982 чылдың март 15-те бүрүткээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведиңе соңгулдалар талазы-биле Чөөн-Хемчик районда Чадаананың Соңгу № 54 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы.

Фиттерден МЕДЭЭЛЕР

Ядролуг халапты болдурбас

БОНН. «АКШ-тың администрациязының боо-чепсектерни эңдере бүдүрерин күштелдирер дээш чорудуп турар сарыыл чок политиказы улам кыжаныышкынныг улуг хемчээлдерлиг болуп бар чыдар» — деп, тайбыгга ынак хөй-ниитиниң «Крефельд кыйгырыышын» инициаторларының «Атомнуг чепсектен өлүм бистерниң шуптувуска кыжаңын турар. Европага ядролуг кандыг-даа чепсектер турбас ужуразуг» деп кыйгырыында чугаалаан. Ук кыйгырыгны Боннда тараткан.

Массалыг узуткаашкынның химиктиг чепсээн НАТО-нуң чепсегленишкинниңе хүлээп алыр боо-чепсектерни эңдере бүдүрерининң шынар талазыбиле чаа үе-чадазынга чедирип, бүгү кижилерни узуткаар дайынны өөскүдүп үндүрериңе эге белеткелдерни тургузуп турар-дыр деп ол медеглелде демделээн. НАТОнуң шериг-стратегтиг сорулгалары камгаланыкчы характерин шагда-ла чидирген болган олар ол блокту АКШ-тың тергиделинге чепсек болдуруп, делегейниң кандыг-даа девискээрииңе дайынның тыптып келириниң айыылын улгаттырып турар-дыр деп, тайбынын барыын-герман сураглыг талалакчылары — халажыгда генерал Г. Бастиан, профессор Х. Риддер, шажыычы М. Нимеллер, Тайбыңның немеп эвилели партияның директорадының кежигүнү Й. Небер болгаш оон-даа өскелер ат салган ол медеглелде онзадан демделээн.

«ГФР-де тайбың талалакчылары ышкаш шак-ла ындыг сорулгаларны бодунуң мурнунда салып турар АКШ-та тайбын дээш шимчээшкин-биле эң-сеткилиивис каттыштырып турар бис. Бистиң удурланышкынывыс Рейганның администрациязының бистиң чуртувусту болгаш бүгү Европаны ядролуг чепсек-биле чок кылырынче аппар чыдар харыысалга чок политиказынга удур угланган» деп медеглелде чугаалаан.

Ядролуг өлүмге удур демиселди идепкейжидиринче, «Першинг-2» болгаш чалгынныг чаа ракеталарны Европага тургузарынга удур угланган тайбың кандыг-даа хемчегларни деткиринче ГФР-де бүгү тайбың талалакчыларын медеглелде кыйгырган.

Вашингтонга чугаалажыышкыннар

ВАШИНГТОН. АКШ-тың президентизи Рейганның болгаш Франциянын президентизи Миттерраның аразында аңаа чугаалажыышкыннар болган. АКШ-тың күрүне секретары Хейг биле Франциянын даштыкы харылзаалар министри Шейсон ол чугаалажыышкынпарга киришкен.

Чөөн болгаш Барыын чүктериниң аразында харылзаалар, барыын талакы чурттарның Франциянга болур экономиктиг чөвүлел хуралынга өөредилгелерде киржип турар.

«Найырал-82» дээр өөредилгелер

НАП агентилелдиң дыннатканы-биле алырга, март 13-тен эгелээш 20-ге чедир улусчу Польшаның соңгу-барыын талазынга эвилелчи армияларның оператив-тактиктиг планныг өөредилгелери «Найырал-82» дээр лозун-биле болуп эртер.

Совет Армиязын, ГДР-ниң Национал улусчу армиязының болгаш Польшаның улусчу шериниң шериг кезектери

Национально-краеведческий отдел

Тувинская республиканская библиотека

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИ — КОММУНИЗМНИҢ ШКОЛАЗЫ

ЧАГАА САНЫНДА-Л А...

МОСКВАНЫҢ Ленин проспектизинде ВЦСПС-ке хүнөң-не дыка хөй чагаа почта дамчыштыр кээп турар. Бо хүнерде олэрниң саны улам көвүдээн: профэвилелдериниң XVII съездизинге холбаштыр олче муң-муң кижилер бижээн.

ВЦСПС-тиң даргазыныҢ оралакчызы В. Прохоровтуң столунуң кырында — сапалга төвүнден келген медээ чыткан. Ында келген чагаларның утказын болгаш темаларын айтып каан. Оныа чугула чагааларны «съездиге уткуштур» деп демделээн.

— Мындыг чагаалар биске почта-биле улам хөй кээп турар апарган — деп, Василий Ильич чугаалады.— Профэвилелдериниң организациядарынга отчёттар болгаш сонгуудалар совет кижилериниң калбак идепкейин улам күштелдирген. Оларга СЭКПниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседирингe профэвилелдериниң ролюн бедидер дугайында ханы чугаа болганы билдингир. Ынчангаш бо чагааларны улуг кичээнгей-биле эрелиин көрүп, солун санаадарны системажыдып турар бис. Оларның дыка хөйүн съездиге чугаалажып кээр апаар.

Сөөлгү хүнерде келген чагааларны көрдүвүс. Киев областың Белая Церковь хоорайында ажылчын А. Горднең профэвилелдериниҢ билеттерни солуурун сүмелеп турар. Москва областың Кубинка суурундан В. Молотков дадывырны марка чокка хүлээп алырының эптиинин дугайын бижээн. Дыка хөй чагаада социалистиг чаруштуг улам сайзыраңгайжыдарының дугайында чугаалап турар. Чагааларның авторлары боттарының профэвилел организацияларының атаддарының дугайын чоргаарал-биле чугаалап, дүрбүлүга солчуп турарлар.

— **Съезд мурнуу чарыының үезин ВЦСПС-ке кээп турар чагааларның утка-шынарынга саалдар чедирген болбайн алаш. Чүрттүң профэвилелдериниң кол органынга кээп турар почта чагааларының эң-не оизагай чүүлү кандыгыл?**

—Хамыктың мурнунда — ажылчы чоннарның көдүрүп турар айтырыгларының калбарганы болгаш янзы-бүрү акша дузалам-чыларының дугайында айтырыглар чагааларның улам эвээжээнин көргүзүп турар. Ол дээрге дүрүм бүүтаар норук-тур: бистиң чүрттүң ажылчы чоннарының чаагай чоруу улам-на экижип, инвалидтериниҢ болгаш дээш киржикчилериниң дугайында, ие-херээженнер дугайында сагыш салыышкын улгадып, пенсия хандырылгазы бедип турар болгай.

Оон-биле кады социал страхованиени сайзыradыр дугайында чагааларның саны амдаа хөй боон турар. Ол базала уткалыг боон турар: амыдыралдың бүгү-ле талааларын амгы үеде күштүг боон турар дүрүм-саавыырларда дегере көрбейн турар болгай. Чижээ, чөптүг чылдагааннар-биле ажылдан үнгенинiң соонда эмчи бүүллетиин алган, аар болгаш үргүлчүлелдиг айраан кижилерге ону төлеп турза кандыгыл? деп элээн хөй кижилер бижээн. Бистер ол саналдың үндезилиин барымдаалаш, күрүнениң чогуур организацияларының ажыл-чорудулгазын доктаамал сайзыраңгайжыдары-биле холбаалыг боон турар.

— **Ол дугайын тодаргай чугаалап көрүүерем.**

— Чоокта чаагы-ла бир чижекти көргүзейн. Эрткен чылдың чагааларын анализтээнги ажыл төлевириниң болгаш янзы-бүрү акша дузалам-чыларының дугайында айтырыглар чагааларның улам эвээжээнин көргүзүп турар. Ол дээрге дүрүм бүүтаар норук-тур: бистиң чүрттүң ажылчы чоннарының чаагай чоруу улам-на экижип, инвалидтериниң болгаш дээш киржикчилериниң дугайында, ие-херээженнер дугайында сагыш салыышкын улгадып, пенсия хандырылгазы бедип турар болгай.

Оон-биле кады социал страхованиени сайзыradыр дугайында чагааларның саны амдаа хөй боон турар. Ол базала уткалыг боон турар: амыдыралдың бүгү-ле талааларын амгы үеде күштүг боон турар дүрүм-саавыырларда дегере көрбейн турар болгай. Чижээ, чөптүг чылдагааннар-биле ажылдан үнгенинiң соонда эмчи бүүллетиин алган, аар болгаш үргүлчүлелдиг айраан кижилерге ону төлеп турза кандыгыл? деп элээн хөй кижилер бижээн. Бистер ол саналдың үндезилиин барымдаалаш, күрүнениң чогуур организацияларының ажыл-чорудулгазын доктаамал сайзыраңгайжыдары-биле холбаалыг боон турар.

— **Ол дугайын тодаргай чугаалап көрүүерем.**

— Чоокта чаагы-ла бир чижекти көргүзейн. Эрткен чылдың чагааларын анализтээнги ажыл төлевириниң болгаш янзы-бүрү акша дузалам-чыларының дугайында айтырыглар чагааларның улам эвээжээнин көргүзүп турар. Ол дээрге дүрүм бүүтаар норук-тур: бистиң чүрттүң ажылчы чоннарының чаагай чоруу улам-на экижип, инвалидтериниң болгаш дээш киржикчилериниң дугайында, ие-херээженнер дугайында сагыш салыышкын улгадып, пенсия хандырылгазы бедип турар болгай.

Оон-биле кады социал страхованиени сайзыradыр дугайында чагааларның саны амдаа хөй боон турар. Ол базала уткалыг боон турар: амыдыралдың бүгү-ле талааларын амгы үеде күштүг боон турар дүрүм-саавыырларда дегере көрбейн турар болгай. Чижээ, чөптүг чылдагааннар-биле ажылдан үнгенинiң соонда эмчи бүүллетиин алган, аар болгаш үргүлчүлелдиг айраан кижилерге ону төлеп турза кандыгыл? деп элээн хөй кижилер бижээн. Бистер ол саналдың үндезилиин барымдаалаш, күрүнениң чогуур организацияларының ажыл-чорудулгазын доктаамал сайзыраңгайжыдары-биле холбаалыг боон турар.

— Дувүрээзиниг медээ кылын турар чагаа бүрүзүн бистерден арга-сүме, дуза дилээн кижилер бижипри билдингир. Ынчангаш ындыг чагааларны оңза кичээнгейлиг көөр үзүрлүг. Бо талазы-биле хензиг-даа чүүлдерни көрбейн барын болбас үзүрлүг.

Карелияда Сегежанын целлюлоза-саазын комбинадының ажылчыны В. Омельяненко ВЦСПС-ке хомудал киирерге, бистер ону тускай комиссияга көөр кылдыр даакан бис. Ол бүдүрүлге черинге чүрттелга хоойлужудулгазын каржызыбиле үрен турар чоруктуг илереткеп. Профэвилелдериниң негелдезин ёзугаар комбинат директорунуң кадрлар болгаш амыдырал талазы-биле оралакчызын эрге-дужаалын ажыглааны дээш ажылдан үндүрген. Омельяненконуң өгбүлези оон мурнунда бербейн турган квартиразын хөөйлу ёзугаар алган. Бо талазы-биле ВЦСПС-тиң секретариады доктаал хүлээп алгаш, ол автономнуг республиканың профэвилел комитеттеринге будүрүлге болгаш организацияның черлеринге чүрттелга черлерин шын хуваары дээш контрольду күштелдирерин даандырган.

Профессионалдар эвилелдериниң ажылының чугула талазы болур чүүл—ажылчы чоннарның чагаалары-биле ажылды улам сайзыраңгайжыдарының оруктарын тодаткан ВЦСПС-тиң XIII пленумунуң доктаалын удуртулга болдургаш, шынныг чорукту катап тургузуп, хомудалнегелде үндүрүпиниң чылдагааннарын узуткаарыыже чүткүп турар бис. Ол бүгүнүң түңнелинде чүүле сөөлгү үеде профэвилелдериниң киржилгеэн-биле чүс-чүс коллективтерге ажыл-ишти болгаш амыдырал-чүрттелганы организастаарын экижиткеп, ажылагый органнарының ажылында четпестерни узуткаан, культура-массалыг ажыл улам идепкейлиг чоруп турар апаргаш.

Беседаны СЭТА-ның корр. В. КУЛИКОВ чоруткан.

Бистиң республикада Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозунуң хойжулары ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуур дээш февраль айның эгезинде республиканың бүгү хойжуларынга инициативаны көдүрүп, чаа бедиткен социалистиг хүлээлгени алган турганнар. Олар съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир кыштаглаашкынының үезинде хойларның баш санын онча-менди камгалап, съездиниң ажыттынар хүнү — март 16-га чедир төрүүр 100 хойга онаашпыр 95-тен өрү хураганны камгалап алырын шиитпирлээннер.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажыттыпарының будүүзүнде ол ажыл-агыйга баргыл, совхозтуң директору Д-Б. Б. Чопуй-биле ужуражып, совхозтуң хойжулары алган хүлээлгезин канчаар күүседип турарын соңуурган айтырарывыска, ол мынчаар харылады:

— Шынап-ла бистиң хойжуларывыс сөглээн сөзүнге ээ болур дээш улуг ажылды кылып чорудуп турарлар. Амгы үеде ажыл-агыйда кыштаглаашкынының байдалы черле багай эвес. Төрүүр ужурлуг 13 муң 574 хоюоустуң 12 муң чыгызы оолданкан. Оон алдынган хураганнарның чаңгызы-даа чидириг чок.

Ынчангаш моон алгаш, көөрге, хөй бүрүзүнден-ие хураган алдынып турар аазы ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир төрүүр 100 хойдан-на 95 хураганны камгалап алыр деп сөглээн сөзүвүс чүгле күүсеттинген эвес, а харын оон-даа бедик түпкеп чедим алдынган. Совхозтуң төрүүр ужурлуг шупту хою марттың 25-ке чедир бүрүнү-биле оолдаар. Оларның хураганнарын бава онча-менди камгалап алыры — бо хүнерде бистиң эң чугула сорулгавые ол—деп, директор төөгүзүнде чугаалады.

ЧҮРҮКТА: «Чаа орук» совхозтуң ажыл-ишчилери 1981 чылда Бүгү-россиянын социалистиг чарыжында тиилекчи болгаш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчилер Кызыл тугу-биле шаңнатканын билир бис. Ук совхозтуң мурнакчылары ол бедик шаңналының чанында.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

КИЖИ ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫЫШКЫН

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринде чоннуң амыдыралын улам экижидери-биле тодаргай сорулгаларны айыткан. Ону боттандырарынга профэвилелдери база улуг рольду ойнаары чугаажок. Ажыл-агыйжы айтырыгларны шиитпирлеп, ажылчы чоннарның хоойлу ёзугаар эргелерин камгалап тура профэвилелдер кижилерниң амыдырал-чүрттелгазын экижидериниң кол үндезини—социал страхованиени доктаамал хөгжүдүп база сайзыраңгайжыдып турар.

Күрүнениң социал страхованиезиниң мурнунда сорулгалар бо беш чылда улам улгатканын. Кижи дугайында сагыш салыышкын, оон негелде-хереглелин бүрүн хандырары партияның экономиктиг политиказының кол сорулгазы болур.

Совет амыдыралдың чугула социал хереглелдеринге авазын эвес акша-хөрөнгү база чарыгдаттынып турар. ССРЭ-де социал страхованиеге үндүрер чарыгдал баш удур санаашкын ёзугаар 13—14 миллиард рубльге өзер, а 1985 чылда барык 50 миллиард рубль чеде бээр. А бистиң республикага он бирги беш чылда ол чарыгдал 6—7 миллион рубль чедир көвүдээр, беш чыл тоңчүзүнде 24 миллион апаар.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның аарып-аржыр чоруун болдурбазы—онон, чүс-чүс муң рубль камналга-дыр. 100 ажылдан турар кижиге онаашпыр аарыып чоруктуг бир хүн кызырарга, республика 7 муң рубль камналганы алыр дээрзи бүгүдеге билдингир. Ол акша-хөрөнгини кадыкшылга тудугларынга киирип турар.

Аарып-аржыр чоруктуг болдурбазы-биле республиканың бүдүрүлге болгаш албан черлеринге ажылдан турарларга таарымчалыг бүгү-ле байдалдарны тургузар, ажылчыннарның санитар-кадыкшылга байдалын экижидер дээш комплекстиг хемчегларни моон соңгаар-даа ажылдап кылыр үзүрлүг бис. Ажылдан турар кижилер хөй кезиинде соокка алыскаңындан, бүдүрүлгеге бертингенинден, аарыг улус ажаан-каракпан турарындан ажылдаар аргазын түр үеде оксунуп турар. Кижилериниң аарыыр чоруун кызырары, харын-даа оны болдурбазы —администрацияның, медицина ажылдакчыларының, профэвилел организацияларының ниити сагыш салыышкыны болур. Бо ажыл бистиң республикада алаан чоруттунуп турар. Оны бадыткаары-биле дараазында сан-чурагайны киирип көрейн: 1981 чылда ажылдап турганнарның ажылдаар аргазын түр үеде оксунган чорук 1980 чылдааны-биле деңнээрге, 39 хүнге кызырылган болуп турар.

Чаштарның аарып-аржыыр чоруун болдурбас дээш бо чаа беш чылда хөй-ле чүүлдерни кылыр, тодаргай хемчегларни алыр ужурлуг бис. Ие-чашче кичээнгей бистиң чүртүвүста хүнден хүнче өлүп турар. Иениң болгаш чаштың кадыкшылы дээш сагыш салыышкын СЭКП-ниң ажыл-чорудулгазының чырыткыланчак арынарының бирээзи болур. Чоннуң кадыкшылын быжыглаар талазы-биле айтырыг чаш кижиден эгелээр болгай.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дуза-ламчызын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалдарынга үндезилээш, бистиң республикага 1981-1982 чылдарда ниитизи-биле уругларлыг 7 муң өг-бүлелерниң, бир муң хире пенсионерлерниң материалдыг байдалдарын экижидер. Күрүненин социал страхованиезинден аңаа 2,5 миллион рубльди чыл санында чаргыдаар.

Совет улустуң кадыкшылын камгалаарынга болгаш быжыглаарынга санаторий-курорт эмнелгезиниң ролю улуг. Күрүнениң хөй миллиард хөрецгизин үндүрүп, кадыкшылдың хөй санныг чердерин ажыглап тургаш, чүртүүн профэвилелдери ажыл-ишчилерниң кадыкшылын камгалаар болгаш быжыглаар талазы-биле дыка улуг ажылдарны чорудуп турар. Санаторийлерге болгаш профилактарийлерге, пансионаттарга болгаш дыштанылга бажыннарынга, туристе албан черлеринге, дыштанылга баазаларынга болгаш пионерлер лагерьлеринге тоскү болгаш онгу беш чылдар дургузунда 500 миллион кижи дыштанган болгаш кадыкшылын экижиткен, бларның 144 муңу бистиң республиканың ажыл-ишчилери болур. Тыванын курорттарынга, санаторийлеринге, туристер база-ларынга база пионерлер лагерьлеринге 40525 кижи чоокку чылдарда дыштанган. Күрүнениң социал страхованиезин аңаа 4,4 миллион рубльди үндүрген. «Үш-Белдир» болгаш «Чедер» курорттарын делгемчидеринге болгаш оларның капитал сеттелгезинге 845 муң рубль чарыгдаттынган, эмнээшкинниң ажыктыын бедидер талазы-биле хемчеглер ажылдап кылдынган.

Кадыкшылга айтырыынга кол черин санаторий-профилакторий эзлеп турар. Профилактиктиг эмнээшкинни эрткен кижилерниң аарыыры ховар дээрзин дуржулга көргүскен. Бистиң республикада «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарда, Дус-Хөлде санаторий-профилакторийлер ажылдап турар. Чыл санында-ла аңаа ийи муң ажыг кижи кадыын экижидип ап турар. Бо чылын ындыг профилакторий «Каа-Хем» раз-резкие ажыттынар. 1981-1985 чылдарда республиканың дыка хөй министерстволары болгаш ведомстволары санаторий-профилакторийлерниң түдүүн эгелээр.

Санаторий-курорт албан черлеринге хандырылганың ниити культуразын бедидер, дыштанын келгеннерге эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш профэвилел организацияларының тус-тус министерстволар-биле кады чогуур ажылдарны ам-даа кылыры күзенчиг. Оон-биле чергелештиртуризмниң массалыг чоруун чедип алыр, бистиң адаларывыстың революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының оруктары-биле походтарны организастаар, ажылчы чоннарның экскурсия хандырылгазын улам-на экижидер ужурлуг бис.

Чоннуң амыдырал-чүрттелгазын моон-даа соңгаар экижидер аргалар бистиң профэвилелдеривисте хөй. Оларны улам калбаа-биле, чөп ажыглавышаан, совет кижилериң амыдырал байдалын экижидеринге көрдүнген акша-хөрөнгини бүрүнү-биле, ажыктыг кылыр ажыглаар ужурлуг бис. Ол дээрге, сайзывангай социализмниң үезинде профэвилелдериниң дөрт хүлээлгези болур.

М. МОНГУШ.

Тываның профэвилелдер чөвүлелиниң социал страхование килдизиниң эргелекчизи.

АЖЫКТЫ БЕДИП ТУРАР

Москваның өске бүгү мурнакчы будүрүлгелери-биле кады ЗИЛ-диң коллективи күш-ажылчы, материалдыг болгаш энергетиктиг курлавырларның камналгалыг болурунга эртемниң болгаш техниканың чедиишкинин калбак ажыглаарынга социалистиг чарышты калбартыр дугайында эгелекчи саналды киирген. Чүрттүң эртем-шинчилел институттары-биле ажыл-ишчи пайырадыр улам калбартып тургаш, 46 кады кылган ажылдарны шиңгээдир, он бирги беш чылдың төөчүзүнге чедир автомобильдериниң ажыл курлавырларын 16, шимчедикчиниң — 20 хуу улгаттырар, кара металлдың чарыгдалын көрдүнген нормазынга удур 120 муң тоннаны эвээжедирин автозаводчулар хүлээнгеп. СЭКП ТК ол эгелээшкинин деткээн болгаш ол ам чүрттүң будүрүлгелеринде калбаа-биле пептереэн.

Массалыг социалистиг чарышты улам калбартып тура, ЗИЛ-диң коллективи бо чылын чылда доктаатткан 4,6 млн. рубль камналга-биле 3,7 муң рубль түңнүг организастехниктиг ажылдарны шиңгээткен. Кылдынган чүүлдерниң ажыглалынга болгаш рационалдыг чарыгдалынга 5,4 млн. рубль түңге камналганы алган.

Заводту Москва хоорайның үлегерлиг будүрүлгези болдурар дээн шимчээшкин доктаамал өзүп орар. Заводтуң аңгы-аңгы 130 кезектери, 1000 ажыг бригадалары, участоктары, лабораториялары болгаш бюролары үлегерлиг деп атты чаалап апкан.

ЧҮРҮКТА: авточыылда корпузунда Кол чылдыг конвейеринде «ЗИЛ-130» деп автомобильге шимчедикчиниң салып турары.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

БИСТИИНДЕ МЫНДЫГ

Профэвилел месткомнарының кол сорулгазы—ажылчыларның даанган ажылынга эз-харыысалгазын бедидер, аңаа оларның чогаадыкчы хамаарылгазын күштелдирер, планныг онаалдаларны бүрүн болгаш долузу-биле күүседир дээш социалистиг чарышты коллективтер ортузунга дээштиг, ажыктыг кылдыр калбартыры болур. Бистиң, Кызылдың үлетпүр бараанналарының садыының профэвилел комитеди бодунуң ажылын ол ёзугаар боттандырып турар.

Бүдүрүлгеде ажылдан турар кижилерге бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузар, ажылдаар чер бүрүзүнүң арыгшеверин чедип алыр, садыгның болгаш хандырылганың өске-даа хевирлериниң хөй санныг ажылдакчыларының кадыкшылын быжыглаар дээш профэвилел месткомунуң кежигүннери бүгү күжүн моонгеп турар.

Бистиң бо ажылдарывыс халас барбайн турар. Кызылдың үлетпүр бараанналарының садыы эрткен чылдың планныг онаалдаларын бүгү көргүзүлер талазы-биле ажыр күүсеткен, он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы ийи айында бараан саарылгазының планын 104 хуу боттандырган, садыгжыларның болгаш өске-даа ажылдакчыларның аарыш-аржыыр чоруу мурнуку үелерден элээн кызырылган. Ол херекке профэвилел комитединиң, оон алырлар аайы-биле месткомнарының үлүг-хуузу киртен:

Коллективте хаара туттунган ажылчыннарның сагылгачүрүмүн контрольдаар үлүг база профэвилел месткомнарының кежигүннеринге онаашкан. Ай санында-ла олар тургустунган план ёзугаар рейдилерни чорудуп, садыгжыларның болгаш өске-даа ажылдакчыларның ажылче үнүп турарын, садыг точкаларының ажыттынын, хагдынын тураын хынаан, бараанналарының ассортиментизин хайгаарап турар.

Социалистиг чарыштың түңнелин администрация-биле кадай профэвилел месткомнарының кежигүннери үлүрүп турар. Аңаа бүдүрүлгечи чугаа бүгү талалыг болуп турар. План, хүлээлге күүседилери-биле чергелештир рейдилер үезинде илереттинген четпестерни айтып, оны чайладырының оруктарын сайгарып, мурнакчыларны шаңнап, мактап, оларның дуржулгазын өскелерге дамчыдып турар бис. Профэвилел месткомнарының идепкейлиг кежигүннерин база аңаа демделээри чанчылчаан. Соолгу түңнелди үлүрүп тура, № 5 «Детский мир» магазинде месткомның даргазы Л. Г. Бутужековтуң, № 7 садыг каттыжышкынында профэвилел месткомунуң удуртукчузу О. М. Оюнчуң, «Саян» универмагындан И. Балыконың, контора аппарадында М. Булытованың идепкейлиг ажылдаанын демделээн бис. Идепкейлиг болганнар халас путёвкалар болгаш өртектиг белектер-биле шаңнатканнар.

Үлетпүр садыының месткомнарының кежигүннерин үлүсчү контроль болуктериниң база кежигүннери болуп турар. Ынчангаш, хыналдаларны хайгыылчылар-биле база кады эрттирип, четпестерни бир дем-биле адаа турарывыс бистиң ажылывыска улуг идиг болур.

В. МИНКЕЕВА.

Кызылдың үлетпүр бараанналарының садыының профэвилел месткомунуң кежигүнү.

СӨЗҮНГЕ ЭЭ БОЛГАННАР

Патриотчу инициативаларны деткивишаан, бистиң республиканың автотранспорт организацияларының ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуп турар.

Чижээ, Минусинск АТБ-зинде чолаачыларның сес, септекчилерниң алды бригадалары бо чылдың бирги кварталының планын март 16-га чедир күүседир деп хүлээлгелиг ажылдаан, созүнге ээ болуп турарлар. Ында септекчилерниң алды бригадазы профэвилелдериниң дээди чызыынга алдаржыткан бедиткен хүлээлгезин март 10-га чедир күүседип, шалыпчы ажылдаан. Бригадаларның бүгү кежигүннери—36 кижи квартал планын күүседип, ажылдаар чер бүрүзүнге күш-ажылдың бедик будүрүкчүлүүн чедип ап турарының үлегер-чижээн көргүскеннер. Коллективтиң кежигүннери ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейге алдар кылдыр социалистиг чарышты улам идепкейжидерин хүлээнип, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни калбартып турар.

Ол чарыштың мурнуку одуруунда чаакчылар А. Брылова, Г. Суховосова, аккумляторщик Н. Башкирцев, токарьлар Н. Курик, Н. Мудров олар болгаш өскелер-даа бар.

Съездиге аддаржыдып бедиткен хүлээлгелер алган коллективтерден Кызылдың № 3 АТБ-зинде Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнин адилекчизи В. А. Жбановтуң бригадазы, чолаачылар В. Васильев, А. Казанцев, К. Мазилкин, И. Бурнаков, өскелер-даа сөлүн ээлээннер.

Кызылдың № 1 АТБ-зинде шупту 25 кижи шалыпчы иштиң үлегерин көргүзүп, бирги кварталдың планын хуусаа бетинде күүсеткилээн. Оларның иштинде чолаачылар Г. Беляев, В. Баев, Б. Шеховцев, В. Арчумаев, слесарь К. Монгуш олар болгаш өскелер-даа съездиниң ажыттынган хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демделеп турар.

С. ДУШИНИНА.

Автотранспорт болгаш чазаглыг оруктар ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң секретары.

СОРУК КИРИИШКИНИГ

Эрзин чыл келген тудум улам чаагайжып орар. Ында чаа-чаа чүрттелга бажыннары, албан черлериниң тудуглары немежип турар. Ол үлегерлиг суур болуп бар чыдар. Суурнуң тудуунун шапкын оозулдезинге Эрзиниң сентелге-тудуг участогунда Чамбал-оол Казакович Чамзырын удуртқан комсомолчу-аныяктавның коммунистиг күш-ажыл бригадазының киирип турар үлүг хүүзу улуг.

Олар боттарының ажыл-ишчин чедиишкиннерин ССРЭниң профэвилелдериниң XVII съездизинге белек болдуруп туварлар.

Олар ам ийи аал иштиң чүрттаар чүрттелга бажыңнын тудуун шалыпкын ёзулдезинге чорудуп, ону бирги кварталда ажыглалга киирер хүлээлгени алган.

Бригадада пилан алган мергежилинге бердинген, күш-ажылга кызымак тудугжулар эвээш эвес. Оларга Андрей Бады, Бады-Менге Долук, Сергей Даваа болгаш өскелерниңдээ хамаарыштырып болур.

Чамзырының удуртқан комсомолчу-аныяктар бригадазы «ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң деткээлиң танывжын көргеш, аңаа улам сорук кирип, төрээн суурун улам сайзыратыр, чыл планын хуусаа бетинде күүсеедир деп бедиткен хүлээлгелерин алган ажылдап турар.

К. ООРЖАК.

Эрзин район.

АНЫЯК ТЕВЕЖИ

«Чаа орук» совхозтуң директсиязы Валерий Айжыкның күш-ажылга хынамаан көрелиин көргеш, бир кодан тевежи хүлээп алырын сүмелээн. Ол оон сүмезин күзелдип-биле хүлээнгеш, тевежи малдай берген. Аныяк ол тевежилерни хүлээп алган хүнүнден эгелээш шалыпчы ажылдап келген. Тевежи кышка чедимчелиг белеткенген. Ол 15 тонна силосни белеткеп, чаш бодаганнар адаанга төгер 10 тонна одекти болуп алган. Оон кодангында 211 баш тевежи кыштап турар. Оларның иштинде 90 энгин бар. 42-си удаваас төрүп эгелээр.

— Тевежилериң араазында чаш адакнар бар. Совхозувус оларны мал чемининг белеткелиниң үезинде сиген кестирип, болдурүп, кышкы үеде шанакка янзы-бүрү чүүл соортургунге ажыглап турар.

Эрзинде «Морем», Ленин аттыг совхозтарның өстүрүп турар тевежери бар. Оларда ажыл-ажыйга ажыглапкы дег чаш тевежер чок. Ол дугайын бо совхозтуң тевежилери ботгары-ла чугаалап турар.

В. Айжыкы төрүүр тевежиңдек бодаганны мендиг камгалап, бир теведен-ие 4,1 кг-дукту кыорын алыр хүлээлгени ап, профэвилелдерниң съездизиниң төлептиг ажыл-ишкиге үткээн.

К. ООРЖАК.

СӨЗҮНГЕ ЭЭ БОЛГАННАР

Патриотчу инициативаларны деткивишаан, бистиң республиканың автотранспорт организацияларының ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуп турар.

Чижээ, Минусинск АТБ-зинде чолаачыларның сес, септекчилерниң алды бригадалары бо чылдың бирги кварталының планын март 16-га чедир күүседир деп хүлээлгелиг ажылдаан, созүнге ээ болуп турарлар. Ында септекчилерниң алды бригадазы профэвилелдериниң дээди чызыынга алдаржыткан бедиткен хүлээлгезин март 10-га чедир күүседип, шалыпчы ажылдаан. Бригадаларның бүгү кежигүннери—36 кижи квартал планын күүседип, ажылдаар чер бүрүзүнге күш-ажылдың бедик будүрүкчүлүүн чедип ап турарының үлегер-чижээн көргүскеннер. Коллективтиң кежигүннери ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейге алдар кылдыр социалистиг чарышты улам идепкейжидерин хүлээнип, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни калбартып турар.

Ол чарыштың мурнуку одуруунда чаакчылар А. Брылова, Г. Суховосова, аккумляторщик Н. Башкирцев, токарьлар Н. Курик, Н. Мудров олар болгаш өскелер-даа бар.

Съездиге аддаржыдып бедиткен хүлээлгелер алган коллективтерден Кызылдың № 3 АТБ-зинде Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнин адилекчизи В. А. Жбановтуң бригадазы, чолаачылар В. Васильев, А. Казанцев, К. Мазилкин, И. Бурнаков, өскелер-даа сөлүн ээлээннер.

Кызылдың № 1 АТБ-зинде шупту 25 кижи шалыпчы иштиң үлегерин көргүзүп, бирги кварталдың планын хуусаа бетинде күүсеткилээн. Оларның иштинде чолаачылар Г. Беляев, В. Баев, Б. Шеховцев, В. Арчумаев, слесарь К. Монгуш олар болгаш өскелер-даа съездиниң ажыттынган хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демделеп турар.

С. ДУШИНИНА.

Автотранспорт болгаш чазаглыг оруктар ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң секретары.

С. САТ—БУЯННЫГ ИЕ

Сержинмаа Сарыговна Сат — хоочун малчын. Ол чээрби ажыг чылдың дургузунда «Чырза-Бажы» совхозка хойжулай ажылдаан, чыл санында бедик күш-ажылчы көргүзүлерни чедип ап келген. Төрүүр чүс хойга онзаштыр 90-тан куту хураган черле ап көрбээн. Малдың чаш төлүн азырап өстүрер талазы-биле Сержинмаа Сарыговнаның арга-дурзулгазы улуг.

Кызымак күш-ажылы, онзашкан ажылхөрөэнге бедик харыысалгазы—малчынның бир онзагай мөзү-шынары ол. Ынчангаш ол Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп атка четкени-даа таварылга эвес. Ону чон ынчаар хүндүлээн, күш-ажылчы бөдүүн кызын Төрээн чурт ынчаар үнелээн. Ол хүндүлүг бижиктер, медальдар-биле база хөй удаа шаңнаткан.

Сержинмаа Сарыговна алды уругму төлептиг кижилер кылдыр азырап өстүрүп каан. Оларның аразында доозу эртемниг эмчи, көдээ ажыл-агыйдакчызы, башкы, зоотехник, инженер-механик дээш кымнарны чок дээр.

Бүүнүг ие ам чеден харның аржайбуурул артыынче чоокшулаш орар. Ол хирезинде өөрүшкүлүг, чиик-кашпагай, ажыл-ишчи мөзү-шынарлыг. Аныяк өскенниң бүзүреллиг дагдыыкчызы. Оларын-биле бо-ла ужуражы бээр.

Бүүнүг ие Сержинмаа Сарыговна Сатты дүтайында каш сөс-биле чугаалаарга мындыг-дыр.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ ЧУРТТААР, АЖЫЛДААР

Бистин партиявыстын XXVI съездизи СЭКП-ниң удуртукчу ролюнуң дээди илерээшкини болуп, марксисчи-ленинчи теорияны болгаш коммунистиг тургузуушкунуун практиказын дыка байыткан, совет ниитилелдин бурунгаар шимчээшкининиң кол оруун айыткан, ол бруктуң ынаныштыг демдектерин тодаратка, оларны партия бодунуң ажылынга удуртулга болдуруп турар.

Бирги ындыг демдек 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинин кол угланышкынныры. СЭКП-ниң XXVI съездизининң тодараткыны оң бирги беш чылдың кол сорулгалы — улус ажылагыйының доктаамал бурунгаар хөгжүлдезинге, эртем-техниктиг дешилгенин дүргедээшкинниге болгаш экономиканы шынкын хөгжүлденин оруунче шилчидиринге үндезилел, совет кижилерниң амыдыралын улам чаагайыдары, чурттуң будуруле сайзыралыр аргаларын, курлавырларның бүгү хевирлерин бүгү хемчеглер-биле камнаарын болгаш ажылдың шынарын экижидерин хандырары болур.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын чедиишкинниг боттандырганының дугайында өөрүнчүг медээлер ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинин 1981 чылдагы Күрүне планының күүсеттинген түннелдериниң дугайында ССРЭ-нин Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында парлаттынган. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары ниитилел будуруглезинин улам ынай калбарышкынын, оон ажыктың бедидерин, чоннуң амыдыралын улам чаагайжыларының программазын боттандырарын хандырганнар деп чүвени эрткен чылдың түннелдери көргүскен.

Оон-биле чергелештир партия болза, коммунистиг тургузуушкуннуң чугула адырларында ажыл-херектин байдалдарын, башкарылганын янзыбүрү звеноларының болгаш оларның удуртукчуларының ажылынга четпеетерин шүүмчүлелдиг ёзу-биле анализтээринин ленинчи принциптерин шыңгыы удуртулга болдуруп турар. «...Кажан бистер боттарывыстың аштырышкынныывысты болгаш четпеетеривисти миниринден кортпас болзувусса, эң-не мунгараачыг-даа бол, шынче дорт көрүп шыдаар болзувусса, чүге ынчан харын тиилээринге өөренип алыр бис» — деп, В. И. Ленин чугаалаан (ЧДЧ, 44 т. 309 арын).

СЭКП-ниң ол принциналдыг аргазын СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму (1981 ч.) база катап тодаргай көргүскен. Айыттынган планнарның боттанышкынында четпеетерни демделевишаан, амгы беш чыл планы берге-даа, чымыштыг-даа болза, харын ону күүседир деэш ийи катап, харын-даа үш катап күжениишкинниг ажылдаар апаар деп быжыы-биле билирэ чугула дээрэзин Л. И. Брежнев чугулаган чугаалаан. Бистиң чуртувуста бар турар бүгү-ле чүве чоннуң күш-ажылы-биле тургустунган. Ындыг-даа болза бистин чуртувус улам чараш болгаш улам күчүлүг болзуп, бистер моон-даа артык-ажы чурттаалы деп бодаар болзувусса, ам-даа улам шуптуг ажылдаарывыс чугула. Планнарны хынамчалыг санзын кылыр, оларны үре-түннелдиг кылдыр күүседир херек. Бүдүрүлгени эки организастаар, эки чүвелерни кылын будуруер. «Чурттуң айыыл чок чорууп хандырар, быжыг, идегелдиг тайбыңны тургузар деэш бистиң кылып-ла шыдаарывыс бүгү чүвени кылыр херек дээрэзи чугаажок болбайын зан. А ол болза амгы делегей бо чилиг болгаш дүшкүүрлүг байдалдарының үезинде ындыг-ла амыр эвес херек» — деп, Л. И. Брежнев чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизи тайбыңны быжыглаар деэш, чавырылдырышкынны ханыладыр деэш, чөпсегленишкинни эндере будурерин сокпадыр деэш, чаа делегей дайынын чайладыр деэш демиселдериниң шиитпирлиг, денизүүлелин, конструктивтиг туружун империализмниң дайын өөскүдер деэш оралдажышкынныңа удур тургузуп болур болгаш ынчвар кылыр-даа ужурлуг, чүгле келир үеже оруу ажык ниитилелдиң — коммунизмнин — тургузукчулары ындыг тура-соруктуг болгаш омакшылдыг болур.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседириге —коммунистерниң ролю онза улуг болгаш харыысалгалыг. Коллективте байдал, күш-ажылчы хөөн-бодал, айыттынган планнарның күүселдезе коммунистерниң канчаар ажылдап турарындан хамаарылгалыг. Коммунист бүрүзүнге негелденин өскерилге чок бедик болуп турарының ужуру-мында.

Хоозун чагырышкынга, эшкедээр, дувүрээр, ажылгыр эвес, ажык чок айтышкынныр бижиир чоруктарга удур СЭКП ТК шиитпирлиг демиселди чорудуп турар. Кандыг-даа черлерниң кадрларынга негелдени күштелдирбишаан, даалгалар күүсеттнес, даандырган херекке харыысалга чок, бодунуң эрге-дужаалын соора ажыглаар кижилерни партия шынгыы көрүп турар. Оон-биле чергелештир эрге-дужаалының улуг-биүези ылгал чокка партия кадрларынга, СЭКП кежигүнү бүрүзүнге кичээнгейлиг хумагалыг болурунга СЭКП ТК өөредип турар. Партияның ол идегели оларны сорук киирип турар болгаш оларга хөй-ны хүлээндирип турар, чүге дээрге партияны төлээлеп турар коммунистерниң ажыл-херээнге, ажы-чанынга үндезилел кижилер партия дугайында чугаалажып турарлар.

Партия Төп Комитединиң нодобрь Пленумунга (1981 ч.) Л. И. Брежнев мынча деэн: «Коммунист бүрүзү —а бистер 18 миллион хире бис—бодунуң участогунга курлавырларны дилеп тывырынга, күш-ажылдың—ажыктың бедиерэринге бүгү күштерин, дүржулгазын болгаш билиглерин үндүрген турар, шуптуг ажылдаарының үлегер-чижээнге төлептиг болур ужурлуг. Бо сорулганы күүседири —СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтыканы коммунизм тургузуушкунуңун улуг-чаагай программазын боттандырарынга чаа-чаа чедиишкиннерниң магадылалы-дыр.

М. ВИКТОРОВ.
(ПМА).

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

РАДИАЦИЯ ГЕНЕТИКАЗЫ

СОФИЯ. Болгарияның Эртемнер академиязының Генетика институдунуң эртемденнериниң тургусканы «Алтимир-67» дээр кызыл-тастың хайнак тараазы гектардан-на 86 пентнер чедир дүжүттүг боорга. Бедик дүжүттүг боорундээн ангыла ол аарыларга белен алыспас болгаш биологтуг шынарлары база эки.

Ол мутаптылыг дээр хайнак кызыл-тасты радиация генетиказының дузазы-биле тургузуп алган. Үнүштерин гамма-херекселдер-биле болгаш дүргеп нейтроннар-биле чылыдып тургаш, үнүштерин салгал шынарларын өскертил алыр арганы ынча деп адаар. Ионнуг радиация үнүштерин ховар шынарларын тывылдырар. Ындыг шынарлар апаа-ла селекция аргазы-биле чедип алдымас. Чаа арганы ажыдаарга, үнүштерин багай шынарлары база узуткаттынар.

Болгар эртемденнер радиация генетиказы көдээ ажылагый үнүштерниң дүжүдүн бедидерине эң чугула чүве болуп турар деп сапаа турарлар. Олар кукурузаның 30 ажык сорттарын тургускан. Ындыг сорттар аарыларга белен алыспас болгаш хүнче дорт көрүнеп бүрүлелдиг болганда, дүжүдү хүндеп өөн чемненир» аргазы-биле чаагай болур.

Радиация генетиказы ноога дүжүдүн бедидерине база багай эвес түннелдерни бээр.

ПЕРСПЕКТИВТИГ РАЙОННУҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

ХОШИМИН. Вьетнамның Мурнуу түштүде Вунгтау-Кондао дээр можуда улуг чаартылгалар боон турар. Ында далай кавызындан нефтинин улуг курлавыры тывылган. Республикада ол черни хөгжүдеринче улуг кичээнгейни салып турар: чазактың шиитпирлиг-биле анаа үш чыл мурнунда онза районну тургускан. Оон амгы үеде 100 мун чоннуг дүрген өөрүп турар. Шаанда мрамор-шелүүн курорт хоорай турган, амгы үеде нефть-биле байлак районнуң төвү апаргай Вунгтауже тудугжулар, янзы-бүрү мергежилдиг специалистер чоруп, амгы үениң күүдүг техниказы чыглып турар. Улуг тоннажтуг судноларны хүлээп алыр аргалыг ук чер портуун алгыдым, даартакпа.

Онза район — чүгле келир үеним байлак нефтизинин эвес, харын ук черниң балык тудар каттыжышкынныңа база төвү боон турар. Каттыжышкын чылдын-да 20 мун тонна ажык далай продуктыларын күүдүлге садын турар. Вьетнам специалистер келир үеде оон хөй нефтиниң алыр апаарын барымдаалаан, эрик кылышкын сугларының бойдус чүүлдерин камгалаар талазы-биле хемчеглерни амыдыраштап ап эгелээнер. Совет эртемденнер ол талазы-биле оларга улуг дузаны чедирип турарлар.

БУЖУТЕРИЯНЫ ДАШТЫКЫЖЕ

ПРАГА. Чехословак «Яблоченская бужутерия» дээр будүрүлге каттыжышкыны 100 мля. крон акша ажыг каастталга-шимелде чүүлдерни бо чылын Совет Эвилелиниче чорудар. Совет садыгларның адрезинге эң-не каас-чараш дээш 8 мун ажыг хевирлиг чинчилер болгаш изүрбелер, сыргалар болгаш биллектерни чорудар деп турар. Ол бүгү совет херээженнерге дыка сонуургалды болгаш калбак херектелдерни болдурары чугаажок.

Шуру-шилден кайгамчык чараш каастталга чүүлдерни Чехословакияга барык 500 чыл бурунгаар кылын эгелээн. Чехословак каастталга чүүлдери улуг үнелиг даштарны болбаазырадып кылыры-биле шуут онзалынчак боон, бүгү делегейге шаг-шаандан бээр бедик үнедилди ап келген. Чылдын-на Ябловецтин болган соңгу Чехияның оон оок-кавызында хоорайларының-да уран-шөөрлерни дележинин 117 чурттарынче чорудун турар чүс-чүс миллион янзы-бүрү каастталгаларны кылып үндүрүп турарлар.

Олар оон-биле кады амгы үеним модазының өскерилгелерни, херээженнер хептерининг онзалынчак байдалдарын мык барымдаалап турарлар. Чижээ, ССРЭ-же чорудар класталга чүүлдерни совет мода журналдарында парлаттынып үшүп турар чурукчуларның болгаш модельерлерниң ажылдарын барымдаалап турар.

ДАГЖЫЛАРНЫҢ ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛЫ

УЛАН-БАТОР. Улан-Батордан ырак эвес «Налайха-Капитальная» шахтаның дагжылары моол чедиги беш чылдың ишки чылын шалыпчы ажыл-биле эгелээнер. Оон бо чылдың эгезинден бээр мун-мун тонна пландан ажыр каскан «кара алдынны» пайысылалдын чылыг-биле ажылдаар электри станциязынче чүдүрүп чоруткан. Республиканың амыдыралында төөгүлүг болуушкун — моол профэвилелдериниң ам болур съездиниге болгаш МАРның одалга-энергетика үлетпуун тургусканыңдан бээр 60 чылынга алдар кылдыр күш-ажылчы эдлечеже киргеш, туруун ол эң хөөчүн хөмүр-даш будүрүлгезиниң коллективи графикти дыка мурнады чорун турар.

Налайханың шахтёрларының күш-ажылчы чедиишкиннериниң үндезини — социалистиг чарыыны бедик деңнеддиг болгаш дээштиг кылдыр организастааны боон турар. Шахтёрларның социалистиг чарыыны күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бүгү хемчеглер-биле будүрүнче, будүрүлге күүлерин эң-не долузуу-биле ажыглаарынче утланган.

(СЭТА).

ПОЛЬШАДАН ДЫҢНАДЫГЛАР

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП-тың эге организацияларының хуралдары болуп, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының 7-ги пленумунуң доктаалдарын күүседири, партил хүрээлелиниң сыры каттыжышкынныг болган чаңгыс эвин быжыглаары-биле холбаалыг айтырыгларны чугаалажып турарын массалыг информацияның польша чепсектеги калбазыбиле чырыдып уламчылавышаан. ПКАП ТК-ның секретарьлары ол хуралдарда кирижип турар. Т. Костюшко аттыг механизастаан бирги дивизияның штавының партия эге организациязының хуралында ПКАП ТК-ның Бирги секретары В. Ярузельский киришкен деп дыңнаткан.

ПКАП ТК-ның 7-ги пленумунуң түннелдерин тайылбырлавышаан, «Трибуна люду» солуң чүктә нарын байдалдар түрүзажой, партия бодунуң мөзү-шынарын чидирбээн, күрүшеш эргелеп-башкарар хүлээлгезин холундан салбаан деп айыткан.

ПКАП-ның эге организацияларының адалын анализтевишаан, партия ТК-зының пленумунуң шиитпирлери чер-черде канчаар боттанып турарын воеводстволар парлалгазы дыңнадып турар. Чижээ, автомобиль заводунуң парторганизациязы напионал камгаланышкынның хамаатыы комитединиң инициативачы болуун тургузуп, будүрүлге чарыгдалдарын кызырар, продукциянын шынарын экижидер сорулгалыг хемчеглерни төлеавлээн деп, Люблинниң «Штандар люду» солунду дедиглээн. Ындыг комитеттерни тургускавының дугайын еске-даа воеводстволарның сеңунары база дыңнадып турар.

Польшада түр бүүтүг болуп турар шериг байдалдының эрге-хоойлу үндезинерини тайылбырлап, ПУР-нуң Дашткы херектер министерствоунуң парлалга төвүнге юстиция министри С. Завадский чүве чугаалаан. Шериг байдалды ПУР-нуң конституциязынга дүүштүр күштүг болдурун чорутка. ол базым контрреволюстуг күштерниң үүлгедишкинниерин ыяк шавар, экономикага үй-балай чоруктуң хөрлээлээринден, социал-ниитилел змыдыралынга анархияның денден баарындан чүртту камгалааларының эрчежок чугулазының уламындан болдурган.

Шериг байдалын күштүг болдурун чорутка үедеп бээр март 1-ге чедир судтар 1.000 хире херектерни көргөн, оларның барык 80 хуузу кеземче херектери. артканнары — шериг байдалының дугайында декретти үрээн үүлгедиргер болган деп парлалга конференциязынга дыңнаткан.

СУГЛУГ ЧЕРЛЕР АТТАРЫНГА ХАМААРЫШТЫР

Аттар—ол дээрге чүртүн чеченчиткен каастталгазы-дыр. Олар чоннуң төөгүзүн, хандыкшылын, аажы-чанын, будүжүн, амыдыралының онзагай байдалдарын тодазы-биле чугаалап берип турар.

К. ПАУСТОВСКИЙ.

Кижи төрелгетениң төөгүзү бойдустуң бир хайыразы—суг-биле сырый холбашкан. Муң-мун чылдар дургузувда хемнер, хөлдер кижилерге шынчы бараан болуп, ашкарып-темгерип келген. Өөрүп четтирген кандыг-даа улус боттарының хемнерин эргечассыг «ие», «дүмма», «уруу» дээш чергелиг аттар-биле адап чоруур. Волга—орус хемнерниң иези, Каа-Хем — Енисейниң хеймер дүнмазы дээш оон-даа аңгы. Ынчангаш хемнер, хөлдер, аржаннар аттарының, а ниитизи-биле сугдуг черлерге хамаарышкан географтыг аттар (суг объектилериниң) дугайында эртеминиг—гидронимияның тыптын келгени-даа таварылга эвес. Сөөлгү чылдарда топонимияга (черлер аттары) база оон бир адыры — гидронимияга сонуургал күштелген. Эртемденнер, чижээлээрге, Э. М. Мурзаев, Г. Ф. Саттаров, О. Т. Молчанова, К. Конкобаев олар Татарияның, Алтайның, Киргизияның сугдуг черлериниң географтыг аттарын дыл, төөгү талазы-биле ханы шинчилеп келген. Тыва гидронимнерни (сугдуг чер аттарын) өөренип системалаар ажыл чаа эгелеп турар деп сапаа болур.

Гидронимнер — дылдың эң-не өскерилбес, доктаамал, шаг-шаанда тыптып келген кезээ болганда, олардан хөй янзы чүвелерни билип ап болур. Чижээлээрге, оларның дузазы-биле шак ол девискээрге шаг-шаанда кандыг аймактар чурттап чорааның, оларның ажыл-амыдыралын, дылының онзагайын, шажынчүдүлгезин билип аар бис.

Тыва — ак-көк хемнериниң чурту. Мында кандыг-даа хемнер, хөлдер бар: кайгамчык маадыр Улуг-Хем, оон элээди дүнмалары —Хемчик, Алаш, шапкын сугдуг Дүрген, ужаралдыг Кызыл-Хем, тоолчурлу Сут-Хөл дээш оон-даа өскө. Тыванын девискээринде шиитизи-биле үш муң ажыг суглар, хөлдер бар. Оларның аразында чүгле чингине тыва (түрк) эвес, а моол, алтай, орус уктуг гидронимнер кайы хөй. Ылангыя моол дылдан үндезилеттинген аттар республиканың кайы-даа булуңнарында нептерээн. Тыва биле Моолдуң аразында дыл болгаш төрел харылзаа шаг-шагда тыптын келген деп документилер хереченип турар. Тожуда Найман-Хөл моол найман деп аймактың ады-биле адаттынган. Каа-Хем районда Шивей, Бичэ-Шивей, Улуг-Шивей деп хемнер шаанда ол девискээрге моол шивей деп аймактың чурттап чорааның көргүзүп турар.

Тываның бир эң-не терең, дүс чок улуг хөлдериниң бирээзи — Чагытай. Бо хөлдүң адынын үндезилеттинген дээш моол загастай аазы тывалаарга балыктыг дээш уткалыг деп филология эртеминиң доктору, профессор Ш. Ч. Сат санап турар.

Тыва топонимиязының, ылангыя гидронимиязының, бир онзагай чүүлү болза, хөй санныг хүндүлээн азы мактаан уткалыг эпитеттериниң бар болуун турары. Ол дээрге чоннуң төрээн черинге инаан, оон ыяшталыг чок делгемнерин, эгээртинмес байлактарын, эң-мецин, бойдуузун көргүскен гидронимнер-дир. Дараазында одуругларны ап көрээлиер:

Аялдар чайлаар аян шыктыг
Айы, беан арбын Чашпым.
Өглер чайлаар өлен шыктыг
Өлүк-диңиниг өргүн Чашпым.

Устүиде чижектерде чон черинин бойдузуңун чараш-каазын, хемнериниң бай-байлаан уран-чечен аргалар-биле чуруп көргүскен.

Республиканың бүгү районнарында ол чоок-кавы девискээрде үнүп турар арга-ыяштыг, үнүштерин көргүскен гидронимнер кончуг хөй.

Кара-Дыт (Өвүрде хем), Артыштыг-Ой (Тожуда хем). Нөштүт-Белдир (Бай-Тайгада хем). 1861 чылда Барыын талазы Тывага чораан эртемден В. В. Радлов «тывалар кышка удур ай, бести болгаш ескелаа черлик үнүштерни хөй-биле белеткеп ап турар» деп бижээн. Адаттыгаан үнүштер аттыг гидронимнерниң чижектери: Айлыг-Ой (Тожуда хем), Ажыг-Ай-Хем (Тожу), Бес-Хем (Тожу).

Тыва чоннуң шазындан бээр мал ажылы-биле холбашкан көшкүн амыдыралын суг объектилериниң аттары тода көргүзүп турар. Бо бөлүк гидронимнерге азырал амытаннар аттары хамаарыжыр. Белиг-Хөл (Тожу), Апай-Оорут (Тес-Хемде хем), Теве-Адар (Улуг-Чыргакының адыры). Оон ынай мал-магаанның одар-белчиприн, кажаа-хоразының көргүскен аттар элээн нептерергей болуп турар. Кыштат (Тожуда хем), Одар-Кара-Суг (Бай-Тайга), Чайлаглыг (Бай-Тайгада хем), Оп-Кажаа (Тандеда хем).

Көшкүн арат кижиниң амыдыралынга долгандыр турар черниң онзагайын, оон мал ажылынга тааржыр, таарышпазын көргүскен гидронимнер улуг рольду ойнаар. түскай үшиг көргүзүкчүлөри болуп туоган.

Чывардыг (Каа-Хемде хем-чигеш), Сүүр-Даштыг (Улуг-Хемде хем), Малгаш-Кара-Суг (Чөөн-Хемчик).

Аннымыр ажыл-агыйы Тываның бүгү булуңнарынга нептерээн турган. Тыва этнографиязының шинчилекчиин С. И. Вайнштейн «тыва улус диндилги, чекпе, кундус, адыг, борү; оон ынай дүүлүг амытаннар: буур, элик, сыын аннаар» деп бодунуң улуг ажылы «Тываларның төөгү этнографиязынга» демделээн. Дараазында чижектер ону бадыткан турар:

Элик-Хөл (Тожу), Чекпелиг (Каа-Хемде хем), Хандагайты (моол дылда «бүүрлүг» дээш сес), Кундус (Эрзинде хем), Тарбагатай (моол дылда «тарбаганныг» дээш).

Тыва гидронимнерде адыг деп сес-биле холбашкан аттар кончуг ховар таварыкш турар. Мооң чылдагааны чүл дээш тыва улус «адыг» деп дорт адавас (табу сес), а хайыракан, даг иргек, ирей, тайга үзэн деп эвфемизмнерни (ойзу адаар сестер) ажыглап чугаалаар. - Тожуда Ире-Хем деп гидронимниң тывылганы солун.

Тываның районнарынга. Тожудан аңгыда, балык тывышкыны ындыг-да кончуг сайыраагай эвес турганын гидронимнер көргүзүп турар. Мезилдиг-Хөл, Белдиг-Хем, Дунчулаар-Хем (Тожу), Балык-Хөл (Бии-Хем).

Дыка хөй гидронимнер тыва кошкун амыдыралын, шажынчүдүлгезин илези-биле чүрүп көргүзүп турар. Чинчилиг (Эрзинде хем), Өргешиг (Тожуда хем), Чадырлыг-Кара-Суг (Тес-Хем).

Түрк аймактар шаг-шаандан тура хемнер, хөлдер, пара сугларны дагыыр чанчылдыг турган. Тыва улус база ааллчанында суг бажын, чаламаны, хам дытты мыкшыдын дагыыр чораан. Ол дугайны дараазында гидронимнер хереченип турар. Хам-Дыт (Каа-Хемде хем, Өвүрде хем), Ыдыктыг-Хем. (Тожу), Чалама (Өвүр), Сан-Хем (Тожу, Таңды).

Тыва гидронимияда метафора-биле илереттинген аттар база таваржып турар: Хомус-Хем (Тожу), Хүнүт-Хөл (Тожу), Мерген (Каа-Хемде хем); Шаалаан (Чөөн-Хемчик).

Сан адын киргеп гидронимнер Тывада элээн санныг болуп турар. Колдуунда-ла 1, 3, 7, 9, 90, 1000, хөй деп сан аттары таваржып турар. Чөптыс (Эрзинде хем), Чеди-Хөл (Тожу), Тос-Белдир (Тес-Хемде хем), Муң-Даш (Каа-Хемде хем), Кевей-Хөл-Хем (Тожу).

Тыва гидронимнериниң тургузуун ап көөрге, чаңгыс составтыг (Алаш, Кундус, Мугур), ийи составтыг (Мекти-Хөл, Кыс-Хем, Демир-Суг), үш составтыг (Бичэ-Дыттыг-Хем, Дус-Бар-Хем, Бичэ-Кара-Ой) база элээш таварылгада дөрт составтыг (Бичэ-Ак-Даштыг-Хөл) гидронимнер болур.

Ынчангаш сугдуг чер аттары дылды, төөгүнү, этнографиязны, үнүш аймаан, дириг амытаннарны өөренип көрүптеге үлүг дузаны чедирип турар. Школаларга төрээн черин өөренир талазы-биле бөлүмнерни, музейлерни ажыдары чугула. Ылаңгыя Саян даланының туруптары-биле холбаштыр чамдык черлериниң аттары шуут чидип, уттуңдуруа бээр. Тыва гидронимнерни чыын, системалаар ажыл—чугула айтырыгларның бирээзи. Хемнер, хөлдер, аржаннарга камныг болуун бойдустуң од хайыразын камгалаазы —кижи бүрүзүнүң дорт хүлээлгеан.

Б. ОНДАР.
Казань университединиң аспирантызы.

САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛ

НЬЮ ЙОРК. (СЭТА). Сальвадорнуң напионал-хосталга шимчээшкининиң күштери ханныг өлүрүкчү хүнтаның дерзиялекчилеринге удур чаа чедиишкиннерни чедип алган. Партизанчы «Вансеремос» радиостанциязының дыңнаткавыга өөгаар алырга, Морасон можуда чурттакчылыг ийи суурнуң партизаннар эжелеп алган болгаш хөлүнда бүрүн түдүп турар.

Чурттуң мурнуу-чөөн талазында Теколука хоорайның болгаш Сан-Сальвадордан 20 километрде Акиларес хоорайның районнарында база партизаннар дидим халдаашкыннарны кылган. Акилареске чигир үнүжү сайзырады ажыллаар заводтту олар атакалаан. Чазак шериглериниң өлүрүкчүлер оон девискээрин америк шериг вертолёттарының көөн хонар черн кылдыр ажыглап турган. Сальвадорнуң соңгу-чөөн талазында часпас адыгжы тура халышканнар бир вертолёттү дүжүр аткан, аңаа чораан дериалекчилерни база чок кылган. Партизаннарның сөөлгү ийи хүндеги халдаашкыннырының түннелинде хунтаның шериглери дириг күүнге болгаш техниказынга дыка улуг когаралдыг болган.

ДОКУМЕНТ КИИРГЕН

ЖЕНЕВА. (СЭТА-ның корр.). Боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле комитет химиктиг чепсекти хоруурунуң айтырыын чугаалажын көөрүп үргүлчүлзөн.

Болгарияның, Венгрияның, Моолдуң, Польшаның, ССРЭ-ния болгаш Чехословакияның делегациялары «Бинарлыг чепсек болгаш химиктиг чепсекти туюлунга чедир узуткаарының айтырыглары» деп документини киирген. ССРЭ-ниң төлөзлекчизи В. Л. Нераэзин ол документини комитетке чугаалажыры-биле киирген, АКШ-тың администрациязының химиктиг чепсекти хөй хемчөлдин-биле будуруп үндүрер, соонда кээп ону өске күрүпелерниң, хамыктың мурнундэ Европаның чурттарының девискээрлеринге тургузар дугайында шиитпирэ химиктиг чепсекти хоруурунуң дугайында керээни ажылдап кылып, дугуржурунуң херээнге немелде бергелерни тургузарын демделээн.

Ындыг керээнин төлевилелин ажылдан кылыр талазы-биле делегейниң хөй-иитпининиң амгы үеде улуу-биле ылеп турар органы—боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле комитет боо-чепсекти эндере будурерин кызытаарлаарының, боо-чепсекти дужүрериниң херээнге АКШ-тың ындыг шиитпинниң хөрээдыг салдарларын эрттирип шыдаавае дээрэзин социалистиг чурттар медеглээн.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының бинарлыг болгаш химиктиг чепсектиң еске-даа хевирлерин будуруп неитередириндеп, а ол ышкаш химиктиг чепсекти еске күрүнелерниң девискээрлеринге тургузарындан ойталаарының кыйгырган резолюциязын киржээнгейге албышаан, социалистиг дем каттыштырыгазының чурттары, боо-чепсекти дужүрериниң талазы-биле комитетти киржээнгейин бинарлыг химиктиг чепсекти хоруурунуң бүгү аргаларын бүгү талазы-биле аналиэтеп, ыяк өөренип көөрүнче уламдырган.

СЭРЭ-ниң, Болгарияның болгаш ГДР-ниң делегацилары база-да химиктиг чепсекти хоруур дугайында келир үеним керээнине ындыг чепсекти еске күрүнелерниң девискээрине тургуспазының дугайында, а ол ышкаш ол девискээрлерден оны үндүрериниң дугайында негелделерни киирерин көрүп турар тодаргай санаазы киргген.

Чепсектиң ындыг хевирин хоруурунуң дугайында айтырыгны көөрүнүп аңаа удурланышкан туружун бәрыын чүк күрүнелерн көргүзүп турар. АКШ химиктиг чепсек талазы-биле бодунуң ыяшкамырын калбартып чаартырынче чүткүвүшаан, ындыг чепсекти хоруур дугайында кандыг-даа чугаалажышкынныр нарны бодунуң кара сагыштыг планнарын боттандырып чорударынга моондактаашкын кылдыр көрүп турар. Чогумна оон ужуралдан АКШ болгаш оон НАТО-да эвилелчилери боо-чепсек дужүрериниң комитедин химиктиг чепсекти хоруур дугайында керээни белеткээриниң талазы-биле боттуг ажылдан былдалырын оралдажып, тодаргай чугаалажышкынныр кылыр аргаларга өжегээр-ле шантыктаашкынны кылып турар-дыр.

Г. ДРАГУНОВ.

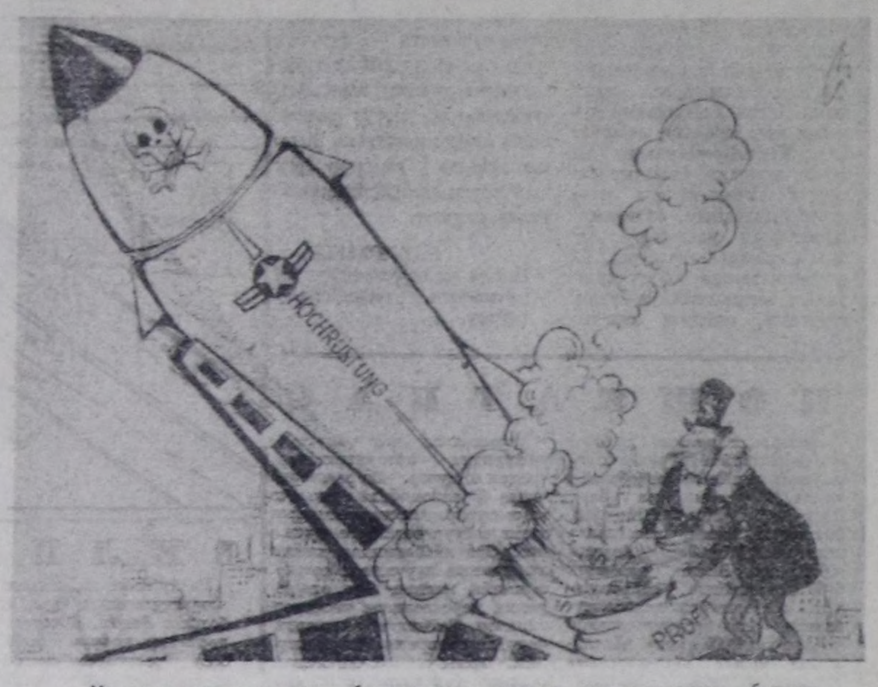

Массалыг узутчаашкынның боо-чепсээниң улам-на чаа хевирлерин будурер улуг чагыгларны Пентагон боду-биле көрээлиг балаттарның будурулгелеринге нүүлдии-биле хураай берип турар. Оон уламындан Рейганның администрациязының нүткүл турары боо-чепсекти эңдеридир будурер чорук Американың Каттышкан Штаттарының шериг-үлетпүр комплекизинге миллиард-миллиард доллар ажык-кончаларны өөгалай каап берип турарын солуннар бижип турар.

Америк улуг балаттарның хартаачыларының сетқилги хомудавайн турарын ГДР-ниң неделя санында үнер «Хорицонт» журналының бо чуруунда көргүскен.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ИЫН

4-кү арын ● 1982 ч. ● март 16

ӨГ-БҮЛЕВИС-БИЛЕ

Армян киностудияның тырттырып турғы «Сегиржин алышкын» деп кинозунга киржири-биле мен база уруум Галя оглу Аяс-биле, телеграмма алгаш «ТУ-154» деп самолётка өөрүшкү-маңнайлыг олурупкаш, Москваже аъттанып тывыс. Красноярскиге 45 хире минута тура дүшкеш, Москваже оруувус уламчылап ужуп ор бис. Элээн 6 шак хире болгаш, Москвага ужуп чеде бердивис.

Чемнеир өй кээрге, бичии Аяста оттуруп чадаштывыс. Элээн болганда оттуп келгеш хомудааны кончуг болду. Кинога тырттырары-биле чаладып келген «артист» хирезинде эрттир удуп каар кончуул моон деп каттырыштывыс.

Домодедово аэродромунга хонупкан бис. Самолёттан дүжүп келириивиске, кырганчавыс Максим Мунзук уткуп келген тур. Таксиге олурупкаш «Останкино» гостиницаже хаптывыс.

Келириивиске бир дугаарында «Сегиржин алышкынын» улуг чуруукчузу, чолдаксымаар дурт-сынныг, үргүлүг хүлүмзүруп чорүүр каректарлыг, бажының дүгү буурул апарган, 60 хар ажа берген Шакарын болгаш кинонуң идик-хевин харыылаар аныяк чуруукчу Сусана дээр кыс уткуп алдылар.

Олар бистиң-биле танышкын арын-шырайларывысты, дашпыкы байдалдарывысты ролдэргэ таарыжыр, таарышпазывысты сонуургаар дээш келгеннер боор. Кедер хептер дугайында беседа кылдылар. Аясты көргеш бичии Коммога тааржыр оол-дур. Шак-ла мындыг оол керек деп Шакарын дыннатты.

Баргавывыс даартазында ол кинонуң кол тургузукчу-режиссёру Армян ССР-нин улустуң артизи, Күрүне шаннарының лауреады, профессор Юрий Арамаисович Ерзинкян биске ужураштан, элээн узун дурт-сынныг, бедик кырлан думчуктуг, бажының дүгүнүн хөй кезии когере берген, 60 хар чедип турар хире, топтуг будуштуг режиссёр.

Сценарийниң автору Зорий Балаян кызылзымаар шырайлыг; кара баштыг, хөлүг ажы-чаныыг кижи. ССРЭ-нин Чогаалчылар эвилелиниң болгаш Журналистер эвилелиниң кежигүнү, «Советская культура» солуунуң корреспондентизи. Коряк национал округка эмчилеп 13 чыл иштинде чурттап келген. Ол чонтуң ажыл-чаң культуразын эки билиргижи болду.

Кинонуң кол оператору Гия Айрапетов олар-биле ужураштывыс. Кайгамчык эвилеңээлдээ-биле бисти хүлээп алды. Үш дугаар хүнде «Мосфильмниң» 10-гу павильонунга Коммонуң чурттап турар чери деп үзүндүүң тырттырып киринтивис. Ол үзүндүүн киржикчилери, кол ролүнда кырган Коммо ашак (Мунзук) бичии Коммо (уруунун оглу Аяс), Коммонуң кадайы бичии сеткилдиг бодүүн кырган-ава Натса (К. Мунзук), райком секретарынын хүлээп алыр черинде секретарь уругда Г. Мунзук ойнап турар.

Режиссёр арга-дүржулгазы байлак кижи чорду. Оон-биле кады ажылдаарга чиик, кижиниң сагыш-сеткилинге таарыжы кончуг. Артистерин хостуг салыпкаш, оон соопда эдип чазаар чанчылдыг режиссёр болду. Коммонуң уруунун оглуң Галяның оглу Аяс ойнап турар. Коммонуң чурттап турар чери деп үзүндүүң тырттырып турар үевисте школа чанында «Кырганача Коммо» деп оюнга иви чарыжы кылып, баштарынын кырынга иви мыйыстары тудуп алгаш чаржын ойнап тургаш, ана бичии Коммо тиилекчи болган. Оон маңнап келгеш кырган-ачазы Коммога ол дугайын өөрүп чугаалаар черинге киживистиң үпү бичелеп, шаг чокталып, каттырбастаан. Режиссёр оңу катап-катап кылдыртказ турупкан. Ол үзүндүүң тырттырып турар черивис бажың иштн изиг, иви кежи тон болгаш изиг борт кедирип каазы, оон кадында даштыыртан маңнап эгнишпеп кирип келген кылдыр көргүзүп турар-даа болза, шаандагы эрги чаңчыл ам-даа бар. Кинонуң кол маадыры Коммо аныяк чорааш иви чарыжы оюнга үргүлүү мурнап, тиилекчи болуп чораан. Байырлал үезинде ам-даа ивилерни чарыштырып турар. Ол дугайында кинода көргүскен. Сөөлгү үеде ол назы улгадып, буттары дараап бергеден кээрге, тундраже чоруксап турар апарган. Чүге дээрге сонгу чүк чурттуг чонуун эрги чаңчылында эр кижи черге олүр. Ынчангаш Тундраже «дүргуннап» чоруптарлар. Кырган Коммо чанчыл сагыш, ынаар, тундраже чоруптар. Ынчалза-даа ивн чарыжының байырлалынга райкомунун айтышкыны-биле база бодунуң күзели-биле шыдаппайн чедип келгеш, ол чарышка тиилекчи болуп үнер. Ол үеде тундрада бир суурнун малыны алдынмайн барган. Эрес-дидим Коммо дээр эвес. «Мен чедирип көрейн» деп даалга алган, самолёт база ушпастаан. Коммо будун суурнун шалынын чедирери-биле ыттар шанактан алгаш, шоодай чартый хөй акпалыг база кино моторун чедирери-биле чоруптар. Буттарының аарыынга мооваар чыгыы тургашла аъттаныптар. Черге чорун олура, бичии чадырга билдинмес кижи-биле ужуражы бээр. Ол кижи-биле танышкын алгаш суурже чорун каарлар. Ол кижиниң ады Ким.

Херек үүлгеткеш дургунаа чораан кижи болур. Ол Коммода хөй акша барын билип алгаш сонуургап айтырар:— Силерниң суурунарның шоолуг-даа хөй эвес акшазы-ла ыйнаан? Коммо кайгап:

— Мен чаасказап безин 300-тү алыр мен, а мында ийи чүс бежен мун акша-дыр — деп шыпын чугаалаан.

— Ынча хөй акшаны сөөртүп чоруур шыкажын чүл?

— Ынчаарга чүл? Мен сени соң каапсымза, канчаар сен, мен хуумда когараар чүвем чок—деп. Ким ашакка сагындырган. Ашак кандыг-даа сезиг чокка, мен сенден кортпас мен—деп тоомча чок харылаан.— Чүге?

— Чүге дээрге сен чангыс бөрү-дүр сен. Хөй бөрүлер харын кончуг боор чүве. Кижи кижиниң өлүрүп болбас деп оон чаагай сеткили бүзүреддиг турган. Кимнин ролюнда Армян ССР-нин болгаш РСФСР-нин улустуң артизи А. Джигарханян ойнап турар. Максим Монгушжукович сураглыг эки-биле кады ойнаарынга сеткил хөнүп өөрүп чонуур.

Кара-кыс МУНЗУК.
РСФСР-нин улустуң артизи.

СПАРТАКИАДА МЕДЭЭЛЕРИ

КЕШАНЫҢ АЛДАРЫ

ССРЭ-нин бешки кышкы спартакиадазында эң-не сүг рагжаан чүүл болза, оон талиеманы болур Кеша-кинчигеш болур. Ол бодунуң спортчу сонуургалдарын демдектерде, плакаттарда, сүй-белектерде илереткен дег. Оңу хаактыг, конькилиг, шанактыг халын бар чоруурун трамплинден халаанын, хоккей ойнаанын, фигурлуг чыгулаашкынга кирижкенин чуруп көргүскен.

Кешаны чогаадын «тургускан» кижи — Красноярск чурттуг 32 харлыг чурукчу Виктор Бахтин база сураг-жаан. Ол чоокта чаа В. Астафьевтиң «Хаан-балык» деп помун каастаан графика чуруктары-биле ады алгаанын-биле кады шыырак спортчу. Оңу ам спартакиада арепаларының индирлеринге көрүп болур. Хаакчыларның маргылдааларын ол кончуг сонуургаар: спорттуң бо хевириниң талазы-биле ол разрядтыг. Оон ангыда Виктор Красноярск крайда дельтапланеризм спорттуң эгелекчилериниң бирээзи.

ИЙИ КАТАП ЭКВАДОР ДУРТТУГ ОРУК

80 муң километр азы ийи катап экватор дурттуг — спартакиаданың автомобиль-маршруттарының түгле чаңгыс хүнде узуну ол хире. Маргылдаалар эртер черге канчап чедип алырыл деп айтырыг Красноярскиге тургустунмас. Кышкы спартакиададаның киржикчилерин болгаш аалчыларын 400 ажыг автобустар болгаш чиик машиналар аргыштырып турар. Оларны хоорайның эң дүржулгалыг чолаачылары башкарган.

АЛЛО, СПАРТАКИАДА ЧУГААЛАП ТУР

Маргылдааларны чырыдары-биле келген 300 журналистер эвилелдешкен 12 республикаларны, 25 хоорайларны төлээлеп турар. Кол-кол маргылдаалар дугайында боттарының медээлерин солуп-парже, радио болгаш телевидениеже хүн бүрү оозал чок дамчыдып турар. Колдуунда-ла телефон дамчыштыр дамчыдылгалар хөй.

ӨГААР

Республикага көжер булуттаар, хар чагбас. Соңгу чүк угланышкынның хаттың дүргеги секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 25—30, хүндүс 10—15 градус соор.

Кызылга көжер булуттаар, хар чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне 25—27, хүндүс 10—12 градус соор.

КАИ экраны

ЭРТКЕН ИЙИ АЙДА

Хооркүүскомнуң «Оруккаозал-ондак-биле демисежир немедэ хемчеглер дугайында» доктаалында албан организацияларның болгаш будүрүлге коллективтериниң кежигүнеринге орук шимчээшкинининг дүрүмүн ийи шактыг программа ёзугаар ооредирин үк черлериниң удуртукчуларынга дээскан. Ол доктаал дыка хөй коллективтерде чедир күүсеттинмейн турар. Оон уламындан чадаг улустуң орук чуруму үрээр, транспортка бастырар чоруу кызырылбайн турар.

Бо чылдың эрткен ийи айында Кызыл хоорайның Күрүне автоинспекциязының харыылап турар девискээринге 17 орук-транспорт озал-ондаа болган. Оон түңнелинде 15 кижи балыглаңган. Бо айларда улус өлүмге таварышпаан-даа болза, озал-ондактың саны эрткен чылдын ол үезинден 35,3 хуу өскен. Ол 17 озал-ондактың тозу чадаг улустуң хайындан болган. Ол улус эвес болза, орук озал-ондааның саны он безин четпес турар нийик. Коллективтерге орук шимчээшкинининг дүрүмүн өөретпейн турарының үржүү ол.

Кудумчу шимчээшкинининг дүрүмүн хажыткан, оон уламындан озал-ондакка-даа таварышкан кижилерни хамаарышкан коллективтеринге КАИ дынадырга, ол коллективтерниң удуртукчуларынга хамаарыштыр хемчег албайн базар таварылгалар бар. Чижээлээрге, таңныыл Мария Хабарсканың дугайын онгу школаже, өөреникчи Женя Прокопенкону он дөртку школаже, ажылчын Михаил Гавриченкону сүт заводунче дыңнадырга, ол организациялардан кандыг-даа харыы амыгаа чедир сураг. Ол коллективтериниң удуртукчуларының боттарының улузунуң кадымынче, оларның амы-тынче кичээнгейни сула салып турары моон илден. Оода-ла школачылар ортузунга тайылбыр ажылын чоруткан турган болза!

КАИ ажылдакчылары чоокта чаа гаражка келир машиналарны хынап турар дежурный механиктерни болгаш чолаачыларны хынап көрген. Оон түңнелинде гаражтарга ээзирик турган чолаачылар болгаш ажылчыннар база ылаъзын. «Тыва суг тудуг» трестиң гаражынга тракторист Глазырин дүүш четпээнде-ле ээзирик кылаштан турган. АТБ-1-нин гаражынга чолаачылар Фирсов болгаш Леонид, Петр Сайгытиннер, АТБ-3-ке дарган Борисов, чолаачылар Лосев, Олин ажыл шагы төнмээнде-ле ээзирик турганнар. Оларны өске өөрү кайын көрбээн деп. Арагачыларга хамаарыштыр үргүлүү хемчег ап, арагалаан улусту коллективте сайгарып, хемчээп ап турган болза, мындыг таварылгалар турбас, корум-чурум-даа быжыг турар нийик.

Эрткен ийи айда бистиң девискээривиске 110 чолаачы ээзирик туттурган, 1981 чылдың бо үезинде 130 чолаачы ээзирик туттурган. Бо көргүзүг бичии кызырылган-даа болза, бистиң байдалывыска ам-даа хөй. Ынчангаш хынаңданы моон-даа шыңгыырадыр. рейдилер кылыр бис. Орук шимчээшкинининг дүрүмүн үреп, озал-ондак кылып турар коллективтер-биле март айда чугаалажыры, чогуур хемчегларни алыры көрдүнген. Мындыг немедэ ажылдар орук озал-ондаан кескүзүү-биле эвээжедир ужурлуг.

В. БРЮХАНОВ,
Кызыл хооркүүскомнуң КАИ начальниги, милицияның майору.

КОШКАТПАС

«Сельхозхимияның» районнар аразында будүрүлге катыжымышкынының автобазазында 126 автомашина бар. Олар колдуунда 1976—1980 чылдардан эгелеп ажыглалга кирген «КамАЗ» болгаш «ЗИЛ»-дер. Ында автопарк бүгү талазы-биле таарымчалыг, оон материал-техниктиг баазазы өске будүрүлгелерден чыдып калбайн турар. Ынчалза-даа мында күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак. Чүгле 1981 чылда безин автомашина чолаачылаар эргезин 38 кижи, бо чылын Иванов, Васильев, Дудин дээрэн дүжүрткен.

Харыысалга чок чоруктуң уржуунда автомашиналар үрелип турар. Бо хүнерде чүгле 43 автомобиль ажылче үнүп турар. Автогараждардың иштн чогуур негелдеге дүүшпес: Өрт айылыңдан камгаланырының дүрүмнерн сагыттынмайн келген. Өрт ожуреринің херекселдери четчелеттинмээн. Техниктиг хыналда чорудар онгарның иштн хирлиг, чырыы четпес. Ол болгаш өске-даа бар четчеестерни эдеринің хемчеглерин директор. кол инженер долузу-биле албайн, коллектив кежигүннеринге негелделиг чоруун көргүспейн турары четпес.

ЭРТЕРИНИҢ ЧУРУМУ

Бистиң республиканың найысылалыны — Кызыл чыл келген тудум-па улам чаагайжып, чаа-чаа кварталдар, кудумчулар каракка-ла тутунуп, чаартының турар, оон-биле чергелештир кудумчулар ында-мында немежин, ол кудумчуларның тудушкан белдирлери янзы-бүрү хевирлиг холушкак белдирлерлиг болуп тургустунган, ол-ла кудумчулар белдиринде транспорттуң, чадаг кижилерниң светофорларын база тургускулаан. Чамдык кудумчуларны, эң улангыя Ленин, Кочетов, Кызыл партизан базаа доора кудумчуларны Чехов, Титов, Гагарин, Чүльдүм, Комсомольская кудумчуларын эде кылып, пинти калбаан улгаттыргаң, оон уламындан ол кудумчуларга автомототранспорттуң чоруур одуруг сыны бирден үш одуруг чедир калбарган.

Бо удаада Кочетов, Салчак Тока, Топографическая кудумчуларның, база-ла ол белдирде кафе «Огонек» кварталынче киреринің азы оон үнеринің бичии кудумчуу, бо беш кудумчуларның каттышкан белдирин «Холушкак нарын белдир» деп санап турар.

Кочетов кудумчуу Салчак Тока кудумчуу-биле улаштыр каттышкан «кол кудумчу» болуп турар. Кочетов кудумчуунуң белдирден ынай көвүргэге улай чорутқан уланчызы Кочетов кудумчуу бо таварылгада кол кудумчу эвес апарган.

Бо белдирде 7 светофорлар бар: Салчак Тока, Топографическая, Кочетов (кинотеатр «Пионер» дужунда) кудумчуларында бир-бир, Кочетов кудумчуунуң ортузунда ийи, оон оң талазында кудумчу кыдында тротуар чанында база ийи. Оон ынай бо «Холушкак нарын белдирде» тос орук демдектерин тургускулаан: 4.4 — «Орук чайлап бээри» демдек 2 санныг; 3.18.2 — «Солагай талаже ээп болбас»—1; 5.16 — «Чадаг кижи эртер орук»—3; 7.13 — «Кол оруктуң уу»—2 санныг; 2.4 — «Кол орук»—1 санныг. светофорлуг кудумчулар белдирин каржып эртерде, кажан чүгле светофорнуң погаан медээзи хып турда эртер, бир эвес светофорлар, ажылдавайн турда белдир мурнунда тургустунган демдектерге удуртулга болдуруп тургаш эртер, азы регулировщиктиң медээзинге чагыртыр. Кажан светофорлар ажылдан турда аңаа чагыртыр.

Ынчангаш бо «Холушкак нарын белдирни» канчаар эртерин тайылбырлап көргузерге мындыг: (Схеманы база көрүңер).

1. Салчак Тока кудумчуазындан келген машиналар ийи одуруг болуп алгаш белдирге чедип келгеш, бирги одуругда тротуар чоогунда машина чүгле он талаже ээп Топографическая кудумчуга кирер. Ийиги одуругда машина чүгле дорт Кочетов кудумчуже чоруур, а солагай талаже ээрэ хоруглуг.

2. Кочетов кудумчуазындан келген машиналар ийи одуруг болуп алгаш, чамдыкта үш одуруг кээрлер, ынчан светофорнуң кызыл медээзи хып турда, солагай талазында немелде светофорнуң погаан медээзи болгаш ында погаан стрелка чүгле дорт чоруурун айтып турда, бирги одуругда тротуар чанында машина чүгле дорт чоруур, а ийиги, үшкү одуругда машиналар светофорнуң погаан медээзи хып кээрни марап турарлар, кажан погаан медээ хып кээрге, Салчак Тока кудумчуазунче ийиги одуруктан дорт чоруун кирер, оон соопда үшкү одуругдан уткуштур келген машиналарны эрттирип тургаш, Топографическая кудумчуазунче ээп кирер база келген үунче Кочетов кудумчузунче дедир ээп чоруур.

3. Көвүргэ талазындан Кочетов кудумчулап келген машиналар ийи одуруг болуп алгаш белдирге кээрге, кинотеатр «Пионер» дужунда светофорнуң погаан медээзи, Кочетов кудумчуунуң ортузунда ийи светофорнуң оң талазы светофорнуң погаан медээзи, а солагай талазы светофорнуң кызыл медээзи хып турар, ынчан Салчак Тока кудумчуазында светофорнуң кызыл медээзи хып турар үжүрлүг. Бо таварылгада, бирги одуругда тротуар чанында машина он талаже С. Тока кудумчуазунче болгаш Топографическая кудумчуже ээп кирер, ийиги одуругда машина чүгле дорт Кочетов кудумчуже уламчылап чоруур, солагай талаже ээрэ хоруглуг.

4. Топографическая кудумчудан машиналар кээрде чаңгыс одуруг болуп алгаш, белдирге кээрге, Кочетов болгаш С. Тока кудумчуларында светофорнуң кызыл медээлери хынакан турарлар. Ынчан он талаже Кочетов кудумчузуне, оон соопда солагай үунче Кочетов кудумчузунче, эң соопунде солагай, талаже ээп С. Тока кудумчузунче кирер.

5. Кафе «Огонек» кварталындан Кочетов кудумчузунче үнерде, эрткен машиналарны эрттирип тургаш, чүгле оң талазынче ээп үнүп чоруур. Ол кварталче киреред чүгле Кочетов кудумчузундан көвүргэге улай бар чораан машина оң талаже ээп кирип болуур.

О. ОТТУК-ООЛ,
Тыва АССР-нин ИХМ-зининң Куравтоинспекция килдизининң начальнигиниң оралакчызы.

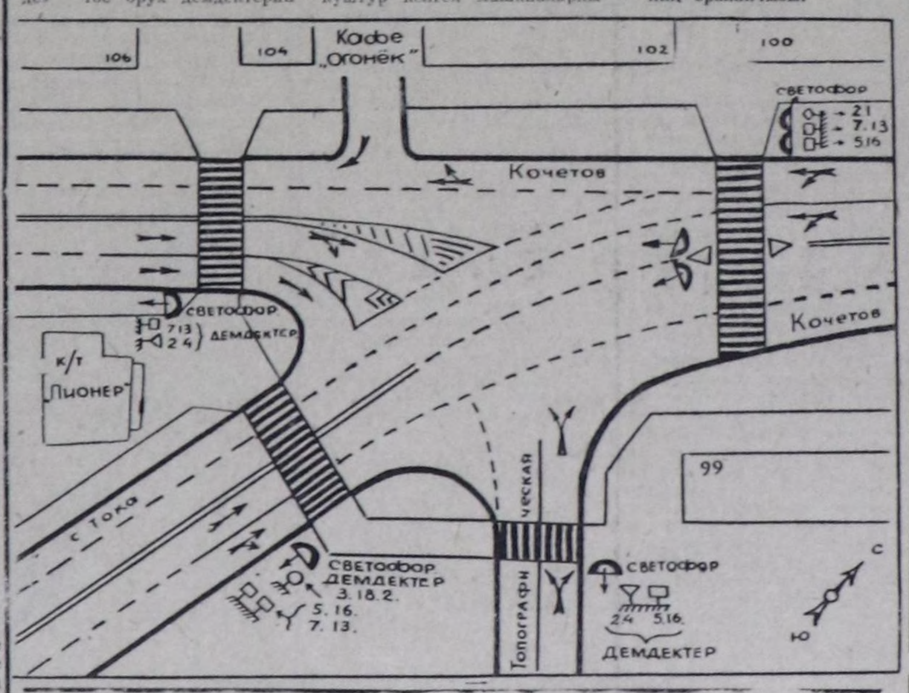

БИЛИР СИЛЕР БЕ?

Республика найысылалының дараазында кудумчуларынга чүк машиналары чоруп болбас: Ленин, Кочетов (көвүргэ чанында дескиниң чоруур оруктан эгелеп кирбес), Красноармейская (С. Тока кудумчуу-биле Интернациональная кудумчузунуң аразынга чоруп болбас). Топографическая, Чүльдүм (Дружба биле Щетинкин-Кравченко аразынга чоруп болбас). Октябрьская (Дружба биле Щетинкин-Кравченко аразынга чоруп болбас), Комсомольская (Щетинкин-Кравченко-биле Кызыл партизан кудумчуларының аразынга чоруп болбас), Интернациональная (Щетинкин-Кравченко биле Кызыл партизан аразынга чоруп болбас). Каа-Хем (Дружба кудумчузундан эгелеп кирбес). Дружба (Востоктан Каа-Хем кудумчузунга чедир чоруп болбас). Кечил-оол (телецентр чанында аэропорт баар оруктан эгелеп эмчи училищезинге чедир кирип болбас), Советская кудумчузунга чоруп болбас.

МАРТ 16-ДАН 18-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 16-ДА
ЭИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—«Даш чечек». П. Бажовтуң тоолуундан тургускан мультфильм. 9.25— Якут АССР-нин бот-тывынгыр коллективтериниң көргүзүү. 9.55 — Үругларга кыска хемчээлдиг уран-чечен телефильмнер программазы. «2-ги «Бе-ден ажээргектер», «Мээң бүгүнү билир Кюпюк ешүүм», «Экии, Пушкин». 10.55 —«Совет кижиге». Документалдыг фильмнер программазы: «РСФСР-нин улетпүрү 11-ги беш чылда», «Завод чечектер сөңнеп турар», «Киргизияның даглыг черлерде курорттары». 11.35— Телемедээлер. 11.40—13.55—Чаңсар. 13.55 — ССРЭ-нин профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажыдыышкыны. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга. Оон соонда—«Мээң Төрээн чурттум. Бот-тывынгыр коллективтериниң концерти. 16.40 — ССРЭ-нин тургустунганындан бээр 60 чылынга. «Ажылчын эстафета». 17.30—«Салют, пионерия!». Душанбениң пионерлер ордузунуң уругларның бот-тывынгыр коллективтериниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Удусчу контроль». 18.35 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Экии, дельфин!». Документалдыг телефильм. 19.20 — «Ыры дугайында балладa». Фильм-конперттиң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

20.40—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.00 — «Ye». Информастыг программа. 22.00 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң Академиктиг хору РСФСР-нин улустуң артизи И. Кутузовтуң удуртулгалы-биле Воронеж областың ырыларын күүседир. 22.30— Бөгүн делегейде. 22.45—01.00— ССРЭ-нин хоккейге чемпионады. «Динамо» (Москва)—«Спартак». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Бичии спорт ареназындан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Француз дыл. 12.30 — Эртем тайылбырлыг фильмнер программазы: «Таймырда час», «Ак куштар ортулуктары». 13.30— Сугну ажыглаарны болгаш ону камгалаары. 13.55 —«Чара тавараан орук». Эртем тайылбырлыг фильм. 14.15 ПТУ сургууулдарынга. Астрономия. Планеталар. 14.45 — П. И. Чайковский. «Чылдың үелери». 15.10— Телемедээлер. 15.15—18.15— «Эртем амыдыралы». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Телефильм. 19.10 — «СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга».

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 19.45—«Делегей панорамазы». 20.30—Белорус телевидениениң болгаш радионуң симфониялыг оркестриниң концерти. Дирижёр —БССРнин алдарлыг артизи Б. Райский. Мишекиден дамчыдылга. 21.00 «Ye». Информастыг программа. 22.00—22.45—«Дүнеки сеанс». Уран-чечен телефильм.

МАРТ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 9.05—Эртенги гимнастика. 9.20— «Бодунга дужаа». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 10.25—«Кино аңчуруктарының клубу». 11.25— Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чаңсар. 14.15—Телемедээлер. 14.30 — «Саша... Александр... Александр Яковлевич». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 14.55 — «Шыдыраа школаазы». Разрядчылар клазы. 15.25— «Пушкин дугайында монолог». Документалдыг телефильм. 16.15— «Горнистер, кыйгыга харыылаңар!». 17.00 — ССРЭ-нин улустарының V кышкы спартакиадазы. Красноярскиден дамчыдылга. 17.35—ССРЭ биле Көрей Улус-Демократтыг Республиканың аразынга экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага ат салганыңда оюнга. «28-ки параллель»—документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 18.30—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Культура болгаш амыдырал». 18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.45 — «Көдээде чаа ачылдуза чедирилгези». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»). 19.00 — Уран чүүлдүң болгаш бот-тывынгыр коллективтериниң мастерлериниң концерти. Останкино концерт студиязындан дамчыдылга. (Февраль 23-те дамчыдылганы катаптаар). Чаңсар үезинде — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.45—23.00 — «Сес диле тур мен». Уран-чечен фильм. 1-ги серия.

МАРТ 18-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Бодунга дужаа». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 10.10 — «Горнистер, кыйгыга харыылаңар!». 10.55 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң эстрада-симфония оркестриниң ССРЭниң улустуң артизи Ю. Силантьевтиң удуртулгазы-биле концерти. 11.25 — Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чаңсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 ССРЭ биле Болгария Улус Республиканың аразынга найырал. кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында керээге ат салганының оюнга уткуштур. «Борис Стомоняков Стомонеңкиден келген». Документалдыг фильмнер программазы. 15.10 — «Ямбольдуң суурларының аялгалары». (БУР). Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 15.38 — «Өөредикчи». Тележурнал. 16.05 —«Орлёнок» телестудиязының конперт залы. Дамчыдылганы — музыковед С. Виноградова чорудар. 16.50 — ССРЭ-нин Улустарының V кышкы спартакиадазының хаашкыны. Красноярскиден дамчыдылга. 17.45 — «Миллионныңгы ленинчи университедиң». Угаанбодал сайзыралының үндезиннери. Кижиниң хевирлеттинин тургустунарынга социал-психологтуг факторларның ролю.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «СЭКП-нин XXVI съездизиниң шиитпирлерин— амыдыралга». 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — ССРЭ-нин профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттары чугаалап тур. 19.15 — Спортчу программа. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.45—22.50 — «Кинокамера делегейни көрүп тур». Дамчыдылганы политиктиг хайгаракчы И. Фесуненко чорудаар. Оон соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.35— А. А. Фадеев. «Аныяк гвардия». 7-ги класс. 13.05 —Зоология. 7-ги класс. Сүт ижер диригт амытаннар. 13.30 — «Кижилер аразында чаасказап». Уран-чечен фильм. (Бижиктир). 15.00 — Авам школаазы. 15.30 — Телемедээлер. 15.35—18.15 — Чаңсар. 18.15 — «Чурук бүрүзүнде хүн». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Черниң чылыы», «Моржтар». Телефильмнер. 19.15 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 19.45 — «Өөнүктериниң арыннары». 20.35 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.45—22.50 — «Сес диле тур мен». Уран-чечен фильм. 2-ги серия.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

МАРТ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Албадаттырын аданганнар» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Андрюс» 9.50, «Атлантиданың баштыңчылары» 11.20, 13.10, 15.00, «Абба» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Иван Бровкин кур черде» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дээрде «дүнеки шүзбүстар» 15.00, 18.40, 20.20, «Эртен кежээлеп мерген» 16.50 шактарда.

«Шын» солуп редакциязының коллективи редактор Валерий Севильбаевич Шаравиниин аваазы

Часкал Таваевна МОНГУШТУҢ

аар аарааш мөчээпи-биле холбаштыр аңаа болгаш төрелдеринге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

Редакцияның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партийн-н амыдырал болгаш совет тургузуг кылдистериниң 2-37-13, пропаганда кылдизининг 2-31-75, культура кылдизининг 2-23-54, кедээ ажыл-агый кылдизининг 2-21-47, үлетпүр кылдизининг 2-31-75, чагаа кылдизининг 2-41-27, информация кылдизининг 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солуп келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Магыт № 92.

СОЛУН НЕДЕЛЯЛА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының хереглериниң талазы-биле әргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00103.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 140 (11938) | 1982 чылдың июнь 16, среда | 1925 чылда үнделип эдилеттингеден | Өртээ 3 кеп.

АЖЫЛДЫҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

Партия обкомнарының бо хүннерде эртип турар пленумнарының кол-ла айтырыы—көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң курлавырларын дилеп тывары, ажылдың шынарын бердири боор турар.

НОВОСИБИРСК. Обь шынаазының, Кулунда, Барабинск ховуларының бойдус-экономиктиг курлавырларын улам долдур ажыглаарынга эртемниң ролюн улгаттырарының чугулазын СЭКП обкомуның пленумунга онзалап демделээн.

Обкомнуң бирги секретары А. П. Филатовтуң илеткелинде, саналдаанналарының чугаадарында-даа колхозтарда болгаш совхозтарда эртем ажылдарының түңнелдерин болгаш мурнакчы дүржулганы калбаа-биле ажыглап турарын демделээн. Аъш-чем программазын күүседиринге коммунист, комсомолчу бүргээ төлептиг үлүүн киришкилерин пленумга шаптырлээн.

УЛАН-УДЭ. СЭКП-ниң Бурят обкомунуң пленумунга ол республиканың көдээ ажыл-агыйының кол адыры мал ажылы деп санаан. Партия обкомунуң бирги секретары А. У. Модогоевтиң илеткелинде болгаш санал бергеннерда мал чемперинің баазазының хожудаашкыны адырны хегжүдерин шапкынчыдарынга шаптыктап турары айыттынган.

(СЭТА).

Соңгулдаларга уткуштур

Агитбажыңнар дамчыштыр

Улус депутаттарының черчер Советтериниң болгаш улус судтарының сонгудаларынга белеткелдиг ужуражыры-биле Кызыл районда «Гинилелге» совхозтуң парткому (секретары Ч. У. Моягуш) сонгукчулар ортузунда политмассалыг ажылды идепкейжидип чорутткан. Агитаторларның шынар, составын эде көрүп, ында политиктиг болгаш иштин билии шырак эштерин киргеш. Агитколлективтиң удуртукчузунга коммунист З. Б. Ондарны томуйлаан. Агитколлективте 50 агитатор бар, оларны 25 агитбажында быжыглаан. Олар чоннуң чурттап турар черинiң аайы-биле агитмассалыг ажылды чорудуп турар.

Коммунистиг партияның, Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказының, совет сонгулда системазының, совет хамаатыларның эргелериниң, хүлээлгелериниң, депутаттарның кандидаттарының, республиканың, районнуң, совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунда салдынган планның сорулгаларының дугайында сонгукчуларга агитаторлар чугаалап берип турар. Оон-биле чергелештир агитаторлар СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң материалдарын, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чонга таныштырып, тайылбырлаар ажылды калбартып чоруткан.

Агитаторлар Д. Чылбак, З. Куулар, В. Ооржак, Ч. Ооржак, С. Ондар болгаш өскелердаа боттарының быжыглаан агитбажыннарында агитмассалыг ажылды эки чорудуп, ында ажылчы чоннарны совхоз бүдүрүлгелериниң калбаа-биле хаара тудуп, күш-ажылдың болгаш хей-нитининиң корумчурумун быжыглаар, уруглар кижизидилгезин экижидер хемчеглерин ап туурардар. Оон аңгыда олар ужуражыглаарны, кежээлерни хамаарышкан участоктарынга эрттирип келген.

Пропагандистер, лекторлар база-ла партийжи даалганы багай эвес күүседип турарлар. Партия, комсомол чыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгенин школалары СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң материалдарын, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын өөренип эгелээн. Пропагандистер В. Оюн, Ю. Монгуш, Х. Кара-оол олар бо чугула темага хамаарышкан кичээлдерни организастыг эрттирген.

Ниитиниң малын кадарып, суурдан ырак черлерде дүрттап чоруур малчыннарның ортузунга политмассалыг ажылды партком, эге организациялар чылдың кайы-даа үезинде кошкатпаан. Сонгукчуларга белеткел үезинде бо ажылды база куштелдирген. Суурнуң агитбажыннарын малчыннарда быжыглаан. Олар чүгле агитмассалыг ажылды чорударыбиле кызыгаарлаттынмайн, шеф дузазын көргүзери эки чанчыл болу берген. Новая кудумчузунуң үстүү талазында Д. Чылбактың удуртканы агитбажың малчыннар Б. Монгуш, К. Мандыл-оол оларга дузалажып турар. Шак ындыг эки чижектер өске-даа агитбажыннарда бар. Оон аңгыда ай санында малчыннар хүнү болур. Ынчан лектор, кижи, мал эмчилери, садыгжы, специалистер малчыннарже үнүшкүнү кылыр.

Бо бүгү ап чорудуп турар хемчегерниң түңнелинде совхозтуң ажыл-ишчилерин планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш он бирги беш чылдың ийиги чылының шалыны ажылдан турарлар. Часкы хову ажылдарын чогуур үезинде агротехниктиг чурумнар бүгүгаар чоруткан. Июнь 1-нии медээзи-биле алырга, күрүнеге 388 тонна сүтү саткан, чартык чыл планын 102 хуу күүсеткен, эът садарының планын доозар чоокшулай берген.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш олар мал болгаш чер ажылының культурazын бедидер хемчеглерни ап туурарлар.

Ынангыя малга четчир санныг чемни белеткеп алырынче, чайгы семиртилгени эки организастарынче кичээнгейни күштелдирген.

Т. ХЕРТЕК.

Эш Л. А. Забоевти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия, совет органнарга хей чылдарда үре-түңнелдиг ажылды дээш база торгуттүнген хүнүнден бээр 60 харлаашыбиле холбаштыр Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң даргазы эш Леонид Алексеевич Забоевти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕҢДҮМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың июнь 15.

СЭКП Тыва обкомунуң VI пленуму

Дүүн Кызылга СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга СЭКП обкомунуң VI пленуму болуп эрткен. Аңаа СЭКП Кызыл хооркомунуң болгаш райкомнарының секретарьлары, райкүүском даргалары база оларның оралакчылары, совхозтар директорлары болгаш ында партия организацияларының секретарьлары, министерстволар болгаш ведомстволар удуртукчулары, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының удуртур ажылдакчылары киришкен.

Пленумну СЭКП ТК кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** ажыттыган.

Пленум «СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң түңнелдериниң болгаш эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелиниге дүүштүр партияның область организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалажып көргеи.

СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин пленумга илеткел кылган.

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары **И. М. Сувандии**, СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары **К. Н. Шулуу**, «Тээли» совхозтуң саанчызы, бригада парторганизациязының секретары **Р. Х. Билчей**, СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары **В. М. Евтешин**, «Мөген-Бүрен» совхозтуң директору **К. Д. Чындын-оол**, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары **Б. С. Нурзат**, Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министри **И. Г. Лавриненко**, «Кызыл Тук» совхозта бода мал бригадазының бригадири **Д. К.-С. Очур**, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта партком секретары **О. М. Седии**, Тыванның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының механизатору **И. П. Оглезнев**, Тыва АССР-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри **Н. А. Жоголь**, СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары **А. Ч. Монгуш**, Тес-Хем райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныги **Н. Д. Балчый-оол** олар пленумга чугаалашкан айтырыг талазы-биле санал бергеннер.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаал хүлээп алган, ында СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш эш Л. И. Брежневтиң чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелинге дүүштүр партияның область организациязының сорулгаларын күүседир талазы-биле ажылдарны тодараткан.

АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫН БОТТАНДЫРАРЫ—БҮГҮ УЛУСТУҢ ХЕРЭЭ

СЭКП обкомунуң бирги секретары эш Г. Ч. ШИРШИННИҢ илеткели

1982 чылдың май 24-те Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң эөлчеглиг Пленуму болганын билир болгай бис.

СЭКП ТК-ның Пленуму СЭКП ТК-ның Чиргиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң «1990 чылдарга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелин дыңнаан, чугаалажып көргеи.

Эш Л. И. Брежневтиң ханы уткалыг, тургузукчу, чогаадыкчы чорук-биле сициякке илеткели эртемниг коммунизмге аграр айтырыының марксизм-ленинчи теориязын хөгжүдерине улуг салымшкын боон турар.

СЭКП ТК-ның Пленуму эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айтыышкыннарны болгаш түңнелдерни бүргүү-биле, долдур үүлдүг деп көргеи. Олар ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарының, партияның аграр политиказын амыдыралга чайгылыш чокка күүседиринiң талазыбиле партия, күрүне болгаш ажыл-агый организаларының, профсоюзилеринiң болгаш комсомол организацияларының практиктиг ажыл-чорудулгазының үндезинин кылдыр салдынган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин өзүгаар ажылдап кылган ССРЭ-ниң 1990 чылга чедир үеде Аъш-чем программазын СЭКП ТК-ның Пленуму үүлдүг деп көргеш, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Аъш-чем программазын чедиишкиниг боттандырарын хандырарыже удурланыштыр бистиң партияның даштыкы болгаш иштики политиказының түңнелдиринде-биле чергелештир Совет Эвилелиниге хамаарыштыр кызамдаашкының хемчеглерни боттандырып турар америк империализмниң милитаристиг дайынзырак планнарынга удурланыштыр бистиң партияның даштыкы болгаш иштики политиказының тайбыңга ынакшылдыг эчис сорулгаларын чайыннандыр көргүзүп турар. Эш Л. И. Брежнев аңаа холбаштыр СЭКП ТК-ның Пленумунга «...чамдык күрүнелериниң удуртукчулары тараа садары ышкаш, ындыг аңаа-ла садыг чорудулгаларын бистиң чуртка ыйдыышкын кылырының чепсээ, политиктиг базышкының чепсээ болдурарынче түктүү турар. Бистер оон-биле кажан-даа эътешпээн болгаш эптежир дивейн-даа турар бис» деп онзалап демделээн.

Коммунистер, бүгү совет улус, оларның-биле кады бистиң республиканың-даа ажылчы чоннары айтырыгны ынчаар тургусканың долузу-биле үүлдүгүзүнүп, деткип турар болгаш совет улустуң кыымаккай күш-ажылы, коммунистиг тургузуушкуннуң планнарын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин чедиишкиннерин калбаа-биле ажыглап турар апарган.

Ол үенiң иштинде совет тараачыннарның амыдыралының болгаш ажыл-ижиниидаа байдалдарында хапы чаартылгалар боон, күш-ажылдың төлевиринге, пенсия хандырылгазынга, социал страхованиеге болгаш колхозчуларның база совхозтар ажылчынарының амыдыралының өске-даа талаларынга хамаарышкан дыка хөй социал хемчеглерни көдээге боттандырып чоруткан.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга партияның ап чоруткан хемчеглери, совет кижилерниң кызымаккай ажылы кайгамчыктыг түңнелдерге чедиргенин демделээн. Чурттуң көдээ ажыл-агыйының ну-биле угланган. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын ажылдап кылгаш, үүлдээп алган чорук болза, боо-чепсекти эңдере бүдүрөрин дүвү-далашбиле күштелдирери-биле чергелештир Совет Эвилелиниге хамаарыштыр кызамдаашкының хемчеглерни боттандырып турар америк империализмниң милитаристиг дайынзырак планнарынга удурланыштыр бистиң партияның даштыкы болгаш иштики политиказының тайбыңга ынакшылдыг эчис сорулгаларын чайыннандыр көргүзүп турар. Эш Л. И. Брежнев аңаа холбаштыр СЭКП ТК-ның Пленумунга «...чамдык күрүнелериниң удуртукчулары тараа садары ышкаш, ындыг аңаа-ла садыг чорудулгаларын бистиң чуртка ыйдыышкын кылырының чепсээ, политиктиг базышкының чепсээ болдурарынче түктүү турар. Бистер оон-биле кажан-даа эътешпээн болгаш эптежир дивейн-даа турар бис» деп онзалап демделээн.

Коммунистер, бүгү совет улус, оларның-биле кады бистиң республиканың-даа ажылчы чоннары айтырыгны ынчаар тургусканың долузу-биле үүлдүгүзүнүп, деткип турар болгаш совет улустуң кыымаккай күш-ажылы, коммунистиг тургузуушкуннуң планнарын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин чедиишкиннерин калбаа-биле ажыглап турар апарган.

Ол үенiң иштинде совет тараачыннарның амыдыралының болгаш ажыл-ижиниидаа байдалдарында хапы чаартылгалар боон, күш-ажылдың төлевиринге, пенсия хандырылгазынга, социал страхованиеге болгаш колхозчуларның база совхозтар ажылчынарының амыдыралының өске-даа талаларынга хамаарышкан дыка хөй социал хемчеглерни көдээге боттандырып чоруткан.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга партияның ап чоруткан хемчеглери, совет кижилерниң кызымаккай ажылы кайгамчыктыг түңнелдерге чедиргенин демделээн. Чурттуң көдээ ажыл-агыйының продукциязының ниити бүдүрүлгези чедиги беш чыл-биле деңнээрге, ону беш чылда 1,5 катап улгаткан. Бистиң чуртка аъш-чем продуктуларын бүдүрериниң өзүлдезиниң темпизи оон чурттакчыларының немей өзүлдезин үргүлчү мурнап турар. 1965 чылдаазы-биле деңнээрге, бистиң чурттуң чону 1980 чылда 35 млн. кижиге азы 15,2 хуу көвүдээн, көдээ ажыл-агыйының ниити продукциязының хемчээли 28 хуу көвүдээн, оон иштинде чонуң кижи санынга онаалтыр хереглел эътке 41 хуу, сүтке —25, ногааларга —35, үүнүш үзүнге —24, чигирге—30 хуу, куш чуургазынга—ийи катап улгаткан. Амгы үеде совет кижиниң аъш-чеминиң рационунуң калорийлиг ниити деңнел талазы-биле медицинанын эргежок чугула норма-чижектерине дүгжүп турар.

«Ындыг-даа болза, бистер чедип алдынган үүлдерге доктаап шыдавас болгаш аъш-чем айтырыы хүн айтырыындан ам-даа үштүнмаанын көрбейн барып база шыдавас бис» — деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның Пленумунга бодунуң илеткелинге айыткан. Аъш-чемниң структуразын экижидери негеттиниг турар, эът болгаш сүт продуктуларынга, ногааларга болгаш кат-чимиске, өске-даа аъш-чем бараапнарынга негелдехереглелдер долузу-биле хандыртынмайн турар.

Ол бүгү үүлдер чурттуң чонунуң аъш-чем бараапнарын хереглээринiң дүрүм өзүгаар улгадыышкыны-биле, оларның акша орулгаларының доктаамад өзүдези болгаш, ол бараапнарга күрүнениң үүрмектеп садар өртектеринiң деңнээрге, ону беш чылда 1,5 катап улгаткан. Бистиң чуртка аъш-чем продуктуларын бүдүрериниң өзүлдезиниң темпизи оон чурттакчыларының немей өзүлдезин үргүлчү мурнап турар. 1965 чылдаазы-биле деңнээрге, бистиң чурттуң чону 1980 чылда 35 млн. кижиге азы 15,2 хуу көвүдээн, көдээ ажыл-агыйының ниити продукциязының хемчээли 28 хуу көвүдээн, оон иштинде чонуң кижи санынга онаалтыр хереглел эътке 41 хуу, сүтке —25, ногааларга —35, үүнүш үзүнге —24, чигирге—30 хуу, куш чуургазынга—ийи катап улгаткан. Амгы үеде совет кижиниң аъш-чеминиң рационунуң калорийлиг ниити деңнел талазы-биле медицинанын эргежок чугула норма-чижектерине дүгжүп турар.

Ол ийиги беш чылда агропүлетпүр комплекизиин хөгжүдерине улус аъш-чемниң бедик шынарлыг продуктуларын бүдүрүп үндүрери болгаш оларны хереглекчилерге чедирери боон турар.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериң дыка улгаттырарын көрүп турар. Он бирги беш чылда тараапы чылда ортумак бүдүрери 238—243 млн. тонна, он ийиги беш чылда—250—255 млн. тонна кыдыр көрдүнген. Эът бүдүрери (коң деңзи-биле) он бирги беш чылда 17—17,5 млн. тонна, он ийиги беш чылда — 20—20,5 млн. тонна. сүттүү—он бирги беш чылда —97—99 млн. тонна, он ийиги беш чылда—104—106 млн. тонна чедер үжурлуг. Кат-чимис, ногаалар, картофель, чигир, үүнүш үстери, кондитер кылыглары болгаш аъш-чемниң өске-даа продуктуларының кылыгларын бүдүрүп үндүрери дыка көвүдээр.

СЭКП ТК-ның Пленумунга он бирги беш чылда-ла хлебке болгаш хлеб-булочка кылыгларынга калбак ассортиментбиле катай-хаара картофельге чигирге хереглелди хандырып, крупаларга, кондитер кылыгларга, маргаринге, чуургаларга, балыкка хереглелди долузу-биле хандырар, « эът, сүт, үүнүш үзү, кат-чимис продукциязы-биле хандырылганы экижидер сорулганы салып турар. Он ийиги беш чылда кол-ла күжениишкинни эътке, үүнүш үзүнге, ногаалариың болгаш кат-чимистериниң колкол хевирлеринге хереглелди улам улгаттырарынче угландырар.

Айыттынган сорулгаларны чедип алыры-биле Аъш-чем программазында бүгү агропүлетпүр комплекизиниң материал-техниктиг базазының ден-дески хөгжүлдезин чедип алырып, ону транспорт болгаш еске-даа чүүлдер-биле хандырарын боттандырып, аъш-чем бараапнары-биле чедир садыгларын баш удур көрүп турар.

Он ийиги беш чылда агропүлетпүр комплекизиин хөгжүдерине улус аъш-чемниң бедик шынарлыг продуктуларын бүдүрүп үндүрери болгаш оларны хереглекчилерге чедирери боон турар.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериң дыка улгаттырарын көрүп турар. Он бирги беш чылда тараапы чылда ортумак бүдүрери 238—243 млн. тонна, он ийиги беш чылда—250—255 млн. тонна кыдыр көрдүнген. Эът бүдүрери (коң деңзи-биле) он бирги беш чылда 17—17,5 млн. тонна, он ийиги беш чылда — 20—20,5 млн. тонна. сүттүү—он бирги беш чылда —97—99 млн. тонна, он ийиги беш чылда—104—106 млн. тонна чедер үжурлуг. Кат-чимис, ногаалар, картофель, чигир, үүнүш үстери, кондитер кылыглары болгаш аъш-чемниң өске-даа продуктуларының кылыгларын бүдүрүп үндүрери дыка көвүдээр.

СЭКП ТК-ның Пленумунга он бирги беш чылда-ла хлебке болгаш хлеб-булочка кылыгларынга калбак ассортиментбиле катай-хаара картофельге чигирге хереглелди хандырып, крупаларга, кондитер кылыгларга, маргаринге, чуургаларга, балыкка хереглелди долузу-биле хандырар, « эът, сүт, үүнүш үзү, кат-чимис продукциязы-биле хандырылганы экижидер сорулганы салып турар. Он ийиги беш чылда кол-ла күжениишкинни эътке, үүнүш үзүнге, ногаалариың болгаш кат-чимистериниң колкол хевирлеринге хереглелди улам улгаттырарынче угландырар.

Айыттынган сорулгаларны чедип алыры-биле Аъш-чем программазында бүгү агропүлетпүр комплекизиниң материал-техниктиг базазының ден-дески хөгжүлдезин чедип алырып, ону транспорт болгаш еске-даа чүүлдер-биле хандырарын боттандырып, аъш-чем бараапнары-биле чедир садыгларын баш удур көрүп турар.

Он ийиги беш чылда агропүлетпүр комплекизиин хөгжүдерине улус аъш-чемниң бедик шынарлыг продуктуларын бүдүрүп үндүрери болгаш оларны хереглекчилерге чедирери боон турар.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериң дыка улгаттырарын көрүп турар. Он бирги беш чылда тараапы чылда ортумак бүдүрери 238—243 млн. тонна, он ийиги беш чылда—250—255 млн. тонна кыдыр көрдүнген. Эът бүдүрери (коң деңзи-биле) он бирги беш чылда 17—17,5 млн. тонна, он ийиги беш чылда — 20—20,5 млн. тонна. сүттүү—он бирги беш чылда —97—99 млн. тонна, он ийиги беш чылда—104—106 млн. тонна чедер үжурлуг. Кат-чимис, ногаалар, картофель, чигир, үүнүш үстери, кондитер кылыглары болгаш аъш-чемниң өске-даа продуктуларының кылыгларын бүдүрүп үндүрери дыка көвүдээр.

СЭКП ТК-ның Пленумунга он бирги беш чылда-ла хлебке болгаш хлеб-булочка кылыгларынга калбак ассортиментбиле катай-хаара картофельге чигирге хереглелди хандырып, крупаларга, кондитер

...лээп алгаш, Коммунистиг партияга, ооң Төп Комитединге совет кижилериң чаагай чорууп улам бедидери дээш улуг сагыш салышкыны дээш үүректиң бүгү ханызындан улуг өөрүү четтиришкинни илередип турар. СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырганының түңнелинде бистиң республикага көдээ ажыл-агыйының бүгү адырларын хөгжүдеринге идегелдиг материал-техниктиг база тургустунган. Республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге чылда-да ортумак акша-хөреңги бээри онгу беш чылда чедиги беш чылдыы-биле деңнээрге, ооң үш катаптан хөй улгатканын чугаалаарга-ла билдингир-дир.

Агаар-бойдустуң берге байдалы тураажок, көдээ ажылагыйының ниити продукциязы чылда ортумаа-биле чедиги беш чылда 87,1 миллион рубль турганындан онгу беш чылда 100,9 миллион рубль чедир ийикпе, азы 15 хуу өскен. Ол үенiң иштинде сүт бүдүрери 24,9 хуу, эът (коң дензи-биле)— 20,6 хуу, чуурга — 54,6 хуу көвүдээн. Он бирги беш чылдың бирги чылында мал ажылының продукциязының бүгү хевирлерин күрүнеге садарының планнары күүсеттинген.

Сөөлгү он беш чылда республиканың чурттакчы чону 54 мун кижиге азы 26 хуу өскен. Ол-ла үенiң иштинде чурттакчы чоннуң бир кижиге онаалтыр эът болгаш эът продуктуларга хереглели 25,6 хуу, сүт болгаш сүт аймаанын продуктуларынга —39,7 хуу, чуургага —92,3 хуу, ногааларга — 21,6 хуу өскен.

Көдээ чоннуң социал-амыдырал байдалдарын экижидер талазы-биле хемчеглерни боттандырган. 1971 чылдан 1980 чылга чедир үенiң иштинде 394 мун дөрбелчин метр чурттарга шөлүн, 2,3 мун олуттуг школа назы четпээн уруглар албан черлерин, 5,5 мун олуттуг клубтарны болгаш Культура бажыннарын ажыглалга киирген. Совхозтарның ажылчыннарының болгаш албанхаакчыларының айда ортумак шалыны 1965 чылга деңнээрге 2 катап көвүдээн.

Республиканың көдээ ажылагыйын хөгжүдер дээш сөөлгү чылдарда эвээш эвес ажыл кылдынган. Ынчалза-даа СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң дүүштүр улам нарын болгаш улуг сорулгаларны көдээның ажыл-ишчилери шиитпирлээр.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге дүүштүр бистиң ажылывыстың кол-кол угланышкынынга доктаап көрейн.

Бистиң мал ажылдыг республикавыстын Аъш-чем программазынга кол черни мал ажылында бүдүрүп турар аъш-чем продуктуларын бүдүрери болгаш сайгарары ээлеп турар. Ол адырны хөгжүдериниң сорулгаларын чедип алырынга чернин ажыглаалының ажыктыын, ооң үүнүшдүжүткүүрүн бедидери. Онгу беш чылда оларны бүдүргенинге бодаарга мал чемни тараа культураларын, бөдүүн болгаш чулуктуг мал чемнерин он бирги беш чылдың планында көрдүнгенин ёзугаар ийи катап хөйнү бүдүрерин 1985 чылга чедир хандырары шиитпирлиг үжүр-дузалыг. Онгу беш чылда 119 мун тонна турганынга удур он бирги беш чылда тарааның чылда ортумак бүдүрүлгезин 183 мун тонна, он ийиги беш чылда —195 мун тонна чедирер ужурлуг.

Он бирги беш чылда картофель бүдүрери чылда 35 мун тонна, он ийиги беш чылда — 44 мун тонна чедер, азы 3 катап өзөр. Ногаалар бүдүрүлгезин 4,5 катап көвүдедирер чугула. СЭКП ТК-ның май (1981 ч.) Пленумунуң айтыышкынарын ёзугаар көдээ ажылагый культурадарының дүжүткүрүн бедидер талазы-биле бүгү хемчеглерни алыры чугула. Чоокку чылдарда тараа культураларының дүжүдүн бир гадан-на 12 центнер, картофельда —100, ногааларны — 160 центнер чедирериниң аргалары бистe бар.

Тарааны, мал чемин, чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин көрдүнген хемчээлге чедип алырынга чер ажылының моон мурнунда турган системазы-биле холбашкан чамдык таарымча чок факторларны долузу-биле ажыл эртери чугула.

Амгы үеде көдээ ажыл-агыйының эртем албан черлериниң специалистери болгаш ажылдакчылары республикага чер ажылының зоналыг системазын ажылдап кылган. Ону республиканың агрономия чөвүлел хуралынга чугаалажып көрген бүгү үлүүдүзүнүп, СЭКП обкомунуң бюрозу бадылаан.

Ол системаны совхоз бүрүзүнге дүргеи, чогаадыкчы ёзубиле пептередири эң-не чугула. Район, совхоз бүрүзүнге, тарылга шөлү бүрүзүнге технологтуг сагылга-чурумну эң шынгыы сагыры, тарылга эөлчеттирилгезин болгаш хөрүн камгалаар технологияның бүгү комплекизин долузу-биле дүргеи шингээдип алыры, чер ажылының культуразын бедидер талазы-биле эргежок чугула бүгү хемчеглерни херек кырында боттандырары дээш бүгү агрономия албанының харысалгазын бедидери чугула. Чайгы, күскү чер аңдарылгазының хуусааларын сагыырынче, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни чөп ажыглаарынче онза кичээнгей салыры чугула.

1981 чылда СЭКП обкомунуң III пленумунга бадылаан мал чеми бүдүрериниң программазының күүселдезин онза контрольга алыр ужурлуг.

Кол-кол чамдык сорулгаларны боттандырарының онзагай чугулазын база катап демделээри күзенчиг-дир.

Бирээде, күүн чажар көктарааның, рапстың, люцернаның, донниктиң, өске-даа хөй чылдыг сигеннериң тарылга шелдерин чоокку үеде элээн көвүдедир ужурлуг бис. Ийиде, чайгаар үнген-даа, культурлуг-даа одарларда мал чеми бүгү культураларның дүжүдүн бедидер. Агротехниктиг болгаш организастыг комплекстиг хемчеглерни күүседириниң күсели-биле ону хандырар херек. Үште, мал чемнерин белеткээрин, болбаазырадырын болгаш кадагалаарын организастаарында эде тургузулганы дүргеи доозары чугула. Өстүрүп ап турарывыс мал чемперин чамдыкта четче ажаап албас, эки камгалап кадагалавас чоруктарның барын чугаалаар херек. Ындыг чоруктар мал чеми белеткээр ажылды орай эгелеп, техника белеткелин куду деңнелдиг тургузуп, күш-ажылды кошкак организастаанының, шынарга чогуур контроль чогундан болуп турар. Бо чылын мал чеминиң белеткелиниң эгелээринге чедир чоокку үеде мал чеминиң белеткелин тускайлаң адыр болдурарын чер болганга доозары, специализастаттынган бүдүрүлге салбырларын тургузары, оларга чернi, машиналарны, мал чеми шыгжаар черни быжыглаары, бот-оруларга-чарыгларыг онаалданы бээри, оларны күш-ажылдың аккорд-шаңналдыг төлевиринче шилчидери чугула. Бо ажылды СЭКП райкомнарының болгаш райкүүскомнарының онзагай контролюнга алыр.

Тараа болгаш мал чеми культураларын үрезин ажылдың чогуур деңнелге организастаарының чугулазын онзалап чугаалаза чогуур.

Бистиң республиканың байдалдарында тараа болгаш мал чеми культураларын үрезинiер-биле бодун хандыртының шыдаары эң-не эргежок чугула ажыл болур. Специализастаттынган үрезин ажылагыйлары оларга дааскан ажыл-херекче ёзулуг ханылап кирген турары чугула. Совхоз бүрүзүнге тараа болгаш мал чеми культураларның үрезин участоктарын тургузары, оларга суггаттыг болгаш суггат чок эки черлерни хуваап бээри, таарымчалыг агрофонну тургузары, үрезин бүдүрүлгези дээш агрономнарның болгаш ажылчынарның соңуурганы бедидери чугула. Боду үнген сигеннер үрезинi чыырын калбаа-биле организастаар херек: Көдээ ажыл-агый министерствозу (эштер Лавриненко, Ларионов), Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының баазазында тургустунган үрезин каттыжышкынны (эш Хүндаанов), совхозтар директорлары болгаш агрономнары үрезин ажылы-биле холбашкан бүгү ажыл-херек дээш бүрүн харысалганы хүлээр үе келген.

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүдели республиканга он бирги беш чылда черни мелиорастаарын хөгжүдерiниң болгаш 1990 чылга чедир оон хөгжүлдезинiң кол угланышкыннарын тодараткан. Он бирги беш чылдың төнчүзүнге чедир суггаттыг черниң шөлүн 64-65 мун га чедирери көрдүнген. Кызылдың, Тес-Хемниң, Чедерниң, Эрзиниң ышкаш ындыг улуг суггарылга системаларының түдуунун техника-экономиктиг үндезинин ажылдап кылып турар.

Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу, «Тыва суг тудуг» трест суггарылга системаларының төлевилелиниң болгаш тудуунуң бедик шынарлыг болуруң хандырары чугула. Бүгү-ле суг ажыл-агый объектилерни чогуур деңнелге тургузары чугула. Көдээ ажыл-агый министерствозу, районнарның көдээ ажыл-агый органнары, совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери, черчерде партия болгаш совет органнарның мурнунда суггаттыг черлериң ажыглалының ажыктыын бедидер талазы-биле организастыг, ажылагыйжы, агротехниктиг хемчеглерни улам кызымаккай боттандырар сорулга туруп турар. Бүгү совхозтарга мал чемни бүдүрерин көвүдедирбиле биче суггарылганы чорудары чугула. Ол сорулга-биле шаанда араттарның ажыглап турган системаларын катап тургузар, көжүн чоруур ирригация дериглелерин, суг сөөртүр автомашиналарны, суг үлекчилерин, өөрүмнээр болгаш шахта кудуктарын калбаа-биле ажыглаар.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле республиканың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының мурнунда харысалгалыг сорулга салдынган. Ынчалдап кылып турарывыс Аъш-чем программазында он бирги беш чылда бүгү категориянын

(Уланчызы 2-ги арында).

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫН БОТТАНДЫРАРЫ—БҮГҮ УЛУСТУҢ ХЕРЭЭ

(Уланчызы. Эгээн 1-гп арында).

ажыл-агыйларыңга эътти бүдүрерин чылда ортумаа-биле 36,8 муң тонна чедирери, оңгу беш чыдда 38,1 муң тонна турганыңга удур 1990 чылда—45 муң тонна чедирери, азы 24,7 хуу көвүдедири көрдүнгеп.

Эът курлавырларын көвүдедиринiң арганарын ыракта-ла долу эвес ажыглап турарын демдеглээр херек. Малдың баш саныи өстүрер, оон камгалалын хандырар талазы-биле ажылда шыкгыы четпестерни түңнелинде малдың баш саныңың талазы-биле планныг көргүзүглер чыл бүрүде күүсеттинмейн турар. Сөөлгү чылдарда чамдык районнарда малдың баш саны кызырылган. Улуг-Хем, Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда сөөлгү ийи чылдарда мыйыстыг бода болгаш шөөр малдар хөйү-биле кызырылган. Оон түңнелинде бо хүннерде ол районнарда малдың баш саныи өстүрериниң планнары түгле 85—90 хуу күүсеттиниң турар. Таңды районда шөөр малдың чидирии эрткен чылдың беш айларында 2,5 катап, мыйыстыг бода малдык—37,2 хуу өскен, Бии-Хем районда чидирии эрткен чылдың деңнелиниге удур шөөр малда 84,8 хуу, мыйыстыг бода малда—2,1 катап өскен. Өвүр, Каа-Хем, Тожу районнарда хой болгаш өшкүнүң, Улуг-Хем, Каа-Хем, Эрзин, Тожу районнарда мыйыстыг бода малдың чидириглери эрткен чылга деңнээре элээп көвүдээп. Бо бүгү четпестер эът болгаш мал ажылыныи өске-даа продуктуларын бүдүрериниң хемчээлин улам ыңай көвүдедиринiң сорулгаларын шыңгызыны-биле нарыдыдаш турар.

СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели көдээ ажыл-агый органнарыңың киржилгеш-биле малдың баш санын өстүрер, селекцияга болгаш уксаажыдылга ажылын организастаар, малды ажаан-хайгаараарыңың болгаш чемгереринiң технологизазын сайзырангайжыдар, оларның камгалалын хандырар талазы-биле ажылды экижиринiң калбак хемчеглерни ажылдап кылган. Мал ажылын хөгжүдер талазы-биле бүгү ажыл-ишкилерни болгаш сүмелерни чер-черге чыгылыш чокка күүседирип чүгүлээ.

Оңгу беш чылда эът тиитиң бүдүрүлгезинде хой эдiiниң деңгитүүрү барык 55 хуу, инек эдiiниң—38, хавааның—3, өске-даа малдарның —4 хуу болган. Моон соңгаарны чылдарда инек болган хаван эдiiн бүдүрериниң деңгүүрү, а ол шыкаап эът тиитиң бүгү хевирлерин бүдүрериниң хемчээли көвүдээр ужурлуг.

Инек эдiiн 1985 чылга чедир 18,8 муң тонна, а 1990 чылда—21,4 муң тонна чедирер апаар. Ынчангаш мал ажылының дүрген хөгжүлдезиниң айтырыглырыне онза кичээнгей салдынар ужурлуг. Ук сорулгаларга дүүштүр мыйыстыг бода малды семиртиринге ажыл-агыйлар арасының каттыжыышкыннары чүгүлээ рольду ойнаар ужурлуг. Он бирги беш чылдың төнчүзүнде ээткө сайгарар бүгү малды ажыл-агый болган ажыл-агыйдар арасының семиртилгениң түңнел үе-чадазын эрткен турар кылдыр ажыл-херекти чыгаар организастаары чүгүлээ.

Хой эдiiн бүдүрери 1985 чылда 15,2 муң тонна, а 1990 чылда—17 муң тонна болур ужурлуг. Шак ындыг өзүлдө хойнуң бажың өстүрериниң, чайгы олдарларга оларны семиртккенiниң базе мал чемгериң бүдүрүлгези элээп сайзырааң районнарга тургузу азырааныңың күсели-биле чедип алдынар.

Хаван эдiiн бүдүрериң база көрүдедир апаар. 1985 чылга чедир 4,4 муң тонна база 1990 чылда—4,7 муң тонна болдурар. Кек-Тейниң хаван комплексизинге болгаш «УТКА-25 чылы» совхозка хаванның баш санын чылда 1,5 муң тонна эът бүдүрер 15 муң баш чедирери чүгүлээ. Оон аңгыда хаван өстүрериңе таарымчалыг байдалдар бар болза, совхоз бүрүзүңде ажыл-агыйларның ээткө хереглелин хандырар база чүрттакчы чонга хаван олдары садарыңга херектиг хаван фермаларын тургузар.

Бистиң республиканың байдалдарыңга эът бүдүрериниң өске-даа арганарын калбак-биле ажыглаары негеттинер. Ээт, сарлык, өшкү, иви, тева ажылы шыкаап адырлар аңаа хамаажыр. Ук малдар тус черниң байдалдарыңга эки таарышкан, оларны азырап өстүрери улуг капитал чарыдалдары, мал чемң негевес. Ук адырлар эң чиик өртектиг эътти бээр, а тева болгаш өшкү ажылы үнелиг дүктү база бээр. СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели он бирги беш чылдың ук адырларны сайзырадырының программазын ажыылдап кылган болгаш бадылаан. Көдээ ажыл-агый министерствозу, СЭКП райкомнарны болгаш райкүүскомнар программаны күүседирип хандырар ужурлуг.

Куш ажылының продукциязын бүдүрериң улам калбартыры чүгүлээ. Куш фабриказын эде дериири болгаш тударын бо беш чылда доозар болгаш 1985 чылда 45—50 млн. дагаа чуургазын алыр. Тоолайларны база өстүрер. Амдыызында түгле «Улуг-Хая» совхоз тоолай өстүрүп турар.

Он бирги беш чылда сүт бүдүрериниң чылда ортумак деңгелинiң 58 муң тонна болгаш оңгу беш чылда 55,2 муң тонна турганыңга удур 1990 чылда—65 муң тонна чедирер, азы оңгу беш чылдың чылда ортумак деңгелинге удур 17,8 хуу өөрдени хандырар. Сүт бүдүрериниң ындыг өөрдези дээрге аданккы хемчег болур. Саар инектериниң санын көвүдедириниң күсели-биле моон соңгаар-даа чоруур апаар, эң код түүл—сүт саарын дыка көвүдедирип. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумуну инектериң продуктулуг чоруун көвүдедириниң чүгүлазын айтканын билир болгай силәр. Колдуунда бедик продуктулуг мал мөөңнеттинген Бии-Хем, Таңды ышкаш районнарда беәин инектен чылда саар сүт түгле, 1700 кг. ажа-дужүп турар. Саар малдың 64 хуудан хөйү класстыг болуп турар. Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязында 1981 чылда бир инекке онаалтыр сүт саары 1771 кг. болган. Өске районнарда чылда саалда түгле 1100—1400 кг. болгулаар. Уксаажыдылга ажылын үндезинiң-биле экижиткенiниң, төрүүр инектерни тускай угланылышкынныг өстүрериниң, инектерни ажаан өстүрериң база технологизазын сайзыраңгайжытканының ачызында саар малдың продуктулуг чоруун өскен алыр ужурлуг бис. Сүткүр мал ажылын болуур-чогуурулуг-биле сайзырадырын удуртукчулар болгаш специалистер чедип алыр ужурлуг.

Сарлык сүдүн ажыглаары ышкаш шак ындыг курлавырларны сес кырынга эвес, ажыл-херек-биле боттандырары чүгүлээ. Сарлыктарлыг ажыл-агыйларга бо чылдан эгелээш күүнеге саржаг садарының онаалдазын бээр, сарлыкты саарын херек кырынга организастаар, фермалар болгаш тус-тус малчыннарның сепараторлар дээш өске-даа үүлдерге хереглелин бүрүнү-биле хандырар, планнарның күүселдезин чедип алырын шыңгызы-биле негээр.

Мал ажылының белең продукциязын бүдүрериниң болгаш алырының элээп чүгүлээ курлавыры оон шынарын бедидери болур. Чиик деңзилиг мал дужааганындан эът тиң улуг чидирии болуп турар. Чүгле 1981 чылда совхозтар ортумактан куду болгаш арган мыйыстыг бода малды 23 хуунну, хойну болгаш өшкүнү—25 хуунну дужаган. Шынары чавыс сүттүг күүнеге хөйү-биле дужаап турар. Совхозтарның фермаларында бар 54 соодулга установкаларының ам-үгле ону ажылдап турар. Сүттүң шынары дээш демиселлии бүгү совхозтарга, бүгү фермаларга чорудар ужурлуг.

Аъш-чем айтырыын шиитпирлээриңе хамаатыларның, бүдүрүлгелер болгаш организацияларның дузалал ажыл-агыйлары улуг рольду ойнаар. Дузалал ажыл-агыйлары ам агроүлетпүр комплекизинiң кол көдээ апарган. Оларны сайзырадырын партия болгаш совет органнар, агроүлетпүр каттыжыышкынныларының чөвүлелдери, совхозтар директорлары боттары хол тудуп кылыр ужурлуг.

Бо чылдың январь 1-де турганы-биле алырга, хамаатыларның хуузунда ажыл-агыйында 51,4 муң мыйыстыг бода мал, 23 муң хире хаван, 105 муң ажыг хой, өшкү, 4,3 муң ыт аът бар болган. 1981 чылда ук ажыл-агыйлар 12,7 муң тонна дириг деңзилиг эътти, 22,6 муң тонна сүттү, 7,8 млн. чуургаңы 10,1 муң тонна картофельди болгаш 2 муң тонна погааларны бүдүргеп. Чүрттакчы чоп күүнеге болгаш хереглекчилер кооперациязынга 2588 тонна (коң деңзилиг) малды болгаш кушту база 242,5 тонна сүттү сатканы. Республиканың аъшчем курлавырына ол үнелиг салыышкын болур.

Дузалал ажыл-агыйларга көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериң көвүдедиринiң ажыылары ам-даа долузубиле ажыглаттынмайн турар. Көдээде чүрттаң турар 8,8 муң өг-бүле бажың чанының участогу чок, 9 муң өг-бүле мал азыравайн турарын чүгаалаарга-ла байдал билдингирдир. Партия райкомнарны болгаш райкүүскомнар, совхоз директорлары хууда ажыл-агыйларны сайзырадырынны айтырыгларын оңза кичээнгей-биле көрүп, хууда ажыл-агыйны чорударынга, мал, күш, тоолай өстүрериңге, мал болгаш чер ажылының артык продуктуларын чөнүүн садарынга материаддыг болгаш организас-ажыл-агыйжы байдалдарны тургузары чүгүлээ. Хоорайларга, район төптериңге, өске-даа чүрттакчылыг пунктуларга сад болгаш огород ажылын сайзырадыр, эш-тежилгелерни тургузар. Совхозтар оларга черни тускайлап бээр, оны болбаазырадырынга, мал кажааларын тударынга дузалаар, малды одарладырынга, мал чемң белеткеп алырынга дузалаар. Кандыг-бир чылдагаапнар-биле бажың чанының ажыл-агыйын чорутпайн турар, малы чок өг-бүлелериниң хереглелдерин кичээнгейлин-биле көрүп, огород өстүрүп, бода болгаш шөөр малдың төлүп, хаван, дагаа оолдары, тоолайлар садын алырынга дузаны көргүзер.

Хамаатыларның хуузунда дузалал ажыл-агыйын сайзырадырынга садыг организацияларының киржилгезин күштелдирер үзүрлүг. Чүрттакчы чонга мал чемң садарын чурумчудар, дузалал ажыл-агыйны чорударынга чүгүлээ инвентарь болгаш барааннар-биле оларны хандырарының айтырыглар дүрген, дидим болгаш инициативтиг шиитпирлээри чүгүлээ. Бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның фермалар, хаван кажаалары, теплицалар тудар болгаш оон продукция алыр талазы-биле СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чедиргеп онаалдалары оожум күүсеттинiң турар. Онаалда берген 28 министерство, ведомство, бүдүрүлге болгаш организацияның иштинден «Тыва тудуг», «Тыва көдээ тудуг» трестер, Нефти продуктулар күркому, түс черниң үлетпүрүнүң эргелези оларны күүседириңче ам-даа кирбээп. Дузалал ажыл-агыйларга чер участоктарын бээри, чаш малды мал чеми-биле хандырары ышкаш айтырыглар ам-даа теңчүзүнге чедир шиитпирлеттинмээн. Объектилер тударынга акша-хереңги болгаш материаддыг күрлавырларны каттыштырар соругла-биле бүдүрүлгелерни болгаш организацияларны улам калбартыры кооперастаары, дузалал бүдүрүлгелерни совхозтар-биле бир дөмей көдээ ажыл-агый техникалыг чемишчидилгелер-биле хандырары чүгүлээ. СЭКП Кызыл хооркому, хоорай Соведи хоорайның тускайжыштынган дузалал ажыл-агыйын тургузарының айтырыын чүгүлалаан өөрениң көөр херек.

Республиканың аъш-чем программазының агроүлетпүр комплекизинiң бүгү звеноларының сайзыралын чогумчалыы-биле планнаары, көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринiң, оларны шыгжаарының, болбаазырадырының болгаш сайгарарының хемчээлдери-биле оларны хаңы холбаштырар апаар. Болбаазырадыга үлетпүрүнүң чамдык адырлары сөөлгү чылдарда көскү сайзыраан-даа болза, продукцияның будүрүкчүден хереглекчиге чедер бүгү технологтуг шүгүму эки сайзыраваан. Белеткелдиң, сөөртүлгениң, шыгжаарының, болбаазырадырының болгаш ону чонга садарының бүгү-ле үе-чадаларында продукцияның элээп чидириглери болуп турар.

Эът комбинаттарының мал согар сезонуун шыңгыы өөрү келир үезинде белеткеттинмээн болурундан болдуңуп турар. Оон кадында совхозтар мал дужаарының керээлиг графиктерин болганчок-ла үреп турар. Оон түңнелинде маддар, согуушкун мурнунда үр турар болгаш деңзилиг чидирип турар. Мал сокканының эдериичи продуктуларын амдаа хөйнү ажыглавайн турар.

Сүт продукциязының элээп хөй чидирии хүлээп алыр пунктуларның кошкак хөгжөнниден, сүттү чогуур үезинде соотпайн, ону сүт ажылдап кылыр будүрүлгелерге чедирерин саададыы, багай шыпаралыг ажылдап кылын турарындан болдуңуп турар.

Картофельди болгаш погааларны белеткээринiң, сөөртүрүңүн, сайгара ажыллаарының, шыгжаарының хереэнде байдал опза багай болуп турар. Амгы үеде од продукцияны будүрериниң деткимчезин совхозтар чидирген, чүге дээрге ону сайгарарының айтырыы ону будүреринден-даа улам нарын айтырыг болуп турар.

Көдээ ажыл-агый министерствозу болгаш млаңгыя садыг организацияларыы продукция шыгжамырларын, ону баштай сайгара ажыллап кылыр пунктулар тудар талазы-биле чогуур хемчеглер албайн турар, продуктуларны сөөртүрүнүң болгаш шыгжаарының контейнерлиг-методун болгаш өске-даа дешилгелиг технологиязын, чүдүрер-дүжүрер ажылдарны механизастаарын кошкак шынгээдип турар. Тускайжыткан транспорт — мал сөөртүкүлери, сүт сөөртүкүлери, рефрежераторлар чедишпес. Үдетпүрүнүң сайзырады ажылдап кылыр адырының будүрүлгелери көдээ ажыл-агый продуктуларын чогуур хемчээлге болгаш ассортиментиге ажыылдап кылырын күүседирип хандырбайн турар. Көдээ ажыл-агый продуктуларының белеткеп организацияларының, ССРЭ-ниң Аъшчем программазында айыткаңы ышкаш, совхозтарга барып хүлээп алырынче шилчирип болдунар-ла дүргени-биле боттандырар херек.

Мында черле шиитпир-биле улуг болгаш нарын, боттарының аразында харылзашкак бөлүк айтырыглар бар, оларны хынамчалыг көөрү болгаш шиитпирлээриниң оруктарын тодарадыры эргежок чүгүлээ. Республиканың Күрплавы, министерстволары болгаш ведомстволары ол айтырыгларны бүгү тала-биле өөренип көргеш, оларны шиитпирлээриниң бүрүн программазын СЭКП обкомунга болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниге чугаалажып көөр кылдыр чоокку үеде киирери чүгүлээ. Чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары айыттынган айтырыгларны шиитпирлээрин амдыызында мурнукулда туружундан көрүп, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң негеп турары ышкаш кылдыр чогуур иниципативтиг көргүспейн турарын шуут чүгаалаар апаар.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумга хереглел талазынга продуктуларның чидирии-биле демиселлии күштелдирери демдеглеттинген. «Продуктуларны хумагалыг көөрү, оларны кампаары — ол дээрге хереглекчилериниң бедик культурдуунуң демдээ болуур» деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн. Ол айтыышкынпарга дүүштүр биске шиитпчемненилге чедерининге, школаларга, эмнелгелерге, уруглар албан черлерининге, саналторийлерге, бүгүлде будүрүлгелерге болгаш организацияларга продуктулар чидирии болдурбас талазы-биле ажылды чорудары эргежок чүгүлээ. Аъш-чем продуктуларының хумагалалын хандырары дээш айыттынган албан черлерининң удуртукчуларының харылсалгазын бедидер, бо херекке харылсалга чок болгаңындан шыңгыы айтырар херек. Ол ышкаш аъшчем артыын чыырын бүгү черлер эки организастаар болгаш оларны мал чемгерининге ажыглаар апаар.

Амгы үеде көдээ ажылагыйны хөгжүдериниң характерлиг онзагай үүлү болза, аңаа энергия-биле чепсегленишкининиң болгаш күш-ажылдың энергия хандырылгазының дүрген өзүлдези болуп турар. Бистиң республиканың совхозтарының энергетиктиг күүзү 1976—1981 чылдарда 35 хуу өскен болгаш 725 муң ат күүзү четкен, оон шиитинде тракторларының, комбайнарының болгаш автомобильдер моторларының күүзү 30 хуу, электри шимчедиктиргелериниң болгаш тургузугларының ийи катап өскен. Ол болза чер болгаш мал ажылында ажылдарны механизастаарының деңнелин дыка улгаттырар арганы берген.

Он бирги беш чылда көдээ индустриализациязының деңнели база өзер, совхозтарга 1760 тракторларны, 3650 автомобильдерни, 850 тараа комбайнарын бээр, эң-не энергия күүзүүр машиналарны бээри боттанып. Ынчалзадаа көдээ ажыл-агыйны амгы үениң техниказы-биле хандырары, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга демдеглээни ышкаш, бис машиналарны болгаш механизмнерни ам ажыглаң турарывыстан ыракта эки ажыглаң билир кылдыр өөрениң алганывыс таварылгада, ынчап херектиг ажыкты бээр. Бо дээрге бүгүүң-биле биске хамаажыр. Хөй-хөй совхозтарда амгы үениң техниказының болдунар аргалары долу эвес ажыглаттынып турар, оларның эдлегде болгаш хүнде ажылдап кылыышкынары болгаш сүмелерни негеп турар. Оларны шиитпирлээрине чогуур дузаны бис ВАСХНИЛдиң Сибирь салбырындан амдыызында албайн турар бис, а бистиң көдээ ажыл-агый эртем албан черлеривис ам-даа кончуг кошкак, хевириниң болгаш хемчээлиниң талазы-биле нарын айтырыгларны шинчилээри оларга кончуг берге. Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязының ролюн дыка көдүрери, ону үлегерлиг, бүгү адырларны амгы эртем-техниктиг деңнелге бедик орулгалыг чорудун турар, республиканың совхозтарынга мурнакчы технологияны шентередиринге пдепкейлиг киржип турар будүрүлге болдурарын кончуг чүгүлээ.

Көдээни социал талазы-биле эде тургузары ССРЭ-ниң Аъшчем программазының тудуш көзээ кылдыр тодараттынган. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму «Көдээниң чурттакчыларының чурттала, коммунал-амыдырал болгаш социалкультура байдалын улам ыңай эжиктер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалын бадылаан.

Республиканың ажылдап кылдыын турар аъш-чем программазында көдээ черлерге чурттала бажыңнарын болгаш социал-культура объектилерин тударын дыка күштелдирерин төлевилеп турар. Он бирги беш чылда ол сорулгаларга 108 млн. рубль капитал салыышкынпарны планнап турар, 340 муң дөрбелчин метр чурттала бажыңнары, 4,5 муң орунгут школа назы четпээн уруглар албан черлери, 5,8 муң олуттуг школалар, 3,2 муң олуттуг клубтар туттунган турар үзүрлүг. Он ийиги беш чылда социал-культура тудугларыңга 130 млн. рубль капитал салыышкынпарны чарыгдаары төлевилеттинiп турар. Он бирги беш чылда көдээге чурттала болгаш социалкультура тудугларының темпизин күштелдирер талазыбиле, хойжулар турлагларын болгаш сүт-бараан фермаларын электрикидер талазы-биле элээп каш программаларны СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели бадылаанын билир болгай силәр. Сорулга болза оларның чедишпкинiнiг күүсеттинерин хандырарында болуп турар.

Көдээге социал-культура тудугларының төлевилеттинген программаларны боттандырары, совхозтарга будүрүлге объектилерин тударын көдээ тудуг организацияларының күүлерини шыңгыы өстүрерин негеп турар. «Тыва көдээ тудуг» трестин, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынын, өске-даа тудуг организацияларының удуртукчуларын төп министерстволарның болгаш ведомстволарның дузалаабиле тудуг индустриязын хөгжүдер талазы-биле хемчеглерни туруттуг боттандырары, бар турар тудуг базаларын эң калбаа-биле ажыглаарын хандырары чүгүлээ. Чер-черде партия, совет органнар «Көдээ тудугну удуртурун күштелдирер, тудугчулар коллективтеринге организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды сайзыраңгайжыдар үзүрлүг. СЭКП ТК-ның май (1982 ч) Пленумувуң айтыышкынпарынга дүүштүр көдээде чугулаа объектилер шалыпчы тудугларын кыдыыр көрдүнген турар үзүрлүг.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы-биле бир угда агроүлетпүр комплекизин эргелеп башкарарын экижидер, экономиктиг механизмни сайзыраңгайжыдар талазы-биле хемчеглериниң системазын чугаалашкан болгаш чүүлдүг деп хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниге, а ол ышкаш СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Көдээ ажылагыйны болгаш агроүлетпүр комплекезинiң өске-даа адырларын эргелеп башкарарын экижидер дугайында» доктаалынга дүүштүр республикага болгаш район бүрүзүнге агроүлетпүр каттыжыышкынпарын тургузар талазы-биле улуг ажылды чорудар апаар бис. Республикага-даа, районнарга-даа каттыжыышкынпарның составынга көдээ ажыл-агыйның, мелиорацияның болгаш суг ажыл-агыйының, ыяш ажыл-агыйының, тудугнуң, белеткел организациялары болгаш будүрүлгелерiң, сельхозтехниканың, сельхозхимиянның организациялары оларның будүрүлге базазалары-биле кады база өске-даа организациялар болгаш будүрүлгелер кирер ужурлуг.

Шак ындыг агроүлетпүр каттыжыышкыны планнаашкынының болгаш эргелеп башкарарының юридиктиг эргелиг бот-тускайлаң объектизи кылдыр бир-ле дугаар ангылаттынган. Каттыжыышкынпар бодунуң ажыл-чорудулгазын чоокку үеде ажылдап кылдынар Дүрүмге үндезилеп чорудар апаар. Каттыжыышкынның удуртур органнары болза, оларның составында кирип турар организациялардың болгаш будүрүлгелерiниң удуртукчуларындан тургустунган чөвүлелдер болуур.

Республиканың агроүлетпүр каттыжыышкыныының Чөвүлелиниң даргазы республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы болуур, а районнарга — райкүүскомнар даргаларының бирги орлакчылары болуур, көдээ ажыл-агый эргеледдериниң начальниктери кылдыр кансырлаптыр ажылдаар. Республиканың көдээ ажыл-агый министри республика каттыжыышкынының Чөвүлелиниң даргазының бирги орлакчызы болуур.

Районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынны оңзагай черни эллээр апаар. Оон чөвүлели совхозтарның соңуургалыгга дүүштүр будүрүлгеге долузубиле салдар чедирип шылаар, ол-ышкаш күрүне планнарын күүседири дээш база болуунуң районунга аъш-чемниң байдалы дээш харыысалгалыг, эргелеп башкарарыныи ёзулуг бүрүн эргелиг, демократтыг органы болуур. Планнаашкынны чорудары болгаш практиктиг будүрүлге-технологтуг айтырыгларны шиитпирлээрабиле чергелештир, каттыжыышкынның иштинге экономика айтырыгларын таарыштырар —капитал салыышкынпарын болгаш материаддыг курлавырларны, экономиктиг идиг берииикин фондуларын болгаш өске-даа чүүлдерни үлештирер эргени чөвүлелдерге тыпсыр.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, партия райкомнары болгаш райкүүскомнар ам агроүлетпүр каттыжыышкынпарының болгаш оларның чөвүлелдериниң тургузуун республика база район бүрүзүнүң хемчээли-биле үлавылап тодарадыр болгаш оны барымдаалап кадрларны шилип, ажылдадыр, өске-даа айтырыгларны шиитпирлээр үзүрлүг.

Эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга бодунуң пленкелиниге көдээ ажыл-агыйны эргелеп башкарарының айтырыгларының дугайында чугаалап тура, колхозтарны болгаш совхозтарны хөлүн эрттир харагаллаарын база дужаал-биле эрежей удуртурунуң нрактиказын шиитпирлиг чок кылыры чүгүлээ дээрзин онзалап айтыкан. «Олардан күрүне планында көрдүнмээн, кандыг-бир даалгаларны күүседирип чегээрип, күрүне отчётында көрдүнгенiнiден өске информация айтырарын кымга-даа бол, чепшээревес херек. — деп, ол чугаалаан. Бо дурумну бүгү деңгелдерге шыңгыы-сагыыр болгаш оон кандыг-даа онзагай таварылганы болдурбаза чогуур».

1982 чылдың январь 1-деп эгелеп мыйыстыг бода малды, хаваннарны, хойларны, суттү, картофельди, погааларны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продукциязын садыш алырының өртээн улгаттырары база орулга чок болгаш карылгалыг колхозтарның болгаш совхозтарның саткан продукциязының ол өртектерiнге ажыылдыр ажыл төлевирин ынчаар тургузар херек.

Көдээ ажыл-агый будүрүлгезiниге коллективтиг (бригаданың болгаш звеноның) бот-орулгачарылганы, продукция дээш доктаамал өртектер барда, күш-ажыл төлевириниң акорд-шанналдыг системазын, база ол ышкаш продукциязының боду-биле шаннаарының көрдүнген хемчеглерни ажыглаарын чер болганга шиитээдиринче онзагай кичээнгейни салыр херек.

«Мал ажылында ажылдан турар ажылдакчыларны колхозтарга, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа будүрүлгелериниге турумчудун быжыглаар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалывда ол адырга оларның ажылдан келген стажын барымдаалап ажыл төлевириниге негелделерни болгаш немелде шөлээлерни 1983 чылдың январь 1-деп киирерии көргеп. Айыттынган хемчеглерниң шын база долу боттанышкыны мал ажылынга кадрларның турумчуурунга, бедик будүрүкчүлүг күш-ажыл дээш оларның соңуургалын бедидеринге улуг салдарны чедирер.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының күүселдези миллион-миллион совет кижилериниң күжениишкиниг ажылын негээр, бистиң кадрларывыстың билии болгаш организакчы ураң ыраңгы, партияның масса чон ортузунга ажылының бүгү байлак дурзулгазы — шупту чүве аңаа ажыглаттынган турар ужурлуг деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга пленкелиниге айыткан.

Маңаа кол үүрнеп оон мурнунда кажангызы-даа дең, партия райкомнары чүктээр ужурлуг деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн. Партияның область организациязының барык үштүң бир кезии—3897 коммунистер көдээде турун турар. Партияның 3655 кежигүннери болгаш кежигүннерге кандидаттары, 7211 комсомолчулар көдээ ажыл-агый будүрүлгезинде шуут турум ажылдан турар. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң тодаратканы сорулгаларже коммунистерни болгаш комсомолчуларны көдүрери — партия комитеттериниң эң код сорулгазы. Олар көдээ ажыл-агыйның удуртулгазының деңнелии улам бедидер, боттарының ажыл-чорудулгазының стилин болгаш методтарын доктаамал сайзыраңгайжыдар, көдээ ажыл-агыйның удуртукчу кадрлары болгаш специалистери-биле көдээ ишчилер ортузунга ажылды күштелдирер, үстүкү партия организацияларының шиитпирлериниң күүселдезин контрольдаарын болгаш хынаарын тодаргай боттандырар, улус депутаттарының Советтериниң хөй-ниитти организациязының агроүлетпүр комплекизинiң район бүрүзү районнуң аъш-чем программазының төнчүзүн 3-кү арында).

«Партияның көдээ райкомнарын болгаш колхозтарның, совхозтарның болгаш ажылагыйлар аразының будүрүлгелериниң, Плениумга эш Л. И. Брежневтиң пленкелиниң, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарын кижи бүрүзүңүң мээ-медерелиниге чедирер херек, аңаа үндезилээп ажылчы чоннарның бедик политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүң хандырар, ССРЭниң-тургустунганындан бээр 60 чыл оон төлептиг үткүүр дээш социалистиг чарыштыг улам калбартыр херек.

Партия, совет, көдээ ажылагый органнары, совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери, бүгү ажыл-ишчилери тараа, эът, сүт, дүн чуургага болгаш өске-даа продукцияны будүрериниң болгаш күүнеге садарының чыа планнарын чүгле күүседир эвес а харын ажыр күүседир дээш боттарының күжениишкиниерин бирги черге улус-сорулгаларын шиитпирлээриңе амгы үеде мөөңнээр ужурлуг.

Партияның Тыва область организациязы СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин,

АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫН БОТТАНДЫРАРЫ—БҮГҮ УЛУСТУҢ ХЕРЭЭ

(Төнчүзү. Эгеан 1-ги, 2-ги арыннарда).

левилелин ажылдап кылыр район комиссиязын тургускан. Ындыг комиссияларны ажыл-агыйларда база тургускан.

Бо чылын тараа бүдүрерин 20 муң тонна, картофельди 2600, погааларны 1200 тонна, эттии 3400, сутту 3800 тонна, дүктү 210 тонна чедирериве партия организацияларының бүгү организакчы ажылы угланган. Агвар-бойдустуң нарын байдалдарында районда хову ажылдарының бүгү комплекстерин чоруткаш, ам чайгы чер андырлгазынче кирип, бичe суггарылганы организастаарынче кичээнгейни салып, араттарның ажыгдап турган буга-сумунарын катап тургузар талазы-биле элээн ажыл кылдынып турар. Малга будүк-бүрү чемнер белеткээринче болгаш болбаазырадырынче бүгү күштү мөөнээн.

Эш Сувандин түңнелинде мал ажылының комплекстеринче таарымчалыг байдалдарны тургузун, харыысалганы бедидин турарын демдеглээш, районга чамдык чугула айтырыгларны шиитпирлээринче пленумнуң кичээнгейин угландырган. Ылангыя «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының баазазынга мал чеми бүдүрер специализастаттынган ажыл-агыйны тургузарын ол дилээн.

— СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, партия райкому көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринче доктаамал кичээнгей салып турар—деп, СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары **К. Н. Шулуу** саналынга чугаалаан.

Бо ажылга партия эге организацияларының ролюн бедидер, чер ажылының хөрээн камгалал системазын неитередир, хаван ажылының комплекизин төлевилээн күүсүзүнге чедир ажыглаар талазы-биле бөдүүн болгаш чулуктуг мал чемнерин бүдүрерин көвүдедир талазы-биле айтырыгларны райкомнуң бюрозунга, пленумга чугаалашкан. Перспективтиг айтырыгларже угланган ол бүгү ажылды тодаргай организакчы ажыл-херектербиле быжыглап турар. Ам чоруткан хемчегларинiң түңнелинде хаван ажылының комплекизинде байдал экижээн. Эрткен чылдың ол үеэнинге деңнээрге ам хавапнарның баш саны элээн өзүп, ажаарының технологиязы экижээн.

Ол ышкаш погаа ажылын сайзырадып, онгу беш чылда ортумак деңнелинге бодаарга эрткен чылын район погааны ийи ажыг катап хөйүү күүнеге саткан.

Көдээ ажыл-агыйга кадрларны белеткээри, оларның мергежилин бедидери районнуң партия организациязының ажылында бир кол угланыышкын болуп турар.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң айтыышкыларынга дүүштүр черинiң дүжүткүүн бедидер дээш шиитпирлеже чогуур чамдык айтырыгларга эш Шулуу доктааган. Он бирги беш чылда районнуң мурнунда сорулга улуг. Эът, сүт бүдүрерин көвүдедири-биле чергелештир погааларны үш катап, чуурганы ийи катап көвүдедир.

Районга өске-даа көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедири специализапиляны, концентрацияны болгаш кооперацияны улам ынай сайзырангайжыдарының күсеп-биле чорудар. Ынчангаш бо талазы-биле районнуң ажыл-агыйларының кол-кол угланышкынарынга оратор доктаараан.

Чоокку он чылдарда партияның экономиктиг стратегиязының чарызбас ян чугула кезээ болуур Аъш-чем программазын боттандырары мал ажылының продуктуларын көвүдеринден, ооң шынарын бедиреринден улуу-биле хамаажыр дээрзин «Тээли» совхозтуң саанчызы **Р. Х. Билчей** пленумга демдеглээн.

Ферманың партия, профсоюзтуң, комсомол организацияларының май Пленумунуң шиитпирлерин ажыл-ишчилерге таныбырлап, хуралдарга чугаалажып, боттарының ажыл-херээн анализтеп көрген.

Бар курлавырларны ажылдап турган коллектив чартык чылда күүнеге сүт саларыңа планын чедиишкинниг боттандырган. Чартык чыл планын 190 пентнерге ажыр күүсеткен. Ферманың коммунистери ол чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Ферманың ажыл-ишчилери келир кышка бүгү талалыг белеткепириниң, чайгы үеде мал чеминиң курлавырларын тургузуп алырының бар аргаларын долузу-биле ажыглаар.

Партияның Бии-Хем район комитединиң бирги секретары **В. М. Евтешин** бодунуң саналынга, районнуң ажыл-ишчилери СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш шиитпирлиг ажылдан турарын демдеглээн. Бистиң мурнувуста кол айтырыг—чер болгаш мал ажылының беримчеэвин бедидер дээш тодаргай хемчегларни ап чорударды деп, эш В. М. Евтешин чугаалаан. Сүт болгаш эът будүрерин көвүдедири — мал чеминиң баазазын быжыглап, мал чеминиң курлавырларын тургузарындан хамаажыр болгай. Чоокку чылдарда район мал чеминиң курлавырларын 50 хуу өстүрерин чедип алыр сорулганы салган. Районда совхоз бүрүзүнде мал чеми белеткээринiң перспективтиг планын тургускан. Тодаргай хемчегларни ап чорутканындан эки шынарлыг ситении чыл саныида-ла 12 муң тонна чедир белеткээри көрдүнүп турар.

«Кызыл тараачын» совхозта сүт хөөлбээнiң тудуу ышкаш көдээ ажыл-агыйга чугула чамдык тудугларның хуусаазы узап турар. Оларны бо чылын ажыглалга киирерн чугула.

Көдээ ажыл-ишчилерниң амыдырал-чурттагазын экижидери — хүннүң чугула айтырыы. Совхоз бүрүзүнде чурттагга бажыңнарын тудуп, хөй деп, В. М. Евтешин түңнелинде чугаалаан.

Көдээ ажыл-агыйны бүгү талалыг көдүрериниң улуг айтырыын партияның Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунга чугаалашканынга база ацаа эш Л. И. Брежневтиң ханы үткалыг, солун илеткелин танышкаш, «Могей-Бүрен» совхозтуң ажыл-ишчилери сорук киргенин совхозтуң директорну **К. Д. Чындын-оол** саналынга чугаалаан. Он бирги беш чылдың ийнги чылында алган социалистиг хүлээлелерин олар бо чылын улуг Октябрьның байырлалынга үткуштур күүседирип шиитпирлээнер.

Малдың баш саны он бирги беш чылдың ол үеэн-биле деңнээрге, өзүлделиг болган, бо чылдың эрткен беш айларында бода малдың баш саны 127,5 хуу, шөөр мал 138 хуу, чылгы мал 108,2 хуу өскен.

Совхозтуң девискээринде сиген кезер шөл эвээш, ынчангаш малга чем баазазын быжыглаары белеп эвес айтырыг. Ак-Чыраадан хыыргышты белеткээрин көвүдедир.

Совхоз сүткүр уксаанын инектерин садып ап, сүт бүдүрерин көвүдедир. Сарлыкты саап, сүдүнден саржаг кылыр болгаш күүнеге дужаар.

Чурттагга шөлүнүң тудуу совхозта кончуг оожум темпилиг.

Дээди эртемнер чаңгыс-даа специалист совхозта чок, кадрлар айтырыы «Могей-Бүренде» кошкак шиитпирлеттинiп турар.

Май Пленумунуң шиитпирлерин, ацаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш Пленумга хүлээп алдынган Аъш-чем программазын Барыын-Хемчик районнуң ажылчы чону улуг сонуургалбиле көрөнiп турарын СЭКПниң Барыын-Хемчик район комитединиң бирги секретары **Б. С. Нүрзат** сапалынга чугаалаан.

Районнуң совхозтарында мал чеминиң белеткели эгелээн.

Малчыннар колдуунда чайлагларже көшкүлээн, хой кыргылдазын чорудуп турар. Чайгы одарларны малды семиртирiнге бүгү талалыг ажыглаар. Малдың чаш төлүнүң хөй кезии декабрь, январь айларда төрөэн, байдал эки. Эрткен чылдаазы-биле деңнээрге 4 муң баш хураган хөй алдынган.

Амгы үеде район сүттүг күүнеге садарының чартык чыл планын күүседишкен, а эътти садарын соңгулдалар хүнүнге таварыштыр күүседиригге бүзүрелдиг.

Районда суггаттыг шөлдерни ажыглаары кошкак шиитпирлеттинiп турар. Барлыктың суггарылга системазы 8 муң га черни суггарып болур үжүрлүг. Ынчалза-даа хөрек кырында чүгле 4,5 муң га чер суггаттыг. «Барлык», «Хемчик» совхозтарның болгаш оон-даа өске ажыл-агыйларның девискээринде дына хөй

Аъш-чем программазын боттандырарынга, эът садарының күүне планнарын күүседиринге ажыглаар үжүрлүг улуг курлавырларның бирээзи болза, хаван эъдин будүрерин улам көвүдедири. Амгы үеде хаван эъдинiң хөй-кезиниң Кек-Тейниң хаван комплекизи болгаш «УТКЛ 25 чылы» совхозберин турар. Ооң-биле чергелештир республиканың 39 совхозунга хаван азыраар дужаар.

Ынек эъдин будүрерин көвүдедирде, кол чүүл болза, күүнеге садар малдың деңзизин улгаттырары, ылаңгыя чайгы семиртилгезiп эки чорудун турган, күш-деңгилдезин экижидери болур. Ооң-биле чергелештир бода мал семирти азыраар «Сукпак», «Тыва», «Совет Тыва» совхозтарның семиртилге шөлдерин алгыдып, оларны ажыктыг ажыглаары чугула.

Тыва — хой ажылдыг республика болганда, хой эъдин будүрерин көвүдедирiнче база-ла улуг кичээнгей салыры чугула дээрзин министр айтыкан. Ону боттандырарда, ылаңгыя төп зонанның ажыл-агыйларынга хойну интенсивтиг семиртирiп чедип алыры, хойну эрте ооздадырынче бүрүү-биле шилчиири онза чугула.

Аъш-чем программазын боттандырарында

Өнөө-бүрү МЕДЭЭЛЕР

НАЙЫРАЛДЫҢ ХООРАЙЫ

Волга эриинде улуг эвес Димитровград хоорай акыдуңма ийи чурттарның улустарының бүзүлбае найыралының демдээ болу берген. Чалбыыштыг ленинчи-революционер, болгар улустуң баштыңчызы Георгий Димитровтуң адын хоорай ам он чыл эдилеп турар.

Волга эриинде хоорай бодуулуг назылыг. Революция мурнунда аңаа бүс-биле ажылдаар каш-ла дээрбе алгы-кеш, савақ фабрикалары, қаң кудар завод болган хендир мануфактуразы турган. Амгы үеде Димитровград совет атом эртеминиң улуг төптериниң бирээзи кылдыр сураггаан. Автомобильдер агрегаттарының заводу—«Жигулилерге» болган «КамАЗ-тарга» күзөө арматуразын кылын турар улуг бүдүүлге чоокта чаа ажыглалга киргеи. Шөс-таавы үлетпүрү база шапкын хөгжүп турар.

Чүс муң ажыг чурттакчылыг хоорай ногаан хевиг-биле шыптынган дег. Чурттакчылыг кварталдар боду ол олчаан үнген хадылыг арга иштинде турар.

Волга эриинде од хоорайның чурттакчылары төрелдешкен хоорайлы болгар Димитровградтың ажылчы чоннары-биле сырый харылзааны тудуп турар. Ийи хоорайларның үлетпүр бүдүүлгелериниң коллективтери бот-боттарының аразында чаржып, дуржулга солчуру-биле ыцай-бээр аргыжып турар.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң шылгаранғай ажылдакчызы Георгий Димитровтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң бүдүүзүнде Улустарның Найыралы орден-биле шаңнаткан Волгада бурунгу хоорай уламчараш аян киргеп. ССРЭ-ниң болгаш БУР-нуң күрүне туктары, акы-дүңма улустарның найыралын көргүскен панноларга база транспарантылар хоорайның кудумчуларын болгаш шөлдерин каастаан. Г. Димитровтуң юбилейин олар улуг, чырык байырлал кылдыр демдеглээр.

(СЭТА-ның корр.).

Димитровград,
Ульяновск хоорай.

АЯН ТУДААЛ

Самагалдай суурнуң микрорайоннарының аразында ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейи уткуштур бот-тывыгыр ураң үүл көрүдээи болуп эртеен. Суурда 16 микрорайон бар. Оларда бот-тывыгыр ураң үүл белүктери идей-политиктиг, утка-шыпарлыг концерттерни бараалгатканың жюри демдеглээн. Маңаа херээжеңнер төвүлели идепкейлиг киришкен. Керүдеге массалыг киришкен белүктер бар. Чижээ, Тамара Баазаң-оолга, Чечен Успунга, Александра Оюнга, Лариса Кара-оолга удурткан бот-тывыгыр ураң үүл белүктери 40-дең өрү киржикчилиг солун программалыг концерттерни үндүрүглээн.

Көрүкчүнүң сагыш-сеткилин дөюлдуруп кээр «Зонтиктер», «Аяк шай», «Пингвиндер», «Кара-куштар», «Тевекчилер» деп танцыларны бөлүк кыстар көрүштүг, чараш ойнаан. Сеңди-Сюрюң Монгуштуң хомустаарын, өске-даа өг-бүле аныяктарның ырлаарын чон магадаан.

Концертке «Полька» деп танцыны, «Хөглүгбейлер» ансамблиниң күүсеткени эки. Бичии чаштарның ураң үүлге сонуургалын кодүреринге бо концерт салдарлыг болган. А. Даңгыттың, З. Тараанның, В. Борунмаанның, Б. Люпгейниң, С. Базырның ырлаарын көрүкчүлер онзалап үнелээн. Орлан Успунуң «Шүшь хемде», Зинаида Ховалыгның «Партия», Өөлет Чимиттиң «Чүргүл Маадыр», Сергей Маскырның «Хончу сааскан» деп шүлүктерни чугаалааны дыңнаттыг болган.

Микрорайонларның концерт белеткелдеринге бот-тывыгыр композитор Кан-оол Баазаң-оол, музыка башкызы Евгений Бопуй, хореография башкызы Ая Кара-оол олар боттуг дузалыг чедиргеннер. Кыргызда, ниитиниң малында сиген белеткелинге суурнуң чурттакчыларын хаара тударын партия райкомунуң ийиги секретары С. С. Куулар савалдаан. Ураң үүлге идепкейлиг 22 кижиниң өртектиг барааннар болгаш мактал бижиктер-биле шаңнаан. Керүдде Совет Тываның 40 чыл болур юбилейиге чедир үргүлүүлээр. Бичаңгаш чоннуң бот-тывыгыр чогаадыкчы ураң талантызы улам сайыран, үзүк чок алы тудуп боор болзун.

М. ТИРЧИН.
Тес-Хем район.

Көдээниң культура айтырыглары

ИДЕПКЕИЛИГ АЖЫЛДААР

Бир өрээлдиң дал ортузунда фигураларын улгаттырып чаазан хөл шыдыраазы улуг столдан аянныг көстүр. Өрээлдерде, залда бир-ле онзагай сценаның көжегези өңгүр, чараш көстүр. Ол болза «Хемчик» совхозтуң Эрги-Барлык көдээ Культура бажыңы-дыр.

Ол Культура бажыңының даштында безин шимелдекаңсталгазы үениң негелдезибиле кылдынган. Девискээрин арыг-силиг кылдыр аштап каан чыдар. Чон аңаа кээп, кежээлерге киржип, кино, концерттерни көрүп, лекцияларны дыңнап турарлар.

Темалыг кежээлерге чон күзелдин-биле кээр. Яизы-бүрү темалыг кежээлер, делегелгелер, концерттер, конференциялар, диспуттар болгулап турар. Оларның темаларынга хамаарыштыр хана солуннарны, чогаалчыларның болгаш эртемденнериниң чугааларындан кижизидикчи үжүр-уткалыг сөстерни үргүлүү ушта бижип аскылаап, оларны дараазында хемчеглерде солуп турар. Чамдык хана солуннарга ажылагайда шаптыктыг четпестерни сойгалап, чалгааларны шоотканы, арагачыларны шүгүмчүлээн материалдарны үндүрүп келген. А ол бүгү дээштиг, кижизидилгелиг болгулап турар.

Культура бажыңының ажылынга ында библиотека улуг үжүр-дузалыг болуп турар. Аңаа улуг-биче чон үзүктел чок кээр. Идей-политиктиг, мөзү-шынар болгаш хоойлу-дүрүм кижизидилгезинин айтырыгларынга библиотека колчерни өөлеп турар. Ында ном фондузу байлак, 9000 экземпляр четкен. Эрги-Барлык көдээ библиотека филиалы эртикен чылын 1150 номчукчуну хаара туткан болгаш өске-даа планнарны чедишкинниг күүсеткен. Малчыннар ортузунга ном программазын эки организастааны-биле доктаамал хөй номнарны номчуп турар малчыннарның саны көвүдээн. Саая Дөрбет-оол, Иван Базыр, Борис Калдар болгаш оон-даа өскелерни оларга хамаарыштырар.

Культура бажыңы болгаш библиотека темалыг кежээлерни, номчулга конференцияларын кады эрттирип турар. Ф. Угловтуң «Чоп аразында кижи» деп номунга номчулга конференциязы хөй кижи киржикчилиг, организастыг эртикен. «Кандыг кижини культурлуг дээрил» деп темалыг диспуттуг чон дыка сонуургаан. Бо бүгү ажылдарны библиотекарь Долума Хунаевна Сарыглар хей күштүг үндүрүп, ак сеткилдин-биле организастаан.

Культура бажыңының ажылынга «Хемчик» совхозтуң директору Октя Данзынович Сарыглар сагыш садып, хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынга болгаш чонну культурлуг дыштанылгазын организастаарынга боду кады киржип турар. Ол Культура бажыңының дериг-херекселдер садарынга акшаны-даа, концерттерлиг үнүшкүннер үезинде машина транспорт-биледаа дузаны чедирип келген. Чоокта чаа Культура бажыңынга бүдүн комплект сандайларны база садып берген.

Культура бажыңында тургустунган бөлүмнер доктаамал ажылдап турар. Ында танцының, музыканың, кинонун, ырының, шиинин бөлүмнери бар. «Чалыы цазын» деп агитбригада совхозтуң малчыннарынга, хову ажылында ажылчыннарга доктаамал баар күзелдиг аалчы бооп келген. Ол эрткен чылын 180 үнүшкүнүү кылган. Оон иштинде район девискээриндеп дашкаар Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Бай-Тайга районнарга чоргулааннар. Ол агитбригадада Данил Хомушку, Саая Хунай-оол, Дадар-оол Донгак, Галина Андаш, Наташа Саая, Ирина Саая, Лидия Ооржак болгаш өске-даа таланчылыг ашыктар бар. Бо бүгү ажылдарны организастап баштап удуртуруунга Культура бажыңының директору, Тыва АССР-ниң культураның алдарлыг ажылдакчызы Базыр-оол Даржаевич Саая чогаадыкчы, чүткүлдүг, чоруун көргүскен.

Чедиишкиннер-биле чергелештир чон ортузунда культура ажылында дээштиг чорук ам-даа чогуур негелдезинге четпейн турар. Аныяктарның, ылангыя өөренкичилерниң ортузунда хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр таварылгалар бар. Орай дүвеге чедир клуб чанында, кудумчуларга алгырышкан, фонарь чырыдып кылаштаткан чоргулаарлар бар. Чамдыкта арагалаанныр чогуш-содаа үндүргүлээр чоруктар бар. Чоннуң культурлуг дыштанылгазынга шаптыктап турар, мындыг чүүлдер ам-даа бар.

Эрги-Барлык суурда Культура бажыңы ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл ойнга уткуштур улуг белеткелдерни кылып, СЭКП ТК-ниң май Пленумунга Аъш-чем программазының дугайында Л. И. Брежневтиң илеткелни чон ортузунга таныштырар ажылды чорудуп эгелээн.

О. АКААЖЫК.

АМУРДА-КОМСОМОЛЬСК—АНЫЯК ХООРАЙ

ХАБАРОВСК КРАЙ. Алдарлыг Амурда-Комсомольск хоорай бодунун бежен чылын демдеглээн.

Оон төөгүзү 1932 чылдың май 10-да Пермское чоогунга Амурунуң бедик эриинге «Колумб» болгаш «Коминтерн» пароходтардан эки турачы комсомолчуларның дүшкениндеп эгелээн. Ыраккы Чөөн чүкке баштайгы комсомолчу шалыпчы тудуг ынчаар эгелээн. Июнь 12-де судно тудар заводтуң тудуунуң таваан салып киргеп. Ол хүн Амурда-Комсомольскиниң тургустунган хүнү кылдыр демдеглеттинип турар.

Амурда-Комсомольскиниң баштайгы тудукчуларының маадырлыг херектериниң үлегеринге миллион-миллион оолдар, кыстар кижизиттинген болгаш кижизиттинип-даа турар. Аныяк комсомолчуларның «Неделяда бир хүнү — индустриализацияга!». «Комсомолчу бүрүзү — шалыпчы!». «Уругдар —трактордарже!». «Бодунуң болгаш фронтуже чоруткан эштиң үлүүнге ажылдаар!» деп патриотчу эгелээшкиннери бүгү чуртка деткимчеңи алган.

Амгы үеде Амурда-Комсомольск Ыраккы Чөөн чүкте улуг үлетпүр болгаш культура төптериниң бирээзи. Ында хөй адырлыг үлетпүр хөгжөөн, долгандыр Амурек ,Солнечный чижектиг чаа хоорайлар тывылган.

Бөгүнгү Амурда-Комсомольск —мурнундаазы дег. Бүгүзвиледдиң шалыпчы тудуу. ында крайның, үш хоорайның чеди комсомолчу тудуглары бар. Хоорайның бүдүүлгелери канны, океан корабльдерин, электрлиг краннарны, шуткулга болгаш өске-даа хөй чүүл продукцияны берип турар.

ЧУРУКТАРДА: Амурда-Комсомольскиниң төп шөлдериниң бирээзи; баштайгы комсомолчу десантының 1932 чылдың май 10-да дүшкен черинде тураскаал даш.

С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КӨРҮКЧҮНҮҢ ЭТИКАЗЫН САГЫЫР

Эрте төөгүден бээр тыва улус боттарының национал спортунуң эң нептерээн хевири—тыва хүреш маргылдаазын көөрүнге ынак. Шаанда бай аңгы-чыгыүүрлүг коңаргак дүжүметтер спортчу маргылдааларга олар ыяавыла эзирик көөрлер, күжүн дөгээр, акеы-сөзүг байбак, арбан-суму аайын тыртып шүүлде үнүлүрерин кыпыладылар.

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының торгу дег ногаан шыгын май 1-де магададым. Бурт дээр довурак-даа чок, мөгелер хүрежирге, октажыргa артында-ла чымчак.

Бо эрткен маргылдаа үезинде мен чоок эштерим-биле мөгелер майгынындан ырак эвее олутка олурдум. Артымда бир эзирик эр аажок хөөреп, үй-балай сөстерин мөгелер үнерге-ле, оларның адрезинче кышкырып орарынга дыка-ла таарзынмадым. Атсураглыг хүрежип чораан мөгелериниң Кызыл-оол Лайдың, Кара-Кат Ооржак, Өлзей-оол Ооржак болгаш өскелер-даа йийиги-үшкү эдлечерге четпейн октаттырдылар. Ол дээрге «мөгенин майны кадырык» деп чүве чок, эдепсинген херээ чок. А демги-ле ыят чокка алгырып-кышкырып, бодун долгандыр олурган улуг-биче назылыг көрүкчүлерни-даа хундүлевее, эгенмее эзирик эр улам кежээлээн: «Ам черле хүрешше!». «Катап каккаш ылап дүжүр, кулугурну!», «Көдүргеш, шывадавыт!» — сүг-сүг дээш хөй-ле ужу-бажы билдинмее эрбеңнир «сүмелерни» алгырылады.

Чоннуң культурлуг дыштанылгазының база бир хевири — спортчу маргылдааларга эзирик кээри дыка-ла чараш эвее-тир, аңаа таакпы безин тыртып болбае үжүрлүг. А чамдык көрүкчүлер газировка ишкеш, оон куруг шилдерин ол хевее дег ногаан шыкче углай октаптар-дыр. Чок болза, кажан мөгелер пзиг түлүк хүрежип турда, чүве дилээп дег. көрүкчүлер баары-биле пааранчадыр эртип-ле турарлар, шуут дуглап алган туруптар кижилер бар болгулаары өске көрүкчүлерге эпчок болуп турар.

С. САНДЮ.

СУРААН ДЫҢНААШ...

Кыызыл хоорайда чагаа-биле шыдыраага ойнап турар шыдыраачыларга байыр чедирбишаан, ол ооңнуң республикада каш удаа эртип турарынга өөрүп ор мен. Чагаалажып ойнаары чажыт түүе эвее, ол дугайында солуннарга, телевидение болгаш радио дамчыдылгаларынга чарлап дыңнатпайн турары хомудапчыг. Бо солун ооңнарның түгле сураан дыңнавайн, көдээ шыдыраачылар аңаа киржир болза эки деп бодаар мен. Ызаңгыя аныяк, өзүп орар спортчуларга ооң ажыы улуг.

Ч. ТОВАРИШТАЙ.
Улуг-Хем район.

ЭҢ-НЕ, ЭҢ-НЕ...

МАДРИД. (СЭТА). Испан хоорай Барселонада эгелээн делегейниң футбол чемпионадында эң улуг назылыг ойнакчы болза Италияның шилиндек командазының сураглыг вратары Дино Зоff болуп демдеглеткен. Ону журналистерге үндүрген парлаңга бюллетеньинде бижээн.

А эң аныяк футболист болза Уинтон Руффер (Чаа Зеландия)— бо хүнперде ол 18 харлаан.

Тренерлериниң эң улуг назылыы Перунуң шилиндек командазын баштап чоруур Бразилия чурттуг Тим болган. Ооң хары 71.

Эң кырган команда Англияның шилиндек командазы болур. Ооң ойнавчыларының ортумак назыны 28 хар.

Эң-не хөй кижи кирер стадионп—Барселонада: ооң ындырлеринге 132 муң кижи олурар. Вальядолиде стадион эң «бичии»—30 муң кижи олурар.

Камеруннуң, Алжирниң, Кувейттиң, Чаа Зеландияның болгаш Гондурастың шилиндек командалары делегей чемпионадының түңнел маргылдааларынга бир дугаар киржип турар.

Бразилдер гускай беш рекордтарны тургускан деп болур: түңнел ооңнарже олар 11 катап үнген, 52 ооң ойнаан, аңаа 119 саны киирер, 33 ооңга уткан. Олар үш катап делегей чемпионарны болган.

ДЕЛЕГЕЙ ЧЕМПИОНАДЫНДА

МАДРИД. (СЭТА). Делегейге футбол талазы-биле чемпион илередириниң түңнел ужуражыышкынналарынга киржир дээш чүс ажыг национал командаларның киришкени маргылдааларның доозулганының соонда, үр-даа болбаанда, Испанияның Барселонол хоорайынга Аргентинаны-болгаш Бельгияның командалары ол солун маргылдаанның түңнел ооңнарын июнь 14-те ажыткан. Баштайгы ооңга Бельгияның командазы аргентиннерни тиилеп алган. Сан 1:0 болган. Делегей чемпионнары—аргентиннер боттарының кашпагай, бедик аргаларын көргүзүп, көрүкчүлерниң адыш часкаашкыннарын чедип ап турза-даа, ооңнуң ийиги чартыында, он сес минута боон чорда, бельги футболист Ван ден Берге делегей чемпионнарының хаалгазынче бомбуктуг киир тепкен.

Бут бөмбүүнге делегей чемпионадының баштайгы түңнелдери мындыг болган: ССРЭ-ниң шилиндек командазы Бразилияның командазыбиле Севильяга ужурашкаш, 1:2 санга аштырган. Санны ССРЭ-деп Баль, Бразилиядан —Сократес, Эдер олар киирген. Италия биле Польшаның командаларының Вигога болган ужуражыышкыны хайым —0:0 боон доозулган.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Чурттуң республикадан дашкаар дээди өөредилге черлеринге 1982—1983 өөредилге чылында конкурстан дашкаар хүлээп алыышкынны экзаменнери Кызылда күрүненин педагогика институдунга ИЮЛЬ 6-да эгелээр.

Конкурстан дашкаар хүлээп алыышкынның дээди өөредилге черлериниң даңазыын болгаш хүлээп алыышкынның чурумунуң дугайын «Шын» ның июнь 9, 15-теги номерлеринден көрүп ап болур.

Билдиришкин киирер адреви: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 34, кабинет № 114, хүлээп алыр комиссия.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХЕРЕГЛЕКЧИЛЕР ЭВИЛЕЛИНИҢ КООПЕРАЦИЯ ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ

1982—1983 өөредилге чылдарында дараазында салбырларга сургууддар хүлээп алырын чарлап турар:

САДЫГ
КУЛИНАРИЯ
ХЛЕБ БЫЖЫРАР

Ол салбырларга өөренирин күзээннер дараазында документилерни училищеже чорудар:

Билдиришкин, биличиин дугайында документ, паспорт, райподан, сельподан, рабкоонтан чоруткан бижик, үш фоточуруктар (3×4 см), 286-гы хевирнин эмчи шынызылгазы.

ВЛКСМ райкомнарындан чорутқан бижиктиг кижилерни қолдадыр хүлээп алыр.

Документилерни чорудар болгаш көргүзеринин хуусаазы июль 5-тен августуң 15-ке чедер.

Документилерни дужаар үеде Кызыл хоорайга эмчи шынчылгезин эрттирер.

Училищениң хүлээп алыр комиссиязының иежигүнвери документилер хүлээп ап турган, оларның ээлери-биле беседа кылыр.

Августуң 20-де киреранин шылгалдалары чокка училищеге хүлээп алыышкынны кылыр.

Училищениң садыг болгаш кулинария салбырларына хүлээп алдыгганнарга айда 32 рубль, хлеб быжырарының салбырына киргеннерге —айда 70 рубль стипендияны бээр болгаш чурттаар чер чок сургуулдарны общежитие-биле хандырар.

Училищеге өөренген үени күш-ажыл стажыңа киир саналр.

Училищени доосканнарга садыгжының, поварның дөрткү чергенин, хлеб быжырыкчызының дөрткү чергенин ажылдакчызы деп атты тыныскан дипломну бээр.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузунда 41 дугаар бажың. Телефоннар №№ 2-55-07, 2-36-54.

Эмчиниң сумези

Сибирь язвазы берге аарыгларының бирээзи. Ол бода болгаш шээр малдарга тыптыр. Оон кижи база аарыр. Сибирь язвазының өөскүдүкчүзү —микроб. Оон палочкалары мага-ботта болгаш ханда туруп болур. Оон микроб палочкалары одар хөрзүңүнге, ажык суглуг черлерге артып каар. Сибирь язвазындан аараан олген малдарның сектери хөрзүңүң халдавырлыг болдурар. Микробтарның даштыкы карты холчок быжыг. Ол сугта элээп каш чылда, а хөрзүнге 10 чыл чурттаи шыдаар. Сибирь язвазын үр үеде дезинфекцилеп азы хайындырып тургап узуткап болур.

Аарыг кижиниң азы малдың мага-бодунче халдаан, оон үредери микроб боон хуулгаш, катап-ла өзүп көвүдеп, аарыгны тывылдырар. Бода болгаш шээр малдар микробтуг одарга, сугта баргында халдажып аарыыр. Чайгы үеде аарыгны хан сорар васекомнар тарадыр. Бода мал сибирь язвазындан аарыырга кончуг аар байдалдыг болур болгаш, колдуунда өлүр.

Сибирь язвазының өөскүдүкчүзү мага-ботче балыглаган кеп, аъш-чем болгаш тыныш орууң дамчыштыр халдаар. Оон ацгыда улус аарыг малдардан, оларны өлүрүп, аъш-чем кылып турган үеде дезинфекцилеп азы хайындырып тургап узуткап болур. Дүгүндеп, кежинден база халдаар. Сибирь язвазы кижиге үш хевирден өөскүүр: кеш, ижин-шөйүдүг болгаш өкпе дамчыштыр. Балыглаган кеш дамчыштыр мага-ботче микроб кирер. 2—3 хүн эрткенде кижиге аарыгның шыларлары тодараар. Микробтуң нептерээн черинге кызыл сору тыптыр. Оон ол сору суглаңгыже шылчынр. Ларыг кижи суглаңгының кижидеринге, шыдашпайн сө дырбап аарыйкпе азы боду часты бээр. Ол чоорту кара өңнүг карт-биле шыптынар. Бо хевирге ааранда эът азын 39—40 градус чедер.

Өкпеге болгаш ижин-шөйүдүге деттенде мага-ботту дыка баксырадыр. Сибирь язвазының шыларын ыдыктаар. Ооң дугайында Сибирь язвазындан аараан малга баш буруңгаар тарылганы чорудар апаар. Тарылгадап ойталаар болза, аарыгны нептереткеңи ол. Ол халдавырлыг аарыгга удур кижиге база тарылганы кылза чогуур. Ол ышкаш хууда профилактика хемчеглерин сагыыр херек. Совхоз ажылчыннары мал-биле ажылдап турган, тускай хептиг болуру албан. Оларны тускай шкафка шыгжаар.

Хенертен өлген малдың эъдан мал эмчизиниң чепшээрели чокка сакып болза, кеземче хөрээнге опаатырар. Бир эвес малга сибирь язвазының шыларлары билдинии келзе, дораан мал эмчизиниң дыцнадыр. Чогуур үезинде алган хемчеглер, ук аарыгдан малды камгалап алырынга болгаш ону нептеретпезинге дузалыг. Малга тарылганы ейааанда чорудар үжүрлүг. Аргалыг-ла болзаа тарылганы апрель айдан орайтатпаза эки. Малчыннар бо аарыгның профилактиказын ханы билген турары албан. Ынчангаш сибирь язвалын болдурбазының хемчеглерин ап, мал болгаш кижи эмчилериниң идепкейлиг дузалакчылары болурлар.

Л. СИЗЫХ,
республика эмнелгезиниң эмчизи.

СИБИРЬ ЯЗВАЗЫНДАН КАМГАЛАНЫҢАР

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги суле шинчээшкин. 8.55 — Футболга чемпионат. Шотландияның шилиндек командазы.—Чаа Зеландияның шилиндек командазы. Испаниядан дамчыдылга. 10.30 —Медээлер. 10.35—15.40—Чапсар. 15.40—Ургларга фильм. «Каштанка». А. П. Чеховтуң рассказын өзугаар. 16.45—17.00—Чапсар. 17.00—«Георгий Димитров. Амыдыралының дугайында». Төрүттүгеп хүнүнден бээр 100 чыл болурунга.

КЫЗЫЛДАН

17.55—Киножурнал. 18.05 — Телемедээлер. чарлаалар.

МОСКВАДАН

18.25 — Сонгулдаларга уткуштур. 18.40—Бөгүн делегейде. 18.55—Шупту—найыралдыг өг-бүле». 19.25 — Футболга делегей чемпионады. Шотландияның шилиндек командазы — Чаа Зеландияның шилиндек командазы. Испаниядан дамчыдылга. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 —ССРЭ-нин улустарының хөгжүмүүг фольклору. 22.20 —«Советская культура» солувнуң шаңналы дээш уран гимнастикага делегей маргылдаазы. Архангельскиден дамчыдылга. 23.15—01.00 Футболга чемпионат. Англияның шилиндек командазы — Францияның шилиндек командазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Ургларга фильм. «Барабанчының салым-чолу». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

Солунның дараазындагы номери июнь 18-те үнер.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

Өнөөр

Республикага бөгүн көжер булуттаар, чамдык черлерге неңек чаар. Соңгу-барыын угланышкынныг хаттың дүргени секундада 9—44 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 23—28, чамдык черлерге 16—21, 25—27 градус чылыыр.

КИНО

ИЮНЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Оон кударанчыг тоожу чок» —9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Али-Бабаның болгаш 40 дээрбечилерниң ужуралдары»—9.30. «Арааттаң» —12.10, 13.50; «Рим дээш тулчуушкун»—15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ак дүң өңнүг лимузин»—15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Горро»— 15.00, 16.50, 18.40 ,20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ» «Дон Фрезерниң төөгүзү» —14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

ИЮНЬ 18-20-ДЕ

Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгынга НОВОСИБИРСК ЦИРИГИНИҢ МАСТЕРЛЕРИНИҢ КОНЦЕРТТЕРИ

Программада: акробат-эксцентриктер, корд-де-парель, жонглёрлар, дээрбекте гимнастика, ээлгиринин этюдтары, дээрбектерлиг оюн, ырлар, чуулгактарга болгаш хостуг сывырындакка эквилибр. «Эрги цирк» деп хөглүг көргүзүлер, өөреткен ыттар..

Номерлер аразында чапсарларда клоун-пародист Владимир Карпов биле клоун-мим Олег Курдяев оларның көргүзүглери. Программаны хөгжүм ансамбли үдээр.

Концерттериң эгелээри июнь 18-тө—19 шакта, 19-20-де—12 болгаш 18 шактарда.

Билеттерни парктың төп кассазында, кинотеатрда, универмагта садып турар.

Редакциянық адреви: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыцсалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийнең амыдырал болгаш совет тургузут киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кадр ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Чатыг № 1005.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01410

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 63 (11861) | 1982 чылдың март 17, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

Күш-ажыл кижилериниң дугайында сагыш салыышкынны, бүдүрүлге дугайында сагыш салыышкынны—профэвилелдериниң КОЛ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Хүндүлүг даштыкы аалчылар!

Совет профессионалдар эвилелдериниң съездизинге чүве чугаалаарын бистиң партиывыстың Төп Комитеди менээ даакан чүве. Ол—харыысалгалыг, хүндүлүг даалга. Профэвилелдериниң съездизи — чурттуң политиктиг амыдыралында улуг болуушкун. Күш-ажылыл чоннуң эң калбак кежектери мында төлөөлеттирген, ажыл-агый —ол состуң эң долу, эң бүүнүң утказы-биле алырга — бистиң Төрээн чуртувустуң өндүр чаагайының болгаш күүш-шыдалдыының үндезини болуп турар ыдыг кижилериниң төлөөлекчилери мында келген. **(Адыш часкаашкыны).**

Ам профэвилел шимчээшкинин хоорай-биле чергелештир көдээпи база хаара туткан, колхозтарны хаара туткан мындыг үеде профэвилелдери ажылчы чоннарның сан талазы-биле-даа —130 миллион!— база шынар характеристикаларының талазы-биле-даа эң ховар дээш организациязы болу берген.

Идеологтуг тала-биле алырга, ол чорук кезээде профэвилел шимчээшкинииниң өзээ болуп келген ажылчын ангының үзел-бодалы совет интилелдиң бүгү аңгыларының болгаш социал бөлүктериниң идейлиг туруштарын тодарадып турарын база дагын бадыткап турар. Политика талазы-биле алырга, ол дээрге, Совет эрге-чагырганың, бистиң бүгү улусчу күрүневистиң фундаментизин улам быжыг, улам туруштуг апарган дээнин ол-дур. Социал талазы-биле алырга, ол болза хоорайның болгаш көдээниң аразында ылгалдың чиперинин, күш болгаш утаан ажылының чоокшулажын уламчылап турарының дугайын хереченилеп турар-дыр. Профэвилел шимчээшкининге ажылчын ангының-даа, колхозчу тараачыларның-даа, күш-ажылчы интеллигенциянын-даа киржилгези— совет улустуң өзүп турар чаңгыс эвиини, сайзырангай социалистиг интилелдиң бүгү талалыг дешилгеининиң чугула көргүзүү-дүр. **(Адыш часкаашкыны).**

Силерге, съездиниң делегатарыңга база силерни бо съездиже соңгаан бүгү кижилерге СЭКП Төп Комитединден, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумундан болгаш Совет чазактан изиг, чүректин ханызындан байыр дамчыдарын чоннээрел көрүнер, эргим эштер. Профессионалдар эвилелдериниң ээлчеглиг, XVII съездизиниң ажыттынганы-биле олуржуп турар бүгү кижилерге байыр чедирип тур мен. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Эштер! Социалистиг интилелдиң политиктиг система-лында чугула черии профэвилелдери ээлеп турар. Олар демократияны хөгжүдеринии, коммунизм тургузуушкунуне ажылчы чоннарны хандыкшыдарының күчүлүг чепсээ болуп турар. Партияның XXVI съездизинге база айтырыг харын шак ынчалдыр турган. Бистин дайынчы, шапкын хөгжүлделиг үевистин көдүрүн турары хөй талалыг сорулгаларны шинтирлээринге совет профэвилелдери улуг, харыпдаа дорту-биле чугаалаарга,— солуттунмас рольду ойнап турар дээрзин сеткил ханыышкын-биле демдеглээрин күзейдир мен. Ындыг болур-даа ужурлуг. **(Адыш часкаашкыны).**

ВЦСПС-тиң отчёт илеткелин-дээ, ам болур санал бериишкинилерин-дээ мурнады канчаарга-дээ санал-онал ажыла бербейн, профэвилел ажылынга, профэвилелдериниң сорулгаларынга хамаарылгалыг чамдык бодалдарымны силернин-биле үлежирин күзээп ийик мен.

Эргелеп башкарарының школазы, ажыл-агыйны углапшиглээринин школазы, коммунизмнин школазы болур профэвилелдериниң дугайында В. И. Ленининиң сөстери бүгүдеге биллингир. Кончуг ылаптыг, ханы уткалыг, кырывас сөстер. Социализмнин байдалдарында профэвилел шимчээшкининиң ленинчи концепциязының алыс утказы ол сөстерде илергейлеттинген. Совет эрге-чагырганың чылдарында ол школаны ажылчы чоннарның каш-даа салгалдары эрткен. Ынчангаш интилел бүдүрүлгезин өстүрер дугайында сагыш салыышкыны ажылчын кижи бүрүзүнүң күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалдарының, оон эргелерин камгалаарының, оон чаагай байдалын бедидеринин дугайында сагыш салыышкыны-биле профэвилелдериниң практиказынга салгал бүрүзү-биле улам быжыг кылдыр каттыжып келген.

Профэвилел ажыл-чорудулгазының ол көл угланыышкыннарынга аажок улуг ажыл кылдынган, ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейин бединдеринин үнелиг дуржулгазы чедип алдынган. Ажылчын кижи бүрүзүнүң үнү дыналган турар ужурлуг ажылчыннар хуралдарын болгаш доктаамал ажылдаар будүрүлге чөвүлел хуралдарын барымдаалап турарым ол. Экономиктиг өзүлдениң күүлүг быразы болу берген социалистиг чарыштыг барымдаалап турарым ол. Уткуштур планнарны, чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның шимчээшкинин, мурнакчы дуржулганы пептередирин, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидеринче, эртемнин болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин чөп ажыглаарынче курлавырларны кампаарынче, шынарны экижидеринче угланган чогаадыкчы инициативаларны болгаш эгелээшкиннерни барымдаалап турарым ол.

Дузаазын ажыглап тура профэвилелдериниң социал чорудулгаларга, экономиканың хөгжүлдезинге, массаларны кижизидеринге салдар чедирип болур чепсектеринин күүлүг улуг болгаш ынаы-бүрүү хевирлиг. Ынчаарга оларны четчирип-биле ажыктыг кылдыр ажыглап турар бе? Чок хире. Ол дугайында профэвилел хуралдарында, профэвилелдериниң конференцияларында, адырлар болгаш республикалар съездилеринге эвээш эвести чугаалаан. отчёт-сонгуулдалыг кампания үезинде тодарадай илергейлеттинген ол ажыл-херекчи, боттүгүмчүлекчи хөөн чүгле быжыглаттынган эвес, харын ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң съездизинге чаа идигни алыр болза, эки болгаш ажыктыг болур ийик. **(Адыш часкаашкыны).**

Сорулга чүл дээрге, профэвилел организацияларының ажылын бөгүнгү хүнүүн негелделериңге таарыштыр улам дүрген, шинтирлдиг эде тургузары болур. Профэвилелдери экономиктиг болгаш социал чаа айтырыглар-биле улам дидим ажылдап, эртемниң түңнелдериңге калбаа-биле даянып, боттарының активиниң мергежилин соксаал чок бедидер үжурлуг. Чаа чүүлдү эки, хандыр угаап билир, массалар-биле эң сырый харылзаалыг болур, кижилерже кичээнгей салыр, кижилериң сагыш-сеткилин билир херек — бистиң үениң профэвилел ажылдакчызынга эргежок чугула чүүлдер ол-дур.

Хөгжүлдениң үе-чада бүрүзү бодунуң сорулгаларын кэдүрер, оларны чаа утка-биле долдурар, оларны шинтирлээрин чаа ёзу-биле көөр дээрзинге силериң-биле каш удаа бүзүреп келген бис. Экономиканы ап көрүнер. Оон хемчээлдери өскерилген. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын эң шынгыы кампаар дээш чүпү база канчалдыр кылыр ужурлугул? Ол айтырыгларга харыыны чүгле администрация эвес, харын профэвилелдери база бээр ужурлуг. Профессионал эвилел бүрүзү, профэвилелдиниң организация бүрүзү партияның айтыышкынарын практиктиг ажыл-херектер кылдыр боттандырбышаан, кайгамчык тода болгаш ажыл-ишчи хөделиргә кончуг чугула. Таваарлаар үениак бисте чок. Ажылдаар херек, ажыл-херекти кылыр херек. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Он бирги беш чылдың ийиги чылынче киришкен болгай бис. Партияның XXVI съездизиниң шинтирлерин боттандырарын төрээн, хан-дамырындан хөрээ кылдыр хүлээп алгаш, совет кижилер боттарының күштеринге быжыг бүзүрелдиг, шинтирлээр апаар сорулгаларның нарыпын-даа, өндүр улуун-даа тодарадай билген бурунгаар бар чоруур. Ол чорук чурттуң күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүн тодарадып, хоорайның болгаш көдээниң ажыл-ишчилериниң ак сеткилдиг ажылдаарын хандырып турар.

Боттарынга алган хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр чедиишкинниг күүседип, шалынчы ёзу-биле, кыштагышкынныг ажылдап турар бүдүрүлгелериниң болгаш организациялардың коллективтеринге бөгүн ханы оорүп четтириишкинни чугаалаар бүгү барымдаалыг бис. **(Адыш часкаашкыны).** Бо индирден үе-че чугаалап тура, профэвилелдеринге база оорүп четтириишкининиң сөстерин чугаалаарын күзээп ийик мен, эштер. Олар бистиң чедиишкинперивиске болгаш чедип алыышкыпнарывыска эң дорт, мырыңай шуут хамаарылгалыг.

Бисте муң-мун мурнакчылар болгаш мурнакчы бүдүрүлгелер бар. Чеченчидип чугаалаарга, олар баш удур кыымак шепелде хайгымдыг чорудуп тургаш, чугула туруштарны ээлеп алганнар. Ынчалзажок тиилелгени чаңгыс чүгле хайгыылчылар чедип албазы билдингир болгай. Ындыг болганда ам бүгү фронтуну кодурер, иишти шавар халдаашкынны калбартыр херек. Ынчангаш профэвилелдериниң туружу —күш-ажылдың шаан халдакчы армиязының бирги одуругларында-дыр. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Эштер! Бүгү ажылчы чоннарның, бүгү улустуң эргежыктарынга хамаарышкан амыдыралчы, хөн бүрүүнүн айтырыгларын профэвилел съездилеринге кезээде көдүрүп келген. Бөгүн ындыг айтырыгларның бирээзи —аъш-чем айтырыы. Туруп турар бергелерниң дугайын партия биле чазак эки билир, оларны ажып эртериңе болдунар-ла аргалыг бүгү чүүлдерни кылып турар. Аъш-чём программазын СЭКП ТК-ның Пленумуниге көөр деп турар, ол чугула айтырыгны алызынга чедир шинтирлээринин оруктарын ол программага тодарадыр. Ынчаарга көдээ ажыл-агыйдаа, үлетпүрүн оон-биле холбаалыг адырларында-даа кылыр ойу келген чугула ажылхеректер аажок хөй, ынчангаш аъш-чем продуктуларыбиле хандырылганы экижидер дээш, ол ажылдарны кылыр болгаш харын доп-доозын кылып кириптер херек.

Бо талазы-биле профэвилелдери канчаар-даа аажок улуг күш үндүрүп ажылдаар ужурлуг. Оларның дорт ажыл-херээ — продукцияны кадагалаарын экижидеринче болгаш чидириглер-биле демиселче хөй-шинтирниң кичээнгейин хаара тудары болур. Совхозтарның болгаш колхозтарның

(Төнчүзү 2-ги арында).

ПАРТИЯНЫҢ ИДЕГЕЛДИГ ЧӨЛЕҢГИИЖИ

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизи ажыттынган

Бистиң чуртувуста профэвилелдери әргелеп башкарарының школазы, ажыл-агыйны чорударының школазы, коммунизмнин школазы апарган. Массаларның ортузунга партияның идегелдиг чөлеңгиижи болуруң, социалистиг демократияның хөгжүдезинге идепкейлиг идиг бөөрин коммунистиг тургузуушкунунуң өндүр улуг хереәнче ажылчы чоннарны хандыкшыдарын олар боттарының хүлээлгези болгаш сорулгазы кылдыр көрүп турар.

Совет профэвилелдериниң хөй талалыг, үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазы сайзырангай социализмнин байдалдарында оларның ролю болгаш ужур-дузазы кайы хире белип турарын тодаргай балыткап турар. Боттарының XVII съездизинге профессионалдар эвилелдери дуржулга болгаш биліглер-биле бүгү талалыг чепсегленген, СЭКП-ни болгаш оон ленинчи Төп Комитедин долгандыр сырый каттышкан, моон соңгаар-даа партияның шынчы дузалакчылары болур ёолу шинтирлиг уткаан. Профэвилелдиниң ажылын март 16-да Москвада эгелээн дээди шуулганның кол кичээнгейинде — СЭКПнин XXVI съездизинин шинтирлеринге холбаштыр хөйниити организацияларының аразында эң массалыг бо организацияның ажыл-чорудулгазын улам ынай сайзырангайжыдарының оруктары.

Эртенгинин 11 шак. Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков** оларны чыылганнар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле байыр чедирип уткаан.

ВЦСПС-тиң даргазы **С. А. Шалаев** ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизи ажыттынган деп чарлаан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын эш Л. И. Брежневти баштадыр съездиниң хүндүлүг президиумунга чаңгыс эп-сеткилдиг, улуг колдуулуушкун-биле соңгаан.

Бистиң съездивисте Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң улуртукчулары олуржуп турар деп, ВЦСПС-тиң даргазы чугаалаан. Олар шуптузу профэвилелдериниң XVII съездизинин делегаттарынга чаңгыс үн-биле соңгутканнар. Оратор диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны боон турда, партияның болгаш улустуң шынчы оглу, амгы үениң шылгарангай политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы Леонид Ильич Брежневке баштаткан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннериниге съездиниң делегаттарының болгаш аалчыларының өмүнээзинден чүректин ханызындан байыр чедирген. Оратор ол ышкаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидаттарга, СЭКП ТК-ның секретарьларыңга, өске-даа удуртукчуларга база байыр чедирген.

С. А. Шалаев совет профэвилелдериниң съездизиниң ажылынга киржири-биле 123 чурттан 131 делегация келгенин, олар 160 национал профтоптерни болгаш делегейниң 8 организацияларын төлээлеп турарын дыннаткан. Ол ССРЭнин профэвилелдериниң өмүнээзинден даштыкы өөнүктерге, бүгү диптернин ажылчын ангызының төлээлекчилериңге изиг байыр чедирген.

Совет профэвилелдери күшажыл кижилериниң эргежыктарынга таарыштыр бистин үенин үндезин айтырыгларын шинтирлээри дээш пролетаржы интернационализминин болгаш өске чурттарның ажылчын ангызы болгаш порфэвилелдери-биле эп-сеткил каттыштырылгазының туруштарында чайгылыш чок туружу келген болгаш моонлаа соңгаар быжы-биле туружур дээрзин база катап бадытканын тур бис деп, ВЦСПС-тиң даргазы чугаалаан.

Делегаттар съездиниң удуртур органнарын— президиумну, секретариатты, редакция болгаш мандат комиссияларын соңгаан.

Съездиниң хүн айтырыгларын болгаш ажылдаарының чурумун бадылаан. Дараазында айтырыгларны делегаттарның көөрү-биле киирген:

1. ВЦСПС-тиң ажылының дугайында отчёт болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ССРЭ-ниң Профессионалдар Эвилелдериниң сорулгалары.

2. Төп ревизия комиссиязының отчёду.

3. Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелин соңгууру.

4. Төп ревизия комиссиязын соңгууру.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Даргазы **Л. И. Брежневке** сөс берген. Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары туруп келгеш, Леонид Ильичиниң диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Кремльдиң Съездилер ордузунга чыыланнар эш Л. И. Брежневтиң «Күш-ажыл кижилериниң дугайында сагыш салыышкынны, бүдүрүлге дугайында сагыш салыышкынны — профэвилелдериниң кол кичээнгейинге» деп чугаазын аажок улуг кичээнгей биле дыннааннар. Оны диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны хөй удаа үзе кирип турган.

Съезд оон соонда хүн чурумунун бирги чүүлүн көөрүнче киргинер. «ВЦСПС-тиң ажылының дугайында отчёт болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ССРЭ-ниң Профессионалдар Эвилелдериниң сорулгалары» деп идеткелди ВЦСПС-тиң даргазы С. А. Шалаев кылган.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин ажылын бөгүн уламчылаар.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ XVII СЪЕЗДИЗИНГЕ

Ленин болгаш Улустарның Найыралы орденнерлиг Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының өмүнээзинден ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинин делегаттарынга болгаш киржикчилериңге чүректин ханызындан байыр чедирбишаан, оон ажылының үре-түңнелдиг болуруң күзеп тур бис.

Тываның профэвилелдери социалистиг чарышты калбаа-биле органнастаап, ажылчы чоннарны он бирги беш чылдың бирги чылының даалгаларын чедиишкининг күүседириниче мобилизастаан.

Профэвилелдериниң Тыва область чөвүлели ол хүлээлгелериниң чедиишкинниг күүсеттингенин сеткил ханыышкын-биле айыткан тур. 1980 чылдыы-биле деннээрге, 1981 чылда национал орулга 3,2 хуу өскен, күш-ажылдың будүрүкчүлүү — 2,3 хуу бедээн.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери күрүнеге эът, сүт, күш чуургазы болгаш дүк садарының планнарын чедиишкинниг күүсеткен. Республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларының материал-техниктиг баазазы быжыккан. 1981 чылдың түңнелдери-биле Тес-Хем, Эрзин районнар, Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозу Бүгү-эвилелдин социалистиг чарыжынга типлекчилер кылдыр санаткан, СЭКП ТКның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаткылаан.

Совет Тываның ажыл-ишчилери чаа беш чылдың ийиги чылынче бүгү-ниити патриотчу көдүрлүүшкүн-биле киргеи. 1982 чылдың баштайгы кварталының планныг даалгаавын ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинин ажыттынарынга чедир күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозунуң, «Водоканал» эргелелинин, «Детский мир» магазининиң, Минусинск АТБ-зинин чолаачыларының болгаш септекчилерниң 8 бригадаларының, 178 чолаачыларының, «Тыва тудуг» трестиң 48-ки тудуг эргелелинде ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинин делегады Е. С. Бизяеванын удуртканы бригадазының коллективтериниң эгелээшкиннерин чер-ле болганда изиг үүлдүгүнүүн деткээн болгаш калбаа-биле нептерээн. Дыка хөй күш-ажылчы коллективтер болгаш ажылчыннар оларның үлегер-чижээн эдерип ажылдап турар. Үстүнде адаттынган бүгү коллективтер болгаш ажылчыннар алган хүлээлгелерин алдарлы-биле күүсеткеннер.

Тываның ажылчы чоннары СЭКП ТКның «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылының дугайында» доктаалын изиг үүлдүгүнүүшкүн-биле үткүп хүлээп алган болгаш Москваның мурнакчы будүрүлгелериниң 1982 чылдың апрель 17-де коммунистиг субботник эрттирер дугайында эгелээшкинин деткээннер.

Партияның область организациязының удуртулгазы-биле республиканың профэвилелдери ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга ам-даа идепкейлиг киржир, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинин талазы-биле болгаш оларның чогаадыкчы күштерин партияның XXVI съездизинин шиитпирлерин чедиишкининг күүседириниче, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын төлептиг уткуурунче мобилизастаар талазы-биле моган чок ажылдарын профэвилелдериниң область чөвүлели ССРЭ-нин профэвилелдериниң XVII съездизинге бүзүредип тур.

Профэвилелдериниң Тыва область чөвүлели.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

Республиканың «Водоканал» эргелелиниң коллективи ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажыттынар хүнүнге утказытур квартал планын күүседир дугайында алган хүлээлгезин ажыл-херекке боттандырган.

Март 12-де байдалы-биле алырга, бистиң эргелел арыг сугну дамчыдарының квартал планын 101,4 хуу, канализация сууң төгерин 102,6 хуу күүсеткен.

Камналга чүрүмүн сагыырын участок бүрүзүнде күштелдирген. Чыл эгезинден тура 30 муң квт-шак электри энергия камнап алдынган, пландан ажыр 500 рубльдиң арыг орулгазын киирип алган.

Н. УЛЬЯНОВА.

МОСКВА. ССРЭ-ниң ЭА-зының Бедик температура институдунуң (ИВТАН) эртемденнери бедик температуралыг чылыг техниказының, энергияны хуулударының аргаларының болгаш энергетиканың шиити айтырыгларының талазы-биле шинчилел ажылдарын чедиишкининг чорудуп турарлар. Түгле өөлүг ийи чылдың иштинде ИВТАНның ажылдап кылганы 20 ажыг үүлдерин үлетпүрде ажыглап турар ийикпе азы ажыглаарының кырында турун турар. Ол бүгүнүң шиити экономиктиг ажыы 50 млн. хире рубль болур.

Энергияны магнитогидродинамиктиг (МГД) арга-биле ажылдап үндүрер улуг күштүг электри станцияларын шинчилээр, ажылдап кылыр болгаш совет энергетикага ажыглаар талазы-биле ол институттуң специалистериниң эң улуг шинчилел программазының доостур үе-чадазы 1981 чылда эгелээн. Ындыг станцилар оттуулар үүлдү 20-30 хуу камнап алырын хандырар болгаш соодукчу сугну чарыгдаарын дыка эвээжедир.

Делегейде энергияның чаа-чаа үндезинниерин дилеп тур.

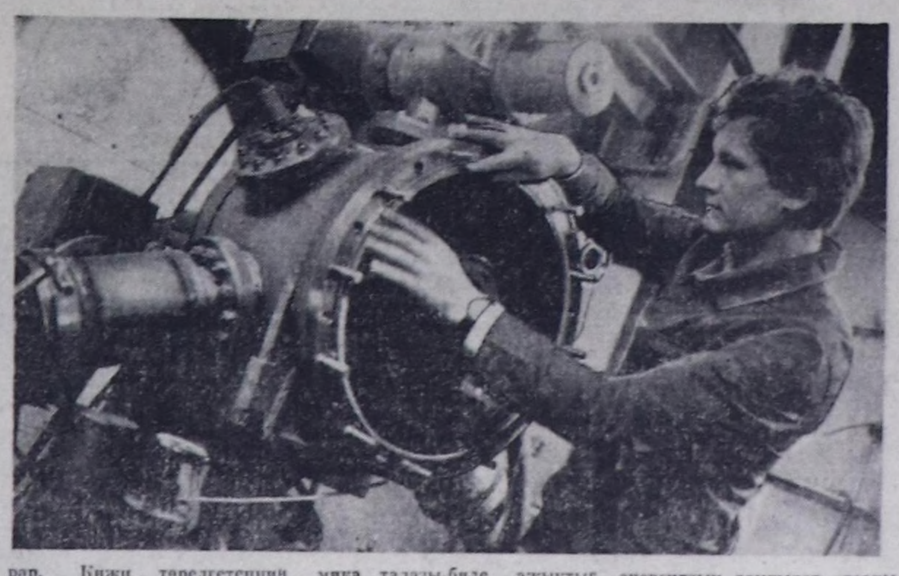

рар. Кижи төрелгетеңнин моон соңгаар хөгжүлдези чогум-на ооң-биле холбаалыг. Кедизинде баргаш, энергияның амгы дег эвес, катап тургузуушкушуг үндезинниери улам-на камналгалыг, экономика талазы-биле ажыктыг болгаш бойдуе үүлдериниге хора чок болур деп специалистер санап турарлар.

ЧУРУКТА: улуг инженер Ю. И. Исаенков электронуг херел дузазы-биле электри энергизын дамчыдар органы шинчилээр херекселди эптеп тур.

В. ЯЦИНАНЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Эш М. К. Мендумени Улустарның Найыралы орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия болгаш совет органнарга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база алдан харгааны-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Михаил Клаевич **МЕНДУМЕНИ Улустарның Найыралы** орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1982 чылдың март 15.

Нацио[illegible]
краеве[illegible]
фонд

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

(Төнчүүү. Эгеэн 1-гп арыңда).

профэвилелэ организациялары продукциаңы болбаазырадың кылырыңың чер-черде бүгү-ле аргаларың ажыглаарының айтырыгларың шыңгыы тургузуп, шилэшпирлээр ужурлуг. Бүдүрүлге чөлелериниң дузалал ажыл-агыйлары-даа, хууда дузалал ажыл-агыйлары-даа профэвилелдериниң кичээнгейиңден ышкаар артпас ацаар. Аъш-чем херээнге хамаарышкан бүгү организацияларның болгаш ажылдакчыларың инициативазын, идепкейни калбак болдуғары-биле профэвилелдери тодаргай оруктарны дилээр ужурлуг. Ол дугайында бодап көөрүн дилеп тур мен, эштер.

Мээң маңаа чугаалаар бодааным өске бир айтырыг оон шуут өске түүлге хамаарыжыр чүве. Күш-ажылды бригада аргазы-биле организастаарының болгаш идиг бээрииң чаа хевирлериниң дугайында чугаалап турарым ол. Ол аргалар бүдүрүлгениң ажыктыың үлеттырбышаан, партияның амгы үе-чадала экономиктиг стратегиязыңга долузу-биле дүзүүп турар. Амгы беш чылда ындыг аргалар эң-не калбак нептерээн турары билдингир болгай.

Чаңгыс аай парял-биле ажылдап турар комплекстиг бригадалар шак-үени, күш-ажыл болгаш материалдыг курлавырларны дыка хөйүг камнап ап турар. Оларда салгга-чүрүм бижыг, ажыл төлевиэр хей, аныяк ажылчыңнар мергежилге шалыпкыны-биле өөренип турарлар. Оларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү база бедик болуп турары чугаажок. Түгле чаңгыс фактыны көргүзейн. Онгу беш чылдың төнчүүнде бригада керээзи ёзугаар ажылдаар бригадаларда тулугжуларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү адырда ортумак деңнелден үштүң бири катап бедик болган. Ылгал дыка улуг дээрзин көрүп тур силер.

Эки организастаав, ажыктыг, угаанныг деп чугаалап болур кылдыр ажылдаар бригада — ажылчыңнарның эргелеп башкарарынга чаңчыгарын хөгжүдериниң ёзулуг школазы, кандыг-даа чогаадыкчы инициативага дуржулга лабораториязы болур. Ындыг бригаданың кежигүннери бистиң үевисте дыка-ла эргежок чугула бооп турар ындыг экономиктиг болгаш политиктиг-даа билиглерин ажыл-херек-биле, хүн бүрүнүң демниг ажыды-биле шингээдип ап турарлар. Ындыг бригадага бодуңуң заводуңуң ээзи, бодуңуң чүртүңүң ээзи деп чүвени медереп билир чорук херек кырында быжыгар. **(Адыш часкаашкыны).**

Ындыг бригадаларның экизин кымга-даа бүзүредип бадыткаан хөрээ чок ышкаш кылдыр сагындырар. Ындыгда болза бригада керээзиниң аргазын шүшпен ажыглап, чер-ле болганда нептерпейин турар. Бригадаларның тарай бээр таварылгалары база бар. Херектиң ужуру чүдел?

Мурнакчы ажылчыннар ындыг бригаданы тургузарда күш-ажылчы даалганы бүгү хемчээли-биле, комплекстиг кылдыр чогуур хуусаазында болгаш шынарлыг күүседири дээш харысаалганы боттарынга алыр күзелдиин болгаш беленнең илередир болгай. Ынчалза-даа чамдык ажылагыйлы удуртукчулар бригаданың ажылдаарынга эргежок чугула таарымчалыг байлалдарны ханлырбас, харысаалгалыг болуруның талазы-биле бодуңуң үлүүн, бодунга алыр үүткүүн илеретиейн турарлар. Бүдүрүлгени организастаанында четкестер, хожуданнгай бодал база салдар челирии турар. Бо бүгү бригада аргазының үндезинин — оон бот-орулга-чарылгалыг болуруң сандарадың турар.

Моон алгаш көөрге, бот-орулга-чарылгалыг бригадага «ажык оруктуу» бээр дизе, ажыл-агый механизмин эде тургузарың үргүлүүлээри, материал-техниктиг хандырылганы экижидери, күш-ажылды планизарында болгаш саналарында ёзу барымдаалаар чорукка удур демисежири эргежок чугула. Ынчангаш профэвилелдерни —түс-түзүнде боттарының адырларына, боттарның участогунга — күш-ажылды организастаарының ол денгээлгиг хевирлериниң донтаамалчын, быжыглырына ниепкейлиг, чүүлүлдүг киржир дээрзинге бүзүрээр мен. **(Адыш часкаашкыны).**

Ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдарынга профэвилелдериниң киржилгезинин дугайында айтырыг бригадалар дугайында айтырыгдандаа калбак болуру билдингир. Ажылчын кижиниң хүүда эргежок чугула бооп турар ындыг экономиктиг болгаш политиктиг-даа билиглерин ажыл-херек-биле, хүн бүрүнүң демниг ажыды-биле шингээдип ап турарлар. Ындыг бригадага бодуңуң заводуңуң ээзи, бодуңуң чүртүңүң ээзи деп чүвени медереп билир чорук херек кырында быжыгар. **(Адыш часкаашкыны).**

Ындыг бригадаларның экизин кымга-даа бүзүредип бадыткаан хөрээ чок ышкаш кылдыр сагындырар. Ындыгда болза бригада керээзиниң аргазын шүшпен ажыглап, чер-ле болганда нептерпейин турар. Бригадаларның тарай бээр таварылгалары база бар. Херектиң ужуру чүдел?

Мурнакчы ажылчыннар ындыг бригаданы тургузарда күш-ажылчы даалганы бүгү хемчээли-биле, комплекстиг кылдыр чогуур хуусаазында болгаш шынарлыг күүседири дээш харысаалганы боттарынга алыр күзелдиин болгаш беленнең илередир болгай. Ынчалза-даа чамдык ажылагыйлы удуртукчулар бригаданың ажылдаарынга эргежок чугула таарымчалыг байлалдарны ханлырбас, харысаалгалыг болуруның талазы-биле бодуңуң үлүүн, бодунга алыр үүткүүн илеретиейн турарлар. Бүдүрүлгени организастаанында четкестер, хожуданнгай бодал база салдар челирии турар. Бо бүгү бригада аргазының үндезинин — оон бот-орулга-чарылгалыг болуруң сандарадың турар.

Моон алгаш көөрге, бот-орулга-чарылгалыг бригадага «ажык оруктуу» бээр дизе, ажыл-агый механизмин эде тургузарың үргүлүүлээри, материал-техниктиг хандырылганы экижидери, күш-ажылды планизарында болгаш саналарында ёзу барымдаалаар чорукка удур демисежири эргежок чугула. Ынчангаш профэвилелдерни —түс-түзүнде боттарының адырларына, боттарның участогунга — күш-ажылды организастаарының ол денгээлгиг хевирлериниң донтаамалчын, быжыглырына ниепкейлиг, чүүлүлдүг киржир дээрзинге бүзүрээр мен. **(Адыш часкаашкыны).**

Ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдарынга профэвилелдериниң киржилгезинин дугайында айтырыг бригадалар дугайында айтырыгдандаа калбак болуру билдингир. Ажылчын кижиниң хүүда эргежок чугула бооп турар ындыг экономиктиг болгаш политиктиг-даа билиглерин ажыл-херек-биле, хүн бүрүнүң демниг ажыды-биле шингээдип ап турарлар. Ындыг бригадага бодуңуң заводуңуң ээзи, бодуңуң чүртүңүң ээзи деп чүвени медереп билир чорук херек кырында быжыгар. **(Адыш часкаашкыны).**

Ындыг бригадаларның экизин кымга-даа бүзүредип бадыткаан хөрээ чок ышкаш кылдыр сагындырар. Ындыгда болза бригада керээзиниң аргазын шүшпен ажыглап, чер-ле болганда нептерпейин турар. Бригадаларның тарай бээр таварылгалары база бар. Херектиң ужуру чүдел?

Мурнакчы ажылчыннар ындыг бригаданы тургузарда күш-ажылчы даалганы бүгү хемчээли-биле, комплекстиг кылдыр чогуур хуусаазында болгаш шынарлыг күүседири дээш харысаалганы боттарынга алыр күзелдиин болгаш беленнең илередир болгай. Ынчалза-даа чамдык ажылагыйлы удуртукчулар бригаданың ажылдаарынга эргежок чугула таарымчалыг байлалдарны ханлырбас, харысаалгалыг болуруның талазы-биле бодуңуң үлүүн, бодунга алыр үүткүүн илеретиейн турарлар. Бүдүрүлгени организастаанында четкестер, хожуданнгай бодал база салдар челирии турар. Бо бүгү бригада аргазының үндезинин — оон бот-орулга-чарылгалыг болуруң сандарадың турар.

Моон алгаш көөрге, бот-орулга-чарылгалыг бригадага «ажык оруктуу» бээр дизе, ажыл-агый механизмин эде тургузарың үргүлүүлээри, материал-техниктиг хандырылганы экижидери, күш-ажылды планизарында болгаш саналарында ёзу барымдаалаар чорукка удур демисежири эргежок чугула. Ынчангаш профэвилелдерни —түс-түзүнде боттарының адырларына, боттарның участогунга — күш-ажылды организастаарының ол денгээлгиг хевирлериниң донтаамалчын, быжыглырына ниепкейлиг, чүүлүлдүг киржир дээрзинге бүзүрээр мен

Хостуг республикаларның бузулбас эвилели

ССРЭ-ниң 60 чылынга лекцияларның, илеткелдернин, беседаларның чижек тематиказы

ССРЭ-ниң 60 чылы — бүгү совет улустарыны найыралының болгаш акы-дүмма чоруунуң байырлалы.

Күш-ажылдың болгаш тиилелгелериң алдан чылдары.

ССРЭ-ни тургусканы — Улуг Октябрьның херээниң уламчылалы.

ССРЭ-нин тургустунганы — ленинчи национал политиканың өндүр улуг тиилелгези.

В. И. Ленин — хөй националдыг Совет күрүненің үндезилекчизи болгаш удуртукчузу.

ССРЭ — бистин Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының социалистиг Ада-чурту.

Совет улус — кижилернин төөгүлүг чаа шинтилешкээ.

СЭКП—совет улустуң авангарды.

Партияның күжү—чон-биле чангыс эвинде.

Чонның күжү—партия-биле чангыс эвинде, оон удуртулгазында.

Марксизм-ленинизмниң пролетаржы интернационализминиң чаартыкчы улуг күжү.

СЭКП — ленинчи интернационалистерниң партиязы.

СЭКП-ниң XXVI съездизи ССРЭ-ниң улустарының найыралын улам ынай быжыглаарының дугайында.

Национал айтырыг талазы-биле ленинчи өөредигни СЭКП-нин чогаадыкчы хөгжүткени.

Л. И. Брежнев Төрээн чурт, интернационализм болгаш улустарның найыралының дугайында.

ССРЭ Конституциязында национал политика талазы-биле ленинчи принциптер сиңиликен.

Сайзыраңгай социализм — ССРЭ-ниң бүгү улустарының төөгүлүг чаалап алыышкыны.

Совет ниитилелдиң социал-политиктиг болгаш идейлиг чангыс эвэ.

Күрүне массаларның угаан-медерелдии-биле күштүг.

Ажылчын аңгы — улустарның интернационалчы сыры каттыжыышкынының кол күжү.

Сайзыраңгай социализм үезинде национал харылзаларның хөгжүлдези.

ССРЭ-ниң 60 чылы—социалистиг интернационализмниң байырлалы.

ССРЭ-нин улустарының найыралы — массаларның чогаадыкчы чоруунуң күчүлүг үнер дозу.

ССРЭ-нин нацияларының болгаш биче улустарының улам ынай чоокшулажыышкыны.

Улус ажыл-агыйжы чангыс аай комплекс — ССРЭ-ниң улустарының найыралының материалдыг үндезини.

РСФСР — дең эргелиглерниң аразында бир дугаары.

Бистиң республикавыс XI беш чылда.

Москва — Совет Эвилелиниң найысылалы.

БАМ — бүгү улустуң туду.

Барыын Сибирь — Төрээн чуртка.

Кара авес хөрлүнүг зонаны чаартыры — ССРЭ-нин бүгү республикаларның херээ.

Бистиң коллектививис — хөй националдыг өндүр улуг акы-дүмалышкының кезии.

Бистиң коллективтин интернационалчы харылзаалары.

Ленинчи найырал-биле күштүг бис.

СЭКП-ниң социал политиказының бүгү-улусчу характери.

Чонның чаагай чоруунуң дугайында партияның сагыш салыышкыны.

Бүгү чүвени кижиге, кижиниң эрге-ажыынга дээш.

Улам эки чурттаар дизе— улам хөй болгаш эки ажылдаар херек.

Совет артемнин чедиишкиннери.

Национал культураның четкелиишкини болгаш бот-боттарындан байыжыышкыны.

Орус дыл — улустарның өндүр улуг акы-дүмма чоруунун дылы.

Бис — совет улус бис.

Бистер—патриоттар, интернационалистер бис.

Социалистиг демократияның артык талалары.

Кижилерге кичээнгей — ажылдың ленинчи стилиниң чугула хевири.

Амыралдың социалистиг хевири — совет улустарның өндүр улуг чаалап алыышкыны.

Совет күрүне — ол дээрге ажылчы чонниарның эрге-чагыргазы.

Улус депутаттарының Советтери — ССРЭ-ниң политиктиг үндезини.

РСФСР — дең эргелиглерниң аразында бир дугаары.

Бистиң республикавыс XI беш чылда.

Москва — Совет Эвилелиниң найысылалы.

БАМ — бүгү улустуң туду.

Барыын Сибирь — Төрээн чуртка.

Кара авес хөрлүнүг зонаны чаартыры — ССРЭ-ниң бүгү республикаларның херээ.

Бистиң коллектививис — хөй националдыг өндүр улуг акы-дүмалышкының кезии.

Бистиң коллективтин интернационалчы харылзаалары.

Ленинчи найырал-биле күштүг бис.

СЭКП-ниң социал политиказының бүгү-улусчу характери.

Чонның чаагай чоруунуң дугайында партияның сагыш салыышкыны.

Бүгү чүвени кижиге, кижиниң эрге-ажыынга дээш.

Улус эки чурттаар дизе— улам хөй болгаш эки ажылдаар херек.

Совет артемнин чедиишкинневи.

Национал культураның четкелиишкини болгаш бот-боттарындан байыжыышкыны.

Совет Эвилели — улустарның тайбын, хамаарышпас чорук, социал дешилге дээш демиселинге идегелдиг даянгыыш.

Совет Эвилели — колониализмге, неоколониализмге болгаш расизмге удур чайгылыш чок демиселчи.

Национализм — империализмнин хоралакчы ажыл-чорудулгазының чепсээ.

Совет кижилерниң революсчу серемчилелин, оларның ангы талазы-биле медерелин бедидер.

Күш-ажыл кижизиниң өндүр чаагайы болгаш күчүкүштүү.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга салыышкынывысты ковүдедирил.

Аъш-чем айтырыын шинтпирлээри — бүгү улустуң сорулгазы.

Мал ажылы — шалыпчы фронт.

Долу күш-биле, ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаары — бистиң патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгевис.

Чиг-этти, материалдарны, электроэнергияны, одаар чүүлдү камнаг чарыгдаар.

Четпестер-биле шинтпирлиг демисежир, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар.

XI беш чылдың планнарын чедиишкиниг күүседир дээш социалистиг чарыштың тугун безик тудаал.

1982 чылдың даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседирил.

Юбилейлиг чылдың хүн бүрүзүн чогаадыкчы, шалыпчы ажыл-биле демдеглээлинер.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтпирлерин күүседир бис!

ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур!

БҮЗҮРЕЛДИГ БҮРҮКЕЙ

Оон-биле орукка ужураштым. Хөл тутчуп, амыр-менди солушкаш: «Кайнаар баарын ол, Бүрүкей Дамбал-оолович—деп, айтырдым. Пес-биле машиназының довураан чөткулаам:— Арай далаш ийин. Алдыы-Ишкинде бир малчынның чаа хураганнары сырыгылай берген дээр-дир. Ынаар мал эмчилери чедиреним ол-дур. Ажыл далаш ийин бо—деээш, оруун уламчылап чорупту.

«Сүг-Хөл» совхозтуң хоочун чолаачыларының бирээзи Бүрүкей Оюржак чолаачылаа-да 22 чыл болган. Ол 1959 чылда Кызылдың автошколазын доозкаш, «Алдан-Маадырга» (ынчан колхоз турган) чолаачылап эгелээн. Чээрби ийи чыл даярге кыска эвес уе-дир. Бо үеним дургузунда та чеже километрни эрткен. Та чеже тонна чүүктү сөөрткен! Ажыыбиле чугаалаарга, Сүг-Хөлдүң девискээринде оон чорбаан, четпээн черлери чок деп болур. Ишкинеринин, Маңгүректин кадыр-берт оруктарының аянын шингээдип алган. Ол черлерге машинаны канчаар башкарарынга пат-ла өөренип калган. Үр үеде чолаачылап келген болгаш оон арга-дужулгазы улгаткан, техниканга хумагалыг, эң-севинге анче-сескелиг. Ынчангаш оон машиназы үргүлчү белең турар. Чүгле сөөлгү беш чылда бээри «УАЗ-469» деп чиик машинаны билдилиг-биле башкарып, мал эмчилери болгаш мал-ажылының өске-даа түскай эртемниглерин ыракыдаа, чоокку-даа коданиарда малчыннарның түрлагларынга чедирип турар. Мал оолдаашкынының, тарыышкынының, сапаашкынының үезинде Оюржактың ажылы бачым апаар. Малчыннар кезип каш хондур чоруп каар. Малчынларга аргежок чүгүлә эмтанның эмчилерни олурткаш хантар. Ажылдап келген чылдарында чангыс-даа катап одаг-ондак кылып көрбээн. Машиназы бодамчалыг, хумагалыг башкарып чоруур. Ынчангаш совхозта оны: «Бүзүрелдиг Бүрүкей» дижир.

Эрткен чылын 100 литр кывар-чаар материалларны камнап алган. Хоочун чолаачы Бүрүкей Дамбал-оолович-ни совхозтуң дирекциязы, ажылчын комнеели каш катап ертектиг белектер-биле шаңнап келген.

О. БОРАШ.

Чеди-Хемчик район.

«Хоорайларга болгаш көдээ черлерге пассажирлериниң автомобиль транспортунуң ажылын организастаарын болгаш автобустарның соксаал чок чоруурун эки-жидер»

(ССРЭ-ниң 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир уе иштинде экономиктиг болгаш социал хөгжүлделиниң Кол угланыышкыннары).

Чоокта чаа хоорайның төп оруктарының бирээзинде көстүп чоруп турар апарган ЛИАЗ-5256 дээр чаа пассажир автобузуун (чурукта) москвачылар дыка сонуурган турарлар.

Ликининиң автобус заводунуң кылып үндүрер деп турары хоорайга ажыглаар ол улуг автобустар белүүнүң чаа маршрутунуң схемазын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтпирин бүүгаар Львовта автобус кылыр талазы-биле бүгү-эвилелдиң конструктор-дүрүмүзүн институду чогаадып тургускан.

А. ШОГИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Кыштаглаашкын—шалыпчы ыш

КИЧЭЭНГЕЙ КОШКАК

«Барлык» совхозтуң Хөндөлөк салбырының хоочун хойжузу Биче-оол Дойбаевич Сояның ады районда хөй улуска билдингир. Ол мал ажылында ам 30 чыл ажыр ажылдап, совхозуна дыка хөй малды өстүрүп берген.

Коммунистиг партия болган Совет чазак хойжу өг-бүлениң эрес-шудургу ажылын бедии-биле үнелээн. Биче-оол Сояның хөрээн Ленинчи юбилей медалы, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп элээн каш хөрек демдектери каастап чоруур. Малчының кадайы Таңмаан Сояң Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан. А Биче-оол Дойбаевич Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны хүндүлүг аттың эдилекчизи.

Бо чылын оларның кодаңында төрүүр 351 хой кыштап турар. Амга дээр 280 хой төрээн, хураганнары бүрүн менди. Төрээн хойларның күш-денгели-даа багай эвес. Бо юбилейлиг чылда хоочун хойжу төрүүр 100 хойдан-на 100 хураганны алыр, хойдан-на 1,7 кг. дүктү кыргыыр, 10 тонна сигенни белеткээр деп социалистиг үлээлгени алган.

— Кыш эки, хар чугаа-даа болза, малга одар чедиишпестир. Оон кадында, арткеп чайгы күштүг кандаашкынның уржуудан ховуларда оът-сиген шоолуг үнмээн. Ынчалзажок бистиң даргаларывыс бо бүгүнү биле-тура-ла салбырның малчыннарынче мал чеми сөөртүрүн кончуг багай организастап турар—деп, Б. Сояң чөптүг хомудан чугаалады. — Совхозтуң шаңында мал чеми бар. Оны сөөртүп чадап турарының кол-ла чылдагааны Хөндөлөк салбырда шимээр чаңгыс-даа машина чогунда. Бар техниканы үрелип, сандаа үнген. Кожавыс салбырлар Бижиктиг-Хээда, Аксы-Барлыкта кожуугуг тракторлар, чүк машиналары-даа хөй. Оларның чамдыызын биске дуза кадап кылдыр чорудуп болбас бе?

Салбырның профэвилел организациязы хойжулар аразында социалистиг чарышты, өске черлерде ышкаш, дээштиг организаставайн турар. Эки ажылдыг хоочун, аныяк-даа хойжулар хөй. Ындыгларга моральдыг, материалдыг, кандыг-даа деткимчени бербейн турар. Ол ышкаш совхоз малчыларын оттуглаарыш, хөмүр-биле хандырбайн турарынга олар хомудап турар. Үстүнде айыттынган четпестерни ларый чайладырының хемчегелерин ап чорудар үе келбээн бе?

В. ХОМУШКУ.

Барыын-Хемчик район.

АДАЗЫНЫҢ САЛГАКЧЫЗЫ

Кула аът мунган, инчеек чүүктээн, даангыыштыг кырган кадарын хүнээзи хөйлары-ып аалче кирип орган. Ол дээрге пенсионер Иван Чылгаарович Борбак-оол-дур. Оон совхозунга кирген үлүү улуг. 1953 чылга чедир склад эргелекчилеп, садыглап, өске-даа ажылдарны кылып келген. Оон соонда ол колхозка сарлык кадарар күзелин илередикеш, 1965 чылдан бээр малчыныаш, пенсиняже үнген.

Ажыдан келген үезинде ол шалыпчыларның одуруулап дүшпейн мактадым. «Хүндүлелдии Демдээ» орден болган Ленинчи юбилейлиг медальбиле шаңнаткыдаан. Бо хүнперде ол уруу Марита Борбак-оол сугда дузалакчы кадарчылап турар. Хойларны кандыг черлерге одарладыры, деңгели кошкактарны канчаар ажазарын уруунга үргүлчү сүмелеп келген.

М. Борбак-оол чажыдан тура малга өөренген болгаш бо ажылга дыка чаңчыккан. Комсомолчу кыс шимчегир, кежээн-биле совхозтуң тускай эртемнигленирин хүндүткелин четип алган. Оон кодаңында 330 төрүүр хой бар. Бо хүнперде оларның деп кезии оолдаткан. Ол Мөңгүп-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» совхозунуң № 3 хойжу бригадазының аныяк малчыларының бирээзи, СССР-ниң 60 чыл болур оон күш-ажылчы белектерлиг үткүүр сорулганы салган, шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

У. ИРГИТ.

Мөңгүп-Тайга район.

ДЕЛЕГЕЙ ЯРМАРКАЗЫ

ЛЕЙПЦИГ. (СЭТА-ның корр. В. Смелов, А. Тюпаев). ГДР-нин эң улуг индустриалдыг болгаш садыг төптериниң бирээзи — Лейпцигте делегейниң чанчылчаан часкы ярмарказы ажылдап эгелээн, бо дээрге бүгү дүнеринің барык 60 чурттарының чугула садыг шуулганы болгаш эң чаа эртем-техниктиг чедиишкиннериниң ат-алдарлыг көрүлдезидир. ССРЭ-нин Министрлер Чөвүзелинин Даргазының орлакчызы А. К. Антонов баштаан Совет чазак делегациязы ону ажыдарынга чораан.

Социалистиг экономиканың калбак аргаларын ярмарканың ээзи — ГДР Лейпцигте көргүзүп турар. 4200 бүдүрүлгенин кылыгларын ол ында делгээн. ССРЭ-нин делгеп чүүлдери 12 мун дөрбелчин метр шолдуу ээлээн. Ону Совет Эвилелиниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан. Эвилелдешкен совет республикаларның чедиишкиннерин бо улаада Грузин ССР-нин чижээнден көргүскен. Совет павильонда бот-тускайлаң болуктуу аная берген.

Делегейге кооперастаашкынның болгаш күш-ажыл хуваалдазының дээштиниң база калбак аргаларлыының дугайын бүгү социалистиг чурттарның делгээн чүүлдери тоожуп турар. Үлетшүрүүн апы-бүрү адырларының кылыгларының делгеттинген үлегер хевирлери социалистиг экономиктиг интеграция бүдүрүлгенин ажыктыын болгаш шынарын бедидеринин ам шинтпирлиг факторларының бирээзи болуп турарын бадыткан турар. Кампучия Улус Республика Лейпциг ярмарказында бир дугаарында киржип турар. Оон стендилери экономикада чаартылгаларын, чурттуң катап тургузуушкунуун чедиишкиннериниң дугайын чугаалап турар.

Социалистиг болгаш хөгжүп орар чурттар-биле кайы-даа талага ажыктыг кады ажыл-ажылганы база садыглажыышкынны калбарлыынга сонуургалды колкол капиталистиг күрүнелериниң эң улуг дээш концернериниң болгаш садыглетпүр каттыжыышкынарының ярмаркада калбак киржилгези бадыткап турар.

Делегейниң Лейпциг ярмарказы — чүгле экономиктиг чедиишкиннериң көрүнчүү эвес, харын дүржулганы калбак болгаш үре-түкнелдиг солчурунун, ажыл-херекчи харылзаалары доктаалын тургузарының база черү-дир. Экономиктиг болгаш эртем-техниктиг чугула айтырыглар, ынзыбүрү ниитилел тургузулгаг күрүнелерниң кады ажылдажылганын ханыладырының айтырыглары дугайты Лейпцигке болур 200 ажыг конференциялар болгаш шуулганнар ол сорулгага бараан болур.

БЕДИК ИДЕПКЕЙ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизинге уткуштур социалистиг чарыш вьетнам ажылчы чонниарның политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейин, партиязын болгаш чонның бүүдүбас чангыс эвин тодаргай көргүскен деп, съезд мурнунуи социалистиг чарыжының түннелдериниң дугайында ВКП ТК-ның Секретариадының Ханойда парлаттынган дыннадыында чугаалаан.

Ажылчын аңгы болгаш таразчыннар коммунистериниң дээди шуулганын социалистиг чарышка тодаргай чедиишкиннер-биле уткуур деп кыйгырыгга изин-биле каттышкан, экономиканы улам ынай хөгжүдер талазы-биле ВКП-ниң болгаш республиканың чазаларын хемчегелерин сөрүк киришкин-биле деткээн деп, документиде демдеглээн.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери улуг чедиишкиннерни чедип алган. 1981 чылда аъш-чем культураларының чыылазы эң бедик деннелге чедип, риске чижеглеп саналарга, 15 миллион тонна болган. Эът будурери болгаш балык тударын дыка өскен. Ынчангаш аъш-чем айтырыын шинтпирлээринге көскү балым кылдыыган.

Бүрүнеңи үлетпүр будурүлгелериниң коллективтерн, үүрмек болгаш ус-тывыш үлетпүрүнүн ажылдакчылары чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның шимээшкинин калбарткаш, чер-черинин чиг-аалын, иштики курлавырларын ажылган ятра, будурүлгенин чаа көдүрүүшкүнүн чедип алган, ылангыя чонның хереглел бараанарын болгаш көдээге үлетпүр продукциязын бүдүрерин онза көвүдеткен.

ТӨӨГҮЛҮГ БОЛУУШКУН

КАБУЛ. (СЭТА-ның корр. Р. Мусин). Демократтыг Афганистанның найысылалы Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының болгаш бүгү афган улустуң амыдыралынга төөгүлүг улуг болуушкунуун чери болган. Партиязын чингине шугумун, стратегиязын болгаш Афганистанның революстуг чаартылгазы дээш демиселдиң тактиказын тодарадыр дээш 1978 чылдың апрель революциязының соонда партиязың эң эки төлээлекчилери АУДП-ниң ниитн национал конференциязынга бир-ле дугаарында ол хүн чмылган.

Афган найысылалың эң улуг залынга— Кабулдуң Политехниктиг институдунга — Афганистанның ажылчын интыыының болгаш бүгү ажылчы чонниарының алдан ажыг мун кежигүнүг авангардын төлээлээн конференция делегаттары чыглып келген. Уездилериң, районнарың, хоорайларының, округтарының партконференциялары-ның сонгуттурган 841 делегаттың аразында — ажылчын ангының, тарачынналарың, интеллигенциянын, шериг албаныыларының, чонның бүгү кезекterинин, чурттуң бүгү нацилларының, бичө бүүрэй улустарының болгаш аймактарының төлөөлөкчилери чораан.

АУДП ТК-ның Политбюро кежигүнериң болгаш секретарыларың зал динмиттиг саналашкынының үезинде Оюржактың ажылы бачым апаар. Малчыннар кезип каш хондур чоруп каар. Малчынларга аргежок чүгүлә эмтанның эмчилерни олурткаш хантар. Ажылдап келген чылдарында чангыс-даа катап одаг-ондак кылып көрбээн. Машиназы бодамчалыг, хумагалыг башкарып чоруур. Ынчангаш совхозта оны: «Бүзүрелдиг Бүрүкей» дижир.

Эрткен чылын 100 литр кывар-чаар материалларны камнап алган. Хоочун чолаачы Бүрүкей Дамбал-оолович-ни совхозтуң дирекциязы, ажылчын комнеели каш катап ертектиг белектер-биле шаңнап келген.

О. БОРАШ.

Чеди-Хемчик район.

Советтер амыдыралы

ДУЗАЗЫ, ХАРЫЛЗААЗЫ ЭКИ

Бай-Даг көдээ Советтиниң күүсекому дезискээринде «Чаа орук» совхозтуң малының баш санын өстүрүп, оон продуктуларын бедидеринче улуг кичээнгейни үглаидырып келген. Оны ажыл-агыйның эрткен чылда көргүзүглери бодыткаар. Будурүлгечи ол көргүзүглери дээш «Чаа орук» совхоз совхозтар аразында Бүгүроссия чарыжынга тиилекчи болган.

Көдээ Советтиң күүсекому ажыл-агый айтырыгларын шинтпиражирин, сезонныг ажылдарга совхозтуң ажыл-ишчилерин таарыштыр тургузарын чугулалап келген. Аваа Советтиң доктаамал комиссиязының, депутаттар болуктериниң, суурда бот-башкарылгалыг хөй-ниити организацияларының киржилгеш улуг. Мал кыштагларын — оларның кол кичээнгейивиде. Кыштаг, кодан бүрүзүнде күүсеком кежигүнүерни, хөй-ниити организацияларны, агитквартираларны быжыглаан. Чымыштыг иште хаара туттунган малчыннарның ажылынга дуза улуг. Ылангыя шеф дузазы эки. Малчыннарның амыдырал, садыг хандырылгазын эки-жидер талазы-биле тодаргай хемчегелер алдынган.

Мал ажылында ажылдап турар депутаттар эвээш эвес. Оларның хөй кезии эки көргүзүглерлиг. Чижээ, район Советинин депутады А. Б. Севилмаа хөй ажылынга хөй чылдарда ажыддаан. Оон кодаңында төрүүр 386 хойнуң 335-н бо хүнперде төрээн. Депутаттың хоюуну кыштап турары эки. Көдээ Советтиң депутаттары В. Отсур, А. Сагаавы оларнын кодаңында кыштаглаашкын эки эртип турар. Совхозтуң № 2, 4 хойжу бригадазының бригадирлери, көдээ Советтиң депутаттары Б. Ынаалай, Б. Севилмаа олар бригадаларының ажылын биидилиг удуртуп турар. Ынчангаш чугула кампания мында организастыг эртип турар. Үстүнде депутаттарнын кымнаак ажылы өскелерге үлегерлиг.

В. КУНГАА.

Эрзин район.

КОНСУЛЬТАТИВТИГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ПРАГА. (СЭТА). Боо-чөпсекти эңдере будурериңге удур демиселге делегейниң бурунгаар депшилгелиг хөй-ниитизиниң күжүн углап башкарарының, КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязына белеткел дугайында айтырыгларны делегейниң демократтыг организацияларының төлээлекчилериниң ЧССР-ниң найысылалынга болган консультативтиг ужуражыышкынынга чугаазажып көрген.

Ол ужуражыышкынга Профэвилелдериниң бүгү-делегей федерациязының, Тайбыңның бүгү-делегей Чөвүзелиниң, Делегейниң херээженнериниң демократтыг федерациязының, Журналистериниң бүгү-делегей организациязының, Христиан тайбың конференциязының төлээлекчилери киришкен.

АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң болгаш оларның эвилелчилериниң дүшкүүрлүг чорукту улам улгаттырып, боо-чепсекти эңдере будурерин улам күштелдирип турарын ужуражыышкынның киржикчилери ханы дүвүрээзинбиле демдеглээн.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязына Женевага чыылдырар белетнел конференциязын чедиишкинниг эртиреринге бүгү талазы-биле идиг кылыгының дугайында шинтпирки ужуражыышкынга хүлээп алган.

«Шынга» харылар

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң удуртулгазы 1981 чылдың ноябрь 14-те «Шын» солунга парлаттынган «Кара сагыш» деп эгелиг суд очеригин чугаалажып көргеш, ында бижиттинген фактыларга болгаш айтырыгларга хамаарыштыр чогуур хемчегелерни алган.

Боо-чепсектиг халдаашкын кылган оор-хулганнардан ангының малын камгалаарынга боттарының эрес-турушкуг чоруун көргүскен мал сүркүлерин шаңнаткан.

* * *

Эрзин райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелези болгаш «Нарын» совхозтуң удуртулгазы чугаалажып көргеш, дыннатканы болза:

Ында кердүнген айтырыглардан чогуур түннелди үндүрүп, моон соңгаар Кызылдың эът комбинадынче база семиртилге совхозтарынче сүрүн чедирер малдың камгалал-кадагалалын күштелдирер талазы-биле боттуг хемчегелерни ап чоруткан.

«Нарын» совхозтуң дирекциязы, партком болгаш кииргеп. ажылчын комитедиң ишатылының малдың дерзин оорлардан камгалап турган, амы-тыныдан чарылган сүркүчү Д. Чылбакайның өскүе арткан уругларынга пенсия дузалажылы тыпсып, оон ег-бүленинге өске-даа дузаны чедиргеп. Школачы уругларны күрүне хандырылгазынга мактаарын Эрзин районнуң көдээ ажыл-агый эргелелинге болгаш «Нарын» совхозтуң администрациязынга министерство даскан.

И. ЛАВРИНЕНКО,
Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министри.

* * *

Сүргеп малын оорлардан камгалаарынга боттарының харыысалгалыг, турушкуг чоруун көргүскен И. Иламчы, С. Дүдуң оларны шаңнаан.

И. БЕГЗИ.

Эрзин райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы,

М. ДҮГЕР.

«Нарын» совхозтуң директору

Д. ЧООДУ.

«Нарын» совхозтуң партком секретары.

БАРЫЫН ЧҮКТҮҢ ЭКОНОМИКТИГ БЕРГЕЛЕРИ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Барыын чүктүң экономиктиг улуг бергелери өзүп уламчылавышаан. 1981 чылда Европаның экономиктиг байдалының ында парлаттынган доңчулалынган ындыг түннелди кылза чогуур. КНО-нуң Европа талазы-биле экономиктиг комиссиязы оны белеткээн.

Документиден илереп турары-биле алырга. Барыын Европаның 13 чурттарының алдамыынга будурүшкүн деннели кауузаан. Италияга болган Австрияга өзүлде шуут болбаан. Францияга. Норвегияга болган Швейцарияга будурүүшкүн хемчелининя мырынай шоолуг эвес—0,1-ден 1 хуу чедир улгадыышкыны болган. Чылдың түнелдери албан кижилериниң баш удур бодап турганындан дора болган деп, доңчулалда демдеглээн.

Ажыл чоктарының өзүлдезинин чылда өртүмак темпилери 1980 чылда 5,3 хуу турганыдан 1981 чылда 7,1 хуу чедир бедээн. Ажыл чоктадыышкынының деңнели Бельгияга, Италияга, Англияга кедергей бедик болган. КНО-нуң Европа талазы-биле экономиктиг комиссиязының баш удур бодап турары-биле алырга. Барыын Европага ажыл чоктарының өзүлдезинин темпилери 1982 чылда 8 хуу чедир улгадыр. Капиталистиг бүгү чурттарда күш ажыл будурүкчулуунуң өзүлдезинин темпилериниң кызырлыышкыны доңчулал авторларының ошаа дувүрээзинин хайыктырын турар.

Аъш-чемниң болгаш хереглелдиң өске-даа бараанарының өртектериниң өзүлдезинче шинчилел доңчулалда көчээнгейни үглендирген. 1980—1981 чылдарда Барыын Европага ол өртектер 11,5 хуу аартаан.

Х. АСАДТЫҢ чугаазы

ДАМАСК. (СЭТА). Сирия Араб Республиканың национал байырлалы— Революциянын хүнүпте хомбаштыр массалыг митингиге Сириянын президентизи Хафез Асад түве чугаалаан. «Акы-дунма мусульманнар» дээр кедергей барыын үзелдиг организациянын өлүрүкчү үүлгедиглерин президент измагы бүрүү шаңнаан.

«Акы-дунма мусульманнар» дээр организациянын дээрбечилери шакыы-чүдүлелиг ловушкер-биле чагдыынын алган, чонга удур кем-бүрүүлүг үүлгедиглерни кылып, херек кырында америк империализминиң болгаш израиль экелекчилериниң шпионнары болуп турар дээрзин президент демдеглээн.

Анзы-бурун МЕДЭЭЛЕР

КЕЛИР ҮЕНИҢ БАШКЫЛАРЫНГА

Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге солун экспурсиялардан аңгыда ужуражылгалар болгаш эртер. Чоокта чаа аңаа Тываның хоочун башкылары — РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Сат Шаңгыр-ооловна САТ база Мария Ивановна ТЕРЕХОВА олар-биле Кызылдың педагогика институдунуң белеткел салбырының дыңнакчылары ужурашкан.

Хоочуннар амгы үеде пенсияда-даа болза, хөй чылдар дургузунда ажылдан эрттирген байлак арга-дружулгазындан ажыктыг, солун арга-сүмелерин келир үениң башкыларынга катканнар.

Мария Ивановна Терехова Тывага өскен, тыва дылды эки билир, оон башкы стажы 45 чыл, түгле уругларны өредиринден аңгыда, эртем-билиге, культурага тыва чонну өредип, чаңчыктырып келген. Сат Шаңгыр-ооловна хөй чылдарда башкылап, республиказының улус өредилге хереэнге төлептии-биле бараан боон келген.

Төрээн чуртунга бердинген, төлептиг хамаатыларны өредип, кижизидер херек белен эвес ни, ону түгле мергежилинге ханы бердинген, кызымак түгүлдүг, эртем-биликлиг кижилер кылып шыдаар дээрзин ол ужуражылгага келгенер билип алганнар.

Д. САЛЧАК.

СОНУУРГАДЫВЫС

Хөглүг, солун программалыг «Аян» ансамбль ыраи булуңнарның бирээзи «Тере-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилеринге оюн көргүзүп чораан.

Ырак-узакта ажылдан турар малчыннарны база совхоз төвүнге чыыш эккелгеш, концерт көргүскен. Ыр, танцыны чыылганнар улуг сонуургал-биле хүлээп алганнар. Ылаңгыя артистер Михаил Айыжының ырлаарын, Кайгал-оол Ховалыгның сыгыт, хөөмейин, концерттиң башкарыкчызы Демир-оол Бежиктигниң күүселдерин сонуургавас арга чок.

Сөөлгү концертке совхозтуң ажыл-ишчилери-биле ужуражкан болгаш совхоз директору Н. С. Очур аныяк коллективке улуг чедиишкиннерни күзеп, байыр чедирген.

Н. ДОРЖУ.
Кызыл район.

АГИТКВАРТИРАЛАР АРАЗЫНГА

Ак-Туруг суурга агитквартиралар аразынга концерттер болуп эртип турар. Эң солун программаны «Херел» агитквартираның чурттакчылары бараалгаткан.

Олар көрүлдеге хынамчалыг белеткенгеннер. Ойнакчыларның идик-хеви чараш, көрүштүг. «Ак-Туруг» совхозтуң директору Чигжит Чараш-ооллуң хөөмей, сыгыды, Культура бажының директору Юрий Очур-ооллуң хомуска ойнаары дыңнаксанчыг. Бир чамдык ог-бүлелер концертке ургулары-биле кады киришкенин солун болган.

К. КОМБУ.
Улуг-Хем район.

КЫШТЫ УДЭЭН

Хайыракан суурнуң чурттакчылары чылдың-на кыштыг шаганы тыва шагааны эрттирери ышкаш, үдээри чаңчыл апарган. Чоокта чаа база-ла суурнуң чону шупту чыгыы чыглып келгеш, кыш үделгезин эрттирген.

Аңаа суурнуң агитквартираларының аразынга баг катарының, кажык адарының, тывызык тыварының, дагдан чүгүлаарының болгаш өскеда янзы-бүрү тыва оюннарның маргылдаазы болган.

Кыш үделгезининг ол байырлалынга янзы-бүрү тыва чемнерниң делгелгезин база кылган. Аңаа далган, тараа, боова, боорлак, чөкпек, саргаг, маңчы, хуужуур дээш чок-ла чем чок болган. Кежээ бир кудумчунуң чурттакчыларының концертин чон сонуургап көрген.

А. БАЗЫР-ТАРАА.
Улуг-Хем район.

ЧАШТАРНЫҢ КАДЫКШЫЛЫ— БҮГҮДЕНИҢ ХЕРЭЭ

Совет кижилериниң, ылаңгыя чаштарның кадыкшылы дээш партия болгаш чазактың сагыш салышкынының, база бир бадыткалы болур СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң масалыг болуруп улам ынай көдүрер дугайында» доктаалын хүлээп алгандан бээр чартык чыл хире үе эрткен. Школачыларның күш-дамыр кижизидилгезинин дугайында ССРЭ-ниң чырыдышкын министриниң орулакчызы Ф. Е. ШТЫКАЛО СЭТА-ның корреспондентизинге мынчаар чугаалаан:

—Чаштарның болгаш өөренип турар аныяктарның күш-дамыр кижизидилгезин экижидер талазы-биле кол угланышкынларны тодаратканССРЭ-ниң чырыдышкын министриниң дужаалын ёзугаар школачыларның болгаш улус өредилге органнарының ажылынга чамдык хемчеглер ажылдап кылдынган. Оон-биле чергелештир күш-культурага хамаарышкан чамдык чөптүг эвес четпестерни эдер талазы-биле негелделер база кирген.

— Школачыларның күш-дамыр кижизидилгезинде амдаа четпестер барының ужуру чүдел?

— Оларның бирээзи — өредилге чорудулгазының планын чедир тургускайн турарында. Школачыларның күш-дамыр белеткелин чогуур деннелинге чедирер дээш сорулга дыка хөй школаларда күүсеттинмейн турар. Ук кижизидилгениң ажыктыы түгле башкынын мергежилинден эвес, школа иштинге контрольдан, улус өредилге килдизининг удуртулгазындан база хамааржыр болдур ийин. Кичээлдерниң шоолуг түнелчогуу амгы үеде ажыглаттынын турар программавыста база бар. Өөредилге программазын эде көөр талазы-биле ажылды амгы үеде ССРЭ-ниң ПЭА-зының чаштарның болгаш элээдилернин физиологиязының эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары боттандырып турар.

Кичээлдер эгелээр мурнунда гимнастика, шимченгир оюннар болгаш чапсар үезинде сула шимчээшкиннер, школаларга ай санында албан эрттирер кадыкшыл болгаш спорт хүннери дээп мынкаш күш-культура-кадыкшыл хемчегленнеге кол кичээнгей, салдынган. Аңаа ойзагай түүлдер-даа, артык чарыгдалдар-даа негеттинмес.

Күш-культура-кадыкшыл хемчегленнеге узаткап хүнүң бөлүктеринге күш-культура кичээлдери база кол черни ээлээр. Дыка хөй школаларда ыдыг бөлүктерини кижизидикчи башкылары ол кичээлдерни эрттирип билбеан хомуданчыг. Күш-культура башкылары аңаа улуг дузаны көргүзер ужурлуг. Класстан дашкаар спорт-масалыг ажылдарны бүгү талабиле экижидерни чедип алыр ужурлуг бис. Школа бүрүзүнге күш-культураның бөлүгүмнери, ургуларның спорт школаларынга күш-дамыр белеткелинин бөлүктери. ГТО комплекизи дужаарынга белеткел бөлүктери ажылдап, ургуларның «Идегелдин старттары» деп оюнунуң программазын ёзугаар масалыг маргылдааларын бүгү класстарга эрттирер талазыбиле тодаргай хемчегленни Чырыдышкын министерствозу ажылдап кылган.

Статистика медээлерин ёзугаар алырга, чуртта 21 миллион школачы, азы 57,7 хувзу спорт секцияларында. ГТО белүктеринде, ниити күш-дамыр белеткелинде хаара туттунган. РСФСР-де, Литвада, Латвияда, Белоруссияда, Украинада бо ажылдар элээн чедиишкиниг чорүп турар. Азербайджанда, Киргизияда, Таджикистанда, Туркменияда школачыларның чүгле үштүң бир кезии мындыг кичээлдерже хаара туттунган. Оон чылдагааны чүдел? Ол дээрге, школалар директорларының талазындан кичээнгей чок чорук-тур.

Бо ажылды көдээ школаларга организастаары чугула. Ол талазы-биле Белград областың удуртулгазы байлак. Сөөлгү чылдар дургузунда областың узаткан хүнүг школалары өскелерге үлегер апарган. Ында ургуларның 16 спорт школалары өске көдээ черлерде 57 филиалдарлыг. Оон уламындан спорт-биле өнүктежип турар школачылларның саны ийи катап өскен. Белгородчуларның кол чедиишкини түдел дээрге, башкылар-даа, улус өредилге килдизинин ажылдакчылары-даа спорт болгаш өскеда организациялар-биле эне бижыг харылзаалыг ажылдан турарында, оларның харылзаазын партия, совет органнар деткип турар.

Массалыг ажылдарның түнелдерин көргүзер бир кол чүүл— ГТО-ның бүгү-эвилел комплекизи болур. Эртикен чылдың түнели-биле РСФСР-ни, Украинаны, Грузияны, Литваны, Латвияны, Эстонияны демдеглеп болур. Шериг баабр оолдарның 75—80 хувзу ГТО нормазын дужаагаи болза, ону ажырбас деп санаары чанчылчаан. Херек кырында ыңдыг эвес болдур ийин. Шупту дужаар ужурлуг.

— Спорттуң чаа хевирлерин сайзырадыр талазы-биле байдал кандыгыы? Ылаңгыя эштиринге өөредири?

— Чаштарны эштиринге өөредир талазы-биле Эстонияның, Украинаның чырыдышкын министерстволары хөй-ле чүүлдерни кылганнар. Ылаңгыя Эстония республикада бар бассейиннерниң шупгузуун бо херекке ажылган турар. Эге класстарның өөренчилерин эштиринге албан-биле өөредип турар Өөренчилерни эштиринге өөредириниң чурумчуп Украинада доктаатказ. Ында 4-кү класстың өөренчилери эштирингe зачёт дужаап турар. Бо ажылга улус өредилге органнарының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының демнежилгези негеттинер.

Спорттуң олимпий хевирлерин моон соңгаар хөгжүдүрүп, спортчу курлавырларны белеткээр ажылды күштелдирерин ССРЭ-ниң Спорткомитеди-биле кады боттандырып чорударын ВЛКСМ ТК-га болгаш өске-даа организацияларга СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели доктаалында дагзып турар.

Ол сорулгаларны спортче угланыышкынныг школа-интернаттар болгаш ургуларның тускайжыттынган спорт школалары бирги эдлчегде шиитпирлээр ужурлуг. Салым-чаяанныг аныяк спортчуларны эрте-чажыдан илередип тывар ыңнарын аргаларын тургузаар ужурлуг бис.

— Өөредилге-спорт бааза-зының талазы-биле байдал кандыгыы?

— Сөөлгү чылдарда ол дыка быжыккан болдуп ийин. Эрткен беш чылда бээин 11 мун спорт заалдары немешкен. Амгы үеде сес чыл болгаш ортумак школаларның 56,6 хуузунда спорт заалдары бар. А школалар чанында спорт шөлүүгештери харын чедишпейн турар. Сөөлгү алды чылда комплекстиг чедимун ажыг шөлүүгештер немешкен-даа болза, ол эвээш Ылаңгыя Ортаакы Азияның болгаш Закавказьенин республикаларынга спорт шөлүүгештери онза чугула херек. Түге дээрге, ында кичээлдерни даштыгаа чылдың алды айының дургузунда эрттирер арга бар.

Өөренникчилерниң боттарының күжү-биле дыка хөй түүлдерни кылып ап болур. Чамдык школаларның директорлары хөй-ниити ажылынче чаштарны чорудуп тура, оларны эш-не ырак участоктарже, өске ажылдаже хаара тудар чоруктар бар. А ол хиреэнде боттарының девискээринде кандыг-даа ажыл чоруттунмаан болур.

ССРЭ-ниң Чырыдышкын министерствозу «Школа бүрүзүнге — комплекстиг спорт шөлүүн» деп көрүлде конкурсту чарлаан. Ынчангаш улус өредилге килдистериниң кол сорулгазы — спорт-комитетер болгаш комсомол организацияларының-биле чемнежин турган. школа бүрүзү ол конкурска идепкейлиг киришсин дээш бүгү-ле түүлдерни кылыр ужурлуг.

СЭТА-ның корр. И. Безрукавников беседалашкан.

МУРНУНДА—ТАҢДЫЖЫЛАР

ДОСААФ-тың Тыва область комитеди спорттуң шеригжиттикен хевирлеринге солуун маргылдааларны бо чылдың календарь-планында киирген. Оларның бирээзи — биатлонга республика маргылдаазы болур. Спорттуң бо хевирин аныяктар оргузунга массалыг болдурар дээш ДОСААФ-тың область комитеди биче эвес хемчеглерни ап чоруткан.

Ол комитеттиң шугуму-биле биатлон спортунуң секциялары республика майысылалында болгаш районнарда ажылдап турар. Аңаа чижек: ДОСААФ-тың область комитединиң шугуму-биле биатлон спортунуң салбыры Бай-Хаактың ургуларның спорт школазында ажыттынган. Ында бир хостаткан трепер ажылдап, секцияже дыка хөй аныяктарны хаара тутткан.

Эрткен дыштанар хүннерде «Тайга» станциязынга биатлонга республика маргылдаазын ДОСААФ-тын область комитеди бедик дечнелге организастап эрттирген. Ийи хүн үргулчүлээн спортчу демисселге Танды районнуң шилиндек командазы бедик мергежилдиин көргүзүп, эң хөй санны алгаш, бирги черже үнген. Бии-Хем районнуң биатлонистери — ийиги, «Динамо» спорт ниитилелининиң спортчулары — үшкү черлерни эзлээнгер.

Спорттуң бо хевирине ССРЭ-ниң спорт мастери Сергей Бабкин бо хүннерде «Спартак» эки тура спорт ниитилелининиң Россия Төп чөвүлелиниң бирги черн дээш Петрозаводск хоорайда болуп турар маргылдаага киришкеш, болуп эрткен республика чемпионадынга киржип шыдаваан. Эр улустуң аразынга чемпион ат дээш спортчу демисел шыңгыы болган.

Бай-Хаак ортумак школазының күш-культура башкызы Николай Пономарёв боо үүктеп алгаш, хаак оруунга үгле дүрген маңнаар эвес, а харын кара боолаарынга база бедик мергежилдиин көргүскен. Ол баштайгы хүн 20 километрниң чарыжынга хаак оруун дүрген эртпишаан 50 метр ырак тургускан диаметри 3х4 хемчээлдиг караны баштай чыдып алгаш, оон сооңда туруп алгаш адарынга эки белеткелдиин көргүскен. Николай ийиги хүнде 10 километрге база шылгараш, тулган чемпион атты чаалап алган.

Ол шыкаш С. Пономарёвтуң командада эки Сергей Астраханцев биле Кызылдың спортчузу Владимир Чуруто олар 20 болгаш 10 километрлерге база ийиги, үшкү черлерде болганнар.

Херээжен биатлонистер моон мурнунда болуп эртип турган республика маргылдааларынга киришпейн келген болза, бо удаада аңаа 12 хаакчы киришкени өөрүнчүг. Олар баштайгы хүн 7,5 километрге ийи катап кара боолавышаан, чарышканнар. Маңаа Хову-Аксынлан келген Ирина Афонина ук хемчээлге кара аткаш шиитке-кел минуталары-биле кады 34 минута 5 секундада эрткеш, чемпионнаан. Бай-Хаак чүрттүг школачы Людмила Адаева аңаа 18 секунданы ойнаткаш, ийиги черни ээлээн.

Маргылдааның ийиги хүнүнде олар 5 километрге ийи катап кара боолавышаан, чарышканнар. Бо удаада Людмила Адаева караны часпас адарының талазы-биле эки белеткелдиин көргүзүп, Афонинаны түгле 1 секунда мурнаап, бирги черже үнген.

Элээди ооларның 15 болгаш 10 километрге чарыжынга Таңдының спортчузу Олег Надин бирги черни чиигп-биле ойнап алган. Бо хемчээлдерге ийиги, үшкү черлерни алган биатлонистер Евгений Коросталёв («Динамо»), Олег Саяты (Таңды) Надинге 5—6 минута четпээнгер.

Республика маргылдаазынга шаңналдыг черлерни алган командаларга, тус-тус спортчуларга өртектиг белекгерни, дипломнарны ДОСААФ-тың Тыва область комитединиң даргазы Ю. М. Камышев байырлыг тывыскан.

Болуп эрткен маргылдаа спорттуң бо хевири бистиң республикада сайзыралды ап бар чыларын бадыткаан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: 20, 10 километрлерге чемпионнаан Н. Пономарев; маргылдаа үезинде.

БИБЛИОТЕКА-БИЛЕ ХАРЫЛЗАА

Пушкин аттыг республика библиотеказы (директору (А. А. Давыдова), ургларның Кызылда Чуковский аттыг библиотеказы (директору З. Ф. Стрелковская) эрге-хоойлу кижизидилгезинин талазыбиле чылда чорудар ажылдарның планын баш бурунгаар тургускаш, ССРЭ Конституциязын болгаш амыдыралдың совет хевирииң эки талаларын таныштырар, пропагандалаар ажылды күштелдирген. Ук темага хамаарыштыр ном делгелгелерин, кежээлерни, номчулга конференцияларын эрттирип турар.

Эге класстар өренникчилеринге хамааты кижиниң эргелери болгаш хүлээлгелериинин дугайында беседаларны Чуковский аттыг библиотеканың ажылдакчылары чорудуп келген. Ында берге кижизидилгелиг ургларның данзызын тургускан. Олар-биле ажылдың дээштиин чедип алыр сорулга-биле библиотека класс удуртукчулары, назы четпээннер-биле ажыл чорудар инспекция-биле сырый харылзааны туткан. Ында 4—8 класстарның 585 өренникчизи аажа туттунган. Танды районнуң төпчүткен библиотека системазында берге кижизидилгелиг 74 ургларның 70-и номчун турар. Элегес суурда (библиотекарь Л. С. Кашина) 20 ургга дагдыныкчыларны кошкан болгаш оларны хөй-ниити ажылынче киириштиреринче онза кичээнгейни угландырган. Энир чылын районнуң библиотекалары хоойлу-дүрүмге хамаарышкан 26 беседаны организастаан.

Улуг-Хем, Каа-Хем, Бии-Хем районнарның библиотекалары милиция, прокуратура ажылдакчылары-биле сырый харылзааны туткан. Удаа-дараа оларның-биле ужуражылгаларны эрттирген. «Кижи болгаш Хоойлу», «Мээң эртем, мээң хүлээлгем» деп делгелгелерни аңаа белеткээн.

Кызыл районга «Элээди ургулар болгаш эрге-хоойлу» деп неделяны чарлаан. Энир чылын ол чергелиг «Өг-бүле болгаш школа» деп бир ай хуусаалыг көрүлде эки эрткен. Бүдүрүлге черлериңге ужуражылгаларны чорүткан. Бо ажылга башкылар база идепкейлиг киришкен.

Библиотекалар Ф. Угловтуң «Чон аразында кижи», С. Сүрүн-ооллуң «Өске кадай», В. Тендряковтуң болгаш өскеда чогаалчыларның номнарынга номчулга конференцияларын эрттиргилээн.

А. ХОВАЛЫГ,
республиканың Культура министерствозунуң инспектору.

МАРТ 19-ТАН 21-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.50 —Эртенги сула шимчээшкин. 9.05— «Канчап улуг кижи аңаар чоор». Мультфильм. 9.15—«Ырывыс. чаңгылап-на!». Төп телевидениниң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң ургларның улуг хорунуң РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Поповтуң удуртулгазы-биле концерти. 9.45— «Бедик». Уран-чечен фильм. 11.25— Медээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35 — «Сибирьлеп болгаш Ыраккы Чоон чүктеп». Кинопрограмма. 15.30— «Суоми деп чурттуң аялгалары» (Финляндия). 16.00— Орус чугаа. 16.30—«Москва комсомолунуң ажыл-херектери». 17.00—«Орус улустуң шаажанының дугайында». Эртем-тайылбырлыг фильм. 17.15— «Буратинонуң делгелгези». 17.45— Чилиниң Коммунистиг партиязының дугайында документалдыг телефильм. «Демиселдиң 60 чылы». 18.45— Бөгүн делегейде. 19.00— ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизининг даштыкы аалчылары чугаалаан турлар. 19.20— «Мистерия-буфф». В. Маяковскийниң шизини ёзугаар фильм-шин.

КЫЗЫЛДАН

20.40—Телемедээлер. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун Тыва АССР-ге тыңсырынга ёзугаар фильм-шин.

МОСКВАДАН

21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.30— Фильмшинниң уланчызы. 22.15—«Сорочинниң ярмарказы». Документалдыг телефильм. 22.45— Бөгүн делегейде. 23.00 —01.00 — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизининг делегаттарынга болгаш аалчылаларга концерт. Кремльдиң Съездилер орду-зунган дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30— Төөгү. 7-ги класс. Петр I болгаш оон реформазы. 13.00— Орус композиторларның чогаалдарында чоннуң ырылары. 13.35— География. 8-ки класс. Ыраккы Чоон чүк районду. 14.05— ПТУ сургуулдарынга. Ниити биология. 14.35—В. В. Маяковский. «Эки-дир» деп шүлүглели. 15.35—Медээлер. 15.40—18.15— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15— «ССРЭ-ниң 60 чылынга —60 шалынчы неделя». 18.40—Киножурнал. 18.50—Телемедээлер. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугунга тураскаатказ тускай үндүрүлге.

МОСКВАДАН

19.30— «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 19.45—«Сибирь чурттуг баш таарыкчызы». Уранчечен телефильм. 20.00—Мария Биешу-биле ужуражылга. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.30— «Кажан киттер чаңып турда». Уран-чечен телефильм. 22.45—01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Торпедо». В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга.

МАРТ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.45— Эртенги сула шимчээшкин. 9.00—«Кадык болуруп күзээнзер». (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.05— Силерге, ада-мелер. 9.35—«Спортлотонуң» 12-ги тиражы. 9.40—«Айыыл чок шимчээшкин дээш». 10.10— «Чурукчулар дугайында чугаалар». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Я. Ромас дугайында. 10.40—«Медеопуң аялгалары». Эстрадалыг программа. Алма-Атадан дамчыдылга. 11.20 — «Өңүктүң көргени». Мурнуу Африка Республикаының чогаалчызы, хөй-ниити ажылдакчызы, Азиянын бөлгаш Африканың Чогаалчылар Ассоциациязының Чингине секретары Алексла Гумнуң Совет Эвилелинге чорун турганының дугайында документалдыг фильм. 11.30—«Үнүштер дугайында». 12.15—Аскыр космосче үнгенинин бир чыл оюнга. Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң үжудукчу-космонавтызы А. А. Леоновтуң дугайында документалдыг фильм. 12.45—«Силерниң чагааларынар ёзугаар». Музыкалыг программа. 13.30 — «Театрга сактыышкыннар». К. С. Станиславский биле В. И. Немирович-Данченко. 14.15— Бөгүн делегейде. 14.30— «Дириг амытаннар дугайында». 15.30— Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуповтуң беседазы. 16.00— «Кайгамчык үнпер». Концерт программазы. 16.40— Мультфильм. 17.25— Делегейниң күүселдези. 18.55 — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга. Украинаның Күрүнелиг академиктиг Г. Веревка аттыг хорунуң күүселдези. 19.30— «Оорлаашкын». Уран-чечен телефильм. Дж. Лондонуңун шизин ёзугаар. 1-ги сериязы. 20.40—20.55 — Чапсар. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Саарыглар». Уран-чечен телефильм. 21.45— Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА— «Трактор». 2-ги, 3-кү үелер. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт орду-зундан дамчыдылга. 23.15—00.10— Футболга ССРЭ чемпионады. 1/4 финал. 2-ги ужуражылга. Төнгенде—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20—Армян ССР-ниң телевидение программазы: «Артистиң бодалдары». Телеочерк. Армян ССР-ниң улустуң артизи С. Саркисян-биле ужуражылга. Арменияның уран чүүл мастерлериниң концерти. 15.45 —«Ралли-82». Социалистиг чурттарның пайырал кубогу дээш автоспортка делегей маргылдаазы. 16.40 — «Дээрбекти улгаттыраал». Эстрадалыг программа. 18.20 — «Анаа-ла». Мультфильм. 18.25 —«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Белаева эрттирер. 18.55 —П. Богданов. —«Москва бистин артывыста». Уянгдуңу автор номчуур. 19.15 — «Делегей байдалының донучулалы». 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 19.45 —«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. Донецкиден дамчыдылга. 20.30 — «Эрмитаж. Чоон чүктүң чурттарының уран чүүлү». 23-кү фильм. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 00.05 — «Ыяштар улуг турда». Уран-чечен фильм.

МАРТ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 —Концерт. 9.25 —Будильник. 9.55— «Совет Эвилелиниг бараан болуп тур мен!» 10.55 —«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.40 — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизининг делегаттары чугаалап турлар. 11.55—«Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.25 —Бөгүн —Чурттагга-коммунал ажыл-агый болгаш амыдырал хандырылга ажылдакчыларының хүнү. Дамчыдылгага чурттагга-коммунал ажыл-агый министри С. М. Бутусов киржир. 12.40 — «Кодээден дамчыдылга» 13.40 — «Музыкалыг киоск». 14.15 — М. Горький — «Дайынынар». Фильм-шин. 16.35 — «Кино алян-чоруктар клуубу». 17.35 —ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизининг делегаттарының чагыгларын ёзугаар концерт. 18.15 — «Делегей панорамазы». 19.00 — Уран гимнастикага ССРЭ чемпионады. 19.35 — «Оорлаашкын». Уран-чечен телефильм. Дж. Лондонуңун шизин ёзугаар. 2-ги сериязы. 20.45—21.00 — Чапсар. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Москва — Будапешт». Уран чүүл мастерлериниң күүселдези. 22.40 — «Красноярск». Документалдыг фильм. 23.05— 00.00 — Спорт программазы. Төнгенде —Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 —«Күр черде садтар». Уран-чечен телефильм. 14.35 —«Бо кайгамчыктыг делегей». Литературлуг викторина. 5-ки үндүрүлге. 15.45 — Бистин корреспондентилеривис чугаалап турлар. Допчулал. 16.15— «Строговтар». Г. Марковтуң романын ёзугаар хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 6-гы сериязы. 17.30 — «Тиилекчилер». Фронтучу өөнүктер клуубу. 19.00 —«Эрмитаж. Орус улустуң чурулга уран чүүлү». 24-кү фильм. 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 19.45 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң донучу намдарывыс». 11-ги фильм. «1927 чыл». 20.40 — «144-кү бедик». Документалдыг фильм. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.45 — 23.10 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Крылья Советов». 2-ги, 3-кү үелер.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

агаар

Республикага кежер булуттаар, хар чагбас. Барыын угланышкынның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 25—30, чамдык районнарга 15—20, хүндүс 10—15, чамдык районнарга 0—5 градус соор.

Кызылга кезек булуттаар, хар чагбас, сонгу-чоон угланышкынның хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 25—27, хүндүс 10—12 градус соор.

КИНО

МАРТ 17-ДЕ

«ШАЙЫРАЛ»: «Албадаттырып адаңгаңнар» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Атлантының баштынчылары» 9.30, 11.20, 13.10, 17.00, 20.40 (узаткан), **«Элээдилер болгаш хоойлу»** (Киноклуб) 15.00, **«Абба»** 18.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Медальдың үшкү талазы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эртен кежээден мерген» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Республиканың культура, уран чүүл, өөредилге албан черлериниң эртем-методиктиг кабинеди Кызылдың ургларның музыка школазынга республиканың аныяк хөгжүмчүлериниң конкурузунуң III түнелчээн эээлчээ март 25-те, 16 шакта болурун дыңнатты.

Ол-ла хүн, 17 шакта, Кызылдың уран чүүл училищезинге конкурстуң лауреаттарының болгаш уран чүүл училищезиннң сургуулдарының киржилгези-биле концерт болур.

Республиканың хөгжүм-шии театрынга М. Ворфоломеевтиң **«Көжегелер»** деп шизи даарта, 19 шакта болур.

Э. Лабиштиң **«Терезин шляпка»** деп шизи март 19-та, пятницада 19 шакта эгелээр.

Воскресеньеде Кызылдың чурттакчылары болгаш аалчылары К. Сапык-оолдуң **«Ырлаар-Туруг»** деп шизин 19 шакта көөр.

Тыва шиилерни орус дылче очуулдурар.

Касса эртенгиниң 10 шактан ажылдап турар. Коллективтиг чагыгларны 2-25-49, 2-35-88 дугаарлыг телефоннаже долгаан, киирип болур.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, партийн-ин амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизининг 2-31-75, культура килдизининг 2-23-54, көдөө ажыл-агый килдизининг 2-21-47, үлетпүр килдизининг 2-31-75, чагаа килдизининг 2-41-27, информация килдизининг 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 93.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфил болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00106

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 64 (11862) | 1982 чылдың март 18, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чугаазын бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары болгаш депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен ханы чүүлдүгзүнүүшкүн болгаш деткиишкин-биле хүлээп көрген.

Аңаа Совет Тываның ажыл-ишчилери база үнүн кадып турар.

ВЦСПС-ТИҢ АЖЫЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ОТЧЁТ БОЛГАШ СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИНГЕ ДҮҮШТҮР ССРЭ-НИҢ ПРОФЕССИОНАЛДАР ЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ СОРУЛГАЛАРЫ

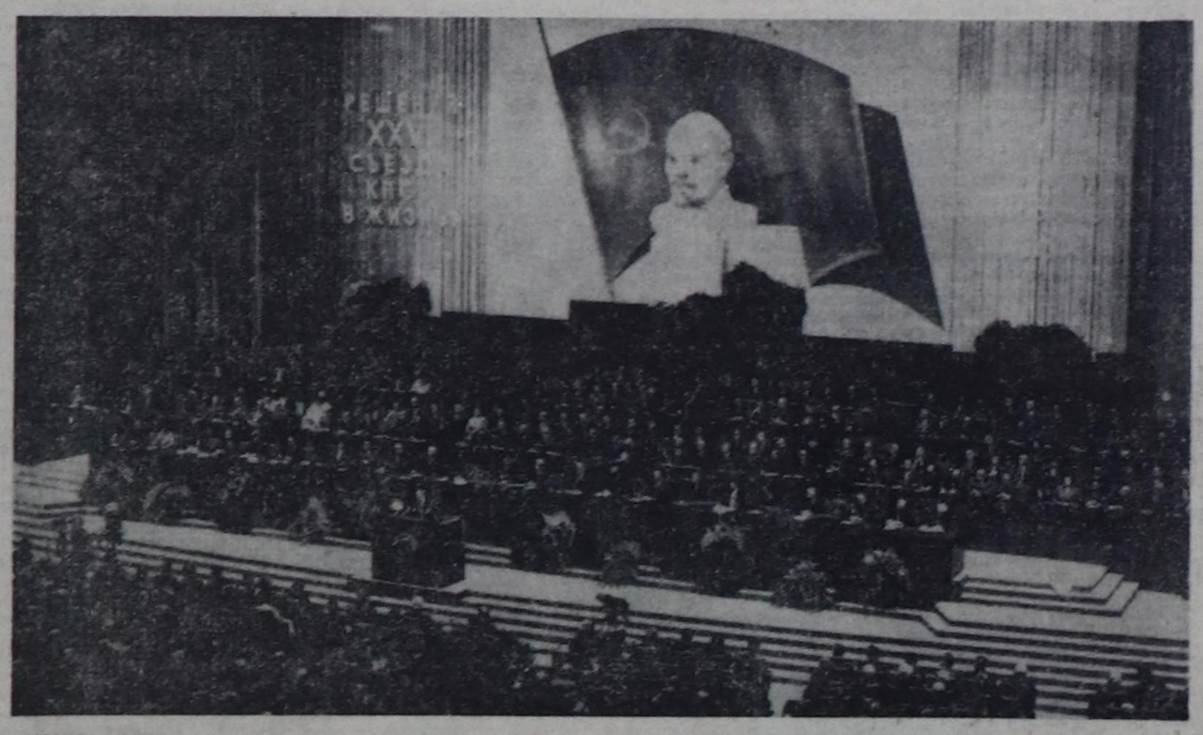

МОСКВА. ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XVII съездизи Кремльдиң Съездилер ордузунга март 16-да эртенгиниң 11 шакта ажыттынган.

ЧУРУКТА: съездиниң ажыдыышкын үезинде. СЭТА-ның фотозу. (Чурукту фототелеграф дамчыштыр хүлээп алган).

ВЦСПС-тиң даргазы эш С. А. ШАЛАЕВТИҢ илеткели

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң чайыпанчак, сорук кириикчи чугаазы бистерге шуптувусна ханы, кажап-даа уттундурбас кылдыр угаап-бодалга арткан, деп илеткелчи чугаалаан.

Ол бодунуң бүгү-ле утка-шынары-биле партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринде айыттынган экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң үндезин сорулгаларын шиитпирлээринче угланган. Оон негелде бүрүзү, бодал бүрүзү совет кижилерниң чаагай чоруунуң болгаш аас-кежиниң дугайында ада сагыш салыышкын-биле сиңиккен. Бистиң улузувустуң буяныт-чаагай күзел-соруун — чер кырынга тайбыныы камгалаар болгаш быжыглаар чүткүдүн илереткен. Леонид Ильичиниң чаа, тайбын эгелээшкиннери бүгү кижи төрелгетениң салым-чолунга ёзулуг-ла үнелеп четтинмес ужур-дузалыг болуп турар.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазы, бистиң съездивиске СЭКП Төп Комитединиң байыры —бистиң партиявыстың, оон ленинчи Төп Комитединиң профэвилелдериниң ажылынче, оларның чурттуң амыдыралынга, совет шиитилелдиң политиктиг системазынга ролюн болгаш ужур-дузазын бедиринче салып турар канчаардаа аажок улуг сагыш салыышкынының чаа чайыпанчак көргүүү болур. Профэвилелдерин партия кажап-кежээде шиитилелдиң салдарлыг күжү, бодунуң массалар ортузунда идегелдиг чөлегиижи, демократияны хөгжүдүрүнүң, ажылчы чоннарны коммунизм тургузуушкунунга хаара тударының күчүлүг чепсээ кылдыр көрүп келген.

Амгы үе-чадада профэвилелдериниң ажылының үндезин теоретиктиг болгаш практиктиг-даа айтырыгларын СЭКП-ниң съездилериниң докумептилеринде, партия Төп Комитединиң шиитпирлеринде, эш Л. И. Брежневтиң эртем ажылдарында ханызы-биле ажылдан кылган. Леонид Ильич бөгүнгү бодунуң чугаазынга профэвилелдерниң мурнунга үргүлчүлелдиг келиш үеде боттандырып чорудар принциналдыг тодаргай сорулгаларны салган. Ол профэвилелдерниң бүгү ажылынга чаа идиг-бергең. ВЦСПС-тиң, профэвилел болгаш профэвүзел бүрүзүнүң, профэвилел организация бүрүзүнүң ажыл-чорудулгазының үндезиниң боду бээр. Ол дээрге профэвилелдерниң үнелеп четтинмес дуза бооп, бүгү-ле ажыл-херектерге идегелдиг айтыкчы болур-дур.

Коммунистиг партия профэвилелдерниң эргелерин калбартыр дугайында, олар бышкан социализмниң байдалдарында улам калбарып, чаа-чаа утка-шынарлыг бооп кел чыдар боттарының социал хүлээлгелериң улам эки, долдур күүсеткен турарының дугайында үргүлүү сагыш салып турар. Ол ССРЭ Конституциязында, СЭКП ТК-ның саналыбиле сөөлгү чылдарда хүлээп алган элээн хөй хообүлүжудулга чүүлдеринде айыттынган. Оон түнелиинде совет профэвилелдериниң ат-алдары улам бедээп, оларның аргалары болгаш политиктиг, ажылагый болгаш социал-культура айтырыгларын шиитпирлээринге боттуг салыышкыны дыка улгаткан.

Профэвилелдериниң күжүнүн үнер дөзү, оларның чедиишкинниг ажыл-чорудулгазы — партийжи удуртулгада дең үүвенн бистиң бүгү төөгүвүс, амгы үениң бүгү-ле совет боттуг чүүлдери бүзүреллиниибиле бадыткап турар. Бистиң профэвилелдеривис партия-биле тудуш быжыг харылзаалыг. Оларда Коммунистиг партияның салып турарындан өске ындыг эчис сорулгалар чок турган болгаш чок-даа. Оларда бистиң бүгү улусчу күрүневистиң камгалап турарындан өске ындыг эрге-ажыктары чок.

Эргим Леонид Ильич! Совет профэвилелдер моон-даа сөңгаар партияның угланыышкының, Силерниң айтыышкыңарны болгаш мерген угаанныт сүмелеринерни быжыг-биле эдерер, буяныт-чаагай коммунистиг идеалдарны боттандырары дээш демиселге идепкейлиг киржир дээрзин съездиниң делегаттарының өмүнээзинден, профэвилелдериниң бүгү кежигүннеринин мурнундан партия Төп Комитединге. Политбюрога болгаш Силерниң водунарга бүзүредип тур бис.

Леонид Ильич, совет кижилер Силерни өндүр улуг ажыл-ишчи кылдыр, ажылчындан эгелээш, бистиң ленинчи Коммунистиг партиавыстың болгаш улуг Совет күрүнениң удуртукчуузунга чедир амыдыралдың алдарлыг оруун эрткен ёзулуг-ла маадырлыг салым-хүүлүг кижи кылдыр көрүп, ынак-биле ынак болуп тураралар.

Эргим Леонид Ильич, Силерге, быжыг кадыкшылды, кажан-даа омак-сеткен болгаш эңгерлиг-ла бооп, бистиң улуг Төрөөн чуртувустуң чаагай чоруунга, тайбыныың болгаш улустан аңгаанга ыйыралдың хөрээнге, күш-чокка хөгжүдеринге, эртем-техниктиг дешилгени шапкынчыдып, экономиканы хөгжүлдениң интенсивтиг оруунче шилчидиринче, чурттуң бүдүрүлге күүсүн улам бүдүрүкчүлүг ажыглап, курлавырларының бүгү хевирлерин бүгү хемчег-биле кампаарынга болгаш ажылдың шынарын экижидеринге үндезилээп, совет кижилериниң чаагай амыдыралын улам-на бедидерин хандырары болуп турар.

Биске эң кол, тодарадыкчы чүүл болза, СЭКП-ниң XXVI съездизинге чарлаан «Экономика камналгалыг болур ужурлуг» деп кыйгырыг болуп турар. Профэвилелдери ону ёзугаар боттарының бүгү-ле будурулге-массалыг организаюкчы болгаш кижизидикчи ажылын улам-на шынгыы тургузар апаар. Экономиканың хөгжүлдезинге идиг кылырынга профэвилелдериниң эң чугула чепсээ болур социалистиг чарышты организастаарының талазы-биле негелделерге ол таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Улуг Ленининниң эгезинге турганы социалистиг чарыш амыдыралдың социалистиг овур-хевирииниң чарылбас болгаш эң-не онзаланчак хевири апарган деп долу эргебиле чугаалап болур. Ол экономиктиг, сопнал кижизидикчи сорулгаларны бир дембиле шиитпирлээринге капчаар-даа аажок улуг салдарын чедирип турар.

Кайгамчыктыг эгелээшкинер болгаш инициативалар чарыш үезинде доктаамал тыштып турар. Ону деткиишаан, мун-мун каттыжыышкыннар болгаш будурулгелер 1981 чылдың планнарын хуусаадан эрте күүсеткеннер. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинин ажыттынар хүнүнге чедир 1982 чылдың бирги кварталының хуу даалгаларын чүс-чүс мун мурнакчы ажылчыннар күүсеткеннер.

Күш-ажылчы чарышка утку-штур планнар болгаш өскелээ эгелээшкиннер «адаандан үстүнге чедер»: ажылчын, бригала, будурулге, адыр деп шугум ёзугаар турар дээрзин партияның XXVI съездизиниге эң Л. И. Брежнев демдеглээн. Оон соонда ол инициативаларны күрүне планнарыбиле тулгаштырар. Уткуштур планнар улам пептерең, будурулгенин болгаш каттыжыышкынның ажыл-агыйжы амыдыралының кезээ апаарын чедип алыр херек.

Адырлар аразының болгаш адырлар иштиниң харылзааларының хөгжээнии база нарыдааны-биле, будурулгенин спецнализациязының болгаш кооперациязының хамылаанывиле холбаалыг будурулгелерниң, ылаңгыя улуг-улуг объектилериниң тудуунуң үезинде чарыштың ужур-дузазы улам улгадып турар деп, илеткелчи демделээн. Холбаалыг будурулгелерниң чарыкы, «ажылчын эстафета» моон сөңгаар-даа хөгжүүр ужурлуг. Чарыштың негелделерин болгаш шаңналдарның түңүн доктаадырда керээ чурумун шыңгы сагыры чугула.

Будурулге-массалыг ажылдың айтырыгларын өөрепп көрүп тура, профэвилелдерниң төп комитеттери ону чүгле адырлар аайы-биле эвес, шиитп күрүне туружундан көөр херек. Оларның ажылчорудулгазынга көскү демнежиишкин, холбаалыг будурулгелериң чарыкынга багай салдар чедирип турар тарамык чүүлдерни ажыл эртери негеттиинп турар.

Көдээ ажыл-агыйны болгаш агроүлетпүр комплекизинин өске-даа адырларын хөгжүдеринге профэвилелдерниң ролю амгы үеде улгадып турар. Аграр секторнуң айтырыглары партияның болгаш күрүнеши шиитпирлээринге төөнүп, ону СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниде калбаа-биле көргүскен. Партияның аграр политиказын амыралга боттандырганының түңнелиниле бистиң кодээ ажыл-агыйывыс дыка бурунгаавлаан.

Отч²ттуг үеде профэвилелдер болгунуң ажылын көдээге идепкейлиттикен. кодээ ажылагый будурулгенин улам ынай көдүрериниге дыка идиглиг болган. Оон-биле чергелештир аъш-чем айтырыгларын шиитпирлээринге бистиң салыышкынывыс моон-даа көскү болур ужурлуг. Будурулгелерниң дузалал ажыл-агыйларың, колхозчуларның, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның бажың чанында участоктарын сайзырадыры профэвилелдерниң эң чугула херээ болур. Эрге-чагырганың чер-черде организациязыбиле кады коллективтерге садтар болгаш огородтар тарыыр черлерни тускайлап бээр, чугула дериг-хереккелдерни, биче механизациянын чепсектерин, чемнигчидилгелерни садып алырынга хамаатыларга дузаны ол көргүзер ужурлуг.

Мурнакчы дурижулганы ажыглап турарының айтырыгларынга доктаагаш, ону шиитээдип алырын планның быжыг үндезинниге бөгүн тургузар ужурлуг дээрзин оратор айыткан. Мурнакчы дурижулганы өөренир. байыдар болгаш шиитээдип алыр талазы-биле методиктиг айтышкыннарны ВЦСПС болгаш ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитеди бүгү-эвилелге, а министерстволар база профэвилел ТК-лары адылар аайыбиле бадылаан. Ындыг хемчегларни чурттуң дыка хөй черлериниде боттандырып турар.

Экономиканы хөгжүлдениң интенсивтиг оруунче колдаыр шилчилерин доозар талазы-биле партияның төлевилээн угланыышкының боттандырарынга социалистиг чарышты улам сайзырангайжыдары, ону организастап турарында бар четпестерни чайладыры негеттиинп турар.

Хол-биле кылыр, ылаңгыя аар ажылларны кызырарының айтырыгларының дугайында чугаалап тура, ол чүгле экономиктиг эвес, социал улуг ужур-дузалыг дээрзин илеткелчи демделээн. Ону шиитпирлээринге профэвилел сранизациязарының талазындан кичээнгей сөөлгү үеде элээн күштелген. Улус ажылагыйының хол-биле кылыр ажылын кызырарының комплекстиг программазын ажылдап кылыры ам дооступ турар, оон соонда бо ажылдың темпизи 3—4 хире катап дүргедээр. Профэвилелдерниң Төп Комитеттери болгаш төвүлелдери ындыг программаларны адырлар аайы-биле болгаш чурттуң девискээрлеринге ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга кирижир үжурлуг.

Ажылчы чоннарның эртемтехниктиг чогаадылгазын бүгү тала-биле хөгжүдери профэвилелдерниң дорт болгаш чайгылыы чок херээ турган болгаш артар-даа. Эрткен онгу беш чылда чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның саналыы шиигээлии алганындан 29 миллиард рубль түңүг чижеглээн камналганы чедип алган, ол дээрге тоску беш чылга денңээрге бүдүн чартык катап хөй болганы ол. Ындыг-даа болза, профэвилелдери бодунуң аргаларын амдаа долузу-биле ажыглавайн турар.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының талазы-биле адырлар болгаш адырлар аразының негелделерин болгаш өске-даа нормативтиг материалдарны ажылдан кылган болгаш бадылаан. Будурулгелерни, технологтуг чорудулгаларны база дериг-хереккелдерни төлевилээрииге ол эң чугула чүүл болу берген. ССРЭ-ниң Күрүлээ болгаш ССРЭ-ниң Күш-ажыл күркому ВЦСПС-тиң киржилгези-биле адыр болгаш республика бүрүзүнге күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының беш чыл даалгаларын докгаатка. Оларны боттандырары улус ажылагыйының күш-ажыл курлавырларынга хереглелдерин 3 миллион 900 мун кижиге эвээжелир арганы бээр.

Күш-ажылды бригада аргазы-биле организастаарының

(Илеткеди кызыра парлаан).

(Уланчызы 2-ги арында).

ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮП, ЧОРГААРЛАНДЫМ

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чугаазын бүгү совет улус улуг сонуургалбиле, бедик кичээнгей-биле номчаан болгаш дыңнаан дээрзинге бүзүрээр мен. Бодум хуумда ону чүүлдүгзүнүп, партия болгаш чазактың күш-ажыл кижилериниң дугайында сагыш салыышкынынга чоргаарланып ордум.

Бистер Хову-Аксы АТБзинде ажылдап турар бис. Бригадамда тос кижи бар. Оң бирги беш чылдың күш-ажылчы ийиги чылының эгезинде социалистиг хүлээлгенни кижи бүрүзү алган. Бирги кварталда бригада 1650 мун тонна чүк сөөртүр планныг. Эрткен ийи айда 1056 мун тонна чүктү сөөрткен бис. Арткан чүктү март айда ажыр күүседип алырывыстың бүгү аргазы бисте бар. Бригада кежигүннери шупту «КамАЗ» маркалыг автомобильдерде ажылдап турар. Кижи бүрүзүнүң мергежили бедик, шупту 1 болгаш 2 класстың чолаачылары болуп турар. Оларның хөй кезии ай, квартал планнарын оранчок ажыр күүседип турарлар.

Бригадалар аразында чарышка эки киржип, кызымак ажылдап келдивис. Ажылывыс техника-биле холбаалыг болганда автомашиналарның техниктиг байдалын экижиде-ринче кол кичээнгейни салып, оларның үүрмек септелгезин эдилер ёзугаар кылып ап турар бис.

Күш-ажылдың сагылгачурумун үрей бээр таварылгалар туруп көрбээн. Чолаачы бүрүзү орукка-даа чораан. АТБ-нин ботунга-даа ажылдап тургаш, бот-боттарынга дузалажып, хайгааражып келгенивис. Оларның ажылга хамаарылгазы эки, харылсаалгазы бедик болганындан чыл эгезинден бээр чылдагаан чок аңаа туруушкунивар, орук аварнязы болбаан.

Бистиң кол ажыллывыс — хөмүр-даш, даг-дүгү, кобальт, аъш-чем аймаа сөөртүрүү. Оларны бистер Кызылдан, Абакандан эккеп турар бис. Ажылга кызымак, як сеткилиг чолаачылар бисте хөй. Муранакчыларның санынга Г. П. Гладышов, И. А. Меловшиков, В. П. Гондаренко болгаш оскелер-даа кирер. Олар хөй чылдарла ажылдап келген, мергежили бедик, аргадуржулгазы байлак кижилер болур. Бистер оларга бүрүүбиле чоргаарланыр эргелиг бис.

Бригадада бистиң хөй национал чуртувустуң төлээлери ажылдап турар. Орус, уриаи, ханас, тыва эштер, чаңгыс өг-бүленниң төлдери дег, быжыг эң-пайыралдыг. азас-кежиктиг чурттап, ажылдап турары — бистиң партиявыстың национал айтырыглар талазы-биле чорудуп турар улуг ажыл-чорудулгазының амыдыралга чедиишкиниг боттанып турарының, совет кижилер дугайында ада сагыш салыышкынының чаагай бадыткалы болур. Чогум-па ол айтырыгларга хамаарышкан чүүлдерни ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге Л. И. Брежнев чугаалаан. Ажылчын кижи бүрүзүүге чедер, партияның экономиктиг политиказының негелделерин аңаа чоок болгаш билдингир кылыр, чогум-па харын ол политика оон амыдыралчы эрге-ажыктарынга таажыр болгай, ынчангаш кижи бүрүзүнүң хүлээлгези — ол политиканың долу чедиишкиниг болурунга бодунуң инициативазы-биле, чогаадыкчы дилеп тывыышкыны-биле илиг бээр дугайын эң Л. И. Брежнев онзалап айыткан-дыр. Ынчангаш аңаа харыы кылдыр бистер чогаадыкчы ёзу-биле, бедик будурукчулуг ажылдаарын хүлээнип турар бис.

Оң бирги беш чылда беш миллион тонна-километрни ажылдап кылыр хүлээлгени алган мен: Бештайгы чылда багай эвес ажылладым. Эрткен чылын бир миллион тонна-километрни ажылдап кылдым. Бо чыл юбилейлиг чыл. Бистер ССРЭ-нин тургустунганының 60 чыл оюн демделеп эрттирер бис. Байырлал бүрүзүн күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле үткүп ап чанчыкпан бис. Ол юбилейге чедип бодум хуумда 1 миллион 50 мун тонна-километрни ажылдап кылыын хүлээнип тур мен. Амгы көргүзүттерим багай эвес. Харын-даа үени бичии муранак чоруп орар мен. Ынчангаш аазаан сөзүмнү амыдыралга бадыткаар дээш ажылдаары — кол сорулгам. А бригала кол көргүзүглер талазы-биле чыл планын декабрь 30-да күүседирин хүлээнип турар.

В. ПРИБЫТКО,
Хову-Аксы АТБ-зинде чолаачылар бригадазының бригадири.

ХЕЙ-АЪТ КИРГЕН

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хөстүү» совхозта гидротехник, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнин эдилекчизи Казак Натпит-оолдуң удуртканы суггатчылар звенозунуң кежигүннери ССРЭ-нин профэвилелдериниң XVII съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чугаазын телевидение, радио дамчыштыр көрүп, дыңнааннар. Эң ылаңгыя ажылчы чоннарның амыдыралын экижидер дугайында сагыш салыышкын экономиканы хөгжүдеринин дугайында сагыш салыышкын-биле сырый харылзаалыг деп, Л. И. Брежневтиң чугаалаашын олар улуг чоргаарал-биле, сагыш-сеткилиинга ханызындан хүлээп алганнар.

Ынчангаш звеноның кежигүннери аңаа хөй-аът киирип, он бирги беш чылдың ийиги чылында бедиткен социалистиг хүлээлгени алганнар.

1982 чылда совхозтуң суггатчылары, чеди звеноларга 2062 тектар сиген шөлүн, оон иштинде 462 гектар шык сигении ийи, үш катап суггарып тургаш, тарымал сигении бир гектарындан 34 центнерни, чайгаар үнер шыктың сигенинден 16 центнер дүжүттү өстүрүп алырын боттарының чарыкынга аазап, боттандырылгага чедип алырын бижээнгер.

Совхозтуң директиязы, парткому, комсомол, ажылчын комитеттери суггатчыларга эргежок хереглелдерни, транспортту, хеп аймаан хандырар болгаш звеноларга, суггатчыларның чогуур үе-шаанда, тодаргайларга, чедип азы оң хонуг түнелдерни үндүрүп, айыттынган хуусаада тивлекчилерге доктааттынган шаңнал-макталдарны тыспырын баш бурунгаар шиитпирлээп.

— Март 16-дан эгелеп Кожайның, Торгалыгның суггатчыга достерии довуракпан, дожун аштап, баштайгы удаада 37 суггатчылар ынчаар ажылдап эгелей бердивис — деп, хоочуп коммунист Казак Чамзырынович чугаалады.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Эрес-оол Түлушевич Керзеңмей Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хөстүү» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырынга малчынаап, ам 10 чыл ашкан. Бо үеним дургузукда ол доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Малчын оң бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр 100 хойдан 102 хураганны камгалап алган.

Ол ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш бо чылын төрүүр 100 хойдан 105 хураганны камгалап алыр деп социалистиг хүлээлгени чылдың эгезинде алган турган. Бо хүннерде оон кадарганы төрүүр 292 хою шупту оолдапкан. Төрүүр 100 хойга онаалтыр 105 хураган алдынган болгаш олары онча-меңди доругуп турар.

ЧУРУКТА: хойжу Э. Т. Керзеңмей.
В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Национальная краеведческая отдел

Эш С. А. ШАЛАЕВТИҢ илеткели

(Төнчүзү. Этезп 1-ги арында).

болгаш идиг бээриниң хөгжүдезин анализтеп туры, С. А. Шалаев амгы үеде үлетиүр ажылчыннарының барык кезии бригадаларда каттышкан деп демделээн. Ынчалаз-даа оларның иштинден чүгле 40 хуузу чаңгыс аай каридтыг ажылдан турар болгаш ажыл төлевирин тодарадырда күш-ажылчы киржилгениң коэффициентизин дыка эвээш ажыглап турар. Комплекстиг болгаш ажылды төнчүзүнге чедирер бригадалар эвээш тургустунуп турар.

Бүдүрүлгени эргелеп башкарарының херээнге ажылчы чонпарның болгаш оларның профэвилел организацияларының эргелерин калбартыр угланышкынны партия чайгылыш чок чорудуп турар. Бо талазы-биле доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарыбиле сүмележикээр күзели база үлыптын келир. Чижээ, Воронежте М. И. Калинин аттыг дарганналга-пресс дериглелериниң бүдүрүлге каттыжыышкынына ДАБХ-ниң саналдарын сайгарып ажылаанындан продукция бүдүрерин көвүдедир, ол сорулганы чаа күчүлерни ажыглалга киирбейн, иштики курлавырларның күзели-биле шиитпирлээр арганы бергеи.

Экономиканы улам ынай кедүреринге аажок улуг планнары профэвилелдериң мурнунга тас. нарын сорулгаларны салып турар. Оларның чогум утказы болза күш-ажылчы коллективтерни кичээнгейин болгаш күштерин оң бирги беш чылдың планын чедишкинниг күүседирине, иштилел бүдүрүлгезинин ажыктыг чоруун бедидерине профэвилелдериң салымышкынын улгаттырарыне моөнкээрйнде болуп турар. Партия бисти харын-на олче кыйгырып турар. Харын-на ол профэвилелдерниң бүдүрүлге-экономиктиг ажыл-чорудулгазының өлээ болган турар ужурлуг.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежнев боттуг кижи дугайында, оон хереглелдериниң болгаш негелдерииниң дугайында тодаргай сагыш салымышкын бистиң экономиктиг политикавыстың эгези болгаш төнчү кезээ ол деп демделээн. Харын мооң ужурунда экономика кижилериң амыдыралының байдалын экижидери-биле холбашкан сорулгаларны боттандырарыңче улам-на улуу-биле угланып турар.

Онгу беш чылдың чылдарында социал айтырыгларны шиитпирлээрииге чаа базым ыыдыптан деп, иштекелчи демделээн. Улустуң амыдыралының денелиин бедидерипге национал орулгадан мурнудагы беш чылдыңдан 334 миллиард рубльди хөйүү киирген. Чонның кижи бүрүзүнге опааштыр боттуг орулгалар 18 хуу оскен болгаш 1965 чылдазында деңнээрге, ийи катап улгаткан.

Ажыл төлевириниң — боттуг орулгаларның өзүлдезиниң кол үнер дөзүнүң талазы-биле чеден чылдарда улуг хемчегларни боттандырган. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалынга дүүшүүр 100 миллион ажыг ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга чаа ставкаларны болгаш шалыкнарны киирген. Чуртталга тудуунуң программазы бедик темпилерлиг күүсеттинип келген.

Бо бүгү болза: бистиң иштилелдивис улам четчип бышкан тудум-на, ажылчы чонпарның хүн бүрүде хереглелдеринче — чурттаар орнабажынче, аъш-чемче, хандырылга талалынче, кадык камгалалынче болгаш өөредиликче,—кижиниң чаагай чоруунда, сеткил-хөөнүн-даа тодарадын турар бүгү-ле чүүлдерже улам улуг кичээнгейни салып шидаар болгаш салыр ужурлуг-даа бис дээрзин бүзүрелдии-биле бадыткап турар.

Күш-ажыл төлевирин сайзырангайжыдар болгаш хереглелдиң иштилел фондуларының хөгереглерин ажыктыг кылдыр ажыглаар талазы-биле хемчегларни боттандырары чүгүлә ужур-дүзалыг. Бешчылдың төнчүзүнде ол фондулардан төлелгелерниң болгаш чиигезделериниң ниити хемчээли дөрт кижилиг өг-бүдеге деңнеп санаарга, чылда 2 муң рубль ажыг болур.

Ажыл-агый механизмин сайзырангайжыдар талазы-биле амгы үеде боттандырып турар хемчеглер бүдүрүлгелериниң ажыл төлевириниң фондузун болгаш экономиктиг идиг берииишкин фондуларын бүдүрүлгениң ажыктыгының көргүзүглеринден хамаарылгалыг кылдыр тургузарын баш удур көрүп турар. Ажыл төлевири эчис түнгел-биле улам сырый холбашкан, ниити херекке ажылдакчы бүрүзүнүң хууда салыышкыны ында болдунары-биле-ле ылаштыг көргүстүнген турар ужурлуг.

Улустуң чаагай чоруунуң деңнелиниң бедиири чүгле эжша орулгаларның өзүлдезинден эвес, харын чурттакчы чонның барааннарга болгаш ачы-дуза чедирилгезинге хереглелдери капчаар хандырыпның турарындан база хамааржыр. Тоску болгаш онгу беш чылдар дургузунда хереглелдиң, чонның культура-амыдырал эдилелдери-биле хандыртынганының деңнели көскүзү-биле өскен. Ынчалаз-жок чамдык элээн хөй барааннарга хереглелдер долу эвес хандыртының турары билдингир болгай. Озарның шынарында улуг-ла бурунгаарлаашкын база чок. ВЦСПС, чер-черде профэвилел органнары барааннарны бүдүрерин көвүдедириниң, оларның ассортиментизин калбартырының болгаш шынарын экижидериниң айтырыгларын хөй көрүп турар апарганын чедип ап турар.

Профэвилелде р ниң XVI съездизинге эш Л. И. Брежнев: «Айыыл чок чоруктуң техниказындан — айыыл чок техникаже» деп сорулганы идип үндүрген. ВЦСПС-тиң саналы-биле чуртта күш-ажылдың айыыл чок болуруның стандарттарының системазын тургускан, анаа үндезилээш, ажылдап турар дериглелериниң чаартыр талазы-биле ажылды калбартыкан.

Ажылчы чонпарның хоойлу ёзугаар эрге-ажыктарын төлээлээр болгаш хажыдыышкын болган таварыларда оларның эргелерин камгалаар талазы-биле калбак эргени болгаш арганы күрүне профэвилелдериге тывыскан. Күш-ажыл дугайында хоойлуларның сагыгазын чыл бүрүде оң-оң муң бүдүрүлгелерге хынап турар. Ажылчы чонпарның эргелерин каржызы-биле хажыдарын болдурган болгаш бюрократизм кергускен ажылагыйны удуртукчулар административтиг болгаш сагылгаүрүм талазы-биле хемчег алдыгылаар, а оларның чамдыктары профэвилелдериң негелдези-биле албан-дужаалындан дүжүрткүлээн.

Профэвилелдериң комитеттери болгаш чөвүлелдери, оларның айтыы, күш-ажылдың эрге болгаш техниктиг инспекциялары ажылчыннарның, албан-хаакчыларның болгаш колхозчуларның күш-ажылга эргелерин сагыш турарында контрольду күштелдирер, хоойлуларлан кандыгдаа хажыдыышкыннарны чидин-биле көөр, кижиниң күш-ажылга эргезинин дугайында чугаа болуп турда, бүгү тавырылгаларда бедик негелдериг, принципиалдыг болгаш эш Л. И. Брежневтиң чугаалаанының ышкаш, эптеш чок болур ужурлуг.

Социал страхование айтырыгларынга доктаагаш, оратор ол сорулгаларга Совет күрүнеңиң чарыгдалдары, а ол ышкаш пенсия хандырылгазы отчёттуг үеде барык бүдүн чартык катап өскенин демделээн. Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалидтеринге, фронтуга өлгеннериң өг-бүлелеринге пенсия хандырылгазын калбарткан, дайын киржикчилериниң материал-эмидырал хандырылгазын экижиткен. Колхозчуларның, күрүне бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының социал страхованиезининг деңнелин чоокшуладыры дээн ышкаш, ындыг социал-политиктиг чүгүлә сорулга база колдууңда шиитпирлеттинген.

Кадык камгалалының чедиишкиннериниң дугайында чугаалап тура, оратор оон ангыда түр када күш-ажыл кылыр аргазын оскунган таварылгадан ажыл шагының чидириниң бедик боон артыш турарын демделээн. Медицина ажылдакчыларының аарыг кижилерге кичээнгей чоң чоруунуң, хоойлу-дүрүмнү, албан-хүлээлгезин хажыдыш турарының фактылары бар. Кадык камгалалын бүдүрүлгеге шуут чоокшуладырын, профилактика ажылының ажыктыын бедидериниң чугаладын ол чугаалаан.

Ажылчы чонпарның кадының камгалаарының болган бызыктырарының талазы-биле профэвилелдериң ажылының чугула угланышкының бирээзи болза, санаторий-курорт эмнелгезин, дыштанылганы болгаш туризмин организастаары болур. Отчёттуг үениң дургузунда профэвилелдериниң 130 муң орунныг чаа кадыкшыдылга болгаш туристи албан черлери ажыглага кирген. Министерстволарның болгаш ведомстволарның аңаа киржилгези ийи катап өскен. Амгы үеде санаторийлер болгаш профилакторийлер 800 муң орунныг. Ада-иелериң уруглары-биле кады дыштанып кадыкшыдылга черлериниң четкизи калбарган, өг-бүле-биле дыштанып турарларның саны ийи катап өскен.

Курорттарга болгаш туристи база Туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле төп чөвүлелдер кижиге кичээнгейни эмнелгезинге болгаш дыштанырында эки байдалдарны тургузары ол албан черлериниң ажыл-чорудулгазының кол утказы болган түрзүн деэш бүгү чүүлдерни кылыр ужурлуг.

Күш-ажыл байдалдарын экижидер талазы-биле чугаалап тура, иштекелчи иштиниң чемненилгезинин, амыдырал хандырылгазының албанының, хереэжен ажылиичилериниң күш-ажыл болган амыдырал байдалдарын экижидериниң айтырыгларына тодаргай доктаагаң.

Хереэжен ажыл-ишчилериниң профессионал ажыл-чорудулгаңа уруглар киллизидилгези-биле эки дүүштүреринге хемчегларниң калбак комплексинин 80 чылдарга төлевилээн. Бо беш чылдың чүгле үш чылдарында безин уругларлыг 4,5 миллион өг-бүлелеринің материалдыг байдалын экижидер. Нефть, чиик, аъш-чем, хөмүр-даш үлетиүрлериниң министерстволарының, школа пазы четпээн уруглар албан черлериниң тудугларында байдалдың таарымча чогун ВЦСПС-тиң даргазы шүүмчүлээн.

Коммунистиг тургузуушкунның оруунга кандыг-даа чаа бедиктерни чедип алзывысса, чаа амыдыралды тудуп эгелээннерни, амгы хүнмерде бистиң одурүвусуда чоруп турарларны бис кажан-даа утпас ужурлуг бис. Чугаа болза күш-ажыл хоочуннарының дугайында-дыр.

Хөй-хөй коллективтерде хоочуннарның күш-ажылчы амыдыралын узадыр дээш эвээш эвести кылып турар, ол кончуг ышы. Хоочун кадр ажылчынга азы специалиске оон шыдаары хереги чогуур үезинде сүмелээри, күш-ажылчы даалгазын эде көөрү, чуртталга бажыңнары, сад участоктары, дыштанылга путёвкалары хуваарда утпазы, оларның мерген сүмелеринге болгаш саналдарынга кичээнгейлиг болуру — ол дээрге шуптузу хоочунну хүндүлээри, оон дугайында тодаргай сагыш салыышкындыр.

Хөй-хөй назылап-кыраан кижилер ындыг-мындыг чылдагааннар-биле кырганнарга тускай бажыңнарже шилчип алырын күзеп турар, ынчалазжок ындыг албан черлери чамдык девискээрлерде ам дээрезинде чедиппес. Бо айтырыг талазы-биле ВЦСПС-тиң, профэвилел организацияларының, ажыл-агый органнарының бодап кылыр ужурлуг үүлдери хөй. Ындыг бажыңнарны бүдүрүлгелериниң социал-культура болгаш чуртталга тудуунуң фондузунуң талазы-биле акша-хөрөнгилерин каттыштырып тургаш чоп тудуп болбазыл? Ол бажыңнарны өскөөр, чижээ, Күш-ажыл хоочуннарының бажыңы деп адап-даа болгай. Ол дугайын профэвилелдери, Күрилан, министерстволар, социал хандырылга органнары бодап көөр ужурлуг. Тааржыр шиитпирлерни тывар херек, чүге дээрге, чүгаа кол үүлдүн дугайында — күш-ажыл кижиниң дугайында чоруп турар-дыр.

Чоңнуң амыдырал деңнелин бүгү талалыг бедидериче угланышкынны чайгылыш чок боттандырбышаан, Коммунистиг партия совет кижилериниң чуртталга байдалдарын экижидериниче доктаамал кичээнгейни салып турар. Бо беш чылда 50 миллион чыгам кижи чуртталга байдалдарын экижидер.

Ынчалазжок чурттаар чер айтырыы ам-даа белен эвес боон артыш турар деп чүве йилдингир. Аңаа хамаарышыр Леонид Ильич Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизинге-даа, бөгүнгү чугаазында айытканы дег, чуртталга шелүү хуваалдазынга онзагай кичээнгейлиг, боттуг болуруу, оон чүрүмүн сагыыры чүгүлә. Бо айтырыг профэвилел организацияларынга дорт хамаарылгалыг. Ол херекке кандыг-даа хажыдыышкыннарны шиитпирлиг ойтур шаварын, чуртталга байдалдарын үндезилел чок экижидер дээр, чуртталга шелүү үелчег чокка артык шелдүг кылдыр алыр семээшкиннерге удур туружуру профэвилел организацияларының хүлээлгези.

Садыг болгаш амыдырал хандырылгазын экижидериниң айтырыгларын профэвилелдериниң кичээнгейниге база доктаамал турар ужурлуг, чүге дээрге ол ажылчы чонпарның хүн бүрүде негелдерии хандырары-биле дорт холбашкан. Олар амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары-биле кады чонның хандырылгазының деңнелин болгаш культуразын бедидерин, ачы-дузаның хевирлерин калбартырып, хандырылганың кижилерге эң эптиг аргаларын ажыглап киирерин чедип алыр хүлээлгелиг.

Садыгның, иштиниң чемненилгезиниң, амыдырал хандырылга албанының бүдүрүлгелериниң ажылын экижидерииге, бар четпестерни болгаш хажыдыышкыннарны чок кылырынга бистиң ажылчын контролювус шыңгыы ужурдузалыг болур болгаш хүлээлгелиг-даа деп, иштекелчи демделээн. Ажылчын контрольдун харыылаар айтырыларын болгаш эргелерин калбартыр, оон улусчу контроль органнары-биле демпежилгезин күштелдирер талазы-биле хемчегларни ВЦСПС ап турар.

Бистиң үевисте социал факторларның иштилел бүдүрүлгезиниң өзүлдезинге-даа, кижиниң амыдырал-чурттагазынга-даа салдары хүн бүрүде өөрүп турар. Олардан күш-ажылга хамаарылга, коллективте ажыл-агыйны байдал, оон турушту., чогаадыкчы аргалыг улуг хамаарылгалыг. Ынчангаш хүн бүрүнүң ажылынга күш-ажылчы коллективтерниң амыдыралының айтырыгларын коллективтиг керээлерге болгаш социал хөгжүлдениң планнарынга үндезилел комплекстиг шиитпирлээриниче кичээнгейни күштелдирерии эргежок чугула.

Отчёттар болгаш сонгулдалар үеэниде дараазында саналдар киргеиин съездиге иштекээрии ВЦСПС чүүлдүдеи керген — коллективтиг

* * *

ССРЭ-ниң профэвилелдерииин март 16-да Кремльдин Съездилер ордузунга ажыллар эгелээн XVII съездизинин кежээки хуралынга делегаттар профэвилелдериниң Төп ревизия комиссиязының отчёдун дыннаан. Комиссиянын даргазы **Е. Ф. Гугин** иштекел кылган.

Оон соонда ВЦСПС-тиң болгаш Төп ревизия комиссиязының отчёт иштекелдерии чугаалажып эгелээн.

Социал-экономиктиг программаны боттандырарынга нөйысылалдың ажыл-ишчилерииин улуг үлүг-хуузун киирер деп шиитпирлиниин дугайын профэвилелдериниң Москва хоорай чөвүлелиниң даргазы **Л. В. Петров** чугаалаан. Бүгү адыларының ажылдакчылары идепкейлиг киржип турар социалистиг чарыштың дээштиин бедидериниин чүгүлә факторларының бирээзи күш-ажылды организастаарын сөйзырангайжыдары апарган.

Тюмень Соңгу чүгүнүң нефтижилериниң болгаш газ тывыкчыларының нөйыралдыг интернационалчы коллективи Приполярныйның бойдус байлактарын шиитпээдии алыр дээш демисеэдя иник эвес байдалдарга чорудуп турар. «Сургутнефтегаз» будүрүлге каттыжымышкынының өрүмнүзүр ажылларының № 1 Сургут эргелелиниң өрүмнүзүн маттери Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **В. М. Магафонов** оларның эрес-шудургу ажыл-ижиниң дугайын делегаттарга чугаалап берген.

ССРЭ-ниң тургустунганыңдан бээр 60 чылынга алдар болдурган чарыштың иеитерген ажылчы чонпарның чогаалыкчы инициативазының хөгжүлдезиниң дугайын профэвилелдериниң Украин республика чөвүлелиниң даргазы **В. А. Сологуб** чугаалаан. Мурнакчы дуружулганы шиитпирлиг детжирип республикоиың профэвилел организациялары боттарының эң бирги хүлээлгези кылдыр көрүп турганы ол опаадап демделээн.

Профэвилелдериниң Бүгү-делегай Федерациязында катчы **Ибрагим Закария** съездиге байыр чедирген. Планетаның кайы-даа чүгүнде чурттап турарывыстан хамаарылга чокка, ажылчы чонпар болгаш улустар Чер кырынга бүгү-ле эки чүүлдерии Совет Эвилелиниң ачызында чедип алганывыска хүнүгүн-ие бүзүрел кел чыдар болганывыс-биле оңу хүндүткен турар бис деп, ол чугаалаан. Тайбыиың хандырар талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш эш Л. И. Брежневтиң шуут бодунуң үндүргеи саналдарын болгаш иишпативалдарын ажылчыннар, бүгү деп-шилгелиг кижи төрелгетеп чаагай сеткил ханыышкын база магадаашкын-биле уткуп келээн болгаш үткүп турар деп. ПБФ-ниң чиигине секретары медеглээн. Л. И. Брежневтиң ады тайбың деп сес-биле чарызбас холбаалыг апарган.

Болгар профэвилеллериниң төп чөвүлелиниң даргазы **Петр Дюлгеров** биле профэвилелдериниң Бүгү-венгр чөвүлелиниң чиигине секретары **Шандор Гашпар** съездиге байыр чедирген.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажылын дүүн уламчылаан.

Төнчүлиңе С. А. Шалаев мынча дээн:

— Төрээн Коммунистиг партияның политиказын бүрүмбиле үүлдүзүнүн, долузубиле детживишаан, оон эш Леонид Ильич Брежневке баштаткан ленинчи Төп Комитединиң мерген удуртулгазы-биле совет профэвилелдери коммунизм тургузуушкунукунун оруу-биле моөн сөңгаар-даа чайгылыш чок чоруур, чонның чаагай чоруу дээш, бистин социалистиг Ада-чурттувустун чеңектелиишкиниинин херээ-даан холу дииилет ажылдаар.

(С. А. Шалаевтиң иштекелиин кичээнгей-биле дыннаан болгаш чангыс эвес узаа адыш часкашкынынары үзе кирип турган)

(СЭТА)

* * *

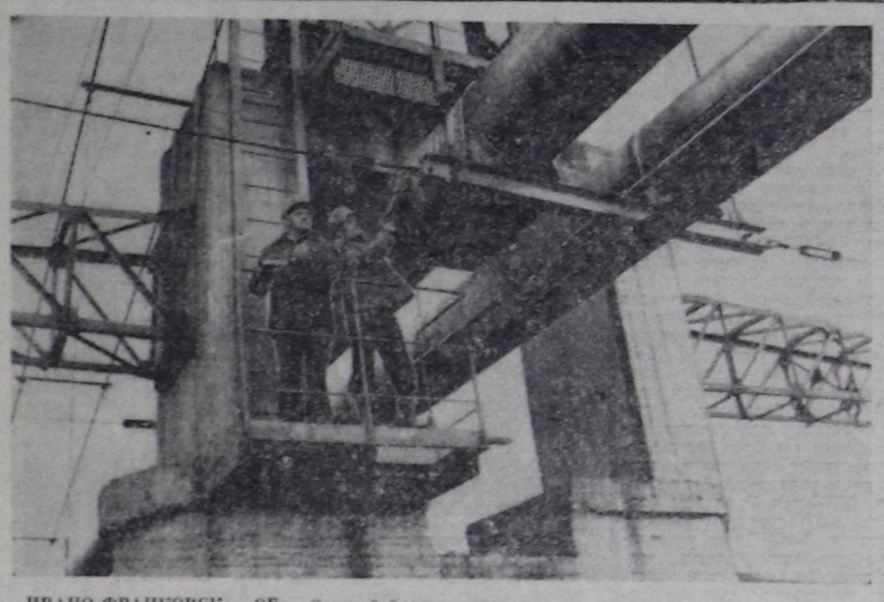

ИВАНО-ФРАНКОВСК ОБЛАСТЬ. Долинскоениң магистралдыг таз дамчыдылгазының будүрүлге эргелели чурттар аразының «Братство» таз дамчыдылгазынче 1981 чылда 21 миллиард ажыг кубометр газты сорлуруп чоруткан. Совет бойдус газының кол кезии ЭДЧ чурттарынче барып турар.

Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниге, дамгтыкмже бөрүп турар газтың шынарын экижидериниге, ажылдың айыыл чок чоруун ажлидерииге салдарлыг элээн киш техниктиг чаартылгаларны кызыны чоруткан.

ЧУРУКТА: «Братство» таз дамчыдылгазының Свеча хемин кешкен черииде.

Б. МИГОВИЧИНИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Экономиктиг өөредилге

КОЛ СОРУЛГА— ТҮҢНЕЛДИИ

Ажылчы чонларның экономиктиг өөредилгезинин дээштинин, шынарын чедип алыры, будүрүлгенин ажыктыын бедилери, оон ролюн күштелдирери пропагандистиң болгаш методиктиг чөвүлелдерниң ажылын чогуур деңнелге организастаанындан хамаарыжыр.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр СЭКП ТК-ниң хүлээп алганы «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыыдай сайзыраткайжыдар дүтайында» доктаалын күүседир талазы-биле ажылды чер-черде партия организацииларының, ажыл-агыйлар чорудун келгей.

Ажылчы чонларның экономиктиг өөредилгеин бо өөредилге чылында улам ыыдай хогжүдеглиг чоруп турар. Экономиктиг өөредилгенин организастаарын партияның сөөлгү съездизиниң негелделеринге дүүштүр тургузаар дээш партия организацииларының, методиктиг чөвүлелдерниң хүралын эрттирип, планын бадылап, кежигүннериң экономиктиг школаларга быжыглазыны эки. Мындыг ажылды бедик деңнелге чорудуп кёлгенинин түнелиинде экономиктиг өөредилгенин кичээлдери чер-черлерге уукталып чок эртип турар. Ылангыя улус ажыл-агыйының спецыалистериниң арасында организастаан теоретиктиг семинарлар багай эвес түнелди чедип ап турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринде кол түүл өөредилгенин шынары болгаш чре-түнелдии дээш болгай. Бо талазы-биле өөредилгенин ажыктыын чедип алыр дээш партия организацииларының, методиктиг чөвүлелдер хээш эвес ажылдарны кылып турар.

Совет кижи бүрүзү, бир эвес ол коммунизмниң идеалдарын бадыткаар дээш демисеглиг идепкейлиг киржирин күзээр болза, марксизчи-ленинчи теорияны ёаулуу-биле шиигээдип алыр ужурлуг. Дыннакчы бүрүзү СЭКП-ниң экономиктиг теориязын өөренип, марксизм-ленинизмниң үндезилектилериниң, партияның удуртукчуларының ажылдарын, партияның болгаш чазактың документилерин хүп бүрү шиигээдип ап турарын чедип алыры пропагандистиң кол сорулгазы болур. Бо өөредилге чылында В. И. Ленинниң «Совет эргечагырганың сорулгалары», «Чарыштың канчаар организастаарыл?», «Улуг эгелээшкин болгаш Л. И. Брежневтиң «Сактыышкынарын» дынпакчылар өөренип, XXVI съездиниң материалдарын кичээлдеп буруунге шиигээдип ап турар. Ол ышкаш СЭКП ТК-ниң ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Советтиниң сессииэлиниң документилерин тускай кичээлдерге өөренген.

Бир эвес пропагандист теорияны өөренирин будүрүлгенин болгаш ниитилел амыдыралының кижилерин хайныктырып турар айтырыгларыбиле сырый холбаштырарын чедип ап турар болза, ынчан кичээлдер солуп болгаш уткашынары бедик болур. Моңу херек кырында канчаар чедип ап турарыл? Бо ажылдың бир хевири — дынпакчылаага практиктиг онаалгаларны берип, ол онаалгаларны күүсеткенинин дугайында дынпакчының отчёдун кичээлдерге ап турары. Практиктиг онаалгаларның чижек темазын методиктиг чөвүлелдер пропагандистерге берип турар. Мындыг ажылды Өвүр, Тес-Хем, Бии-Хем районнарның пропагандистери чорудуп турар.

Өскө бир хевир —дынпакчыларның социалистиг хүлээлгелериниң экономика талазыбиле бадыткалын кылчып, а социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин эдлчеглиг кичээлдерге азы ажылчын коллективтериниң хуралдарында дынпап турары. Мында чижек кылдыр Бии-Хем районнуң пропагандистери ап болур. Районнуң методиктиг чөвүлели (даргазы СЭКП райкомунуң секретары В. И. Габитов) бо ажылды бедик деңнелге чорудуп турар. Районнуң будүрүлге эргелелиниң пропагандистериниң дуржулгазын өөренип кәрген. Эргелелде үр үеде ажылдан турар дуржулгалыг пропагандистер И. А. Беспалов, А. И. Трушкова бар. Бо өөредилге чылында олар «Камналгалыг чорук — коммунистиг онзагай үүл» деп курсту башкылап турар. Бо школаларда дынпакчылар пропагандистерниң дузазы-биле социалистиг хүлээлгелерни экономика талазыбиле бадыткап, кичээлдерге ол хүлээлгелерни камгалап турарлар. Пропагандистер баштай дынпакчыларнын ажылын, будүрүкчү планын анализтеп, ажылдың ажыктыын база шынарын канчаар белидерил деп айтырыгларны олар-биле чугаалажып турар. Эш-өөрүнүң мурнуна будунуң хүлээлгезин ап, оон күүселдезин түнелээри дынпакчыларнын харысаалгазын көдүрер. Моон түнелиинде эрткен 1981 чылда эргелелдин ажылчыннары багай эвес ажылдап, амгы үеде ССРЭ-ниң 60 чылынга төлептиг үзүражыр дээш социалистиг хүлээлгени ап турар. Бо социалистиг чарыштың эгелекчизи—Ээрбектиң комплектиг хүлээп алыышкын пунктузунун эргелекчизи Е. А. Өшейоол. Пропагандист-биле кады будүрүлгенин планын анализтеп кәргеш, ону декабрь 17-де күүседир деп шиитпирлээн. декабрьның арткан он ажыл хүнүнде немелде 330 рубльдиг хандырылга дузазын чоңга бээрин ол хүлээнген.

Пропагандистерниң бо ажыыттыг ажылын оон-даа улам хаңылаалыр дээш районнуң методиктиг чөвүлели «Сээн социалистиг хүлээлгең». «Хүлээлгеңни канчаар күүсеттин?» деп темалыг кичээлдерни эрттирерин сүмелеп турар.

Бо өөредилге чылында республиканың дуржулгалыг пропагандистери «Сен түүкамнап алдың?», «Камналга дээш демисеглге сээн киржилгең» деп темалыг кичээлдерни эрттирип турар.

Кичээлдерниң үре-түнелдиин чедип алырыңа рефераттар бижип, ону камгалаары база чугула.

Экономиктиг өөредилгенин пропагандистерниң бир чугула сорулгазы—өөредилге үезинде алган биликин дынпакчылар болдунун ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдурун билири. Бо талазы-биле кичээл бүрүзүнде билигларни быжыглап, практиктиг угланнышкынны бээри чугула. Маңаа мурнакчы дуржулганы өөренири чугула деп пропагандистер санаа турар. Малчын бригаларга, фермаларга, тудуг, будүрүлге коллективтериниң экономиктиг өөредилгеге будүрүлгенин мурнакчы дуржулгазын өөренири эң чугула. Бо талазы-биле түүлгө ажыллы эртеп өөредилге чылында Тес-Хем районнуң пропагандистери малчын бригада төптеринге доктаамал эрттирип келгей. Ол ышкаш Каа-Хем районда ыяш ажыл-агыйында пропагандистер Ю. А. Кривов, В. Г. Толетов мурнакчы дуржулганы пептерлеп, өөредилге ажылды багай эвес организастап турар.

Чамдык экономиктиг школаларның ажылын ап көөрге, кайда методиктиг чөвүлелдерниң ажылы эки чоруп турарыл, кайда удуртукчулар өөредилгеже чогуур сагыш салып, методиктиг чөвүлелдиң ажылын уштап-баштап турарыл эки, ында өөредилге эки түнелдиг-дир дээрээн үстүнде көрдүвүс. Ынчангаш өөредилгенин шынарын, үре-түнелдиин чедип алырда, методиктиг чөвүлелдерниң ажылын сайзыраткайжыдын, пропагандистерге методиктиг сүмелеп доктаамал бээри чугула.

Е. АЖИ.

Политиктиг чыдыышкын бажыңында экономиктиг өөредилге консультантызы

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА чогулаа ПМАГ: КЫСКА ДЫННАДЫЛГАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң эш Л. И. Брежневтиң чугаазы —делегейниң хөй-ниитизиниң кол кичээнгейинде. Совет профвилелдериниң эргелерин болгаш харысаалгазын улам ыыдай калбартырыңче, совет кижилериниң чаагай байдалын бедидеринче, күрүнелериниң ниитилел тургузуунун болгаш политиктиг системазындан хамаарылга чокка, оларның аразынга быжыг тайбыкче бозугаш ажыктыг кады ажылдажылгаже Совет Эвиделинин угланышкыны Л. И. Брежневтиң чугаазында чырыткыландыр илергейдеттинген деп, даштыкы тайылбырларда демдеглеп турар. Л. И. Брежневтин саналында кёдүрүлген чаа совет тайбык инициативаларының улустарның тайбынын болгаш айыыл чок чоруун быжыглаарынга эң чугула ужур-дузалыын даштыкы хайгаараачылар онзалап демдеглеп турар.

Демократияны хөгжүдериниң, коммунизм тургузуушкунуңче ажылчы чонларны хандыкшыдарының күчүлүг чепсэ болур совет профэвилелдериниң мурнунга Л. И. Брежнев чугула сорулгаларны салган деп, МТИ дээр вестр информацин агентилели дамчыткан. Делегей байдалын улам ыыдай чилиглендиреринче, боо-чепсектерни эдериллиреринче, күрүнелер аразында болур-чогуур харылзааларны үрээринче угланнышкын чаңгыс-даа улуска эки чүү-даа бербес деп, совет удуртукчу медеглээн.

ССРЭ-ниң Европа кезээнге ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектерин тургузарынга чаңгыс таладыг мораторий дугайында Л. И. Брежневтин медеглели — ядролуг дайынның кыжаанын болдурбазыңче, улустар аразынга будүрежилгени бижыглаарынче Совет Эвилелинин шынчы чүткүлүүн чаа илерели болган деп, **Чехословак радио** айыткан.

Л. И. Брежневтин чугаазы ССРЭ-де күш-ажылчы кижи дугайында СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың кайгамчык улуг чаагай сагыш салынышкынының дугайын чырыткыландыр хереченил турар-дыр деп. **Болгар радио** онзалап демдеглээн. Совет Эвилелинин чайгылыш чок болгаш принципиалдыг даштыкы политиктиг угланнышкынды, улустар аразында дүшкүүрүүт чорукту болгаш дайын кыжаанышкынын кошкадырын чедип алыр деп ССРЭ-нин шиитпирлиг чоруу чугаазында илергейлеттинген, ол дугайын Л. И. Брежнев ажок бүзүрелдиг болгаш алыс шынныг чугаалаан.

ССРЭ-ниң Европа кезээнге ортумак ыракшылдың ядролуг боо-чепсектерин тургузарынга чаңгыс таладыг чурум-биле мораторий кылырын Совет Эвилелинин күштүг болдуруп чорудар дээни моон мурнунда-ла ында тургускан болгаш сан база шынар-даа таладыг боо-чепсектерге-даа, эрги ракеталарны тургузары шеглеттингеи улам чаа ракеталар-биле солуурунга-даа хамаарыжыр деп, АП дээр америк информацин агентилел демдеглээн. Л. И. Брежневтиң саналдары «чепсеглениишкинин дүжүрер талазыбиле чугаалажылышкыларга чаа идеяларны киирер» деп, барыын таланы дипломаттарның медеглеп турарын бо агентилел чеги дыннаткан.

Европага чүс-чүс чаа америк ракеталарны тургузуушкан таварылгада делегейге стратегтиг өске байдал тургусетинип. АКШ-тың талазынган ССРЭ-ге болгаш оон эвилелчилериниге немелде боттуг кыжаныышкын тыптып келир, мынчангаш ол чорук шуут АКШ-ты, оон девискээрин база киириштир өске таланы база шаң-ла ыыдыг байдалга тургузуптар ыыдыг харыы хемчегларн алырынче Совет Эвилелин албадаптар ийик дээрининг дугайында Л. И. Брежневтин чугаазында киргеи тодаргай сагындырымышкынче **америк информацин агентилелдери** онза кичээлгейни утландырып турар.

Совет удуртукчу делегейниң амгы байдалын парыл болгаш чидиг кылдыр тодаралын көргүскеш, АКШ-ты болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарын Мадрид ужурашкынының сборз ажылдавышаан, делегей байдалын хораннаар бодалдыг болуп турар дээш бүрүү шапкан деп, **Фин телеграф бюрозу** айыткан.

Ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектерниге хамаарыштыр Л. И. Брежневтиң кедүргеи ССРЭ-ниң чаа санаалары болгаш хемчеглери тайбынны, улустар аразынга айыыл чок чоруулу быжыглаарынга угланган ажок улуг базымдыр деп, Англинның «Лейбористер — тайбын дээш» дээр массалыг хөй-ниитии организацинязының секретары С. Роберте медеглээн.

(СЭТА).

УЛАМ ДЭЭШТИГ БОЛДУРАР

Сөөлгү чылдарда Тес-Хем районда чон ортузунга лекция пропагандазы кескүү-биле калбарган, күш-ажылчы коллективтерге, албан организацияларга, чурттакчы чонга номчуттуун турар лекцияларның утка-шынары ханылаан, темазы янзыбүрү апарган.

Районнуң «Билиг» ниитилел организацииязының лекторлары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин ажылчы чонга билдингир кылдыр тайылбырлаар, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын кижи бүрүзүнүң угаан-медерелинге чедирер, районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунда салдынган планныг онаалгаларны күүседиринче бүгү күштү мобилиастаар сорулганы салган шиитпирлиг ажылдап турар.

Районнуң «Билиг» ниитилел организацииязының баштаар черии эге организацияларның ажылын экижедиринче, оларга практиктиг база методиктиг дуза көргүзеринче кичээнгейни кошкатпайн турар. Баштаар черниң база президиумун кежигүннери эге организацияларга барып, оларның ажылынга арга-сүмени берип, лекторлар-биле тус-тус беседалажып чугаалажып турар.

Партияның XXVI съездизиниң материалдарын пропагандалаар база СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң материалдарын кижи бүрүзүнге билдингир кылдыр тайылбырлап чедирер сорулгабиле лекторлар семинарын доктаамал эрттирип турар. Районга политхүннер эрттиреринге эң-не идепкейлиг киржирлер — лекторлар.

«О. Шынаа», «Чодураа» совхозтарда, Самагалдай, Берт-Даг ортумак школаларда болгаш оон-даа өскё күш-ажылчы коллективтерде, ажыл-агыйларда, албан организацияларда «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының ажылы эки түнелдерлиг болган. Чижек кылдыр «О. Шынаа» совхозта «Билиг» ниитилелиниң эге организацииязының ажылын көрээл. Ында 25 лектор бар. Олардан партийжи даалгазын ак сеткилдиг күүседип, чон мурнунга лекция номчуп турар идепкейлиглер хөй: совхоз директору Н. Балчий-оол, кол зоотехник М. Сүүн-оол, кол инженер Э. Монгуш, кижи эмчизи А. Эртине дээш өскёдер-даа бар. Эге организациялың даргазы С. Артына тускай план ёзугаар ажылдап, лекция пропагандазыңче башкыларны, кёдээ ажылагыйның тускай эртемпиглерин хаара тудуп, оларның бот-идепкейин хөдүрүп келген.

Делегей байдалын, партияның иштики база даштыкы политиказын чоңга таныштырар, ол ышкаш партияның экономиктиг, аграр политиказының дугайында, коммунистиг болгаш шериг-патриоттуг кижилдилгеге база оон-даа өскё темаларга сёлуп лекцияларны В. Попов, С. Дандар, Н. Балчий-оол, Б. Ламажаа, С. Монгуш, Д. Хертек, Т. Шимит болгаш өскелер-даа номчуп турар.

Эрге-хоойлу, социалистиг хоойлу-дурум талазыбиле лекцияларны районнуң суд, прокуратура, милицияның ажылдакчылары база номчуп турар. Ылангыя районнуң улус судунуң даргазы Д. Оюн-Бардашың хоойлу-дүрүм талазыбиле номчуп турар лекцияларны дээштиг болгаш солуп.

Районнуң «Билиг» ниитилел организацииязының баштаар черииниң ажылында четпестер бар. Лекторларның номчаан лекцияларының путёвкалары чогуур үе-шаанда долдуртупмайн турар. Ол ышкаш чамдык лекторларның номчуп турар лекцияларын чогуур үеанинде хынап, оон утка-шынарын сайгарып, чугаалашпайн келген.

Ол ышкаш баштаар черниң президиуму түс-түс секцияларның ажылын чогуур үеанинде хынап, оларга негелдени күштелдирбейн база методиктиг дуза көргүспейн келген. Районнуң хөй-ниитии организацииялары-биле оон ажыл-ишчи харылзаазы амдаа кошкан, ажыл-агыйларның, күш-ажылчы коллективтериниң удуртукчулары-биле харылзаазы, оларның-биле немииг ажылы чогуур негелдезинге четпейн турар.

Районнуң «Билиг» ниитилел организацииязының лекторлары боттарының ажылында бар четпестерни дарый чайладып, үениң негелдези-биле партияның салган сорулгаларын амыралга боттандырар дээш ажылдаар хүлээгелиг.

Х. ОЙДАП-ООЛ.

Совет нейрохирургтар ССРЭ-ниң кадык камгалалының төөгүзүнде онза черии эгелеп турар. Москвага нейрохирургияның эртем-шинчилел институдун тургускаңы медицинаның ол адырын хөгжүдеринге идиг болган. Ол институтту РСФСР-ниң Кадык камгалалының улус Комиссариадының 1932 чылдың январь айда дужаалы-биле организастаан. Амгы үеде ол оон баштайгы директору академик И. Н. Бурденкоңун адын эдилээн болгаш бодунун чартык чүс чыл юбилейин демдеглээн.

Ол эртем болгаш эмнелге албан черинин ажылынын үндезинин кылдыр И. Н. Бурденко аңгы-аңгы адырларның эмчилериниң демниг, кады ажылдарын санап турган.

— Юбилей чылында бо институт болза, шиитпирлеп турар сорулгаларының хемчээлиниң талазы-биле деңнээ чүве чок, оң улуг нейрохирургия шинчилел албан черн боон турар—деп, ол эртем болгаш эмнелге төвүнүң директору ССРЭ-ниң МЭА-зының чингине кежигүнү, профессор А. Н. Коновалов сөлүнга чүүлүүге демдеглээн. — Эртем-практиктиг айтырыгларны метолгогуг болгаш методиктиг бедик деңнелге шиитпирлеп турар. Чылдынга ацаа 3000 кижини шинчилеп, оларның хөй кезиин кезип эмнеп турар. Институттуң поликлиниказы чылда 10000 хире кижиниң баштайгы шинчилишкинин кылып турар. Янзы-бүрү адырлыг лабораториялар болгаш кабинеттер янзы шинчилгени болгаш эмнээшкинин боттандырар.

Эртем шинчилелдериниң көл-ла угланышкыны баш мээзинин дамырларының патологиязын, баш сөөгүүн болгаш мээнин, оорга чүүлүүн кемдээшкиниерин, ыяшкыларны... илереткеш, эмнээри боон турар. Баш мээзинин дамырларының патологиязын шинчилээри болгаш ону кезиң эмнээринин аргаларын ажылдан кылыры база көл черии эгелеп турар.

ЧУРУКТАРДА: уругларның нейрохирургия патологиязының салбырында Таджикистандан келген чеди харлыг Назира Халтураевага микрохирургтуг хереккелдериниң дузазы-биле кезип эмнээшкинии чёдиишкинниг чорукан. Солагай талдан ол талазынче —салбырның ажылдакчылары Гурам Мжавиадзе, Сайфидин Нуридинов, Валерий Комаров болгаш Назираның авазы —Бибихон Азизова: **(адаанда)** француз «Томисон-ЦСФ» фирманың кылып үндүргеи компьютерлиг томографты башкарар черде. Оон дузазы-биле амгы үениң рентген техниказын болгаш электроннуг саналга машиналарын каттыштыр ажыглап, аарыгны шуут-ла чаа аргабиле илередип турар.

В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАҢЧЫЛ АПАРГАН

Чазылар район төвүнден 150 километр черле турар. Ол чер ырак-узак болжажок, чурттакчылары эмчи хандырылгазын үргүлчү ап келген. Чазылар суурундан чүс километр ыракта чурттап орар ивижилер база бар. Оларга вертолёт-биле Тоора-Хемден эмчилер чедип, кадыын хайгаарап, айла бир үеа баары чаңчыл апарган. Оон-биле чергелештир аъш-чемни сагыылап туоар.

Район эмчилери М. И. Конгар, Т. С. Сандан олар чонуун кадыы дээш конгуг сагыш човаңгыр. Ук суурнун чурттакчылары болгаш ивижилер эмчиларинге сегкил ханын чөргаарлапырлар.

В. КУРТУЖЕК.

Тожу район.

СЪЕЗД ДООЗУЛГАН

МЕХИКО. (СЭТА). Мексиканың Каттыышкан социалистиг партиязының (МКСП) I съездиэн аңаа боон эрткен. 500 ажыг делегаттар партияның кол документилерин — принципти декларациязын, программавы болгаш уставты хүлээп алганнар.

Партияның тактиказынга болгаш стратегиязынга, оон идеологтуг үндезининиң айтырыгларынга съезд улуг кичээнгей салгаа.

Съездиге МКСП-ниң 75 кежигүн составтыг Төп Комитедии сонгаан.

Съезд Кубаны, Никарагуаны, Гренаданы, а ол ышкаш, хосталга, демократия болгаш хамаарыштас чорук дээш демисежин турар Сальвадорнуң, Гватемаланың улустарын деткеп революцияны хүлээп алган.

ТК-ның ам болур пленумунга ТК-ның политкомиссиязын болгаш МКСП-ниң чингине секретарын сонгуур.

Съездиниң төгенининг соонда болган митингиге МКСП-ниң Чингине секретазиадының кежигүнү Арнольдо Мартинес Вердуго чуве чугаалаан. Ол чаа партияны тургузуп турарының дугайын чугаалаан. Оратор оон өмүнээзинден Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа чурттары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын олар илереткеннер.

ПЛЕНУМ БОЛГАН

ЛИМА. (СЭТА). Анаа Перунуң Коммунистиг партиязының (ПКП-ның) ТК-зының эдлчеглиг пленуму болган. Ол амгы байдалдарда партияның ажыл-чорудулгазы-биле холбаалыг айтырыгларны, ПКП-ниң алды айларда ажыл программазын, а ол ышкаш чамдык организастыг айтырыгларны чугаалашкан.

ПКП ТК-ның Чингине секретары Хорхе дель Прадонуң кылганы илеткелди пленум дыннаан, чүүлдүг деп көрген. Ол илеткелде ПКП-ниң оонза съездизиниң соонда чуртка болган иштики болуушкунуг байдалдарга болгаш болуушкуннарга аналаати ылдый, партияның сорулгаларын айытказын.

Пленумуңун кириикчилери чидиг кылдыр тодаралдыг көргүскеш, АКШ-ты болгаш НАТО-ну, оон девискээрин база киириштир өске таланы база шаң-ла ыыдыг байдалга тургузуптар ыыдыг харыы хемчегларн алырынче Совет Эвилелин албадаптар ийик дээрининг дугайында Л. И. Брежневтин чугаазында киргеи тодаргай сагындырымышкынче **америк информацин агентилелдери** онза кичээлгейни утландырып турар.

Совет удуртукчу делегейниң амгы байдалын парыл болгаш чидиг кылдыр тодаралдыг көргүскеш, АКШ-ты болгаш НАТО-ну өске-даа чурттарын Мадрид ужурашкынының сборз ажылдавышаан, делегей байдалын хораннаар бодалдыг болуп турар дээш бүрүү шапкан деп, **Фин телеграф бюрозу** айытказын.

Ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектерниге хамаарыштыр Л. И. Брежневтиң кедүргеи ССРЭ-ниң чаа санаалары болгаш хемчегларн тайбынны, улустар аразынга айыыл чок чоруулу быжыглаарынга угланган ажок улуг базымдыр деп, Англинның «Лейбористер — тайбын дээш» дээр массалыг хөй-ниитии организацииязының секретары С. Роберте медеглээн.

(СЭТА).

СЕССИЯ АЖЫТТЫНГАН

ЖЕНЕВА. (СЭТА). ССРЭ биле АКШ-ның аразынга 1972 чылдың май 26-да чаргаи ядролуг дайынның үүн болур айыылын эвээжедир хемчеглер дугайында дугуржулганың соругалаарын болгаш негелделерин боттандырып чорударынга идиг кылыры-биле тургускан совет-америк доктаамал консультатиниг комиссиязының эдлчеглиг сессиязы ында ажытынган.

Идегелдиң спартакиадазы

ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазы дооступ турар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кол шаңналын Москваның шилиндек командазы чаалап алган. Ийиги болгаш үшкү черлерни Ленинградтың болгаш Свердловск областың командалары эзэлээннер. Эстон ССР-киң шилиндек командазы ийиги бөлүкке чемпионнаан. Спартакиаданың 57 комплект медалын улуг улустуң эң шыырак спортчуларынга, 120 комплект жетоннарны — салым-чаяанныг аныяктарга тывыскан.

Бүгү-эвилел оюннарының түңнелдериниң дугайында СЭТА-ның түскай корреспондентилеринге маргылдааларның кол судьязы, ССРЭ-ниң Спорткомитединиң дазгазының оралакчызы В. СЫЧ мынчаар чугаалаан:

— Бешки кышкы спартакиаданың түңнел кезээ мурнуку маргылдаалар дег, спортчу байырлал болган. Күш-культура шимчээшкинииниң өзүп орар күүзүн ол база катап бадыткавышаан, спорттуң бистиң чуртта массалыының көрүлдези болган.

Спартакиаданың муң-муң ажылчыннарны, колхозчуларны, албан-хаакчыларны, сургууулдарны хаак оруктарынче, кылан доштарже эвилелдээр дээн сорулгазы күүсеттинген. Ону дараазында чурагайлар-биле бадыткап болур: спартакиаданың массалыг старттарынга 35 миллион кижи киришкен, ол дээрге баштайгы кышкы спартакиададан 3,5 катап хөй болганы ол. 7 миллион ажыг кижи ГТО комплекизининг нормазын күүсеткен, 4,5 миллион кижи разрядтыг спортчулар болган. «Хаак оруу кыйгырып тур», «Бистиң идегелевис — дош», «ГТО-нуң хаак оруу», «Бүгү оң-бүлевис-биле стартче!», «Россияның хаак оруу» дээн чергелиг маргылдаалар калбак нептерелди алган. Спортка хандыкшыллыг миллион хире кижи февраль 28-те Хаакчының бирги бүгү-эвилел стартынче үнген. Баш удур сананың ёзугаар, спартакиадага үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугларның, совхозтарның болгаш колхозтарның, албан черлериниң, өөредилге черлериниң, күш-культураның 110 мүң коллективтери киришкен.

Спорттуң чаа тудугларын, ылаңгыя чоннуң чурттап турар черииниң аайы-биле бөлүүн тудуглар кылырынга, хаак баазаларын, ажылчы чоннарның дыштаныр черлерииге спорттуң дериг-хереклердерин ачыга бээр черлерни организастаарынга спартакиада улуг идиглиг болган. Чангыс сөөбиле чугаалаарга, чурттуң күш-культура организацияларының СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-нии Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын болган СЭКП-ниң XXVI съездизиннің шиитпирлерии, СЭКП ТК-ның болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураны болгаш спорттуң улам ынай көдүрер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырар дээш чедиишкинииг ажылдаанын бадыткаан.

Спортка бистиң чедиишкинеривистиң быжыг үндезини массалыг спартакиадалар турган болгаш ол бооп артар-даа. Дыка хөй сураглыг атлеттер «улуг спортче» оруун күш-культура коллективтеринге маргылдаалардан эгелээн. Бо спартакиада база ыңдыг болур. Чүге дээрге, бо кыжын аңаа киришкен аныяктар ышкы оюннарның төөгүзүнде эң хөй болган. Оон киржикчилериниң ортумак назыны 20 хар. Эвилелдешкен 11 республикалар болгаш РСФСР-ниң 34 областары, крайлары болгаш автономнуг областары чаа-чаа чемпионнарлыг болгаш тиилекчилерлиг апаргылаан.

Түңнел маргылдааларга сураглыг спортчулар конькиге маңнаар Наталья Петрусева (Москва) болгаш Дмитрий Бочкарёв (Ленинград), хаакчылар Галина Кулакова (Ижевск), биатлонист Владимир Барнашов (Омск), даггa хаактаар Людмила Кедрина-Реус (Ленинград), шаңакчы Сергей Данилин (Москва) олар-биле черелештир эләдилер, «улуг спортка» чаа келгеннер — конькиге маңнаар Наталья Глебова (Кемерово) биле Павел Пегов (Москва), хаакчылар Владимир Сахнов (Казах ССР) болгаш Наталья Ушакова (Белорус ССР), биатлонист Петр Бруенко (Украин ССР) болгаш Красноярскиниң хаак оруктарынга үш алдын медальды чаалап алган Юрий Бурлаков (Хабаровск) оларның аттары илереп үнүп келген.

1984 чылда болур Олимпий оюннарынга уткуштур чаа-чаа ыңдыг спортчулар хөй-ле болзун деп күзээр бис, ынчан чурттуң кол командазынга киреп кижилерни шилиринге дыка идиглиг болгай.

(СЭТА-ның корр.).

«ХЛЕБКЕ МӨГЕЙИП ЧОРУҢАР»

Ынчаар адаан конкурс-кежээ бистиң № 2 школаның 8—10 класстарынга болуп эрткен. Кежээге өөреникчилер барык чартык ай белеткенип келгеп.

Кежээ көрүкчүлерге-даа, киржикчилерге-даа ажыктыг болгаш солун болганыл экюри кежигүннери демдеглээн.

Кежээнин эгезинде 10 класстың өөреникчилери улуг каравай-хлебти байырлыг байдалга залче киирип келгеш, хлеб дугайында эге сөс чугаалааннар. Дараазында конкурстуң киржикчилери хлеб дугайында ырлар, шүлүктер, чечен чугаалар күүсеткеннер. Л. И. Брежневтиң «Кур чер» деп номундан үзүндүнү 10«б» класстың өөреникчилери эки күүседирге, чыылганнар адыш часкан хүлээп алганнар.

Кежээге хана солуннар, монтажтар делгелгеэн, класстарның боттарының кылганы аъш-чем делгелгеэи, стол дериинииң көрүлдези база болгулаан. Столдар кырынга хлеб, далгандан кылган чемперии дээжизи делгеттинген турган. Ол делгелгеге хлебтиң янзы-бүрү хевирлеэи: торт, пирогтар, маичы, буза, пова, печенье, пряник, хуужуур дээш хөй-ле чем бар болган. Анаа өөреникчилер шаанда болгаш амгы үеде тараа камналгазының айтырыгларының дугайында, тараапы будурун алыр дээш кижилер кайы хире күжүн үндүрүп, дерии төп турганының дугайында, бир эвес стол кырында хлеб-де бар болза, еске аъш-чем, анаа чүгле немелде болурунун дугайында база чугаалаан.

Ш. СЕДЕН-ХУУРАК,
Кызыл.

ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРБҮШААН

Тываның хөгжүм-шии театрынга тыва театрның эрткен ийи чылдарда кылып чорукан ажылдарын түңнээн чогаадыкчы конференция болуп эрткен. Эзлегглиг конференцияны РСФСР-ниң алдарлыг артизи, театрның кол режиссёру Сиин-оол Оюн ажыктаан. «Советская культура» солунның корреспондентизи журналист Анна Адольфовна Кузнецова сөс ап чүве чугаалаан:

— Театрның репертуарында кирип турар шилерден артистериң ойнап турары 8 шиини көрдүвүс. Оларның 3-жү уругларга тураскаатказ. Черле ынчаш, сөөлгү үеде театр бичии уругларга тураскаатказ шилерии үндүрүп турар апарганын демдеглээр апаар. Бо болза мөөң мурнунда театрның бир чугула айтырыы болуп турган болгай. Ындыг-даа болза, уругларга ам-даа идейлиг утказы хаңы, чугула өөредиглиг эки шилерии тургузары негеттиниң турар. Уругларга тураскаатказ шилерии режиссёрларның тургузуп турары эки. Көргедивис «Үш хававак», «Катя болгаш хуулгазыннар» база баштайгы тыва фантастика «Илбилиг согун» деп шилерии сонуургадывыс. Оларның аразында режиссёр Людмила Бузинаның тургускан шилерии солун болгаш көрүштүг, бичилерииң сагыш-сеткилиигe, ажы-чаңыга чөөк болуп турар.

Театрның сценазында хоочун драматургтар-биле чергелештир аныяк-даа авторларның шилерии көстүп турар апарганы өөрүнчүг-дүр. Ылаңгыя чогаадыктың аныяктарже улуг кичээнгейни салып турарын аныяк автор Чылгычы Ондарның «730 хүнер болгаш дүнер» деп шиизиниң сценада көстүп келгени хереченеп турар. Ук шиинии ниити утказы, кол темазы солун. Шиинии бирги кезээ көрүлүг болгаш эки бижиттинген. Ында кызыгаар шеринии амыдыралын көргүскен. Ындыг-даа болза, мээзи бодалым-биле алырга, шиинии ийиги кезээ чиг болуп турар. Маңаа кызыгаар үреклиериниң сооңдан сүрүүшкүнүү көргүспейн, а оон соонда чүү болганын ол-ла казармага шеригиерии аразында чугаага көргүскен болза эки болгу дег. Бо талазыбиле автор бодаиып, эде ажылдаар болза эки-дир. Аныяк авторга бүгү талалыг дузаны чедирзе чогуур. Ногаан фуражкаларлыг шериг оолдар сценага көстүп келгеш, ойнап турары чараш-даа, көрүксенчиг-даа. Шиинии тургускан режиссёрнуң база чүрүкчүнүң ажылы черле чедиишкинииг болган.

Идеткелчи көрген шилериниң чедер, четпестерии анализтеп, ында ойнап турар артистериң чогаадыкчы ажылчорудулгазының дугайында чыылганнарга бодунуң саналл-оналлын берген.

Дараазында уран чүүл эртемнериниң кандидады, Москваның Б. В. Щукин аттыг театр училищезиниң проректору Анатолий Алексеевич Белкин чүве чугаалаан.

Театрда аныяк артистериң чогаадыкчы ажыл-ижииң болгаш оларның тыва театрда шилип алган шилерде кайы хире киржип, канчаар ойнап турарының дугайында ол чугаалаан.

Артистериң аразында чугаалаарында дээштиг харыдзаалар ам-даа четпезин, шии бүрүзүнде шоолуг шимчээшкин чок, а чүгле хөй чугаа-биле көргүзүглерни артистериң ойнап эрттирип турарын болгаш бодунуң арга-сумелерин «Киноактёр» театрның режиссёру, Грузин ССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Нелли Рождественова Эшба демдеглээн.

«Киномеханик» журналдың кол редактору, экономиктиг эртемнериң кандидады, театр талазы-биле тускай специалист Владимир Сергеевич Жидков тыва театрларын аныяк автор Чылгычы Ондарның «730 хүнер болгаш дүнер» деп шиизиниң сценада көстүп келгени хереченеп турар. Ук шиинии ниити утказы, кол темазы солун. Шиинии бирги кезээ көрүлүг болгаш эки бижиттинген. Ында кызыгаар шеринии амыдыралын көргүскен. Ындыг-даа болза, мээзи бодалым-биле алырга, шиинии ийиги кезээ чиг болуп турар. Маңаа кызыгаар үреклиериниң сооңдан сүрүүшкүнүү көргүспейн, а оон соонда чүү болганын ол-ла казармага шеригиерии аразында чугаага көргүскен болза эки болгу дег. Бо талазыбиле автор бодаиып, эде ажылдаар болза эки-дир. Аныяк авторга бүгү талалыг дузаны чедирзе чогуур. Ногаан фуражкаларлыг шериг оолдар сценага көстүп келгеш, ойнап турары чараш-даа, көрүксенчиг-даа. Шиинии тургускан режиссёрнуң база чүрүкчүнүң ажылы черле чедиишкинииг болган.

Идеткелчи көрген шилериниң чедер, четпестерии анализтеп, ында ойнап турар артистериң чогаадыкчы ажылчорудулгазының дугайында чыылганнарга бодунуң саналл-оналлын берген.

Дараазында уран чүүл эртемнериниң кандидады, Москваның Б. В. Щукин аттыг театр училищезиниң проректору Анатолий Алексеевич Белкин чүве чугаалаан.

Театрда аныяк артистериң чогаадыкчы ажыл-ижииң болгаш оларның тыва театрда шилип алган шилерде кайы хире киржип, канчаар ойнап турарының дугайында ол чугаалаан.

Артистериң аразында чугаалаарында дээштиг харыдзаалар ам-даа четпезин, шии бүрүзүнде шоолуг шимчээшкин чок, а чүгле хөй чугаа-биле көргүзүглерни артистериң ойнап эрттирип турарын болгаш бодунуң арга-сумелерин «Киноактёр» театрның режиссёру, Грузин ССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Нелли Рождественова Эшба демдеглээн.

«Киномеханик» журналдың кол редактору, экономиктиг эртемнериң кандидады, театр талазы-биле тускай специалист Владимир Сергеевич Жидков тыва театрларын

Театр болгаш үе

театрның көргүзер шилериниң планнарынга хамаарышкан арга-сүме каткан.

Оон соонда чогаалчы, «Тувинская правда» солунның культура кылдызының эргелекчизи С. Козлова, режиссёр Л. Бузина, аныяк режиссёр А. Ооржак, артист В. Серен-оол олар боттарының сана-оналдарын берип, сөс ап, чүве чугаалааннар.

Эрткен ийи чылдың дургузунда кылып чорукан ажылдарны түңнеп, ында чедер, четпестерни сайгарган. Конференцияга Тыва АССР-ниң культура министриниң оралакчызы В. В. Оскал-оол чүве чугаалаан.

Конференция бедик чогаадыкчы деңнелге эрткен. Оон ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак киришкен.

А. ШОЮН.

АМЫДЫРАЛДЫҢ КӨРҮНЧҮҮ БОЛУР

Театр — амгы үеде чоннуң амыдыралының көрүнчүү, чаа кижиниң кижизидиринии школазы апарган. Ынчангаш партия болгаш чазак театр уран чүүлүнче сагыш салып, оон күзүнге даянып-даа турар. Маңаа хамаарыштыр РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эрткен чылын үндүргеии «РСФСР-де театр уран чүүлүнүң байдалы болгаш ону улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында» доктаалы база Бүгү-россияның театр конференциязының болуп эрткени. Бүгү-россияның театр ниитилелиниң Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнатканын чугаалаан болур.

Театр — амгы үеде чоннуң амыдыралының көрүнчүү, чаа кижиниң кижизидиринии школазы апарган. Ынчангаш партия болгаш чазак театр уран чүүлүнче сагыш салып, оон күзүнге даянып-даа турар. Маңаа хамаарыштыр РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эрткен чылын үндүргеии «РСФСР-де театр уран чүүлүнүң байдалы болгаш ону улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында» доктаалы база Бүгү-россияның театр конференциязының болуп эрткени. Бүгү-россияның театр ниитилелиниң Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнатканын чугаалаан болур

Театрның күш-ажылчы коллективтер-биле харылзаазын күштелдирериие Театр ниитилелиниң тыва салбыры улуг-хуузун киирген. Оон уламында «Тиилелге» совхозтуң Культура бажыңы театрның салбыры апарган, а театрның чогаадыкчы ажылдакчылары ук ажыл-агыйның чамдык организацияларының шефке алган. Ындыг янзылыг харылзааларны Бүгү-эвилелдиң комсомолчу-шалыпчы тудуу чаа Шагаан-Арыг, «Тыва кобальт». «Тыва даг-дүгү» комбинаттар-биле чорудуп эгелээнин илеткелчи чугаалаан.

Сөөлгү чылдарда уругларның шилерииниң удаа-дараа тургуступуп турары өөрүнчүг. Бо талазы-биле режиссёр Л. Бузина чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турап. Ол ышкаш Москваның Щукин аттыг театр училищезиниң доозукчуларының театр ажылынга киржилгезин. Ленинградтан келген театр талазы-биле тускай билиглиг чурукчуларның баштайгы ажылдарының эки болуп турарын демдеглевес арга чок.

Бүгү-россияның театр ниитилелиниң тыва салбыры республиканың улусчу театрларынга боттуг дузаны чедирип келген. Ынчалзакок бо ажыл сөөлгү үеде сударан бар чыдарын илеткелчи болгаш саналл бергеннер айтыкаанар. Ол ышкаш артистериң, режиссёрларның, чурукчуларның мергежин безидер талазы-биле профессионал дадыгышкыларынын, бот-тускай-даа ажылдаар чорудуун чогуур негелдеге четпейн турары демдеглеттинген.

Чогаадыкчы лабораторияларны дамчыштыр театр чүрүтүн ат-сураглыг драматургтарыры-биле харылзажып, чагыгларны кылып турар. А. Абдуллин бистиң театрывыска «Амыдыралдың хеми» деп шиинии бижип турар, а Н. Иванков тыва эки турачылар дугаанында «Чүректиң айыткалы-биле» деп драманың ийиги варвантызын дужааган.

Илеткелчи тыва театрның чогаадыкчы эвилелдер, республика солуннары, радио база телевидение-биле харылзааларынга база доктааган.

Конференцияга сана-лерген, театр ниитилелиниң салбырының ажыл-чорудулгазында ажыктыг болгаш четпес чүүлдерии демдеглеп чугаалааннар.

Бичии көрүкчү — келир үениң театрга сундулуг көрүкчү. Ынчангаида көрүкчүнү чажындан эгелеп кижилер, ону театрга чаңчыктырар. Бо талазы-биле тыва театр бистиң театрывыска дуза чедирип, бодунуң спецназын безин берип турар. Мындыг деткимче биске эң чугула дээрии Кызылдың аныяк көрүкчүлер театрының режиссёру А. Чадамба чугаалаан.

Артист Г. Черников чамдык шилерге көрүкчүлер эвээш келириниң кол чилдгааны — администраторларның билет тарадыкчыларының олутнай ажылдап турарында база чарлалдарны көрүп чок кылдынарында, бо талазынче театр ниитилелиниң салбырының баштаар черии база сагыш салыры күзенчиг.

Тываның комсомол шаңналының лауреады Д. Монгуш санал бергеп, эң иланган аныяк артистериң дыл талазы-биле, сцена чугаазын чүгулаап көрүп, хүн бүрүде кол чепсек — чугаазы профессионал деңнелге чедирери чугула дээрии демдеглээн.

Театрның хоочуннарының бирээзи, республиканың алдарлыг артизи М. Рамазанова бодунуң саналынга театрга ынакшыл, оон эрткен оруун, үлезилекчилерии сактыры, чогаадыкчы ажылдакчыларның бот-боттарын үнележин билири, талаптыларны ёй-шаанда деткири — ол уран чүүлдүң чүгле бөгүнгүзүн эвес, а келир үези, хөгжүлдезин болур дээрииге доктааган.

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, режиссёр К. Сагды тыва театрның музейин организастап тургузары — театр төөгүзүнүң алдын шыгжамары болур, борта, чүнү-даа мурнай, театр ниитилелиниң бот-тузуг киржилгези херек. Оон ангыда «Чалым-Хая» чогаал каттыжылгазынче чүгле драматургтарны эвес, а аныяк критиктерии база хаара тударының ажыктыын ол сүмелээп.

Конференцияның ажылынга Бүгү-россияның театр ниитилелиниң баштаар черииңе телээзи Л. Земпова, СЭКП обкомунуң культура секторунуң эргелекчизи П. Самороков, культура министриниң оралакчызы В. Оскал-оол олар киржип, чүве чугаалааннар.

Конференцияның киржикчилери республиканың театр уран чүүлүнүң ажылдакчыларының мурнунда салдынып турар сорулгаларны чугаалаашкын көргеш, ССРЭ-ниң тургуступганының 60 чылыгга толеттир ужуражыр талазыбиле доктаалды хүлээп алган.

Бүгү-россияның театр ниитилелиниң Тыва салбырының баштаар черииңе даргазынга РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Оюн, секретарынга Ф. Дубовская олар сонгуткан.

В. БОЛАТ.

ЧЕТТИРГЕНИН ИЛЕРЕДИП ТУРАР

Екатерина Прокофьевна Ивановаңы бистиң суурнуң чопу хүндүлээр. Киижилерниң ындыг хүндүткелии ол карак кызыл, ак сеткилдиг күш-ажылы-биле чедип алган. Оон мергежилии — акушер-эмчи. Ол болунуң ажылынга ынак, кижилер аиаа дүпе-даа, хүндүс-даа дуза дилеп чеде бээрге, түвексинмес, кандыг-даа саадаашкын чок бүгү шыдаар аргаларын ажыглап, кижилерге дузалаар чанчылдыг кижи.

Е. П. Иванова бодунуң мергежилиңе хөй чыл ажылдаан, дуржулгазы улуг. Ол 1961 чылда Иркутскиниң медицина училищезиниң акушер салбырын доозкаш, ол-ла чылын Тывага ажылдаары-биле хаткан. Оон бээр ам чээрби чыл эрткен. Ол үениң иштинде Екатерина Прокофьевна иелерниң болгаш чаптарның кадыын камгалаарының херээнге улуг улуг-хуузун киирген. Суурнуң иелери ол буянныг эмчиге четтиргенин илередип, демдеглел дептеринде өөрүшкүнүн сөстерин сеткилиниң ханызындан бижээнин хөйүү помчуп болур.

Ындыг болбас аргажок, Екатерина Прокофьевна суурнуң чурттакчыларының культурлуг амыдыралын бедидер, санитар байдалын экижидер, суур чаагайыдыглазын өрү деңнелге тургузар дээш база чыл бүрүде хөй ажылды кылып чорудуп турар.

Т. СОТПАЯК.
Сукпак суур.
Кызыл район.

БАССЕЙННИГ СПОРТ КОМПЛЕКИЗИ

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыл-ишчилериниң хоорайы Ак-Довуракның чурттакчыларының четтикпейн манап турганы эштир бассейниг спорт комплекизининг ажыдыышкынының спортчу байырлалы чоокта чаа болган.

Ак-Довурак хоорайның, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарның болгаш найысылал Кызылдың шилиндек спортчулары янзы-бүрү спортчу оюнларга киржири-биле аңаа чедип келген.

Спортчу улуг байырлал делгеп спорт залдыг, киижилер эштир бассейниг, спортчу секциялар эрттирер түскай өрээлдерлиг, эмнелге пунктулуг үш каът спорт комплекизин ажыктаи байырлыг митинг эрткен субботада болган.

Эштир бассейниг спорт залының байырлыг ажыдыышкынының үезинде «Тыва даг-дүгү» комбинаттың партком секретары В. Х. Суге-Маадыр комбинаттың директорунуң, партия комитединиң мурнундан Ак-Довуракның ажыл-ишчилериниг, районнуң чурттакчы чонунга, спортка хандыкшылдыгларга, келген аалчыларга, эштир бассейниг спорт комплекизин ажытканы-биле холбаштыр байыр чедирген. Бо спорт комплекизи чүгле Ак-Довурак хоорайга эвес, бүгү районга спорт ажылын, оон ажыы-бүрү хевирлериң сайзырадырынга идиг бээр дээрзи билдингир. Спорт комплекизи, ында ажылдап эгелээн тренерлер, өске-даа ажылдакчылар моон соңгаар спортчу маргылдаалар эрттирериниле бүгү республикадан келген айлчыларны-даа хүлээп алыр апаар.

Комплекстиң кыш, чай чок улус эштир бассейниге үш бөлүк ажылдаар: бирги бөлүкке бичии уруглар, ийигизинге — аныяктар база кадыышылга бөлүүнге 40 хардан өрү назылыг эштирии күзээр пенсионерлерге чедир хоорайның чурттакчы чону кирер. Бассейниге хүнде-ле 350-400 чедир кижи эштир. Эштири-биле келгеннерни эмчилер шинчип, хайгаараар, треперлер эштириниң аргазумезин бээр.

Улус эштир бассейниг спорт комплекизининг байырлыг ажылдыышкынын соонда спортчу маргылдаалар эгелээн. Волейболга Кызылдан, Ак-Довуракган, Кызыл-Мажалыктан хоочуннарның үш командазы база аныяктарның Кызылдан, Барыын-Хемчиктен, Бай-Тайгадан, «Барлык» совхозтан командалар ойнаан. Хоочуннарның командаларының ойнаарын көрүкчүлер сонуургаан. Демисел чидиг болган. Маргылдаа бирги хүнде-ле доозулган. Бирги черии Кызылдың командазы (капитаны Н. Кувезии), ийигизии — Ак-Довуракның (капитаны Д. Монгуш), үшкүзүн — Кызыл-Мажалыктың (капитаны К-С. Бойду) алган.

Кызылдың болгаш районнарның аныяк волейболистериниң командаларының аразында демисел чидиг эртип, командалар удур-дедир үзүп турган. Ынчалза-даа Кызылдың оолдарының ойнаары кайызындан-даа артык деп үүве оюнчуп эгезинден билдинге берген. Ийиги хүнде бо маргылдаа Кызылдың волейлейболистериниң бүзүрелдиг тиилелгези-биле доозулган. Ийиги черии Улуг-Хемниң, үшкүзүн — Бай-Тайганың командалары алган.

Даразында штанга, шой көдүрериие көргүзүг оюнчар болган. 32 килограмм аар шойну «Тыва даг-дүгү» комбинаттың кадыкшылга цехтуузунуң улуг эмчизи, спортчуң бо хевириие бирги разрядты Савин Ондар көрүкчүлерии магадаан алган.

Штанга көдүрериие элээди оолдардан Г. Кузнецов, В. Базыр, А. Хомушку, В. Саая, олар эки түңнелдерии көргүскеннер.

Хостуг хүрешке көргүзүг оюнчарын спорттуң бо хевириие ССРЭ-ниң спорт мастерлери көргүскеннер.

Тыва хүрешке 32 шилиндек мөгелериниң хүрешкиринде аңаа келгеннер сонуургал-биле көргеннер.

Ш. КУУЛАР.

ЧУРУКТА: Ак-Довуракның эштир бассейниг чаа спорт комплекизинде бичии уруглариың эштии турары: волейболга бирги черии ээзээн Кызылдың командазы. Авторлуң фотолары.

МАТЕМАТИКТЕР

Кызыл районнуң Кур-Чер ортумак школазында математика башкызы Тамара Оюн-ооловна Пильчин ажылдап турар. Ол ниитизи-биле 19 чылда математика башкылап келген, а чүгле Кур-Чер ортумак школазынга 13 чыл ажылдаан болгаш амгы үеде өөредилге эргелекчилеп турар.

Т. Пильчиниың өөреникчилери чүгле ол школага эвес, бүгү район школаларында шыырак билиглиг болуп турар. Оон өөреникчилери Рая Монгуш, Олег Салчак олар Алма-Атага болган математика олимпиадазынга чедиишкиниг киришкеннер. Ол школаның өөреникчилери бистиң республиканың районнар аразының математика талазы-биле олимпиадаларга быжыг билиии көргүзүп келген. Ол дээрге Тамара Оюн-ооловнаның математикага өөреткен өөреникчилери болур. Башкының хөй чылдарда өөредип келген өөреникчилериңде дээди эртемниг эмчилер, математика башкылары болгузааннар бары таварызга эвес.

Тамара Оюн-ооловнаның дунмаларын Клара Сотпа, Мартай-оол Пильчин, Ольга Оюн олар Кур-Чер ортумак школазында физика-математика башкылары, а Урана Сотпа — Шамбалыг ортумак школазында сан башкызы. Бо математик утбашкы башкылар, утбазы Тамара Оюн-ооловнаның үлегерии эдерии, үгүн салган турарлар.

Хөй-ниитиниң ажылынга бо башкы илепкейлиг киржип турар. Ол Кур-Чер көлээ Совединиң депутазынга ийи удаа сонгуткан, харыы-салгалыг ажылды чедиишкиниг күүсеттип турар.

С. МОНГУШ-ООЛ,
башкы.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

агаар

Республикага бөгүн көжер булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 23—28, хүндүс 7—12 градус соор.

Кызылга хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 23—25, хүндүс 7—9 градус соор.

КИНО

МАРТ 18-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Албадаттырып адангашкар» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Атлантиданың баштыңнары» 9.30, 11.20, 17.00, 20.40 (узаткан), «Амыдыралга бодуң тывар сен» деп киноклуб 15.00, «Абба» 18.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кежээден эртен мерген» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Почта романы» (2 сериялыг) 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дүнеки дээрде албыстар» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

телевидение

МАРТ 18-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.50 — Эртенги гимпастика. 9.05 — «Бодунга дужаа». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 10.10 — «Горнистер, кыйгыга харыылаңар!». 10.55 — Төп телевидениеңиң болгаш Бүгү-эвилел радиозуның эстрада-симфония оркестриниң ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Силантьевтиң удуртулгазы-биле концерти. 11.25 — Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чаңсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 ССРЭ биле Болгария Улус Республиканың аразында найырал. кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында керээге ат салганының оюнга уткуштур. «Борис Стомоняков Стомонепкилеп келген». Документалдыг фильмнер программазы. 15.10 — «Ямбольдуң суурларының аялгалары». (БУР). Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүүү. 15.38 — «Өөредикчи». Тележурнал. 16.05 —«Орлёнок» телестудияның концерт залы. Дамчыдылганы — музыковед С. Виноградова чорудар. 16.50 — ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазының хаашкыны. Красноярскиден дамчыдылга. 17.45 — «Миллионшарның ленинчи университеди». Угаанбодал сайзыралының үндезиннери. Кижиниң хевирлеттинин тургустунарынга социал-психологтуг факторларның ролю.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин— амыдыралга». 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — ССРЭ-ниң профсоюзтарының XVII съездизиниң делегаттары чугаалап тур. 19.15 — Спортчу программа. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.45—22.50 — «Кинокамера делегейии көрүп тур». Дамчыдылганы политиктиг хайгаараакчы И. Фесуненко чорудар. Оон соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.35— А. А. Фадеев. «Аныяк гвардия». 7-ги класс. 13.05 —Зоология. 7-ги класс. Сүт ижер дириг амытаннар. 13.30 — «Кижилер аразында чааскаан». Уран-чечен фильм. (Бижиктиг). 15.00 — Авам школазы. 15.30 — Телемедээлер. 15.35—18.15 — Чаңсар. 18.15 — «Чурук бүргүзүнде хүн». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Черии чылыы». «Моржитар». Телефильмнер. 19.15 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг уруглар, чаштар!» 19.45 — «Өңнүктериниң арыннавы». 20.35 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.45—22.50 — «Сее бөрүн лилеп тур мен». Уран-чечен фильм. 2-ги серия.

Редакциянның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-21-63, редакторлуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийни амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, улетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информашия киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 94.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00109

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 65 (11863) | 1982 чылдың март 19, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазын бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары изии-биле деткип турар. Төрээн чуртунуң чаагай чоруу дээш, чер кырынга быжыг тайбыңны хандырар дээш Совет кижилерниң күш-ажылчы болгаш хөй-нийтичи идепкейин ук чугаа улам көдүрген.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинде

КҮШ-АЖЫЛ КИЖИЗИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ

Ленинчи чагыгларга шыпчы совет профэвилелдери салгакчыларның алдарлыг чаңчылдарын көвүдедип, олар күш-ажылчы улустуң хан-дамырындан эрге-ажыктарын илерейлеп, коммунизм тургузуушкунунуң улуг херээнге бараан болуп турар.

Совет профэвилелдериниң хөй талалыг ажыл-чорудулгазынга, совет нийтилелдиң амыдыралынга болгаш политиктиг системазынга оларның улам өзүп орар ролюнга бүгү талалыг үнелээшкин ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтин чугаазында берди нгеп. Амгы үе-чадада профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазының теоретиктиг болгаш практиктиг айтырыглары ол чугаада улам ынай сайзыраң. Чер кырынга тайбыңны бижыглаарынче, улустар аразынга кады ажылдажылганы калбартырынче, ядролуг дайынның кыжанын болдурбазынче угланган чаа боттуг санаалдар көдүргеп.

Леонид Ильич Брежневтиң чугаазында бүгү делегейге тайбын дугайында, бистиң хөй национадыг Төрээн чуртувустуң чечектелиишкинниң дугайында, совет кижилериниң чаагай чорууның болгаш аскежиниң дугайында ханы сагыш салыышкын сиңиккенин делегаттар болгаш аалчылар съездиниң индиринден демдеглеп турар. Ынча киргеп өөредиглиг түүлдер болгаш түнелдер экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң СЭКП-ниң XXVI съездизинин шиитпирлеринден болдуунуп турар тодаргай сорулгаларын шиитпирлээринче угланган.

Март 17-де съезд ажылын Кремльдиң Съездилер ордузунга удамчылаан.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Н. А. Тихонов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков оларны делегаттар болгаш аалчылар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Социалистиг демократияны улам ыңай хөгжүдериниң, нийтилелдиң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге ажылчы чоннарның эң массалыг организациязының салдарының, социалистиг чарыпты удуртуруның айтырыгларын Советтериниң киллистери болгаш эргелелдеп, доктаамал комиссиялары болгаш депутаттар болуктери-биле кады шиитпирлеп турар.

Коллективтиг керээлер чарар болгаш боттандырар талазы-биле ажылдың практиказының, ол ажылды сайзыраңгайзыдарының оруктарының дугайын металлургия үлетпүрүнүн ажылчыларының профэвилелдериниң ТК-ларының даргазы И. И. Костюков чугаалаан. Коллективтиг керээ— будүүлгениң хүн бүрүлеги ажыл-чорудулгазынга хоойлудур, ынчангаш оон хемчеглерин боттандырарын контрольдаарының айтырыгларын профэвилел болгаш ажылчынар хуралдарының хүн чүрүмүнге үргүлчү киирип турар.

Мандат комиссиязының иletкелин ооң даргазы, ВЦСПС-тиң секретары С. В. Козлов кылган.

Мандат комиссиязының иletкелин съезд чаңгыс эп-сеткилдиг бадылаан.

Вьетнамның профэвилелдер федерациязының даргазы Нгуен Дык Тхуан биле Кубаның ажылчы чоннарының Профтөвүүн чингине секретары Роберто Вейга Менендес олар съездиге байыр чедирбишаан, аңаа эш Л. И. Брежневтиң көдүргеп чаа тайбың инициативалар империализмге удур, тайбың, демократия болгаш социализмге удур дээш демиселче чер бембурзээнниң ажылчын аңгыдыр болгаш бүгү деңнилгелиг күштерин сорук киирер деп медеглээн.

Тайбыңны камгалаарының, улустар аразынга пайгаралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарының, боттарының эргелери дээш ажылчын аңгыдыр демиселиңге чайгылыш чок идиг бээрииң херээнге СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң шылгаңгай аңы-хавыяазын, хуузунда улуг салыышкынын хүлээп көргенииң демдээ кылдыр — Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының Алдын медалын съездиге байырладыр байдалга аңаа тывыскан.

Ивановонуң В. И. Ленин аттыг камвол комбинадының аргыкчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Н. Голубева ооң соонда сапал бергеш, ПБФ-тиң Алдын медалын эш Л. И. Брежневке тывысканы-биле съездиниң делегаттарының, чурттуң миллион-миллион ажыл-ишчилериниң, бүгү делегейде чаагай турасоруктуң кижилериниң өмүпээзинден аңаа чүректиң хамыдыпдан байыр чедирген. Күш-ажылдың мурнакчы арга-дүрүмнүң шиитпирлээринче ол улуг ки-

(Төнчүзү 3-кү арында).

СЕПТЕКЧИЛЕРНИҢ ЧУГУЛА ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Республиканың совхозтарының септелге мастерскаяларында кодээ ажыл-агый техниказын септээр ажылдар уламчылап турар. Техниканы чогуур хуусаазында дүрген болгаш шыңарлыг септеп алган тудум часы хөвү ажылдары организастыг бедик деңнелге эртери билдингир. СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели часка белеткелдиң байдалын чоокта чаа чугаалажып көргеш, ажыл-агыйларның машина-трактор парыгын хөвү ажылдарынга кыска үеде эки белеткеп доозарын чер ажылдыгларга хүлээндиргеп.

Совхозтар болгаш Сельхозтехнүркомнуң септелге бүдүрүлгелеринге баш бурунгаар бердинген даалга ёзугаар, бүгү бар тракторларның 90 хуузу май 1-ге, хөрзүн болбаазырадыр кодээ ажыл-агый машиналары апрель 20-ге чедир бүрүн белен турар ужурлуг. Март 1-де алдынган медээ-биле, республикада тракторларның 74,4, андазыннарның 81,4, культиваторларның 59,2, сеялкаларның 74,3 хуузу белен. Ооң иштинде кол тыртар күш кылдыр ажыглаар күчүлүг К-700, К-701 тракторларның чүс хирези ам-даа белен эвес. Ынчангаш часкы тарылга эгелээринге чедир кылыр ажылдар ам-даа хөй-дүр.

Техниканы хөвү ажылдарынга белетизэрин Барыын-Хемчик болгаш Бии-Хем районнарның совхозтары эки чорудуп, өскелерни мурнап турар. Оларда тракторларның 90 хире хуузу ам белеткеттинген. Ол ышкаш «Хемчик», «Искра», Жданов аттыг, «Тес-Хем», «Сукпак» совхозтар база Дуржулга станциязы бар тракторларның 90-дан өрү хуузун септеп белеткеп алган.

Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң механизаторлары техника септелгезин чыл бүрүде эки чорудуп, часны ажылдарга өй-шаанда, шынарлыг белеткенип чаңчыккан. Олар септээр ужурлуг, хөрзүн болбаазырадыр, үрезин чаштырар, картофель олуртур машиналарын болгаш суггат машиналарын бүрүн септеп дооснан. Сезонда септээр 45 тракторнуң 39-ун, 23 комбайнның 15-ин база-ла белениниң шугумунда тургускан болгаш артыкан тракторларны апрель 1-ге чедир бүрүн септээр сорулганы салган.

Ында техника септелгезинде звеноларның база тус-тус механизаторларның ортузунда социалистиг чарышты дээштиг организастап, эки ажылдаанналрны шаңнап-мактаарының, материалдыг сонуургалын хандырарының таарымчалыг чурумун доктаатхан. Белен ылдыр септээш, мастерскаядан үндүрген техниканың шынарын кол агроном баштаан тускай комиссия хынап, хүлээп ап турар.

Оларның мурнакчы арга-дүрүмнүгүн өске-даа ажылагыйларга нептередип, ажыглаары партия, профэвилел организацияларының, совхозтарның удуртукчуларының болгаш специалистериниң дорт хүлээлгези дээрзин сагындырып каалы.

Ооң-биле чергелештир совхозтарда техниканы септеп белеткеп турарында шыңгыы четпестер барын СЭКП обкомунуң бюрозунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң «1982 чылда часкы хөвү ажылдарынга белеткелдиң болгаш оларны эрттиреринiң талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалында айыткан. Чамдык районнарда Сельхозтехника каттыжыышкыннарының база совхозтарның септелге мастерскаяларының бүдүрүлге күчүзүн долу эвес ажыглап турар, оларның хөй кезиинде ажылды чаңгыс эзлчегде организастаан. Септелгениң план-графиктерин сагыыр, техниканы хөвү ажылдарынга дүрген болгаш шынарлыг белеткээри дээш социалистиг чарыштыг септекчи звеноларга, механизаторлар ортузунда четпес организастап, оларга моральдыг, материалдыг деткимчени орта көргүспейн турар. Бо бүгү четпестер часка белеткелдиң темпизин кудуладып турар.

Каа-Хем, Улуг-Хем, Таңды, Эрзин районнарда тракторлар септелгези, ылаңгыя К-700-терниң белеткели дыка хожудап турар. Чижээ, Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларында бар 51 К-700-түң чүгле 25-и, Улуг-Хемде 30 тракторнуң 17-зи, «Кызыл тук» совхозта (Каа-Хем) 6-ның чүгле чаңгызы, Көк-Тейде» 10-нуң 3-үү септеттинген. А «УТКА 25 чылы» совхозта 5 К-700-түң чаңгызы-даа белен эвес.

Дугуйлуг болгаш илчирбелиг тракторларның септелгезин «Бай-Тал», «Барлык», «Чаа орук», «Коммунизмче орук», «Кызыгаар», «Кызыл тук» (Каа-Хем) дээш өске-даа совхозтарда дыка хожудаашкынныг чорудуп турар. А «Дөң-Терезин» совхозта илчирбелиг дөрт трактornуң моторларын часкаш, даштын тургускулап каан. Оларны септеп эгелээриниң кандыг-даа хемчээн албайн турар.

Сельхозтехнүркомнуң районнар аразының Кызылда каттыжыышкыны тракторлар септээринге үстүнде адаттынган ажыл-агыйлардан бичии-даа дээредевейн, графиктен оранчок озалдап турар.

Тараа комбайннарын баш бурунгаар септеп белеткээрин «Коммунизмниң херели», «Хадык», «Найырал», «Саян», «Улуг Октябрь» совхозтарда эки чорудуп турар. А Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң механизаторлары бо талазыбиле эрестиг ажылдап, бар комбайннарын шуптузун септеп алганнар.

Ынчалзажок комбайннар, кодээ ажыл-агый машиналары, суггат машиналары дээш өске-даа техниканы септеп белеткээринде четпестер ам-даа хөй. Ооң уламындан республикада бар комбайннарның чүгле 47,1 хуузу, суггат машиналарының 51 хуузу, картофель олуртур техниканың 57,1 хуузу ажылдаарынга белеткеттинген. Ол ышкаш мал чеми белеткээр, дүжүт ажаар техниканың септелгези оожум темпилиг.

Септелгеге херек артык кезектерниң болгаш агрегаттарның чедишпези, солчулга пунктуларының ажылында четпестер часка белеткелдиң темпизин болгаш шынарын оожумнадып турар. Совхозтарның, Сельхозтехниканың мастерскаяларында ажылдап турар механизаторлар ортузунда социалистиг чарышты ам-даа кыдыра организастап турар. Оларга матөриалдыг, моральдыг деткимчени көргүзери куду деңнелде. Ол ышкаш кижилерниң ажылдаазырынга таарымчалыг байдалдар чер бүрүзүнде тургустунмаан.

Ынчангаш чер-чөрде партия, совет, кодээ ажыл-агый органнары, совхозтарның, сельхозтехника бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, специалистери часка белеткел ажылдарын шыңгыы контрольга алгаш, техниканы чогуур хуусаазында септеп доозар, бо юбилейлиг чылдың часкы тарылгазынче бүрүн белеткелдиг кирер дээш социалистиг чарышты улам кәлбартыр ужурлуг.

Л. И. БРЕЖНЕВКЕ ПРОФЭВИЛЕЛДЕРНИҢ БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ АЛДЫН МЕДАЛЫН ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязының Алдын медалын ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге март 17-де байырлыг байдалга тывыскан. Тайбыңны камгалаарының, улустар аразынга пайралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарының херээнге шылгаңгай ачы-хавыяазы, хуузунда улуг салыышкыны дээш, ажылчын аңгыдыр эргелери дээш, демиселге чайгылыш чок идиг бериишкини дээш ол хүндүлүг шаңналды аңаа тывыскан.

Съездиниң индиринде — профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының даргазы Шандор Гашпар,

Эш Ш. ГАШПАРНЫҢ чугаазы

Ханы хүндүткелдиг эш Брежнев!

Профэвилелдериниң Гаванага болган X Бүгү-делегей конгреси профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының Алдын медалы-биле Силерни шаңнаан. Ол шаңналды Силерге тыпсыр бедик аддар бистиң үлүүвүске онаашкандыр.

Делегейниң ажылчы чоннарының эрге-ажыктары дээш, делегейниң ажылчын аңгызының сорулгалары дээш, улустарның хосталгазы дээш, социал деппилге дээш Совет Эвилелиниң болгаш СЭКП-ниң могаг-шылаг чок демиселин Черинiң бешдиптериниң профэвилел шимчээшкинниң Гаванага төлээлеп чораан X конгрессти кирижкчилерге билир болгаш үнелеп турар. Кижилерниң эң чугула, эң-не ыдыктыг эргези—дириг чурттаар эргези дээш Совет Эвилелиниң болгаш СЭКП-ниң могаг-шылаг чок демиселин, тайбыңны камгалаар дээш шиитпирлиг демиселин олар бедик-биле үнелеп турар.

Дүүн чугааңарга Силерниң көдүргеп тайбың чаа инициативаларыңарны бүгү делегейниң ажылчы чоннары кайгамчык улуг ужур-дузалыг деп санап турар.

Совет Эвилели, ооң Коммунистиг партиязы бүгү чылдарының дургузунда бодунуң төөгүдүг хүлээлгезин делегейниң ажылчы чоннарының, бүгү кижи төрелгетенниң салым-чолу дээш харысалганы ханы медереп билип, чайгылыш чок болгаш шиитпирлиг күүседип турар.

Делегей амыдыралынга соок байдал база катап көстүп келген амгы үеде Совет Эвилелиниң бүгү делегейге төөгүдүг ролюн онзалап демеглээри чугула. Бичаарга бүгү кижи төрелгетенге ыжанып турар делегей бүржуазиязының, империализмниң планнарының боттанырынга Совет Эвилелиниң догуннап туруп турары безин моондактап турар.

Эргим эш Брежнев!

Ажылчы чоннарның профэвилелдеринге каттышкан 269 миллион кижилериң төлээлекчилери Гаванага болган конгресске хуралдаанвар. Бодунуң хүлээлгезиниң харысалгазын конгресстиң киржикчилери ханызы-биле медереп билгеппер. Ажылчын аңгының херээнге шынчызын бистиң конгресс көргүскен. Бүгү кижи төрелгетенге, күш-ажыл кижилериниң салым-чолунга хамаарышкан эң чугула айтырыгларны аңаа чугаалажып көргеп.

Делегейниң ажылчы чоннарының күжүн, боттарында бар бүгү аргалар-биле ажылчын аңгының, ажылчы чоннарның ыдыктыг херээнге баран болурунга шиитпирлиин болгаш белеткеп конгресс бүүрелдиг бадыткап көргүскен.

Кым-бир кижилер ескени сүмелээрин орадажып турзажок, социализмден аңгы ескe келир үе, ону солуур ескe чүүл ажылчын аңгыда чок дээрзин конгресс база бадыткап көргүскен.

Эргим эш Брежнев! Силерниң могаг-шылаг чок удуртукчу ажыл-чорудулганар, бүгү кижи төрелгетенниң чазгай чоруу дээш Силерниң күш-ажылыңар бүгү делегейге эки билдингир. Профэвилелдериниң X Бүгү-делегей конгрезиниң дааскаңын ёзугаар бөгүн Силерге тыпсыр шаңнал болза Силерниң ол ажыл-чорудулганарны делегейниң ажылчы чоннарының профэвилелдеринге каттышканнарның, делегейниң профэвилел шимчээшкинниң талазындан хүлээп көргенинiң демдээ болуп турар.

Быжыг кадыкшылды, совет улустуң, партия болган күрүнениң чазгай чоруу дээш, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының чазгай чоруу дээш Силерниң ажыл-чорудулганарның херээнге шылгаңгай ачы-хавыяазы, хуузунда улуг салыышкыны дээш, ажылчын аңгының эргелери дээш, демиселге чайгылыш чок идиг бериишкини дээш ол хүндүлүг шаңналды аңаа тывыскан.

Съездиниң индиринде — профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының даргазы Шандор Гашпар.

Эш Ш. ГАШПАРНЫҢ чугаазы

Ханы хүндүткелдиг эш Брежнев!

Профэвилелдериниң Гаванага болган X Бүгү-делегей конгреси профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының Алдын медалы-биле Силерни шаңнаан. Ол шаңналды Силерге тыпсыр бедик аддар бистиң үлүүвүске онаашкандыр.

Делегейниң ажылчы чоннарының эрге-ажыктары дээш, делегейниң ажылчын аңгызының сорулгалары дээш, улустарның хосталгазы дээш, социал деппилге дээш Совет Эвилелиниң болгаш СЭКП-ниң могаг-шылаг чок демиселин Черинiң бешдиптериниң профэвилел шимчээшкинниң Гаванага төлээлеп чораан X конгрессти кирижкчилерге билир болгаш үнелеп турар. Кижилерниң эң чугула, эң-не ыдыктыг эргези—дириг чурттаар эргези дээш Совет Эвилелиниң болгаш СЭКП-ниң могаг-шылаг чок демиселин, тайбыңны камгалаар дээш шиитпирлиг демиселин олар бедик-биле үнелеп турар.

Дүүн чугааңарга Силерниң көдүргеп тайбың чаа инициативаларыңарны бүгү делегейниң ажылчы чоннары кайгамчык улуг ужур-дузалыг деп санап турар.

Совет Эвилели, ооң Коммунистиг партиязы бүгү чылдарының дургузунда бодунуң төөгүдүг хүлээлгезин делегейниң ажылчы чоннарының, бүгү кижи төрелгетенниң салым-чолу дээш харысалганы ханы медереп билип, чайгылыш чок болгаш шиитпирлиг күүседип турар.

Делегей амыдыралынга соок байдал база катап көстүп келген амгы үеде Совет Эвилелиниң бүгү делегейге төөгүдүг ролюн онзалап демеглээри чугула. Бичаарга бүгү кижи төрелгетенге ыжанып турар делегей бүржуазиязының, империализмниң планнарының боттанырынга Совет Эвилелиниң догуннап туруп турары безин моондактап турар.

Эргим эш Брежнев!

Ажылчы чоннарның профэвилелдеринге каттышкан 269 миллион кижилериң төлээлекчилери Гаванага болган конгресске хуралдаанвар. Бодунуң хүлээлгезиниң харысалгазын конгресстиң киржикчилери ханызы-биле медереп билгеппер. Ажылчын аңгының херээнге шынчызын бистиң конгресс көргүскен. Бүгү кижи төрелгетенге, күш-ажыл кижилериниң салым-чолунга хамаарышкан эң чугула айтырыгларны аңаа чугаалажып көргеп.

Делегейниң ажылчы чоннарының күжүн, боттарында бар бүгү аргалар-биле ажылчын аңгының, ажылчы чоннарның ыдыктыг херээнге баран болурунга шиитпирлиин болгаш белеткеп конгресс бүүрелдиг бадыткап көргүскен.

Кым-бир кижилер ескени сүмелээрин орадажып турзажок, социализмден аңгы ескe келир үе, ону солуур ескe чүүл ажылчын аңгыда чок дээрзин конгресс база бадыткап көргүскен.

Эргим эш Брежнев! Силерниң могаг-шылаг чок удуртукчу ажыл-чорудулганар, бүгү кижи төрелгетенниң чазгай чоруу дээш Силерниң күш-ажылыңар бүгү делегейге эки билдингир. Профэвилелдериниң X Бүгү-делегей конгрезиниң дааскаңын ёзугаар бөгүн Силерге тыпсыр шаңнал болза Силерниң ол ажыл-чорудулганарны делегейниң ажылчы чоннарының профэвилелдеринге каттышканнарның, делегейниң профэвилел шимчээшкинниң талазындан хүлээп көргенинiң демдээ болуп турар.

Быжыг кадыкшылды, совет улустуң, партия болган күрүнениң чазгай чоруу дээш, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының чазгай чоруу дээш Силерниң ажыл-чорудулганарны улам улуг чедишкиннерни Силерге күзеп тур бис.

* * *

Залга чыылганнарның үзүктелишкини чок, диңмиттиг адыш часкаашкынының үезинде Ш. Гашпар, ПБФ-тиң чиңгине секретары И. Закария, ПБФ-тиң оралакчы даргалары К. Гофман, А. Зиартидис, Р. Вейга болгаш И. Гупта олар профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының Алдын медалын Леонид Ильич Брежневке тывыскан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Гашпар!

Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының хүндүзүт удуртукчулары!

Эргим эштер! Өөнүктер!

Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының Алдын медалын улуг өөрүп четтириишкин-биле хүлээп ап тур мен.

Бо дээрге бедик шаңналдыр. Ол дээрге чер кырынга тайбыңның эрге-ажыктары дээш, күш-ажылдың кижилериниң аксының-кежин дээш бистиң Коммунистиг партиязының болгаш күрүневистиң чайгылыш чокка чорудуп турар ажыл-чорудулгазын делегейниң профэвилел шимчээшкинiниң үнелээнiнiң демдээ-дир деп көрүп турар мен.

Ол ийи эчис сорулгалар бот-боттарының аразында сырый харылзаалыг. Даартагы хүн тайбың болур дээрзинге бүзүрел чок болур болза, кижи оожургалдыг чурттап болгаш ажылдап-даа шыпкес болгай.

Күш-ажылдың айтырыглары күрүнениң иштики херектеринге хамаарыжыр. Тайбын дээрге еске херек-тир. Ону камгалап, бижыглаары—нийти, интернационалчы херектир. Ынчангаш делегейниң ажылчын шимчээшкини ышкаш, амгы үениң шак ыдыг күүдүт кужүнүн дайынга удур демиселге киржип турары онза чугула боон турар.

Организастаттырган ажылчы чоннар тайбынга ынакшылдыг бүгү-ле күштер-биле кады милитаризмниң болгаш агрессияның оруунга бижыг моондакты тургузуп шыдаар болгаш тургузар-даа ужурлуг. Ол дугайын профэвилелдериниң онгу Бүгү-делегей конгрезиниге шиитпирлин-биле медеглээн болгай. Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязы дээрге, ажылчы чоннарның хөй-хөй миллион массаларының эрге-ажыктарының ёзулуг камгалакчызы, оларның амыдыралчы эрге-ажыктары болгаш эргелерин дээш турушкуг демиселчи деп чүвени ол-база катап бадыткап көргүскен.

Ким-на ажылчыннар ортузундан үнген болдур, профэвилелдериниң ажыл-чорудулгаларын ол кажан-кезээде хүндүлеп көөр. Мээң баштайгы професспям — металлург. Ынчангаш амгы съездиниң ажылынга металлургтарның профэвилелинден делегат боон одуржуп турарымга чоргаарланыр мен. Ажылчын аңгының хүүрээлениинге тургаш алган адаптыышкынын мээң амыдыралымга дыка-ла дузалап турарын немей чугаалаксап турар мен.

Хүндүлүг шаңнал дээш, мээң дугайымда чугаалаан чылыг сөстер дээш база каткап чүректиң хаңызындан четтирдим. Моон-даа соңгаар бодумнуң бүгү күжүмнү тайбын дээш, ажылчы чоннарның хөрээ дээш демиселге бээримни бүзүрелдип тур мен.

* * *

Эштер Ш. Гашпарның болгаш Л. И. Брежневтиң чугааларын съездиниң делегаттары удур кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Съездиге даргалап турган С. А. Шалаев делегаттарның өмүнээзинден Л. И. Брежневтиң шаңнал алганы дээш аңаа чүректиң хаңызындан байыр чедирген. Улустуң шынчы оглу, быжыг турушкуг интернационалчы-лениичи, улустар аразынга пайралды болгаш кады ажылдажылга дээш моогар билбес демиселчи Леонид Ильичиниң бүгү-ле амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы күш-ажылдың кижилериниге, тайбыны болгаш улустарның айыыл чок чоруун камгалаарының херээнге кызыгаар чөкка бараан болурунуң чайынанчак үлегер-чижээ болур деп, ол чугаалаан. Даргалакчы съездиниң бүгү киржикчилери диңмиттиг адыш часкап турда, эш Л. И. Брежневке чаагай кадыкшылды, совет улустуң аас-кежин дээш, тайбыңның болгаш бүгү кижи төрелгетенниң социал деппилгезиниң эрге-ажыктары дээш моон-даа соңгаар үре-түнелдиг ажылдаарын күзээ.

(СЭТА).

Профоблчөвүлелдиң президиумунда

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуур дээш республиканың ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының түңнелдериниң дугайын профоблчөвүлелдиң президиумунга чугаалажып көрген.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуур дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкеп, республикада 30 бүдүрүлге, 98 бригадалар, цехтер, участоктар, фермалар болгаш бүдүрүлгениң 2446 мурнакчылары 1982 чылдың бирги кварталының планын хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген.

Съезд мурнуун чарыжынга патриотчу эгелээшкиннерни деткээн бүдүрүлгелериң, организацияларның, албан черлериниң, совхозтарның, күш-ажылчы коллективтериниң ажыл-ишчилериниң саны социалистиг чарышты калбаз-биле организастаанының түңнелинде өскен. Профэвилелдериниң XVII съездизин ажыттынар мурнуу чарыныда 19 бүдүрүлгелер, 75 цехтер, участоктар, фермалар, бригадалар, бүдүрүлгениң 2330 мурнакчылары бедиткен социалистиг хүлээлгелерин күүсеткенин рапорттаан.

«Водоканал» эргелелиниң, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцегинин, Эрзиниң «Чаа орук» совхозунуң, Кызылдың үлетпүр барааннар садыының «Детский мир» магазинининиң, столованнар болгаш рестораннар трезининиң, пединститутта столованзының, 48 дугаар түдүг эргелелиниң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегады Е. С. Бизяеваның удуртканы шеверлекчилер бригадазы съезд мурнуун социалистиг хүдээлгелерин күүседиринге эки түңнелдерни чедип алган.

Профоблчөвүлелдиң президиумуу съезд мурнуун социалистиг чарыжының түңнелдерни чугаалажып көрген Дзраазында колективтериниң типлекчилер деп саналган болгаш Хүндүлел бижик-биле шаңнаан база культспорт дериг-хереңселдери садыл алырынга акша-хөреңгини тускайлап бээрин шиитпирлээн.

Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозка —350 рубльди, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцегинге — 300, «Водоканал» эргелелиңге—200, «Детский мир» магазининиң комсомолчу-аныяктар бригадазының коллективинге—150 рубльди, Столованнар болгаш рестораннар трезининиң Кызылдың пединститутунда столованзынга— 150 рубльди, 48 дугаар түдүг эргелелиниде Е. С. Бизяеваның удуртқан бригадазынга — 150 рубльди тывыскан.

Профэвилелдериниң XVII съездизинге белеткелдер үезинде хайныккан ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин улам быжыглап, мурнакчы коллективтериң, бүдүрүлгениң мурнакчыларының болгаш чаартыкчыларының дүржүдгазын иентерлеп. Ол ышкаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, 1982 чылдың планнарын профэвилелдериниң адырлар аймактыг комитеттериниг президиум дааскан.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Национально-краеведческий отдел

ЭКОНОМИКА КАМНАЛГАЛЫГ БОЛУР УЖУРЛУГ

«Интенсивтиг өзүлдениң угланыышкынынарынче экономиканы шилчидер, опу ёзулуг камналгалыг кылыр—ам күрүне органнарының-даа, ажыл-агый аппарадының-даа, профэвилелдериниң-даа нити сорулгазы мындыг».

(ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазындан).

БОТ-ҮНЕНИ ЧИИГЕДИР ДЭЭШ

ОН БИРГИ беш чылдың бирги чылы — 1981 чылда Өвүр районнуң совхозтарының ажыл-ишчилери кызымак ажылдаан. Оон түнелиинде күрүнеге эът, дүк болган сүт садарының планнары долдур болгаш ажыр күүсеттинген.

Районнуң экономиказының кол угланыышкыны — мал ажылы, ынчангаш мал бажы өстүрериниң чыл планын күүседири — малчынарның кол сорулгазы. Чылгы маадан аңгы еске бүгү чүүл малдың баш санын өстүрериниң чыл планы ажыр күүсеттинген. Онгу беш чылдың сөөлгү чылы —1980 чылбиле деңнээрге, мал продуктуларын күрүнеге садары өскен, мал бажы база-ла кевүдээн. 1980 чыл-биле деңнээрге мыйыстыг бода мал 4,1 хуу, ооң иштинде төрүүр инек 8,6 хуу, хой болгаш ешку 2,9 хуу, ооң иштинде ешку 11,8 хуу өскен.

Планныг даалгалар күүсеттинген-даа болза, чедир кылдыынмаан ажылдар хөй. Мал продуктуларын бүдүрер талазы-биле планныг даалгалар күүсеттинмээн, харынында чамдык көргүзүглер эрткен чылдың деңнелиинден кудулаан. Малдың продуктулуг чоруу база кызырылган. Бир өвес 1980 чылда районнуң сүт-бараан фермаларының саапчылары ортумаа-биле бир инектен 780 кг сүт саап алган болза, 1981 чылда чүгле 590 кг-ны саап алган. Бир хойдан кырсын алган дүк база-ла 1,3 кг. турганындан 1,2 кг чедир эвээжээн.

1981 чылда районнуң бүгү совхозтары карылгалыг ажылдаан. Ниити карылганың түңү — 688 мүң рубль. Ооң иштинде эң хөй карылга «Коммунизмче орук» совхозта, ооң түңү 429 мүң рубль, «Кызыл Тук» совхоз 1980 чылда 29 мүң рубль орулгалыг ажылдаан турган болза, эрткен чылын 71 мүң рубль карылгалыг кылдыр ажылдаан.

Совхозтарның ажылчынарының бир кижиге онаштыр айда ортумак шалыны, 1980 чыл-биле деңнээрге, 1 рубль 38 көпеек өскен, а «Ак-Чыраа» совхозта ынчан 129 рубль 27 көпеек турганындан 143 рубль 77 көпеек кылдыр өскен.

Совхозтарның чыл отчёттарын ёзугаар 1982 чылдың январь 1-де районнуң 4 совхозтарында 222 кижиниң адыпда 305 мүң рубльдиң мал ереви бар. Өре-ширелиг кижилерниң 59-у ам-даа совхозтарда мал ажылында ажылдавышаан. «Ак-Чыраа» совхозтан өске совхозтар болаазы-биле байдалын эрткен чылдың деңнелиинден бээн улгаттырган.

Ниитизи-биле районнуң совхозтарындан 8390 баш янзы-бүрү мал өлүп хораан. Оларның өртээ 237 мүң рубль болган. Ынчангаш совхозтар чүгле өлген малдан бээн бо хире улуг когаралга тавар-рышкан-дыр.

БҮДҮРҮП турар продукцияның бот-үнезин чиигедири эң-не кол көргүзүлгенниң бирээзи. Чайгаар үнген сигенден мал чеми белеткээр талазы-биле районнуң бүгү совхозтары бот-үнезин эрткен чылдың деңнелиинден чиигеткен. Ортумаа-биле эрткен чылын районга 1 ц. сигенниң бот-үнези 6 рубль 85 көпеек турган болза, бо чылын 4 рубль 85 көпеек болган. Бо көргүзүг планда көргүзүп турарындан ам-даа аар боон турар.

Мал продуктуларын бүдүрериниң бот-үнези совхозтарда планнап тургандан-даа, 1980 чылдың деңнелиинден-даа улуг болуп эртеп шаан. Сүт бүдүрериниң эрткен чылгы көргүзүг ниити районга 40 рубль 12 көпеек турган болза, бо чылын 40 рубль 49 көпеек болган. 1 ц. хой дүгүн бүдүрериниң «Коммунизмче орук» совхоз эрткен чылын 565 рубль 38 көпеек чарыгдаан болза, бо чылын 834 рубль 04 көпеекти үндүрген. Инек ээдин бүдүрериниң бо совхозта байдал база-ла багай. Бүдүрүп турар продукцияның бот-үнезин чиигедириниң эргаларын дилеп тывары ол совхозтуң кол бухгалтери С. Б. Монгуштан, кол экономист К. Ш. Доңгактан иегеттинип турар.

1981 чылдың апрельде республиканың мурнуу районнарының бүгү совхозтарының бухгалтерлериниң, экономистериниң семинары бистин районнуң «Торгалыг» совхозка болуп эрткен. Ол совхозтуң бухгалтер үчёдуэки. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга каш удаа тиилекчи болуп, шаннадыг черлерни эзлеп келген. Совхозтуң бухгалтерия аппарадын Доңгак Ойдупович Дамба-ба 20 хире чылдарның иштинде удуртуп келген. Ол республикада бедик аргадуржулгалыг, бухгалтер үчёдун эки билир бухгалтерлериниң бирээзи. Ол ам «Ак-Чыраа» совхозтуң кол бухгалтеринде ажылдап турар. Амгы үеде Доңгак Ойдуповичиниң өскүреникизи, бухгалтер үчёдуның нарын аргаларын эки билир М. М. Базыр-оол «Торгалыг» совхозтуң бухгалтерия аппарадын база-ла билдилии-биле ойлашкарып турар.

Районнуң совхозтарында, ең ылаңгыда «Коммунизмче орук» совхозтуң чыл отчёдунда көргүскени-биле алырга, бүдүрүп турар продукцияның бот-үнези ковчуг улуг. Ай, квартал болгаш чыл отчёттарын сайгарып, элээн хей анализтерни кылган соонда, мындыг түңнелге келдим. Бир-ле дугаарында, отчёттарны тургузуп турары багай, турза чогуур саннар боттарының туруштарында эвес. Совхозтарга отчёттарның эге базымы өртек-үнелиг чүүлдерни тудуп турарларының, хүн бүрүде кылып турар бригадирлериниң, үчёткичтериниң, ферма эргелекчилериниң ай санында дужаап турар отчёттарының шынарындан болгаш шын тургустунганындан хамаарыжыр. Ийиде, ол отчёттар бухгалтерияга келирге, бухгалтерлериниң серемчилиг хынап, шын сайгарып турарындан хамаарыжыр. Ол ышкаш үнген чарыгдалдарның каяа хамаарыжырын шын көргүзери чугула. Чижээ, хой бригадазынга чарыгдаттынган мал чеми инек бригадазынга салдына берзе, ында бот-үне улгады бээр. Ооң ынай чарыгдал көвүдээрге-ле, бот-үне улам улгадыр дээрзин аңгы-аңгы салбырларның, бригадаларның удуртукчулары билзе чогуур.

РАЙОННУҢ совхозтарының тускай эртемниглериниң өөредилгезин бо чылдан эгелеп айда бир удаа район төвүнге эрттирери көрдүнген болгаш ону ынчаар организастап эгелээн. Айаа фермалар эргелекчилери, бригадирлер, мал эмчилери, зоотехниктер, бухгалтерия аппарадының ажылдакчылары, экономистер болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары киржип турар. Бо өөредилгелерге тускай эртемниглер янзы-бүрү темаларга лекция, беседаларны кылып эгелээн. Бот-үнени чиигедириниң айтырыы — кол айтырыгларның бирээзи. Ынчангаш бо айтырыга баштайгы лекцияларны районнуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң тускай эртемниглери помчугулаан. Эки арга-дуржулганы солчуур, боттуг дузаны чедирери кичээлдериниң программазында көрдүнген.

Совхозтарның карылгалыг чоруктан уштунары, бүдүрүп турар продукциязының бот-үнезиниң чиигедириниң аргаларын дилеп тывары — амгы үениң кол сорулгазы ол.

М. ДАНЗЫН,
экономист.

«АЖЫЛДЫҢ МИНУТА БҮРҮЗҮН — ТӨРЭЭН ЧУРТКА»

Чурукчу Б. РЕШЕТНИКОВТУҢ плакады. «Плакат» деп парлалга черн үндүрген. СЭТА-ның фотохрониказы.

УЧЁДУН ШЫН ТУРГУЗАР

«Тыва сентелге-тудуг» трестин бүдүрүлгелериниң болгаш объектилериниң ниитизи-биле электри энергиязының үнезин билип турар. Ооң чарыгдалының дугайында учёттуг хынаар хереклеринии тургускан, ону доктаамал хайгаарап турар. Ниитизи-биле ажыглаар токтуң доктааттынган хемчээлинге хамаарыштыр алырга, 70 мүң киловатт-шак электровергизиниң эрткен чылын камнап алган. Бо чылдың эрткен ийи айларында көргүзүг база багай эвес: 12 мүң киловатт-шак энергия камнаттынган.

— Бо айтырыг талазы-биле ажыглаттынмаан курлавырларны ам-даа дилеп тывар бис — деп, аныяк инженер Сергей Усольцев чугаалап турар. Ап чорудар хемчегленинң планын ол көргүстү.

Ук хемчеглерни амыдыралга боттандырып чорудары албан дээрзинге бүүреви шаан, энергия камналгазының талазы-биле көргүзүглер ооң-даа эки болуп болурунуң дугайында чугаалавайн барып болбас. Трестин бүгү-ле участоктарынга камналга айтырыын харыысалга-биле көрген болза эки ийик.

...Бир-ле хүндүс түве, аяскаан хүн туруа-даа, ыяш болбазыладыр цехтин девискээринде дөрт улуг чыраттыкыны өжүрбээн. Дүштеки чапсар үезинде бүдүрүлге шөлүнге чаңгыс-даа кижи артпаанда бээин, демги чыраттыкларны кыпсып каан хевээр турган.

Автогаражта шүүтү лампалар ынчан база өжүртүнмээн болган. 96 квартиралыг бажыңның тудуг шөлүнге канналга аппарадын токтап бээин үспээн, улап каан хевээр. Дүъштеки чемче далашканындан уттундургаш-ла ол боор. Камналга айтырының чугулазын херекке албас шак мындыг фактыларны болдурбас дээш, харыысалганы каяа-даа бедидери чугула эвеспе.

Трестин тудуг кезектери болгаш конструкциялар заводунуң партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының инициативазы-биле ийи чыл бурунгаар камналганын хууда санын ажыткан турган. Ажылдың чүгле санын эвес, харын шыварын, энергия курлавырларын, чиг-этти болгаш материалдарны камнаарын өөренип көөр ужурлуг. Социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрдө ону барымдаалаар апаар. Амгы байдал-биле алыр болза, камналганың болгаш ажыктыг чоруктуң хууда санында киришпир каш-ла бригада ажылдап турар.

Электри энергиязының камналгазын чедип алырда, ооң чарыгдалының үчёдун шын тургузары чугула. Тус-тус участоктар аайы-биле ону чедип алырда, баш удур планнавшкынны хынамчалыг кылыр болза эки. Планнарда киирип турар хемчеглерни ажылдап ыларынга чер-черде мастерлер, бригадирлер, технологтар, харын-даа трестин кол специалистери киржир ужурлуг.

Трестин чаартыкчылары үстүнде айтырыга хамаарышпыр хейиу кылып болурлар. Херек кырында бо талазы-биле ажыл кошкак. Чамдык бригадаларда камналга айтырыын шиитпирлеп турда. өскелеринде каяа-даа ажыл чорувайн турары черле багай.

В. АЛЕШИН.

МЕХАНИЗАТОРЛАРНЫ БЕЛЕТКЭЭРИНГЕ КИЧЭЭНГЕЙ

Эртемниг болгаш мурнакчы дуржулганың чедивиккиннерин бүдүрүлгеге шинчээдир, экономиктиг быраларны ажыглалга киирер, үзүктелишкин чок чаартыып турар техниканы бедик бүдүрүкчүлүг кылдыр эдилээр төлээде, көдээниң ажыл-ишчилери доктаамал өөреннири, бодунуң мергежилин бедидери эргежок чугула. Ажыл-агыйларны механизатор кадрлар-биле хандырарда, оларны КПТУ-ларга, ооң салбырларынга, совхозтарның боттарынга үргүлчү белеткээр херек. Өөредилгениң эң-не таварымчалыг болгаш ажыктыг хевири болза, агротехниктиг бөлгүмпер, школалар болгаш семинарлар дээрзин практика көргүскен. Ынчангаш чамдык совхозтарның удуртукчулары механизаторлар өөредилгезинче улуг кичээнгейни салып турар.

Механизаторларның өөредилгезин тускай эртемниглер болгаш бүдүрүлгениң мурнакчылары баштаар ужурлуг. Кичээлдерге көргүзүлге пособиезин (таблицаларны, схемаларны, модельдерни) калбаабиле хереглээр, машиналарның боттарын көргүзер, өөредириниң янзы-бүрү, эң-не чедишпир аргаларын ажыглаар херек.

Бөлгүмнерге өөренип алган үүлдерин ажыл-ишчилерниң бүдүрүлгее ажылдарында дузалаары ажыл-агыйларның специалистериниң, удуртукчуларының үдээлгези болур.

Республиканың хөй-хөй ажыл-агыйларында агробөлгүмнериниң кичээлдери доктаамал эртип турар. Республикада ниитизи-биле 1000 ажыт механизатор өөренип турар. Олар-биле 276 кичээлди эрттирген. Чаан-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының агробөлгүмнеринде болгаш школаларында 280, Улуг-Хемниинде — 170, Барыын-Хемчиктиинде болгаш Тандынында — 125-125, Бии-Хемниинде — 100 кижи өөренип турар. Ооң аңгыда КПТУларның салбырларының шугуму-биле ажыктан курстарда база совхозтарның боттарында 600 ажыг трактористер өөренип турар.

Республикага ниитизи-биле механизатор кадрларны белеткеп турар болза-даа, совхозтарның чамдыктарының механизатор кадрлар-биле хандыртынганы ыракта четче эвес. Ооң уламында көдээ ажыл-агый ажылдарының түүк үезинде совхозтарга техниканың элээн кеэзэ аваа турар ужурга таваржыр. Чижээ, республиканың ажыл-агыйларының машина-трактор парктының ажылдаарын бүүрү хандырарынга муң хире механизатор чедишпейн турар. Ооң иштинде Таңды районнуң совхозтарында 228, Кызылдыында — 163, Каа-Хемниинге — 260, Бии-Хемниинге — 143, Улуг-Хемниинге — 186 кижи чедишпес. Механизатор кадрлар чедишпес болуп турбуже, чамдык совхозтарның болгаш районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары база специалистери механизаторлар курстарын четчелээринче болгаш оларның мергежилин бедидеринче чогуур кичээнгейни салып турар.

Механизаторларның өөредилгезин тускай эртемниглер болгаш бүдүрүлгениң мурнакчылары баштаар ужурлуг. Кичээлдерге көргүзүлге пособиезин (таблицаларны, схемаларны, модельдерни) калбаабиле хереглээр, машиналарның боттарын көргүзер, өөредириниң янзы-бүрү, эң-не чедишпир аргаларын ажыглаар херек.

Бөлгүмнерге өөренип алган үүлдерин ажыл-ишчилерниң бүдүрүлгее ажылдарында дузалаары ажыл-агыйларның специалистериниң, удуртукчуларының үдээлгези болур.

Республиканың хөй-хөй ажыл-агыйларында агробөлгүмнериниң кичээлдери доктаамал эртип турар. Республикада ниитизи-биле 1000 ажыт механизатор өөренип турар. Олар-биле 276 кичээлди эрттирген. Чаан-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының агробөлгүмнеринде болгаш школаларында 280, Улуг-Хемниинде — 170, Барыын-Хемчиктиинде болгаш Тандынында — 125-125, Бии-Хемниинде — 100 кижи өөренип турар. Ооң аңгыда КПТУларның салбырларының шугуму-биле ажыктан курстарда база совхозтарның боттарында 600 ажыг трактористер өөренип турар.

Республиканың ниитизи-биле механизатор кадрларны белеткеп турар болза-даа, совхозтарның чамдыктарының механизатор кадрлар-биле хандыртынганы ыракта четче эвес. Ооң уламында көдээ ажыл-агый ажылдарының түүк үезинде совхозтарга техниканың элээн кеэзэ аваа турар ужурга таваржыр. Чижээ, республиканың ажыл-агыйларының машина-трактор парктының ажылдаарын бүүрү хандырарынга муң хире механизатор чедишпейн турар. Ооң иштинде Таңды районнуң совхозтарында 228, Кызылдыында — 163, Каа-Хемниинге — 260, Бии-Хемниинге — 143, Улуг-Хемниинге — 186 кижи чедишпес. Механизатор кадрлар чедишпес болуп турбуже, чамдык совхозтарның болгаш районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары база специалистери механизаторлар курстарын четчелээринче болгаш оларның мергежилин бедидеринче чогуур кичээнгейни салып турар. Өөредилгениң эң-не таварымчалыг болгаш ажыктыг хевири болза, агротехниктиг бөлгүмпер, школалар болгаш семинарлар дээрзин практика көргүскен. Ынчангаш чамдык совхозтарның удуртукчулары механизаторлар өөредилгезинче улуг кичээнгейни салып турар.

Механизаторларның өөредилгезин тускай эртемниглер болгаш бүдүрүлгениң мурнакчылары баштаар ужурлуг. Кичээлдерге көргүзүлге пособиезин (таблицаларны, схемаларны, модельдерни) калбаабиле хереглээр, машиналарның боттарын көргүзер, өөредириниң янзы-бүрү, эң-не чедишпир аргаларын ажыглаар херек.

Бөлгүмнерге өөренип алган үүлдерин ажыл-ишчилерниң бүдүрүлгее ажылдарында дузалаары ажыл-агыйларның специалистериниң, удуртукчуларының үдээлгези болур.

Республиканың хөй-хөй ажыл-агыйларында агробөлгүмнериниң кичээлдери доктаамал эртип турар. Республикада ниитизи-биле 1000 ажыт механизатор өөренип турар. Олар-биле 276 кичээлди эрттирген. Чаан-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының агробөлгүмнеринде болгаш школаларында 280, Улуг-Хемниинде — 170, Барыын-Хемчиктиинде болгаш Тандынында — 125-125, Бии-Хемниинде — 100 кижи өөренип турар. Ооң аңгыда КПТУларның салбырларының шугуму-биле ажыктан курстарда база совхозтарның боттарында 600 ажыг трактористер өөренип турар.

Республиканың ниитизи-биле механизатор кадрларны белеткеп турар болза-даа, совхозтарның чамдыктарының механизатор кадрлар-биле хандыртынганы ыракта четче эвес. Ооң уламында көдээ ажыл-агый ажылдарының түүк үезинде совхозтарга техниканың элээн кеэзэ аваа турар ужурга таваржыр. Чижээ, республиканың ажыл-агыйларының машина-трактор парктының ажылдаарын бүүрү хандырарынга муң хире механизатор чедишпейн турар. Ооң иштинде Таңды районнуң совхозтарында 228, Кызылдыында — 163, Каа-Хемниинге — 260, Бии-Хемниинге — 143, Улуг-Хемниинге — 186 кижи чедишпес. Механизатор кадрлар чедишпес болуп турбуже, чамдык совхозтарның болгаш районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары база специалистери механизаторлар курстарын четчелээринче болгаш оларның мергежилин бедидеринче чогуур кичээнгейни салып турар. Өөредилгениң эң-не таварымчалыг болгаш ажыктыг хевири болза, агротехниктиг бөлгүмпер, школалар болгаш семинарлар дээрзин практика көргүскен. Ынчангаш чамдык совхозтарның удуртукчулары механизаторлар өөредилгезинче улуг кичээнгейни салып турар.

Механизаторларның өөредилгезин тускай эртемниглер болгаш бүдүрүлгениң мурнакчылары баштаар ужурлуг. Кичээлдерге көргүзүлге пособиезин (таблицаларны, схемаларны, модельдерни) калбаабиле хереглээр, машиналарның боттарын көргүзер, өөредириниң янзы-бүрү, эң-не чедишпир аргаларын ажыглаар херек.

Бөлгүмнерге өөренип алган үүлдерин ажыл-ишчилерниң бүдүрүлгее ажылдарында дузалаары ажыл-агыйларның специалистериниң, удуртукчуларының үдээлгези болур.

Республиканың хөй-хөй ажыл-агыйларында агробөлгүмнериниң кичээлдери доктаамал эртип турар. Республикада ниитизи-биле 1000 ажыт механизатор өөренип турар. Олар-биле 276 кичээлди эрттирген. Чаан-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының агробөлгүмнеринде болгаш школаларында 280, Улуг-Хемниинде — 170, Барыын-Хемчиктиинде болгаш Тандынында — 125-125, Бии-Хемниинде — 100 кижи өөренип турар. Ооң аңгыда КПТУларның салбырларының шугуму-биле ажыктан курстарда база совхозтарның боттарында 600 ажыг трактористер

ным совхозтары картофельчилериниң, ногаажыларның, малчемнериниң белеткелчилериниң база механизаторларының өөредилгезин чаа-ла организастаар деп турар. Эртемниг болгаш практиканың чаа түүлдерин бүдүрүлгеге шинчээдип алыр деп ол районнарның совхозтарының удуртукчуларыы бодап турар бе? Ындыг айтырыгны тургузары черле чептүг.

Кандыг-даа мергежилдиг ажылдакчылары бодунуң хереэн үгүле эки билир болур эвес, а харын-даа бүдүрүлгени экономист ышкаш ынчаар көөр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн канчаар бедидерин, продукцияның бот-үнезин чиигедирин, ажыл-агыйны орулгалыг болдуларын болаар ужурлуг дээрзин СЭКП ТКның ноябрь Пленуму айыткан. Республиканың тараажыларынга көдээ ажыл-агыйның специалистери болгаш КПТУлар дузаалар ужурлуг. Агробөлгүмнерге, школаларга, семинарларга болгаш КПТУларга кичээлдерни көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга партияның салган сорулгаларының деңнелиинге чорударын олар хандырар хүлээлгелиг.

Кыш — көдээге механизаторларны белеткээриниң болгаш массалыг мергежилдиг кижилерни өөредириниң эң-не таварымчалыг үези. Ынчангаш кыштың хостуг үезин ажыглап алгаш, механизаторлар өөредир талазы-биле болгумнерни организастаар херек. Партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары ол чугула херекке улуг кичээнгейни салыр ужурлуг. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң үндезиннерин, мурнакчы дуржулганың, эртемниң болгаш техниканың чедишкиннерин совхозтарның ажылишчилериниң ханызы-биле билип алыры — ол бирги беш чылдың ийиги чылының планнарын амыдыралга чедишкиннит боттандырарының магадылаары.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң ыол агроному.

Совет көдээниң кижилери

АЖЫР КҮҮСЕДИП ЧАҢЧЫККАН

Коммунист Чагыр Чашович Кара-Доңгак тос чыл дургузунда ниитиниң хоюн каларып келгеш, ооң баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер дээш бодундан хамааржыр бүгү-ле хемчеглерни ап келген. Ооң түңнелиинде чыл санында-ла багай эвес көргүзүглерни чедип ап турар. Малдың чаш төлүн менди доруктурар, дүк кыргып алыр талазы-биле планныг онаалдаларны чүгле күүседир эвес, харын ажыр күүседири чаңчыл болу берген. Дуржулганың хойжу эрткен чылын социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыры-биле Чагыр Чашович төрүүр түс баш хойга онаштыр түс хураганны доруктурарын, бир баштан-на 2 килограмм дүктү кыргып алырын, бодунуң күжү-биле 30 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген.

— Хүлээнгеге күштүг дижир болгай, ынчангаш сөглээн сөстү амыдыралга боттандырар дээш кызыл ажылдап тур бис. Хойну кыштан хүр ажырарындан хүлээлгелерни чедишкинниг күүседири хамаажыр, ындыг болганда бо чугула ажылды организастыг эрттирериниң күштү салган бис — деп, хойжу чугаалап орар.

Хойжу Шүйүнүң Тар-Үзүк-Аксында кыштап турар. Шээр малга дыка-ла таарымчалыг чер. Мээстерлиг, шөлдерлиг, кара суглуг, кадар оттуг.

Малчынның коданында 250 төрүүр хой бар, ооң 241-и ооздапкан, төлү менди алдынган. Чаш хураганнарны дузалакчы кадарчы, хойжунуң кадайы Сарыг-Доңгак Долгар биле сакманчы Сарыг-Доңгак Судал эки ажаап, доруктуруп турарындан демгилдези багай эвес.

Хойжуда чаш хураганнарга, хойларга чидиртир сиген, кок-сула, дүс четчири-биле бар, ону камналгалыг чарыгдап турар.

Чагыр Чашович мал чеминиң белеткелинче чылдың-на кичээнгейни салып, ону эки көргүзүглерни чедип алырының үндезини кылдыр санап чоруур. Тар-Үзүк-Аксында сиген шөлүнүң дажын хойжу аштап алган, ону чылдың-на хынамчалыг суггарын турарындан сигенниң үнүжү эки. Ынчангаш чыл бүрүде 20—30 тонна сигенни белетнеп ап, улуг херекти бүдүрүп турар.

Ниитиниң малының баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер дээш шудургу ажылдан чоруур Чагыр Чашович Кара-Доңгактың күш-ажылын чазак үнелеп көргеш, Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергези-биле, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаннаан.

Ол бирги беш чылдың ийиги чылында алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге ол бүүрелдиг.

Т. ХЕРТЕК.
Бай-Тайга район, «Мурнакчы» совхоз.

СОВЕТТИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНДЕ

Одаар чүүлдү, чылыг болгаш электри энергиязын камналгалыг чарыгдаарының айтырыын Таңды районнуң Хову-Аксы суур Советиниң бодунуң кичээнгейинде доктаамал тургузуп турарын Советтиң чоокта чаа болуп эрткен сессиязының хүн айтырыы безин бадыткап турар. Ук сессияга материалдыг курлавырларны чөп ажыглаар болгаш камналга чурумун шыңгыырадыр талазы-биле суур Советиниң сорулгаларын чугаалаткан. Бо талазы-биле илеткелди суур Советиниң күүском кежигүнү, «Тыва кобальт» комбинаттың кол инженери А. А. ГОЛИКОВ кылган.

Одаар чүүлдү, чылыгны, 30 мүң киловатт-шак камнап алганы сессияга демдеглеттинген. Материалдыг өскедаа курлавырларны бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның аввэш эвести камнап алганы тодаргай сан-түңнер-биле бадыткаттынган.

Мооң-биле чергелештир Советтиң девискээринде чамдык бүдүрүлгелер болгаш организациялар материалдарны болгаш курлавырларны чөп ажыглаарынче, камналга чурумун шыңгыырадырынче чогуур кичээнгей салбайн келгенин сессия демдеглээн. Ооң кол чылдагааны болза камналга чурумун шыңгыырадыр талазы-биле боттуг хемчеглерни ажылдап кылбааны болгаш чамдык хемчеглерни боттандырар талазы-биле организастыг ажылды кошкак чорутканы болуп турар.

Электри энергиязын камныг чарыгдаар талазы-биле амыдырал ханызырылга комбинаазы, дааранылга фабриказының филиалы, хлеб заводу чогуур хемчеглерни боттандырбааныдан ажыр чарыгдалларыны болдуруп турар. Өртке удур команданың конторазында, АТБниң чазанылга мастерскаязында улуг күштүг лампочкаларны тургускан, ол хиреде оларны дүн-хүн чокка кыпсып каан турар деп, депутаттар А. И. Веревкина, В. Н. Чешечников олар шүгүмчүдээнер. Хову-Аксының автобүдүрүлгези кывар-чаар материалдарны нормадан ыракта ажыр чарыгдаан.

Хову-Аксының холушкак садыы ногааларны болгаш чимистерни багай кадагалалда тургузуп турарындан карылгага таваржып турар. Ол ышкаш садыгның, столоваларының болгаш буфеттериниң база комбинаттың санаторий-профилактарийиниң столоваязының чем артынчыларын хуу кижилер аваа ап турар. Бир эвес ол чем артынчыларын чөп ажыглап, олар-биле хаван азырап семиртир болза, биче эвес орулганы бээр дээрзин депутаттар Л. Г. Качаева, Н. Н. Быковский, В. С. Бабкина боттарының саналдарынга демдеглээнер.

1981 чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чедип алган бедик көргүзүглерин дээш Хову-Аксы суурн Советиниң Тыва АССР-ге ийиги черни эзлээш, шаннатакан болгай. Советтиң бо сессиязынга ол бедик шаннадыг тывысканы хову-аксыжыларны улам сорук кипрген дээрзин демдеглээри өөрүнчүг.

К. ХЕРТЕК.

Орск-Малиловонуң Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг металлургия комбинадының комсомол организациязы — Оренбургта эң-не хөй кежигүннүг организация. Ында аныяктар шойну болгаш каңны эзилдирип, тергиин шынарлыг прокатты берип, консту болгаш агломератты бүдүрүп үндүрүп турарлар. Чуртка чугула херек ындыг хөй муң тонна продукцияны аныяктар пландан ажыр бүдүрүп үндүрүп турарлар. Олар шуптузу — «Ажыктыг болгаш шынарлыг чоруктуң беш чылынга — аныяктарның инициативазын болгаш чогаадыкчы ажылын бараалгадыр», «Чаңгыс-даа кижи хожудавазын дээш» деп кыйгырыгның адаа-биле ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: домна бүдүрүлгезиниң демир кудукчуларының эң тергиин комсомолчу-аныяктар бригадазы — Александр Першиков, Геннадий Алферов, комсорг Юрий Шинкарев, бригадир Александр Туриов, Борис Трунов күш-ажылчы эзлечегже эгелеп кирип тур.

Ал. ПОДДУБНЫЙНЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ОНЧА-МЕНДИ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейин төлептиг уткуруу-биле он бирги бем чылдың ийиги чылының планнығ онаалдаларын чедишкинниг күүседир дээш, «Ленинчи орук» совхозтуң аныяк хойжузу Бии-оол Кыпыл-оол эрес, шудургу ажылдап турар. Ооң коданында төрүүр 350 хой бар. Малчынның кызымак күш-ажылының ачызында хөлдарның күш-деңгели эки.

Бии-оол Иргитович бо чылын төрүүр 100 хойга онаштыр 90-дан эвээш эвес хураганны менди доруктурарын хүлээнгеш, күш-ажылчы чыршка совхозунуң аныяк хойжузу Василий Ламаны кыйгырган. Кызымак хойжу сөглээн сөзүнге ээ болуп турар. Ам ооң коданында 330 хой төрээн. Хураганнар саны ооң 15 баш хөй болган. Оларны опча-менди өстүрүп доруктурарынга хойжуга сакманчылар Таня Иргит, Катя Салчак, Зоя Монгуш олар эки дүзелажып турар.

А. ХОМУШКУ.
Каа-Хем район.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинде

КҮШ-АЖЫЛ КИЖИЗИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ

(Төнчүүр. Эгези 1-гп арында).

чээнгейни салган. Ажыл-ижи эш-өөрүүге чаагай үлегер-чижек болур чарыш мурнакчылары күш-ажылчы бүгү коллективтерде барын оратор онаалап демделээн.

Черкассы областың Христина районунуң «Россия» колхозунуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Ф. Г. Береговой** колхозтарның болгаш совхозтарның профэвилел комитеттериниң улам өзүп орар ролюн онаалап демделээш, олар бегүн экономиктиг болгаш социал улуг айтырыгларны улам чедишкинниг шиитпирлеп турарын айыткан. Профэвилел активчилерни чарыштыг билдиглиг организастап, күш-ажыл байдалдарын экижидер, чуртталга тудуунга калбартыр дугайында сагыш салып турар. Көдээ ажыл-агый техниказын сайзырангайжыдарының, кедээниң чагыгларын ейшаанда болгаш шыпаррыг күүседиринин эргежок чугулазын оратор онаалап демделээн.

Совет уран түүл мастерлериниң өмүнээзинден ССРЭ-ниң улустуң артизи **М. А. Ульянов** ПБФ-тиң дээди шаңналын алганы дээш эш Л. И. Брежневке изиг байыр чедирген. Ол шаңнал болза, тайбыңны камгалаар херекке хөй-хөй чылдарның иштинде аажок улуг үлүүн киирип келген кижиниң ачы-хавыязын көргүзүү турар-дыр деп, ол демделээн. Көдээге культура-шеф ажылының талазыбиле төп комиссияны баштап турар ол делегат, амгы үеним кедээзиниң ажыл-ишчилериниң угаан-бодал амыдыралын байлакшыдарының айтырыгларын тодаргай сайгарып, чугаалаан.

Даандырган ажыл-херекти күүседири дээш ажылдакчы бүрүзүнүң харыысалгазын медереп-билирин ханыладыр талазы-биле адырның профэвилел организапцияларының болгаш ажыл-агый удуртукчуларының деминг ажылының дугайын машина тудуушкун болгаш прибор тудуушкун ажылчыннарының профэвилелиниң ТК-зының даргазы **А. Я. Рыбаков** чугаалаан. Күш-ажылчы коллективтерниң, профэвилел активчилериниң шиитпирлеп турар кол-кол айтырыглары —продукциянның шынарын экижидери, курлаврларның бүгү хевирлерин камнаарының ам шыңгыы чурумун хандырары боон турар деп, ол чугаалаан.

Профэвилелдериниң Үзбек республика чөвүлелиниң даргазы **Н. М. Махмудова** ажылдың стилин болгаш аргалары сайзырангайжыдарның айтырыгларынга доктаап, коллективтиг керээлерниң болгаш оларның күүселдези дээш контрольдуң улуг ужурдузалының онаалап демделээн. Амгы үеним кедээзиниң ажыл-ишчилериниң угаан-бодал амыдыралын байлакшыдарының айтырыгларын тодаргай сайгарып, чугаалаан.

Адырның профэвилел организапцияларының күш-ажылы нормаларының болгаш төлээриниң системазын сайзырангайжыдарынга киржилгезиниң дугайын хөмүр-даш үлетпурүүнүң ажылчыннарының профэвилелиниң ТК-зының даргазы **М. А. Сребный** чугаалаан. Күш-ажылдың будурукчулуун бедиреринге моральдыг болгаш материалдыг факторларның улам улгадып турар ролюнүн дугайын ол демделээн.

Калуганың турбина заводунуң бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **А. Д. Кругалов** бодунуң чугаазынга күш-ажылды организастаарының болгаш анза идиг кылырының бригада аргазын ажыглаарының айтырыгларынче кичээнгей салган. Ол ынчаар ажылдаарының дурзулгазының дугайын чугаалаш, ук будурүлге черинин коллективиниң бүгү ажылчыннарының 96 хуузунун бригада керээзи-биле ажылдап турарын дыңнаткан.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары **Б. Н. Пастухов** социалистиг чарыш аныяктарның чогаадыкчы идепкейин болгаш ажылчы өзүнүң тывынгыр чоруун сайзырадырынга көлбак аргадарны берип турарын демделээн. Ол аңаа холбаштыр күш-ажылчы маргылдазының системазын улам сайзырадырынче угланган санал-оналлары киргеп.

Профэвилелдериниң Белорус республика чөвүлелиниң даргазы **П. Н. Полозов** чоогга хөрөктиг бараанарны будурүп үндүрериң көвүдедиринге, ассортиментизин калбартырынга болгаш шынарын экижидеринге профэвилел организацияларының киржилгезиниң дугайын чугаалаан. Ол ышкаш организакчы ажылды сайзырангайжыдарының аргаларының, ажылчы чоннарны улустарың найыралының, совет патриотизминиң болгаш социалистиг интернационализминиң өзүзүнга кижизидериниң дугайында база чугаалаан.

ССРЭ-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазыбиле күрүне комитединиң даргазы **А. А. Булгаков** профтехшколаның системазын сайзырангайжыдарының оруктарының дугайын чугаалаан. Келир үеним будурүлге ажылчыннары өөредилге үезинде профессиялар талазы-биле хаңы билиглер-биле чергелештир идеа талазы-биле быжыг дадыгышкынны ап, улуг амыдыралче коммунистиг шиитпилелдин идепкейлиг тургузукчулары боон киреринин чугулазын ол демделээн.

Хостуг немец профэвилелдериниң каттыжышкынының Төп баштаар черинин даргазы **Гарри Тиш**, Чехословакияның Революстуг профэвилел шимчээшкинниниң Төп чөвүлелиниң даргазы **Карел Гофман**, Профэвилелдериниң Бүгү-индий конгресиниң чижгине секретары **Индраджит Гупта**, Португалияның ажылчы чоннарының Бүгү-нииги конфедерациязының — национал интерсиндикалдың секретариадының күүсөкчи комиссязының чижгине секретарь-башкарыкчызы **Тейшейра да Силъва Армандо** олар съездиге байыр чедириишкиннерин дамчытканнар. Олар ССРЭ-ниң профэвилелдериниң съездизи үүле совет улуска эвес, харын база тайбыңга мнакшылдыг, антиимпериалистиг болгаш революстуг бүгү-ле күштерге, бүгү-ле депшилгелиг болгаш демократтыг кижи төрелгетеңге аажок улуг ужур-дузалыг боон турарын демделээннер.

Найысылалдың шионерлери болгаш школачылары съездиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга байыр чедиргеннер.

Март 18-те ССРЭ-ниң профэвилелдериниң съездизи ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

Социализм чурттарында

Төлептиг уткаан

УЛАН-БАТОР. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуур дээш бүгү Моолга калбарган социалистиг чарыштың түннелдерин Моолдуң профэвилелдериниң Төп чөвүлели үндүрген. Социалистиг чарышка 10 муң ажыг ажылчы чоннар, он-он будурүлге коллективтери киришкен болгаш олар боттарының хүлээгелерин ажыр күүсеткен. «Моол-совет өңнүг металл» дээш будурүлге каттыжышкынының интернационалчы коллективи социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзи болган. Улан-Баторнуң демир-оруунуң коллективи чарыштың база тиилекчизи болган. Республиканың үлетпүр төптери Эрдэнэттиң болгаш Дарханның ажылчыннары чарышка база шылгараан.

30 чурттарже

БЕРЛИН. Эберсвальда «Кранбау» заводтуң хөй муң кижилиг коллективи социалистиг экономиктиг интеграциянның калбак программазын амыдыралга боттандырарынга идепкейлиг киржин, далай өртээлдеринге болгаш судно тудар черлерге ажыглаар көдүртүр механизмнерни болгаш краннарны будурүп турар. Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарынга ажыглаар хөй дериг-херекселдерни завод коллективи будурүп турар. Чүгле ССРЭ безин 1 700 ажыг краннарны алган. Ол дериг-херекселдерни чогаадырынга совет специалистер киришкен.

Совет Эвилелиниң киржилгези-биле күчүлүг чээ кранны Герман Демократтыг Республиканың машина тудукчулары будурген. Чүгле чанғыс кран-биле хары угла ийи судноларның чүктерин чүдүрүп, дүжүрүп болур. Ол кранны «Атлант» деп адаан. Ындыг краннарны Мурманскиниң болгаш Ростоктуң далай өртээлдериниде амгы үеде ажыглаан турар. «Кранбау» заводтуң будурген продукциязын делегейниң 30 чурттарында ажыглап турарын демделээрни чугула.

Шалыпчы ээлчегде

ХОШИМИН. Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизинге алдар болдурган күш-ажылчы шалыпчы ээлчеге Мурнуу Вьетнамның машина тудукчулары идепкейлиг киржип турар. Вьетнам коммунистериниң шуулганы ажыттынар хүнге чедир планнан ажыр хөй продукцияны будурерин, күш-ажылдың будурукчулуун бедидерин, будурүлгениң ажыктыын өстүрерин олар хүлээнген.

Улусчу эрге-чагырганың чылдарында чурттуң мурнуу райөнарынга машина тудуу дүрген сайзыраан. Амгы үеним дериг-херекселдери-биле хандыртынган чаа заводтар ажыглалга кирген. Олар дизель моторларын, көдээ ажылагый техниказын будурүп турар. Вьетнамның машина тудукчулары алды чылдар дургузунда күрүне планнарын ажыр күүседип келген.

ССРЭ-ге бээр

БЕЛГРАД. Югославияның «Сплит» деп судно тудуунуң коллективи Совет Эвилелиниң чагыын ёзугаар чаа танкерлерни будурүп эгелээн.

ССРЭ-нин болгаш Югославияның аразынга экономиктиг харылзаалар чыл келген тудум-на калбарып турар. Суднолар тудуунуң талазы-биле харылзаалар ийи чурттарның аразынга чээрби ажыг чылдар дургузунда чедишкиннииг хөгжүп келген. Бо чылдар дургузунда хөй танкерлерни, пассажирлер агрыштырар болгаш чүк сөөртүр судноларны Совет Эвилели садып алган.

Югославияның судно тудуун хөгжүдеринге совет чагыглар чугула рольду ойнап турар. **(СЭТА).**

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ИДЕПКЕЙНИ БЕДИТКЕН

СЭКП Тыва обкомунуң СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниге дүүштүр партия өөредилгезин улам ынай сайзырангайжыдар дугайында» доктаалының күүселдезин организастаар талазы-биле республиканың партия организацияларының соруулгаларын күүседир дээш Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң партия комитеди чогуур ажылдарны кылып турар. Партия болгаш комсомол чырыдыышкынының бо өөредилге чылы эгелевээнде пропагандистериниң болгаш дыңнакчыларның түс-түс политиктиг, экономиктиг школаларга четчелээшкинни чаа система-биле кылып тургускан. Бо чылын политшколаларның дыңнакчыларының эртем-биличи барымдаалап турган, ону таарыштыр кылган. Политиктиг, экономиктиг өөредилгениң айтырыын бүгү коммунистерниң хуралынга бир удаа, парткомга ийи удаа чугаалашкан. Эге организацияларның хуралдарынга, партбюроларга база коммунистерниң, комсомолчуларның, ажылчыннарның өөредилгезиниң айтырыгларын доктаамал чугаалажып турар. Хуралдарга пропагандистерниң ажылын аналиэтеп, чамдык иле-реттиишен четчестерни эдериниң хемчеглерин хүлээп алган боттандырып турар.

Эрткен өөредилге чылында политиктиг, экономиктиг школаларга коммунистер болгаш партия кежигүнү эвес активтер марксизм-ленинчи теориянның үндезин айтырыгларын, СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелин, эш Л. И. Брежневтиң болгаш партияның еске-даа удуртукчуларының ажылдарын өөренген. Съездиниң материалдарын өөренгеш маркизм-ленинчи теориянны шинээдип алырынга дыңнакчыларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедиткен. Совхозтуң политиктиг, экономиктиг школаларының өөредилге системазында шиитпир-биле 500 ажыг кижи өөренип турар. Оларның иштинде 122 коммунистер болгаш 131 комсомолчу аныяктар кирип турар.

Сөөлгү үеде пропагандист кадрларның теоретиктиг болгаш методиктиг деннелиин бедидеринче улуг кичээнгейни салып турар бис. СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңында марксизм-ленинизм университединиң бот-өөредилгелиг 2 чыл хуусаалыг салбырында бо чылын ийи пропагандист өөренип кирген. Ол ышкаш бистиң пропагандистериве районга, эртип турар семинар-өөредилгелерден чыда калбайн, билиин бедидип турарлар.

Хөй чылдарда пропагандистен ажылдан келген хоочунар бисте бар. Ындыгларга Алдан-Маадыр ортумак школада башкыларның теоретиктиг семинарыныи удуртукчузу Т. А. Ооржак, төп салбырда комсомол өөредилгезиниң пропагандизи М. С. Ондар, Ак-Даш салбырда комсомолчу аныктарның пропагандизи К. К. Сарыглар болгаш өскелерин-даа хамаарыштырыг болур. Хоочуннардан үлегер ап, кичээлдерни шынарлыг эрттирип, билиг-мергежилии доктаамал бедидип турар аныяк пропагандистерге З. Ондар, А. Монгуш олар хамааржыр.

Партия организацияларының комсомолчуларның политөөредилгезиниче база чогуур кичээнгейни салып турар.

Бо хүннерде ону боттандырып турар. Кышкы үеде ажылчыннарның экономиктиг өөредилгезин доктаатты-ган хүннерипде организаетыг эрттирип келген. Маачын бригадаларда, фермаларда пропагандистерни быжыглаан. Д. ОНДАР.

«Алдан-Маадыр» совхозта партком секретары.

Болуушкуннар болгаш хүннер

СОВЕТ-ИНДИЙ НАЙЫРАЛДЫҢ АВАНГАРДЫНДА

Индий-совет культура иштилели (ИСКИ) бо хүнперде бодунуң үжен чыл болганын демделеп турар. Сураглыг политиктиг болгаш хөй-иитичи ажылдакчы, профессор, ИСКИ-ниң оралакчы президентизи Хирен Мукерджи ооң 1952 чылда үндезилекчилериниң бирээзи болган.

«ИСКИ-ни тургузарының мурнунда Совет Эвилелиниң өөнүктериниң иштилелин тургускан чүве— деп, ол сактып чугаалаан. — Ону бистер, Калькутта чурттуг каш-ла санныг коммунистер, гитлерлиг Германиялың ССРЭ-же ооң ёзу-биле халдаанының даартагы хүнүнде организастаан бис. Ол болза Индияның англи колониалдыг тергиделдиң адаанга турганы, Компартияның чажыт байдалга ажылдан, Джавахарлал Нерунуң пара-бажыңнаткан... үези турган болгай. Делегейниң ийиги дайынының төнгенининг соонда бистиң ийи чурттуң аразынга харылзаалар тургустунуп, улам калбартып эгелээн. ССРЭ-биле найыралдың чаа иштилелин тургузарының эргежок чугула үези тургустунган. 1952 чылдың март айда Индий-совет культура иштилелин организастаан.

Индияда 300 муң ажыг кижи ол иштилелдиң кежигүнү боон турар. ИСКИ-ниң салбырлары чурттуң дыка хөй хоорайларында болгаш сууларында тургустунган. «Найырал» дээр сетküүлдү ол парлап үндүрүп, хураддарны болгаш семинарларны, кинолекторийлерни болгаш делгелгелерни организастап, оларны Совет Эвилелиниң амыдыралынга турасхаадып турар. Иштилелдиң бодунда орус дыл курузу базә бар болгаш ол Индияда улам-на иептерешгей-биле билдингир анарган. Орус болгаш совет чогаалчыларның чогаалдарын улам-на хөй индийлер орус дыл кырынга номчуп турар апарган.

Бистер, бо иштилелдиң кежигүннери болгаш активчилери, Индияда Совет Эвилелиниң өөнүктериниң санының улам өзүп турарынга өөрүп турар бис— деп, Хирен Мукерджи чугаалаан. — Ол дээрге, бистерниң ол шагда-ла Калькуттага эгелээнивис болгаш ИСКИ-ниң уламчылап турары херээвис чаагай үреп-түннелип берип турар болгаш бээр-даа деп чүвениң дорт көргүзүү-дүр».

Сергей ЗИМИН,
ПМА-ның тускай корр.
Дели.

БҮЗҮРЕЛДИГ ХӨГЖҮЛДЕ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). «Европаның экономиктиг байдалының тайылбыры» деп документини Европаның экономиктиг комиссязының секретариады парлаан. Социалистиг дем каттыжылгазының Европа чурттарының чедишкиниг экономиктиг хөгжүлдезиниң дутайында ол документ толаргай хереглеп турар. 1976—1980 чылдарда ССРЭ-нин болгаш Европаның социалистиг чурттарының экономиказы шапкын хөгжээн. Ол үеним дургузунда бүгү социалистиг күрүпелерниң национал орулгазы 4,4 хуу немей аскен.

Социалистиг күрүпелерниң үлетпүр хөгжүлдезиниң болгаш национал орулгазының шапкын өзүлдези-биле чергелештир оларның даштыкы салдыы база дыка налбарган. Социалистиг болгаш капиталистиг чурттарның аразынга сапыглажылганың хемчээли амгы үеде 100 миллиард доллар болуп турар.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттары боттарының экономиктиг хөгжүлдезиниң хөй айтырыгларын дембиле шиитпирлеп турар.

ЧУГУЛА САНАЛ

ТОКИО. (СЭТА). Япон найысылалдың муниципалдыг хуралында чөөн үзелдиг күштериниң төлээлекчилери Токио хоорайны ядролуг чепсек чок зона кылдыр чарлаар дугайында саналдаан. Коммунистиг болгаш социалистиг партиялардан депутаттар хуралга чугаалажып көөр кылдыр декларация төлевиледин киирген болгаш делегей байдалы чидиглеенген болгаш Рейганның администрациязы ядролуг дайынның планын чогаадып турар амгы үеде Токионуң девискээрин дайын соруулгаларынга ажыглаарын болдурбазы онаа чугула ужурдузалыг деп демделээн.

Ядролуг чепсекти Токиога будүрерин болгаш тургузарын хоруурун декларация төлевиледе айыткан. Бүгү америк шериглерин Японнядан үндүрериниң эргежок чугулазын документиде демделээн. Ядролуг чепсекти аавас, будүрбес болгаш чуртка эвкелбес дугайында чугула үш принциптиг чайгылыш чок сагырынче чазакты декларация төлевиледиве шынгыы кыйгырган. Токио хоорай дайынга кажан-даа бараан болбас ужурлуг деп шында айыткан.

«Кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынның девискээри кылдыр Японияны Вашингтонуң санап турарын декларацияның авторлары демделээн. Токионуң чоогунда ийи америк шериг баазаларында ядролуг чепсек бар дээн медээ бар.

ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ПХЕНЬЯН. (СЭТА-ның корр.). КУДР-де эң-не улуг күштүг болгаш Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле тудуп турар Пукчханның одалга-биле ажылдаар электр станциязының күчүзү ам 1,4 млн. квт чеде берген. Ында ээлчеглиг 14-кү энергоблокту үлетпүр тогу бээра-биле ажылдадып эгелээн.

Пхеньян-Намдо можуда Токчхонуун эң-не кывынгыр хөмүр-дажын одаары-биле ажылдап турар Пукчханның чылыг электри станциязы көрей электри энергиязының эң кол будүрүлге чери боон турар. Эрткен чылын ол республиканга ажылдап үндүрген электри энергиязының үштүн бир незинин берген. Ооң дериг-херекселдерин шуптузун ССРЭ-ден алган. Чүс хире совет будүрүлге черлери 14 дугаар энергоблокту белетнеп, кылырынга база-ла мурнупдагызы ышкаш идепкейлиг киришкен. Оларның аразында Ленинградтың «Электросила» заводу, Харьковтуң турбина, Барнаулдуң котёл болгаш Запорожьениң трансформатор заводтары база бар.

30 тонна дензилиг улуг-улуг кезектер-биле дериг-херекселдерни эптеп тургузарының таарымчалыг совёт аргазын Пукчханда калбаа-биле ажыглап турар. Ол депшилгелиг арганы ажыглаары, тудугжуларның шалыпчы ажылы, а ол ышкаш совет дериг-херекселдерни чогуур хуусаазында чорудуп бергени ол агрегатты график-биле доктаатказ хуусаазындан бир ай бурунгаар дужаар арганы бергеп.

Корей тудугжулар боттарының чедип алган бедик темпизин кошкатпайн турарлар. Амгы үеде олар даразының агрегадын тургузарынга белеткенип турар. Совет Эвилели-биле дугуржулганы ёзугаар Пукчханның одалга-биле ажылдаар электри станциязына иштизи-биле 16 энергия блоктарын эптеп тургузар болгаш ооң иштии күчүзү ынчан 1,6 млн. квт. чеде бээр.

Совет-корей харылзаалар-ның төөгүзүнде алдарлыг „болуушкуннуун будүүзүнде ээлчеглиг турбогенератор ажыглалла киргеп. Март он чедиде ССРЭ биле КУДР-ниң аразынга экономиказа болгаш культурага кады ажылдажылганың дугайында дугуржулгага ат салганындан бээр 33 чылы болган. Бо үеним иштинде КУДР-ге совет дузаламчы-биле улус ажыл-агыйынга чугула ужур-дузалыг 60 объектилерни тудуп тургускан. Амгы үеде ам-даа 10 объектини тудуп турар. Ол дугуржулга КУДР-ниң экономиктиг хөгжүлдезиниң шапкыныдарынга чугула фактор болган. Пукчханның одалга-биле ажылдаар электри станциязы — үре-түннелдиг совет-корей экономиктиг кады ажылганылганың кескү үлегер-тижээ боон турар.

А. ШАРОНОВ.

ПКАП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНУҢ ХУРАЛЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң хуралы Польшаның ажылчын шимчээшкинниниң бо чылдың сентябрьда болур 100 чылын баймралыгының политиктиг болгаш организастыг угланыышкынарын чүүлдүг деп көргеп.

Партия болза Польшаның ажылчын шимчээшкинниниң төөгүзүнүң болгаш чедишкиннериниң салгакчызы болуп турар, шынчаргаш ол юбилейни Польшаның Каттыышкан ажылчын партиязы улуг ужур-дузалыг деп санап турарын Политбюро медеглээн деп, ПАП агентство дамчыткан. Польша улустуң болгаш күрүнениң төөгүзүнге ажылчын шимчээшкинниниң кииргеп чогумчалыг улуг салымышкынын долузу-биле болгаш чөптүү-биле үнелеп көөрүн чүс чыл юбилей дагыыр турар. Партияның күжүн болгаш сырый каттыжышкынының амгы үеде катап тургузарынга ажылчын шимчээшкинниниң марксечи-ленинчи чаңчылдарын болгаш чедишкиннерин ажыглаарының эргежок чугулазын айыткан.

ЭВИЛЕЛЧИЛЕРИНЧЕ ЫЙЫЫШКЫН

ПАРИЖ. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретарының орадакчызы Дж. Бакли баштаан америк делегация-биле чугаалажыышкынар Франциянын даштыкы харылзаалар министерствозунга болган. Ол делегация ооң мурнунда Боннга барып чораан. Социалистиг чурттарга удур америк хемчеглерге каттыжар кылдыр бодунун авиелчилерни албадарын Каттыышкан Штаттар орадлажып турар. Ак бажынын төлээлекчилери ол соруулга-биле Лондонга, Римге болгаш Брюсселъге база бээр деп турар.

БОНН. (СЭТА). Дж. Бакли баштаан АКШ-тың делегациязы-биле Германияның Федеративтиг Республиказының даштыкы херектер министерствозунуң болгаш өске-даа чазак албан чергелериниң харылсалгалыг төлээлекчилериниң чугаалажыышкынарының дугайында Барыын Германияның телевизениезинин хайгаракчызы тайылбырлаан болгаш ол беседаларның түннелинде ийи талаларның туруштары өскерилбээн деп айыткан.

Боннуң чазак албан кижилериниң дыңнадыын ДПП агентство дамчыткан. Вашингтонуң негелдерини Барыын Германияның чазак кижилериниң хүлээп албааны билдинип турар. ГФР-ниң даштыкы садыынга Р. Рейганның администрациязы холгаарлап киржир дээн орадлажыышкынар-биле холбаштыр Барыын Германияның «Ост-вест комерц» журналы шынгыы сагыш човаашкынын илергейлээн. Ол сагыш човаашкын бүрүн үндезининг болуп турар. Барыын Германияның 6 муң хире фирмалары болган концерннери социалистиг чурттар-биле садыглажып турар.

ЛОНДОН. (СЭТА). Социалистиг чурттарга удур экономиктиг хемчеглерге Барыын Германия удурланып турарын Англияның «Таймс» солуну бижээн. Чөөн Европаның социалистиг күрүпелери-биле садыглажылганы Германияның Федеративтиг Республиказы бодунун Чөөн чүк политиказынын чугула кезээ кылып сапап турар.

СУГГАТТЫГ ЧЕРЛЕРНИ КАЛБАРТЫР

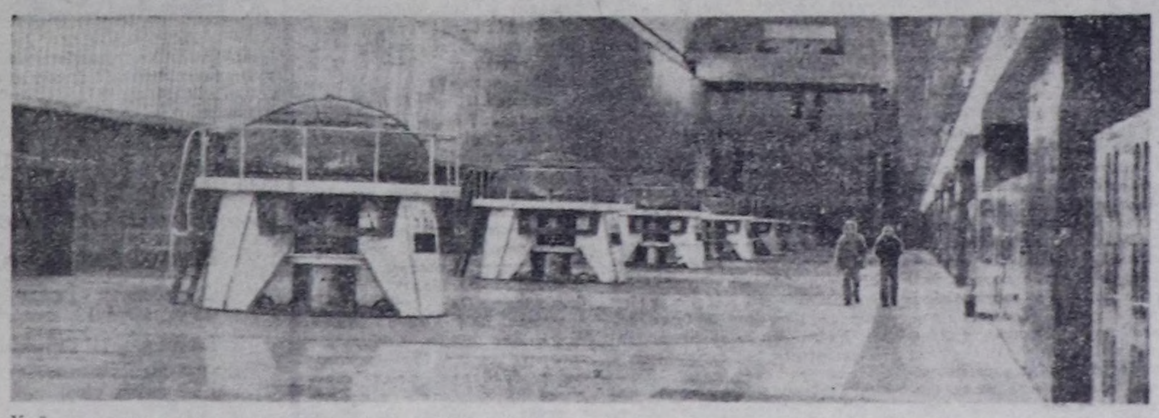

Хөй чылдарда үргүлчүлеп турар совет-сирия кады ажылдажылга кайгамчыктыг чедишкиннерлиг боон турар. Ооң эң кол чүүлү Чоокку Чөөн чүкте эң-не улуг дээн тудуг болур Евфрат хемде суг-энергетиктиг комплекс боон турар. Евфраттың суг белдири САР-ның улус ажыл-агыйының хөй-хөй адырларын хөгжүдеринге быжыг үндезинни салып турар. Ажылдап эгелээнинден бээр 10 миллиард киловатт-шак электри энергиязын берген ол гидроэлектростанция бо хүннерде Сириянын экономиказының үндезини болур деп чөптүү-биле чугаалап болур. Кылымал суг хөөлбээниң сугларын ажыглап тургаш, 640 муң гектар чаа черни суггарар арганы алыр болгаш республикада суггаттыг черлерни ийи катап калбартыр.

ЧУРУКТА: ГЭС-тиң машиналарының залында. СЭТА-ның фотохрониказы.

Сирия Араб Республиканың ажылчы чоннары апрель 17-де национал байырлады —даштыкы шериглерни чурттан үндүргенининг хүнүн демделээн. Сириянын черин эң сөөлгү солдаттың каггаш, үнген үезинден бээр үжен алды чыл эрткен. Чурттуң хамаарышпас хөгжүлдезинче, ооң национал тусиайлаң чоруун быжыглаарынче угланыышкынны алгаш, демисежип турган патриоттуг күштериң тиилегези ол болган.

Сириянын бөгүнгү амыдыралы хамыктың мурнунда Араб социалистиг чаартылга партиязының удуртулгазы-биле тайбың тургузуушкунунуң чедишкиннери болгаш депшилгелиг чаартылгалар-биле оналанып турар. Чуртта амгы үеде боттандырып чорудуп турар бешки беш чыл планының кол сорулгазы будурукчу күштерни улам долдур ажыглалга киирери, национал экономиканы быжыглаары боон турар.

Ол чурт израиль агрессорга удур демиселдиң мурнуку одуруунда турмуп турар. Тель-Авивтиң ооң девискээриниң чамдыызы — Голан бедниперин эжелелге тударының үргүлчүлеп турары, Чоокку Чөөн чүкте иити дүшкүүлүг байдал сириилерниң тайбың күш-ажылынга шаптыктаашкын боон турар. Ол республика араб улуска удур америк-израиль сүлчээни шиитпирлиг буруу шаап, Чоокку Чөөн чүк айтырыын бүгү талазы-биле таарымчалыг кылдыр шиитпирлээрин чедип алыынга боттуг үлүүн киирип турар.

Республиканың хөгжүлдезинге Совет Эвилели-биле хөй талалыг кады ажылдачылга улуг рольду боон турар.

ЧУРУКТА: Сириянын найысылалы — Дамаскының төвү.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МАРГЫЛДААЛАР ДООЗУЛГАН— СПАРТАКИАДА УЛАМЧЫЛАВЫШААН

ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазының Красноярскиге, Дивногорскиге болгаш Норильскиге болган түңнел оюннары доозулган. Март 17-де «Енисей» спорт ордузунга маргылдааларның байырлыг хаашкыны болган. Эвилелдешкен он ийи республикаларны, Москваны болгаш Ленинградты төлээлеп келген спортчулар спартакиада ареналарынга чийи неделя дургузунда деткип келген хүндүлээчел краснояржыларга байыр чедиргеннер, четтиргенин илереткеннер.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кол-кол шаңналдарының ээлери илерээн. Ол дээрге, Москваның, Ленинградтың, Свердловск областың болгаш Украин ССР-ниң командаларыдыр, а ол ышкаш Эстонияның командазы ийи бөлүкке тиилекчи болган.

Спартакиаданың маадырларының аттары адаттынган. Оларның аразында үш алдын шаңналдың ээлекчизи Хабаровскиден келген хаакчы Юрий Бурлаков, ийи дакпыр чемпионнар — конькиге дүрген маннаар талазы-биле мастерлер, москвачы Наталья Петрусева, Ольга Плешкова, ленинградчы Дмитрий Бочкарев, Свердловск чүрттүг хаакчы Зинаида Амосова, Ленинградтың даггa хаакчызы Людмила Кедрина-Реус, шанакчы Сергей Данилин (Москва) бар.

Спартакиаданың 57 комплект медалын тиилекчилер алгылаан. Эвилелдешкен 11 республикаларның, РСФСР-ниң 34 областарының, крайларының болгаш автономнуг областарының төлээлекчилери ол шаңналдарга голептиг болгулаан. Спартакиаданың төөгүзүнде болгулаан маргылдааларга киришкеннерниң хөй кезии аныяктар бо удаада болган: оларның ортумак назыны 20 харган бичии-ле ажыг. Үк спортчуларның хөй кезиин келир үедеги Олимпиалага киржир деп бүрүү-биле идеген болур. Сараевога 1984 чылда болур оюннарга оларның киржири чайлаш чок.

Эң тергиин үш мүн хире хаакчылар, трамплиндеп халыкчылар, биатлонистер, конькиге маннаарлар, шанакчылар, фигуристер спорт тудугларынга күжүн шенешкен. Олар дээрге, күш-культураның 110 мүн коллективтериниң, массалыг старттарга киришкен 35 миллион спортчуларның төлээлекчилери-дир. Кышкы бешки спартакиаданың түңнел оюннары бистиң чүртүвүскә спорттуң кышкы хевирин сайзырадырынга улуг идиг болуру чугаажок.

Чаа-чаа катоктар, трамплиннер, кылымал доштуг Спорт ордулары бистиң чүртүвүста доктаамал немежин турар. Ол кышкы хевирлег «изиг оранче»—мурнуу республикаларже чоорту ханылап кирип бар чоруур. Красноярскининг ареналарынга Грузияның, Узбекистанның, Арменияның болгаш Таджикистанның спортчулары база маргылдаага киржип турганнар.

ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазы күш-культура шимчээшкининиң көрүлдези, бистиң чүртүвүстүң улустарының найыралының чайыннанчак бадыткалы болган. Ол комплекстиг маргылдааларны эрттиргени — Коммүнистиг партияның болгаш Совет чазактың кижилерниң садыкшылы, күш-дамырының сайзыралы дээш сагыш салышкынының бир хевири болур.

Маргылдааларның түңнел оюннары доозулган, ынчалзада ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазы күш-культураның хөй санныг коллективтеринге ам-даа уламчылаар.

(СЭТА-ның тускай корр.). Красноярск.

ЧЕТТИРДИВИС!

ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазының түңнел маргылдаалары доозулган. Чырыткылыг ол байырладың минуталары спортчуларга болгаш көрүкчүлерге кажан-даа уттундурбас. Боттарының бодалдарын илергейлээрин СЭТА-ның корреспондентилери маргылдааның киржикчилеринден болгаш аалчыларындан дилээн.

Хаак маргылдааларының талазы-биле спартакиаданың үш удаа тиилекчизи **Юрий Бурлаков:**

— Маргылдаа меңээ ийи дагын өөрүнчүг байырлал болган. Бир үүлүнде, кандыгдаа спортчу кижи спартакиадага киржирин күзээр болгай. Ийи үүлүнде, мен үш алдын медальды алган мен. Спартакиада маргылдаалары аныяктарга улуг ужур-дузалыг. Ындыг маргылдааларга дөрт чыл бурунгаар эң-не баштай киришкен мен. Сураглыг хаакчыларның маргылдааларын улуг сонуургал-биле хайгаарап көрдүм. Спартакиада—ол дээрге, кайгамчык эки школадыр. Хөй аныяктар маргылдааларга эки киришкен. Моон сонгаар олар бедик көргүзүглерлиг болурун күзээр бис.

Спартакиаданың кол штабының начальныгы **Михаил Дивногорцев:**

— Ындыг улуг маргылдааларны организастаары —чиик эвес херек. Енисей хемниң эриинде хоорайга спартакиаданы эрттирер деп шиитпирлээн соонда аңаа дораан-на белеткенип эгелээн бис. «Енисей» деп дош ордузун, 90 метр трамплинни, хаак стадионун болгаш өске-даа тудугларны тудугжулар тергиин эки кылган.

Сибирьге кышкы спорттуң хөгжүдериге Красноярск шаандан бээр төп черлерниң бирээзи болуп келген. Ынчангаш спартакиаданың тудуглары ээнзиревес деп бодаар мен.

ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады чогаалчы **Виктор Астафьев:**

— Чогаалчылар спорттуң дыка сонуургаар улус. Ынчангаш спартакиаданың түңнел маргылдааларын кайгамчык улуг сонуургал-биле көрүп келдим. Мээн төрээн Сибирь черимге спартакиаданың болганынга чоргаарланыр мен. Чалыы назынымда Дивногорск хоорайга чурттап чордум. Аңаа болган коньки маргылдааларын кажан-даа утпас мен.

СЭТА-ның тускай корр.

ШАКТЫ БУРУНГААРЛАДЫРЫН

УТПАҢАР

Апрель 1-ден эгелеп чурт чайгы үеже катап шилчиир. Ол дээрге чурттуң девискээринин хөй кезиинин чурттакчылары март 31-нин дүн ортузунда азы ынчан удуур мурнунда шактарын бир шак бурунгаар шилчидер ужурлуг апаары ол. Чайгы үе алзы ай дургузунда — апрель 1-ден октябрь 1-де чедир тургустунар.

Баштайгы ындыг шилчилгени чуртка эрткен чылын боттандырган. Оон мурнунда чурт иштинге шак куржагларының кызыгаарларын ыяк тодараткан, үе саналшкынының чүрүмүн делегей системазынга чүүлдештиргеп.

Чайгы үени кииргени, баш удур бодааны дег, чамдык социал болгаш экономиктиг ажыкты берген. Хүнүң эрте эгелээш, чон хонуктун чырык кезээн идепкейлиг дыштанылгага долу ажыглап турган. Эмчилерниң түңнелдери-биле алырга, школага өөредилгени бир шак бурунгаар эгелээни оларның кичээлдээринге таарымчалыг болган. Экономиктиг ажыктының талазы-биле алырга ол ылаптыг илереттинген: 2,5 миллиард киловатт-шак электри энергиязы камнаттынган. Ынча хире электри энергиязын бүдүрүп үндүрерининге барык миллион тонна чижеглээн одаар үүл херек ийик.

Эрткен чылын октябрь 1-де чурттуң девискээринин кол кезинге кышкы үе саналшкынынче катап шилчээн.

Доктаатканын ёзугаар ону, РСФСР-ниң чамдык колдуунда үшкү шак куржагларында турар автономнуг республикаларынга, крайларынга, областарынга ону кылбаан. Олар Москва шагындан бир шак бурунгаар кылдыр чурттаар апарган, ол чорук он-он чылларда тургустунган байдалды шала үрепкен. Ындыг байдалга хөй-ниити болгаш улус депутаттарының хөй-хөй Советтери удурланган.

Ажылчы чоннарның күзээшкиннерин барымдаалап көргеш, эрткен чылдың октябрьга чедир турган үе саналшкынының системазын ол черлерге катап тургузар деп шиитпирлээн. Шиитпир Дагестан, Кабардин-Балкар, Калмык, Коми, Марий, Мордва, Сонгу-Осетин, Татар, Чечен-Ингуш, Чуваш АССР-лерге, Краснодар, Ставрополь крайларга, Архангельск, Владимир, Вологда, Воронеж, Горький, Иваново, Кострома, Липецк, Пенза, Ростов, Рязань, Тамбов, Тюмень, Ярославль областарга, Ненец, Эвенк автономнуг областарга, Таймыр (Долган-Ненец) автономнуг округтуң Хатанга районунга хамаарыжыр. Ол администрativtиг девискээрлерге апрель 1-де шактарны бурунгаар шилчиттирес. Ынчангаш оларның шагы Москваныңга деннежир азы бир шак чоокшулаар.

Чайгы үени киирериниге чедир 10 ажыг хонук арткан.

(СЭТА-ның корр.).

ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Тере-Хая сес чыл школазының эге класстар башкызы Өпей-оол Дүкүевич Куулар чонунга хүндүткелдиг башкыларның бирээзи.

Ортумак дурт-сынныг, аныяк оол чымыштыг башкы ажылын 1948 чылда 16 харлыында, Чөөн-Хемчиктиң Чыраа-Бажы школазындан эгелээн. Оон бээр чеже кыштын соогу, чайның изин эртип, чеже-чеже өөреникчилерниң чаптанчыг, чараш чаңын көрүп, оларның чанчыкпаан салаларын ээлгир, эптиг кылдыр өөретпээн дээр.

Хөндергей, Хөр-Тайга, Тере-Хая школаларынга ажылдап келген. Ол кала-даа барганда, чонунга, өөреникчилеринге хүндүткелдиг.

Школада эге класстарның методиктиг каттыжылгазын удуртпушаан, аныяк башкыларның кичээлдеринге олуржуп, бодунуң арга-дүржулгазын дамчыдып турар. Назыхары улгатса-даа, Өпей-оол Дүкүевич хөй-ниити ажылының идепкейлиг киржикчизи. Оон удуртуп турары «Дамырак» агитквартал суурда эки ажылдыг кварталдарның бирээзи.

Башкының клубка, агитквартална, школага номчаан лекцияларын чоп улуг сонуургал-биле дыннааннар.

Башкывыс ам 50 харлаан. Оон башкылал ажылынга арга-дүржулгазы улам байлакшаап. Аңаа кадыкшылды, чедиишкинни күзедивис.

К. ЧЕЧЕН.

Дааранырынга, садыглаарынга, чолаачылаарынга...

ЧУРУКТАРДА: башкы Т. С. Коровина эң эки өөреникчилерниң бирээзи И. Отук-оолбиле; чырык делгем кабинетте кичээл үезии.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Кызыл хоорайның өөредилге-бүдүрүлге комбинады тургустунгандан бээр чедиг чыл чедип турар. Бо үениң иштинде аңаа хөй-хөй аныяк оолдар, кыстар профессионал мергежилди чедип алган.

Бо чылын комбинаттың чырык делгем кабинеттеринде даараныкчының, поварның, садыгжының, чолаачының, харылзаа операторунуң, тудугжунуң болгаш секретарь-машинакчының — ниитизи-биле сес аңгы мергежилдерге 1800 хире өөреникчи хаара туттунган. Оларның хөй нуруузу хоорайның ортумак школаларының 9—10 классчарының өөреникчилери.

Өөреникчилерге быжыг харын билигни бээр дээш кызымак ажылдап турар тускай эртемниг башкылар ында база хөй. Оларның бирээзи өөредилге эргелекчизи Тамара Семеновна Коровина бо хүнде секретарь-машинакчыларның бөлүүн удуртуп турар.

Бо чылын Кызылдың өөредилге-бүдүрүлге комбинадын 900 ажыг аныяктар дооскаш, бүдүрүлгениң яңзы-бүрү адырларынга тускай эртеминиң аайы-биле ажылдаарлар.

Эмчиниң сүмези

КЕМДЭЭШКИН БОЛДУРБАС ДЭЭШ

Бүдүрүлгеге ажыл-агый-биле холбашкан кемдээшкиннерни болдурбас сорулга-биле оон тыптып кээр кол чылдагааннарын сайгарып көөрү чугула.

Бүдүрүлгеге ажылдың аймык чок болур аргаларын ажыглаарын, аңаа удур дээштиг демиселди боттандырарын бүдүрүлге, албан черлериниң чөптүг пеген турар.

Бистиң эмчилеривистиң мурнунда салдынган кол сорулга — бертинген кижилерге эмчи дузазын өй-шаанда чедирери болур. Кемдээшкинге удур демиселге активчи ужур-дузазын профвиилел организацияларлы, кадык-камгалал албан черлери, «Кызыл Крест» ниитилели болгаш чурттакчы чон боду чедирер ужурлуг.

Бүдүрүлгеге болган кемдээшкинниң кол чылдагааннары ажыл-агыйның чурумун багай организастаанындан, санитар арыг-шевер чурумун хажыткаңындан болур. Чамдык кемдээшкиннериниң болу бээр чылдагааннары кижиниң бодуң ап чоруурундан база хамаарыжыр.

Чижээлээрге, кижиниң бодунуң кылып, бүдүрүп турар ажылының талазы-биле мергежили чавыс, куду, азы мага-бодунуң түрүп, шагыраанындан, чок болза өг-бүлезиниң аайы-биле эпчок, багай чорукка таварышкан ийикпе, арагалаан азы кайы бир аарыгдан аараан болза, бертинишкинге таварыштырып болур.

Бертинишкинге удур күрүне масштабтыг комплекстиг хемчеглерни ап турарының ужурудан бүдүрүлге черлериниге болган кемдээшкинниериниң саны чыл тудумна 9-10 хуу эвээжеп турар.

Бүдүрүлгеге, үлетпүр черлериниң удуртур организаны машина-техниканың аймык чок чоруунче болгаш ажылагыйның аймык чок аргаларын, камгалал тускай херекселдерин, хеп-сыныг шын ажыглаарынче сагыш салыр ужурлуг. Бүдүрүлгеге бертинишкинге үлетпүр, кедээ ажыл-агый, тудуг, транспорт болгаш оларга хамаарышкыс өске-даа ажыл-агый черлеринге болган бертинишкиннер хамааржыр. Эрткен 1981 чылда республика эмнелгезиниң бертик-бежел болган таварылгада эмчи дузазын чедирер пунктузунга дыка хөй кижи эмнеткен. Оларның аразында бүдүрүлге черинге ажылдап турган үезинде кемдээннер база бар. Бүдүрүлгеге кемдээн кижилер ниитизи-биле 31845 ажыл-хүнүнден кадыкшыл байдалының аайы-биле хостатканнар. Оларга 1555 эмпелге черинин хуудус-бюллетенин берген.

Ажылчын кижи 31845 ажыл хүнүнде чөптүг ажылдаан болза, күрүнеге кандыг улуг ужур-дузаны чедирбес дээрил. Чамдык кижилер ажыл-үезинде арагалап турган кемдээшкинге база таварышкылаан боор. Ындыг кижилерге ажылдан кезек үеде хостаарының төлевир чок эмчи шынзылгазын берип турар. Ажыл шагының үезинде чурум үрээр, арагалаар чорук бүдүрүлгеде кижизидилге ажылының кудузунда деп санаар апаар.

Хоорайның автотранспорт бүдүрүлгелериниң аразында хөй санныг кемдээшкиннер болуп турар организацияга пассажирлер АТБ-зин киирип болур. Эрткен чылын ол бүдүрүлгениң 132 ажылчыны ажыл үезинде кемдээн: холбудун булчуткан, кадырган, сыйган боор, чамдыкта балыг-бышкынга таварышкан. Ындыг кемдээшкиннер машина-техниканың септээр ажылдарының үезинде болгулаар. Бо бүдүрүлге черлеринде бертик-бежелге удур хемчеглерни кошкаш чорудуп турарын кижектер бадыткап турар.

Чамдык организацияларда кемдээшкинниң санын эвээжетсе-даа, кемдээшкинни шуут бүрүткевес черлер бар. Чижээ, «Тудуг кезектери» комбинаттың директциязы бертинер чорукту сайгарып, чылдагаанын дилеп, ону баш удур болдурбазының аргаларын тывар хамаан чок, ону чажырып турган таварылга бар. Эрткен чылдың январь 14-тен 30-га чедир ажылчын Жмак будун бертиндиргеш, эмнеткен. Ону 17 хонук иштинде ажылдан хостаап, эмнелгенин хуудузун берген. Херек кырында хыналдадан билдиптеги болза, оон ажылдаваан хүнүнерин ажылдаан кылдыр табельге салган болган. Ол-ла комбинаттың ындыг таварылгада кемдээн 5 ажылчынга ажыл шактарын база салган болган. Ындыг байдал «Кызыл тудуг». № 48 тудуг эргелелдеринде болгаш өске-даа бүдүрүлге черлеринде бар.

Кемдээр чоруктуң санын эвээжедиринге удур хемчегларни республика эмнелгезиниң травматолог — кезер эмчилери ап турар. Эрткен чылын 11 бүдүрүлге черлеринче эмчилер барып чорааннар. Чон аразында лекция, беседаларны чорудуп туравлар. Бо чылын хоорайның 24 бүдүрүлге, албан черлеринге барып, лекция, беседаны кылып, кемдээшкинге удур ажылды чорудар деп планна керген болгаш ону чорудуп эгелей берген. Бертинишкинге удур демисел совет кижи бүрүзүнүң хөрээ болур.

В. НАСЮРЮН,
республика эмнелгезиниң травматолог-ортопед эмчизи.

МИКРОРАЙОННАР ААЙЫ-БИЛЕ

Талантылыг, салым-чаяанныг кижилер чон аразында хөй дээрзин Самагалдай суурга эрткен чылдың декабрьдан эгелеп организастаттынган агитквартиралар, микрорайоннар аразында болган концерт-көрүлде хереченлеп турар.

Микрорайоннар аразында суббота сайында болур ол көрүлдени көрүкчүлериниң четтикпейн маңаары шуут чанчыл апарган. Аңаа моон мурнунда доктаамал концертке үүп-даа чораан кижилер, көнгүс сценаже үнмейн-даа чораан — алды харлыг чаштардан эгелээш, алдан ашкан кырганнарга чедир кымнарны чок дээр. Чүге дизе, чурттан турар микрорайонуңуң ат-алдары дээш кым-даа туржуп, талантызын чонга көргүзери — кижи бүрүзүнүң күзел-бодалы, кол сорулгазы ол. Аңаа шынап-ла талантызы билдинмейн чораан, ырлаар, тапчылаар, хөөмейлээр, сыгыртыр, игилдеп, бызаанчылаар, шүлүк, шоодуглар чугаалаар кижилер илереп келген. Ындыг салым-чаяанныгларны амдаа тывары чугула.

Көрүлдеге бирги черже үнген микрорайонну экскурсиялаш чорудар, оон-даа ынай дипломларны, шаңнал-мактәлдарны тус-тус микрорайонларга болгаш ол киржикчилерге тыпсыр.

Болуп эрткен көрүлделер талазы-биле каш чижектерден көргүзейн. Бир-ле дугаарында Тамара Баазан-оолга удуртқан микрорайон эки концертти үндүргеш, көрүкчүлериниң маңталын алган. Бо концертте Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, бот-тывынгыр композитор Кан-оол Баазан-оол удуртқан. Ниитизи-биле бо концерт чонунуң, көрүкчүлериниң хей-аъдын кедүрген.

Каш хонук бурунгаар болуп эрткен, № 13 «Найырал» микрорайонуң көргүзкен концерти кончуг солун болган. Ол микрорайонуң даргазы эмчи Лариса Кара-оолдуң база ол концертти удуртуп, баштап туралар: Кодур-оол Куулар, Юрий Демек оларның киирген үлүг улуг. Көрүкчүлер дөрт үнден тургустунган «Калдак-Хамар» деп ниити ырыны, «Долаана» деп аныяктар ташпызын. Каттырынчыг холушкак ансамбльди, ийи чаңгыстың ырындан райононуң кол бухгалтери У. Бадарчының «Бай-да Эрин» база «Уластай» деп моол ырларын кончуг сонуургаан. Оолдар ансамблиниң күүселдээн база багай эвес болган. Хөп класталгазы эки.

Ниитизи-биле шак мындыг концерттерни кайы-даа суурларга докгаамал организастаар болза, чоннуң культура деңнелин белдеринге, дыштанылганы ыяк организастаарынга чугула хемчегдер болур-дур.

Ч. ӨӨЛЕТ.

СИБИРЬ—МОСКВАНЫҢ КАРТАЗЫНДА

Бистиң Төрээн чурттувустуң найысылалы Москва — делегейниң эң улуг хоорайларының бирээзи. Хоорайның чурттакчы чонунуң саны сес миллион ажыг. А оон кудумчулары, тротуарлары, проспектилери беш мүң ажыг, оларның узун дургун катай алыр болза, үш мүң километр. Оларның хөй кезии Москваның картазынга чурттагга районнарының чаа тудугларыла-биле кады көстүп келген.

Чоокка чедир-ле ол черлер хоорайның кыдыы кылдыр санаттынып турган. Ол девискээрлерни аймаада хоорай деп соске «суур» деп состуг албан немээр турган. Чижээ, Тропарево суур, Зюзино суур... дижир.

Москва хоорайның сайзыралының талазы-биле план бадылаттынган соонда улуг-улуг өскериглелер, чаартылгалар, эде дериишкиннер болган. Хоорайның кыдыы кылдыр санаттынып турган «сууржугаштар» каракка көгүлдүр-ле өскерилген, сөөлгү төлевилел ёзугаар туттунган хөй каът чурттагга бажыңнары, амыдырал-культура черлери ерги бажыңнарның орнун солаан. Оон мурнундагы Матвеевское суур ам Матвеевский микрорайон апарган. Чертаново суур —Чертаново микрорайон кылдыр эде адаттынган. Ындыг микрорайоннар ам ында он-он. Ол микрорайоннарның, ында кудумчуларының аттарында бир онаагай үүл — оларның бистиң чурттувустуң географиязын тургузуп туралы. Хоорайның микрорайоннарының бирээзи Выхинону ап көрээлиңер. Ында узбек кварталы бар, оон кудумчулары Узбекистанның хоорайлары.

Москваның кварталында Сибирь кудумчулары база бар. Найысылалдың соңгу кезээнде Бабушкин микрорайонда Енисей кудумчузу бар. Сибирьниң улуг хемниге алдар кылдыр ону 1964 чылда ынчаар адаан. Чурттуң улуг, алдарлыг хеми суг транспортунуң оруу болурундан аңгыда, гидроэнергия курлавырлары-биле байлак. Ында Красноярск ГЭС-ти тутқан, делегейде эң улуг Саян-Шушенск ГЭС туттунуп турар. 1897 чылдың чазында В. И. Ленин ол хемнеп «Святой Николай» деп пароход-биле Шушенское суурже шөлүлгеже чорупкан. Сугнуң сыык болганындан чүгле Сорокино суурга чедер аргалыг болган, оон ыңайгы оруун Владимир Ильич аътбиле уламчылаар ужурга таварышкан. Енисей кудумчузунуң чурттакчылары —москвачыларга ол база кончуг билдингир. Ол кудумчукуң кожазын 1964 чылда Минусинск деп адаан. Сибирьниң төөгүлүг сууру Шушенскоеге алдар болдуруп, ол-ла микрорайоннуң база бир кудумчузунга оон адын тыыскан. Москвада «Енисей», «Ангара», «Байкал», «Бирюсинка» кинотеатрлар база бар.

А. АШМАРИН.
Москва хоорай.

ағаар

Республикага дүне көжер булуттаар, чамдык районнарга быскан хар чаар. Сонгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10, чамдык черлерге 15—20 метр чедир дыңзыыр. Агаарның температуразы дүне 13—18 градус соор.

Кызылга бөгүн көжер булуттаар, хар чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—10, чамдыкта 15—20 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 16—18, хүндүс 10—12 градус соор.

телевидение

МАРТ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50—Эртенги сула шимчээшкин. 9.05— «Канчап улуг кижи аңаар чоор». Мультфильм. 9.15— «Ырывыс, чаңгылап-на!» Төп телевидениеңиң болгаш Бүгү-эвилел радиозуунуң уругларның улуг хорунун РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Поповтуң удуртулгазы-биле конперти. 9.45— «Бедик». Ураң-чечен фильм. 11.25— Медээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35— «Сибирьлеп болган Ыраккы Чөөн чүктеп». Кинопрограмма. 15.30— «Суоми деп чурттуң аялгалары» (Финляндия). 16.00 — Орус чугаа. 16.30— «Москва комсомолунуң ажыл-херектери». 17.00—«Орус улустуң шаажанының дугайында». Эртем-тайылбырлыг фильм. 17.15— «Буратиноңун долгелгези». 17.45 — Чилиниң Коммунистиг партиязының дугайында документалдыг телефильм. «Демпеллиң 60 чылы». 18.45— Бөгүн делегейде. 19.00— ССРЭ-ниң профвиилелериниң XVII съездизиниң даштыкы аалчылары чугаалап тураар. 19.20 — «Миетеринбуффф». В. Маяковскийниң шииргин дөгээр фильм-шии.

КЫЗЫЛДАН

20.40—Телемедээлер. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун Тыва АССР-ге тыпсырынга тураскаатқан тускай үндүрүүге.

МОСКВАДАН

21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — Фильм-шиниң уланчызы. 22.15—«Сорочинскиң ярмарказы». Документалдыг телефильм. 22.45—Бөгүн делегейде. 23.00—01.00 —ССРЭ-ниң профзвиилелериниң XVII съездизиниң делегаттарынга болган аалчыларынга концерт. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30— Төөгү. 7-ги класс. Петр I болган оон реформазы. 13.00— Орус композиторларның чогаалдарында чоннуң ырылары. 13.35— География. 8-ки класс. Ыраккы Чөөн чүк районуу. 14.05— ПТУ сургууулдарынга. Ниити биология. 14.35— В. В. Маяковский. «Эки-дир» деп шулуглели. 15.35— Медээлер. 15.40—18.15— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15— «ССРЭ-ниң 60 чылынга— 60 шалычы неделя». 18.40—Киножурнал. 18.50—Телемедээлер. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугунга тураскаатқан тускай үндүрүүге.

МОСКВАДАН

19.30—«Тамчыктыг удунар, чаштар!» 19.45—«Сибирь чурттуг (баш таварыкчызы». Ураң-чечен телефильм. 20.00— Мария Биешу-биле үжуражылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30— «Кажан киттер чаның турда». Ураң-чечен телефильм. 22.45—01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Торпедо». В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга.

КИНО

МАРТ 19-ТА

«НАПЫРАЛ»: «Албадаттырып адангаңнар» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чебурашка» деп киноклуб 9.30, «Атлантиданың баштыңнары» 10.50, 13.10, 16.50, 20.30 (үзээткен), «Фантастиканың делегейинде» деп киноклуб 15.00, «Абба» 18.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бир катап чайын» 13.50, «Оркестр-биле чаанга ыры» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өске кижи» (2 сериялыг) 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Эртен кежээден мерген үгаанныг» 18.30, 20.30 шактарда.

Республиканың хөгжүм-шии театры

Э. Лабиштиң «Терезин шляпка» деп шиизи март 19-та, бөгүн 19 шакта эгелээр.

Воскресеньеде Кызылдың чурттакчылары болгаш аалчылары К. Сапык-оолдуң «Ыглаар-Туруг» деп шиизин 19 шакта көөр.

Тыва шиилерни орус дылче очуулдурар.

Касса эртенгиниң 10 шактан ажылдап турар. Коллективтиг чагыгларны 2-25-49, 2-35-88 дугаарлыг телефоннарже долгаап, киирип болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийни амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 95.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садылының хереглериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00128

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 66 (11864) | 1982 чылдың март 20, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

БЕДИК ШАҢНАЛГА ХЕЙ-АЪТ КИРГЕН

Тыва АССР-ге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун тывыскан

Дүүн хөгжүм шын театрынга ийи дакпыр орденниг Тыва АССР-ге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун тывысканынга турааскаткан республиканың партия-ажыл-агый активиниң хуралы болган. Ол шаңналды республика Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглерни чедип алганы, 1981 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүдениң Күрүне планнарын чедиишкинниг күүсеткени дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга тиилекчи деп санаан болгаш шилчиир Кызыл тук-биле шаңнаан.

Хуралдың ажылынга республиканың болгаш Кызыл хоорайның партия, совет, профэвилел, комсомол органнарының, министерстволарның, ведомстволарның, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугунуң, транспорттуң, харылзааның, көдээ ажыл-агыйның чоннуң амыдырал хандырылгазының удуртур ажылдакчылары, ажылчы чоннар коллективтеринин, хөй-ниитти организацияларының төлөөлекчилери киришкен.

Хуралды СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин ажыткан.

**Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневти баштадыр улуг көдүрүлүшкүнниң делегаттары, Тыва АССР-ниң ажыг-төлдүг ажылчы-хүдүлгелиг чонунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чаңгыс кежигүнүнүң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуну

БЕДИК ШАҢНАЛГА ХЕЙ-АЪТ КИРГЕН

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

ниц, куштуң баш саны өскен. Малдың чаш толуң хөйңу алган, мыйыстыг бода малдың, хойнуң болган ешкүңүң өлүң хораары эвээжээн.

Партия съездиниң принципиалдыг айтышкынынары, оон шиитпирлериниде толевилеттинген совет ниитилелдиң экономиктиг болгаш социал хөгжүдээминиң калбак программазы амыдыралда чедишкинниг боттанып турар дээрзин демдеглээри оорүшүүг-дур. Чылдан бичии-ле ажыг уе мурнунда партияның XXVI съездизинин түңнел хуралынга түве чугаалаан, эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Съездиниң бергени чогаадыкчы чорук коллектив бүрүзүнүң, район, область, республика бүрүзүнүң, бүгү чурттуң ажылын байлакшыдар дээрзинге бүзүрээр бис». Ынчаарга ол кыйгырыны Тыва автономнуг республиканың күш-ажылчы коллективтери изин-биле деткээн, олар аңаа чаа патриотчу эгелээшкинер болгаш инициативалар-биле харыылаан деп, богун бүрүн үндезин-барымдаалыы-биле чугаалап болуур. 1982 чылдың күрүне планнарын болгаш хүлээлгелерин чедир болгаш ажыр күүседир, бүдүрүлгенин ажыктыын база ажылдың шылгарын бедидер, өзүлдениң интенсивтиг факторларынче түткүлдү кылыр, техниканы болгаш технологиинны сайзырангайжыдар, продукциянын бот-үнезин бүгү хемчег-биле тейлегидир дээш демнеселди күштелдирер дээш социалистиг чарыш улуу-биле калбарын турар.

Тыва АССР-ниң хөй-хөй бүдүрүлгелери болгаш организациялары 1982 чылда болгаш пиитиин-биле он бирги биш чылда бедиткен хүлээлгелерни алгылаан. Ынчаарга чылдың баштайгы айларында ол хүлээлгелер чедишкинниг күүсеттинин турар дээрзин чугаалаар херек. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыш республиканга калбарын турар.

Кандыг-даа ойну болгаш шылгарангай болуушкунну байырлап эрттирериниң эң эки аргазы— ол дээрге шиитпирлеттинмээн сорулгаларже ынчээнгейни моонизээри болур дээрзинде дүтайында В. И. Ленинниң чагыын партия кезээде барымдаалап турар. Бистиң ажыл-чорудулгавыстың кайы-даа кавызында чеже курлавырлар болган болдунар аргалар барын силер эки билир болгай силер, оларны билдирлиг ажыглаар чорук ажыл-агый болгаш социал-культураа тургузуушкунуун хөрээн дыка бүрүптаарладыр.

Үлетүүр, транеспорт, амыдырал-хандырылга бүдүрүлгелериниң планнарны чогуур үезинде күүседирин хандырарында, капитал тудугда болгаш кодээ ажыл-агыйда бар болуп турар четчестерни демдеглээн. А. А. Каменев ажыглаттынмаан курлавырларже болгаш болдунар аргалаже кичээнгейни угландырган.

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның чоокта чаа үлээн алган доктаалынга партия чурттуң бүгү ажылчы чоннарын ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын СЭКП-ниң XXVI съездизинин тоогүлүг шиитпирлерин боттандыгарынга, экономиканы хөгжүдеринге, чурттуң камгалалыр аргалыын быжыглаарынга совет улустуң чаагай амыдыралын болгаш культуразын бедидеринге чаа-чаа чедишкиннерни чедип ап, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбартын турар-дыр.

СЭКП ТК-ның Чингиве секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге чайынганчак чугаазында бистиң чуртувустуң экономиказын болгаш культуразын улам ыңай хөгжүдеринге, социалистиг демократияны, массалар оргузунга политиктиг болгаш идеологтуг ажылды сайзырадырыкчы чугула сорулгалары салдынган. Эш Л. И. Брежнев партияның даштыкы политиказының талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизинин тоогүлүг шиитпирлерин күүседир дээш бүгү күштү салырын, күш-ажылчы коллективтерниң мурнундан бүзүреткеннер.

СЭКП ТК-ның кежигүнүүре кандидат, партия обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** хуралдың түңнелинде чүве чугаалаан, ажылчы чоннарның төлөөлекчилериниң РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелининиң болган ВЦСПС-тиң шилчинир Кызыл тугун республиканың ажылчы чоннарының төлөөлекчилериниге тыскан.

Хуралга чүве чугаалаан эштер **Б-Х. Д. ОНДАР, Р. Ф. ГРИГОРОВИЧ, В. О. ОЮН, У. Т. МОНГУШ, Д. Л. КУЛДУН** оп бирги беш чылдың бирги чылының даалгаларын күүседиринге республиканың күш-ажылчы коллективтери изин-биле деткээн, олар аңаа чаа патриотчу эгелээшкинер болгаш инициативалар-биле харыылаан деп, богун бүрүн үндезин-барымдаалыы-биле чугаалап болуур. 1982 чылдың күрүне планнарын болгаш хүлээлгелерин чедир болгаш ажыр күүседир, бүдүрүлгенин ажыктыын база ажылдың шылгарын бедидер, өзүлдениң интенсивтиг факторларынче түткүлдү кылыр, техниканы болгаш технологиинны сайзырангайжыдар, продукциянын бот-үнезин бүгү хемчег-биле тейлегидир дээш демнеселди күштелдирер дээш социалистиг чарыш улуу-биле калбарын турар.

Тыва АССР-ниң хөй-хөй бүдүрүлгелери болгаш организациялары 1982 чылда болгаш пиитиин-биле он бирги беш чылдың бирги чылының планнарын күүседиринге тураскааткан хуралы тоогүлүг үеде эртип турарын демдеглээн.

Совет улус бодунуң кызымакай, чогаадыкчы күш-ажылы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизинин тодаратканы коммунистиг тургузуушкунуун планнарын күүседип, чурттуң пиитилел-политиктиг, социал-экономиктиг амыдыралының бүгү адырларында чаа-чаа чедишкиннерни чедип ап, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбартын турар-дыр.

СЭКП ТК-ның Чингиве секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге чайынганчак чугаазында бистиң чуртувустуң экономиказын болгаш культуразын улам ыңай хөгжүдеринге, социалистиг демократияны, массалар оргузунга политиктиг болгаш идеологтуг ажылды сайзырадырыкчы чугула сорулгалары салдынган. Эш Л. И. Брежнев партияның даштыкы политиказының талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизинин тоогүлүг шиитпирлерин күүседир дээш бүгү күштү салырын, күш-ажылчы коллективтерниң мурнундан бүзүреткеннер.

СЭКП ТК-ның кежигүнүүре кандидат, партия обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** хуралдың түңнелинде чүве чугаалаан, ажылчы чоннарның төлөөлекчилериниң РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелининиң болган ВЦСПС-тиң шилчинир Кызыл тугун республиканың ажылчы чоннарының төлөөлекчилериниге тыскан.

Хуралга чүве чугаалаан эштер **Б-Х. Д. ОНДАР, Р. Ф. ГРИГОРОВИЧ, В. О. ОЮН, У. Т. МОНГУШ, Д. Л. КУЛДУН** оп бирги беш чылдың бирги чылының даалгаларын күүседиринге республиканың күш-ажылчы коллективтери изин-биле деткээн, олар аңаа чаа патриотчу эгелээшкинер болгаш инициативалар-биле харыылаан деп, богун бүрүн үндезин-барымдаалыы-биле чугаалап болуур. 1982 чылдың күрүне планнарын болгаш хүлээлгелерин чедир болгаш ажыр күүседир, бүдүрүлгенин ажыктыын база ажылдың шылгарын бедидер, өзүлдениң интенсивтиг факторларынче түткүлдү кылыр, техниканы болгаш технологиинны сайзырангайжыдар, продукциянын бот-үнезин бүгү хемчег-биле тейлегидир дээш демнеселди күштелдирер дээш социалистиг чарыш улуу-биле калбарын турар.

Тыва АССР-ниң хөй-хөй бүдүрүлгелери болгаш организациялары 1982 чылда болгаш пиитиин-биле он бирги беш чылдың планын чугаа чокка күүседирин хандырарындан артык харыысалгалыг ажыл ам совет кижилерде чок. XXVI съездиниң тодаргайлааны планшар чедишкинниг күүсеттинген турар дээрзинин магадылалы —совет улустуң бедик политиктиг идейкейлиинде, бүгү улустуң социалистиг чарышынның калбарыңкыныында, партияның удургукчу ролюнуң ханылап турарында.

Тыва автономнуг республиканың ажылчы чоннары бодунуң тургузукчу, чогаадыкчы күжениишкинерин кошкатпас, моон соңгаар-даа бүгү улустуң социалистиг чарыжының мурнуку одуруунга чоруур дээрзинге бүзүрелди илередирин чөпшээреп көрүдер деп, А. А. Каменев түңнелинде чугаалаан.

Дыңмыттыг, үргүлүүлелдиг адыш часкаашкынарының үезинде А. А. Каменев РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелининиң болгаш

Кижи дугайында

сагыш салыышкын

ӨӨРҮШКҮ-

Б И Л Е

Мен чоокта чаа, чартык ай журнуда, Москвага чордум. «Домодедово» аэропортка дужеримге-ле, бир «Волга» машал тур. Бодүүн тыва кижини часкаандырын ынчаар уткуп алган дээш өөрөзинимни илередир сөстер тыппас мен. Коммунистиг партиянын болгаш Совет чазаамнын кижи дээш сагыш салыышкынын бадыткалы ол. Ам профэвиледнерин XVII съездизинин ажыл-чорудулгазы базала кижиниң чаагай чорууунче угланган болду. Ук съездиге эш Л. И. Брежневтиң чугаазының ады безин «Күш-ажыл кижилериниң дугайында сагыш салыышкынны, бүдүрүлге дугайында сагыш салыышкынны — профэвиледнериин кол кичээнгейинге» болганы анаа таварылга эвес.

«Ажылчын кижи бүрүзүнге чедер, партияның экономиктиг политиказының негелдерин анда чоок болгаш билдингир кылыр, чогум-на харын ол политика оон амыдыралчы эрге-ажыктарынга таарыжыр болгай...» Эш Л. И. Брежневтиң бо чугаазы бо чылын алдан харлаар ССР Эвилелиниң улустарының күзелинге бүрүн дүгжүп турар. Ынчангаш ук съездиниң шиитпирлерин болгаш анаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазын изин-биле деткивишаан, ам-даа кыымак ажылдаарымны хүлээнип тур мен.

Бистиң бригадавыс эрткен чылын төрүүр чүе хойга онаалтыр 108 хураганны доруктургаш, совет космонавтыларының Сылдыс вымпелин, а бригада кежигүннери шупгузу «Космонавтылар — бүдүрүлгениң мурнакчыларынга» хөрек демдектерин алган. Ол бедик шаңналдарны болгаш космонавтыларның чагыт-сөзүн бригадам кежигүннеринге чедиреримге, улуг өөрүшкү-биле хүлээп алганнар.

Ам бисте хой оолдаашкыны дооступ турар, ынчалзада кыштаглаашкының эң берге үе-чадазы хевээр. Ынчангаш бо үеэни чедиишкинин эрттиреринче бүгү күштү, арга-дуржулганы болгаш курлавырларыны мооннеп тур бис. Мындыг ажыл-ишче бисти профэвиледнер съездизинин материалдары, эш Л. И. Брежневтиң съездиге чугаазы хей-аът киирип турар.

Валентина БЫЗААКАЙ,
Тес-Хемде «Кызыгаар» совхозтуң Шарануур хойжу бригадазының бригадири.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ЧААГАЙ ТУРА-СОРУК

ССРЭ-ниң профэвиледнериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазын делегей улус кичээнгей-биле хүлээп алган. Даштыкы массалыг информация чепсектери, көскү политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчылар чугаазда идип үндүрген чаа тодаргай болгаш эчизин бодаан саналдарны даймн кызанының узуткаар, бүгү күрүнелер аразында тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдер талазы-биле Совет Эвилелиниң моган чок күжениишкиниериниң көскү херечизи болуп турар деп үнелээн.

Л. И. Брежневтиң чугаазы совет чурттуң гуманизмин, келир үеге бүзүрелдиин база ядролуг дайын халавын болдурбас дээш оон хамаажыр бүгү-ле түүлдерни кылырынга белеңнин көргүскен деп, болгар «Работническо дело» солуң бижээн. Москвадан ам база тайбының үнү чаңгыланган.

Л. И. Брежневтиң чугаазында совет профэвиледнериниң күжүне бүзүрел илергейлеттинген деп, польша «Трибуна люду» демдеглээн. СЭКП моон-даа соңгаар чурттуң амыдыралынга профэвиледнериниң ролюн улгаттырарын чедип алыр, ССРЭ-ниң профэвилелдер съездизиниң индиреңден, кызанышкынының база кортпактаашкынының империалисти политиказынга удур «чок» дээн шиитпирлиг үн дыңнадган. Тайбың кожа-хелбээ чурттарынга болгаш улустар аразынга кады ажылдажылганга — «ийе» деп дыңнаы-биле соглеттинген.

Л. И. Брежневтиң идип үндүрген сананалдарынга бедик үнеледи КНО-нуң чиңгине секретары **Перес де Куэльяр** берген. Совет удуртукчуның мораторий дугайында медеглели ортумак ыракшылдыг ядролуг чепсектерни Европага моонпеп турары-биле холбашкан нарын айтырыгларны шиитпирлээринге чугула салыышкын-дыр деп оон чугаалаанын чиңгине секретарының төлээлекчизи дамчыткан.

Совет Эвилелиниң чаңгыс талалыг мораторий кииргенин «чепсегленишкинге улам калбан контрольду тургузарының орууна депшилгени чедип алыр арга-дыр» дээш болгаш ону ажыглаар херек деп, сенатор Э. Кеннеди чугаалаан. «АКШ совет саналды аңаа-л үүве деп көрбейн, ядролуг дайындан ырадыр удуг базымнарны кылырынче чүткүүр ужурлуг».

АКШ-тың болгаш аңаа чоок шериг-политиктиг эвилелчилериниң албан ёзунуң бөлүктери чаа совет тайбың саналдарының ужур-дузазын кулу көөр оралдажыышкыннарны дораан кылган болгаш оларда чаа үүве чок кылдыр көргүзүксеп турар. АКШ-тың президентизи Р. Рейган чаңгыс талалыг мораторийни «ындыг хаңы эвес» дээрзин оралдашкан.

Рейганның медеглелинден алгаш көөрге, америк администрация совет саналдарны боттуг өөренип көрбээн. Оон бир хереченин болза, ракета ан чоруур суг алдааның хемелерининң дугайында совет саналды АКШ-тың администрациязының хүлээп алырындан ойталааны болур.

Ак бажыңның төлээлекчизи совет ракеталар Европага кыжаныг болуп турар деп бадыткаан. А хөрек кырында Европага кыжаныг болуп турар чүүл дээрге-ле, ол чаа америк ракеталарны аңаа сайгара тургузаар деп турары, ону Вашингтон «кызыгаарлаан ядролуг дайын» деп планы-биле холбап, Европа ланты дайын төлү болдурарынче чүткүүр турар болгай.

Чаңгыс талалыг мораторий дугайында совет удуртулганың шиитпирин Англияның общиналар палатазының ажыгүнү лейборист Дж. Лемонд тергиин чугула деп үнелээн. АКШ-тың, Англияның база Барыын чүктүн өске чурттарының чазактары совет инициативаларны эң-не кичээнгейлин-биле көөр, оларга таарымчалыг харыыны бээр ужурлуг.

Совет удуртукчуның чарлаан хемчеглери Барыын чүкке боттуг медээ кылдыр үнелеттинген турар ужурлуг деп, барыын-герман «Нойе рурпайтунг» солуң демдеглээн. СБК талазы-биле чугаалажымышкынарыны катап этелээринче АКШ-ты совет президентизиниң кыйгырганы онаа ужур-дузалыг.

Тускай догуинаан күрүнелерге бодунуң негелделерин дөгээр, аңаа таарышпас күрүнелерни «судтаар» болгаш «кезедир» дээр Вашингтонуң оралдажыышкынарын совет удуртукчу буруу шапкан деп Сэна сирий агентилел дыңнаткан.

Чаа совет тайбың инициативалар «Чаагай тура-соруктуң ёзузунга ССРЭ-ниң боттуг базымнары, оон тайбың херээнге шынчызының кайы-кайызынга-даа тааржып болур дугуржулганы чедип ап болдурунга бүзүрелдиин хереченилир» деп индий «Нэшнл геральд» солуң үнелээн. Япон «Асахи» совет саналдар дээрге «Совет Эвилелиниң тайбың шаап халдаашкынының уламчылалы-дыр» дээн. «Улайулай үнүп турар совет тайбың инициативалар делегейге улуг сонуургалды болдурар ужурлуг».

(СЭТА).

ЧИЛИНИҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Фашистиг хунтаның талазынган дерзин үүлгедиглерни күштелдирген байдалдарда Пиночеттин ёзу-чурумунга удур демиселге ажылчы чоннарның чаңгыс алй фронтузун тургузары — амгы үеним эң чугула негелдези-дир деп Чилинин Компартиязының медеглелинде айыткан.

Концлагерьлерде болгаш кара-бажыңнарда патриоттарны өлүрүп, хиличенгеп, дерзин шаажылалларны күрүне политиказы болдурган болуп турар. 1981 чылдың мартан бо чылдың февральга чедир үеде безин Чилинин муң патриоттарын фашистиг кара-бажыңнарга хоруглаан, дешилгелиг 23 ажылдакчыларны шаажылаан өлүрген.

Күрүне ажылдакчыларының национал каттыжышкынының даргазы Тукапель Хименести бо чылдың февраль 26-да Сантьяго хоорайның кыдынга фашистиг полицияның агентилери араатанзыг ёзу-биле өлүрген. Дешилгелиг күштерниң чаңгыс эвэ — Пиночеттин хунтазынга улуг демиселлиң чедишкининиг болурунуң үндезини болуп турар деп Чилинин Компартиязының медеглелинде демдеглээн.

ЮКЭ ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Югославиянын Коммунистер эвилелинин ТК-зының пленуму болган. ЮКЭ ТК-ның ажылының дугайында болгаш съездилер аразында ЮКЭ-нин ажыл-чорудулгазының кол угланыышкынкарының дугайында отчёттуң төлевилелин, а ол ышкаш ЮКЭ-нин уставынга өскерилгелериин болгаш немеделерниң төлевилелин пленум балыпаан. Югославияның Коммунистер эвилелинин бо чылдың июньда болур XII съездизинге чугаалажыр кылыр ол документилерни киирер.

ЮКЭ ТК-ның Президиум кежигүнү С. Доланц пленумга илеткел кылган болгаш пинтилелдин амыдыралынга Югославияның Коммунистер эвилелиниң ролюнүң безенин онаалап демдеглээн.

ДОКУМЕНТИЛЕРНИ ТЫВЫСКАН

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының кежигүннеринге болгаш кежигүнге кандидаттарга партия документилерин тыпсыр талазы-биле кампания Афганистан Демократтыг Республикада үргүлчүлеп турар. АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң кежигүннеринге, элээп хөй министрлерге, АУДП-ниң жожу комитеттеринин секретарьларынга партия билеттерин Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ТК-зының. Политбюро кежигүнү болгаш секретары Нур Ахмед Нур байырлыг байдалга тывыскан.

АУДП-ниң удуртулгазының айыткан сорулгаларын күүседир, АУДП-ниң ниити-национал конференциязына чоокта чаа хүлээп алган партиниң программазын амыдырала боттандырар дээш моган-шылаг чок демдежиринче партия кежигүннерин ол кыйгырган.

ЧССР. Хрудим хоорайда «Транепорта» дээр бүдүрүлге каттыжыышкыны бодунуң продукциязын калбаа-биле коргузуп, аңаа денталыг транспортёрларны, көдүрүкчүлерни, лифтилерни, эскалаторларны, еклад дериг-херекселдерни делген турар. Ол бүдүрүлге чери Совет Эвилелинде дөмей күш-ажылчы коллективтер-биле үжен чыл ажыр үениң иштинде харылзажып, кады ажылдап келген.

Хой-хой совет чагыглар перепективтиг планнаашкыны кылыр, бүдүрүлге черни калбартып, улам сайзырадыр арганы берип турар. Оон кылыгларының техниктиг деңнели, дериг-херекселдериниң идегелдии, шынары-даа чыл келген тудум улам бедип турар.

ЧУРУКТА: чүдүрүкчү-транспортёр. Ону бо чылдың орта үезинде массалыы-биле кылып үндүрүп эгелээр. Ол чаа машина Парижде болган авто-делгелгеге ийи алдын медальды алган.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

НАЙЫРААЛДЫҢ ХЕРЭЭ ДЭЭШ

ЛОНДОН. (СЭТА). Англи хамаатыларга — «Совет уиклы» солуннуң ажылдакчыларынга совет шаңналдарны тыпсырының байырлыг ёзулалы ССРЭ-ниң Великобританиядэ элчин черинге болган. Совет Эвилелиниң болгаш Великобританияның улустарының аразынга найыралды, кады ажылдажылганы хөгжүдеринче база бижыглаарынче угланган чаагай ажыл дээш база Великобританияга ол солуннуң баштайгы помери үнгеиден бээр 40 чылы-биле холбаштыр орденнер болгаш медальдар-биле оларны ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар шаңналаан.

Великобританияның Коммунистиг партиязының удуртукчулары, парламентиниң депутаттары, эртемнин болгаш культураның ажылдакчылары, хөй-ниити организацияларының, профэвиледнериниң төлээлекчилери, журналистер шаңнал тыпсырының ёзулалынга олурушкан.

Солуннуң ажылдакчыларының күш-ажылын бедин-биле үнелээнин дээш Совет чазакка хаңзы-биле өөрүн четтиргенин «Совет уиклы» солуннуң редактизиязының эргелекчизи Альфред Рональд Хандинг илергейлээн. Дайынның болгаш тайбының айтырыглары кижи төрелгетенин дүвүредип турар делегей байдалының амгы парын үезинде Совет Эвилелиниң Тайбың программазын тайылбырлаары бистиң солуунувустуң кол сорулгазы болуп турар деп, ол чугаалаан. Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң ораланчы президентизи, парламентиниң депутады Дж. Лэмонд шаңнаткандарга байыр чедирген болгаш «Совет Уиклы» солуң Совет Эвилелиниң амыдыралы-биле, Совет күрүнениң тайбыңга кынак даштыкы политиказы-биле Англияның чонун таныштырбышаан, чаагай сорулганы күүседип турарын онаалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвиледнериниң XVII съездизинге чугаазынга көдүрген чаа инициативаларны Совет Эвилелиниң тайбыңга кынак политиказының, дайын айылның чайладыр дээш чүткүүлүн тодаргай илергейлээшкини болган деп, ол чугаалаан. Ядролуг боо-чепсектерни кысырарынче боттуг орукту айыткан ол саналдарны Барыын чүктүң күрүнелери ханызы-биле өөрөпин көөр дээрзинге идегелдя Дж. Лэмонд илергейлээн.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ЧААЛАП АЛЫЫШКЫННАРЫНЫҢ КАМГАЛАЛЫНДА

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуаның революциязын баксырадырын АКШ-тың администрациязы бодап, бодунуң авантюристиг даймызырак политиказынга ону чиш болдурарын кызыдып турар деп, Национал чаартылга чазаанның удуртукчу чөвүлелиниң башкарыкчызы Даниэль Ортега национал радио дамчыштыр чүве чугаалап тура медеглээн.

Национал хосталганың Сандиночу фронтузунуң (НХСФ-ниң) Национал удуртулгазы болгаш революстуг чазак Сандиночу революцияның чаалап алыышкынарын камгалаарының бүгү хемчегларын ап турар дёп, ол медеглээн.

НХСФ-ни болгаш Национал чаартылганың революстуг чазаан долгандыр бодунуң хүрээлеңнерин улам сырый каттыштырарынче никарагуа улустуң Д. Ортега кыйгырган.

Бир эвес Никарагуаже чепсектиг агрессия эгелей берзе, никарагуа кижи бүрүзү тулчушкунга бодунуң турузуун ээлеп алыр болгаш Сандиночу революцияны туюлунга чедир камгалаар деп, НХСФ-ниң партиязга органы «Баррикада» солуң бижээн. НХСФ-ниң Национал удуртулгазының кежигүнү Сандиночу улусчу армияның кол командлакчызы Умберто Ортеганың национал камгалалыышкынны бызыглаар деп патриотчу кыйгырыы бүгү чуртту калбаа-биле хаара туткан деп, ол солуп онаалап демдеглээн.

КАРАКАС. (СЭТА). Сомосачы контрреволюсчуларның, ол ышкаш латин-америк чамдык чурттардан шеригжиткен болүүглежиишкиниериниң кыжилгези-биле АКШ-тың Никарагуаже агрессия кылыр деп турарының планнарын Венесуэланың чөвен үзелдигларының революстуг шимчээшкини (ЧРШ) сойгалаа үндүргеп.

ЧРШ-ниң чиңгине секретары, парламентиниң депутады Э. Перес Маркано оон организациязында ындыг шериг халдаашкынынга белеткелдин дугайында ылаштыг медээлер барын медеглээн. Халдаашкын Гондурастың чөен талазынга Грасьяс-а-дьюс департаментиниң девискээриндеп болгаш АКШ-та Майамадан эгелээр ужурлуг деп, ол айыткан.

Никарагуаже чепсектиг халдаашкынның белеткели америк империализмниң Төп Америкада болгаш Кариб бассейнинде ниити стратегизының тудуш кезээ-дир, а оон сорулгазы ол кавы девискээрлерде демократтыг чазактарны чок кылыры болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни базары болуп турар деп, ЧРШ-ниң медеглелинде онаалап демдеглээн.

Дузаалал ажыл-агыйы—ниитиге ажыктыг

НОГААЛАР ХӨЙ, А...

Кижиниң амыдыралынга **ногаа аймаа** болган картофель улуг ужур-дузалыг. Олар кижиге углеводтарны, белоктарны, органиктиг кислоталарны, витаминнерни болгаш өске-даа чугула бүдүмелдерни берип турар. Ол чемнерде клетчатка, крахмал база хөй.

Капуста, томат, перец чергелиг ногааларның 3-5 хуузу чигирден бүткеи. Согунаның чамдык сорттарында чигир 15 хуу чедип турар. Ногазда чигир оларның амданын чаагай-жыдып турар. Оон ыпай оларны ажыдарынга база дузалыг. Чамдык ногааларда фитонцидтер — чыткыр бүдүмелдер хөй. Ындыг бүдүмелдер хораглыг микробтарны болгаш бактерияларны өлүрүп болур. Согуна, чеснок, хрен, редька болгаш оон-даа өске ногааларда ындыг шынар бар. Чаагай чыттыг ногаалар база элбек, олар кижиге чем чиниринге хөөн киирер болгаш чиген чемни синирерине дузалаар. Оларга петрушка, сельдерей, пастернак, кориандр, мята, согуна, огурец, редька даэш болгаш оон-даа, эске үнүштер хамааржыр. Ямыбүрү ногааны чемге үргүлүү ажыглазарының чугулазы ында. Эртем ёзугаар алырга, бир кижиге ортумаа-биле чыл дургузунда 126 килограмм ногаа, 110 килограмм картофель болгаш 31 килограмм бахчи херек.

Чер-делегейде ногаа аймаа коңчуг хөй. Ынчалзажок, агаар-бойдустуң болгаш сөөрүннүүн аайы-биле, ногааларның элээн кезии чамдык черлерге үнмейн турар. Ынчангаш оларны өскээртен сөөртүр ужурга таварыжып турар бис. Оларны болгаш маңаа өстүрген ногаавысты чеп ажыглаары, үрелдирбези болгаш дузаары, ажыдары, чурум ёзугаар шыгжаары коңчуг чугула.

Ногаа аймаа тургузуунун болгаш хереглелиниң талазы-биле аңгы-аңгы бөлүктерге ылгалып турар. Чижээлээрге, капуста-дыр. Ол бөлүкке ак баштыг, кызыл баштыг, брюсель, савой, пекин, кольраби, өөнүг мал чеми болгаш каалталга капусталары кирер. Капусталарның барык-да шупгузу ийи чылдыг үнүштер болур. Капустаның өзээн-бажында чипрбейи-биле кады ийиги чылында олуртур болза, чүгле ынчан үрезинин ап болур. Капуста сөөкка быжыг, хөрзүнге негелделиг, сугга ынак, ынчалза-даа улуг өзүшкка база шыдашпас культура.

Дазыл чеминиг ногаалар бөлүү. Оларга морковь, пастернак, петрушка, сельдерей, свёкла, редька цикорий, репа болгаш оон-даа хөй ногаалар хамааржыр. Оларның хөй кезии үрезинин база ийиги чылында бээр. Бо үнүштер сөөкка шыдамык, хөрзүнге негелделиг, ылангыя тараан сөөнза сугну хөйнү хереглээр.

Согуна аймаанга репалапчак согуна, порей-согуна, каътталчак-согуна, батун-согуна, штит-согуна, черемша, чеснок болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Оларны ол олчаан-даа, хайындыргашда, хаарган-даа ажыглаар. Согуна аймаан үрезинин-биле, дазылы-биле тарын болур.

Огурец, кабачки, тыква, арбуз, томат, баклажан чылыгга-ынак, хөрзүнге негелделиг, үнүштер. Ынчангаш оларны сөөктан камгалалдыг черлерге өстүрер. А фасоль, горох болгаш бобы сөөкка шыдамык. Оон ынай шпинат, укроп, петрушка, кориандр, чабер, сельдерей дээш, ногаа аймаа коңчуг хөй. Оларның аразында шавель, ревень, эстрагон, спаржа чижектиг хөй чылдыг үнүштер бар. Олар чангыс черге ийи чылдан беш чыл чедир, харын оон-даа үр үеде өзүп, чылдын-на кижиге бараан болуп турар.

Картофель сөөкка пат, аңаа бичии-ле алыыр болза, чемдаа, үрезин-даа болбас. Оңу тарыырда, водун-даа, карактарын-даа, өзүмнерин-даа, үрезинин-даа ажыглаан болур. Ол органиктиг чеминчидилгеге тааржыр, сугга база ынак.

Ногаа, бахчи болгаш картофель культураларының кижиниң амыдыралынга улуг ужур-дузалыын барымдаалаалаш, партия болгаш чазак оларны өстүрериче, ол культуралар-биле чонну бүрүн хандырарыиче кичээнгейни угландырып келген. Ынчангаш республикаже чүн-мүг тоннаны кирп сөөртүп, ол культураларны ажыл-агыйларга хөйнү өстүрер талазы-биле хемчегларын ап турар. Ылангыя бажын чанының дузаалал ажыл-агыйынга оларны өстүрери коңчуг чугула. Ынчангаш чүгле совхозтар болгаш албан база бүдүрүлге черлериниң ажылзакчылары эвес, харын өг-бүле бүрүзү ногаа, бахчи болгаш картофель тарыырынче бо хүннерде кичээнгейни улам улгаттырган. Бо ажылды моон мурнунда кылып чорбаан болгаш аңаа белеткелди эгелевээн улустуң дарый шимченири чугула.

А. ГЛАЗЫРИН.

АКШ: дайынга удур шимчээшкин калбарып турар

Империалистиг бөлүктериин хеделишкиннериниң түңнелинде делегей байдалының нарыядаашкыны үргүлчүлеп турар. Чавырлышкынның болгаш кады ажылдажылганың удурлавыкчылары уламна идепкейлиг турар. Күштүн болгаш албадаашкынның аргазы-биле «делегейге АКШ-тың тергиндилин» чедип алырын амгы америк администрация оралдажып турар. Рейганның администрациязы АКШ-тың шериг чарыгдалын чоокку чылдарда недергей хөй болдурар болгаш 2.25 триллион доллар чедирер бодап турар. Баштай согуушкун кылырының ядролуг стратегтиг политиказын Каттышкан Штаттар ажыы-билэ чорудун турар-дыр деп. АКШ-тың топ разведка эргелелиниң директорунун оралакчызы турган, ам сураглыг политиктиг ажылдакчы Г. Сковилл медеглээн. Ындыг политика болза кижи төрелгетенинин тоогузуунге болуп көрбээн ядролуг халапка белеткел болуп турар.

Вашингтоннуң гегемонисчи империя негелделерин күүтүп аргазы-биле чедип алыр дээш Рейганның угланышкынын чүгле Барыын Европада, делегейниң өске чурттарында эвес, харын-даа Каттышкан Штаттарының бодунда шынгыы шүгүмчүлээн болгаш тайбың херээнге кедергей айыылдыг-дыр деп медеглээн. Ядролуг боо-чепсектерни будүрерии соксадыр дээш кампания АКШ-тың барык бүгү девискээрлеринде калбарган. Ол кампанияның удуртукчуларының медээзин бүгаар алырга, ук шимчээшкин 43 штаттарда пептерээн. Ядролуг чепсекти шенээрии, моонпеэрии болгаш пентередирии соксадырын Мэн штаттың хөй-ниитизи негээн. Ядролуг чепсекти будүрерии соксадыр, оон курлавырларын кызырар дугайында Совет Эвилели-биле дугуржулганы кылырынче Рейганның администрациязын кыйгырган резолюцииин ол штаттың хөөйлужудулга органы хүлээп алган. Ядролуг чепсекти будүрерии соксадырын негээн кыйгырыгның адаанга бир миллион хире америкапар ат салганын америк парлалга биижээн. Тайбың дээш шимчээшкин америк черде калбарын турарын АКШ-тың Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Дж. Джексон медеглээн.

Ядролуг чепсекти будүрерии шенээрии, пентередирии соксадыр болгаш оон курлавырларын кызырар дугайында дугуржулганы кылырынче АКШ-ты болгаш ССРЭ-ни кыйгырган резолюцииин төлевилелин АКШ-тың конгрезинге кииргенин америк хөй-ниитизиниң улуг сонуургалын болдурган. Америк конгресстиң ийи палаталарының 140 кежигүнери, сенаторлар Э. Кеннеди, М. Хэтфилд шыкаш сураглыг политиктиг ажылдакчылар ол чугула документиге ат салганнар. Каттышкан Штаттарның ССРЭ-ге элчизинери болуп чорааш А. Гарриман болгаш Дж. Кеннан олар резолюцияга төлевилелиге база ат салганнар.

Күштерниң дең байдалы ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында бар болуп турар деп, сенатор Э. Кеннеди демделээн. Ядролуг боо-чепсектерни эдерее будүрерии үргүлчүлээри үүле Каттышкан Штаттарга, Совет Эвилелиге эвес, харын-даа бүгү делегейге калбак халапка чедирип болур деп, сенатор айыткан. Ядролуг боо-чепсектерниң чаа хевирлерии будүрерии соксадыры, ындыг боо-чепсектерни кызырар дугайында чугаалажыышкынарыны чорудары АКШ-тың, ССРЭ-ниң болгаш бүгү делегейниң эрге-ажыктарынга дүгжүр дээрзинге бузурээр мен деп, ол медеглээн.

Ынчалзажок ядролуг чепсекти будүрерии соксадыр дугайында конгресстиң белүк кежигүннериниң саналын баштай АКШ-тың күүрүне секретары А. Хейг, а оон соонда — президент Р. Рейган хүлээзээн. ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында стратегтиг дең байдалды Рейган хележе албаан болгаш ядролуг чепсекти будүрерии соксадыры ССРЭ-ге «артык күштү хандырар ийиш» деп чүлүүрүп чугаалаан.

Ядролуг кыжаныышкынны чайладыр дугайында америк хөй-ниитизиниң негелдезии Башингтоннуң хүлээп албайн турары тайбың херээнге айыылдыг болуп турар. Р. Рейганың администрациязы шериг-үлетүр комплекизинге барааи болуп турар.

Вашингтоннуң болгаш НАТО блогунуң агрессчи хеделишкиниериге удур СЭКП-ниң XXVI съездизи 80 чылдарның Тайбың программазын тургускан. Ол программаны амыдыралга боттандырар дээш улуг күжениишкиннерни бистин чүртүкүс кылып турар. ССРЭ-ниң профэвиледнериниң XVII съездизинге Л. И. Брежнев мынча деп медеглээн: «Делегей байдалын улам-на чидиглендирери, боо-чепсектерни эдерее будүрери, күрүнелер аразында чогумчалыг харылзааларны үрээри чангыс-даа тонга эки чүүлдү бербес. А бүгү кижи төрелгетенге ээлээ эвес халапты таварыштырар ийиш. Ынчангаш ындыг угланышкынны ылгап болбас. Ындыг угланышкынның келир үезин чок дээрзинге быжыы-биле будүрээн бис».

Дайынга удур шимчээшкинниң Каттышкан Штаттарда калбарганы оон бадыткалы болуп турар.

В. МАТЯШ.
(СЭТА).

КУБАЖЕ ХАЛДААРЫНЫҢ ПЛАНЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Латин Американың бүрүн эргелиг күрүнелериниң иштики хереклеринге каржызы-биле хелгаарлап киржириниң политиказын чорудуп эгелээн Рейганның администрациязы Кубаже чепсектиг халдаашкынның планнарын чогаадып турар.

Кубага удур чепсектиг дөрт халдаашкынны боттандырар талазы-биле хөй самалдарны президентиниң болгаш оон чоон дузаланчыларының чугаалажып көөрүнге киирген «Нью Йорк таймс» солуң бижээн.

Кубаның девискээринче чепсектиг дээрбечилерни чорударын база планнап турар. Америк чазактың акша-хөрөнгизи-биле 500 дээрбечилерни херек кырында белеткеп эгелээн. Куба чурттуг болгаш АКШ-та турар контрреволюстуг дээрбечилерден ол улуг болук тургустунган.

Флорида болгаш АКШ-тың өске-даа штаттарында шеригжиткен тускай лагерьлерни тургускан болгаш Кубаның дурум ёзугаар чазаан дүнүрээ сорулгалыг контрреволюстуг дээрбечилерни ында белеткеп турары билдинге берген.

Шүлүк кыдыраажындан

К.-Э. КУДАЖЫ.

КОЛИЗЕЙ

Мурнуусута балар шагның
Муңгаранчыг тураскаады
Колизейни көрүп каштың,
Холум сиири изиш диди.
Эжиктери өңгек-өңгек,
Эзи дагда күйлар ышкаш.
Бурунгунуң театрындан
Бузундулар артып калган.
Ону тудуп хинчээн барап,
Ондап-остаан хамык күлдүң
Човуланың, ажыг-шүжүүн
Чоогумда дег көрүп турдум.
Үүледе холду, бутту
Үзе киржээн кинчи-бектин
Куурумчу даажындан
Кулактарым уюк турду.
Казыра дег, хааларны
Канчап чүктеп турган
куллар?
Амгы кижи ону көргеш,
Азадып каар чорду.
Чеже куллар кара дерин
Колизейге төкпээн дээрил?
Чеже куллар кызыл тыпын
Колизейге үспээн дээрил?
Хосталганы кижи төре
Ынчаарда-ла күзеп турган.
Колизейни көргеп дораан
Спартакты сактып турдум.
Театр аттыг хайлыг сава
Оран каастап туттуныза-даа,
Дерани шагның хамчык
савы
Оон-биле тонуп калбаан.
Азыг-дижи шаарарган
Арыылаңнар, парлар-биле
Сценага ол-ла куллар
Сегиржип ап ойнап турган.
Ханныг тоглаа көргеш
таалаан
Каргыптыглар шимээн-
даажын
Чүс-чүс, муң-муң көвей
тылдар
Шүүрүп өттүр дыннап
турдум.
Бодум база шиилер бижиир,
Театрга ынак болгаш,
Борбак чүрээм
шапкылангаш.
Дерим чодуп шаг-ла
болдум.
Кыстың, оолдуң чыглыр
чери.
Кызылымда театр бар.
Ону база улус туткан,
Орта база киришкен мен.
Хоорайывыс ортузунда
Аккыр өг дег улуг бажың
Кончуг дүрген туттунзун
дээш.
Адыштарым камнаваан мен.
Софиттерни, рампаларны,
Соңгаларны дажыштым-
даа.
Тудуг кылып билир эвес,
Дузалаптар шаам-на ол.
Колизейниң хилинчээниң
Сомазы-даа көзүлбеди.
Хоорай чону улам хөглүг,
Сорук күштүг ажылдады.
Театрывыс буде берген.
Тергинн чараш өргээ болган.
Шиилер бижиир дээримде,
Шиитпирлиим дам-на
барган.
Хүргүлекти. Кенденбильди
Хүннүң чыгыы дыңнаар-дыр
мен.
Кара-кыстың ырлаарынга
Катап-катап таалаар-дыр
мен.
Очур биле Хензиг-оолду
Орта база көөр-дүр мен.
Оскал-оолдар ойнай бээрге
Орайтаанын уттуп аар мен.
Колизей-даа көрүштүг-дүр,
Хондур-дүндүр магадап
боор.
Ынчалза-даа ындыг театр
Ынчаар турза дээре боор.
1979 ч. Рим.

ЭСТИ БЕРБЕС

Чагган чаш хар черниң кырын шуглап алгаш,
Чайырлаан дег, аккыр өң бөөп чайынналды.
Алдын дээрден бурулаштар кылаңдыржып,
Арнымга кээп шывайлыккаш, эрип туру.
Сырын безин сыг-даа дивес ыяжым дүне.
Сылдыстар-ла чивендиржип, чырып туру —
Куштар үнү чир-шоң дүжер хөглүг час кээп,
Куспактапкаш чаактарым ошкай берээн.
Сеткилимни дүвүреткен шак бо дүн дег.
Черим — уям, чонум — чүрээм, чалгын—ырым,
Төрээн чуртум — Россиям, даглыг Тывам
Төлү меңээ чагган хар дег эсти бербес.

С. МАЙНАК.

СӨГЛЕВЕС МЕН

(БАШТАК)

Кандыг-бир кыс сагыш
аныын:
— Харың каш? — деп
айтырыпса,
Карак баскаш, сөглевес мен,
Хая көрүүп чоруй баар мен.
— Акпын орар назынымны
Арын-баштан эскердиң бе?
Чүрээм чалыы, баккыла —
деп,
Чүгле оңу сөглекээр мен.
«Теңиже-ле лазы сураар
Тенек-тир» деп бодап
келгеш:
— Үүле-херээм сонуурга —
деп.
Үттеп-сургап турукаар мен.

К. ЭКЕР-ООЛ.

Чылдар болгаш кижилер

ЧААГАЙ СЕТКИЛ-БИЛЕ

Светлана Козлова чараш чаагай аажы-чанныг болгаш солун ажыл-амыдыралдыг кижилерниң бирээзи. Ол Москва университединиң доосказында, дораан Тывага келген. Тыва чоннуң күш-ажылчы амыдырал-чуртталгазы үк черниң бойдузунуң кайгамчык чараш-кадзы эгелеп чораан шүлүкчүнүң сеткил-чүрээн тудупкан. Ынчангаш Москваның үндезин чурттакчызы Кызылга чурттап, республиканың солун редакцияларынга ажылдап артып калган.

Светлана школачы турда. Ада-чурттуң Улуг дайнының эгелээн. Фашистер Москваны бомбалап турда, авазы болгаш дунмазы Ирина-биле метрога кире берген, частыышкыннарны, бир-ле аар чүвелерниң кээп дүжүп, бүстүп турарын дыннаар турган.

Оон алазы Владимир Козлов кадржаан офицер кижи турган. Бирги империалистиг дайынга ол штаб-капитан дужаалдыг болуп дайылдажып турган болгаш эрес-дидим чоруу дээш шаннаткылаан-даа. Ада-чурттуң Улуг дайынынга эгезинден эгелээш тиилелге хүнүнге чедир дайылдашкан. Ол Кызыл Сылдыс болгаш дайынчы Кызыл Тук орденнер болгаш хөй медальдар-биле шаннаткан. Подполковник В. Н. Козлов курлавырже үнгеш, чуртталгазының төнчүзүнге чедир Көдээ ажыл-агыйның Тимирязев аттыг академиязынга шериг херээн башкылап чораан. Анаа тывалар база өөренип турганнар.

С. Козлованың баштайгы «Даңгырак» деп шүлүү 1911 чылдың июнь 27-де «Мурзилка» журналга парлаттынып үнген.

1950 чылда Светлана онгу классты доозуп турда, оон күзели турган үш оруктуң бирээзин шилип алыр апарган. Археология, опера болгаш журналистика. Сөөлгү экзамен дужааттынган. Ол Москваның күрүне университединиң филология факультединиң журналистика салбырынга документилерни болгаш билдиришкинин киргеп. Экзаменни үвиверситеттиң сураглыг профессорларының бирээзи Е. С. Ухалов хүлээп алган. Анаа С. Козлова Владимир Маяковскийниң чогаалдарының темазын сайгарган болгаш оон «Байгы үнбиле» деп шүлүглелиң шээжи-биле чугаалаан. Ону профессор аажок сонуургал-биле дыннаан. Светлана Козлованы университетке журналистиканың бот-өөредилге салбырынга хүлээп алган. Анаа ол кончуг эки өөренмишаан, солунларга хөй материалдарны паолаткан. Бүдүн чартык чыл эрткенде ону хүндүскү өөредилгеже шилчиткен.

Университетти чедиишкинниг доосказ. Ажыл эгелээн. Ынчан Светлана Владимировна чаасказ эвес, оон шынчы ажы шүлүкчү Анатолий Федорович Емельянов база бар апарган. Ол база ол университеттиң философия факультединиң доосказ турган. Оларга Томск хоорайда бир кижиге, Тывада ийи кижиге ажыл бар, оларның кайызын шилип алыр силер дээн. Олар Тывага барып ажылдаар деп шиитпирлеп алганнар.

Светлана Владимировна Тывага чедип келгеш комсомол хооркомунга ажылдай берген. Оон соонда «Молодежь Тувы» солунга бодунуң журналист ажылын уламчылаан. Тыванын районнарынга баргылап, чоннуң культуразын сайзырадырынга бодунундаа үлүг-хуузун киништирип чораан, бижээни шүлүктериниң чыындызын «Даш чонукчуза» деп ат-биле ном кылдыр 20 чыл бурунгаар парлаан.

1963 чыл Светлана Козловага ол онзагай чыл болган. Ону аныяк чогаалчыларның съездизинче чалаан. Анаа хей-аът кирген аныяк шүлүкчү улам кызымаккай ажылданы-биле оон шүлүктерин «Комсомольская правда» солунга, «Сибирские огни» журналга парлап турар апарган.

Шынап-ла, Светлана Козлова «Тувинская правда» солунга ажылдап турары-биле чергелештир шүлүк чогаалының талазы-биле дыка хөй чүвени өөренип ап, бижип ажылдаан. Оон түннелинде «Ажылгырлаа» деп ийиги чыындызын болгаш оон улаштыр «Кысыл оруктар», «Арга өттүр чырык», «Чаныык чыжырт кынды» деп номнары үнгүлээн. Ам ол «Шылажыышкынның күжү» деп чыындызын белеткеп турар. Оон чыындыларын Кызылга болгаш Москвага парлап үндүргүлээн.

Ол чүгле бодунуң чогаалдарын бижип турар эвес, тыва чогаалчыларның чогаалдарын очулдурарыга эң-не идепкейлиг киржип турар. Хоочун-даа, аныяк-даа чогаалчыларның — барык кижи бүрүзүнүң чогаалдарынган очулгаларны парлаткылаан. Очулга ажылында хөй черни чогаалчы М. Кенин-Лопсанның «Улуг хемниң шапкыны», «Тенин самы» деп романнарын болгаш «Каддарак» деп ыт дугайында тоожуну орус дылче очулдурган. Ол-ла чогаалчының «Чылгычының өө» деп романын С. Козлованың очулгазыбиле Ленинградка үндүрер деп турар. Светлана Владимировна «Тувинская правда» солуннуң редакциязында литература каттыжыышкынын 1965 чылдан бээр удуртуп келген. Ол литература каттыжыышкынының киржикчилериниң чогаалдарын «Булак» деп тускай ном кылдыр С. Козлованың редакторлап киришкени-биле үндүрген. Оон ийиги үндүрүлгези келир чылда болур.

С. Козлованың шүлүктерин тыва дылга очулдуруп үндүргүлээн. Оон «Аъттыг шеригжи кыс» деп шүлүглелин К. Черлиг-оолдуң очулгазы-биле тускай ном кылдыр үнүргеп.

Шүлүкчү Светлана Владимировна чогаал болгаш хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип чорууру-биле калы чылыг-чымчак сеткилдиг ие. Ол тос уругларның ээзи. Хеймер оглу Денис 2-ги класста өөренип турар.

Амыдыралга ынак шүлүкчү, Тыванын комсомол шанналының лауреады Светлана Козлованың дугайында кыскаазы-биле чугаалаарга мынчаар-дыр.

М. РАМАЗАНОВА.

Туркмен ССР-ниң Гуяр районунуң «Совет Туркменистаны» колхозунга улус чогаадылгазын сайзырадырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургускан.

ЧУРУКТА: колхоштуң Культура бажыңында. Бот-тывынгыр уран түүл киржикчилери (солагай талдан оң талазынче) — Эңегуль Реджепова, Тезегуль Поренева болгаш Майя Худабердиева олар.

Ю. Белозёрова биле В. Зленконуң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Сонуургактарга

ШЫГЖАГ ТЫПКАН

Бир эвес Лесукова бодунуң азырап турары хаван оглун ой-шаанда чемгерип каан турган болза, ол үнелиг шыгжаг та тыптыр турган, билдинмес. Ынчалза-даа чыжыгыг ажылдар оны салбаан, ынчангаш хаван оглунуң дүштеки чеми билдинмес уеже сонгаралаан. Ол хире кичээнгей чок чоруккa хомудаан амыган боду кырганыр деп бодай берген.

Чем тып чиир арга билдингир болгай—чер казар. Ол кажаалының иштин «ардарын» эгелээн болгаш элээн уе эрткенде, шаанда аңаа турган бажың дөжээнге чедир каза берген. Харын-на оон ачызында ол үнелиг шыгжагның ажыдыкчызы болу берген. Ол бир көпеектиң мөңгүн чоостары болган, ниити денээзи барык чартык килограмм.

Пётр I хаанның адын сиилбээн ол чоостарны XVII чүс чылдың төнчүзүнде — XVIII чүс чылдың эгезинде үндүрген деп, специалистер тодаргаткан.

Е. ГОЛОШУМОВ.

Вологда область.

СОНУУРГАДЫВЫС

«...Кежээкиниң 7 шакта делегей байдалының дугайында лекция болур...» дээн чарлалды кижи бүрүзү улуг сонуургал-биле номчаш, кежээ дүжерин четтикпээн дег, холунда шагынче көөр болган.

Чогуур үезинде Культура бажыңының олуттарын чоп долдур эзлепкен. Кежээни СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизиниң эргелекчизи М. Майдыр ажыткаш, лектор Х. Ойдап-оолга сөс берген.

Делегей байдалының дугайында солун лекцияны эрзинчилер дыңнап, кежээге идепкейлиг киришкен. Олар лектордан делегей байдалының дугайында болгаш чурт иштинде болуушкуннар талазыбиле сонуургаан айтырыгларын салып, тода болгаш дыңнаксанчыг, чугула харыны алганнар. Ылаңгыя Эрзин кодээ Советиниң даргазы С. Ооржак, харылзаа белдирииден Я. Долумажай болгаш өскелер-даа сонуургаан айтырыглары-биле лекцияны улам солун болдуруп, лекторнуң ажылын улам идепкейжиткен.

Делегей байдалының дугайында болган лекциядан эрзинчилер дыка хөй чүүлдерни билип ап, моон соңгаар-даа ындыг темага лекция номчуп, доктаамал ажлы болуп кээп турарын лектордан дилевишаан, солун утка-шыпарлыг лекция номчуп бергени дээш өөрүп четтиргенин илереткеннер.

И. АРАПТАП, А. ТАВА.

Лекцияже чалап тур

Март 21-де (воскресеньеде) 14 шакта Политиктиг чырыдыышкын бажыңында «ССРЭ-ниң делегей байдалының дугайында» деп лекция болур. Лекцияны Москваның делегей харылзааларының институдунуң ажылдакчызы, РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң лектору И. Д. Рукосуев кылыр.

Залче абонентилер-биле кирер болгаш билеттерни лекция болур хүнде садар.

телевидение

МАРТ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.45— Эртенги сула шимчээшкин. 9.00— «Кадык болуруп күзеазинзе». (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.05—Силерге, ада-иелер. 9.35— «Спортлотонуң» 12-ги тиражы. 9.40—«Айыыл чок шимчээшкин дээш». 10.10—«Чурукчулар дугайында чугаалар». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Я. Ромас дугайында. 10.40—«Медеонуң аялгалары». Эстрадалыг программа. Алма-Атадан дамчыдылга. 11.20 — «Өнүктүң көргеши». Мурнуу Африка республиканың чогаалчызы, хөй-шиити ажылдакчызы, Азияның болгаш Африканың Чогаалчылар Ассоциациязының Чиңгине секретары Алекела Гумнуң Совет Эвилелинге чоруп тургашының дугайында документалдыг фильм. 11.30—«Үнүштер дугайында». 12.15—Аажык космосче үнгениниң бир чыл оюнга. Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы А. А. Леоновтуң дугайында документалдыг фильм. 12.45—«Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыкалыг программа. 13.30 — «Театрга сактыышкыннар». К. С. Станиславский биле В. И. Немирович-Данченко. 14.15— Бөгүн делегейде. 14.30—«Дивиг амытаннар дугайында». 15.30— Политиктиг тайылбырланчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 16.00—«Кайгамчык үнүер». Концерт программазы. 16.40— Мультфильм. 17.25— Делегейниң сураглыг фигуристерииниң күүселдези. 18.55 — ССРЭ-ниң тургуступганының 60 чылынга. Украинаның Күрүнениң академиктиг Г. Веревка аттыг хорунуң күүселдези. 19.30—«Оорлаашкын». Уран-чечен телефильм. Дж. Лондонуңу шинээн бүгаар. 1-ги серия. 20.40—20.55— Чапсар. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—«Саарыглар». Уран-чечен телефильм. 21.45—Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Трактор». 2-ги, 3-ку үелер. В. И. Ленин аттыг Төп стадионуңу Спорт орудуундан дамчыдылга. 23.15 — 00.10—Футболга ССРЭ чемпионады. 1/4 финал. 2-ги ужуражылга. Төнгенде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— Армян ССР-ниң телевидение программазы: «Артистиң бодалдары». Телеочерк. Армян ССР-ниң улустуң артизи С. Саркисян-биле ужуражылга. Арменияның уран түүл мастерлериниң конперти. 15.45—«Ралли-82». Социалистиг чурттарның пайырал кубогу дээш автоспортка делегей маргылдаазы. 16.40—«Дээрбекти улгаттыраа». Эстрадалыг программа. 18.20—«Аңаа-ла». Мультфильм. 18.25—«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева эрттирер. 18.55— П. Богдалов.— «Москва бистиң артыбыста». Үзүндүүнү автор номчуур. 19.15—«Делегей байдалының донучулалы». 19.30— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 19.45—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. Донецкиден дамчыдылга. 20.30 — «Эрмитаж. Чөөн чүктүң чурттарының уран түүлүү». 22-ку фильм. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 00.05 — «Ыяштар улуг турда». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

аҕаар

Республикага бөгүн кежер булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Соңгу-барыын угланыышкынның хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 18—20, хүндүс 6—8 градус соор.

Кызылга кежер булуттаар, хар чагбас, соңгу-барыын угланыышкынның хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 12—20, чамдык районнарга 5—10, хүндүс 7—10, чамдык районнарга 0—2 градус соор.

КИНО

МАРТ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Онза чугула даалга» (2 сериялыг) 9.30, «Албадаттырып адаганнар» (2 сериялыг) 12.10, 14.50, 17.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Холунда кызаңнаштыг аъттыг кижи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Орду өнүкчөңгээлериниң аспаанда» (2 сериялыг) 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Атлантиданың баштыңгары» 9.00, 12.20, 14.10, 16.00, 20.30 (узаткан), «Андрюс» 10.50, «Экипаж» (2 сериялыг) 17.50 шактарда.

ДЕМИР ШУЛБУС

Ульчи улустуң тоолу

Шыяан ам. Эртенгиниң эртезинде, бурунгунуң мурнунда чүвең иргин. Бистиң ачаларывыс ону кырган-ачаларындан дыңнаан, а оларга оларның кырган-ачалары бичии чаш чораан өгбелеривистен дыңнаан бис деп ылыы берип орар тоолу чүвең иргин.

Бир-ле чаңгыс аал черге азыраан малы чок, эдилээн эди чок кырган ирей, кадай чурттан чораан иргин. Караанның огу болган, баарының көгү болган ийи чараш кыстыг — улуунуң адын Лага дээр, бичиизиниң адын Дыю дээр. Баштай төрээн акылыг эвес, соондан төрээн эр хинди-ктиг дуңмалыг эвес, кырган ада-иезин чеже көрүп орар боор, ийи угбашкы тайгазындан аңын-меңин аңнап, Амур хемниң дамырактарындан балыын тудуп чип, кырган ада-иезин азырап амыдырап, чурттап эгелээн-дирлер эвеспе.

Удаваанда хайыралыг ирей, кадай мөчүп калганнар, угбашкылар ийилээ артып кааптырлар. Чежемейниң-даа бергe болза, угбашкылар туттунчуп, багай эвес чурттап чоруп-тур оо. Улуг угбазы Лага аңчы-меңчизи-даа кончуг, өлүк-диңдиң, эът-чемни тайгазындан эдерип кээр, а бичии дуңмазы Дыю өг ажылы кылыр, даарашыр ус-шеверии-даа кончуг кыс боол-тур эвеспе.

Шыяан. Бир-ле кыжын дан адып, даш бажы шара-хере турда, Лага адазының аңнап чоруурда алыр кадыг кара чазын чүктеп, чолдак сыптыг шиш тыртпазын эгиннеп, дергиир алгаш, тайга сынынче аъттаныпкан-дыр эвеспе.

Дуңмазы Дыю чаасказын артын калгаш, оожум ырлап, чылыг хол хаптары бижып, даарап олурган-даа чүвең иргин. Канчанган-ла дыңнап олурарга, даштын бир-ле чүве дагжап келзе-ле, демирдос-даа ышкаш кыңгырт-шаңгырт кыңгыр, эжикке кээптир. Чүү-ле чүве боор дээш, эжиин ажыдыпкаш көрүптерге, кижиге-даа домей эвес, коргунчуг кадай турган иргин: куш думчуу дег хола хаайлыг, хола дыргактарлыг, бажы, буттары демир, үзүк белдиг, бичии шимчепирге-ле, кырган дыт дег, кыжырткайнып турар.

Кыжырган кадай:

— Чадыр өгде чаасказын сен бе, уруум? — деп айтырыптыр. — Орукка чораан турупту-м, кирип дыштанып ап көрейн — деп-тир. Дыю кадайны чадыр өөнче киирип алган. Кадай чадыг кырынга хөлестенип олурун алгаш, Дыю үүле угбазы-биле чурттап олурарын, өске ким-даа чок деп чүвени билип ап-тыр:

— Сээң чажыңның чаражын аа, кызым, кан-ла кара чүве, дыраң-өрүн берейн шүүме — деп-тир.

Кыстың чажын өрүп оргаш, кадай чулчургайынче ине кирр идиптерге, уруг ол-ла дораан удуп каап-тыр. Кыжыраш кадай дүрген-не Дыюнуң суй кара чаштарын үзе кезип алгаш, уругну орнунга аппарып чыттырган, чоорган-биле шуглап каашаа, боду арга-зээмче киргеш чиде берип-тир оо. Шыяан ам. Имир дүжүп орда утбазы Лага чапып кээп-тир. Көөрге чадыр-өгден кижи-даа үнмес. дүндүктен ыш-даа бурт дивес боорга, пат-ла кайган-тыр. Көрүп турарга чадыр-өгнүң эжиинден өске кижи изи үнүп чоруй баргын боон-тур эвеспе.

Лага чадыр-өөнче кире халып келгеш көөрге, дуңмазы орунда дүш чок удуп чыдар боон-тур.

— Тайга-сын кезип чораан угбаңны-даа уткуп албас, аъш-чем-даа белеткеп каг-баан, канчан удуп чыдар кижи боор сен, дуңмам? — деп арай чемелексей аарак айтырып-тыр. Дуңмазы харыы-даа чок, өлүг-дирии-даа билдинмес, кара чажын база кезип каапкан, шимчеш-даа дивес чыдар болган-дыр.

Лага хөөкүй та чежеге, та кажанга чедир ыглап орган чүве ийик, бир миниин келгеш, арга-зээмче үнген истин соондан дуңмазының өжээнин пеген аар дээш, сүрүп чоруп каап-тыр. Дыка-ла үр истеп-истеп кээрге, мурнунда самдар кара чадыр турган иртин. Эжикти соктааш, кире бээрге, арны ак тос дег, мунгаргай уруг орган: хопуп ап көрейи деп дилээп...

— Бо чадырда кижилер көөр хөөнү чок, коргунчуг пулбус кадай чурттан турар. Ынчангаш маңаа хопуп болбас. Ол бодунуң чуртталгазын узадыр дээш, аныяк кыстарның чаштарын кезип ап чоруур. Мен оон ажылын кылып берип турар боорумга дегбес. дезе бээр дээш коргар кижидир мен, ол кадай келбээнде, сен дүрген моон ырап чоруут — деп орган иргин.

— Мен моон кортпас мен. мээң дуңмамны оон олүрүп каапканы ол-дур, чүгле кандыг арга-биле ону узуткап болурул, оон тыны чүү чүведел? — деп, Лага айтырган.

Уруг оргаш чугаалап-тыр:

— Шулбус кадайның тыны сөөктен сиилбин кылган чараш хомду хааржак иштинде деп дыңнаан мен. Ол хааржактың иштинде чүвени хүлыйба кылдыр чуура шаап каапкан болза, ыпчан кадай чүү-даа канчан шыдавас. Чүгле ол хааржакты алыры берге, чүге дээрге кадай ону үргүлчүү-ле хойлап алгаш чоруур, дүне удуурда безин сыртының адаанга салып алыр. Бичии-ле даваш-шимээнден дораан оттуп келир.

Шыяан. Ийи уруг кадайны удудар арга-хоргазын бодап шаг-ла боон-турлар. Адак соонда Лага аргада хар адаандан оът-сигеп чулуп алгаш эккелген, оон чыдындынга өлген чүве дег удуп каар чүве-дир. Оон ыңай бижыг ыяш деспи, база аар докпан белеткеп ап-тырлар эвеспе.

Ол чадырга орган уруг Лагапы үгекке чажырын казып, кадайның дөжээнин адаанга демги оът-сигенин суп кааптыр эвеспе. Ынчап турда эжик даштында шулбус кадайның кыгжыртказынып турар даажы дыңналган. Кадай кирип келгеш, чыт тыртып, уругдан айтырган.

— Өске кижи маңаа келгеп ышкаш?

— Чок, кижи-даа келбеди. Демги эккелген баш дүгүнүп чыды боор — деэп.

— Ындыг-дыр аа, ону хөлчок аныяк уругдан кезип алган мен. Ол ам боду оттуп шыдавайн, өлүп каар. Ону оттурар дизе, чүгле ол чаштыг дедир аппарын кадаар. оон кара чаңгыс үгбазы бар чүү-даа канчан шыдавас. Мен ам ол чаштыг кадап алгаш дыка үр чурттап болур мен. Че, мен бо хүн дыка-ла турупту-м, удуп алыйн — дээш шулбус кадай чыдып алгаш, дораан-на удуп кааптыр оо.

Ийи уруг кадайның сыртының адаанга хааржаап үштүп алгаш, десни биле докпаан алгаш, дашкаар алар үпе бергеннер. Чадырдан элээн ырай бергеш, кадайның хааржакчыгажын иштинде чүвелери-биле кады чуура шаап-ла эгелээннер-дир эвеспе.

Шыяан ам. Дыка-ла үр соктап келгеннер. Ынчалза-даа дөгерезин чуура шаап чадап каап-тырлар, буузундуларын чер бидаргай чашкылаптарга хат аппарган, чүгле ол буузундуларның улугларының маас-сээк боон, а бичиилерии кымраа-хүлчүк боон хуула бергеш, амдыгаа чедир, кижилерге, дириг амытаннарга шорлуп, ызырып амыр-дыш бербейн чоруурлар.

Айыылды чайладыр дизе эки-бакты көрүп, бергелерии тпилеп эртер аңаар деп, кырганнар чугаалап орарлар. Эрес-дидим Лага Дыюнуң суйчажын ап алгаш, эки эжин эдертип алгаш чаңын чорупкан. Ол-ла келгеш. Дыюнуң бажыңга чажын дегаптерге. дуңмазы дораан дирлип, тура халып келген. Кыстар үжелээп, угбашкылар дег, эптег-пайыралдыг эдержип, оюн ся, чигин чире чурттап чоруй барып-тыпкан оо!

А шулбус кадай ол-ла ол-чаап барган, оон бээр ону кым-даа көрбээп, дыңнаваан чүвең иргин.

Орузундан Татьяна КЫЗЫЛ-ООЛ очулдурган.

МИНТАЙ—ЧЕМГИР БАЛЫК

Минтай — дыка чемгир балык. Ону чиирге треска, никша, сайда, хек дээн чергелиг балыктарның амданы бар. Ында белок 16—18 хуу, оон составында кижиге оңза ужурдузалыг аминокислоталар элбек. Ол балыктың эъдинии кол-ла үнелиг чүүл — ында янзы-бүрү витаминнерниң хөйү.

Калий, фосфор, кальций, магний, иод, марганец дээн ышкаш минералдыг бүдүмелдер долган минтай кижиниң организминиң ажылдаарынга дыка ужур-дузалыг. Ол шоолуг үскүр эвес балыкты диета чемге база калбаа-биле ажыглап болур.

Хөлүн эрттир семирий берип болур кижилерге минтайдан котлета, салат, балык мүңү, пирожки белеткеп берип болур. Ону томат, соғупа, сметана дээн ышкаш чүүлдер-биле белеткээн соус-биле чиирге тергиин-не.

Минтайны канчаар белеткээрил? Чаа донурган балыкты чылыг черге азы бичии дузаа каан соок суугa эргизер. Ону шуут эргизерин сүмезевейи турар, чүге дээрге амданы бакырай бээр.

Оон амданы өскерилбезин, чемгир шыпары читпезин дээш балыкты хөй эвес суугa хайындырар керек. Минтайны чаа тип каап-ла дузаары чугула, оон башка амданы база өскерли бээр.

Үскүр томатка бораан лаазалап каан минтайны садыы алырга, кухняга эрттирер үеии дыка кылырар, ону ыяткан соонда салат, бутерброд кылып-да, аңаа чылыткаш-даа чиир болур.

Бо балыкты Кызылдың аъш-чем барааннарының садыының кайы-даа магазиниринден садып ап болур.

КЫЗЫЛДЫҢ АЪШ-ЧЕМ БАРААННАРЫНЫҢ САДЫЫ.

Редакцияның адреси

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалакчыларының 2-35-24. 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийн-ай амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 96.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының хереглериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00131

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 67 (11865) | 1982 чылдың март 21, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 3 көп.

ТУРГУЗУУШКУННУҢ ЧАА-ЧАА БЕДИКТЕРИНЧЕ

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинде

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажылы чогаадыкчы, ажыл-ишчи чоруктуң, бистиң чүрттувустуң эң-не массалыг хөй-ниитн организациязының ажыл-чорудулгазын улам-на сайыраңгайжыдарының арганы коллективтиг дилеп тывары-ның ёзугу-биле демдеглеттинген.

Делегаттар — ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның, улустуң интеллигенциянының төлөөлекчилери съездиге санал бергеш, СЭКП-нин иштики болгаш даштыкы политиказын изин-биле чүүлдүгзүүнүң деткээн, профэвилел организацийларының ажылын негелдеглиг ёзу-биле анализтеп көргеш, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур, беш чылдың даалгаларын күүседир талазы-биле чаа сорулгаларны тодаргайлаан.

Съезд бодунуң ажылын март 19-та үргүлчүлээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга совет профэвилелдериниң мурнунга салган эң чүгула сорулгаларны Кремльдиң Съездилер ордузунга ээлчеглиг хуралларга, а ол ышкаш Москваның янзы-бүрү залдарынга ажылдаан алды секцияларга чугаалажып көрген.

Эштер П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин оларны Съездилер ордузунга чыылганнар адын часпаашкыны-биле утказын.

Тудуг болгаш тудуг материалдар үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилел ТК-ының даргазы И. А. Ланшин съездиниң ээлчеглиг хураллынга санал берген болгаш тудуг коллективтериниң холбаалыг бүдүрүлгелер-биле харылзааларының айтырыгларынга тодаргай доктааган. Чүртүн мурнакчы тудуг организацияларының күш-ажылының мурнакчы арганы болгаш методтарын дүрген өөренирин болгаш нептередириниң эргежок чугулазын ол онзалап демдеглээн.

Латвияның профэвилелдериниң республика чөвүлелиниң даргазы А. К. Зитманис республиканың чүрт үлетпүрүнүн министерствозунуң болгаш адыр аайы-биле профэвилел комитединиң ажылының дурзулгазының дугайында чугаалаан. Организастыг хемчеглериниң комплекзин министерствода болгаш ооң бүдүрүлгелеринде ажылдап кылган, социалистиг чарышты организастаарына бүдүрүлге удурткуларының хүлээлгелерин болгаш ролюн тодаргайлаан.

Пензада машина тудуушкун заводунуң ажылчыны, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. В. Седов областың күш-ажылчы коллективтериниң аразында социалистиг чарышты организастаан дурзулгазын чугаалаан. Нииттиниң чедиишкинниге коллектив, ажылчын бүрүзүнүң киирген салымчыкының үнелеп көөрде бедик негелдеглиг болуруның эргежок чугулазын ол онзалап демдеглээн.

Ажыл-агыйны организастаарының чаа хевири болур агропүлетпүрүг комплекстерни тургузарын Молдавия чүртте хамыкты мурнай шиитпээдип алган республикаларның бирээзи болуп турар. Нарын болгаш улуг сорулгаларны шиитпирлээрин комплекстиг арга-биле боттандырарының эргежок чугулазын Молдавияның профэвилелдериниң республика чөвүлелиниң даргазы Г. И. Еремей айыткан.

Өг-бүлеге болгаш школага дузалаар комиссияларны бүгү черлерге, профэвилелиниң комитет бүрүзүнге тургузары чугула деп, Москва областа Новопетровскинин № 1 ортумак школазының башкызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Т. П. Прохорова чугаалаан. Школа-биле хөй-ниитнин харылзаазын улам-на калбартырының, оолдар болгаш үругларны кижизидер дээш оларның харысаалгазын база ролюн бедидерининг эргежок чугулазын ол демдеглээн.

Хол-биле кылыр ажылдарны болгаш хөй күш негеттинер бүдүрүлге чорудулгаларын механизастаар талазы-биле чүрттүң үлетпүрүнүң янзы-бүрү адырларында боттандырып турар программаның нииттилелге улуг ужур-дузалыын Эртем-техниктиг нииттилелдериниң Бүгү-эвилел чөвүлелиниң даргазы академик А. Ю. Ишлинскей айыткан.

Магнитогорскиниң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының директорү Л. В. Радюкевич ажыл-агый удурткучазырының болгаш профэвилел комитеттериниң дембиле ажылдаарының чугула айтырыгларынга доктааган. Администрацияның болгаш күш-ажылчы коллективтиң дем-биле ажылдаарының комплекстиг программазы бүдүрүлге черинде канчаар боттанып турарын ол чугаалаан.

Киргизияның профэвилелдериниң республика чөвүлелиниң даргазы Э. Абакиров база санал берген болгаш социалистиг чарыш амгы үеде чаа хевирлерлиг, улам-на дээштиг болгаш массалыг болуп турарын демдеглээн.

Тудугжуларның эвээш составы-биле беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг күүседир болгаш хосталган ажылдакчыларны еске тудуг объектилеринче чорудар талазы-биле тудугжуларның эгелээшкинин Уралдың бүдүрүлгелеринде калбаа-биле ажыглап турарын профэвилелдериниң Свердлов область чөвүлелиниң даргазы Е. А. Коровин чугаалаан.

Профэвилелдериниң ажылчорудулгазының эң чугула угланыышкынарын алды секцияларга чугаалажып көрген. Санал-оналдарны калбаа-биле солушкавының түнелдериниң дугайында ВЦСПС-тин секретары А. П. Бирюкова ээлчеглиг хураллга дыңнаткан.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазы — сайзырангай социализмнин байдалдарында профэвилелдериниң ролюн болгаш ужур-дузазын улам-на бедидерине Коммунистиг партияның чайгылыш чок угланышкынының бүзүрелдиг чаа бадыткаашкыны-дыр деп, съездиге санал бергеннер сеткил ханыышкыны-биле демдеглээн.

«Социалистиг чарыш болгаш ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейин бедидери» деп секцияга ажыл-херекчи боттуг чугаалажылга болган. Уткуштур планнарны болгаш социалистиг үлүмзүлгелерни адаандан өрү ажылдап кылырын хандырар, оларның хөй-ниитн камгалалын практикалаар, доктаамал ажыллаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарының болгаш коллективтиг кереэлериниң аргаларын улам долу ажыглаар деп сүмеи ооң киржикчилери киирген.

«Профэвилелдериниң экономиктиг ажылы» деп секцияның киржикчилери үнелиг хөй санаддарны киирген. Күш-ажылды организастаарының болгаш аваа идиг бээрининг бригада хевирлерин улам ынай сайзырадыр, нииттинин байлаан ээ болуп көөрүнүн ёзузунга ажылчы чоннарны кижизидер дугайын олар чугаалаан.

«Күш-ажылдың байдалдарын болгаш камгалалын экижидер» деп секция күш-ажылды айыыл чок болдурарының күрүне системазын бүдүрүлгеге нептередирин дүргедириниг, манипуляторларны, роботтарны калбаа-биле ажыглаарынче, хол-биле кылыр ажылды аваа үндезилээш кызырарынче кол кичээнгейни салган.

Күрүнеиин социал страхованиезинин, ажылчы чоннарның кадының камгалаарынын болгаш оларның дыштанылгазын организастаарының тәлазы-биле секцияның киржикчилери чоннун чаагай байдалын көдүрүнге социал страхованиеиің ролюн улам ынай күштелдирерин, эмнелге албан черлериниң болгаш кадыкшылга черлериниң материал-техниктиг баазазын быжыглаарын чедип алырын сүмелээн.

«Ажылчы чоннарның социал-амыдырал болгаш чүрттталга хандырылгазы» деп секция чүрттталга бажыңнарының, школа назының четпээн уруглар албан черлериниң, коммунал-амыдырал болгаш садыг объектилериниң тудуунун планнарын күүседиринге профэвилелдериниң салдарын күштелдирерин сүмелээн.

Кижизидикчи ажылды күш-ажылчы коллективтерге мөөнүзээр, күш-ажылчы болгаш бүдүрүлгечи сагылга-чуруумну быжыглаар дээш шиитпирлиг демиселди чорудар — «Профэвилелдериниң кижизидикчи болгаш культура-массалыг ажылы» деп секцияга ажылдаан делегаттар ол дугайын чугаалаан. Олар культура албан черлериниң ажылын идепкейжидерин, көдээ чоннуң хандыраарын эжижидерин, ажылчыннарның болгаш колхозчуларның чогаадыкчы интеллигенция-биле дем каттыштырылгазын быжыглаарын сүмелээннер.

(Төнүүзү 3-кү арыында).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президнумунуң Даргазы

эш Леонид Ильич БРЕЖНЕВКЕ

Төрээн Коммунистиг партиявыска, ленинчи Төп Комитетке, Ленинниң улуг херээжиң бүзүредиг уламчылакчызы, амгы үениң шылгараңгай политиктиг болган күрүне ажылдакчызы, тайбың болган күш-ажыл кижилериниң аас-кежии дээш могагшылаг чок демиселчи эш Леонид Ильич Брежнев баштаан ооң Политбюрозунга ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XVII съездизи совет профэвилелдериниң, бистиң хөй национадлыг Төрээн чүртувустуң бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден изиг байырны чедирип тур.

Совет профэвилелдери партияның массалар ортузунга идегелдиг чөлегнижии болуп, эргелеп башкарарының школазы, ажыл-агыйны чорударының школазы, коммунизмнин школазы болур оларның ролю сайзырангай социалистиг нииттилелдиң байдалдарында улам бедип турарын бистин съездиниг база катап бадыткап көргүскен.

Ажылчын аңгы, колхозчу тараачыннар, күш-ажылчы интеллигенция, Совет Эвилелиниң бүгү нациязы болгаш биче улустары ленинчи партияны долгандыр сырый каттышканын, чоннуң үнезин эрге-ажыктарын илергейлээн ооң политиказын амыдыралга эчизиниге чедир боттандырар дээш оларның чайгылыш чок шиитпирлиниң съезд бүзүредиг көргүскен.

СЭКП-нин XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин бистин чүртувустун ажылчы чоннарыг боттарының хан-дамыры-биле тудуш хөрээ кылдыр хүлээп алган. Ол шиитпирлерни амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың планнарын күүседир дээш олар эрес-шудургу ажылдап, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылын улус ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунун бүгү участоктарынга чаа-чаа чедиишкиннер-биле алдаржыдып демдеглээринге бүрүн чүткүлдүг.

СЭКП Төп Комитединиң чедирген байыры, совет кижилериниң чаагай чоруунуң болгаш аас-кежиниң дугайында, чер кырынга тайбынны камгалаар болгаш быжыглаар дугайында сагыш салыышкынбиле сиңиккен, эш Л. И. Брежневтиң тодаргай, сорук киирикчи чугаазы съездиниң делегаттарының болгаш бүгү совет кижилериниң күштеринин болгаш энергизазының немелде чаа өзүлдезин хайыктырган.

Төп Комитеттиң айтыышкыннары, Леонид Ильич Силернин мерген угаанныг сүмелеринер болган чаагай сеткилдиг чагыларыңар профэвилел ажылынга күүдүг чаа кодурүүшкүнү берип турар.

Ажылчы чоннарның амыдырал деңнелиниң чайгылыш чок өзүлдезин түгее нииттилел бүдүрүлгезиниң улам ыңайгы бүгү талаалыг көдүрүүшкүнүге үндезилээн чедип алдынар дээрзин бистиниң кижи бүрүү тодаргай билип турар. Партияның экономиктиг стратегизазының эчизиниге чедир боттанышкынзын улам шиитпирлиг чедип алыр бис. Бистиң экономикабысты шанкын хөгжүдениң оруунче ниичилдерин хандырарынче, ону ёзулуг камналгалыг болдурарынче совет профэвилелдери бүгү күжениишкиннерин утландырар. Чүртүн одалга-энергетиктиг базазын хөгжүдерине, металл бүдүрериң улам-на көвүдеринге, капитал тудуун, транспорттуң болган чүртүн улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг өске-дээ адырларның ажылын эжижидеринге олар боттарының салыышкынын көвүдедир.

Агропүлетпүр комплекзинин хөгжүдер талазы-биле ажылга, көдээ ажыл-агый продуксиязын бүдүрериң көвүдедир дээш олар идепкейлиг киржир бис. Аъш-чем айтырыын шиитпирлээринге совет профэвилелдери күштерин база күш-ажылын харамаанмас болгаш төлептиг үлүүн киирер дээрзин партияга. Төп Комитетке, Силерниң болукларга бүзүредип тур бис, Леонид Ильич.

Партияның социал-экономикгиг политиказының сорулгаларының боттанышкынзын чедип алыр дээш масселыг социалистиг чарышты, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр дээш нииттилелдиниң моон соңгаар-даа улам-на калбартыр болгаш сайзырангайжыдар, нииттилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын өстүрериниң үндезин айтырыгларын шиитпирлээринче — ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш шынарын бедидеринче, эртем-техниктиг дешпилгени дүргелдиринче, материалдыг, бойдус болгаш күш-ажыл курлавырларын камнаар, ажыл-агыйжы ёзубиле ажыглаарынче, одаар чүүлдү, энергияны, металлды, чиг-этти камнаарынче чаржыы турарларның күжениишкиннерин доктаамал утландырар бис.

Мурнакчы дуржулганы улам-на калбартырынче болгаш шингээдин нептередирине, чогаадыкчылардың болгаш чаартывчыларның шимчээшкинин бүгү чер болганга хөгжүдеринче, күш-ажыл болгаш бүдүрүлге сагылга-чуруумун быжыглаарынче, күш-ажылды организастаарының хевирлерин сайзырангайжыдарынга идепкейлиг идиг бээринче бүгү күжениишкиннеривисти утландырар бис. Леонид Ильич, Силерниң айтышкынынарны удуртулга болдурбушаан, күш-ажылды организастаарының болгаш идиг бээринин дешпилгелиг бригада хевирин улам ынай хөгжүдерине база быжыглаарынга, бригада бүрүзү ажылчыннарның эргелеп башкарар мергежилдерин сайырадырының ёзулуг школазы, чогаадыкчы кандыг-даа инициативаның шенелле лабораториязы болган турарынга эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылыр бис.

Совет кижилериң күш-ажылының болгаш амыдыралчурттагазының байдалдары эки болган тудум-на, бүдүрүлгенин хөгжүлдези чедиишкиннег болур дээрзин эки билип турар бис. Профэвилелдер ону барымдаалавышаан, күш-ажылды нормалаарының болгаш камгалаарының, техниканың айыыл чок болурунун, күш-ажыл хоойлужудулгазын сагыырының айтыгларынче хичээнгейни күштелдирер. Ажылчы чоннарның дүрүм ёзугаар эргелерин болгаш эрге-ажыктарын олар быжыбиле камгалаар, эрге-дүрүмнүң норма-чижектеринден кандыгдаа хевирлиг ойталаар чорукторны эштеш чок ёзу-биле көөр, бюрократизмнин, сагыш човангыр эвес болгаш ажыл чылыыр чорукторның кандыгдаа идерээшкиннеринге удур шиитпирлиг, кам-хайыра чок демиселди чорудар.

Партияның ажылдан кылганы социал программаны боттандырарынга совет профэвилелдери дөрт болгаш эң-не идепкейлии-биле киржир. Ажылчы чоннарның кадыкшылыын камгалаар, санаторийкурорт эмнээшкинин болгаш дыштанылгазын, пенсия хандырылгазын, улустуң чүрттталга байдалдарын эжижидер дээш сагыш салыышкынны ам-даа күштелдирер бис. Садыг бүдүрүлгелериниң, нииттинин чемненилгезинин, амыдырал хандырылга албанының ажылын сайзырангайжыдарын чүктүүдүг чедип алыр, оларны дээштиг ажылчын хынаддага тургузар бис.

Совет кижилериң политиктиг, социал болгаш күш-ажылчы идепкейлиниң ёзуудезинге, кижи бүрүзүнге коммунизм тургузуукчузунун эң тергиин шынарлары хевирлеттинзин дээш кижизидилге ажылын чорударын профэвилелдери чүгула хүлээлгези деп санап турар. Ажылчы чоннарның аңгы талазы-биле медерелин могаг чок сайзырадыр, оларны ССРЭ-ниң улустарының аяы-дүңмалышкы найыралынга, совет патриотизмге болган пролетарскы интернационализмге, Төрээн чүртүн камгалаарынга белеткелге кижилерни эжилеп бис. Кижилерниң ажыл-агыйжы чоруу, инициативазы болгаш чогаадыкчы аргазы илереп үнүп кээр социал-психологтуг, ажыы-чаңның чогумчалыг байдалын күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге тургузар дээш, доктаамал сагыш салыр бис.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизи

Часкы хову ажылдарынга белеткел

ЧАРЫШТЫҢ ЭГЕЛЕКЧИЛЕРИНДЕ КАНДЫГЫЛ?

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬДУҢ, «ШЫНЫҢ» БОЛГАШ ТЫВА РАДИОНУҢ КАТТЫШКАН РЕЙДИЗИ

Тараалап Таңды районнуң совхозтарының болгаш Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станцииязының механизаторлары, инженер-техниктиг ажылдакчылары 1981 чылдың ноябрьда республиканың бүгү совхозтарының механизаторларынга база инженер-техниктиг ажылдакчыларынга кыйгырыг үндүргеш, боттарынга тодаргай үлүүлгелерни алган. Чарыштың эгелекчилеринде ам часка белеткелдиң байдалы кандыгыл? Каттышкан рейд бригадазы ол районнуң чамдык ажыл-агыйларынга барып, часка белеткел ажылдарының чорудулгазын хынап көрген. Ол дугайын моон адаанда чугаалап турар.

Таңдыда суггаттыг чер эвээш, тараа база мал чеми культураларны колдуунда-ла суггат чок черлерде тарып турар. Ындыг болганда, хөрзүнге ел-шыкты сиңиреринің айтырыы районнуң ажыл-агыйларынга эң-не чугула. Ону шиитпирлээринің бирги үе-чадазы — шөлдерге харны изырыидырары. Планы шоолуг эвес — 3500-ле гектар. Ынчаарга марттың эгезинге чедир чүгле 2200 гектарга харны чалдагылаан. А ол аразында районнуң тараа шөлдеринде хар кажангызындаадаа артык кылын. Бо ажылды «Революцияның чалбыыжы», «Хадылыг» дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйы эки чоруткан. Ол чугула хемчегни «Коммунизмнин херели» болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар шуут кылбаан. Ук ажыл-агыйларның удуртукчулары эрткен кандаашкынныг чылдарның кичээндиринден түүнел үндүрбээни элдептиг.

Үрезин, ооң шынары — келир күзүүн дүжүдүүн чугула магадылалы. Чазын чажар үрезини чогуур негелдеге дүүштүр белеткеттинген болгаш бедик классыг болур ужурлуг. Бо талазы-биле районда байдал кандыгыл? Амдыызында дүвүренчиг деп. хөөрем чок чугаалап болур. Ону мындыг фактылар бадыткап турар. Часкы тарылганы чедиишкиниг эрттирер төлээде, районнуң ажыл-агыйларынга эки шынарлыг 8412 тонна үрезин эргежок чугула. А марттың 15-ке чедир бар үрезин үүле 3359 тонна. Ооң иштинден 3167 тоннаның шынарын хынап көөрге, чажар шынарынга чедир белеткээри 3096 тонна болган. Ынчаарга бирги болгаш ийиги класстың үрезини — чартыынан эвээш, 1228 тонна. Ам-даа 5 муң ажыг тонна үрезинин тыптынын, сөөртүп алыры, чажар шынарынга чедир белеткээри негеттинип турар. Үүле чаңгыс ажыл-агый — Дуржулга станциязы үрезин-биле бүрүн хандыртынганын демдеглээр херек. Кол агроном Юрий Михайлович Злыгостев үрезинии баш удур арыгланып, чажар шынарынга чедир белеткеп алырынга, дужүттүн ол алдын фондуун ынаныштыг кылдыр кадагалаарынга онза кичээнгей салган.

Ажыл-агыйларның үрезинни сөөртүп ап турары кандыгыл? Кончуг багай деп, ажыы-биле чугаалаар херек. Чижээ, Тока аттыг совхозка 1342 тонна үрезин четпес, ындыг турбуже, ол ажыл-агый Кызылдың сайгарылга баазазындан амга чедир үүле 150 тоннаны, «Коммунизмнин херели» 1179 тоннадан дөңгүп-ле 60, «Революцияның чалбыыжы» — 1342 тоннадан 50-не тоннаны сөөртүп алган. Үрезин сөөртүлгезин ындыг темп-биле моон соңгаар-даа чорудар түвө болза, ону часкы тарылгага хамаанчок, чай ортузунга чедир безин доозары берге-дир. Үрезининң шынары кандыгыл дээрзин чаңгыс мындыг чижек-ле тодаргай хереченил турар. «Россия» совхозка 1176 тонна үрезин негеттинип турар. А бодунда бары үүле 68 тонна. Оозу безин чашпан үрезин-биле бокталган, амдаа арыглап албаан.

Кызыл-тастан өске бүгү культураларның сөөртүп ап турар үрезини кондиициялыг эвес. Ынчангаш ону ажыл-агыйлар боттарынга аштап арыглаар апаар. Ол чорук үрезин сөөртүлгезин дүргедирин хүнүүн айтырыы болдуруп турар.

Дужүттү бедидеринин чугула факторларының бирээзи — чемишчидилге. Боже-даа кичээнгейни күштелдирери эргежок чугула. Үүге дээрге Таңдының ажыл-агыйларынга часкы тарылгага чедир 2 ам-даа 632 тонна минераллыг болгаш үш муң тонна органиктиг чемишчидилгени шөлдерже сөөртүп төгери негеттинип турар.

Районнуң пинтизи-биле алырга, тракторлар септээриниң планын март 15-ке чедир 73,8, чүүк автомобильдериниин — 83,8, тараа комбайнарыныын — 54,4 болгаш селдкаларының — 74,5 хуу күүсеткен. Тракторлар септелгезин «Хадылыг» дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйы, «Россия» болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар колдуунда шыпкарылыра берген. Чүүк автомобильдериниң септелгези барык-ла бүгү ажыл-агыйларда адакталар четкен.

Районда хожудан турар ажыл-агыйларның бирээзи — «Коммунизмнин херели». Рейд бригадазының хыналда кылган хүнүнде безин бо совхозта дыка хөй тракторлар септеттинмээн болган. Ооң кол-ла чылдагааны—совхозтуң бодунда септелге кылырынга таарыштыр дериттинген мастерскаяның чогу. Ында эрги мастерскаяга тракторларның капитал септелгезин кылыр арга чок, үүге дээрге, токарь станогу-даа, эдиктирилге кылыр стенд-даа, одаага аппаратуразын хынаар тускай херексел-даа чок. Ооң уламыдан совхоз барык бүгү тракторларын Сельхозтехкүрюмнүң Кызыл каттыжымышкынынче чорудуп турар. Ажыл-агыйларга техника ажаап. кадагалаар черлерни, септелге чорударынга таарыштыр дериттинген мастерскаяларны, блоктарны, гаражтарны тудуп тургузарының айтырыынче чогуур кичээнгейни салырының ойу келген дээрзин үстүнде чижек көргүзүп турар.

Ол ышкаш, трактор септелгези Тока аттыг совхозта оожум темпилиг, ында ам-даа 23 трактор белеткеттинмээн.

Ынчалзажок часка белеткелдиң айтырыын ийиги черже чылзып болбас. Март —часкы хову ажылдарын эгелээринге чедир сөөлгү ай дээрзин утпас херек.

Амгы үеде белеткел ажылдары районнуң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының, совхозтарның удуртукчуларының, специалистеринин кичээнгейининң төвүнге турар ужурлуг.

КАТТЫШКАН РЕЙД БРИГАДАЗЫ:

Х. МААДЫР, Таңды районнуң улусчу контроль комитединиң инспектору;

А. ГУБИН, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң механизатору, улусчу контролёр;

О. ТЕМИР-ООЛ, «Хадылыг» дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйының механизатору;

Б. МААДЫ, Тыва радионуң корр;

К. АРАКЧАА, «Шыныың» тускай корр.

ТӨРЭЭН ЧУРТ, ПАРТИЯ, КҮШ-АЖЫЛ КИЖИЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга концерт

Март 19-та Кремльдиң Съездилер ордузунга болган концерт социалистиг Ада-чурттуң чеднишкиннериниң, амгы үениң кижилериниң кайгамчыктыг тургузуушкунларының дугайында йөрээл болган. Чүрттүн эң тергиин бот-тывынгыр коллективтери ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга мурнунга чогаадыкчы рапорттарын бергеннер.

Бодунун Төрээн чүртүнүн ёзулуг ээлери — күш-ажылдың кижилери — байырлал концертиниң кол маадырлары. Леонид Ильич Брежневтиң «Сактыышкыннар» деп номунда чер кырында эң эки чүүлдү тургузуп турар ажылчын кижиниң улуг күжүнүн дугайында сагыш-сеткилди хөлзедип көөр одуругларыбиле концерт эгелээн. Ону ажылчын гвардиязының төлээлекчизи, Днепропетровскиниң металлургия заводунуң слесары, номнуң маадырларынга база хамаарылгалыг В. Смирновтуң номчаны бир нисын болган.

Москваның болгаш Москва чоогунун уран чүүл коллективтериниң артистери байырлал программазынга кол черни ээлээн. Оларның аразында тудугжулар болгаш демиреорукчулар, кан эдилдирикчилери болгаш пос-таавычылар, тараажылар болгаш малчынар, студентилер болгаш сургуулдар-бар. «Кадыыр болгаш Маска» деп ыры-шүлүктүг композицияга найысылалдың бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилери бистин үеним күш-ажылының маадырын, совет улустуң төөгөн партиязынга «ыыгтаар чок бердингенин көргүскен. Октябрь революциязының болган делегей пролетариадының баштычыларынга бүгү чоннуң ынакшылын «Владимир Ильич Ленин дугайында чугаа» деп композицияда илереткен.

ССРЭ-ниң 60 чыл ооң бо чылын демдеглээр ака-дүңма улустарның аилгалары чагыгланган.

(СЭТА).

Национально-краеведческий отдел

Тувинская ордена Ленина комплексная научная экспедиция

АЧЫ-ДУЗАНЫ — ЧОНГА

БЕШ ЧЫЛ буруңгаар СЭКП Төп Комитединиң болган Совет чазактың шиитпирин ёзугаар, Чурттагга-коммунал ажыл-агыйның болган чонның амыдырал хандырылга ажылдакчыларының хүнүн доктаадын тургускан. Ол дээрге ооның амыдырал-чурттагганың ачы-дуза чедирер адырааргы улам хогжүдер сорулгачы партия чүгулаан көрүп, инда ажылдан турарларның ажыл-ижин бедин-биле үнелеп турарының бир хереги болган.

Партияның сагыш-човаашкынынга харыы кылдыр бистин республиканың амыдырал хандырылга ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, бүгү күжениишкинин он бирги беш чылда адырын мурнунда салдынган сорулга — бүдүрүлгени бүгү таламыр сайзырангайжыдар, оон ажыктың бедидер, ажылдың шымарын экижидер, ачы-дуза чедирилгезининг культуразын бедидер хемчеглерни шиитпирлээринче угландырган.

Эртен чылын Тыва АССР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелери ачы-дуза чедирининг хемчээлин, 1980 чыл-биле деңнээрге, 5,4 хуу өстүрүп, барык үш миллион рубль түңнүг чагыгларны кылып күүсеткен. 300 мун индикхетти даараан, 12,1 тонна хөлүн чүгаан, 123 мун янзы-бүрү хем, херекселдерни химиктиг арга-биле арыглап аштаан, 1245 хем чуур машинаны, 1210 соодукчуну, 16,4 мун радиоаппаратты септээн. Адырның янзы-бүрү бүдүрүлгелери ачы-дузаның 14 чаа хевирлерин шинээдип алган. Ниитизи-биле амгы үеде чонга 415 хевирлиг ачы-дузазын чедирип турар.

Бистин бүдүрүлгелеривис кедээниң чурттакчыларынга ачы-дуза чедирилгезин калбартырынче, оон дениелиин хоорайларывыга чоокшуладырыга улуг кичээнгей салып турар. Кодээниң ажыл-ишчилериниң амыдырал-чурттагганы, оларның чаагай чоруу сөөлгү чылдарда аажок бедээн болгай. Ынчангаш кодээ черлерде септээр эт-сеп херекселдери, чүгдурар, аштадыр, септедир индик-хеп аймаа ачы-дуза чедирилгезин манап турар.

Ону шиитпирлээр сорулгабиле чоннуң чагыгларын долуу-биле чыыр, оларны шынарлыг күүсединээ дээш организастыг хемчеглерни чоруткан. Хүлээп алган чагыгларны чогуур хуусаазында, эки шынарлыг күүседирин тускайжыткан бүдүрүлгелер боттандырып турар. Бо өскерилгелер ажыктыг болганын амыдырал бадыткаан. Кодээниң чурттакчыларынга ам 362 хевирлиг ачы-дузазын чедирип турар апарган.

МАҢАА хамаарыштыр демдеглеп кагза чогуур чүүл болза, республиканың совхозтарының хой кезинниң дирекциялары кедээниң ажыл-ишчилериниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, оларның чаагай чоруун бедидеринге, үе-шагның кампаарынга амыдыралга ачы-дуза чедирилгези улуг рольдуун билип, олче киичээнгейни салып эгелээн. Хой-хой совхоолар, кодээ Советтер удурүкчулары чагыг хүлээп алыр пунктуларны четчир хемчээдиг орап-бажыпар-биле хандырып эгелээн. Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозу чагыс аай төлевилел-биле тутkан бажыңны эртекеи чылын ачы-дуза албанынга хүлээдип бергеш, оон бүгү чарыгдалын бодунга алган. Ол ышкаш Тес-Хем районнуң «Кызыгаар», Тандының «Россия», Бии-Хем, Улуг-Хем районнарның совхозтары база ыыдыг үлегерин көргүскен. Ыыдыг чогумчалыг бажында ажыттынган чагыг хүлээп алыр пунктуларны баш таарыкчызы, радиотелемастер, фотограф, эт-херекселдер септээр мастер, хеп даараар мастерская ажылдаар кылдыр дерээн.

Амыдырал хандырылгазын улам ыыдай хегжүдериниң кол оруу — ону бедик механизастаары, дешпилгелиг технологияны ажыктыг үре-түңнелдиг кылдыр ажыглаары, материалдарны болгаш чиг-этти камнаг чарыгдаары, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн доктаамал бедидери болур. Бо талазы-биле чүүле эрткен чылын бедин элээп хемчеглерни боттандырган. Министерствонуң бүдүрүлгелериниң ниитизи хемчээлиниң дөртен ажыг хуузун эдеп турар, хөпти хууда чагыг ёзугаар даараар болгаш септээр республика бүдүрүлге каттыжышкынынын цехтериниде 20 апазы-бүрү машиналарны болгаш дериглерни тургузуп, дешпилгелиг чаа технологияны шингээткен. Кол 4 бүдүрүлгелерде шынар башкарылгазының комплекстиг системазын шингээдип алган.

Чонга ачы-дуза чедирер албанның мурнунда амгы беш чылда улам нарын, улам харысалгалыг сорулгалар салдынган. Ол үе дургузунда ачы-дузаның хемчээли 1,7 миллион рубльге өзер. Бүгү чурттакчы чонунуң кижи бүрүзүнге онааштыр ортумаа-биле 18 рубль 40 копеектиң ачы-дузазын чедирер.

Салдынган сорулгаларны шиитпирлээри бүдүрүлгени организастаарындан, ону эргелеп башкарарын улам экижидериниден, оон техниктиг депвелиин бедидериниден, бүдүрүкчү күштерни долуу-биле ажыглаарындан, ачы-дуза чедирилгезин чонунуң ажылдан, чурттан турар черлериниче чоокшуладырындан хамааржыр. Ону шиитпирлээрде, партия, совет органнарның хүн бүрү дузазынга даянып бис.

СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш РСФСР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу республиканың партия, совет база ажылагый органнарының мурнунга тодаргай сорулгаларны салган. Бирги ээлгеге Кызыл хоорайга 1,65 млн. рубль күчүлүг Ачы-дуза чедирилгезининг, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң база СЭКП Кызыл хооркомунуң, хоорай Советаның күүскомувуң шилчиир Кызыл туктагы-биле шаңнаткан. Ам бо коллективтиң ажыл-ишчилери боттарының чедип алган чедиишкиннерин улам быжыглап, ССРЭ-ниң 60 чылынга алган социалистиг хүлээлгелерин хүүсеп бетинде күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында чедип алдынган эки чүүлдерни чөптүүбиле үнелевишаан, ажылывыста бар четпестерни уттуп болбас ужуралуг бис. Ачы-дуза чедирилгезининг чамдык чугула хевирлериниң талазы-биле чоннуң негелдеглерни чогуур деңнелиниге чедир ам-даа хандырып шыдаавайн турар бис. Ылаңгыя кодээ чурттакчыларга бажың херекселдерни кылын бээринии, радиоаппаратура болгаш телевизордар септелгезининг шынары багай. Бар четпестерни чайладыр дээш чогуур хемчеглер алдынар ужурлуг.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тоогулуг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш кызымакай ажылдаары — амыдырал хандырылга албан черлериниң ажылдакчыларының кол сорулгазы болур дээрээн профессионал байырлалывысты демдеглеп тура, улам хаңы бодаар ужурлуг бис.

С. БУЯНДЫ,
Тыва АССР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министри.

Фоторепортаж

ҮҮЛЕ-ХЕРЭЭ БҮДҮНГҮР

Бөгүн—Чурттагга-агый болгаш чонның хандырылга

«Туваобувьбытэ каттыжышкынның коллективи республиканың амыдырал хандырылга, коммунал ажыл-агый бүдүрүгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка эрткен чылдың түңнелиибиле бирги черни эллэн. Ажылдың ол темпизи бо чылдың эгезинде база кошкаваан, бүдүрүлгечи коргузуг бедик. Каттыжышкынның ниити ажылынга Кызыл хоорайда идикти чагыг ёзугаар даараар болгаш септээр топ цехтан ажылдакчыларының киришпирин турар үлүг улуг.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы цех бо чылдың үш айының планның онаалдазын хуусаа бетинде 103 хуу күүсединкенин цехтың начальныгы Н. С. Бликян биске байырлал бүдүүзүнде чугаалаан, коллективтиң ажыл-ижин, уран-шевер холдуг мастерлер-биле чоок таныштырды.

Цехте үйи бригада бар. Бирээзи идикти чагыг ёзугаар даараар, өскези—септээр. Ниити коллективте бо ажылдакчы бар.

—Чонга бараан болур хүлээлгезин бо деминг коллектив эки боттандырып турар. Бирээде, цехтиң чонга чедирип турар ачы-дузазының хевирлери калбаргын. Коллектив бо хүнүерде херээжен улуска сапожкаларны, эр, херээжен улуска сезон аайы-биле идиктерни даараи турар. Камнап алдынган материалдар-биле бажыңга кедер тапочка идиктерни даараи турар. Цех бодуңуң ажылынга амыдырал хандырылга албанының республикадан дашкаар өске бүдүрүлгелериниң арга-дүржүлгазын доктаамал өөренип, ажылган келгени улут идиглиг болганы чугаажок. Цехтиң бүдүрүн турар продукциязының шынары эки. Ынчангаш чагыглар хөй болуп турары таварылга эвес. А чагыг бүрүзүн кордынген хуусаазында, эки шынарлыг бүдүрүн үндүрер дээш кызымак ажылдаар улустур. Чурттакчы чондан кирген чагыг хүлээп алыкчының, модельериин, белеткелчиниң даараар мастериин хөлүн дамчып эртер. Ынчангаш продукцияның шынары оларның киижи бүрүзүнден хамааржыр болганда, ажылга негелде улуг, харыысалга бедик.

Ажылынга сагыш-сеткилинден бердинген, уран-шевер холдуг мастерлер мында эрээш эвес. Оларның ажылынга үнелелди берип, «алдын холдуг» мастер дижип чугаалажыры таварылга эвес. Цехтиң ылаңгыя идикти даараар бригадазында бүдүрүлгениң хоочуннары хөй, оларның ол шугумга күш-ажыл стажы олдан чээрби чыл чедир. Коллективтиң кол өзээн чогум-на олар тургузуп турарзар, эш-оорум, хоочуннарның байлак арга-дүржүлгазын өөренип, шиңгээдип ап турар. Ынчангаш профессионал байырлалының хүнүнде олар хоочун эштери — даараакчы мастерлер Г. И. Кузьмин, В. К. Киягин, Э. А. Русьман, С. Дорохов, белеткелчи З. Д. Кузьмина оларга чылыг сөстерин чугаалап турарлар. Шевер холдуг үетүнде мастерлер бүдүрүгениң мурнакчыларының мурнуку одуруун баштап турарлар.

Септекчилерде база бригаданың мурнакчылары мастерлер эвээш эвес. Чижээ, С. П. Черепанов, М. П. Алфимов болган оон-даа өскелерниң коллективтиң ниити чедишкиннеринге киириштирип турар үлүү улуг.

Үүле-херээ бүдүүгүр, уран-шевер холдуг кижилериг коллективтиң ажыл-ижининң бүдүүгүр болганы, мурнакчыларның одуруунда чоруп турары-даа таварылга эвес.

Цех бөгүнгү күш-ажылчы чедишкиннеринге докталавайн, харыы ону улам быжыглап, амыдыралдың ачы-дуазазының чаа арга-хевирлерин диледп, тып турар. Коллектив бүдүрүн турар продукциязыңга немей шак баа, янзы-бүрү курлар кылырын шиңгээдип алырын корүп турар.

В. КУУЛАР.

ЧУРУКТАРДА: (адаанда) дуржугалыг мастерлер Э. А. Русьман өпле Г. И. Кузьмин кылып үндүрген чаа модельдиң идиин көрүп олурзар: түскай чагыглар күүседикчизи Н. П. Марков: белеткелчи З. Д. Кузьмина.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ТААРЫМЧАЛЫГ

Ачы-дуза чедирилгезиниң бүдүрүлгелериндө боттарының төлептиг ажыл-ижи, быжыг сагылга-чүрүмнүү, онаашкан ажыл-херээнге чогаадыкчы ёзу-биле хамааржыры-биле, эш-оорүнге эки үлегер-чижекти көргүзүп турарлар хөй. Оларга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттары, Москванның «Мосремэлектробытприбор» заводунуң слесары И. Антипов, Саратовтуң «Силуэт» каттыжышкынының даарапыкчызы Р. Федорова болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Старооскольскиниң автотракторларга электри дериглезер кылыр заводунуң ажылчыннары девискээрден үнмейн-не ээлгеп соонда магазиннерден продуктуларны садып ап, заводтуң химиктиг ашталга кылыр, индик-хеп септээр мастерскаяларлыг амыдырал хандырылга бажыңындан чагыгларын ап алыр аргалыг. Ында дыка эки дериттинген парикмахерская база бар.

Ставрополда ачы-дуза чедирилгезиниң черлери 8 каът чаа бажында мөөңнеттингеп. Ында ачы-дуза көргүзериниң 200 ажыг хевирлерин чон ажыглап турар.

Днепропетровск областың Никополь хоорайның бүгү микрорайоннарында «ачы-дуза чедирериниң комплекстери» бар. Бажыңдан каш базым черге-ле костюмну азы платьени чагыдып, шакты, идикти, эт-херекселди септедип ап болур. (СЭТА).

СӨЗҮН ЭЭЛЕП ТУРАР

Тываның ыыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң коллективтери 1982 чылдың планныг даалгаларын чедишкинниг күүседири-биле база ССРЭ-ниң 60 чылын күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш социалистиг чарышка киришпишаан, боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Оларда кол черни бүдүрүлге болгаш ачы-дуза чедирериниң сайгарылга планнарын ай, квартал санында болгаш чылдың доктаамал ажыр күүседири эдеп турар.

Бо чылдың эрткен ийи айларында түңнелдер-биле алгаш көөрге, чонның амыдырал хандырылгазының хөй санныг бүдүрүлгелери болгаш эргелелдери боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг күүседип турарын бадыткап турар. Амгы үеде социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда ийи айның планын 121,4 хуу күүсеткен Тес-Хем районнуң бүдүрүлге эргелели, сайгарылга планын 115,5 хуу күүсеткен Каа-Хем районнуң бүдүрүлге эргелели, планын 114,3 хуу күүсеткен Бай-Тайга районнуң бүдүрүлге эргелели чоруп турар. Ол ышкаш Барыын-Хемчик, Кызыл районнарның амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелдериниң көргүзүлгери багай эвес.

Адырның бүдүрүлгелериндеп Хову-Аксының амыдырал хандырылга комбинады планныг даалгазын 114,5 хуу күүсеткен. Кызыл хоорайның химиктиг ашталга фабриказы ийи айларның даалгазын 113,4 хуу күүсеткеш, алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин боттандырарынга чугула магадылалды тургускан.

ЧАҢГЫС ЧЕР ЧУРТТУГЛАРЫНГА

Бии-Хем районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективи партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, кодээниң чонунуң амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын экижидеринче улуг кичээнгейни угландырган. Кодээниң ажыл-ишчилеринге амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын комплекстиг хүлээп алышкын пунктуларын дамчыштыр чорудар дешпилгелиг арга шиңгээдип алдынган.

Районнуң бүгү ажыл-агыйларының төптеринде амыдырал хандырылгазының комплекстиг хүлээп алышкын пунктуларын тургускан. Ол пунктуларны негелдеге дүүштүр дерээн. Ону дамчыштыр кодээ ишчилер амыдырал хандырылгазының анзы-бүрү ачы-дузазын ап турар. Оон-биле кады ыракузак малчын коданнарже үнүүшкүннерни организастап, чагыгларны хүлээп алырын эки тургускан. Ынчангаш, кодээниң чурттакчылары комплекстиг хүлээп алышкын пунктуларын дамчыштыр индик-хепти септедип, даараап, будуун, амыдыралдың нарын дериг-херекселдерин, радиоаппаратураларны септедип ап турар. Комплекстиг хүлээп алышкын пунктулырының чонга чедирип турар ачы-дузазының хемчээли улгатkан. Чижээ, эрткен чылын олар кодээниң ишчилеринге 142 мун рубльдан ачы-дузазын чедиргеп. Кодээниң чурттакчызы мында ортумаа-биле 17 рубль 75 көпеектиң ачы-дузазын ап турар. Районнуң чурттакчы чонунга бүдүрүлге эргелели онгу беш чылдың бирги чылында 144,6 мун рубльдиң ачы-дузазын чедиргеп. А он бирги беш чылдың биргизинде — 202,8 мун рубльдиин чедиргеп.

Районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде ажылынга бердинген ак сеткилдиг кижилер эвээш эвес. Амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде коммунистиг күш-ажылдың коллективи атты ийи бригада эдилеп турар, 32 ажылдакчы коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы аттыг.

Амыдырал хандырылга албанының шугумунга хөй чыларда ажылдаан хоочуннарның байлак арга-дүржүлгазын аныктар күзелдии-биле шиңгээдип ап келген. Дагдыныкчылар А. Д. Фимина, В. Н. Коровина, Е. Е. Мальцева, М. С. Виговская, А. В. Чеброва, Е. В. Баяндина олар аныяк мастерлерниң холушкак мергежилги чедип алырынга улуг үлегер-хүүнүн киириштирип келген. Профессионал байырлалывыстың хүнүнде оларны чоргаарал-биле алаар бис. Мурнакчылар коллективте арбын. Хүлээп алыкчылар А. В. Неделина, С. О. Бичеоол, Л. И. Белек-оол олар чарыштың мурнуку одуруунда.

Коллективте хандырылганың бедик культуразы дээш социалистиг чарыш калбарган. Ында ажылдакчы бүрүзү хазара туттунган. Чарыштың түңнелин ай, квартал санында үндүрүп турар. Үк эргелел эрткен чылын республиканың амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң аразында бүдүрүлгелериниң чарышка чаңгыс эвес удаа тинлекчи болуп келген. 1981 чылдың үшкү квартализиниң түңнели-биле республика чарыжынга эргелел СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Хандырылганың бедик культуразын чедип алыр дээш ажылывыска көргүзүлгеривистиң бедик болуп келгенинге чүү идиглиг болганыл? Аңаа какесы доктаап көрейн. Районга амыдырал хандырылгазының комплекстиг хүлээп алышкын пунктуларын, диспетчер албанын организастаарынга Куртамыштың ажылының дуржулгазын ажыглаанывыс идиглиг болган. Оон мурнунда көжүп чоруур чагыс бригада чагыглар хүлээп ап турган. Ынчан түгле платье, эр улустуң чүвүрүн даараар чагыглар хүлээп алдынын турган. Үстүнде аргаңы шиңгээдип тура, даараныла ательезинин бригада аргазыбиле ажылдаар аргаже шилчиткен. Ажылды мынчаар тургузарынга районнуң партия, совет, ажыл-агый органнары улуг дузаны, деткимчени көргүскен. Үстүнде чугула айтырыглар-биле кады мурнакчыларның арга-дүржүлгазын өскелерге чедирерин чугулалап келген. Ол айтырыг эргелелдиң партия, профвиилел организацияларының кичээнгейинде. Районнуң ажыл-агыйларының удуртукчулары-биле харылзаавыс эки. Мындыг янзылыг тодаргай хемчеглерниң түңнелинде районнуң бүдүрүлге эргелели үш чыл дургузунда коллективте чаңгыс-даа хожудан турар кижи чок ажылдаан.

Бии-хемчилерниң амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын ажыглап турары хоорайныы-биле дөмей деп чугаалап болур. Ылаңгыя идик-хепти хууда чагыг ёзугаар даараарының, септээрининң, амыдыралдың нарын дериг-херекселдерин, телерадиоаппаратураларны, шак септеп турарының шынары негелдеге ам-даа дүүшпес. Ону чайладыры-биле ажылдың чаа дешпилгелиг арга-хевирлерин тып, көдээ чонунуң амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын улам калбартып, шынарын экижидерин чугула сорулга кылдыр көрүп турар бис.

А. КОСТЕНКОВ.
бүдүрүлге эргелелиниң начальныгы.

Бистиң бажыңывыс—ону камнаар ужурлуг бис

Чурттагга бүдүрүлге ажылалдың № 3 участогунуң коллективи чурттагга-коммунал ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүнге — боттарывыстың байырлалывыска күш-ажылчы чедишкиннинг ужуражыр дээш ажылдан келдивис. Чурттагга кварталдарының кышка белеткелин участоктуң коллективи багай эвес чоруткаш, бажыңнарны ажаап, хайгаараарын кышкы үеде эки байдалга эрттиргеп.

Маңаа онаашкан ажылынга харысалгалыг, эки ажылдан турарларны демдеглээри артык эвес. Участоктуң ажылчыннарының, мастерлериниң аразында социалистиг чарышка тиилекчилер хөй. Лидия Михайловна Голощапова «Эң эки мастер» деп атка, А. С. Куулар «Эң эки ажылчын» деп атка төлептиг болганнар.

Ажылчыннар Н. К. Маңзырыкчы, А. Ф. Блинов, С. М. Хүргүл-оол олар онаашкан девискээрлерин, бажыңнарын эки аштап-арыглап, кызымак ажылдап турар.

Бистиң хоорайның түс-түс чурттакчылары чыл саныңдала чаа квартираларже көжүп, дыка хөй өг-бүлелер чаагайжыды туттунган чурттагга бажыңнары-биле хандыртыныш турар апарганы өөрүвүт. Хоорайның дөртку, бешки микрорайоннары соолгу каш чылдарда калбарып өскен. Бо дээрге Коммунистиг партияның, Совет чазактың чонунуң чаагай чоруун улам бедидер, өг-бүле бүрүзүн ажыг квартира-биле хандырар дээш ада сагыш салышкынының амыдыралга хүн бүрү боттаның турарының кескү бадыткалдыр. Чонунуң амыдырал-чурттагганың эки-жидер дээш чыл саныңда хөй түңнүг акша-хөреңги чарыгдаттының турардыр. Чурттап турарывыс орнисаваны кампаар, карактаары, арыг-силиг байдалга тургузары чурттакчы киижи бүрүзүнден негеттинер болгай деп чугаалап каары артык эвес.

Чаагайжыды туттунган чаа бажыңнарның эжиктери удавас-ла ойбак-дежик апаар. Шүүктеринден адырлың калгылаар, подвалдар, чердактар бок-хир-биле долган, көзенектер, хаалгалар сандан үнген турары хөй. Оларны септеп-седип, катап кылырынга бистиң участоктуң бызаңчылары хөй үе шактыг, материалдарны чарыгдап турар. Чурттап турар бажыңнарын кайы бүрүзү ээ ёзу-биле көөр, кампаар болза ындыг чүве турбас болгай.

Чае дүшкен. Септелге болган чаагайжыдылга ажылдарынга таарымчалыг үе келген. Удавас чаагайжыдылганың, ногаанчыдылганың айы эгелээр болгай. Ынчан чурттагга бажыңнарының девискээринге ыяш тарын олуртурун калбаа-биле чорудар. Чурттакчылар ногаанчыдылганга идепкейлиг киржир боор деп идегээр-дир бис. Чурттап турар бажыңнарывыс чанынга ногаан үнүштер, чечектер үнүп турарга кымга черле оорүнчүг эвес боор.

Майдан эгелээш участоктуң коллективи бажыңнар фасадтарын, подъездилерин чугайлап, будуп, девискээрлерни чаагайжыдарын чорудар. Ол ажылдарның дүргеи, чедишкиннинг болуру чурттакчылардан база хамааржыр. Бажың бүрүзүнүң ишти-даа, даштыда чараш, арыг-силиг болур ужурлуг. Ынчангаш квартира бүрүзүнүң эзлери база бажыңын чугайлап, будуп, балконнарынын, лежкияларының санитар байдалын көөр, аштап-арыглаары чүгүлә. Балконнарга чечектер тарын, ажаап турар квартираларны көөрге магадаачыг болгай.

«Бистиң бажыңывыс — ону камнаар ужурлуг бис» деп девизти өг-бүле бүрүзү сагыыр, эдерер боор деп идегээр-дир бис. Чурттагга бажыңнары дээрге күрүенин социалистиг ынчаду-дур. Ону бистер, совет хамаатылар эдилеп, ажыглап турар-дыр бис. Ону кампаар-карактаары чүгле коммунал ажыл-агый черлериниң ажылдакчыларының эвес, а чурттакчы бүрүзүнүң, хамааты киижи бүрүзүнүң хереэ, хүлээлгези болгай.

ССРЭ-ниң профэвиилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтин чугаазын бистер коммунал-ажыл-агый ажылдакчылары изиг чүүлдүгүүлүүшкүн-биле хүлээп алдывыс. Күш-ажылчы киижилерже сагыш салышкын-биле сиңниккен ханы уткалыг чугаа-дыр. Күш-ажылчы киижилер дээш ада сагыш салышкынга чүгле эки, кызымак ажылывыс-биле харылаар ужурлуг бис.

Н. РЕМНЕВА,
№ 3 чурттагга бүдүрүлге-ажыглал участогунуң начальныгы.

коммунал ажыл-амыдырал ажылдакчыларының хүнү

Бодунуң профессионал байырлалын уткуп тура, адырның ажыл-ишчилери кол кичээнгейни ажылды, ооң шынарын экижидеринге, иштики курлавырларны ажыглаарынче мөөнүзүн. Миллион-миллион совет кижилерге эптиг, ажыктыг болзун дээш хүн бүрү ажылдап турарларның күш-ажылчы эвлүүлүнүң дугайын СЭТА-ның корреспондентилери дыннадып турар.

НАЙЫСЫЛАЛГА АРЫГ СУГ

Москва кыдыында Рублёвскийниң суг дамчыдар станцилазы суг арыглаарының чаа технологизязын шенээринин чери болган.

Станцияның лабораториязының ажылдакчылары СЭТА-ның корреспондентизинге арыглаан сугну көргускеннер: ол москвачыларның хүнүүне ижип турар сугундан мырынай ылгалбас болган. Оны чедип алыр дээш эртен-кенеден эвээш эвес ажылдаар.

Амгы үеде бүгү станцияларга сугну химиктиг аргабайле ажыглап турар. Сугта коагулянт дээр чүүлдү немээр, ооң түнелинде довурак, янзы-бүрү холумактар сава дүвүге човуктелип дүжер.

Чаа технология ёзугаар сугну ультрафиолеттиг херелдер-биле херелдендирип, безик частоталыг токту оны дамчыштыр эртирер. Ооң түнелинде суг чүле арыг апаар эвес, харып-даа суг бажындан дозуп алганы-биле домей замданныг болган соок болзу бээр.

Арыглаашкының бо аргазын чүртүүн дыка хей суг дамчыдар станцияларына база ажыглаар.

А. ИГНАТЬЕВ.
Москва.

о о о

СУУРГА ЧЕДИП КЭЭР

Грузияның дагда суурларында чугула айтырыгны — амыдырал - хандырыл г а з ының ачы-дузазын чурттакчыларга шуут чедиреринге Тетрицкар районда ушиитпирлээн. Даг чурттуглар ам электри-биле ажылдаар херекселдерин болган бажыңга ажыглаар оске-даа чүүлдерин септедир дээш хоорайже сөөртпес. Район төвүнде ажыткан Амыдырал хандырылга бажыныңче телефон долгантарга-ла техниктиг дүрген дуза чедирээ бригада суурга чедип кээр. Оон кылыр ажыдарны хей янзы: чап урут кавайындан эгелээп малчын кижиниң бурка топунга чедир.

Бажыңның үш каъдында ачы-дузаг чериреринин бүгү адырлары чургустунган, диспетчер албаны саат чок ажылдап турар.

Чагыкчыга специалист болду чеде бээр ыяыг хандырылга чурумун Грузияның бүгү көдээ районнарында пептередип турар. Чүгле сөөлгү чылдарда беаин республиканың даглыг черлерде суурларында амыдырал хандырылганың 12 бажыңнарын ажыткан. Беш чылдың төнчүзүнге чедир оларның нинти саны нйи катап кевүлээр.

Р. СУЛАВА.
Тбилиси.

о о о

ЭЭЛЧЕГ БРИГАДАЛАРЫ

Тюмень Сонгу чүктө амыдырал хандырылганың эдлег бригадаларын тургускан. Мында. Тагра уургайында ырак районда. Нижневартовскиде тутқан Амыдырал хандырылга бажыңының салбырларын ажыткан. Бригадага бажыңга хереглээр техника септээр специалистер, фотограф, быжыкчылар, парикмахерлер чоруур. Ук коллективтин транспорту колдуунда кандыг-даа берге оруктү эртип шылаар тускай машиналар болуур.

Удавас оон харлаар хоорайда ачы-дуза чедирерин хетчүүдериниң комплекстиг программазын кылаан. Оны баугаар нефть болгаш газ тывыкчыларынга ачы-дузаның бүгү хевирлерин көргүзер.

В. ЖИЛЯКОВ.
Нижневартовск.

Саннар, факттылар

⊙ Совет эрге- чагырганың чылдарында 3,5 милиард дөрбелчин метр чурттталга шөлүү ажыглалга кирген, ооң иштинде 2 миллиард дөрбелчин метр күрүненің болгаш ниитининг чурттталга фондузунуң, чурттталга-тудуг кооперативтериниң бажыңнары болур.

⊙ 70 чылдарда туттунган бажыңнарның шөлү 60 чылдарның эгезинде турган хоорайның чурттталга фондузундан көвүдээн. Онгу беш чылда 350 млн. дөрбелчин метр чурттталга шөлүү ажыглалга кирген, 50 млн. ажыг кижи чаа квартираларны алган.

⊙ Хоорайның чурттталга фондузунуң чаагайжыды туттунганының деңнели бедик: чурттталга бажыңнарының 89 хуузу водопровод-биле, 87 хуузу канализация-биле, 79 хуузу газ-биле хандыртынган.

⊙ Эң берге социал айтырырларның бирээзи — ег-бүле бүрүзүн аңгы квартира-биле хандырарын ССРЭ шиитпирлээр аргалыг. Амгы үеде хоорай чурттакчыларының 80 хуузу ындыг квартираларлыг.

⊙ Он бирги беш чылда 530-540 млн. дөрбелчин метр чурттталга шөлүн тудары көрдүнген. Ол дээрге социал программаны шиитпирлээрингe көскү салыышкын болур.

⊙ Бистиң чурттта бажың хөлезини делегейде эң-не чиик хемчээлдиг болгаш амыдырал-хаажыңнарының, албан-хаажыңдарының ег-бүлелериниң орулгазының 3 хуузундан улгатпайн тур. Чурттталга бажыңнарының шынары дыка эңгээн-даа болза, бажың хөлезини бежен ажыг чыл дургузунда өскерилге чок артпышаан. Чонга коммунал ачы-дуза чедирилгезиниң көл хевирлеринге, ооң иштинде электри энергияга болгаш газка тапифтер доктаамал болуп турар.

⊙ Онгу беш чылда көдээге чурттталга бөлгаш культура-амыдырал тудугларын хөгжүлүнүнге 25 млрд. рубльди түспейлээн, ол чорукталдап он бирги беш чылда 39 хуу өзер.

⊙ Он бирги беш чылда чаңгыс ай чаа, зиижиттиген планировканың төлевилелдерин ёзугаар чурттталга бажыңнарын тударынче колдуунда шилчиир.

⊙ Ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээли он бирги беш чылда 1,4-1,5 катап өзер. Чурттуң чөөн районнарынга, ылаңгыя БАМ тудуунуң зоназынга ачы-дуза чедирилгезин дүрген хөгжүдери көрдүнген.

⊙ Чонга ачы-дуза чедиргениң хемчээли он бирги беш чылда 11 млрд. рубль, ооң иштинде көдээниң чурттакчыларынга 3 млрд. рубль чедер.

⊙ 270 муң хире санныг ательелер болгаш мастерскаялар хепти даарап, аштап, эт-херекселди септеп турар. Кижилер үе-шагын дыштанырынга, номчуурунга, спортка болгаш уран чүүлге хандыышыырынга намнап алырынга олар дузалыг.

⊙ Специалистерниң санаанындан алырга, амыдырал хандырылга системазының ачы-дузазын ажыглаанындан ажылчы чоннуң хостуг үезининг фондузунга, 60 чылдарның эгези-биле деңнээргe, кижи бүрүзү-ле 70-80 шаңты чыл бүрүде немеп алыр аргалыг болган.

⊙ Бистиң чурттта чонга ачы-дуза чедирилгезиниң системазында 2,6 млн. кижи ажылдап турар.

⊙ 1982 чылда ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээли 6,9 хуу өзер болгаш 9 млрд. рубль чедер.

⊙ Онгу беш чылда РСФСР-де чонга ачы-дуза чедиргени 40 хуу өскен, ооң иштинде көдээниң чонунга 53 хуу көвүдээн.

⊙ РСФСР-ниң Чоннуң амыдырал хандырырга министерствозунуң будүүлгелери онгу беш чылда ачы-дуза көргүзерин 14 млрд. рубль чедиргеп. РСФСР-ниң хоорайларында 3350 ажыг комплекстиг хүлээп алыр пунктулар ажыдап турар. 46 хоорайларда дүрген септээринин мастерскаялары 2-3 шак иштинде-ле амыдыралга ажыглаар нарын техниканы септеп, эдип болур.

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Секцияларның ажылының түнелдерин барымдаалап, съезд доктаал хүлээп алган. Секцияларның ажылдап кылган саналларын бодунуң практиктиг ажыл-чорудулгазынга ажыглаарын ол доктаалда ВЦСПС-ке сүмелээн.

Ооң соонда съездиге санал берииишкиннерин уламчылаан.

Күш-ажыл чурумун бижыглаарының, турум күш-ажылчы коллективтерни тургузарының, күш-ажыл курлавырларын чөптүг ажылгарының, чогуур социал-амыдырал байдалдарын тургузарының айтырыглары эң кол бүүдүлге сорулгаларын шиитпирлээри-биле денге көрдүнер ужурлуг деп. Арменияның профэвилелдериниң республика човуделиниң даргазы **Л. Г. Саакян** демделээн.

Химия болгаш нефтехимия үлетпүрүүзүн ажылчынарының профэвилелдериниң Пермь область комитединиң даргазы **П. Л. Ковалёв** социалистиг чаршыдың чугула ужур-дузазын демделээш, ажылчындан күш-ажылчы коллективтерге чедир — бүгү деннелдерге хүлээлгелериниң хей-ниитичи камгалаашкыны адырның будүүлгелериниң пептереэзинин чугаалаан.

Донецк областың «Донецкуголь» будүүлге каттыжыышкынының «Трудовая» шахтазының ариглаа забоюнуң даг ажылчынарының бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **А. Д. Полищук** шахтёрларның ажылының ажыктыын бедидеринин дугайын чугаалаан. Ажылчын эстафетазың конструктор-машина-шахта чергелиг чарыкын даг-тывыш үлетпүрүнге организастаар дугайында саналды делегат киирген.

Таджикистанның профэвилелдериниң республика човуделиниң даргазы **А. Хайдаров** «ажылчын эстафета» принципи-биле чарыш Нурек ГЭС-тиң тудуунга тывылганын сагындырган. Чарыштың от чаа хевирин үлам пептередир талазы-биле республиканың профэвилел организацияларыг хөйүү ыылган.

Делегейниң профэвилелдериниң Төп човуделиниң даргазы **Абдул Саттар Пурделл**, Англоланың ажылчы чоннарының национал каттыжыышкынының чиигине секретары **Пашкоал Лувалу**, Финляндияның профэвилелдериниң төп организациязының даргазы **Хосе Агирьяно**, Сальвадорнуң унитарлыг профэвилел федерациязының секретары **Карлос Санчес**, Мурнуу-Африканың профэвилелдериниң конгрезиниң ажылчын комитединиң кежигүнү **Иоханнес Мвананзи**, Күш-ажылдың бүгү-ёнар федерациязының чиигине секретары **Андрес Зварди**тас, Никарагуаның недээ ажыл-атый ажылчынарының ассоциациязының чиигине секретарының оралакчызы **Херман Бенавидес Каррильо**, Йемен Улусчу Демократтыг Республиканың ажылчын профэвилелдериниң бүгү-ниитн конференциязының чиигине секретары **Султан Ад-Душ**, Японияның профэвилелдер чиигине човуделиниң делегей киллизиниң эрелекчизи **Такэхиро Эбитани**, Палестинаның профэвилелдер федерациязының чиигине секретарының оралакчызы **Фахми Эль-Хинди**, Перуның ажылчы чоннарының бүгү-ниитн конфедерациязының даргазы **Исидоро Гамарра**, Кампучияның профэвилелдер федерациязының ТК-зының оралакчы даргазы **Хенг Теав**, Эфиопияның профэвилел даргазы **Мулугета Пимер**, Гвинеяның ажылчы чоннарының национал конфедерациязының чиигине секретары **Секу Магассуба**, Грецияның күш-ажылдың бүгү-ниитн конфедерациязының даргазы **Орестет Хадживасилиу**, Тред-юниоппарның британ чиигипе човуделиниң кежигүнү, машина тудуушкунуңуң административ-техниктиг ажылдакчыларының паттышкан профэвилелдериниң секциязының чиигине секретары **Кен Гилл**, Күш-ажылдың нигерий конгрезиниң даргазы **Сунмону Хассан Адебайо** олар съездиге байыр чедирген.

Совет ажылчы чоннарының амыдырадлың бүгү талаларыга ылгараңгай челиишиниерин съезд чайыннадыр кергускен деп, олар демделеп турган. Совет профэвилелдери чуртгун экономиктиг болгаш социал депшилгезинге коскү салыышкынны киирип турарын, оон дуржулгазын делегейниң профэвилел шимээшкини калбаа-биле өөренип көрүп турарын база айытканнар.

Эш Л. И. Брежневтиң съездиге чугаазынга идип үндүрген чаа тайбың шиитпиативалары ССРЭ-ниң тайбыңга ынакшылдыг политиказының чайгылыш чогун көргүзүп турар деп, ораторлар демделгелээн. Олар делегей болуушкунларынга таарымчалыг угланыышкынны бээр, реаксылыг күштерниң дайнызарак семээшкиннерине согуглуг, күш-ажылдың бүгү кижилерине депшилге болгаш социал чөптүг чорук дээш демиселинге сорук киирикчи болуур деп демделээннер.

Делегейниң революсчу депшилгезинин авангарды — Советтер чуртунуң улам ынайгы хөгжүлдези болгаш чечктелиишкинни дээш тургузукчу күш-ажылынга совет улуска чаа-чаа чедиишкиннерин профэвилелдериниң төлөөлекчилери күзээн.

Съездиниң ажылының сеелгү хүнүнде, март 20-де эштер Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков оларны делегаттар болгаш аалчылар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

ВЦСПС-тиң болгаш Профэвилелдериниң Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткелдерни чугаалажып көөрү эртеиги хуралга үргүлчүлээн.

Профэвилелдериниң Эстония республика човуделиниң даргазы **Н. О. Югансон**, Москванын № 3 «Хоорайоруктуг» трезинин комплекстиг бригадазының удуртукчузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Күрүве шаңналының лауреады **М. А. Лазарев**, профэвилелдериниң Горький область човуделиниң даргазы **А. Д. Клопов** олар санал бергеннер. Отчёт илеткелдерни чугаалажып көөрү ооң-биле доозулган.

ВЦСПС-тиң отчёдуп чугаалажып көргөн түнелдериниң талазы-биле **С. А. Шалаев** түнел сес чугаалаан.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съезизиниң политиктиг бедик деңнелге, ажыл-ишчи чогладыкчы байдалга эртип турар-дыр деп бүрүн үнезин-биле чугаалап болур бис деп, ол медеглээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериниг, эш Л. И. Брежневтиң ханы утка-шыырлыг тодаргай чугаазында, СЭКП Төп Комителиниң бистиң съездивиске чөптүг ёзугаар байырында, ВЦСПС-тиң отчёт илеткелизиле айыткан улуг сорулгалар бистиң шичээнгейливистиң төвүнге тургустунганын бүгү делегаттарның сагыш-оналдары бүзүрелдиг бадыткап көргускен.

Съездиниң ажылынга киирген чогаадыкчы салыышкыны дээш санал берген бүгү делегаттарга чүректин хамыдыпдан өөрүп четтиргенин С. А. Шалаев илергейлээн. Шүүлмүүлелдиг бүгү саналдарны совет профэвилелдериниң съездиге сонгудар удуртукчу органнары эң-не кичээнгейлиг чугаалажып көөрүн чугаазының түнелинде ол айыткан.

Профессионалдар эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Човуделиниң отчёдуп уеле ажылын съезд бир үн-биле чүүлдүт деп көрген болгаш Төп ревизия комиссиязының отчёдуп базылаан.

ВЦСПС-тиң ажылының дугайында отчёт илеткелиниң талазы-биле резолюцииниг делегаттар бир үн-биле хүлээп алган.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң уставызга чамдык өскерилгелер дугайында доктаал хүлээп аллынган.

«ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниге ажылчы чоннарның чоруткан чаагаларының дугайында» доктаалды делегаттар хүлээп алган.

ВЦСПС-тиң болгаш Төп ревизия комиссиязының сонгуулдаларының дугайында айтыпал-оналдары бүзүрелдиг бадыткап көргускен.

Съездиниң ажылынга киирген чогаадыкчы салыышкыны дээш санал берген бүгү делегаттарга чүректин хамыдыпдан өөрүп четтиргенин С. А. Шалаев илергейлээн. Шүүлмүүлелдиг бүгү саналдарны совет профэвилелдериниң съездиге сонгудар удуртукчу органнарыга сонгуулдаларның түнелдериниң дугайында ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң түнелдерин хуралыга дыңнаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чиигипе секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң байырлыг чагаазын чымлаптар бедик недүрүүшкүн-биле хүлээп алган.

ВЦСПС-тиң даргазы С. А. Шалаев ооң дараазында түве чугаалаан болгаш съездиниң делегаттары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерни күүседир дээш күш-ажылдың 120 миллион армизының мурнуку одуругунга туружур дээринге бүзүрелди илеткейлээн.

ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдеринин XVII съездизин хадгылаан деп чарлаан. «Интернационал» залга диимиттиг кыллыр дыңналып турган.

(СЭТА).

ВЦСПС-ТИҢ ПЛЕНУМУ

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниге сонгуткан Профессионалдар Эвилелиниң Бүгү-эвилел Төп Човуделиниң пленуму март 20-де болган.

ВЦСПС-тиң даргазынга С. А. Шалаевти, даргазының оралакчызынга болгаш президиум кежигүнүнге — В. И. Прохоровту пленум сонгаан.

ВЦСПС-тиң секретарьларынга болгаш президиум кежигүпперинге А. П. Бирюкова, В. Ф. Богатиков, А. В. Викторов, И. Н. Гладкий, Л. А. Земляникова, С. В. Козлов, К. Ю. Мацкявичюс, В. П. Проворотов, А. М. Субботин, А. П. Ушаков олар сонгуттурган.

ВЦСПС-тиң президиумун 37 кижи составтыг кылдыр сонгаан.

* * *

Төп ревизил комиссиязы бодунуң хуралыга комиссиянын даргазынга Л. А. Кубяпты сонгаан.

(СЭТА).

ТУРГУЗУУШК УННУҢ ЧАА-ЧАА БЕДИКТЕРИНЧЕ

Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылчынарының профэвилел ТК-зының даргазы **В. Т. Сидоренко** күш-ажылчы чаршыты сайзырангайжыдарынга, ооң чаа хевирлерни пептередиринге профэвилелдин активтилерни идепкейлиг киржип турарын демделээн. «Ажылчын эстафета» принципи-биле чарыштa тудугкунуун административ-техниктиг ажылдакчыларының паттышкан профэвилелдериниң секциязының чиигине секретары **Кен Гилл**, Күш-ажылдың нигерий конгрезиниң даргазы **Сунмону Хассан Адебайо** олар съездиге байыр чедирген.

Совет ажылчы чоннарының амыдырадлың бүгү талаларыга ылгараңгай челиишиниерин съезд чайыннадыр киргускен деп, олар демделеп турган. Совет профэвилелдери чуртгун экономиктиг болгаш социал депшилгезинге коскү салыышкынны киирип турарын, оон дуржулгазын делегейниң профэвилел шимээшкини калбаа-биле өөренип көрүп турарын база айытканнар.

Эш Л. И. Брежневтиң съездиге чугаазынга идип үндүрген чаа тайбың шиитпиативалары ССРЭ-ниң тайбыңга ынакшылдыг политиказының чайгылыш чогун көргүзүп турар деп, ораторлар демделеп-лээн. Олар делегей болуушкунларынга таарымчалыг угланыышкынны бээр, реаксылыг күштерниң дайнызарак семээшкиннерине согуглуг, күш-ажылдың бүгү кижилерине депшилге болгаш социал чөптүг чорук дээш демиселинге сорук киирикчи болуур деп демделээннер.

Делегейниң революсчу депшилгезинин авангарды — Советтер чуртунуң улам ынайгы хөгжүлдези болгаш чечктелиишкинни дээш тургузукчу күш-ажылынга совет улуска чаа-чаа чедиишкиннерин профэвилелдериниң төлөөлекчилери күзээн.

Съездиниң ажылының сеелгү хүнүнде, март 20-де эштер Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков олар санал бергеннер. Отчёт илеткелдерни чугаалажып көөрү ооң-биле доозулган.

ВЦСПС-тиң отчёдуп чугаалажып көргөн түнелдериниң талазы-биле **С. А. Шалаев** түнел сес чугаалаан.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниге политиктиг бедик деңнелге, ажыл-ишчи чогладыкчы байдалга эртип турар-дыр деп бүрүн үнезин-биле чугаалап болур бис деп, ол медеглээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериниг, эш Л. И. Брежневтиң ханы утка-шыырлыг тодаргай чугаазында, СЭКП Төп Комителиниң бистиң съездивиске чөптүг ёзугаар байырында, ВЦСПС-тиң отчёт илеткелизиле айыткан улуг сорулгалар бистиң шичээнгейливистиң төвүнге тургустунганын бүгү делегаттарның сагыш-оналдары бүзүрелдиг бадыткап көргускен.

Съездиниң ажылынга киирген чогаадыкчы салыышкыны дээш санал берген бүгү делегаттарга чүректин хамыдыпдан өөрүп четтиргенин С. А. Шалаев илергейлээн. Шүүлмүүлелдиг бүгү саналдарны совет профэвилелдериниң съездиге сонгудар удуртукчу органнарыга сонгуулдаларның түнелдериниң дугайында ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң түнелдерин хуралыга дыңнаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чиигипе секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң байырлыг чагаазын чымлаптар бедик недүрүүшкүн-биле хүлээп алган.

ВЦСПС-тиң даргазы С. А. Шалаев ооң дараазында түве чугаалаан болгаш съездиниң делегаттары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерни күүседир дээш күш-ажылдың 120 миллион армизының мурнуку одуругунга туружур дээринге бүзүрелди илеткейлээн.

ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдеринин XVII съездизин хадгылаан деп чарлаан. «Интернационал» залга диимиттиг кыллыр дыңналып турган.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Тайбың болгаш тургузуушкуннуң угланыышкыны-биле

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазы болгаш аиаа идип үндүрген чаа совет саналдар делегейге канчаар-даа аажок улуг сонуургалды болдурган. Даштыкы парлаага, кескү политиктиг болгаш хей-ниитн ажылдакчылар Совет Эвилелиниң улуг салыышкынын, тайбын, чаңыралыышкын, кайы-кайзынга-даа ажыктыг кады ажылдажыга дээш угланыышкынын онзадап демделеп турар.

Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак даштыкы политиказының хажыдыкчыларының хеделиишкиннерин совет тайбың саналдарга делегейниң калбак сонуургалы бергедээшкинге таварыштырып турар деп, венгр профэвилелдериниң солуну «Непсава» айыткан.

Л. И. Брежневтиң чугаазын бүгү делегейге тайбыңны камгалаарының орүү-биле ССРЭ-ниң чайгылыш чок чорун ораның база ооң «соок дайын» үезининг политиказын бүүдүү шаап турарын бүзүрелдин-биле херечилеп турар.

Польша «Трибуна людуунуң» бижээзин болза: америк администрацияның чорудун турары удур турушкуушкунну болгаш боо-ченсекти эдерге бүдүрерин күштелдиреринин угланыышкынының уржуудаан тургустунган делегейниң дыка нарын байдалдарында, социалистиг күрүне, тайбыңны болгаш бүгү улустарың дээш сорулгаларын удуртулга болдургаш, тайбыңны болгаш бөмбүрзекти ядролуг халапган камгалаарының программазын идип үндүрген.

Л. И. Брежневтиң чугаазында идип үндүрген чаа инициативазарынга АКШ-тың президентиин Р. Рейганның удурлангаш АКШ-та, ооң иштинде конгрессте, чилиг шүүмүүлелге таварышкан. Президентиниң харыызы дазып болгаш совет саналдарны эки өөренип көрбээн деп, төлөөлекчилер палатазының кежигүнү **Р. Эдгар** медеглээн. Бистер маргылдаа чугааларны Ак бажыңда парлалга төлөөлекчилериниң ораолдериниге эвес, а Европага ядролуг чепсегленишкинни кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннар чоруп турар. Коспедага кылыр ужурлуг бис. Совет саналдар дугайында бистө кандыг-ла бир чиганиишкиннер болгаш билдинмес түүлдер бар болза, доран-на ол саналдарны хүлээвейн баарының орнуна, баштай оларны тодаралып алза эки.

Президент Л. И. Брежневтиң шыңгыы саналды кылаан болгаш ону Женевага илаптыг чугаалажып көөр ужурлуг деп түвени бистер киирип ужурлуг бис деп, конгрессмен онзалап демделээл.

Конгресстиң төлөөлекчилер палатазының спикери **Т. О'Нил** совет саналдарны «шын угланыышкынныг базыынар» деп адаан. Стратегиг ядролуг чепсегленишкинниң кызыгаарлаар киргускенин хуралга үргүлчүлээн.

Хей-ниитн санал-оналының удурлавышкынынга таварышкан, албан ёзугуунуң Вашингтону чаа совет инициативаларга хамаарыштыр суглук чок саллыгнан үнелелерин чымчадырын оралдажы берген.

Ак бажыңның төлөөзи АКШ-тың администрациязы «совет парлаага үүрегдээн, оларның эки үңүштүг черлерин «улуг Израильдиң» хамаатыларынга хуналп берген. Будүн чартыс миллион палестин арабтарны төрээн чуртундан израиль эжелекчилер үндүр сывырыпкан.

Израильдин сионистерни, Мурнуу Африканың расистерин америк империалистер детпин келген болгаш расизмни, соок-язы ылгай көөр чорукту когун үзе уэутказырынга амга чедир моондактап турар. Барын Европаның чамдык чуртгарында расизм пиитилел амыдыралынга багай салдарны чедирип турар апарган. Азияның, Африканың, Латин Американың экономика талазы-биле хожудаңгай чуртгарындан келген ажылчынарны Англияда, Францияда, Барын Германияда малчун турар.

Совет Эвилели расизмге удур шиитпирлиг деңнеелдиг чорудун келген болгаш чорудун-даа турар. Колониализмни, расизмни, апартеидти, соок-язы ылгай көөр чорукту бүүн уэутказр дээш демиселди ССРЭ мөөн сөөгаар-даа идепкейлиг чорудар.

С. КУЛИК.
(СЭТА).

ДАМАСКЫГА ХУРАЛ

ДАМАСК. Сирия Араб Республиканың президентиин Х. Асадтың даргалаашкыны-биле САР-ның Национал депшилгелиг фронтузунуң төп удуртулгазының хуралы ажаа болган. Ол фронт Араб социалистиг чаартылганың чагырыкчы партиязын, Сирияның Коммунистиг партиязын база өске-даа политиктиг болгаш хей-ниитичи чамдык органнарзарыны бодунуң хүрээлениинде каттыштырып турар.

Хуралдың кирижиктирлерин өйтур шавзарда Национал депшилгелиг фронтуда бактаараг партиялар кежигүнериниң эрес-дидим чорун болган чурттуң удурлулгазының долганыр сырый каттышканын көргускенин хуралга демделээн. Иштики реакцияны күткүп үндүреринге Каттышкан Штаттарның роль-дуг болганын Фронтунуң төп удуртулгазы шиитпирлиг буруу шаапкан.

ДАМАСКЫГА ХУРАЛ

САНА агентилелдин дыпатнаның ёзугаар алырга, империалистиг күрүнелерниң болгаш Израильдин Сирияга удур хоралакчы ажыл-чорудулгазы-биле холбаалыг айтырыгларны «хуралдың кирижиктирлери» чугаалаашкан. «Акы-дүүмалышкылар - мусульманнар» дээр организацияның Хама хоорайга кембуруулуг үүлгединиишкиннерин

Күш-ажыл биржазы... Аңаа янжилер чүгле ажыл дилзор дээш келбейн турар. Амыдыралдың качыгдалынга таварышкан хөй миллион ажыл чоктар капиталистиг чурттарда улам көвүдеп турар. Олар дүрүм ёзугаар ажылдаар эргезин хандырарын эрге-чагыргалардан улам шиитпирлиг пеген нээп турар.

ЧУРУКТА: ГФР-ниң Кёльн хоорайында күш-ажыл биржаларының бирээзинге ажыл чоктарның чөптүг пегелдезинге харыы кылдыр эрге-чагыргалар карагы хемчегпээп, оларга удур полицейжилерни ыдалаан. Амгы үеде Барын Германияда барык ийи миллион ажыл чоктар бар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Март 21-соок-язы ылгай көөр чорукту узутказр дээш демиселдиң делегей хүнү

РАСИЗМ—БӨМБҮРЗЕКТЕ КЕМ-БУРУУЛУГ ҮҮЛГЕДИГ

Соок-язы ылгай көөр чорукту узутказр дээш демиселдиң делегей хүнүн расизмге, апартеидке болгаш колониализмге удур демиселчилер-биле эпсеткил каттыштырылгазының хүнү кылдыр Каттышкан Нациялар Организациязының шиитпирин ёзугаар бүгү делегейде калбаа-биле демделеп турар.

XX түс чылдың эң бужар болуушкуниарының бирээзин — расизмни буруу шаапкан эвээш эвес документилерни Каттышкан Нациялар Организациязының сөөлгү чылдарда хүлээп алган. Чижээ, апартеидтин кем-буруулуг үүлгедиглерин болдурбас болгаш ол үүлгедиглер дээш кезеемчете онаалтырар дугайында делегей конвенциязын ККО 1973 чылда үүлдүт деп көргөн, а ол ыяказ расизмге болгаш соок-язы ылгай көөр чорукка удур он чыл дургузунда демиселдиң программалаын бадылаан. Кажа-даа каттышпас чурттарның болгаш социалистиг күрүнелерниң инициативазын ёзугаар ККО-нуң Кол Ассамблеязы 1980 чылда резолюция хүлээп алган болгаш расизмни болгаш апартеидтя тайбыңга болгаш айыл чок чорукка кыжаңыышкынынын делегейде кем-буруулуг үүлгедиг кылдыр саналаан. ККО-чуң кижи эргелериниң талазы-биле комиссиязының Женевага чоокта чаа болган сессиязының документилеринде мынчаар демделээн: «Расизмни кандыг-даа хевирлерге боттапкырган болза, кайы-даа чуртка илереэн болза, кандыг-даа чылдактарлыг тургаадаа болза, ол кажан-даа, кажа-даа кижиниң бодүүн эргелеринге удур кем-буруулуг үүлгедиг болуп келген болгаш ынчаар хевээр артар».

Ынчалзаажок расизм ам-даа бар. Расизм болза капиталдынмнің делегейинде артаан болуул турар. Мөлүүкүү ангылар расизмден кедергей хөй орулганы ап турар. «Хостуг делегейниң» баштыны болуурун орайдашкан эң улуг болгаш бай чуртта — Каттышкан Штаттарда расизм эң-не пептерелгей болуп турары таварылга эвес. 25 миллион америк негрлерге, а ол ышкаш индейлерге, пуэрторикаппарга, чикановетарга, Азиядан келген кижилерге удур мөлүүлгениң болгаш шаажылакчы чоруктуң системазы амыдыралын америк хевирн-биле, АКШ-тың чагырыкчы бөлүүрынин идеологиязы-биле сырый холбаалыг.

Великобританияның херектиг бөлүктериниң органы «Файзэншл таймс» солун бээн мынчаар бижиир ужурга таварышкан: «Рейганның администрациязының политиказында расизчи үзел-бодал болгаш үүлгедиглер улам улуу-биле илереп турар. Чүге дээрге, «рейганомиканың» бүгү социал хемчеглери бирги ээлчегде негрлерни болгаш оске-даа каразымаар кештиг кижилерни качыгладып турар. «Чижээ. 1965 чылда америк негрлерниң аразында аажыл чоктарның саны ан кештиглериниинден ийи катап хөй болган. Амгы үеде ажыл төөнегрлерниң саны чамдыг штаттарза ак кештиг кижилерден 5—6 катап хөй болуп турар.

А падыы камгалалынга федералдыг чарыгдалларны кызырары негрлерге дыка багай салдарлыг болур. Негр кижиниң иезының ак кештиг америк кижиниинден 6 чыл эвээш. Бичии негр ооглар болгаш уругларның өлүрү ак кештиг уруглардан 4 катап хөй болуп турар. Өкпе аарыыдан негрлерниң өлүрү барык 12 катап, хан-дамыр аарыгларындан—11 катап, өкпе легдиришкиниинден—4 катап хөй болуп турар. Божаан үеинде негр херээженериниң өлүрү ак кештиглерден 3 катап хөй.

Каттышкан Штаттарның негрлериниге болгаш мөлүүлгеп оске-даа националдарынга Рейганның экономиктиг политиказы улуг үптээшкин болгаш расизм болуп турар деп, АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чиигипе секретары Гэс Холл чугаалаан.

Вашингтонның дапшыкы политиказы база ажыы-биле расизчи характерлиг болуп турар. АКШ-тың эйелелчилери болуур Парагвайның, Гватемаланың, Сальвадорнуң диктаторжу эрге-чагыргалары ук чурттарның үнделин чонун — индейлерни узутказрының политиказын чорудуп турар.

Расизчи Мурнуу-Африка Республиканы Штаттарның Рейган Каттышкан Штаттарның «найыралдыг күрүнеэн» ылдыр чарлаан. Рейганның ол медеглелии дапшыкы чурттарның дешилелгелиг парлалгазы шиитпирлиг буруу шаапкан. Мурнуу-Африка Республика—расизмниң терезиндээн чурту. Дешилгелиг бүгү кижи төрелгетен Мурнуу-Африка Республиканың үрегдээн, оларның эки үңүштүг черлерин «улуг Израильдиң» хамаатыларынга хуналп берген. Бүдүн чартыс миллион палестин арабтарны төрээн чуртундан израиль эжелекчилер үндүр сывырыпкан.

Израильдин сионистерни, Мурнуу Африканың расистерин америк империалистер детпин келген болгаш расизмни, соок-язы ылгай көөр чорукту бүүн уэутказр дээш демиселди ССРЭ мөөн сөөгаар-даа идепкейлиг чорудар.

С. КУЛИК.
(СЭТА).

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ ХАРЫЛЗАА

Тоора-Хем ортумак школаның башкылар коллективи ССРЭ-ниң 60 чылын болгаш Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг шионер организациязының тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн чедиишкиннер-биле уткуур дээш, бүгү-ле совет кижилер-биле бир дөмей, кызымаккай ажылдап турар. Өөреникчилерниң санының талазы-биле республикада эң улуг школаларның бирээзи. Мында чаа улуг школаны немей тутканы-биле кады өөреникчилер чаңгыс ээлчегде шупту өөренип, класстан дашкаар ажылдарга масс-салыы-биле идепкейлиг киржир аргалыг апарган. Ук школада орус, тыва, хакас, украин, татар болгаш өскедаа аймак нация төлдер чаңгыс өг-бүлениң уруглары дег, эптиг пайыралдыг чурттап, өөренип турар. Ынчангаш харын интернационалчы кижизидилгеже кол кичээнгейни башкылар коллективи база угландырып келген. Ол талазыбиле чамдык ажылдарны школаның шионерлериниң болгаш комсомолчуларының ортузунга кылып чоруткулаан.

— Шионержи отрядтар болгаш комсомолчу бөлүктер «Мээң чуртум — ССРЭ» деп экспедициянып негелделеринге дүүштүр ажылдап эгелээн. Аңаа хамаарышкан бүгү-ле ажылдар ийи улуг байырлалдар — ССРЭ-ниң болгаш Бүгү-эвилелдиң шионер организациязының 60 чылынга тураскаатты-нган. Бистиң суурувуста дайынның болгаш күш-ажылдың хоочупнары эвээш эвес. Ынчангаш олар-биле ужуражышкыннарны организастап эрттирип, оларның сактыышкынарын тускай демделел деп-теринге бижип ап турар. Бо болгаш, өөредилгекижизидилгелиг бүгү-ле ажылды эрттиреде, бистиң школавыста шефже алган организация — ыяш ажыл-агыйы бот-туг дузаны чедирип турар — деп, школада классган дашкаар ажылдар талазы-биле организакчы башкы Н. Эртине-Очур чугаалады.

Тоора-Хем ортумак школаның башкылар коллективи интернационалчы кижизидилгеге хамаарышкан лекция, беседаларны өөреникчилер ортузунга номчуп, тускай класс шактарын, кежээлерни, шионержи чыыштарны организастап эрттирери чаңчыл апарган. Башкылар В. Сарыг-оол, Е. Попова, Л. Хуна, Л. Дамчаа, Г. Селина, Л. Плютова болгаш өскелер-даа класстарында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны экижиткешиниң түңнелинде, ылангыя мөзүг-шынар кижизидилгезиниң талазы-биле дээштиг салдарны чедирип турар. Чижээ, 8 «б» класстың (удуртукчу башкызы Н. Куш) организастап эрттиргени «Мен — Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп кежээ уттундурбас, солун болган. Коридорну болгаш опу эрттирер өрээлди байырлал шинчилиг каастап дерээн. Ханаларда чурук-хөрүк, В. Маяковскийниң ындыг аттыг сураглыг шүлүүнден одуругларны чараштыр парлааш ас-кылаан. Совет хамаатызы кижи кандыг болурул дээрзиниң дугайында беседаны класс удуртукчузу болгаш шионерниң улуг вожатыйы Н. Куш кыска болгаш тода кылдыр баштай кылып берген. Аңаа паспорт столунуң ажылдакчылары база киржип, 9—10 класстың өөреникчилеринге паспорттарны байырлалдыг байдалга тыскаан. «Хоор чонуң бадылыг, быжыг пайыралы» деп чыыштыг 4—7 классчылар аразында эрттиргенин база-ла солуп, ажыктыг болган. Чурук-хөрүк, эвилелдешкен республикаларның сүлде демдектери, ыры-хоглөрүм-биле ол темалыг чыыштыг шимээ каастаан. Аңаа янзы-бүрү эвилелдешкен республикаларны улустарының кандыг-кандыг хеп-сын кедерин, оюн-тоглаазын, оларның чедиишкиннерин, байлаан көргүзерин орадашкан. Чижээ, Казахстанның эзремнелдир тараа чалгаан карак четпес ховулары, Киргизияның одар сыңмас хөй малы, Узбекистанның даг дег чыып каан аккыр чаагай хөвеңи дээш өскелерипнин-даа ёзулуг «арыншырайын» чурук-хөрүк, сөсдомак, ыры-шоор-биле өөреникчилер көргүзөр дээш баш бурунгаар-ла азыкок кызып белеткенгеннер. Эң эки белеткелдиг болгаш шынарлыг болган класстарны шаннап, мактаан. Ук школада классган дашкаар оон өске-даа политика-кижизидилгелиг ажылдарны чорудуп турар. Чижээ, 7—10 классчылар аразында «Политиктиг ырлар болгаш плакаттар» деп конкурсту эрттирип, оон түңнелин үндүрүп, типлекчилерге шаңнал-макталдарны тывыскап. Оон ынай, классчылар аразында хөгдүлериниң болгаш сагыгыр-тывыгырларның интернационалчы клубун өйлеп-өйлеп эрттиргилээри чаңчыл апар чылар. Улуг-даа, бичии-даа — кандыг-даа ажылды организастап эрттиреде, буу-хаа эвес, баш бурулгаар-ла белеткенип ужурлуг. Тоора-Хемниң башкылар коллективи ону эки билир болгаш өөреникчилерни углап-баштап, боттуг дузаны чедирип турар...

Тоора-Хем ортумак школаның шионерлери өске республикаларның шионерлери-биле интернационалчы харылзаалы локтаамал тудуп келген. Олар-биле чагаалакып, янды-бүрү белектер солчуур чаңчыл апарган. Олар Архангельск, Грозный, Иркутск, Донза-Ростов хоорайларлыг, Сонгу-Осетиянып Чикало болгаш өскедаа черлерниң школаларының шионерлери-биле интернационалчы харылзаалы быжыг тудуп турар.

К. ЭКЕР-ООЛ.
Тожу район.

МОСКВА. ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Илья Глазунов «Бистиң үе-чергевис» деп бөлүк портреттерни чуруурун уламчылавышаан. Ол бөлүкте бистиң үе-чергелеривис— назы дөгүй берген-даа, аныяк-даа, элээди-даа — күрүне ажылдакчыларындан эгелээш бөдүүн ажылчынга чедир бар. Оларны делгелгелерге чаңгыс эвес улаа көргүскен.

ЧУРУКТА: Илья Глазуновтуң чогаалчы Владимир Солоухинни чуруп турары.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

НОМЧУКЧУЛАР ХӨЙ

Даг сууру Одзуниүң библиотекаларында дээди өөредилге черлериниде бот-өөредилге-биле өөренип турарларга тускай абонементини киирген. Одзун суурда бүдүрүлгеге өөренимшаан, өөренип турар апыяктарның саны көвүдээнинден ындыг шинтпирни көдээ Совет хүлээп алган. Ол даг суурундан чүс ажыг оолдар, кыстар республиканың институттар, техникумнарында бот-өөредилге-биле өөренип турар.

Одзун Арменияның улуг суурларының бирээзи, оон беш муң чурттакчыларыныи, чартык кеанн библиотекаларда номчукчу.

—Бисте совхоэтуң, суурнуң, школаның—үш библиотеказа бар—деп, Одзун көдээ Советтиң даргазы С. Давитарян чугаалаар. —Номнуң ниити фондузу ам чеди муң четкен. Өгбүле бүрүзүнде ном полказы бар.

Библиотека формуляры — суурнуң амыдыралының социал-культурлуг хөгжүлдезинин көргүзүү. Совхоз библиотеказында музыка чевен чогаалдының салбыры база ажыттынган, чүге дээрге суурда үш школаларга немештир бир музыка школазы бар.

Методиктиг литература полказында школа башкыларынга дузалал номнар хөй. Ам школаларда 160 башкылар бар. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында Одзун суурга өөреникчилерниң саны ол хире турган.

Библиотекада альбомнарда эргижирей берген тырттырган чуруктарда каш бажынар Одзун суур ол. А сонга даштында чаа Одзун суур кудумчуларда туттунган 1800 бажынар дагларны тарладыр кыза берген ышкаш сагындырар.

— Бистиң тудуг планнарывыста улуг, чаа эмнелгени, башкылар бажының тудары, библиотеканы база алгыдары көрдүнген—деп, С. Давитарян чугаалады.

И. ВЕРДИЯН,
СЭТА-ның корр.
Армян ССР.

ЧЕРНИҢ СЕТКИЛИ

Чемгериикчи, азыраачы ава-чер мен.
Чечектерим сеткилиңер өөртүп чоруур.
Ажы-төлүм тодуг-догаа чорзун дигеш,
Арбай-тараа, чимис-кадым шаңнап келдим.

Чеден ажып, назы дөгзэн кижилер дег,
Чер-даа болза шаа иээрге кырып калыр.
Чемишчидип, куруктуруп ажаар болза,—
Четчип чоруур эрлер ышкаш чалыытап боор.

Сесегени, тараалаң-бай Таңды эдээн,
Чедер хөлдүң ховуларын сактыңарам.
Чер-ле болгаш шыдажып иээр чүве-дир ийин,
Чеже чылда чазагай дүжүт бербеди дээр!

Хаттың, сугнуң эрозиязы—«аарыглары»
Кара-хүрең хөрзүнүмге кыжаныр-дыр.
Халаптарны чайладырын билир силер,
Хайыралыг чериңерге ынакшыңар.

Кургап чыдар зэнзиргей ховуларны
Кур чер кылдыр дадаазыннай аңдаргылап,
Дүжүт чалгаан шөлдер кылдыр хуулдурза деп,
Дүжүмде-даа чугааланы бээр-дир мен.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

Чаа ном

«АЛТАЙ ТООЖУЛАР»

Эрткен чылын алтай чогаалчылар П. Кучияктың, Б. Укачинниң, Э. Палкинниң, Э. Каинчинин проза чогаалдары «Алтай тоожулар» деп ат-биле тыва дылда тускай ном кылдыр парлаттының үнген.

Алтай чогаалчыларның тоожулары-даа, романдан үзүндүлери-даа, чырык чер кырынга чурттагланының соолгу хүннеринге чедир ак сеткилдиг, буянныг боон арткан Кылчай прейниң чаагай сагыш-сеткилин мөңгежиткен чечен чугаа-даа номчукчуларның угаан-бодалынга балалбас исти арттырып каар эки чогаалдар.

Бир тээ, «Алтай тоожулар» деп ном номчукчулар холунда кире берген чүве болганда, ында кирген чогаал бүрүзүнүң ужур-утказын тайылбырлавас мен. Очулдурукчулар А. Чылбак-оол, А. Сат, В. Монгуш, Д. Чыдым олар алтай чугаа аянын, үлегер домактарны хевээр арттырарын оралдажып, ниитизи-биле багай эвес очулдурган деп билдим. Үелер болгаш чер-чурт айыы-биле алтай улустуң амыдырал-чурттагланының, аажы-чанының чамдык талаларын тыва номчукчулар тодаргай билип ап, ук номну сонуургап номчуп турарлар.

А. БЕГЗИ.
Мөңгүн-Тайга район.

ХАНДЫКШЫДАР

Кур-Чер суурнуң төп кудумчузунда уругларның музыка школазының чанынга баарга-ла янзы-бүрү аялгалар дыңналып кээр. Мында уран түүлге хандыкшылдыг уругларны тускай эртемниг башкылар өөредип турар.

Ол школаже кире бергеш, башкы Майя Ондаровна Монгуштуң удуртуп турары танпы класының өөреникчилери-биле кичээл эрттирип турарын көрдүвүс. Уругларның танцылап туварын көөргеш, ээлгир-эштиниң, чараштарын канчаар, Чапсар болу бээрге. Майя Ондаровна-биле ужуражып, чугаалаштывыс.

— Алызындап салым-чаяапаан эвесте тренировкалап турган биатлончуларже хапкан. Оларның бирээзи — Тюфяков тренер-биле ушкажыпкан.

Сыгыр октуг боо-биле (биатлончуларның чепсээ ындыг) бир дугаар адарга-ла, бору Камалтдиновче шурап келген. Ол араатанның аксынче боозунуң унун суп четтигипкен болгаш машиназынга чаглактаны берген. Бору өске ашчыжее халый берген. Спортчу оны таваар адып каан.

Кемерово областа аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң баштаар черинің даргазы М. Бакулинниң чугаазыбиле алырга, тайганың бо аш араатаннары кижи чурттап турар черже моон мурнунда-даа чедип кээп турган таварылгалар бар.

В. МОИСЕЕВ.
Кемерово.

Хаакчылар болгаш бөрү

Кемерово чоогунга, Томь хемниң оң талакы эриинге, область маргылдаазы эртип турган. «Динамо» ниитилелдиң тренери Камалтдинов хаакчыларын хей-аът киирер дээш, харга чоруур «Буран» деп машиназынга олурупкаш, хаак оруунче үнүпкен. Хаакчыларның эртер оруундан каш-ла он метр черде чоога иштинде бөрү туганын олар көруп каан. Камалтдинов бөрүнү ээлдек чараш, казыргы дег эстедиң турар дээш кандыг тангы-лар турбас дээр. Шак ындыг чараш танцыларны туразарынга улуг улуг-хуузун киирип турар кижилериниң бирээзи — аныяк специалист Седей Оюмаа. Оон тургускаиы солун тывынгыр чараш танцылар хөй. Ол ам Кызыл-Мажалыктың уран чүүл школазында танцы башкылап турар. Оон өөредип турары 12 бичии танцычы бо чылын школаны доолуп үнер. Танцычылар боттары өөренмишаан, танцы бөлгүмнерин удуртурунга идепкейлиг киргикиң турарлар.

ЧУРУКТА: Кызыл-Мажалыктың уран чүүл школазының танцы башкызы Седей Оюмаа бөлүк танцычылар-биле.

Д. МОНГУШ.

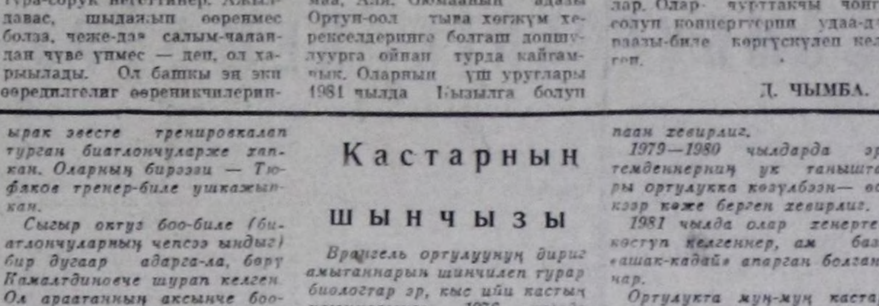

Кастарның ШЫНЧЫЗЫ

Врангель оргулуунуң дириг амыданнарын шинчилеп турар биологтар эр, кыс ийи пастың моюннарынга 1976 чылда пластилин мончарлар кедирип каашаан, каш чыл иштинде оларның амыдыралын сонуургап көрген. Дараазында чылында чайын база-ла ол ийи боттарының ажы-төлүн азырап турарын көргеш, эртемденнер кайгаан.

Ынчалза-даа кыжын Америкага чурттап турда, оларның аразында «харылзаазы баксыраан», ынчангаш 1978 чылда чайлаанга — Врангель оргулуунга — өске «оңнуктерлиг» келген. Демги ийи өг-бүле» — уялар бот-боттарындан озалаш турган болгаш аразында харылзаапаан хевирлиг.

1979—1980 чылдарда эртемденнерниң ук танышгары оргулукка көзүлбээн— өскээр көже берген хевирлиг.

1981 чылда олар хенертен көступ келгеннер, ам база «ашак-кадай» апарган болганнар.

Оргулукта жуң-жуң кастар чурттап турар, олар база-ла ындыг доктаамал өг-бүле» болуп турар бе деп айтырыг тургустунуп келген.

В. СУНГОРКИН.
Владивосток.

аграар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаар 10—15, чамдык районнарга 0—5, Кызылга 10—12 градус соор.

И. РОДНИНА КИЧЭЭНГЕЙНИ ХААРА ТУТКАН

КОПЕНГАГЕН (СЭТА-ның тускай корр. В. Ворошков, А. Новиков). Фигурлуг чуңгулаашкынның делегей чемпионадының байырлыы-биле ажыдыышкынының үезинде Ирина Роднина база катап кичээнгейни хаара туткан. Үш дакпыр олимпийжи чемпион, делегейге бирги чер дээш маргылдаанын он атан тиилекчизи Копенгагенниң «Бренбю-Халлен» дээр спорт ордузунуң дожунга конькичилериниң делегей эвилелиниң (ИСУ) президентизи Олаф Поульсеннің холларындан дыка чараш улуг кубокту хүлээп алыр дээш үнүп келген. Шылгарангай совет спортчу спорттуң бо хевирин сөйзырадырынга шылгарангай үлүүн кииргени дээш фигуристерге болгаш конькичилерге ПСУпуң моон соңгаар тыпсыр чаа шаңналыпның баштайгы ээзи болган.

Оон соонда бистер Ирина-биле кады кыска программаны күүсеткен спортчу эжештерниң демиселип хайгаарал турган бис. Аңаа бистиң үш дүзедивис, ынча санныг америк фигуристер, Канададан болгаш ГДР-ден келген ийи-ийи эжеш спортчулар, а ол ышкаш ГФР-ниң, Францияның, Кыдаттың төлээлекчилери киришкеннер.

Дугаар тудары бистиң спортчуларывыска чедимчелиг болган —Марина Пестова биле Станислав Леонович, Ирина Воробьева биле Игорь Лисовский эң сөөлүнде үнгеннер. Оларның кол-ла удурланыкчылары, ГДР-ден келген, бо чылдың Европа чемпионары Сабина Бееститң болгаш Тассело Тирахтың чедип алганы эң хөй саннары бистиң спортчуларывыска орукту ажыктаан.

«Бо дээрге, ёзулуг-ла күштүг спортчулар-дыр деп, Роднина чугаалады. — Оларның кол-ла идегели бедик темпилиң болгаш боттарынга шуутла бүүрээри боон турар. Пестова биле Леонович чедип элементнии шуптузун дыка эки күүсеткеннер. Олар бирги черге-ниң саны-биле тиилеп тураларга бетп-ле дээрге, 3:4 сан четпейн тураралар. Лисовскийниң мурнунда кемдээшкиин шаптыктап, ленинградчылар шала-ла оваарымчалыг чүнгулаан турган-даа болза, Воровьева биле Лисовскийни мактавайн барып болбас.

Мен американнар болгаш канадалар бедик мергежилдиин көргүзер боор деп бодаан мен. Канададан келген Барбара Ундерхилл биле Пол Мартини боттарының программазын күүседириниң бедик культуразын көргүскен, ынчалза-даа олар элементилериниң бирээзинге чазыпкаанар. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, күштүгдериин шуутла шүглүп үнүп келири хостуг программага чедир эң-не бедик үнедел саннарын маңаар апаар».

телевидение

МАРТ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—«Эртенги сула шимчээшкин. 8.55—Концерт. 9.25—Будильник. 9.55—«Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 10.55—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.40— ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттары чугаалап турлар. 11.55—«Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.25 — Бөгүн—Чурттагланың-коммунал ажыл-агыйы болгаш амыдырал хандырылга ажылдакчыларының хүнү. Дамчыдылгага чурттагланың-коммунал ажыл-агыйы министри С. М. Бутусов киржир. 12.40 — «Кодээден дамчыдылга» 13.40 — «Музыкалыг кпоск». 14.15 — М. Горький — «Дайынчылар». Фильм-шин. 16.35—«Кино аян-чоруктар клубу». 17.35— ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттарының чагыгларын ёзугаар концерт. 18.15— «Делегей панорамазы». 19.00— Уран гимнастикага ССРЭ чемпионады. 19.35 — «Оорлаашкын». Уран-чечен телефильм. Дж. Лондонуң. шинзин ёзугаар. 2-ги сериязы. 20.45—21.00 —Чапсар. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Москва — Будапешт». Уран үүл мастерлериниң күүселлеаи. 22.40 — «Красноярск». Документалдыг фильм. 23.05—00.00 — Спорт программазы. Төнгеиде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кур черде садтар». Уран-чечен телефильм. 14.35—«Бо кайгамчыктыг делегей». Литературлуг викторина. 5-ки үндүүлге. 15.45 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. Допчулал. 16.15—«Строготвар». Г. Марковтуң романын ёзугаар хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 6-гы сериязы. 17.30—«Типлекчилер». Фронтучу өөнүктер клубу. 19.00—«Эрмитаж». Орус улустуң чурулга уран үүлүү». 24-кү фильм. 19.30—«Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 19.45 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң допчу намдарывыс». 11-ги фильм. «1927 чыл», 20.10—«144-кү бедик». Документалдыг фильм. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.45—23.20 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак»— «Крылья Советов». 2-ги, 2-кү үелер.

МАРТ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Күрүнеиин үлегерлиг Г. Веревка аттыг украин хорунун концерти. 9.30 — «Дириг амыданнар амыдыралы». Дамчыдылганы — И. Н. Дроздов чорудар. 10.30 — «Пацура», «Хана», «Фонтан». Уругларга кыска хемчээлдиг уран-чечен фильмнер программазы. 11.25 — Телемедээлер. 11.30— 15.50 — Чапсар. 15.50 — «Чурагачы». Тележурнал. 16.35 — «Салют, пионерия!» Баку хоорайның пионерлер Ордузунуң уруглариың бот-тывынгыр коллективтериниң конперти. 17.30—«Бистиң садывыс». 18.00 — Спорт программазы. 18.45 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Приморьеның хөмүр-дажы. 19.15 — Вс. Вишневский — «Оптимистиг трагедия». ССР Эвилелиниң Күрүнеиин үзегериг Бичө театрының фильм-шинаи.

КЫЗЫЛДАН

20.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Фильмшииниң уланчызы. «Оптимистиг трагедия». 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45 — 01.00 — ССРЭ-ниң хоккейге чемпионады. ЦСКА — «Динамо» (Москва). В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң спорт Ордузундан дамчыдар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Орус чугаа. 12.30— Музыка. 4-кү класс. ССРЭниң улустарының музыказы. 13.00 — А. Яшин. Чогаалдар арыпарындан. 13.50 — «Кайтыктыр адыышкын». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.00— Социалистиг улус ажыл-агыйы. 14.45—«Эртем амыдырал». 15.15— «Келир үе дээш харылзаар». Эге класстар башкыларын белеткээр дугайында. 15.45— «Чаартыкчылар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.55 — Телемедээлер. 16.00— 17.35—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.35 — «Ыпда, фропт шугумунуң ындында». Уран-чечен телефильм. 18.35 — «Патриот - интернационалистерни кижиидер». СЭКП Кызыл хооркомуның секретары Г. Ш. Монгуштуң чугаазы. 18.45 — «Фотосимфония». Телефильм. 19.00 — Телемедээлер. 19.15— Чарлаалдар. 19.20 — «Сахалинниң балык өстүрүкчилериниң ажыл-херектери». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хуулгаазын экран!». 19.45 — «Профессиязы — садыгжы». Уругларга бараапнар садывының аныяк садыгжыларының лугайында. 1-ги дамчыдыла. 20.40 — Совет композиторлар ырыларын Митчел (Испания) күүседир. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.40— «Эртер херим иштинде кижи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

МАРТ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Онза чугула даалга» (2 сериялыг) 9.30, **«Албадаттырып адангаппар»** (2 сериялыг) 12.10, 14.50, 17.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Атлантиданың баштыңнары» 9.00, 12.20, 14.10, 16.00, 20.30 (узаткан), **«Андрюе»** 10.50, **«Экипаж»** (2 сериялыг) 17.50 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыыпды 10.00, **«Ордуда ончук-чеңгээлерниң аспаанда»** (2 сериялыг) 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шупту сыр өске» 14.00, 18.10, **«Танышпае ийи кижи»** (2 сериялыг) 15.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Золушка» 11.00, **«Бичии оолдар күзеп турар»** 12.50, **«Январьда чедп хүн»** 14.00, 16.30, 19.30 шактарда.

МАРТ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мээң ашаам болуп көрүңер» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Атлантиданың баштыңнары» 9.00, 12.40, **«Тоолдар уламыл-ла турган» деп киноклуб** 10.50, 15.00, **«Албадаттырып адангаппар»** (2 сериялыг) 17.00, 19.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Петровка 38» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Экипаж» (2 сериялыг) 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Абба» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 97.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00134

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 68 (11866) | 1982 чылдың март 23, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

АЖЫЛЧЫ ЧОННУҢ ЧАГААЛАРЫ

Партияның массалар-биле бижыг харылзаазының хевири болур ажылчы чоннуң чагаалары болгаш санал-оналдары канчаар-даа аажок улуг ужурдузалыг деп СЭКП-ниң XXVI съездизиниң Отчёт илеткелинде айыткан. Партияга кызыгаар чок бүзүревишаан, олар ниитилел амыдыралының эң чугула айтырыгларын тургузуп, боттарының бодалдарын болгаш сагыш човаашкыннарын ооң-биле сүмележип, бар четпестерни шүгүмчүлеп турар деп, эш Л. И. Брежнев аңаа чугаалаан.

Бо бүгүнүң тодаргай чижээн бистиң солундан көрүп болур. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар база ССРЭ-ниң тургустуганындан бээр 60 чыл юбилейин күш-ажылчы чедиишкиннерлиг, төрээн Коммунистиг партияны долгандыр улам сырый каттышкан уткуур дээш, республиканың ажылчы чону, бүгү чуртта дег, көдүрлүүшкүннүг ажылдап, чурттап турарын илереткен чагаалар «Шынның» почтазыбиле хүн бүрүде кээп турар. Бистиң солуннуң адрезинге чыл эгезинден бээр бо хүннерге чедир 1600 ажыг чагаа келген, азы эрткен чылдың ол үезиниң деннелинден 200 чагаа хөй болган. Чоннуң сеткилсагыжындан бижээни: «Эргим редакция! Силерге дыңнадып тур бис, бисте мындыг-мындыг четпестер бар-дыр, дузалажып көрүңер» — дээн, ажылдаарынга, чурттаарынга шаптыктыг четпестерни илереткен шүгүмчүлелдиг чагаалар оларның аразында база бар. Ындыг чагааларны солуннуң редакциязы алганда редколлегияның шиитпири-биле дарый хемчеглерни ап турар. Сөөлгү үеде шүгүмчүлелдиг чагаалар изи-биле чер-черлерже үнүүшкүннерни кылып, хыналдаларның түңнелдерин солун арынга хаая эвес парлап эгелээн бис. Парлаттынган шүгүмчүлелдерге болгаш хамаарышкан партия, совет, ажыл-агый органнарының удуртукчуларының адрезинге солун черинден барган шүгүмчүлелдиг чагааларга четпестерни этке-ниниң дугайында харыыларны чылдырбайн берген турар ужурлуг. Ындыг турбуже, чамдык партия, совет ажылдакчыларының, ажыл-агыйларның удуртукчуларының солуннуң үнүнге тоомча чогу партияның чагаа-биле ажылга хамаарыштыр доктаал-шиитпирлериниң негелдезинге дүүшпейн турар.

Эрткен чылдың төнчүзүнге «Суур, культура, амыдырал» деп рубриканың адаанга Таңды районнуң Кочетово суурундан келген чагааның изи-биле чүүл парлаттынган. Ол суурнуң клувунуң ажылы негелдеге четпезиниң дугайында шүгүмчүлел сөөлгү үш чылда уламчылап келген. Улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди (даргазы Т. С. Тюлюш) ол болгаш бо чылын-даа парлаан шүгүмчүлелдиг чүүлдерге хамаарыштыр, редакцияның каш удаа дилээ турбуже, харыылавайн турар. Ол ышкаш СЭКП-ниң Өвүр, Барыын-Хемчик райкомнары (бирги секретарьлары Ч. Х. Ооржак, Б. С. Нурзат) ол районнарда атеистиг, политика-кижизидилгелиг ажылдың кошкаан илереткен шыңгыы шүгүмчүлелдиг чүүлдер парлаттынган турбуже, үр үеде харыылавайн, хемчег албаан.

Партия ажылдакчызы бүрүзү, удуртукчу бүрүзү хамаатыларның чагааларынга, дилеглеринге, хомудалдарынга харыысалгалыг болурун чон мурнунга, партияның мурнунга бодунуң хүлээлгези кылдыр көөр ужурлуг деп СЭКП-ниң XXVI съездизи айыткан. Ынчангаш партия, совет, профэвилел болгаш ажыл-агый органнары ажылчы чоннуң саналдарын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын хөй-ниитиге дыңнадып, билдингир, тодаргай кылдыр харыылаарын партия негеп турар. Кандыг-даа шаптыктыг четпестерни чайлатканда байдал экижир болгай.

Таңды районнуң Чал-Кежиг суурдан Элегес ортумак школазынга барып өөренип турар өөреникчилерни транспорт-биле хандырбайн турарын бижээн чагаа эрткен чылдың ноябрь 18-те парлаттынган. Тока аттыг совхозтуң дирекциязы, ында партком ол шүгүмчүлелдиң үнгенииң соонда Чал-Кежиг — Элегес суурларның аразынга чоруур тускай машинаны быжыглаан, өөреникчилер орукка доңуп кылашташтастаан, кичээл үспестээн, ынчаңгаш редакцияга өөрүп четтирдивис деп, бөлүк ада-иелер бижээннер.

Тыва транспорт эргелелиниң пассажир аргыштырылгазының талазы-биле килдизи (инженер Ольга Захарченко) чүгле бо чылын эвес, мурнукузундан бээр-ле адрезинге шүгүмчүлелдиг чагааларны отчётка ап, айыткан четпестерни дарый чайладырының хемчеглерин алырын бирги чергениң айтырыы кылдыр көрүп, солуннуң редакциязы-биле үргүлчү харылзажып келген. Бистиң республиканың байдалынга пассажир аргыштырылгазы улуг ужурдузалыг айтырыг болур. Эргелелдиң ажылдакчыларының шүгүмчүлелдиг саналдарга ындыг кичээнгейлии оларның нарын болгаш чугула ажыл-херектеринге идиглиг болуп турар. Партия организациязы, бүдүрүлге бүрүзү четпестерни чайладыр дээш, дүрген хемчег ап, дыңнангыр болган тудум, бистиң ниити ажыл-хереэвиске ол дузалаар дээрзин утпаза чогуур.

Бистиң шапкын хөгжүлделиг үевисте чоннуң ажылдаарынга, чурттаарынга шаптыктыг четпестер турбас ужурлуг. Четпестерни дарый чайладырының хемчеглерин алыр дээш, партия, совет, хөй-ниити организациялары боттуг хемчеглерни алыр ужурлуг.

Кыштаглаашкынны организастыг эрттирер

ДЕСПЕНЧИЛЕР ШАЛЫПЧЫ ИШТЕ

1981—82 чылдарда мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, малдың продуктуларын бүдүрериң болгаш белеткээрин көвүдедир, баш санын остүрер талазы-биле «Саян» база «Алдан-Маадыр» совхозтарның малчыннарының республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыышта харыы кылдыр «О. Шынаа» совхозтуң Деспен салбырының малчыннары шалыпчы ажылдап турар.

Мал ажылының специалистери бо хүннерде малдың чаш төлүп менди доруктурар сорулга-биле бүгү күштү малчыннарже салган. Ам салбырда 3166 хой оолдаан болгаш 3166 хураган онча-менди доругуп турар. Төрүүр мал коданнарынче сакманчыларны четчир кылдыр чоруткан. Олардан Валя Комбусююн, Нина Чамзырай, Чооду Күске, Вера Дежикей, Шилимаа Чооду, Таня Мурзукай болгаш өскелер-даа 150-ден 210 чедир хураганны доруктуруп, кызымаккай ажылдап турарлар. Хойжулардан Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Дадар-оол Комбусюрюн 298, коммунистер Чамзырай Давыл-оол 283, Уржанай Стакан 301, Чооду Күр-оол 287, Шалык Бүргүн-Чыргал 305 хураганны онча-менди камгалап алган, эки остүрүп турарлар.

Амгы үеде аалдарда мал чеми бар, ону сөөртүрү үргүлүлеп турар.

Салбырда суг сөөртүр 2 автомашина, бир трактор ажылдап. Малчыннарга сугну уакытел чок чедирип турар.

Автомагазин малчыннарны өргөп, хүн бүрүнүң хереглел барааннары-биле хандырып турар. Район төвүнден солунпар озалдап кээп турза-даа, оларны малчыннарга саадатпайн чедирип турар. Совхоз дирекциязы, партком малчыннарның амыдырал-чуртталгазынче сагыш салып, одаар ыяш, хөмүрнү кыштаглаарже үргүлүү сөөртүп чедирип турар.

Малчыннарга хүн бүрү херек халаттар, фонарьлар, керосин болгаш оске-даа түүлдерни четчири-биле үлеп берген.

Оон-биле чергелештир чамдык коданнарда шагжалар, деспилер чедишпейн турар. Оларны четчелээр ажылды уламчылаар бис.

Ам бо хүннерде совхозтуң түдүг бригадазы шиви будуу белеткээри-биле тайгада ажылдап турар. Белеткээн будукту удур сөөртүп, экпеп, коданнарда чаш хураганнарга болбаазырадып берип турар.

Ынчангаш бистиң Деспен салбырының малчыннары 1982 чылда малдың чаш төлүн менди ап, баш санын хоратпас дээш кызымаккай ажылдап, боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны эки күүседир дээрзинге бүдүүлээр бис.

Т. УРЖАНАЙ.
«О. Шынаа» совхозтуң Деспен салбырының эргелекчиниң.
Тес-Хем район.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ТАШКЕНТИЖЕ ЧОРУПКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведилиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев март 22-де Москвадан Ташкентиже чорупкан. Хөвең ажылын болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа культураларын будурерин хөгжүдеринге республиканың ажылчы чоннарының чедип алган күш-ажылчы чедишкиннери дээш шаңнатканы Ленин орденин Узбек Совет Социалистиг Республикага тыпсыры-биле холбашкан байырлалдарга ол киржир.

Внуково аэродромга эш Л. И. Брежневти В. Ю. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүннери Б. П. Бугаев, Г. К. Цинев, Г. Э. Цукапов, Н. А. Щелоков, СЭКП ТК-ның кежигүннериниң кандидаттар А. И. Блатов, М. П. Георгадзе, В. А. Голиков, А. М. Поплавский, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери С. А. Лосев, В. М. Фалин болгаш өске-даа эштер үдээн.

Ол чорушкунга Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның килдиг эргелекчизи Л. М. Замятин, СЭКП ТК-ның херектер эргелекчизиниң оралакчызы М. Е. Могилевеп олар үдеп чоруур.

(СЭТА).

МОСКВА СУББОТНИККЕ БЕЛЕТКЕНИП ТУРАР

Москваның пйнги шак заводунуң коллективи пайысыладың мурнакчы бүдүрүлгелери-биле кады апрель 17-де коммунистиг субботникти эрттирериниң дугайында эгелекчи саналды үндүрген.

Амгы үеде аңаа ук завод ыяк белеткениң турар. Баш удур санаашкын ёзугаар алырга, субботник хүнүнде 320 муң рублиниң продукциязын бүдүрүп үндүрер болгаш «Слава» дээр шактарны пландан ажыр 10 муңну эптеп кылыр.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, профэвилелдерниң XVII съездизиниң делегады А. М. Похмельнова аныяк ажылчыннар Алла Любушкина болгаш бригаданың комсоругу Лена Хищкенко олар-биле кады.

В. БУДАННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БҮДҮН ЧАРТЫК АЙ ЭРТЕ

Часка белеткел

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң механизаторлары часкы хову ажылдарының техниказының септелгезин хынамчалыг чорудуп турар. Олар тракторларның септелгезин планда көрдүшепинден бүдүп чартык ай эрте доосканнар. Хөрзүп ажылдап кылып болгаш үреэнин чаштырар бүгү техника, суггарылга машиналары шупту белеп болган.

Тараа ажаар комбайннарның 60 хуузу, автомашиналарның 80 хуузу база септеттинген. Механизаторлар боттарының шалыпчы күш-ажылын ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чыл оюнга тураскаадып турарлар.

ТИИЛЕКЧИ БРИГАДА

ССРЭ-ниң Көдээ тудуг министерствозуң бот-оруглачарылганың чаа хевиринче шилчиткен бригадаларның аразында 1981 чылда социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген, «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 741 КМК-зындан Шойдар-оол Санчытович Күжүгеттиң бригадазын тиилекчи деп санаан, ук бригадага «Эң эки бот-оруглачарылгалыг бригада» деп атты тывыскан. Ш. С. Күжүгеттиң бригадазын ССРЭ-ниң Көдээ тудуг министерствозуның болгаш көдээ тудуг ажылдакчыларының профэвилелиниң Төп Комитединиң хүндүлүг вымпели-биле шаңнаан.

Он бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин бригада ажыр күүседкен. Ийи-ийи аал иштиң чурттаар 11 бажыңны олар ажыглалга киргирген, тудугну кылыр хуусаазын 131 хонукка кызырган.

План ёзугаар чаңгыс кижиге онааштыр 16000 рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыры көрдүнген болза, херек кылында ол көргүзүр 23250 рубль четкен. Бригада 57,7 муң рубльдиң камналгазын чедип алган.

Мурнакчы бригада ажылдың темпизин бо чылын база кудулаттаан. ССРЭниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажыттынар хүнүнге уткуштур квартал планын күүседир хүлээлгезин олар хуусаа бетинде боттандырган. Бирги квартал планын 2 ай дургузунда олар 112 хуу кылдыр күүсеткеш, 2 квартиралыг 2 бажыңны ажыглалга киргирген.

В. ГУЗИК.
«Тыва көдээ тудуг» трестиң килдиг начальнигӊ.

АЛДАРЛЫГ ЧАҢЧЫЛДАР ЁЗУГААР

Массалыг коммунистиг субботниктер амыдыралдың совет хевириниң чарылбас демдээ апарган. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чыл оюнга тураскаатканы субботникти эрттирер деп инициатива үндүрген найысылалдың мурнакчы коллективтериниң төлээлекчилериниң март 19-та болган хуралында ону онзалап демдеглээн.

Москва будурүлгелериниң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары күш-ажыл байырлалынга белеткел канчаар чоруп турарын чугаалаан. Социалистиг чарыш мурнакчыларының инициативазын найысылалдың бүгү коллективтеринде калбаа-биле деткээнин демдеглээн. Апрель 17-де өң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар, а ажылдан алдынган бүгү акша-хөрөнгилерин беш чылдың фондузунче шилчидер деп боттарының изиг үүткүлдүүнүң дугайын хоорайның ажылчы чоннары митингилеринге болгаш хуралдарынга медеглээн. Совет кижилерниң алдарлыг чаңчылдарынга Москваның ажылчы чоннарының шынчызы, партияның иштики болгаш даштыкы деңнинчи политиказын, СЭКП ТК-ның болгаш эш Л. И. Брежнев баштаан ооң Политбюрозунуң хөй талалыг, үретүннелдиг ажыл-чорудулгазын чаңгыс эп-сеткилдиг деткип болгаш чүүлдүзүнүң турары оортан база дагын илергейлеттинген.

ССРЭ-ниң юбилейин чаа-чаа күш-ажылчы белеткерлиг уткуурунга москвачылар белеткенип турар. Алдарлыг алдан тылга тураскааткан социалистиг чарышта найысылаалдың чартык миллион ажыг ажыл-ишчилери, чүс-чүс бригадалары киржип берген. Кайгамчыктыг хүнге белеткел талазы-биле бүгү ажыл «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустуганының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының ханы салдары-биле чоруп турар. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң Леонид Ильич Брежневтиң чугаазы москвачыларны чаа-чаа чедишкиннерни чедип алырынче сорук киргирген.

Беш чылдың ийиги чылының онаалдаларын Улуг Октябрьның 65 чыл оюнга чедир күүседиптерин шиитпирлээн мурнакчы будурүлге бригадаларының, чаартыкчыларның инициативазы хоорайның будурүлгелериде болгаш организацияларында калбак нептерээн. Ам безин ол шимчээшкинде чүс муң чыгам ажылчыннар, беш муң ажыг бригадалар киржип турар.

Будурүлге курлавырларын субботник хүнүнде ажыктыг кылдыр канчаар эң хөйү-биле ажыглаза чогуурунуң дугайында бо хуралга ажыл-херекчи чугаа болган. Эрткен чылларның дуржулгазын ёзугаар ооң киржикчилериниң хөй нуруузу боттарының ажылдаар черлеринге ажылдаарын шиитпирлээн. Хоорайны чазагайкыдар талазы-биле улуг хемчээлдиг ажылдарны база күүседир.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хооркомунуң бирги секретары В. В. Гришин чүве чугаалаан.

(СЭТА).

ҮЕ МАНАВАС

Бай-Тайга районнуң хары чазын республиканың өске черлерин мурнай эрнир. Бо чылын ында хар дыка чуга дүшкенинден хову ажылдары аңаа кажангызындан-даа эрте эгелээри чайлаш чок апарган. Ындыг турбуже, районнуң совхозтарында техника септелгези кончуг оожум.

«Бай-Тал» совхозтуң септээр ужурлуг илчирбелиг сес тракторунуң үгле үжү белеп, а бежи септелгеже шуут кирбээн. Ол тракторларның довураан бөзин күзүн аштаваан, харын-даа чамдык көзектери читкилей бергилээн.

«Тээли» совхозтуң он дөрт «Казахстанының» сези белеп. үш трактор септелгеже амдыгаа чедир кирбээн. «Мурнакчы» совхозта ДТ-75-тернин байдалы база-ла мындыг. Илчирбелиг тракторлар хову ажылдарының хөй кезиин кылыр болганда, оларның септелгезин дүргедедирп чугула. Ынчанмас болза, үе маңаар эвес.

Райкүүскомнуң көдээ ажылагый эргелели бо талазы-биле шыңгыы хемчегин дарый алыр ужурлуг.

И. ОЛДЫРЕВ.

ДЕЛЕГАТТАР ЭЭП КЕЛГЕН

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге киришкен делегаттар: профоблчөвүлелдиң даргазы Ш. П. Куулар, Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д-Н. Ч. Ооржак, «Тыва тудуг» трестиң 48 дугаар тудуг эргелелинде бригадир Е. С. Бизлева олар дүүн Москвадан ээп чаңып келгеннер. Оларны Кызыл аэропортунга профэвилел ажылдакчылары уткаан.

Профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазы, Тыванның ажылчы чоннарының улуг сонуургалын хайныктырган. Съездиге бистиң республиканың ажылчы чоннарының мурнундан баргап делегаттар Леонид Ильичиниң чугаазын улуг көдүрүүшкүн болгаш сорук киришкин-биле уткуп, съездиниң ажылынга киришкеш келгеннер. Бо дугайын делегаттарның мурнундан профоблчөвүлелдиң даргазы Ш. П. Куулар мынчаар чугаалап турар.

— Профэвилелдериниң XVII съездизи чүгле бистиң чуртувустуң эвес, харын делегейниң профэвилел шимчээшкининге улуг болуушкун. Коммунистиг тургузуушкунуңуң планнарын күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле профэвилелдериниң ажылын аңаа түңнеп, партияны долгандыр совет улустуң сырый каттышканын болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин болгаш он бирги беш чылдың онаалдаларын күүседиринге оларның белеңин база катап көргүскен.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң аңаа чугаазы бистиң бүгүдевиске уттундурбас болуп артканы. Эш Л. И. Брежневтиң ол чугаазында чуртуң профэвилел организацияларының ажыл-чорудулгазының программазын тодарадып, амгы үе-чадада оларның ажылының арга-методунуң дугайында айтырыгларга тодаргай харыыны берген болгаш беш чыл планын, ылаңгыя совет улустуң амыдыралының деңнелин бедидер талазы-биле сорулгаларны күүседиринің оруктарын тодараткан. Тайбыңны быжыглаарының, термоядролуг дайынны болдурбазының айтырыгларының талазы-биле бистиң чуртувустуң чаа саналдарын Леонид Ильичиниң көдүргени эң-не онзагай ужур-дузалыг болуп турар. Съездиге кээп олурушкан делегейниң профэвилел шимчээшкининиң төлээлекчилери база ону изии-биле үүлдүгүзүпгеннер. Оларның саналларынга, а ол ышкаш эш Л. И. Брежневти Профэвилелдериниң бүгү-делегей федерациязының алдын медалы-биле шаңнааны делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарынга бистиң чуртувустуң улуг салыышкының хүлээп көргенин база катап илергейлеп турар.

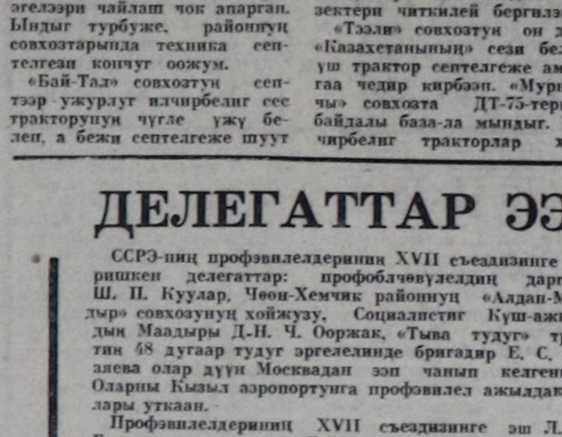

Кызыл хоорайның суг-насос станциязында күш-ажылдың хоочуннары, будурүлгениң мурнакчылары хөй. Бо коллективте Н. А. Елизарованың ады мурнакчыларның аразындан үнмейн турар. Нина Андреевна ажылга кызымаа, амыдырал-чурталгага төлептир-биле коллектив кежигүннериниң хүндүткелин чаалап алган.

Кады ажылдан турар эштери — Мелодора Аппакентьевна Буянова, Галина Николаевна Лопатина сутлар-биле аңаа үр ажылдаан. Оларның кол соруглазы — электри энергиязын камнап тургаш, бо чылдың будурүлге планын хуусаазындан эрте — декабрь 20-де күүседир.

ЧУРУКТА: моторист Н. А. Елизарова.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ДАШТЫКЫДАН СӨӨЛГҮ МЕДЭЭЛЕР...

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ССРЭниң профэвилелдериниң XVII съездизинге чугаазын даштыкы парлалга калбаа-биле тайылбырлап уламчылавышаан.

БКП ТК-ның органы «Работническо дело» солун ол чугааны делегей амыдыралының эң чугула болуушкуну деп адаан. Ол чугаа бүгү-ниити кичээнгейни бодунче хаара туткан, чүге дээрге, амгы үениң эң чугула айтырыыны— термоядролуг дайынның кижи төрелгетениң кырында дыргелип келген кыжаанын чайладырының айтырыын дугайы ССРЭ-ниң туружун ол илергейлеп турар деп, ук солун бижээн.

Брежневтиң көдүргеи чаа инициативалары бүгү кижи төрелгетениң салым-чолунга алызындан үнелеп четтинмес ужур-дузалыг, чүге дээрге ол саналдар боо-чепсекти эңдере будурер чорукту болдурбазынче болгаш делегейниң ядролуг дайынының тыптып келир аргазын чок кылырынче утланган деп, Моолдуң «Үнэн» солуну айткан. Ол саналдарның бүгү делегейде аажок улуг сонуургалды болдурганы таварылга эвес, оларны делегейниң бүгү дешилгелиг кижилери чаагай сеткил ханыышкын-биле уткаан. Чер кырынга быжыг тайбыны доктаадып тургузар дээш бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылырынга Совет күрүнениң белеңин ол инициативалар база дагын тодаргай коргүскен.

Чаа инициативаларның ужур-дузалыын Вашингтонгада, барыын талакы хой-хой найысылалдарга-даа ыыттавас аазы бичеледир шиитээ чок болган деп, Швецияның «Свенска дагбладет» солуну айыткан. Ортумак ыракшылдың америк ядролуг чепсектерин Европа дипке эккеп сайгара тургузарынга удур демиселге чаа тода барымдаларны ол берип турар деп, ук солун онзалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновтуң Индияга чорааныче индий парлалга улуг кичээнгейни салып турар. Болган ужуражышкыннарның болгаш беседаларның үезинде совет-даа, индий-даа талалар ямзы-бүрү адыларга Индияның болгаш ССРЭ-ниң аразында кады ажылдажылганың туруштут хөгжүлдезин дугайты сеткил ханыышкының илергейлээнин солуннар онзалап демдеглеп турар.

АКШ-тың күрсекретарының оралакчызы Дж. Баклиниң Барыын Европа чурттарынга чоруунуң доозулганын тайылбырлавышаан, Лондонуңу «Файненшл таймс» солуну «бодунуң ямбызыргак, улуг туралыг чоруун ол шеглээр ужурга таварышкан» деп бижээн. Сибирь—Барыын Европа аразынга газ дамчыдылгазын тударының керээлерин күүседип уламчылаарынга Европа долу шиитпирлиг деп билиишкинин берген деп, Англияның «Таймс» солуну демдеглээн. Совет Эвилели-биле садыглажышкынга улам ынай кызыгаарлаашкын чорудар дугаймында чугаалажышкыннар чорударын Европашын эвес кылдыр саналтурар деп, олар Баклиге медеглээннер.

Аль-Бира хоорайның тергиилекчизин израиль эргечыргаларның дүжүргениге удурланышкынының дээдээ кылдыр Иордан хеммиң барын талакы эриинде палестин чурттакчы чон үш хонуктуң ажыл-соксадышкынын эрттирип турарын солуннар дыңнадып турар. Тергиилекчиин дүжүрген чорук ол девискээрни Бегининң чазаанның ажелеп алыр бодалдының илергейлеп турар дээрзинге Израильге ажелеттинген араб девискээрлеринң чону чигаалмейн турар деп, Франциянын «Монд» солуну айыткан.

(СЭТА).

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Национальная библиотека Республики Тыва

Шынар—кол угланыышкын

КӨРҮЛДЕ ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ?

Бүдүрүлгенин ажыктыын болгаш бүдүрүп турар продукциянын шынарын бедидер талазы-биле ажылды идепкейжидер сорулга-билепартияның хоорай комитеди, хоореовет күүскому, ВЛКСМ хооркому үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында бүдүрүлгенин ажыктыын, продукцияның шынарын бедидеринин көрүлдезин организастап чорудуп турар.

1981 чылда көрүлделериниң түнелп-биле продукцияның шынарын бедидер, оон чаа хевирлерин бүдүрер, шынар башкарарының комплекстиг системазын шингээдип алыр талазы-биле элээн ажылдар кылдыгааның комиссия демдеглээн.

Шынар бедидер талазы-биле чамдык эки дүржүлгаңы Кызылдың дааранылга фабриказы чедип алган. Онда үстүкү категорияның продукциязын бүдүрери 1977 чылда 0,25 хуу турганындан 1981 чылда 14 хуу чедир бедээн болгаш оон хемчээли 65 муң рубльден 397 муң рубль чедир өскен.

Онда продукцияны чылдыңда 85 хуу чедир чаартың турар болгаш баштайгы негелде ёзугаар дүжаары 95 хуу четкен. 1981 чылда фабриканың даарап турары 30 кылыынга күүнеринге Шынар демдээн тывыскан.

Кызылдың дааранылга фабриказында, «Тувашвейбыт» каттыжыышкынында продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазы шингээдип алдынган. Кызылдың эът комбинадының, сайгарылга базазының, тараа продуктуларының бүдүрүлге эргелелиниң, мебель фабриказының, «Каа-Хем» разрезиниң эрткен чылын хереглекчилерже чүдүрген продукциязынга хомудалдар чок болган.

Бүдүрүлгелерге шынар көрүлдезинин хүнперин комиссия организастап эрттиргилээн. Кызылдың сүт заводунга, дааранылга фабриказынга, «Тываобувьбыт» каттыжыышкынывга, «Росводпромнуп» ДБК заводунга ол көрүлделер организастыг болгаш үреттүнелдиг эрткен. Онда моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинниң хемчеглерин ажылдап кылган, техтер, эвлчеглер араазында чарыштың түнелиин үндүрерде шынар көргүзүглерин чугулалап көрүп турар. Ук заводка продукциялың шынарын бедидеринче, ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче углапган 17 хемчеглерни боттандырып ажыглаан. Оон уламыңдан 2,48 муң рубльдин кампалгаазы алдынган. Ынчалза-даа бо заводтун продукциязының шынарынга хомудалдар келгилээн болгаш үрей кылдыпгапындан чидириглер 1980 чыл-биле дениээрге көвүдээн.

Оон-биле кады хоорайның бүдүрүлгелериниде шынар талазы-биле четпестер болгаш чидир кылдынмаан ажылдар хой дээрзин комиссия айыткан. Бракгаи болгаш рекламациядан чидириглерни эвээжедир талазы-биле профилактика ажылын дыка хөй бүдүрүлгелер чогуур деңнелге чорутпайн келген болгаш продукцияның шынарының кудузундан чидириглер улам көвүдеп турар. Ындыг чидириглер Кызылдың туувйбу, алгы заводтарында түс-түзүнде 1,5 катап болгаш Элегес-Аксының туувйбу заводунда 73,5 муң рубльден 83,4 муң рубль чедир өскен. «Тудуг кезектери» комбинатта продукцияның чүгле 52 хуузу баштайгы негелде ёзугаар дужаттынып турар болгаш продукцияның хой кезиин белениниң чогуур негелдезинге чедир кылбайн турар.

Тываның сүт, Кызылдың эът комбинаттарында продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазы чогуур түнелди бербейн келгеи болгаш Кызылдың туувйбу заводунда, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйында, аъшчем үлетпүр эргелелиниң бүдүрүлгелериниде ук системаны шингээдип алырын багай организастаан.

«Тудуг кезектери» комбинат, мебель фабриказы, Элегес-Аксының туувйбу заводу продукцияны аттестацияга киперип каш удаа үзүп келген.

Чамдык бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, ында партия организацияларының секретарьлары шынар көрүлдезин эренгейлеп, ук бүдүрүлгеге көрүлде комиссиязын бөлүп тургусепайн, көрүлдениң хүнперин үзүп, багай организастап турар.

Партияның хоорай комитединиң бюрозу 1981 чылда шынар талазы-биле кылдынган ажылдарны аналиэтевишлаан, көрүзденин түнелин үндүргеп. Бирги черни Кызылдың дааранылга фабриказы, ийиги черни Кызылдың эът комбинады алган деп санаан болгаш Тываның сүт комбинадының эки ажылын демделээн. Бүдүрүлгенин ажыктыын болгаш продукцияның шынарын бедидер талазы-биле бүдүрүлгелерде ажыглаттынмайн турар курлавырлар болгаш аргалар барын көрүлде бадыткап турар. Продукцияның шынарын экижидерииге, курлавырларны дилеп тып, ажыглаарынче ажылчыннарны, инженер-техниктиг ажыллакчыларны калбаа-биле кириштирер сорулга-биле СЭКП хооркому, хоорай Советиниң күүскому болгаш ВЛКСМ хооркому 1982 чылда үлетпүр бүдүрүлгелериниң араазында шынар көрүлдезин уламчылаарын шиитпирлээн.

Р. ГАЛИНА,
күрхайгаарал лабораториязында улуг инженер.

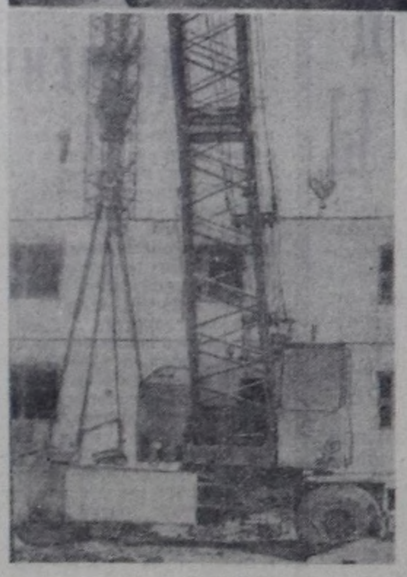

«Кызыл тудуг» эргелелинде А. Г. Пашковтуң удуртканы монтажчылар бригадазы бо хүннерде найысылалдың Кызыл партизаннар кудумчузунда 119 аал ишти чурттаар калбак панельдиг беш каът бажыңның ийиги каъдын эптел эгелей бергеннер.

Бригада эрткен айда ниитизи-биле 87 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр хүлээлгезин долузу-биле күүсеткен. Ында Н. Захаренко, Н. Топленко оларның звенолары эзлчег нормазын дөктаамал ажыр күүседип, тудугнуң шынарынче кол кичээнгейни салып турарлар. Каңнакчы В. Селиванов, монтажчы Г. Колмогоров олар ажылга быжыг сагылга чурумнуун көргүзүп, өскелерге үлегер болуп турарлар.

ЧУРУКТАРДА: (солагай таладан) тудугжулар Н. Захаренко, Г. Колмогоров, М. Оголалов болгаш каңнанчы В. Селиванов кыска чапсарда. Ажыл үези.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

НЕГЕЛДЕНИ КОШКАТКАНЫНДАН

(Үлетпүр ийи айларда)

Эрткен ийи айда республиканың үлетпүрү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинин планын 101 хуу күүсеткен. 50 бүдүрүлге барааның продукция сайгарарының планын ажыр күүсеткен болгаш ол түң 67 муң рубль чедип турар.

Тываның электри четкилери, автосептелге заводу, Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузу, «Тыва кобальт комбинат, Кызылдың дааранылга фабриказы, сүт комбинады болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелер планныг онаалдаларын чеднишкинниг күүсеткеннер. Эът, сооктен далган кылыр завод. Туранның хлеб заводу мурнунда тургаңындан ажылын экижиткен болгаш план күүседлезин чедип алган. Ук бүдүрүлгелер планныг онаалдаларын бүгү көргүзүглер талазы-биле күүсеткен болгаш продукция бүдүрөрин эрткен чылдың ол үезинден көвүдеткен.

Ол үенин дургузунда планнан ажыр 18 муң тонна хомүр-даш, 4,3 муң квт-шак электри энергизы, 4 тонна колбаса кылыгары, 7 тонна саржат, 107 тонна чалаң сүт аймааның кылыгары, 72 тонна дагган, 223 тонна комбикорм болгаш оон-даа өске продукция бүдүрүнген.

Чамдык чеднишкиннер биле чергелештир үлетпүрүнүң ажылында четпестер эвээн эвес. 15 бүдүрүлге продукцияны сайгарарының планын 478 муң рубльге кудулаткан. Чижэ, «Тыва даг-дүгү» комбинат 226 муң рубльге. Кызылдың алгы заводу 76 муң рубльге, Ак-Довуракгың үлетпүр бүдүрүлге комбинады 56 муң рубльге, «Тудуг кезектери» комбинат 26 муң рубльге продукцияны чедир сайгарбаан.

Бараанның продукцияны бүдүрериниң планын үлетпүр ниитизи-биле чедир күүсеттинээнинин кол чылдагааны бүдүрүлгеде социалистиг чарышты, күш-ажылды организастаапы кошкак, дериг-херекселдериниң үреливишкиннерден туруушкуннары хөй болуп турарында.

Ак-Довуракгың, Чадаананың, Хову-Аксының хлеб заводтарында, Ак-Довуракгың үлетпүр бүдүрүлге комбинадында күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак, оон уламындан чылдагаан чок ажыл шагы үзер чоруктар, ол-ла бүдүрүлгелерде дериг-херекселдериниң туруушкуннары хөй болуп артышпаан.

«Тыва даг-дүгү» комбинат чыл эгезинден тура, 1089 тонна даг-дүгүн чедир бербээн. Комбинаттың бүдүрүлгелериниде сагылга-чурум суда, удурүткучуларның, специалистериниң талазындан негелденин кошкаа-биле ол хожудаашкынар тайылбырлаттынар. Фабрика технологтуг дериг-херекселдериң септелгезин багай шынарлыг ыяшын турарындан дериглер үргүлчү үреливажылдаваан турары хөй. Фабриканың цехтеринде сагылга-чурум кошкак, чамдык ажылчыннарның арага-дарыга хандыкшыырындан хөй прогулдар болуп турар. Фабрикада байдал ыңдыг турбүже, инженер-техниктар ажылдакчыларның талазындан онаашкан ажылынга ээ-харыысадга чок негелде чок чоруктар бар. Чижэ, үүрмектеп-сорттаар комплекстиң начальнигы В. А. Юсуповтуң эдлегинин улус мастери Ш. Чанзанның негелдени кошкатканындан үүрмектеп-сорттаар херекселдерге, конвейер транепортунга, руданы кургадыр черге элээн улуг үреливишкиннер болган.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының бирги кварталы доостурунга чоокшулаан. Бүдүрүлге бүрүзүнге хожудаашкынарны чайладырын ажылхерекчи ёзу-биле көрүп, коллективтин күжүн квартал планын күүседиринче моонаэрн негеттиишин турар.

ХУРАГАННАР ОНЧА-МЕНДИ

«Мөрен» совхозтуң малчынарында хөй оолдаашкыны массалы-биле чоруп турар. Хураганнары онча-менди. № 1 хойжу бригадазың малчыны Чамзырын Ыналлайның кодапында 300 хөй бар. Олардан ыяча хураган камгалаттынган. Сакмаачы Лена Ыңаалай 180 хураганны доруктуруп турар.

Ниитининг малын кыштан хүр ажырары-биле чамдык дээштиг ажылдарны чоруткулаан. Кодан бүрүзүнге сиген, дүе, сула чергелиг оске-даа чемнер чедиртинген. Чодаачы Девис-оол Дажы-Серен малчыннарга сугну үзүктел чок соортүн келген. Ч. Ыңаалай түе башка онааштыр 100 хураганны камгалап, бир хөйдан-на 1,9 кг дүктү кыргып алыр бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

Ч. САДИ.
Эрзин район.

Пропагандистиң индири

ЧОРГААРЛАНЫР МЕН

Партия өредилгезининг системазынга пропагандистей ажылдаа-ла чээрби алды чыл болуп тур мен. Бистиң «Алдан-Маадыр совхоз Калининн колхоз турар үезеи эгелеп бо ажылга ажылдап келдим. Колхоз товүүнүң коммунистеринге «Партия төөгүзүү» деп курсту өөредип эгеледим. Баштайгы дээредө таварыжып турган бергелерим ам-даа уттундурбас. Амгы үеде ышкаш белеп ном-дептер-даа кайда боор. Өөредип турар теманы чеже-даа эки билир болаа, деп аргейде болуп турар болуушкуннарны белгүмге билдингир тайылбырлаары бир бергенин бирээзи турду. Дыңнакчыларга тема бүрүзүн билдингир, тода, бөдүүн тайылбырбиле билиндирер дээш канчаар белеткенмейн чордум дээр. Ынчангы дыңнакчылар партия төөгүзүн өөренип көрбээн болгаш сонуургаар, кичээл кээр хүнүү четтикпес маңаар турду. Ынаа бүрүзүнүн өдепкейлиг-даа кончуг. Пропагандист кижи дыңнакчылардан хөйүү көрген, билген турар үнүрлүг. Ынчангаш кичээлге белеткенирин улуг ажыл болур.

Пропагандистеп ажылдап келген үем дургузунда партия төөгүзүнден аңгыда, философия, «агаар политиказ талазы-биле бөлгүмнерге пропагандистеп чордум. Көргүзүг материалдарывың чок, чедишпее болганы-биле чамдык чүүлдерни шыяр, бижиир, тыптынар ажыл база кол айтырыг турган. Совлгү чылдарда комсомолчу аныяктарга «Сайзырадгай социализминиң конституциязы» деп курсту өөредип турар мен. Пропагандист мээң ажылымга хүн бүрүнүң солун-сеткүүлү, телевидение, радио кончуг дузалап турар. Ылаңгыя «Шын» солунга үнүп турар япзы-бүрү сүмелер, тайылбырларны номчуп, ол кезии, шыгжап ап, оны кичээлдерге ажыглап турар мен. Совхозта политэкономиктиг школаларның кичээлдеринге олуржуп, пропагандистерниң аргадуржулгазын өөренип көрүп, аныяк пропагандистерге бодумнуң дуржулгам дамчыдып, арга-сүмени база берип турар мен. Амгы үеде партияның XXVI съездиниң материалдарын, СЭКП ТК-ның болуп эрткилээп Пленумнарын, ылаңгыя ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң материалдарын, аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазын сайгарып өөренип турар бис. Дыңпакчыларым дора-бүрүн идепкейлиг улус. Оларның идепкейин кедүрүп, партияның коску ажылдакчыларының ажылдары-биле, чогаалдары-биле, чечен чогаал-биле боттускай ажылдап өөрензин дээш бот-ажылдарны хөйүү бериип, хостуг темага рефераттар бижиндир турарым багай эвес түнелди берип турар. Дыка хөй аныяктар онаашкан темазывың аайы-биле кичээлдерни боттары эрттирип, мээң сеткил-сагыжым өөртүп, ёзулуг дузалакчыларым болуп турарынга чоргаарланыр мен.

М. ОНДАР.
Чөөп-Хемчик район.

БҮЗҮРЕЛДИГ

Эйлиг-Хем. Ол дээрге чорбаан кижи кайгай бээр орайдыр. Ол мырыңай дээрде шаштыга берген ыяшкан кадырлашпал даглардан баткан. Кадыр берт, хая-даштыг кожагарларның мээс чарыынга хар чыгнас.

«Күш-ажылдың хөстүү» совхозтуң малчыннары Эйлиг-Хемни өшкү малдан өстүрер чер кылдыр шиитп алганы таварылга эвес. Кадыг-доңкуп агаар-бойдустуг бо черде күш-ажылга тура-соруктуг, дээнган ажыл-херээн төлептин-биле бүдүрер, олут-чыдыы чок ажыл-ишчилер чурттаа турар. Чоокта чээ өшкү малчыннарының хуралынга чорааш, оларның чамдыктарыбиле ужуражыр, ажыл-ишкибиле танышыр аргалыг болдум.

Орук-чарын берге Даг-Доозу деп черде чурттап, өшкү малдан турар Тыва АССР-нин алдарлыг малчыны Сарыг-оол Сүрүнчейович Дарый-биле чугаалаштым. Даглариның сырынга додуга бергеп ырынныг, чугаакыр, чаяы ажыл-чаңныг кижи чорду.

—1979 болгаш 1980 чылдарда төрүүр чүс өшкүден чүс-чүс аңайларны, а он бирги беш чылдың баштайгы чылында 104 аңайны, бир баш өшкүден бир килограмм дүктү алдым. Бо чылын коданымда төрүүр 336 өшкү бар. Хүлээлгем — чүс өшкүден 100 аңайны, бир баштан бир килограмм дүктү алыры. Хем аксында Анатолий Идам, Дежнр-Сугда Хирлий-оол Донгак оларны социалистиг чарышка кыйгырган мен — деп чугаалады.

Мурнакчы малчын беш уруглуг болду. Ол улуг оглу Геннадий 10 класста, Ортунаал 7 класста. Кайызы-даа Шагаан-Арыг ортумак школазында багай эвес өөренип турар. Малчын уругларының сагылга-чуруму, оларның келир үези дээш үргүлчү сагыш човап чоруур. Оларның өөренип турар школазы-биле, башкылары-биле харылзааны тудуп, барып ужуражып турар. Оонде өске уруглары амдаа бичия.

Алдарлыг малчының өшкүлери бо айда төрүп эгелээр. Ол чымыштыг үеге ол эки белеткенген. Ынчангаш оон бо чылын бедик көргүзүглерни чедип алырынга бүзүрели улут.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

ДЭЭРЕ АЖЫЛДЫГ

Районда «Билиг» ниитилелиниң сес эге организацияларында 214 кежигүн хаара тутунган. Лекторлар чылдың отчёттуг үезинин дургузунда хөй лекцияны номчаан. «Билиг» ниитилелиниң Хандагайты ортумак школада, район эмнелгезинде эге организацияларының семинарларын, Дуп, В. Шарый-оол, Н. Кара-Сал, В. Донгак болгаш өскелер-даа чон ортузунга лекция пропагандазынга идепкейлиг киржип, партийжи идеяларның тарадыкчылары болуп турер.

К. ХОВАЛЫГ.

КАДАРЧЫНЫҢ САЛГАКЧЫЛАРЫ

Шаанда кажилериниң аът-тыг-чадаг арга чадаарда аргыжын чорааны Догаан датнын кыштагларының арааынга кокна оруктары ам дыка-ла өскерилгеп. Ында ам каалама оруктап мал чеми соорткен машинадар, трактордар малчыннарның одекгериниге чедир шуужүп турарын кижи бо-ла көөр. Ол оруктар-биле күчүлүг К-700 трактор бээнин халдын эргин чыдарын хаая эвес эскерип болур.

Үенин өскерилгени-биле чүгле черинң хевирн чаартынган эвес, харын ында чурттап турар кижилерниң амыдыралы база эжиктээп. Ол иэр чурттуг хоочун малчын Монгуш Севек-Доржу-биле база оон салгакчылары аныяк малчыннар-биле чоокта ужуражып, чугаалажыр аргалыг болган мен.

Элерлиг аъдын чедип алган, кажаажке углей баазын орган ашак кижиге машинадап дүшкеш, уткуштур кылаштап келдим. Ол Монгуш Севек-Доржу болду. Танывазы кижиниң келгенинге ол элдепсинмээн. Шаанга маңаа өске черден келген кижи-биле хамаанчок, кожа-хелбээ улустар-биле бээнин ужуражыры ында-хаая болгулаар турган. Ынчангаш дагны бээнин Догаан деп дириг амытанга домейлей адап, аңаа алгап-йөрээл кылын чорааны-даа таварылга эвес болбайн аап.

Монгуш Севек-Доржу ам улуг кадарчы эвес, а оглу Олегтиң дузалакчы кадарчызы. Хоочун малчын уругларынга бодунуң бүгү амыдыралында кылын чораан ажылхереэзн дамчыдып бергенинге, оларның багай эвес ажылдап чоруурунга өөрүп чоруур. Оон уруу Фанна Монгуш оонуң ээзи Борис Донгак-биле ам он чыл дургузунда малчынның ажылдан келген. А оглу, кезии Олег биле Нина совхозта бригадада мурнакчы малчынар, коммунистер. Оларның кодаңында бо чылын төрүүн 515 хөй бар. Малдың күшденгилдези багай эвес. Хураганнары-даа мөңги озуп-доругуп турар.

Монгуш Севек-Доржуның от-бүлеазындеп үнген аныяк кадарчылар боттарынга алган онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чылдан чылче эки күүсединн чоруурлар. Бо чылын база оларның багай эвес түнелдиг болурунга бүзүрел болур.

Фанна биле Бористиң малчын от-бүлеан арга-дуржулгада, боттарынын кымнакчайы-биле-даа өскелерден дудавас. Ам олар малының ыраг, чоок одарларын таарыштырып хуваан, мал чемнерин камнаг ажыглаан, кодаңда улут-даа, чаш-даа малдың баш саның хоратпас дээш эрес-шудургу ажылдап турарлар.

«Коммунизмниң хереглз» совхозтуң хоочун малчыны Монгуш Севек-Доржуның утуп уктаан, оон салгаан малчын ажы-толу от-бүленің күш-ажылчы чаңчылдан сагып, боттарының ажылгыр-кежээнн коргүзүп, ССРЭ-нин 60 чыл ооң төлептиг уткуур дээш кызымаккай ажылдап чоруурлар.

А. АЖИ.
Таңды район.

Чаъс бирде күштелип, бирде дымыралдың чагаа-чагаа, үш хонукта үргүлчүлеп келген. Узук-соксаал чок чыкырган чаңның-дынмирээшкин кулактарны уюктадырган. Өгжегер ак туман черден кедүрүлгеш, арга-маңгы, тайга-сыңны калбарты шуглаптарга беш базым черден ыяй чүү-даа көзүлбейн баар, сагыш-сеткил карангылап кээ. Өл-шыкка шырыыккаш, бөлүк-бөлүү-биле үзе-чаза маннашкан малдар дозуп, бөлер дээш чылчычыларның чилчин үзүлеген, ишкн-хевш көк меен кылдыр өткеп.

Чылдың аңыга эртеп эртежик бөле шаңкаш, долгандыр чортуп турул, санаа нөөрге, бир эскыр өөрү чок болган.

— Сен болариы маңаа казарып хүзээ. Мен үстүп чоруттын малдарны дилэйн—деп, улуг чылчыы Намчал-оол Монгуш эжиге чүвалаваш, чоруурунга белеткени берген.

Бирээзи чүгле бажын соглаш кылып каан. Назы-харыдаа, арга-дуржулгазы-даа улуг эжиниң ажылгы он эки билир: кандыг-бир чүвени боду кылыр дээнде, кымгадаа чайлап бербес, айбылаамас. Ынчангаш оон-биле маргышкан-даа ажыы чок.

Намчал-оол Нурзатпаевич үзүлеп чылгызын дилеп, хүнзедир чоруп келген. Каш-даа артты ашкан, каш-даа аяңны харап, дураннаан. Чүве эскербээн. Хондур-хүнзедир дымыратқан чаъстың суг кортайты кожуп берген бөөлеит планты, хевеннг тужурканы, шиижактың өттүр синнп киргеш, хөйленнп, майканы көк мөөн болдурган. Этке чыпшымынла чоруур, анчыы дегет. Ужулгаш, сы тудуп каапса деп бодап чораа-даа, чер чырыкта Кек-Аныга чедип азгаш, ол чоок-намдың кеспстер-пир дээш чылчыы дазаанып чораан. Сактырга-ла, читкен малдары ында барып караш кылынган. Чүрек шимирт дээп. Дураның дораанна ынаар углаап. Чаңгыс черде белдүнчү берген турган малдар имиртинде туман өттүр арай деп көзүлген. Олар бир-ле чүведеп хелчок кортқан хевирлиг, бот-боттарынче сыныып, тырлы берген турганнар. Чидирген малдарын тып алганынга чылчычының өөрүп кылынган сеткили дувүрээзин-биле содчу хона берген. «Адыг-бөрүзү ирги бе?» деп бодалдар башка чык дээп. «Боо-даа чүүктеп албас, кончуумну аазъ кылдыр ол бодаган.

Ол аъдының узун дынын так чыыра тыртып. аъдың шуут-ла сөөртүүшаан, бозуур даштарлыг кадыр кызааны куду чадаг чүткүдүн бадыпкан. Чүү-даа болган болза, чылгыга дүрген чедер, малдавың канчап-чоон-даа турген, камгалап алыр-дыр деп. Чылчычының сагыжы, шынап-ла, эңдезээн болган. Кончуг улуг бөрү, алыс кырган доктаага ышкаш болган.

Кежээки имир чоокшулаан тудум, күскээр чайның чоок тыныжы чылгычыны шыырыктырып келген. Ол Кок-Аңының бир, баалыынга үнүп келгеш, ыцай-бээр дурапнаан: кестүр черде чүве чок. Чыт азы даап алган ийикке, дужунда каътта элик огурган. Оон канчангаш-ла куду алзы көре бээрге дөвүп өзеп хойнунда бичежек аажыта чүве караш кылынган. Чүрек шимирт дээп. Дураның дораанна ынаар углаап. Чаңгыс черде белдүнчү берген турган малдар имиртинде туман өттүр арай деп көзүлген. Олар бир-ле чүведеп хелчок кортқан хевирлиг, бот-боттарынче сыныып, тырлы берген турганнар. Чидирген малдарын тып алганынга чылгычының өөрүп кылынган сеткили дувүрээзин-биле содчу хона берген. «Адыг-бөрүзү ирги бе?» деп бодалдар башка чык дээп. «Боо-даа чүүктеп албас, кончуумну аазъ кылдыр ол бодаган.

Ол аъдының узун дынын так чыыра тыртып. аъдың шуут-ла сөөртүүшаан, бозуур даштарлыг кадыр кызааны куду чадаг чүткүдүн бадыпкан. Чүү-даа болган болза, чылгыга дүрген чедер, малдавың канчап-чоон-даа турген, камгалап алыр-дыр деп. Чылчычының сагыжы, шынап-ла, эңдезээн болган. Кончуг улуг бөрү, алыс кырган

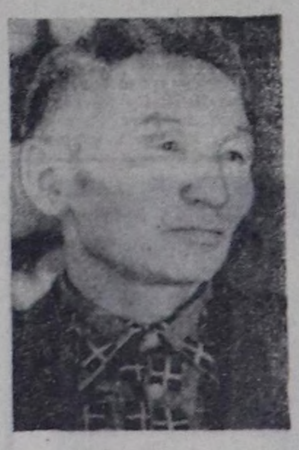

чүве-ле турган боор, аразы сырый, белдүндүр тургуланкан малдарның ол-бо талазынлан дап берип, өске өөрүп араатандан камгалап, ызырар, теверинге белеп, холдарыбиле чер хап турган шилги аскырдан арай сестип, дорт халдап чадап турган черниге ол келген. Каржы араатан кижиден деңнп маңнаар хамаанчок, харын Намчал-ооллуң боо чогун билген чүве дег, шогларар чыгыы апаарга, ол узун ыяш алгаш, коргудуп, алгырып-кускунган турган арай боорда ырадып чоруткаш, ам-на сагыжы ажаап.

Карл Маркс аттыг совхозтуң хоочун чылгычызы Намчал-оол Нурзатпаевич Монгуш чайын болган ол таварылганы сактып, шатта чүк быдарай берген малдарын лозуп, бөлүп, оожум чортуп чораап, мындаа чоокта чаа болган онзагай, уттундурбас болуушкунну база сактып келген.

...1982 чылдың январь 30. Ол хүн Кызылга, хөгжүмшин театрынга, республиканың улус ажыл-агыйының мурнакчыларының хуралы болуп турган. Аңаа он бирги беш чылдың бирги чылында кылдынган ажылдарның түнелдерни үндүрүп, оон соңгаарги сорулгаларны чугаалажып, республиканың ажыл-ишчилериниң 1982 чылда социалистиг хүлээлгелерни хүлээп алган.

Ол-ла хуралга хөй мурнакчыларны шаңнап-мактаарыбиле чергелештир, 1981-чылда көдээ ажыл-агыйда бүдүрүлгезинге эң бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш тос нижиге республика чемпиону атты тывыскаңы онзагай байырлаачыг болган. Чемпионнарга лента баглап, дипломнарны тыпсыры-биле аал долдур олурганнарның мурнуңга оларны чыскаалдыр тургузупкан. Оларның аразында назы-хары элээн улгадып: бажының дүктери көгере берген, шала сыгырзымаар карактарлыг, дорт, коңзэгар думчуктуг, бедүүн сорочка, костюм кеткек, кидис идиктерлиг, хелчок узун дурт-сыныыг эр кижи хөй улус мурнуңга үнүп келгениңден эгениксеп, арны кызыы, телевидение операторларының сценаже уламн күштүг чырыындан чылчырыктап турган.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин чемпионнарга ленталарны эгин ажыр баглап берип, дипломнарны, өртектиг белектерни тыпсып эгелээн. Намчал-оол Нурзатпаевич бодунуң ээлчээ келирин манап, шала сүрээдексеп турган.

Григорий Чоодуевич чемпионнуң лентазын эгин ажыр салып, далаш чок баглаап, дипломну тывысныышаан, хол тутчуп, байыр чедирген. Чылгычы баштай дарганың холун дыңзыг тутказ, дипломну оон соонда сегирип ап, сүрээдээнниден үнү безин үнместеп, дыңналыр-дыңналбас кылдыр «Четтирдим!» дээп.

Намчал-оол Нурзатпаевич Монгуш өскен-төрээн Ийме-зинге, чаңгыс-ла колхозка, сөөлүнде Карл Маркс аттыг аңарган совхозка 28 чыл иштинде чылгычылап ажылдап келгеш, мындыг өөрүнчүг-даа, сүрээденчиг-даа минуталарга бир-ле дугаар таварышканы ол. Эрестиг чылгычының: «Сооткаштың салыштыңар, кымның аъды эртер эвес...» деп баар өөрүшкүлүг үелериниң бирээзи чогум-на ол болган чадавас...

Кылып-ла келген ажылы ол кижи болганда, Н. Монгуш Тывата-даа, бодунуң совхозунга-даа чылгы ажылын хөгжүдериниң айтырыгларын үргүлчү сонуургап, солуннарга үнген чүүлдер эрттирбейн номчуп, четпестерге сагыжы аарып, чедиишкиннерге өөрүп, маңаа хамаарыштыр хөй бодалдарны бодап чоруур.

Шынап-ла, одар чылгызын өстүрери Тываның мал ажылының эрте-бурунгу болгаш чаңчылчаан адырларының бирээзи-ле болгай. 1931 чылда бистиң чылгывыстың саны 105,3 муң турган, а 1940 чылдың төңүүзүнде 122,5 муң чедир өскен. Ынчалза-даа дайын чылдарында оон баш саны 68,6 муң чедир кызырылган. Оон бээр-ле чылгы малдың сапы өзер тудум, харын ында-бүрү чылдагаанныдан улам-на эвээжеп келген болгаш 1970 чылдың төңүүзүнде 38,5 муң, а бо чылдың эгезинде 23 муң 63 чедир кызырылган-дыр.

Мында чылдагаанныр-ла хөй болбайн аан: көдээ ажыл-агыйда машина-техни-

Бөгүн — Метеорологияның делегей хүнү

ЧЕРНИҢ АГААРЫ: КОСМОСТАН КӨСТҮРҮ

Эдеричилерниң берген медээлерин хүлээп алыр болгаш ажылдан кылыр талазы-биле кол төптүң башкарылга черинде шактарның согунчугаштары «9» деп санга чоокшулап келгеп. Эртенги Москваның кудумчулары хайнышкынбыс: часкы хүнүң хереледиринге кижилер өөрүп, баар черлеринче шуужуп турганнар. Оларның кижи бүрүзү-ле биеэрже корбушаан, даартагы агаар кандыг болуруп бодап чоруур.

Ол айтырыга харыынны бөмбүрзектиң булуң бүрүзүнде, оөң аразында — кол төптүң залында, ажылдап турар мун-мун кижилер белеткеп турар.

Динамиктеп үн ыяжымны үреппеп:

— Москва. Обнинск-тир мен! Домешлештирген түүлдү дамчыттывыс, канчаар хүлээп алдыңар?

— Ажырбас-тыр—деп, башкарылганың эзлериниң бирээзи В. Стерлигов харылады. Эдеринчиниң радионөргүзүү зоназынче киреринге чедир 20 хире минута арты, хүлээп алыр антеннавыстың туруп турары — Обнинск-биле радиорелелиг харылзаавыстың шугумуп хынап турарывыс болур—деп, ол мөзө таййлбырлады.

Москвадан түс-түс километр ыракта, космос делгемнеринде «Метеор-2» бодунуң эдчеглиг 4293 дугаар долгандырыын кылып чораан. Черниң дүн талазындан эртепче ол уткуштур чоруп орар.

— Москва, демейлежигпи үштүп, антеннаны объектиже углап эгелединиз!

Төпке хонукта каш удаа дыңналыр ол медээ болза, «Метеор-2»-ниң дораан костүп келири Баренцово далайның кырында точкаже антенпаны углардырганың дыңнадып турар. Сигналдар экранда костүп келди. Каракка коаүлбес радиомедээлер черже шуужүп-ла турлар. Демдеглээр херекселдер ажылдап, чурукка тыртырар аппаратарның барабаннары дескиндп. ЭСМ-перинң магнитпиг ленталарында бижидери-биле сигналдарны хүлээп ап тур. Чартык шак эртекпде—Гидрометкүркомнуң бойдус курлавырларын өөренип көөр талазы-биле күрүпепиң эртемшинчилел товүнүң директорунуң оралакчызы А. Бурповтиң столунуң кырында чаа тыртыртырган чурук белеп чыдыр.

Кольск чартык ортулук, Ак болгаш Каспий далайлар, Кавказ... дыка чараш кылдыр көстүр!

— Чараш-ла-дыр — деп, Анатолий Иванович мээң-биле чөпшөрешти. Ынчалза-даа синоптиктерге оөң үпези коигус өске болдур ийин. Ындыг чуруктар агаарның яндырган девискээрин. Антаркгида. СП-22 станция. Гидрометкүркомнуң эртем-шинчилел судиолары...

— Ынчалза-даа, техниктиг бо дире хандырылга турда-ла, агаар медээп чамдыкта частыпа бээр таварылгалар база турар...

— Агаар хайгааралр албанның чамдык частырыгларынга шугуллаар чамдык кижилер тургулаар. Ол ажыл дээрге, бергезиниң талазы-биле термоядролуг реакциияны башкарары-биле демей дээрзин олар билбестер-тир.

В. ОЧАРОВ,
СЭТА-ның корр.

Москва.

Бөлбүрзектиң судалы

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ТАЙБЫҢЧЕ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАЖЕ УГЛАНЫЫШКЫН-БИЛЕ

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга айыткан тодаргай чаа саналдарны делегей нарлалгазы, радио болгаш телевидение, сураглыг политиктиг болгаш хөй-шиити ажылдакчылары калбаа-биле чугаалажып көрүп турар. Тодаргай ол чаа саналдар делегей тайбыңын болгаш аймак чок чорукту бижыглаарыпче угланган. Л. И. Брежнев тайбың талалакчыларының аразында кайгамчык улуг авторитетиг болгаш оөң саналгары, инициативалары тодаргай болгаш халы угналыг болуп турар деп, хөй тайылбырлакчылар онзалап демдеглеп турар. Тайбыңче, пиитилел болгаш политиктиг системалыңдан хамаарыла чокка бүгү күрүпелерниң аразынга тайбың болгаш ботботтарынга ажыктыг кады ажылдажылгаже угланышкының бижыы-биле чайгылыш чок уламчылаар дээш Совет Эвилелиниң шинтпирлиниң Л. И. Брежневтиң чугаазы база катап бадыткаанын демдеглеп турар.

Делегей байгалы дыка нарыыдаан амгы үеде Совет күрүпепиң политиказының тодаргай болгаш чайгылыш чок чоруу онза чүгүзе ужур-дузалыг болуп турөр. Бир талазында — Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чүрттар тайбыңга ынак бүгү күрүпелерпиң деткимчези-биле тайбыңны бижыглаарының, бүгү күрүпелер аразынга тайбың кады ажылдажылганың политиказын чорудуп турар. Өске талазында — «соок дайынның» болгаш чаа дайынның талалакчылары кижи торелгепиң ядролуг халапче киирерипиң политиказын чорудуп турар.

Европага ядролуг чепсекти кызырарының айтырыын делегейниң хөй-шиитиэп онза чүгүзе ужур-дузалыг деп сапап турар. Ол айтырыг делгейнин ракета-ядролуг дайынның улам улгаткан кыжаныышкының үзүткаар талазыбиле амгы үе-чадада кол айтырыг болуп турар. Бо айтырыг талазы-биле Совет Эвилели тодаргай болгаш эң чугула саналдарны кывргеп: Европада бар болгаш Европага ажыглаар кыдыр көрдүнгеп ийи талаларның ядролуг боочепсектерин үш удаа кызырарындан эгелээп, ортумак ыракшылдың болгаш тактиктиг ядролуг боо-чепсектерден Европа дипги бүрүн хостаарынга чедир хөмчегларни алырын ол саналдарга айытқан.

ССРЭ-ниң Европа кезээпге ортумак ыракшылдын ядролуг боо-чепсектерин немей көвүдедирии соксадыр дугайында Совет удуртулганың шинтпиринге Барыын Европаның хөй-пиитизи байыр чедирип турар. Ында тургустунган СС-4 болгаш СС-5 деп эрги ракеталарны СС-20 деп чаа ракеталар-биле солуурун Совет Эвилели соксадып турар.

Ядролуг дайынны болдурбазынче, улустар аразынга идеп-сөгүлдүг чорүктүн, күштелгепи-биле холбаштыр шыңгыы сагышсыраашкының ийи талалар клергейлээп. Сириянын Голан бедиктерин Тель-Авив бодунуң девискээрп кылдыр чарлаавын олар шыңгыы буруу шапкан.

Перси мугулдурунуң районуига тайбыцны болгаш таарымчалыг байдалды хандырарының эргежок чугулазының дугайында Болгария болгаш Кувейт медеглээп.

Бот-боттарынга ажыктыг болурунга үндезилээш, ийи күрүпелерниң аразынга кады ажылдажылганы улам ынай калбартырынче болгаш бижыглаарынче ийи талаларның чүткүлүп Болгария болгаш Кувейт бадыткаанын дыңнадыгда айыткан.

Палестинаның араб чонунуң дүрүм ёзугаар кара чаңгыс толээлекчизин — Палестинаны Хостаарының Организациязын Болгария болгаш Кувейт бир эп-сеткилдиг деткип турарын илергейлээп болгаш Чоокку Чөөн чүктүн айтырыын таарыштыр шинтпирлээринге ол организациянын киржилгезинин эргежок чугулазын бадыткаанпар. Бүрүн эргелиг Ливанга удур Израильдың дайынзырак, дерзин үүлгедиглерин, ол араб күрүпепиң иштики херектеринге Тель-Авивтиң каржы холгаарлаашкының Болгария болгаш Кувейт шыңгыы буруу шапкан турар.

Чоокку Чөөн чүкте дүшкүүрлүг чорүктүн, күштелгепи-биле холбаштыр шыңгыы сагышсыраашкының ийи талалар клергейлээп. Сириянын Голан бедиктерин Тель-Авив бодунуң девискээрп кылдыр чарлаавын олар шыңгыы буруу шапкан.

Перси мугулдурунуң районуига тайбыцны болгаш таарымчалыг байдалды хандырарының эргежок чугулазының дугайында Болгария болгаш Кувейт медеглээп.

Бот-боттарынга ажыктыг болурунга үндезилээш, ийи күрүпелерниң аразынга кады ажылдажылганы улам ынай калбартырынче болгаш бижыглаарынче ийи талаларның чүткүлүп Болгария болгаш Кувейт бадыткаанын дыңнадыгда айыткан.

ТУДУП ХОРУГДААН

ГАВАНА. (СЭТА). Чоокта болган үймээнниң удуртукчузу болгаш чаштының турган лейтенант С. Рамбокусту тудуп хорудаан дугайында Суринамның шериг эрге-чагыргалары чарлаан. Чүрттүң барыын талакы девискээринде ыыргай аразынга бөлүк өөрүбиле кады чаштының турда, ону тудуп хорудаанын Преспса Латина агенствонуң корреспондентизи Парамарибодан дыңнаткан.

Чедиишкин чок болган үймээнниң база бир удуртукчузу сержант У. Хокерни тревбуналдың шинткелии ёзугаар боолап каан.

Башкарыкчы Национал шериг чөвүлели Суринамда иштики политиктиг байдалды анализтеп көрген болгаш чүртка шериг байдалын чарлааны дээш харыысалга кембурууллуг сүлүшчилерге бүрүн онаажып турарын демдеглээп. Чүрттүң революстуг удуртулгазын узуткаарын сүлүшчилер оралдажып турган.

БОЛГАРИЯ-КУВЕЙТ ДЫҢНАДЫГ

КУВЕЙТ. (СЭТА). Эжелеткен бүгү араб девискээрлерден израиль шериглерни бүрүн үндүрериниң болгаш Палестинаның араб чонунуң дүрүм ёзугаар национал эргелерин хандырарының байдалдарында чөптүг болгаш бижыг тайбыңны Чоокку Чөөн чүкке чедип ап болгар. Болгарияның Коммунистиг партизының ТК-зының Чингине секретары, БУР-ның Күрүне чөвүлелиниң даргазы Т. Живков баштаан Болгария Улус Республиканың чазак делегациязының Кувейтиге аян-чоруунуң түңнелдериниң дугайында болгария-кувейт кады кылган дыңнадыгда ол дугайын айыткан.

Палестинаның араб чонунуң дүрүм ёзугаар кара чаңгыс толээлекчизин — Палестинаны Хостаарының Организациязын Болгария болгаш Кувейт бир эп-сеткилдиг деткип турарын илергейлээп болгаш Чоокку Чөөн чүктүн айтырыын таарыштыр шинтпирлээринге ол организациянын киржилгезинин эргежок чугулазын бадыткаанпар. Бүрүн эргелиг Ливанга удур Израильдың дайынзырак, дерзин үүлгедиглерин, ол араб күрүпепиң иштики херектеринге Тель-Авивтиң каржы холгаарлаашкының Болгария болгаш Кувейт шыңгыы буруу шапкан турар.

Чоокку Чөөн чүкте дүшкүүрлүг чорүктүн, күштелгепи-биле холбаштыр шыңгыы сагышсыраашкының ийи талалар клергейлээп. Сириянын Голан бедиктерин Тель-Авив бодунуң девискээрп кылдыр чарлаавын олар шыңгыы буруу шапкан.

Перси мугулдурунуң районуига тайбыцны болгаш таарымчалыг байдалды хандырарының эргежок чугулазының дугайында Болгария болгаш Кувейт медеглээп.

Бот-боттарынга ажыктыг болурунга үндезилээш, ийи күрүпелерниң аразынга кады ажылдажылганы улам ынай калбартырынче болгаш бижыглаарынче ийи талаларның чүткүлүп Болгария болгаш Кувейт бадыткаанын дыңнадыгда айыткан.

ГОЛЛАНДИЯДА КИЛЕҢНЭЭШКИННИҢ КҮШТҮГ ЧАЛГЫЫ

ГААГА. (СЭТА-ның корр.). Голландияның дөрт журналистерин дерзин хуптанын солдаттары Сальвадорга араатанзыг ёзу-биле ожегээр өлүргенин Голландияга сөөлгү хүнперде келген медээлер бүрүп бодыткаан. Хунта шериглериниң болгаш партизаннарның аразынга тулчуушкунпар үеэинде ол журналистер «тавырылга» болуп өлген деп бадыткаарын Вашингтонның толээлекчилери ораллажып турган.

Американың Каттышкан Штаттарының идепкейлиг деткимчези-биле чагырыкчы дерзин хуптанын белеткээнии «соңгулдалар» дээр хоозун овуузунуңун дугайында материалдарны чыып турганнар. Сальвадорнуң чагырыкчы хуптазының дерзин үүлгедиглерииң дугайында репортажтарны Голландияның телевидениезинге болгаш парлалгаларны чангыс эвес удаа алганнар. «Бистерге Сальвадорга турары күзенчиг эвес деп эң-не каржызы-биле чугаалап турганнар» деп, голланд журналист Я. Шмейн чугаалаан.

Голландияның даштыкы херектер министри Ван дер Стул аңаа чеде берген баштайгы медээлер-биле танышканының соонда баш удур планнаттынган кара ожегээр өлүрүүшкүп болганын оларга үндезилээш, чугаалаан. Сальвадорнуң хунтазы-биле Голландияның чазаа харылзааларны үзер бе деп айтырыга министр чазак чери болуунук кылып турар истелгезиннп түңнелдерин манап турар деп харылаан.

Ол чаа араатанзыг үүлгедиишкинге удурланышкынның чалгыы бүгү Голландияда нептерээн. Бүгү-ле улуг дээп политиктиг партияларның төлээлекчилери аңаа киришкеннер. Голландияның премьер-министриниң оралакчызы Ден Ойла кабинеттиң хуралының соонда чазак чери ол өлүрүкчү чорукка удурланып турарын медеглээп. Сальвадор-биле дипломаттыг харылзааны үзерин Пацифистиг социалистиг партияның парламент фракциязының даргазы Брам Ван Дер Лен пегээп.

Голландияның пайысылалы Амстердамга болгаш чүрттүп өске-даа хоорайларында чайгаар чыскаалдар болуп, аңаа муң-муң голландылар киришкеп. Амстердамга болгаш чыскаалдың киржикчилерп өлүрткеп дөрт кижиниң адын биижээп крестерни тудуп алгаш чорааннар. Беш дугаар креске араатанзыг корум-чурумнуп өлүргепи 40.000 кажиниң саның бижип каап чораан.

Сальвадорга болган оп чаа араатанзыг үүлгедиишкиня хуптага шериг болгаш экономиктиг деткимчени кылып турар Каттышкан Штаттарның ролюнуң дугайында айтырыны тургускан. Голландияның янзы-бүрү 70 хөй-пиитп организациялары кем-бүрүүлүг хуптага америк дузалампыны доп-дораап соксадыры пегээп. Латип Америкада АКШ-тың ойнап турар ролюп «Хет фрайе флок» солуп бүрүү шаап бижээп.

О. ПИВОВАРОВ.

Хөрээженнер съездизи

АЛЖИР. Алжир хөрээженнериң национал эвилелиниң (АХНЭ-ниң) V съездизи аңаа болган. Чүрттүң экономиктиг хөгжүдезиниң планнарын күүседиринге хөрээженнериң ролюп идепкейжидериниң, пиитилелге оларның социал байдалын экижидериниң болгаш делегейниң хөрээженнер шимчээшкинин бижыглаарының айтырыгларын аңаа чугаалашкан. Империализм болгаш сионизм күштериниң Чоокку Чөөн чүкте соксаал-ноок чимзенишкиннерин съезд хүлээп алган резолюциязынга шинтпирлиг буруу шапкан.

Бодунуң дүрүм ёзугаар национал эргелерин боттандырып алыр дээш демиселди Палестинаны Хостаарының Организациязының удуртулгазы-биле чорудуп турар Палестинаның араб улузун детпип турарын съездиниң киржикчилери илергейлээп.

Организастыг тургузугга хамаарышкан чамдык эдиглерни эвилелдиң уставынга киирерии делегаттар бадылап, удуртур органнарны соңгаап. АХНЭ-ниң чингине секретарынга база катап Фатима Джегрудту соңгаап.

(СЭТА).

ГФР. Герман коммунистиг партияның хүрээлеп өзүп турар. Барын-герман ажылчын аңгының ол партиязы күш-ажылчы чонпуң үндезин эрге-ажыктарын чайгылыш чокка, шинтпириг камгалаары, тайбың болгаш боо-чепсекти дүжүрери дээш чедиишкинниг демисели-биле хүндүткелди чедип ап турар. ГКП-ниң баштаар черинии чоокта чаа болган пленумунга «Немец черден моон соңгаар кажан-даа дайын эгелевес ужуруут» деп документиия хүлээп алган.

ЧУРУКТА: партия активчилериниң Ботроп (Рур область) хоорайга чакчыл болган ужуражышкынының бооп турганы. ГКП-ниң даргазы Г. Мис Герман компартияның чаа кежигүннерииге партия билеттерии тыпсып тур.

А. ГРИГОРЬЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Лондоида барган

Индияның премьер-министри Индира Ганди албанның аян-чоруун кылып, Англияның пайысылалы Лондон хоорайда барган.

(СЭТА).

ЭҢ ҮНЕЛИГ БЕЛЕК

М. И. Ульяновапың Вологдада музейинге белек кылдыр В. И. Ленинниң овур-хевирии 1918 чылда сиилбип чураан жетонну берген.

Делегейниң 20 чурттарында баштынчының овур-хевирии сиилбип чураан 400 ажыг медальдарны болгаш жетонпарны тургусканы билдингир.

1919 чылда Петроградка, революцияның ийи чыл ооңга уткуштур дарганнап кылган медальды амгы үеге чедир-ле бир-ле дугаар медаль деп санап турган. Ам шинчээчилер ындыг оөп-даа эрте ажылды — 1918 чылда кылып үндүрген медальды тыпканнар.

Жетонну холадан кылган. Ооң диаметри — 28 миллиметр. Артыы талазында — чечек чураан болгаш: «Күш-ажылчы улуг улустуң хосталгазы делгерезин!», «1917 чылдың октябрь 25-э деп ийи бижимел бар. А арыи талазында баштынчының портреди болгаш «В. И. Ленин (Ульянов)» деп бижиктиг.

В. ЖУКОВ,
СЭТА-ның корр.

Вологда.

ЭРТЕМНЕРНИ НОМДАН ТЫВАР

Школа библиотеказының кол сорулгазы класстар аайы-биле тус-тус эртемнерге херегледир, өөредилге номнарындан аңгыда, программажыткан литература-биле өөреникчилерни хандырары болур. Ынчангаш школа библиотеказының дузазы чокта өөреникчилерге быжыг билиглерни бээри болгаш аажы-чаңның мөзүлүг кижизидилгези чедип алдынмас. Номлулгадан медерелдиг бодавышкын-биле билиглерни шиңгээдип алыр.

Бистиң республиканың школалары хире-чергези-биле шупту библиотекалыг болуп турар. Школа библиотекаларының ажылдакчыларының тускай семинар өөредилгелери, ажылдың дүржулга соңгулгазы база болгудаар. Оң-мынаан школа директорларының доктаамал сагыш салышкынында библиотекаларның номнар фондузу-даа көвүдеп, номчукчу өөреникчилер-биле ажылдың арга-методтары-даа чыг келген тудум эжикин турар. Ындыг школада өөреникчилерниң билии быжыг, кижизидилгезиниң шынары бедик.

Ындыг библиотекаларның бирээзи Тураның № 1 ортумак школазында. Ол улуг школаның чыңында тускай бажында турао. Ынаар кире бээрге иштинки чырыы болгаш арыы аажок. Кижиниң кичээнгейин хөй номнар хаара туда бээр. Үргүлчү-ле өөреникчилер ында долган турар. Быт-шимээн-даа үндүрбес, чурумнуу аажок.

Ол библиотеканың ном фондузу 17 муң ажыг, доктаамал бижиткен ном ап турарлар 665 кижи, өөредилге эгезинден бээр 2170 кижи ном алган. Хүнде ортумаа-биле 53-тен 75 номчукчулар кээп турар. Олар шупту өөредилгеге хамаарышкан башкыларның, эртемнер аайы-биле номчуп ажыглазын дээн номнарын ап келгилээрлер. Хостуг үезинде боттарының сонуургалы-биле номчуур чечен чогаалдын янзы-бүрү номнарын хоорайның уруглар библиотеказындан бижидип алырлар. Ол библиотекада база 17 муң ажыг номнар бар. Школадан ырак эвесте турар.

Туранның № 1 школазының библиотеказы номнар эдилелиниң талазы-биле конгус эки деп болуур. Номнарның чурум-чыскаалын — эртемнер аайы-биле тус-тус ылган каап. Уруглар литературазының, тоогу, география, математика, физика, химия дээш өске-даа эртемнерге хамаарышкан номнарның болгаш Ленинниң чогаалдарының чыындызы ында бар. Үениң байдалыга таарыштыр солуп турар 5 стендилерни база бир өрөлде кылган. Бир өрөлди номчулга залы кылган. Ында өлүзүн каш өөреникчилер номнардан бижилгелер кылып олургулаар. Ол өрөлде словарылар, энциклопедиялар бар. Олардан өөреникчилер дыка хөй айтырыгларны билип ап турарлар.

Башкыларга таарыштыр турускан методика кабинединг бар. Ында бир ооңгагай чүве делегей литературазының шупту номнарын библиотеказының шупту номнарын тургускан. Башкыларга хереглээр эртемнер аайы-биле методиктиг литературалар, журналдар кыда хөй. Моон кайы-даа эртемнин башкылары боттарының хереглеп чүүлдерни тып ап болур.

Мында өөредилгеге хереглеттиг ховар номнар бар. 1955 чылдан 1382 чылга чедир үндүрген номнарның эдилели чаа чыгыы. Бо дээрге маңаа ажылдан турар библиотекарлардан улуг хамаарылгалыг. Маңаа Н. Е. Когёва 18 чыл улай ажылдаан. Ол библиотеканың ажылын чурумчудуп. ном фондузун көвүдедир дээш бүгү-ле эргаларны хереглеп кеткен.

— Ном салыгларындан-даа, өске хоорайлардан-даа эки номнарны болдурар-ла аргаларны хереглээп тып ап келген бис. Бир кол чүве школа директорундан детскимчеин алыры болур. Годум хуумда ховар дээш номнарны тып алгаш бажыңымга безин экелбейн, школада өөреникчилер ажыглазын дээш библиотекага берип турган мен — деп, Нина Ефимовна чугаалаар. Ол ам пенсияже үнае-даа, школада левичи өрөлди удуртпушаан, узаткан хүн болүүнде уругларга кижизидикчи болуп ажылдап турар. Чаа библиотекарыга номнарны хүлээдип турда пинти номнардан чүгле 57 рубльдин номнарын үндүр бижээн. Бо дээрге номнар эдилелиниң кампыын көргүзүп турар. Чаа библиотекарь ол школага хөй чылдарда пионер вожатыйлап болгаш башкылап келген А. Г. Давыдова киржеп. Ол дээрге өөреникчилер-биле ажылдап билир, түскай эртемнин башкы-дыр. Чамдык школаларда библиотека ажылыпче мынчаар кичээнгей салып турар-дыр.

Өөреникчилерни ном-биле ажылдап билир кылдыр өөредири оларны эртемнериниң чажыттарын боттары дилеп тып билириниче чарчыктырары болур. Өөренүкче номга ынак болгаш ону ынчан ажылдаткампаан билир болза, ол амыдыралга база ынак болгаш бодунуң күш-аъкылы-биле чонунга ажыктыг чүвени кылыр үүрлүг.

А. АРАПЧОР.

Таңды сынчың мырыңай эдээнде кызыл дыттарлыг хем эриинде бичил суур турар. Ону Кызыл-Арыг дээр. Ында дузалал школа бар. Ол эдээн каш чылдар мурнунда тургустунган. Аңаа колдуунда пенсия назыны чоокшулаан башкылар ажылдап турганнар. Совлгу үеде аныяк башкылар база кээп турар апарган. Оларның барээзи Татьяна Чырындаевна Күндүү болур.

1978 чылда Кызылдың башкы училищезинин доозукчулары алды кис Кызыл-Арыгның дузалал школазында кижизидикчилер болуп ажылдап келген. Бир ай эрткенде башкыларның бирээзи: «Мындыг чалгааранчыг черге чүрте чурттап шыдавас-тыр мен» дээш чемоданын алгаш чорупкан. Оон соонда база бирээзи чорупкан. Аныяк башкы Татьяна Күндүү эки Надежда Коркеч-ооловна-биле моон чорбас деп дугуруушканнар. Олар ам эге кластың башкылары апаргавнар. Кайызының-даа ажылдап турары эки.

Бир катап Татьяна Чырындаевна Күндүүнүң класс шагынга барган мен. Ол болуктүн эң-не бичээн Оля дээр уругже бир хаак сунду: — Сый тудуп көрем—деп, башкы чугаалаарга, салаа хире хаакты бичии уруг белеңбиле сый тулуп кагды. Оон дараазында элээн каш ындыг хаактарны бөле шараан, болуктүн эң-не бедик шыырак Аян-оолга бергеш, ону болүүбиле сый тударын чугаалады. Ол шуут чадапкан. Оон башкы бүгүдеге билдингир улуг чогаалчы Л. Н. Толстойнуң «Адазы болган оолдарын» деп бичии чечен чугаазын номчуду. Түнелиң өөреникчилер боттары— пайгаралдыгда, демнигде кандыг-даа бергелерни ажып эртип болур, кандыгдаа ажылды кылыптар деп түүнеп кагдылар

Башкылар өрээлинге Татьяна Чырындаевна-биле кижизидилге дугайында чугаа кылып олурувуста, бир аныяк башкы келгеш чугаалай-дыр. Оон ажылдан турары белүүнде демир чаңчыл бир уруг бар. Ол саазымнан дүрүлер кезип тургаш, хачы болган хырба, саазының шыгжавайындаа, безин чадаарда, кескинди богун аштаваан. Бо хүн ол уруг база келгеш, хачы, хырба болган саазын дилээндир. Башлызы Сербээн. Ынчаарга демги уруг шала кырынга кээп дүшкеш, тепкилеп-ап, ыглаап чыдыпкан. Ынчап баарга, башкызы хачы, хырба болган саазыннарын бээр үзүрга таварышкан. Оңу дыңнаваш, Татьяна Чырындаевна биче када боданып олургаш чугаалады:

— Чаңгыс бо таварылгада ийи частырыг кылып ап-тыр силер. — Бирги частырыг болза, бичии кижи дүрүлер кезип кылырынга ынак болганда, ол талазы-биле талантылыг кижи-дир, ону мактаап, богуңну ыяап-ла аштаар сен дээш, дилээн хандырар турган-дыр. Ийиги частырыгныр болза, бербес дээн болза, бербес херек. Оон кандыг кижизидилге болурун болунар билир силер.

Чогуур сүмелерни алган эжи чоруптары-биле, чаа ажылдан келген кижизидикчи Монгуш Адар-оол ажыл планын канчаар тургузарынга дузалажырын дилеп келди. Татьяна Чырындаевна канчаар план тургузарын сүмелеп, бодунуң кыдыраажын көргүзе-дир. Ында «Экономиктиг кижизидилге» деп бир эге бар болду. Мынчаар бижээн:

1. Тараа бүгү чүвениң эгези. (Беседа).
2. Стол кайын кээрил. (Мастерскаяга беседа).
3. Хевистиң өртээ. (Магазинден көрүп болур).

Башкының чорудуп турар кижизидилге ажылының амыдырал-биле холбаалыы моон-на илдең.

Башкы Т. Күндүүнүң база бир кескү ажылы хөй-ниити ажылынга идепкейлиг. Оон кижилер-биле чугаалажып билирин, ада-иелериниң амыдырал-чуртталгазы, ажыл-херээн хаңыы-биле билип чорууру болур.

К. ОРТУНАЙ,
башкы.

ХАНДЫКШЫЛ

Спорт
Спорт
Спорт

ЧАГААЛАЖЫП ОЙНААРЫ

ШЫДЫРААГА БОДАЛ ХЕРЕК

Бо чылдың март 7-де «Шынга» Улуг-Хем райондан Д. Чечекпааның «Чагаа-биле шыдыраа» деп эгелиг чагаазынга хамаарыштыр бодумнуң чамдык бодалдарымны бижикседим. Бодумну шыдыраага хандыкшылдыгларныл бирээзи мен деп санап чоруур кижи мен. Кызыл хоорайга болуп эртип турар маргылдааларга доктаамал киржип турар мен.

Солунда парлаттынган чагааның чамдык үүлдери чагаалажып ойнаары-биле республика маргылдаазын эртирбейн турар деп бижээни шын эвес. Амгы үеде республиканың чагаалажып шыдыраалаарының үш болгаш дөрт дугаар маргылдаазы улаштыр чоруп турар чүве. Үш дугаар маргылдааны республиканың шыдыраа федерациязы эртken чылдың май айдан эгелеп организастаан. Ында шупту 13 бирги разрядчылар болгаш мастерге бир кандидат ойнап турар бис. Оларның аразында республиканың шыдыраа федерациязының даргазы Матпа Самбуевич Хомушку, республиканың каш дакпыр чемпиону чораан, мастерге кандидат Николай Петрович Шишигин, республиканың хоочун шыдыраачылары Кызыл хоорайдан Леонид Забоев, Владимир Бузыкаев, хоорайның чемпиону чораан Дардаш Монгуш, Кызылда № 3 школаның өөреникчизи, өзүп олурар аныяк шыдыраачы Сергей Калинин база эртем аажылдакчыны Доржу Куулар дээш кымнарны чок дээрил.

Үүле Кызыл хоорайдан эвес, республиканың ангыангы булуңнарындан ойнап турарлар бар. Таңды районының Чал-Кежиг суурда школала башкы Ондар Куштаан, Улуг-Хем районнуң Ак-Тал суурдан школа директору Кыргыс Ким-оол болгаш өскелер-даа бар.

Чагаалажып ойнаарының талазы-биле республиканың үш дугаар чемпионады бо чылдың май айда доостур. Амдыызында Кызыл хоорайның шыдыраачылары Николай Шишигин, Дардаш Монгуш, Доржу Куулар, Леонид Забоев чаңгыс-чаңгыс санаар чидиргилиг, өскелерни мурнап, РСФСР-ниң финалынга ойнаар эрге дээш туржуп турарлар. РСФСР-ниң финалынга үүле (ийи кижи) бирги, ийиги черлерни алган шыдыраачылар киржир эргелиглер.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга тураскаатkан чагаа-биле ойнаарының база бир солун республика маргылдаазы бо чылдың март айның эгезинде эгелээн.

Бо 4 дугаар республика маргылдаазында үстүнде алы киргеп шыдыраачылардан аңгыда Хандагайтыдан Г. Монгуш, Чадаанадан С. Монгуш, Эрзинден С. Идам — шупту 17 бирги разрядчылар болгаш мастерге бир кандидат ойнап турар.

Солунда парлаттынган Д. Чечекпааның чагаазынга дүүштүр чамдык четпестербары шын. Үш дугаар маргылдаада ийи кижиниң оюну орту кирип чорда, ара соксаан, каапкаш барганнары база бар болуп турар.

Оон ынай маргылдааның эгелии солун-сеткүүл таварыштыр чарлаам, канчаар чоруп турарын үргүлчү чырыдып турар болза, шыдыраага хандыкшылдыгларга кончут-ла тааржыр ийик.

К. САТ.

СЕАНС МУРНУНДА ОЮН

Фестивальдар, конценттер, шилер... XX үүс чылдың музыказының генийи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады, ССРЭниң улустуң артизи Дмитрий Дмитриевич Шостаковичиниң төрүттүнгенинден бээр 75 чыл оюн бистин чүртүвуска болгаш бүгү делегейге калбаабиле демдеглеп эрттирген.

Совет шыдыраачылар Шостаковичиниң юбилейинге база боттуг хамаарылгалыг болурувус чугаажок. Ол чаш чылдарында-ла кайгамчык оюн — шыдыраага хандыкшаан болгаш аңаа назынybиле хаңы бердинген, хостуг үелеринде шыдыраа хөлүнүг артынга бо-ла олурункан тургулаар. Спорттуң бо хевиринге холбаштыр кол-кол болуулыкунщарны хайгаарап, янзы-бүрү бодалдаларны сайгарып, оларны бодаарынга кончуг сундулуг.

Шыдыраа Шостаковичиге бодунуң үезинин дыка хөй шылгаранган кижилери-биле харылаажып өөрүшкүнү бериn келген. Уран үүл талазы-биле оңуктери —композитор Сергей Прокофьев болгаш скрипач Давид Ойстрах-биле шыдыраалап чораан.

Шостакович харыл-даа бир патап улуг шыдыраачы-биле ойнаар аас-кежиктиг болган. Ол ужуражышкын аңаа уттундурбас кайгамчык сактышкынны арттырып каап. Ооң дугайында Дмитрий Дмитриевич боду мынчаар сактып чугаалап чораан:

— Чээрби чылдарда Ленинградка чурттап тургаш, чаңгыс-даа совет болгаш дашткы фильмнерни көрүлдезин үспейн, үргүлчү барып турган мен. Кинога кончуг ынак турдум. Шала сөөлүүредир ол үн чок киноларны «үндүрүп», ону үдеп база тургуладым...

Ол-ла үеде хүндүс кинотеатрга чедип келдим. Кино үнүп эгелей берген болду, а фойеде шоолуг эвес, каш-ла санныг көрүкчүлер артып калгылаан. Олар чалгаараан ынчылиг, далашкан-даа хевир чок, чүгле үе эрттиреринден бодан, стол кырында чытык-даан журналдар ажыын каап. олурупturарлар.

Удаваанда ол-ла фойеге база-ла шала чалгаараксаан хевирлиг бодүүң-биле кеттинген бир кижи кирип келди. Ол тырттырган чуруктар делгелгезин кезек көрүп турган. стол кырында холде кайы хамаанчок чыскаай салгылаан каап шыдыраажке көрүжүп доктаалыр-даа. Оңу кино көөр дээш залче далашкын киргеннерини бирээзи уттупканы-ла ол боор. Шак ол танывазым кижи чедир салдынмаан салыгны өөренип көрүп эгеледи. Бүдүү бодап көөрүмге, сайгарылгалын кылып турар хевирлиг.

Мен ооң чанынга чоокшулап чеде бергеш:

— Ойнай кааптар бис бе?— дидим.

Удурланыкчым мени бажымдан будумга чедир топтап көргеш, ээлдек хүлүмзуреэш, чөпшээрээнниг демдээ кылдыр бажын согаш кылып кагды. Кымның кандыг талабиле эгелээрин шилип алырыбиле ак, кара ойлдарны чажырыптарга, эге көштүү кылыры ооң үлүүнге таварышты.

Дөрт-беш көш соонда, ол менче эллексинин көрүнмүшаан, ээлээн боданы хона берди. Мээң кылган көштерим ону бодандыра каапкан хевирлиг. Ындыг чиктиг эгеге ооң мурнунда кажан-даа таварышпаанy чадавас...

Ол „билдинмес көш удурлашкычымның кандыг-ла бир чаа бодал үндүрүп, шиитпирлиг харыы бээрингe белеткелдин этези болган дээрзин ам тодаргай билингеним чугаажок — деп, композитор хүлүмзүрбүшаан, сактып чугаалаар.

Ооң харыы көжү, ындыг-ла кончуг күштүг ышкаш эвес хире бооргa, кандыг-даа чайгылышкын чокка халдаашкынче кириптим. Хайлыг-ла чүве, иттиргиг болган чүве дег, шаан халдаашкыным ындыг-ла үр болбады. Кара мерзенин шүргедеткен дүргеп халдаашкыны удурланыкчының талазындан ойтур шавышкынны алганын-даа мээн пояным долгандыр чаңчык дүжүрериниң кара булуттары диргелип келгилээн...

Ам мен болум харын ындыксан, ышкамнап, берге байдалдан үнерин бодап, бажым ижидыр боданып, таныбазым кижиниң өрүмнедир көрүп келир шоодуглуг шинчилиг сарыгзымаар карактарынга удаа-дараа таварыкчы каан олур мен.

Хөлде тургустунган берге байдалдан үштүнүп шыдаваан мен. Мээң удурланыкчым чиниг-биле удуп каан. Мен ооң мурнунда кымга-даа ынчаар уттуруп көрбээн мен.

Кино эгелээринге чедип санныг минуталар арткан. Таныбазым кижиге мээң оюнум элээн таарышкан хире. Ол мээң хомудалымны база эскере тыртып каап болду.

— Үрде шыдыраалап ойнап эгелээн силер бе?

— Үш чыл бурунгаар...

— А мени таныбр силер бе?

— Чок — дей каапкап, түүн-даа аайын тыппайн, аңгала ангалай хона бердим.

— Алёхин...

Киноже киирериниң медээзи кыңгырт диди.

Кожам тургаш:

— Таныкшын алылынар — Алёхин Александр Александрович дээр.

Ол залче углай базынты. Мен аар бодалдарымга алыскаш, өске эжиктерже шымыш дээн болдум.

Ынчан чүнү көргүзүп турганын сагынмайн-дыр мен. Ынчалза-даа мээң характерым, сагыш-сеткилим экранче эвес, а чанымда орган Алёхинче угланган турду. Ол үеден эгелээш, дүш бооп танышкын алганым удурланыкчымның оскерлиг чок аарыкчызы апаргап мен. Ооң соонда, элээн каш чыл эрткенде, 1927 чылда ырак Аргентинага Алёхин Капабланканы уткаш, делегей чемпиону апаарга, өөрүшкүмүнүң кызыгаарын үүге-даа деңнеп шыдавас турган мен.

Шостакович делегейниң бирги черн дээш болгулаан маргылдааларны аажок сонуургап, оларның чаңгызындаа эрттирбейн келген.

Ол шыдыраага ынакшылын бодүүнүң бижин турар музыкаларын ышкаш илерсиндп, аңаа хапызы-биле бердинген. «Шыдыраага канчаар-даа аажок ынак мен: ында урап үүгү-биле эртем сырый холбашкан. Ол мөзээ дыштанылганы болгаш эгелээшкүчү хайгыышкынны берип турар— деп, композитор чугаалап чораан.

П. РОМАНОВ.
төөгү эртемнериниң кандидады.

ЧУРУКТА: Кызылдың шыдыраа клувунда шыдыраачылардың хостуг үезинде ойнап орары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

СОЛУН БОЛГАН

Спортту чон ортузунга массалыг болдурар база ынаар хөй аныяктарны хаара тударының талазы-биле ажылдарны «УТКА 25 чылы» совхозта спорт комитеди чорудуп турар. Ажылчы чонуң хостуг үезинде спортчу маргылдааларны, эш-хуузунуң ужуражылгаларын эрттирери чаңчыл апар чыдар. Чоокта чаа шыдыраага совхозтуң бирги чери дээш маргылдааны организастап эрттирген.

Аңаа совхозтуң эң шыырак дээн 20 шыдыраачылары киржип, чемпион ат дээш ойнаапнар. Ийи неделя дургузунда үргүлчүлеп келген солун маргылдааның түнелиңде Арыг-Үзүү ортумак школаның башкызы Дадар-оол Ооржак эң хөй саңны алгаш, чемпион атка төлептиг болган. Совхозтуң Арыг-Үзүү салбырының эргелекчизи Кызыл-оол Дөтпе — ийиги, а совхозтуң партком секретары Янтар Монгуш — үшкү черлерни эзлээннер.

Ындыг солун маргылдааларны моон-даа соңгаар доктаамал эрттирип турарын олар дугурушканнар.

К. КОМБУ.
Улуг-Хем район.

МАРТ 23-ТЕН 25-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ-23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Мультфильмнер программазы: «Диис оглу мен болгаш...», «Бир-ле эртен», «Диспейжитеш ыт-биле шаланы канчаар чуганыл». 9.15 — «Оорлаашкын». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялар. 11.35—Телемедээлер. 11.40—14.15—Чаңсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35—Метеорологияның Бүтүделегей хүнүнге уткуштур документалдыг телефильмнер программазы: «Ай-Петр», «Даартанын агаары». 15.10 — «Орлёнок» телестудияның концерт залы. 16.00 — ССРЭ-биле Алжирниң аразынга дипломаттыг харылзааларның тургустуганынадын бээр 20 чылынга. «Алжир парламентарийлер ССРЭ-де». Документалдыг фильм. 16.20 — Красноярск крайның бот-тывынгыр коллективтериниң концерти. 16.35 — В. Маяковский. «Үе болгаш бодумнуң дугайы». Политехниктиг музейге кежээ. 18.00 — «Кижи болгаш хоойлуу».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Экономика кампалгалыг болур үзүрулуг». Липецк областың суурларында чуртталга тудуунуң дугайы. 19.25 — «ТТ-ниң экранында эң баштай». Уран-чечен фильм: «Ак дүңүң аялгаларыы». «Мосфильм». (ССРЭ), «Тохо Эйга» Кабусики Кайся — (Япония). 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Балет дугайы». К. Голейзовскийниң хореографиязы. 22.50 — 23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.30 — Совет күрүнениң үндезиннери болгаш эргелер. 8-ки класс. Кеземче хоойлуу. 13.00—Башкыга — музыка кичээли. 3-кү класс. 3-кү дамчыдылга. 14.00 — ПТУ суургуулдарымга. Физика. Ядролуг энергия. 14.30 —«Шыдыраа школазы». Разрядчылар классы. 15.00—Уланчызы. 2-ги класс. Частың аалчылары. 15.20—А. Блок. «Он ийи». 15.55—17.50 — Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

17.50 — «Үүс чылдарның хылдары». Телефильм. 18.30 — Телемедээлер. 18.45—«Үүс оруктар — чаңгылаш сээнин». 19.15 — Телемедээлер. 19.25— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Бистер, Джекбиле». Мультфильм. 19.45 — «Профессиязы — садыгжы». 2-ги дамчыдылга. 20.20—Документалдыг фильмнер программазы: «Мээң ынак хоорайым». «Хүн дээрбээнде кижи». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40— «Эртер херим иштинде кижи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия.

МАРТ-24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55—«Кино аянчоруктарының клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 9.55 — «Ак дүңүң аялгалары». Уран-чечен фильм. 11.30 — Телемедээлер. 11.35—14.15 — Чаңсар. 14.35—«Сезен чылдарның коммунистери». Документалдыг телефильмнер программазы: «Николай Лемаевтиң ажыл-херектери болгаш сагыш салыр үүлдери». «Кодзо Совет даргазы». 15.30 — А. Вивальди. Львовтуң күрүне консерваториязының күүселдеминде скрипкага ийи концерт. 15.55— «Горнистер, кыйгыга харыылаңар!» Ташкентиден дамчыдылга. 16.25—«Адазының ишпели». ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады, чурукчу В. Е. Попковтуң дугайында эртем-тайызбырлыг фильм. 16.45—Уругларга фильм. «Чырык черге чажыды-биле». 17.45—«Чурук санында-ла — хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Өөредир база кижизидер». Дамчыдылга. 18.25 — Чарлалдар. 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Делегей конкурузунуң лауреады Р. Хунцария ойнаар. 19.10 — «Маадырлыг чорук». 19.40 — «Экранда — кинокомедия». «Белен алыспаотар». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— — «Документалдыг экран». Дамчыдылганы Р. Рождественский чорудар. 22.50—23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Карель телевидениниң болгаш радионуң симфония оркестриниң концерти. Петрозаводскиден дамчыдылга. 12.25—«Стандарт чок шиитпир». Документалдыг телефильм. 13.05 — Молдав ССРниң телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле Күркомунуң хорунуң концерти. Кишиневтан дамчыдылга. 13.40 — Г. Троепольский. «Ак Бим Кара Кулак». 14.15—Горький хоорайның эвилелдер аразының Культура ордузунуң «Музыка аялгалары» деп вокал-инструменталдыг ансамблинин концерти. 14.35 — «Гаврош». Уран-чечен фильм. 16.00—17.35 — Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — Документалдыг фильмнер программазы: «Бажыер». «Келир үе дугайында чугаа».

МОСКВАДАН

18.00 — «Өөредир амыдыралы». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 19.45 — «СЭКП-ниң XXVI съездининң шиитпирлерин — амыдыралга». 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — «Үе». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 19.45—Неделяның «спорту. 20.15—Арменияның күрүнениң камерлиг оркестри ойнаар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Эртер херим иштинде кижи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия. 22.40 — Аныяктар командаларының Европага бут бөмбүүнүң чемпионады. ССРЭ-ниң болгаш Францияның шилиндек командалары. 2-ги тайм. Ереванданы дамчыдылга. 23.15 — Композитор В. Гавриллиниң ырылары. 23.30—01.00 — Европа чемпионнарының хоккейге кубогу дээш маргылдаа. «Енисей (Красноярск) — «Болтик» (Швеция). 2-ги тайм. «Олимпийский» спорт комплекизинден дамчыдылга.

МАРТ-25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — М. Равель. «Вальс». Хореографтыг поэма. 9.10 — «Уругларга анчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.40—«Белен алыспастар». Уран-чечен фильм. 11.00 — Будурулге гимнастиказы. 11.30 — Телемедээлер. 11.35—14.15 — Чаңсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чыл—кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг телефильмнер программазы: «Павел Власовтуң көрүп турары-биле», «Сос соонда — боттуг ажыл». 15.10 — «Орус чугаа». 15.40 — Грецияның национал байырлалы — «Хамаарышпас чорук хүнүнге». 16.40 — Уругларга фильм. «Чырык черге чажыды-биле». 2-ги серия. 17.40 — «Фронтудан чагаалар». Документалдыг фильмнин баштайгы үндүрүлгези. 18.00—Миллионнарның ленинчи университединдеги». «Энергетика — черниң курлавырлары болгаш кижиниң хереглели».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 19.25 — «ТТ-ниң экранында эң баштай». «Хүн караанда довурак». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Поэзия» альманах. 22.50—23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Совет ыры концерти. 12.15— Эртем-тайызбырлыг фильмнер программазы: «Коргуш чокка», «Туттурбас херелдер». 12.45 — Уругларга фильм. «Арга-ыяш күүтениниң дугайында тоожу». 14.00 — Мультфильмнер: «Ракша», «Оорлаашкын». 14.35 — «Дустуг кижи». Бижиктиг уран-чечен фильм. 15.50 — Телемедээлер. 16.00— 17.40 —Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

17.40 — «Үе». Уран-чечен телефильм. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Камналгалыг болгаш хумагалалдыг чорук дээш». 19.05 — «Кузбасстан келген директор». Документалдыг фильм. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар, рекламалар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Ийи ыт дугайында». Мультфильм. 19.45— «Часкы парктa». Фильм-концерт. 20.10 — «Мурнуу Якутияның шагы». Документалдыг телефильм. 20.30 «Советтер болгаш амыдырал». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Эртер херим иштинде кижи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү серия. 22.40 — «Медеборы» ансамблының концерти. Тернополь хоорай. 23.00—23.45 — ССРЭ-ниң бут бөмбүүнүң чемпионады. ЦСКА — «Кайрат». 2-ги тайм. Львовтан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

агаар

Республиканга бөгүн көжер булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүпе 25—30, чамдык районнарга 33—38, хүндүс 12—18, чамдык районнарга 3—8 градус соор.

Кызылга кезек булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүпе 33—35, хүндүс 12—15 градус соор.

КИНО

МАРТ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ». «Мээң ашаам боон көрүнерем» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Атлантиданың баштыннары» 9.00, 12.40 шактарда, «Тоолдар уламыл-ла турган» деп киноклуб 10.50 шакта, «Албадаттырып адаганнар» 17.00, 19.50 шактарда, «Суургаларда туктар» 15.00 шакта.

«КАА-ХЕМ»: «Огарёва-6» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Москва карак чаштарынга бүзүревес» 14.40, 17.30, 20.20 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Абба» 18.30, 20.30 шактарда.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 2-24-63, редакторнун орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийн амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 98.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00679.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 69 (11867) | 1982 чылдың март 24, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ТАШКЕНТИДЕ ЧЕДЕ БЕРГЕНИ

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы эш Л. И. Брежнев март 22-де Москвадан Ташкентиде чеде берген.

Ташкент аэропортун байырладыы-биле шимээн. «Кирип моорланар, эргим Леонид Ильич!» деп бижиглелдиг лозун аэропорт бажынында кызыл пөсте чайнап турган. Туктар азар чөрлерде—ССР Эвилединиң Күруне тугу, эвиледдешкен бүгү акы-дунма республикаларның туктары.

Эргим аалчыны уткуурубиле аэропортка республиканың алдарлыг кижилери, партияның хоочуннары, эртем болгаш культура ажылдакчылары, хөй-нийтиг төлөөлекчилери чедип келген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидов, Узбек ССР-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы И. Б. Усманходжаев, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. Д. Худайбердыев, республиканың өске-даа улуртукчулары самолет чадазының баарынга барып, Леонид Ильич Брежневке чүректиң хамыдыдан байыр чедирген.

Эш Л. И. Брежневти Ташкентиде байырлалда барганнар: СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, Киргизияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары М. Г. Ганыров олар уткаан.

Хөвен ажыллыг бригаданың удуртукчузу, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Т. Ахунова, пос-таавычы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. П. Казанцева, кан эриллирикчизи М. Егоров олар аэродромга кээп, Леонид Ильичиге хундуткелдин ёзуузу-биле хлеб-дуз тудускан.

Аныяктарның төлөөлекчилери аэродромга Леонид Ильичиин боодал-боодал кызыл чечекterлиг уткааннар.

Автомашиналар хоорайже шуужупкан. Хоорайже орукту дургаар транспарантылар, лозуңнар-биле шиметтинген кудумчуларда, төлдерде болгаш проспектилерде Ташкентиниң он-он муң чурттакчылары Леонид Ильичиге өөрүшкү-хундуткелдиг ёзу-биле чүректиң хамыдыдан байыр чедирип турганнар. Узбек чанчыл ёзуугаар ан хундулуг аалчыларны уткуур чонуун хөгжүм херекледи чангыланып турган.

(СЭТА).

Апрель 17–коммунистиг субботник хүнү

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

Чылдың-на, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнүң будуузүнде, бистиң чуртувуска коммунистиг субботник эрттирери чаңчыл апарган. Улуг баштың-чының төрүттүнген хүнүн күш-ажылчы байырлал кылдыр демдеглээр талазы-биле эгелээшкинни москвачылар үндүруп турарлар. Оларның инициативазын деткээн митингилер «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия болгаш даг цехтеринге болуп эрткилээн. Ол коллективтерни комбинаттың бүгү ажылчыннары, суур чурттакчылары деткип, бо чылын коммунистиг субботникке бир демниг киришкеш, бедик будурунчулуг ажылдаарын хулээнгеннер.

— Коммунистиг субботник —Хову-Аксынга-даа, бүгү республикага-даа күш-ажылчы улуг байырлал-дыр. Бистиң суурда ону удуртуп эрттиреринин штавы тургустунган— деп, штаб начальниги, Хову-Аксы суур Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы А. И. Иванов чугаалады:— Ам аңаа уткуштур белеткел ажылдары чоруп турар. Штабтың хуралы апрель эгезинде база болур. Ынчан коллектив бүрүзү чеже хире хемчээлдиг ажылды кылыры, беш чылдың фондузунче чеже рубль шилчидери тодаргайлаттынар:

— Ажылчын коллективтер боттарының ажылдаар черлеринге хүнзээрлер. Ол хүн 3100 ажыг кижи коммунистиг субботникче үнер. Олар ниитизибиле 11 муң рубльдиң ажылын бүдүрерлер. Он бирги беш чылдың фондузунче 4250 рубльди шилчидерин планнап турар бис. Суур чурттакчылары септелге ажылдарынга, кудумчулар болгаш тротуарлар аштаарынга, уруглар албан черлерин, школаларны чугайлап, оларның девискээрин арыглап, аян-шинчи киирерингe киржирлер.

Хову-Аксы суурнуң чурттакчыларының сорулгазы чаңгыс. Коммунистиг субботник хүнүнде организастыг болгаш бедик көдүрлүүшкүнүүр ажылдаарлар.

Ш. ДОРЖУ.

Часка белеткел

УРЕЗИН БЕЛЕТКЕЛИН ДҮРГЕДЕДИР

Марттың 15-тин медээзин ёзугаар алырга, республикада тараа культураларының 14596 тонна үрезини урдунган. Ол дээрге 1982 чылдың часкы тарылгазынга хереглээринин үштүн бир кезин-дир. Четпес үрезинни амгы үеде күрүне курлавырындан сөөртүп турар.

Урдунган үрезинниң чажар шынарынга чедир 76,7 хуузунун арыглаттынганы, а бирги болгаш ийиги класстарның үрезининиң 5507 тонна болганы элээн дүвүренчиг. Ылангыя Улуг-Хем район үрезининиң дөңгүп-ле 20 хуузун уруп ап шылаан болгаш оон 60 хуузун арыглап четтиккен. Барыын-Хемчиктин совхозтары урдунган 406 тонна үрезининиң 257 тонназын арыглаваан. Үрезин арыглаашкыны «Ак-Туруг», «Күш-ажылдың хостуу», «Найырал», «Сүт-Хөл», «Тыва» совхозтарда шынар чок болгаш оожум чоруп турар. Эрзин, Тес-Хем, Тожу районнар үрезин арыгларын ам-даа эгелевээн.

Республиканың бо чылын чажар бүгү үрезининиң 45 хуузу Танды болгаш Кызыл районнарда урдунган. Үк үрезиннерниң 92—97 хуузу чажар шынарынга чедир арыглаттынган. Өске черлер оон үлегер алза чогуур.

Республикала 7100 тонна райончуттунган соргуг үрезин бар. Ол эвээш. Ындыг болганда, райончуттунган «Саратов-29», «Красноуфимский-95» үрезиннерни күрүне курлавырындан ап, үрезин алыр кылдыр тарыыры чугула.

Тараанны көдээ ажыл-агый культураларының аарыгларындан камгалаар талазы-биле хемчеглерни баш удур алыр херек. Чижээлээрге, тараанын өртенги үрезиннин даштынга турда, кургаг, чартык-кургаг азы өл хоранныаашкыны чорудар. Ол арганың ажыктыы амыдыралга бадыткаттынган, болу нарын эвес болганда, чогуур үезинде шын кылырга, аарыг бүрүнүбиле үзүткаттынып болур. Бурулаап өртеннин чамдыызы тараанын иштинче кире берген турар болганда, ону изидип хораннаары чугула. Эрткен чылын «Улуг Октябрь», СЭКП-нин XXV съездизи аттыг совхозтарга хораннаашкыны шынар чок чоруткынының түннелинде тараа өртеннээн болгаш дүжүттүн үш хуузу чедир алдынмаан.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының часкы тарылгазынга чедир үе эвээш арткан. Амгы үеде үрезинни четчелээри, арыглаары болгаш хораннаары агрономиарның, ажыл-агый удуртукчуларының, бригадирлериин —бүгү тараажыларның соңгаарлаттынмас херээ. Үрезин кандыг болдур, дүжүт ындыг болур. Ынчангаш үрезин белеткелинче кичээнгейни күштелдирери, бо талазы-биле социалистиг чарышты организастаары чугула.

М. ГЛАДЫШЕВ,
республиканың үрезин инспекциязының начальниги.

БЕЛЕНИНИҢ ШУГУМУНДА

«Бай-Тал» совхозтуң механизаторлары ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл ооң төлептиг уткууру-биле чарышпышаан, он бирги беш чылдың ийиги чылының часкы хову ажылдарынга техниканы белеткээрин шалыкшын чорудуп турар. Олар ам дугуйлуг 9 тракторну, 10 сеялканы, 17 андазынны, 70 илпирии эки шынарлыг кылдыр септеп дооскаш, белениинин шугумунда тургускай. Техника септелгезинге М. Өпер-оол, Б. Протокол олар нормазын 110—120 хуу күүседип, эки ажылдаан.

Шөлдерин чемишчидерибиле муң тонна одеиҥи сөөртүп төккеп.

Чаеку хову ажылдарын чорудары-биле комплекстиг отрядты тургускан. Ооң удуртукчузунга Ооржак Натпитти томуйлаан. Амгы үеде Ак-Терек болгаш Бай-Тал бугалдарының дестерин, уннарын аштаарын чорудуп турар.

Х. КАРА-ООЛ.
Бай-Тайга район.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

ССР Эвилединиң 60 чыл ооңга тураскаатка социалистиг чарышка «Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери идепкейлиг киржип турар. Ооң түңнелинде совхозтуң бирги кварталда күрүнеге сүт садар планы марттың 15-те 109,4 хуу, а эът садар планы мырыңай 195 хуу күүсеттинген.

Кыштаглаашкыны чедиишкиниг эрттирер, мал бажың хоратпас, малдың чаш төлүн бүрүн ажаап алыр дээш чарыш бо хүшперде улам калбарган. Март айда, эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, совхозта инек 13,4 хуу, хөй 28,4 хуу, чылгы 8 хуу, ини 12 хуу хөй. Инектиң болгаш чылгының хорамчазы ийи-ийи катап кызырылган.

Малдың чаш төлүн ажаап алыр ажыл база түлүк. Бо хүшперде эрткен чылдың бо үезиниден 3,2 катап хөй инек, 2,2 катап хөй хөй төрээн, оларның чаш төлү менди. Төрүүр хөй ам-даа бар, ынчалзажок чүс башка онааштыр ам безин 89 хураган алдынган. Виктор Бичелдей, Кол Мырыңай болгаш өскелер-даа төрээн хөй бүрүзүнден-не хураганны бүрүн ажаап ап турар.

Кок-Чар сүт-бараан ферамазында сүт будурүлгези эрткен чылдагыдан 50,6 хуу ковудээн. Ында сүт саар талазыбиле социалистиг чарыштың мурнуку одуруун Ранса Шойсүрүн биле Мария Бирлей ээлеп турар.

1981 чылга деңнээрге, мал бажының хорамчазы элээн эвээжээн, ылангыя мыйыстыг бода малдыы ийи катап кызырылган. Өдүген тайгазының пвижкелери амгы үеде мындылар анайлаарынга бүгү тала-биле белеткенип турар.

Бистиң корр.

Тыва АССР-ниң Кинофикация талазы-биле күрүне комитединиң даргазынга эш К. К. Саяның томуйлаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Кинофикация талазы-биле күрүне комитединиң даргазынга Кан-оол Курбевич Саяның томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың март 23.

Фоторепортаж

БАЖЫҢНАРНЫ ЭПТЕЙ САЛЫП...

Бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуу — Чаа Шагаан-Арыгда РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу Александр Федорович Ягодинниң удуртканы комплекстиг бригаданың кежигүннеринге. «Шагонартажстрой» трестиң удуртукчулары улуг бүзүрелди көргүзүп, чаа бажыңнарны тударын оларга дааскан.

Чаа бажыңнарны Красноярск хоорайның бажыңнар тудар комбинадынга будуруп үндүрген. Оларның ханаларын, шалазын, дээвирин шуптузун бүрүнү-биле кылгаш, оларны Сибирьниң аңгы-аңгы хоорай, суурларынче чорудуп турар. Ынчангаш оларны барган черлеринге дүжүргеш, эптеп турган тургузар.

16 өг-бүле чурттаар шак ындыг эптээр бажыңның тудуун Чаа Шагаан-Арыгда эгелээн. Ол бистиң республикада эң бир дугаар шенелде болуп турар. Ынчангаш ону кылырын А. Ф. Ягодинниң удуртканы комплекстиг бригадага даасканы-ол. Баштайгы үеде ол бажыңны канчаар эптээриниң талазы-биле улуг бергедээшкиннер турганын бригадир чугаалап турар. Амгы үеде белен кылып хаан бажыңнарны эптей салыр ажыл шуудаан.

Ук бажыннарны архитекторлар Соңгу чүктүң хоорай, суурларының чурттакчыларынга таарыштыр кылган. Оларны 55-тен 61 градус соокка чедир иштн бичиндаа доңмас кылдыр ханаларын тускай чылыглаан материалдар-биле кылган. Комсомолчу шалыпчы тудугнуң чурттакчылары бо чылдың төнүүзүндө ол бажыннарже кежүп киреглер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: А. Ф. Ягодин биле ол бригаданың прорабы Анатолий Лопсан олар чаа бажыңны канчаар эптээриниң схемазын көрүп турары; мурнакчы кран башкарыкчызы Ольга Разумей чаа бажыңның ханаларын кран-биле эптей салып турары.

Авторнуң фотолары.

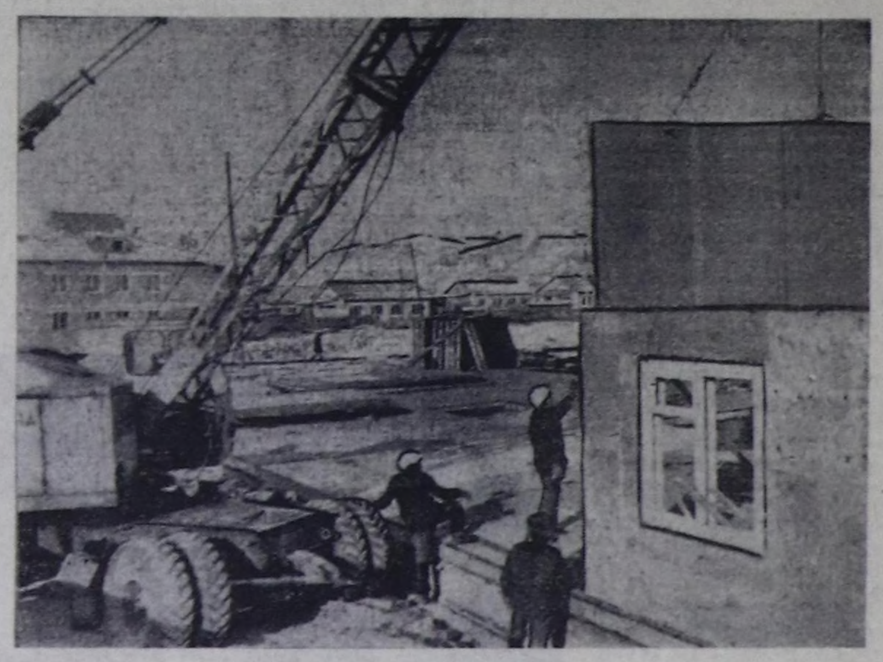

ДАШТЫКЫДА

ИНДИЯНЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ СЪЕЗДИЗИ

ВАРАНАСИ. (Уттар-Прадеш штат). Индияның Коммунистиг партиязының XII съездизи март 22-де Варанасиде ажыттынган. Ооң ажылында 2 муң чыгам делегаттар болган аалчылар, ол ышкаш акы-дунмалышкы даштыкы партияларның болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң 40 хире делегациязы киржип турар. СЭКП-ниң делегациязын ол съездиде СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Э. А. Шеварднадзе баштап барган.

Индияның Компартиязының съездизи Мурнуу-Азияда болгаш чер бөмбүрээзиниң өске-даа девискээрлеринде делегей байдалы парыыдаан үеде эртип турарын ИКП-ниң Национал чөвүлелиниң Чингине секретары Раджешвара Рао бодунуң эге сөзүнге демделээн. АКШ-тың администрациязының дайынзырак угланыышкынының түңнелинде дыка өскен термоядролуг халаптың кыжанары кижи төрелгетеннин кырында диргелип келген. Боо-чепсекти улам-на эдералдыр бүдүрүп турарынга удур, бүтүн-ниити айыыл чок чорукту бижиглаар дээш, улустар аразынга тайбың болгаш кады ажылдажылга дээш совет эвилелиниң болгаш социалистиг өскедаа күрүнелерниң чайгылыш чок демисели ол байдалдарда онза ужур-дузалыг деп, Р. Рао чугаалаан.

ИКП-ниң съездизинин ажылы март 28-ке чедир уламчылаар.

(СЭТА).

КОМИССИЯ АЖЫЛЫҢ ДООСКАН

ЛОНДОН. (СЭТА). Чепсегленишкинни дүжүрериниң болгаш айыыл чок чорукту айтырыгларының талазы-биле хамаарышпас комиссияның эдлчеглиг хуралы Лондонуун чанында Дитчли-паркка март 19-тан 22-ге чедир болуп эрткен. Комиссияның хуралынга оон даргазы, Швецияның Социал-демократтыг партиязының удуртукчузу У. Пальмеден антыда, АКШ-тың күрүне секретары чораан С. Вэнс, Великобританияның даштыкы херектер министри чораан. Д. Оуэн, голланд болгаш норвег социал-демократтарның удуртукчулары Н. М. Ден Ойл биле Г. Харлем Брундтланд, Дем каттыштырылганының чингине секретары Ш. С. Рампал, Танзанияның даштыкы херектер министри С. А. Салим болгаш оон-даа өскелер киришкен. Совет Эвилединден комиссияның ажылынга академик Г. А. Арбатов киришкен.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле 1982 чылдың июлда эрттирер кылдыр төлевилеттинген ийиги тускай сессиязынга киирер апаар сүмелерни болгаш санаалдарны чугаалажыры комиссияның ажылының кол кичээнгейинге тургап.

Хуралдашкыннар үезинде боттуг дешилгени чедип алдывыс деп, комиссия ажылы доозулган соонда У. Пальме чугаалаан. Чепсегленишкинни дүжүреринин болгаш айыыл чок чоруктуң айтырыгларын канчаар көөрүнге база тодаргай, боттуг сүмелерни чедип алырынга дугуржуп аптар боор бис кылдыр бодай-дыр мен деп, ол демделээн.

Комиссияның дараазындагы, түңнел хуралы бо чылдың апрельде Стокгольмга болуур.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИНИН ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Бөгүн, 14 шакта, СЭКП Кызыл хоорайкомунуң хуралдаар залынга улус депутаттарының хоорай Совединиң IX сессиязы болур. Хүн айтырыы:

1. Күүскомнуң 1981 чылда кылып чөрүткен ажылының дугайында отчёт.

2. 1982—1986 чылдарда хоорайны чазагайжыдарының болгаш ногаанчыдарының планын бадылаар.

ЧАЛЫЫ ТЕЛЕВИЗИЯ

Март 25, пятница

Кызыл хоорай

16.00 Чаа кинолар. Мультфильмнер.
16.30 Ырлар.
17.00 Ырлар.
17.30 Ырлар.
18.00 Ырлар.
18.30 Ырлар.
19.00 Ырлар.
19.30 Ырлар.
20.00 Ырлар.
20.30 Ырлар.
21.00 Ырлар.
21.30 Ырлар.
22.00 Ырлар.
22.30 Ырлар.
23.00 Ырлар.
23.30 Ырлар.
24.00 Ырлар.

Москва

16.00 Чаа кинолар. Мультфильмнер.
16.30 Ырлар.
17.00 Ырлар.
17.30 Ырлар.
18.00 Ырлар.
18.30 Ырлар.
19.00 Ырлар.
19.30 Ырлар.
20.00 Ырлар.
20.30 Ырлар.
21.00 Ырлар.
21.30 Ырлар.
22.00 Ырлар.
22.30 Ырлар.
23.00 Ырлар.
23.30 Ырлар.
24.00 Ырлар.

Партийжи амыдырал

ПЕРСПЕКТИВТИГ ПЛАН-БИЛЕ

«Большевик» совхозта он үш кижи составтыг таарыштырыла чөвүлели ажыллап турар, оон кежигүниери боттарының кылыр ажыл-херээнин дутайын чугаалажырыбиле бо-ла чыгаын келирлер. Чөвүлелди совхоз директору Т. Шаалы удуртуп турар. Оон ажылын будун чылдың перспективтиг планын ёзугаар партияның айтыышкынарынга болгаш СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунун бюрозунун доктаалынга дүүштүр чорудун келген. Планны тургузарда кодаа Советтин күүскомунун, хөй-нийги организацияларының даргаларын, школаның база Культура бажыңының директорларын чалап алгаш, олар-биле дугуржуп тургускан, чөвүлелдин хуралынга бадылап, парткомун удуртулгазынга даянып алгаш чорудуп турар. Чөвүлелди районда эки ажылыг деп көрген.

Эрткен чылын чөвүлелдиң хуралын 5 удаа эрттирип, аңаа 12 айтырыгларны чугаалашкан. Чижээ, Культура бажыңының директору А. М-Л. Монгуштун, совхозта спорт чөвүлелининг даргазы Б. К. Люндуптун, таарыштырыла чөвүлелдиниң кежигүнэри Р. Монгуштун, З. Ховалыгның, чоруткан ажылдарының дугайында дыңнадыгларын алган. Ол ышкаш чайгы дыштанылгада өөреникчилерниң күш-ажылчы кижизидилгезин канчаар организастап турарының дугайында Шеми ортумак школазының директору Д. Б. Имажаптын, аныяктар ортузунга спорт ажылын организастаанының дугайында сиөвтчөвүлелдиң даргазы Б. К. Ооржактын, ег-бүлелерниң отчёттуг концерттерин организастаанының талазы-биле Культура бажыңының уран чүүл удуртукчузу С. Ч. Монгуштун информацияларын база дыңнаан. Суурда уругларның спорт шөлдүүштерин тудугларының чорун турарының дугайында таарыштырыла чөвүлелиниң даргазы А. Т. Шаалы ийи удаа дыңнадыг кылган. Агитквартал-дар даргаларының дыңнадыгларын база план ёзугаар алгылаан.

Чөвүлелдиң хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин организастаанының түңнелинде чамдык чүүлдер кылынган. Суурга уругларның дерт спорт шөлчүгештерин өскелерден эки кылдыр дээш. Чөвүлелдиң даалгазыбиле «Найырал», «Оймак», «Тиилелге» агитквартиралар аңнаң малчыннарга 3 өглерни дерип кылырынга идепкейлиг киришкен. Дагдыныкчыларының, пенсионерлериниң хуралдарын эрттирип, аңаа оларның чөвүлелдерин тургускан, аныяктар ортузунга кижизидилгезинге ажылын, суггатыг черлерниң ажыглавын өскүдер талазы-биле секцияларны тургускан.

Таарыштырыла чөвүлелиниң ужуртулгазы-биле өскелерде ажылдарны чорударынга хөй-нийги организацияларының киржилгези идепкейжээн. Ылаңгыя профилактика чөвүлелиниң хуралынга 53 хамаатыларның керектерин сайгарган. Уругларның кижизидилгезинче сагыш салбас, хөй-нийги черлерниң корум-чуруму үреэп кижилер-биле шыңгыы чугаалашкан. Хөй-нийтиниң корум-чуруму үреэни дээш эш хүүзүнүн суурга чамдык өштерин хереэп керген. Шеми көдээ Советтин ҷанында администрativtig комиссия база идепкейлиг ажылдап турар. Оон ажыктар ортузунга спорт ажылын организастаанының дугайында сиөвтчөвүлелдиң даргазы Б. К. Ооржактын, ег-бүлелерниң отчёттуг концерттерин организастаанының талазы-биле Культура бажыңының уран чүүл удуртукчузу С. Ч. Монгуштун информацияларын база дыңнаан. Суурда уругларның спорт шөлдериниң тудугларының чорун турарының дугайында таарыштырыла чөвүлелиниң даргазы А. Т. Шаалы ийи киржир. Бо ажылга комсомолчу оперативтиг отряд база киржип, субботаларда, воскресеньелерде доктаамал дежурныйлап келген.

Координация чөвүлели социалистиг хөойлу-дүрүмну болгаш хөй-нийтиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле тодаргай ажылларны чорудуп келген. Культура бажыңында 7 бөлүм бар, ында 146 кижи хаара туттунган. Таарыштырыла чөвүлелиниң даргазының инициативазы-биле суурда хереэженнер болгаш Культура бажыңының чөвүлелдери каттыжып алгаш, ег-бүлениң отчёттуг концерттерин организастап турары солуп. Совхозтуң уран талантылыглары районга болуп эрткен уран чүүл көрүлдезинге ийигги черни, школаның өөреникчилери школачыларның ынчалдыг көрүлдезинге үшкү черлерни алганнар. Совхозтуң күш-культуржуулары спортчу маргылдааларга база шаңналдыг черлерни эвлээн.

Таарыштырыла чөвүлелиниң ажылында чедир ышдынмайн турар чүүлдерни бо хүннерде аналиэтен көрүп, оны чогүур деннелге тургузарының хемчегерин ап турар. Чон ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылдың дээштинин чедип алырынче хөй-нийги организацияларының күжениишкинин мөөнеп турар. Сөөлгү үеде эш хүү судунун ажылы кошкаан, дружинниктеваниң талазыкаан дежурныйлаашкын графигин үзер чоруктар бар. Дагдыныкчылар чөвүлелиниң болгаш назы четпестер ортузунга ажыл чорудар комиссияның ажылын чедип организастаарының база негеттинин турар. Ажылга аскелээ четпестерни чайладып, хөй-нийги организацияларының бир лемнег ажылын улам идепкейжилгелиг таарыштырылга чөвүлели киржирип турар.

Н. ДАЖЫНМАЙ.
«Шынның» корреспондентизи.

Депутат булуңу

ТУРА-СОРУК, БҮЗҮРЕЛ ТУРДА...

«ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл ооңуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалыбиле ферманың ишчилери танышкаш, «ССРЭ-ниң 60 чылынга—60 шалыпчы неделя» деп кыйгырыгның адаа-биле социалистиг чарышты улам калбарткан. Коллективтиң 1982 чылда социалистиг хүлээлгелеринде күрүнеге сүт садарының чартын чылда планныг онаалдазын май 18-те күүседирип, чыл планын 1982 чылдың ноябрь 7-де боттандырары көрдүнген. Бо чылдың алды айларының планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүседирип ферманың аныяктары, комсомолчулары ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге аддар болдурар. Хүлээнгени күштүг дижир, ынчангаш мурнувуста салдынган соруглаларны көрдүнген хуусазында күүседиринин аргалары бисте бар. Ынчангаш коллективтиң бүгү күжү олче угланган.

Коллективниң аныяк, комсомолчу-аныяктарыны. Соруглаар улуг. Комсомолчу отчугаш-биле тура-соруктуг ажылдап турарлар хөй. Оксана Үней, Клара Оюп. Алевтина Кечил-оол, аныяк коммунист Ольга Сырат оларның ажылы макталдыг. Үстүнде саанчылар планныг онаалдазын, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип келгенер. Чижээ, саанчы Клара Оюп бодунга быжыглаан инектеринден саап алыр планныг онаалдазын бүдүп чартык катап ажыр күүседип турар. Оператор Оксана Үкейниң ажылы эжиниңдең дудан чок. Оксана коллективке ажыллап киргеш, ийи чыл чедип турар. Оон ажылы дуржулгалыг эштеринден дудан чок. Эрткен чылгын түңнелиле ВЛКСМ ТК-ның «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп хөрек демдээ-биле ол шаңналкан. Кижи бүрүүнүн чедишкинниринден, ажылындан шиитп коллективтин ажылы улуг хамаарыжыр дээрзин билир бис.

Ферманың ишчилери көргүзүглери эки. Эрткен чылдың планныг онаалдазы база ажыр күүсеттинген. Бүдүрүлгечи ол көргүзүглериниң дээш чүгле районда эвес, харын республиканың сүт-бараан фермаларының арасында чарышка эки көргүзүглерниг болуп турарыбыс биске хөйүү хүлээндирип турар. Ынчангаш күрүнеге бо чылын 3300 центнер сүттү, эрткен чылдыңдан 200 центнер ажыгны бо чылын садарын хүлээпдивис. Фермада ажылдың чүгле сан талазыбиле көргүзүүнче эвес, бүдүрген продукциянын шынарынче кичээнгей улуг. Эрткен чылын дужаагаш сүттүң 95 хуузу бирги сорттуу болган, а бо чылын ону 98 хуу чедирер соруглалыг бис. Хүн бүрүде шиитп ажылывысты каксы чүгаалаарга ыңдыг.

Ферманың ишчилери колдүүнда шупту херээженнер. Ынчангаш оларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче совхозтуң дирекциязы, партком, ажылчын комитеди улуг кичээнгейни угландырып келген. Мен бодум дейтат кижи болгашымда, ол айтырыгларны шиитпирлеринге дорт кижин келдим. Шиитпирлээр айтырыглар-ла хөй. Чижээ, фермада ажыглалга киирер ужурлуг инек назазы бо хүнүнээ чедир ам-даа белен эвес. Ол айтырыгны база чогуур черторге тургузуп турар бис. Инек назазын ажыглалга киириптер болза, бистин ажылывыска идиглиг болуру чугаажок. Ынчангаш совхозтуң дирекциязының талазындан тудугнун ажыглалга киирер темнизин дүрегелдир боор дээштинге идегээр бис.

Фермада бо хүннерде кыштагдаашкын хүр эртип турар. Хөнүүн чүгүла айтыры—мал немелин камнуг чарыгдалы. Будуреп продукциянын шынары дээш демнеп багай эвес күүсеттинген. Чүге дээрге социалистиг чарышты түңнээрде, кол көөр түгүла коргүүлеп ол-ла болгай.

Демнег ви-биле коллектив мурнуда соруглаарны бүрүн күүседиптер дээрзинге бүгүү-рел улуг. Ол бирги беш чылдың ийигизинде социалистиг хүлээлгелеринге кызымаан, эрес ажыл-биле күүседи шыдаар бис деп бүзүрел-биле ажылдап, чурттап турар бис.

О. БАТКАР.
«Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады.
Тес-Хем район.

ООҢ АЖЫЛ-ИЖИ

Депутат кижи дээрге амыдырал идепкейлиг, ажылшкке кежээ-шалып кижи-дир. Чүгле ынчаарга чон бүзүрээр, боттарының депутадын кылдыр идип үндүрер. Бисте район Советиниң депутады Зоя Шөмбүловна Донгак ажылынга харыысаалгалыг, бодунуң депутат хүлээлгезин үргүлчү эки күүседип, оларның негелде, хомудадарынче доктаамал саглыш салып чоруур кижи.

Оон бодунуң мергежили — уруглар эмчизи. Бичии чаштарның кадыы дээш, оларның аас-кежиктиг келир үезин дээш Зоя Шөмбүловна амыр-дыжын харамнанмайн ажылдап турар. Ынчангаш Мугур-Аксы суурунун ала-белеринде ону хүндүлээр, аңаа кезээде четтиргенин ылередип чоруурлар.

З. Ш. Донгак Мугур-Аксы көдээ Советтиң сессияларынга олуржуп, херек санал-оналдарын берип, бодунуң соңгукчуларыбиле ужуражылга хүралдарын удаа-дараа эрттирип, сессияларның шиитпирлерин күүседир дээш соңгукчуларга оларның ап чорудар хемчегерин таныштырып, чогаадыкчы сөзү-биле ажылдап турар.

М. ОНДАР.

Каргы көдээ Советинде депутаттарның хөй кезии аныяктар. Олар район будуреглегинин бүгү адырларында ажылдап турарлар. Оларның аразында эмчилер, башкылар, хойжудар, саанчылар дээш кандыг түскай эртемнин кижилерин чок дээр. Оларның бирээзинге комсомолчу Анна Иргит хамаарыжыр.

«Малчын» совхозтуң склад эргелекчизи хүлээлгезин аныяк кыс ак сеткилдиг күүседип турар. Оон ацгыда ол депутат хүлээлгезин база кызымак күүседип келген, оон округунда ажылы эки. Кызымак, ак сеткилдиг ажылы-биле соңгукчуларының бүзүрел, хүндүткелин ол чедип алган.

ЧУРУКТА: Каргы көдээ Советинин депутады А. Бадан.

ДОКТААМАЛ КОМИССИЯЛАРНЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ

Улус депутаттарының Чадаана хоорай Советинде 55 депутат бактаан турар. Бүгү депутаттарның 60 хуузу аныяктар — ажылчыннар, албанхаакчылар. Совет тос доктаамал комиссиялыг. Советтиң күүскомунуң болгаш доктаамал комиссияларның хүн бүрү ажылында кол кичээнгей—Советтиң дейискээринде ажылагый, культура тургузуушкунуун айтырыглары.

Советтиң девискээри улуг, ында будуреглег, албан черлери эвээш эвес. Ол коллективтерниң мурнунда салдынган соруглаарны, улус ажылагый планнарын, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге Советтиң киржилгези кескү. Ацаа ылаңгыя доктаамал комиссияларның ролю улуг. Советтиң доктаамал комиссияларының ажыл-чорудулгазы девискээринде-күш-ажылчы коллективтер, албан организациялар-биле харылзаалар эки дээрзин оларның ажылы-биле танышкаш көрдүм.

Тус-тус доктаамал комиссияларның ажыл планнары, кылдынган ажылдары, хемчегери... Оларны тускайлап лептерзээн. Шак оон комиссия бүрүзүнүн, харын-даа будун Советтиң ажылы коступ келир. Депутаттарның кылын турар ажылы шынап-ла хөй талалыг. Советтиң күүскомунун хүн бүрү ажылынга даянып кол күүсе — депутаттар.

Депутат Э. М. Күжүгет удурткан садыг, нийтиниң чемненилгезинин болгаш амыдырал хандырылга талазы-биле доктаамал комиссия түлээлгезин багай эвес күүседип келген. Комиссияның ап чоруун дээштин бедээп. Ажылды план ёзугаар тургускан. Садыгның, нийтиниң чемненилгезинин, амыдырал хандырылга будуреглеге эргелелгинин ажылы депутаттарның күнээгейинде. Ол коллективтерни ажылын, чуртаачы чонун садыг, амыдырал хандырылгазын депутаттар доктаамал хайгаарап турар. Устүнде комиссия садыг черлеринге хынаалдаарын чаңгыс эвес удаа чоруткан. Хөй-нийтиниң, үүсчү контролёрларның киржилгези-биле Чадаана хоорайның № 1, 2 столоваяларынга хынаалдаарны кылган. Хынаалданың түңнелин күүскомга чугаалажып көөрү-биле кирген. Столоваяларга аъш-чемнин чедиир деңгээлевес чоруктар турганың депутаттар илереткен болгаш ону чайладыр хемчеглер алдынган. Дараазында кылган хынаалда ыңдыг таварылга оон соонда болбаанын балыткаан.

Комиссия райононун магазиниерине хынаалдаарны база чаңгыс эвес удаа чоруткан. Депутаттар С. К. Монгуш, К. С.-Б. Күжүгет, С. А. Ондар хоорайның магазиниеринде эзиртир сускунарны садыг турарын хынаан. Илереттинген чамдык хажыдыминкынарны чайладыр хемчегер дарый алдынган. Кордүнген хемчегериниң дээштинин депутаттар хайгаарал адаан. Чадаана хоорайның амыдырал хандырылга будуреглеге эргелеги эрткен чылдың сөөлгү айларында, бо чылдың эгези январьда чонга амыдырал ачы-дүүзүн чедиреринин чамдык хевирлерин күүсетпээн. Советтиң күүскому, амыдырал хандырылга талазы-биле доктаамал комиссия үк будуреглеги кичээнгейге алган. Хожудаашкынның чылдагаанын илередир, оон үштүнар хемчегерни будуреглегинин удуртукчулары, депутаттар сүмелешкен. Февральдың түңнелин көрүп, ону база катаң чугаалажып көрдүнген. Ынчангаш үк будуреглеге чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларны чайладыр хемчегер алдынын турар. Ол чаңгыс комиссияның ажылындан каш чижек-тир.

Депутат А. И. Казагашева удуртқан садыг нийтиниң чемненилгезинин болгаш амыдырал хандырылга талазы-биле доктаамал комиссия Советтиң девискээрине бызыг корум-чурумну тургузарының хемчегерни ап турар. Ол айтырыгны Советтиң күүскому, хөй-нийтиниң биле кады шыңгыы кичээнгейде алган. Хоорайның кудумчуларын 20 агитпунктуга чаңган. Чеди-чеди кижи кежигүнүг чөвүлелдерни ында тургускан. Болуп бүрүзүнүн ажылын депутаттар удуртуп турар. Оон кежигүнэри — партия, совет ажылакчылар, байкыдап, херээженнер чөвүлелдиниң кежигүнэри. Хамаарышкан участогунга чонунуң чүрттап турар черинин ажылыбиле кижизидилге ажылын олар план ёзугаар чорудуп турарлар. Агитпунктуларның ажыл-чорудулгазын оон-даа идепкейжидер дээш чонуун мөзү-шынар, идей-политиктиг кижизидилгезинин алзы-бүрү арга-хевирлерин дилеп тып турар. Агитпунктуларның ажылынга эки тура улусчу дружиналарның дузазы улуг.

Эрткен соңгулдалар үезинде соңгукчулардан Советке 35 чагыг киргеп. Чагыглар күүселдезинге тус-тус доктаамал комиссияларның киржилгези улуг. Оларның күүседикчилери-биле депутаттарның харылзазы эки. Бланың Советтиң чаагайжыдылга, чурталга-коммуналга ажыл-агый талазы биле доктаамал комиссиязының хоорай чаагайжыдылганың ажылдарынга үлүг удуг. Чижээ, хоорайның Комаров кудумчузун асфальтылаарынга олар идепкейлиг киришкеннер.

Соңгукчуладан киргеп 35 чагының 31-и амыдырапа боттаңган. Чижээ, соңгукчуларның район эмпелезиниң шиитп аарыглар салбырынга нотёльная тургузар, электростанцияның подстанциязынга септелге чорудар, радио шугуму четче шиитпирээн кудумчуларны радиожулар дээш чижектиг чагыглар чогуур хуусаазында күүсеттингеп.

Советтиң доктаамал комиссияларының ажылынга хамаарыштыр чугаалап тура, округунда эки ажылдыг депутаттарны тус-тузунда демдеглээри чугула. Чижээ, депутат А. А. Шалыны округунга чаагайжыдылга ажылын эки чорудун турар. Өреге бурзу огородтуг болдун дээш тайлыг ажылын ол эки чорудун келген. А депутат Д. А. Сат соңгукчулары-биле кады демнежин, округун үлегедир, быжыг-корум чүрүмүг болдыраар дээш дээштиг хемчегерни ап чорудун турар. Хөй-нийти хүлээлгезинге берингеп ак сеткилдиг ыңдыг депутаттар Советте хөй.

Чадаана хоорай Советиниң доктаамал комиссияларының ажылы нийтиин-биле эки. Ынчангаш ыңдыг болза-даа чамдык доктаамал комиссияларның план күүселдезинде ам-даа четпестер бар. Кылдынган ажылдарын данылап, документаппе тургузуп турары негелдете дүүшпес.

В. КУУЛАР.
Чөөн-Хемчик район.

ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

Советтер активиниң школазының өөредилгези Каа-Хем районнуң чер-чер Советтеринде доктаамал эртип турар. Активтиң база бир өөредилгекичээли Бүрен-Аксы көдээ Советиниң бааазынга болган. Ээлчеглиг кичээлдиң аңаа эрткени таварылга эвес. Кичээлдиң дыңнакчылары — көдээ Советтерниң күүском даргалары, секретарьлары эрткен чылдың түңнели-биле Советтер араазынга социалистиг чарыштың тиилекчизинде келген.

Районнуң прокурору В. Д. Саенко кичээлдиң киржикчилеринге социалистиг хөойлу-дүрүмну, хөй-нийтиниң корум-чурумун быжыглаарынга Советтериниң ролюнуң дугайында чугаалаан. Бүрен-Аксы көдээ Советиниң күүскомунуң даргазы А. С. Стародумов күүскомунуң бот-башкарылгалыг хөй-нийти организацияларының ажылын канчаар удуртуп турарының дуржулгазын таныштырган. Улус депутаттарының район Советиниң күүскомунун даргазы Ш.-Б. Х. Сереэдер районнуң ажылчы чонунуң богунгу күш-ажылын, районда нийти байдалды чугаалаан.

Бистиң корр.

Карчыгаш ажылының бедик культуразы дээш

ЧҮГЕ ТАРЫВАЙН ТУРАРЫЛ?

Ийет, чогум-на ыңдыг айтырыг тургустунуп турар. Арбай кончуг үнелиг культура. Оңу бадыткаары-биле чамдык фактылардан ап көрээлиңер. Оон тараазында белок, крахмал хөй болгаш солуттунмас аминокислоталарның бүгү чыылдазын бодунда сиңирген магалыг мал чеми концентрат болуп турар. Арбай кышкы үеде ыйыстыг бодда малдың кадыын быжыглап база шыдамның бедидип, дагаалаарның чуурга бээрин көөдедип турар. Арбайның савааны болгаш кудуруу—эки шынарлыг чем.

Арбайның нийти чыылдазының болгаш тарылга шөлүнүн талазы-биле ССРЭ делегейде бирги черни ээлеп турар. Ынаыг турбуже, бистиң республикада үшкү даг-хөөү зонында, ылаңгыя Бии-Хем районда арбайны барык-ла тарывайн турар. Бүрүнеиин бир сорт участогу бээнин ол районда турар.

Бии-Хемниң сорт участогу арбайның дыка хөй сорттарын шепен көрген болгаш багай эвес, Тываның байдаалдарынга эки тааржыр ыңдыг сорттарны илереткен. Оларның аразындан «рассвет» дээр сорт эң-не эки болган. Сөөлгү чыл дар үнүштерниң ооңун үнерниге аажок таарымчалыг эвес болуп турза-даа, «рассвет» сорт 1981 чылда гектардан 13 центнер дүжүттү берген. А сөөлгү беш чылда ооң ортумак дүжүдү чылда-ла гектардан 16,4 центнер болган. Ук сорттуң четчин бижарының үезин кыска—70-деп 80 чедир хонук (агаар-бойдустуң байдалдарындан хамаарыштыр). 1000 борбак тараанның деизизи ыңдыг-ла аар эвес—35—38 грамм, тага чажарының нормазы 4,5 млн. тараа. Бо арбай каапга кончуг бижыг. Айыткан сорттуң тараазы улуг чаагай.

Ынчангаш арбайның үстүнде айыткан сортуң тарып өстүрериниче кичээнгей салза чогуур. Ажыл-агыйлар арбайны бодунга тарып өстүргеш, оон дүжүдүн ажаан турар апаар болза, өске черлерден холуксаалыг чемнер соортпее ийик.

В. ПОГУДИНА.
Бии-Хемнин сорт участогунуң улуг агроному.

Кыштаглаашкын—шалыпчы иш

ШЫЛГАЛДА ДООЗУЛБААН БОЛГАНДА...

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының Будукта хойжу бригалазының малчыннары 19 кезек коданда.

Хойжу бригалазда кыштаглаашкын организастыг эртип турар. Бригадада төрүүр 3301 баш хойнуң 2821-и төрээн, хураганнар онча-менди доругуп турар. Баш бурунгаар саналашкынган алырга, бригада төрүүр чүс баш хойдан 85 хураганны алган. Бо хүннерде ол районда бедик көргүзүг. Түс-түс малчынарны-биле алырга, эки көргүзүглер бар. Бо хүннерге чедир бригадада 80-ден 100 чедир хураган алган тос малчын бар. Оларга хойжулар Б. Салчак, А. Монгүн-оол, Б. Назын, Н. Доре болгаш өскелер-даа хамаарыжыр. Бригаланың хойжуларын Д. Карыма, М. Доржу болгаш оон-даа өскелерниң коданнарында хураганнар хүн бүрү немежин турар.

Салбыр баштаар чери, көдээ Советтиң күүскому чымыштыг кампанияда хаара туттунган малчынарының ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче улуг кичээгейни угланырган. Чижээ, малчынарның зооветөөредилгезин тургусканы эки. Ону айда ийи удаа арттырип турар. Малчынарның культура, садыг, амыдырал хандырылгазын эки тургускан. Бригада төвүнге лекция, беседа, кино, концерт доктаамал болуп турар. Специалистериниң малчынар-биле харылзаазы багай эвес. Олар кодан бүрүзүн хүн бүрү кезип, ында ажылыштын хынавышаан, бар четпестерни илередип, ону чайладыр хемчегерни ап, боттуг дузаны көргүзүп турары эки. Суурда албан организация черлериниң коллективтериниң малчынарга дузазы улуг. Чижээ, агитквартиралар, хөй-нийти организациялары, школаның өөреникчилер, башкылар коллективтери быжыглаттырган коданнарга шеф дузазын доктаамал чедирип турар. Олар мал кажааларының иштин контарарынган амгыда, малчынарга олар чүүл белеткээринге идепкейлиг киржип келгеннер.

Малчынарның идегелдиг дузалакчылары - сакманчыларның кызымак ажылын демдеглээри чугула. Бригаланың сакманчылары бо кыжын 120-125 чедир хураганнарны доруктурун өстүрүп турар. Сакманчылар Б-У. Араптан, С. Норбу, С. Хомушку, С. Иргит оларның адынга бригаланың хойжулары макталдыг сөстерин чугаалаарлар.

Салбырда мал кыштаглаашкыны бо хүннерде эрткен чылдарнындан организастыг эртип турар. Мал чемин хумагалыг чарыгдаар талазы-биле алаан хемчеглер алдынган, контроль эки. Ыңдыг болза-даа бөгүнгү көргүзүглерге ооңуургаары эрте, болгай. Ыңдыг болганда ам кол соруга — бар арга-хурдавырларны долу ажыглап, ажылдың темнизин кошкартпайн, харын улам эки ажылдаары болур. Ынчангаш ажылдың чугула бо участогуна коммунистерни, көдээ Советтиң депутаттарын быжыглаан, харыысалга улуг.

О. ДОНГАК.
Кызыл-Даг көдээ Советтиң күүском даргазы.

Сельхозтехкүркомунуң Кызылда районнар аразының септелге мастерскаязында часы хову ажылдарынга уткуштур техника септелгези бо хүннерде уламчылавышаан.

Мастер В. М. Хорошавцевтиң удуртканы участоктуң коллективи чылды багай эвес көргүзүглерлиг эгелээннер. Эрткен ийи айларның дургузунда оон кежигүнэри 15 «ДТ-75» тракторларны септээр тургаш, ылаңдан ажыр 3-тү база комбайнарны 13-ту артыкка септээш, ажыл-агыйларга хүлээткеннер. Күш-ажылчы маргылдаанның мурнуку удуруунда септекчилер Михаил Лоодай, Николай Долзат, Геннадий Макаренко болгаш Роман Монгуш олар эвлчег нормазын 115—120 хуу чедир доктаамал күүседип турарлар.

Москвачыларның апрель 17-де ленинчи субботникче үнер дугайында кыйгырыын будуреглегниң ажыл-ишчилери болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары изин-биле чүүлдүгээнүн, ол хүн эң бедик будуреглегүүлүг ажылдааш, беш чылдың фондуаунче эвээш эвес акшаны шилчидер деп шиитпирлээннер.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: дуржулгалыг септекчи М. Лоодай аныях слесарь Р. Монгуш-биле сумележип тур; үшкү разрядтыг слесарь М. Тулуш ажыл үезинде.
Авторнуң фотолары.

АЛЖИГ-ССРЭ:
алдарлыг юбилей

Совет Эвилелиниң болгаш Алжириң аразында харылзааларның төөсүүзүде чүгула болуушкуннар болгаш алдарлыг хүннер хөй. 1962 чылдың март 23 база алдарлыг хүн болуп турар. Ийи чурттарның аразынга дипломаттыг харылзаалар 20 чыл бурунгаар, ол хүн тургустунган болгаш политика, экономика, эртем-техника, культура болгаш эске-даа адырлар талазы-биле ийи таланың харылзааларын калбартырынга делгем орукту ажыткан.

Ийи чурттарның аразынга кады ажылдажылганың базазы Алжир хамаарышпас чорукту чедип алганының ырак мурнунда-ла тургустунган. Франциз колониализмге удур алжир улустуң национал-хосталгалыг дайынының үеэинде Совет Эвилели болгаш социалистиг эске-даа чурттар Алжирге мораль-политиктиг болгаш материалдыг улуг дуза-ламчыны көргүзүп, чепсекти, аъш-чемни, эм аймаан берип келген. Дайын чорудулгалары доозулган сеелүнде Алжириң делгем девискээринден миналарны арыглаарынга совет сапёрлар идепкейлиг киришкен.

Алжир хамаарышпас күрүне болган соонда совет-алжир кады ажылдажылга улам бедик чадаже көдүрүлген. ССРЭ-ниң болгаш Алжириң кады ажылдажылгазы бот-боттарынга бир демей ажыктыг болурунга үндезилеттинген. Африка дипте эң улуг Эль-Хаджарның чылда 2 миллион тонна кан бүдүрер металлургия комбинады, эң ховуларда өрүмнээн 15 скважиналар, он-он плотиналар, электростанциялар, чер байлаан болбаазырадыр фабрикалар, рудниктер, муң-муң алжир инженерлерни, техниктерни белеткээн — ССРЭ-ниң дуза-ламчызы-биле чедип алдынган.

Чавырлышкын, тайбың болгаш улустарның айыл чок чоруу дээш демисел ышкаш, амгы үениң эң чугула айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш Алжир Улус-демократтыг Республиканың туруштары чоокшулажып азы дүгжүп турар. Империализмниң, сионизмниң болгаш расизмниң чимээнишкиннерингe удур барыын талакы күрүнелерни Африкага болгаш Чоокку Чөөп чүкке неоколониализмни өнчүкчөңгээлерингe удур. Палестинаның араб чонунуң дүрүм ёзугаар национал бүтүү эргелерин хүлээп көөрү дээш АУДР бижыы-биле туржуп турар. Кэмп-Дэвидтиң араб улустарга удур сүлчээзин Алжириң удуртулгазы тыңгыы буруу шапкан болгаш от сүлчээге удур бижыг туруштуг демиселдиң национал фронтузуң тургузарының эгелекчилериниң бирээзи болган.

Идепкейлиг нейтралитеттиң болгаш каяа-даа каттышпазының принциптерин Алжир Улус-демократтыг Республика бярымдаалавышаан, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың национал-хосталгалыг шимчээшкиннеринге дуза-ламчыны көргүзүп, антиимпериалистиг күштериниң хөй санныг чөвүлел хуралдарынга киржип турар. Африканы болгаш Чоокку Чөөп чүкту ядролуг чепсек чок зоналар кылдыр чарлаар, Чер ортузуунуң болгаш Кызыл далайларны, Перси мугулдуруң база Индий океанны тайбыгның зоналары болдурар дээш Алжир туржуп турар.

Делегейниң чаз, чөптүг экономиктиг чурумун тургузар дээш хөгжүп орар чурттарның демиселинге Алжир дыка идепкейлиг киржип турар. Хөгжүп орар чурттар бойдус байлактарын боттары башкарып, ажыглаар дээш демиселди АУДР база идепкейлиг деткип келген болгаш деткип-даа турар.

«Империализмниң, колониализмниң болгаш реакцияның күштеринге удур туржур талазы-биле АУДР-ниң идепкейлиг даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын, хаалчак сүлчээлерниң болгаш дүжүп бериишкиниң антираб политиказынга удур, Чоокку Чөөп чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбыгны чедип алыр дээш үеэлешкиннерниң демиселинге оок чугула салыышкының Совет Эвилелинде бедик үнелеп турарэ деп, Л. И. Брежневтиң АУДР-ниң президентизи, Национал хосталга фронтузу партияның чиңгине секретары Ш. Бенджедидке Алжир революцияның 27 чыл ою-биле холбаштыр чоруткан телеграммазында айыткан.

Социализмниң болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиниң эвилелии быжыглаарыңче СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бадыткаан угланыышкынынга дүүштүр совет-алжир партия болгаш күрүне харылзаалары калбарып турар. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. Р. Рашидов баштаан СЭКП-ниң делегациязының 1981 чылдың мартта Алжирге барып чорааны, АУДР-ниң президентизи, НХФ партияның чиңгине секретары Ш. Бенджедидтиң эрткен чылдың июньда Совет Эвилелиниге албанның найыралдыг аян-чоруу бо дугайын тодаргай хөречилеп турар.

ССРЭ-ниң болгаш АУДР-ниң аразында харылзаалар-ның, ийи чурттарның эразында экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганың деңнели бедик болуп турар. Ынчангаш бот-боттарынга эрге-дүрүм дузалам-чыны көргүзер дугайында совет-алжир керээге бо чылдың февральда ат салган. Боттарының аразынга кады ажылдажылганы узуп хуусаалыг үндезинге калбартыр болгаш быжыглаар дээш чурттарның аразынга ыңдыг хевирлиг юридиктиг документилерге ат салырын АУДР-ниң министри Буалем Баки СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюузунга онзалап демдеглээн.

К. ДУДАРЕВ.
СЭТА-ның корр.

Болбурзектиң судалы

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ШИИТПИРЛИГ ДЕТКИИШКИН

БЕРЛИН. Республиканың округтарында доозулган профэвилел конференциялары тайбының быжыглаар болгаш чепсегленишкинин дүжүрер талазы-биле Совет Эвилелиниң боттуг инициативаларын ГДР-ниң ажылчы чоннарының шиитпирлиг деткин турарын көргүскен. Ол конференциялар боттарының хүрээлеринде 8,7 миллион кижилиг Хостуг немец профэвилелдер каттыжышкынының Төп баштаар черииниң даргазы Г. Тиш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге кедүргени чаа совет саналдарга белек үнелээшкинин берген.

Боо-чепсекти эдере бүдүрерин болдурбазынче углаан совет саналдарны боттандырарын планетаның тайбың келир үезиниң эрге-ажыктарынга таарыштыр эң дүрген чедип алырындан артык чугула сорулга амгы үеде улустарда чок деп, оратор онзалап демдеглээн.

БОЛУУШКУННАРГА ТУРАСКААДЫП

БУДАПЕШТ. Чурттуң төөгүзүнде кайгамчыктыг болуушкуннарга — Венгрияның Коммунистиг аныяктар эвилелиниң 25 чылынга болгаш Венгр Совет Республиканы чарлаанының 63 чылынга тураскаткан коммунистиг субботникке Венгрияның мунмуң ажылчы чоннары киришкен.

Чепельдиң металлургия болгаш машина тудуушкун комбинадының коллективи субботникти фондузунга 40 миллион форинт акшаны дамчыдып берген. Ол хөрөнгүлерни уруглар садтарын болгаш яслилерни тударынга ажыл-ахылар. «Икарус» заводтуң ажыл-ишчилери онаалдага немей 28 автобусту кылып үндүрген.

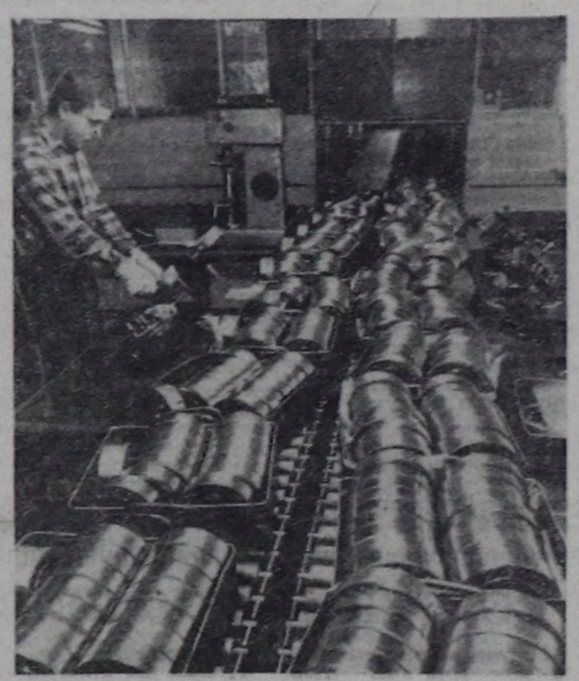

ПУР. Польшада байдал улам чогумчалыг болуп бар чыдары-биле тодаратпышын турар. Бүгү хоорайларда үлетшүр будүрүлгелерни, хоорай харылзаазының шупту хевирлерни ажылдап турар. Хөй-нийтиг черлериниде болгаш кудумчуларга сагылга-чурум орталанган.

ЧУРУКТА: Познань хоорайның шарыктиг подшипниктер заводунда.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

ЧАВЫРЫЛДЫРЫЫШКЫНДАН АРТЫК УГААНГЫР ШИЛИП АЛЫЫШКЫН ЧОК

БРЮССЕЛЬ. Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш Делегей комитединиң үш хонук сессиязы ажылын ында дооскан. Европаның 22 чурттарындан тайбыгга ынак күштериниң болгаш делегейниң 11 организациязының төлөөлекчилери анаа киришкен. Оларның аразында — совет делегация база бар.

Дүшкүүрлүг чорукту чавырыдырарындан болгаш чепсегленишкинни дүжүрериндеп угаангыр шилип алыышкын чок деп түңнелди хөй-нийтиниң улам-на калбак белүктери кылып турар апарганың саналдашкыннар көргүскен.

Дайынга удур шимчээшкиниң налбарышкының ыытаазын, оок дозунарын болгаш сорулгаларын хажыдарын оралдажып турар буржуаз пропаганданың күжениишкиниерн тураажок, ядролуг дайын кыжанышынга удур демисел улам массалыг болуп бар чыдар. Чоокку үеде чаа улуг чыснаалдар эртирери төлевилеттинген.

Тайбың дээш национал шимчээшкиниериниң күжениишкиниерин каттыштырарының, дайынызырак күштериниң шаар халдаашкынынга удур шимчээшкин ам улам иептерип турар. АКШ-та тайбынга хандыкпылдыг күштер-биле улам идепкейлиг харылзаалардың чугулазын сессиязың киржикчилери демдеглээн.

ССРЭ-ниң чаа тайбың инициативалары Европаның хөй-нийтиниң улуг сонуургалын болдурган. Ам ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтең чугаазының текстизин амгы Брюссель сессиязынга тарадып бергеп.

ХАЛАП КАТАПТАВАЗЫН ДЭЭШ

ХИРОСИМА. Араатанзыг америк атомнуг бомбалаашкынга таваржын эртпеп Хиросима хоорай бо хүн тайбынга камгалаар дээш, боо-чепсекти эдере будүрериниге удур Японияның тайбынга ынак күштериниң массалыг демисеэнин үнүүшкүннериниң чери апаргаи. 200 муң кижи — Хиросиманың чурттакчылары, Нагасаканың, Токионуң, Осаканың, Нагоянын болгаш эске-даа хоорайларның хөй-нийтизиниң төлөөлекчилери — Тайбың паргыгын болгаш оок чоогунда кудумчуларны долуп келген.

Америк аг-шеригниң ол кемниг үүлгедиин база дагын ниленииг буруу шавар дээш олар 36 чартык чыл мурнунда атомнуг бомба чазылган черге чыглып келгеннер. Олар Хиросиманың болгаш Нагасаканың таварышкан халавының катаптаарын болдурбас деп боттарының шиитпирлиг чоруунуң дугайын медеглээннер. Ядролуг дайынның кижанының чайладыр. Чер кырынга тайбың келир үени камгалаар деп түткүлүн массалыг митингиге оратордар илергейлээн.

«Ядролуг чепсекти ажыгдаарын кижи төрелгетеңге удур немниг үүлгелиг кылдыр саналаш, ону ажыглаарын хоруп турар делегей дугуржулгазын чарын алырынче бүгү чурттарның чазактарын болгаш улустарын кыйгырып тур бис, боо-чепсекти эдере будүрерин шеглээр болгаш чепсегленишкинни дүжүрер сорулга-биле практиктиг базымнарны кылырынче кыйгырып тур бис» деп, митинг киржикчилериниң хүлээп алган декларациязында чугаалаан.

СӨӨК-ЯЗЫ ЫЛГААШКЫНЫН УЗУТКААР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сөөк язы ылгаар чорукту узутказары дээш демиселдиң делегей хүнүн КНО-нуң штаб-квартразынга байырлыг хурал-биле демдеглээн. Аңаа делегей ниитилежилгезинин кежигүнү күрүнелериниң делегациялары, политиктиг ажылдакчылар, делегей организацияларының төлөөлекчилери, хүндүлүг аалчылар киришкен.

КНО-нуң чиңгине секретары Х. Перес де Куэльяр хуралды ажыдарда Каттышкан Нациялар Уставында бижиттинген эң улуг эчис сорулгаларны чедип алыр дээш туржуп турарын бадыткаан. Бистиң организацияны тургускан чорук нациялариың ниитилежилгезиниң сөөк-язы ылгаар чорукту политиказы болгаш практиказы-биле кажан-даа эптешпес дээрзин херек кырында бадыткаан деп ол чугаалаан.

КНО-нуң апартеидке удур тускай комитединиң даргазы Ю. И. Суле (Нигерия) Мурнуу Африканың улуузуун хосталга дээш демиселин чайгылыш чокка, күштүг-биле деткип турары дээш Совет Эвилелиге өөрүп четтиришкинин илереткеп.

Сураглыг совет чогаалчы, Азиа болгаш Африка чурттарының эп-сеткил катыштырылгазының совет комитединиң даргазының орлакчызы Чингиз Айтматов каяа-даа, хамыктың мурнунда төөгүге удур дүрүмчүттүнген апартеид системазынга — Мурнуу-Африка Республикада сөөк-язы ылгаар болгаш национал мөлчүгделдиң кандыг-даа хевирлерин туюлунга чедир узутказары дээш демиселдиң көңгулуур-медээзи казжан-даа соксавазын дээш туржуру бистиң сорулгавыс болур деп чугаалаан. Кижилериниң угаан-медерелин сөөкязы дугайында хөралыг теориялар-биле болгаш сөөк-язы ылгаар артыышкынынар-биле төөредир чорукту бүгү кижи терелгетеңге удур кем-буруулуг үүлгедиишкин кылдыр көөр ужуралут.

Мурнуу Африкада чурттуң үнделии чонунга удур сөөкязы ылгаар эрге-чагыргаңыг зар кем-бурууллуг үүлгедиишкиннериниң дугайын сагыдыргаш, кожазында хамаарышпас күрүнелерге удур оок агрессчи үүлгедиишкиннерин айытпышаан, совет чогаалчы мынча дээн: Претория-ның эрге-чагыргаларының ындыг кара-туразында үүлгедиишкиннериниң чылдагаанарын тодарадыры берге эвес. Ол ук ёзу-чурумнуң күштүүнде эвес, а оок даштыкыдан ап турар калбак экономиктиг, политиктиг болгаш шериг деткимчезинде боол турар. Африканың мурнуу түгүнде колониализмниң болгаш сөөкязы ылгаар чорукту одаан камгалаары АКШ-тың стратеггиг эрге-ажыктарынга дүгжүп турары билдингир-дир.

Рейганның администрациязы Преторияның сөөк-язы ылгакчыларын Намибияның айтырыгларын шиитпирлээринге шаптыктаарын, ол дээш мурнуу түгүнге террорну күштелдиреринегеп турар деп, Мурнуу Африканың африкан национал конгрезиниң төлөөлекчиэи Табо Мбеки медеглээн.

Преторияның ёзу-чурумун НАТО чурттарының деткиирин бужар-бажык чорук-тур деп, Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу организациязының (СВАПО) доктаамал хайгааракчызы Т.-Б. Гурираб чугаалаан. Национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге удур кадчаазыг кампаниязы калбарткан Каттышкан Штаттар онза хөралыг рольду ойнап турарын ол чугаалаан. «Бистер социалистиг күрүнелерниң бистиң хосталга дээш демиселивисти деткип келгенин болгаш деткип турарындаа эки билир бис. Бистер мындыг деткимче дээш ханызы-биле өөрүп четтирип турар бис» — деп Т.-Б. Гурираб чугаалаан.

Европаның социалистиг чурттарының бөлүүнүн өмүнээзинден хуралдың киржикчилерингe Болгарияның КНО-нуң чанында доктаамал төлөөлекчиэи Б. Цветков байыр чедирген.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИНГЕ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизинге алдар кылдыр социалистиг чарыштың тиилекчилериңе хүндүлел туктарны республиканың алды можуларынга тыныскан.

Шаңнаткан можуларның шупшүзүү чуртгуң ажыл-агыг-географтыг районнарының бирээзи боол турар. Хоанглиеншон Вьетнамның сонгу кыыгаарында даглыг черде тургустунган. Кыдат аг-шерилерниң кызыгаар үреэшкиннерин үргулчу ойтур шаан, дайынының хоралакчы үүлгединшкиннерингe удур демисеэнин турааа-даа. Хоанглиеншонуң ажыл-ишчилери аъшчем будүрериниң күрүне планын ажыр күүселии, можуңуң арга-ыыгжын камгалап, ажыглаар талазы-биле удуг чедиишкиннерни чедип алганнар.

Хайтың можу ВСР-ниң соңгу ристиг шөлдеринде — Кызыл хемниң шынаазында тургустунган. Ол ристи будүрер болгаш күрүнеге белеткээр талазы-биле бедик коргүзүглери дээш шаңнаткан. Төп Вьетнамның чеди можуларындан Куангнам-Данангы эң дээрге ажыглыг деп саналаан.

Чарыштың түңнелдери республиканың экономиктиг хеңжүлдериниге оок идиг бергенин көргүзүп турар.

СЕРЕМЧИЛЕЛДИ БЫЖГЫЛААР

СОЛСБЕРИ. Иштинки болгаш даштыкы реакцияның чимээнишкиннерин барымдаалаш, серемчилелди быжыглаарынче Зимбабвениң премьер-министри Роберт Мугабе кыйгырган. Чиредиң хоорайга болган массалыг митингиге түве чугаалап тура чурттуң бүгү хамаатылары республиканың дайынчыларының халдаашкынчарынга ойтур шавыышкынны бээрнее белеп болур төлээде, оларны дайынчы белеткелди эртеринче кыйгырган Совкының ылгаар Мурнуу-Африка Республика бисти узутказарын оралдажып турар, ынчангаш үргулчу белеп турар ужурлуг бис деп, премьер-министр чугаалаан.

ХАРЫЫСАЛГА ВАШИНГТОНГА ОНААЖЫР

ГААГА. Голландияның дөрт журнализази Сальвадорга араатанзыг ёзу-биле өлүрелиңе холбаштыр удурлаашкынның массалыг чыскаалдары Сальвадорнуң болган АКШ-тың Амстердамда консул черлериниң база Каттышкан Штаттарның Гаагада элчин черииниң чанында болган. Сальвадорнуң ханныг олурукчу хүнтазын идепкейлиг деткип турар Вашингтон ол топ-америк чуртта дерзилээшкиннер болган өлүрүшкүннер дээр дөрт харыысалганы чүктээр апаар деп, чыскаалдарның киржикчилери медеглээн. Улурланышкының демдээ кылдыр чыскаалчылар АКШ-тың элчин черииниң хаалгаларының чанында америк тукту эрттелиппеннер.

ТУДУП ХОРУГДААН

ДЕЛИ. Индияның айыл чок черук күштери Джамму биле Кашмир штаттың Каргил секторунга бир пакистан шпионну тудуп хоругдаан. Индияның ЮНИ-дээр информация агентилелиниң «Ынаатканың ёлугаар алырга, ол кавыда индий камгалал объектилериниң дугайында чаныт медээлер чыып ап турган үезинде ону тудуп алган.

Моон-биле холбаштыр индий парлалга Индияның кызыгаар девискээринде пакистан шпион агентуранын дыка идепкейлээпин демделеп турар. Чоокта чаа бо-ла штатка Пакистанның калбак шпион четкизин чок кылып. 15 кижини тудуп хоругдаан.

(СЭТА).

УДУРТУЛГАДАН ДОРТ ХАМААРЖЫР

Чагааның изи-биле

Өвүр районнуң Торгалыг, Чаа-Суурдан ийи чагал «Шынга» келген. Оларның утказы барык домей, көдээ суурларның бөгүнгү амыдыралында чамдык шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларны көдүргеп. Аңаа хамаарыштыр бо үүлдү бижээн.

Дружина ажылдавастаан

Торгалыгдан келген чагаада мындыг одурутлар бар: «Суурда корум-чурум быжыглаарының ажылдары чоруттунмастаан, дружинниктер дежурныйлаашкынче үнмейн турар, эш-хуу суду база ажылдавас».

Хынаддадан илерээни: дежурныйлаашкынче дружинниктериң үнериниң графиги, дружина штавының планы тургустунган. Ынчалза-даа график, план сагыттынмайн турар. Чижээ, март 2-нин, 3-түң хүннеринде дежурныйлаашкынче дружинниктер үнмээн. Корум-чурум үреэшкиннерин хайгаараваашының үржүүндан чамдык ийи-чаңгыс кижилер арагалааш, март 2-де шоон-содаа үндүрген.

Чамдык таарымча чок үүлдер суурда садыг ажылынга, чоннуң негелделерин хандырарынга шаптык болуп артпышаан. Сайдың, Сувакмаа болгаш чамдык өскелер-даа эзирил алгаш, садыгжының ажылынга шаптыктап, арага садарын негеп, эки-баяк сөөлеттиниң турганнар. База ол ышкаш автосадыгжы Шергеоол Донгак арага сат деп негелде кылып. Чечекмаа Ооржакты хөме таварын турган. Арага сатпас шактарда көдээ Советтиң «чопшээрел» бижиктер-биле арага саттырар чоруктар бала багай еалдарлыг болуп турар. Дружинниктер магазинни хайгааралга албайн турар. Оон уламыннан эзирик улустар ында-биле чыглыр, чамдыкта садыгны дуглаары безин парыыдай бээр.

Дружинниктер график ёзугаар үнер болза, корум-чурум үреэнки дег ийи-чаңгыс кижилерни олар билир, ындыгларны хайгааралга тудуп алыр болгай. Корум-чурум үреэшкинии, кем-херек үүлгедиишкинни болганының соонда безин кандыг-даа хемчеглер алдынмайн турар чорукту кайчаар тайылбырлаарыл? Оон аңгыда чурум үреэкилерии, шоп-содаа кылып турганнарны хана солунга сойгалап чуруп, бижип болур болгай. Бо чижектиг ажылдар доктаамал, үргулчүледдиг кылдыр мында тургустунмаанындан, хөй-нийтиниң активии корум-чурум быжыглаарыңче хаара тудуп албаныидан чамдык таарымча чок үүлдер бар болуп артпышаан.

Көдээ суурнуң хөй-нийтиг амыдыралынга эш-хуу суду коскүлей чериң эдээр ужурлуг. Бо чугула организацияга ам-даа тургустунмаан, ол үүлге саазын кырында бар. даргазы база «сазында», дарга кылдыр «сонгуп» кааның ол болу-даа билбээп болган. Чоннуң хуралынга сонгутпаан, бадылаташаан.

«Дулей болуп артпышаан»

Торгалыг. Чаа-Суурнуң кайызында-даа радиодамчыдылгазы, солуп, сетküүл чедирлеги үзүктели бээр чорук-тар бар. Бо үүлге хамаарышпас мындыг одурутларны чагааларның бирээзинде киирген: «—Чаа-Суурувус дүлей болуп артпышаан. Моон мурнунда радиодамчыдылгаларын кожавыета Торгалыгда радио белдирииден дыңнаи турган болзувусса, ам радио дамчыдылгазы орта дыңнаваашыидан бээр ийи-үш чыл хире болдувус. Парзалганын чаа үнген солун, журналдарын беш-алды хонук озалдадыр-дыр, чамдыкта оон-даа хөй үеде келбейн баргылар-дыр. ...Чоокку үеде теледамчыдылга көөрү болдунмае-даа болза, оода-ла радиодамчыдылгаларын дыңнап турарын хандырарын Чаа-Суурнуң чурттакчы чону Өвүр районнуң харылзаа белдириниң начальнигиниден дилеп тур бис».

Бо байдалды районнуң харылзаа белдириниң начальниги З. Ч. Ооржак билир. Ынчалза-даа ол харылзаа шугумнуң ажылын экижидер талазы-биле ончуут шүшпеи ажылдап турар. «Торгалыг» совхозтуң радиодамчыдылгазы мүн-не ажылдап келген. Телефон харылзаазы харык чок. Чүге дээрге харылзаа салбырының коммутатору чедүүтүп эдилеп, бүгү талазы-биле эртилиирээп. АТС херек болуп турар. Черле ынчаш телефон четкизии калбартырын, почта бажыныиың түдүүн (ону тудары көрдүнген) кылырын дүргедедирп чүгула. Совхозтуң чүрттакчы чону көвей. Дус-Даг, Чаа-Суур база бар болгай.

Оон-биле чергелештир бөгүн өнүп ап болур четчестер бар. Маңаа даражымда үүлдер хамаарышр. Февраль 23-тен март 3-ке чедир үениң дүргүзүнда солуп, сетküүл Хандагайтыдан Торгалыгга келбээп. Солуп чедирлеги үзүктелиип турар. Көдээ Советтиң чагытканы безин «Человек и закон», «Советское государство и право» журналдар шуут кедбестээп. Радиодамчыдылгазын Чаа-Суурнуң чурттакчылары орта дыңнавастаап.

Харылзаа белдириниң начальнигги, районнуң «Союзпечать» салбырының даргазы Б. Б. Монгуш «Торгалыг» совхозтуң девискээринде чурттакчыларнын харылзаа талазы-биле негелделерин ханыырар, оок күүселдээп, контролюп чедип алыр дээш бүгү хемчеглерин алыр ужурлуг.

Спорт дугайында

«Аныяктар ортузунда спорттуу секциялар, маргылдаалар эртпейн турар. Күш-культура болгаш спорттуң сайзыралы чогуур негелдеге дүүшпес... ГТО нормаларын дуждар талазы-биле хемчеглерин ап, күш-культураны болгаш спорттуң сайзыралы чогуур негелдеге дүүшпес... ГТО нормаларын дуждар талазы-биле хемчеглерин ап. күш-культураны болгаш спорттуң сайзыралы чогуур негелдеге дүүшпес—

КӨРҮЛДЕ УЛАМЧЫЛАП ТУРАР

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болган оюнга тураскаатканы уран чүүл көрүлдезин районга эрттирер дугайында шиитпирлерни СЭКП Өвүр райкомунуң болгаш райкүүскомнуң каттышкан хуралынга хүлээп алган.

Хандагайты суурда микрорайоннар аразында уран чүүл көрүлдези кидин түлүк. Көрүлдени район эмнелгезиниң партия эге организациязының харыылап турары № 6 микрорайоннуң концерти-биле марттың 6-да делегейниң херээженнер хүнү март 8-ке тураскаатканы Хандагайты суурнуң ажылчы чонунуң байырлыг митингизинин соонда эгелээн.

Көрүлденин эге концерти утка-шынар болгаш күүселе талазы-биле эки белеткеттингенин көргүзүп, байырланчыг шинчиге эрткен. С. Бюрбенин «Чараш эмчим чүге читтин?» деп ырызын Михаил Саттың ырлаанын, Сергей Кууларның хөөмей-сыгыды, оолдарның күүседези-биле «Ойнаар-кыстар» деп танцызын, Шулуу Донгактың «Балыкчы» деп баштак көргүзүүн көрүкчүлер сеткил ханын, алыш часкаашкыны-биле хүлээп алган.

Марттың 13-те № 3 микрорайон концертин көргүскеш эстафетаны № 7 микрорайонга дамчыткан. Көрүлде үргүлчүлевишаан. Чоокку хүннерде Хандагайтының чүрттакчы чону арткан чеди микрорайоннарның концерттерин база школачыларның агитбригадаларының көрүдезин болгаш районнуң көдээ культура бажыңнарының концерт, шин көрүлдезин сонуургап көөрлер.

А. САЯ,
жюри кежигүнү.

ЧУРУКТА: Н. Монгуш, Б. Ховалыг (баянист).

С. ТАНГАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

СОНУУРГАЛДЫГЛАР ХӨЙ

Тыва улустуң эрте-бурунгу шагдан бээр эдилеп чорааны игил, бызаанчы, хомус болгаш оон-даа өске хөгжүм хереклерин кылып билир кижилер ам эвээжеп, турары билдингир, национал хөгжүм хереклерин кылып мастерскаялар база чок. Ынчангаш тускай мастерскаяны тургузуп болгу дег. Чүге улуг назылыг кижилер эвес, аныяктар аразында база национал хөгжүм хереклерине сонуургалдыглар хөй.

Солуннуң арнынга игил, бызаанчы, хомусту канчаар кылырының дугайында чүүлдерден үндүрер болза, дыка ажыктыг болур деп бодаар мен.

О. ДОВУУЖУК.
Кызыл район, Терлиг-Хая суур.

ОЛАРНЫҢ АЖЫЛЫ ЫНДЫГ

Туранда район эмнелгези. Оон корпустары кышкы харбиле шыптынган тарымал шивилер аразында турар. Чайгы үеде маңаа мырыңай магалыг — долгандыр ногаан арга. Ол корпустарда хирургия, нинти эмнелге, бөжудар салбыр, уруглар эмнелгезиниң, халдавырлыг аарыглар эмнээр, өкпе аарыы эмнээр салбырлар, дүрген дуза чедирериниң пунктузу, рентген кабинеди туруп турар. Ында ак халаттыг кижилер чоннуң кадыы дээш шудургу ажылдап турарлар.

Ол эмнелгениң кол эмчизи, РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Людмила Ивановна Шелеховадан эмчилерниң ажылыжын, кадыы кошкаан кижилерни дүрген сегидип үндүрер дээш оларның кылып турар ажылын чугаалап бээрин диледим.

— Эмнелгениң ажылының дугайында онзагай чүве чугаалаары менээ берге, кандыгдаа медицина коллективиниң чедишкинниг ажылдаарынга чаңгыс аай ритм, үргүлчүг ден-дески ажылдаары кончуг чугула болур чүве—деп тайылбырлаш, корпустарны кады кезип көөрүн диледи.

Өрээл бүрүзүн көрүп чоруурга шыңгыы чурумнуг, арыг-силиг. Чырык соңгалар, ханалар, мебель, кыланайның турар линолеум шала.

Хирургия салбыры. Бо салбыр коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы аттың эдилекчизи. Бөгүн мында операция эртип турар. Ынчангаш чурум шыңгыы. Оожум. Мырыңай шыпшың. Кезиишкин чоруп турар өрээлде эмчилерле хөй. Операцияны аныяк хирург эмчи С. Санько чорудуп турар. Операция үезинде оон арын-шырайы ширинп, шимчээшкиннери шыңгыы, кады турар эштериңге негелдеп улгады бээр. Ооң ол негелделерин болгаш шимчээшкин бүрүзүн наркоз кылып турар эмчи И. Юркевич, кезиишкин сестразы Л. Домажакова сес чокка-лз билирлер. Ол сестра херексел бүрүзүн кажан, кайы холунга тутсу кааптарын мырыңай эндевес. Салбырның эмчилери минута бүрүзүнүң, харын-даа секунда бүрүзүнүң үнезин эки билирлер. Кижиниң амы-тыны дээш ажылдап турар болганда, ыдыг болбас аргажок.

Божудулга салбырынга келириивиске, Людмила Ивановна:— Бо бистиң эң-не өөрүшкүүг салбырывыс-тыр. Маңаа нелер-даа, аас-кежиктиг адалар-даа өөрүшкүзүн илередип, арын-шырайында хүүмзүрүг чайнаан чедип кээп турарлар. Мында бичии чаштар ыглажып-даа турарлар. Ол база-ла өөрүшкү-дүр—деп, эмчи чугаазын төндүрдү.

— Ыглавас уруг кайда боор, шын-дыр харын — деп, үлам деткидим.

Район эмнелгезиниң сөөлгү чылдарда материалдыг базазы өскен, чаа дериг-херексел-дер, эмчи кадрлар-биле хандыртынган. Эмнелгеде чүгле автомашина безин 5. Районда 21 дээди эртемниг эмчилер бар. Фельдшерлер, акушерлер, эмчи сестралары чүс ажыг кижи. Эмнелге корпустары чедиг чедиг турар, районда 16 медицина пунктулары, 145 чыдар орун бар. Ол эмнелгеде ортумак звеноның эмчи кадрлары кады ажылдап турар эжиниң мергежилиг алы хөлүшкак мергежилди шингээдип алыр ажылды шагда эгелээн. Ынчангаш фельдшерлер, акушерлер, эмчи сестралары херек апарганда бот-боттарын солчуп ажылдап болурунуң бүгү аргазы бар. Эмчилер база мергежилии бедидиринiң болгаш өске мергежилди шиңгээдип алырының курстарын эрткилээн, оларның хөй кезии ийи мергежилдиг. Ындыг чорук кедээнин чурттакчыларынга эмчи дузазын калбартырының аргаларын чедип алырынга кончуг чугула.

Эмнелге шугумунга үр чылдарда амыр-дыжын харамнанмайн ажылдап келген, улуг дуржулгалыг, бедик мергежилдиг хоочуннар-даа, чоокта ажылдап эгелезе-даа, идегеп болур чогаадыкчы ёзу-биле, тура-соруктуг ажылдап турар аныяктар-даа бар. Чижээ: уруглар эмчизи Ирина Прокофьевна Фоминых удавас бодунуң ажыл стажиниң 30 чылын демдеглээр. Дыка хөй иелер аңаа уруунуң азы оглунуң сегезини дээш өөрүшкүнүң сестерин илередип кээп турар. Хөөрем чок, дыка хөй чаштар чүгле Ирина Прокофьевнаның буянныг холдарынын ачызында эки өзүп-мандып турарлар. Ооң хөрээн Ленинчи юбилей медаль каастап чоруур. Ол Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Район Советиниң депутадынга хөй удаа соңгуткан.

Корпустар, салбырлар болган тус-тус кижилер ортуузунда социалистиг чарышты эмнелгениң профвилелдер организациязы билдилиг удуртуп турар. Күш-ажылчы маргылдааның тугун 3 чыл улаштыр халдавырлыг аарыглар эмнээр салбыр тудуп, чарыштың мурнуку одуруунга туржуп келген. Салбырның эргелекчизи Зинаида Николаевна Доронина үр чылдарда ажылдап келген байлак дуржулгалыг, бодунга-даа, эштерингедаа бедик негелделиг эмчи. Районда кижилерниң кадыын камгалап, ак сеткилдиг ажылдап чоруур, бодунуң мергежилинге бердинген эмчилер хөй. Оларга эмчилер З. Күр-Базыр, Ч. Седип, Н. Глухенко, А. Фунтикова, Н. Изместьева, Л. Попова, В. Ахмутулина, И. Колоская, эмчи сестралары С. Лаптина, В. Астанина, Н. Кыргыс, санитаркалар К. Ильина, В. Катаргина, И. Казанцева болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Район эмнелгединиң эмчилери болган фельдшерлерни айда бир катап көдээ суурларже комплекстиг үнүүшкүннерни кылып, аарыг кижилерни хүлээп ап, профилактиктиг ажылдарны доктаамал чорудуп, чон ортузунга беседаны кылып, лекцияларны номчуп турар. 1975 чылга деннээрге 1981 чылда районда төрүттүнген 1000 бичии кижиге хамарыштыр чаш уругларның өлүп чоруу дыка эвээжээн. Төрүттүнүп турар бичии чаштарның саны эрткен чылдавыышкан көвүдеп турар. Уругларның болгаш улуг улустуң ижин-шейүнду аарыглары эвээжээн.

Район эмнелгезиниң пайыралдыг коллективи күрүне ужур-дузалыг улуг ажыл-херекти кылып турарын эки билип, кижилерниң кадыкшылын камгалаарын болгаш дедю эгидерин бодунуң кол хүлээлгези кылдыр санап турар.

Б. СЕДЕП-ХУУРАК.

ЧАРЫШКА МУРНААН

Суг-Аксы суурда ном магазинииң садыгжызы Татьяна Ооржак садып алыкчыларның негелде-хереглелдерин эки хандырбышаан, планныг онаалдаларын бедик көргүзүглевиг боттандырын келген. Бо чылдың эрткен айларында садыгның ажылы база катап макталдыг болган. Январь, февраль айларда үүртөнчүзүнге чедир 12 мун рубльдиң бараанын саарар хүлээлгелиг.

Б. ОНДАР.

Чөөн-Хемчик район.

КҮШ-КУЛЬТУРАНЫҢ ЭРГЕЖОК ЧУГУЛАЗЫ

Кадык камгалалының ажылдакчыларының профвилел организациялары күш-культура болгаш спорттуң массалыын көдүреп-биле чамдык ажылдарны кылган, боттуг херектерни күүсеткен. Кышкы, чайгы үелерде спартакиада эрттирери чаңчыл болуп берген. Баскетболга эмчилерниң «Медик» шилиндек командазы каш чыл улаштыр Кызыл хоорайның, республиканың чемпионуң адын камгалап келген. Сергей Моломдай, Александр Артемьев, Леонид Осмоловский болгаш өске-даа эмчилер оон кежигүннери. Профвилелдерниң адырлар аайы-биле профвилел-комсомол кроузунга найысылалдың эмчилериниң хазак командазы бирги черни эрткен чылын эдээн. Ылаңгыя нерви аарыгларының эмнелгезиниң медсестразы Галына Бутанова, уруглар эмчизи Виктор Лугин эң дээре маңнаннар.

Бо чылын спорттуң өлөөн каш хевиринге профвилелдерниң спортчу маргылдаалары эрткен. Шыдыраага республика чемпионуң атты республика эмнелгезиниң шилиндек командазы аңаа чаалап алган, боодалгага бирги черни уруглар эмнелгезиниң командазы өөлээн. Волейболга херээжен командаларның типлекчизи медицина училищезиниң спортчулары болган. Волейболга эр улустарның аразынга бирги черни Чөөп-Хемчик район эмнелгезиниң командазы өөлээн. Хаакка маңнаарынга, стол теннизинге, шой көдүрериңге база маргылдаалар эрткен. Ылаңгыда районнар эмнелгезиниң коллективтери күш-культура болгаш спортче хаара туттунуп бар чыдар. Эрзин, Таңды, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарның спортчуларының белеткели багай эвес.

Күш-культура болгаш спорттуң активчилериниң дугайында чугааны көдүрери чугула. Олар кадыкшыл быжыглаарының, омак-сергек болур чоруктуң энтузиастары. Юрий Васильевич Каримов найысылалда уруглар эмнелгезиниң кол эмчизи. Ол күш-дамыр кижизидилгезинче, спортту массалыг болдурарынче доктаамал кичээнгейни салып келген. Бо эмчиниң удуртканы коллектив кежигүннери спортка хандынмышдыг. Ында местком даргазы Ф. П. Елегечиев спортчу хемчеглерни план ёзугаар организастап турар.

Республиканың нерви аарыгларының эмнелгезиниң кол эмчизи В. В. Подкорытов, ында местком даргазы Г. И. Бутякова база күш-культура болгаш спорттуң идепкейлиг организакчылары. Ынчалаадаа Кызыл хоорайның чамдык, Бии-Хем, Тес-Хем, Улуг-Хем районнар эмнелгелериниң, аптека эргелелиниң, дүргеп дуза чедирериниң станциязының болгаш өске-даа коллективтериниң удуртукчулары күш-культура шимчээшкинин калбартпайн турар. ГТО нормаларын дужаар ажылдың байдалы чогуу деңгеелге четпес.

Күш-культура болгаш спорттуң чамдык удуртукчулар, местком даргалары эргежок чугула чүүл деп санавайн турары шын эвес. Профвилелдерниң спортчу спартакиадаларынга, маргылдааларынга ол-ла улус киржип, чаа спортчулар немеппейн турар. Коллективке ажылдап келген дыка хөй аныяк специалистер спортчу секциязарга киришпес, спорттан хоорук байдалды чайладырының хемчегелерин профвилел организациялары чорудар ужурлуг.

В. ЧЕРНОГРИВОВ,
кадык камгалалының ажылдакчыларының профвилел обкомунуң даргазы.

ЧАРАШ ПЛАТЬЕ— МУХИНАНЫҢ МОДЕЛИ

Ол модельди көөр болза, чараштыр кеттинниксээр кижи бүрүзүнүң чүрээ чым-сырт дээр ийик. Чуруктуу каш-ла шыйыг-биле чураан, оон адаанда: «Кезек бүрүзүн аңгы нөстен чараштап даараам, шуут аңгы-даа кедип болур үш кезентен тургустунган стиль платье»—деп бижээн. Оон чаныда «кежээки» платье — «юбказы болгаш чеңнери частып үнген чечектин аякчыгаштарындан тургустунган дег...».

Чүл ол? Нинти-эвилелдиң Модельдер бажыңының сөөлгү чаа платьелери ол бе? Ол дээрге 1923 чылда бир дугаар үнген совет «Ателье» деп модалар журналының арыннары-дыр. Оон-биле бисти Ольга Дмитриевна Сеничева-Кащенко таныштырды. Ынчан ол 17 харлыг уруг тура, журналдың кол редактору болурундан ангыда, баштайгы совет модалар ательезиниң директору болурунга дидимн-биле чөпшээрешкен.

— 70—80 чылдарның модазы соңгаар, 20 чылдарның модазынче шапкын ээлген. Ынчангаш силерниң бо көрүп турарынар модельдер шуптузу бо үеге кайгамчык дүгжүр-дүр—деп, ол чугаалады.—А үстүнде адаанывыс ийи модель кажандаа кырывас: үүл дээрге, стиль платьениң автору—скульптор Вера Мухина, а кежээкиниинiң — сураглыг чуруккчу Кузьма Петров-Водкин.

Москвадың Воровский кудумчузунда эрги бажыңда Ольга Дмитриевнаның чүрттап орар квартиразында хөй-хөй тураскаал үүлдер бажың ээзиниң таныш-көрүш, аралажып чорааны ат-алдарлыг кижилер дугайын сагындырып турар—Кончаловский, Есенин, Дункан, Маяковский... Ол аттар хөй. Оларның бирээзи—үр болганындан саргара берген «Ателье» журналдың даштыкы картында «А. В. Луначарскийниң экземпляры» деп бижээн.

— 1922 чылда, чурт дайын хоозуралынга алыскан, а неп-маннар боттарының отилин сыгаарын кызыткан турган үеде, чогум-на ынчап Анатолий Васильевич совет моданың ательезин тургузар ажылды башкарган. Ам бо хүннерде чаңчыккан кылдыр дыңналыр «Модалар ателезин» деп сес ынчан, чурттакчы чонга чаа идик-хепти чогаадып кирер деп турган ол үеде тывылган. Ол чаа идик-хеп барынын-европейжи моданы эдербес, а чаа Россияның амыдырал болгаш сопиал байдалдарынга дүгжүр үзүрлүг турган.

Ольга Дмитриевна, бодүүн ажылчын кижиниң уруу, ааскежиктиг душ боон гимназиязга өөренгеш, ол үеде ийи студияны —театр болгаш кино студияларын дооскан турган. 1921 чылда Эвилелдер бажыңына Коминтерниин III конгрезиниң делегаттарынга ниити болгаш ус-тывыш үлетпүрүүн делгелгезин организастаарын аңаа дааскан. Делгелге соонда «Херээжен идик-хептер төвүн» тургузар дугайында бодал тывылган.

Ажыл дораан хайныккан. Амгы модалар ательезиуран-каас салон турар Петровкага 1922 чылда үүү болганын ховар кижилер сактып артып калган. Бир-ле үн амгы салон турар бажыңның соңгаларының көжегелери ажыттынган, эрткен-дүшкен чоннуң караанга манекенщиналар —бөдүүн постерден аргып-даараан платьелиг, байырлал хептерлиг кыстар көстүп келген. Харыкчок кадыда эдерик хөй кижи чыглып кээрге, соңгалар көжегелерин дораан хаар, көрүлде доозулган деп бижик азар ужурга таварышкан.

«Ателье» деп журналды үндүреринге ынчан база белеткел эгелээн. Совет Россияга модаларның баштайгы журналы уран-чүүл интеллигенциязының сонуургалын хайныктырган, аңаа дузалаашын ажылдаар күзелдинн шылгараңгай мастерлер илередиккен. Б. Кустодиев, А. Экстер олар модельдерниң авторлары болуп турган, литераторлар—А. Ахматова, К. Федин, М. Кузмин, Ф. Сологуб, М. Шагинян олар маңаа дузалажып, ажылдарга киржип турганнар. Мариэтта Сергеевна аргыыр станок дугайында очерк бижээнин утпаан боор. «Аргыыр станок хоорайжы херээженниң бажыңынын азыынга үүге турбас деп?»—болдуунуң шиитпирлиг чаңы-биле ол бижээн. Аргыыр станок азыга туруп албаан-даа болза, амгы үеде херээжеңнер хөлчок аргыттынар апарган.

Ол үеде-ле «ателье» пионержи форманың, ажылчып тускай хептиң хевирлерин ажылдап кылган. Херээженнерге үүвүр кедер деп сүме киирерге ынчан дыка-ла хөй кижи киленiзээн. Бежен чыл эртерге үүвүрлер херээжен улуска база бир эптиг, таарымчалыг хеп апаар деп олар ынчан бодаан болза! Үүвүрлүг ажылчын хепти чогаадыр дугайында бодалды Ольга Дмитриевна үндүрген, ону Б. Кустодиев ажылдан кылып турган.

1923 чылда баштайгы «Модалар кинохрониказын» тыртырган. Көрүкчүлер мурнунга хеп көргүзери-биле аңаа аткаруглыг артист А. В. Неждинова база тырттырткан. Кинооператорларның бирээзи «Броненосец «Потемкин» деп алдарыкаан кинопу тырттырган Э. Тиссэ болган. Воровский кудумчузунда квартира ол ховар лентаны шыгжап турар.

Оон соонда үүү болганы? Ольга Дмитриевна кинога тырттырып, театрга артистеп турган. Москваның даштыкы дылдар институдун дооскан. Немен дыл башкылап, кандидат атты чедип алган, хөй чылдарда Москвадың полиграфия институдунга кафедра эргелекчилеп келген.

Анатоль Франстан «сээң өөрөпиң соонда чүс чыл болгаш үпер номнардан кандызыын шилип алыр сен?» деп айтырарга, ол модалар журналын шилип алыр мен дээп. Ольга Дмитриевнадан чоруурда ол сестерни сактып келдим. Оон утказы херээженнер канчаар кеттипер болдур, ол дээрге келир үе дугайында шупту философтарның, министрлерниң, шажычыларның болгаш эртемденнериниң чугаалаанындан артык тода хереч болур дээни ол шыкаан.

Баштап-тыр, ынчалза-даа ында үүве-ле бар...

Л. КИСЛИНСКАЯ,
СЭТА-ның корр.

СОЛУН КЕЖЭЭЛЕР

Шамбалыг ортумак школазында класстан дашкаар ажылдарны багай эвес организастаан. Класстар аразында эт-хереклер эдилелиниң болгаш арыг-шевер талазыбиле социалистиг чарышты организастааны-биле чамдык класстар эки түннелди көргүзүп турар.

Мурнакчылар-биле ужуражыышкыннарны, тураскаалдыг хүннерге хамаарыштырган кежээлерни план ёзугаар эрттирип турар. Аңаа тыва дылдың, географияның, биологияның тускай темалыг кежээлери кончуг солун болгулаан. Аңаа башкыларның удуртулгазы-биле өөренирчилер боттары белеткеңгеш эртирип турарлар.

Тураскаалдыг хүннерге, кежээлерге белеткелдерже оныа кичээнгей салып турар. С. Токаның 80 харлаанынга, Совет Армия болган Херээженнер хүннерни дыка эки эрттирип, өөренирчилерни аңаа хейубиле киприштиргеннер.

Школада спорт залын ажыткан соонда спорттуң янзыбүрү хевирлеринге секциялар ажылдап эгелээн болгаш ында элээдилерни хөйү-биле киприштирип турар.

ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга утказыттур өөредилге-кижизидилге ажылдарын эрикидери дээш хөй хемчеглер алдынып турар.

С. МОНГУШ.

МАССАЛЫГ

Кызылдың спортчу командаларының боодалгага бирги чер дээш маргылдаазынга 200 ажыг кижи киржикчилиг 50 команда киришкен. Кара адыкчылары бир неделя дургузунда тивилге дээш демисешкен.

Ылаңгыя маңаа Кызылда күрүненин педагогика институдунуң командазы эң шыпрак спортчу чединишкиннерин көргүзүп шыдаан, бирги черни бүзүреддни-биле өөлээн. Алаа чогуур 400 саннып 380-ун бо команда алган. Эң шилиндек кара адыкчылары Ф. А. Куклин, А. С. Гуликян, В. И. Иргашов, Надежда Хозеева часпас адар чоруун база катап бадыткаан. Тываның электри четкилериниң командазы — ийиги, Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң спортчулары үшкү черни өөлээн.

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының төлөөзи биатлоңга ССРЭ-ниң спорт мастери С. И. Бабкин чүс сандан чүстү ап, чемпионнаан. Ф. А. Куклин биле В. П. Елисеев олар ийиги-үшкү черни үлешкен.

Кара боолаарынга эр улустан дудак чон херээжен адыгжылар илереп турарын эрткен маргылдаа бадыткаан. Чижээ, дөрт дугаар профтехучилищеңиң сургуулу И. А. Пирогова чүстен 97 санны адып, херээжен улустуң аразынга тивилекчи болган. Педагогика институдунуң доозукчузу Н. Хозеева биле Тыва электри четкилериниң хоочун адыгжызы А. П. Грисюк олар ийи болгаш үшкү черни өөлээн.

Э. МОНГУШ.

СОЛУННУҢ РЕДАКЦИЯЗЫНГА

Мээң алдан харлаанымны болгаш Улустарның Найыралы орден-биле шаңнатканымны таварыштыр Тыва АССРниң меңээ байыр чедирген партия, совет, хөй-ниити болган ажылчы чоннар коллективтеринге ханы өөрүп четтиргенимни «Шынны» дамчыштыр илередирин чөпшээреп көрүңер.

М. МЕНДУМЕ.

МАРТ 26-ДАН 28-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Аас-кежиктиг чаш назын». 9.50 — «Хүн адаанда довурак». Уран-чечен фильм. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Оларга чалгынны Төрээн чурт берген». Документалдыг телефильм. 15.10 — Улустуң аялгалары. 15.25 — «Шыдыраа школазы». 15.55 — «Москва болгаш москвачылар». 16.25 — Бангладештин национал байырлалынга — Хамаарышпас чорук хүнүнге. Кинопрограмма. 16.45— «Тоолдуң аалчылары». Мультфильмнер: «Бибигон», «Токкулаай сээк». 17.45 — Ереван хоорайның аныяктарының «Хаурену» ансамблиниң концерти. 18.15 — «БАМ-ны кылып турар бис». 18.45 — Бүгүн делегейде. 19.05 — «Кинопанорама». Дамчыдылганы кинодраматург Д. Орлов чорудар.

КЫЗЫЛДАН

20.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Нестеренконуң концерти. 23.00 — 01.00 — ССРЭ-ниң бут бөмбүүнге чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Динамо» (Тбилиси). Киевтен дамчыдар. Чапсар үезинде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Документалдыг телефильмнер программазы: «Электрижидилге — үелерниң харылзаазы». «Челээштин өңнери». 12.45 — «Даглар болгаш ховулар аялгалары». Фильм-концерт. 13.30 — Уругларга фильм. «Алдын яблоколар». 14.45 — «Бүгү амыдыралдың музыказы». Документалдыг телефильм. 15.10 — «Оңу шыдаар силер». Чогаадылга конкурузу. 15.55 — Телемедээлер. 16.05 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Аныяк ленинчилер». 18.30 — «Сабир Рахимов генерал». Телефильм. 18.45 — «Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга. 19.15 —Телемедээлер. 19.25 — Чарлаадар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг, удунар, чаштар!» «Ийи шт дугайы». Мультфильм. 19.45 — «Театр мемуарлары». К. С. Станиславский болган В. И. Немирович-Данченко. 20.30— «Москваның түлгапнары» деп камерлиг оркестриниң концерти. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — «Казыргылыг хаттар үезин». Уран-чечен фильм. (Вьетнам).

МАРТ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кадык болур дизинзее». (Күш-культураларга сүмелер). 9.00 — «АББВГД-лээр». 9.30 — С. Прокофьевтиң «Петя биле бөрү» деп симфониялыг тоолу. ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Сап кирилле сес чугаалаар. 10.10 — «Ада-иелер, силерге». 10.40 — «Спортлотонуң» 13-кү тиражы. 10.45 — «Хөй эки бараапнар дээш». 11.15 — «Чурукчулар дугайында чугаалар». Грузин ССР-ниң улустуң чуруккчузу И. Тоидзе. 11.40 — «Сылдыстыда демир аргамчы кырлаарлар». Фильм-концерт. 12.05 — «Чүнү номчуурул». 12.50 — «Найыралды быжыглаарының оруунда». Вьетнамның Компартиязының ТК-зының Чингине секретары Ле Зуанның ССРЭ-ге чорааныпын дугайында документалыг фильм. 13.00 — Вьетнам артистер концерти. 13.20 — «Московские новости» солунуңүң шанналы дээш спортчу гимнастика чурттар аразының маргылдаалары. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Том Сойериң солун ужуражыышкыннары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 1-ги серия. 15.40— «Билдингир-даа болза, бүзүрелчир эвес». 16.40 — О. Фельпман. «Испан сюжеттер». 17.00 — Политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.30 — Мультфильмнер: «Бобик Барбостуң аалчызы», «Петя-биле мячик». 17.45 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — «9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. С. Зорин чорудар. 19.00 — О. Загрдник — «Ырлаар шакка соло». Москвапың М. Горький аттыг ССР Эвилелиниң үлегерлиг уран чүүл театрының фильм-шиивиз. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Театрның делегей хүнү. Дамчыдылганы ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Царёв чорудар. 22.50 — 23.45 — Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери. Оон соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Легаюс» дээр фольклорлуг ансамблдиң (Таллин) көргүзүү. 14.50 — «Амыдыралды бээрлер». Документалдыг телефильм. 15.50 — «Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 16.50 — Туркмен ССР-ниң телевиденшеазының программазы. «Ашхабад. Хосталга проспективизи». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 17.05—«Копет-Даг эдээнде час». Көргүзүглүг телеочерк. 17.15 — Махтумкулиниң аттыг туркмен опера болгаш балет театрының артизи Ата Иломановтуң концерти. 17.30 — «Кижи холунуң ушаневери». Телеочерк. 17.40 — Улусчу музыканың концерти. 18.00 — «Кино көрүкчүзүнүң эдеринчизи». 18.45 — «Эрмитаж. Меншиковтуң ордузу». 25-ки фильм. Бөлүктүг сөөлгү фильми. 19.15 — Делегейде болуушкуннар дончулалы. 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Валя үгбайның чугаазы». 19.45 — «Музыка киоскузу». 20.15 —«Кадыкшыл». Эртем тайылбырлыг программа. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 —«ТТ-ниң экранында эң баштай». «Кырганнарга хөглээшкин». Уран-чечен фильм.

МАРТ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Оттурунчу». 9.40 — «Совет Эвилелиңа бараан боон тур мен!» 10.40 — «Кадыкшыл». Эртемтайылбырлыг программа. 11.25 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 11.55 — Совет Эвилелиң даштыкы аалчыларының коргени. 12.10 — «Музыка киоскузу». 12.40 — «Кежээки апаар деп олар ынчан бодаан болза! Үүвүрлүг ажылчын хепти чогаадыр дугайында бодалды Ольга Дмитриевна үндүрген, ону Б. Кустодиев ажылдан кылып турган.

1923 чылда баштайгы «Модалар кинохрониказын» тыртырган. Көрүкчүлер мурнунга хеп көргүзери-биле аңаа аткаруглыг артист А. В. Неждинова база тырттырткан. Кинооператорларның бирээзи «Броненосец «Потемкин» деп алдарыкаан кинопу тырттырган Э. Тиссэ болган. Воровский кудумчузунда квартира ол ховар лентаны шыгжап турар.

Оон соонда үүү болганы? Ольга Дмитриевна кинога тырттырып, театрга артистеп турган. Москваның даштыкы дылдар институдун дооскан. Немен дыл башкылап, кандидат атты чедип алган, хөй чылдарда Москвадың полиграфия институдунга кафедра эргелекчилеп келген.

Анатоль Франстан «сээң өөрөпиң соонда үүс чыл болгаш үпер номнардан кандызыын шилип алыр сен?» деп айтырарга, ол модалар журналын шилип алыр мен дээп. Ольга Дмитриевнадан чоруурда ол сестерни сактып келдим. Оон утказы херээженнер канчаар кеттипер болдур, ол дээрге келир үе дугайында шупту философтарның, министрлерниң, шажычыларның болгаш эртемденнериниң чугаалаанындан артык тода хереч болур дээни ол шыкаан.

Баштап-тыр, ынчалза-даа ында үүве-ле бар...

Л. КИСЛИНСКАЯ,
СЭТА-ның корр.

СОЛУННУҢ РЕДАКЦИЯЗЫНГА

Мээң алдан харлаанымны болгаш Улустарның Найыралы орден-биле шаңнатканымны таварыштыр Тыва АССРниң меңээ байыр чедирген партия, совет, хөй-ниити болган ажылчы чоннар коллективтеринге ханы өөрүп четтиргенимни «Шынны» дамчыштыр илередирин чөпшээреп көрүңер.

М. МЕНДУМЕ.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Чурттуң телеостудияларының документалдыг фильмнериниң программазы: «Улусчу шеверлер», «Аялгазы болгаш сөзү улустуу», «Ырлаар тук», «Хая аразында». 15.20 — «Московские новости» солунуңүң шанналы дээш спортчу гимнастикага чурттар аразының маргылдаалары. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 14.50 — «Том Сойериң солун ужуражыышкыннары». Уругларга хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүүү. 2-ги, 3-кү сериялары. 17.05 — «Кино аян-чоруктарының клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 18.05 — 18.20 — Чапсар. 18.20 —«Кажар каарган». Мультфильм. 18.35 — Делегей панорамазы. 19.20 — «ТТ-ниң экранында эң баштай». «Бир аал дээрже үнүпкен». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң улустуң артизи, композитор Т. Н. Хренниковтуң чогаадыкчы кежээзи. 22.40 — 23.10 — Бүт бөмбүүнүң дончулалы. Оон соонда — телемедээлер.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

агаар

Республикага бөгүн көжер булуттаар, чамдык черлерге быскап хар чаар. Мурнуубарының угланыышкынның хаттың күжү секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 20—25, хүндүс 7—12 градус соор.

Кызылга көжер булуттаар, хар чагбас. Мурнуу-барының угланыышкынның хаттың күжү секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 23—25, хүндүс 9—11 градус соор.

КИНО

МАРТ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мээн ашаам болуп көрүңер» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (үзаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультфильмнер чыыдызы 9.00, 12.00, «Азажыгаш» 10.30, 13.30, «Атланттаның баштыңнары» 15.30, «Албадаттырың адынганнар» (2 сериялыг) 17.20, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чаан болгаш хендиржигеш» 12.30, «Глория» 15.00, 16.50, 18.40, 20.20 (үзаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Андрюс» 13.00, «Абба» 14.50, 16.40, 18.30, 20.30 (үзаткан) шактарда.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, кедээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетпүр кылдызының 2-31-75, чагаа кылдызының 2-41-27, информашка кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 99.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00684

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 70 (11868) | 1982 чылдың март 25, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көш.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ БЕДИК ШАҢНАЛЫ

Узбек ССР-ге Ленин орденни тыпсырынга холбаштыр Ташкентиге болган байырлыг хурал

ТАШКЕНТ, март 24. (СЭТА-ның тускай корр). Ташкентиде Улустарның найыралының В. И. Ленин аттыг ордузу байырлал шинчилиг каастаттынган. Республикага Ленин орденни тыпсырынга турасказаттыр Узбекистанның Компартиязының ТК-зының болгаш Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң байырлыг хуралы анаа болган.

Залда — Узбекистанның Компартиязының ТК-зының кежигүннери, Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттары, республиканың партия, совет болгаш хөй-ниитиг организацияларының удуртукчулары, үлетүрүүн болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, эртемниг болгаш культураның ажылдакчылары.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежнев ол заводтуң ажылчыннарынга чеде берген. Ону чер-ле болганынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илергейлээн.

Ташкентиниң трактор заводу тударынга, узбек машина тудукчулары продукциязының чаа хевирлерин шинээдикин алырынга Владимириниң, Минскиниң болгаш чурттуң хөй-хөй өске-даа үзүрлелдиринге машина тудукчулары акыдунма ёзүүн-биле дузалаанын эш Л. И. Брежневке ажылчыннар чугаалаан. Чангыс аай наряд шыкаш, күш-ажылды организастаарыгыш депшилгелиг ыңдыг системазын завод коллективи Узбекистанда эң баштай шинээдип алганнарның бирээзи болуп турар. Ол системаны шинээдип алган чорук бүдүрүлгеге таарымчалыг салдарлыг болган, эвээш эвес кижилерни ажылдарының чугула өске участоктарынче чорудар кыдыр хостаарына, күш-ажылдың сагыга-чурумун быжыглаарынга дузалаан.

Ленинчи даштыкы политиканы амыдыралга чедиишкинниг боттандырып турары дээш, чер кырынга тайбынны хандырар талазы-биле алыс сорулгалыг демисели дээш СЭКП Төп Комитединге, оон Политбюрозунга, Леонид Ильичиниң болгунга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин эдиктиң ажылчын М. Турапов, улуг мастер А. Федюшина болгаш заводтуң өске-даа ажыл-ишчилери илергейлээн. ССРЭ-ниң профсоюзилериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга айыткан тайбын чаа саналдарны бүрүнү-биле деткиир турарын олар трактор тудукчуларының омуразындан медеглединнер.

Хүндүлүг даалыларның деп-терингe Л. И. Брежнев дараазында түүлгү биижээн:

«Ташкентиниң трактор тудукчуларының алдарлыг коллективи-биле ужуражканым өөрүүнүг-дүр.

Силерниң заводунар — бүдүргенин организастаарының болган эргелең башкарарының, техниктиг депшилгенин болгаш коллективиниң социал чөгүлдезиниң хөй талалыг айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээн турар Совет Узбекистаннын машина тудукчуларының эң эки бүдүрүлгелериниң бирээзи-дир.

Хөвениң өстүрээри болгаш оон дүжүдүн ажаан алыыры комплекстиг механизастаар аазы демселдиг мурнакчы коллектив болуп трактор заводунуң найыралдыг коллективиниң ролүн бедик-биле тодаргаар черек.

Партияның XXVI, съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге чаа-чаа тиилелгелерни чедип алыр, күш-ажылды улуг чедиишкиннерни, быжыг кадыкшылды болгаш хөй-хөй өөрүшкүү силерге күзедим, эргим эштер».

Оон соонда Л. И. Брежнев Ташкентиниң эң улуг будүрүлгелериниң бирээзи—В. П. Чкалов аттыг ужар чүүл будүрүлге каттыжышкынының чораан. Будүрүн үндүрүп турар продукциязының чамдык хүндүлүг ажылчыннарының бирээзи, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Новороссийск чанында тулчуушкуннарга киржип турган электрик А. В. Симонов фронтучуларның, заводтуң бүгү ажылчыннарының өмүнээзинден Леонид Ильичиге күш-ажыл кижилериниң дугайында доктаамал сагыш салыышкыны дээш, тайбын дээш, моттаг чок ажылы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илергейлээн.

Ташкентиниң трактор заводу — бүгү чер-чуртувустуң хүндүлүг ажылчыннарының бирээзи, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Новороссийск чанында тулчуушкуннарга киржип турган электрик А. В. Симонов фронтучуларның, заводтуң бүгү ажылчыннарының өмүнээзинден Леонид Ильичиге күш-ажыл кижилериниң дугайында доктаамал сагыш салыышкыны дээш, тайбын дээш, моттаг чок ажылы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илергейлээн.

Ташкентиниң трактор заводу тударынга, узбек машина тудукчулары продукциязының чаа хевирлерин шинээдикин алырынга Владимириниң, Минскиниң болгаш чурттуң хөй-хөй өске-даа үзүрлелдиринге машина тудукчулары акыдунма ёзүүн-биле дузалаанын эш Л. И. Брежневке ажылчыннар чугаалаан. Чангыс аай наряд шыкаш, күш-ажылды организастаарыгыш депшилгелиг ыңдыг системазын завод коллективи Узбекистанда эң баштай шинээдип алганнарның бирээзи болуп турар. Ол системаны шинээдип алган чорук бүдүрүлгеге таарымчалыг салдарлыг болган, эвээш эвес кижилерни ажылдарының чугула өске участоктарынче чорудар кыдыр хостаарына, күш-ажылдың сагыга-чурумун быжыглаарынга дузалаан.

Ленинчи даштыкы политиканы амыдыралга чедиишкинниг боттандырып турары дээш, чер кырынга тайбынны хандырар талазы-биле алыс сорулгалыг демисели дээш СЭКП Төп Комитединге, оон Политбюрозунга, Леонид Ильичиниң болгунга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин эдиктиң ажылчын М. Турапов, улуг мастер А. Федюшина болгаш заводтуң өске-даа ажыл-ишчилери илергейлээн. ССРЭ-ниң профсоюзилериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга айыткан тайбын чаа саналдарны бүрүнү-биле деткиир турарын олар трактор тудукчуларының омуразындан медеглединнер.

Хүндүлүг даалыларның деп-терингe Л. И. Брежнев дараазында түүлгү биижээн:

«Ташкентиниң трактор тудукчуларының алдарлыг коллективи-биле ужуражканым өөрүүнүг-дүр.

Силерниң заводунар — бүдүргенин организастаарының болган эргелең башкарарының, техниктиг депшилгенин болгаш коллективиниң социал чөгүлдезиниң хөй талалыг айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээн турар Совет Узбекистаннын машина тудукчуларының эң эки бүдүрүлгелериниң бирээзи-дир.

Хөвениң өстүрээри болгаш оон дүжүдүн ажаан алыыры комплекстиг механизастаар аазы демселдиг мурнакчы коллектив болуп трактор заводунуң найыралдыг коллективиниң ролүн бедик-биле тодаргаар черек.

Партияның XXVI, съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге чаа-чаа тиилелгелерни чедип алыр, күш-ажылды улуг чедиишкиннерни, быжыг кадыкшылды болгаш хөй-хөй өөрүшкүү силерге күзедим, эргим эштер».

Оон соонда Л. И. Брежнев Ташкентиниң эң улуг будүрүлгелериниң бирээзи—В. П. Чкалов аттыг ужар чүүл будүрүлге каттыжышкынының чораан. Будүрүн үндүрүп турар продукциязының чамдык

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ БЕДИК ШАҢНАЛЫ

(Төнчүүр. Эгези 1-ги арыда).

организациязы өзөн дөрт национальдың коммунистерин каттыштырып турарын эскерген мен. (Адыш часкаашкыны).

Республикаларның хөй национальдыг составы кадр политиказындан база тодаргай хемчээлдин-биле көстүп турар. Узбекистанда партияның областар, районнар болган хоорайлар комитеттериниң секретарьларының арасында төөрби национальдарның телээлекчилери бар бооп турар.

Черле ынчангаш бистер республика бүрүзүнүң национ-лары болган биче улустарыг оон партия болган күрүне органнарынга, кижи бүрүзүкүң ажыл-херекти болган идейлиг угаан-бодал шынарларын шыңгыы барымдаалап тургаш, чогууру-биле төлээлеттинген турарывыс чүткүүр ужурлуг бис. Ындыг шугум СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериңе, чуртта бар бүгү нацияларның болган биче улустарының эргелерин болган онзаларачок негелдехереглелдерин хензиг-даа болза, шын эвес көөрүнге, бичии-даа кызамдаарынга удур сагындырып турган Ленинниң чагыгларынга дүжүп турар. Ленинниң айыткан оруу-биле хораап, бистер алдагдал кылбас бис! (Адыш часкаашкыны).

Бедик хөгжүлделиг үлетпүрүүн болган улуг эртем-билгиниң хоорайы, культураның эң улуг төптөриниң бирээзи, чогаалчыларның болган кинематографистерниң делегейде эң улуг дээш чыыштарын эртирер чери, ССРЭ-ниң улустарының аку-дунмалышкы чоруунуң болган найыралыын хол-биле тудуп тургаш, кылдыынган демдээ — Чөөп үүктүү сылдызы, бүзүүлдардан катап тургустунган Ташкент эвилелдешкен республикаларның сылдыстарының аразында кыптыгып, чайнап турар. Узбек улустуң хөй чүс чылдарлыг төөгүзүнде алдарлыг ариннар хөй. Ынчала-даа оон улам хөгжүүрүнүң алдын үези эртken үеде эвес, а амгы болган келир үелерде бооп турар, эштер. (Адыш часкаашкыны).

Иби-Синаның, Павонниң, Улугбектиң аттары-биле холбашкан азы Самарқандының, Бухараның, Хиваның архитектура тураскаалдарында сиилбиттинген эрте-бурунгу культураның улуг-чаагай чаңчылдарын камгалап, сактып турарынар чөптүг-дүр. Ынчала-даа бир эвес силер боттарыңарның культураңарны амгы цивилизацияның чедиишкиннери-биле, социализмниң угаан-бодал талазы-биле үнелиг чүүдери, аку-дунма еске улустарынга дуржулгазыбиле байлакшыдыл шыдаваан болзунарза, ол эвээш болур иинек. Совет эрге-чагырганың чылдарында өзүп үнген узбек интеллигенция бодунуң республиказын болган бодунуң улузун кайгамчыктыг эртем ажыдыышкыннары болган инженер-техниктиг чедиишкиннери-биле, улуг уран үүл чогаалдары-биле алдаржытканнар. Оларга, Совет Узбекистанның эртем болган культуразының ажылдакчыларынга алдар! (Адыш часкаашкыны).

Бистерниң дайзынарывыстың хоп-мегечи шүүлдээшкинни бооп турза-даа, социализм улустарының боттарының оңзаланчак арынарының, культуразының, чаңчылдарының чидерин чүүле болдурбайн турар эвес, харын база оларны чаа бедикче кедүүл, оны еске-даа хөй-хөй улустарның эртине-байлаа болдуруп турар.

Ындыг чаа чечектелиишкинниң дулгуурү — национал кызыы, хагдычак чорукта эвес, эргинии ажыл-бүрү бүдүүлүк артынчыларында эвес бооп турар. Чогум-на харын оларны ажып эрткенинии ачызында чурулга уран үүлү, театр, кино узбек культуражө ханылап киргеи болгаш бүзүүр чечектелген. Ол бүгү чок болза, бистиң еске бүгү республикаларывыста ышкаш, силерниң республикаңарның угаан-бодал амыдыралының сайзырадыы база болдунмаздаа турган иинек. (Адыш часкаашкыны).

Узбек херээжен чон үүгле феодал-бай каржы чаңчылдарны ажып эрткеш, социалистиг иинтилелдиң хостуг болгаш дең эргелиг кежигүнү болуу берген. Олэрниң бо хүннерде бүдүүлгеле, эртемде, уран үүлдө ролю улуг болгаш маргылдаа чок. Бистерни, коммунистерни ол чорук өөртүп турар. Ындыг-даа болза, бо талазы-биле ажылхерек болза чогууру-биле тургустунган бе, ынчаш? Партияның XXVI съездизиниң херээженнерни удуртукчу партийжи, совет, ажыл-агый ажылдарынче удам идепкейлиг дешпидерииның эргежок чүгүлазының дугайында айтыышкынын билир болгай силер, эштер. Ынчалза-даа бүгү чуртта болгаш оон-биле кады Узбекистанда-даа ону боттандырып чорудары-биле кылдыынган үүлдер ам-даа эвээш. А оон үезии келген-дир. Бир эвес бистер удуртукчу кадрларны эң эки, эң-не талантылыг болгаш ат-алдарлыг хөй миллион совет херээженнерниң төлээлекчилебиле четчелээр болзувусса, оон бистиң иинти херээвис чүгле эжижиир иинек. (Адыш часкаашкыны).

Эштер! 1920 чылда Ленинниң ат салганы декретти ёзугаар Туркестанның (амгы Ташкентиниң) университединг ажыттынган. Ол ынчага чедир чангыс-даа дээди өөредилге чери чөк турган бүгү Ортаакы Азияга кадрлар белеткээр чер болу берген. Амгы үеде Узбекистанда 43 дээди өөредилге черлери бар апарган. (Адыш часкаашкыны). Чоннуң санынга опаалтыр алырга, силерде студентилериниң хуузу Франция, ГФР, Япония дээн ышкаш, ындыг чүртгардазындан дыка бедик. иинтилел бүдүүлгезинде ажылдан турарларның аразында — чуртта ортумак денелден дээди билиглиг специалистериниң хуузу хөй бооп турар.

Эвээш эвес чүүлдер чедип алдынганы чугаа чок. Ынчаза-даа ол көргүүглер бистиң ооожургатпас ужурлуг. Чедип алган интелектуалдыг күүшыдалды, ажыл-агыйжы ёзугбиле ажылгаар херек. Ынчалзажок специалистерни силерде хөй таварылгада кайы-хамаан чок ажылгап турары хомуданчыг-дыр. Чижээ, дээди болгаш ортумак эртем чедип алган кедээ ажыл-агый специалистериниң чүгле кезииниден эвээжи республикаларга ажылга немежир.

ЧУРУКТА: Тахиаташ ГРЭС-тиң башкарыкчы кол шиди.

В. КАЗАНЦЕВТИҢ фотозу СЭТА-ның фотохрониказы.

Делегейниң ядролуг дайынының кыжанын чайладыр, боо-чепсекти, оон иштинде Европага ракета-ядролуг боо-чепсекти эдере будүрерин соксадыр дээш, бистиң чуртувустуң бүгү бөмбүрзектиң тайбыга ыпак күштерибиле эвилелдежип алгаш могаг-шылаг чок чорудуп турар ол демиселиниң дугайын мен сөөлгү үеде чангыс удаа эвес, дыка делгеренгей-даа чугаалагылаан мен. Ол демиселди бис чангыс хүн-даа кошкадып болбас бис, амдызында айыыл чайлаттынмаанда, быжыг тайбың амдыызында хандыртынмаанда ону чорулар апаар бис. (Адыш часкаашкыны).

Биске чоокта чаа хүлээп алдынган, ССРЭ-ниң Европа кезээнге ортумак ыракшылдыг ядролуг чепсекти тургуаарын чангыс талалыг чурумбиле соксадыр болгаш харындаа ол класстың бар болуп турар рапеталарының чамдык кызырыышкынын чорудар дээш шиитпир, а ол ышкаш ССРЭ-ниң профэвилелдериниң съездизинге мээң чугаамга чоокку эрткен хүнгерде дыннаткан, күрүнелериң шериг идепкейин кызыгаарлаар талазы-биле ССРЭ-ниң чаа саналдары чогум-на олче угланган болуп турар.

Бис бодувустуң сөзүвүстү— сарыылдыг чоруктуң болгаш тайбыга ыпак чоруктуң сөзүн чугаалаан бис, ону бүгү делегейге чүүлүзүнүп уткаан. (Адыш часкаашкыны). Ам Барыын чүк харылаар үжүрлүг.

Ам Азияда бистиң политиказывыстың дугайында. Моол, Вьетнам-биле болгаш ол диптиң социалистиг еске-даа аку-дунма чурттары-биле, ол ышкаш улусчу Афганистанбиле бистиң чуртувустуң кады ажылдажылгазының чедиишкинниг хөгжүлдезинин дугайы силерге эки билдингир. Чогум-на харын бо хүнперде Вьетнамның Коммунистиг партиязы бодунуң бешки съездизинче уткуштур чорун орар. Ынчангаш бистер шуптувус Вьетнамның маадырлыг коммунистеринге, маадырлыг вьетнам улуска социалистиг тайбың тургузуушкунунга, революциязының чаалап алышкыннарын камгалаарынга чедиишкиннерни сеткилдиң ханызындан күзеп турар бис. (Үр адыш часкаашкыны).

Ам Азияның эң улуг үш күрүнези-биле— Индия, Япония болгаш Кыдат-биле ССРЭ-ниң харылзааларынга доктаарын күзээн иинек мен.

Совет Эвилели биле Индия чээрби беш ажыг чылдарда боттарының найыралчы кады ажылдажылгазын хөгжүдер болгаш ханыладыр дээш идепкейдиг болгаш могаг чок ажылдап турар. Ол угланыышкында хөй үүлдер чедип алдынган. Экономиканың, эртемниң, культураның талазында богун бистиң улустарывысты ханы, быжыг харылзаалар холбаштырып турар. Ол чылдарда бистиң улустарывыс бот-боттарын аңаа-ла эки билчип алган эвес, харын бот-боттарын шынчы сеткилбиле хүндүлеп болгаш үнелеп база өөренип алган. (Адыш часкаашкыны).

Ол бүгү үүлдер социал-политиктиг тургузугда ылгалдар туразажок, бот-болунуң иштики херектерин холгаарлашпазының принцивин шыңгыы сагыырының, кайы-даа чурттуң даштыкы политиказының онзагай үүлдерин бүрүн хүндүлежириниң байдалында болуп турар.

Бистиң күрүнелеривистиң аразында, оларның удуртукчуларының аразында бүзүрежилгениң сагыш-сеткили аңаа үндезилээш бижыгыш турар. А ол дээрге, бистиң хүнперивисте — аажок улуг, өртекүпези тывылбас капитал-дыр. Ол чорук иин талапың айыыл чок байдалдыг сеткиишкинии дыка улуг чергелиг бижыгылаа турар. Ол болза Азия диинке тайбыынын улуг зоназын болгаш доктаамал оожургалдыг болуур чорукту тургузуп турар. Оа дээрге, тайбыынын камгалаарының болгаш бижыгаарының, улустар аразының тайбың кады ажылдажылгаңы хөгжүдериниң херээнге делегей ареназына чедиишкиниг демниг хөделир арганы Совет Эвилелиниге болгаш Индияга берип турар. (Адыш часкаашкыны).

Япония-биле база чазгай кожа-хелбээ турарының, кайыдаа талага ажыктыг кадмажылдажылганың болгаш бүзүрежириниң идегелдиг харылзааларлыг болурун күзээр ийик бис. Бисте кайы-даа талага ажыктыг экономиктиг кады ажылдажылга ам-даа болза бар харын, ынчалза-даа туруп болуру дег ындыг калбак эвес. А бот-бодунга бүзүрежир чорук оон-даа кызыы болуп турары харааданчыг. Бистиң ийи чуртувустуң эргеажыктарын шоолуг херексевес даштыкы күштериң ындыг үүлдерии чедип алырының оруунга тургузуп турар моондактары эвээш эвес. Дайын соондагы баштайгы чылдардан эгелээш-ле Японияның болгаш ССРЭ-ниң аразында чогумчудулганы болдурбазын кызыдып келген ол-ла күштер Японияның делегей ареназынга хамаарышпас, бот-эргелиг күрүне кылдыр үнериниң шаптыктаарын кызыдып келген.

Японияның болгаш ССРЭниң аразында чаагай харылзааларны доктаадып тургузарынга шаптыктаарын бөгүндаа күзеп, антисоветчи политиканың агымынче японнарны киир тыртарын оралдажыштурар. Милитаризмниң, агрессияның, бодунуң кожаларыбиле өжээнежириниң политиказындан чоокта чаа эрткен үеде япон улус шоолуг каражадаваан анныг болуп турары ол ышкажыл!

Японнарның угаан-медерелинде сөөлгү он чылдарның чаагай дуржулгазын — Совет Эвилели-биле улам калбарып турар үре-түнелдиг кады ажылдажылганың дуржулгазын үштүп каапгарын күзээрлер ийик. Оларга дашткыга чогаатkан «совет кыжанышкын» дугайында хоозун чулчуруушкуну кылып, төөредип турарлар. Ындыг кажар, хоозун үүл Японияның чагырыкчы болуктериниң аразында чамдык чөрлерден талалакчыларны тып ап турар ышкаш.

Бир эвес олар бот-боттарывыстың аравыста айыылышкынынарны болгаш дувүрээшкиннерни чугаалажып көргеш, идегежир чорукту быжыглаар талази-биле ийи талага таарымчалыг хемчегларни дугуржуп алыр дугайында бистиң саналывысты (бир чыл мурнуңда-ла кылган) дыннаар-даа хөнүү чок бооп турар болгавда. Токиода чамдык ажылдакчылар болдуун улузунга болгаш делегейге-даа ССРЭ-ниң кандыг-ла бир хөделиишкиннерии оларга болдуруп турары «айыылзыныышкынынарының» дугайын чугаалаар кандыг ыңдыг моральдыг эргелигил дээрии билип алыры берге-дир. Ыракты Чөөп чүкке бүзүрежириниң хемчегларииң дугайында кылган бистии саналывыс ол девискээрниң бүгү чурттарын дораан-на коллективтии-биле ыяап-ла чыыр дээни ол эвес болгай. Ол угланыышкын-биле шимчээшкинии ийи талага, чижээ, ССРЭ биле Японияның аразында үндезилээш эгелеп болур. Ында багай үүү боор! Чүү-даа чок!

Бистер боттарывыстың япон кожаларывысты ол саналды база натап тодаргайлап көөрүнче кыйгырып турар бис.

Катап чугаалап каайн: бистер база-ла мурнуңдагызы ышкаш, Япония-биле чаагай кожа-хелбээ харылзааларын болгаш ийи талага ажыктыг эң калбак кады ажылдажылганы талалакчылары боон турбушаан бис. Ынчангаш ССРЭ-ниң ийи талага таарымчалыг кыдыр бо угланыышкыл-биле хөделиринге белеии билдингир.

Ам бистиң Кыдат-биле харылзааларывыстың дугайында. Бо айтырыг бодүүн эвес.

Совет-кыдат харылзаалар талазы-биле бистиң партияның болгаш Совет күрүнеиин принципиалдыг туружу СЭКПиин XXVI съездизиниң шиитпирлериндe тодаргайы-биле айыттынган. Маңаа бо талазы-биле дараазында түүлдериин дугайын немей сагындырып каарын күзеп тур мен.

Бирээде. Кыдат удуртукчуларының политиказының (ылангыя даштыкы) хөй-хөй аспектилери социалистиг принциптерге болгаш нормаларга дүүшпейн турар деп бистер ажыы-биле шүүмүүлеп келген болгаш шүүмүүлеп турзувусса-даа, бистер Кыдат Улус Республиканың иштики амыдыралынче холгаардаарын кажан-даа ораддашпаан бис. Кыдатта социалистиг иинтилел тургузуунүн барында бистер маргышпайн келген болгаш маргышпайндаа турар бис. Империалистерниң политиказы-биле Пекиннин делегей ареназында холбаазы социализмниң эргеажыктарынга чөрүшкек-даа боон турар болза, маргышпайн турар бис.

Ийиде. Бистер «ийи Кыдаттарның концепциязы» дээр үүлдү кажан-даа деткивээн болгаш кандыг-даа хевир-биле деткивейн турар бис, КУРнүн Тайвань ортулукка кол эргезин долузу-биле хүлээп көрүп келген болгаш ынчаар көрүп-даа турар бис.

Үште. Совет Эвилелиниң талазындан Кыдат Улус Республикага кандыг-даа кыжанышкын турбаан болгаш кыжанышкын болбайн-даа турар. Бистер КУР-га девискээр талазы-биле кандыг-даа негелде чок турган болгаш негелдевис-даа чок, ынчангаш ийи талага таарымчалыг шиитпирни чедип алыр сорулга-биле кызыгаар айтырыгларының талазы-биле чугаалажыышкынарны кайы-даа үеде уламчылаарынга белеп бис. Бистер ол ышкаш совет-кыдат кызыгаарның районунга боттоттарывыска бүзүрежириви-сти быжыглаар талази-биле аллыиың болур хемчеглер дугайында айтырыны чугаалажыырынга база белеп бис.

Дөрте. Совет Эвилели-биле улусчу Кыдатты найыралдын болгаш эң хуу ёзузунүн кады ажылдажылгазы каттыштырып турган үени бистер экн билир бис. Бистиң чурттарывыстың аразында чөрүшкек болгаш башкаланчак байдалды чогумчалыг болуушкун деп кажан-даа санавайн турган бис. Бот-боттарывыстың эргеажыктарывысты ийи талаяың хүндүлээрииге, боттарывыстың херектеривиске холгаарлашпазында болгаш ийи талага ажыктыг чорукка үндезилээш, үшкү чурттарга каража чок кылдыр, кандыг-даа баштайгы негелделер салбайн турган, совет-кыдат харылзааларны экижидер талазыбиле ийи талага таарымчалыг хемчеглер дугайын дугуржуруна белеп бис. Ол бүгүнүн кайызына-даа кандыг-бир боттуг базымнарны кылырына ийи талаяың белеп бодур хемчээли-биле экономиктиг, эртем, культура-даа, политиктиг-даа харылзааларга олар хамааржыр.

Азияның чамдык күрүнелери-биле бистиң харылзааларывыстың дугайында бөгүн силерге чугаалаксаан түүлдерим ол-дур. Ол диптиң талазыбиле бистиң иинти политиказывыс еске бүгү диптерге ышкаш, тайбыцны быжыглаарының болгаш дайзынның программазын быжыы-биле ойтур шаварының политиказы, кыына күзээр болдур, оон-биле тайбың кады ажылдажылганы кылырының политиказы, социализм чурттары-биле аку-дунма пайыралдың, социалдешилгенин бүгү күштерибиле эң-сеткил каттыштырарының, улустарның суверенниг эргелерин камгалаарының политиказы бооп турар. (Диимиттиг, үр адыш часкаашкыны).

Эш Л. И. Брежнев Узбек ССР-ниң Ленин орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын помчаан болгаш үр-ле, соксаал чок, диимиттиг адыш часкаашкыны бооп турда, Төрээн чурттуң бедик шаңналын республиканың тугунга кадап берген.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзиниден силерге болгаш Совет Узбекистанның бүгү ажылчы чоннарынга төлептиг шаннал дээш изиг байыр чедирип тур мен. (Үр адыш часкаашкыны).

Силерге аас-кежиин болгаш чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болуруңарны күзеп тур мен, эштер! (Диимиттиг, үр адыш часкаашкыны. Шупту турун келген. «СЭКП-ге—алдар!», «Ленинчи ТК-га — алдар!» «Ура» дээн үнзер чаңгыланып турган).

* * *

Ол төөгүлүг хүнге тураскаады эш Брежнев Узбекистанның Компартиязының ТКзынга, республиканың Дээди Совединиң Президиумунга болгаш чазаанга Советтер чуртунуң бистиң бүгү улустарывыска эргим пайысылалын көргүскен чурукту Э. Вырживковскийниң «Төрээн чурттуң түрээ» деп чуруун дамчыдып берген.

Хуралга эш Ш. Р. Рашидов чүве чугаалаан.

Узбекистанның Компартиязының ТК-зының, Узбек ССРниң Дээди Совединиң, байырлыг хуралдың киржикчилериниң, республиканың коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының мурнуңдан Узбекистанның ажылчыннарының, колхозчуларының, интеллигенциязының шудургу күшажылын эң бедии-биле үнелээни дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин ол илереткен.

Бистиң республиканың ажылчы чоннары Ленин орденни бөгүн биске Силер, бистиң эргим Леонид Ильячивис, ленинчи улуг херектиң төлептиг удамчылакчызы, амгы үенин политиктиг болгаш күрүвениң шылгараңгай ажылдакчызы, адын быжыг тайбың болгаш аас-кежиктиг келир үе дээш дешилгелиг бүгү кижи төрелгетиниң идегелин холбаштырганы кижи. Силер тывысканыларга кызыгаар чок аас-кежиктиг деп, ол чугаалаан.

Силериң, ханы хүндүткелдиг Леонид Ильяч, могаг чок ажыл-иишпер аку-дунма бүгү республикаларның чечектелиишкининге дең салдарлыг. Силериң ажылынар 1981 чылдың нарын байдалдарында алдынган Узбекистанның 6 миллион тонна хөвенниин тонна бүрүзүнде, Ташкентиниң социализм дег, совет улустарның аку-дунмалышкы чоруу дег, быжыг болгаш кайгамчык чаагай кварталдарында сиңниккен. Силерниң ажылыңар —республиканың күчү-шыдалдыг улуг бүдүрүлгелеринде, кижиниң холу-биле тудуп кылган далайларында болгаш хемнеринде, чоннуң улам өзүп турар чаагай чоруунда. Совет кижиниң эрге-ажыы болгаш алдары дээш ёзулуг коммунисчи күшажылыңар дээш Силерге кончуг улуг өөрүп четтирдивис.

Массалар-биле үзүлбес харылзаа, күш-ажыл кижизиниң дугайында соксаал чок сагыш салыышкыи Силерге, эргим Леонид Ильяч, бүгү совет кижилериниң ханы-инакшылын болгаш хүлээп көрүүшкүнүн чаалап берген. Силерни утткуп турган чүс-чүс муң ташкентижилериниң кызыгаар чок өөрүшкүзү болгаш көдүрлүүшкүнү —ол дээрге коммунистиг тургузуушкунну удуртур талазы-биле Силериң дешнээр үлегер чок улуг ажыл-чорудулганар дээш бүгү-улустуң ынакшылының болгаш бүгү-улустуң чоргааралының база бир көскү херечизи-дир.

Бистиң кайгамчык ажылнынчилериивис дугайында, мерген угаанныг ленинчи национал политиканың, Совет Адачурттуң улустарының күүлүг күжүнүн ылангыг үре-түнелиг болур бистиң республиканың чедиишкиннериниң дугайында Силериңе чүректиң ханызындан быыл-болгаш шынчы сестерлиг чалбыыштыг база сорук кирикчи чугаанар бистиң сагыш-сеткилиисти бүргээн. СЭКП-ниң дайынчы отряды —Узбекистанның Коммунистиг партиязының ажылчорудулгазын Силериң бедии-биле үнелээнидер бистиң өөрүп, сорук кирип турар.

Республиканың чедиишкиннери бистиң айтырыгларывысче, сорулгаларывысчо СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединиң, Силериң, эргим Леонид Ильяч, бодуңарның үүн бүрүзе кичээнгейиинер-биле тудуп холбаалыг деп, Ш. Р. Рашидов оон ынай уламчылаан. СЭКП ТК, Силер, Леонид Ильяч, бодуңар чер-черде партия организациялары партийжи, ажылагыйжы болгаш культура тургузуушкунун удуртур талазыбиле партияның байлак дуржулгазын хаара туткан, эртемге үндезилеттинген сүмелер болгаш айтышкынарбиле доктаамал чепсеглен турар силер. Олар экономиктиг планнарын күүседириңге үнелеп четпес дузалыг болуп турар.

Республиканың партия организациялары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериңе дүүштүр организацчы болгаш политиктиг ажылды чайгылыш чок сайзырангайжыдып турарының дугайын Ш. Р. Рашидов чугаалаан. Совет Узбекистанның коммунистери, бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын, Леонид Ильячиниң совет профэвилелдериниң XVII съездизиниңе база бөгүнгү чугаалыында айтышкынарын болгаш сүмелерин амыдыралга алдарлыбиле күүседир, ССРЭ-ниң тургустунганының алдарлыг 60 чыл оюн чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелер-биле үтүүр дээрии СЭКП ТК-га, оон Политбюрозунга, эш Л. И. Брежневтиң бодунга ол бүзүретken.

Түнелиинде эш Ш. Р. Рашидов Леонид Ильячиге оон совет улустуң чаагай чоруу, черге бижыг тайбың дээш кайгамчык улуг ажылнына чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

Республиканың чедиишкиннерии бедии-биле үнелээни дээш, күш-ажылдың кижизиниң дугайында, бүгү делегейге тайбыыны бижыглаар дээш могаг чок сагыш салыышкыны дээш Узбек ССР-ниң ажылчы чоннарының өмүнээзиниден СЭКП Төп Комитединге, оон эш Л. И. Брежневке баштаткан Политбюрозунга чүректиң ханызындан өөрүп четтириишкинни партияның Сырдарья обкомунуң бирги секретары В. А. Хайдуров, Узбек ССР-ниң ЭА-зының президентизи А. С. Садыков, Ульянов аттыг совхозтуң комсомолчу-аныяктар бригадазының удуртукчузу Х. Рустамова, Главташкентстройнуң бажың тудар № 1 комбинадының бригадири И. Х. Архипов олар илереткеннер.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны улуг көдүрлүүшкүнбиле хүлээп алганнар.

ЭҢ КЫСКА ХУУСААДА ЧОРУДАР

Техника септелгези: ийи район—ийи аңгы байдал

План ёзугаар алырга, районнуң совхозтарынга 319, оон иштинде улуг күчүлүг 45 трактор, 315 сеялка, 90 культиватор, еске-даа хөй кожуг хереклелдер часкы ховву ажылдарынга киржир ужурлуг. Ындыг турбуже, районнуң ажыл-агыйларының хөй нуруузунда көдээ ажылагый техниказын белеткээрии ам-даа оожум темпиляг чорудуп турар. Часкы тарылгага чедир эрткан ай ажыг үениң иштинде каа-хемчилер бүгү эртежок чугула техниканы белениинің шүүмүнүнга тургузуп шыдаар бе?

Амдыызында аңаа ынапын болурунуң каныыг-даа барымдаазы чок. Механизаторларның күш-ажылын организстаарының туруп турар хевирии боттуу-биле ескертпес болза, часкы ховву ажылдары эгелээрииге чедир дыка хөй ажылагыйларга техника четче белеткеттинмээн турар деп, бүзүредии-биле чугаалап болурун чорутkан хыналда бадыткаан. Ховву ажылдарының кол-кол хевирлериие хөй сиилыг техника киришпейн барган, эрткен чылдың четпес чоруу ам-даа чайлаттынмаан. Чижээ, эрткен чылдың май 1-де 38 трактор, 6 андазын, 28 сеялка, 12 культиватор, картофель олуртур 3 машина ажылдаарынга белеп эвес турган. А бо чылдың февральдың төнчүзүнге чедир районнуң ажыл-агыйларында трактор парыгының 70 хуузу белеткеттинген. «Совет Тыва», «Кызыл тук» болгаш «Ленинчи орук» совхозтарда од хуу 60-дан куду болуп турар.

Часкы ховву ажылдарының колдуг хөй нуруузун күүсеп-дир аңаар «Кировец» маркалыг, улуг күчүлүг тракторларның байдалы онза дүвүрээзиниң болдуруп турар. Районда иинтизи-биле оларның чүгле кезик хирези ажылдаарынга белеткеттинген. А «Бурунгаар», «Кызыл тук», «Бүрен» болгаш «Енисей» совхозтарда ол тракторларның дөңгүи-ле 35 хуузу септеттинген.

Хөрүзүн болбаазырадыр болгаш тараа чаштырар машиналарны белеткээриниң байдалы база-ла эки эвес. Оларны септээриниң талазы-биле район республикада сөөлгү черии эзлеп турар. Техника септелгезиниң хожудан турарын ажыл-агыйларның удуртукчулары мал кыштаглаашкынын эртирериниң бергези-биле, хөй-хөй механизаторлар мал чемнерии белеткээриинде ажылдап турары-биле тайылбырлаарын орандажып турар. Кыштың чиик эвези билдингир. Ынчалзажок Каа-Хемниң кожазында Кызыл районнуң ажыл-агыйларында база-ла мал кыштаглаашкыны берге турзажок, тракторларның 72 тараа комбайнларының 59 хуузун септеп белеткеп алган. Оон алырга, Каа-Хемниң совхозтарының техника септелгезинге хожудан турарының чыздагааны кыштаглаашкынның бергезинде эвес, а механизаторларның күш-ажылын организастаарының четпеинде-дир.

Кызыл районнуң ажылагыйларында септекчилериин күш-ажылын эки организастаай, социалистиг чарыштыг эвеполар болгаш түс-түс механизаторлар ортузунда калбарткан, ажылдарның шынаы болгаш хуусаазында күүсеткени дээш моральдыг база материалдыг иниг бээриниң хемчегларин алган.

Машина-трактор парыгын белеткеп турарының оожум темпизи Каа-Хемниң тараажыларын берге байдалга таварыштырын болур. Ынчангаш каа-хемчилер часкы тарылгага ажыглаар машина-техника септелгезин эң-не кыска хуусаада чорудары петтиринип турар. Районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиинин, совхозтарның, Сельхозтехкурскомпуң Кызыл каттыжышкынының удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының күжениишкиннерии ам олче угландырар ужурлуг.

И. ОЛДЫРЕВ.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ АРНЫ

1982 чыл
март
№ 3 (97)

КОМИТЕТТЕРДЕ

Кызыл хоорай

«Тыва тудуг» трестиң чурттала-ажыглаа конторазының начальныгы Л. М. Другоченко эрге-дужаалын соора ажыглап турар дугайында медээ хоорайның улусчу контроль комитединге келген. Комитеттиң талазындан оны хынаанының түңнелинде, дараазында фактылар бадыткаттынган: конторага келген фондулуг тудуг материалдарын хуу кижилерге мөөң садар өртек-биле садып турганының түңнелинде 206 рубль чедир алдынмаан. Оон иштинде 82 рубльди Л. М. Другоченко боду чедир төлевээни илерээн. Бодунуң чурттап олурар бажыңын дерип, 208 рубль өртектиг 40 дөрбелчин метр өңнүг линолеумну чарыгдаан. Бодунуң хууда гаражын тударда чүгле чаңгыс тонна цементтиң мөөң өртээ-биле садып алгаш, өске чарыгдаан материалдарны болгаш бодунуң дачазында дүжүрүп алган материалдарны садып алганының дугайында документ чок болуп турар.

Оон аңгыда, трестиң чурттала бажыңнары хосталы бээрге, месткомнуң чөпшээрели чокка бодунуң туразы-биле аңаа кижилер олуртуп, чурттакчыларның кырынга бодунуң туразы-биле артык кижилер кирер бижип турган. Ынчангаш трестиң иштин чурттала бажыңнарында ордер чок 127 чурттакчылар немежи берген.

Комитет бо бүгүнү шынгыы сайгарып, Л. М. Другоченкога шынгыы доңгулда хүлээтпишаан, оон шалыңындан 261 рубльни тырттар деп шийтпирлээн.

ЖЭК-тиң ажылынга контрольду күштелдирер дугайында «Тыва тудуг» трестиң эргелекчизиниң орлакчызы В. А. Татюковтуң аазаашкының комитет кичээнгейге алган.

Самагалдай

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң чамдык удуртукчуларының ажыл-агыйжы эвес, харыысалга чок чоруунуң фактылары илерээн. Бо чылдың январь 8-те «КамАЗ» деп ийи улуг автомобиль 28 тонна цемент чедире берген. Оны дүрген дужүреринииң хемчээн албайн, чүктүп фактураларынга: «Дужүрүкчүлер чогундан чүк хүлээп алдынмаан» деп резолюция салгаш, дедир Кызыл хоорайже чоруткан.

Чүктү ынай-бээр 400 километр черге сөөрткенинден 488 рубль 73 көпеек когарал үнген. Ол когарал талазы-биле бурулуг кижилерге оны төледирип Тес-Хем районнуң улустуң контроль комитеди «Чодураа» совхозтуң директору С. Л. Чаңгы-оолдан негээн. Совхозтуң техниктиг чөвүлелиниң хуралы прораб К. М. Суваалын, мастер С. Х. Адыя, улуг бухгалтер Г. С. Оюн оларга 488 рубльдиң когаралын төледир дугайында шийтпир үндүрген.

Чадаана

Чадаананың ыяш ажыл-агыйында материалдыг курлавырларны болгаш тургустунмаан дериг-херекселдерни чизелеп даңзылаар, ол талазы-биле күрүпеге шын отчёт бээр ажылда боттуг чөтшестер бар. Чыл үнмээнде чорудар ужурлуг чизелээшкинниң эрттирер дугайында дужаалды ажыл-агыйның директору чүгле дараазында чылдың январьда үндүргеп.

Чизе комиссиязы херек кырында дээштиг ажылдавайн, чизениң ёзу барымдаалап тургускан, дериг-херекселдер, материалдыг курлавырлар четче айыттынмаан. Коллективте дериглериң инвентарлыг дугаарлаашкыны четче кылдынмаан, чизеде дугаарлар будалчак. 3 муңдан 5 мун рубль чедир өртектиг, ажыглаар кылдыр тургустунмаан 4 станок, 70 кубометр белетикэн ыяш, 20 кубометр дилиг материалдары, 90 кубометр тудуг шиттери, 38 соңга блоктары чизеге киибейн барганы хынаалдадан илерээн.

Материалдыг курлавырларның болгаш тургустунмаан дериг-херекселдериң чизелээшкинин ужур эдерип, сула чорукканы, учёттукошкатканы дээш ажыл-агыйның директору В. И. Щейбиниң, кол бухгалтер А. В. Володинаны район-нуң улусчу контроль комитеди сагындырган.

КОЛ ЧҮҮЛ—ХЕМЧЕГЛЕРНИҢ ДЭЭШТИИ

1981-82 чылдарда мал кыштаглаашкының хүр чаагай эрттирери —бүгү талалыг шылгалда. Оон түңнелдеринден ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюн төлептиг уткууру, планнарның бозгаш социалистиг үлээлгелерниң чедиишкинниг күүселдези хамаарыжыр.

Бистиң район эртken чылды багай эвес доозуп, күрүнеге эът, сүт, дүк садарының планнарын шүүдүүн күүсеткен. Мал бажың өстүрериниң планы ажыр боттанган. Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле көргүзүтлер база багай эвес. Төрүүр үүс хойдан 90—100 чедир хураганны меңги ап, өстүрген малчыннар хей.

Районда хей малчыннар эртken кыштың кичээндиринден чогуур түңнелдерни үндүрүп, бо кыштаглаашкынче организастыг киргеш, бараргa-курлавырларны ажыглаш, малды хүр-чаагай кыш ажырар талазы-биле чарышта хаара түттунган.

Кыштаглаашкын — шынгыы шылгалда. Бо үүгүлә кампания районнуң улусчу контроль органнарының база кичээнгейинин тевүүдө турар. Районнуң улусчу контроль комитеди, чер-черде бөлүктер болгаш постулар малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуун бездиндө продукциянын бот-үнезин чигедир талазы-биле партия болгаш чазактың шиитпирлерин совхозтарның канчаар күүседип турарын доктаамал контрольдап келген.

Ажыл-агыйларда бода мал, хой, өшкү 131, чылгы дерт кезек кодаңнарда кыштап турар. Контролёрлар кыштаглаашкының канчаар чоруп турарын, мал чемининг кадагалалын, оон отчёт, үүёдүн, малды санап, чаш төлүн дугаарлап, кирп бижип турарының талазы-биле рейд, хынаалдаларны бо кыштаглаашкын эгелээнден бээр 4 удаа массалыы-биле чоруткан. Оон түңнелдерин комитетке, бөлүктерни хүралдарыгa сайгарып, ажыл-агыйларның удурукчуларынга айтырыгны тургускулаан.

Бо хүннерде «Кызыл тук», «Торгалыг», «Ак-Чыраа» совхозтарның бода мал кодаңнарында кыштаглаашкын организастыг чоруп турар.Ында мажаалар, чурттала бажыңнары кыштаглаашкының эгелээрининг мурнунда-ла септеп алдынган. Мал чемининг курлавырын тургускан. «Коммунизмче орук» совхозта К. Монгуш, Б. Сарыглар, Д. Монгуш, «Торгалыг» совхозта М. Д. Саая, К. Саая оларның, «Кызыл тукта» К. Куулар, Ч. Ооржак, Н.Б. Кара-Сал, М.-Л. Саая, К. Саая оларның, өске-даа малчыннарның өдек, кыштаа арыг, чайын боттарының күжү-биле белеткеп алганы 15—20 тонна чедир мал чемин камналгалыг чарыгдап, куралавырларны чеп ажыглап келгеннер. Ол кодаңнарда малдың ажаалда, чемгераргеэи эки, яшы-бүрү хереккелдер, одаар чүүлдер четче.

Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйларда кыштаглаашкында улуг четпестер рейд, хынаалдалар үезинде илерээн. Чижээ, «Коммунизмче орук» совхоз кыштаглаашкынга четпес белеткелдиг киргеннерден ам-ла чамдык кодаңнарда байдал дүвүренчиг. Ылангыя бода мал бригадазында Очур Оюн-оолга турган бир кодан сарлыктың одарын, кададын шын эвес чорудуп, харыысалга чок ажылдаанындан 32 сарлык чудап өлген. Хам-Дыт, Бора-Шай хойжу бригадаларында А. Ондар, Л. Ондар, Б. Сат оларның, өске-даа чамдык малчыннарның кодаңнарында малды багай ажаап, оон-ла чемни үүктедип, чогуур хайгаралдың кошкаазындан 16—22 баш чедиө мал өлүп хораан. Мындыг фактылар «Кызыл тукта» совхозтуң Кара-Тал, Чоза хойжу бригадаларында база илерээн. Бо бүгүнүң түңнелдерин комитетке, бөлүктерде шынгыы көрүп, бурууларга чогуур хемчеглерни хүлээткен.

Совхозтарда суг сөөртүү 22 автомашинанын 14-үү, 12 кубуктуң 5-жи ажылдан турар. Суг кудар досказарларның чамдыызы чылыгаттынмаан. Оон уламындан чамдык кодаңнарда досказарларда суг дөнүп калгылаан, ойбак, дежик, ажыглаал чок турар. Бо талазы-биле айтырыгны ажылагыйларның удуртукчуларынга тургускан.

Фермаларга хыргыышты хээндектеп, буска чымчадыр цехтерни кмыыр дугайында докгаалды партия райкомунуң бюрозу эртken күүнү хүлээп алган. Оон күүселдезин контролёрлар хынаан. «Кызыл тук», «Коммунизмче орук» совхозтарда ам-ла «Коммунизмче орук» совхозтарда ону четпес боттандырып турары илерээн. «Коммунизмче орук» совхозтуң СБФ-зинге ону чүгле бо чылдың февральдың эгезинде райондан барган төлээлериниң киржилгези-биле ажыглалга киргеп. «Кызыл тук» совхозта ам-даа кылдынмаан.

Чамдык ажыл-агыйларда мал чемин малга саза бастырар, төтчеглээр, отчёт, үүёдүн тургуспайн турары илерээн. Ажыл-агыйларда бир четпес чүүл—хамаатыларның хуузунда малын ниитиин-биле кады тургуун турары. Ону үзүп аңгылаар талазы-биле хемчегдер алдынмайн турар. Фермаларда, бригадаларда мал чемининг рационуун тургуспаан. Аарыгдан өлген малларның диагнозун ей-шаанда тургуспайн турар чоруктап бар. Оон түңнелинде малдың өлген чылдагаанының тодарғай анализин тургузары берге болуп турар. Мал чемининг чарыгдалының, кадагалалының, малчыннарның амыдыралхандырылгазының талазы-биле өске-даа четпестерни чер-черде контролёрлар тодаралдып, четпестерни чайладырының хемчеглерин ап турар. Кол чүүл—оон дээштиин чедип алыры.

Ажыл-агыйларда улусчу контрольдуң 14 бөлүктеринде, 9 постуларында 198 контролёр хаара туттунган. Олардан «Кызыл тук», «Коммунизмче орук» совхозтарда Н. Түлүш, М. Куизенмаа удурткан бөлүктерниң, «Торгалыг» совхозтуң Ирбитейде, Кадыл-Бажында бөлүктерниң ажылы идепкейлиг.

Ынчалза-даа чамдык бөлүктер болгаш постулар рейд, хынаалдаларны чоруткан, оон түңнелдерни чүгле ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, партия организацияларынга дыңнадып каарынга өйлежип турары четпес. Маңаа «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суурда, Кара-Дыт хойжу бригадазында, «Коммунизмче орук» совхозтуң Бора-Шайда, «Кызыл тук» совхозтуң Халыында улусчу контроль бөлүктерни хамаарыштырып болур. Олар план чок ажылдап, ажылдың дээштиин чедип албайн турар.

Бо четпестерни чайладып, кыштаглаашкынны хүр чаагай эрттиреринин болгунар-ла хемчеглерни алырынче комитетти, чер-черде бөлүктерниң кичээнгейн хемчеглеп.

Т. ДИКТАП.

Өвүр районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

СЕМИНАР

Республиканың улусчу контроль комитединиң чыылдырганы Кызыл хоорайның болгаш районнарның, «Тыва кобальт», В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттарда улусчу контроль комитеттериниң даргаларының семинар-хуралы бөгүн Кызылда болуп турар.

Аңаа 1981 чылда улусчу контроль органнарының чоруткан ажылының түңнелдери болгаш 1982 чылда сорулгаларны чугаалажып, арга-дуржулгазын солчурлар.

Бистиң корр.

Самагалдайның «Сельхозтехника» салбырында улусчу контролёрларның хөй кезии бүдүрүлгениң мурнакчылары, идепкейлиг хөй-нинигчилер. Олар септелге ажылдарының шынарын, техниканың кадагалалын, артык кезектерниң чарыгдалын, өске-даа чүүлдерни доктаамал контрольга ап келген.

ЧУРУКТА: улусчу контроль бөлүүнүң даргазы Александр Тасоолович Туматтың машина хынап турары.

Х. ОПДАН-ООЛДУҢ фотозу.

ХУРАЛГА САЙГАРГАН

Кызыл-Мажалыктың эът комбинадында санитар-гигиена дүрүмнерин каржызы-биле үреп турарының дугайында 1981 чылдың февраль 25-те комитеттиң хынаалдазының соонда кандыг хемчеглер алдынганын Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитеди катап хынаан.

Комбинаттың удуртулгазы чыл иштинде оон чогуур түңнелди үндүрбээнин илерээн. Комбинаттың девискээри сөөктер, баштар, дүүглар-биле долган, оны аштавайн турар. Суг агып үнер каналдар системаларының дериглери бо-ла үрелир, ынчангаш ажыттаттынган суг цехтерден үндүр акпайн, халдеми берген чыдар. Ында бок болган. Бо чорук санитар-гигиенаның дүрүмүн хажыдып турар. Изиг бүс бээр котёлдар четче ажыглаттынмайн турарындан, мал сөккан соонда цехтерни чуур изиг суг чедиишпес.

Комбинаттан үндүр акпан суг арыглаттынмайн Хемчик хеминиң адырынче книр акпызайн.

Хынаалдының түңнелин комитеттиң хуралынга сайгарган. Комитеттиң эрткен чылдың февральда үндүрген шиитпирин, районнуң санэпидстанциязының айтыскынын»рын мүүсетпээни, санитар-гигиена дүрүмнерин хажыктаны дээш эът комбинадының кол инженери Б. И. Сергиновка комитет доңгулда хүлээткен.

Ч. МАНДЫЫНЧЫ.

КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛЗА

«Тыва кобальт» комбинаттың капитал тудуг участогунуң бо хүннерде тудуп турар объектилери— школа, ийи аал ишти чурттаар бажыңнар.

Ол бедип үнгүлээн тудуг шөлдерин көөрге, каракка чаржынчыг. Тудуг шөлдерн кажаалаттынмаан, тудуг складтары, тудуг участогунуң девискээри хаалгалар чок. Таңныылдарның ажылы кошкак.

Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түңнелинде чүгле эрткен чылын 20 муң ажыг рубльдиң тудуг материалдары планнан ажыр чарыгдаттынган, а 29 муң ажыг рубльдиң тудуг материалдары дудаан.

Капитал тудуг участогунуң начальныгы ында улусчу контроль бөлүүнүң дыңнадыгларын херекке албайн келген. А «Тыва кобальт» комбинатта улусчу контроль комитеди К. В. Бодёхинге бо чылдың январьда шынгыы доңгулда хүдээткен. Когаралды төледир талазы-биле К. В. Бодёхинге хамаарыштыр хемчег алырын комбинаттың дирекциязындан негээн.

А чогум кандыг хемчег алдынганы мынчага чедир билдинмес. Аңаа комбинат директору Ю. И. Колегников кандыг харыы бээр ирги?

УЗУН ОРУКТУГ ДУС ДОВУРАА

Дөө-ле ырак-узак Өвүрнүң Дус-Дагдан Тожуже дус чедирип ап деп чүвее белен эвес. Дус кижилерге-даа, кужурааран мал-маганга-даа херек! Ынчангаш Хамсырада ивижилер үмелиг дустуң узун оруктан келирин четтикпейн манаарлар. Ол дус оон ынай Тодуг тайгазында иви кадарчыларынга чедир безин 150 ажыг километрни эртер ужурлуг.

«Май 1» совхозтуң (директору К. Анай-оол) Хамсырада иви салбырынга урде манаткан үнелиг чүүк аңаа барып чиик адак душкен чүвең ургин. Хамсыраның чурттакчылары ону даг-даш дег чүве-ле ыйнаан кыадыр бодааннар. Чеде бергеш, топтап көөрге, чүү катканын, хей кезии дус довураа боот-тур ийин. Анаала бора-куу довурак! Ону ак 150 ажыг километр черже сөөртken ажыы чүл? Довурак болганда токтур-чайлыр-даа болгай. Ону инек, хой ышкаш өвек малдарынга ажыглаза.

Ивижилер үргүлчү кежүүдүүн чоруур. Ынчангай олар дусту хапка урун алган чоруур. Дус чокта, кандыгдаа ивини тудуп алыры берге. Ажыл-агыйның удуртукчулары ону канчаар бодап турарлы? Ырак Тожуга будуп-будун дустар херек бр, аны оон довураа херек бе?

В. КУРГУЖЕК.

КАЖАН ЭЭ ЁЗУ-БИЛЕ КӨӨРҮЛ?

«Совет Тыва» совхозтуң төвүнде төп нефть баазазы бар. Совхозтуң бүгү машина, тракторларынга кывар-чаар чүүлдерни оон ап турар. Заправка черн делгем эвес болганындан хары угла хей машина, тракторларны эрттирип, шыдавас. Солярка кутkан чер шооча чок. Оон уламындан трактористер колонкаларны үреп, солярканы кайы-хамаан чок тетчеглеп турар. Бо дугайын директор-даа, инженер Б. Хертек, техниканың айыыл чок чоруунун талазы-биле инженер Д. Седип-даа билир хиреминде, оон түннел үндүрбейн келген. Заправщик кижи айтырыг тургузарга инженер Б. Хертек харыы бербес, үнүп турар когаралдың харыысалгазын бодавайн турар.

Мындыг ажыл-агыйжы эвес чорук дыка хараалачыг. Бензинниг досказрның краның дуглаш шоочалап кларга, кранлан машин заправкалаар черге чедир 10 метр ажыг черде шойулген шлангадан хүннүнге бир бөлүүн хире бензинни мотоциклистер ап турар.

Бензин кудар черде чүгле чаңгыс досказр бар. Анаа А-72, А-76 деп ийи чүүл бензинни холуй кудуп каар. А масло кудар досказр бага чаңгыс. Дизел маслозун, автолду база ынаар холуй кудуп турар.

Кыжын масло ажык черге турарындан ону эргизип, төп, чайып турар. Краи аланга дозар арыг сава чогундан хүнде-ле 10-20 кг масло черже төктүп чыпар.

Совхозтуң директору С. Седен-оол, инженер Б. Хертек олар бо бүгүдеи кажан түннел үндүрер ирги?

Ч. ЧАШ-ООЛ.

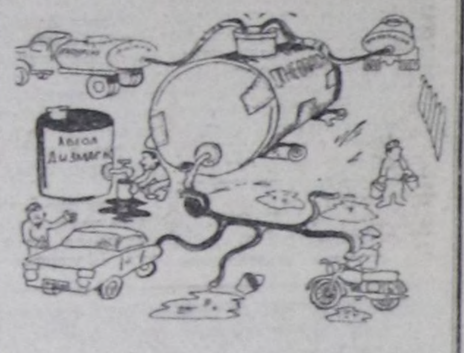

ХЫНАЛДА САНААШКЫННАРДАН

Бистиң совхоза улусчу контроль бөлүү 7 кижи сотарттыг. Ажылды квартал планын ёзугаар чорудуп, 5 секторну, 5 постуну дамчыштыр эрткен чылын 25 хынаалдарны, санаашкыннарны чоруткан. Бо чылын сөөлгү хынаалдаңы март айда эрттирдивис.

Эрткен чылын чоруткан хынаалда үезинде 775 хой, 52 мыйыстыг бода мал, 102 чылгы, 7 төве ис чок читкенин тодаратkан. Малчыннарның иштинде чамдык ийи чаңгыс кижилер харыысалгазын кудуладым, кызымаккай эвес ажылдаан. Оон түңнелинде ыңдыг четпестер тургустунган. Өре-самчыгдалды акпаже шилчидерге бо чылдың январь 1-де 116 мун рубль ашкан. Н. Назын, Т. Отсур, М.-Х. Чалзама, Ч. Даш-оол, Д. Дирчин, Э. Дирчинчап олар ышкаш кижилер хей түңнүг өрелиг. Чамдык өреширелиг улустарның херээн судче, хообулу-дүрүм органнарынче шилчаткен. Бухгалтерия анпарадының кошкак ажылдаанындан өре-самчыгдалды эгидерининг хемчеглерин кошкак боттандырган. Бо дээрге улусчу контроль бөлүүнүн ажылының база четпес талазы дээрзин билип, чогуур түңнелди үндүрген бис.

Ол четпестерни чоокта чаа совхозта коммунистерининг ниитиң хуралынга чугаалажып, өре-самчыгал-биле демиселге улусчу контроль бөлүүнүн кижилгезин күштелдирер соорулганы дуурааннаан.

В. КУНГА,

Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозунда улусчу контроль бөлүүнүн даргазы.

Септеттинген соонда будурүлгеде ажылдап турган котёлдар чогуур хуусаазы четпейн ажыглалдан үне бээр чоруктар бо-ла болу бергилээрин энергоцехтиң улусчу контролёрлары эскерип каапнар. А бир котёлдан өске котёлга ажылче шилчиирде, сугну чылдырыгга немелде оттулар чүүл негеттинер. Ыңдыг таарымча чок чорукту болдурбас дээш контролёрлар хынаалданы хаңызы-биле чоруткан болгаш тодаргай хемчеглерни алган. Оон түңнелинде котёлдар септелгезининг шынары экижээн, багай авес түңнелдерни берген. 1981 чылда цехте чижеглей алган 1168 тонна оттулар чүүл камнап алдынган.

Комбинаттың гидрометаллургия цегинде улусчу контролёрлар база идепкейлиг ажылдап, ажылдаар чер бурузүнде бичии-даа четпестерни эскер чокка эрттирбейн келген. Чижээ, будурүлгеге ажыглаттынган хамык сугну технологтуг чорудулгалар соонда изиг хевээр-ле дашкаар үндүр тоң турган. А ону цехтиң хереглелинге катап ажыглап көрзе чүл? Цехтин администрациязы болган улусчу контролёрлар ыңдыг айтырыгны боттарының мурнунга тургусканнар. Шенелдени чорудуп көөрге, ол чылыг сугну ийнги үзаа цехтин будурүлге черинин иштин чылдырынга ажыглап болуру тодараан. Оон түңнелинде цехтин коллективи 4555 гигакаллорий чылыг энергизын камнап алган.

«Тыва кобальт» комбинаттың пехтеринде улусчу контролёрлар одалга-энергетика курлавырларынга камналга айтыргларынга хамаарыштыр партияның XXVI съездизининг шиитпирлеринге дүүштүр кичээнгейни күштелдирип турар.

В. ЧУПРИН,

«Тыва кобальт» комбинатта улусчу контроль комитединиң даргазының ораланчызы.

ХОЙГЕ КӨСКҮ

Самагалдайның районнар аразының «Сельхозтехника» салбыры СЭКП Тес-Хем райкомунуң болгаш райүүскомунуң шилчирип Кызыл тугун эрткен чылдан бээр быжыг тутпушаан.

Оон бирги беш чылдың ийиги чылын олар база эки эгелээн. Чүгле февральда безин 46 мун ажыг рубльдиг септелге ажылы кылыр планын 53 мун ажыг рубльге күүсеткен. Чүүк сөөртүлгези, техниканың эрги кезектерни чаа чүүлдер-биле солууру чижектеп турган. А ону цехтиң хереглелинге катап ажыглап көрзе чүл? Цехтин администрациязы болган улусчу контролёрлар ыңдыг айтырыгны боттарының мурнунга тургусканнар. Шенелдени чорудуп көөрге, ол чылыг сугну ийнги үзаа цехтин будурүлге черинин иштин чылдырынга ажыглап болуру тодараан. Оон түңнелинде цехтин коллективи 4555 гигакаллорий чылыг энергизын камнап алган.

«Тыва кобальт» комбинаттың пехтеринде улусчу контролёрлар одалга-энергетика курлавырларынга камналга айтыргларынга хамаарыштыр партияның XXVI съездизининг шиитпирлеринге дүүштүр кичээнгейни күштелдирип турар.

В. ЧУПРИН,

«Тыва кобальт» комбинатта улусчу контроль комитединиң даргазының ораланчызы.

ПАРТИЙЖИ ДААЛГА-БИЛЕ

Ол — Омскиниң медицина институдун дооскаш, чеди чыл ажыг үеде ажылдаан дуржулгалыг диш эмчизи. Оон ажылы чүгле эмнээшкин-биле кызыгаарланчайн турар. Коммунист Кара-оол Чамзырай Эрзинниң район эмнетелинде улусчу контроль бөлүүнүн даргазы.

Бо харыысалгалыг ажылды ол чүгүлә партийжи даалга-леп санап чоруур. Кара-оол Шагжынавичиниң удуртканы улусчу контроль бөлүү квартал саныңда тургускан планнаң ёзугаар идепкейлиг ажылдап келген.

Ыланғыя эмнелгенин эткерекселдерин, ажыл-агый хереселдериниң ажылдалын олар баштай-ла хынаан, четпестерни илередип, ону чайладырының хемчеглерин алган. Контролёрлар ажылда үүрмек четпестер, чедир ыңдынмаан чүүлдер тыптып келгенде, ол дугайын эртениин-ле ажыл шагының мурнунда хуралдарга коллектив пежигүнпеонинге ынап-ла дыңнадыр.

Бөлүктүн пежигүннери тустуста даалгалыг. Чижээ, санитар-эпидемия станциязының эмчизи коммунист И. Мон-эмелгенни хей чүүл черинин ажылын, эмчи сестразы комсомолчу Р. Чалдыг эмнелгенин арыг-шевер байдалын доктаамал хайгаарап келген. Эмчилер Г. Аракчаа, Т. Малышева, Ч. Ооржак болгаш өскелер-даа хынаалдаларга хей улаа кирипшеп.

Эмнелгеде партия эге организациязы (секретары Б. Эренчин) улусчу контроль бөлүүнүн отчётун хуралга дыңнап, хүн бүрүнүн ажылынга оларга даянып турар.

Х. ОПДАН-ООЛ.

Янзы-бүрү МЕДЭЭЛЕР

ИДЕПКЕЙЛИГ

Кандыг-даа ажылды кылып чорзунза, амыдыралдың делегем оруунче чүгледп каан башкыларга сеткил чүрээниң ханызындан өөрүп четтириишкиниң сөстерни чайгаар-ла сөглекээзи келир. Башкы кижиниң улуг ижин, оларның буянныг ажыл-херээн улуу-биле үнелеп, оларга дүрүм ёзугаар чоргаарлаын чоруур бис.

Чоңуңга макталдыг, өөреникчилерниң хүн бүрүнүң үлегер-чижээн көргүзүп, школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылын улам экижиделиниң херээнге үлүг-хуузун кижип чоруур башкылар кайы хөй. Ындыгларның бирээзинге бистиң Мугур-Аксы орта школазының химия башкызы Дандар-оол Бичеоолович Донгакты хамаарыштырып болур. Ол үр чылдарда ажылдап келген, дуржулгалыг башкы. Оон удуртуп турар класы сөөлгү үш чылда өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар талазы-биле школада эки класстарның бирээзи.

Бо башкы бодунуң эртемнигe ынак, кичээл бүрүзүнге баш удур ыяк белеткенип алыр, көргүзүг материалдарын үргүлүг ажыглаар, эрткен материалдарны системалыг катаптаар чаңчылдыг.

Дандар-оол Бичеоолович башкылааштың ажылында чаа аргаларны ажыглап, методиктиг журналдарны номчуп, өске эш-өөрү-биле арга-сумени айтыржып, ада-иелер-биле база харылзааны тудуп ажылдап турар.

Д. Б. Донгактың өөреникчилерге бижыг билиг бээринин, оларның-биле сырый харылзаалыг, бедик негелделиг ажылдарының база бир кол аргазы — класстан дашкаар ажыл деп чөптүү-биле санап турар.

Ол школада хөй-нийти ажылының идепкейлиг киржикчизи, химия, биология башкыларының методиктиг каттыжышкынының ажылынга база үргүлүг эки киржин, өскелер-биле арга-дуржулгазын солчуп келген.

М. САЛЧАК.

Мөңгүн-Тайга район.

СУУРГА КЫШТЫ ҮДЭЭНИ

«Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырынга кыш үделгези солуп эрткен. Спорт шөлүнге чон он шакта-ла шыгырт долган.

Оларның кичээнгейинде — спортчу оюннар. Ылаңгыя бедик чагы бажында «өртектиг шаңналче» үнүүшкүн чыылганнарның сонуургалын хайныктырган. Дөрт-беш-даа кижи тос метр чагының ортузунга чедир үнгеш, оон кулбуруп батканнар.

— Бир шенеп көрейн — дээш, спортчу хептиг кижи чагы дөзүнге чедип келгеш, чиниг-биле оон туттунуп үнүүкен. Бедикте шаңналга чедери белен эвес болган, ол дөрт метр бедин келгеш, оожумнаан.

— Эр-хей, Костя, дыш алгаш, ам бир дап берзиңзе, чагы бажынга четкенин ол — деп, аарыкчылардан бир кижи хей-аът киирген.

— Диин-дир оң — деп, бирээзи улашкан. Ыыт-шимээнте кулак уюкталган.

Чаа-Суур ортумак школаның лаборантызы Константин Ажы чагыже үпер талазы-биле кымдан-даа артык болганын бо удаада көргүскен, ынчан ол чагының шыпшык бажынче чоокшулап, көрүкчүлерге мактаткан.

М. ЧАКТАР.

ТАРААМ ТУРДА...

«Хөндергей» совхозтуң көдээ Культура бажыңынга «Тараам турда тодуг-ла мен» деп темалыг дыштаын. Тараа, күш-ажыл дугайында үлегер чугаалары тода, чараштыр бижээш. Культура бажыңының ханаларында дөкылаан. Дыштанылга кежээзинге чондаа хөй болган. «Ажылчын» агитквартира кежээни бүрүн харымлап эрттирген.

Агитатор башкы Г. И. Монгуш «Тараану кампанар» деп беседаны анаа кылган. «Ажылчын» агитквартадлың чүрттакчылары беседа соонда тараану, күш-ажылды алган йөрээген литературалыг композицияны көрүкчүлерге бараалгаткан. Ол ыяшкаш көрүкчүлерге тывызыктар мөгенип-даа. Ону тыварынга совхозтуң хоочун чолаачылыы М. Дембил, ажылчын Д. Сат болгаш өскелер-даа идепкейлиг киришкеннер.

К. САТ.

Чөөн-Хемчик район.

КИЧЭЭЛДЕРИ СОЛУН

Кызылдың № 2 ортумак школазы. 2 «б» класска тыва дылга номчулга кичээли. Тинайда Аковна класынга кирип келгеш, эргий көрдү.

— Онаалга чүү болчук, ыым чугаалаарыл?

Өөреникчилерниң барык хөй нуруузу идепкейлии кончуг холдарын көдүрдүлер.

— Дембирел Аяна!

— «Кызыгааржыга» деп шүлүктү доктаадыр.

— Шын-дыр.

— Буян, номчу.

Ол шала аяныг эвес, үзүктелишкинниг номчуду. База бир өөреникчи. Оон ады Радий Донгак. Ол база экинден дээредевээп. Башкы: «Мижит Буян, Радий Донгак бажынарынга эки номчуваан, ыяк доктаадып албаан-дыр»— деп түүнел кылган.

— Аяна!

Орлан уруг ыыткыр, тода, чык кылдыр номчуй каапкан.

— Эр-хей. Ол-дур. Ынчаар шээжилеп алыр болбас ийикпе — дээш, башкының арны серген, өөреникчилеринче чазык хүлүмзүруй каапкаш, оларның кичээнгейин улам сонуургаткан.

— Силерниң акыларынар база Совет чурттун кызыгаарын камгалап турарлар болгай. Кызыгаажы кандыг болуп ужурлугул?

Кыска, тода харылар дыналды:

— Эрес-дидим. Коргуш чок —дээш, оон-даа ынай.

— Ыым кандыг шүлүк, чечен чугаа номчаныл?

Холдар-ла хөй көзүлдү.

— Буян!

Ол бодунуң баштайгы долу эвес харыызын эдип алыр дээш ышкаш, Аркадий Гайдарның бир чечен чугаазының үтказын чугаалады.

База катап башкының айтыглары, өөреникчилерниң харыылары улажы берген:

— Агаардан кызыгаарны кандыг шериглер камгалап турарыл?

— Ужудукчулар.

— Далайдан кымнар камгалап турарыл?

— Далай шериглери, далайжылар.

— Кургаг черден?

— Чадаг-шериглер, танкистер.

— Шын-дыр. Кызыгаар шериглериниң дугайын чугаалажып тур бис. Чоокта чаа кандыг байырлал болганыл, уруглар?

— Совет Армия хүнү.

— Шериг-Далай Флодунуң база хүнү.

—Дуржулгалыг коммунист башкы чугаа кадында-ла класста сагылга-чүрүм дугайында сагындырган, самбырага сөстер биживишаан, кыдыраштарынарга бижип алынар диди: «Бырдаан», «дүвү», «шуурган», «дошкун», «түрлүг».

Башкы бижип дооскаш, улуг секти сала тыртып каап. классынче көрүп келгеш, класын эргий көрдү:

— Ким бижип алганыл? Көрейн. Силерге билдинмес сөстер бар-дыр бе? Кымнар тайылбырлаарыл? — Өөреникчилер ол сөстерни тайылбырлаан соонда, башкы немеди.

Башкы оон улай шүлүктү Юрий Кюзегештиң «Мээң шеримге» деп шүлүүн боду баштай ыыткыр, аяныг номчуп бергеш, ам боттарынар иштинерде номчунар диди. Өөреникчилер иштинде шулуктайындыр номчугулай-дыр.

— Ам ыыткыр, аяныг номчуулуңар— дээш, уламчылайдыр.

— Бирги куплетти, Буян...

Атом болгаш ракета—
Амгы чепсээм дошкун
түрлүг...
Маадыр шеримге, эрткен
оруун
Байырлалда йөрээп чор мен.

— Бо шүлүктүң утказынга хамаарыштыр кандыг чуруктар чуруп болурул?—деп, башкының айтырыгына өөреникчилер самолёт, ракета дээш санап-ла бадырдылар.

Башкы шүдүкке улаштыр маадырлыг Совет Армия, дайын дугайында кыска чечен чугааны өөреникчилерине немей номчуткан.

— Бо чечен чугаажыгаштa кайы үеде дайынны бижип турарыл?

Класс тулуксай бээрге, башкы хамааты бе, азы Ада-чурттун Улуг дайыны бе? деп элдээрти. Өөреникчилер ам-па сагыш аннып келген.

— Ада-чурттуң Улуг дайыны.

— Ол дайын кажан эгелээнил, уруглар?

— 1941 чылдың июнь 22-де.

— Шын-дыр. Кыдыраштарынарга бижинер— дээш, ол самбырага «ак гвардейжилер». «Кызыл Армия». «Фашистиг эжелекчилер» деп сөстер бижээш, кыйгырды:

— Эрес, чүү дээп-дир бо?

— Ак гвардейжилер.

— Олар кымга удур халдап турганыл?

— Кызыл шеригжилерге.

— Ак шериглер кымнарның талазынга турганыл?

— Байлар, капиталистерниң талазынга.

— А кызыл шериглер?

— Ажылчыннарның талазынга. Актарга удур турган.

Башкы Берлинде Совет солдатка тураскаалды көргүскен өңүүр ажык чагаа хевш уштуп келгеш, класынга тайылбырлаап, айтырды:

— Совет солдат бо бичии уругну чүге куспактап алганыл?

— Совет солдат ол бичии уругну камгалап алган.

Бир өөреникчи оон дугайында бодунуң бодап алган кыска чечен чугаазын чугаалаан.

Коммунист башкы Т. А. Монгуштун хүн бүрүде башкылал, хөй-нийти ажылы чаа-чаа чогаадыкчы тывыышкынар, чүткүлдүг күзел-соруктуг-биле долган. Оон чүгле чаңгыс кичээлинге безин оргаш, хөй чүвени билип ап болур. Оон допчу намдары үе-черге башкы эш-өөрү-биле дөмей: 1966 чылда Кызылдың башкы институдунуң педагогика факультединдооскан, 1972 чылда партия кежигүнүнге кирген, ам школада башкыларның «Билиг» пиитилелиниң эге организациязының даргазы.

Школаның эге классчыларының өөредилге эгелекчизи С. А. Сат оон дугайында мынчаар чугаалаан:

— Тинайда Аковна— бистиң мурнакчы башкыларывыстың бирээзи. Ажылдаары шыырак кижи. Оон база бир боттуг бадыткалы— биеке чоокта чаа күрүне практиказы эрттирип турган Кызылдың башкы институдунуң студентилери «кичээлинге олурукчуга. дыка солун эртер, хөй билиг бээр башкы-дыр» деп мактааннар. Ол база эки үнелел-дир.

А. ДАРЖАА.

Эмчиниң сүмези

КЕШ—КАДЫКШЫЛДЫҢ КӨРҮНЧҮҮ

Кижиниң кежи — эттиң даштын шыпкан аңаа-ла карт эвес-тир. Ол дыка хөп чугула ажыл-чорудулганы күүседип чоруур. Римге үдүлгечыскаалынга бир оолду кайгамчыктыг ангел кылдыр каастаар деп шиитпирлээш, алдын будук-биле бүгү кежин будаан. Оон оол удаваанда мөчээп. Бо таварылгадан алгаш көөрге, кештиң ажыл-чорудулгазы кижиниң мага-бодунга кончуг чугула.

Чогум кеш кандыг ажыл-чорудулганы күүседип турарын билип алырда, оон тургузуун сайгарып көрээлиңер. Кештиң эң үстүнде шырыкма чыдар. Ол өлүг клеткалардан тургустунар. Суук түүлдерни, газтарны, микробтарның хөй кезиин ол эрттирбес шынарлыг. Ол өлүгленчек клеткалар чоорту карталып дүжүп, чаа клеткалар-биле солчур. Шырыкмада меланин хөй болган тудум, кижиниң кежи кара-хүрең өңүүр болур.

Шырыкманың адаапда кеш чыдар. Ол шыгжанарның дыранды шөйлүүчел сиирлеринден тургустунган. Ынчангаш дыранды шөйлүүчел сиирлеринде нервиниң ишшишкиннер органы. Ындә хөй нерви уштары бар, олар баш мээзи болгаш оорга чүну-биле харылзаалыг. Будүмелдерниң солчулгазы өскерлирге, чем хуулдурарынын, чүрек дамырларының, бестерниң, нервилерниң ажыл-чорудулгазы үрелирге кешке багай салдарны чедирер. Аар сагыш-сеткилден, нерви системазының турупканындан чамдык кеш аарыглары тыптып кээр. Чижээ, арынга шивишки тыптып келирге, ону чидирер дээш яшы-бүрү кремнерни, үстерни ажыглай бээр бис. Олар дөмей-ле читпес болур. Үүге дээрге ол шивишки мага-ботта кандыг-ла бир өскерилге болганындан ынчап баргап болур.

Кеш—мага-боттуң көрүнчүү деп адаарывыс таварылга эвес. Ол шынап-ла ындыг. Кештиң өскерилген өңүнден иштики органнарның азы нерви системазының аарыгларын шын тодарадып болур. Ынчангаш арыг-шевер кеш —кадыкшылдың үндезини. Будүмелдер солчулгазы болурга, кеш доктаамал хирленир. Ол миробтар чыглырынга таарымчалыг байдалды тургузаар. Ылаңгыя ириниг аарыгларны өскүдер — стафиллакок, стрептокок дээш оон-даа өске микробтар аңаа турар. Бо микробтар кижиниң кежинге доктаамал тургыл. Кажан кеш бичии-ле шыйбажалганда йод одеколон йийкпе өске-даа спирт эзилдиригиг эмнерни чаап, дораан дезинфекция кылыр ужурлуг. Ол ириниелир аарыгның өскүүрүнден камгалаар. Кижи бүрүзү 5—6 хонгаш-ла чунар-бажыннаар херек.

Сугнуң шыпары кешке улуг салдарлыг. Хар, чаашкын суу ажок чымчак. Саваң үш аңгы сорттан кылдыгаан болур. Щёлочулуг (чуур саваң), нейтралдыг («Семейное», «Банное», «Хвойное»), үзү хөй саваннар («Детское», «Русский лес», «Экстра», «Ланолиновое» болгаш оон-даа өске). Щёлочулуг саваң-биле чунуп болбас, чүге дээрге щёлочь хөй болгаш кешти кургадыптар. Кургаг кештиг кижилерге база урулларга үзү хөй саваннар-биле чунарып сүмелеп турар.

Хүнүң хереллери кешке эки салдарны чедирер. Бойдустуң ол сөөнү билдилиг ажыглаар херек. Ону ажыглаарда эмчилер-биле ыяап-ла сүмележир апаар. Чамдык кижилерге хүн хереллери багай салдарны чедирер. Витаминниң четчири, аъш-чемниң шынары, доктаамал үезинде чемченири кештин эки байдалдыг болурунга салдарлыг. Эмин эртпес ажыг чемнер, хандызы хөй шай, кофе кешке болгаш мага-ботка хоралыг. Таакпыла никотин кештиң өңүн үрептер, никотиниң хоразындан кеш кырыыр болгаш дыршымактарыг аңаар. Ынчангаш кеш мага-ботту камгалавышаан, арыг-шеверни база негеп турар дириг организмдир.

Н. КУДРЯВЦЕВ,
эмчи.

ЭКИ БАРААННАРНЫ—ХӨЙНҮ

Ленинградтың идик аймаан чуртка калбаа-биле бүдүрүп үндүрүп турар «Скороход» каттыжыышкыны амгы үениң чаа идиктерин эр, херээжен кижилерге хөйнү бүдүрүп үндүрүп турар. Бо хүннерде магазиннерде ук бүдүрүлгениң продукциязы бөлүүбиле кээп турар.

ЧУРУКТА: «Скороход» каттыжыышкынның чаа бүдүрген продукциязы. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЫРЛАР СӨЗҮН ДЫҢНААН БОЛЗА

Шамбалыгның Культура бажыңынга республика филармониязының «Аян» ансамбли солун концертти көргүскеш барган.

Артистерниң кеткен хевиниң көрүштүг чаражы-даа кончуг.

Михаил Анжи, Марина Күжүгет, Галина Сат, Надежда Иргит оларның ырлаары кижилериниң сагыш-сеткилин хаара туткан. Ынчалза-даа дыка хомудаңчыг чүве—оларның ырларының сөстери билдинмес. Ырларның сөзүн дыңназа дээш үүнер-даа дыңналыр.

Концертке эгезинден төптүүнге чедир ырларның чаңгызының-даа сөзүн дыңнавадывыс. Ырларның сөстери—бир кол чүве ол олгай. Ынчангаш бис көрүкчүлер ол ат-сураглыг «Аян» ансамблиниң артистериниң ырларының сөстерин дыка-ла дыңнаксаан ийик бис.

Бичии клубтуң сценазынга 5—6 микрофонуң мурнунга күштүг хөгжүм үнү ыраажыларның үнүн шуут-ла хөме база бээр чүве болду.

Концерттиң программазын шүгүмчүлевейн тур бис. Ынчалза-даа чүгле ырларның сөстерин тодаргай кылдыр дыңназа дээш күзелиишти илереттивис. Бо дилегни филармониянын дирекциязы, түскай эртемнилер бир янзы өөренип көөр боор деп санал бар.

С. МӨҢГҮШ.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

«ЭЗИРНИҢ ДЕВИИ» КУБОК ДЭЭШ

Чоокта чаа Бай-Тайга районнуң школачыларының хостуг хүрешке «Эзирниң девии» кубок дээш солуп маргылдаазы Кызыл-Даг суурга болуп эрткен. Ол кубокту школаның башкызы, ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү, хүреш талазы-биле бирги разрядчы Владимир Шөмбүлович Салчак чонар-даштан чаазаан.

Бо эгелээшкинни Кызыл-Даг ортумак школазының өөреникчилери чаалап алганнар. А ыраккы Кара-Хөлден келген аныяк мөгелер—ийиги, Шүй школазының командазы —үшкү черлерни эзлээннер. Шаңналдыг черлерни алгаш спортчуларга ертектиг белектерни, мактал бижиктерни тывыскан. А «Эзирниң девии» деп кубокту Кызыл-Даг школазының өөреникчилери чаалап алганнар.

Маргылдаа үезинде командаларда техниктиг чараш аргаларны ажыглап, бедик мергежилдиг ойнап, улуг маргылдааларга кирижип болур шыырак мөгелер бар деп чүве илерээн. Болуп эрткен маргылдаага Кызыл-Даг ортумак школазының өөреникчилериниң эки белеткелии, ында Александр Кимович Күжүгет удурткан хостуг хүреш секциязының эки ажылын мастериже кандидат Александр Кимович Күжүгет өөреникчилерге, көрүкчүлерге чугаалап берген.

Болуп эрткен маргылдаага 25 килограммдан эгелээш 65 кг база оон өрү деңзиниң мөгелери киришкен. Ийи хүн үргүлчүлээн чидиг демиселдиң түнелиинде команда аайы-биле бирги черни Кызыл-Даг ортумак школазының өөреникчилери чаалап алганнар. А Шүй школазының командазы —үшкү черлерни эзлээннер. Шаңналдыг черлерни алгаш спортчуларга ертектиг белектерни, мактал бижиктерни тывыскан. А «Эзирниң девии» деп кубокту Кызыл-Даг школазының өөреникчилери чаалап алганнар.

Маргылдаа үезинде командаларда техниктиг чараш аргаларны ажыглап, бедик мергежилдиг ойнап, улуг маргылдааларга кирижип болур шыырак мөгелер бар деп чүве илерээн. Болуп эрткен маргылдаага Кызыл-Даг ортумак школазының өөреникчилериниң эки белеткелии, ында Александр Кимович Күжүгет удурткан хостуг хүреш секциязының эки ажылын демделээн.

База ол ышкаш Кара-Хөл, Шүй ортумак школаларының өөреникчилери багай эвес белеткелдиг болганын көргүскен.

Хостуг хүреш маргылдааазының сөөлүнде тыва хүрешке 32 шилиндек мөгелериниң маргылдаазы болган. Аңаа бирги черни Кара-Хөл школазының 10-гу классчызы Олег Сендажы алган. А Шүй ортумак школазының 8-ки классының өөреникчизи Олег Шагаалаң үжүүрлешкен.

Бо бир дугаар болуп эрткен «Эзирниң девии» кубоктуң шаңналы дээш район хемчээлдиг маргылдааны өөреникчилер болгаш суурнуң чону улуг сонуургал-биле көрген.

Өөреникчилериниң хостуг шагын чөп ажыглап, ылаңгыя берге кижизидилгелиг уругларны секцияларга хаара тудуп, спортчу маргылдааларга массалыы биле киргиттирип, мындыг маргылдааларны эртирип турар болза өөреникчилерниң спортка хандыкшылы, өөредилгеге сонуургалы улам улгадыры чугаажок.

А. ЧЕЧЕКМАА,
Д. САЛЧАК.

Ирина Афонина эрткен чылын Красноярскиниң педагогика институдунуң күшкультура салбырын дооскаш, хуваалда ёзугаар бистиң республикага ажылдаарыбиле чедип келген. Ол амгы үеде Бай-Хаакта уругларның спорт школазының Хову-Аксында салбырында тренерлеп ажылдап турар.

Аныяк тренер боду хаак спортунга сонуургалдыг. Ол—хаакка ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат. Спорттуң бо хевирингe республиканың бирги чери дээш февральдың төнчүзүнде болган маргылдаанын 5 биле 10 километрге чарыжынга чемпионнаан. База ол ышкаш биатлонга Тыва АССР-ниң чемпионадынга база хөрээжен спортчуларның 10 километрге маргылдаазынга тиилеичи болуп үнген.

ЧУРУКТА: И. Афонинаның хаак оруунче үнүп турары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

УЛАМ САЙЫРАДЫР

Бокска республика маргылдаазы Кызылдың «Херел» спорт залында болуп эрткен. Дөрт хүн үргүлчүлээн бо оюнга 200 ажыг спортчу киришкен. Оларның 20 хирези ССРЭ-ниң бокска спорт мастеринге кандидаттар болгаш бирги разрядчылар. Чиик деңзилерге А. Базыр (Самагалдай), М. Монгул-оол (Улуг-Хем), О. Дондук (Тес-Хем), Ю. Белекпен (Улуг-Хем), О. Куулар (Чөөн-Хемчик) типделелиг болган.

54 килограммга республика чемпиону Сергей Донгак. Артур Ондар (кайызы-даа Чөөн-Хемчик) оларның ужуражылгазы көрүкчүлерни магадаткан. Артур Ондар удурланыкчызын типлеп, 1982 чылда республика чемпиону болган. Түнелел оюннарга 60 килограммга В. Маныкай (автоорук техникуму), 63-ке Э. Сандак (Кызылда дөрт дугаар ПТУ), 66-га В. Очур-оол (Кызылда дөрт дугаар ПТУ), 70-ке В. Санчат-оол удурланыкчыларын ойнап ап, чемпион болганнар.

Элээди ооллардан 74 килограммга типделгени Ю. Любимов (көдээ ажыл-агый техникуму), 90 килограммга С. Шумельдо (автоорук техникуму) чедип алган. Элээди ооллардың командаларындан бирги черни Чөөн-Хемчиктиң боксёрлары бирги черни эзлээн. Кызылда дөрт дугаар ПТУ-нуң боксёрлары—ийиги, Тес-Хемниң спортчулары — үшкү черни чаалап алган. Дараазында түүлдү маңаа демделген каалы. Бокска элээди ооллардың ойнаарының техниказы, типделгеже тура-соруу көскүзү-биле бедээн. Тренерлер Виктор Оюн (Самагалдай), Суворов Монгуш (Сут-Хем) болгаш Март-оол Кыргыс (Ак-Тал) база өске-даа эштерниң маңаа киирип турар үлүг эвээш эвес. Оларның белеткээни аныяк боксёрлар моон-даа соңгаар спортчу чедиишкиннерлиг болурунуң бадыткалы бар.

Улуг улустан команда аайы-биле шаңналдыг черлерни «Динамо» пиитилелиниң Тес-Хем районнуң, дөрт дугаар ПТУ-нуң спортчулары алган. Боксёрлар Май-оол Кушаа (Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы), Александр Монгуш (Хову-Аксы), Данил Чикталды (Самагалдай), Март-оол Кыргыс (Ак-Тал), Борис Степанов («Динамо»), Владимир Риневский олар боттарының деңзилериниң чемпион атты чаалап алганнар.

Ынчалза-даа бо солун маргылдаага түгле «Сут-Хөл», Жданов аттыг совхозтарның, Хову-Аксының Кызылдың өөредилге черлериниң төлээлери киришкен. Бо чорук үнүү көргүзүп турарыл? Спорттуң бо хевири чер-черде ам-даа массалыы-биле сайыравайн турар. Бокс—эрес-дидим, чиик-кашпаай чорукту аныяк оолдарга дадыктырарынга чугула херек спорт. Күш-дамыр талазы-биле белеткели эки оолдар шеригниң нарын болгаш ыдыктыг хүлээлгезин эрттирериниң, шериг-техниктиг билигларын цинггээдип алырынга база улуг дузалыг.

Ынчангаш спорт пиитилелдери, күш-дамыр кижизидилгеэнниң башкылары бокс секцияларының дериг-хереселдерин четчөлээр, боксту эрттиреринiң шөлдерин тургузар талазы-биле айтырыгны чогуур черлерге шиитпирлиг-биле тургузар үе келген.

М. ТҮЛҮШ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ-25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — М. Равель. «Вальс». Хореографтыг поэма. 9.10 — «Уругларга анчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.40—«Белен алыспастар». Уран-чечен фильм. 11.00 — Будүрүлге гимнастиказы. 11.30 — Телемедээлер. 11.35—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чыл—кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг телефильмнер программазы: «Павел Власовтуң көрүп турары-биле», «Сос соонда — боттуг ажыл». 15.10 — «Орус чугаа». 15.40 — Гречяның национал байырлалы — «Хамаарышпас чөрүк хүнүнге». 16.40 — Уругларга фильм. «Чырык черге чажыды-биле». 2-ги серия. 17.40 — «Фронтудан чагаалар». Документалдыг фильмниң баштайгы үндүрүлгези. 18.00—Миллионнарның ленинчи университеди». «Энергетика — черниң күрлавырлары болгаш кижиниң хереглели».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 19.25 — «ТТ-ниң экранында эң баштай». «Хүн каранда довурак». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Поэзия» альманах. 22.50—23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Совет ыры концерти. 12.15— Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы: «Коргуш чокка», «Туттурбас хереллер». 12.45 — Уругларга фильм. «Арга-ыяш күүтениниң дугайында тоожу». 14.00 — Мультфильмнер: «Ракша», «Оорлаашкын». 14.35 — «Дустуг кижи». Бижиктиг уран-чечен фильм. 15.50 — Телемедээлер. 16.00— 17.40 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.40 — «Үн». Уран-чечен телефильм. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Камналгалыг болгаш хумагалалдыг чорук дээш». 19.05 — «Кузбасстан келген директор». Документалдыг фильм. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар, рекламалар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удупар, чаштар!» «Ийи ыт дугайында». Мультфильм. 19.45—«Часкы парта». Фильм-концерт. 20.10 — «Мурнуу Якутияның шагы». Документалдыг телефильм. 20.30 «Советтер болгаш амыдырал». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Эртер хөрим иштинде кижи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү серия. 22.40 — «Медеборы» ансамблиниң концерти. Терпополь хоорай. 23.00—23.45 — ССРЭ-ниң бүт бомбуунге чемпионады. ЦСКА — «Кайрат». 2-ги тайм. Львовтан дамчыдылга.

агаар

Республикага бөгүн көжер булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Мурнуу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 20—25, хүндүс 12—13 градус соор.

Кызылга көжер булуттаар, хар чагбас. Мурнуу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 21—28, хүндүс 8—10 градус соор.

Закарпатьеның улустуң алдарлыг ырларының концерттери март 30-де, 31-де болгаш апрель 1-де хөгжүм-шиин театрында садыл турар. Эгелээри 19.00 шакта. Уран үүл удуртукчузу болгаш көл дирижёр УССР-ниң алдарлыг артизи Н. Пшенко, балетмейстер УССР-ниң улустуң артизи К. Балог.

Билеттерни филармонияда болгаш хөгжүм-шиин театрында садыл турар. Коллективтериң чагыгларын база хүлээп ап турар. Телефону 2-16-69.

Кино

МАРТ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Боду бүткен кайгамчык чараш даш» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 17.30, 20.10, **«Шупту сыр өске»** 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Азажыгаш» 9.00, 12.00, **Мультфильмнер чыындызы 10.30, 13.30, «Атлантиданың баштыңнары»** 15.30, **«Албадаттырып адаганнар»** (2 сериялыг) 17.20, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Барабаншиктиң садым-чолу» 12.00, **«Садыгжы болгаш шулукчу»** 14.00, 16.00, **«Глория»** 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Андрюс» 13.00, **«Аббa»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чедир өспээн Наполеон III» 17.00, **«Оңза даалгалыг отряд»** 18.40, 20.30 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Редакциянның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-27-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттын 2-23-35, партийн амыдырал болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетпүр кылдызының 2-31-75, чагаа кылдызының 2-41-27, информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыт № 99.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфа болгаш ком садывының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00686

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 71 (11869) | 1982 чылдың март 26, пятница | 1925 чылда үндезилеттингеден | Өртээ 3 коп.

СЭКП обкомунда

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ИНТЕРНАЦИОНАЛДЫГ КИЖИЗИДИЛГЕЗИН ЭКИЖИДЕР

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның, аныяктарның интернационалдыг кижизидилгезин улам ыңай экижидер талазы-биле сорулгалар дугайында» доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу 1982 чылдың март 15-те хүлээп алган.

«Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын республиканың партия, совет органнары, профэвилел, комсомол организациялары, идеология албан черлери күүсетишаан, совет патриотизмин болгаш социалистиг интернационализмин, совет улустарның бузулбас найыралының болгаш аксы-дунма чоруунуң ёзугуруа ажылчы чоннарны, аныяктарны кижизидеринче. СЭКП-ни долгандыр оларны улам сырый каттыштырарынче кичээнгейни үргүлүг салып турар.

Партия организацияларының ажылчы чоннарның, аныяктарның интернационалдыг кижизидилгезиниң оларның идей-политиктиг кижизидилгезиниң чугула тудуш кезээ кылдыр санап турар. Политиктиг чырыдыышкынның, лекция пропагандазының, көскү агитацияның, массалыг информацияның чепсектеринде, культура болгаш уран чүл албан черлериниң аргаларын ажылчы чоннарның болгаш массаларын, аныяктарны кижизидер талазы-биле ажылды ам-даа күштелдирери, республикада социал экономиктиг улуг таарыштылалар, кижилерниң материалдыг болгаш культурлуг денгелиниң бедээни чүгле совет социалистиг тургузугнуң байдалдарында, аксы-дунма улустарның чаңгыс аай өг-бүлеэинде, СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың доктаамал кичээнгейниң база сагыш салыышкынының ачызында чедип алдынган дээрэнь оларга хамыпы-биле тайылбырлаары чугула.

СЭКП Кызыл хооркому, райкомнары, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң, «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнары күш-ажылчы коллективтерде, чоннуң чурттаң турар черлеринде, школаларда, өредилге черлеринде интернационалдыг кижизидилгениң байдалын ам-даа четпес өөренип, анализтеп, бо ажылды экижидер талазы-биле партия, совет, ажыл-агый органнарының, профэвилел, комсомол организацияларының, идеология албан черлериниң харыысалгазын кошкак бедидип турар.

Ажылчы чоннарның, аныяктарның интернационалдыг кижизидилгезин улам ыңай экижидериниң эргежок чугулазынче СЭКП Кызыл хооркомунуң, райкомнарының, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң, «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнарының кичээнгейин СЭКП обкомунуң бюрозу углаптырган. Ол соруда-биле СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының теориязын болгаш практиказын. бүгү улустуң социалистиг күрүнезин, совет демократиязы хөгжүдеринге болгаш быжыглаарына ССРЭ-ниң тургустугганының ужур-дузазын, бүгү совет нацияларның болгаш биче улустарның экономиказын база культураэын кодурер, массаларның интернационалдыг медерелин кижизидер талазы-биле СЭКП ТК-ның могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазын калбаа-биле пропагандалаарын хандырары эргежок чугула. Социалистиг нацияларның болгаш биче улустарның хөгжүлдезинин база чоокшулажылгазының, совет пиитиледдин социал-экономиктиг болгаш угаанбодал амыдыралының интернационализаста а ш к ы ныпың чорудулгазының дүрүм ёзугаар боттуг түүлдерин бүзүрелдиг болгаш билдингир кылдыр тайылбырлаары, аңаа үндезилээш, кижилерниң төөгүлүг чаа пиитилешкээри — совет улуска дорт хамаарылгазының чоргаар сагыш-сеткилин ажылчы чоннарга, аныяктарга сиңиктирин кижизидери негеттинип турар. Политиктиг чырыдыышкынны, лекция пропагандазын, масса-политиктиг ажылды, культураның болгаш уран чүүлдүн албан черлерин, чогаадыкчы эвилелдерни, массалыг информацияның чепсектерин, күш-ажылчы коллективтерниң школаларның болгаш албан черлериниң аргаларын ол соруларга бүрүн ажыглаар херек.

Улустарның найыралының бүгү нацияларны болгаш биче улустарны ханызы-биле хүндүлээринин, национализмнин болгаш шовинизмнин артыышкынпарынга, туе черниң кызыы эрге-ажыың харазар чоруктуң илерээшкининге эштеш чок болурунун ёзугуруга ажылчы чоннарны, аныяктарны кижизидер талазы-биле тодаргай сорулгаларлыг ажылды чорударын СЭКП обкомунуң бюрозу СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомнарга, парткомнарга, совет болгаш ажыл-агый организацияларының репертуарларының, музейлерниң болгаш уран чүүл делгелгелериниң идейлиг уран-чечен денелин бедидери, оларны хөй национализ талазы-биле СЭКП обкомунуң хемчегларинин планы бадылаттынган. Акыдунма автономнуг республикаларга тураскаатканг пиитилел-политиктиг болгаш күш-ажылчы шалыпчы «Найыралдың эвээш эвес дурзулгазы болгаш партияның херээнге кызыгаар чок бердиишкин херек. Аңаа организакчының талантызы, чедип алдынган чүүлдерни шүгүмүлекчи ёзу-биле үнелеп көрүп билири, чаа чүүлдерни чандыр көрбези, салдынган эчис сорулгапы чедип алыры дээш чүткүлдүг болгаш кызымаккай чорук эргежок чугула. Кижилерни эки билири болгаш кижилерге дынаңгыр болуру база эргежок чугула.

Ындыг шынарлар эш Рашидовка болгаш Узбекистанның бүгү-ле партия удуртукчуларынга республикада ажылхеректериниң чеднишкининг чоруттунарын хандырарын организастаарынга дузалап турар.

Узбекистанның коммунистеринин чедип алган түүлдеринге доктаавайн, үргүлчү-ле бүрүнгаар чоруурунче, уламна бедик сорулгаларны салгаш, чедип алырынче түткүп турары дыка эки-дир, чаа тү

БҮГҮ АРГАЛАРЫ БАР

СЭКП-ниң XXVI съездиниң материалдарында база партия Төп Комитединиң «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» доктаалында бистиң амыдырал-чуртталгавыска улуг чаартылталарның сандарындан совет кижилериң билиминиң баяның, эртем-культураның бедээнин, угаан-бодалының негелделериниң өзүп сайзыраанын демделеишпаан, партияның идеологтуг ажылдарын улам күштедиреринің оруктарын айтып, оон тоорган дээштиг болурун чедип алырының сорулгаларын салган. Съездиниң ажылдап кылганы чуртту хөгжүдериниң экономиктиг болган социал программазын боттандырарыгга, совет улустуң коммунистиг кижизидилгезинге идеология ажылы шиитпирлиг рольду ойнаар ужурлуг. «Бүгү идей-кижизидилгелиг ажыл амыдыралчы болган солун кылдыр чоруттунган турар ужурлуг» деп, Л. И. Брежнев чугаалаан. Оны барымдаалаан, районда партия организациялары идеология ажылының денеедин, оон дээштиин бедидерин, үре-түнелдиг болурун чедип алыр сорулга салдынган. Ол ажыл «Хемчик» совхозта, «Сельхозхимия», коммунхоз, райпо дээш оон-даа өске черлерде эки чоруп турар.

Чаңгыс ай политхүнәрин районга доктаамал эрттирип, аңаа партия, совет ажылдакчыларының кол күштери — пропагандистериниң, агитаторларының, политинформаторларының, лекторларының ажылының аргадүжүлгазын, байдыдып, оларның өөредилге-семинарларын үе-үеден эрттирип, тодаргай сорулгаларны оларның мурнунга салыры — масса чонбиле оларның ажылдаарынга улуг дузалыг. Ажылчын коллективтерге чедип, партияның съездиниң салган сорулгаларын кижи бүрүзүшге чедир таймылбырлап, школаларга, малчын коданнарга, ниитиниң чуртталга черлерииге, фермаларга доктаамал аалчы болуп барып турар активтер бисте хөй. Оларга партия, совет ажылдакчылары Д. О. Сая, О. О. Куулар, Ш Д. Ооржак, ажыл-агый, бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары Ч. Х. Дожулаа, С. Ш. Комбу болган өскелерни-даа адап болур.

Чон ортузунга эрттирип турарывыс янзы-бүрү культура-массалыг ажылдарның политиктиг утка-шынарын, оон дээштиин бедидер дээш хөй чүүлдер кылдынып турар. Чижээлээрге, «Күш-ажылдың болгаш ырының» кежээни, «Мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен», «Тыва улустуң эки чанчылдары болгаш амгы үе» болгаш район төвүнге эрткилеэн оон-даа өске темалыг кежээлер чыылганнарның сеткил-сагыжынга артып калыр кылдыр солун, ажыктыг болган.

СЭКП обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, корум-чурум үрээр, кем-херек үүлгедир чорук-биле демиселдиг күштедирип, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге, чоннуң чурттап турар черинииң аймыбиле кижизидилгеже угланган хемчеглерни доктаамал ап чорудун турар. Профилактика чөвүделдери ажыл кылбас, арагалаар, корум-чурум үрээр-биле хүн бүрүнүң ажылдарын багай эвес чорудуп турар. Улусчу дружиналарның, эш хүүзүнүң сударының активчилериниң район слёдун эрттирип келген. Бо ажылга кол угланышкынны СЭКП райкомунуң чанында тургустунган идеологтуг ажыл чорудар комиссия удуртуп турар. Комиссияның планын ёзугаар рейдилерни, профилактика неделяларын эрттирбишаан, чамдык айтырыглар талазы-биле ханы аналитерни, шиитпирлерни кылып, оон түүнелдери-биле чогумчалыг арга-хевирлерни тып турар.

Районуң бүдүрүлге черлеринде, совхозтарда идеологтуг планёркаларны доктаамал эрттирип турар апарган. СЭКП райкому ай санында бир удаа күш-ажылчы коллективтериниң удуртукчулары-биле идеологтуг планёркаларны эрттирип турары чон ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылга удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларның, специалистериниң ролюн бедидерииге чогумчалыг болуп турар. Ында бир планёркага Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының администрациязының, оон специалистериниң идей-кижизидилгелиг ажылга киржилгезиниң дугайында комбинаттың директору Абдул Хамидовтуң иleткелин дыннаан. Оон киржикчилери коллектив бүрүзүнге ажыглап болур дыка хөй чаа чүүлдерни билип ап, кижизидилге ажылын чорударының дуржулгазын солушкан.

Удуртукчу— ол дээрге кижизидикчи. Партия райкомунуң бюрозунга № 1 КМК-ның начальныгы эш Мамедовтуң отчёдун дыннап, коллективте кижизидилге ажылының дугайында айтырыглар чугаалашкан. Микрорайонуң девискээринде садыгның, клубтуң багай ажылын, улусчу дружина, эш хүү будунуң, хөрээженнер чөвүделиниң четпес ажылын шынгы чугаалашкаш, чогуур хемчеглерни дарый алырын дааскан.

Ажылчы чонуң коммунистиг кижизидилгезинге будурулгелериниң, ажыл-агыйның удуртукчуларының, специалистериниң бар аргаларын долузу-биле ажыглаары, оларны ажыл-агыйжы болган кижизидикчи ажылды шын дүүштүрүп билир чорукка кижизидери, оларны масса-политиктиг болган пропагандисчи ажылга доктаамал хаара тудары партия комитеттериниң чугула сорулгазы.

Б. ШЫЫРАП.
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары.

Идеология ажылының дуржулгазындан

Чөн ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды районда партия, совет, профвилел болган комсомол ажылдакчылары, 500 ажыг башкылар, культура, уран чүүл болган парлалга, радионуң 300 чыгам ажылдакчыларының улуг отряды чорудун турар.

Идеологтуг ажылды чорударынга 1981 чылда үнүп эгелээн 3000 экз. тиражтыг «Хемчиктиң сылдызы» район солуну, «Асбест дээш» деп хөй тиражтыг солун чугула черни эзлеп турар. Сөөлгү чылдарда колдунда өг-бүле бүрүзү солуннарны, журналдарны чагмдып ап турар. Ак-Довурак хоорайда, районуң чурттакчылыг өске-даа черлеринде радиоточкалар болгаш радиоприёмниктер, 31 массалыг библиотекалар, 15 клубтар болгаш Культура бажыңнары, 12 кино четкилери доктаамал ажылдап, чоннуң 85 хуузу телевидение дамчыдылгазын көрүп турар.

Аныяктар, школачылар ортузунга кижизидилге ажылын сайзырадырынга багай эвес байдалдар бисте бар. Ак-Довуракты Культура ордузу, Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңы, көдээ культура одаглары, Ак-Довуракты, Кызыл-Мажалыктың уран чүүл школалары, ырының болгаш таңшының «Хемчик» улусчу ансамбли боттарының эжиктерни уран чүүлге мынактарга ажыдып берип турар. Районда бот-тывынгыр уран чүүлдүң көрүлде-фестивальдарынга чылдынна 5 мун. шииниң, таңшының, ырының болгаш уран чүүлдүң оон-даа өске белгүминиринге 3 мун ажыг кижи доктаамал киржип турар.

Культура болгаш спортту улам мынай сайзырадыры-биле оон материалдыг базазын улам быжыглаан. Ак-Довуракта улуг спорт комплекиан ажыглалда киргеш (ында эштир бассейн, хөл бөмбүү, баскетбол ойнаар улуг зал, хүреш, штанга залдары бар). Эрткен чылын «Дөн-Терезин» совхозта улуг хемчээлдиг спорт залы чанында стадионуиле кады ажыттынган. Школаларда шупту 5 спортзал база тускай спортбаза ажылдап турар. Эрткен кышкы сезонда ийи хоккей шөлүг, 5 чүүгу кылдыгнан. Бүгү спорт базаларын долу болгаш ажыктыг ажыглаар дээш ажылды бо хүнниерде районнуң спорткомитеди болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларны чорудун турар.

Үстүнде түүлдерни, барымдаалап көөрге, бисте идей-кижизидилге ажылын чогуур деңнелге чорудуп болурунуң бүгү аргалары бар-дыр. Ынчангаш партия комитеттерни ол ажылдың арга-хевирлерин улам сайзырадып, эки дуржулганы ажыглап турар апарган.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге кижизидилгеге бүгү талалыг эки салдарны чедирип турар. Ынчангаш өөредилгеге түгле дыңнакчыларны хөйүү хаара тударындан аңгыда оон утка-шынарын экижидип, дээштиин бедидип, үре-түнелдиг болурун чедип алыр сорулга салдынган. Ол ажыл «Хемчик» совхозта, «Сельхозхимия», коммунхоз, райпо дээш оон-даа өске черлерде эки чоруп турар.

Чаңгыс ай политхүнәрин районга доктаамал эрттирип, аңаа партия, совет ажылдакчыларының кол күштери — пропагандистериниң, агитаторларының, политинформаторларының, лекторларының ажылының аргадүжүлгазын, байдыдып, оларның өөредилге-семинарларын үе-үеден эрттирип, тодаргай сорулгаларны оларның мурнунга салыры — масса чонбиле оларның ажылдаарынга улуг дузалыг. Ажылчын коллективтерге чедип, партияның съездиниң салган сорулгаларын кижи бүрүзүшге чедир таймылбырлап, школаларга, малчын коданнарга, ниитиниң чуртталга черлериниге, фермаларга доктаамал аалчы болуп барып турар активтер бисте хөй. Оларга партия, совет ажылдакчылары Д. О. Сая, О. О. Куулар, Ш Д. Ооржак, ажыл-агый, бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары Ч. Х. Дожулаа, С. Ш. Комбу болгаш өскелерни-даа адап болур.

Чон ортузунга эрттирип турарывыс янзы-бүрү культура-массалыг ажылдарның политиктиг утка-шынарын, оон дээштиин бедидер дээш хөй чүүлдер кылдынып турар. Чижээлээрге, «Күш-ажылдың болгаш ырының» кежээни, «Мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен», «Тыва улустуң эки чанчылдары болгаш амгы үе» болгаш район төвүнге эрткилеэн оон-даа өске темалыг кежээлер чыылганнарның сеткил-сагыжынга артып калыр кылдыр солун, ажыктыг болган.

СЭКП обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, корум-чурум үрээр, кем-херек үүлгедир чорук-биле демиселдиг күштедирип, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге, чоннуң чурттап турар черинииң аймыбиле кижизидилгеже угланган хемчеглерни доктаамал ап чорудун турар. Профилактика чөвүделдери ажыл кылбас, арагалаар, корум-чурум үрээр-биле хүн бүрүнүң ажылдарын багай эвес чорудуп турар. Улусчу дружиналарның, эш хүүзүнүң сударының активчилериниң район слёдун эрттирип келген. Бо ажылга кол угланышкынны СЭКП райкомунуң чанында тургустунган идеологтуг ажыл чорудар комиссия удуртуп турар. Комиссияның планын ёзугаар рейдилерни, профилактика неделяларын эрттирбишаан, чамдык айтырыглар талазы-биле ханы аналитерни, шиитпирлерни кылып, оон түүнелдери-биле чогумчалыг арга-хевирлерни тып турар.

Районуң бүдүрүлге черлеринде, совхозтарда идеологтуг планёркаларны доктаамал эрттирип турар апарган. СЭКП райкому ай санында бир удаа күш-ажылчы коллективтериниң удуртукчулары-биле идеологтуг планёркаларны эрттирип турары чон ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылга удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларның, специалистериниң ролюн бедидерииге чогумчалыг болуп турар. Ында бир планёркага Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының администрациязының, оон специалистериниң идей-кижизидилгелиг ажылга киржилгезиниң дугайында комбинаттың директору Абдул Хамидовтуң иleткелин дыннаан. Оон киржикчилери коллектив бүрүзүнге ажыглап болур дыка хөй чаа чүүлдерни билип ап, кижизидилге ажылын чорударының дуржулгазын солушкан.

Удуртукчу— ол дээрге кижизидикчи. Партия райкомунуң бюрозунга № 1 КМК-ның начальныгы эш Мамедовтуң отчёдун дыннаан, коллективте кижизидилге ажылының дугайында

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИНИҢ ААС-КЕЖИИ ДЭЭШ, ЧЕР КЫРЫНГА ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазын өөрениринге

Профэвилелдерниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазы чүгле бистиң чуртувуска эвес, бүгү делегейге улуг сонуургалды болдурган. Коммунистиг тургузуушкунның херээнге совет профэвилелдерниң эргелерин калбартыр база харыысалгазын улам ыңай бедидер талазы-биле СЭКП-ниң угланыышкынын тодазы-биле ында көргүскен, ракета-ядролуг дайынны болдурбазынче угланган чаа чугула саналдар кирген.

Партия болгаш экономиктиг өөредилгениң системазынга, пропаганданың массалыг хевиринге ол документини өөредир болгаш тайылбырлаар ажылды партия организациялары калбарткан.

Пропагандистерге, чаңгыс аай политхүннерниң организакчыларынга, лекторларга, политинформаторларга болгаш агитаторларга дуза кылдыр кичээлдерниң чижек планын, лекцияларның, илеткелдерниң, беседаларның темазын мында парлаан.

КИЧЭЭЛДЕРНИҢ ПЛАНЫ

1. Профэвилелдерниң съездизинге Л. И. Брежневтиң чугаазы — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин чедиишкиниг күүседир дээш демиселге сорук кирикчи программа. Л. И. Брежнев социалистиг ниитилелдиң политиктиг системазында профэвилелдериң киржилгезиниң дугайында. Социализм үезинде профэвилел шимчээшкинниң ленинчи үнелели. Профэвилелдер—эргелеп башкарылганың школазы, ажыл-агыйжы чоруктуң школазы, коммунизминиң школазы.

Профэвилел организацияларының ажылын хүннүң негелдезинге дүүштүр дүрген, шалыпчы ёзу-биле эде тургузар. Профэвилелдерниң соруглазы — социал болгаш экономиктиг чаа айтырыгларны дидимн-биле шиитпирлээри, социалистиг демократияны хөгжүдеринге болгаш ажылчы чонларны кижизидеринге киржири, эртемге калбаа-биле даянары, бодунуң активиниң мергежилин соксаал чок бедидери. Бистиң үениң профэвилел ажылдакчызы ат-алдарлыы-биле, чаа үүлдү тып билири-биле, масса-биле быжыг харылзаалыы-биле, улуска кичээнгейлии-биле, кижиниң сагыш-сеткилин билири-биле ылгалыр ужурлуг.

Партияның удурткчу ролю — профэвилелдериң өзүлдезинин салдарлыг үндезини. Совет профэвилелдерге СЭКП-ниң долу бүзүрели, оон организас талазы-биле тускайлаң чоруун хүндүлээри. Партияның, күрүнениң, профэвилелдерниң дугуржулгалыг, чаңгыс аай ажыл-херектери — коммунизминиң херээнің чедиишкиниериниң үндезини.

Бүдүрүлгени хөгжүдерии — профэвилелдерниң кичээнгейиниң төвүнге. Экономиканы чайгылыш чок өзүлдезинге оруунче киирери, ону ёзулуг кампалгалыг кылыры — күрүне органнарының-даа, ажыл-агый аппарадының-даа, профэвилелдериниң-даа пинти соруглазы. Кижи бүрүзүнге чедер, партияның экономиктиг политиказының негелделери аңаа чоок болгаш билдингир болуруп чедип алыр, чүгле ол политика оон амыдыралчы эрге-ажыын камгалап турар, ынчангаш бодунуң инициативазы, чогаадыкчы дилээшкиниерибиле оон чедиишкиннеринге дузалаары кижи бүрүзүнүң херээ дээрнин бадыткан көргүзери — он бирги беш чылда профэвилелдериниң чугула соруглазы.

Эртем-техниктиг дешилгенниң чедиишкиннерин ажыттаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, камналганың эң шыңгыы чурумун сагыыр, сагылга-чурумну быжыглаар талазы-биле профэвилел организациязы бүрүзүнүң ажылы улам тодаргай болгаш ажыл-херекчи болур ужурлуг. Хайгыылчы-мурнакчыларның болгаш шалыпчы бүдүрүлгелериниң соо-биле күш-ажылдың халдакчы армиязын бүгү тала-биле көдүрбүшаан, инити халдаашкынны калбартыр. Аъш-чем айтырыгларын шиитпирлээриниге профэвилел организацияларының киржилгеэи.

Бригаданы организастаарының болгаш күш-ажыл дээш шаңнап-мактаарының чаа хевирлерин идепкейлии-биле шиигээдип алыр, ажыл-агый механизмин сайзырангайжыдар, ажылчын салгалдың кижизидилгезин болгаш өөредилгезин экижидер. Ажылчын хуралдарның, доктаамал ажылдап турар бүдүрүлге чөвүлелдериниң, үткүштүр планнарның ролюн улгаттырар, ажылчы чонларның чогаадыкчы идепкейин көдүрери-биле чаартыкчыларның шимчээшкинин, ажылдың бедик көргүзүглүг түннелдерин чедип алырын бүгү тала-биле бедидер. ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг үткүүр дээш социалистиг чарышты улам калбартыр.

Күш-ажылдың кижилери дээш сагыш салыышкынны узгаттырар. Социал айтырыгларны шиитпирлээриниге, совет кижилериң күш-ажыл байдалын болгаш амыдыралын экижидеринге профэвилелдериниң харыысалгазы. Ажылчы чонпарның эрге-ажыктарын чайгылыш чок камгалаар, эргехүлээлге нормаларын, күш-ажылдың хөөйлужудулгазын янзы-бүрү арга-биле хажыдар, бюрократизм, бот-тогдунар болгаш тоомча чок чоруктар-биле эптеш чок демисежир. Бүдүрүлгеге таарымчалыг социал-психологтуг болгаш мөзүлынарлыг байдалды тургузаар дээш сагыш салыр. Кижилериң хүн бүрүдеги хереглелин хандырарыбиле холбашкан адырларга ажылчын хыналаның дээштиин бедидери — политиктиг улуг ужур-дузалыг болгаш демократчы ханы үткалыг соруга болур.

П. Л. И. Брежневтиң чаа саналдары—дайын айылын узуткаар болгаш боо-чепсекти эңдере бүдүрерии соксадыр талазы-биле Совет Эвилелиниң күженнишкиннериниң көскү бадыткалы. Делегей харылзааларының хөгжүдезинде ийи орук, бот-боттарынга удурланышкак ийи хевир. Милитаристиң угланыышкын болгаш НАТО-ның АКШ баштаан блогу бүгү-ниити тайбыңга дорт айылды диргедирип турар. Байдалды чидириндирер, деңнешкек чоруктуу үрээр, делегей байдалын дүшкүүрлендирер, чуртталр аразының бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылгазын бакеларыр дээш АКШ-тың чүткүлү. «Совет айылы» дугайында пропагандистиг кампания — боо-чепсекти эңдере бүдүрер дээш идеологтуг шырыкма. АКШ-тың муриуку шугумда моөнээн күжүнүң дугайын өш-биле ыыттавайн турары. Вашингтонның «нулевой шиитпир» дугайында саналы—Барыын чүктүн империалистиг бөлүктериниң ССРЭ-ниң боо-чепсектерин чаңгыс талалыг дүжүрер дээш орааладжыышкыны.

Делегей байдалының чидирлеиип турар үезинде ССРЭ-ниң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказының чайгылыш чогу болгаш принципиалдыы. Бижыг тайбың болгаш бүгү күрүнелериниң аразында бот-боттарынга ажыктыг тайбың кады ажылдажылга дээш Совет Эвилелиниң тода болгаш чайгылыш чок угланыышкыны. Европага ядролуг чепсекти кызырары — делегейниң чаа данының улам өзүп турар аймылын чайладырынга кол чүтүла айтырыг. ССРЭниң Европа кезээнге ортумак ыракшылдыг ядролуг чепсектн чаңгыс талалыг мораторий чүрүмүн ёзугаар сайгара тургузарын соксадыр болгаш саның кызырар дугайында, ырак ужудар чалгының ракеталарны сайгара тургуспае деп бот-боттарынга хүлээнип алырының дугайында, шериг-далай флодунуң ажыл-чорудулгазын деңге кызыгазрлаар болгаш делегей океанын тайбының зоназынче шилчидер дугайында чаа совет инициативалар — ССРЭ-ниң тайбыңга ынакшылдчының болгаш тайбыңны камгалап арттырар база чавырлыышкынны быжыглаар дээш саның салыышкынының бүзүрелдиг херечизи.

Тодаргай болгаш ырак келир үеже угланган чаа совет саналдарны делегейниң хөй-ниитизиниң бедии-биле үнелеп турарыл.

ЛЕКЦИЯЛАРНЫҢ, ИЛЕТКЕЛДЕРНИҢ, БЕСЕДАЛАРНЫҢ ТЕМАТИКАЗЫ

Л. И. Брежневтиң чугаазы — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустуң демиселиниң сорук кирикчи программазы.

Совет ниитилелдиң бузулбас чаңгыс эви.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери — миллионнарның эң чоок, эргим херээ.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизи — чуртталр политиктиг амыдыралында улуг болуушкун.

Профэвилелдери — совет ниитилелдиң салдарлыг күжү.

Совет ниитилелдиң политиктиг системазында профэвилелдери.

Эргелеп башкарылганың школазы, ажыл-агыйжы чоруктуң школазы, коммунизминиң школазы.

Сайзырангай социализминиң үезинде совет профэвилелдери.

Социалистиг демократияны бүгү талалыг хөгжүдери.

Совет ниитилелдиң бүгү талалыг дешилгези.

Күш-ажыл — бистиң Төрээн чуртувустуң алдар-адыының болгаш күүү-шыдалының үндезини.

Ажылчын ангының үеган-бодалының сайзыралы совет ниитилелдиң бүгү аңгыларының болгаш социал бөлүктериниң идейлиг туружун тодарадып турар.

Күш-ажылдың болгаш үеган ажылының чоокшулажыышкыны.

Хоорай биле көдээниң аразында ылгалдың чидип бар чыдары.

Социалистиг чарыш — массаларның чогаадыкчы идепкейин көдүрериниге, чуртталр экономиктиг өзүлдезинге күүлүг быра.

Күш-ажылдың кижилериниң дугайында сагыш салыышкынны, бүдүрүлге дугайында сагыш салыышкынны — кичээнгейниң төвүнге.

Шалыпчы ёзу-биле, күзел-сорук-биле, ак сеткилдиг ажылдаар бис.

Чаа, мурнакчы үүлдү бүгү тала-биле деткиир.

Бригаданы организастаарының болгаш күш-ажыл дээш шаңнап-мактаарының чаа хевирлерин идепкейлии-биле киргээдип алыр.

Бригаданы организастаарының болгаш күш-ажыл дээш шаңнап-мактаарының чаа хевирлерин идепкейлии-биле шиигээдип алыр, ажыл-агый механизмин сайзырангайжыдар, ажылчын салгалдың кижизидилгезин болгаш өөредилгезин экижидер. Ажылчын хуралдарның, доктаамал ажылдап турар бүдүрүлге чөвүлелдериниң, үткүштүр планнарның ролюн улгаттырар, ажылчы чонларның чогаадыкчы идепкейин көдүрери-биле чаартыкчыларның шимчээшкинин, ажылдың бедик көргүзүглүг түннелдерин чедип алырын бүгү талабиле бедидер. ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг үткүүр дээш социалистиг чарышты улам калбартыр.

Күш-ажылдың кижилери дээш сагыш салыышкынны узгаттырар. Социал айтырыгларны шиитпирлээриниге, совет кижилериң күш-ажыл байдалын болгаш амыдыралын экижидеринге профэвилелдериниң харыысалгазы. Ажылчы чонпарның эрге-ажыктарын чайгылыш чок камгалаар, эргехүлээлге нормаларын, күш-ажылдың хөөйлужудулгазын янзы-бүрү арга-биле хажыдар, бюрократизм, бот-тогдунар болгаш тоомча чок чоруктар-биле эптеш чок демисежир. Бүдүрүлгеге таарымчалыг социал-психологтуг болгаш мөзүлынарлыг байдалды тургузаар дээш сагыш салыр. Кижилериң хүн бүрүдеги хереглелин хандырарыбиле холбашкан адырларга ажылчын хыналаның дээштиин бедидери — политиктиг улуг ужур-дузалыг болгаш демократчы ханы үткалыг соруга болур.

П. Л. И. Брежневтиң чаа саналдары—дайын айылын узуткаар болгаш боо-чепсекти эңдере бүдүрерии соксадыр талазы-биле Совет Эвилелиниң күженнишкиннериниң көскү бадыткалы. Делегей харылзааларының хөгжүдезинде ийи орук, бот-боттарынга удурланышкак ийи хевир. Милитаристиң угланыышкын болгаш НАТО-ның АКШ баштаан блогу бүгү-ниити тайбыңга дорт айылды диргедирип турар. Байдалды чидириндирер, деңнешкек чоруктуу үрээр, делегей байдалын дүшкүүрлендирер, чуртталр аразының бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылгазын бакеларыр дээш АКШ-тың чүткүлү. «Совет айылы» дугайында пропагандистиг кампания — боо-чепсекти эңдере бүдүрер дээш идеологтуг шырыкма. АКШ-тың муриуку шугумда моөнээн күжүнүң дугайын өш-биле ыыттавайн турары. Вашингтонның «нулевой шиитпир» дугайында саналы—Барыын чүктүн империалистиг бөлүктериниң ССРЭ-ниң боо-чепсектерин чаңгыс талалыг дүжүрер дээш орааладжыышкыны.

Кичээлдерни, лекцияларны, илеткелдерни болгаш беседаларны эрттирериниге база 1982 чылдың планнарын күүседир, ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышты калбартырынга боттарының коллективтериниң ажылкеректери болгаш соруглалары-биле оны холбазарынга тодаргай дузаны пропагандистерге, лекторларга, илеткелчилерге, политинформаторларга база агитаторларга партия болгаш профэвилел комитеттери, политчырыдыышкын бажыңнары болгаш кабинеттери, лекторлар бөлүктери, экономиктиг өөредилге талазы-биле чөвүлелдер чедирер ужурлуг. Кичээлдерге белеткелдер үезинде ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң, профэвилелдерниң отчёт-сонгуулдалыг хуралдарының, конференцияларының база съездилериниң материалдарын, төп. адырлар аайы-биле болгаш тус черниң парлалгазында үнген үүлдерни калбаа-биле ажыглаар херек.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БҮДҮРҮЛГЕ-БИЛЕ ХАРЫЛЗАА

БЕРЛИН. Эрфурт округтуң 70 муң өрү классчылары неделяда бир удаа үлетпүр бүдүрүлге черлеринге бүдүрүлге практйказын эрттирип турарлар. Округтуң 350 чедир саиаттыыш турар үлетпүр болгаш албан черлеринге аныяк кижилер дыка хөй ажылчын тускай мергежилдиң үндезинлерни шиигээдип ап болур. Олар демир чазап, болбаазырадырының болгаш белен кезектерни эштээриниң талазыбиле, машина болгаш электротехниканың үндезиннери-биле танышып турар.

Берлиниың районнарының бирээзиниң тоску болгаш оягу класстарының өөреникчилериниң политехниктиг өөредилгезиниң баззазы найысыладың чоогунда ногаа ажылдыг кооператив боон турар. Олар анаа баргаш, погаалар болбаазырадыр машиналарны болгаш автоматтыг шугумнарны ажылдадырының дуржулгазын шиигээдип ап турарлар.

Республиканың школаларында мооң-биле 25 чылдың иштинде боттандырып, чорудуп турар политехниктиг өөредилгениң чугула ролюн үстүнде чижектер бадыткап турар. Оларда ГДР-ниң түс-чүс муң үстүнү классчыларын таара туткап.

ДУРЖУЛГА ЗАВОДУ

ПРАГА. Тудугга ажыглаар кургаг холумактарны кылыр дуржулга заводун инда ажылдадып эгелээн. Ол дээрге, ЭДЧ кежигүнү чурттарның ыыдыг бир-ле дугаар бүдүрүлге чери боон турар.

Ол долузу-биле автоматчыттынган завод янзы-бүрү штукатур ажылдарын кылыр, бажыңнарның ханаларын түскай будуктар-биле чаар, даашдан артык быжыг.

Тудуг материалдарын кылыр чаа бүдүрүлге черии турускавы — Чехословакияда тудуг үлетпүрүн хөгжүдеринин эң чугула угланыышкынарының бирээзи боон турар. Ыыдыг улуг объектилерге чижээ, Духов хоорайда тудуг керамиказын кылыр завод база хамаажыр.

ЧАА КООПЕРАТИВ

УЛАН-БАТОР. Моолдуң Хөвү-Алтай аймаанда «60 чыл» деп чаа кооперативти тургускан. Элээн каш көдээ ажылагый каттыжыышкынарының акша-хөрөнгизин-биле тургускан ол ажыл-агый мал азыраар, ногаалар болгаш картофель өстүрер, күш ажылы кылыр ужуглуг. Чоокку чылларда ол аймакка ыыдыг амдаа беш кооперативтер ажылдап эгелээр.

Чаа кооперативти тургускавы — МАРИ-ның XVIII съездизиниң бадылаавы ажылагый аразының кооперастаашкынынга болгаш агроүлетпүрге үндезилээш, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң улам-на спецнализастап, моөнээриниң программазын чедиишкиниг боттандырып турарының көргүзүү болур. Ам ыыдыг кооперативтер МАРда он ажыг.

Моолдуң көдээ ажыл-агый ажылдакчылары чаа кооперативти организастаарда Совет Эвилелиниң, өске-даа социалистиг чурттарның байлаг дуржулгазын ажыглап, Хөвү аймакта ыыдыг эң-не баштайгы «Миижит булган» дээр бүдүрүлге черииниң ажылыын мурнакчы дуржулгазын шиигээдип ап турарлар.

Республиканың школаларында мооң-биле 25 чылдың иштинде боттандырып, чорудуп турар политехниктиг өөредилгениң чугула ролюн үстүнде чижектер бадыткап турар. Оларда ГДР-ниң түс-чүс муң үстүнү классчыларын таара туткап.

Тудуг материалдарын кылыр чаа бүдүрүлге черии турускавы — Чехословакияда тудуг үлетпүрүн хөгжүдеринин эң чугула угланыышкынарының бирээзи боон турар. Ыыдыг улуг объектилерге чижээ, Духов хоорайда тудуг керамиказын кылыр завод база хамаажыр.

Тудуг материалдарын кылыр чаа бүдүрүлге черии турускавы — Чехословакияда тудуг үлетпүрүн хөгжүдеринин эң чугула угланыышкынарының бирээзи боон турар. Ыыдыг улуг объектилерге чижээ, Духов хоорайда тудуг керамиказын кылыр завод база хамаажыр.

Кеш-ла чыл мурнунда турустугнан ол ажыл-агый черн МАР-ның байдалдарында ажыл-агыйны чорударының чаа хевирлиин таарымчалыын болгаш ажыктыын херек кырында бадыткаан. Бо хүн ол кооператив чүзү сөөртүлгениң, капитал тудугну болгаш көдээ ажыл-агый каттыжыышкынарының мал чемнери-биле хандырарын болдунга долузу-биле алган.

КАМПУЧИЯНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ПНОМПЕНЬ. Кампучия улус 1981 чылдың агаар-бойдузу берге-даа болган болза, улус ажыл-агыйын катап тургузуп, хөгжүдеринге улуг чедиишкиниг болганын КУРП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, секретары, КҮР-нүн планнаашкын болгаш экономика министри Чеа-Сот чугаалаан.

Көдээ ажыл-агый сезонунуң үезинде тараажылар ристи 1,35 миллион гектарга олуртканы, техниктиг культуралар тарыыр шөлдү база калбартканнар.

Үлетпүр быжыы-биле хөгжүп турар. Чуртта амгы үеде 365 бүдүрүлге черлери ажылдап, оларның эң-не үлүглары Пномпеньде тургустунган.

Чеа-Соттуң чугаалаавы-биле алырга, эрткен чылын 1,5 миллион үүглаар школада өөренип эгелээн. Сургуулдарның саны 1980 чыл-биле деңнээргө, барын 12 хүү неметкен. Биижи биибее чорукту хуутказарының курстары, профессионал-техниктиг өөредилге школалары идепкейлиг ажылдап турар.

(СЭТА).

ЛОНДОНДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ЛОНДОН. (СЭТА). Маргарет Тэтчериин болгаш Индияның премьер-министри Индира Гандиниң аразында чугаалажыышкыннар Великобританиянын премьер-министриниң ажылдаар черинде эгелээн. «Индияның фестивалы» Лондонда ажыттылганы-биле холбаштыр И. Ганди ында барган.

Делегей харылзааларының болгаш англи-индий харылзааларның эң чугула айтырыгларын-биле политиказын пилий чазак шиитпирлиг буруу шаап турар. Ынчаарга Великобританиянын консерватив чазаа чер бөмбүрээзиниң янзы-бүрү райондарынга хамаарыштыр америк администрацияның дерзин үүлгедишкиннерин күзелдиниби-ле деткип турар.

«Бо дээрге ийи чазактың баштынарының ийнге ужуражышкынны-дыр, М. Тэтчер биле И. Ганди чыл мурнунда чугаалашкан бүгү айтырыгларын дугайты херек кырында дужаалдары үндүрген. Наблуста, Рамаллахта, Эль-Бирада коменданг шагын доктаатказ, хөйниити ажылдакчыларының иштинден хөй тудуп хорутдаашкынны кылган, чыскаалдарның киржикчилериниң херектерин көөр шериг судтарын тургускан.

Набзус хоорайга ооң баштаар черииниң даргазы Б. Шаканың чүве чугаалаар деп турганы митингиин эжелекчи эрге-чагыргалар хораан. Көрген кижилериң хереченлеп турары-биле алырга, хоорай чагыргазының баштыңын израиль солдаттар араатанзыбиле эттеп каапканнар.

Палестина-арабтарның шимчээшкининден корткаш, израиль чагырыкчылар барыын эриктиг хоорайларын өске районнардан херек кырында аңгылаар дугайында дужаалдары үндүрген. Наблуста, Рамаллахта, Эль-Бирада коменданг шагын доктаатказ, хөйниити ажылдакчыларының иштинден хөй тудуп хорутдаашкынны кылган, чыскаалдарның киржикчилериниң херектерин көөр шериг судтарын тургускан.

Набзус хоорайга ооң баштаар черииниң даргазы Б. Шаканың чүве чугаалаар деп турганы митингиин эжелекчи эрге-чагыргалар хораан. Көрген кижилериң хереченлеп турары-биле алырга, хоорай чагыргазының баштыңын израиль солдаттар араатанзыбиле эттеп каапканнар.

Палестинаны Хостаарының организациязының күүсекожуун даргазы Я. Арафат Израильдиң эжелеп алган черлериниң палестин чонунга кыйгырыг чоруткаш, сионистерниң кем-бүрүүлүг үүлгедишкиннериг килеңээшкинбиле буруу шаапкан. ПХО-ның удуртукчузу палестин улустуң боттарының дүрүм ёзугаар национал эргелери дээш эрес-дидим демиселиниге байыр чедиргеш, ол демиселдиң тиилелгелии-биле доостуруунга идеген турарын илергейлээн.

Эжелеттирген араб девискээрлериниң палестин чурттакчыларынга удур израиль чазактар террорлуг политиказынга удурланышкын шимчээшкининиң киржикчилериниң чыскаалы Тель-Авивке база болган. Чыскаалды тарады сывырарының үезинде он кижини туруп хорутдаан. Кнессеттиң (парламентиниң) Израильдиң коммунистиг партиязындан депутаттары Иордан хемниң барыын эриинде сионистерниң арзатанзыг үүлгедишкиннеринге хозбаштыр Бетинниң чазаанга бүзүревес дугайында резолюция толевилелии кнессетке киргеннер.

А. БОГАТЫРЁВ.

ХУНТА КЫЖАНЫП ТУРАР

МАНАГУА. (СЭТА). Сальвадорда дерзин үүлгедиглериниң улам-на илерээриндеи корткаш, фашистиг хунта даштыкы журналистериниң адреанинге кыжанышкынның медеглел кылган. Чоокта чаа дөрт голланд журналистерни араатанзыг ёзу-биле хунта шериглериниң өлүргени ышкаш, ыыдыг салымга таваржы бээриндеи айыылзынгаш, даштыкы хөй журналистер Сальвадордан үнүп чоруурун шиитпирлээн. Голландияның журналистерин өжегерээн өлүргенииниң истелгезин чорударын хунта ойталавышаан, чуртта бар журналистерни коргударын оралдажып турар.

Хунтаның хартаачызы Дуарте Сан-Сальвадорга парлалга конференциязынга чүве чугаалаашаа, Сальвадорнуң боттуг амыдыралын «хажыткаңы» деп нүүлдээшкинин журналистерге онаашпырган, чуртта кижилерни массалыы-биле өлүрүп турарын, аңаа америк шериг чөвүлелчилериниң киржилгезин бижидирип хоруглаан. Тура халыкчылар-биле ужуражыр дээн журналистериниң амы-тынын Сальвадорнуң эрге-чагыргалары магадылап шыдавас деп, ол медеглээн.

ЧАГАА ЧОРУТКАН

МАНАГУА. (СЭТА). Бразилияның, Гренаданың, Коста-Риканың, Никарагуаның, Панаманың, Перунуң, Эквадорнуң болгаш өске-даа, чурттарның 34 профэвилел каттыжыышкынынары КПО-га болган Америка чурттарының организациязынга коллективтиг чагааны чоруткан. Никарагуага, Гренадага болгаш Сальвадорга удур Каттыышкан Штаттарның белеткеп турары шериг халдаашкынынга удур шиитпирлиг хемчегларни алырын ында негээн.

«Ю. С. Пьюс энд Уорлд рипорт» деп улуг салдарлыг америк журналдың бижээнибиле алырга, «өөвлгү дөртен чыл болза АКШ-тың Азия талазы-биле политиказынга боралгактаан суг ышкаш уе-чада болган» дээн. Оон кол-кол үүлгедишкиннери — «дайын-нар. ол диитен аг-шериглерни үндүрбейн турары. Азияның күрүнелериниң улустарының салым-хуузунга уттуп турбае иетерии арттырган боо-чепсектиг сетиржип алышкымнар» болуп тургулаан. Хиросиманың болган Нагасакиниң кырынга чазылдырган атоинуг согуушкундан 200 муң хире кижиниң өлгенин кайган-даа уттундурбас. Вьетнамга болган дайын тайбың чонну болгаш долгандыр турар бойдуг үүлдерни узуткаанының чижээ болган. Тайбың хоорайларның болгаш сууларының кырынга чаштырган 50 миллион литр ажыг дефолиантылар болгаш 100 муң тонна хире өске-даа хоранныг будумездер ийи миллион ажыг вьетнамнарны шыдажыр арга чок ажыг-довуланга таварыштырган. Катастыкан Штаттар бөгүн-даа боо-чепсекти соксаал чокка эңдере бүдүрери болгаш Индий база Оожум океаннарга аг-шерини улам хөйүлүп турарын моөнээри-биле Азияның улустарын коргудар дээш шаандакы-ла стратегиязын чорудуп, чазактарга удур үйлээнерни өөскүдүп, чарлаваан дайыннарны кылырын үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: Вьетнамның хуюктадыр арттенген чери.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Школа амыдыралы

КОРУМ-ЧУРУМ — БИРГИ ЧЕРДЕ

Эрги-Барлык ортумак школазының бүгү өөреникчилериниң хуралынга СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунга эргечурум камгалалын экижидер болгаш корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди назы четпээннер болгаш өөреникчилер ортузунга күштелдирер дугайында шиитпирлерин ол школада канчаар күүседип турарын чугаалашкан. Аная хамаарыштыр чорудуп турар ажылдарның болгаш хемчеглериниң дугайын өөрком даргазы, 10-гу класстың өөреникчизи Надя Сая илеткээн.

Школада өөркомуның хуралын 15 катап эрттирген. Оон б-зын директор чанынга эрттирген. Оо хуралдарга «Школа уставы болгаш чаңгыс аай негелделер», «Өөреникчилерниң чайгы дыштанылгазын шын организастаары», «Экзамен дужаар эртелиннерге клубтар болгаш эртемнер аайы-биле болгүмнер», «Дагдыныкчылар болгаш өөркомуның ажылы» дээш өске-даа өөредилге болгаш корум-чурумга хамаарышкан айтырыглар киргилээн.

Өөрком болдуңу ажылын башкылар коллективи болгаш пионер, комсомол организациялары-биле бижыг харылзааны тудуп тургаш, директорнуң удуртулгазы-биле чорудуп турар. Школада эртемнер аайы-биле болгаш өске-даа колдективтер күш-культура болгаш спортка массалыы-биле кириишкен. Ылаңгыя хаактаашкыныче эвээш эвес кижилер үнген. Спорттуң бо массалыг база эң солун хевиринге эртикен маргылдаага эр-даа, хереэжен-даа улустар бөлүк аайы-биле чарышкан.

Хоочуннарның хаактыг чарыжынга Боткан-оол Ооржак биргн черни эалээн. Бо чемпион совхозтуң шалынчы механизатору. Ол 52 харны харлаза-даа, күш-культура болгаш спорт ажынак болуп артып турар. Спортчу болганындан бедик күш-ажылчы чедиишкиннерлиг, бижыг кадыкпылдыг. Хереэжен улустан бодуңуң бөлүүнүң иштинден Нина Сайзан-оол эң дээре маңнаан.

Волейболга бирги чер дээш маргылдаа Кур-Чер ортумак школаның спорт залынга болган. Түннелинде эр улустарның араазына башкыларның шилиндек командазы чемпионнаан, совхозтуң специалистериниң командазы ийиги черни эалээн.

Шыдыраага бирги чер дээш демисел база солун болгаш. Аная 25 шыдыраачы киришкен, маргылдаа барык чээрби хонук дургулуунда үргүлчүлээн.

К. КАЛЫНДҮҮ.

өөреникчилериниң дневник эдилелин хынаары болгаш ону четчелээри болуп турар. Класстарда дневник эдилели экижээн, а дневник чок өөреникчилерниң саны эвээжээн.

Өөрком өөреникчилер ортузунга ажылга төрелдер комитеди-биле харылзажып, чамдык ажылдарны кады чорудуп турар. Ол ажылга төрелдер комитединиң даргазы, Эрги-Барлыкта көдээ Культура бажыныың директору, Тыва АССРниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Саая Базыр-оол киржип, өөреникчилерни суурда спортчу секцияларга болгаш янзы-бүрү бөлүмнерге киириштирип турар. Культура бажыныың кино болгаш оркестр-хөгжүм бөлүмнеринге, спортчу секцияларга өөреникчилерни база киириштирип турар. Ол хуралга ада-иелер, өөреникчилер, дагдыныкчылар көрүм-чурум үрээр чоруктар-биле доктаамал шыңгыы демиселди чорутпушаан, хөй-ниитиниң массалыг ажылдарынга өөреникчилерниң (үстүкү класстарның) идепкейлиг киришкиннерин оон-даа улам экижидерин чугаалааннар. «Хемчик» совхозтуң кол экономизи Алдын-оол Ооржак — школада шыдыраа бөлүмүнүң удуртукчузу, дагдыныкчы, бодуңуң саналынга таакпылаар чорук-биле демиселди чорударының тодаргай хевирлерин санадлаан.

Эрги-Барлык ортумак школазында өөркомуның бир хуралынга мындыг чугааларны кылган.

Б. ДЕЛЕГ-ООЛ,
школа директору.

МОСКВАГА УЖУРАЖЫРЛАР

Бо чайны Москва база катан делегейниң хөгжүм найысылазы болур. Аная делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузу июнь 10-дан июль 10-га чедир болуп эртер.

— Москвага болуп эрткилээн көрүлделер делегейге сураглыг апарган болгаш оон киржикчилериниң саны чылдан чылче улам немежин орар — деп, конкуретуң оргкомитединиң даргазы, ССРЭнин улустуң артизи Т. Хренников чугаалады.— Бир эвес эрткен конкурека 37 чурттардан аныяк артистер киришкен болза, бо чылын ол конкурека киржири-биле дөртен ажыг чурттардан аныяк күүседикчилер киржир күзелин илереткен. Норвегиядан, Люксембургтан, Мальтадан, Ямайкадан, Филиппиннерден, Ирактан келген аныяк ыраажылардың күүселдезин бо чылын бир дугаар дыңнаар бис. Бистиң чуртувусту Москвадан, Ленинградтан, Минскиден, Киевтен, Тбилисиден, Кишиневтан, Вильнюстан, Таллинден келген пианистер, скрипачылар, виолончелистер, болгаш ыраажылар —шупту 18 кижи төлээлзор.

Делегейниң сураглыг хөгжүмчүлери, ол талазы-биле башкылары киржип турар жюри эң дээрелерин тодарадыр. Конкуретуң киржикчилериниң күүселделери консерваториянын улуг залынга болгаш П. И. Чайковский аттыг концерт залынга чаңгыланыр.

(СЭТА-ның корр.).

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

МАССАЛЫГ ЭРТКИЛЭЭН

Март ай Кур-Чер суурга спортчу оюннар-биле эң байлак болган. Барык дыштанып хүн санында-ла «Тиилелге» совхозтуң, ортумак школаның база мында өске-даа колдективтер күш-культура болгаш спортка массалыы-биле кириишкен. Ылаңгыя хаактаашкыныче эвээш эвес кижилер үнген. Спорттуң бо массалыг база эң солун хевиринге эртикен маргылдаага эр-даа, хереэжен-даа улустар бөлүк аайы-биле чарышкан.

Хоочуннарның хаактыг чарыжынга Боткан-оол Ооржак биргн черни эалээн. Бо чемпион совхозтуң шалынчы механизатору. Ол 52 харны харлаза-даа, күш-культура болгаш спортка ынак болуп артып турар. Спортчу болганындан бедик күш-ажылчы чедиишкиннерлиг, бижыг кадыкпылдыг. Хереэжен улустан бодуңуң бөлүүнүң иштинден Нина Сайзан-оол эң дээре маңнаан.

Волейболга бирги чер дээш маргылдаа Кур-Чер ортумак школаның спорт залынга болган. Түннелинде эр улустарның араазына башкыларның шилиндек командазы чемпионнаан, совхозтуң специалистериниң командазы ийиги черни эалээн.

Шыдыраага бирги чер дээш демисел база солун болгаш. Аная 25 шыдыраачы киришкен, маргылдаа барык чээрби хонук дургулуунда үргүлчүлээн.

К. КАЛЫНДҮҮ.

МООН СОҢГААР КАТАПТАВАЗА

Бир катап Солчур ортумак школаның спорт залынга Өвүр райбинуң школачыларының, башкыларының аразынга команда аайы-биле бирги чер дээш волейбол маргылдаазы болуп эрткен. Аная беш школаның командалары шупту киришкен. Солчур ортумак школаның болдар командазы аная бирги черни, Торгалыгның — ийиги, Хандагайтының — үшкү черни чаалап алган. Башкылар аразынга эрткен маргылдаага бирги черни Солчур ортумак школазының башкылар командазы эалээн. Саглыкылар ийиги, Хандагайтының башкылары үшкү черни чаалап алган.

Бо үүлүге дараазында айтырыглар көдүрүкседим. Волейболга судья коллегиязын башбурунгаар тургуспаанындан чамдык оюннарны таварышкан-на кижилер судьялап, волейбол ойнаарының дүрүмнерин хажыдып турган үүлдер аная эрткилей берген. Башкылар командаларының составынга башкы эвес спортчулар база киржип турган. Оон түннелинде маргылдаазыг үүлдер болгулаан. Бо чоруктарны районо төлээлери хереккө албайн барган. кичээнгей салбаан. Маргылдаанын түннели-биле алырга. шупту школалардан келген командаларның белеткели кошкак. Волейболду эки ойнаар база оюнның дүрүмнерин сагыыр өөреникчилер барык чок деп болур. Моон кандыг түңнел үндүрүп болурул? Өөреникчилерниң күш-дамыр кижизидилгезинче кичээнгейни улгандырып турары четпес. Класстан дашкаар шактарда күш-культура болгаш спорт-массалыг оюннар эвээш болуп турар.

Оон ынай демдеглекээр үүлүм: маргылдаа киржикчилерин транспорт-биле хандырбайн турар. Торгалыг. Чаа-Суур. Саглы. Солчур суурдан алдан-чеден километр ырак. Ынчан өөреникчилерни Солчурга чадагай машинага чедирген, соогу аажок үеде. Дедир алырда «Торгалыг» совхозтуң удуртукчулары Чаа-Суур. Торгалыг школаларының өөреникчилерин шуут уткан. Олар чорумал машина дозуп, уурук-суурнактап чораан келген, ийи хүнүң кичээлдерин үскеп.

Моон соңгаар бо ышкыыр чоруктарны катаптавазы чугула.

В. ТҮЛҮШ.
Өвүр район.

ШАШКИ МАРГЫЛДААЗЫ

Самагалдайда районнар аразының «Сельхозтехника» катыжышкынының коллективинге спортчу маргылдаалар үргүлчү болгулаар. Чоокта чаа аная шашки маргылдаазы эрткен. Түңнелинде бирги черни кадрлар килдизининг начальныгы Рапса Назыты чаалап алган. Кол бухгалтер Хельмаа Арапчор ийиги, МТМ нарядчиги Тамара Хумбуң үшкү черни эалээн.

Чарыштың тиилекчилеринге артектиг шаңналдарны, спорттуң мактал бижиктерин тыыскан.

П. АРТАМОНОВ.

Ак халаттыг кижилер

КЕЖЭЭНИҢ МУРНУНДА — ХҮНДҮ

Ажылга сагыш-сеткилиден бердинген, кижилерниң кадыы дээш могаг чок бараан боон чоруур эмчилер Кызылдың № 1 поликлиниказында бар. Оларга З. С. Гануш, Л. А. Жеребцова, М. М. Чанзан, Е. Д. Оюн, Т. О. Ондар, Т. И. Первухина болгаш өскелер-даа хамааржыр. Б. О. Монгуш база мурнакчылардан дудак чок ажылдыг. Ынчангаш номчукчуларга оон ажыл-ижин сонуургадып көрейн.

Билчитмаа Монгуш дээди эртемниг эмчи. Ол баштайгы күш-ажылчы базымын эмчи училищезинге башкы ажылындан эгелээн. 1969 чылдан бээр поликлиникага нерви эмчизи болуп ажылдап киргеп. Эртем-техниканың сайзыраашыны-биле чергелештир, яшазыбүрү аарыгларны эмнээриниң арга-методтары чыл келген тудум хөгжүү орары магалыг. Поликлиникада ине-биле эмнээр кабинетти 1980 чылдың апрельде ажыткан. Маңаа нерв системазы коштап аарааңда, чүрек, тыныш, карак, кулак думчук, кеш, чем хайылдырар иштики органнарының болгаш өске-даа аарыгларны эмнеп турар. Ук эмнээшкин дыка нарын. Ынчангаш эмчи кижиден ханы билиг негеттинер.

Б. Монгуш билиин доктаамал бедидип чоруур. Ол ийи чыл бурунгаар Казанһга тускай өөредилгени эрткеш келген. Кабинет ажыттынга-ла чаа-ла ийи чыл болза-даа, аңаа эмнеткеннериң кадыы экижип, ажылы үре-түңнелдиг болуп турары көскү. Улуг-Хем райондан келген В. Шойдун, Кызылда В. Саая олар эмчини мынчаар үнелээннер: «Бо эмнээшкинни эгелээн соовуста, кадыывыс экижип тур. Билчитма Одекеевна кижилерге кичээнгейлиг, сагыш човангыр-ла эмчи-дир. Аарыг улуска арга-сүме кадып турда эптиг-эвилең». Черле ынчаш бо эмчиге эмнеткенер аңаа четтиргенин илередип чанарын келген чоң мактап чугаалажыр.

Оон ажыл шагы өске эмчилер-биле дөмей. Хостуг үеэн барык чок. Ол хирезинде ажылынга-даа, хөй-ниитиажылынга-даа четтигип турар. Аарыг кижилерни хүлээп албышаан, ине-биле эмнээшкин чорудуп келген. Аңаа районнардан келгеш, эмнедип турарлар база хөй. Ол хүнде 12 кижи хүлээп алыр ужуруглуг, а кээр улус 26 чедип турар. Кижи бүрүзүнүң аарыын шын тодарадып, оларныи-биле эптиг-эвилең чугаалажып билири — эмчи кижиге кол мөзү-шынар болур. Билчитмаа Одекеевна бо бүгүнү ханы өөренип, хүлээп алышкынын холчок кичээнгейлиг эрттирип чанчыккан. Чамдык ийи-чаңгыс эмчилер турар. Аарыг кижилер сүме айтырарга, орта харыы бербес. Доңгуп болгаш ээлдек-эвилең эвес аажы-чаңын көргүзерин кижи эскерер. Б. О. Монгуш биче сеткилдиг эмчи.

Чаңгыс чижек. Чоокта чаа түве. Ынчан ажыл шагы төнүп турган. Аныяк ие эмчиниң кабинединге дүвүреп кирип келген. «Понедельникте келген кижи мен, хуралдаан хөй улус келген дээш аалчылар бажыныңга чыдар чер бербеди. Хүлээп ап көрүкер» деп, ол кижи тайылбыралды.

Эмчи оон чугаазын кичээнгейлиг дыңнаш, аарыын тодарадып, беседалашкаш, эмнер аргыныың бижиин бергеш, канчаар эмнениринин сүмезин берди. Ол кижиниң соонда база бир не «Аалда чаш уруум бар. Эртенге чедир маңаар харыым чок, характарым түве көөрүмге ийи аңаар-дыр. Хүлээп ап көрүпер» — деп диледи. Эмчи оон дилээн база хандырды. Чондан шак мындыг дуза, дилег хүнде та чеже түве. Ол оон кажап-даа ойталавас, дуза көргүзеринге белен дээрзин эмнедип турган билген мен.

— Кандыг-даа ажылды даандыраргa, чажам дивес кижи. Хөй-ниити ажылынга база идепкейлиг. Ажылынга харысалгалыг боорга, ону ине-биле эмнээр кабинетче шилчиткенивис ол — деп, поликлиника эргелекчизи М. М. Чанзан чугаалап орар.

Ол Кызыл хоорай Советиниң депутады, республика эмнелгезинде херээженнер төвүделиниң даргазының оралакчызы. Бо төвүделдиң ажылы республикада макталдыг. Онаашкан ажылы-биле чергелештир, Билчитмаа Одекеевнаның маңаа кирип келген үлүү биче эвес. Ол ийи уругну өстүрүп, кижизидип чоруур не. Уруглары чаш-даа болза, билиин доктаамал бедидип, холушкак мергежилди өөренип ап чоруур. Хөгжүп орар амыдыралдан чыдып калбайн, буруңгаар күзелчүткүлдүг базып орарларның бирээзин-дир. «Кежээниң мурпупда — хүндү» деп тыва чечен домак бар. Ол эмчи шынап-ла бо атка төлептир. Ынчангаш ол чонуңуң хүндүткелин эрес, кежээ ажылгыры-биле чедип алганынга коллективи чоргаарланыр.

Г. КУУЛАР.
Кызыл хоорай.

ЧУРУКТА: Пина Николаевна Середкина. Ол Кызылда хан дужаар станциязының эмчи сестразы. Дамырдан хан алыры ыңдыг-ла белең эвес. Бо харысалгалыг ажылды кызымак сестра билдилиг күүседип келген. Ол чонуңга 14 чыл бараан болуп, макталдыг ажылдап турар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Кызыл хоорайның № 20 аптеказының коллективи эрткен чылын социалистиг чарышка киришкеш, үшкү черни эалээн. Найыралдыг коллективте мурнакчыларны маңаа адаал. Дуржулгалыг фармацевт, аныяктарның дагдыныкчызы В. А. Беренцова, провизор Н. О. Сокеур-оол болгаш өскелер-даа аарыг кижилерниң чагыгларын ей-шаанда кылып берип, таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Аптеканың ажылдакчылары ССРЭ-ниң тургустуганындан бээр 60 чыл болур оюн чедиишкинниг уткуурун шиитпирлээш, шалыпчы ажылдап турар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) В. А. Беренцова биле Н. О. Сокеур-оол олар ажыл үезинде.

Караам көзүлбестеп аарааш, бо чылдың январь 11-де Кызыл эмнелгезинге чыткаш сегидим. Кезип эмнеткеш, он ажыг хонгаш, үндүм. Көк-Чыраа суурда уругларымбиле өөрүшкүлүг чурттап ор мен. 70 харлыг мен. Чечектелип орар амыдыралывысты караам-биле көрүп, чонум аразынга чоргаар чурттаар кадыкшылды эгиткен эмчилеримге өөрүп четтиргенимни илергейлээйн. Бистиң күрүневистиң кижиниң чаагай амыдыралы, кадыы дээш сагыш човаашкыны бо хире-дир.

С. КЫРГЫС.
Улуг-Хем район.

САГЫШ ЧОВАНГЫР

Кижиге кол үнелиг чүве — кадыкшыл. Кижи аарааңда бир-ле дугаарында эмчиден дуза дилээр. Чонуңуң кадыкшылы дээш билиин, аргадуржулгазын бүрүнү-биле өргүп чоруур эмчилер бистиң районда хөй.

Сүт-Хөлдүң район эмнелгезинде туберкулёз аарыглары эмнээр салбырның эргелекчизи Чечек Самбууевна Ондар ындыгларның бирээзи. Ол ажылынга үргүлчү чаа аргаларны дилеп, мурнакчы дуржулганы ажыглап ажылдап турар.

Оон ажыл-ижинде оскелерниинден онзаланып ылгалыр чүвеэн — ажылынга бедик харысалгалыында. Ол Кызылдың эмчи училищезин 1969 чылда дооскаш, Сүт-Хөлдүң район эмнелгезинге ажылдаары-биле чедип келген. Келгеш-ле туберкулёз аарылары эмнээр кабинетке бодуңуң эге базымын кылып ажылдап эгелээн. Ажылдап келген үезинин иштинде ол онаашкан ажылынга кызымак, дуржулгазы улуг. Салбыр кезээде арыг-шевер. Бо харысалгалыг ажылды Ч. Ондар билдилиг удуртуп турар. Ажыл-херээнге шынчы, эш-өөрүнге хүндүлелдиг, эптиг-эвилең, кижилерге неезээде экини күзел чоруур ол эмчи хөйниити даалгазынга база эвээш эвес үени болгаш күштү үндүрүп чоруур. Эмнелгеде профэвилел месткомуның даргазы хүлээлгезий ак сеткилдиг күүседип турар.

З. КУУЛАР.

ЭМЧИНИҢ ЭЭЛДЕК ХОЛДАРЫ

Буруи шагның кайгамчык эмчизи Гиппократтың дангыраанын дугайын билир улус хөй. А ында чогум чүү деп турарын билир кижилер ховар. Бир катап көдээ дарганың оглу Павел Николаевич Петров ачазынга дузалажып тура, холуп орттедин ап-тыр. «Дораан-на экиртиптер эм-биле чаап берип көр, үр шарыышкынныг чоруп шыдавас мен» деп, ынчан он алды харлыг Пашка эмчиден дилээн.

—Ыыттава! Гиппократтың даңгыраан судурдан артык билир кижи-дир мен, билдин бе? Оон бир дугаар чагыы: «Эмчи, аарыг кижини аарышындырба!» Сеңээ Вишневскийниң чаашкынын шарып бердим. Оон эки чүве турбас. Сеңээ билиг херек-тир, оол, билиг» — деп, кырган эмчи шыңгыы чугаалаан. Ол эмчиниң бодуңуң ажылын хүндүлээрин оол аажок магадаан.

— Ынчан эмчи болу бээр мен деп бодал дүжүмге беэин кирген эвес. Чүгле дөрт класс дооскан турдум — деп, доктор ам сактып орар. Ол бүгү чурттагазында кончуг хөй ажылдан келген. Тамбовтуң Яблоневодан чоруткаш, Москвага келген. Дарганнандаа, бызаңчылап-даа ажылдап турган. Ажылдавышаан Кедээ ажыл-агыйның Тимирязев аттыг академиязының ажылчын факультединге өөренип турган. Үйгузун чедир удуп көрбээн, тоттуг чемнери безин ховар. Ынчап чораан, чээрби бештинде ортумак эртемни «борастап» алган. Оон Сеченов аттыг бирги медицина институдунче кирген. Эмчиниң дипломун фашистер Москваже каракулак чок халдап турар үеле алган. Ам Павел Николаевич Петров — медицина эртемнериң доктору, профессор, дүргеи дуза чедиреринің Н. В. Склифосовский аттыг эртемшинчилел институдунуң холушкак бертик-бежел салбырының удуртукчузу.

— Холушкак дээрге, чаңгыс эвес, хөй бертик дээни ол — деп, тайылбырлап ор. — Эрги сөс-түр ийин. Бистиң эмнелгевис эртken чүс чылдың эгезинде-ле туттуган болгай. Ынчан бежен хире кижи хүзээп алыр турган. А ам? Бо хире улуг хоорайга бертинер улус кончуг хөй. Оларның чамдыызын шуут ла кезик-кезиктеп чыыр, харыы-даа катап диргизер ужурга бо-ла таваржыр-дыр бис.

П. И. Петров эң-не баштай 1941 чыадың күзүнүңде Москва камгалалынга 169-ку аңгы миномет полугунга эмчилеп эгелээн. Оон соонда Кызыл туктуг 40-гы бригаданың 4-кү адыгзы батальонунуң санитар взводунуң командири апарган. Дайынны Берлинге 3-кү халдакчы армияның госпитальдарының бирээзинге хирургиин салбырының начальныгы турган дооскан. Дөрт чыл дургузунда мурнукчыдургдан үнмээн. Дайынчыларны тулчуушкун шөлүйден эккээрге-ле, баштайгы дузаны чедирип турган. Сыыланып октар аразынга улустуң балыгларын шарып, балыглаан огун уштуп, ханыи доктаадып чоруп турган. Оон 1942 чылда операция кылыр столунуң чанынга Павел Петров партилга кирген.

— Бистиң майгынывыска алды ыңдыг стол турган — деп, ол сактып ор. —Дуза чедиреринің бригада-шуштурулга аргазы-биле ажылдап турдувус. Балыглаттырган дайынчыларның хевин санитарлар уштур, сестралар стодду белеткээр, а мен бир стодла дайынчыны кескеш-ле дараазында столдаазынче шилчип турдум. Бир катап дөрт хөндүр чаңгыс минутта-да балдыр сыкпаан мен. Ынчан беш чүс кижини кескен болдум. Бажым аартап, холдарым билиннестеп келген. Угаан салгаш, майгынга-ла барып ушкан болдум. Оон чартык шак хире болгаш, катап-ла ажылдап киришкен мен. 1943 чылдың апрель 7-деп 15-ке чедир чеди чүс кижини кестим.

Медицина ажылының майору П. И. Петров сөөлгү кезиишкинин дайынның сөөлгү хүнүнде кылган. Ынчан санитаркаларның эккелген кижизи — дүжүр аттырган фашист хыдыкчының үзүкдуккузу, он сес харлыг немец болган.

Павел Николаевич бо институтка ажылдаан үжен алды чылының дургузуунда кезиишкининиң аразын хөй аргаларын ажылдап кылган болгаш шиңгээткен.

Л. КРҮГЛОВ.

ҮРГҮЛЧҮ БОЛУР

Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык суурга спортчу оюннар үзүктелбес. Бир болуп эрткен маргылдаага, чижээ. стол теннизиниң маргылдаазында С. Хомушку чемпионнаан. И. Салчак—ийиги. М. Саая үшкү черни эалээн.

Шыдыраага ынчан 18 кижи бирги чер дээш ойнаан. Аная Шырынчык Кара-Сал бирги. Сергей Хомушку — ийиги. Дмитрий Хомушку үшкү черни эалээн. База ол ышкаш школаның спорт залынга волейбол, баскетбол оюннары үргүдүү болуп турар.

А. ЕВРОП.

Тывада бир дугаар аалдап келген

Закарпатьеның улустуң ниити ырының алдарлыг коллективинин концерттери март 30-де, 31-де болгаш апрель 1-де хөгжүм-шин театрында болур. Эгелээри 19.00 шакта.

Уран чүүл удуртукчузу болгаш кол дирижёр УССР-ниң алдарлыг артизи Н. Попенко, балетмейстер УССР-ниң улустуң артизи К. Балог.

Билеттерни филармонияда болгаш хөгжүм-шин театрында садып турар. Коллективтиг чагытларны база хүлээп ап турар. Телефону 2-16-69.

телевидение

МАРТ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Аас-кежиктиг чаш назын». 9.50 — «Хүн адаапла довурак». Уран-чечен фильм. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Оларга чалгынны Төрээн чурт берген». Документалдыг телефильм. 15.10 — Улустуң аялгалары. 15.25 — «Шыдыраа школазы». 15.55 — «Москва болгаш москвачылар». 16.25 — Бангладештиң национал байырлалынга — Хамаарышпас чорук хүнүнге. Кинопрограмма. 16.45 — «Тоолдуң залчылары». Мультфильмнер: «Бибигон», «Токкулаш сээк». 17.45 — Ереван хоорайның аныяктарының «Хауренүз» ансамблиниң концерти. 18.15 — «БАМ-ны кызыл турар бис». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — «Кинопанорама». Дамчыдылганы киподраматург Д. Орлов чорудар.

КЫЗЫЛДАН

20.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Нестеренконуң концерти. 23.00 — 01.00 — ССРЭ-ниң бут бөмбүүнге чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Динамо» (Тбилиси). Киевтен дамчыдар. Чапсар үезинде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Документалдыг телефильмнер программазы: «Электрижидилге — үелериниң харылзаазы». «Челээштиг өңнер». 12.45 — «Даглар болгаш ховулар аңгылары». Фильм-концерт. 13.30 — Уруглarга фильм. «Алдын яблоколар». 14.45 — «Бүгү амыдыралдың музыказы». Документалдыг телефильм. 15.10 — «Оны шылаар силер». Чогаадылга конкурузу. 15.55 — Телемедээлер. 16.05 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Аныяк ленинчилер». 18.30 — «Сабир Рахимов генерал». Телефильм. 18.45 — «Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлаалар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг, удунар, чаштар!» «Ийи ыт дугайы». Мультфильм. 19.45 — «Театр мемуарлары». К. С. Станиславский болгаш В. И. Немирович-Данченко. 20.30 — «Москваның тулгаларын» деп камерлиг оркестриниң концерти. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — «Казыргылыг хаттар үези» Уран-чечен фильм. (Вьетнам).

аГаар

Республикага бөгүн көжер булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Мурнуу-барыын угланылыкшынныг хаттың дүргени секундала 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 19—21, хүндүе 2—7 градус соор.

Кызылга көжер булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 19—21, хүндүе 2—9 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

МАРТ 26-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Боду бүткен кайгамчык чараш даш» (2 сериялы) 9.30, 12.10 17.30, 20.10, **«Шупту сыр өске»** 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультфильмнер чыындызы 9.00, **«Азажыгаш»** 10.30, 13.30, **«Атлантиданың баштыңнары»** 15.30, **«Албадаттырын адаганнар»** (2 сериялы) 17.20, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10.00, **«Капитан Грантының уругларын»** 13.00, **«Биче үжүктерлиг ийи одуруг»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Туттурбас ажээн негекчилери» 13.00, **«Узун дүне»** 15.00, 17.20, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Андрюс» 17.00, **«Мээн ыпакшылым, мээн човаланым»** 18.30, 20.30 шактарда.

Редакциянуң адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийн-и амыдырал болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, кедээ ажыл-агыйгый кылдызының 2-21-47, үлетпүр кылдызының 2-11-75, чагаа кылдызының 2-41-27, информашка кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барыында 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 876.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш кон садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00690.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 72 (11870) | 1982 чылдың март 27, суббота | 1925 чылда үндезилеттингеп | Өртээ 3 көп.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ МОСКВАДА ЭЭП КЕЛГЕНИ

ТАШКЕНТ. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Узбек ССР-ге Ленин орденни тыпсырынга тураскаткан байырлалдарга киришкеш, Ташкентиден Москваже чорупкан.

Аэропортче орукту дургаар — кудумчуларга болгаш шөлдерге Узбекистанның найысылалының чурттакчылары Леонид Ильич Брежневке чүректиң ханызындан байыр чедирип турганнар.

Ташкент аэродромунга аажок хөй кижилер чыылган. Күш-ажылдың кижилериниче доктаамал сагыш салышкыны болгаш кичээнгейин дээш СЭКП ТК-га, Леонид Ильичиниң бодунга боттарының өөрүш четтиргенин илередир дээш олар аңаа чедип келгенер. Эргим аалчыга аныяктарның төлээлекчилери боодал-боодал кызыл гвоздика чечектерни тудускан.

Эш Л. И. Брежневти самолёт чадазынга чедир СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-ының бирги секретары Ш. Р. Рашидов, Узбек ССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы И. Б. Усманходжаев, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. Д. Худайбердыев, Узбек ССР-ниң өске-даа удуртукчулары барып үдээнер.

Эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, Киргизияның Компартиязының ТК-ының бирги секретары Т. У. Усубалиев, Таджикистанның Компартиязының ТК-ының бирги секретары Д. Расулов, Туркменистанның Компартиязының ТК-ының бирги секретары М. Г. Гапуров олар база үдээн.

Леонид Ильич үдекчилер-биле эвилең чаагай байырлашкан. Орук-суур мендичаагай чеде бээрин шупту эштер аңаа күзээн.

Самолёт Москваже утландыр чорупкан.

Л. И. Брежнев-биле кады аян-чорукка оңу үдеп чоруан кижилер — СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның киликс эргелекчизи Л. М. Замятин, СЭКП ТК-ның Херектер эргелекчизиниң оралакчызы М. Е. Могилевец олар чорупкан.

* * *

Ю. М. Чурбанов, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери С. А. Лосев, В. М. Фалин, өске-даа эштер барып үткаан.

Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП ТК-ның киликс эргелекчизи Л. М. Замятин, СЭКП ТК-ның Херектер эргелекчизиниң оралакчызы М. Е. Могилевец олар база Москвада эзп келген.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ УЗБЕКИСТАННЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ ТК-ЗЫНГА БЕСЕДАЗЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев март 25-те Узбекистанның ТК-зынга Узбек ССР-ниң удуртукчуларыбиле ужурашкан. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның компартиязының ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидов, Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы И. Б. Усманходжаев, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. Д. Худайбердыев, Узбекистанның КПниң ТК-зының бюрозунуң кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, партия обкомнарының бирги секретарьлары, республиканың облкүүскомнарының даргалары беседага киришкеннер.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП ТК-ның киликс эргелекчизи Л. М. Замятин, СЭКП ТК-ның Херектер эргелекчизиниң оралакчызы М. Е. Могилевец ужуражышкын үезинде турган.

Ужуражышкын киржикчилериниң мурнунга эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Дүүн шаңнал тыпсын тура силерниң чедишкиннериңер дугайын чугаалап, бо беш чылда шинтпирлээр ужурлуг чамдык айтырыгларга база доктааран болгай мен.

Бөгүнгү ужуражышкынга база чамдык айтырыглар дугайын чугаалаксай-дыр мен.

Кол-ла онзалап демделээр чүүл болза СЭКП-ниң XXVI съездизиниң угланышкынывыбиле бистиң чуртувустуң бүзүреалдыг бурунгаарлап орары, партияның иштики болгаш даштыкы политиказы амыдыралга чайгылыш чок боттаныл турары болур. Чаа беш чылдың бирги чылында улус ажыл-агыйының бүгү адырлары, эвиледдешкен республика бүрүзүнүң экономиказы улам ынай хөгжээн. Чамдык бергедээшкиннер турза-даа, элээн хөй чугула сонгал хемчеглерни боттандырган.

Силерниң республикага хамаарыштыр чугаалаарга, чүгле эрткен беш чылда безин үдетпүрүнүң 67 улуг бүдүрүлгези ажыглалга кирген. Кол фондулар болгаш саарылга фондулары амгы үеде 53 миллиард рубль ашкан. Ол дээрге канчаар-даа аажок улуг байлак-тыр, эштер. Соруглга болза ону эң-не долузу-биле болгаш ажыктыг кылдыр ажыглаары болуп турар.

Үлетпүр силерде пинтизинбиле бижиг туруштуг ажылдап, планныг даалгалар күүседеэн хандырып турар. Ол эки-дир, ол дээш байыр чедирип турар бис. Ынчалза-даа бүгү күрлавыларны ажыглап өөренир херек, а олар силерде эвээш эвес.

Хереглекчилерге бээрииниң хүлээлгелерин кады алырга продукция сайгарарының планын дөрт бүдүрүлгенин бирээзи-ле эрткен чылын күүсетпейн барганын эскербейн баар арга чок. Олар 400 млн. рубльден хөй түңнүг продукцияны чедир бербээн. А оларны чурттуң янзы-бүрү районнарында холбаалыг бүдүрүлгелер манап турар болгай.

Химия, чиик үлетпүр, тудуг материалдары дээш ышкаш адырларда бүдүрүлге күүлерин кошкак ажыглап турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин силерде шынгыы айтырыг болуп турар. 1981 чылда оон күсели-биле үдеткүр продукцияның немелде өзүлдээнниң түгле 56 хуузун алган. Күш-ажылдың сагылга-чурумун-даа орү тыртар, эртемниң болгаш техниканың чедишкиннериң-даа эки ажыглаар херек, эштер. А силерде амдыызында улус ажыл-агыйынче дамчыткан эртем чогаадылгаларының чартык кезиинден бичии-ле хөйү бүдүрүлгеде шингээттиниң турар-дыр.

Чогум-на харын бо бүгү боттуг курлавырлар болуп турар. Оларны ажыл-херектиң эргежыына киирери — силерниң дөрт хүлээлгеңер-дир.

Ам кедээ ажыл-агый дугайында. Эрткен беш чылда мурнундаазы-биле деңнээргө, республикага оон нииги продукциязының хемчээли 26 хуу эскен. Ол эки-дир.

Хөвең ажылдыглар бедик көргүзүглерни чедип алган. Ынаңгыя хөвең бүдүрини көвүдедирин кол пуруузунда дүжүттү бедиткенинден чедип алганы оңза чугула. Силерде ол беш чыл иштинде гектардан-на 5 центнер өскен болгаш 1980 чылда 33,3 центнер четкен.

Хөвең ажыл-агыйында силерде база-ла эвээш эвес курлавырлар ам-даа бары чугаажок. Чиг хөвеңниң шыпары дээш онза сагыш салыр херек. Оон шынарының кудулааны ону машина-биле ажаан турар апарганында деп санап турарлар барын билир мен. Шын харын, хол-биле ажаан тура чиг-эттиң бедик сорттуг болурун чедип алыры белеп. Ынчалза-даа олче дедир эглип болбас дээрин билдингир.

Ынчангаш өске аргаларны дилээр херек: агротехниктиг ажылдарның чогумчалыг хуусаарын, машина-биле ажаалдапкы технологиязын сагыырадыр. Чиг-эттиг кадагалаарын болгаш болбаазырадыр кылырын экижидер дээрээ база билдингир.

Ам мал ажылының дугайында. Эрткен беш чылда бо адырда база эки үүлдер силерде бар. Эът, сүт, чуурга бүдүрүн өскен, инектерниң продуктулуу, мыйыстыг бода малдың дужаар деңзизи бедээн. Ынчалза-даа өске талазын база көөр апаар, эштер: бо адырның хөгжүлдези чонның дүрген өзүп турар пөгелде хереглелдеринден ам-даа хожудан турар.

Ол айтырыгны бодунуң пленумунга чугаалашкаш, Узбекистанның Компартиязының ТК-зы шын кылган. Көрдүнген хемчегларни амыдыралга чүткүлдүг боттандырар херек. Удуртукчуларга болгаш кедээнин бүгү ишчилеринге хөвең өстүрериге ышкаш, мал ажылынга база шак ыңдыг харыысалгалыг, харын-даа эргим деп чугаалаар ийик мен. Шак ыңдыг хамаарылгалыг болуруун ижиктирер херек.

Мен бодаарымга, ол черле эргежок чугула боор. Бодапдаа көрүкер даап: республиканың үш үе ажыг колхоз, совхозтары амга чедир төрүүр инектер чок, а ийи үе чеди ажыл-агый мыйыстыг бода малды шуут тутпайн турар. Бо черле силерге эпчоктуур.

Амгы үеде дыка хөй үлетпүр бүдүрүлгелери, партияның кыйгырыын деткээш, бодунуң коллективтерин чем продуктулары-биле хандырарын экижидер дээш дузалал ажыл-агыйларын организастап турар. А черлиг, сүгтаттыг, шөлдерлиг хирезинде-ле, эң чугула продукцияны курлавырлаарынга киржирип күзевейн турар чамдык колхоз, совхозтар удуртукчуларына кандыг үнелелди берип болуруа? Төп Комитет болгаш республиканың партия организациялары мону кичээнгейлиниби-ле сайгарып көрзе чогуур.

Сүгтаттыг гектарны, ыланғыя хөвең тарырынга ажыктыг кылдыр ажыглаар талазы-биле Узбекистанны бис кезээде үлегер кылдыр көргүзүп келген бис. Ынчалзажок бир эвес мал чеми культураларның тарылгазын алыр болза, мында байдал ыңдыг-ла кончуг өөрүнүг эвес-тир.

Оңгу беш чылдың чылдазында ортумак дүжүт силоска кукурузаның гектардан 270 центнер, дазылында чеминиг мал чеминериниң 287 центнер, люцерна сигенииниң 122 центнер болган.

А ыңдыг хиреде республиканың элээн хөй ажыл-агыйлары ам безин гектардан 200—220 центнер люцерна сигенин, 700—800 центнер силос культураларын, 1000 ажыг центнер дазылда чеминиг мал чеминерин, 100 болгаш оон-даа хөй кукуруза тараазын туруштуу-биле ап турар, Ынчалза-даа бо үнелиг дружулга силерде бүгү черлерде пептеретпимейн турээ-дыр.

Тудуг дугайында дончузубиле. Мында база-ла бурунгаар көскү базым кылдынган. Узбек тудугжулар тудуп турар объектилерни хуусаадан эрте ажыглага киирер талазы-биле эгелекчи саналдарны чаңгыс эвес удаа үндүрген, ынчаарга олар боттарының сөзүн быжыы-биле тудуп келгени оңза үнелиг.

Тудуг индустриязының баазазы дыка өскен. Бүрүн чыл эштээр тудуг талазы-биле чаз, ажыктыг материалдарны бүдүрүп үндүрер талазы-биле күчүлер улгаткан.

Ынчалзажок капитал тудуг талазы-биле силерде шупту-ла чогумчалыг болбайн турар-дыр.

Тудуг организациялары-ның чамдыктары планныг даалгаларын күүседип шыдавайн турар. Эрткен чылын кедээ ажыл-агыйга эргежок чугула минералдыг чемишчидилгелер болгаш үнүштер камгалаар үүлдер бүдүрүп үндүрериниг хереглер чиг-эт бүдүрер талазы-биле элээн хөй күүлерни ажыглалга киирерин хандырбаан болгай.

Бо бүгү болза доозулбаан тудугларның хемчээлин кызырарынга шаптыктан турар, капитал салыышкынарның ажыктыын бедидер талазыбиле бүгү ажылга багай салдарлыг болуп турар дээрзин силер бодукар-ла билир болгай силер.

Тудуг индустриязының баазазын улам ынай хөгжүтпүшаан, ам тургустунган күүлерни эки ажыглап өөренири силерге чугула боор деп бодап тур мен. Улуг панельдиг бажың тудуушкунунда олар 60-50 хуудан ашпас ажыглаттының турар-дыр. Ол болза чурттакчы чон чылда барык 400 мун дөрбелчин метр чурттарга бажыңнарын чедир албайн турары ол-дур.

Тудутнуң шынарының, бирги ээлчегде чурттарга тудуунуң шынарының дугайында сагыш салза чогуур. Самаркандыда, Бухарада, чамдык кедээ районнарда чурттарга бажыңнарының куду шынарлыынга ажылчы чоннардан хөй хомудалдар кирип турар деп мецээ чугаалаан чүве.

Экономика болгаш оңу удуртур айтырыглар дугайында допчузу-биле бо-дур.

Ажыл-херекти организастаар талазының дугайын, парторгажыл дугайын каксы чугаазалайн.

Узбекистанның Компартиязы СЭКП-ниң дайынчы отряды, ол 600 мун коммунистерни каттыштырып турар. Бо дээрге ажжок улуг күш-тур, эштер!

Партияның политиказын чер-черге амыдыралга боттандырары дээш областарның болгаш районнарның партия комитеттериниң харыысалгазын доктаамал бедидериниң чугулазынче кичээнгейни угландырыксаан ийик мен.

Чамдык партия кежигүннери күш-ажылга үлегер-чижөн, ажылга эки түңнелдерни чедип ап билирин чүге кергүспейн турарыл? Коммунистерниң удуртуп турары чамдык коллективтер чүге доктаттынган даалгаларны болгаш хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерин күүсетпейн турарыл?

Мен бодаарымга, бо айтырыгларга харыыны партияның чамдык обкомнарының, райкомнарының болгаш хооркомнарының, хөй санныг партия оче организациялары-ның организастыг болгаш идей-кижизидилгелиг ажылында боттуг база ажыл-херекчи чоруктун четпезиниден дилезе чогуур хире. Бот-шүгүмчүлел база четпейн турар хире.

Удуртулганың кайы-бир черде дазыладаның кирген саазын стили улуг когаралды чедирип турар. Хоралыг ол стиль боттуг ажыл-херектең кадрларны болгаш активти алаактырып, кижилерни шын кижизидиринге моондактап турар. Ол дугайында чаңгыс эвес удаа чугаалап келген мен.

Эштер! ССРЭ-ниң профсоюзтарының XVII съездизи Москвага чоокта чаа болуп эрткен болгай. Совет чурттуң миллион-миллион ажыл-ишчилериниң практиказы-биле тывылган ажыктыг хөй бодаллар, идеялар, инициативалар съездиниң материалдарында, удуртукчуларының-даа, аңаа-даа делегаттарның чугаалаарында бар. Оларны кичээнгейлиг өөренип көөрүн болгаш ажыктыг бүгү үүлдерни бодунарның ажылыларга ажыглаарын силерге сүмелээр бодай-дыр мен.

Комсомолдуң эзлчеглиг съездизи, улус депутаттарының чер-чер Советтеринге сонгулдалар удавас биске болур. ССР Эвилелиниң алдан чылын демдеглээринге бүгү совет улус идепкейлиг белеткенин турар. Партияның болгаш чоннуң чаңгыс эвин улам ынай бышыглаарынга, бистиң чуртувустуң улустарының найыралын хөгжүдеринге, Советтер чуртунуң бүгү коммунистерининң, бүгү хамаатыларының күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейлиниң көдүрүүшкүнүнге бо бүгү болуушкуннар чугаажок бараан болур.

Экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге, партияның XXVI съездизиниң шинтпирлерин күүседиринге чаа-чаа чедишкиннерни Узбекистанның ажылчы чоннарының чедип алырын республиканың партия организациязы СЭКП Төп Комитединиң удуртулгазы-биле хандырар дээрзинге бүзүрээр мен.

Бо талазы-биле силерге улуг чедишкиннерни күзедим.

* * *

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкалшкынары-биле уткаан.

Узбек ССР-ниң бүгү улус ажыл-агыйының ажылын эки-жидеринче, четпестерни дүрген чайладырынче, партия организацияларының ажыл-чорудулгазының стилин болгаш методтарын улам-на сайырангайжыдарынче угланган үнелиг сүмелери, айтышкыннары болгаш шүгүмчүлелиг саналдары дээш Леонид Ильич Брежневке чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин Ш. Р. Рашидов бодунуң чугаазынга илергейлээн.

Ол мынча деп чугаалаан: Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бюрозу Силерниң чугаанарны эң-не кичээнгейлиг өөренип болгаш ооң бүгү чүүлдерин болгаш түңнелдерин болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының үнезинга болдурарын Силерге бүзүредим, тур бис, эжеш Леонид Ильич. Ташкентиге Силерниң чугааларында айыткан сорулгаларның бүгү комплекизин чугаалажыл көөрү-биле Узбекистанның Компартиязының ТК-зының түскай пленумун апрельде эрттирерин шинтпирлээн бис. Ол пленумга белеткел эгелей берген.

Республиканың Коммунистериниң, ажылчы чоннарының ажыл-ишинин дугайында Ш. Р. Рашидов база чугаалаан. Беш чыл планын ёзугаар Узбек ССР бүдүрүлгенин 28-31 хуу өзүлдезин хандырар ужурлуг. Ол даалгаларны бүдүрүлге хемчээлиниң өзүлдезинин болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле ажыр күүседирин шинтпирлээнин ол демдеглээн.

Леонид Ильич. Силерниң сүмелээнинер ёзугаар онгу беш чылдың чылдарында бичежек хоорайларга, ажылчын суурларга болгаш районнар төптеринге үлетпүр бүдүрүлгелерниң 290 салбырларын болгаш цехтерин ажыл кылыц шыдаар чонну ажыл-биле хандырарын көвүдедир сорулга-биле тургускан бис, ынчаарга олар 300 миллион рубльдиң продукциязын берген. Ынчалза-даа бо үнелиг дружулга силерде бүгү черлерде пептеретпимейн турарыл? Коммунистериниң удуртуп турары чамдык коллективтер чүге доктаттынган даалгаларны болгаш хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерин күүсетпейн турарыл?

Мен бодаарымга, бо айтырыгларга харыыны партияның чамдык обкомнарының, райкомнарының болгаш хооркомнарының, хөй санныг партия оче организациялары-ның организастыг болгаш идей-кижизидилгелиг ажылында боттуг база ажыл-херекчи чоруктун четпезиниден дилезе чогуур хире. Бот-шүгүмчүлел база четпейн турар хире.

Удуртулганың кайы-бир черде дазыладаның кирген саазын стили улуг когаралды чедирип турар. Хоралыг ол стиль боттуг ажыл-херектең кадрларны болгаш активти алаактырып, кижилерни шын кижизидиринге моондактап турар. Ол дугайында чаңгыс эвес удаа чугаалап келген мен.

Эштер! ССРЭ-ниң профсоюзтарының XVII съездизи Москвага чоокта чаа болуп эрткен болгай. Совет чурттуң миллион-миллион ажыл-ишчилериниң практиказы-биле тывылган ажыктыг хөй бодаллар, идеялар, инициативалар съездиниң материалдарында, удуртукчуларының-даа, аңаа-даа делегаттарның чугаалаарында бар. Оларны кичээнгейлиг өөренип көөрүн болгаш ажыктыг бүгү үүлдерни бодунарның ажылыларга ажыглаарын силерге сүмелээр бодай-дыр мен.

Комсомолдуң эзлчеглиг съездизи, улус депутаттарының чер-чер Советтеринге сонгулдалар удавас биске болур. ССР Эвилелиниң алдан чылын демдеглээринге бүгү совет улус идепкейлиг белеткенин турар. Партияның болгаш чоннуң чаңгыс эвин улам ынай бышыглаарынга, бистиң чуртувустуң улустарының найыралын хөгжүдеринге, Советтер чуртунуң бүгү коммунистерининң, бүгү хамаатыларының күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейлиниң көдүрүүшкүнүнге бо бүгү болуушкуннар чугаажок бараан болур.

Экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге, партияның XXVI съездизиниң шинтпирлерин күүседиринге чаа-чаа чедишкиннерни Узбекистанның ажылчы чоннарының чедип алырын республиканың партия организациязы СЭКП Төп Комитединиң удуртулгазы-биле хандырар дээрзинге бүзүрээр мен.

Бо талазы-биле силерге улуг чедишкиннерни күзедим.

* * *

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкалшкынары-биле уткаан.

Узбек ССР-ниң бүгү улус ажыл-агыйының ажылын эки-жидеринче, четпестерни дүрген чайладырынче, партия организацияларының ажыл-чорудулгазының стилин болгаш методтарын улам-на сайырангайжыдарынче угланган үнелиг сүмелери, айтышкыннары болгаш шүгүмчүлелиг саналдары дээш Леонид Ильич Брежневке чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин Ш. Р. Рашидов болгаш бодунуң чугаазынга илергейлээн.

Ол мынча деп чугаалаан: Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бюрозу Силерниң чугаанарны эң-не кичээнгейлиг өөренип болгаш ооң бүгү чүүлдерин болгаш түңнелдерин болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының үнезинга болдурарын Силерге бүзүредим, тур бис, эжеш Леонид Ильич. Ташкентиге Силерниң чугааларында айыткан сорулгаларның бүгү комплекизин чугаалажыл көөрү-биле Узбекистанның Компартиязының ТК-зының түскай пленумун апрельде эрттирерин шинтпирлээн бис. Ол пленумга белеткел эгелей берген.

Республиканың Коммунистериниң, ажылчы чоннарының ажыл-ишинин дугайында Ш. Р. Рашидов база чугаалаан. Беш чыл планын ёзугаар Узбек ССР бүдүрүлгенин 28-31 хуу өзүлдезин хандырар ужурлуг. Ол даалгаларны бүдүрүлге хемчээлиниң өзүлдезинин болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле ажыр күүседирин шинтпирлээнин ол демдеглээн.

Леонид Ильич. Силерниң сүмелээнинер ёзугаар онгу беш чылдың чылдарында бичежек хоорайларга, ажылчын суурларга болгаш районнар төптеринге үлетпүр бүдүрүлгелерниң 290 салбырларын болгаш цехтерин ажыл кылыц шыдаар чонну ажыл-биле хандырарын көвүдедир сорулга-биле тургускан бис, ынчаарга олар 300 миллион рубльдиң продукциязын берген. Ынчалза-даа бо үнелиг дружулга силерде бүгү черлерде пептеретпимейн турарыл? Коммунистериниң удуртуп турары чамдык коллективтер чүге доктаттынган даалгаларны болгаш хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерин күүсетпейн турарыл?

Мен бодаарымга, бо айтырыгларга харыыны партияның чамдык обкомнарының, райкомнарының болгаш хооркомнарының, хөй санныг партия оче организациялары-ның организастыг болгаш идей-кижизидилгелиг ажылында боттуг база ажыл-херекчи чоруктун четпезиниден дилезе чогуур хире. Бот-шүгүмчүлел база четпейн турар хире.

Удуртулганың кайы-бир черде дазыладаның кирген саазын стили улуг когаралды чедирип турар. Хоралыг ол стиль боттуг ажыл-херектең кадрларны болгаш активти алаактырып, кижилерни шын кижизидиринге моондактап турар. Ол дугайында чаңгыс эвес удаа чугаалап келген мен.

Эштер! ССРЭ-ниң профсоюзтарының XVII съездизи Москвага чоокта чаа болуп эрткен болгай. Совет чурттуң миллион-миллион ажыл-ишчилериниң практиказы-биле тывылган ажыктыг хөй бодаллар, идеялар, инициативалар съездиниң материалдарында, удуртукчуларының-даа, аңаа-даа делегаттарның чугаалаарында бар. Оларны кичээнгейлиг өөренип көөрүн болгаш ажыктыг бүгү үүлдерни бодунарның ажылыларга ажыглаарын силерге сүмелээр бодай-дыр мен.

Комсомолдуң эзлчеглиг съездизи, улус депутаттарының чер-чер Советтеринге сонгулдалар удавас биске болур. ССР Эвилелиниң алдан чылын демдеглээринге бүгү совет улус идепкейлиг белеткенин турар. Партияның болгаш чоннуң чаңгыс эвин улам ынай бышыглаарынга, бистиң чуртувустуң улустарының найыралын хөгжүдеринге, Советтер чуртунуң бүгү коммунистерининң, бүгү хамаатыларының күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейлиниң көдүрүүшкүнүнге бо бүгү болуушкуннар чугаажок бараан болур.

Экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге, партияның XXVI съездизиниң шинтпирлерин күүседиринге чаа-чаа чедишкиннерни Узбекистанның ажылчы чоннарының чедип алырын республиканың партия организациязы СЭКП Төп Комитединиң удуртулгазы-биле хандырар дээрзинге бүзүрээр мен.

Бо талазы-биле силерге улуг чедишкиннерни күзедим.

* * *

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкалшкынары-биле уткаан.

Узбек ССР-ниң бүгү улус ажыл-агыйының ажылын эки-жидеринче, четпестерни дүрген чайладырынче, партия организацияларының ажыл-чорудулгазының стилин болгаш методтарын улам-на сайырангайжыдарынче угланган үнелиг сүмелери, айтышкыннары болгаш шүгүмчүлелиг саналдары дээш Леонид Ильич Брежневке чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин Ш. Р. Рашидов болгаш бодунуң чугаазынга илергейлээн.

Ол мынча деп чугаалаан: Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бюрозу Силерниң чугаанарны эң-не кичээнгейлиг өөренип болгаш ооң бүгү чүүлдерин болгаш түңнелдерин болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының үнезинга болдурарын Силерге бүзүредим, тур бис, эжеш Леонид Ильич. Ташкентиге Силерниң чугааларында айыткан сорулгаларның бүгү комплекизин чугаалажыл көөрү-биле Узбекистанның Компартиязының ТК-зының түскай пленумун апрельде эрттирерин шинтпирлээн бис. Ол пленумга белеткел эгелей берген.

Республиканың Коммунистериниң, ажылчы чоннарының ажыл-ишинин дугайында Ш. Р. Рашидов база чугаалаан. Беш чыл планын ёзугаар Узбек ССР бүдүрүлгенин 28-31 хуу өзүлдезин хандырар ужурлуг. Ол даалгаларны бүдүрүлге хемчээлиниң өзүлдезинин болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле ажыр күүседирин шинтпирлээнин ол демдеглээн.

Леонид Ильич. Силерниң сүмелээнинер ёзугаар онгу беш чылдың чылдарында бичежек хоорайларга, ажылчын суурларга болгаш районнар төптеринге үлетпүр бүдүрүлгелерниң 290 салбырларын болгаш цехтерин ажыл кылыц шыдаар чонну ажыл-биле хандырарын көвүдедир сорулга-биле тургускан бис, ынчаарга олар 300 миллион рубльдиң продукциязын берген. Ынчалза-даа бо үнелиг дружулга силерде бүгү черлерде пептеретпимейн турарыл? Коммунистериниң удуртуп турары чамдык коллективтер чүге доктаттынган даалгаларны болгаш хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерин күүсетпейн турарыл?

Мен бодаарымга, бо айтырыгларга харыыны партияның чамдык обкомнарының, райкомнарының болгаш хооркомнарының, хөй санныг партия оче организациялары-ның организастыг болгаш идей-кижизидилгелиг ажылында боттуг база ажыл-херекчи чоруктун четпезиниден дилезе чогуур хире. Бот-шүгүмчүлел база четпейн турар хире.

Удуртулганың кайы-бир черде дазыладаның кирген саазын стили улуг когаралды чедирип турар. Хоралыг ол стиль боттуг ажыл-херектең кадрларны болгаш активти алаактырып, кижилерни шын кижизидиринге моондактап турар. Ол дугайында чаңгыс эвес удаа чугаалап келген мен.

Эштер! ССРЭ-ниң профсоюзтарының XVII съездизи Москвага чоокта чаа болуп эрткен болгай. Совет чурттуң миллион-миллион ажыл-ишчилериниң практиказы-биле тывылган ажыктыг хөй бодаллар, идеялар, инициативалар съездиниң материалдарында, удуртукчуларының-даа, аңаа-даа делегаттарның чугаалаарында бар. Оларны кичээнгейлиг өөренип көөрүн болгаш ажыктыг бүгү үүлдерни бодунарның ажылыларга ажыглаарын силерге сүмелээр бодай-дыр мен.

Комсомолдуң эзлчеглиг съездизи, улус депутаттарының чер-чер Советтеринге сонгулдалар удавас биске болур. ССР Эвилелиниң алдан чылын демдеглээринге бүгү совет улус идепкейлиг белеткенин турар. Партияның болгаш чоннуң чаңгыс эвин улам ынай бышыглаарынга, бистиң чуртувустуң улустарының найыралын хөгжүдеринге, Советтер чуртунуң бүгү коммунистерининң, бүгү хамаатыларының күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейлиниң көдүрүүшкүнүнге бо бүгү болуушкуннар чугаажок бараан болур.

Капитал тудуунда, ыланғыя материал-техниктиг хандырылгада бәр бергелер болгаш айтырыглар бүдүрүлге тудугларыны болгаш социал-культура ужур-дузалыг объектилерни ажыглалга киирерин парыыдадыл турар. Республиканың тудугжулары 1982 чылда бедиткен сопиалистиг хүлээлгелерни алган. Олар бедик бүдүрүкчулуг ажылдан эгелээнин бо чылдың ийи айларының түңнелдери көргүскен. Эрткен чылдың баштайгы ийи айларында турганындан 15 хуу хөй нол фондуларны бо чылдың баштайгы ийи айларында ажыглалга киирген.

СЭКП-ниң аграр политиказын амыдыралга боттандырып турар дугайында Узбекистанның Компартиязының бирги секретары чугаалавышаан, беш чыл дургузаында Узбекистанның 30 миллион тоннадан эвээш эвес хөвенни күрүне алырын, нарын волокно сорттарны бүдүрериниң көвүдээрин онзалап демделээн. Бо чылын гектардан ристиң дүжүдү 55-60 центнер, кукурузаның — 80-85 центнер чедер. Кат-чимис болгаш ногаа продукциязының чыылдазын бо чылын дыка көвүдедирин, аъш-чем программазын боттандырарынга оонбиле бодувустуң салыышкынывысты киирерин планнап турар бис.

1973 чылда Узбекистанга кээн чораан үеңерде бистиң адрезивиске кылган шүгүмчүлелдиг санальщарны мал ажылын хөгжүдер айтырыгларга удуртулга болдуруп турар бис, Леонид Ильич деп. Ш. Р. Рашидов уламчылап чугаалаан. Ап чоруткан хемчегдерниң түңнелинде бисте мал ажылы эки темпилиг хөгжүп турар, ынчалзажок чедип алдынган үүлдер-биле ооңгугаар деп бодавайн турар бис.

Чоннуң хууда болгаш бүзүрүлгелериниң болгаш организацияларының дузалал ажыл-агыйларында мал ажылының хөгжүлдезинин дугайында эш Рашидов база чугаалаан.

Бар аргаларывысты санаа көргеш, беш чылдың төнчүзүнге чедир эът-тың болгаш сүттү бүдүрериң 50 хуу, чуургаларны — 2 катап көвүдедир бодап турар бис деп, ол демдеглээн.

Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шинтпирлерин күүсетпишаан, улус ажыл-агыйының бүгү участоктарынга организакчы болгаш идеологтуг ажылды ажыктыг, кадрларны шилип алырынче, партияга бердинген чоруктуң, интернационализмнин болгаш улустарның найыралының ёзузупга оларны кижизидиринче улуг кичээнгейни утландырып турар бис. Республикада улус ажыл-ачыл болгаш культура тургузуушкунуунуң бүгү адырларында кижилер сорук киришкин-биле күжениишкинниг ажылдап турар.

Узбекистанның партия организациязы коммунизм тургузукчуларының мурнуку одурүүнга моон соңгаар-даа туржур дээрзин Ш. Р. Рашидов чугаазының түңнелинде бүзүреткен.

(СЭТА).

Мал ажылы—шалыпчы фронт

БҮРҮНҮ-БИЛЕ КАМГАЛАП АЛЫР

Мал кыштаглаашкының доозар талазы-биле ам эң-не парын-берге үе келген: одарны хар дуглавышаан, чемнер төнер четкен, малдың күш-деңгели арын баксыраан, хөйхей хойларның суду чок, а хураганнарга хүнүң-не хөй чем негеттиниң турар. Ынчангаш бо үеде эң-не харыысалгалыг чүве болза, малды чемгереринии, суттарарының, ажаарының технологиязын шыңгыы сагыры, ветеринар-профилактика ажылдарын чогуур үезинде чорудары болур. Ол үүлдерни бичии-даа хажыдар болза, берге уржуктарга чедирер, хөй-хөй айларда үндүрген күжениишкиниң түңнели саныыг хонуктарда-ла хей баар. Чижээ, Өвүрде «Коммунизмче орук» совхозка мыңдыг таварылга болган. К. С. Донгактың коданында март 8-ке чедир 388 хойдан 322 хураган алдынган. Кыштаг корум-чурумнуг, хураганнар эки доругуп турган. Ынчалзажок совхозтуң дирекциязының организастыг эвезиниң база одуттай чоруунун уржуу-биле сакманчылар коданны катташ чорушкан (министерствонуң дужаалын болгаш телеграммазын херекке албаан). К. С. Донгак кырган неэи, ийи чаш уруу-биле арткан. А боду базаа ааранн. Ынчангаш хураганнарның тыныи алыры-биле одарже үндүрүп эгелээн. Оон түңнелинде каш-ла хонукта 64 хураган өлген. Өлген хураганнарның иштин кезиин көөрге, дук чээнинден борбаанайлай берген болган.

«Революциянын чалбыыжы» совхозтуң хойжулары Чооду Монгалбин биле Кунгаа Шаны оларның төрүүр хой коданнарында чемнер, суг, дус бар, савалар эңдерик, ынчалза-даа күш-ажылды организастааны дыка бәгай. Хураганның хойлар турар тустус үзүктээштерни кончуг тар кылдыр кылган, олче хойну кинирери, үндүрери, аңаа чем салып бээри берге болуп турар. Ынчангаш кажаа иштин аргыг-шевер эвес, өдек шалбааланган, чем савалары ында-мында аңдара-дүңдере октаттынган чыткылаар. Технологиянын ол каржы хажыдыышынының дугайын совхозтуң удуртукчуларынга болгаш специалистеринге чаңгыс удаа эвес сагындырган турбуже, амга чедир-де кандыг-даа хемчег албаан. Мал чеми четчир, бүдүрүлге баазазы бар, хою эки уксаалыг болганда, ажыл-агый чыл бүрүде төрүүр үүс хойдан үүс ажыг хураганны ап болур аргалыг, ыңдыг турбуже, «Революциянын чалбыыжы» совхоз төрүүр үүс хойдан 51-72 хураган ап турар.

Чеминерни чөп ажыглаары — ол дээрге чүгле оларны кампалгалыг чарыгдаары эвес, харын-даа хөй продукцияны алыры, мал бажыңын хораазынын Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев,

Партийжи амыдырал

АЖЫЛЫВЫСТЫҢ КОЛ ӨЗЭЭ

«Шинтпирни хүлээп алгаш, оон айыттынган хуусаазында ыяш-за күүсеттинген турарын чедип алыр херек. Контрольду күштедирери чогум-на мында дузаалаар ужурлуг. Ол контроль үстүнден болгаш адаанда хары үгда, доктаамал болгаш оперативтиг боттанган турар ужурлуг» деп, СЭКП-ниҢ XXVI съездизинге эш Л. И. Брежнёв чугаалаан.

СъездиниҢ айтырыгларын удуртулга болдурган, бистиҢ районнуҢ партил организациялары күүседелдеп контрользаарын болгаш хынаарын улам ыңай эжижидеин партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылдыҢ бир кол үүлү болдуруп турар. Сөөлгү чылдарда партия организациялары ол үүгүла ажылды организастаарывыҢ чамдык дүржүлгазын мөөнөп ап, ажылды улам сайзырангайжыдарывыҢ чаа-чаа аргаларын дилеп тып, чамдык үүлдерни кылган. Күүселдеп хүп бүрүде хынаары четпестерни чайладырыпка, эки үүлдерни эскерип, хөгжүдеринге идегин берип турар.

Партияның шинтпирлериниҢ күүселдезинге контрольду улам дээштиг тургузарывыла партия райкомунуҢ пленумнарынга, партия, ажылагай активиниҢ, партбюроларыҢ хүралдарынга көдээ ажыл-агыйның, тудугнуң, культурзының, улус өөредилгезиниҢ, өске-даа адырларыҢ хөгжүлдезиниҢ айтырыгларын үргүлүү чугаалажып келген. Ажылчы чоннарныҢ материалдыг болгаш культурлуг деңгеелиҢ бедидеринiҢ, оларныҢ коммунистиг кижизидилгезин сайзырангайжыдарывыҢ айтырыглары база кичээнгейниҢ төвүнде. Мал ажылыныҢ продуктуларын бүдүрериҢ көвүдеринiҢ айтырыгларын партия райкому доктаамал контрольдап келген. Чижээ, «Мурнакчы» совхозта байдалды партия райкомуҢ бюрозунга сайгарып көөрү-биле ында парткомуҢ, дирекция черинiҢ бо талазы-биле ажылын баш бурунгаар бүгү талалыг өөренiп көргеп. Ынчангаш «Малдан алыр продукцияны бүдүрер болгаш садарыныҢ талазы-биле «Мурнакчы» совхозтуҢ дирекциязыныҢ ап чорудуп турар хемчеглериҢ дугайында» айтырыгны райкомуҢ бюрозунга эрткен чылдыҢ январьда чугаалашкан. Оны доктаамал контрольга ап, совхозта партия организацияларыныҢ хүралдарынга мал ажылыныҢ продукциязын бүдүрерiҢ көвүдеринiҢ, оон баш саныҢ өстүрериниҢ, планныг онаалдарыныҢ күүселдезин хандырарыныҢ дугайында айтырыгларны доктаамал чугаалажып, олче кичээнгейни күштелдирген. Эрткен дыл-агый чылын совхоз багай эвес дооскан. Күрүнеге эът садар планын 100,1 хуу, сүттү 121,2 хуу, дүктү 108,8 хуу күүсеткеш, республиканыҢ хөгжүлдезиниҢ айтырыгларын партия райкомуҢ пленумнарынга, партия, ажыл-агый активиниҢ, партбюроларыҢ хүралдарынга көдээ ажыл-агыйның, тудугнуң, культурзының, улус өөредилгезиниҢ, өске-даа адырларыныҢ хөгжүлдезиниҢ айтырыгларын үргүлүү чугаалажып келген. Ажылчы чоннарныҢ материалдыг болгаш культурлуг деңгеелиҢ бедидеринiҢ, оларныҢ коммунистиг кижизидилгезин сайзырангайжыдарывыҢ айтырыглары база кичээнгейниҢ төвүнде. Мал ажылыныҢ продуктуларын бүдүрерiҢ көвүдеринiҢ айтырыгларын партия райкому доктаамал контрольдап келген. Чижээ, «Мурнакчы» совхозта байдалды партия райкомуҢ бюрозунга сайгарып көөрү-биле ында парткомуҢ, дирекция черинiҢ бо талазы-биле ажылын баш бурунгаар бүгү талалыг өөренiп көргеп. Ынчангаш «Малдан алыр продукцияны бүдүрер болгаш садарыныҢ талазы-биле «Мурнакчы» совхозтуҢ дирекциязыныҢ ап чорудуп турар хемчеглериҢ дугайында» айтырыгны райкомуҢ бюрозунга эрткен чылдыҢ январьда чугаалажып келген. Ону

ӨНДҮР АК ӨРГЭЭ

Бөгүн — Делегейниң театр хүнү

АЗИЯ диптин төвүнде аныяк автономнуг республиканың пайысыллалы — Кызыл хоорайга аалчы болуп, агаар-биле ужуп азы кайыдаа талазындан каалама оруктар дамчып келгинзе, өрү дээрже бедип үнген өндүр ак өргээни эскерип каар сен. Талыгырдан келген кижилер ону далай делгеминде дег дег ак дош-зйбергже домейлээр. Чаидык улус чалгынчары херишпеш, кудай-дээрже күштелдир ужуп үнүп чыдар аажок удуг аякыр күү күштүр-даа дижир. Алызындан малчын уктуг кижи болза, як аажы дег арбын сүрүгүнүң ортузунда мдык ак бууртага-даа денгээр. Тоолчулар ону каргеш, — тозап аът долганып четпес, докулчак ак өргээ турган иргин — деп тоолдап-даа эгелээр...

Чүү-даа дижип, чүге-даа домейлеп, денгээр чүве болза, өзүп-сайзыраң орар хорагай өөнүг хоорайывыстың ортузунда өндүр ак өргээ — республиканың хөгжүм-шиин театрлы-дыр. Ол ылап-да ындыг көрүштүг, ат-сураглыг бе? Маңаа харыы кылдыр, делегейде сураглыг театржы хоорай — Москвадан келген театр талазы-биле критиктиң —силерниң улуг як корабльнер театр уран чүүлүнүң далайының делгеминче үне берген эскиндирин бар чоруурдур — деп. Сибирь театрларының Кемеровога болган хуралынга уран дешнелгелиг чугаалаалың сагынмайн барбас аргам чок. Бо дээрге өнүр як өргээниң чүге даштыкы хевиринің эвес, а оон чогаадыкчы өзүлдезинге, келир үезинге дорт хамаарышкаң үнелел деп билир мен.

Театр бар-ла-дыр харын, а аңаа ынчаар өөрүп, чоргаарданган, мактанган ажыкы чүл? — дээр хөөнүглер база турар. Театр —бурунгунуң уран чүүлү, культуразы. Өгбекис болур улуг орус драматург А. Н. Островский ыынча деп чугаалаан:

«Национал театр дээрге — нацияларның депшилгелиг сайзыралынга академиялар, университеттер, музейлер ышкаш херек чүүл-дүр. Боду төрээн театрлыг болуп, аңаа чоргаарларының кандыг-даа чон, төрел болук бүрүзү, кандыг-даа дылдың кижилери күзээрлеп. Бо дээрге — орус театрының адазының оттур көрүп соглээн аллын сөстери. Ынчанганда бистер база бодувустуң төрээн— Тыва театрывыска ынак болгаш чоргаарланыр бис. Ындыг эргелип, аас-кежиин биске Улуг Октябрь берген.

Тыва театр — республикада эң-не баштайгы профессионал уран чүүл коллективи. Бисте чаңгыс тыва театр бар. Оон чедиишкиннери, ат-алдары

БОДУНУҢ национал драматургиязы чокка — национал театр туруп шыдавас. Театрның үзүлдезиниң — национал драматургияның хөгжүлдези-дир. Тыва национал драматуртар С. Тока, В. Кек-оол, С. Пюрбю, О. Саган-оол, С. Сарыг-оол болгаш К. Кудажының адаавайн баар болзувусса, тыва театр дугайында чугаа болбас.

Театр бодунуң үндезилекчилери — В. Кек-оол, И. Исполнев, Максим база Кара-кыс Музуктар, Н. Өлзей-оол, О. Намдараа, И. Забродин, С. Майер, Х. Конгар. А. Чыргал-оол, Л. Севильбяа, М. Баир, А. Тавакай, А. Лаптан, М. Рамазанова, В. Монгалбин, О. Ензак, Б. Бады-Сагаан, Е. Кенденбиль болгаш өскелерге-даа чогаарланыр.

Кол конструктор, кол архитектор деп албан-хүзээлелериниң чүгүлазы ышкаш үлүгүү театрда кол режиссёр кылып турар. Уран чүүлдүң-ол харыысалгалыг удуртукчузундан театрның салым-чанаңы дорт хамаарылгалыг. Театрның кол режиссёру—РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Оюн хөй чылдарның дургузунда алдан чыгам аңгы-аңгы чогаадыкчы талалардыг «далайжыларның» ак корабльдё каптаны боон, аны-дуңмалышкы корабльдер-биле чертелештир совет театр уран чүүлүнүң далайында эжидирип орар.

Тыва театрның чогаадыкчы составы — шилиттинген, тускай эртемниг кадрлар. Тодаргайлаарга, Ленинградта Күрүнеңиң театр, музыка болгаш кинематография институдунуң ийи студиязы, Москвада Б. Щукин аттыг дээдә театр училищезиниң бир студиязы база Кызылдың уран чүүл училищезиниң актер салбырының доозукчуларындан шилиттингеннер болуп турар.

Шин бүрүзүнүң салым-чолу — коллективтиг ажыл-иштиң түңнели. Аңаа артистерниң, режиссёрнуң, чурукчуның болгаш хөй санныг техниктиг ажылдакчыларның чаңгыс аай күжениишкини негеттинер.

Бистиң өргээвис чүгле репертуарының аайы-биле эвес, а составының-даа талазы-биле интернационалчы өргээ. Ында орус, тыва болүктүң артистери чаңгыс дээнирнің алаанда ажылдап, чурттап турар. Язы-бүрү нацияларның төлээлери бээп аңаа кээп, тыва дылда шиилерни улуг орус дылче очулга ёзугаар сонуургап көрүп турар.

Чараш ак өргээни Саяның язы-бүрү өнерлиг маңы дажы — мрамор-биле каастап, чарт ү шиви ыяш-биле уран-шевергин угулзалап тургаш кылганын билир сиилер. Шак олче кирип кээрге, кижини чайгаарла чараш чүүлдүң өртемчейн хаара туда бээр. Хөлбеңнээп көжеге ажыттынары билек, бөмбүрзектиг боду ышкаш бөөлдеңген спена, ында чурттап турар маадырлар болуунуң үезинче эдерткеш чорупкаш. Бодал-сагышты хайныктырар, кударанчыг, уяранчыг, коргунчуг, дүвүренчиг, каттырынчыг, хөгжүмнүг. тоолчургу дээш, кандыг күштер силерни хаара тутпас дээр!

Ах, театр, кайгамчык-ла күш-түр ийин. Моңу бодап келгеш, улуг орус критик Виссарион Григорьевич Белинскийниң «Мээң театрга ынакшаанымы ышкаш, силер аңаа ынак силер бе...» дээнин сактып кээр мен. Ийе, мен база театрга ынак мен. Ол ылангыл келир үезин, чечектелиишкинни адаарганчыг ышкаш сагындырар — өндүр ак өргээмге.

● **Вл. СЕРЕН-ООЛ,**
драматург, артист.

ЧУРУКТА: Якут чогаалчы Л. Сметанниның «Лоокут биле Нюргухую» деп шиизинден куда сценазы. Ону Нюрба театрының кол режиссёру — ЯАССР-ниң алдарлыг артизи С. Слепцов тургускан.

Ю. КОСАРКОВТУҢ фотозу.

Чогаадыкчы кады ажылдажылга

Грузин драматург А. Цигарелниң «Хапума» деп шиизи туркмен дылда үнүп эгелээн. Бурунгу Тифлистиң аажы-чанын көргүскен шиинии хөглүг, тывыныг, баштак аанын Молланепес аттыг үлегерлиг шин театрына хевээр арттырары-биле Ашхабадка Ш. Руставелли аттыг грузин үлегерлиг театрның чогаадыкчы болуу келген.

Ийи театрның кады ажылдажылгазы-биле тургустуган ол шин-биле Закавказье республикаларының шин фестивалы Ашхабадка ажыттынган. Оон программазында туркмен театрларының ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаадткан чаа ажылдары кирип турар. Оларның арасында — Ашхабадтың аныяк көрүкчүлер театрының тургускану азербайджан драматург Р. Ибрагимовтуң «Киржилге» деп шиизи, А. С. Пушкин аттыг орус шин театрының белеткээн армян автор А. Пароняның «Багдасар акый» деп комедиязы бар. Чарджоунуң хөгжүм-шиин театры азербайджан чогаалчы А. Рзаевтиң «Хоорайга чайын» деп шиизи белеткеп турар.

Ашхабад.

Залда — көдээ ажыл-ишчилер

Литваның операның болгаш балеттиң үлегерлиг театры «Тараажыларга ойнап тур бис» деп девизтиг шин көргүүлгерин эгелээн.

«Шуру-шил ордуу» деп адаткан театрның чаа бажыңынга уран чүүл-биле ужуражыышкынче чалаткан республиканың бир кедээ районунуң ажыл-ишчилери чедип келир. Фойелерге, дыштанар өрөөлдерге артистерниң, театр ажылдакчыларының тараажылар, кедээниң культура ажылдакчылары-биле бесе-далары эгелзор.

— ССРЭ-ниң 60 чылының будүүзүнде бистиң мындыг хевирлиг ажылдарывыс улам

ЧУРУКТА В. Якобинниң «Дүштүктар көрүлдезин» деп шиизинден көргүзүг. Будапештиниң сураглыг оперетта театрының тургускаңы ол шин Венгрияның чурттакчыларының амыдыралчы оюн-баштаан ылаптыг ялереткен.

МТИ-СЭТА-ның фотозу.

Фестивальга «карнавал»

Ленинградтың В. Ф. Комиссаржевский аттыг театры румын классиктиг драматургиянның чогаалын бир дугаар тургузуп эгелээн. Ол болза Йон Лука Караджалеңиң «Карнавал» деп шоодугдуг комедиязы болур. Шиини тургузарынга Бухарестиден режиссёр Валериу Моисескуну чалаан.

— Мээң чаңгыс чер чурттуумнуң чогаадарының аң дээредериниң бирээзин ССРЭ-ге бир дугаар тургузаар ажеминиң улустуң артизи В. Норейка чугаалаан.

Вильнюс.

— **Деншилгелиг сцена уран чүүлү тайбыцның болгаш шыныыл, арын-нүүрүн болгаш угаан-сарыылдың дылынбиле чугаалаан турар — деп, Делегейниң театр институдунуң ССРЭ-ниң национал төлөвүнүң президентизи, ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Царев СЭТА-ның корреспонденти-**

нинге чугаалаан. — Делегейниң чыл бүрүде демдеглеп турары театр хүнүн бо чылын бистиң чуртувуста чылдың эң кол болуушкыну — ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаадткан. Совет театр уран чүүлүнүң кол онзагай талазы база хөй националдыы болур. Бистиң чуртувустуң театр коллективтери (олар ам 600 ажыт) ССРЭ-ниң 45 дылдарында шиилерни үндүрүп турар.

Залда — көдээ ажыл-ишчилер

Литваның операның болгаш балеттиң үлегерлиг театры «Тараажыларга ойнап тур бис» деп девизтиг шин көргүүлгерин эгелээн.

«Шуру-шил ордуу» деп адаткан театрның чаа бажыңынга уран чүүл-биле ужуражыышкынче чалаткан республиканың бир кедээ районунуң ажыл-ишчилери чедип келир. Фойелерге, дыштанар өрөөлдерге артистерниң, театр ажылдакчыларының тараажылар, кедээниң культура ажылдакчылары-биле бесе-далары эгелзор.

— ССРЭ-ниң 60 чылының будүүзүнде бистиң мындыг хевирлиг ажылдарывыс улам

Бөлбүрзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

Бөгүн—Ханойга ВКП-ниң X съездизи ажыттынар

СОЦИАЛИЗМ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫНЫҢ ШУУЛГАНЫ

Вьетнамның Коммунистиг партиязы тургустунганындан бээр февраль айда 52 чыл болган, ынчалзада оон делегеттары съездиге моон-биле ам түгле беш дугаар чыглырлар. Партияның эртken оруунуң кайы хире берге, нарын болганын ол факт болуула чугаалап турар-дыр. Ол дээрге партияның амыдыралында онза байдалдарның уржуу боон турганы билдингир.

Ол партияны 1930 чылдың февраль айда даштыкыга, Гонконгка, тургулаан француз Индий-Кытадының элээн каш коммунистиг бөлүктеринден келген төлөөлекчилерниң каттыштырылга конференциязынга тургускан. Аңаа бөдүк вьетнам коммунистер, олар-биле кады баштайгы вьетнам коммунист, делегейниң ажылчын болгаш напиопал-хозаалгалыг шимчээшкинниң сураглыг ажылдакчызы Хо Ши Мин база дезин чоруп турганнар. Ынчалза-даа конференция соонда дораан-на Вьетнамга партияның Төп Комитеди бүрүү-биле француз колониалдыг шеригелериниң холунга киргеп. Чиигине секретары Чан Фу кара-бажыңга хоруудал үезинде өлүрткеп.

Ынчалза-даа Индий-Кытадтың Коммунистиг партиязы ажыттынган. Оон баштайгы съездизинге, Португалияның Макао колониязынга 1935 чылда 13 делегаттар чеде бергеннер. Олар революцияның эрсмаадырлыг дайынчылары, бодунуң улузунуң ыынчы оолдары — 600 вьетнам коммунистерни төлөөлеп чеде бергеннер. Оон соонда кыска үезинде ышкыдың соонда, база катап-ла террор, кара-бажыңнаашкыннар, чылча шавышкынналар, катап тургустунушкуннар болгулаан. 1945 чылдың август революциязынга чедир партияның Төп Комитеди барык бүрүү-биле солчуп турган. Ол съездиге бадылаашкын-биле эвес, а кара-бажыңнар херимелериниң иштинге «дааштавышкыннар» түңнелинде боон турган.

Революция соонда удаваанда вьетнам улустуң чуртка кагап эң келген француз колонизаторларга удурланыышкын демиселди эгелээн, ынчаңгаш партияның ийиги съездизи чүртүк даглыг-даштыг, соңгу түгүнге — 1951 чылдың февральда хостаттынган партизаннар районунда арга-шын иштинге боон эртken. Оон соонда 9 чыл болганда чыылган съезд удурланыышкының тиилелгиг дайынының түңнелдерин, улусчу эрге-чагырганың баштайгы чылдарының демократтыг чартылгаларын демдеглээн. Ол соңгу талага социалистиг тургузуушкунун болгаш американцларга чашпаалаан чалча чазакты тургускан мурнуу чүктү хостаарының сорулгаларын салган. Тайбың тургузуушкуннуң ажыл-ижин америк агрессия үе кирген. Оон база-ла үр болгаш аар-берге дайын эгелээн. Чүгле 16 чылдар эрткенде, 1975 чылдың улуг тиилелгезинин соонда вьетнам коммунистериң бүдүн чартык миллион отрядының делегаттары боттарының IV съездизинге чыглыр ёглалыг болганнар.

1976 чылда ВКП-ниң IV съездизинге айыткан социалзимниң үлелиишнерин тургузарының стратегтиг планын күүседирде партия дыка нарын айтырыларга таварышкан. Дайынчы командирлер эң-не баштай бүдүрүлге командирлери апарган турганнар. А удуртулга ажгазы дораан-на чедип алдынмас болгай. Ынчангаш дуржулга четпезинден экономиканы болгаш ниитилелди удуртурунга частырыглар кылдынып, бергелерни улам күштелдирген.

IV болгаш V съездилерниң аразында уе болза, тайбың тургузуушкунуң партияга чаа хереэйте дуржулга чедип алырының үези болган. Вьетнам хөгжүлдезиң капиталистиг уе-чалазының ажаа халаап, социалзимче орукту салын эгелээн үе ол турган.

IV съездизиниң соондагы беш чылда кинчаар-даа ажаок улуг бергелер, нарын айтырыглар турган-даа болза, партия улуг-улуг тиилелгелерни чедип ап шыдаан. Кол-кол түңнелдер бо-дур: Вьетнамның ийи незекгериниң — соңгу болгаш мурнуу талаларының политиктиг база экономиктиг катап каттыжыышкыны чеиишкиллиг доозулган, чурттуң бүгү девискээринде пролетариаттың диктатура системазын тургускан. Пекиниң чалчаларының — полпотчуларның агрессиязын болгаш Кытаттың оор ёзу-биле халдаашкының ойтур шапкан, Индий-Кытаттың аяы-дүнмаүш улустары — вьетнам, даос болгаш камбуччи улустарының политиктиг болгаш камгалыр эвилелин тургустуткан, Совет Эвилели болгаш өскедаа социалистиг чурттар-биле пайыралдың база бүгү талалыг кады ажыллажылганың харылзааларын шынар талазы-биле шуут чаа деңнелге чедиргеп, эң-не ыол-кол социал-экономиктиг айтырыларны чогуур үелериниде шиитпирлээн, улустуң, млакгыя тараачыннарының амыдыралын экижидёр талазы-биле баштайгы бүзүрелдиг базымнар кылдынган, амыдыралдың бүгү талаларында бурунгаар удам-на быжыг туруштуг шимчээриниң үндезинлерн көстүп келген. Бо бүгү болза, вьетнам улустуң маадырлыг чоруунуң дугайын, ВКП-ниң IV съездизинин иинги шугумунуң болгаш экономиктиг угланышкынының шинчилелиниң дугайын херечилеп турар.

1945 чылдың революциязының хүннеринде партияга чүгле беш мун кижи каттыжып турган, бөгүн оон хүрээлеңнеринде 1.700 мун коммунистер бар.

ВКП-ниң V съездизиниң хүн айтырыының кол түңүү— 1981—1985 чылдарның беш чылында болгаш 1990 чылга чедир үеде социалзимче шилчинир үезинде Вьетнамның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң угланышкыны болгаш сорулгалары боон турар.

Партийжи чыыштың салыр сорулгаларын чедиишкининиг доозулган, чурттуң бүгү девискээринде пролетариаттың диктатура системазын тургускан. Пекиниң чалчаларының — полпотчуларның агрессиязын болгаш Кытаттың оор ёзу-биле халдаашкының ойтур шапкан, Индий-Кытаттың аяы-дүнмаүш улустары — вьетнам, даос болгаш камбуччи улустарының политиктиг болгаш камгалыр эвилелин тургустуткан, Совет Эвилели болгаш өскедаа социалистиг чурттар-биле пайыралдың база бүгү талалыг кады ажыллажылганың харылзааларын шынар талазы-биле шуут чаа деңнелге чедиргеп, эң-не ыол-кол социал-экономиктиг айтырыларны чогуур үелериниде шиитпирлээн, улустуң, млакгыя тараачыннарының амыдыралын экижидёр талазы-биле баштайгы бүзүрелдиг базымнар кылдынган, амыдыралдың бүгү талаларында бурунгаар удам-на быжыг туруштуг шимчээриниң үндезинлерн көстүп келген. Бо бүгү болза, вьетнам улустуң маадырлыг чоруунуң дугайын, ВКП-ниң IV съездизинин иинги шугумунуң болгаш экономиктиг угланышкынының шинчилелиниң дугайын херечилеп турар.

1945 чылдың революциязының хүннеринде партияга чүгле беш мун кижи каттыжып турган, бөгүн оон хүрээлеңнеринде 1.700 мун коммунистер бар.

ВКП-ниң V съездизиниң хүн айтырыының кол түңүү— 1981—1985 чылдарның беш чылында болгаш 1990 чылга чедир үеде социалзимче шилчинир үезинде Вьетнамның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң угланышкыны болгаш сорулгалары боон турар.

Партийжи чыыштың салыр сорулгаларын чедиишкининиг доозулган, чурттуң бүгү девискээринде вьетнам ажылчы чоннар долу шиитпирлиг. Беш чылдың баштайгызы — 1981 чылда бүгү улустуң социалистиг чарыжы чер-ле болганга калбаа-биле пептеръээн. Ажылчы чоннарның ындыг кадыргүүшкүнүүт ажылжжи — ВКП-ниң айыткан оруун оларның долуу-биле деткип турарының херечизи болур.

А. МИНЕЕВ.
СЭТА-ның корр.

Б. КАРМАЛЬДЫҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

ЛОНДОН. (СЭТА). Политиктиг айтырыгларны шиитпирлээринге тайбың аргаларны тывырынга хамаарыштыр Пакистан-биле болгаш ооң чоок-кавыңын кайы-даа чуртуу-биле чугаалажыышкынларны кылырынга Афганистан Демократтыг Республика белеп. Ол дугайын Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ТК-зының Чиигине секретары, АДР-ниң Революстуг төвүлелиниң даргазы Бабрак Кармаль Англияның «Панорама» деп телейдение кампаниязынга интервьюзунга медеглээн. Афганистанга удур Вашингтонуң өөскүткеп нүүлдүг кампаниязы ол шыңгыы шугумчүлээн болгаш чугаалажыышкынларны чорударынга америк империализминиң моондактап турарын айыткан. Совет Эвилелинге удур калчаалыг кампаниязы өөскүдер соруулга-биле АКШ делегейниң бо районунга байдалды нарыыдадып турар.

● Афган революциязының дайынчыларының үүлгедиглерин Бабрак Кармаль шиңгий бүрүү шапкан болгаш «Исламның камгалакчылары» дээр Пакистандан кээп турар күштер — ол дээрге дээрбечилер-дир деп демдеглээн. Делегей реакциязы болгаш империализм бир эвес моондак кылбаан болза, аңаак республиканың чедиишкиннери амгыыдаң ыракта хөй болган турар иинк деп, афган удуртукчу айыткан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр. Е. Менкес). Космосту шинээдип алырынга Совет Эвилелиниң шылгарандгай чедиишкиннери— КНО-нуң космос делгемин тайбың соруулгаларга ажыглаар талазы-биле комитединиң элчетлиг сессиязының кол кичээнгейинде.

Плапеталлар аразының «Венера-13» болгаш «Венера-14» дээр совет автоматтыг станцияларының бадырар аппаратарын Венерага чедиишкининг хондурганының түңнелдерн сессия киржикчилериниң оонза сонуургалын хайныктырган. ССРЭ-ниң чаа чедиишкинин ГДР-ниң төлөөлекчизи Р. Кнут «сагыш-сеткилдя хайныктыр өөртүп келир чедиишкин-дир» деп адаан.

Ол чаа чугула шепелдениң үезинде Венераның кырын өнүүт чурукка бир-ле дугаарында тырттырган, ол чорук Венераның билдинмее түүдерин шинчилээринге принципиалдыг ужур-дузалыг деп, ССРЭ-ниң КНО чанында доктаамал төлөөлекчизи О. А. Трояновский болдуун сапалынга чугаадаан. Шепелдениң эртем түңнелдерин совет парлалгада пярлаан болгаш бүгү делегейде эртемнин хөй-шиитизинге болгаш калбак помчукчуларга бүрүн чедиингир.

Тайбыныы болгаш делегейниң аймыл чок чоруун быжыглаар соруулганы удуртулганың үлелиишнерин тургузарының стратегтиг планын күүседирде партия дыка нарын айтырыларга таварышкан. Дайынчы командирлер эң-не баштай бүдүрүлге командирлери апарган турганнар. А удуртулга ажгазы дораан-на чедип алдынмас болгай. Ынчангаш дуржулга четпезинден экономиканы болгаш ниитилелди удуртурунга частырыглар кылдынып, бергелерни улам күштелдирген.

IV болгаш V съездилерниң аразында уе болза, тайбың тургузуушкунуң партияга чаа хереэйте дуржулга чедип алырының үези болган. Вьетнам хөгжүлдезиң капиталистиг уе-чалазының ажаа халаап, социалзимче орукту салын эгелээн үе ол турган.

IV съездизиниң соонда

БОЛЧАЖЫЫШКЫН

● Баштак ●

Ырак, чоок-даа кожууннардан,
Ынаар —Саян артындан-даа
Чорук кылган, аян-тээлээн
Чорумалдар —аалчыларын
Бөгүн «Кызыл»,
«Мөңгүлек-даа,
Мөгейбишаан: «Моорлаңар!» —
деп чалап турар.
Чорумалдар янзы-янзы,
Чоруу база аңгы-аңгы:
Ботаң-бозуң, эштиг, эш чок,
Болчашканнар чүден илдең —
Карак уштаан
Хартыга дег,
Кайы кайызын бүдүү сурап,
дилеп чоруур.
Аалчының картазында
Айыттынмаан, бижиттинмээн,
Боттаныр-даа, боттанмас-даа
Болчаг ышкаш хилинчек чок —
Хайлыг, чаңгыс
Каътка-даа бол,
Каржып тургаш, чидиржири —
харааданчыг.
Келген херээ чогуп-бүдүп,
Кежик-чолу таажы берзе,
Кызыл кенни, күдээзи дег,
Кылын алдар белен турбас —
Аалчыларның
Албанында
Агайларга сагыл четсе,
улуг хүнду!

Салчак МОЛДУРГА.

ЫРЛААЖЫПТААЛ

Шаттың, шөлдүң шокар чечээн.
Салгын тырта сагланчадыр —
Адар даңның хаяазында
Аъттангаштың чезиптээли.
Хөрек-чүрек кыйбыннадыр
Хөглеп олур, ырлап олур.
Эзим-арга, хемнер суглар
Эрээпелип хөлбеңнезин —
Эдер хектиң үнүп базып,
Эдискилей бадырыптаал.
Хөрек чүрек кыйбыңнадыр
Хөглеп олур, халдып олур.
Сараланың аксын тыртпа.
Салгын-биле чаржып орзун,
Чаражының сөзүн утпа.
Чарыштырып ырлажыптаал.
Хөрек чүрек кыйбыннадыр
Хөглеп олур, чаңнап олур.
Алдын хөлдүң аңгыр, казы
Аян тудуп үдеп берзин,
Аалдарында биети маназын
Амыракка ырлап берээл.
Хөрек-чүрек кыйбыңнадыр
Хөглеп олур, хөөреп олур.

Алексей АРАПЧОР.

Чылдар болгаш кижилер

ЧҮТКҮЛ, ТУРА-СОРУК ТУРДА...

ХАДЫҢ ТОЗУ болгаш дыт чөвүрөзүн-биле шыпкаан бора-бүдүн чадырлыг, аңнап, балыктап амыдырап чораан өг-бүдеге төрүттүнген орланшова бичии тожу урүг өзүп доругун келгеш, Тоора-Хемни куду салдап бадыпкан. Үш салды кошкан, аңаа чүгле Кол Чат эвес, өске улуг, бичe кижилер болгаш эрес, аваангыр-кашпагай лоцман (сал башкарыкчызы) Нагибин дээр орус кижи база чораан. Аныяк кыс чадырындан үнүп, бир-ле дугаар ырак-узак, шантараазының орукче үнгенин ол.

Өскен төрээн черинден ырап чоруурун шала кударанчыгдаа, барып-барып төп, чаа чер—Кызылга өренгеш, аңаа ажылдаары аныяк кижиге солун болгаш өөрүнчүг-даа. Кызылга чедер дээш чорук кижилери чайның бир каан алс хүнүнде чалгыгларга өпейлетпишаан, таваар салдап бадып чыткан.

Ынча-мынча чоруп орда, сүлде бо, дыңналыр-дыңналбас шилээп-шаалаан даап дыңналып келген. Кол Чаттың арны изиш дээш соонда, чапында кырган кадайның быктынче оожум шенектээш: «Ол чүл?» —деп девидээн. А демгиан: «Ужарже чоокшулап ор бис, оңа даажы-дыр. Ажыр-бас, уруум, кортпа; чоннуң чоон оруу чер-ле болгай. Бо лоцман база орук-чирик билир, буянныг, эки кижи болгаян» — деп оожуктурган. Оңа сеткили оожургаза-даа, хенертен ыяк түттунмушаан, улус аразынче улам сыңнып чораан. Шилээп-шаалаан даап чоорту дыңзып орган.

— Ужар чоокшулап келди, ону эртерде быжыг туттунуңар. Девидеп, сүрээден болбас! — деп, салда олурган «пассажирлеринче» Нагибин алгырып, сагындырган.

Кызаа чалым хаялар аразында улуг ужар-даа келгенне! Аваапгыр, эрес Нагибинниң мөчек-мөчек ыңганнарын кырлаңайнып, карактары ала-чайгаар-ла маажым чиге дорт көрдүне бергилээп. Башкарыкчы эшкижин, хартыганың кашпагайы дег, ол-боже углай дүрген-дүрген тырткылаан. Даап-диңмя дээрге кулак үүк, ана кончуг күштүг хат-шуурган дойлуп үнген чүве-биле дөмей-ле. Сал шиг дээш соонда тамы дүвүнде дүшкен-биле дөмей-ле: эң мурнунда сал өрү дүргектелдир, хана дег, көдүрүлген чалгыг-биле катай үжүп үне берген. Суг ортузунда хая-даштар кыры-биле чуулган ыңдыг ужар-шуралгактарны каштыдаа эрткеннер. Кол Чат кижилер аразынче сыңнып, карактарын шийипкеп. Оон бир кезек болгаш, бажын көдүрүп, карактарын ажып көөрге, сал оожум, тавында салдап бадып чыткан, кырында хүн чайынналдыр чырыткыпшаан: чанында өөрү көк-мөөн болзадаа, арын-шырайлары өөрүшкүлүг, каткы-иткилиг турганнар. Ол ужарны эрес-дидим Нагибин та чеже катап эрткен, та чеже кижини олап амыр-менди эрттирген?! Оңу эрткен санында-ла хоочун лоцман «шупту дириг силер бе?» — деп оюп-баштап-биле эйтырар чаңчылдыг турган. Оон «четтирдивис!» дээн харын дыңналыр.

— Ынчан ол ужарның хаядажын амгы ышкаш оргулап аштавайн турган. Нагибин ышкаш арга-дуржулгалыг, эрес-дидим, аваангыр-кашпагай сүгжулар турбаан болза, аргыжары берге турган. Ам суг-биле-даа аргыжар болза ыңдыг берге эвес апарган — деп, Кол Сүлдемовна сактып чугаалап орар.

ЧҮТКҮЛ, ТУРА-СОРУК турда, кижиге чүү-даа шаптык-мооңдак болбас! Ынчан чораап Кызылга кээп, садыг шугуму-биле алды ай хуусаалыг курска К. Чат өөренип кирип алган. Ырак-узак тайга-танды бажыңдан шаптараазының оруктарны эртип чораап келген аныяк кижи хоорайның культурлуг чүрүм-ко-румунга чаңчыга берген. Эш-өөрү-даа чоорту көвүден келгеп. Башкыларының болгаш шыырак эш-өөрүнүн ачы-дузазы-биле ол курсту чедиишкиннг дооскаш, Кызылдың № 2 магазининге кассирлеп ажылдай берген.

Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээн кадыг-берге үезинде Кызылдың даараның комбинадынга шевер кижилер кончуг херек турган. Чүге дээрге шериг хептерни аңаа даараап, оңу фронтуже белек кылдыр чорудары пегеттипип келген. Кол Чат бодунуң күзелдү-биле ыңаар ажылдап киришкеп. Даанган ажылынга кызымаккай аныяк кижи чоорту-ла хүн нормазын ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунче быжыы-биле кирген. Шаңнал-макталга мехнээ-ргенмейн, ол улам-на кызымаккай ажылдап, шериг хептерни хөйүү даарап турган.

— Бир-ле хүн ажылдап олурумда, Тока дарга кел дээп мындыг. Оңу дыңнаап, та канчаарым ол мйнаан, арнымбажым изиш дээп. Сүрээдей-сүрээдей чеде берген мен. «Эки ажылдаан-дыр силер. Ыынчапгаш фронтуга белек чеджиргир силер, белеткеннер» — деп мындыг. Иштимде өөрүүрүм кончуг ажылымга чиик-сергек чеде берген мен — деп, Кол Сүлдемовна чугаалаар.

С. К. Тока баштаан Тываның төлээлери, оон иштинде Кызылдың даараның комбинадының мурнакчы ажылчыны Кол Сүлдемовна Чат олар Брянск фронтузунуң дайынчыларынга белек чедирери-биле 1943 чылда чорушкан. Дайын деп чүвени чүгле кинога чуруктан көрген, оон чүгле сураап дыңнаан аныяк кыс ол чоруп чораап, оон халапгыг уржуун кораа-биле көрген. Оңу ол боду мынчаар чугаалаар:

— Тулчуушкун болуп эрткен черни көөрге, каракка чаржынчыг чүве чорду. Чердаа ширин хөрзүнү-биле хоорлуп чаштагылай берген чыкылаар, арга-ыяш-даа ушкантурган, сыйылган, чарылгап-буазулган болгулаар, хоорай, суурлар буазундуларлыг, кезик-чамдык апарган тургулаар. Дарызыг чыт салгын аайы-биле кээп турар. Чердаа, арга-ыяш-даа балыг-быжыы, уёлап-човуурлаанзыг. Айыткан оруктан өскээр баары айыылдыг. Бир-ле чер бажыңга чеде берген бис. Ында канды-даа берге чүве чок: Лос-Анджелесте Роу Смиттиң «Дөмей кижилер агентилелиннче» телефон долгантарга-ла, «чагыттырган» сураглыг кижилерден шуут ыялабас ажылдакчыларын агентилелдиң ээзи айыткан адресче чорудуп бээр. Азы кым-бир хөреңгитен оон валчыларын Генри Киссинджер хөглетсин деп күзээр болза. Роу Смит аңаа-даа аймаарай бербес: мурнундагы күрсекретарьга мырыңай сүгнүң ийи дамдызы дег дөмей болурундан аңгыда, Мурнуу-Чөөн алгаш, өжээнин негеп, катап-ла тулчуп киреринге белеңин лугаалап турдулар. Елүлүг патриоттар ол-дур деп кижиниң чөргаарааң сеткили чайгаар-ла хайныгын кээр...

...ТОЖУНУҢ Адыр-Кежиг суур. Аазс хөлдең кыңгырадыр ырлап баткан Тоора-Хемниң эриин ол суур улам каастап турар. Оон шала ужунда хем эрииңде доора бажын. Картофель, согупа, морковь, огурец, помидор, капуста дээш чүүн бүрүн нога аймаа тарыыр делгем шолдуг ол бажындан шала мадагар дурт-сынныг, хавааң сыгыглар хаажылай берген, буурул баштыг кадай кижи үүн-кирип турар. Алдан хар ашса-даа, ол чиик-сергек, халас базым баспас, хол куруг черле орбас. Оң дээрге Кол Сүлдемовна Чат-тыр. «Болубиле ужуражып чугаалажып көрүнер, чугаа-соотқур кижи. Чурттаң эрткен амыдыралы база солуп — деп, улус сүмелээрге, аңаа чеде бердим. Амыр-менди солчуп турувуста, ол «сандайже олурупар» деп чалай-дыр. Бажыңын чапчаа-ла чугайлап дооскапы илдей. Өдүген деп аттыг агитквартира болду, оон даргазы — Кол Сүлдемовна Чат, ол ам пенсионер. Ажылынга аажок кызымак, лекция, беседалыдаа, хурал-суглаалы-даа организастап эрттирип турар.

— Суурнуң агитквартиразының концерт көрүлдези чорун турар чүве. Ам бо субботада бистиң кварталдың конпёрти болур. Аңаа белеткенип тур бис, конпёрт киржикчилери ажыл шагы доостурга, маңаа чыглыр болган, бажыңымны харын-даа чугайлап доозуптум — деп чугаалады. Долгандыр көре бээримге, ында хандада ол агитквартилдың булунуп чараштыр дерип аскап. Ында хоочуннарның чуруктары, ада-иелерге сүмелер, ажыл планы, корум-чүрүм тудары-биле дежурныйлаашкын графиги дээш өске-даа херек чүүлдерни аскап. Кол Сүлдемовна сес уругну кижиандин доруктурган. Олары ам янзы-бүрү тускай мергежилдиң чедип алган, ажылдап чоруурлар. Үнген-кирген чонунга эвилең-ээлдек, орегелиг оглуг, өремелиг шайлыг орар Кол Сүлдемовна Чат кызымак чүткүл-биле күш-ажылчы оруун ынчаар эртип келгеп.

К. ЭКЕР-ООЛ.

ЧАҢГЫС ДЕМНИГДЕ

Республиканың аптекалар коллективтери эрткен айда чыл иштинде чоруткан ажылдарын түңнеп чугаалашкан болгаш сорулгаларын тодаткан. Оларның аразында эки түңнелдерни чедип алганнар бар. Бо тәлазы-биле аптека эргелелиинин начальнигиниң оралакчызы Т. Б. Ооржак мынчаар чугаалап турар.

— Республикада пинтизибиле 175 аптека бар. Эрткен чылдың түңнели-биле Чадаанада (эргелекчизи Н. А. Шуйская), Кызылдың № 1 (эргелекчиин Л. А. Чертыгашева), Бай-Тайгада (эргелекчизи Т. Ш. Бырынай) аптека коллективтери бирги, ийиги болгаш үшкү черлерни эзелеглээп. Оларга тус-тузунда дипломнарны болгаш акша шаңналдарын тывыскан бис. Кайыдаа аптекаларда ортумак болгаш дээди эртемниг кадрлар ажылдап турар. Хоочун ажылдакчылар база хөй. Оларта аныяктарны бижыглап, арга-дуржулгазын дамчыдарын сүмелеп келген бис. Бистс хөй нацияның кижилери ажылдап турар. Олар эпнайыралдыг болгаш ажыл-ижин чаңгыс демниг.

№ 1 аптекада Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, дагдыныкчы, персоналдыг пенсионер Э. М. Полякова, К. Н. Диинмей, № 20 аптекада М. О. Ооржак, А. Н. Долгополова олар ажылдап турар. Олар дуржулгалыг дагдыныкчылар болуп, комсомолчу М. А. Изьиных, П. Л. Трубачёва болгаш өскелерге-даа арга-сүмезин дамчыдып келген. Аптеканың коллектив кежигүннериниң хөй кезии—коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Аптекаларда 10 коммунист бар. Олар ажылиштиң үлегерлиг организакчылары болбушаан, төлептиг ажыл-ижин көргүзүп келген.

Р. ДОЛЗАТМАА.
Кызыл хоорай.

БАШКЫЛАР МАРГЫЛДААЗЫ

Башкыларның профэвилел обкомунуң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазы март айның 23-те Кызылдың Пионерлер бажыңында эгелээп. Ында Бии-Хем районнуң Өөк, Тарлаг, Кызыл районнуң Кур-Чер, Өвүрүң Хандагайты, Солчур, Улуг-Хемниң Булуң-Терек школаларының болгаш өске-даа черлерниң башкылары киржип турар.

Маргылдаа дүнде ийи катап болуп эртип турар. Ынчангаш дорт салыг болган. Бирги салыг үезинде Солчур школаларының башкызы А. Куулар Эрзиниң төлээзи Н. Чоодуга удур ойнаап, удурлашкычызының шыңгыы халдаашкынынга таварышкаш, дүжүп берген. Дөртку салыгда Барыын-Хемчиктиң улус өөредилге килдизиниң инспектору Ч. Ондар удурлашкычызы А. Куулар-га бир улуг бода четнес хирезинде, чүгле чаңгыс кешпеп матка олурткан. Хоочун шыдыраачы башкы М. Мекниг-оол удурланыкчызы, Эрзиниң төлээзи С. Соянны оон чазыын ажылган тиилээп.

Дөртку салыгның соонда Эрзинден С. Сояң үш санныг, амдыызында хамыкты мурнап чоруп турар. Ол-ла райондан С. Идам, Н. Чооду ийи чартык саннарлыг.

Херээжен улустуң аразында болган шыдыраа маргылдаазы ооскеу берген. Аңаа Улуг-Хем, Өвүр, Эрзин районнардан дөрт башкы киришкеп. Түңнелинде бирги черни Улуг-Хемниң Арыг-Узуу суурдан келген Л. Ховалыг алган. Ийнги, үшкү черлерни Эрзинден С. Хайдың биле Булуң-Терек школазындан Э. Мекниг-оол олар үлешкеннер.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

телевидение

МАРТ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кадык болур дизинээ». (Күш-куль турүүларга сүмелер). 9.00 — «АБВГД-лээр». 9.30 — С. Прокофьевтиң «Петя биле бөрү» деп симфониялыг тоолу. ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Сап кириллде сөс чугаалаар. 10.10 — «Ада-иелер, силерге». 10.40 — «Спортлотонуң» 13-кү тиражы. 10.45 — «Хөй эки барааннар дээш». 11.15 — «Чурукчулар дугайында чугаалар». Грузин ССР-ниң улустуң чурукчузу И. Тоидзе. 11.40 — «Сыдыстыгда демир аргамчы кырлаалар». Фильм-конпёрт. 12.05 — «Чүнү пончуурул». 12.50 — «Найыралды быжыглаарыңны оруунда». Вьетнамның Компартиязының ТК-зының Чингине секретары Ле Зуанның ССРЭ-ге чораанының дугайында документтиг фильм. 13.00 — Вьетнам артистер конпёрти. 13.20 — «Московские новости» солунуң шакналы дээш спортчу гимнастика чурттар аразының маргылдаалары. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Том Сойерниң солун ужуражыышкыннары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң башкызы үндүрүлгези. 1-ги серия. 15.40— «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 16.40 — О. Фельман. «Испан сюжеттер». 17.00 — Политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.30 — Мультфильмнер: «Бобик Барбостуң аалчызы», «Петя-биле мячик». 17.45 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — «9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. С. Зорин чорудар. 19.00 — О. Заградник — «Ырлаар шакна соло». Москванын М. Горький аттыг ССР Эвилелиниң үлегерлиг урап түүл театрының фильм-шинзи. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Театрның делегей хүнү. Дамчыдыганы ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Царёв чорудар. 22.50 — 23.45 — Дашткы эстраданың аллгалары болгаш ритмпени. Оон соонда — телемедээлер.

ИЙНГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Легаюс» дээр фольклордуг ансамбльдиң (Таллин) коргузуу. 14.50 — «Амыдыралды бээрлер». Документалдыг телефильм. 15.50 — «Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 16.50 — Туркмен ССР-ниң телевиденнезиниң программазы. «Ашхабад. Хоеталга проспектизин». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 17.05—«Конет-Даг эдээнде час». Коргузүүлүг телеочерк. 17.15 — Махтумкули аттыг туркмен опера болгаш балет театрының артизи Ата Иломановтуң концерти. 17.30 — «Кижи холунуң ураншевери». Телеочерк. 17.40 — Улусчу музыкалың конпёрти. 18.00 — «Кино көрүкчүзүнүң эдерипчизи». 18.45 — «Эрмиктак. Меншиковтуң ордузу». 25-ки фильм. Болуктуң сөолгу фильми. 19.15 — Делегейде болуушкуннар дончулалы. 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Валя үгбайның чугаазы»... 19.45 — «Музыка киоскузу». 20.15 —«Кадыктыл». Эртем тайылбырлыг программа. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 —«ТТ-ниң экранында эң баштай». «Кырганнарга хөглээшкин». Уран-чечен фильм.

агаар

Республикага бөгүн көжер булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар, Сонгу-базырын утланышкынның хатты дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 16—21, хүндүс тиктен 5 градус чедир соор.

Кызылга көжер булуттар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 16—18, хүндүс 1—3 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

МАРТ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Боду бүткен кайгамчык чараш даш» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, **«Ынакшыыр үе келген»** (2 сериялыг) 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Азажыгаш» 9.00, 12.00, **Мультфильмнер чыындызы** 10.30, 13.30, **«Истекчи»** (2 сериялыг) 15.00, **«Албадаттырып адаңганнар»** (2 сериялыг) 17.40, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Менче, Мухтар!» 12.00, **«Чиик амыдырал»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дөрт мушкетёр» (2 сериялыг) 13.00, 17.30, **«Кординалга удур дөртелээ»** 15.50, 20.20 шактарда.

КАҢ ДУГАЙЫНДА ЫРЫ

Ыраккы Чөөн үүктүк металлургиязының баштайгызы «Амурсталь» заводтуң тургустуганындан бээр 40 чылының байырлалынга чаңгыланып үнген И. Дунаевскийниң ырызы ооң төөгүзүнде бир уттундурбас үеэн сагындырган.

...Динмиттиг 1942 чыл турган. Дайын үезинин «Бүгүле чүүлдү фронтуга, бүгү күштү тивилегеге!» деп кыйгырыы Комсомольскинин чурттакчыларын «Амурстальдың» ажыглалга киирерин далаштырып, шалыпчы ёзу-биле ажылдаарынче албадап турган. Ол завод февраль төнчүзүнде баштайгы демир эзилдирин кылган. Демир-орукчуларның Төп культура бажыдының ансамбли-биле кады ол үеде Ыраккы Чөөн үүкке оюн коргузүп чораан композитор ол уттундурбас болуушкунну база көрген. Дунаевскийниң ук хоорайның баштайгы тудугжуларының бирээзи шүлүкчү Анатолий Гай-биле кады «Амурсталь» дугайында ырыны чогаатканнар. Ол ыры фронтучу чылдарның бүгү дургузунда заводтарның цехтеринге чаңгыланып, кан эвилдиричилериниң, прокатчыларның, шуткукчуларның буянныг чаагай, сорук киирикчи «эдерипчизи» болуу берген.

Чылдар-даа эртип-ле турган. Амыдыралга чаа ырылар тыптып, эргилери төөгүге артып каап турган. «Амурстальга» завод музейи тургузуп турда, хоочуннар боттарының чалыы назыының ырызын сактып каапнар. Баштайгы эзилдиришкинниң кирижикчизи, Ленин орденниг В. Дёмина ол ырыпын дугайын сактып чугаалай берген. Оон ады ынчан соцчарыштың тнилекчилеринбиле кады Совинформбюронуң медээлеринге дамчыттынып тургулаан.

Амгы үеде ол эрги ыры база катап чаңгыланып турар: ону Амурнуң эң баштайгы металлургтарының уруглары болгаш уругларының бөзин уруглары ырлажып турар апарган.

М. КОЛБАСКО,
СЭТА-ның корр.
Амурда-Комсомольск.

АЛТАЙ УЛУСТУҢ ТЫВЫЗЫКТАРЫ

1. Дээрден дүшкен ышкаш,
Демирден кылган ышкаш.
(Дириг амытанда)
2. Аспан эвес, —
шыртыгайның турар,
Аът эвес,—тыртып турар.
(Эдилелде).
3. Буттары далбагар,
Ишти шартагар,
Караа достагар,
Акы аңгак
Курган черге
Чурттап шыдавас.
(Дириг амытанда).
4. Кан болат дүүглуг,
Каас-чараш думчуктуг,
Хачы болган кулактыг,
Чалгын дег чүректиг.
(Дириг амытанда).
5. Кара ием: «Чыдайн»—дээр,
Ак ием: «Арлы бээйн» —
дээр.
(Октаргайда).
6. Бас-бас кидис,
Бастынмас кидис.
(Октаргайда).
7. Ак энчек —
Арлы берди.
Көк энчек —
Артып калды.
(Октаргайда).
8. Ийи иргектиң кежи деп.
(Октаргайда).
9. Дуп деп дүвү чок,
Ужу деп ужу чок.
Көк-ле далай.
(Октаргайда).

О. ДАРЫМА очулдурган.

ЫРЖЫМНЫ УРЕВЕС ДЭЭШ

Украин ССР-ниң Эртемнер академиязының ботаниктиг садының ажылдакчылары Донецкиниң туттунуп турар микрорайоннарының бирээзинге ыржымны камгалап арттырар деп шинтпирлээнер. Олар аңаа баштай парк тарып олуртканнар. Ында ыяштар ол чоок-кавынын бажыңнарынче чоокта тургустунган аажок улуг вентиляторнун даап-шимээнин эрттирбес. Ук вентиляторнун «каасталгазын» «Донгипроуглешмаш» институттуң инженерлери кылганнар. Олар даап-шимээн чидирер үүлдү чогаадып кылганнар.

Бо дээрге Донецк область «Шышпың» деп программаны боттандырып турарының бир бадыткалы болур. Хоорай магазинперинге, столоваяларга, кафелерге, чуртталга бажыңнарынга шинчилел ажылдарын специалистер чорутканнар. Оларның саналын ёзугаар даап-шимээнниг установкалар, а ол ышкаш соодукчу чериг-херекселдер бажыңнар иштинден үндүртүнген, оларны шимээн үндүрбес материалдар-биле шыпкан. Бажыңнарның адакы каътгарындан котельныялларны чайлаткан. Донецкиде. Краматорскиде болгаш өске-даа хоорайларда шимээндаашка удур демисел чорудар черлерниң даңзызын кылган.

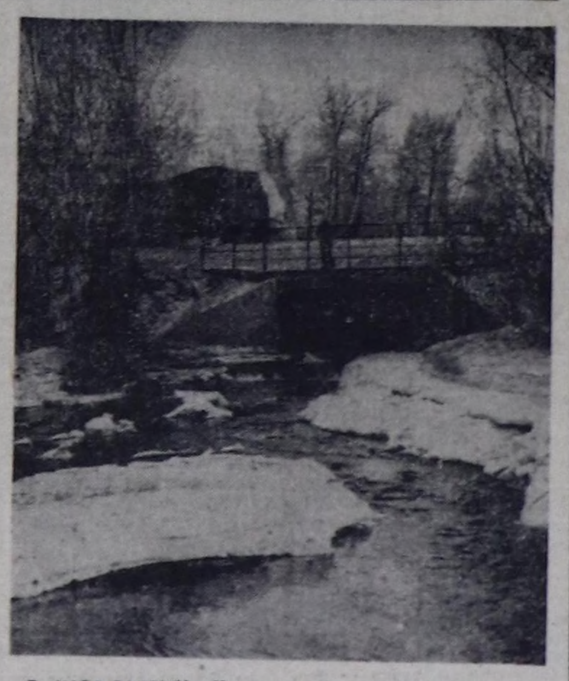

В. КАРА-САЛДЫҢ «Частың шинчизи» деп фотоэтюду.

Сонуургактарга

«Аас-кежиктиң» дугаарлары

Гонконгта автомашиналарның чамдык дугаарлары машинаның бодундан безин оранчок аар болгулаар. Чүге дээрге, хөй-хөй кыдаттар дугаарлаашкынга хөлчок бүзүрээр болгаш «аас-кежиктиң» чамдык дугаарлары эзлеринге эки чүүлдү бээр, байыдар деп санап туралар. Ынчангаш «аас-кежиктиң» дугаарларын садып алыксаалар хөй болур болгаш хоорайның эрге-чагыргалары ыңдыг дугаарларны аукционнардан дыка улуг ортекке садып турар. Чижээ, 1979 чылда 8778 саннарлыг дугаарны 20 муң долларга саткан. Чүге дээрге «сее» деп санның ыяш кылыны чүгле 8 сантиметр, ыначазы-даа оларны үрээри чартык метр кылын быжыг бетонну үрээрүнден безин берге.

Мейээ бээрининг янзы-бүрү нарын системалары көвүден, сейфтериң ханалары кылынаан түбүм, оларны үрээр дээн бандалар боттарының сорулгазын дөмей-ле чедип ап келгеннер. Ынчангаш сейфти үрер турда, ол ур-ле «туттунарын» чедип алыр дээш конструкторлар улам бурунгаар баланыкты ажыглап-ла «ыяп-ла» деп өөрүлдүрар ышкажыл.

Ол колонияда «аас-кежиктиң» дугаарларын садарының аукционнарын 1973 чылдан бээр чорудуп турар. ол үениң дургузунда хоорайның эрге-чагыргалары 2 миллион ажыг доллар оруларын алган.

Швейцариядан «суперсейфтер»

Херекселди үрер ажыдар борларга берге үе келген: сейфтер кылып турар швейцар фирмаларның бирээзи чаа модельди ажылдап кылган. Оон кулактаан ханаларынга «үттеп алырынга» каш катап хөй үе негеттинер деп,' ол чаа хуулгаазын сейфтиң кылыкчылары бадыткап турар. Оон кадында, сейфти ажыдып турда, кайгамчык күштүг чалбыыш болгаш дыгый ыш болу бээр, үрегдекчи борларга ол база шаптыктаары чугаажок.

Дөмей кижилер прокады

Джимми Картер ийикпе Мэрилин Монро оон бараанарын рекламалап турзун деп бодап кандыг-бир фабрика эзинин бажынга кирип келир болза, АКШ-тың мурнундагы президентизинден база шагдала мөчүп калган кино сылбызындан айтырары көңгүс албан эвес. Ында кандыг-даа берге чүве чок: Лос-Анджелесте Роу Смиттиң «Дөмей кижилер агентилелиннче» телефон долгантарга-ла, «чагыттырган» сураглыг кижилерден шуут ыялабас ажылдакчыларын агентилелдиң ээзи айыткан адресче чорудуп бээр. Азы кым-бир хөреңгитен оон валчыларын Генри Киссинджер хөглетсин деп күзээр болза. Роу Смит аңаа-даа аймаарай бербес: мурнундагы күрсекретарьга мырыңай сүгнүң ийи дамдызы дег дөмей болурундан аңгыда, Мурнуу-Чөөн чүк айгырыгларын шору сайгарып билир кижини ол чорудуп бээр.

Агентилел чечектелип, оон дузазынга хереглел хүн келген тудум өзүп турар.

(«Смена» журналдан).

Чеден беш чыл

Дагестан АССР-ниң Цумагин районунуң Устүү Гаквари суурга кырганнар-даа, аныяктар-даа бир онзагай байырлалга чыглып келгеннер. Даглыг черниң кижилери «эртинелиг» күдаңы бир-ле дугаар эрттирип турары ол. Ол дээрге 102 харлыг Хабиб Джалалудинов биле 95 харлыг Патиматтың өгленге-ле 75 чыл болганының найыр-дою-дур. Олар дээрге «Дагестан АССР-ниң 45 чылы» колхозунуң эң хүндүткелдиг кижилери. Өг-бүленииң эр ээли 50 чыл дургузунда колхозтуң мурнакчызы боон келген.

Тывада бир дугаар аалдап келир

Закарпатьеның улустуң ниити ырының алдарлыг коллективиниң концерттери март 30-да, 31-де болгаш апрель 1-де хөгжүм-шин театрынга болур. Эгелээри 19.00 шакта.

Уран чүүл удуртукчузу болгаш кол дирижёр УССР-ниң алдарлыг артизи Н. Попенко, балетмейстер УССР-ниң улустуң артизи К. Балог.

Билеттерни филармонияда болгаш хөгжүм-шин театрында садып турар. Коллективтиг чагыгларны база хүлээп ап турар. Телефону 2-16-69.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, партийн-ни амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, улетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-43, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 876.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш кон садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00693

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 73 (11871) | 1982 чылдың март 28, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

ҮРЕЗИН БЕЛЕТКЕЛИН ДҮРГЕДЕДИР

Көдээ ажыл-агый культураларының турум чаагай дүжүдүн алырының кол негелделериниң бирээзи болза бедик шынарлыг, сорттуг, райончуткан үрезиннерни чажары болур. Чажар үрезиннерни шынарлыг кылдыр белеткеп алырынга доктаамал, чогуур кичээнгейни салып келген ындыг ажыл-агыйлар тарып турар культураларындан багай эвес дүжүттүг чыл бүрүзүнде ап турар. Чижээ, Кызыл тараачын», «Саян», «Алдан-Маадыр», «Улуг Октябрь» совхозтар болгаш Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы чылдын-на чажарынга эки шынарлыг үрезиннерни белеткеп ап келген. Ук ажыл-агыйлар чүгле чажар үрезиннерни белеткээринче эвес, харын-даа үрезин участоктарын ажаарынче, дүжүдүн бастырып алырынче, ону кыжын шыгжап кадагалаарыне улуг кичээнгейни салып турар.

Республиканың совхозтарынга тарааларның турум чаагай дүжүдүн алырынга сорттуг, райончуткан үрезиннерни чажары чугула ужур-дузалыг. Ындыг болганда, 1983 чылдың дүжүдүнга хереглээр үрезинни бүрүнү-биле уруп алырын хандырар дээш, совхозтарның агрономнары үрезин участоктарынга тараа болгаш мал чеми культураларның чүгле сорттуг база райончуткан үрезиннерин чажарынче кичээнгей салып херек.

Республиканың совхозтарының бо чылын чаштырарынга 39,2 мун тонна үрезин негеттинип турар, ам херек кырында бары 14,6 мун тонна. Ону анализтеп көөрге, 76,7 хуузу кондициялыг болган. Ынчаарга бирги болгаш ийиги класстың үрезини барының 37,7 хуузу. Боттарында бар үрезиннерин Кызыл районнуң совхозтары чажарынга эки белеткеп турар. Ында үрезиннерниң 97,5 хуузу кондициялыг болгаш бирги база ийиги класстыы—67,2 хуу. Бин-Хемниң ажыл-агыйларында үрезиннерниң 90,3 хуузу кондициялыг, бирги болгаш ийиги класстыы—42,3 хуу. Ол ышкаш Таңдының совхозтарында бар үрезинни белеткээнииниң шынары база багай эвес.

Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарның совхозтары үрезиннерни чаштырылгага белеткээрин хожудадып турар. Ол черлерде чажар шынарынга чедир арыглап белеткээн үрезиннер 31,9—63,3 хуу болуп турар. А Барыын-Хемчиктиң болгаш Бай-Тайганың ажыл-агыйларында бирги, ийиги сорттуң чаңгыс центнер-даа үрезини чок. Эрзин болгаш Тес-Хем районнарның совхозтарында тараа арыглаар машиналар бар хирезинде, амдыызында чажар шынарынга чедир аштап белеткээн чаңгыс центнер-даа үрезин чок. Үрезинни арыглап белеткээрин шак ындыг оожум темп-биле чорудуп турар чорук канчап-даа таарышпас. Ам тавааарлап турар үе чок, час келген. Үрезиннерни дүрген болгаш шынарлыг арыглап белеткээрин организастаар херек.

Бо чылын республиканың совхозтары хөй хемчээлдиг үрезинни күрүне курлавырындан алыр. Ындыг турбуже, тускайлап берген 33,2 мун тонна тараа болгаш мал чеми культураларның үрезиннеринден амдыызында чүгле 10,4 мун тоннаны ажыл-агыйлар сөөртүп алган азы 31-ле хуузу. Ынчангаш күрүне курлавырларындан үрезиннер сөөртүрүнүн дарый хемчеглерин совхозтарның, районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары, специалистери алыры эргежок чугула-дыр.

Дыка хөй совхозтарда хөй чылдыг сигеннериң болгаш ногаа культураларының үрезиннери бар, оларны районнарның үрезин инспекцияларынга чедир хынап көрбээн. «Барлык», «Хемчик», «Күш-ажылдың хостуу», Тока аттыг, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Ак-Туруг», «УТКА 25 чылы» болгаш «Найырал» совхозтарның агрономнары ол ажылды дүргедедир херек.

Ногаа культураларының үрезиннери Респотребсоюзтуң баазазында бар, ажыл-агыйлар оларны оон садып алыры чугула. Бо чылын олуртурунга 7,6 мун тонна картофель негеттинер. А ажыл-агыйларда бары 5,1 мун тонна азы ам-даа 2,5 мун тонна чедишпес. Ынчангаш четпейн турар картофельди чурттакчы чондан, артыкшылдыг картофельдиг ажыл-агыйлардан, а ол ышкаш Красноярск крайның чоок районнарындан тыптынып, сөөртүп алыры база-ла соңгаарлаттынмас хемчег. Бар үрезин картофельдиң шынарын хынаар ажылды районнарның күрүрезин инспекциялары үнүш камгалалының станцияларының специалистери-биле кады чорудар, аарыг болгаш үрелген картофель илерээн таварылгада, оон аштаашкының, ангылаашкының организастаар хүлээлгелиг.

Часкы тарылгага үрезиннерни белеткээри чүгле ажыл-агыйларның агрономнарының херээ эвес. Часкы тарылганы чогуур үезинде, бедик деңнелге эрттирери политиктиг чугула кампания. Ынчангаш аңаа белеткел партия райкомнарының, совхозтарның парткомнарының, эге организацияларның хүн бүрүде кичээнгейниң төвүнге турар ужурлуг.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА!

МЕРГЕЖИЛИН БЕДИТКЕН

«Хемчик» совхоз Барыын-Хемчик районда эң-не хөй суггаттыг черлерлиг ажыл-агыйларның бирээзи. Ынчангаш совхозтуң удуртукчулары, специалистери суггатчыларның билинип, мергежилин бедидеринче улуг кичээнгейни салып турар. Совхозта 72 суггатчы бар. Оларны алээн каш звеноларга үскүлээп. Кыштың эгезинде-ле суггатчыларның өөредилгезин организастаап, кичээлдерни айдаийн катап доктаамал эрттирип келген. Ол кичээлдерге олар суггарылга чорударының чаа арга-методтарын, мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазын өөренип турган.

Совхозтуң суггатчылары эрткен чылдың күзүүнүде 305 гектар чөрге сүүнү булукталдырган. Ону Кара-Сал Чүпейнин звенозу эки чоруткан.

Амгы үеде суггатчылар ажылче үнеринге бүрүн белен. Олар чүгле бугаларже суг бадын кээрин манап турар. Ол ышкаш суггатчылар чүрттаар 9 үгектерни кылып тургускан. Суггатчыларга ажылдап кедер тускай хептерни, дериг-херекселдерни районнуң «Суггат» каттыжыышкыны берип турар. Амгы үеде суггатчылар бугаларны, сумуннарны, арыктарны аштаарын чорудуп турар.

А. БВРОП.

Барыын-Хемчик район.

КОМИССИЯ ХҮЛЭЭП АЛЫР

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чодураа салбырының механизаторлары часкы хову ажылдарынга техниканы белеткээрин эки чорудуп турар. Сөптезе чогуур тос МТЗ тракторларны бүрүнү-биле кылып доозаш, белениниң шугумунда тургускан. Оон аңгыда ДТ-75 маркалыг алды трактор, улуг күчүдүг бир К-701, сиген кестирер дерт Т-25 тракторлар база сөптелгеден үнген.

Хөрээнүң хат алырынга удуп ажыглаар 13 культиваторну, «БИГ-3» дээр 12 илиирни, 18 СЗС-2.1 сеялканы белеткеп каан.

Сөптелгеде ажылдап турар звеноларның аразында социалистиг чарышты дээштиг кылдыр организастаанының түңнелинде, бедик коргузүглер чедип алдынган. Чарыштың түңнелдиг чеди хоңгаш үндүрүп, мурнакчыларны шаннап мактап келген. Сөптелгеден үнген техниканы А. Беляевке баштаткан тускай комиссия ыяк хынап көргеш, хүлээп алыр.

Т. ХОВАЛЫГ.

улус депутаттарының Чаагы көдээ Советиниң күүскомунуң даргазы.

Улуг-Хем район.

АШТАП-АРЫГЛААШ, СУГГАРА

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында Алдыы, Үстүү Ишкиннерниң алаактарында 300 гектар чайгаар үнген сиген болгаш 580 гектар тарылга шөлдери бар. Бо черлер шупту суггатгыг. Оларга күскү суггатты эки чоруткан. А кыжын булукталдырып суггарарын Алдыы-Ишкинниң Кара-Дыт, Булук-Алган деп черлеринге, Үстүү-Ишкинниң алаактарынга 110 гектарга кылган.

Салбырда тускайлаттынган суггатчы звенолардан Чес-оол Саттын, Серен-Доржу Ортун-оолдун, Соскур-оол Монгуштарның звенолары хөй ажылды кылганнар.

Бо чылдың часкы хову ажылдарының үезинде суггатчы звенолар Үстүү-Ишкиң алаагының, Шокар-Харагаанның, Көк-Эл алаагының 50 гектар шөлдерин удур аштап, арыглаап, суггарар деп турар.

Салбырның суггатчылары ам часкы суггатка белеткенип, бугалар унун аштап, сай-довурак, өдек-биле дош кырынга бедик чалдар кылып киришкеннер.

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик.

ЧАМДЫК ЧЕТПЕСТЕР ТУРЗА-ДАА...

Чыл эгезинден бээр Хову-Аксы АТБ-зиниң коллективи ай, кварталда алган планнарын күүседир дээш бар аргаларны ажыглаан, күштү мөөнүзээн. Оон түңнелинде коллектив январь айда эки ажылдаан. АТБ-ниң чолаачылары ол айда 13,1 мун тонна чүк сөөртүр планын 100, а 1800 мун тонна-километрни ажылдап кылырын 1807,6 мун тонна-километр кылдыр, пассажирлер аргыштырылгазының — 100 хуу күүсеткен. Айда 98 мун рубльдиң орулгазын киирип алыр планы 103 мун рубль кылдыр боттандырган.

А февраль айда АТБ коллективи чамдык кол көргүзүглериниң планын күүсетпейн барган. Чижээ, айда 14,1 мун тонна чүк сөөртүр планын 89,4 хуу, 105 мун рубльдиң орулгазын киирип алырын — 94 хуу күүсеткен. Бо автотранспорт бүдүрүлгезинге ындыг четпестер канчап болу бергенил?

Планның долу күүселдезин чедип алыры — кандыг-даа коллективтиң сорулгазы, оон дүрүмү болур. Ону күүсетпейн баар, амыдыралга боттандырбайн баар эрге кымда-даа чок. АТБ-ниң удуртукчулары ону эки билирлер. Ол айтырыгны мурнакчы чолаачылар, бригадирлер болур-чогууру-биле шиитпирлээр дээш ажылдап тураралр. Бригадирлер эш-өөрүнге боттуг дузаны көргүзүп, план күүселдезин боттандырар дээш чолаачылар ортузунга политкижизидилгелиг ажылды чорудуп турарлар. Бригадалар аразында калбаргаан социалистиг чарышты квартал санында түңнээш, мурнакчыларны илередип келген. Мергежил аайы-биле чарышка тиилекчи болуп үнген кижилерни шаңнап, мактаан. Бүдүрүлгениң мурнакчыларынга, тиилекчи болган бригадаларга тураскаадып, күш-ажылчы Алдар тугун көдүрүп турар. «Хожудап турар бригада чок кылдыр ажылдаар!» деп кыйгырыг чүгле бригадага эвес, а чолаачы болгаш ске-даа мергежилдиг кижилеринге хамааражып турар. Боларгайлап чугаалаарга, ол коллективтиң күш-ажылчы девизи ындыг.

Коллективте күш-ажылдың сагылга-чуруму багай эвес. Ол бүдүрүлгеде 21 коммунист бар. Олар кывар-чаар материалдарны кампап алырынга, техниканы ажыктыг болгаш бүдүрүкчүлүг ажыглаарынга эки үлегер-чижээн ске эш-өөрүнге көргүзүп келгеннер. Коммунист чолаачыларның аныяк кижилерге боттуг дузазы, ажыл дээш, оон ажыктыы дээш олардан пегелеп ону кол чылдагаан кылдыр көрзе ажырбас. Чүге дээрге, чогум-на аңаа хамаарыштыр ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге чугаазынга эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «...Чаа түүлдү эки, хандыр угаап билир, массалар-биле эң сырый харылзаалыг болур, кижилерже кичээнгей салыр, кижилерниң сагыш-сеткилин билир херек—бистиң үеним профэвилел ажылдакчызынга эргежок чугула түүлдер ол-дур». Ону хүн бүрү ажыл-херээвиске удуртулга болдурар ужурлуг бис.

Бүдүрүлгеде «КамАЗ» маркалыг үжен хире машина бар. Оларның хүннүи-не 8—10 хиреэи кандыг-бир чылдагаан-биле рейсче үнмейн турар. Байдал мындыг турда Михайловичиниң ажыл-херекке боттандырып эгелээни ол. Январь айда В. В. Дэка бригадирлээн бригада чүк сайгарарының планын 130 хуу, а тонна-километр ажылдап кылырын 100 хуу күүсеткен.

АТБ коллективиниң ажылында мактанчыг түүлдерден аңгыда четпестер барын маңаа чугаалаар херек. Чыл эгезинде бүдүрүлге чери, чолаачылар социалистиг хүлээлгени алган. Ынчалза-даа кижилер боттарының аразында чарыш чок ажылдап турар. Коллективте профэвилел комитеди бо айтырыгны ала-чайгаарлаашкынче киирип, кижилериниң материалдыг болгаш моральдыг деткимчезинге идиг бербээни-биле ай планының күүселдеэн боттанмайн баргаң деп база болур. Харын-

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ан — бригада бүрүзүнүң бүдүрүкчүлүг болур чоруун хандырып келген дээр болза, аңаа кандыг-даа чазыг болбас. Амгы хүннерде дуржулгалыг чолаачылар В. М. Прибыткога, В. В. Дэкага удурткан бригадаларның күш-ажылчы көргүзүү бедик. Автобус чолаачыларының бригадири К. И. Поздняков бодунуң коллективин мурнакчыларның одуруунга киирер дээш шудургу ажылдап келген. Ам ол бригада эки ажылдыг деп мактадып турар. Бригадир В. М. Прибытко эрткен чылын бир миллион тонна-километрни ажылдап кылгаш, Тываның автотранспорт эргелелиңге тиилекчи болуп үнген. Бо беш чылдың чыл санында-ла ынча тонна-километрни күүседир дээш хүлээлгезин Владимир планын күүселдезиниң бүтпейн баары черле чеп. Оон кадында, бир кол чылдагаан болза, хөй чүк сөөртүр, нарын тургузуглуг «КамАЗ» автомобильдерге ажылдаар бедик мергежилдиг, дуржулгалыг чолаачыларның чедишпейн турары болур. Чолаачыларның ажылдаар, чурттаарынга таарымчалыг байдалдар эки тургустунмаан. Хову-Аксы суурда 16, хоорайжыгашта 6 квартираны чолаачылар чурттаарынга ажыглап турза-даа, оларга немей ам-даа бажыңнар херек болуп турар. А бедик мергежилдиг чолаачы кадрларны АТБ-ниң бодунга белеткеп алыр арга чок болганындан өөренирин күзээн кижилерни Кызылдың автошколазынче чорудуп турар.

Автомашиналарны рейс бүрүзүнче үзүктелиишкин чок үндүрер дизе, оларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хандырар дээр болза, автомобильдерниң хуусаазын эрттир ажылдап каапкан дугуйларын солуп, чаа дугуй комплектилери-биле хандырарын шиитпирлээри негеттинип турар. Ол АТБ-де бо байдал кончуг «аарыг» айтырыг болуп турар. Ынчангаш хераелдеге хамаарыштыр алырга безин дугуй комплектилериниң 40 хуузу чедишпес болуп турар.

АТБ-ниң февраль айда бүдүрүлге планының чамдык көргүзүглери үстүнде адаанын чылдагаанарының түңнелинде күүсеттинмейн барганың айтып, ажылда чамдык четпестер бар-даа болза, оларны Хову-Аксы АТБ-зиниң коллективи, удуртулгазы кыска хуусаа иштинде эдип антарының аргалары бар.

Ш. ДОРЖУ.

Кызыл районуң «Тиилелге» совхозунуң аныяк саанчызы Наталья Ондар мурнакчыларның бирээзи. Алды чыл бурунгаар ол ук ажыл-агыйга өөреникчилеп киргеш, дуржулгалыг эш-өөрүнүң арга-сүмезин ап, кызымак ажылдап келгенинниң түңнелинде сөөлгү чылдарда эки көргүзүглерин чедип ап келген. Комсомолчу кыс эрткен чылын бодунда быжыглаан инектериниң бирээзинден-не 1700 килограмм сүттүг саап алган, районда аныяк саанчылар аразында чарыштың мурнуку одуруунда кирген.

Н. Ондар «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп хөрек демдээниң эдилекчизи.

ЧУРУКТА: саанчы Н. Ондар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Филтерден МЕДЭЭЛЕР

ГДР-НИҢ УЛУС ПАЛАТАЗЫНЫҢ СЕССИЯЗЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). Аңаа ГДР-ниң Улус палатазының сессиязы болган, оон ажылында ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер киришкен.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаарының болган делегейге айыл чок чорукту быжыглаарының талазы-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдүргени ССРЭ-ниң чаа боттуг саналдарын чаңгыс эңгеткилдиг деткип турар чорукту депутаттарның мурнундан ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Улус палатазының Президентизи Х. Зиндерман илергейлээн. Ол саналдар удурланыштыр туржурунуң болган дүшкүүрлүг чорукту чиңгилендирериниң империалистиг угланышкыларын — бригада бүрүзүнүң бүдүрүкчүлүг болур чоруун хандырып келген дээр болза, аңаа кандыг-даа чазыг болбас. Амгы хүннерде дуржулгалыг чолаачылар В. М. Прибыткога, В. В. Дэкага удурткан бригадаларның күш-ажылчы көргүзүү бедик. Автобус чолаачыларының бригадири К. И. Поздняков бодунуң коллективин мурнакчыларның одуруунга киирер дээш шудургу ажылдап келген. Ам ол бригада эки ажылдыг деп мактадып турар. Бригадир В. М. Прибытко эрткен чылын бир миллион тонна-километрни ажылдап кылгаш, Тываның автотранспорт эргелелиңге тиилекчи болуп үнген. Бо беш чылдың чыл санында-ла ынча тонна-километрни күүседир дээш хүлээлгезин Владимир Михайловичиниң ажыл-херекке боттандырып эгелээни ол. Январь айда В. В. Дэка бригадирлээн бригада чүк сайгарарының планын 130 хуу, а тонна-километр ажылдап кылырын 100 хуу күүсеткен.

АТБ коллективиниң ажылында мактанчыг түүлдерден аңгыда четпестер барын маңаа чугаалаар херек. Чыл эгезинде бүдүрүлге чери, чолаачылар социалистиг хүлээлгени алган. Ынчалза-даа кижилер боттарының аразында чарыш чок ажылдап турар. Коллективте профэвилел комитеди бо айтырыгны ала-чайгаарлаашкынче киирип, кижилериниң материалдыг болгаш моральдыг деткимчезинге идиг бербээни-биле ай планының күүселдеэн боттанмайн баргаң деп база болур. Харын-

ГДР-НИҢ УЛУС ПАЛАТАЗЫНЫҢ СЕССИЯЗЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). Аңаа ГДР-ниң Улус палатазының сессиязы болган, оон ажылында ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер киришкен.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаарының болган делегейге айыл чок чорукту быжыглаарының талазы-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдүргени ССРЭ-ниң чаа боттуг саналдарын чаңгыс эңгеткилдиг деткип турар чорукту депутаттарның мурнундан ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Улус палатазының Президентизи Х. Зиндерман илергейлээн. Ол саналдар удурланыштыр туржурунуң болган дүшкүүрлүг чорукту чиңгилендирериниң империалистиг угланышкыларын удур кара чаңгыс шилип алыышкын болбушаан. Чер кырынга быжыг тайбыңны хандырарынче орукту ажыдып турар.

Шериг хүлээлгезиниң болган ГДР-ниң күрүне кызыгаарының дугайында чаа хөй-луларны депутаттар чаңгыс үе-биле хүлээп алган.

БЕЛЬГИЯНЫҢ КОММУНИСТЕРИНИҢ СЪЕЗДИЗИ

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Бельгияның Коммунистиг партиязының (БКП) XXIV съездизи пайысылалдың төвүнде профэвилелдер бажыңында болуп турар. Съездиниң хүн чурумунда — БКП-ниң даргазы Луи Ван Гейтиниң илеткели, партияның удуртур органнарының сөңгүлдээлары.

Тайбың, улустарның айыыл чок чоруу дээш, делегейниң экономиктиг чаа чурумун тургузары дээш демиселдиң айтырыгларын делегаттар база чугаалажып көрүп турар.

ИКП-НИҢ XII СЪЕЗДИЗИНДЕ

ВАРАНАСИ. (Уттар-Прадеш штат). (СЭТА). Индияның Коммунистиг партиязының ында эртип турар XII съездизинде отчёт илеткелдин, политиктиг резолюция төлевилелиниң болган ИКП-ниң Национал чөвүлелиниң организастыг ажыл дугайында киирген илеткелиниң талазы-биле санал берииишкиниери доозулган. Саналдаашкыннар үезинде чүве чугаалаан делегаттар партияның Бхатиндиге болган XI съездизинден бээр эрткен дөрт чыл дургузунда ИКП-ниң ажыл-чорудулгазын чаңгыс эш-сеткилдиг деткип турарын илергейлээн.

Национально-краеведческий отдел

РСФСР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң он сески чыыжынга соңгулдалар эрттирер дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) 86 чүүлүнге болгаш «РСФСР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар эрттирер дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунуң 13 чүүлүнге дүүштүр РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

РСФСР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң он сески чыыжынга соңгулдаларны 1982 чылдың июнь 20-де, воскресеньеде эрттирер.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.
РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1982 чылдың март 26.

РСФСР-ниң районнарның (хоорайларның) улус судтарынга улус судьяларын соңгуур дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) 164 чүүлүнге болгаш «РСФСР-ниң районнарның (хоорайларның) улус судтарынга соңгулдалар дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунуң 15 чүүлүнге дүүштүр РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

РСФСР-ниң районнарның (хоорайларның) улус судтарынга улус судьяларының соңгулдаларын 1982 чылдың июнь 20-де, воскресеньеде эрттирер.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.
РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1982 чылдың март 26.

* * *

Украин ССР-ниң, Белорус ССР-ниң, Үзбек ССР-ниң, Казах ССР-ниң, Грузин ССР-ниң, Азербайджан ССР-ниң, Литва ССР-ниң, Молдав ССР-ниң, Латви ССР-ниң, Кыргыс ССР-ниң, Таджик ССР-ниң, Армян ССР-ниң, Туркмен ССР-ниң болгаш Эстон ССР-ниң Дээди Советтериниң Президиумнарының улус депутаттарының, чер-чер Советтериниң соңгулдаларны ол-ла хүнде эрттирериниң доктаатказын.

Автономнуг республикаларның күрүне эрге-чагыргазының, түс чер органнарының соңгулдаларны эрттирериниң база доктаатказын.

Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарының чарлыктарының ёзугаар районнарның (хоорайларның) улус судтарынга улус судьяларының соңгулдаларын база 1982 чылдың июнь 20-де эрттирериниң доктаатказын.

Соңгулда кампаниязының үезинде районнарның (хоорайларның) улус судтарынга улус төлээлериниң соңгулдалары эртер.

Тыва АССР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң он сески чыыжынга соңгулдалар эрттирер дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) 74 чүүлүнге болгаш «Тыва АССР-ниң улус депутаттарының чөп-чер Советтеринге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 13 чүүлүнге дүүштүр Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Тыва АССР-ниң улус депутаттарының он сески чыыжынын чер-чер Советтеринге соңгулдаларны 1982 чылдың июнь 20-де, воскресеньеде эрттирер.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың март 26.

ССРЭ-НИҢ КАМГАЛАЛ МИНИСТРИНИҢ ДУЖААЛЫ

1982 чылдың март 28 № 85 Москва хоорай

Албан эрттиреринiң доктааткан хуусаазы төнген шериг албанныгларны ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден 1982 чылдың апрель-июньда халаар дугайында база шуут шериг албанынче ээлчеглиг келдириишкин дугайында

«Бүгү-ниити шериг хүлээлгезиниң дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузунга үндезилээш, **дужаарым болза:**

1. Шуут шериг албанының хуусаазы 1982 чылдың июль 1-де төнер шериг албанныгларны Совет Армиязын, Шериг-Далай Флодунуң, кызыгаар болгаш иштики шериг хүрээлениниң курлавырже 1982 чылдың апрель-июньда халаар.

2. Бо дужаалдың 1 пунктузун ёзугаар шериг албанныгларны курлавырже халаары-биле холбаштыр, Совет Армиязының, чер-чер Советтеринге соңгулдалар эрттирерин доктаатказын.

Автономнуг республикаларның күрүне эрге-чагыргазының, түс чер органнарының соңгулдаларны эрттирерин база доктаатказын.

Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарының чарлыктарының ёзугаар районнарның (хоорайларның) улус судтарынга улус судьяларының соңгулдаларын база 1982 чылдың июнь 20-де эрттирериниң доктаатказын.

Соңгулда кампаниязының үезинде районнарның (хоорайларның) улус судтарынга улус төлээлериниң соңгулдалары эртер.

3. Дужаалды бүгү роталарга, батареяларга, эскадрильяларга болгаш корабльдерге чарлап дыннадыр.

ССРЭ-ниң камгалал министри
Совет Эвилелиниң Маршалы Д. УСТИНОВ.

Советтер амыдыралы

ДЕПУТАТТАРГА БОЛГАШ АКТИВКЕ ДАЯНГАШ

Он бирги беш чылдың планныг даалгаларын чедишкиниг болгаш ажыр күүседир дээш суур болгаш көдээ Советтериң Бүгү-россия социалистиг чарыжының 1981 чылда Тыва АССР-ге тиилекчилериниң бирээзи болган Аксы-Барлык көдээ Совет (Барыын-Хемчик район) СӨКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бодупун девискээринде ажылагый участоктарын болгаш культура-чырыдыышкын, кадык камгалал, өөредилге черлериниң ажыл-чорудулгазын удуртур болгаш шын дүүштүрер талазы-биле, чон ортузунга кижизидилге ажылын организастаарынга эвээш эвес ажылдарны кылып чоруткан.

Көдээ Советтиң девискээринде «Барлык» совхозтуң улуг салбыры, амыдырал хандырылгазының хүлээп алыр пунктузу, садыг четкилери, ортумак школа, Культура-бажыңы, библиотека болгаш өске-даа организацияллар бар. Олар эрткен чылдың дургузунда багай эвес түңнелдерлиг ажылдап келген. Совхозтуң Аксы-Барлык салбыры 1981 чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарыныш планныг даалгаларын чедишкиниг күүсеткен. Оон-биле чергелештир малдың баш санын өстүрериниң планын чүзүн айы-биле күүседирин чедип алган. Салбырда ногаажылар бригадазы гектардан 110 ц. ногаа өстүрер хүлээлгезин 132 ц. чедиргеш, 7200 ц. ногаа бүдүрер социалистиг хүлээлгезин 2500 ц. кылдыр ажыр күүсеткен. Мал чемнери белеткээр бригада бир чижеглеп алган бода малга 9,2 чем единицазы белеткээр хүлээлгезин 10,2 чедиргеп.

Советтиң девискээринде амыдырал хандырылгазының болгаш садыгның организацияларының эки көргүүзүглерин чедип алган, коммунал хандырылга болгаш суур чаагайжыдылгазының талазы-биле элээн ажылдар кылдынган. Амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чонга 6,5 муң рубльге көргүзер тургаш, 7,5 муң рубль кылдыр күүсеткен. Ол болза бир кижиге 4 рубль 58 копеектиң орнунга, 6 рубль 03 копеек болганы ол. Садыг четкилери баранны үүрмектеп садарының чыл планын күүсеткен. Алдын-Булак суурда 18 бажыңны электрижиткен. 25 бажында газ киргеп. Чүрттээлга фондузунуң капитал септелгезин 12,5 муң рубльге кылыр тургаш, 14 муң рубльге чоруткан. Суурнуң кудумчуларынга хөй санныг ыяштарны болгаш чадаң үнүштерни тарып олуртқан, штакетниктерни кылган болгаш эргилерин сентээн.

Аксы-Барлык көдээ Совет, оон күүсүмү хамаатыларның хүүзүнда дузалал ажыл-агыйын хөгжүдүрүнче чогуур киҥээнгейни салбышаан, олардан алдынган мал продуктуларының артыкшылын садыл алырын эки организастап келген. Советтиң девискээринде чүрттеп турар ажылчы чоннарның өг-бүлелериниң барык шүүлтү чыгыызы бодаа болгаш шээр малдыг, азы хаван азырап турар. Совхоз ажылдакчыларының бети дээрге-ле картофель тарып алган турарыынче киҥээнгей салдынган. Хамаатыларның хүүзүнда дузалал ажыл-агыйындан эрткен чылын 320 центнер эштти, 67 центнер дүктү садып алырын организастаан.

Көдээ Советтиң девискээринде ажыл-агый, бүдүрүге болгаш албан организацияларының активтерин чедип алырынга Советтиң болгаш ооң П. К.-Т. Хомушку даргалаан күүсекчи комитединиң организакчы болгаш массалыг ажылының бедик дениедлин чүтүлга рольду ойнап турар. Көдээ Совет болгаш ооң күүсекчи комитеди боттарының ажыл-чорудулгазынга депутаттарга болгаш активке калбаа-биле даянып турар. Ылангыя күүсем доктаамал комиссияларның, депутаттар бөлүктериниң ажылын эки дүүштүрүп турарындан олар Советтиң сессиязынга болгаш күүсем хуралдарынга чүгаалажыр айтырыгларны белеткээринге идепкейлиг киржип, боттары чамдык айтырыгларны чүгаалажырын саналдан киирип турар.

Эрткен чылын көдээ Совет 6 сессияны чыылдырган, күүсем 12 хуралдарын эрттирген. Олларга чүгаалашкан айтырыгларның 20-ин доктаамал комиссияларның киржиллтези-биле белеткээн. Доктаамал комиссиялар перспективтиг планныг ажылдан турар болгаш Советтиң девискээринде бүдүрүлге болгаш организацияларның ажыл-чорудулгазын, планныг даалгалар күүселдезин хынаап, илерээн четпестерни чайладыр талазы-биле чогуур сүмелерни киирип, олардың күүселдезин чедип ап турар.

Советтиң девискээринде 3 депутаттар бөлүктери, 5 депутаттар постулары ажылдап турар. Олар доктаамал комиссиялар-биле харылзаалыг ажылдавышаан, чер-черде ажыл-херектиг байдалын күүскомга дыпшадып, ажылда четпестерни чайладыр талазы-биле саналдарны киирип, чамдык айтырыгларны күүсем хуралынга чүгаалажырыгыр-биле киирип турар. Депутаттар бөлүктери болгаш постулары хөй-ниитиниң бот-ажыл-чорудулгалыг организацияларының активтерин боттарының ажылынга киргиштирип, оларның санал-оналынга дайын ажылдан келген.

Күүскомда депутаттарның, доктаамал комиссияларның, депутаттар бөлүктериниң болгаш постуларының ажылының үүдүштүрүп турарындан олар Советтиң сессиязынга болгаш күүсем хуралдарынга чүгаалажыр айтырыгларны белеткээринге идепкейлиг киржип, боттары чамдык айтырыгларны чүгаалажырын саналдан киирип турар.

Хөй чарыдал болгаш материал негеттинмес чагыгларны чүрттакчы чонуң ниити күжү-биле күүсединг ап турар. Ынды арга-биле суурнуң кудумчуларынга элээп хөй ыяштарны болгаш чадаң үнүштерни тарып олуртқан, кудумчуларда штакетниктерни септээн, суур чаагайжыдылгазының өске-даа хөй ажылдары кылдынган. Чүрттакчылыг черлерни чаагайжыдарын эки-жидери-биле «Үлегерлиг бажың коданы» деп социалистиг чарышты организастаан болгаш ооң түңнелин ай-йёде үндүргеш, тиилекчилерни демдеглеп турар.

Алдын-Булак суурда массаполитиктиг, культура, чырыдыышкын ажылдарын организастаар талазы-биле ажылче көдээ Советтиң күүскому чогуур киҥээнгейни салып келген. Амгы чыыштың бирги сессиязынга соңгукчуларның 17 чагыын күүседири-биле хүлээп алган болгаш оларны боттандырар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган, күүседикчилерни болгаш хуусаалар ыын тодараткан. Ону ёзугаар 1980-1982 чылдарда 10 чагыны күүседир ужурлуг. Амгы үеде оларның 7-ин күүсеттингеп, үш чагыг күүседеде турар. Соңгукчуларның чагыы-биле ийи квартиралыг 6 чүрттелга бажыңнары, уругдар садыы, 2 хөй кажаазы, 4 кудук ажыглалда киргеп

ЛЕКЦИЯ ПРОПАГАНДАЗЫНЫҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

«Билиг» ниитилелиниң Тыва республика организациязының XIV конференциязы болуп эрткен. Аңаа отчёт илеткелдя ниитилелдиң баштаар черииниң даргазының бирги оралакчызы С. И. Шуклин кыдган. Ол ышкаш ревизия комиссиязының даргазы М. А. Ховалыгның илеткелии база дыпнаан.

Профобличөвүлелдиң даргазы Ш. П. Куулар съездиниң ажылының болгаш аңаа Л. И. Брежневтиң кайгамчык чугаазының дугайын база даштыкы чурттарның төлээлериниң күш-ажылчы кижи дугайында партия болгаш Совет чазактың кайы хире сагыш салыын турарын магадап көргенинииң дугайында оларның чугаазын допчулап дамчыткан. Кижилерниң күш-ажылын болгаш дыштанылгазын ажыктыг база таарымчалыг кылдыр организастаар дугайын, социалистиг чаршыны ужур-дузазының болгаш кижизидилге айтырыгына холбашкан чамдык чүүлдерни Ш. П. Куулар база чугаалаан. В. Бойко (Кызыл) мурнакчы дүржулганы нептередир талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чорудун турарын бодунуң саналынга айыткаш, педагогика институдунуң болгаш Иштики хереқтер министерствозунуң ажылдакчыларының лекция пропагандазынга эвээш киржип турарын шүгүмчүлээн. Барыын-Хемчик районда «Билиг» ниитилелиниң баштаар черииниң даргазы И. Очур, В. Сагды («Кара-Хаак» совхоз), К. Куулар («Чыраа-Бажы» совхоз) лекция пропагандазының талазы-биле кылдыныл турар болгаш чамдык чедир кылдымайын турар ажылдарга доктаап, аңаа хамаарыштыр боттуг сапылдарны бергеннер.

Республиканың «Билиг» ниитилели эрткен конференциязындан бөгүнге чедир организация талазы-биле быжыглып, 5017 лекторну хаара тутқан 289 эге организациядан тургустунуп, сан талазы-биле өскен.

Ниитилелдиң лекторлары болгаш эге организацияларлы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның «Лекция пропагандазының байдалының болгаш ону улам сайзырангайжыдарының дугайында» база «Идеологтуг. политика - кижизидилге л и г ажылды улам удуртулга болдурган, лекция пропагандазын экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Эрткен ийи чылдың дургузунда «Билиг» ниитилелиниң республика организациязының баштаар черии бодунуң ажылчорудулгазын лекция пропагандазының идейлиг утказын бедидиринче, шынарын экижидеринче, кол кичээнгейни угландырган. Совет улустуң амыдыралын, эртем-техниканың кайгамчык чедиишкиннерин көргүскен база мөзүлынар, совет патриотизм, урап түүл, медицина, санитар-гигиена болгаш өске-даа янзы-бүрү темаларга помчуп турар лекцияларның саны элээн көвүдээн.

Лекторларның, оларның арга-мергежилиниң дугайында айтырыгны илеткелчи-даа, сапал бергеннер-даа ооп эртпээн. Ол талазы-биле чамдык ажылдарны база кылып чоруткулаан. Чыл санында-ла он-оң лекторлар эвилел ужурдузалыг семинарларга киржип, билиин бедидип ап турар. Отчёттуг үениң дургузунда түгле Кызыл хоорайдан безин 132 лектор Бүгү-Эвилелдиң болгаш РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң организастаавы семинарга киришкен. Оон ынай, пайысылалда ийи чыл иштинде ажылдап турар лектор мергежилдиң школазында 20 ажыг кижи хаара туттунган. Семинарларга киришкен болгаш тускай өөредилгени эрткен лекторлар арга-дүржулгазын, билип алган чаа-таа түүлдерин өске эш-оорүнге дамчыдып берип турар. Улуг-улуг семинарларга-даа, лекция пропагандазының талазы-биле тускай өөренир курстарга-даа хөй кижи киришпес. Ындыг болганда, арга-дүржулгазы байлак лекторлар, тускай курс, семинар эртип өөренип алганнар өске-даа эш-оорүнге лекция номчуурунуң мергежилин, оон чажыттарын дамчыдып бээри тергиин чугула. Ол эки чанчыл болгаш үлегерчижек боон артар ужурлуг.

Республикада арга-дүржулгазы байлак, чон мурнуңга солун, политиктиг утка-шынары бедик, хөй санныг лекцияларны номчаан, чонуңун хүндүткелин чедип алган лекторлар эвээш эвес дээрэйн айыткаш, оларга хамаарыштыр П. Кирдеев, В. Чичинов (Кызыл), И. Чемезов(Ак-Довурак), И. Достай (Каа-Хем), А. Чүчүн, В. Оюн (Кызыл район), К. Куулар (Чөөн-Хемчик), А. Хертек (Мөңгүн-Тайга) болгаш өскелерни-даа илеткелчи адаан. Лекцияны болүктеп номчуурун — соолгу үеде лекция пропагандазының мурнакчы, дешилгелиг хевирин апарганын конференцияга онзалап демдеглээн. Ол хевирни Кызыл хоорай, Каа-Хем, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарда калбаа-биле эки ажылдап турар.

Эки түүлдер хөй-даа болза, лекция пропагандазында четпестер ам-даа барын илеткелчи-даа, санал бергеннер-даа тодаргай айыткан. Номчуттуп турар чамдык лекцияларның шынары, дээштии база ажыктыг талазы ам-даа куду деңнелде, ажылдың ажык-тыынга болгаш шынарынга, күш-ажылдың будүүркүлүүн бедидиринге хамаарыштыр, камналга, корум-чүрүм болгаш мөзү-шынар, көдээ ажылагый, атеизм, социалистиг чаршы, аныяктар ортузунга коммунистиг кижизидилге болгаш күш-дамыр кижизидилгезининг темазынга лекциялар эвээш. Республиканың «Билиг» ниитилел организацияларының баштаар черииниң чанында эртем-методиктиг човүлелдериниң болгаш район организацияларында секциялардың ролүн ам-даа куду дээрэйн, лекция пропагандазында тодаргай, ажыл-шинчи, дайынчы болгаш шаап халдакчы саддар ам-даа бедик деннелде эвезин конференцияга санал бергеннер шыңгыы шүгүмчүлээн.

«Билиг» ниитилелиниң бүгү эрге организацияларының ажылын хүн бүрү тодаргай удуртуп, оларның ажылының дугайында отчедуп дыңнап, планын бадылап, контролга алыры партия эге организацияларының чугула сорулгазы болур. «Билиг» ниитилелиниң бүгү-ле лекторларының бөгүн чугула хүлээлгези — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге Л. И. Брежневтиң чугаазын, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, «ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының дугайында» доктаалдынла тодаратпышаан СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказының талазы-биле улуг нарын, тарыысалгалыг сорулгаларны күш-ажылчы кижи бүрүзүнге бедүүн болгаш билдингир кылдыр тайылбырлары, ленинизм бүрүзү солун, шынарлыг, дээштии болурун чедип алыры болур.

Конференциянга РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черииниң төлээзи И. Д. Рукосуев болгаш СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи А. К. Кандзай олар киржип, чүве чугаалааннар.

«Билиг» ниитилелиниң баштайгы организастыг пленуму болган. Аңаа «Билиг» ниитилелиниң баштаар черииниң даргазынга В. А. Копеел-оолду, ревизия комиссиязының хураалынга оон даргазынга В. К. Зубаревти соңгаан.

К. ТУЛУШ.

УЛУС ТӨЛӨӨЛЕРИ

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1981 чылдың ноябрь 24-те хүлээп алганы «Улус төлөөлериниң эвилеглиг соңгулдаларының дугайында» Чарлыгга үндезилээш, Тыва АССР-ниң депутаттыг кээринге 1982 чылдың апрель 1-деп май 15-ке чедир хуусаада улус төлөөлериниң соңгулдаларын чорудар дугайында доктаадылды хүлээп алган.

Совет суд демократияга үндезилеттинип тургустунган бүүлүг улустуң суд болуп турар. Улус төлөөлериниң соңгулдазы— чүгүлә политиктиг кампания, аңаа эң төлептиг оолдар, кыстар соңгуттурар. Судка улус төлөөлериниң киржилгези дээрге күрүнеэн эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны киириштиреринииң база бир хевири болур.

В. И. Ленин шын шиидилгени боттандырарынга ажылчы чоннарның калбак киржилгези онза ужур-дузалыг болур деп санап чораан. «Бис боттарывыс шиидер ужурлуг бис, чуртту эргелеп башкарырынга болгаш судка хамаатылар шупту киржир ужурлуг» деп, В. И. Ленин айыткан.

РСФСР-ниң Суд тургузуунуң дугайында хоойлузуунуң 10 чүүлүн ёзугаар судтарга херектерни коллегиалыг көрүп турар. Бүгү судтарның бирги чадазынга херектерни судья болгаш ийи улус төлөөзи составтыг сайгарып көөр.

Шын шиидилгени боттандырып, хүлээлгезин күүседип турар үеде улус төлөөлери судья-биле дең эргелиг болуру РСФСР-ниң Суд тургузуунуң дугайында хоойлунуң 11 чүүлүнде быжыглаттынган. Судка бүгү айтырыглар бедүүн хөй бадылаашкынның алганы-биле шиитпирлеттинер. Улус төлөөлериң судтарга боттарының хүлээлгезин күүседип-биле чылда ийи неделядан хөй эвес эдилер ёзугаар келдирер. Оларның киржилгези-биле эрелээн херек доозулбаан таварылгада ол хуусаа узай берин болур. Улус төлөөзиниң хүлээлгезин күүседир үезин баш бурулгаар дыңнаткан турары эргежок чугула. Чүге дээрге ону ажылдап турган черииден ий-шаанда хостаары, херектиң бүгү материалы-биле танышкын алыр арганы бээри ол.

Херектерни шын сайгарып көөрде, улус төлөөлери кезеңге болгаш негелде херектерииге хамаарышкан дүрүмнерни, саавыларны тавышкын алыр ужурлуг. Ол болза херекти бүгү талалыг, долу истээрин болгаш шын шииткел болгаш шиитпир үндүрерин хандырар. Херекти шын шиитпирлээри, суд сайгарылгазының шынары, оон кижизидилгелиг ужур-дузазы суд хуралынга судья болгаш улус төлөөлериниң кайы хире эки белеткенгенинден хамаарыжыр. Улус төлөөлери судья-биле кады херектиң талазы-биле чыгдынган көрүүзүн материалдарын хынаарынга идепкейлиг киржир хүлээлгелиг. Суд хуралынга олар судтаттырыкчыдан, негекчидеп, харылакчыдан, хомудакчыдан, хереченнерден, эксперттен болгаш суд чорудулгазының өске-даа киржикчилериниң айтырыг салыр эргелиг. Улус төлөөлери ол херекти көөрүнге холбашкан айтырыгларны судья-биле пады шиитпирлээр. Чижээ, келбейн барган хереченнер ийикпе, азы суд чорудулгазының өске-даа киржикчилерии чокка херекти сайгарын болур бе деп дугайында айтырыгны шиитпирлээр.

Немелде документилер негээр, хереченнер келдирер, экспертомуйлаар, херекти көөрүн соңгаарладыр ийикпе, азы катап негелгеже эгидер дугайында талалариың дилеп кылыр эргези хоойлуда нөрдүнген. От айтырыгны суд залынга олурда ийикпе, азы човүлежир өрээлге шиитпирлеп көөр. Улус төлөзиң судтаттырыкчының, хомудакчының, негекчиниң, харылакчының төрели, херекке хереченнерниң, истекчи, эксперт болуп киришкен, боттарының аразында төрел база херекке соңуургаадыг болу берген таварылгада болгаш оон киржилгези-биле көргеи херекти соңсаткан дугайында доктаал соңуттунган таварылгада од херекти катап көөрүнге киришпес.

Суд составынга судтаттырыкчы, хомудакчы, негекчи болгаш өске-даа талалар удурланыышкыны чарлап болтур. Удурланыышкынны судту дарталаан судьяга ийикпе, аңаа улус төлөзиниң бирээзиниге хамаарыштыр чарлаанда, артыкан шиитккечилер ук херекти кайчаар көөрүн шиитпирлээр. Судтуң бүгү составынга, ол ышкаш прокурорга, суд секретарынга, экспертке, хөлемечиге удурланыышкын чарлаан таварылгада судтуң шупту составы човүлежир өрээлге тускайлангаш, хөй дуруузунуң бадылаашкынын барымдаалап, тодаргай доктаалды үндүрер.

Судка талаларның чугаазын, негелде херээниң талазы-биле прокурорнуң түнел саналын, судтаттырыкчының сөөлгү сөзүн дыңнаан соонда, суд шииткел азы шиитпир үндүрери-биле човүлежир өрээлге тускайлангаш, аңаа суд составындан өске кижилер турбас болгаш човүлежир өрээлдиң хаалгыг болурун камгалаарын хөөлгу негеп турар. Човүлежир өрээлге шиитккел үндүрер үеде судтаттырыкчының бүрүүдаттырган үүлгедин болган бе, ол үүлгедигин судтаттырыкчы кылган бе, Кеземче кодекизиниң кайы дүрүмчүүлүн сагырыл, кандыг кезеңче яланы опаарып дээш ышкаш, өске-даа айтырыгларны хөй бадылаашкын алгаавыдаа шиитпирлеп көөр. Судья аазы улус төлөзии үндүрген шиитпирге чөпшээрешпейн барган таварылгада бодунуң онза саналын билээш, херекке кожар, ону судка чарлавас. Негелде херээниң талазы-биле шиитпир үндүрерде негекчиниң кандыг эргезин болгаш соңууралын үрээнил, ону катап тургузар дээш харылакчы чүүлү кылыр ужурлуг болурул деп айтырыгны шиитпирлээр.

Кезеңче болгаш негелде херектерии судка көрүп, шын шиидилгени боттандырып турган, судья болгаш улус төлөзлери хамаарышпас эргелиг. Бо ниппиин болза херектерни хөөлгу ёзугаар социалистиг медерел-биле шын көөрүн, өскении талазындан кандыгдаа салдарны болдурбазын хандырып турар.

Суд чорудулгазының киржизидилгелиг салдарын мүнгелдиреи онза чугула.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1961 чылда бадылаан улус судьяларын болгаш улус төлөзлерин дедир ышкыртыр чурумунуң дугайында саавырын ёзугаар соңгукчуларның көргүскен идегелин бүгүредип шыдавайн барган улус төлөзлерин хуусаа бетинде, оон соңгутқан коллективниң шиитпири-биле дедир ышкыртып болур. РСФСР-ниң суд тургузуунуң дугайында хоойлузунда улус судьязының хүлээлгезин тур үеде кайы-бир улус төлөзии күүседир ышкыр ону райкүүсөөн томуйлап болуру нөрдүгеп.

Ажылчын, албан-хаанчы улус төлөзии хүлээлгезин күүседип турар үеде шалыны хевээр артар. Ажыллавайн турар улус төлөзлериге хүнде бир рубльди төлөөр. Олар командировка чоруур болза, оон бүгү шүүдлиг суд норма ёзугаар төлөөр.

Улус төлөзлериниң ажылы судка херектер сайгарып көөрү-биле ныыгаралтыышмас. Олар улус судунуң өске ажыл-чорудулгазыңга база дузалажып турар. Улус төлөзлериниң ажылын организастаары-биле улус судтарыңда улус төлөзлериниң човүлелдери ажылдап турар. Ону улус төлөзлериниң ниити хуралында соңгуур. Ол човүлелдерниң ажылы шенелдеге шиитпиргенериң хайгаараар, суд шиитпирлериниң болгаш түскай доктаалдарының күүселдезин хынаар база ээш хүүлүнүң судтарының ажылынга дузалаар болгаш өске-даа секциялардың болгурбазын хандырып турар.

Эрткен соңгулдада соңгукчан дыка хөй улус төлөзлери соңгукчулар мурнуңга отчёттарын берип, олар-биле харылаазылыг, идепкейлиг ажылдан турарлар. Оларга Тес-Хемде «О. Шынаа» совхозтуң бухгалтери А. В. Кидисей, «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны Ч. К. Араптан, зоотехник К. М. Суваңдин, Туран хоорайдан Культура бажыңының директору М. М. Оюн, пенсионер Маады Чигжит, Каа-Хем райондан Е. С. Тараканова, З. Л. Фазылова, Кызыл хоорайдан Б. С. Ховалыг, В. С. Хавламова, Чөөн-Хемчик райондан С. С. Сандан, Л. Л. Донгак болгаш оон-даа өскелериниң адап болур.

Б. БЮРБЮ, юрист.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

УЛУГ ЛЕНИНГЕ ТУРАСКААЛДЫ ТУРГУЗАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Делегей продетариадының баштынчызы Владимир Ильич Ленинге тураскаалды март 26-да тургузуп кирипкен. Тураскаал салып эгелээринге ёзугалынга Вьетнамның Компартиязының удуртукчулары, ВКП-ниң V съездизиниң ажылынга киржири-биле ында барган СЭКП-ниң делегациязы СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев баштадыр, ажы-дүнма өске-даа партияларның удуртукчулары барган.

ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, партияның Хавой хооркомуның бирги секретары Ле Ван Лыонг биле М. С. Горбачев митингиге чүве чугаалаан. В. И. Ленинге тураскаалды Вьетнам найысыладың дал ортузунда тургузуп эгелээни СЭКП-ниң болгаш ВКП-ниң чангыс эптиишиң, ленинизмниң тугунга вьетнам коммунистериниң шынчызының чыыртыкылыг демдээ-дир деп, олар онзалап демдеглээн.

УЖУРАЖЫЫШКЫН БОЛГАН

ПРАГА. (СЭТА). БКП-ниң, ВСАП-тың, Вьетнамның Компартиязының, ГСЧП-ниң, Кубаның Компартиязының, Лаос тун Улустуң-революстуг партиязының, МАРП-ның, ПКАП-тың, РКП-ниң, СЭКП-ниң болгаш ЧКП-ниң төп комитеттериниң пропаганда, массалыг информация чепсектериниң болгаш делегей информациязының килдистериниң удуртукчуларының ужуражыышкыны Прагага болган.

Ол чөвүлел хуралдың ажылында СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң эргелекчизи Е. М. Тяжельников биле СЭКП ТК-ның Делегей информациязының килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы Ю. И. Кандалов киришкен.

Идеологтуг болгаш политика-кижизидилгелиг ажылдың дүржулгазын ужуражыышкынның киржикчилери солушкан. Делегейниң амгы чидигленген байдалдарында акы-дүнма чурттарның массалыг информация чепсектериниң ажыл-чорудулгазының чамдык чугула айтырыгларын чугаалашкан.

Делегациялардың удуртукчуларын ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, секретары В. Биляк, ЧКП ТК-ның секретары Я. Фойтик хүлээп алган.

ГДР. Лейпцигке эрткен чаңчыл анарган Делегейниң часы ярмарказының доктаамал киржикчизи Совет Эвилели боон турар. Бо чылын Совет Эвилели аңаа киржип келгениден бээр 60 чылынга холбаштыр чурттуң коллективтиг делгелгезин организастаан.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң павильону.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

НЕФТЬ ТЫВЫЖЫ КӨВҮДЭЭН

ДЕЛИ. (СЭТА). Амгы 1981-82 саң-хөө чылының баштайгы он бир айларының дургузунда Индияда нефть тывыжы 14,5 миллион тонна четкенин ПТИ агенство дыңнаткан.

Нефть тывыжын көвүдедири, үлетпүрүүн ол чугула чиг-эди-биле болуп хандыртынары —национал экономиканың мурнуңда турар эң чугула сорулгаларның бирээзидир. Социал-экономиктиг хөгжүдениң алдыгы беш чылында (1980-1985 чылдарда) ол сорулганы шиитпирлээринге күрүне 30 миллиард рупий акшаны тускайлап турар.

Нефть тывыжын көвүдедириниң планнарын боттандырарын нефть болгаш бойдус газының талазы-биле күрүне комиссиязынга даскан. Ол комиссиянын специалистери Ассам, Трипур, Барыын Бенгалия болгаш чурттуң өскедаа штаттарында нефтилиг черлериниң контроль өрүмнээшкиннерин эгелей бергеп.

Амгы үениң болбазырагай дериг-хереқселдерии калбаа-биле шиңгээткенииң болгаш техниканы ажыглаанының түңнелинде нефть тывыжы чуртта көвүдээн. Бо талазы-биле улуг дузаламчыны Индияга Совет Эвилели көргүзүп турар. Нефть болгаш газ бар 40 хире черлерни совет специалистериниң киржилгези-биле шинчилеп тыпкан. Ол черлер Индияның амгы үеде ап турар бүгү нефтизиниң 70 хуузун берии эгелээн.

Нефть болгаш газ тывыжының талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш Индияның аразынга кады ажылдажылга он чыл буруңгаар, кажан Гуджарат штатка байлак нефтилиг районну ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле тыпкандан бээр калбарып эгелээн. Ол районуң нефть курлавырлары дыка хөй болган. Оон дараазында чылдарда Бараунидеболгаш Койялиде нефть болбаззырадып кылыр күрүне заводтарын тударынга Совет Эвилели Индияга дузалаан. Матхурда нефть болбазырадыр чаа заводтуң тудуу доозтур чыгаан. Оон төлевилел күүдүү — чылда 6 миллион тонна нефть.

ТАЙБЫҢ-КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕННИҢ БАЙЛАА

Хельсинкиге чедип алдынган дугуржуун алышкынарга холбаштыр Мадрид шүүлгенииың мурнуңда чугула болган харыысалгалыг сорулгалар турар. Делегей байдалын кадыкшыдарынга, боо-чепсектерни эдерер бүдүрерин шегләэринге болгаш шериглериниң удурланыштыр туржур чоруунуң деннелиң кудуладырынга идегелдерин ол ужуражыышкын-биле үүлге Европаның эвес, харын бүгү делегейнин улустары холбаштырып турар. Мадрид ужуражыышкынына совет делегациянның баштыкы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министрииниң оралакчызы Л. Ф. Ильичев ол дугайын Москвага болган парлалга конференциялынга медеглээн.

Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чоруктуң шынап-ла эргим үнелеп турар ындыг кижилерниң күжениишкиннери-биле улустарның идегелиң бадыткаар дээш Мадрид ужуражыышкынынга эвээш эвес үүлдер кылдынган деп саанарының бүгү барымдаазыл бар. Болуушкуннарның алыс барымдаазын болгаш объективтиг байдалдарны ёзугаар алырга, ужуражыышкынын түңнел үе-чадазы болган турар ужурлуг оон эртнең үе-чадазы чогуур утказы-биле көөрге, аңаа эрттиришкен аргаларның үе-чадазы болган. Ол хамыктын мурнуңда АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле оон чамдык эвилелчилериниң эвлеп алган шаптыктаашкынныг туружкунун уржуу болган.

Күрүнелер аразында харылзаалариың эрге-хөөлүү болгаш этника талазы-биле тургустунун келген норма-чижектерин дерзии ёзу-биле үрээп чорукка Мадрид ужуражыышкынының киржикчилери таварыжы бергенин Л. И. Ильичев демделээн. Кризистиг байдалды тургузарын оралдашкаш, АКШ-тың төлээлекчилери ниити-европейжи чорудулгага бүзүрелли баксырадырын, Европага байдалды чидигендирерии болгаш оон үламыдан Барыын Европага хамаарыштыр АКШ-тың ону чаа америк ракеталарны адын үндүрериниң шеңү болдурар дээр дерзии планнарын боттандырарын чигедирин кыыткан. Оон-биле кады олар сөөлиалистиг чурттар-биле Барыын Европа чурттарының чогумчалыг экономиктиг харылзааларын калбартырынга шаптыктаарын бүзээнер.

Ниити-европейжи чорудулганы камгалаарын болгаш хөгжүдерин, Мадрид ужуражыышкынының чедиишкинниг доозтуруи Совет Эвилелинде улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XVII съездизиниң түүе чугаалаан тура, эш Л. И. Брежневтиң медеглээни шынаы: «...Бис болза, Мадридте ужуражыышкынының киржикчилерии, кажан ол болуунуң ажылын катап эгелей бээрге, ужуражыышкынны организастаанының кол эрге-ажыылыңе — Европага айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларынче алызында кээп киргеи турарын күзеп турар бис. Ындыг чангаш бистиң диптиң улустарывыга аажок чугула Европага шериг талазы-биле чавырыышкынны күзевишаан, база чепсеглеништиккинии дужүрер талазы-биле конференцияны чылдырарынга оруктуң күзеп турар бис».

Күткүкчү пропагандаңы болгаш авыастыг өңчүк-чөңгээлерни бодамчалыг политиктиг көрүүшкүн болгаш сарыылдыг бодал ажып эртер, кандыг-бир баштайгы негелделерни кедүрбейн, Мадрид ужуражыышкынының бүгү киржикчилери боттарының ужуражыышкынын боттуг ёзу-биле көөр боор деп, идегелии Л. Ф. Ильичев илертейлээн.

Европага бүзүрежилгени болгаш айыыл чок чоруктуң быжыглаарының база чепсеглеништиккинии дужүрериниң хемчегериниң талазы-биле конференцияны чылдырар дугайында айтырыг Мадрид ужуражыышкынының кол күзээнгейинде турар деп, журналистерии айтырыгларына харыылап тура ол онзалап демдеглээн.

АКШ болгаш НАТО талазы-биле оон чамдык эвилелчилери Хельсинкиниң Түңнел актыгының принциптерин болгаш хамыктын мурнуңда хамаарышпас деп эргелиг болуурунун болгаш өске курнелерии ниитиин хөреқтерии холгаарлаазының принциии дерзии ёзу-биле үреп турарын илереткен каш-даа чижектерии Л. Ф. Ильичев көрүскеп.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЛИОН ЯРМАРКАЗЫ

ЛИОН. (СЭТА-ның түскай корр. М. Князьков). Делегейниң чамчылчаан Лион ярмарказынга Совет Эвилелиниң национал хүнүн эрттиргеп. Ол хүн делгем совет павильонга кижилер онза хөй болган. Советтер чуртунуң бөгүнгү хүнүн, экономикага болган культурага оон чедиишкиннерин, ССРЭ-ниң тайбыңга ынак даштыкы политиказының дугайын эки билии алыр дээш Лионнуң болгаш оон чоогунда хоорайларның чурттакчылары аңаа сөктүп кээп турар. Ол-да бүгүнүң дугайын павильонда делгээн түүлдер тодаргай көргүзүп турар.

Ярмаркада киржип турар 20 ажыг совет даштыкы садыг каттыжыышкыннары 3 муң ажыг түүлдерии делгеп көргүскеп. РСФСР-ниң, Молдавиниың, Казахстаның, Арменниың, Прибалтика республикаларының 180 будуруглелери боттарының продукциязын ында көргүзүп турар. Франция-биле калбак садыг харылзаалардыг Белорусе ССР-ни бо чылын ярмаркада түскай онзалап көргүскеп. Минскиниң делегейде сураг-хаан тракторлары, ССРЭ-ге кыдынган каңналга дериглери, станоктар, парын приборлар, келген кижилериң кичээнгейин хаара тудуп турар. Космосту, өөренип шинчилээринииң талазынга Совет Эвилелиниң чедиишкиннериие турасказаткан стенд чанында кижилер кезээде хөй.

Совет делгиринии аажок улуг чедиишкиннииг болуп турарының дугайын үнелелдер дептериңде хөй санныг бижиглелдер хереченип турар.

Совет павильонуң бүгү-ле чүүлдери-биле аажок улуг сонуургалдыг таныштывыс деп, ССРЭ-ниң национал хүнүн таварыштыр болган хүлээп алышкынга Лионнуң төргиелчини Ф. Коломб медеглээн. Лион ярмарказынга Совет Эвилелиниң киржилгезинин улуг ужур-дузалыын ол айтып. Франциянын болгаш ССРЭ-ниң удустарының аразынга билчиишкиннии быжыглаарынга идиг берип турар ийи чурттуң специалистериниң аразынга дорт харылзажылгаларың чугулазын онзалап демдеглээн.

СОМОСАЧЫЛАРНЫҢ ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭЛЕРИ

МАНАГУА. (СЭТА). АКШ-тың төп разведка эргелелиниң боо-чепсек болгаш санхөө-биле хандырып турар сомосачы контрреволюстуг дээрбечилери Никарагуаның Гондурас-биле кызыгаарлашкак районнарынче халдаашкыннарны болгаш чепсектиг өнчүк-чөңгээлерни үргүлүлеп турар.

Гондурас шериглериниң деткимчези-биле ол дээрбечилер Никарагуаның Эль-Эспино болгаш Сакатон деп кызыгаар камгалал черлериниче чепсектиг халдаашкынны кылганын республиканың национал камгалал министерствозу ыынаткан. Чепсектиг дээрбечилер Гондурастың девискээриилеп пулемёттар-биле боолаашкынга чаглактанып алгаш, халдаашкынны кылганнар.

Сандинонуң улуечу армизының дайынчыларының шиитпирлиг ойтур согуушкынналарынга шылаштаан дээрбечилер Гондурастың девискээрииче дешкен.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Никарагуада революстуг чорудулганы божанналыр талазы-биле чажыт үүлгедиглерии кылыын АКШ-тың президентиин Рейган тускай чаңчыскаанын Эй-би-си деп америк телекомпания дыңнаткан.

Никарагуага улур чепсектиг халдаашкыннарны колдуунда Гондурастың девискаринлеп кылып турарын телекомпания демделээн.

ДАШТЫКЫДА КУЛЬТУРАНЫҢ ЧАА ЧҮҮЛДЕРИ

ПРАГА. ЧССР-ниң күрүне ширктериниң коллективтери чайгы гастроль сезонунга белеткенип эгелээн. «Прага» ширктиң артистери Совет Эвилелиниң хоорайларынче он бешки удаа узуп хуусаалыг аян-чорукче үнүптер. Чехословак артистер Минскиге, Смоленскиге, Пековка, Новгородка болгаш өске-даа хоорайларга ойнаар. Бо чылын олар ССРЭ-ге боттарының оон көргүзүүлериниң он үшке миллион көрүкчүзүн байындалдыг уткуурунга белеткеп турар.

Чехословак цирк ураң чүүлү делегейниң хөй-хөй чурттарында калбак сураглаан. Ыдыкчылар, жонглёрлар, акробаттар оюнары кезээде чедиишкиннииг болур. Өөредилгээн даргыг амытаннар номерлери ширктериниң программазынга калбак-биле кирер.

* * *

ВЬЕНТЬЯН. Журналисчи мергежилдиг школазы ында байырлалдыг байдалда ажыттынган. Кичээлдериниң программазы марксизм-ленинизмниң үндезиниерии, журналистиканың теориязын болгаш практиказын дыңнакчыларга таныштырарын көрүп турар.

* * *

УЛАН-БАТОР. Орус болгаш совет авторларның чогаалдарын ёзугаар тургускан шиилер моол театрларның репертуарының чугула кезээ. Күрүнеэн Д. Напагдорж аттыг шин театрының коллективи бодунуң аныяк көрүкчүлерии С. Маршактың «Моортай бажыңы» деп шиизиниң баштайгы көргүзүү-биле, а күрүнеии Улан-Баторда ойнаарактар театры — азербайджан драматург А. Абу-Бакарның «Чугаалаар дожга» деп шиизи-биле өөрткен.

МАР-ның Күрүнеии опера болгаш балединии үлегерлиг театрынга П. И. Чайковскийниң «Щелкунчик» деп балединии тургузар ажылдың доозтуруи театрга хандыкпылдыглар улуг соңуургал-биле маңаэн турар.

* * *

ХОШИМИНЬ. Республиканың Мурнуу чугунун эң улуг хоорайы — Хошиминиң дал ортузунда вьетнам шиитпелел-политиктиг болгаш ураң-чечен литератураның чаа номнары, совет авторларның, ажы-дүнма социалистиг өске чурттардан чогаалчыларның чогаалдарындан очулгалар.

* * *

ПАРИЖ. Палестин культура салгалын камгалаң артыпар талазы-биле делегей ассоциязиязы Парижте тургустунган. Оон президентиниге хөй-шиитчи кежигүлекчы, «Улустар аразында тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шиилелдиң лауреазы Шон Макбрайтын соңгаан.

Палестин культураның чогаалдарын оорлаар болгаш дурум чокка ап азыр чорудулгаларга шаптыктаарын ук ассоциязия бодупук сорулгазы кылдыр салган. Культура салгалын камгалаң калаганнар талазы-биле делегей конференциялар болгаш харылаазылыг ол чогаалдарга хамаарыштырарын чедип алырын чаа организацияга оралдажыр бодаллыг.

Ш. Макбрайтын дыңнаткаңын ёзугаар алырга, ассоциязияга ЮНЕСКО-нуң чанында консультативтиг организацияга болур эргеш тыпсыр дугайында дилеп киирер.

* * *

СТОКГОЛЬМ. Швед композиторлар эвилелиниң эрттирип турары «Швед час» деп музыка фестивалы ыыта ажыттынган. Фестивальдың үелериинде ангыда, ында ленттыкы кээ-даа чурттарның, ол ышкаш ССРЭ-ниң композиторлары болгаш күүселдиичилери киржип турар.

Ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чогаадылгазының республика фестивалын эрттиреринiң

НЕГЕЛДЕЛЕРИ

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга болгаш Совет Тываның 40 чылынга тураскаатказ ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чогаадылганы улам ынай сайзырадыр, ооң амыдыралбиле харылзаазын быжыглаар, ажылчы чоннарның, аныяктарның, эстетиктиг болгаш уран чүүл кижизидилгезин экижидер, калбак хөй-ниитини, будурүлгелериниң болгаш организацияларның удуртукчуларын культура-чырыдыышкын албан черлериниң, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң ажыл-чорудулгазынче хаара тудар, хостуг үеви чеп ажыглаар болгаш чоннуң культура хандырылгазын сайзыраңгайжыдар сорулгалыг эрттирип турар. Фестивалга белеткел болгаш ону эрттирип турар үе ажылчы чоннарның, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезин улам ыцай экижидеринге, күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи-политиктиг идепкейин бедидеринге салдарлыг болур.

Ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чүүл чогаадылгазының фестивалын республиканың Культура министерствозу, ВЛКСМ обкому, профобличүвүдел организастап эрттирер.

Ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чогаадылгазының фестивалының сорулгалары.

Фестивальдың кол сорулгалары болза:

Культура болгаш уран чүүл албан черлеринiң ажылчы чоннарның эстетиктиг кижизидилге талазы-биле ажылчорудулгазын экижидери, массалыг уран чогаадылгазының болгаш бот-тывынгыр уран чүүлдүң бүтүү хевирлериниң болгаш жанрларының улам ыцай хөгжүлдези, бот-тывынгыр уран чүүлдүң бар бөлгүмнерин база коллективтерин быжыглаары болгаш чаалаарын тургузары, ынаар ажылчыннарның, албан-ажакчыларның, студентилериниң болгаш сургуулдарның калбак массалавын хаара тударын:

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының, ССРЭ-ниң тургустунганының бүтүү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң маадырлыг төөгүзүнүң, совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарын, ажылчын аңгының, улусчу интеллигенцияның шудургу, тургузукчу күш-ажылын уран чүүлдүң аргалары-биле пропагандалаары;

Совет Эвилелиниң иштики болгаш даштыкы политиказының чедиишкиннерин, СЭКПниң, Совет чазактың Тайбың программазын боттандырары, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эви дээш соксаал чок демиселин көргүзери;

бот-тывынгыр уран чүүлдүң идея-уран-чечен деңнелин бедидери, ооң репертуарын совет драматургиязының, музыканың, хореографиязының бедик утка-шынарлыг чогаалдары-биле, ада-чурт болгаш даштыкы классикалың, ССРЭниң болгаш социалистиг дем каттыштырылга чурттарының улустарының хөй националдыг уран чүүлүнүң, улусчу чогаадылганың эң дээре үлегерлери-биле байыдары;

бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң күүсединчи мергежилин сайзыраңгайжыдары, коллективтерге чогаадыкчы болгаш кижизидилге ажылын экижидери, киржикчилерге бедик идейлиг мөзүшынарларыны, күш-ажылга болгаш хөй-ниити үүлөзөлгезинге коммунистиг хамаарылганы кижизидери;

бот-тывынгыр коллективтерни дээди болгаш ортумак тускай эртемниг удуртукчу кадрлар-биле улам быжыглаары, бөлгүмнериниң болгаш коллективтериниң удуртукчуларының белеткелиниң талазы-биле ажылды экижидери, бот-тывынгыр уран чүүлдү удуртуруңга хөй-ниитичи эгелээшкинни калбартыры;

бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери чоннуң культура хандырылгазынга калбак киришптирери:

бот-тывынгыр уран чүүлдүң чедиишкиннерин пропагандалаары, чурттакчы чонга чурттап, өөренип турар черинiң аайы-биле, клубтарга, культура бажыңнарынга, орудларынга, парктарга, дыштанылга зоналарынга, будүрүлгелерге, тудугларга, совхозтарга, телевиденне дамчыштыр эң дээре концерттер программаларын хөйүг-биле көргүзери;

бот-тывынгыр болгаш профессионал уран чүүдерiниң чогаадыкчы кады ажылдажылгазын хөгжүдери, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң киржикчилерине чогаадыкчы ажылдакчыларның шеф дуузазы чедирерин идепкейжидери;

бот-тывынгыр уран чүүлдүң материалдыг баазазын быжыглаары, культура-чырыдыышкын албан черлериниң тудугларының септелгезин болгаш ажыглалга киирериниң хыналдазын күштелдирери, оларның хөгжүм херекселдери, дериг-херекселдер-биле хандырылгазын экижидери, будүрүлгелериниң болгаш хөй-ниитиниң чуртталга чөрлеринде кызыл булуңнарга бот-тывынгыр коллективтериниң белеткелиринге эргежок чүгүлә байдалдарны тургузары.

РЕСПУБЛИКА ФЕСТИВАЛЫН ЭРТТИРЕРИНИҢ ЧУРУМУ

Ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чогаадылгазының республика фестивалынга ажылчыннар, албан-хаакчылар, студентилер, ниити билиг школалараның өөреникчилери, профессионал-техниктиг училищелерниң, тускай ортумак өөредилге черлериниң сургуулдары киржир.

Фестивальды музыка, хореография, театр, уран чүрүлга, каасталга-шимелде, цирк, фото болгаш кино уран чүүлдериниң аайы-биле эрттирер.

Фестивальдың эртип турар үезинде **музыка уран чүүлүнүң талазы-биле** улустуң ниити ырларының, ыры болгаш таңны ансамбльдериниң, үрер хөгжүм херекселдериниң оркестрлериниң, улустуң хөгжүм херекселдериниң, эстрада оркестрлериниң, ыры-хөгжүм ансамбльдериниң, хөгжүмчүлериниң, ыраажылардың конкурстарын;

хореография уран чүүлүнүң талазы-биле улусчу танцыларының коллективтериниң, амгы бал танцыларының көрүлделерин;

театр уран чүүлүнүң талазы-биле улусчу театрларының, шин коллективтериниң, агитбригадаларының, шүлүк номчукчуларының көрүлделерин;

чурулга болгаш каасталгашимелде уран чүүлүнүң талазы-биле бот-тывынгыр чурукчуларның болгаш каасталгашимелде ус-шеверлериниң чогаалдарының делгелгелерин:

цирк уран чүүлүнүң талазыбиле цирк коллективтериниң тускай көргүзүглер күүседикчилериниң көрүлделерин;

фото уран чүүл талазыбиле фото-чуруктар тырттырарынга хандыкшылдыгларның ажылдарының делгелгелерiн;

кино уран чүүлүнүң талазы-биле кино тырттырарынга ынактарның киноларының көрүлделерин эрттирер.

Фестивальды үш эдлеглиг эрттирер:

бирги эдлег — будүрүлгелерге, совхозтарга, албан организация черлеринге, школаларга, өөредилге черлеринге 1982 чылдың марттан декабрьга чедир. Ол үеде клубтарга, Кызылда культураның болгаш дыштанылганың парыгына, хоорайларның болгаш суурларның стадионнарына, кудумчуларынга болгаш шөлдеринге ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаатказ массалыг байырлалдарның база театржыткан көргүзүглерiнiң фестивальдарын эрттиргилээр.

ийнги эдлег — Кызыл хоорайга болгаш районнар төптеринге 1983 чылдың январьдекабрь айларында хоорайның болгаш районнарның фестивальдары:

үшкү эдлег—бот-тывынгыр уран чогаадылганың түңнел фестивалын 1984 чылдың март-июль айларда эрттирер.

Районнар төптеринге, Кызыл, Ак-Довурак хоорайларга, Хову-Аксы суурга чыл бүрүде февраль 22-23-те шериг-патриоттуг ырларның болгаш музыканың, май 8—9-та—үрер хөгжүм музыказының болгаш үрер хөгжүм оркестрлериниң марш-парадтарының, октябрь 1-2-де—аныяктар ырларының, декабрь 30-де — күш-ажыл, ССРЭ-ниң улустарының найыралының дугайында ырларның болгаш музыканың байырлалдарын эрттирер.

Фестивальдың бүгү хемчеглерiн республикага ажылдан дашказар хостуг үеде организастаар, а оларның акшалаңдырышкының профобличүвүлел, ВЛКСМ обкому, Культура министерствозу болгаш фестивальдың киржикчилерiн еске-даа организациялар боттандырар.

ФЕСТИВАЛЬДЫ УДУРТУРУ

Фестивальды белеткеп, эрттиреринiң талазы-биле хоорайның, районнарның организастыг комитеттерiн тургузар. Аңаа тус черлериниң партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларының, улус өөредилге, культура, уран чүүл албан черлериниң төлөөлекчилери кирген турар. Оргкомитеттер фестивальды эрттирер талазы-биле практиктиг хемчеглерiн ажылдап кылып, боттандырар, шаңналмакталының хевирлерiн доктаадыр, үстүнде турар оргкомитетке дараазында эдлеге киржирлериниң данзызын киирер.

Республика оргкомитеди фестивальдың үшкү эдлеэп эрттиреринiң чурумун доктаадыр.

ФЕСТИВАЛЬДЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИН ШАҢНАП-МАКТААРЫ

Фестивальдың тиилекчилерiн — бот-тывынгыр уран чүүл коллективтерин, тус-тус киржикчилерiн, а ол ышкаш уран чүүл удуртукчуларын дипломнар, хүндүлел бижиктер-биле, тураскаал белектер, шаңнал акшалар-биле шаңнаарын тус-тус оргкомитеттер, совет, ажыл-агый органнары, профэвилел, комсомол организацияларының, культура болгаш уран чүүл албан черлери, школаларның, өөредилге черлериниң удуртулга болгаш эскелаа организациялар боттандырып чорудар.

Фестивальдың үшкү эдлеэпиниң киржикчилери республика оргкомитединiң дипломнары, хүндүлел бижиктери-биле тус-тус жаңралар аайы-биле шаңнадыр.

Школачыларның часкы дыштанылгазы

«ПИОНЕРСКАЯ ПРАВДАНЫҢ» ШАҢНАЛЫ ДЭЭШ

Республиканың школачыларының часкы дыштанылгазы эгелээн. Бичии чаштар эки күш кирип, омак-хоглуг, солун, ажыктыг дыштанып алзын дээш черчерлерде оларга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш элээн ажылдарны кылып чоруткан. Өөреникчилерниң дыштанылгазының эң солун хевирлериниң бирээзинге спортчу маргылдаалар хамаарган.

Шак ындыг солун ужуражылгалар, маргылдаалар, эш хуузунуң спортчу демисели чер-черде эртип турар. Ынаар дыка хөй оолдар, уруглар хаара туттунганнар. А республика хемчээлдиг улуг маргылдаалар база болуп турар. Оларның бирээзинге «Пионерская правда» солунунуң шаңналы дээш республиканың школаларының пионер дружиналарының араазында чыл бүрүде эртип турар чаңчыл болган маргылдаазы хамааржыр.

Ук маргылдаа мартның 24—25 хүннеринде Таңды районнуң төвү — Бай-Хаак суурга болган. Ооң аңаа болганы база таварылга эвес. Бо районнуң төлээлери сөөлгү чылдарда спорттуң кышкы хевирлеринге республиканың эң шыырак командазы деп санадым келген. Мында келир үениң бедик мергежилдиг хаакчылары озуң орар.

Бо удаада болган маргылдаага чүгле ол районнуң школачылары үш шыырак дружиналарның шилиндек командаларын маргылдаага киргиштирген. Солун спортчу демселдиң бирги хүнүнден эгелээш, команда талазы-биле чемпион ат дээш маргылдаа ол районнуң шилиндек дружиналарының араазында болган. «Пионерская правда» солунунуң шаңналы дээш эрткен чылын болган республика маргылдаазының тиилекчизи Владимировка школазының пионер дружиназы бо чылын ол бедик адын база катап боттарынга арттырар дээш багай эвес белеткенген.

Бирги хүнүнүң түңнели-биле Бай-Хаак школазының О. Кошевой аттыг пионер дружиназының командазы Владимировкадан келген пионерлерден чүгле 7-ле санны ойнап ап турганнар. Ынчангаш хамык чүвени ам ийнги хүнүнүң түңнелдери шиитпирээр апарган. Ол дээрге — эстафета маргылдаазы-дыр.

Уругларның дөрт кижи киржикчилиг 3 километрге эстафетазынга Владимировка школазының өөреникчилери бирги черни бүзүредиш-биле эглээн. Тандыжылар озарнын соонда 40 секунда болганда фиништээн. Ам хамык чүвени оолдарның дөрт кижи киржикчилиг 5 километрге эстафетазы шиитпирээр апарган.

Аңаа Улуг-Хем районда Ак-Тал школазының В. Дубинин аттыг пионер дружиназының хаакчылары моон мурнунда чылдарда чангыс-даа аштырышкынга таваржып көрбээн тандыжыларны ашкаш, бирги черни эглээн. Бай-хаакчылар апарган. Ол дээрге — эстафета маргылдаазы-дыр.

Уругларның дөрт кижи киржикчилиг 3 километрге эстафетазынга Владимировка школазының өөреникчилери бирги черни бүзүредиш-биле эглээн. Тандыжылар озарнын соонда 40 секунда болганда фиништээн. Ам хамык чүвени оолдарның дөрт кижи киржикчилиг 5 километрге эстафетазы шиитпирээр апарган.

Аңаа Улуг-Хем районда Ак-Тал школазының В. Дубинин аттыг пионер дружиназының хаакчылары моон мурнунда чылдарда чангыс-даа аштырышкынга таваржып көрбээн тандыжыларны ашкаш, бирги черни эглээн. Бай-хаакчылар

нийги черни эглээн. А Владимировка школазының оолдары дөрткү черни алган, командазынга ындыг-ла хөй санны эккелбээнинер. Ынчангаш Бай-Хаак школазының О. Кошевой аттыг пионер дружиназының командазы ниитизи-биле 425 санны алган, республика чемпионы атты чедип алган, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир кубогу-биле шаңнаткан.

Эрткен чылгы ол кубоктуң эзилекчизи — Владимировка школазының П. Морозов аттыг пионер дружиназының хаакчылары — нийги, а Улуг-Хемде Ак-Тал школазының В. Дубинин аттыг пионер дружиназы — үшкү черлерни эглээнинер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: маргылдааның эгелээр мурнуу: уруглардың 3 километрге чарыжынга чемпионаан Владимировкадан келген Мира Кама (оң талазында) биле үшкү черни алган Света Котлова олар.

ЭРИК КЫРЫНДА ТАЛ

Рассказ

Эрик кырында элезинден үнген талчыгаш баштайгы удаазында магалыг-ла озуп, мандып турган. Чылдың-на чиирбейлери метр ажыр узап үнер. Дазылы черже хаплап, уламна быжыпып, чүгле адаанче эвес, а бүгү талаларынче тарап, олардан ескe талчыгаштар чер кырынче база үнүп эгелээн.

Дөе талдан сөөлүнде барын дергүп арыгыгаш тыптып келген. Чүе чыл ажыр чурттаап кырган талдың дазылдарының чамдыктары кургап. Чоон унунун човүрээлери чарлып, хүнге шондуруп, хатка кактырып, сугга чүгдуруп турза-турза, боду чоорту кургап эгелээн. Ол ам хемнин кешкеп, херээн бүдүрген: ооң салган үнген аныяк талдар бүдүп ортулук апарган. Ие-тал чурттап эрттирген үезинге ам хомудавас.

Кырган тал кургаза-кургаза, чымчак, прикгелчек болу берген. Ам ооң ийнги амыдыралы эгелээн. Дергүн арыгның, чурттанчылары уя, конгул кыырынга ол ирих, чымчак талды шилип алган. Эң-не баштай аңаа «арга санитары» шокар-торга үжүп кээп, ирээн човүрээден хоралыг курттарны арыдып эгелээн. Ол аңаа турлагжып турар конгуг чыгыг конгулду үттеп алган.

Дараазында сояр-кок (көкөкпеш) кээп, конгул кырыбиле шокар-торганың арай үстүнден ирик, чымчак чер шилээш үттеп турган, база чурттаар уя тудуп алган. Ооң соонда-ла арыг кушкаштары—кара-баштыгдар, сарыг-кудуруктар, көк-кескектер, бораҥхирилээлер, ымыраа-тударлар дээш, ирик талдан уя кылбаанар чок болган.

Чай эгезинде изиг орандан сыгырга үжүп чапып келгеш, ирик талдан хамыктың сөөлүнде, шүптүзүпүн адаанга, турулган буудук дөзүнүң хоаун онгарлап тургаш, онза чараш конгулчугаш кылып алган. Ирик талда чурттаан хамык куштарның чараш, чаптанчыы, онзагайы сыгырга ол. Чудурук четпес биче боттуг болза-даа, сыгырганың карактары аажок улуг, тырыкы сарыг, куруг-ла боду баш, оозу артында төп-төгерик, бажының кырында ийи сыргалыг, дуктери, чүглери хөвеҥ дег хоюг, кедергей каас, тарлаңшокар.

Ирик талда чурттаан бүгү куштарның оолдары часты бергенде, аңаа янзы-бүрү үнер хөй аллгалыг хөгжүм кылдыр сагындырар. Куштарның ыры мырынай дең карангызында эгелээр. Ону бир дугаарында көк-көспек эгелээр. Ол дээрге ёзулуг-ла арыгның айлаң-кужу. Каплыг-даа янзы аялгалыг кылдыр бадыргылаар. Ооң-биле сарыг-кудурук улаштыр ырлап үнер. Ооң-на чоорту көк-көкпеш, кара-баштыг, шокар-торга чаш ажылөлүнге чем дажывышпаан, ырлажып эгелээр.

Ында эң-не онзагай куш—сыгырга. Ол—дүп чоруктуг. Ынчангаш хүндүскү ыраажыларның эзлүүзүн кежээ карангы дүп дүжүп келгенде хүлээп алган. «Су-уйт, су-уйт! дээр чангыс аай аллга-биле адар даңны атсы ырлап келир. Чүгле сыгыр дан бажында соксаар. Ол соксаары билек-ле ирик талдың эске чурттакчыларын улаштыра бээр. Ынчап кээр орта, ирик талга куштарның ыры-шоору дүне-даа, хүндүс-даа үзүктелбес.

Тал призе-даа, ооң ийнги чурталгазы эгелээни ол. Кыргап тал арыгның чурттакчыларынга ынчаар бараан болуп арткан. А ооң дазылдамырындан тарап үнген талдар өзүп көвүдевишаан, оларның погаан бүрүлери салгынга сылдырткайның, куштарның ырызынга үделге болуп турар.

К. АРАКЧАА.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ЖУРНАЛДЫҢ 60 ЧЫЛЫ

Новосибирскиде үнүп турар «Сибирские огни» журнал баштайгы үнүп эгелээнiниң алдан чыл болганын демдеглээн. Ол сеткүүлдүң арынналрындан номчуучуларже орукту Лидия Сейфуллинаның, Леонид Мартыновтуң, Василий Федоровтуң, Анатолий Ивановтуң, сураглыг апарган өске-даа чогаалчыларның баштайгы чогаалдарын алган. Журнал тыва, хакас, алтай национал литератураларның хөгжүдезинге улуг үлүүн киирген.

(СЭТА)

ЫРЖЫМНЫ ҮРЕПКЕН

Эртенгинiң сес шакта контора чанынга балды. хирээлер болгаш ескe-даа хереклелдер тутклаан чон катка-хөглүг чыглып келген. Бо дээрге Ак-Туруг суурнуң чурттакчыларының токпак белеткээри-биле чыглып турганнары ол. Ол хүн шефчилер Кызыл-Хая деп черге токпак белеткээн. Ынчан арга-эзимнин ыржымын моторлуг хирээлерниң даажы болгаш күш-ажылчы кижилерниң катка-хөглүг үннери үрепкен.

Чурттакчы чон Ак-Туруг ортумак школазынга чылдың одаар чүүл белеткежир. Бо удаада төрелдер комитеди шефти база билдилиг организастаан. Өг-бүле бүрүзү 2 кубометр токпак кылыр ужурлуг. Аңаа 100 хире ада-не күзелдин-биле кирiшкен. Оларга 20 моторлуг хирээни. 10 ажыг машинаны база тракторну быжыглаан турган. Маадырооол Монгуш, Пушкин Кунгаа, Кызыл-оол Домбу олар моторлуг хирээ-биле ажылдап турда дыка мергежээн. Ол ышкаш Кара-оол Дамбаа, Солаан-оол Монгуш, Арылан Канданның кызымак ижин демдеглевес аргажок. Чолаачылдар Александр Домчаа, Хуна Дугур, трактористер Олег Көк-кыс, Олег Оксур, Эртине Базыр оларның шалыпкынын ажылының түңнели көргүскен. Ниитизи-биле 360 кубометр токпак-ыяш школа херiминiң иштинде дүжүрүлгеп. Башкы Клара Канданның удуртулгазы-биле өөренiкчилер токпак-ыяштарны шевергин чыын тургускан.

П. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

телевидение

МАРТ 28-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Оттуруктуу». 9.40 — «Совет Эвилелиниг бараан бооп тур мен!» 10.40 — «Кадыкшыл». Эртемтайылбырлыг программа. 11.25 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 11.55 — Совет Эвилелин даштыкы аалчыларның коргени. 12.10 — «Музыка киоскузу». 12.40 — «Кедээниң шагы». 13.40 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыка программазы. 14.15 — «Московские новости» солунунун шаңналы дээш спортчу гимнастикага чурттар араазының маргылдаалары. В. И. Ленин аттыг Топ стадионунун Спорт ордузундан дамчыдылга. 14.50 — «Том Сойерниң солун ужуражышкыннары». Уругларга хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги, 3-кү сериялары. 17.05 — «Кино аян-чорукталарының клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 18.05 — 18.20 — Чапсар. 18.20 —« Кажар каргап». Мультфильм. 18.35 — Делегей панорамазы. 19.20 — «ТТ-ниң экранында эң баштай». «Бир аал дээрже үнүпкен». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Социалистиг Күшажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң улустуң артизи, композитор Т. Н. Хренниковтуң чогаадыкчы кежээзи. 22.40 — 23.10 — Бут бөмбүүнүң допчулалы. Оон соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Чурттун телестудияларының документалдыг фильмперiниң программазы: «Улусчу шеверлер», «Аялгазы болгаш созу улустуу», «Ырлаар тун», «Хая аразында». 15.20 — «Московские новости» солунунун шаңналы дээш спортчу гимнастикага чурттар араазының маргылдаалары. 15.55 — «Хуулгаазының делегей бо-ла болгай». Школачыларга литературлуг викторина. 6-гы үндүрүлге. 17.10 — ССРЭ-ниң баскетболга чемпионады. Эр кижилер. «Кальгирис» — «Динамо» (Москва). Каунастан дамчыдылга. 17.45 — «Строговтар». Г. Марковтуң дөмей аттыг романындан тургускан хөй сериялыг уранчечен телефильм. 7-ги серия. 19.00 — Биктиң корреспондентилеривистин чугаазы. Допчулал. 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хуулгаазының экраны». 19.45 — Улуг Октябрьның 65 чылынга «Бистиң допчу намдарывыс». 12-ги фильм. «1928-ки чыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — «Эрги ханалар». Уран-чечен фильм.

МАРТ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55— «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 9.55—Уругларга фильм: «Ногаан арганың чажыды». 11.15— Телемедээлер. 11.20— 15.00— Чапсар. 15.00— «Аваң школазы». 15.30 —«Муса Джалильдиң шүлүглелдери». 16.45 — «Московские новости» солунунун шаңналы дээш спортчу гимнастикага чурттар араазының маргылдаазы. В. И. Ленин аттыг Топ стадионунун Спорт ордузундан дамчыдылга. 17.35— «Россия» поездининң бригадири Совет Эвилелиниң Маадыры П. И. Коростелев-биле школачыларның ужуражышкыны.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Чедээш». 18.45— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин— амыдыралга». Күрүнеңиң бирги подшипник заводу. Дамчыдылгага Социалистиг Күшажылдың Маадыры чиигине директор А. А. Громов киржир. 19.30— М. Глинканың болгаш П. Чайковскийниң романетарын РСФСР-ниң алдаркы артизи А. Ворошилов күүседир. 19.50 — Куйбышевтиң М. Горький аттыг үлегерлиг шин театрының «Усвятонуң демир бөрттүглери» деп фильм-шинзининң баштайгы көргүзүү. Автор — Е. Носов. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — Куйбышевтиң М. Горький аттыг үлегерлиг шин театрының «Усвятонуң демир бөрттүглери» деп фильм-шинзининң уланчызы. 22.50 — 23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Оолчугаштар, бурунгаар!» 12.30 — Индустриализацияже угланыышкын. 13.00 — Уругларга фильм: «Толя Клюквиниң солун таварылгалары». 14.05 — Аът спортунга чурттун чемпиону дээш маргылдаа. Спорттун «Битца» комплексизинден дамчыдылга. 14.45 — Эртем-тайылбырлыг фильмпер программазы: «Хоойлу. Судур. Даан бодалдар болгаш барымдаалар». 15.10 — Телемедээлер. 15.20 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — «Бүгүдеге стадион». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Мультфильм. 18.55 — Телемедээлер. 19.05 — «Красноярск телевиденiеанiң неделязы». ССРЭ-ниң тургустунганыпдан бээр 60 чыл болурунга уткуштур. 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 —' «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хуулгаазының экраны». 19.45 — «Совет Эвилелиниге бараан бооп тур мен!». 20.45 — Апрель 1-ден эгелеп — чайгы шакче шилчилге. 21.00 — «Үе.» Информастыг программа. 21.35 — «Карабанрның истери-биле». Уран-чечен телефильм. 23.00 00.45 — Бут бөмбүүнге ССРЭниң чемпиону дээш маргылдаа. «Динамо» (Киев)— «Арарат» (Ереван). Киевтен дамчыдар.

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын углуг хаттың күжү секундада 2—7 метр, күштелгенде 10—14 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс кадар 2-ден казыыр 4 чедер, дүнелерде —17—19 градус соор.

Кызылга база чагбас, барыын углуг хаттың күжү секундада 5—8 метр чедер, агаарның температуразы 0—2 градус соор.

Автоорукгарга көстүрүү эки, эртенги болгаш кежээки үелерде дошталчак.

Тывага бир дугаар аалдап келир

Закарпатьениң улустуң ниити ырының аллдарлыг коллективиниң концерттери март 30-де, 31-де болгаш апрель 1-де көгжүм-шин театрынга болзур. Эгелээри 19.00 шакта.

Уран чүүл удуртукчузу болгаш кол дирижёр УССР-ниң алдарлыг артизи Н. Попенко, балетмейстер УССР-ниң улустуң артизи К. Балог.

Билеттерни филармонияда болгаш көгжүм-шин театрында садыл турар. Коллективтиг чагыгларны база хүлээп ап турар. Телефону 2-16-69.

КИНО

МАРТ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Улуг самоед» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, «Ынакшыыр үе эрте келген» (2 сериялыг) 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чедиидеңдиң солангызы» 9.00, 13.10, «Истекчи» (2 сериялыг) 10.30, «Атлантиданың баштыңнары» 15.00, «Албадаттырын адаанганар» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ногаан илчирбелер» 11.00, «Төөгүнүң дугую» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Гран-при» 10.30, «Дөрт мушкетёр» (2 сериялыг) 12.00, 16.30, «Дөрт кижи кардиналга удур» 14.50, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Руслан болгаш Людмила» 14.00, «Мээң ашаам болуп көрүнер» 16.40, 18.30 (узаткан) шактарда.

МАРТ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Шупту сыр өске» 9.30, «Ынакшыыр үе эрте келген» (2 сериялыг) 11.20, 14.10, 17.00, 20.00 шактарда.

«ШИОНЕР»: «Истекчи» (2 сериялыг) 9.00, 13.10, «Чедиидеңдиң солангызы» 11.40, 15.50, «Улуг самоед» (2 сериялыг» 17.55, 20.25 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бичии аданың ужуралдары» 12.00, «Улуг ойнап алышкын» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Шокар рейс» 12.40, «Албадаттырын адаанганар» (2 сериялыг) 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Черлик барын чүкте» 15.00, «Дөрт мушкетёр» (2 сериялыг) 17.00, 19.40 шактарда.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 2-24-63, редакторнун оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийн-и амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культурэ киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлеглүүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информацня киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 877.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектерiниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00695

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 74 (11872) | 1982 чылдың март 30, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 көп.

БРИГАДАДА ПАРТИЯ БӨЛҮҮ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң экономиканы шапкын хөгжүдер талазы-биле айтыышкыннарынга, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Планнаашкынны эжижидеринге болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шынарын бедидеринге ажыл-агый механизминиң салдарын күштелдирер дугайында» доктаалынга дүүштүр үлетпүрге, тудугга бүдүрүлге бригадаларын калбаа-биле тургузарынче угланган хемчегларни республиканың партия, ажыл-агый органнары боттандырып турар. Он бирги беш чылда күш-ажылды организастаарының ол хевири ажылга кол черни эдлээн.

Амгы үеде республиканың үлетпүрүнде 400 ажыг, тудугда 362, көдээ ажыл-агыйда 346 бригадалар бар. Ол коллективтерге партийжи өзекти бижыглаар, коммунистерниң салдарын күштелдирери-биле бригадаларның партия бөлүктерин тургускан. Бүдүрүлгелерде 29, тудугда 39, көдээ ажыл-агыйда 240 бригадаларда партия бөлүктери ажылдап турар.

Бүдүрүлгениң эге звенолары — бригадалар, эдлээлгер, участоктар онзагай ужур-дузалыг. Чогум-на аңаа планнарның, социалистиг хүлээлгелерниң салым-чолу шиитпирлеттинер. Ынчангаш партбөлүктер чарышты хөгжүдериниң айтырыгларын доктаамал кичээнгейге тудуп, ажыл-ишчи бүрүзү бүдүрүлге планнарын күүседирер турарын, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидерин, бригадирлер, мастерлер, профзвилел организациялары-биле кады чедип ап турар.

Чижекке «Тыва тудуг» трестиң 48 дугаар тудуг эргелелинде ССРЭ-ниң профзвилелдериниң XVII съездизиниң делегады Е. С. Бизяева удурткан шеверлекчилер бригадазында партия бөлүүн нөргүзүп болур. Коллективтиң дең-десни ажылдаарын, боттарының мурнунда бүдүрүлге онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш эвээш ажылды партия бөлүү кылып келген. Бригадада 20 кижи бар. Партия бөлүү — оон составында чеди коммунистер коллективтиң ёзулуг дайынчы өзээ болуп, бедик көргүзүглерни чедип алырынга үлегер-чижээн көргүзүп, ажылдың шынарын бедидер, күш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаар, дагдыныышкынны калбартыр талазы-биле айтырыгларны кичээнгейниң төвүнге тургускан. Бригада бирги квартал планын профзвилелдер съездизиниң ажыттынган хүнүнге чедир күүсеткенин рапорттаан.

Партия бөлүктериниң ажылының дайынчы арга-шинээзин бедидери, оларның ажылының стил, методун сайзыраңгайжыдары парткомнарның удуртулгазындан нол хамаажыр. Бо талазы-биле улуг ажылды СЭКП Улуг-Хем райкому чорудуп турар. Бригадаларда партийжи политиктиг ажылды райкомнуң бюрозунга, эге организацияларга доктаамал чугаалажып турар. Районда 33 партия бөлүктери бар. Партия бөлүктери тургустунган коллективтерде ажыл-херек үре-түнелдерлиг. Ылаңгыя «Найырал» совхозтуң Сарыг-Хөл хөйжү бригадазында партия бөлүү (организакчызы А. Ы. Сарым-оол) коллективтиң ёзулуг дайынчы өзээ болуп, оларны мобилизастаарының эки дуржулгазын мөңнеп алган. Ол районнуң «УТКА 25 чылы» совхозунуң Арыг-Үзүү хөйжү бригадазында партия бөлүү (организакчызы К. Т. Данзын-оол) коллективтиң эки кижизидикчизи болуп, бригадада ажыл-иштиң чедиишкинниг болуурун хандырып келген. Бо бригадалар эртken чылын төрүүр чүс хойган районда көргүзүг ортумаа-биле 70 турда, тус-туста 81 болгаш 85 хураганнарны менди алганнар.

Боттарының составында бир, ийи хире коммунистиг, эвээш кижилиг бригадаларга партийжи салдар чедирип, ында ажыл-ишчилерниң чогаадыкчы идепкейин доктаамал бедидер дээш аңаа партия-комсомол бөлүктерин тургузуп азы парторганизанчыларны бадылап турар.

Ам республикада 60 хире партия, комсомол бөлүктери, оларның 33-үү көдээ ажыл-агыйда тургустунган. Партияның болгаш партия, комсомолдуң түр бөлүктерин тургузарын практиказаны эки талазын көргүскен. Ону колдуунда совхозтарга көдээ ажыл-агыйның чугула кампанияларының үезинде боттандырып келген. Ындыг партия бөлүктерин ажыглалга киирер объектилерде тудуг бригадаларынга тургузуп база болур.

Бригадаларга парторганизанчыларны бадылап тургузарын калбаа-биле практиказап турар. Ам республиканың үлетпүрүнде болгаш тудуг черлеринде 140, көдээ ажыл-агыйда 44 коммунистер ындыг даалгаларлыг. Олар эки белеткелдиг, алдар-хүндүткелдиг, организанчы болгаш политиктиг ажылга мергежээн, мурнакчы эштер болуп турар. Чижээ, Кызылдың 48 дугаар тудуг эргелелинде коммунист П. Х. Войтюк удурткан чазанакчылар бригадазының кежигүннери боттарының эжи П. И. Дреерниң дугайында чылыг сөстерни чугаалажып, ону хүндүлээрлер. Ол парторганизанчы даалгазын ак сеткилдии-биле күүседип турар. Хожудап турарлар чок ажылдаар деп инициативаны бригада деткивишаан, он бирги беш чылдың ийиги чылының планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш чарышты дээштиг организастаан.

Бир эвээ бригадада чаңгыс-даа коммунист чок таварылгада, парторганизакчы кылдыр эргелел аппарадында инженер-техниктиг ажылдакчыларның, специалистерниң иштинден бир коммунисти бадылап болур. Республикада парторганизанчыларны ынчаар тургузар талазы-биле ажылды чаа калбартып чорудуп турар болганда, ону улам ыңай өөренип көөрү, сайзыраңгайжыдары чугула.

«Чаңгыс аай наряд-биле ажылдап турар комплекстиг бригадалар шак үени, күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларны дыка хөйнү камнап ап турар. Оларда сагылга-чурум бижыг, ажыл төлевири хөй, аныяк ажылчыннар мергежилге шапкыны-биле өөренип турарлар. Оларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү база бедик болуп турары чугаажок» — деп, эш Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң профзвилелдериниң XVII съездизинге онзалап демдеглээн.

Ол айтыышкыннарга дүүштүр бо айтырыгны профзвилел организациялары-биле кады шиитпирлевишаан, партия организациялары бүдүрүлгелерге, тудугларга, совхозтарга ындыг бригадаларны тургузары, оларга партийжи салдарны күштелдирери чугула.

Партия бөлүктерин тургузуп алгаш, оларның дугайын уттуптар, оларның мурнунга тодаргай сорулганы салбас, партия бөлүктериниң организанчыларын өөретпес чоруктар бар. Ындыг четпестерни чайладып, бо хүннерде партия бөлүктеринче болгаш парторганизакчыларже кичээнгейни кажангызындан-даа артык күштелдирери чугула.

Партия комитеттери партияның эге звеноларының организастыг структуразын доктаамал анализтээр, аңаа партия бөлүктерин тургузарының бар аргаларын долу ажыглаар, бригаданың ажылчыннарының эң-не мурнакчы кезээн партияга шилип алыр талазы-биле ажылды күштелдирер, партия бөлүктериниң ажылының эки дуржулгазын нептередир херек.

Кыштаглаашкын — шалыпчы фронт

БЕДИК КӨРГҮЗҮҮГЛҮҮ

«Улуг-Хая» совхозтуң Эъжимде Түлүш Күнзең-оолга удурткан хойжу бригадазы чыл бүрүде багай эвес түңнелдерни чедип ап келген. Он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг опаалдазын чедир болгаш ажыр күүседир. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур сорулга-биле бригаданың малчыннары бо кыжын база-ла эрес-шудургу ажылдан турар. Бүгү коданнарда малдың байдалы эки, оон чаш төлү менди доругун турар.

Чыл бүрүзүнде бригаданың бедик көргүзүглерни чедип ап турарының чылдагаанын айтырарга, оон бригадири Түлүш Чамзырыпович мынча дээр:

— Малдың кыштан хүр-менди ажарының кол-ла магадылалы — чайгы семиртилге. Бригаданың малчыннары кадарган хойларын Ыргайты, Хам-Дыт, Чипдиңээш дээш ышкаш, эки оттуг, серинп тайгаларга чайлагладып, семиртир. Күзүн иштиктиң изиг оъдун база чөп ажыглап, аңаа малын одарладыр. Ийиги чугула чүүл — тарып боозадылга. Ону чылдың-па бедик денпелге эрттирип, хойну тарып боозадыр техниктерни өөредип ап турар. Адак сөөлүнде. идиг берип турар база бир боттуг фактор — малчыннарның амыдыраң-чурттаарынга, ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускааны. Эъжим ооруунда бригада төвүнде магазин, чупар-бажың, кызыл-булуң болгаш библиотека бар, ажылдап турар. Бо бүгү малчыннарга кончуг таарымчалыг.

Амгы үеде бригаданың хойжулары төрүүр 100 хойга онаштыр 85—90 хураганны менди доруктуруп турар. Хойнуң ооллаашкыны ам-даа үргүлчүлевишаан. Ындыг бедик көргүзүгнү тарып боозадылганы күзүн чогуур негелдеге дүүштүр чорутканының түңнелинде чедип алган.

К. ООЛЧУГАШ.
Улуг-Хем район.

БҮЗҮРЕЛДИГ БИС

Бистиң «Тыва» совхозтуң семиртилге комплекизи барының талакы дөрт районнуң ажыл-агыйларының шарыжыктарын кооперация ёзугаар хүлээп алгаш, семиртилге шөлүнге тургузу азырап турар. Ажыл-агыйлардан келген шарыжыктарны бир ай иштинде шенелдеге тургузар. Оон соонда оларны уксаа, деңзи, назы-харының аайы-биле тус-тус коданнарга 300-300 баш кылдыр акгылаар. Оон зоотехниктиг рацион ёзугаар чемгерип турар.

Амгы үеде ниитизи-биле бистиң совхозта чыл эгезинден бөөр 2200 баш шарыжыгаштарны семиртилгеде тургускан. Оон иштинде 1200 баш кооперацияның азы ажыл-агыйларның шарыжыгаштары болуп турар. Шарыжыгаштарны 16 кадарчы ажаап, чемгерип, а чем үүрмектеп бөөр черде 10 кижи ажылдап турар. Ында 5 трактор доктаамал быжыглаттынган. Суг-биле хандырылга эки.

Бистиң семиртилгеде ажылдап турар кадарчыларывыс колдуунда арга-дүржулгалыг, үр чылларда ажылдап келген бедик класстыг кижилер. Бирги класстың кадарчылары Кошкар-оол Куулар, Доржу Куулар, Пынула Сат, Калдар-оол Ховалыг олар боттарының онаашкан ажыл-херээн ак сеткилдиг кылып турар.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында база ССРЭ-ниң тургустунганындан бөөр 60 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш, бистиң кадарчыларывыс бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган күжениишкинниг ажылдап турар. Ылаңгыя Кошкар-оол Куулар хонукта 550 грамм немелде деңзи алыр социалистиг хүлээлгезин 900 грамм, Доржу Куулар 850 грамм, Калдар-оол Ховалыг 750 грамм чедирип, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар.

Бистиң совхоз бо чылдың бирги кварталында 93 тонна немелде деңзини алыр болгаш ону хуусаа бетинде күүседир сорулга салган. Ол сорулганы күүседиринің бүгү аргалары бисте бар болгаш ону, күүседип болур дээрзин бистиң кадарчыларывыстың эрес-шудургу күш-ажылынган доруп болур.

Семиртилге шөлүнде турар малдарны мал чеми-биле үзүктел чок хандырар дээш бүгү бар аргаларны совхозтуң дирекциязы ажыглап турар. Ол ышкаш мал чемниң курлавырларын тургузарыбиле Өвүр районнуң Ак-Чыраада Хеймер-оол Ондарга удурткан 8 кижи составтыг механизастаттынган тускай бригаданы тургускан. Олар 120 тонна хызырышты белеткээн болгаш ол ажыл амдаа уламчылавышаан.

Кооперастаттынган ажылагыйлардан мал чеми-биле хандырар талазы-биле Барын-Хемчик районнуң «Барлык» совхоз эки ажылдыг. Чүгле январь, февраль айларда безин 300 тонна ногаан люцернаны ол совхоз экжеп берген.

Бо хүннерде «Тыва» совхозта 300 тонна бөдүүн чемнер, 1600 тонна силос, 150 тонна сенаж бар. Мал чемни зоотехниктиг норма-чижек-биле камнаар чарыгдаап, совхозтуң мурнунда салдыгнан планныг онаалдаларывысты күүседиринге бүзүрелдиг бис.

О. ДОҢГАК,
«Тыва» совхозтуң директоруңуң мал чеми белеткээр талазы-биле оралакчызы.
Чөөн-Хемчик район.

ТРАКТОРЛАР БЕЛЕН ЭВЕС

«Мурнакчы» совхоз бо чылын 1684 гектар тараа болгаш хөй чылдыг сигеннер шөлдерин удур чарып, тарыыр. Ажыл-агыйда техника септелгези кончуг оожум. Совхозта ажыглаза чогуур илчирбелиг сес трактор бар, оларның чүгле ийизи часкы ховуажылдарынга белен. Эрткен чылын совхоз күрүнеден илчирбелиг 3 тракторну алган, бо хүннерде оларның чаңгызы арткан, бирөөзи сандан үнген, андарып каан, үшкүзүн база-ла эрткен чылдың ноябрь айда-ла Час-Адыр тайгазынга дошта дүжүрүп каан. Ону уштур дээш барган бульдозерлиг трактор ДТ-75 база ында үрелгеш, 2 ай болган. Дошта душкен тракторлар уштур-дээш 10 тракторист ай иштинде ынаар чоруп келген, түңнелинде оларга 700 акшаны тракторлар септээн дээш наряд хаггаш, төлеп берген, а тракторлар ам-даа ол черинден шимчевээн.

Совхоз 900 гектар шөлде суггарылга системалыг. Суг-нуң дөзү Барлык болгаш Шуй хемнер. Хемнер май, июнь айларда дажый бергенде, унунга үрелиишкиннерни бо-ла таварыштырар. Ынчангаш күштүг бульдозер херек. Совхозка С-100 деп чаа бульдозер турган, үрелгеш 2 чыл ашкан, ажыглал чок. Бо талазы-биле партия хуралдарынга-даа чугаалажып турдувус, кандыгдаа түңнел чок болган. Эрткен чылын өске организацияларниң бульдозерлер болгаш суг чаашкыныалдырар машиналар хөлезилээп, совхоз 12 муң ажыг рубльди чарыгдаан. Бир эвээ бодунда бар техниканы чөп ажыглаан болза, ынча акша-даа чарыгдавас ийик. Ам часкы тарылга эгелээр үе чоокшулаанда байдал бо хевээр турар болза, таарышпас. Бо талазы-биле совхозтуң кол инженери Александр Чылбар, инженер-техниктиг ажылдакчылар ону канчаар көөр деп турарыл?

А. КАНЧЫЫР,
гидротехник.
Бай-Тайга район.

СЕПТЕЛГЕ АДАКТАЛГАН

«Россия» совхозтуң механизаторлары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының хөрээн болбазаырадыр болгаш тарылга чорудар техниканың септелгезин мартың сөөлгү декадазында доозар дээш күүсеннишкинниг ажылдап тураарлар. Ам тараа сеялкалары, андазынар, культиваторлар болгаш картофель олуртур техника ажылдаарынга белеткеттинген. Ол ышкаш дугуйлуг болгаш илчирбелиг тракторларның септелгези доозулган, ам чүгле К-700 маркалыг дөрт тракторну септээри арткан.

Совхозтуң мастерскаязында комбайн септээр тускай өрээлди кылган, ынчангаш ажылды дүрген чорударынга эптиг анарган. Бо кварталда септээр ужуругуг 14 комбайнның 12-зи ам септеттинген.

Ол ышкаш силос ажаар комбайннар, одуруглар, жатказалары, пресс-подборщиктер болгаш ажаалданың өске-даа техниказының септелгези эки.

Таңды район.

БИР ДЕМНИГ ҮНЕР

Чадаанада кожуп чоруур механизастаттынган № 3 колонна коммунистиг субботникке чылдыг-на организастыг киржип келген. Бо чылын субботникти база-ла бедик деңнелге эртирер дээш хынамчалыг белеткеттинип турар.

Ленинчи субботникче механизастаттынган колоннаның инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш ажылчыннары каттыштыр 155 кижи үнер. Олар ол хүн барык-ла үш-чартык муң рубльдиң ажылын бүдүрер болгаш дөрт чүс рубльди он бирги беш чылдың фондузунче шилчидер. Ол дугайын бүдүрүлге хуралынга чугаалаашкап, кымның каяа ажылдаарын, чүнү кылырын дугуржуп алган. Күш-ажылдын чепсек-херексеп болгаш транспорт база хувааттынган. Ам ажылче үнүттеринге шупту белеп.

Күш-ажылдың байыралының хүнүнде, чижээдээрге, Куулар Эрес-оол баштаан үжен кижи Чадаана бажының тайгазынче үнүптер. Олар аңаа дилиг материалдарынга хереглээр ыяш кезер. А. Саая Каң-оолдуң удурткан бригадазы чээрби кубометр тудуг ыяжы дилдирер. Оон ыңай совхозтарда тудуп турар ийиний өрээл чуртталга бажыңнарынга база хөй кижи ажылдаар. Боттарының ажылдаар черлеринге артар улус база бар.

Каяа-даа ажылдаар улус ажылга айыл чок чоруктуң дүрүмнери-биле танышкан болгаш ажылды канчаар кылырының дугайында арга-сүмени алган. Ол хүн үш дугаар КМК-ның коллективиге, шынап-ла, күш-ажылчы байырлалдың хүнү болур.

К. СОТПА,
КМК-ның күш-ажыл болгаш ажыл төлевириниң талазы-биле инженери.

Кызыл хоорайның суг-насос станциязының коллективи эки шынарлыг болгаш доктаамал суг-биле чурттакчы чоннуң хандырар дээш бар арга-курлавырларны долузу-биле ажыглап, эвээш эвээ техниктиг чогаадыкчы санаалдарны бүдүрүлгеге киирип, ону херек кырында боттандырып келгенинин түңнелинде эки күш-ажылчы көргүзүглерни чедип ап турар. Дүржулгалыг мотористер М. А. Буянова, Л. П. Карепина, А. Н. Шипунова олар эзлчег нормазын доктаамал ажыр күүседип турарлар.

ЧУРУКТА: (сонгай талдан) мотористер М. А. Буянова, А. П. Шипунова, улуг мастер А. П. Вендерлых, Л. П. Карепина эзлчег сонда.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

БУДУК-БҮРҮ БЕЛЕТКЕЛИНДЕ

Бо чылын ниитиниң малын кыштан хүр ажырар дээш совхозтар директорлары боттуг хемчегларни ап турарлар. Оларга республиканың бүдүрүлге, транспорт болгаш харылзаа черлериниң коллективтери улуг дузаны көргүзүп, малга будук-бүрү белеткелин ам-даа уламчылавышаан. Хову-Аксы суурнуң чурттакчылары шефке алган совхозу — Тока аттыг совхозка бо хүнперде будук-бүрү белеткежирингге багай эвес дузаны чедирип турарлар. Ол ажылды комбинаттың бүдүрүлге коллективтери февраль айның баштайгы декадазында эгелээн. Олар совхозка 50 тонна будук-бүрү белеткен бөөр планныг. Коллектив бүрүзү үк ажылдың баштайгы хүнүнеринден эгелээп-ле идепкейлиг киржип келгеннер. Будук-бүрү белеткелинде хүнүүн-не ортумаа-биле 130 хире кижи киржип, үре-түңнелдиг ажылдап турар.

Март айның баштайгы он хонуунда олар 9,6 тонна будук бүрүнү белеткээн. А ниитизи-биле совхозче үжен ажыг тоннаны чүдүрүп чоруткан. Будук-бүрү белеткелинде «Тыва кобальт» комбинаттың, ыяш ажыл-агыйының, АТБ-ның, амыдырал хандырылга бүдүрүлгезинин коллективтери, өөреникчилер идепкейлиг киржип турарлар.

Хову-Аксы суурнуң чурттакчыларының чоруткан будук-бүрүзү совхоз төвүнге кээрге, ону үүрмектеп, болгаазыраткан малга берип турар.

(Бистиң көрр.).

БАШТАЙГЫ ДҮЖҮТ

Зангезурнуң чес-молибден комбинадының дузалал-чылыдыла ажыл-агыйының ногааларының баштайгы дүжүдүүруглар садынга, ажылчыш столоваяларга, ол бүдүрүлге черинің девискээринде аъш-чем магазиннеринде дужаат-тынган.

«Көдээ техтинг» тургузукчулары профзвилел активчилери болганнар. Ынчангаш комбинат акша-хөреңгинин тускайлап бергеш, штат даңазызынга агропомну киргеп. Субботниктер кыдын турган, чылыткының турар черин арыглаш, аштаан. Ам шында огурецтерни, помидорларны, салатты, өске-даа ногааларны өстүрүп турар.

Республиканың дыка хөй бүдүрүлге черлери аъш-чем программазын боттандырып чоруларынга ынчаар киржип турар. Ол сорулгага хөй-хөй акша-хөреңгини база тускайлап берип турар.

(СЭТА-ның корр.).
КАДЖАРАН, Армян ССР.

СҮТ КӨВҮДЭЭН

СТАВРОПОЛЬ. (СЭТА). Ставропольниң малчыннары күрүнеге сүт садарын улам көвүдедирип чедип ап тураарлар. Амгы үеде олар ону эрткен чылдыындан хонукта-ла 500 центнерни хөйнү садып тураарлар. Благодарнеп районнуң «Родина» колхозунуң малчын комплекизинин комсомолчу-ажыктар пегинин түңнелдери ол крайда эң-не бедик боон турар. Ол коллектив частың берге үезинде бээп чайгы үеде ышкаш, хөй сүттү саап, ону чүгле бирги сорт-биле дужаан турар. Аныяк малчыннарның сорулгазы — инек сапындан-на чыл дургузунда дөрт чартык муң килограмм чедир сүттү саарын чедип алыры боон турар.

ЧАШТЫРЫП ЭГЕЛЭЭН

ОШ. (СЭТА). Мурнуу Кыргыстың ажыл-агыйларында кукурузаны чаштырып эгелээн. Кызыл-Джарның болгаш Баткен шынааларының тараажылары механизастаттынган комплекстерни шөлдерже эң баштай киирген. Ол үнелиг культураны олар индустриал-дыг технологияны ёзугаар тарып турарлар. Оон-даа өске 150 механизастаттынган отрядтары болгаш комплекстерни тургускулаан өске-даа районнарның кукурузачылары часны хову ажылдарынче баа киришкен.

ЦЕМЕНТ ЗАВОДУНДА

КАМЕНСК. (Бурят АССР.). Тимлюйнуң цемент заводу БАМ-ның тудугжуларының чагыгларын ыяап-ла хуусаазындан эрте күүседип берип турар. Ол эң-не узун оруктуң тудугжуларының чагыгларын күүседирин хынаар оперативтиг штаб Забайкальенің ментижилериниң ынчаар шалыпкын ажылдаарын хандырып турар. Штабтың сүмелээшиң ёзугаар кентейпер-хаажактыг сөөртүгенинг чаа аргаларын ажыглап эгелээн болгаш цементини чүдүрүп, дужуреринге шак-үени дыка камнап алыр арганы бергеп.

ИЙИ КАТАП БЕДЭЭН

КРИВОЙ РОГ. (Днепропетровск область). Кривой Рогтуң «миллионнер» экскаваторжуларының шимчээшкининиң эгелээнинден бээр Мурнуу таланың руда арыглаар комбинадының Социалистиг Кушажылдың Маадыры Н. Емельяновка удурткан бригадазы бир миллион кубометр демир рудазын казып ундурген. Кривбасста ындыг чарыгта 600 хире механизатордар, конструкторлар, эртемденнер, машина тудугжулары киржип турар. Оон түңнелинде хөмүрдап чүдүрер техниканың күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ийи катап бедээн, ажык арга-биле металлургия чиг-эдин казып, тывариның бүгү-ле немелде өзүлдезин ажылдаар кижилерин санын ковудетпейн турган чедип ап турар.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОННУҢ ЧАДААНАНЫҢ СОҢГУ ТАЛАКЫ № 54 СОҢГУЛДА ОКРУГУНГА СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОКРУГТУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Чөөн-Хемчик районнуң Чадаананың соңгу талакы № 54 соңгулда округунга соңгулдалар 1982 чылдың март 28-те болган.

Ол соңгулда округунуң талазы-биле соңгулдаларга соңгукчулар чүс хуу киришкен.

Депутатка кандидат эш Кыргыс Надылович Динганы дээш бүгү соңгукчулар чүс хуу бадылаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Чөөн-Хемчик районнуң Чадаананың соңгу талакы № 54 соңгулда округунга соңгулдалар талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязы.

...Даштыкыдан соолгу медээлер...

ВУР-НУҢ КҮРҮНЕ ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ СЕССИЯЗЫ

БУДАПЕШТ. (СЭТА) Венгрия Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң сессиязы бодунуң ажылын дооскан. Венгрияның хоойлужудулгазын хөгжүдер айтырыгларны болгаш 1976 чылда хүлээп алдынган культура болгаш чырыдымшкын дугайында хоойлунуң күүсеттинип турарының дугайында депутаттар чугаалажып көрген.

Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары Я. Кадар болгаш республиканың партия база күрүне удуртукчулары сессияның ажылынга киришкен.

Сайзыраңгай социалистиг нитилел тургузуушкунунуң негелделеринге дүүштүр ВУР-га хоойлужудулга системазының сайзырап келгенин сессияга демдеглээн. Культура болгаш чырыдымшкын дугайында хоойлу культура албан черлериниң ажыл-чорудулгазын идепкейжидеринге улуг идиглиг болганын, Венгрия Улус Республиканың үгаанбодал амыдыралын улам ыңай хөгжүдеринге чаа-чаа аргалар ажыктанын депутаттар онзалап айыткан.

НИКАРАГУА УДУРЛАНЫЫШКЫН

МАНАГУА. (СЭТА). Гондурастың девискээринден чепсектиг өнчүк-чөңгээлер-биле холбаштыр Гондурастың чазаанга удурланыышкынның потазын Никарагуаның Даштыкы херектер министерствозу чоруткан.

Гондурастың шериглериниң деткиткен сомосачы контрреволюстуг дээрбечилер март 25-те Никарагуаның Эль-Эспиноттa болгаш Сакатонда кызыгаар шериглеринче чепсектиг халдаашкын кылганын ДХМ-ниң потазында айыткан. Дээрбечилерниң чепсектиг халдаашкынын Гондурастың девискээриниң пулемёттарбиле боолаашкыннар деткип турган. Сандинопуң улус-чу армиязының дайынчылары-биле чепсектиг тулчуушкунуң соолгунде контрреволюстуг дээрбечилер Гондурастың девискээринде турар черинче дезипкенир.

Кем-буруулуг ол үүлгедигин Никарагуаның Даштыкы херектер министерствозу республиканың хамаарышпас болгаш девискээриниң будун чорууна, Төп Америкага тайбыңга карыы халдаашкын кыадыр санап турар. Ындыг өнчүк-чөңгээлер соксадырынче утланган хемчегларни доп-дораан алырын Никарагуаның Даштыкы херектер министерствозу Гондурастың чазаандан негээн.

СЕССИЯ АЖЫЛЫН ДООСКАН

ТУНИС. (СЭТА). Араб чурттар Лигазының чөвүлелиниң эдчеглиг сессиязы ажылын дооскан.

Ливияга хамаарыштыр Каттышкан Штаттарның агрессивтиг политиказын сессияның киржикчилериниң хүлээп алган резолюциязында шыгыы буруу шапкан. Ливияның эриктериниң чоогунга АКШ-тың 6-гы флодунуң шериг өөредилгезин чорудар дугайында шиитпир делегейниң ол районунга тайбыңга болгаш айыл чок чорукка база бир чаа кыжаныышкын болуп турарын документтиде демдеглээн. Америк империализмниң өнчүк-чөңгээлиг хөделиишкиннериниң үезинде араб чурттар Ливияны деткип турар дугайын сессилдиң киржикчилери медеглээн.

Израильди деткип турар бүгү күрүнелерни, бирги эдлегче АКШ-ты сессияның резолюциязында буруу шапкан. Эжелеткен араб девискээрлерде араб чоңга удыр израиль шериглериниң үүлгедигелериниң түңнелинде Иордан хемниң оң талакы эриинде болган Газаның секторунда тургустунган айыылдыг байдалды чугаалажып көөрү-биле араб чурттарның даштыкы херектер министерлериниң оңза чөвүлел хуралын чыылырар дугайында шиитпирни араб чурттар Лигазының чөвүлели хүлээп алган.

Инструктивно-краеведческий отдел

КАДАРАРДА ХОЮМ ЧАРАШ

САЛГАЛДАН САЛГАЛЧЕ

Казахстанда хой ажылы—мал ажыл-агыйының чаңчылдаан болгаш чугула адырыл. Эрткен чылын бир миллиард рубль азы мал ажылының бүгү орулгазының үштүң бири оон алдынган. Амгы үеде хойнуң санын 50 миллион чедирери көрдүнген. Ол адырны хөгжүдеринге, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Казах ССР-ге хой ажылын хөгжүдер хемчеглер дүгайында» доктаалын бүүдээр, күрүне он бирги беш чылда 4,2 миллиард рубльди тускайлап берген. Оон ынай адырның материал-техниктиг базазын быжыглаары болгаш хойлуларның амыдырал байдалын экижидери көрдүнген.

Республикада хой ажылы чер бүрүзүнде калбарган, ынчалзажок адырның продукциязының 80 хуузун хой өстүрериниң тускайлаттынган 600 ажыл-агый бүдүрүп турар. Олар эрткен чылын 17 миллион хураганы дорукторган.

Бүдүрүлгенни тускайлаң кылырынга болгаш мөңгеэриниге, адырны үлегүр үндезинички шилчидеринге эвээш эвес хөреңги үнген. Хой семиртир болгаш өстүрер үлаттырган 460 шөл туттунган болгаш ажылдап турар. Хойну кыргыры, суггарары болгаш өске-даа ажылдар механизастаттынган. Хой ажылының бурунгу мергежили ам чаартының келген. Бөгүнгү хойжу механизацияны-даа, зоотехнияның болгаш ветеринарияның үлезиннерйн-даа шингээткен. Хойнуң көвүдээни-биле одар-белчиир база эвээжээн, ону билдилиг ажыглаары пегеттинип келген. «Багай кадарлы одарын чангыс хүн бастырып алыр, а эки кадарлы аңаа хөөп муң хондур тоттуруп шыдаар» деп үлегер домак бар. Одарны болгаш суггатсы камнаары кончуг чугула. Ынчангаш одар эдленгентирилгезин шингээдирин калбарган.

Хойжулар боттарының салгалын өстүрерин хүлээлгези кылдыр санап турар. Ону аныяктар деткээн. Он чыл мурнунда Семипалатинск областың Чубартау районунуң ортуман школаларының 48 доозукчузу хойжулаар күзелин илереткеп. Оларның кыйгырыы бүгү республикага тарай берген. Ам бисте комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадалары безин 1300 четкен, оларда он бир муң ажыг оолдар болгаш кыстар хаара түттүнгеп. Үүгле Семипалатинск область 300 хире, а чубартаужуларда 50 шыдыг коллектив тургустунган. Чубартау районунуң комсомол организациязы Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан.

Чаа хойжулап чоруур аныяктарның ажылдаар күзели улуг, ынчалза-даа оларда дуржулга чок, мергежил четпес. Ынчангаш оларга сагыш човаңгыр башкы-дагдыныкчы херек. Ындыглар бисте хөй. Үүгле Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары хойжулар безин 317 кижи, он-он муң хойжулар орден-хавыяалыг, алдарлыг аттарлыг болгаш лауреаттар. Аныяктарның дагдыныкчылары боттарының үлегерин көргүспүшаан, аныяктарга күш-ажылчы болгаш мергежил талазы-биле билигни берип, кижизидип турарлар.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Куляй Шарбакбаеваның оглу Кабдылнасир база Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары болганнар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары болган. Ам оон оглу Айтжан — хойжу бригаданың бригадири. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Жазылбек Куанышбаевтиң хары 85 четсе-даа, ам-даа бодунуң ынак ажылындан чарылбаан. Ол—Казах ССР-ниң Кадрэ ажылагый министерствозунуң хой ажылының талазы-биле инструктору. Оон өөреникчизи—Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Казах ССР-ниң Дээди Советиниң депутады, республика шаңналының лауреады Шоман Шарипбаев. Өске ийи өөреникчизи—Дильдаш Итбасова биле Кудайберген Бртаев—база Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, база-ла дагдыныкчылар.

Талды-Курган область «Октябрь 40 чылы» совхозтуң аныяктардан тургустунган 13 бригадазын дагдыныкчы Шарипжан Бекташев удуртуп турар. Ук бригада чылдың-на 25—30 муң хойнуң бирээзинне 60—63 килограмм чедир семирткеп, күрүнеге садып турар. Бригаданың оруглазы чартык миллион рубль чедип турар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Кеенбай Асабаев, Жанарбек Шүлепбаев, Сатан Искаков, Данеш Амиркулов, Бердикс Раимбеков болгаш оон-даа өскелер дагдыныкчы хүлээлгезин чедишкинниг күүседип турар. Оларның хөй кезии—коммунистер, дең кезии—бирги болгаш пйнги класстың хойжулары.

Партия органнарн хойжуларның күш-ажылын организастаар, амыдырал-чурттал-газын экижидер талазы-биле ажылларны доктаамал кылып келген. Областарның, районнарның аныяк хойжуларының слеттары, мурнакчы хойжулар-биле ужуражылгалар бола болгулаар. Ындыг чыыштар үезинде чаа хойжулаар аныяктарга таяктарны (даяңгыыштарны) байырлыг байдалга тыпсыр. Бо беш чылда көдээ профтехучилищелер 27 муң хойжуларны өөредир.

Хойжу ада-иезиниң мергежилин салгаар шимчээшкин база калбарган. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Жолсеит Молдасанов—ызыгуурлуг хойжу, ол фронтуже аттанган акызының хөөп оң ийи харлыында үлдээп алган. Шпекбай биле Совет Жаксыбеков адашкылар Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары болганнар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Куляй Шарбакбаева, оон оглу базала Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Кабдылнасир, оон оглу Айтжан—база өг-бүленің мергежилин салгаан хойжулар. Ниязбек, Нияз, Сейлхан, Шаршхан, Токан, Боти Аубакировтар алдалаан хойжу өг-бүле. Оларның хойжулавай үезин каттыштырарга, үш чүс чыл ажа берген болгаш 95 муң хойну өстүргеп.

«Казах ССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг аттарны чылдың-на тыпсын турар. Комсомолчу-аныяктарның хойжу 20 коллективтеринге Казахстанның ЛКСМ ТК-ның болгаш Көдээ ажыл-агый министерствозунуң шилчиир Кызыл туктарын база тыпсын турар. Черле ынчаш, хойжуларга материалдыг болгаш моральдыг деткимчеии үргулуг көргүзүп, социалистиг чарышты дээштиг организастап турар бис.

Д. Н. ИЛЯЛЕТДИНОВ,
Казахстанның Компартиязының ТК-ныңың кодээ ажыл-агый килдизиниң хой ажылының секторунуң эргелекчизи.

ИНВАЗИЯЛЫГ ААРЫГЛАР

Хой мал халдавырлыг болгаш халдавырлыг эвес аарыглардан ангыда инвазиялыг деп адаар, янзы-бүрү саргылаар болгаш кыжалар тывылдырар аарыглардан база аарыыр. Ындыг аарыгларны маңгыстардан (паразиттер) тыптыр аарылар деп-даа адаар. Оларны шинчилеп өөренир эртемни паразитология дээр.

Инвазиялыг аарыглардан малдар болгаш кегженир черлик аңнар шүптүзу база кажилер аарып болур. Бо аарыларның, ылаңгыя кыжалаар аарыгларның кол тарадыкчылары: харын-даа оларның кол эзлери черлик араатан аңнар: борулер, дылгалер, черде од хевирлиглер болгаш ыттар болур. Маңгыстар од амытанларга шөөлүг хора чедирбес, өске сос-биле чугаалаарга, оларны аартпас, а үүгле оларның иштинге озүлдезинин бир нол чадазын эртип, озуп-мандып алыр.

Инвазиялыг аарыгларның саны кончуг хөй. Оларны бис маңаа дөгерезип сапавас бис. Амгы үеде бистиң республиканың девискээрииде хойга эң-не улуг когаралды чедирип турар дээскинчек (ценуроз) чеп-хөделир болган. Ол хөделип чорда, оон хөй чуургалар чаймн көк сигенче, кыжын чылыг кажаага, одекке дожээп саван, сигенинге азы мал чеминге тарай маңнажы бээр. Чуургалар дистинчектиң иштинге чорааш-ла, онкосфера дээр борбак шымыл кылдыр өөүп алган чүве төлээде, оон быжыг шыдамыкайы аажок болур.

Чуурга чем, суг азы өскедаа чүүлдер-биле хойнуң иштинге баар. Оон карты чанаштангаш, шөйүндүлерниң ханазын үттеп киргеш, хан дамырларынче кирер. Оон хаттың агымы-биле мээге чедип алыр. Хан оруундан чымчаш мээже үттеп үнгеш, аңаа ыйлаңгы чадаже шилчип озер.

Ыттың шөйүндүзүнүң иштиндеп дашкаар үнери белеп болган. А мээ иштинден канчаш дашкаар үнерил? Чаңгыс-ла арга—хойнуң өлүүн азы оон олуртуруп маңаары. Оон соонда ыт иштинче киирер. Ында берге чүве чок. Моон ужурунда кыжа аарыгның маңгызы бир чадазын ыт иштинге озүп-мандып, бир чадазын хойнуң мээзинге эртер. Маңгыстар бодунуң озер-төрүүр амыдыралын ийи аңгы амытан иштинге эрттирер чүве төлээде, оларның найы бирээзин чок кылыр болза, маңгыстың амы-тыны үстүр. Ынчалза-даа ол херек кырында болдунмас. Оон өске арга чүл?

Маңгыстарның кыжаларын болгаш чуургаларын одар-белчиирге, өдек-турлагларга узуткан каптары база болдунмас. Аараан малдарның боттарынга база узуткаттынмас. Ынчаарга эң-не эптиг аргаларга бирээде, маңгыстарны ыттың иштинге чорда өлүрери, ийиде, маңгыстар ыйлаңгылар иштинге чорда, оон ынай озер аргаңы бербээн.

Дээскинчектиң кол-ла иептередикчизи ыт диштиве. Ол хирезинде ыттар кайда-даа кончуг ковүдээн. Чамдык суурларда ыттар кодан-кодан, а черликсирей бергеннери малга хамаанчок кижилерге безин айылыдыг апарган. Чамдык аалдарның ыттары 5—6 бөлгүлаар. Ынчалзажок ыттарны шуут узуткап болбас. Аал кадарар, хой кадарар ыттар ыяп-ла турар ужурлуг. Харын-даа хойну дозупхавырып, кадарып чоруур кылдыр өөредир херек. Ынчангаш оларны санитарлыг чүрүм сөзүгаар азырап, ажыглаары чугула.

Бир кодапга ийиден хөй ыттар тургуспас, чылда 2—4-тей эвээш эвес катап ыттарны тоолгадыр эмпер-биле кыжаларын иштинден арылап үнүүр, черликсирээн болгаш чер кезиир толанчы ыттарны узуткаар, мал чемперилиң кырынга ыттарны чыттырып болбас болгаш оон-даа өске хемчеглерни алыры—аарыг-биле демиселдиң дээштиг аргалары ол. Оон ынай дээскинчектеп өлген хойнуң азы өлүрген хойнуң бажын, мээзин окпе-баарын ыттарга берип болбас.

Бистиң девискээривисте цепуроздуң калбаа-биле пептерээдиң болгаш оон чедирип турар когаралдарының улуун барымдаалаш, ыт тоолгадыры чылда дөрттеп эвээш эвес катап, харын-даа чайдык черлерге оон-даа хөй катап чорудары чугула. Оны кыжын декабрь, январь айларда, чазын март, апрель айларда, оон ынай чайзагладырда база күзегден кыштагже үнерде кыдыры кончуг таарымчалыг. Бо ажилды республиканың ветеринария эргелези, районнарның болгаш совхозтарның ветеринария четкилери боттарының ажылынын планынга киирип, график-хуусааларын тодаргай айтып ужурлуг.

Дегельминтиазастап (тоолгадып) эмнээр дээп ыттың 18—24

Специалиске сөс

БҮДҮРЕРИ ӨСКЕН

Он бирги беш чылдың эге чылында ССРЭ-ге төрүүр чүе хойга онаалтыр ортуманбиле 85 хураганны дорукторган. Оон хөй хураганны Россия Федерациязының, Таджикистанның, а оон экээш төлду Украинаның, Узбекистанның, Казахстанның, Молдавиянын, Туркменияның ажыл-агыйлары алган. Үүске онаалтыр 115—155 болгаш оон-даа хөй хураган алган ажыл-агыйлар, ылаңгыя бригадалар республика бүрүзүнде кончуг хөй.

Чуртка дүк будүрериниң ниити хемчээли мурнуку чылдан 0,5 хуу улгатkан.

САЛГАЛДАН САЛГАЛЧЕ

«Малчын» совхозтуң Кара-Ховуда № 3 бригадазының аныяк малчыны комсомолчу Борис Салчак хой кадаргандан бээр ийи чыл ажып чоруур. Ынчалза-даа ажылга кызымак, харыысалгалыг чоруун көргүзүп, дузалакчы дуңмалары Лора, Галя олар-биле демниг ажылдап тургаш, эртвен чылын төрээн хойларындан 100 башка онаалтыр 85 хураганны мендп ап, хой санындан 1,3 килограмм дүктү кыргаан. Аныяк хойжунуң коданында ам байдал эки.

Б. Салчак ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, 100 хойдан 92 хураганны, хой санындан 1,4 килограмм дүктү кыргып алыр хүлээлгени алган.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

САЛГАЛДАН САЛГАЛЧЕ

Хой аарый бергендө, канчап баарын, аараан хойну эмнеп, мал болдуруп алырының бергезин, оон болуп турар когарал-шүүдерди маңаа тайылбырдаарны артык боор. Чүге дээрге бо бүгүнү малчын бүрүзү кончуг эки билир.

Аарый берген малды эм-биле эмнээр аргазы чок, кезии эмнээри шоолуг-ла дуза бербес, харын-даа оон шүүдели улуг, чарылгазы хойнуң өртээдеп ажыг. Ынчаарга ол аарыг-биле канчаар демисежирил деп айтырыг бодула тургустунуп келир. Ам ол дугайын чугаалажып көрээлицёр.

Дээскинчектеп аараан өлген азы өлүрген хойнуң ыйлаңгыларлыг мээзин ыт, борү азы дилги чинтерге, од ыйлаңгының иштинге чораан кыжаның үрежин-ковүдеп болур чадазында чедир өөүп алган оолдарны ыттың коду-шөйүндүлерининң иштинге баар. Ыйлаңгы иштинге боттанган чеже баш бар-дыр, ол хире санныг маңгыстар озер. Маңгыс бүрүзү өөүп, дистинчектиг кыжа болу бээр. Дистинчек бүрүзүнүң иштинге 40—45 тонуктар иштинде хой чуургалар озер. Олар ыттың шөйүндүзүнүң иштинге ортумаабиле 6—8 айлар иштинде чурттаар. Шынчилеттингени болза кыжадан үстүп үнген дистинчек боду безин шимдеп-ле, тургузу азырай берген. Кажаа-хораазы эргижирээн болгаш, кыштың соок үезинде дыка бергедээшкинниг болган. Ынчалзажок кежээ, кызымак малчыннар хоюнуң адаанда өл өдээп үндүрүп, курган өдек төп тургаш, улуг соок үезин эки эрттирип алган. Ам тогду хойлары колдуунда оолдашкан.

— Он бирги беш чылдың ийиги чылында кандыг хүүзэлге алган силер, Александра Адыгбаевна? —деп, хойжудан сонуургадывыс.

— Дүнгүжүн төрүүр тогдуларның 100 бажыңга онаалтыр 85 хураганны мендп дорукторар. Бош бүрүзүнден 3,2 кг дүктү алыр хүлээлгелиг бис. Ам хүлээлге аажыр күүсеттинген. 100-ке онаалтыр 93 хураган доругуп турар. Ынчалзажок арай-ла сетилге четпейн барды. Хой бүрүзүнден-не хураганны мендп алыры күзенчиг. А бистиинде ындыг эвес, элээп хөй хураган чидиргилиг болган. Бис бодувустан хамаажыр, болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылып келдивис. Ынчалзажок Дуржулга станциязының талазындан чамдык чүүлдерби-ле чедир хандырбайн, баары кончуг харадапчыг боордур. Чижээ, кыштың улуг кезиинде кодан хоювус чылгаар дус чок турду. Оон аңгыда чаш хураганнарга эргежок чугула чугай долганы, микроэлементилерден кылган бриккеттер база бербээн. Дустуг, чугайны чоокта чаа эккеп берген, а брикеттер ам-даа келбээн. Организминге эргежок чугула будумелдер чедишпес ужурудан чаш хураганнар оът-сиген чинр хөөн чок, харын-даа недериниң дугун чугун чинр, оон уламындан аараш, өлүп боор-дур.

Иштининң малын, оон чаш телун кыштан хүрмеңди ажырып алыр дээш, ол малчын болдунар бүгү чүүлдерни кылып турар болду. Чижээ, бодунуң улуг пажынга хүннүң-не 20 литр чедир сула долганындан чудан хайындырган, аңаа хуузунда шөөлдер эвес. Бо эмпер районнарның болган совхозтарның аптекаларынга ылап-ла турар ужурлуг. Бо хемчеглерни херек кырында боттандырарынга Советтер, ажыл-агый органнары, мал ажылының ажылдакчылары болгаш чон деминг киржири чугула.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ,
ветеринария эртемнериниң кандидады.

САЛГАЛДАН САЛГАЛЧЕ

Орус улустуң чугаазы-биле алырга, инектиң суду—дылында. Малды эки чемгерер болза, оон суду эдбээр дээни ол. Бай-Тайгада Саамчыыр деп чер бар, оъду-когу хөлбелчиңээп, ёзулуг-ла мал ораны.

Чоокта чаа, марттың ортан үезинде, Саамчыырның Допчок-Оюм деп черге чеде бердим. Ында аалдың ошкузу кидин торуп турар болду.

Кыштагда үлегерлиг кажаа тудуп каан. Делгемн ажжок. Чырык-даа, чылыг-даа. Допчок кырган бодунуң малын маңаа өстүрүп турар шагда, борта бичии казанак турганы чугаажок. Оон соонда Чымба

Сандыжаптың каты— безин чурттап турда, бо хире улуг кажаа турбаан. «Шаг шаа-биле турбас...» деп-чүве ол.

Саамчыырда ам Сандыжап чурттап турар. Од бо кыштагга элээп каш чыл болган, ук черниң «ажжы-чаңын» пат-ла билир апарган. Кажан хар чаарый болгаш эриирин, хадыырын болгаш хөртүктээрин эндевес. Оон уламындан малын чылдың-на кыштан хүр ажырып, бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Малчынның ол чедишкинин чазак Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергези-биле үнелээн. Бо малчында оон ынай «Беш чылдың мурнакчызы», «Социалистиг чарыштың тивдекчизи» хөрек демдектери, хүндүлел бижиктер болгаш өскедаа шаңналдар бар.

Сандыжап Комбуевич Хертек «Тээли» совхозка 1963 чылдан бээр шээр мал малдан келген. Өшкү хүлээп алгандан бээр ийи чыл болган. Эрткен чылын дүнгүжүнда төрээн өшкүлериниң чүзүнге онаалтыр 80 анайны дорукторган болгаш өшкүден-не 820 грамм дүктү кыргып алган. Бо чылын ол эрткен чылдагыдан эвээш эвес, тодаргайлаарга, оон чээрби баш хөй анайны, ийи катап хөй дүктү алырын хүлээнген. Бо беден эвес соруулга ам күүсеттинин эгелээн: коданда төрүүр 338 өшкүнүн 89-у төрээн болгаш 91 анай менди алдынган. ССР Эвилелиниң 60 чыл оюн малчын чедишкининг уткуур мен дээн.

— Каадыр Чымбаевнаның кежээнии чүү дээр сиилер, ёзулуг-да балдыр сыкпас кижи болбазыкче. Кодан иштининдаа, бажың иштининдаа эмге-сексеейн, арыг-силин кайгамчык. «Бедик культурлуг өг-бүле дээп» деп ыымпедпя үш чыл улаштыр чаалап ап келген—деп, совхозтуң Кызыл-Даг салбырының мал эмчизи, суурда херээженнер човүделининн даргазы Александра Дамдың менээ чугаалаан чүве.

Сандыжап Комбуевич биле Каадыр Чымбаевна Хертектер тос уругну өстүргеп. Олардан Эрее-оол ийиги класстың чолаачызы, Тамара—ВЛКСМ райкомунуң килдизе эргелекчизи. Таня Красноярскиниң башкы институдун доозар чыгаал, Гриша—пергиде. Ажылдап-даа, өөренипдаа турар уруглары ажыл-ишке, ажыл-чаң талазы-биле база-да ада-иезин доозап, кызымак болгаш биче сеткилдиг улус.

Сандыжап Комбуевич чазаныр-даа, дарганаар-даа. Ол кыштаанда чаа бажыңны бодуп тудуп турар, оозу бо чылын ажыглалга кирер. Совхозтуң дирекциязы бо кыштагның сентелгези дээш дүүреве—Сандыжан оолдары-биле септеп алыр. Одек болери, сиген кезерп база-ла ыыдыг. Ол уе келирге, чамдыкы мотоциклинге ушкашкап, чамдыкы чычаанынга олурупкаш, өг-бүле бүрүнү-биле шефтеп чоруптар. Эптиг-даа, хөглүг-даа, хей-аяттыг-даа.

Д. САЛЧАК-ООЛ.

КАНДЫГ ДҮК ХЕРЕГИЛ?

Чөөнүң дүктеп кылган пестерге, аргаан болгаш өске-даа кылыгларга пегелдезин хандырар төлээде, дүк үлетпүрү бодунуң продукциязын көвүдедир будурер ужурлуг. Ынчангаш дүк ажылдап кылыр будурүлгелериниң эргижирээн дериг-хереккелин солуурү болгаш чаартыры көрдүнген. Чижээлээрге, арыг дүктүң болгаш чартык-арыг дүктүң аргыларын чиңгеледи-дир аргыыр машиналарга кылыр. Аргыыр удазыннарны белеткээрде, пневмеханиктиг болгаш роторлуг машиналарны ажыглаар. Пөс-тээвы будурүзгезинге база бедик будурүкчүлүг машиналар көрдүнген болгаш будурүлгени ам-даа механизастаары болгаш автоматчыдары планнаттынган.

Бо бүгүнү амыдыралга шингээдип адырывыска-даа, аргыларны, пөс-таавыны, хевистерни, кидис болгаш өске-даа кылыгларны көвүдедир будурери чиг-эттиң хемчээлинден хамаарыгы биндингир. А чиг-этти үлетпүрге, нүргулайындаа, хой ажылы бээр. Ынчалзажок чиг-эттиң будурүлгезин эвээжи-биле тайылбырлаттынар. Дүк курлавырының чедишпезин үлетпүрге чамдык берге байдалдарны тургузуп турар. Дүк арыглаар будурүлгелерге курлавыр чок болу бээрге, келген дүктү дораанна аргылгаже киирер ужурга таваржыр. Бо чорук дүктү ажыдап кылырының технологиязын үрээр, дүктүң үрелирин болгаш чарыгдаттынарын көвүдедир.

Амгы үеде дүк үлетпүрүнүң будурүлгелери продукциянын шынарын экижидер, саның көвүдедир соруланы салган. Маңаа бир-ле дугаарында дүктүң будунун шынарынын бедик болуру чугула. Индыг турбуже, үлетпүрге көөп турар дүктүң шынары чавыс болуп артпышаан. Чижээлээрге, нарын болгаш чартык-арын дүк үлетпүрге көөп турар бүгү дүктүң чартыы хире безин четпес. Бокту дүк база хөй. Хээрек болгаш үстүүчел дүктер мырынай эмгежок. А чаа шинчээттинин турар чуур. ээрер болгаш аргыыр-даа техника индыг дүкке таарыппас. Амгы машиналар минутада 13-14 метр чүн эзрер, чаа пневматиктиг машиналар 44-45 метр, а роторлуг машиналар 70 метр чүнну бир минутада эзрер. Индыг болганда, дүктүң быжыг болгаш чаун болуру кончуг чугула. Ынчан күш-ажылдың-даа, машиналарның-даа будурүкчүлүү элээн улгадыр, продукциянын шынары экижидир.

Хойну адырылбас болгаш чугдунмас будук-биле демдеглээри үлетпүрге, биетиң шуптувуска улуг когаралды чедирип турар. Фабрикаларга дүктү ылгап турар үезинде, чылдың-на муң-муң тонна индыг дүк актылаттынып турар. Будуктуг дүктү ылгаары база берге, ынчангаш оң аргыыр дүктүң аразынга бо-ла артып калган болур. Оон уламындан хөй пөс болгаш өске-даа продукция үрелип турар. Ынчангаш хойну адырылбас болгаш чугдунмас будуктар-биле демдектээрни хоруур херек.

Дүктүң шынары ылгап турар үеде шын эвес "класстаанындан, өңүн, сортун холуштурганындан болгаш шын эвес савалаанындан база кудузаар. Шыгы улуг дүктү савалаарга, саргарыычал болгаш хээрек аязар. Амгы үеде хой дүгүн будунге савалап турар, ол база дүктүң шынарына багай. Үүге дээрге кудуруунуң, хырнының, быктының дүктери өскезинден ылгалдыг, ол дүктер конгуратыр, довуратыр болгаш боктуг. Индыг болганда Австралияда ышкаш, дүктүң чамдык кезектерин ылгаар аргазынче шилчиирп күзенчиг. Бо арга дүктүң шынарын дыка бедидер.

Пес, шекпен, хевис, кидис кылырында кайызынга-даа анги-аңгы хевирнің дүктери хереглеттинер. Ынчалзажок үлетпүрге ажылаттынар дүктүң хөй кезии парын дүк болур. Нарын дүктүң 75 хуузу меринос дүгү, өскези өске укаалаарны болуру таарымчалыг. Ынчаарга меринос дүгүнүң узуну аңги-аңгы, 28-30 миллиметрден кыска дүктү актылаар.

Шекпен кылырында цигай болгаш кроссбред дүктер таарыжыр. Ол дүктерниң үлетпүрге хереглели эрткен беш чылдаыдан шоолуг өскерилге чок. Хевис кылырында дыка танталбас, туруучал дүктер херек. Од дээрге түшин, балбас, каракуль болгаш сараджа укаалаарның бөдүүн база чартык-бөдүүн дүктерилир. Хевис кылыр бо дүктерниң элээн кезинп нарын кылыглар кылырында хереглээрп, а оларның орнунга кылымал болгаш синтетиктиг удаынарны ажыглаары көрдүнген.

Дүк үлетпүрүн чиг-эт-биле хандырар төлээде, хой саның өстүрер, оон укаалаың экижидер, дүктүң шынарын бедидер ужурлуг.

В. КНЯЗЕВ,
дүктүң Төп институдунуң чиг-эт секторунуң эргелекчизи.

СААМЧЫЫРДА— САНДЫЖАП

Орус улустуң чугаазы-биле алырга, инектиң суду—дылында. Малды эки чемгерер болза, оон суду эдбээр дээни ол. Бай-Тайгада Саамчыыр деп чер бар, оъду-когу хөлбелчиңээп, ёзулуг-ла мал ораны.

Чоокта чаа, марттың ортан үезинде, Саамчыырның Допчок-Оюм деп черге чеде бердим. Ында аалдың ошкузу кидин торуп турар болду.

Кыштагда үлегерлиг кажаа тудуп каан. Делгемн ажжок. Чырык-даа, чылыг-даа. Допчок кырган бодунуң малын маңаа өстүрүп турар шагда, борта бичии казанак турганы чугаажок. Оон соонда Чымба

Сандыжаптың каты— безин чурттап турда, бо хире улуг кажаа турбаан. «Шаг шаа-биле турбас...» деп-чүве ол.

Саамчыырда ам Сандыжап чурттап турар. Од бо кыштагга элээп каш чыл болган, ук черниң «ажжы-чаңын» пат-ла билир апарган. Кажан хар чаарый болгаш эриирин, хадыырын болгаш көртүктээрин эндевес. Оон уламындан малын чылдың-на кыштан хүр ажырып, бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Малчынның ол чедишкинин чазак Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергези-биле үнелээн. Бо малчында оон ынай «Беш чылдың мурнакчызы», «Социалистиг чарыштың тивдекчизи» хөрек демдектери, хүндүлел бижиктер болгаш өскедаа шаңналдар бар.

Сандыжап Комбуевич Хертек «Тээли» совхозка 1963 чылдан бээр шээр мал малдан келген. Өшкү хүлээп алгандан бээр ийи чыл болган. Эрткен чылын дүнгүжүнда төрээн өшкүлериниң чүзүнге онаалтыр 80 анайны дорукторган болгаш өшкүден-не 820 грамм дүктү кыргып алган. Бо чылын ол эрткен чылдагыдан эвээш эвес, тодаргайлаарга, оон чээрби баш хөй анайны, ийи катап хөй дүктү алырын хүлээнген. Бо беден эвес соруулга ам күүсеттинин эгелээн: коданда төрүүр 338 өшкүнүн 89-у төрээн болгаш 91 анай менди алдынган. ССР Эвилелиниң 60 чыл оюн малчын чедишкининг уткуур мен дээн.

— Каадыр Чымбаевнаның кежээнии чүү дээр сиилер, ёзулуг-да балдыр сыкпас кижи болбазыкче. Кодан иштининдаа, бажың иштининдаа эмге-сексеейн, арыг-силин кайгамчык. «Бедик культурлуг өг-бүле дээп» деп ыымпедпя үш чыл улаштыр чаалап ап келген—деп, совхозтуң Кызыл-Даг салбырының мал эмчизи, суурда херээженнер човүделининн даргазы Александра Дамдың менээ чугаалаан чүве.

Сандыжап Комбуевич биле Каадыр Чымбаевна Хертектер тос уругну өстүргеп. Олардан Эрее-оол ийиги класстың чолаачызы, Тамара—ВЛКСМ райкомунуң килдизе эргелекчизи. Таня Красноярскиниң башкы институдун доозар чыгаал, Гриша—пергиде. Ажылдап-даа, өөренипдаа турар уруглары ажыл-ишке, ажыл-чаң талазы-биле база-да ада-иезин доозап, кызымак болгаш биче сеткилдиг улус.

Сандыжап Комбуевич чазаныр-даа, дарганаар-даа. Ол кыштаанда чаа бажыңны бодуп тудуп турар, оозу бо чылын ажыглалга кирер. Совхозтуң дирекциязы бо кыштагның сентелгези дээш дүүреве—Сандыжан оолдары-биле септеп алыр. Одек болери, сиген кезерп база-ла ыыдыг. Ол уе келирге, чамдыкы мотоциклинге ушкашкап, чамдыкы чычаанынга олурупкаш, өг-бүле бүрүнү-биле шефтеп чоруптар. Эптиг-даа, хөглүг-даа, хей-аяттыг-даа.

Д. САЛЧАК-ООЛ.

ДӨРГҮНДЕ КЫШТАГ

Кыштаглаашкын—шалыпчы фронт

МАШИНА Хадың бетинде шоолуг бедик эвес арт кырынга тура дүшту. Дашкаар үнүп келдивис. Хүн хереливге чайынайан ак харга карак чылчырыктаар. Хүн арай сооксумаар, кыржаң болзажок, шаа келген болгаш сырын чок ыжык черде хар эрип чыдар. Частың медээчилери, өскен-терээн черинге чаа чедип келген кушкаштар оруктa чемнеп, маңнажып турлар.

Долгандыр эргий көөрге, акла чайт. Артыы талазында Хадылыгның дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйының тараа шөлдери чапылган. Тараажылар келир күстүң дүжүдү дээш кыжын-на сагыш салып эгелээни илдең: шөлдерде кылын харны күчүлүг К-700-тер-биле тыртпырып тургаш, чалдагылаан ааан. Ынчап каан хар хепертеп эвес, а чоорту эрээш, хөрзүнче сине бээр, ону «хар измурнылырыынының» дээр.

Кады чораан ажым Хадыным ол чарыында айыткаш, чугаалай-дыр:

— Дуржулга станциязының тулган малчыны Александра Салчактың аалы дөө көстүп турар ол-ла болгай. Оруктан мырыңай ырак эвес. Аңаа кире дүшкеш, ажыл-ажын сонуургап көргей бис.

Кезек хадыынар үнген суг бажы. Ону «Дөргүн» деп шынай-ла шын адаан. Оон чанында кыштаг. Удэвээнда-ла өдекте хап келдивис. Дүшчоокшулай берген. Ол хиреде коданның ээлери хойларын чемгерип, кажаз-хораазын аштап, даштын ажылдан турбушаан. Олар-биле ужуражып, чугаалажы бердивис.

Улуг хойжу, ындыг-ла узун эвес, шилгедек сынныг, чаа-ла кижи ортузу чедип чоруур пазылыг хире Александра Адыгбаевна Салчак 1963 чылдан бээр мал ажылынга ажыллаан. Сеолгу беш чылда хойжудан келген.

— Эрткен чылын иттер кажарып турган бис—деп, Александра Адыгбаевна чугаалады.—Оларны семиртксп, эткее дужаптарывыска, холушкак хураганнар берип каан. Төрүүр төрүвестиг элдеп кодан ийин бо.

Бис чүвенің ужурун орта билбейн баргаш, айтырдывыс:

— Кандаай «холушкак» хураганнар боор? Аңгы-аңгы уксаалыг бе?

— Чок, аңгы-аңгы уксаалыг эвес —деп, улуг хойжу харылады.—Нарын дүктүг чаңгыс уксаанныг. А назын-харын аңгы-аңгы. Ынчангаш «холушкак» апарган чүвелер-дир ийин. Шупту чер базар баш саны 500. Оон иштинде бо чылын дүнгүжүн төрүүр 300 тогду бар. А 200-ү — эрткен 81 чылдың хураганнары. Төрүүр, төрүвес чүвелерни холуй тургузаарга, ажаап-тежээри ажжок берге боор чүвелир.

Оларның хары улуг болган ужурунда, хойну күстеп эгелеп-ле, тургузу азырай берген. Кажаа-хораазы эргижирээн болгаш, кыштың соок үезинде дыка бергедээшкинниг болган. Ынчалзажок кежээ, кызымак малчыннар хоюнуң адаанда өл өдээп үндүрүп, курган өдек төп тургаш, улуг соок үезин эки эрттирип алган. Ам тогду хойлары колдуунда оолдашкан.

— Он бирги беш чылдың ийиги чылында кандыг хүүзэлге алган силер, Александра Адыгбаевна? —деп, хойжудан сонуургадывыс.

— Дүнгүжүн төрүүр тогдуларның 100 бажыңга онаалтыр 85 хураганны мендп дорукторар. Бош бүрүзүнден 3,2 кг дүктү алыр хүлээлгелиг бис. Ам хүлээлге ажыр күүсеттинген. 100-ке онаалтыр 93 хураган доругуп турар. Ынчалзажок арай-ла сетилге четпейн барды. Хой бүрүзүнден-не хураганны мендп алыры күзенчиг. А бистиинде ындыг эвес, элээп хөй хураган чидиргилиг болган. Бис бодувустан хамаажыр, болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылып келдивис. Ынчалзажок Дуржулга станциязының талазындан чамдык чүүлдерби-ле чедир хандырбайн, баары кончуг харадапчыг боордур. Чижээ, кыштың улуг кезиинде кодан хоювус чылгаар дус чок турду. Оон аңгыда чаш хураганнарга эргежок чугула чугай долганы, микроэлементилерден кылган бриккеттер база бербээн. Дустуг, чугайны чоокта чаа эккеп берген, а брикеттер ам-даа келбээн. Организминге эргежок чугула будумелдер чедишпес ужурудан чаш хураганнар оът-сиген чинр хөөн чок, харын-даа недериниң дугун чугун чинр, оон уламындан аараш, өлүп боор-дур.

Иштининң малын, оон чаш телун кыштан хүрмеңди ажырып алыр дээш, ол малчын болдунар бүгү чүүлдерни кылып турар болду. Чижээ, бодунуң улуг пажынга хүннүң-не 20 литр чедир сула долганындан чудан хайындырган, аңаа хуузунда шөөлдер эвес. Бо эмпер районнарның болган совхозтарның аптекаларынга ылап-ла турар ужурлуг. Бо хемчеглерни херек кырында боттандырарынга Советтер, ажыл-агый органнары, мал ажылының ажылдакчылары болгаш чон деминг киржири чугула.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ,
ветеринария эртемнериниң кандидады.

Хойжу хөөрей-дир:

— Кандыг кижиниң аалчызы чаңгыс хүн келир диңгир пийик? Бөгүн бистиң коданывыска херектиг хамык чүвени харыы угда эккелген шыкажыл. Моон мурнунда кыжынна, хой чаа болдап эгелеп турда, ынчаар тургап-дыр ийин. Ынчангаш болза, бүгү хураган бүрүн мендп түрэр ийик. Ам-даа эккелгени экидир харын...

— Чок, чок-ла дээр, арай хынзыр малчын-дыр ийиң б

«Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга күш-ажылын үнелеп көргенинин демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумулуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Караш Канчыровна **Аран** — СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Сендажи Ондаровна **Даш** — Чыраа-Бажында харылзаа салбырының начальныгы.

Боян Шажынчыковна **Донгак** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Бавуу Халбынович **Донгак** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Клара Оолаковна **Донгак** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Кувиснаал Сумбуевна **Донгак** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң саанчызы.

Лаа Сундуевич **Донгак** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Хорлуу Белекейовна **Донгак** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Мария Аксаковна **Допуй-оол** — Бора-Тайга суурда пенсионер.

Сенденмаа Мурзуновна **Доржу**—Сүт-Хөл суурда уруглар ясляниңиң эргелекчизи.

Доржу-Сюрюн Дүмен-Байрович **Кара-Сал** — райпо ажылчыны.

Очур Амнагайевич **Кара-Сал** — Шеми суурда пенсионер.

Мария Давыдовна **Кулешова** — Чадаанада № 1 столовайның кассири.

Моңге Үндүүевич **Куулар**— «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Борбай Сувановна **Монгуш** — Сүт-Хөл суурда пенсионер.

Кок Дондуковна **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Мамаа Мандыковна **Монгуш** — Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң санитарказы.

Опаай Сендиевна **Монгуш**— Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң санитарказы.

Оржунмаа Тевек-ооловна **Монгуш** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Сувзан Чымбуевна **Монгуш** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Хеймерек Бурааүнеевна **Монгуш** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Чыртак Хединпазевна **Монгуш** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Агбаан-оол Чылбаевич **Ондар**— «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Вера Дандаровна **Ондар**— Тере-Хая суурда пенсионер.

Дүктүг Депен-ооловна **Ондар** — СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы.

Саман-оол Карашындыкович **Ондар** — райпо ажылчыны.

Дина Өктек-Орусовна **Ооржак** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сенденмаа Намзыр-ооловна **Ооржак** — Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң санитарказы.

Вера Шадыповна **Сарыглар** — райпо ажылчыны.

Өпэжен Мурзунаевна **Сарыглар** — Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң ажылчыны.

Борис Николаевич **Сороүр** чылдарда ак сеткилдиг коргенинин демдээ кылдыр СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумулуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Караш Канчыровна **Аран** — СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Сендажи Ондаровна **Даш** — Чыраа-Бажында харылзаа салбырының начальныгы.

Боян Шажынчыковна **Донгак** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Бавуу Халбынович **Донгак** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Клара Оолаковна **Донгак** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Кувиснаал Сумбуевна **Донгак** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң саанчызы.

Лаа Сундуевич **Донгак** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Хорлуу Белекейовна **Донгак** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Мария Аксаковна **Допуй-оол** — Бора-Тайга суурда пенсионер.

Сенденмаа Мурзуновна **Доржу**—Сүт-Хөл суурда уруглар ясляниңиң эргелекчизи.

Доржу-Сюрюн Дүмен-Байрович **Кара-Сал** — райпо ажылчыны.

Очур Амнагайевич **Кара-Сал** — Шеми суурда пенсионер.

Мария Давыдовна **Кулешова** — Чадаанада № 1 столовайның кассири.

Моңге Үндүүевич **Куулар**— «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Борбай Сувановна **Монгуш** — Сүт-Хөл суурда пенсионер.

Кок Дондуковна **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Мамаа Мандыковна **Монгуш** — Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң санитарказы.

Опаай Сендиевна **Монгуш**— Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң санитарказы.

Оржунмаа Тевек-ооловна **Монгуш** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Сувзан Чымбуевна **Монгуш** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Хеймерек Бурааүнеевна **Монгуш** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Чыртак Хединпазевна **Монгуш** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Агбаан-оол Чылбаевич **Ондар**— «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Вера Дандаровна **Ондар**— Тере-Хая суурда пенсионер.

Дүктүг Депен-ооловна **Ондар** — СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы.

Саман-оол Карашындыкович **Ондар** — райпо ажылчыны.

Дина Өктек-Орусовна **Ооржак** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сенденмаа Намзыр-ооловна **Ооржак** — Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң санитарказы.

Вера Шадыповна **Сарыглар** — райпо ажылчыны.

Өпэжен Мурзунаевна **Сарыглар** — Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң ажылчыны.

Борис Николаевич **Сороүр** — райпонуң белеткел конторазының директору.

Октябрина Константиновна **Субботина** — райпонуң техажылчыны.

Хирлен-оол Матпаевич **Тюлюш**—Сүт-Хөл суурда пенсионер.

Хуна Максимовна **Улуг-Карак** — Сүт-Хөлдүң район эмнелгезиниң повары.

Доктуг Чымбаевич **Шалык**— «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Иван Петрович **Андроненко** — райпонуң автолавка садыгжызы.

Байкара Хемчикович **Биче-оол** — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Екатерина Ивановна **Бородина** — «Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

Иннокентий Михайлович **Бородин** — «Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

Елизавета Ивановна **Ершова** — РРТПЦ-ниң дамчыдылга станциязының ажылчыны.

Алексей Иванович **Кирьянов**— «Тыва суг тудуг» трестиң ДБК заводунуң дарганы.

Арагачы Хүндүпейовна **Кыргыс** — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Наталья Чүльдүмовна **Самдан-оол** — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Константиновна **Саморокова** — райпо садыгжызы.

Ховалыг Шанапович **Чолдак-Сарыг** — «Х Улуг хурал» совхозтуң малчыны.

МӨНГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

«Мөген-Бүрен» совхоз

Налзалмаа Чүлдүмовна **Иргит** — ажылчын.

Данзын-оол Чыдымович **Саая** — пенсионер.

Чечек Мунзуковна **Салчак**— ажылчын.

Шожал Сортуй-оолович **Сюрюнмаа** — ажылчын.

Сержин Манзыровна **Шагдыр** — ажылчын.

ТАНДЫ РАЙОНДАН

Сергей Арсентьевич **Артемьев**—Хову-Аксы АТБ-ниң слесары.

Ксения Петровна **Баева**— «Тыва кобальт» комбинаттың даг пегинiң котёл машинизи.

Анна Павловна **Буравлева**— «Тыва кобальт» комбинаттың ясли-садының ажыл-агый эргелекчизи.

Геннадий Николаевич **Буторенко** — «Тыва кобальт» комбинаттың диспетчери.

Надежда Григорьевна **Гаврилова** — Межегейниң участок эмнелгезиниң фельдшери.

Валентина Захаровна **Грейсерова** — «Тыва кобальт» комбинаттың ГМЦ-де аппаратчик.

Илья Иванович **Гурьев**— «Тыва кобальт» комбинаттың ГМЦ-де аппаратчик.

Николай Комбуевич **Донгак** —«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкының № 7 КМК-ның бызаңчызы.

Анна Павловна **Дударева**— райпо магазинiниң техажылчыны.

Нина Григорьевна **Ермолаева** — «Тыва кобальт» комбинаттың ГМЦ-де аппаратчик.

Галина Ивановна **Иванова**— улус депутаттарының Дүрген көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы.

Анна Семёновна **Калентьева** — Тываның электри четкилерiнiн ажылчыны.

Валентина Михайловна **Катовщикова** — Күрстрахтың инспекция начальныгы.

Ольга Константиновна **Лебедева** — «Тыва кобальт» комбинаттың общежитиезинiнiн дежурныйы.

Людмила Артемьевна **Мигель**— райпода садыгжы.

Бады-Кек Сангынович **Оюн** «Коммунизмнiн херели» совхозтуң ажылчыны.

Любовь Николаевна **Реут**— партия райкомунуң техажылчыны.

Елизавета Васильевна **Сухачёва** — Сосновкада харылзаа салбырының почтачызы.

Василий Фёдорович **Фёдоров**—«Тыва кобальт» комбинаттың рудниginiң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Түлүш Канчирович **Байыр-оол** — Жданов аттыг совхозтуң дарганы.

Мария Фёдоровна **Делег** — Арыг-Үөүүнде участок эмнелгезiнiң ажылчыны.

Билченей Дойлаар-ооловна **Кенден** — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Мария Родионовна **Недбаева** —«Союзпечатьтың» район салбырының киоскери.

Вера Николаевна **Нумерящих** —райэмнелгениң клиника лабораториязының санитарказы.

Чүльдүм Дошкович **Ондар** — «УТКА 25 чылы» совхозтуң малчыны.

Иван Ефимович **Сорокин**— профессионал өрт незээнiн таныныл начальныгы.

Тас Нурзатовна **Сундуй** — «Күш-ажылдың хостуу» совтуң № 2 уруглар садының повары.

Түлүш Калаа-Сүрүновна **Сундуй-оол** — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Прасковья Фёдоровна **Тропина** —№ 1 ясли-садтың нянязы.

Анастасия Васильевна **Туревич** — № 1 ясли-садтың нянязы.

Чанчынмаа Күндүповна **Шаңмак-оол** — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Наталья Борбак-ооловна **Дюндюпей** — райпонуң санэпитстанциязының дезинфектору.

Долума Дакпаевна **Лопсан**— «Мөрен» совхозтуң ажылчыны.

Долгар Сумзадиевна **Соян**— райэмнелгениң сестразы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың март 23.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ХИМИЯ ИНДУСТРИЯЗЫНЫҢ МУРНАКЧЫЗЫ

БУДАПЕШТ. Казинцбарцикте Боршодскиниң химия комбинады —чурттуң химия индустриязының мурнакчы бүдүрүлгези. Пластмасса хоолайларны, көдээ ажыл-агыйга херектиг полиэтиленниг шленканы, яшыз-бүрү чемиштидилгелерни болгаш үнүш камгалаар химиктиг түүлдерни бүдүрери амгы беш чыл планының чылдарында барык 50 хуу көвүдээр. Ол кылыгларны Венгрияның улус ажыл-агыйында улам-на калбаа-биле ажыглап турар.

Улус ажыл-агыйының дүрген өзүлделиг негелдеринге дүүштүр комбинатта будурүлгени хөгжүдүп, калбартып турар. Будурүлгенiн тургузуун сайзырангайжыдары-биле холбаштыр чиг-эттi болгаш эңергияны кампаар талазы-биле программаны комбинатта боттандырып турар. Ол программаны боттандырган түңнелинде түгле эртken чылын безин 500 миллион хире форринт акшаның кампалгазы чедип алдынган.

Комбинаттың коллективи продукция будурериң улам көвүдедир, кылыгларының шыпарын бедидер, күш-ажылдың будурүкчүлүүн доктаамал өстүрер дээш амгы үеде оваа күжениишкинниг ажылдап турар.

ТРАНСПОРТЧУЛАРНЫҢ ЧЕДИШКИННЕРИ

ПӇОМПЕНЬ. Республиканың экономиктиг катап тургузуушкунуунга идиг бөөр сорулгалыг транспорт тудуунун программазы Кампучияда чедишкинниг күүсеттинiп турар.

Кампучи улустуң күжениишкиннериниң, Совет Эвилелиниң, Вьетнамның болгаш социалистиг өске-даа чурттарның дузаламчызының ачызында республикада автомобильдериниң, локомотивтериниң, вагоннарның болгаш хем судноларының саны үргүлчү өзүп турар.

Чазаглыг болгаш кыры кадыг шывыглыг 180 километр узун орукту улусчу эрге-чагыргының үш чылдарының дургузуунда септээн. Оруктарны эки шынарлыг кылдыр септээнiнiң түңнелинде 706,5 мун тонна улус ажыл-агый чүктерiн автомобиль транспорту-биле сөөртken болгаш 1 миллион ажыг пассажирдерни аргыштырган.

Улус чедишкиннерни демир-орукчулар база чедип алган. 221 километр демир-орук шугумнарын септекчидер ажыглалга кирген. Чурттуң кол демир-орук магистралы болур Пномпень-Баттамбангының 20 станциялар бажыннарын катап тургускан. Пол-Поттуң дерзин эрге-чагыргазындан чуртту хостаан сөөлүнде эртken чылдарда улус ажыл-агыйының яшыз-бүрү 275,5 мун тонна чүктерiн демир-орук-биле сөөртken болган 147 мун ажыг пассажирлерiн аргыштырган.

Кампучияның далай өртээлдериниң ажылыының ажыктыы база бедээн. Бо чылдың түгле баштайгы ийи айларында безин Пномпеньнiң далай өртээлiниң ажылчынары 220 мун тонна чүктерни дужүрген.

КООПЕРАТИВ КҮШ-АЖЫЛЫНЫҢ ШКОЛАЗЫ

ПРАГА. Чехословак Социалистиг Республиканың кооператив школазынга өөредилге чылы доозулган. Чуртту чангыс аай көдээ ажыл-агый кооперативтериниң ажыл-ишчилериниң билиглерiн бедирерiнге ол өөредилге черi дузалап турар.

Лекциялар болган семинарлар үезинде хей айтырыгларны ханызы-биле өөренип, сайгарып турар. Оларның арасында —көдээде комплекстиг бригадалар ажылының дүржулгазын пропагандалап неп-тередири чугула черни эөлеп турар. Көдээде чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның шимчээшкинiнiң кадбартырының, чогаадыкчы инициативаны хөгжүдериниң, таваачыннарның күш-ажылының будурүкчүлүүн бедидериниң айтырыгларынче улуг кичээнгейни угландырып келген. Чехословакияның Коммунистиг партиязының XVI съездизиниң сөөлүнде партияның экономиктиг политиказын тайылбырлаарынче, көдээ ажыл-агыйны планныг ёзу-биле эргелеп башкарарының системазының практиказынче эртken өөредилге чылында кол кичээнгейни салган.

Кооператив күш-ажылының школазы болгаш республикада оон ийи мун беш чүс ажыг салбырлары көдээ ажыл-агыйны үлетүрүлүг үндезинче шилчидиринге чугула роль-ду ойнап турар. Көдээ ажыл-агыйның специалистери-биле чергелештир, чурттуң яшыз-бүрү будурүлгелериниң бедик мергежилдиг ажылчыннары-ныда база башкылап турар. Оон ачызында хей дыннакчылар трактористериниң, септе-кчилериниң, механизаторларның мергежилдерiн шинээлип алган.

Амгы өөредилге чылында школага болгаш оон салбырларына 340 мун ниижи өөрен-ген.

«ЧАЛГЫННЫГ ДУЗАЛАКЧЫ»

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың «Интерфлюг» ужар үүлү компаниязының МИ-8 деп үүле чаңгыс вертолёду безип ийи-ле хүн дургузунда Вюсдорфтуң (Потсдам округ) төп демир-орук белдириниң кол участокторының бирээзинге 100 ажыг кан чагыларны чедирген болгаш үүс-үүс метр электри кабельдерин салырынга дузалаан. Ол чагыларны бедик вольтулуг электри дамчыдылгазының шугумнарынга ажыглаар.

Вертолётту ажыглаан чорук демир-орук транспортунуң ол чугула участогун электрижидер ажылдарны планда көрдүгенниден беш катап дүргедедир арганы берген. Бир километр черге электри шугумун тургузарынга үүле чартык шак чарыгдаттынып турар. Ынчаарга ол ажылдарның үезинде Берлин—Дрезден аразының поездилер шимчээшкинiн чангыс минутада-даа сокпаваан.

Амгы беш чылда Герман Демократтыг Республикага 700 километр демир-оруктарны электрижидер сорулга салдынган. Ону чедишкинниг күүседир дээш демир-орук септекчилери, электри шугумнарының тудугжулары сорук киришкинниг ажылдап турар. Демир-оруктарны электрижидер чугула сорулганы күүсеткен сөөлүнде чүктер сөөртүлеэн болгаш пассажирлер ханы чарыгдалдыг болур. Демир-орук шугумнарын бүрүн электрижидер чугула сорулганы чедишкинниг күүседирiн «чалгынныг дузалакчылар» шинтирлиг рольду ойнаар.

Үлетүр черлериниң тудугларынга вертолёттарны ГДР-де үзэрби ажыг чылдарның дургузуунда чедишкинниг ажыглап турар.

(СЭТА).

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАГА СОНУУРГАЛ

ЛИОН. (СЭТА-ның корр.). Совет Эвилели-биле бот-боттарынга кадыг ажылдажылганы калбартырынга Франциянын хөрөнгитен болуктери сонуургадыг болуп турар. ССРЭ-биле садыг харылзаалары чүгле оларга делгем аргаларны бөөр эвес, харын-даа экономиктиг айтырыгларны шинтирлээр талазы-биле Франциягa дузалаар деп олар санап турар.

Совет Эвилели-биле харылзааларны калбартыр дээш туржуп турар бис деп, Франциянын «Креди лионнэ» дээр эң улуг банкызының директору Пьер Дорель СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн. Ол банк Барыын чүкте хамыкты мурнай 1972 чылда Москвага бодунуң төлөө черин тургускан. Эрткен он чылдарның дургузуунда Совет Эвилели-биле кадыг ажылдажылганың эргежок чугулазынга болгаш ажыктынга бүзүрээнiн Пьер Дорель чугаалаан.

Ынчангаш «Креди лионнэ» банк Сибирьниң болгаш Барыын Европанын аразынга газ дамчыдар хоолайныг тудуунга идепкейлиг киржип турар. Газ дамчыдылгазының тудуу — француз-совет харылзаларның төөгүзүнде эң улуг хемчээлдиг дугуржулга-дыр. Ол хоолайны дамчыштыр Совет Эвилелиниң бойдус газын Франция болгаш Барыын Европанын өске-даа чамдык чурттары алыр. Бо чылдың эгезинде ат салдынган газ талазы-биле дугуржулга Франциягa-даа, Совет Эвилелинге-даа бир дөмей ажыктыг болуп, бистик энергия чиг-эттi хандырылгавысты көвүдедип, мүн-мүн кижилерге ажылды бөөр деп, Пьер Дорель демдеглээн.

Совет Эвилели Франциянын Рона-Альпа районунуң чурттакчыларынга хөй бараанпарны садыглап турар. Ынчангаш ССРЭ-биле садыглажылганы бедии-биле үнелеп турар бис деп, ол айыткан. Совет садыгның биске ажыктыын чурттакчыларга, будурулге ээлеринге калбаа-биле тайылбырлап турарын «Креди лионнэ» банкының удуртукчузу онзалап чугаалаан.

«Актиф-авто» компанияның удуртугазының кежигүнү Мишель Праль совет трактор-ларны Франциягa сайгарып, садыгларын боттандырып турар. Совет көдээ ажыл-агый техниказын француз тараачыннарын бедии-биле үнелеп турарын ол демдеглээн.

М. КНЯЗЬКОВ.

Чаа эмнелгелер

РАНГУН. (СЭТА). Бирманың көдээ черлериниге кадык камгалал системазын хөгжүдер программа чедишкиниг хөгжүп турар. Чурттуң кадык камгалал министерствозунуң медээзин ёзугаар алырга, үүле бо чылдың эгезинден бөөр безин суурларга чаа 27 поликлиникаларны, диспансерлерни ажыктан. Көдээде эмнелгелерге, медицина пунктуларынга ажылдаар 2,5 мун эмчилерни белеткээн.

ГДР. Лейпцигтиң чаңчыл анаргаа часкы Бүгү-делегей ярмарказынга делегейниң ядаан ажыг чурттарының, оон иштинде, Совет Эвилелиниң 9 мун хире үлетпүр будурүлге черлери, даштыкы садыг каттыжышкыннары болгаш фирмалары киржип турар. Бо чылдың ындыг чыыжы «Улустар аразынга калбак садыглажылышкын болгаш дешилге дээш» деп кыйгырыг-биле өртүп турар. Оң ярмарка аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүлелер аразынга экономиктиг харылзааларны калбартырынга идиглиг боон турар. Совет Эвилели-нында ам мооң-биле алдан удаа киржип турар.

ЧУРУКТА: совет павильонда.

АДН—СЭТА-ның телефотозу.

ТАЙБЫҢНЫҢ САЛЫМ-ЧОЛУ Д Э Э Ш

ЦИНЦИННАТИ. (СЭТА). Амгы делегей харылзааларының эң чугула айтырыглары сонзология шинчилекчилериниң Делегей ассоциязының чыл бүрүде болур 23-кү конференциязының кичээнгейниiн төвүнге болган. Делегейниң 22 чурттарының, оларның аразында Совет Эвилелиниң академиктиг болуктериниң, экономистериниң, эмчилериниң, политиктиг ажыл-дакчыларының төлээлекчилери— будун чартык муң кижи оон ажылынга киришкен. Ук конференция АКШ-тың Огайо штатының Цинциннатиге болган.

Вашингтонуң амгы администрациязының адрезинге шынгыы шугумчелел хей төлээлекчилериг ол делегей организациязының шуулганының индиринден башгайы хүнден эгелеп дыңналып турган. Боо-чепсектерни улам-на эдерe бүдүреринче, Чөөн болгаш Барыын чүктерiнiң аразынга янзы-бүрү адырлар ажыл-биле ажыктыг харылзаалары кызырарынче Ак бажыңның угланышкыны делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улам чидиглендиреринге чедиргенин конференциянның делегаттары демдеглээн.

Ядролуг боо-чепсектерни улам-на эдерe бүдүрери эвес, а оларны кызыгаарлаар дугайында чугаалажышкынар, ылгал көөр «темчегларнын» политиказы эвес, а делегейниң бүгү чурттарының аразында Совет Эвилелиниң академиктиг болуктериниң, экономистериниң, эмчилериниң, политиктиг ажыл-дакчыларының төлээлекчилериниң будун чартык муң кижи оон ажылынга киришкен. Ук конференция АКШ-тың Огайо штатының Цинциннатиге болганы.

Вашингтонуң амгы администрациязының адрезинге шынгыы шугумчелел хей төлээлекчилериг ол делегей организациязының шуулганының индиринден башгайы хүнден эгелеп дыңналып турган. Боо-чепсектерни улам-на эдерe бүдүреринче, Чөөн болгаш Барыын чүктерiнiң аразынга янзы-бүрү адырлар ажыл-биле ажыктыг харылзаалары кызырарынче Ак бажыңның угланышкыны делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улам чидиглендиреринге чедиргенин конференциянның делегаттары демдеглээн.

Каттышкан Штаттарның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга бот-боттарынга ажыктыг нады ажылдажылганы чедишкиниг хөгжүдериниге четпир чүүлдер бар деп, Джорджий университединiң профессору Г. Вертч демдеглээн.

Сарыллыг бодалды АКШ-тың администрациязының барымдаалаар хөөн чогун база катап көргүскен АКШ-тың күрсекретарының политиктиг херектер талазы-биле дузалакчызы Л. Иглебергериниң чугаазын конференциянның киржикчилери күзел чок байдалыг утпаан.

Вашингтонуң администрациязының Совет Эвилелиниге удур хоозун шугулдээшкиннерiн ол база катап дагынналышаан, делегейниң айыыл чок чоруун моон соңгаар-даа божаңнадыр дээн Ак бажыңның болдыын бадыткаан. Ядролуг америк боо-чепсектерни эдерe бүдүрерiн АКШ моон соңгаар-даа үргүлүлээр бодап турар.

ВАШИНГТОННУҢ ЫЙЫЫШКЫНЫ

НАТО-нуң ядролуг планнаашкын бөлүүнүн сессиязы март 13-24 хүннеринде АКШ-та Колорадо-Спрингске болган. Ол агрессчи шериг блокта бактаалаган чурттарның камгалал министрлери оон хуралдарынга киришкён.

Сессияның ажылы шынгыы чажыт байдалга эрткен-даа болза, Вашингтон бо наточу шуулганны бодунуң эвилелчилеринге улам ынайгы дерзин ыйыышкын кылырынга ажыглааны парлалгада көстүп келген медээлерден билдине берген. Лайнызырак белеткелдерни идепкейжидерин болгаш вестүрерин, бирги ээлчегзе — чаа америк ядролуг ракеталарны Барыын Европага эккеп сайгара тургузар дугайында наточу шинтирнiң боттандырарын АКШ-тың ыйыышкыны-биле кол айтырыг кылдыр чугаалашкан.

«Вашингтон пост» солуннуң дыннатканы-биле алырга, америк шериг министерствозунун удуртукчузу К. Уайнбергер «Першинг-2» болгаш чалгынныг ракеталарны Барыын Европа чурттарының девискээрлеринге аппарып тургузарының планнары күштүг хевээр болгаш оларны хуусаазында боттандырар апаар деп Колорадо-Спрингске чыылган министрлерге база катап медеглээн. Ядролуг планнаашкын бөлүүнүн сессиязы доозулган соонда парлаан түннел дыннадыгны АКШ-тың делегациязының албадаашкыны-биле чоғум-на харын шак ындыг утказыг кылдыр тургускан болган.

Ынчалза-даа Пентагон удуртукчузунуң дайынзырак сагындырыышкынынарын чангыс эптиг чүүлдүгүнүүшкүн-биле көрбээн. Ядролуг дайынга удур чоннуң улам калбак кежектерiн хаара тутkан калбак демисежип үнүүшкүннерни Барыын Европа күрүпелериниң удуртукчуларының херекке албас аргазы чок болгай. «Хол долгаашкыннарыг» турзажок, Голландия биле Бельгия чаа америк ракеталарны, боттарының девискээрлеринге тургузарынга амдыгаа чедир чепшээрешпейн турар. Англияда, ГФР-де, Италияда хей-ниити ол ракеталарны ук чурттарның девискээрлеринге чагдатпазын хүннүн-не улам шинтирлиг негеп турар.

Совет тайбын инициативалар ядролуг чепсеглениишкинче кыйгырыгларның дерзизин, мөзү чогун онза тода көргүзүп турар. ССРЭ-нин профзвиязделериниң XVII съездизинге эң Л. И. Брежневтиң көдүргени чаа боттуг совет саналдар бүгү делегейге хаяы сонуургалды болгаш ёк калбак үнелээшкинiнiң кыпсыктырыг үнүргенi. Хамаатылар бүянныг тайбын дээш дээр америк хей-ниити организациязының күүсеекчи директору Д. Бортрайтының онзалап демдеглээнiн ёзугаар алырга, ол саналдар — ядролуг боо-чепсектерни эдерe бүдүрерiн болдурбас деп амгы үениң эң чидиг болгаш эң чугула айтырыгы чугаалажышкынынар столунга шинтирлээринче ССРЭ-нин чүткүлүүнүн ат-алдарлыг чаа бадыткалы-дыр. Чаа совет инициативаларны Ак бажыңның ыяк өөренип көөрү болгаш боттуг мөзүлүг харыы саналдарны үндүрери эргежок чугула.

Кээп турар дыңнадыгларны барымдаалап алырга, чепсеглениишкиннерни эдерe бүдүрериниң айтырыын АКШ-тың болгаш оон двилелчилериниң канчаар көрүп турарының аразында ылгалдар амгы сессияга база илерээн. Тактиктиг-даа, стратегтиг-даа чепсеглениишкиннерни кыызгаарлаарының айтырыын дугайты ССРЭ-нин. болгаш АКШ-тың аразынга боттуг чугаалажышкынны чоруларын негээн Каналдың канчалал министри Ж. Ламонтань журналистерге медеглээн. Оон сестери алырга, ол талазы-биле оңу Барыын Европа чурттарының талээлекчилери деткээн.

Ю. ЛОПАТИН.

Хоорай, суурларывыстың аян-шинчизи

ЧЫЛЫГ-БИЛЕ КАДЫ

Чадаана хоорайның арыгшеверi, чаагайжыттыганы негелдеге ам-даа дүүшпес. Кудумчулар боктуг, санитарлыг байдалы багай. Чамдык чурттакларга бажыңнарының девискээринде бок төгер аңмылаан черлер чогундан чурттакчылар богун чадагай черлерге төп турар.

Чадаана хоорайның харылзаа белдирiнiң девискээринде көчегар чанында бокту «үүжелеп» каапы кончуг таарымча чок.

Ынчангаш хоорай Совединиң күүскому оңу шыңгыы киржээнгейге алыры чугула.

К. МОНГУШ,
Чөөн-Хемчик район.

Атеизм темазынга

БИЛДИЛИГ ТАЙЫЛБЫР ХЕРЕК

«Шын» сонунга атеизм темазынга үнүп турар материалдарны сонуургап номчуп, авторларның санал-оналын деткип, оларга каттыжар кижи-дир мен. Ылангыя бо чылдың январь 6-да үнген солунда Өвүр райондан М. Саяноолдуң «Хуулгаазын» кижилер дугайында» деп эгелиг үнген материалын сонуургап, авторунуң ындыг кижилерге удур бодалын деткип тур мен. Шажын, чүдүлгелиг хөөннерге алзып, чамдык бүзүрээчел кижилерни меге, «хуулгаазын» аргалары-биле төөредип чоруур ийи, чаңгыс кижилерни буруу шаап, бүзүрээчел кижилерге эртемге үндезилеттингеп билдилиг тайылбыр бээри чугула деп санап чоруур мен.

Бирги чижек. Ийи аңчы коруур халлардыг хавак баарыга одагланып алганнар. Өл, чаъстан чаглак кылдыр адаа хос хаяны шилип алгаш, дүне аңаа удуп турганнар. Аныяк аңчы нараныг-даа чок удуп хонар, а улуу сөөлүү ийи дүне улуп чадаан. Дараазында кежээ ол аныянга чугаалап-тыр: «Сагыжым аңчым кончуг ийин, бо хая алдынга уйгум келбестеди, чаъс чаг-бас хире-дир, бээр үнүп, ажык черге чыдып аалы» — дээн.

Чадагай, агаарлыг черге аңчылар магалыг-ла удуп топтан. Ынчалза-даа дангаар эртеп даап-ла эвес даштаң от-ту чаштап келгенвер. Элдеп чүве, адаа хос хая буступ кээп дүшкен чыткан.

— Харын-даа өскээр чыдып ап-тыр бис, аас-кежик боон— деп, ашак мөгүдеп чугаалаан.

— Аан удувайн турган-дыр силер але, бүдүү билир, өттүр көөр хам шынар силерде бар-дыр аа? — деп демгизи шын-на сеткилин илереткеп.

— Чамдыкта чүве эндевес кижи болгай мен харын — деп каан.

Ындыг таварылга кымгадаа туруп болур. Мында кандыг-даа хуулгаазын чок. Кижиниң баш мээзинде мидиард-миллиард нейроннар бар. Олар кончуг хей даштыкы болушкунпарны баш удур хүлээп алыр шынарлыг болчи өөредигни ажыктап бойдус эртемдени И. М. Сеченовтуң өөредилин ёзугаар кандыгдаа хуулгаазын чок деп, сагыш-бодалга тыптыр бүгү-ле чүүлдерни мээниң ажылы-биле холбай тайылбырлап турар. Ындыг болганда, бир эвес мээ кемдээр болза кижиниң угаан-сагыжы өскерлир: албыстаар, караанга чүве кестүр, чүве дыңнаар апаар. Бажы кемдээн кижилер бо-да аазаттекер көрген аазы ыыт-даашкыйгы дыңнаан боор болгай. Бо-ла бүгүнү эртемге үндезилеп, чижектерге көргүзүп турган чонга тайылбырлаер душ болур чүве деп билзедаа, түүден түү үнер ярги деп, бөрге байдалга таварышкан кижиниң аргазын хайдынганы ол-дур.

Үшкү чижек. Оруун кежир кара моортай кежир маңнап чоруй барган болза, дедир эгеш, өске оруктаар, чорук чогузазы ол-дур дээр йиикпе азы багай чүвеге таваржырдыр мен дээш чамдык кижилер арай муңгараар байдалдыг болур. А чамдыктары оңу тоовас-даа. Кара моортайдан сестири дээрге-ле бир душ болган таварылгага таварышкан, олчаан чүдүл чоруп бээринден тывылган эң багай сүзүглел деп бодаар мен.

«ССРЭ хамаатыларының шажынга чүдүүр-чүдүвеэн хостуг..» деп совет Конституциянын 52-ги чүүлүнде айыткан. Ынчалза-даа бис шажының аспаандан адырлып чадап чоруур ийи, чаңгыс кижилерни атеистиг темалыг лекцияларже чалап олуруштурбайн турарывыс четпес ажыл деп бодаар мен.

Бо киргеним үш чижекке хамаарыштыр түңнел кылырым болза, атеизм темазынга лекция пропагандазын уруглар садыдан эгелезе черле ажыктыг боор. Ада-иелер-даа болза ажы-төлүнге оларның сонуургалын таймылбырлаарда, хандыр сайгарын баштай бодуунуң ол айтырыгга хамаарылгаын боданып алгаш, ледиигир таймылбырлап бээри күзенчиг.

А. ХЕРТЕК.
Мөңгүн-Тайга район.

ИНЫЫ 3-кү арын ● 1982 ч. ● март 30

ССРЭ-ниң 60 чылынга

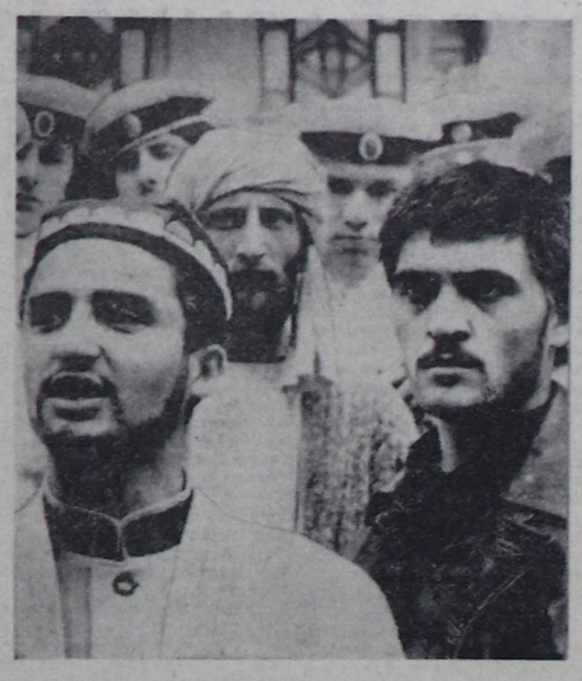

«Бүгү уран чүүлдерден биске эң чугулазы кино болур» деп, В. И. Ленин чугаалаан. Кино уран чүүлү Улуг Октябрь соонда ёзулуг улусчу, бүгү-ниитиниң сонуургаары, кижизидилге ужур-дузалыг чүүл апарган.

Амгы үеде чуртта 39 студиялар, 300 муң ажыг артистер, режиссёрлар, операторлар, чурукчулар, өске-даа хөй-хөй профессияның ажылдакчылары бар. Чүгле эрткен чылын уран-чечен 750 болгаш 7000 ажыг документалдыг фильмнерни тырттырып үндүрген.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) «Таджикфильм» студияның Совет эрге-чагырганы тургускан-ының дугайында «Революцияга ынак мен» деп кинофильминден үзүндү. Литва киностудияның тырттырганы «Факт» (адаанда) дээр кинофильминде (режиссёр А. Грикявичуе, сценарист В. Жалакявичуе) Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Пирчюпяй дээр литва суурну гитлержи фашистерниң орттедип, хуюктап каапканының дугайын көргүзүп турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

УДУРТУКЧУ ЭКИДЕ

Көдээниң культура айтырыглары

Көдээ чоннуң культура хандырылгазы — хүннүң чугула айтырыгларының бирээзи. Ындыг болуп-даа турган, ындыг болуп-даа турар. Бо талазы-биле бистиң районда чамдык кёскү ажылдар кылдынган. Бисте ам клуб, библиотека чок суурлар чок. Бай-Тал, Шүй болгаш Тээли суурларда делгем, чырык өрээлдерлиг Культура бажыңнары ажылдап турар.

А мен ол дугайында эвес, а бодумнуң чурттап, ажылдап турар суурум—«Тээли» совхозтуң Найырал салбырында культуравыстың төвү болур көдээ клуб кандыгыл дээрзиниң дугайында чугаалап көрейн.

Бир кезек үеде тус клубтуң соңга, хаалгазы-даа чок, аңаа инектер деваэлдээр чер апарган турганының дугайында «Шын» болгаш «Тываның аныяктары» солуннарга эң-не чидиг-биле шүгүмүүлеп турган чүве. А бо хүннерде ук клубта байдал экижип, өскерилген. Оон соңга, хаалгазын болгаш херим-кажаазын катап кылган. Шалазын тургаш,, кино көөрүнге эптиг кылдыр, шала чоорту ийлендир кылган. Ишти-даштын агартыр чугайлаан. Ам ынаар кире бээрге, чырыш дээр, көрүштүт, чараш. Утка-шынары хүннүң айтырыынга дүгжүп турар, дээштиг, уран-шевер кылдынган кёскү агитация бедик эстетиктиг деңнелгеге кылдынганы-биле онзаланып турар.

Ам ында яңзы-бүрү темалыг кежээлер, хуралдар, диспуттар, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгалар, кино, концерт база бөлгүмнерниң доктаамал ажылдап турары чаңчыл апарган. Ол ышкаш, Ээр-Хавак көдээ Советиң тургустунганындан бээр чурум-сайгылга база экижээн. Көдээ клубтуң «Аян» агитбригадазы фермалар болгаш малчын коданнарже үнүүшкүннерин тускай график ёзугаар чорудуп турар. Оон программазы үргүлүг чаартынып, маршруттарын болгаш планнарын партком доктаамал бадылап берип турар.

А эгезинде бо клуб чүге кагдынган турганы? Ында байдал ам чүге экижип эгелээнил? Оон чылдагааны чүдел? Бо айтырыга харыы чаңгыс: кадрларны шын шилип алганында. Мурнунда маңаа аңаа-ла таварылга болган кижилер ажылдап, үнүп-кирип турганында-дыр дээрзин эгезинде фактылар бадыткап турар. Ам клубтуң эргелекчизи Алексей Евгеньевич Тандароол. Ол Кызылдың уран чүүл училищезиниң доозукчузу, культура шүгүмүнге ам он чеди чыл ажылдап турар база бир хоочун культура ажылдакчызы. Ол чуруп, бижип-даа, баянга-даа ойнап турда, шынап-ла сагыш дег кижи. Ол улуг, биче кижилер-биле база чугаалажып, ажылдап билир. Оон чедиишкинниг ажылының бир чажыды ында. Оон ынай, бодунуң херээн ыяк билир, анаа бердинген, ёзулуг специалист кижи-дир дээрзин ол хөйге көргүзүп шыдаандаа.

Кагдынган клубту ол бодунуң эки туразы-биле хүлээп алгаш, кызыл холу-биле кылчып тургаш, үстүнде чугаалаанывыс дег, сёгидип алган. Тандар-оол Евгеньевич чоокта чаа Москва хоорайга болган чүүлдерни сы базып турар дээе частыры болбас.

Дараазында ойнаар чүүлдер: биллиард, теннис, шыдыраа дээш, соңга пөстерни солуур ужурлуг. Барып-барып культура төвүнге, чамдык бажыңнарда дег, аңаа бөдүүн шокар пөстер азып каарга, таарышпас болгу дег. Ийи аал ишти чурттаар чавыс ыяш бажыңның ортузуидан дежип каап, клуб дээрге база таарышпае.

Суурда алды чүс ажыг кижи чурттап турар, түскай магазин, школа, эмнелге бар болганда база кандыг-даа хурал, кино, концерт, ужуражылгалар, байырлыг митингилер болгаш кежээлер бүгү масса чоннуң киржилгези чокта эртпес чүве болганда, «Тээли» совхозтуң Найырал салбырынга культураның болгаш дыштанылганың ёзулуг төвү болур чаа Культура бажыңын тудар ёйу келген.

С. САРЫГ-ООЛ.
Бай-Тайга район.

ГАСТРОЛЬДА

Тываның хөгжүм-шин театрының репертуарында бижиттинген шилерниң аразында Е. Тановаңың «Илбилиг согун» деп шинзи көстүп келген.

Хөй-хөй көрүкчүлерниң санал-оналдарын шин төнгенсоонда-ла дыңнагылаан мен.

ВИКТОР КУУЛАР (Чыраа-Бажы суур) — солун болгаш өөреникчилерге кедергей таарыжыр шин-дир. Меңээ эрткен үеде көргүскен сцена кончуг таарышты. Келир үеним тывыжык чараш көргүскеп.

АХМЕД ОНДАР (Сүт-Хөл, 5 харлыг).—Дыка солун шин-дир. Меңээ ол аажок таарышты.

Бо хүннерде ук шинии ойнап турар артистер, Эрзин, Тес-Хем районнарның чурттакчы чонунга бараан болуп ойнап чоруп турарлар. Ол бөлүктү артист Чөлбеней Ооржак удуртуп чоруур. Оларның планында — көдээ көрүкчүлер-биле ук шин дугайында чогаадыкчы ужуражылгалар кирип турар.

С. Токаның «Төңгүр-оол» деп шинзин Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилеринде бараалгадып чоруурлар. Ук бөлүктү артист Хертек Ширин-оол удурткан.

Ш. АЛЕКСАНДРОВ.

МАРТ 30-ДЕН АПРЕЛЬ 1-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55— Е. Носов— «Усвятонуң демир бөрттүглери». Куйбышевтиң М. Горький аттыг үлегерлиг шин театрының фильм-шинизи. 11.20 — Телемедээлер. 11.23—15.30 — Чапсар. 15.30— Аът спортунга ССРЭ-ниң чемпиону дээш маргылдаа. Спорттуң «Битпа» комплексинден дамчыдылга. 16.15—Улустуң аллагалары. 16.30 — Уругларга фильм: «Чылбааратан үштүглер». 1-ги серия. 17.35—«Номчугаш неделязы». Уруглар номунуң Бүгү-россия неделязының ажыттынарының дугайында репортаж.

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — «Бөгүн делегейде. 19.00— «Силерниң дилээнерни ёзугаар ужуражылга».

КЫЗЫЛДАН

20.00 — Телемедээлер. 20.10 — В. Ворфоломеев — «Кежеделер». Тываның хогжүм-шин театрының шинзи.

МОСКВАДАН

21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—Приморье крайның, Камчатка болгаш Сахалин областарның уран чүүл коллективтериниң конперти. 22.00—23.00— Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпиону болур дээш маргылдаа. ЦСКА— «Пахтакор». 2-ги тайм. Львовтан дамчыдылга. Ол төнерге— Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Воронеж хоорайның Культура болгаш техника ордузунуң танцы-сам ансамблиниң концерти. 12.30—«Хөлүг чарыштар». 13.15—«Эстетиктиг кижизидилге». Чоп ортузунга бодун ап чоруурупун культуразы. 13.45—«Вовка өске оранда». Мультфильм. 14.05— «Экран өңнүктерни чыгган». ССРЭ — Венгрия. 14.25—Уругларга фильм. «Алёшканың аңпаанының». 15.25— Телемедээлер. 15.35—17.35—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.35— «Красноярск телевидениезиниң неделязы». ССРЭниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунга уткуштур. 18.30— Телемедээлер. 18.45— «Уран чүүл мастерлери—көдээниң ажыл-ишчилериңе». Конперт.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хуулгаазының экран». 19.45—«Чүү? Кайа? Кажан?». Телевикторина. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.40— «Апаа-ла ай». Хөй серийлыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия.

МАРТ 31-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55— «Кино аяш-оруктар клуву». 9.55—«Ааллдээрже үнүпкен». Уран-чечен фильм. 11.35—Телемедээлер. 11.40—15.05—Чапсар. 15.05 — «Көзээде бистиң-биле чоруур уе». А. М. Колонтайның амыдыралының болгаш ажылының дугайында документалдыг фильм. 15.45—Хол бөмбүүнге чурттар аразының маргылдаазы. Хереэжениер. ССРЭ-ниң 1-ги болгаш Кубаның шилиндек командаларының ужуражышкыны. Волгоградтан дамчыдылга. 16.15— Уругларга фильм. «Чылбааратан үштүглер». 2-ги серия. 17.20—Орус чугаа.

КЫЗЫЛДАН

17.50— Уругларга фильм. «Чингистен болгаш паворотниктен бүткен тоол». 18.05— Телемедээлер. 18.15—«Телечараа-чечен». Шоодуглуг тележурнал. 18.30— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.05 —Эстон ССР-ниң эр улустуң күрүненин үлегерлиг хору ырлаар. Дирижёрлар—О. Ое болган К. Арени. 19.25—Апрель 1— чайгы, шакче шилчилге. 19.40—«ТТ-ниң экранынга эң баштайгы». «Чолдуг кижи». Уран-чечен фильм. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 «Апаа-ла ай». Хөй серийлыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия.

АПРЕЛЬ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горнистер, кыйгыга харылаңар!». 9.35 — «Чолдуг кижи». Уран-чечен фильм. 10.55—РСФСРниң алдарлыг артизи В. Горностаева Ф. Шопеннің чогаалдарын күүседир. (Фортепиано). 11.25 — Телемедээлер. 11.30— 14.15— Чапсар. 14.15— «Өңнүктер экраны». Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнеринең программазы: «Болгар суур» (БҮР), «Улуг Фатрда час» (ЧССР). «Ону пар фабриказы деп адаар». (ГДР). 15.15— Аныяктарга музыка программазы. Беседаны музыковед Ж. Дозорцева кылыр. 17.15— Уруглар номунуң Бүгү делегей хүнүнге уткуштур «Номчугаш быжыңы» деп документалдыг телефильм. 17.30 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар классы. 18.00 — «Миллионнарның ленинчи университединең». «Камналгалыг экономика». Телекөрүкчүлер айтырыгларына харыылар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 —Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 —«Делегей байдалының дончулалы». 19.15—Телемедээлер. 19.25 —Чаңгылдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Томүйлаңкын». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.40 — «Апаа-ла ай». Хөй серийлыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия.

КӨРҮКЧҮЛЕРГЕ БАРААЛГАДЫР

Бистиң корреспондентивис Бүгү делегейниң театр хүнүнүң будүүзүнде республиканың хогжүм-шин театрының чогаадыкчы чамдык ажылдакчыларынга ужурашкаш, интервью алган. Оларның допчу харыылары парладывыс.

К. САГДЫ, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, режиссёр:

— Чогаалчы Е. Тановаңың **уругларга** бижээни «Илбилиг согун» деп фантастиктиг шинизин тургусканым соонда, татар драмадургы Шариф Хусаиновтуң «Аваңың ак платьезин» дээр үш кежегелиг драмазын ажылдап турар мен. Аваңың арыг ак сеткилиниң мурнунга ажы-төлүнүң хамааты, кижизиг хүлээлгелерин хаара тудуп турар шин чүве. Ава дээрге — не-чурт, чон деп чүве илдеп. Чаңгыс неңиң төлдери бизин аңгы-аңгы ажы-чанныг, овур-хевирлиг деп чүвени ук шиидеп көөр силер.

Ук шинии ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскаатказ Бүгү-эвилелдиң национал драматургия фестивалынга киириштиреринге күзеп турар бис.

Х. ШИРИИН-ООЛ, артист:

— Студент чылдарымдан-на Александр Сергеевич Пушкиниң «Бичии трагедияларынга» ынак болгаш ону тыва театрның сценазынга тургузарын күзеп чордум. Мээң ол күзелимни эш-өөрүм деткээн, чаңгыс аай бодалдыгларым тыптып келген. Ынчангаш бистер пландан дашкаар улуг шүлүкчүүнүң «Моцарт биле Сальери», «Харам рыцарь» деп бичии трагедияларын бо хүннерде белеткеп тур бис. Бистиң бо эгелээшкинивисти театрның кол режиссёру — РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Оюн деткип, режиссёрувус болганы өөрүнчүг. Бичии трагедияларда менден аңгыда, Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери А. Таванай, Ч. Монгуш, артистер Д. Монгуш, В. Накеып, А. Ондар белеткеннип, күзелдиг ажылдап турарлар.

Бистиң бо ажылывысты көрүкчүлер апрель айда телевиденениң ак-көк экранындан көөрлер. Телеппин кылдыр кылып турар бис. Оон соонда театрның сценазынче шилчий бээр боор деп идегээр бис. Чүге дизе, каш чылдар мурнунда кыргыс драматург М. Байджиевтиң «Мөөрей» деп шинизин база-ла боттарывыс күүвүүс-биле пландан дашкаар ажылдап кылдывыс. Ол шин театрга солун шилерниң бирээзи болганын билир боор силер.

А. ОНДАР (Шеми), артист.

— Сөөлгү үеде «Илбилиг согунда» школачы оол Мергенниң фантастиктиг аян-чоруктуг ролюнга ойнадым. Бо хүннерде «Аваңың ак платьезин» деп татар шиидеп иеңнихеймер оглу—Саяны көрүкчүлерге таныштырар дээш ажылдап турар мен. Оон ангыда театрның концерттеринге киржип, А. Чеховтуң кежээзинге улуг чогаалчының «Өөрүшкү» деп чечен чугаазын хуумда белеткеп алгаш, помчудум.

Ч. ОНДАР, артист, аныяк драматург.

— Артист ажылым аайы-биле аныяк режиссёр А. Ооржактың белеткеп турары, Ленинград чогаалчызы В. Зимниниң «Дилгижектер чораан иргин» деп шинизинде киржип турар мен. Мөөгүлер дугайында ыры, таңылыг, чаптанчыг-чараш шин бичии уругларга белээвис болур.

«730 хүннер болгаш дүнер» деп шинниң соонда, чаа шилерни база бижиглеливис. «Ырякта сылдыс» деп аттыг шинни «Чалым-Хая» чогаал каттыжышкынынга сайгартым, а «Эрги сорбуу» деп драмамны театрның уран чүүл чөвүлели помчуп турар. Ажылдап-ла турар мындыг мен. Ажыл кажан-даа халас барбас дээрзинге идегелим улуг.

В. СЕРЕН-ООЛ.

СПОРТКА ЫНАКТАР

Күш-дамыр кижизидилгезинге доктаамал кичээнгейни салып турар коллективтерге Кызылда дөрт дугаар ПТУ хамааржыр. Ында тургустунган күш-культура човулелин училище директору В. П. Павлов удуртуп турар. Човулелдиң составында башкылар, будүүрүлге өөредилгезинин мастерлери, спортка иденкейлиг сургуулдар кирип турар. Чижээ, оон кежигүннери Имма Оолак, Ирина Чомбүрек чиик атлетиканың бирги разрядчылары, оң алды харлыг Чула Монгуш чоокта чаа ССРЭ-ниң хостуг хүрешке спорт мастеринге кандидат атты Хабаровскиге эртken маргылдаага чедип алган.

— Кандыг-даа ажылга чедишкин активти шын шилип алырындан, аңаа даянып ажылдаарындан хамааржыр. Болүк бүрүзүнде күш-дамыр кижизидилгезиниң организакчылары ажылдап турар. Оларның ажылын углап, аныяк актив-биле сумележип ажылдап келген бис—деп, училищеде күш-культура ажылының организакчызы А. Ф. Борхонов чугаалап турар.

Бо өөредилге чери спорттуң 41 инструктор-методистерин, 37 хөй-шиитти судьяларын белеткээн. «Сургуул бүрүзү—ГТО демдектиг эдилекчизи» деп кыйгының адаа-биле күш-культура коллективи ажылдап турар. Училищеге өөренирибиле кээп турар оолдар, уругларның күш-дамыр кижизидилгезиниң талазы-биле белеткели аңгы-аңгы. Оларның аразында спортка ынактардаа, оон шала хооруктар-даа бар. Спорт човулелиниң кол сорулгазы — кижи бүрүзүн күш-культура болгаш спортчо хаара тударын. Ынчангаш өөредилге чылының дургузунда спортчу секцияларның ажылынга, күш-культура болгаш спортка тураскаатkан кежээлер эртип турар.

Чыл санында-ла өөредилге эгелээри-биле кады спортчу спартакиаданы эрттирери чаңчыл апарган. Ынчап солун оюннарын училищениң дээре спортчулары көргүзер, чаа келген оолдар, уруглар бо өөредилге черинiң спортчу чаңчылдарын билип ап эгелээр, спорт секцияларынга аттарын бижидип алырлар. Мында спорттуң оң бир секцияларын бар. Үш чүс ажыг сургуул— (өөренип турарларның чартыынган хой кезин) ында хаара туттунган. Эрткен чылын ГТО нормазының үшкү чадазын 320 кижи дужааган. Сургуулдарның алдызы бирги разрядтың, 275-и массалыг разрядтарның спортчулары.

Күш-культура болгаш спортту массалыг болдурарынга таарымчалыг байдал училищеде тургустунган. Училищеде ийи спорт залы, боодалга шолу, 150 эжеш хаак, спорт шолдери, хоккей коробказы бар. ПТУ-ну дооскаш, будүүрүлгеде макталдыг ажылдап база шериг албанын эки эрттирип чоруурлар эвээш эвес. Оларның аразында Владимир Монгуш, Александр Дубовик, Валерий Часкал-оол, Александр Муравьёв болгаш өскелер-даа бар.

Бо чыл—онзагай. Удавас комсомолдуң XIX съездизи эртер, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл ою база чоокшулап орар. Бо чугула болуушкуннарны сургуулдар спортчу чедишкиннер-биле уткуурлар. Ылагыя училищениң эң дээре спортчулары республиканың спортчу алдарын Сыктывкарга, Грозныйга, Красноярскиге болгаш РСФСР-ниң өске-даа хоорайларынга база камгалап, маргылдааларга киржир.

Л. МОНГУШ.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ЗОНА МАРГЫЛДААЗЫ

Школачылардың часкы дыштанылгазының үезинде бистиң республиканың найысылалынга солун маргылдаалар хөйү-биле болуп эрткен. Оларның бирээзинге школачыларның волейболга Сибирь зоназының маргылдаазы хамааржыр. Ук зонаның чемпионун илередиря-биле солун маргылдаага Иркутск областың, Красноярск крайның, Бурят болгаш Тыва АССРлерниң оолдарның база уругларның шилиндек командаларының киришкен.

Кызылдың «Херел» спорт залынга үргүлүүлеп келген солун маргылдааның түңнелинде оолдарның аразынга Иркутск областың Усолье-Сибирск хоорайдан келген шилиндек команда чаңгыс-даа командага уттурбайн, бирги черни бүүдрелдни-биле ээлээн. Оларның-биле ачыг-дачыр тутчуштар хире шыырак команда база чок болган. Бурят АССР-ден келген школачылар ийиги черни алганнар.

Бистиң республиканың школачыларының шилиндек командазы Красноярск крайдан келген оолдар-биле шаңналдыг үшкү чер дээш ойнааннар. Маңаа бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс бир демнинг, аваангыр, кашпагай ойнап тургаш, ол команданы 3:0 санга уткаш, үшкү шанналдын эдилекчилери болганнар.

Уругларның аразынга Сибирь зоназының чемпиону ат дээш солун оюн Бурят АССР биле Иркутск областың школачыларының аразынга болган. Командаларның волейболистери түңнел ужуражылгага эки белеткенген. Кайы-даа талазында күштүг кагыгларны кылып, камгаланып, бдокту салып билир уруглар хөй. Ынчангаш олар баштайгы ужуражылгада бирээзи удуп, оон соонда ескези удуп турганнар.

Дөрткү ужуражылга соонда сан 2:2 апарган. Хамык чүвениң чүгле бешки оюн шиитширлээн. Аңаа Иркутск областың школачылары тиилелгени чедип алгаш, Сибирь зоназының чемпиону болганнар. А бистиң республиканың школачылары чаңгыс-даа тиилелгени чедип албайн эң сөөлгү черни ээлээннер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Иркутск область биле Бурят АССР-ниң уругларының аразында зонаның чемпиону ат дээш оюн үезинде.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзинден ёзугаар алырга, республикага бөгүн шокар булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Агаарның температуразы дүне 12—17, хүндүс 2—7 градус соор. Барыын углапмышкынның хаттың кужу секундада 3—8 метр чедер.

Кызылга шокар булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 11—13, хүндүс 2—4 градус соор.

КИНО

МАРТ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Андрюс» 9.30, «Ынакшыыр уе келген» (2 серийлыг) 11.20, 14.10, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чеди идегелдин солангызы» 9.00, 15.50, «Истекчин» (2 серийлыг). 10.30, 13.10, «Улуг Самоед» (2 серийлыг) 17.35, 20.25 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кызыгаарлы Алый» деп ыт» 12.00, «Мээң ашаам болуп көрүңер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Чедир өөнүң Наполеон III» 13.00, «Албадаттырып алганнар» (2 серийлыг) 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шокар рейс» 16.00, 20.30, «Дөрт мушкетёр» 18.00 шактарда.

«Шамбалыг» совхозтуң дирекциязы, ында партком болган ажылчын комитеди 1933 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, персоналдыг пенсионер

Монгуш Көк-оолович
БАЗЫР-ООЛДУҢ

мөчүзинин дыңнатшынаан, оон төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыдалыш илергейлен тур.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партийзи амыдырал болгаш совет тургузуг калдистериниң 2-37-13, пропаганда калдизиниң 2-31-75, культураа калдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый калдизиниң 2-24-47, үлегер калдизиниң 2-31-75, чагаа калдизиниң 2-41-27, информация калдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 878.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Човулелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00306.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 75 (11873) | 1982 чылдың март 31, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА — 60 ШАЛЫПЧЫ НЕДЕЛЯ

СОВХОЗТУҢ БААЗАЗЫНГА

«Алдан-Маадыр» совхозта парткомнуң удуртулгазыбиле партиянып алды эге организациялары, сес партболуктер ажылдап турар. Олар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле тускай хемчегларни ажылдап кылгаш, оларның күүселделинге контрольду дээштиг чорудуп келген.

Коммунистерни мал, чер ажылында, совхоз бүдүрүлгеанның эске-даа чугула участоктарында хуваарап. Чон ортузунга идеологтуг болгаш политикижидилгелиг ажылды декторларга, политинформаторларга, пропагандистерге, башкыларга, культура ажылдакчыларынга, көдээ интеллигенцияга даянгаш идепкей-житкен. Ылаңгыя эрге-хөйлү пропагандазының, хөй-иитиниң корум-чурум камгалалының талазы-биле ажылдарны тодаргай угланыышкынны тургускан. Совхоз төвүлде, салбырларда координация чөвүлелдерни аныяктар ортузунга кижизидилге ажылын чорудуп турар. Чонның чурттап турар черлериниң айыбиле база школалар, клубтар базазынга кижизидилге болгаш спорт-массалыг ажылдарны чоруткуп турар. Үш сууриун квартилдарында спорт шолдери бар. Совхозта дагдыныкчылар, профилактика чөвүлелдериниң ажылын план ёзугаар организастап, мурнакчы дуржулганы неитерединче партком кичээнгейни салган.

Бо бүгү ажыл совхозтуң экономиказын хөгжүдер болгаш бижыглаарынче угланган хемчеглер-биле бир деминг чорукканының түпелинде совхозтуң коллективи планныг онаалдадарын, социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чедиишкиннерни чедип алган. Оон көскү хереченин 1981 чылдың түнели-биле совхоз СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаннатканы болур.

Совхоз чер ажылының культуразың бедидерининг хемчегларин ап. Алаштың, Актың инженерлиг суггарылга системаларын ажыглаанының ачызында сөөлгү он чылда тараа культураларын оргумаа-биле бир гадан-на 10 центнерни, а эрткен чылын 10,4 центнерни алган. Бо чылдың часкы тарылгазынга четчөр үрезин-биле хандырытынган. Совхоз тарып өстүрүп алган люцернадан 1000 кг үрезинни уруп алган. Тараанның, мал чеми культураларның дүжүдүп бедидер дээш үре-түңнелдерни чедип алгылаан суггатчылар совхозта эвээш эвес. Куруккан 30 га черни шинчээткеш, анаа тараан чинге-тараанын та бүрүзүнден-ие 14 центнер дүжүт алган. Дүжүттү бедидерининг бир чугула аргазы күскү суггат болгаш кышкы үеде булуктадырар суггат улуг ужур-дузалыг болган.

Совхозта малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер талазы-биле элээн ажыл кылдынган. Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садарының чыл планнарын совхоз күүсеткен. Ажыл-агый төрүүр үүе хойга онаштыр 96 хураганы, Оргу-Шел, Чечектиг хойжу бригадалары үүе баштап 103—106 хураганы алган. Шээр малдың бо чылгы хураганнаашкыны менди-чаагай. Төрүүр үүе хойдан 92 хураган алдынган, мал ооллаашкыны уламчылаывышаан. Малчыннарның амыдырал-чурттал газының культуразын бедидериинче угланган хөй чүүлдер кылдынган.

Специализацияны болгаш концентрацияны чоорту боттандырып эгелээни совхозтуң экономиказын хөгжүдеринге улуг идигни берип турар.

Бо бүгү ажылдарны чорударынга «Алдан-Маадыр» совхозта парткомнуң удуртулгазының, оон партийжи-политиктиг болгаш организастассалыг ажылдарының дуржулгазын, Алдан-Маадыр кодээ Советтиң организас-массалыг ажылының дуржулгаларын чоокта чаа Барыын-Хемчик районнуң партия, совет органнарының төлээлекчилери бистин районга чоораш таныпканнар. Анаа «Барлык», «Шекпээр», «Хемчик», «Дөн-Терезин» совхозтарда парткомнар секретарылары Д. Саая, Ө. Күулар, У. Монгуш, М. Сарыглар, Барлык, Аксы-Барлык, Аянгаты, Хөнделең, Шекпээр кодээ Советтерниң күүсекомнарының даргалары А. Күжүгет, Б. Хомушку, Д. Чыргал, Л. Серин, К. Күулар олар дуржулгазын солчуп, ажыл-херектериниң дугайын чугаалапканнар.

М. СЕВЕН.
Чеөн-Хемчик район.

Хүннүң медээлери

АЖЫЛЫ ҮЛЕГЕРЛИГ

«Улуг-Хая» совхозтуң чеди кижи составтыг механизастаттынган звеноузун Каадыр-оол Ховалыг удуртуп турар. Бо коллектив чүс чээрби тонна хыыргышты Успа-Хөлден белеткеп алган.

Ылаңгыя оон кежигүннери механизаторлар Уважа Оспаан-оол, Александр Бүрбү, чүдүрүкчүлер Виктор Кожанай, Андрей Сарыг-оол болгаш өскелеринге-даа ажылы үлегерлиг. Мал чемин «Улуг-Хая» совхозунга чоорлаачылар ол-ла дораан сеөртүп турар.

О. ТАВАА.
Улуг-Хем район.

ОЛАРНЫҢ КОДАНЫНДА

Совхозка мал эмчиден турган Зоя биле чолдаачы Даниил Салчактың өг-бүлези бир кодан хой хүлээп алган.

Хой ооллаашкыны оларның кыштаанда адактаган, ам күзел он чаа хойнуң сонгалары арткан. Малдың чаш телүнүп дорутуп турары эки. Сигеп, көк-сула дээш малга бээр эске-даа чем, суг четчир. Хойнуң-даа хураганнында-даа бажы онча-мейде, күжү ыырак болуп турар. Чүс башка онаашты 96 хураганы хойжулар камгалап алган.

Л. ЧЫМБА.
Бай-Тайга район, «Тээли» совхоз.

КӨРГҮЗҮҮ ДӨМЕЙ

Эрги-Барлык суурнуң аъш-чем, үлетпүр бараапнар магазиннерин аныяк коллективтер. мында садыгжылар комсомолчу-аныяктар. Ийи коллектив аразында чарыштыг.

Олар бо хүннерде комсомолдуң съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуур сорулганы салган комсомолчу изиг отчугаш-биле ажылдап турар.

Бо чылдың ийи айының түнели-биле магазиннер кайызы-даа планныг онаалдазын тус-туста 100 хуу күүсеткен.

АЖЫЛЫ ҮЛЕГЕРЛИГ

Улуг-Хая» совхозтуң чеди кижи составтыг механизастаттынган звеноузун Каадыр-оол Ховалыг удуртуп турар. Бо коллектив чүс чээрби тонна хыыргышты Успа-Хөлден белеткеп алган.

Ылаңгыя оон кежигүннери механизаторлар Уважа Оспаан-оол, Александр Бүрбү, чүдүрүкчүлер Виктор Кожанай, Андрей Сарыг-оол болгаш өскелеринге-даа ажылы үлегерлиг. Мал чемин «Улуг-Хая» совхозунга чоорлаачылар ол-ла дораан сеөртүп турар.

О. ТАВАА.
Улуг-Хем район.

ОЛАРНЫҢ КОДАНЫНДА

Совхозка мал эмчиден турган Зоя биле чолдаачы Даниил Салчактың өг-бүлези бир кодан хой хүлээп алган.

Хой ооллаашкыны оларның кыштаанда адактаган, ам күзел он чаа хойнуң сонгалары арткан. Малдың чаш телүнүп дорутуп турары эки. Сигеп, көк-сула дээш малга бээр эске-даа чем, суг четчир. Хойнуң-даа. хураганнында-даа бажы онча-мейде, күжү ыырак болуп турар. Чүс башка онаашты 96 хураганы хойжулар камгалап алган.

Л. ЧЫМБА.
Бай-Тайга район, «Тээли» совхоз.

КӨРГҮЗҮҮ ДӨМЕЙ

Эрги-Барлык суурнуң аъш-чем, үлетпүр бараапнар магазиннерин аныяк коллективтер. мында садыгжылар комсомолчу-аныяктар. Ийи коллектив аразында чарыштыг.

Олар бо хүннерде комсомолдуң съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуур сорулганы салган комсомолчу изиг отчугаш-биле ажылдап турар.

Бо чылдың ийи айының түнели-биле магазиннер кайызы-даа планныг онаалдазын тус-туста 100 хуу күүсеткен.

БАЙДАЛ ЭКИ

«Хемчик» совхозтуң хойжулары ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чыл оон төлептиг уткуур дээш чарыштыг калбартпышаан, ниитиниң малының база оон чаш төлүнүп баш санын менди камгалап алыры-биле бо хүннерде улуг күжениишкинниг ажылдап турар. Кыш нарын, берге болган. Ынчалаа-даа хойжуларның эрре-шудургу күшажылының ачызында мал кыштап дүр-менди ажып турар. Чижээ, хойжулар Х. Базырда 253, К. Калдар-оолда—276, П. Сааяда—249, Х. Кавай-оолда—256 бөгнаш С. Шенгир-оолда—230, төрээн хойнуң хураганы бүрүнү-биле менди алдынган. Өске-даа малчыннарда байдал база эки болуп турар.

Малчыннарны частың берге үезинде мал чеми: сиген, суда, чарба, дус болгаш суг-биле хандырарынче совхозтуң дирекциязы онза кичээнгейни салып турар. Чем сөөртүлгеан үүктелбес, оны трактористер Хомушку болгаш Ооржак Каадыр-оолдар, Хомушку Кек эки чорудуп турар.

А. ЕВРОП.
Барыын-Хемчик район.

БАЙДАЛ ЭКИ

«Хемчик» совхозтуң хойжулары ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чыл оон төлептиг уткуур дээш чарыштыг калбартпышаан, ниитиниң малының база оон чаш төлүнүп баш санын менди камгалап алыры-биле бо хүннерде улуг күжениишкинниг ажылдап турар. Кыш нарын, берге болган. Ынчалаа-даа хойжуларның эрре-шудургу күш-ажылының ачызында мал кыштап дүр-менди ажып турар. Чижээ, хойжулар Х. Базырда 253, К. Калдар-оолда—276, П. Сааяда—249, Х. Кавай-оолда—256 бөгнаш С. Шенгир-оолда—230, төрээн хойнуң хураганы бүрүнү-биле менди алдынган. Өске-даа малчыннарда байдал база эки болуп турар.

Малчыннарны частың берге үезинде мал чеми: сиген, суда, чарба, дус болгаш суг-биле хандырарынче совхозтуң дирекциязы онза кичээнгейни салып турар. Чем сөөртүлгеан үүктелбес, оны трактористер Хомушку болгаш Ооржак Каадыр-оолдар, Хомушку Кек эки чорудуп турар.

А. ЕВРОП.
Барыын-Хемчик район.

КОМИ АССР. «Воркутауголь» каттыжыышкынның «Воргашорская» шахтазының коллективи эрткен чылдың Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга тиилекчи болганы дээш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаннаткан. Ук коллектив каттыжыышкынга ССРЭ-нин 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыштың эгелекчизи болбушаан, «Ажыл шагын шыңгыы санаар!» деп кыйгырыгнын адаа-биле ажылдап турар.

Бо чылын «Воргашорская» шахтаның ажылчыннары пландан ажыр 100000 тонна хөмүрнү казар деп хүлээнген.

ЧУРУКТА: № 3 участоктуң тергиин дагжылары (сопагай таладан оң талазынче) Николай Папуга, Владимир Клементьев болгаш Анатолий Игнатенко.

С. ГУБСКИЙНИҢ фотозу.

СОҢГУЛДААЛАРГА УТКУШТУР

Чуртта соңгулда кампаниязы политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүн-биле эгелээн. Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге, районнарның (хоорайларның) улус судтарынга июнь 20-де болур соңгулдаларга белеткел ССРЭ-ниң 60 чыл болурунга уткуштур эртип турар. СЭТА-ның корреспондентилери коллективтерде болгаш чон ортузунда агитация-массалыг ажылдарның калбарыш эгелээнинин дугайын, депутаттарның болгаш улус судьяларының соңгукчулар-биле ужуражыышкыннарының дугайын дыңнадып туралар.

МОСКВА. Найысылалдың Бабушкин районунда Транспорт тудуунун Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунун үш чүс хире эртем ажылдакчылары боттарының албан-хүлээлгезин агитаторнуң ажылы-биле чедиишкинниг холбаштырып турар. Оларның дыка хөйү чер-чер Советтеринге соңгулдалар чорудар дугайында, а ол ышкаш улус судьяларын соңгуур дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Чарлыы парлаттынырга дораан-на шефтеп турар микрорайонугга чеде бергеннер. Олар Совет хоойлулар дугайында, ССРЭ-ниң 60 чыл оюнун, партияның социалистиг демократиязы улам хаңыладып, хөгжүдеринче угланган чайгылыш чон политиказының дугайында беседаларны кылгылаан.

Найысылалдың эске-даа дыка хөй бүдүрүлге болгаш албан чөрлериниң ажылдакчыларының шефтеп турары микрорайонниарынче коллективтиг үңүшкүнүү база кылган. Агитпунктулар, сойгукчулар клубтары боттарының ажылын калбаа-биле чорудуп эгелээн. Чон-биле ажылдың чаа хевирлериниң арасында — партия райкомнарының болган райкүүкомнарның удуртукчу ажылдакчылары-биле кады информация конференциялары болур.

ВЛАДИВОСТОК. Дээдиде ужиндирип чоруп турар «Оренбург» дээр теплоходтан келген радиограмма ССРЭ Конституциязының, чер-чер Советтеринин ажылының дугайында беседа болганын дыңнаткан.

— Бистин судноларывыстың-на ужиндирип чоруп турары бүгү-де широталарындан ыңдыг чүс-чүс телеграммаларны алдывыс — деп, Ыраккы Чөөн чүктүң далай пароходствозунун парткомунун секретарының оралакчызы Н. Шубеничев чугаалаан. — Депутаттарның отчеттары онза солун боон турар: үшкү механик С. Веденеев, хайгаракчы Е. Чабан, токарь И. Задачин болгаш өскелер-даа боттарының эш-оорүүге канчаар ажылдап турарының дугайын чугаалааннар. Экипаждарны эң чоокку хүннерде херек литературалар болгаш документилер-биле хандырар, судноларга соңгулда участоктарын тургузарынга дузалаар дээш хемчегларни ап чорудуп турар бис.

ТАШКЕНТ. Эш Л. И. Брежневтиң чоокта чаа оон ажылчыннары-биле чылыг беседаны кылганы трактор заводунун эптелге-механика цегинге эдиктиг коммунист Б. Ибрагимов аныяк соңгукчулар-биле бодунун баштайгы беседазын кылган. Агитатор коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннеринге угланган чайгылыш чон политиказының дугайында беседаларны кылгылаан.

Найысылалдың эске-даа дыка хөй бүдүрүлге болгаш албан чөрлериниң ажылдакчыларының шефтеп турары микрорайонниарынче коллективтиг үңүшкүнүү база кылган. Агитпунктулар, сойгукчулар клубтары боттарының ажылын калбаа-биле чорудуп эгелээн. Чон-биле ажылдың чаа хевирлериниң арасында — партия райкомнарының болган райкүүкомнарның удуртукчу ажылдакчылары-биле кады информация конференциялары болур.

ВЛАДИВОСТОК. Дээдиде ужиндирип чоруп турар «Оренбург» дээр теплоходтан келген радиограмма ССРЭ Конституциязының, чер-чер Советтеринин ажылының дугайында беседа болганын дыңнаткан.

— Бистин судноларывыстың-на ужиндирип чоруп турары бүгү-де широталарындан ыңдыг чүс-чүс телеграммаларны алдывыс — деп, Ыраккы Чөөн чүктүң далай пароходствозунун парткомунун секретарының оралакчызы Н. Шубеничев чугаалаан. — Депутаттарның отчеттары онза солун боон турар: үшкү механик С. Веденеев, хайгаракчы Е. Чабан, токарь И. Задачин болгаш өскелер-даа боттарының эш-оорүүге канчаар ажылдап турарының дугайын чугаалааннар. Экипаждарны эң чоокку хүннерде херек литературалар болгаш документилер-биле хандырар, судноларга соңгулда участоктарын тургузарынга дузалаар дээш хемчегларни ап чорудуп турар бис.

ТАШКЕНТ. Эш Л. И. Брежневтиң чоокта чаа оон ажылчыннары-биле чылыг беседаны кылганы трактор заводунун эптелге-механика цегинге эдиктиг коммунист Б. Ибрагимов аныяк соңгукчулар-биле бодунун баштайгы беседазын кылган. Агитатор коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннеринге болгаш социалистиг чарыштың калбартырынга депутаттарның хүүда үлегерчиккээнин дугайын чугаалаан.

— Бистер шуптувус боттарывыстың бүдүрүлге черивиске чоргаарланыр бис — деп, ол чугаалаан. —Мында ажылдаарынга таарымчалыг бүгү чүүлдер кылдынган— делгемчырык цехтер-даа, болбаазын дерит-хереккелдер-даа бар. Ынчангаш бистин хүлээлгевис — ол бүгүнү Советтер чуртунун чедиишкиннерин улам байлакшыдары дээш долузубиле, эки ажыглаарывыс болур.

Ол ышкаш завод чоогунун чуртталга кварталдарынга баа-ла агитаторларның беседалары болгулаан.

ВОЛОДАРСКОЕ (Донецк область). Фрунзе аттыг колхозтуң ажыл-ишчилери-биле Страченковонуң көдээ Совединиң депутаттарының ужуражыышкынга чагыглаарының канчаар күүсеттинин турарының дугайында чугаа болган. Соолгу соңгулдарның эрткен үезинден бээр ажыл-агыйның топ суурунда соцгукчуларның чагыглаарын ёзугаар садыг төвү, столовая, уруглар комбинады туттунган, музыка школазының салбырын ажыткан.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ ОРУУ

Енисейниң эге бажында ам-даа соок, ынчалза-даа тыва хемчилер ёшкы септелгени бир ай бурунгаар доозупкан, ам судноларны эжиндириишкинче үндүреринге белеп. Сугжуларның далажып турары-даа чон: бо чылын олар чаа суг оруунга — Саян-Шушенскоениң сут хоолбээнге эжиндириишкинни эгелээр ужурлуг.

— Хол-биле кылдынган далайлап эң-не баштайгы судно эжиндириишкини доктаамал ажыттынар болгаш ол орук Тывапы Хакасия болгаш Красноярск край-биле холбаштырар — деп. Үстүү-Енисей пароходствозунуң район эргелелиниң начальныгы О. Петров чугаалаан.

Хемчилериниң найыралдың оруу деп адааны ол чаа суг оруу ССРЭ-ниң тургустуганындан бээр 60 чылынга уткуштур эки белек. Ол Тываның ырак-узак районнарының социал болгаш экономиктиг хогжүлдезин шаңчыпчылар. Хемчилер ол суг оруун ажыглап эгелээнде, эске-даа хемнербиле эжиндириишкиннерни база калбартыр. 82-ниң эжиндириишкинниң чаа хевирниг сөөртүкчү-буксирлери, кургаг чүк болгаш нефть-даа дажыглаар судноларга, пассажирлер олурар теплоходтар флотка немежип, ажылдап эгелээр.

Г. КОКУХИН,
СЭТА-ның корр.
Кызыл.

Камнаан бензини-биле

В. И. Ленинниң төрүттүгенининден бээр 112 чыл оюнга тураскаатканы коммунистиг субботникти апрель 17-де эвертирер дээн кыйгырыгны Садыг министерствозунуң автобүдүрүлге коллективи изиг-биле деткээн. Чолаачылар ол хүн камнап алган бензинни-биле ажыллап, беш чыл фондузунче 630 рубльди шилчидерин планнаан.

Апрель 17-ге — коммунистиг субботник хүнү

УЛУГ КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

«Шупту — коммунистиг субботникче!», «Бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылывыстың — Төрээн чуртувуска!» деп кыйгырыгларның адаа-биле «Сельхозтехкүркомнуң» Чадаанада автобазазының коллективи улуг Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чылынга тураскаатканы күш-ажылчы байырлалче үнерлер.

Коммунистиг субботник хүнүнде кылыр ажылдарның хемчээли тодаргайланган. Автобааза коллективинден 125 кижи субботникке киржикир. Олардан 55 кижи боттарының доктаамал ажылдаар туруштарын эзелептер. Кижи бүрүзүнүң соругазы чангыс: патриотчу улуг көдүрлүүшкүнбиле ажылдаар, ажыктыг хөй ажылды кылыр, бедик сагыыга-чурумнуун коргүзер.

Ол хүн автобазаның 20 чолаачызы боттарының кампап алганы кывар-чаар материалдары-биле ажылдаашкынын 1300 тонна чүүктү соөртүп, 6760 тонна-километрни ажылдап кылырлар. Ынчангаш оларның беш чылдың фондузунче киирер үлүг оске эштеринден хөй болур.

Автобазаның коллектива коммунистиг субботник хүнүнде 1500 рубль хемчээлдиг ажылдарны кылырлар. Коллектив он бирги беш чылдың фондузуунга 480 рубльди шилчидер деп шиитпирлээн.

(Бистиң корр.).

ЧУРТТАЛГА БАЖЫҢ ДУЖААТТЫНГАН

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының № 463 КМК-зының коллективи 1982 чылдың бирги кварталында ийи чурттагга бажыңын ажыглалга киирер тургаш, херек кырында 3 бажыңны «Большевик», «Сут-Хөл» болгаш «Хөндергей» совхозтарда доозуп, чурттакчыларга дужааган.

Эрткен чылын ол КМК-ның тудугжулары 2417 дөрбелчин метр чурттагга шөлүн тудуп, ажыглалга киирген. Азы план ёзугаар 20 бажыңны дужаары көрүнген болза, 22 чурттагга бажыңының тудуун доозуп, ажыглалга киргеннее.

Н. ООРЖАК.

Ферманда кыштаглаашкын

СҮТ НЕМЕЖИП ТУРАР

«Коммунизмниң херели» совхозтуң төп сүт-бараан фермазы. Ажыл-агыйның бүгү инектерин ында моөнүзээн. Ам 600 ажыг инек фермада кыштап турар. Ферманың эргелекчизи Садчак Балчырович Беган-биле ужурашкан, кыштаглаашкынның байдалын, сүт саалдазын сонуурган айтырдывыс.

— Оон бирги беш чылды бистиң фермавыстың ажылынчылары багай эвес эгелээн — деп, Салчак Балчырович чугаалады.— СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, баштайгы чылдың планныг онаалдаларын база социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш шынап-ла хол конкатпайн ажылдаан. Ону чамдык сан-фактылар-биле бадыткап болур. 1981 чылда 350 тонна сүт бүдүрер тургаш, ону 368 тонна кылдыр боттандырган. Садары 250 тонна тургап болза, херек кырында 290 тонна сүттү күрүнеге дужаагап. Фермага шиитиэн-биле бир инекке опааштыр 1668 кг сүттү саггап. Бызаа алыр талазы-биле коргүзүг база бедик: 100 инекке опааштыр 84 бызаанга менди доруктурган.

— Ону беш чылда совхоз сүттү бүдүрериие болгаш садарынга хожудап, харын-даа планныг онаалдаларны күүсетпейн барып тургулааны билиишгир болгай. Ынчаарга он бирги беш чылдың эгезинде хожудаашкынын уштунуп, бурунгаар өскелеп-кыынны» кылган-дыр. Ону канчап чедип алганын чугаалап көрүңерем деп Салчак Балчыровичиден дилединивис.

— Маңаа шынап-ла «шураашкын» болган чүве — деп, ферма эргелекчизи харылады. — Аңаа үш чүүл чүве идигни берген. Бирээде, сүт бүдүрерин комплекстиг кылдыр чаңгыс черге моөнүзээнде, чогумчалыг байдал тургустунган. Ийиде, бүгү ажылдарны бүрүн механизастаан. 200 баш саар инек турар механизастаан кажааны ажыглалга киирген чорук саанчыларның күш-ажылын чиигедип, бедик бүдүрүкчүлүг болдурган. Адактың сөөлүнде, үштө, баланслыттынган долу үнелиг чем рационун ёзугаар саар инектерни чемгерип турар апарган. Оон түпелинде инектериң сүткүрү бедээн. Бо үш хемчегни боттандырганының ачызында, совхозка сүттү бүдүрери-даа, күрүнеге садары-даа дыка ковүдээн. Оон аңгыда, сүт бүдүрерин ковүдедиринге тус-тус саанчыларның арга-мергежили, ажылынга кызымаа база улуг ужур-дузалыг болбайн аан. Маңаа холбаштыр бистиң мурнакчы саанчыларывысты демдеглээри чугула. Ирина Оюн эрткен чылын бодында бызыглаан бөлүк инектеринден 64,7 тонна, Тадар Кечил-оол 49 тонна, Куулар Тадар — база 49 тонна сүттү саггап. Сүт бүдүрерин ковүдедиринге олар улуг үлүг-хуузун киирген.

— Бо чыл онзагай болуп турар. ССРЭ-нин тургустуганының 60 чыл оюн база байырлаар апаар. Ферманың ишчилери кандыг сорулганы салган ажылдап турарыл?

— Кыш дыка нарын, берге болуп-тур. Ынчалзажок инектиниң малының баш санын менди камгалап алыр, оон продуктулуун кудулатпас дээш, болдунар бүгү чүүлдерни кылып тур бис. Кол-ла чүве — эрткен чылдың чедиишкинин бызыглавышаан, бо чылын оон-даа бедик коргүзүглерни чедип алыры. Саанчыларның мурнунда салдынган сорулга ындыг —деп, Салчак Балчырович чугаазын түпнеди.

Ферманың коллективи бо чылын-даа бедик коргүзүгнү чедип алыр дээш, эрес-шудургу ажылдап турар болду. Ону бадыткаары-биле мындыг сан-медээлерни коргүзүп болур. Совхозтуң төп сүт-бараан фермазы бо чылдың бирги кварталында 58 тонна сүт бүдүрер планныг. А мартың ортанга чедир 53 тоннаны бүдүрген болгаш 43 тоннаны күрүнеге саткан. Хүнде-ле ферма 800 ажыг, а саар инек бүрүзүнден 5—6 килограмм сүттү саан турар. Моон алырга, саанчылар квартал планын дыка ажыр күүседип шыдаар-дыр.

Бо чылын фермага инитизи-биле бир инекке, опааштыр 1670 кг сүттү саары планнаттынган. А түс-түс мурнакчы саанчылар инектен-не 2000 кг чедир саарын хүлээнгилээн. Оларның күүсеткен ажылдарын бедик. Чижээ, Куулар Тадар ийи чартык айда шиитизи-биле 3,5 тонна сүттү саар тургап, херек кырында 4,6. Татьяна Оюн 5,5-тин орнунга — 6,6, Николай Оюн 4,6-ның орнунга — 5,3 тонналы саггап.

Совхозта ам мал чемн кызагдаан. Ынчалза-даа фермаиың саар инектериин бирээзинге-ле хүнде 25 кг силостан, 4 кг чарбадан, чартык килограмм витаминниг сигеп далганыпдан тургустунган чем рационун берип турар. Соок намдааны-биле холбаштыр, март эгезинден бээр фермаиың инектерин далбыйлаан одарга кадарарын организастаан. Оон түпелинде саар инектерин сүдү немежип турар апарган.

Сүттүң шыпары база эжижип турар. Эрткен ийи чартык айда күрүнеге саткан сүдүпүн хой нуруузу — 58 хуузу бирги сорттуу болган. А эрткен чылдың ол үезинде саткан сүттүн бирги болгаш ийиги сорту катай 46 хуу турган. Моон сонгаар бирги сорттуң сүдүн садарын 60 хуу чедирер сорулга салдынган. Ферманың дужаап турар сүдүпүн үскүрү 4,2 хуу. Ол база бедик коргүзүг-дүр. Инектин ооллаашкыны эгелээн. Баштай торээн 60 инектиң бызаазы менди доругун турар.

К. АРАКЧАА,
«Шынының» тускай корр.
Танды район.

ДАШТЫКЫДА

Делиге ужуражыышкын

ДЕЛИ. Индияның премьер-министри Индира Ганди СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Э. А. Шеварднадзе-биле ужурашкан.

Күштүг, хамаарышпас болгаш чечектелген Индияны тургузар талазы-биле индий улуска улуг чедиишкиннерниң эң-не чаагай күүсэшкиннерин СЭКП ТК-ның Чигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Даргазы Л. И. Брежневтиң өмүнээзинден Э. А. Шеварднадзе Индияның премьер-министринге дамчыткан.

Индияның болгаш Совет Эвилелиниң аразында бүгү талалыг, пайыралдыг кады ажылдажыкларга улам ынай калбартырының аргаларының дугайында санал-оналдарны беседанын үезинде солуушкан. Ужуражыышкын чүректин ханызындан пайыралдыг байдалга болуп эрткен. ССРЭнин Индияда элчиин Ю. М. Воронцов ужуражыышкынга олурушкан.

Кады ажылдажылга дугайында протокол

ОТТАВА. Совет Эвилелиниң болгаш Канаданың хөй-ниитизинге таныштырар сорулга-биле ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга аразында ийи хуусаалыг кады ажылдажылга дугайында протоколга ат салыышкыны Торонтога болган. «Канада — ССРЭ» ассоциациянның болгаш даштыкы чурттар-биле пайырал болгаш культурлуг харылзаанның совет ниитилелдиринин эвилелиниң, «ССРЭ—Канада» ниитилелдиң төлээлекчилери протоколга ат салган. Совет Эвилелиниң чедиишкиннерин Канаданың хөй-ниитизинге таныштырар сорулга-биле ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынын байырлалынга белеткелдин база баймрладың үезинде хөй хемчегларни чорударын протоколда айыткан.

Польшадан медээлер

ВАРШАВА. Социалистиг дем каттыжылгазында чугула чернн эллэн Польша АКШ-тың төп разведка эргелелиниң болган барыын талазы эске-даа күрүнелериин шпион черлериниң халдаашкыннарынга таваржып келгени болгаш амлаа таваржып турарын «Жолнеж вольности» солун бижээн. Империалистиг бөлүктер социалистиг дем каттыжылгазын божаннадырынга Польшаны чепсек кылдыр ажыглаар бодап турарын солун демдеглээн.

Польшага болгаш социалистиг эске-даа чурттарга удур үргедекчи үүлгедиглерни кылырынга АКШ-тың төп разведка эргелели ПУР-да антисоциалистиг күштерни, хамыктың мурнунда Михник, Куронь, Мочульский, Геремек ышкаш контрреволюстуг кижилерни калбаа-биле ажыглап келген деп, «Жолнеж вольности» бижээн.

Ак бажыңның политиказы — кедергей айыылдыг

ЦИНЦИННАТИ. Социологтуг шинчилелдерниң делегей ассоциациязының чыл бүрүде чыылдырар 23-кү конференциязының киржинчилериниң хөй нуруузу АКШ-тың амгы даштыкы политиказын шыңгыы буруу шапкан. Рейганның администрациязының даштыкы политиктиг угланыышкынны амгы делегейниң боттуг үүлдериниге шуут дүүшпейн турар деп, олар демдеглээн.

Конференциянның организакчыларының бирээзи, америк эртемден Ф. Нил Ак бажыңның амгы даштыкы политиказын кедергей айыылдыг политика-дыр деп адаан болгаш Вашингтонтуң Совет Эвилелиниге удур өөскөтен хөделиишкиннери делегейде дүшкүүрлүг чоруктуу улам чедиглеп турар-дыр деп медеглээн.

Голланд журналистерни орнукшутканы

ГААГА. Дерзни шериг хунаразында ийи хуусаалыг кады ажылдажылга дугайында протоколга ат салыышкыны Торонтога болган. «Канада — ССРЭ» ассоциациянның болгаш даштыкы чурттар-биле пайырал болгаш культурлуг харылзаанның совет ниитилелдиринин эвилелиниң, «ССРЭ—Канада» ниитилелдиң төлээлекчилери протоколга ат салган. Совет Эвилелиниң чедиишкиннерин Канаданың хөй-ниитизинге таныштырар сорулга-биле ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынын байырлалынга белеткелдин база баймрладың үезинде хөй хемчегларни чорударын протоколда айыткан.

Польшадан медээлер

ВАРШАВА. Социалистиг дем каттыжылгазында чугула чернн эллэн Польша АКШ-тың төп разведка эргелелиниң болган барыын талазы эске-даа күрүнелериин шпион черлериниң халдаашкыннарынга таваржып келгени болгаш амлаа таваржып турарын «Жолнеж вольности» солун бижээн. Империалистиг бөлүктер социалистиг дем каттыжылгазын божаннадырынга Польшаны чепсек кылдыр ажыглаар бодап турарын солун демдеглээн.

Польшага болгаш социалистиг эске-даа чурттарга удур үргедекчи үүлгедиглерни кылырынга АКШ-тың төп разведка эргелели ПУР-да антисоциалистиг күштерни, хамыктың мурнунда Михник, Куронь, Мочульский, Геремек ышкаш контрреволюстуг кижилерни калбаа-биле ажыглап келген деп, «Жолнеж вольности» бижээн.

Ак бажыңның политиказы — кедергей айыылдыг

ЦИНЦИННАТИ. Социологтуг шинчилелдерниң делегей ассоциациязының чыл бүрүде чыылдырар 23-кү конференциязының киржинчилериниң хөй нуруузу АКШ-тың амгы даштыкы политиказын шыңгыы буруу шапкан. Рейганның администрациязының даштыкы политиктиг угланыышкынны амгы делегейниң боттуг үүлдериниге шуут дүүшпейн турар деп, олар демдеглээн.

Конференциянның организакчыларының бирээзи, америк эртемден Ф. Нил Ак бажыңның амгы даштыкы политиказын кедергей айыылдыг политика-дыр деп адаан болгаш Вашингтонтуң Совет Эвилелиниге удур өөскөтен хөделиишкиннери делегейде дүшкүүрлүг чоруктуу улам чедиглеп турар-дыр деп медеглээн.

Голланд журналистерни орнукшутканы

ГААГА. Дерзни шериг хун-

Библиотека
Библиотека
Библиотека

СССР-ниң 60 чылы

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Туркмен ССР

НАЙЫРАЛДЫҢ ХООЙЛУЗУН ЕЗУГААР

М. Г. ГАПУРОВ, Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары

Улуг байырлалдың — СССР-ниң тургустунганының 60 чылының бүдүүзүнде. Совет Эвилелиниң улустары оларны чаңгыс-өгбүлеге каттыштырган бузулбас эвилелдиң кайгамчык күчү-күжүн улам тодазы-биле медерек билип турар. Сурагжаан туркмен шүлүкчү Махтумкули бистиң хүнерлиске чедир ийи чүс чыл бурунгаар акы-дүнмалышкы чорук чаңчыл, а найырал хоойлу аваар уе дугайын күзеп бодап чораан. Ол аас-кежиктиг уе Улуг Октябрь типлээн соонда келген. Совет кижилерге акы-дүнмалышкы чорук хүнүң чаңчылчаан үүлү анаргай, олар найыралдың хоойлузун ёзугаар чурттап, ажылдап турарлар.

Ленинчи партияның тураскорузун күүсетиишаан, Совет эрге-чагырга шаандагы хожудаңгай национал черлерни хөгжүдериниң бижиг болгаш чайгылыш чок уламышкыныче кирген. Олар 1922 чылда күчүлүг эвилелдешкен күрүне-ле кылдыр эки тура-биле каттышкан.

Бурунгу туркмен черге чаартыгларны Каракумнуң шаандагы амыдырал чок кара элезиниерге тывылган чечек-чимистиг погаан черлерден тода көрүп болур. Куруг ховуну кежир аккан, чопуң амыдыралдың хеми деп адааны В. И. Ленин аттыг капал, көжүп чоруур элезиниер чанында кылымал дялайлар, чечектелген садтарга хүрээлеткен чаа хоорайлар болташ суурлар — Совет Эвилелинде эң-ле улуг куруг хову — Каракумнуң амгы овур-хевири ол-дур.

Шак-ла мынчаар бүгү Туркменистанның чери кайгамчык чечектелген, ол тоогунуң коңгүс кыска үе-хемчээлиниң иштинде ядыы-түреңгей, хожудангай чоруктар социал-экономиктиг болташ культура хөгжүлдезиниң бедиктеринге чедир орукту эртеп.

Совет Туркменистан дээрге нефтиниң болташ газтың, энергетиканың болташ химиялың, хевениң болташ каракульдуң чеэри-дир. Ол дээрге Каспийден Амударыяга чедир чаптылган тудуг шөлү-дүр. Революция мурнунда каймыгдаа чүгле чүс-чүс ажыг ажылчыннарлыг ийи заводтуг турган, колдуунда хамык-ла чүвени дашкаартан кирер ёоргүн ап турган республика ам бүгү-эвилелдиң күш-ажыл хуваалдазында дең эргелиг партиёр боюп киргиш, чурттуң национал байлаашка улам-на кескү салымшкының киирип турар апаргаш.

Совет эрге-чагырганың алдан чылларының иштинде республикага үлетпүр будүрүүшкүнүүң хемчээли 75 катаң оскен. Туркмен индустрияның кол адырлары нефть, газ тывыжы, химия база машина тудуушкуну. Оларның продукциязын база туркмен хевистерни бежен хире дашкы чурттарга садыг турар.

Республиканың экономиказы чурттуң чаңгыс аай улус ажыл-агый комплекизинде чугула черни эзлеп турар.

Совелгө ийи беш чылдарда бир чылда-ла газ тывыжы 13 миллиард кубометр тургызылган 63 миллиард куб метр четкен. Чүртта газ тавыжының алдының бир кезиң Туркменистанга опаажып турар. Газ Ортаа Азия — Төп газопровод дамчыштыр чурттуң Европа кезээнге баар.

Туркменистанда амгы үениң энергетиктиг базазы тургустунган. Чоокта чаа республикада эң улуг дээн Мары ГРЭС ажыглалда киргеи, Мары — Каракум бедик вольтулуг шугумнуң тудуу доозулган. Ол дээрге бистиң чуртувустуң улустарының бузулбас найыралының база бир хереченгиз-лир деп, Мары ГРЭС-тиң тудугжуларынга чылыг байыр чедиришкинге эң Л. И. Брежиев демдеглээн.

Бистиң чуртувустуң национал-ларының болташ бичии улустарының улуг иштилежилгезинин бүгү кежигүнерниң ажылачорудулгазының үндезини болза өнүктеринин эрге-ажыктарын бүгү талалыг өөренип көөрүнүң, күш-ажылчы күженишкинерни каттыштырарының, акы-дүнмалышкы кадыг ажылдакылганың принцыви болур, а ол дээрге амыдыралдың совет хевирининг чарылбас кезээ болу берген.

Чиижээ, Туркмен ССР-ниң нефть болташ газ үлетпүрүн тургузарынга Россия Федерациязының, Украинаның, Азербайджанның ажылчы чоннары дузалашкан. Акы-дүнмалышкы республикадар ам база Туркменистанче тывыш дериглерни, специалистерни чорудуп, күчүлүг газопроводтар шеринге, Чарджоу чанында, Амударыяга нефтехимия комплекизин тударынга дузалажып турар. Ажыл-агыйның интернационалчыл улам өзүп турарын Туркменистанның кол ирригация магистралы — Каракум каналындан тодаргай көскү. Ол кайгамчык улуг тудуттa чурттуң 250 хоорайлары материалдар берип турар. А ооң республикага беримчези бо-дур: канал зоназында чартык миллион гектар черни шингээдип алган, мында туркмен хевениң чартык кезиин остүрүп турар, сөөлгү он чылда хевен будурери барык-да ийи катап көвүдээн.

Туркмен культураның хөгжүлдезиниң денелиниге бистер дүрүм ёзугаар чоргаарланып турар бис. Богун бодап көөрге хөктүг ышкаш сагындырар бир документини маңаа киирип көрейин. 1906 чылда «Вестник воспитания» журнал мынаден бижээн: «Ортаа Азияга сөөлгү үче чылда бижик-билиглиг чорук 0,2 хуу өскен. Мындыг темп-биле чоруур болза, маңаа бижик билбес черуктуу уулташкынга 4000 чыл херек». Көрбес силер бе: хөй-даа эвес, эвээш-даа эвес — 46 век! Амыдырал ол саназашкынга бодунуң чазалгазын киирген. Туркменистан, өске бүгү ортаа-азия республикалары-биле бир домей, чурттакчы чон шуптузу бижик-билиглиг болуруна Совет эрге-чагырганың үжен чылдарының-на иштинде чедип алган.

РЕСПУБЛИКАДА сес дээди, 35 ортумак өөредилге черлери, 1600 хире пиэти билиг школалары бар. Ядыы-бүрү, хөй айтырыглар чалазы-биле шинчилелдерни Туркмен ССР-ниң Эртемнер академиязы баштаан эртем албан черлери чорудуп турар. Туркменистанның литература болгаш уран чүүл мастерлери терээн чонунуң чедишкинериниң төөгүзүн көргүзүп турарлар. Оларның эң эки чазалдары хөй националдыг совет литературазының эртине байлаа боон кирген, делегейниң хүлээп көрүшкүнүн алган.

Совет Туркменистанның чедишкинери — бүгү Совет Эвилелиниң эрге-ажыктарын ооң составынче кирип турар республика бүргүзүнүң эрге-ажыктары-биле ССРЭ Конституциязының ханы болгаш бүгү талалыг дүүштүрүп турарының эң тодаргай херечизи-дир. СЭКП Төп Комитединиң, Совет чазактың, Леонид Ильич Брежневтиң бодунуң бистиң республика дугайында ада сагыш салыышкының бистер катап-катап демдеглеп турар бис.

Эрткен оруувусче хая көрүүлеш, бистер эвээш эвести кыскавыскы көрүп турар бис. Мынчалза-даа мурнувуста соруглар улам нарын болташ харыылалгалыг. СЭКПниң XXVI съездиниң шиитирзеринде, СЭКП ТК-ниң ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң документилеринде идин үндүрген соруглаарны күүседир төлээде, бистер ам-даа улам ажыктыг кыдыр ажылдаар, республиканың экономиказы бүгү тала-биле камналгалыг болуруп чедип алыр үзүрлүг бис.

Бирги чергениң кичээнгейин удус ажыл-агыйының бүгү деңеелин тодаргайлаар адырларны хөгжүдериниче уланды-рер бис. Бо беш чылда үлетпүр будүрүүшкүнүнүң хемчээлии 21 хуу өстүрериn планнаан. Мары ГРЭС-тиң болташ Красноводск ЧЭТ-тиң чаа немелде күчүлерин ажыгдалга киирерге, электри энергиязын будүрери барык ийи катап көвүдээр, олар дыка хөй чаа тудугларга, ооң иштинде Чарджоуның нефтехимия заводунга, азоттуг чемиичидилгелер кылыр ескедаа будүрүлгелерге энергияны бээр. Беш чылда таз тывыты көвүдээр, Каракумга чаа тывыш черлери тыптып келер. Хевең будурери өзер.

Туркменистанның ажылчынчиерiниң мурнунга партияның салган улуг хемчээлиг соруглалары күүсеттинер дээранче чиганимес бис. Ооң үндезини бадыткалы болзэ Совет күрүнеиин юбилейи дээш социалистиг чарыштың улам калбарып турары, күш-ажылчы бедик сеткил-хөеи болур. Ооң үндезини бадыткалы — ССР Эвилелиниң улустарының үе-биле шылгаттынган пайыралы.

Куруг хову-биле шыптынган Туркменистанны картадан көрүнер. Ону кежилдир кылымал хемнер шөйлүп чоруткан. Ажылчын холдарның судаллары-даа сагышка кирер.

Ол чөп. Шынап-ла ажылчын холдар куруг ховуну чечектелген чер кылдыр чаартып, газты одче дамчыдып, аңаа чаа-чаа хоорайларны, суурларны дээрже дүндүүштелдирген.

Туркмен кижинин холу үе-дүптен бээр кадыг ажыл кылып келген. Ынчалза-даа кижиниң кол байлаа — черни, сугну ээлээн байларга чеже-даа хөлечиктээрге, ол ядыы-түреңги хевээр артып келген. Чүгле Совет эрге-чагырга туркмен кижини бодунуң чуртунун, бодунуң салым-хуузунун, бодунуң холдарының ээзи кылып шыдаан. Оон аңгыда төрел-бөлүк, сөөк-язы хамаан чокка шупту кижилер аразында эп-найыралдыг болурунга база өөредип каан. Найыралга доңнашкан холдардан бижыг чүве чок.

«Менээ хевизинни чадып берем, сээң чүрээнни билип алыйн» деп үлегер-домак бисте бар. Бистиң республикавысты дургаар аян-чорукче номчукчуну чалавышаан, мээң үе-чергелеримнин аргаан хевизинин удазын бүрүзүн топтап көөрүн күзедим. Ында социализмниң чаалап алыышкынын, улустарның акы-дүнма дузалажылгазын көрүп каар сен. Төөгүге туруп көрбээн чедиишкиннер дээш коммунистерниң ленинчи партиязынга өөрүп четтириишкин мээң чонумнуң чүректеринде синниккен.

Тоушан ЭСЕНОВА,
Туркменистанның улустуң чогаалчызы.

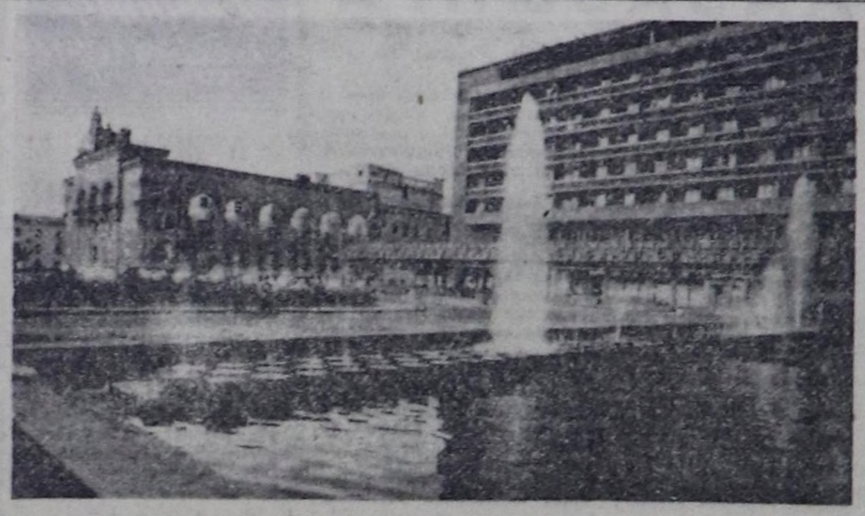

Саннар, фактылар

⊙ Туркменистанның шөлү 488 муң дөрбелчин километр. Чөөн чүктен барыын чүнче, Амударьяның эриктеринден Каспий чедир ол 1100 километр черже шөйүлген, а Соңгу чүгүнден мурнуу чүкке чедир 650 километр.

* * *

⊙ Туркмен ССР-ниң чонунуң саны 1982 чылдың эгезинде 2972 муң кижи турган. Республикада 15 хоорай, хоорай хевирониң 74 сууру бар. Эң улуг хоорай — Туркменистанның найысылалы Ашхабад, ооң чурттакчы чону 325 муң кижи.

* * *

⊙ Туркменистанның үлетпүрү 60 чыл мурнунда будүн чылда будүрүп турган продукциязын ам үш хонук иштинде-ле берип турар.

* * *

⊙ Көдээ ажыл-агый будурүлгезиниң хемчээли совет эрге-чагырганың чылдарында бәрык 10 катап өскен.

* * *

⊙ Чуоттакчы чонунуң өзүп турарының талазы-биле Туркменистан чүртта бирги чеолепниң биргээн. Республикада 19 муң хөрээженнер «Маадырлелеп».

* * *

⊙ Он бирги беш чылда республикага алдан миллион хире дөрбелчин метр чуоттарга шөлү түттүнээ. Беш чылдың баштайгы чылында бир миллион дөрбелчин метр чуоттарга шөлү ажыглалга киргеи.

(СЭТА).

ХОЙУЛАРГА ХҮН ХООРАЙЖЫГАШТАРЫ

Кара-Кумда Черкезли деп черге, коступ кээр, оларны Туркменистанның Эртемнер академиязының «Хүн» эртемшинчилел каттыжышкынының ажылдакчылары тудуп эгелээн. Кышкы үеде хүн малчыннар бажыңнарын чылыдар, а изигде соодар. Дустуе суглуг куюк чанында тудуп турар дус чидирер тургузуг, кухня, чунар чер, теплица баап хүн энергиязындан ажылдаар. Ындыг түскайлап гелиокомплекстер келир үеде куруг ховуларны шинээздиринге кол чүүл деп, «Хүн» каттыжышкынның директору Р. Байрамов санап турар. Суурлардан ырак черлерге үр үеде чурттап, ажылдап чоруур малчыннарны олар энергия, суг, ногаа-биле хандырар. Бо беш чылда-ла Каракумга чүс-чүс ындыг хоорайжыгаштар тургустунар.

Бахардек.

ХЕМ КЫРЫНДА ХЕМ

Теджене агып эгелээр. Улуг гидротехниктиг тудуг болур кылымал унну тудугжулар кылып эгелээн, ону адамчын Каракум каналының суу Теджен земин ажежеп бээр. Ол объектиниң тудуун дооруптарга, Каракумнуң суу Хауз-Хандa чүс-чүс гектар күр черлериниң кежиин алыр органы бээр.

Теджен.

КУРУГ ХОВУГА БАЛЫК АЖЫЛЫ

үлетпүр үндезинге югжуп эгелээр. Каракум каналында, Ашхабад чоогунда хөөлбек ажыл-агыйының тудуу доозулган. 60 гектар ак-көк ыдалдең 1400 тонна балыкты сезон бүргүзүндө ап болур. Амгы үеде балыкты Туркменистанның бүгү-ле ортумак болгаш бичии кылымал хөөлбектеринден тудуп турар. Балкачылар Хауз-Хан, Копет-Даг хөөлбектеринден. Сарыяз хөлден элбек бүжүтту ап келген. Беш чылдың төнчүүнде чурттуң эң-ле кандаачал болгаш эвээш сугдуг чери деп санадып турар Туркменистанга тудар балыктың хемчээли ийи катап көвүдээр.

КОПЕТ-ДАГ ЧАНЫНДА

чаа «бажыңнарга» Туркменистанның Эртемнер академиязының Ботаника сады баштайгы частыг уткаан. Мурнуудазындан беш катап улуг хемчээлдиг 100 гектар девискээрни ол эзлеп турар. Садтың коллекциязында бүгү-ле диптерден 1200 ажыг мыяттар болгаш чадан үнүштер бар. Оларның дыка хойун Ботаника садынга үк черниң бойдуңунга чаңчыга бээрге, республиканың хоорай, суурларының сесерликтеринге болгаш күдүмчуларынга апарып олуртқан.

Ашхабад.

КАДЫКШЫЛ КОМПЛЕКИЗИ

В. И. Ленин аттыг педагогика институдунда ажыттынган. Студентилер хоорайжыгажының девискээринде улуг бажыңда кадыкшыдылга күшкультуралының, физиотерапиялың, процедура кабинеттери, кинээздээ болгаш дыштанылга өрээлдери, столовая бар. Студентилер кинээздеишаан, кадыкшылын экижидип алыр аргалыглар.

Чарджоу.

(СЭТА).

ХӨВЕҢ ДУГАЙЫНДА СӨС

Туркмен ССР-ниң күрүне сүзедээнде ак хөвеңниң база көргүскен. Хөвең дээрге, республиканың көдээ ажыл-агыйының кол культураазы, ооң ат-алдары, чортаараалы, бүгү-иниттиниң сагыш салыр херээ болур. Эрткен чылгы хөвең ажаар кампанниязың түңнелиин үндүрүп, бо чылдагы планнар дугайында чугаалажыры-биле «Төгерик столга» СЭТА-ның корреспондентилериниң дилээн ёзугаар ол үнезиг байлакты тургузуп турар уран ходдарлыг, улуг дуржулгалыг, ханы билиглиг кижилер чыглып келгеннер.

О. КУЛИЕВА, Тахтинек районда «Москва» колхозтуң механизатору, Туркменистанның ленинчи комсомол шаңналының лауреады:

— Бир эвес мени ховуга ашпарган, чаа эрткен трактор изин көрүзер болза, кымның ажылыл дээрзин дораан чугаалаптар мен. Чүге дээрге, механизатор бүргүзүнүң «холдуун үжүү» ажыл-ажыы болдур иинин. Мээң «холум үжүү» база чараш болгаш тода болзун деп күзээрим чеп. Ындыг болбас арга чок. Мергежилди сеткилимниң ханызындан шилип алдым, ол кижилерге аажок херек дээрзин билир мен.

Трактор рулюнга олуу часты уткуп тур мен, оларнын кайызы-даа онзагай талаалардыг. Бо час ҷаңдыг болуруп? Ол бистен хамаарыкыр. Агаар-бойдустуң таарымчалыг байдалын ажыглап турган бистин ажыл-агыйның механизаторлары хөвең шөлүнүң тарылгазын мурнукузундан эрте дооскан. Амгы үеде планны ыяк тургузуп турарывыстан чаа арга-биле ажылдап турар апардывыс. Бир дескиде, черниң салым-хуузу дээш эң-харыысалгалыг чорукка канчап кижизидерил деп дыка үр боданыр мен. Хөвең ажаар кижи дугайында сагыш салбас болза, ооң чедишкинниг болуруу берге.

Бо чылын мергежил талазы-биле эң берге шылгалда дужаар мен, ол чүл дээрге, Туркмен-Калинск районнуң «Коммунизм» колхозта Кумыш Атаевтаны, республиканың эң тергиин механизаторларывыл бирээзин. чарышче кыйыргап мен. Эрткен чылдагы ажаалдада ол 350 ажыг тонна хөвеңни чыгган, а мен ол көргүзүгүң ажыр чыыр бодалдыг мен. Черле мынчаар удурланыкчылар хөй болдур ийин — республикада 43 муң механизатор бар, оларның 2,5 муңу ыяктар.

О. МОММАДОВ, Марый районда Чкалов аттыг колхозтуң даргазы:

— Механизатор дээрге-ле көдээде кол-да мергежилдиг кижизи болдуру чугаажок, мынчаргаш хөй-ле аныяктар ол мергежилге хевээлеңнээр болза тергиин эки. Кажан ве үзээниң профтехучилищелеринден чаа дооскан аныяктар келирге, оларның арыннарынче дыка үр топтап, оларга черге ынакшылды канчап дамчыдып бээрил, черниң салым-хуузу дээш эң-харыысалгалыг чорукка канчап кижизидерил деп дыка үр боданыр мен. Хөвең ажаар кижи дугайында сагыш салбас болза, ооң чедишкинниг болуруу берге.

Бо чылын хөвең өстүрүп турар ажыл-агыйларның барык шуптузу бригада керээзинче шилчээн. Ажыл-херекке ындыг хамаарылга эки түңнелдерни берип турар. Ховуларның тарылгазы мурнуунда сугтарылгазы бедик темпилиг чоруп турар, колхозтарның мастерскаяларында механизмнер септелгеан барык доозулган. Тарылга үеинде техника үрези бээр болза, ону доозар эдер түскай септекчи бригадалар тургустунган.

О. АННАНБАЕВ, Гяурек районда «Ленинизм елы» совхозтуң кол агроному:

— Дүжүт бедидериниң курлавырларын бисте хөй. Оларның бирээзи — эртеминиң чедишкинниерин ажыктыг ажыглазары болур. Кур черзерге тургустунган бистиң совхозувуска эртемденнер улуг дузавы көргүскеннер. Чиижээ, чер ажылының институдунуң ажылдакчылары сугтарылгының чаа технологиязын саналдааннар. Амгы үеде чер шыгыдар ажылды ол аргабиле чорудуп турар бис, ооң түңнелиинде сугнуң чарыгдалы хумагалыг болбушаан, гектар черден алыр дүжүдү 8—10 центнер чедир немей өзер. Эң тергиин коллективтер бисте бир гектар черден 40 ажыг центнер хөвеңни ап турар болдур ийин.

Бессединиң түңнелин Туркмен ССР-ниң көдээ ажыл-агый министри Г. ГУРБАНОВ үндүрген:

— Туркменистанның көдээ ишчилериниң кол соруглазы — хөвең будурери болур. Чылда ортумаа-биле 1210 — 1230 муң тонна хөвеңни чыыр деп соруглаңы СЭКП-ниң XXVI съездиэн салган. Мынчалза-даа агаар-бойдустуң берге байдалдарындан ол соруглаңы күүседип шыдаваан бис.

СЭКП ТК-ниң ноябрь (1981 чыл) Пленумунга эң Л. И. Брежнев агаар-бойдустуң берге үеинде көдээ ажыл-агыйның ажылдарын эң билдиглиг чорудар деп айыткан. Ол баугаар республиканың хөвеңчилери элээн перспективтиг сорттарны шилип, черни ажыктыг кылдыр ажылган, сугну болгаш чөмшөдилгелерни хумагалыг чарыгдап турар апарган. Ол бүгүнү хөвең ажаазыкчыларының байлак дүржулгазы-биле кадыг чөп ажыглаарга, көдээ ажыл-агый бойдустан хамаарышпас апаар, мынчан социалистиг хүдээлгелер күүсеттинер, талыга шөлдерин улаттырбайн, хөй хөвеңни ап, эртken чыдлагы күрүке мурнунга ээрен төлээр аргазы тургустунар.

(СЭТА).

КЫЛЫМАЛ ШУУРГАН

Куруг ховуга хенертен шуурганнап эгелээн. Хат күштелип, доозун-довурак көдүүлеген.

— Ам база катап! — дең. Аҕаджан Гельдыевич Бавзев чугаалаарга, шуурган база көдүрлү берди.

Элезиниң хаттан үреливр чоруун шинчилеп турар чаа установка кылымал шуургаңны болдуруп турар. Ооң ачызында эртемденнер оруктарны, бугаларны, суггаттыг черлерни, үлетпүр тудугларын шуургандан камгалаарының аргазын тып ап турарлар.

БАШТАЙГЫ БАШКЫНЫҢ ОГЛУ

Ленинниң Кремльде кабинеди. Советтерниң аныяк чуртунуң картаазы стол кырында, ында баштынчы демдеглелдер кылып каан. Сааалыннарже ээккеп Ильич ажылынче дүүдүне берген...

ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Иззат Кылычевтиң мастерскаязында чаа чурук көстүп келген. Ону автор «Дан хаяазында» деп адаан.

— Владимир Ильичиниң бистиң күрүневисти баштап турар үеэни көргүзерин ораладыкан мен — деп, ол чугаалаан. — Бо дээрге Советтериниң I бүгү-эвилел съездизинге белеткелдер үеэи-дир. Аңаа деп эргелиг улустар чаңгыс эвилелдиг күрүне болуп каттышкан болгай. Оларның, төөгүнүң эгелекчилериниң мурнунга улуг-улуг соруглалар салдынган.

Чурукчунуң чаа ажылынче дүүдүне бергеинии мастерскайда бүгү-ле үүздер бадыткап турар. Өрээлдиң эң дөрүүле — Ильичиниң шуткуп кылган турасказы. Мастериң эскизтер кылыр столунда чурыктуң янзы-бүрү төлевилел хевирлери. Ында Ленин чүве чугаалап турар, ном номчуп орар, боданып орар кылдыр өөргүскүлеэн. Ол чурукту канчаар чуруурул дээранi Кзычев дыка хөй чыл дургузунда боданып келген.

— Ленинниң бодаларын чурукка хаңзы-биле көргүзери чугула — деп, Иззат Назарович чугаалаар. Ол Ленинниң чогаалдарының томнарының бирээзин алган, саазын суп каан арыпны ажыткаш, номчуду. «Мүсүлман ядыларны организастаар болгаш оларның өөредилгезиниң дугайында доктаамал болгаш эң улуу-биле сагыш салыр. Ындыг политиканы (хөй-хөй тодаргай директиваларга) ажылдап кылыр база быжыглаар үжүрлүг».

— Ильичиниң бо сөстери чүнү илередип турарыл? — деп, чурукчу айтыргаш, бодула аңаа харыылады. — Хөй-хөй улустарның чаа амыдыралы-дыр.

Революциянын Москвада Төп музейинден Иззат Назарович фото-чурук тып алган. Ында башкыларның 1925 чылда болган I бүгү-эвилел съездилинге Ортаакы Азиядан келген делегаттарны көргүскен. Оларның аразында узун тонуг, туркмен папаха-бериүг кижи бар. Ол дээрге, Кзычевтиң адазыдыр. Төрээн республиказының чаштарынга баштайгы өөредилге помун ол бижээн. Ооң ажы-төлү чаа амыдыралдың уламчылакчылары болганнар.

Туркменистанның баштайгы башкыларының бирээзи Кзычевтиң оглу Иззат Назарович ам ССРЭ-ниң Дээдии Соведиинiң Национаддар Советиниң Өөредилге болгаш культура талазы-биле комиссиязының кежигүнү.

ЧААРТТЫГАН ЧЕР

ЧУРУКТАРДА: Небит-Дагның геология-шинчилел экспедициязының ажылдакчыларының Каракумда шинчилел кылып турары (адаанда); Бүгүэвилел төлевилел-конструктор база технология эртем-шинчилел институдуның Туркмен салбырының ажылдакчылары хүн электростанцияларын тудуп, ону улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга ажыглап турар. Хүнден электри алыр станцияның монтаж ажылдарын кылып турары (үстүнде—солагай талазында); нефтижилер хоорайы Небит-Дагда нефть техникумунуң сургуулдары (ортузунда); Ашхабад областың Каахкинск хөвең арыглаар заводунуң белеткел шөлдериндe (ооң талазында).

В. ЗЛЕНКО, Ю. БЕЛОЗЕРОВ, К. МУРАТОВ оларның фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Удуртукчуга сөс

БИСТЕН ЧҮНҮ МАНАП БОЛУРУЛ?

ЧАА БЕШ чыл тудугжуларга шыгыы шылгалда болур дээрин партияның XXVI съездизиниң шиитпирлериңде айыткан. Оон онзагай талазы чүл дээрге, продукция будүреринің эң хөй немелде озуулдезип хандырар будүрүлгелерин дооварынче болгаш ажыглалга киреринче күштерни бүгү хемчеглер-биле моңгэзэри болур. Бо айтышкынарны боттандырарынга тудуг материалдары-биле эки хандырылга база кол черни эрлээр.

Түс черниң тудуг материалдарын будүрериң көвүдедир талазы-биле чамдык ажылдарны «Тыва тудуг материалдары» каттыжышкынының будүрүлгелери чорудуп келген. Рудалыг эвес тудуг материалдарын будүрер үүрмектеп-сорттаар шугумну эрткен чылын ажыглалга кииргенинден үүрмектээн сайны болгаш элезинни будүрери 1,5 катап көвүдээш, чүтайны, чоңнуң хереглел барааннарын будүреринің хемчээли база улгатканы, продукцияны үрей кылыры 16 хуу кызырылган болгаш күш-ажылдың будуруқчулуу 106 хуу бедээн. Ол бүгү — бистин ажыл-ишчилеривистиң кызымаккай, үреткүнелдиг ажылы-дыр. Оларның хөй кезии планныг даалгаларын ажыр күүседип, социалистиг чарыштың тиилекчилери боон келгенипер. Кызылдыг түүйбу заводуның ажылчыннары Анна Червайва, Георгий Гилёв, Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводундан— Минчинмаа Хертек, Виктор Тотдамал, Элегес-Аксының түүйбу заводунда хептекчилер бригадири Анатолий Ефанов, оператор Вера Моңге болгаш оон-даа өскедер мурнакчыларга санадын турар.

Коммунист Гелий Царицинниң баштааны сай үүрмектээр карьерниң ажылы мактадыг. Шаңгыя бригадир Е. Бородининиң бригадазы чыл санының планныг даалгаларын ажыр күүседип келген. Үүрмектеп-сорттаар чаа дериглеги, гаражты база дыштанар өрөөлдерни ажыглалга киирериниң ажылчыннарының ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускап. Ынчангаш карьерниң түс-түс бригадалары эрлчег үлүүн ажыр күүседип турар.

ТУДУГ материалдарын будүрериниң талазы-биле чамдык чедиишкиннер бар-даа болза, бистин будүрүлгелеривис хана материалдары, шаңгыя түүйбу болгаш керамиктиг даштар-биле чагыкчылырның хереглелин чедир хандырбайн келген. Кызылдыг, Элегес-Аксының түүйбу заводтары эрткен чылдың планын үскен болгаш 1980 чылдың деңнелиниден 25 миллион түүйбу эвээшти будүрген. Тудуг-монтаж ажылдарының «хлеви»— түүйбу-биле багай хандырылга республиканың түттүнүп турар объектилериниң ажыглалга киреринге шаптыктаашкынларны таварыштырып турар. Будүрүлге күүлерин шинээдиринин даалгазын каттыжышкын 60 хуу күүсеткен. Элегес-Аксының түүйбу заводундан— Минчимаа Хертек, Виктор Тотдамал, Элегес-Аксының түүйбу заводунда хептекчилер бригадири Анатолий Ефанов, оператор Вера Моңге болгаш оон-даа өскедер мурнакчыларга санадын турар.

Коммунист Гелий Царицинниң баштааны сай үүрмектээр карьерниң ажылы мактадыг. Шаңгыя бригадир Е. Бородининиң бригадазы чыл санының планныг даалгаларын ажыр күүседип келген. Үүрмектеп-сорттаар чаа дериглеги, гаражты база дыштанар өрөөлдерни ажыглалга киирериниң ажылчыннарының ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускап. Ынчангаш карьерниң түс-түс бригадалары эрлчег үлүүн ажыр күүседип турар.

Түүйбу заводтарының эрткен чылдың планын үскен болгаш 1980 чылдың деңнелиниден 25 миллион түүйбу эвээшти будүрген. Тудуг-монтаж ажылдарының «хлеви»— түүйбу-биле багай хандырылга республиканың түттүнүп турар объектилериниң ажыглалга киреринге шаптыктаашкынларны таварыштырып турар. Будүрүлге күүлерин шинээдиринин даалгазын каттыжышкын 60 хуу күүсеткен. Элегес-Аксының түүйбу заводундан— Минчимаа Хертек, Виктор Тотдамал, Элегес-Аксының түүйбу заводунда хептекчилер бригадири Анатолий Ефанов, оператор Вера Моңге болгаш оон-даа өскедер мурнакчыларга санадын турар.

Коммунист Гелий Царицинниң баштааны сай үүрмектээр карьерниң ажылы мактадыг. Шаңгыя бригадир Е. Бородининиң бригадазы чыл санының планныг даалгаларын ажыр күүседип келген. Үүрмектеп-сорттаар чаа дериглеги, гаражты база дыштанар өрөөлдерни ажыглалга киирериниң ажылчыннарының ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускап. Ынчангаш карьерниң түс-түс бригадалары эрлчег үлүүн ажыр күүседип турар.

Түүйбу заводтарының эрткен чылдың планын үскен болгаш 1980 чылдың деңнелиниден 25 миллион түүйбу эвээшти будүрген. Тудуг-монтаж ажылдарының «хлеви»— түүйбу-биле багай хандырылга республиканың түттүнүп турар объектилериниң ажыглалга киреринге шаптыктаашкынларны таварыштырып турар. Будүрүлге күүлерин шинээдиринин даалгазын каттыжышкын 60 хуу күүсеткен. Элегес-Аксының түүйбу заводундан— Минчимаа Хертек, Виктор Тотдамал, Элегес-Аксының түүйбу заводундан хептекчилер бригадири Анатолий Ефанов, оператор Вера Моңге болгаш оон-даа өскедер мурнакчыларга санадын турар.

Коммунист Гелий Царицинниң баштааны сай үүрмектээр карьерниң ажылы мактадыг. Шаңгыя бригадир Е. Бородининиң бригадазы чыл санының планныг даалгаларын ажыр күүседип келген. Үүрмектеп-сорттаар чаа дериглеги, гаражты база дыштанар өрөөлдерни ажыглалга киирериниң ажылчыннарының ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускап. Ынчангаш карьерниң түс-түс бригадалары эрлчег үлүүн ажыр күүседип турар.

Түүйбу заводтарының эрткен чылдың планын үскен болгаш 1980 чылдың деңнелиниден 25 миллион түүйбу эвээшти будүрген. Тудуг-монтаж ажылдарының «хлеви»— түүйбу-биле багай хандырылга республиканың түттүнүп турар объектилериниң ажыглалга киреринге шаптыктаашкынларны таварыштырып турар. Будүрүлге күүлерин шинээдиринин даалгазын каттыжышкын 60 хуу күүсеткен. Элегес-Аксының түүйбу заводундан— Минчимаа Хертек, Виктор Тотдамал, Элегес-Аксының түүйбу заводунда

Бөгүн—К. И. Чуковскийниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылы

ЭРТЕМДЕН БОЛГАШ ЧОГААЛЧЫ

Корней Иванович Чуковский — эртемден-филолог, шүлүкчү болгаш чогаалчы, критик база салым-чаяапныг тоол ыдыкчызы кижилерниң бирээзи чораан. Аңаа түгле уруг-дарыг эвес, а харын улуг улус безин сеткил-түрээниден ханы ынак чораан. Ол хире урап талантылыг, улуг угаанныг чогаалчы чурттап чораан.

Корней Ивановичиниң талантызы, оон амыдыралды эки билири хоочун чогаалчының чогаалдарындан коскү. Ол номчуп, бижип билбес бичии уруглары, өөреникчи уруг-дарыгны болгаш янзы-бүрү бидиг, мергежилдиг улуг кижилерни безин бодунче хаара тудуп келир элдептиг солун кижилериниң бирээзи.

Корней Иванович Чуковский 1882 чылда Петербургка ядыы ог-бүлеге төрүттүнген. Ажы-төлүн азырап алыр дээш, оон авазы холчок кызып чораан, ынчалза-даа түрегги, чедиимес амыдырал оларны чыттыр базып, човуланы көргүзүп чораан.

Амыдырал - чуртталгазы оода чүгээртей бээр ирги бе дээш, ава ажы-төлүн алгаш, Одессага көжүп чеде берген. Оглун ол шыдаар шаа-биле кызып турган, гимназиягa ооредип киирген. Ынчалза-даа түренги ядыы, хеп чуур ходел ажылдыг иевин оглун үр болбаанда гимпазиядан үндүп сывырыпкан.

Ядыы оолга аар-берге күш-ажылдың чымыштыг амыдралы эгелээн. Корней Чуковский чаңгыс эвес удаа ажылып солаан, хөй-янзы ажыл-агыларны кылып көрген. Ол уруглар чечен чогаалының онзагай хевирииниң дугайында, уругларның чогаал номчулгазының болгаш номчаан база дыннаан чүүлдерин канчаар хүлээп билип алырының дугайында чугула айтырыгларны көдүрүп турар сайгарылгалыг чүүлдерни бижигилээн.

1907 чыл үезинде «Уругларның чогаал дылы» деп чүүлү парлаттынып үнген, оон соонда оң чыл эрткенде уругларга «Крокодил» деп бир дугаар тоолуп бижээн.

1916 чылда К. И. Чуковский улуг чогаалчы М. Горький-биле ужуражып танышкан. Ол тоолду «Нива» деп журналдың капсырылгазы болур «Для детей» деп уруглар журналынга парлаан, ынчан харын ол журналдың редактору апарган.

Октябрь революциязының тиилээнинде соонда, 1918 чылда К. Чуковский М. Горький-биле кады уругларга бир дугаар «Елка» деп совет уруглар номун белеткеп үндүрген.

1918 чылда К. И. Чуковский «Всемирная литература» деп ном үндүрер черге ажылдай берген, ынчан М. Горький ол черниң англия-америка талазы-биле киидистиш эргелекчизи турган.

Од-ла чылларда К. Чуковскийниң «Эки чүп», «Тараканның улуун аар» деп чогаалдары «Радуга» деп уруглардың ном үндүрер черинге парлаттынган. Ол ышкаш аңаа оон «Бажыңчыгаш», «Койгунак» дээш оон-даа өске аттыг уругларга бижээн чогаалдары парлаттынгылаан.

Чээрби чылдарда чогаалчы «Бармалей», «Телефон», «Хуулгаазын ыяш», «Ыылаан сээк» болгаш оон-даа өске бичиилерге таарыштыр делегейге сураглыг уруглар тоолдарын бижигилээн.

Үжен чылдарда К. Чуковский «Хүниүт», «Гимназия» деп тоожуларны бижигилээн. «Айболит эмчи» деп чогаал база ынчан тывылган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының соонда К. И. Чуковский «Некрасовтуң чогаал ажылының онзагай талалары» деп ажылын бижип дооскан болгаш, Ленинүң шаңналды алган. Ол ышкаш чогаалчы улуг орус дылдың уран-чечен утка-шынарының дугайында «Амыдырал дег дириг» деп номун бижип үндүрген.

1957 чылда К. И. Чуковскийге филология эртемнериниң доктору деп атты тывыскан. Оон кызымак күш-ажылын Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бедии-биле үнелээш. Төрээн чурттуң дээди орден-хавыяларын Ленин база ийи Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнери-биле шаңнаан.

Тыва уруглар база-ла оон өлүм чок чогаалдарын тоолдарын холдан салбайн номчуп турар. Тыва чогаалчылар оон чогаалдарын тыва дылче очулдуруп турар болгаш моон соңгаар-даа очулдурар. Ю. Кюлзетеш К. И. Чуковскийниң «Читкен хүн», К. Кудажы «Айболит эмчи», Х. Ойдан-оол «Ыылаан-сээк», Д. Монгуш «Эки чүп» деп чогаалдарын тыва дылче очулдуруп, тускай номнар кылдыр чырыкче белеткеп үндүргүлээн.

ХҮНДҮЛҮГ НӨМЧУКЧУЛАР, ШАКТЫ БУРУНГААРЛАДЫРЫН УТПАҢАР!

Эрткен чылдан бээр доктааттынганын ёзугаар апрель 1-де шакты 1 шак бурунгаар кылдыр әде салыр. Ынчангаш бөгүн удуур мурнунда шактарыңарны 1 шак чылдырып алырын утпазыңарны сагындырып тур. Чижээ, кежээ 10 шакта удуурда, шакты 11 шак кылдыр чылдырар.

СПОРТ СПОРТ СПОРТ

МАСТЕР АДЫН БАДЫТКААН

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи Сергей Бабкин—бистиң республиканың шырак спортчуларының бирээзи. Ол биатлонга ССРЭ-ниң спорт мастери. Чоокта биатлонга «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң Россия Чөвүзелиниң чемпионады Петрозаводск хоорайга болуп эрткен.

Аңаа бистиң чаңгыс чер чурттуувус С. Бабкин чедиишкинниг киржип, 20 километрге чемпионнаан, мастер адын база катап бадыткаан. Сергей ам ол ниитиледиң Төп Чөвүзелиниң чемпионадынга киржир.

ЧУРУКТА: С. Бабкин маргылдаа үезинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Суд залындан

ХАЙГААРАЛ ЧОГУНДАН

«ССРЭ хамаатызы социалистиг өнүгүү камнаар болгаш быжыглаар хүлээлгелиг. Күрүненің болгаш хөй-ниитиниң эт-хөреңгизин самчыгдаар болгаш төтчегләәр чоруктарга удур демисежирп, чонуң байлаанга камнығ болуру — ССРЭ хамаатызының хүлээлгези.

Социалистиг өнүгүге халдаан кижилерниң хоойлу ёзугаар шиидер» деп ССРЭ Конституциязының 61 үүлүнде айтыкан.

Бо хүлээлгени күүсетпээнин дээш моон эдаанда айыткаанар кеземче харыысалгазынга киргеп.

Орлан Кадырович Картин, Валерий Хүлер-оолович Лыкаа, Ак-оол Серен-ооловин Севилбаа, Мерген Бадыевич Очур херек үүлгедир үеде чаа 17 харлаан, пазы четпээн турганнар. Олар шупту доктаамал ажылдавайн, ада-иези-биле сакманчылаан бооп турган.

Шибадыр Сундупович Чанчыдай 1939 чылда төрүттүнген. Эрзин райониүң «Мөрен» совхозка кадарчылап ажылдап турган. Ол моон мурнунда үш удаа шиттиргеш, 1978 чылда хосталган.

1980 чылдың ноябрь айда О. К. Картин, В. Х. Лыкаа, М. Б. Очур, А. С. Севилбаа олар 13 харлыг Соян Ногаан-оолду эвилелден алгаш, Ш. С. Чанчыдайның сүмелээнин ёзугаар Тес-Хем районнуң «Кызыгаар» совхозунуң Шогжаан Баазан, Чооду Доптаноол оларга быжыглаан 14 баш инектерни одарга оорда оорлаанар. Совхозка 1225 рубль когарал чедирген.

1980 чылдың күзүнүңде О. К. Картин, В. Х. Лыкаа, А. С. Севилбаа, М. Б. Очур, Соян Ногаан-оол олар «Тес-Хем» совхозтуң Хүлер-оол Сайын-оол суга турган хойларындан 4 хойну шоочалыг кажаанга үреп киргеп оорлаанар. 1980 чылдың ноябрь 20-де О. К. Картин, В. Х. Лыкаа олар Эренчин Сарыг-оолдуң одарга чораан 6 улуг инектерин 4 бызаазы-биле кады оорлаан. 1981 чылдың февраль 26-да О. К. Картин, А. С. Севилбаа олар «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыннары Чооду Дажы, Шыырап Сундуй оларның 2 аъдын оорлаанар.

1981 чылдың февраль 6-да О. К. Картин, А. С. Севилбаа Тес-Хем районнуң Самагалдай суурда чем магазинииниң таңнымалы чогун ажыглаан, соңгадан үреп киргеп, 20 шил кызыл араганы оорлаанар. Оларның аяа долган. 7 ай дургузунда 8 удаа оор херекти үүлгеткени дээш Тес-Хем районнуң улус суду оларга хамаарыштыр бодунуң шиитклеин үндүргеп.

Үүлгеткен херээ дээш Ш. С. Чанчыдай 10 чылда, О. К. Картин, А. С. Севилбаа, В. Х. Лыкаа, М. Б. Очур оларны кайызын-даа 5-5 чылдарда хосталгазын казып шиитккен.

«Кызыгаар» совхозка чедирген когаралы дээш үстүнде шиттиргеннерден 9604 рубльди, хууда инектер өртээ 3480 рубльди төлеттирер деп суд доктаатка.

О. К. Картин, А. С. Севилбаа, М. Б. Очур, В. Х. Лыкаа доктаамал ажылдавайн турганнар. Олар хостуг үезинде чүңү кылын турганын оларның ада-иелери, чоок төрелдери хайгаарабайн келгени, хөй-ниитиниң талазындан киживидилге ажылының четпээнинден мындыг түңнелге чедирген. Кадарчылар малын туда кадарбас, ээн сүрүн каар таварылгалар база таңнылып ажылынын сулазы бо херекти үүлгедиринге таарымчалыг байдалды тургусканын демдеглээри эргежок чугула.

Б. БОРИСОВ.

АРГА-СҮМЕЗИН БЭЭР

Милицияның улуг лейтенантызы Эрес-оол Севээнович Иргит Аксы-Барлык, Эрги-Барлык суурларда милицияның участок төлөзин. Быжыглаттырган участогунга быжыг корум-чурум тургузарының хемчеглерин ол ап чорудуп турар. Хөй-ниити-биле харылзаа быжыг. Ол ылаңгыя улусчу дружиналарның ажылынга практиктиг дуза чедирбишаан, оларга бо-ла арга-сүме берген турар. Ону дараазында факт бадыткаар.

«Хемчик» совхозтуң 33 баш хоюн оор алган деп медээ келген. Эрес-оол Севээнович совхозтуң дружинниктерин даймычы ёзу-биле чыгташ, боду баштады оорларны илередири-биле иетээн. Дарый алдынган хемчеглер соонда совхозтуң хоюн оорлаан кижилер туттурган. Бо — үүлге чаңгыс чижек-тир.

Милицияның улуг лейтенантызы хөй-ниитиниң корум-чурум үрээшкиннерни болдурбас соругла-биле хөй-ниитиниң киржилгези-биле профилактиктиг хемчеглерже улуг кичээнгейин угландырып келген. Корум-чурум камгалалының солдадының ак сеткилдиг ажылын «Эң эки участок төлөзин» деп ат-биле демдеглээни таварылга эвес.

А. ЕВРОП.

Барыын-Хемчик район.

СЕРЕМЧИЛЕЛДИГ БОЛУР

Час дүшкен. Хамык бойдус оттуп, чер карарып эгелээн. Чылыг дүжери-биле кады айыылдыг бир чүве — өрт. Ынчан арга-арыгга оваарымчалыг болуру артык эвес. Серемчилел чок октаттынган от. өшпээн таакпы кургаг черге өрт айыылынга чедирип болур. А оон түңнелинде байлак арга-арыг, аң-мең өрттенип болур. Оон чижээн Ак-Туругнуң девискээринге болгулаан өрттерден кәргүзейн. Аңаа янзы-бүрү хемчээлдиг 17 өрт болган. Оларның үнгүлээн чылдагаannары аңгы-аңгы. Колдуунда серемчилел чок чоруктан болгулаан. Ак-Туруг ортумак школазының 8-ки класының өөреникчилери походтап чораан, одаан өжүрбейн барган. Оон улуг өрт өөскүп үнген. Кара-Сугда экспедиция турар черниң девискээринге өрт база болган. А экспедицияның талазындан ону өжүрер хемчег албаан. Үстүнде болган таварылгаларны моон соңгаар катаптавазы-биле серемчилел, кичээнгейлиг болуру чугула.

Өрт айыылы үне бээрге, ону өжүрер күш негеттинер. «Ак-Туруг» совхозтуң ажылкышчилериниң аразында өрт өжүржүүрүнге идепкейлиг киржип турарлар хөй. Чижээ, М. Опай, Я. Сагаан, Х. Дамбу, Н. Кошкар-оол, К. Дембирел, Ч. Сенчи оларның улуг улуг.

Чылыг дүжеди-биле кады өрт айыылын болдурбас дээш улам серемчилелдиг болза чогуур.

К. КОМБУ.

Улуг-Хем район.

ЧҮГЕ УТТУНДУРГАНЫЛ?

Күш-культура болгаш спортче аныяктарны, элээдилерни хаара тутпаанындан оларның чамдыктары арагалаар, хөй-ниитиниң черлерине, Культура бажыңынга чүрүм үрээр чоруктар бар. Ылаңгыя кино көргеп кижилерге шаптыктап, фонарь-биле кижилер чырыдар, аңаа олурган көрүкчүлерже чөңгээлээр, ээн кудумчуларга чораан кижилерни кежээ хөме таварыыр, харындаа оларның акшазын хунаар сагыштыг чүүлдер безин тывылган. Байдал ындыг турдаала совхозтуң дирекциязы, парткому, кәдээ Советтиң күүскому, ажылчын комитедиң спорт комитединиң ажылынче кичээнгей салбайн турар.

Спорт комитеди дериг-херекселдер садып алыр, маргылдаалар организастаарынга хереглээр акпаны совхозтуң ажылчын комитединден ап турары билдингир. Спорт ажылы чорувайн турда, ону та канчаар ажыглап турар чүве?

Спорт Саглыда чүге уттундурганыл? Маңаа харыы бөөр үе келген.

Д. ООРЖАК.

АПРЕЛЬ 2-ДЕН 4-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55 — «Дугуйлар кырында бажынчыгаш». Мультфильм. 9.25 — «Төмүйлаашкын». Уран-чечен телефильм. 10.35 — Бурят АССРниң. Чита, Иркутск областың уран чүүл коллективтериниң концерти. 11.25 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.55 — Геологтуң хүнүнге уткуштур. Кинопрограмма: «Баштайгы болуру аас-кежии». «Дээр даларының картазы». 15.10 — Сээң ленинчи библиотекаң. 15.40 — «Объектив». 16.10 — «Хөөдүг нотажыгаштар». 16.25 — «Москва чоогунга ужуражыышкыннар». 16.55 — «Шевер холдар». 17.25— Чурттуң шөлдеринде. 17.40— Узбек ССР-ниң фольклор ансамблиниң концерти. 18.00 — Арага аарының дугайында беседа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бүгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Черниң байлаан Төрээн чуртка бараалгадыр». Тываның геология-шинчилел экспедициязының кол геологу А. А. Подкаменныйның беседазы.

МОСКВАДАН

19.25— «Каткыны долгандыр». Останкино концерт студиязынга шоодуг кежээн. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.30— Кежээки аялгалар. 22.25—«Карпаты чанында хоорай». Документалдыг телефильм. 22.45—Бүгүн делегейде. 23.00—00.45— Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионуң дээш маргылдаа. «Спартак»—«Торпедо». «Олимпийский» спорт комплекизинден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00— Англи дыл. 12.30— В. П. Катаев. «Полктуң оглу». 4-кү класс. 13.00—ПТУ сургуулдарынга. Физика. Электромагниттиг индукция. 13.30— Совет чүрүлга уран чүүлү. Б. И. Пророков. 14.00— Иоганн Себастьян Бах. 14.45— Мирза Турсун-Заденин шүлүгделдери. 15.20— Телемедээлер. 15.30—17.30— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.40— «Красноярск телевидениезиниң неделязы». ССРЭниң тургустугаңындан бээр 60 чыл болурунга уткуштур. 18.30— Телемедээлер. 18.45— Чарлалдар. 18.50— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.00 — «Кино аян-чорукталрының клуву». 20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хуудгаазының сөс». Мультфильм. 20.15—Л. Рюмин ырлаар. 20.40—«Амыдралче ээп келген». Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35— 22.45— «Кырган ашак болган бичии уруг». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.

АПРЕЛЬ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Ye». Информастыг программа. 8.35— Эртенги гимнастика. 8.50—«Бир эвес кадык болуксазыңза». (Күш-культурчуларга сүмелер). 8.55 — Чалыыларның чогаадылгалары. 9.25— «Ада-иелер, силерге». 9.55—ССРЭ-биле Мозамбик Улус Республиказының аразынга пайырал болган кады ажылдажылга дугайында керээге ат салганының оюнга. Мозамбик Улус Республиканың ыры болган таңшының национал ансамблиниң концерти. 10.40—«Советтер болган амыдырал». Тележурнал. Дамчыдылгага Азербайджан ССР-ниң Дээди Советиниң Даргазы К. А. Халилов киржир. 11.10— «Спортлотоңуң» 14-кү тиражы. 11.15— «Сылдыстарже. Космонавтының бижикмелдеринден». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 11.45— ССРЭ-ниң тургустугаңындан бээр 60 чыл болурунга. Белорусскияның таңшының күрүне ансамблиниң концерти. 12.30— «Тиилекчилер». Фроптучу оңшуктер хүнү. 13-кү армияның хоочуннарының ужуражыышкыны. 14.00— Чурукчулар дугайында чугаалар. Паоло Веронезе. 14.50— «Анаашкын». Мультфильм. 15.00 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 16.00— Политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 16.30—К. И. Чуковскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга. Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 17.35— «82-ниң моңгы». 18.35—18.50— Чапсар. 18.50— С. И. Тургеневтиң чогаалдарын ёзугаар тургускан «Шөлзээткел» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги, 2-ги сериялар. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.30— Документалдыг телефильмнер программазы: «Тарноганың тоолу». «Лешуконьда аттар плясказы». 22.00—23.55— Бут бөмбүүнге ССРЭ-ниң чемпионуң дээш маргылдаа. «Динамо». (Тбилиси) — «Динамо» (Минск). Тбилисиден дамчыдылга. Оон соонда—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— «Кино көрүкчүүнүң эдеринчизи». 15.05 — «Руде право» солуниүң шаңналы дээш хоккейге чурттар аразының маргылдаазы. ЧССР-ниң болгаш Швецияның шилиндек командалары. 3-кү үеэн. Чехословакиядан дамчыдылга.

ЭСТОНИЯҢЫҢ ТЕЛЕСТУДИЯЗЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫ

15.50— «Харлыг хоорайжыгаш». Фильм-конперт. 16.15— «Юло Вилимаа-биле чартык шакта». Күрүненің «Вапемуйне» деп үлегерлиг театрының кол балетмейстериниң дугайы. 16.40— «Эйно Мя элтаның шили». Амыдралга ажыглаар шил үүлдер кылыр «Тарбеласс» заводунуң чурукчузунуң дугайы. 16.50— «Эрги таңнерде танцы». Улусчу коллективтериниң концерти. 17.15 —«Че-ге, кыстар!». 19.15—Делегейде болушкуннар дончулалы. 19.30— «Музыка киоскузу». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Музыкалыг тоолдар». 20.15 «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.50 — Ленинградтың операның болгаш балеттиң күрүненің үлегерлиг Бичии театрының шинзи.

АПРЕЛЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». Информастыг программа. 8.35— Эртенги гимнастика. 8.50— РСФСР-ниң алдарлыг артизи Б. Феоктистов ойнаар (Дошкулуур). 9.30 — «Оттурукчу». 10.00—«Совет Эвилелиниге бараан бооп тур мен!». 11.00— Кадыкшылдың Бугу-делегей хүнүнге. «Кадыкшыл» деп эртем-тайылбырлыг программа. Дамчыдылганы алдарлыг эмчи Ю. В. Белячикова чорудар. 11.45— «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.15— «Кодээниң шагы». 13.15—«Музыка киоскузу». 13.45— «Көзүлбес шөл». «Коммунистер» деп болук дамчыдылгадан. 14.15— «Тудуг болгаш архитектура». Киножурнал. 14.25— Венгр Улус Республиканың телевидениезиниң Венгрияны фашистиг эжелекчилерден хостаанындан бээр 37 чыл болганынга хөлбаштырган программазы. 16.25— Бөгүн—Геологтуң хүнүнге музыка программазы. 17.40— «Делегей панорамазы». 18.25—18.40— Чапсар. 18.40— «Кино аян-черуктарының клуву». 19.40— «Экранда — кинокомедия». Кавказтың туттурукчузу азы Шуриктиң чал ужуралдары». 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — Бут бөмбүүнүң дугайында дончулалы. 22.05—23.40—«П. Ф. Исинң тывызыктары». И. Андрониковтуң киржилгези-биле тургускан уран-чечен телефильм. Төнгенде — телемедээлер.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ағаар

Кызылдың агаар станциязының медээзи бүгүгаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Мурнуу-барыын чүк углаңышкынның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 10—15, чамдык районнарга 0—5 градус чедир соор. Хүндүс 2—7 градус соок болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүк углаңышкынның хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 3—5 градус соор, а хүндүс 2—4 градус чылыг болур.

КИНО

МАРТ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Адрюс» 9.30, «Ынакшыыр үе келген» (2 сериялыг) 11.20, 14.10, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Истекчи» (2 сериялыг) 9.00 13.10. «Чечен идегеадың солагызы» 11.40, 15.50, «Улуг Самоеде» (2 сериялыг) 17.35, 20.25 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Миша, Серёга болгаш мен» 12.00, «Абба» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Руслан болгаш Людмила» (2 сериялыг) 12.20, «Албадаттырып адаңганнар» (2 сериялыг) 15.00, 17.40, 20, 20 шактарда.

Редакциянуң адреси: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийниң амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информашка килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 878.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелеланнаң гипографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00309.